NORGES OFFICIELLE STATISTIK.
UDGIVEN I AARET 1879.

C. No. 2.

BERETNINGER

OM

AMTERNES ØKONOMISKE TILSTAND

I

AARENE 1871—1875.

UDGIVNE AF

DET STATISTISKE CENTRALBUREAU.

CHRISTIANIA.
TRYKT I RINGVOLDS BOGTRYKKERI.
1879.

C. No. 2.

BERETNINGER

OM

AMTERNES ØKONOMISKE TILSTAND

I

AARENE 1871—1875.

UDGIVNE AF

DET STATISTISKE CENTRALBUREAU.

CHRISTIANIA.

TRYKT I RINGVOLDS BOGTRYKKERI.

1879.

Indhold.

Beretning fra Stiftamtmanden i Christiania . . No. I.
— - Amtmanden i Akershus Amt . . — II.
— - — - Smaalenenes Amt . — III.
— - — - Hedemarkens — . — IV.
— - — - Christians — . — V.
— - — - Buskeruds — . — VI.
— - — - Jarlsberg og Laurviks Amt . . . . — VII.
— - — - Bratsbergs Amt . — VIII.
— - — - Nedenæs — . — IX.
— - — - Lister og Mandals Amt — X.
— - — - Stavanger — — XI.
— - — - Søndre Bergenhus — — XII.
— - Stiftamtmanden i Bergen . . . — XIII.
— - Amtmanden i Nordre Bergenhus Amt — XIV.
— - — - Romsdals — — XV.
— - — - Søndre Trondhjems — — XVI.
— - — - Nordre Trondhjems — — XVII.
— - — - Nordlands — — XVIII.
— - — - Tromsø — — XIX.
— - — - Finmarkens — — XX.

Table des matières.

Rapport du préfet de la ville de Christiania . No. I.
— - — d'Akershus . . . . . — II.
— - — de Smaalenene . . . . . — III.
— - — - Hedemarken . . . . — IV.
— - — - Christian . . . . . — V.
— - — - Buskerud . . . . . — VI.
— - — - Jarlsberg et Laurvik . . — VII.
— - — - Bratsberg . . . . . — VIII.
— - — - Nedenaes . . . . . — IX.
— - — - Lister et Mandal . . . — X.
— - — - Stavanger . . . . . — XI.
— - — - Bergenhus du Sud . . — XII.
— - — - la ville de Bergen . . — XIII.
— - — - Bergenhus du Nord . . — XIV.
— - — - Romsdal . . . . . — XV.
— - — - Trondhjem du Sud . . — XVI.
— - — - Trondhjem du Nord . . — XVII.
— - — - Nordland . . . . . — XVIII.
— - — - Tromsö . . . . . — XIX.
— - — - Finmarken . . . . . — XX.

Rettelse.

I Beretningen for Bratsbergs Amt:
Side 5, Spalte 1, Linie 25 fra neden: „Skatteværdi“ læs „Nettoværdi“.

C. No. 2.

I.

Christiania By.

Underdanigst Beretning

om Christiania Byes økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

Fra

Christiania Stift.

Med Skrivelse af 1ste ds. har Stiftet modtaget fra Christiania Magistrat de fornødne Materialier til Femaarsberetningen for Christiania for Tidsrummet 1871—1875, hvilke ogsaa have været forelagte Christiania Formandskab, som Intet har havt at erindre ved samme.

Disse Materialier ere uagtet mine Paaskyndelser af Sagen fremkomne meget sent, og det maatte henstaa endnu i ikke ganske kort Tidsrum med Affattelse af Beretningen, hvis jeg selvstændig skulde bearbeide de givne Materialier. Efter at have gjennemgaaet disse, finder jeg dem udarbeidede med saadan Udførlighed og Nøiagtighed og Stoffet derhos saa vel ordnet, at jeg antager, at en fornyet Bearbeidelse ikke vil give et Udbytte, der svarer til det Arbeide, der derpaa maa anvendes, saameget mere som jeg i alt Væsentligt maa tiltræde hvad Magistraten udenfor det strengt Statistiske har anført i sine Meddelelser. I Betragtning af, at jeg kun i en meget kort Del af det Tidsrum, Beretningen omfatter, har indehavt mit nuværende Embede, vilde jeg derhos havt Betænkelighed ved, om jeg dertil havde fundet Anledning, at gjøre gjældende nogen anden Mening om Tilstanden i den Periode end den, Magistraten med sit nøiere Kjendskab til de daværende Forholde har fremsat.

Som Følge heraf tror jeg at kunne tilstille det kgl. Departement vedlagte Fremstilling med Bilage fra Christiania Magistrat som Stiftets Femaarsberetning for Tidsrummet 1871—1875.

Christiania 6 November 1877.

A. Manthey.

Til

Det kgl. Departement for det Indre.

A. Handel.

Ifølge vedlagte Erklæring fra Børs- og Handelskomiteen (se Bilag 1) maa Resultatet af Byens Handel i Femaaret betragtes som mere end almindelig heldigt. I de første 3 Aar, 1871—73, tog saavel Handelen som andre Næringsveie et hidtil ukjendt Opsving, og naar den i 1874 i de forskjellige Næringsbrancher indtraadte Reaktion, hvis Følger i end stærkere Grad viste sig i 1875, er passeret uden at have bevirket Insolventser eller Fallitter i nogen foruroligende Grad, synes dette at være et Tegn paa, at vor Stads merkantile Forholde i det Hele taget ere sunde og tilfredsstillende og at Formuestilstanden overhovedet i ikke uvæsentlig Grad er forbedret ved de fra den første Del af Femaaret opsparede Kapitaler, omend adskillige Beløb er sat fast i industrielle Anlæg og Foretagender af mere eller mindre rentabel Natur.

Angaaende de vigtigste Udførsels- og Indførselsartikler hidsættes følgende nærmere Forklaringer, idet man iøvrigt henviser til de fra det statistiske Centralbureau udgaaede Arbeider og de deri anførte detaillerede Talstørrelser.

For vor Trælasthandel var Aarene 1871—73 en usædvanlig heldig Periode med stærk Stigning i Priserne og betydelig forøget Udskibning. England havde hidtil været Hovedmarkedet for høvlet Last og Battens, medens de simplere Sorter Bord afsattes til Tydskland og Danmark. I 1871 begyndte imidlertid ogsaa fra Tydskland Efterspørgsel efter

høvlet Last, hvoraf endel ogsaa exporteredes til Belgien, Frankrig og de nordspanske Havne.

De forbedrede Udsigter paa de europæiske Trælastmarkeder havde i Slutningen af 1871 en Prisstigning tilfølge, der udover Sommeren 1872 ikke ubetydelig forøgedes.

Vistnok bevirkede en stærk Tilførsel af østersøisk og kanadisk Last et midlertidigt Tryk paa de engelske Markeder, men i det Hele taget var Udbyttet for 1872 meget gunstigt og det udskibede Kvantum større end nogensinde tidligere.

Disse heldige Konjunkturer forbedredes end mere i 1873, der for Trælasthandelen maa betegnes som et Kronaar med høie Priser og Lethed for at sælge alle Dimensioner og Sorter; allerede om Vaaren forhøiedes Priserne med 5 à 10 pCt., og, sammenlignet med Gjennemsnitspriserne i Tiaaret 1862—71, var Prisforhøielsen for de bedre Sorter skaaren Last omkring 40 pCt. og for de simplere Sorter lige op til 100 pCt. Trælastudførselen her fra Stedet, der i 1871 var omkring 68,000 Kommerce-Læster, hvoraf 5,650 Kommerce-Læster høvlet Last, til samlet Værdi af 5,064,000 Kroner, udgjorde i 1873 74,000 Kommerce-Læster, hvoraf 11,050 Kommerce-Læster høvlet Last, til en Værdi af 8,920,000 Kr. For det hele Land udgjorde Trælastudførselen i 1873 512,000 Kommerce-Læster til en Værdi af ca. 56 Millioner Kroner mod 451,500 Kommerce-Læster i 1871 til en samlet Værdi af kun 32 Mill.

I 1874 indtraadte imidlertid en Reaktion med tiltagende Træghed i Afsætningen og synkende Priser paa de udenlandske Markeder. De fordelagtige Priser fra forrige Aar havde nemlig medført en betydelig Forøgelse i Produktionen i de nordeuropæiske trælastudførende Lande og i Kanada, og den betydelige Udførsel, især til England, kunde ikke andet end bidrage til end mere at forøge Nedgangen i Priserne. I 1875 bleve Forholdene uheldigere. Paa de udenlandske Markeder vare Oplagene store og Afsætningen træg eller standset, idet den i Paavente af yderligere Prisfald indskrænkedes til det mest paatrængende Forbrug. I Frankrig og Tydskland begyndte man at benytte det mindre gode, men billigere indenlandske Træ. De vanlige betydelige Ordres for Vaarskibning udeblev for Størstedelen og først ud paa Høsten begyndte igjen nogen Efterspørgsel, men til lave Priser. Den forholdsvis mest efterspurgte Last var Høvlelast, men dog først efterat Prisen var dalet ca. 25 pCt. De simplere Sorter saavel af Planker som Battens og Bord vare saagodtsom ikke efterspurgte og Priserne paa Smaalast, som Pitprops etc., vare ved Begyndelsen af Aaret saa lave, at de i mange Tilfælde knapt dækkede Driftsomkostningerne. Medens Christianias Export af Trælast endnu i 1874 naaede ca. 65,000 Kommerce-Læster, hvoraf 11,000 Kommerce-Læster høvlet Last, til en samlet Værdi af ca. 8,912,000 Kroner, udgjorde Exporten i 1875 kun ca. 50,000 Kommerce-Læster til en Værdi af antagelig 5 Mill. Kr.

Trælastudførselen er for Størstedelen fremdeles til England, men den spiller ikke mere samme overveiende Rolle paa Markederne dersteds som tidligere, idet den i de 3 Aar 1873—1875 neppe udgjør mere end $^1/_4$ af den hele Udførsel.

Naar ikke en større Nedgang i Exportpriserne og i det Hele taget en større Omvæltning i Trælastudførselsforholdene her paa Stedet har fundet Sted, maa dette efter Børskomiteens Mening fornemmelig tilskrives, at denne Forretningsgren saavel her i Byen som i det Væsentlige ogsaa paa de øvrige Exportpladse i Christianiafjorden er paa faste Hænder.

I nøie Forbindelse med Trælasthandelen staar Skovdriften, som man derfor kortelig skal berøre.

De høie Priser paa Last fremkaldte naturlig en Stigning i Værdien af Skovene, som i Gjennemsnit tør anslaaes til det Dobbelte. Forholdene bevirkede imidlertid ogsaa en stærk Spekulation i Skovkjøb ikke alene her i Landet, men ogsaa i Sverige for norsk Regning, og de vedvarende høie Priser paa forædlet Last undlod ikke at fremkalde forøget Hugst omtrent paa samme Tid, som Reaktionen paa de udenlandske Trælastmarkeder medførte en overordentlig Indskrænkning i Forbruget af Trævarer. Tømmerpriserne sank derfor mere og mere i 1874 til lidt efter St. Hans, da de formentlig vare paa det Laveste. Der indtraadte udover Høsten atter en Stigning, fremkaldt ved Konkurrence mellem Sagbrugseierne for at sikre sig det fornødne Kvantum til Brugenes Drift.

Man tør dog gaa ud fra, at de foregaaende Aars heldige Konjunkturer i det Hele have bragt Skoveierne i en væsentlig bedre Stilling og navnlig gjort dem mere uafhængige af Tømmerkjøbernes Forskud, — Omstændigheder, som selvfølgelig igjen have en gunstig Indflydelse paa Oplandets Handelsomsætninger med Christiania.

Af andre Udførselsartikler her fra Stedet kan som de vigtigste mærkes Is, Træmasse, Øl og huggen Sten.

Udførselen af Is, der i 1871 kun udgjorde 7,800 Kommerce-Læster, steg i 1873 og 1874 til omkring 22,000, men var i 1875 kun ca. 12,000 Kommerce-Læster.

Træmasse exporteredes aarlig i større og større Omfang. Medens der i 1871 saaledes kun udskibedes 31,700 Centner, steg det udskibede Kvantum i 1875 til over 149,000 Centner. Udførselsværdien var ca. 4 Kr. pr. Centner.

Det samme er Tilfældet med huggen Sten, hvoraf Udførselen tiltog fra 4,700 Centner i 1871 til 31,800 i 1875.

Af Øl var Udførselen i 1871 1,487,000 Potter, steg i 1873 op til 2,768,000, men faldt igjen saaledes, at den i 1875 kun androg til 1,708,000 Potter.

Hvad Indførselen angaar, saa har denne i Femaaret været i jævnt Fremskridende som en Følge dels af Byens stærkt tiltagende Folkemængde, dels af de i Aarene 1871—1873 raadende gunstige Betingelser for Udførselshandelen

og den fremdeles i 1875 gjældende høie Arbeidsløn i al Slags Bedrift. Af den fra Børs- og Handelskomiteen meddelte Importliste vil sees, at de vigtigste Varer, der indførtes fra Udlandet, var Korn, Stenkul, Salt, Kaffe, Sukker, Tobak og Brændevin. Den omtrentlige Værdi for disse Artiklers Vedkommende opgives til:

1871	. . . . .	11,808,000 Kr.
1872	. . . . .	16,844,000 „
1873	. . . . .	22,216,000 „
1874	. . . . .	20,984,000 „
1875	. . . . .	22,760,000 „

Af Korn (Rug, Hvede og Byg) indførtes:

1871	243,000 Tdr.	til Værdi	3,764,000 Kr.
1872	344,000 -	—	5,264,000 „
1873	413,000 -	—	7,396,000 „
1874	494,000 -	—	8,572,000 „
1875	474,000 -	—	7,568,000 „

Kaffepriserne, der ved Femaarets Begyndelse stod i 70 Øre pr. ℔ for almindelig god Brasil og i Forhold dertil for andre Sorter, steg i de følgende Aar stadig og usædvanlig raskt, saaledes at de pr. 1ste Januar 1874 gik op til Kr. 1,19 pr. ℔. Den stadige Prisstigen bevirkede ogsaa for Christianias Vedkommende en betydelig udvidet Spekulation, saaledes at Beholdningerne her ud i Aaret 1874, da der indtraadte et pludseligt Prisfald (lige ned til 1 Krone pr. ℔) vare af temmelig stort Omfang, hvorved Indehaverne paaførtes et ikke ubetydeligt Tab. I 1875 sees Kaffepriserne at have været Kr. 1,03 à Kr. 1,05 pr. ℔.

Indførselen af Brændevin og Spiritus har i Femaaret undergaaet en betydelig Forøgelse; den udgjorde i 1871 tilsammen 326,462 Potter til en Værdi af 323,200 Kr., medens den i 1875 steg op til 2,262,239 Potter til en Værdi af 1,577,600 Kr.

Transithandelen paa Sverige, fornemmelig i Sukker og Kaffe, har i det Hele været i Tiltagende. Værdien af Kolonialvarer, der paa denne Maade ere gaaede til Sverige, udgjorde for det hele Lands Vedkommende i 1871 373,600 Kroner, men i 1874 derimod 1,015,600 Kroner, hvoraf den overveiende Del falder paa Christiania.

Pengemarkedet var i 1871 og 1872 usædvanlig rigeligt, med Overflod af disponibel Kapital og med en her i Landet ukjendt lav Diskontopræmie. Vexeldiskontoen var saaledes $3^1/_2$ % og Vexelobligationsrenten 4 %, medens sikre 5 pCt.s Pantobligationer lettelig kunde omsættes uden Rabat. Udover Aaret 1873 begyndte Vexeldiskontoen at stige og gik endelig i November Maaned op til 5 %. Den cirkulerende Seddelmasse, som i 1872 steg fra ca. 34 til ca. 42 Millioner Kroner, voxede i 1873 til $47^1/_5$ Million, medens Metalbeholdningen i Norges Bank samtidig øgedes fra $26^2/_3$ til 34 Millioner. Trods den i 1874 indtraadte Flauhed i vor Exporthandel vedbleve dog Pengeforholdene at være gode, om end temmelig forskjellige fra de to foregaaende Aar. Disse Aars gunstige Konjunkturer havde efterhaanden bevirket en forøget Foretagsomhed og Virksomhed, saaledes at Kreditten toges til Hjælp og de erhvervede Kapitaler lettelig fandt Anvendelse, hvorved Pengemarkedet blev mindre rigeligt, dog ikke knappere, end at Diskontoen holdt sig mellem $4^1/_2$ % og 5 %. Der afsluttedes i 1874 et Jernbane-Statslaan paa 20 Millioner Kroner med et udenlandsk Konsortium, hvorved der formentlig kun for en ringe Del lagdes Beslag paa norsk Kapital. Dette Beløb inddroges i 1875 og kom saaledes ligesom ogsaa 2 Mill. Kroner, som Hypothekbanken afsatte i Obligationer i Udlandet, Pengemarkedet her midlertidig tilgode. Da imidlertid de mindre heldige Konjunkturer saavel for Skibsfarten som Trælastudførselen fremdeles vedvarede i 1875, medens der ikke fandt nogen forholdsvis Indskrænkning Sted i Vareindførselen, maatte Pengemarkedet nødvendigvis efterhaanden stærkere paavirkes heraf, og det fik snart et helt forandret Udseende i Modsætning til de nærmest foregaaende Aars Overflod paa Laanekapital. Bankdiskontoen gik i Aarets Løb op fra 5 % til 7 %, hvorhos til forskjellige Tider kun en ringe Del af de Papirer, der frembødes, kunde erholdes diskonteret. Dette har dog kun været undtagelsesvis og de strammede Forhold have neppe fremkaldt nogen egentlig Forlegenhed for Byens Handelsstand, om end Privatbankernes Laaneevne aftog ved Opsigelser af indestaaende Midler til betydelige Beløb.

Angaaende de i Byen værende private Bankinstituters Virksomhed henvises til de paa Schema No. 10 meddelte Oplysninger. Det vil heraf sees, at Christiania Bank og Kreditkasse og Kreditbanken ved Udgangen af 1875 virkede med en indbetalt Grundkapital af 5,440,000 Kroner samt Reservefond til Beløb ca. 1,960,000 Kr. (Se Bilag 2 og 3.)

Med Hensyn til Varers Transport paa Jernbanen til og fra Christiania tillader man sig at henvise til Jernbanens Driftsberetninger. Det bemærkes forøvrigt, at der i Femaaret aabnedes 2 nye Linier, nemlig Christiania—Drammen, ca. $4^1/_2$ Mil, og Vikersund—Krøderen, $2^1/_5$ Mil lang. Den første, der aabnedes i 1872, har havt en væsentlig Betydning for Byens Forbindelse med de omliggende Landsdele, og de Forventninger, man nærede til den, ere endog blevne overtrufne. Passagerbefordringen androg i 1875 til 608,646 Personer og Godstrafikken til 1,792,767 Centner. Tilførselen til Byen paa denne Bane har især været livlig i Trælast og Brænde (936,200 Centner), Kalk (169,100 Centner), Mælk (14,300 Centner), Træmasse (45,400 Centner).

Under Bilag No. 4—7 vedlægges Opgaver fra Stadsveieren samt Byens tvende Maalere og Favnesættere over Mængden af de Varesorter, der i Femaaret er maalt og veiet med Byens Redskaber.

Sluttelig bemærkes, at der ifølge den under Bilag No. 8 vedlagte Opgave i Femaaret er udstedt 695 Handelsborgerskabsbreve og Handelsberettigelser (disse sidste til Fruentimmer) samt 91 Handels- og Haandværksborgerskaber, me-

dens 191 Borgerskaber af alle Slags (heri altsaa ogsaa indbefattet Haandværksborgerskaber) ere opsagte. Paa Schema No. 9 vil findes fuldstændige Oplysninger angaaende Antallet af de forskjellige Klasser af Næringsdrivende ved Udgangen af 1875.

Man har troet paa dette Sted at burde meddele nedenstaaende Oplysninger om efternævnte her i Byen hjemmehørende Forsikringsindretningers Virksomhed, idet man med Hensyn til de her i samme Branche virkende udenlandske Selskaber skal indskrænke sig til at henvise til de paa Schema No. 10 meddelte Oplysninger.

1. Brandforsikringsselskabet „Norden“: *)

	Løbende Risiko.	Præmieindkomst.	Brandskade.
	Kr.	Kr.	Kr.
1871	36,306,032	162,052	33,600
1872	44,980,404	203,428	169,788
1873	52,075,692	249,460	123,300
1874	70,540,748	351,456	131,624
1875	76,540,460	373,436	143,424

*) Uden Fradrag af Reassurancer.

2. Christiania almindelige Brandforsikringsselskab: *)

	Løbende Forsikringssum ved Aarets Udgang.	Præmieindkomst.	Skadeserstatninger.
	Kr.	Kr.	Kr.
1871	66,601,864	341,176	47,228
1872	78,848,632	395,196	214,024
1873	93,383,928	465,316	209,956
1874	101,326,480	508,080	433,576
1875	110,769,520	522,884	116,980

3 a. Akershus Brandassuranceafdeling og Bygningsafdeling:

	Assurancesum.	Præmie.	Brandskade.
	Kr.	Kr.	Kr.
1871	52,106,424	43,608	37,156
1872	55,430,908	46,388	41,172
1873	58,919,732	49,304	24,088
1874	64,579,648	54,200	30,296
1875	68,720,132	57,496	23,688

3 b. Samme Selskabs Løsøreafdeling:

	Assurancesum.	Præmie.	Brandskade.
	Kr.	Kr.	Kr.
1871	38,098,820	50,588	40,944
1872	42,392,628	55,876	21,920
1873	47,349,832	62,212	10,048
1874	57,343,700	74,268	62,764
1875	60,706,456	80,336	69,460

4. Søforsikringsselskabet „Poseidon“.

(Med Fradrag af Reassurancer.)

	Antal Policer.	Risikobeløb.	Præmiebeløb.	Afsatte Summer fra f. A.	Samlet Indtægt.	Samlet Udgift.	Hvoraf Havarigodtgjørelse.	Udenfor Udgifterne afsatte Summer for næste Aar.	Reservefondets Beløb.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1871 (fra $^{20}/_{3}$—$^{31}/_{12}$) . .	3,675	12,124,408	91,848	„	92,112	29,744	10,644	24,000	28,232
Deraf ved Aarets Udgang	116	417,556							
1872	5,365	18,425,984	139,140	24,000	148,056	46,912	19,628	75,200	40,104
Deraf ved Aarets Udgang	192	797,312							
1873	7,056	26,103,868	312,928	75,200	311,424	148,924	82,464	121,800	64,624
Deraf ved Aarets Udgang	281	997,164							
1874	9,280	31,945,260	374,828	121,800	404,424	265,932	181,520	174,656	28,456
Deraf ved Aarets Udgang	91	363,852							
1875	8,105	22,552,960	228,776	174,656	248,432	124,440	78,420	67,912	66,000
Deraf ved Aarets Udgang	68	138,364							

5. Christiania Søforsikringsselskab.

(Med Fradrag af Reassurancer.)

	Antal Policer.	Risikobeløb.	Præmie-beløb.	Afsatte Summer fra f. A.	Samlet Indtægt.	Samlet Udgift.	Hvoraf Havarigodtgjørelse.	Udenfor Udgifterne afsatte Summer for næste Aar.	Reservefondets Beløb.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1871	4,762	18,412,316	172,624	187,128	200,220	149,800	113,388	168,992	200,000
Deraf ved Aarets Udgang	206	925,968							
1872	8,434	29,829,860 (efter Fradrag af Reassurancen)	263,320	168,992	291,028	182,360	132,992	248,336	202,920
Deraf ved Aarets Udgang	683	2,302,428							
1873	8,786	33,905,024	368,068	248,336	395,752	355,316	296,552	259,452	205,840
Deraf ved Aarets Udgang	248	1,257,096							
1874	9,995	38,700,684	420,412	259,452	449,024	466,160	394,936	242,316	205,840
Deraf ved Aarets Udgang	238	787,032							
1875	6,790	25,396,248	265,108	242,316	294,456	306,608	264,860	210,968	207,760
Deraf ved Aarets Udgang	74	253,048							

Sluttelig skal man med Hensyn til det paa nævnte Schema 10 omhandlede Christiania Meieribolag henvise til den som Bilag No. 9 vedlagte Aarsberetning for 1875.

B. Skibsfart.

I den heromhandlede Henseende maa man i det Væsentlige henvise til de fra det statistiske Centralbureau udgaaede Beretninger, der ere støttede til Opgaver fra Toldkammeret, af hvilke Magistraten ikke er i Besiddelse. Da imidlertid Statistiken for 1875 endnu ikke er udkommen i Trykken, skal man indskrænke sig til at meddele følgende Data for det nævnte Aar.

I Aarets Løb ankom til Christiania fra Udlandet:

Seilskibe:	1,279,	drægtige	80,994	K.-L.	med Ladning
	115,	—	12,441	—	i Ballast
Dampskibe:	431,	—	72,690	—	med Ladning
	4,	—	900	—	i Ballast,

og afgik der fra Christiania til Udlandet:

Seilskibe:	702,	drægtige	52,048	K.-L.	med Ladning
	244,	—	10,434	—	i Ballast
Dampskibe:	343,	—	62,528	—	med Ladning
	49,	—	6,659	—	i Ballast.

Handelsflaaden i Christiania Tolddistrikt udgjorde:

i 1870 226 Skibe, drægtige 31,384 K.-L.
- 1875 300 - — 45,452 —

Deraf udgjorde Handelsflaaden i Christiania By i 1875:

270 Skibe, drægtige 43,817 K.-L.,

hvoraf Seilskibe 246, drægtige 41,625 K.-L., og Resten Dampskibe.

Børs- og Handelskomiteen bemærker i sin ovennævnte Erklæring, at Aarene 1871 og 1872 i det Hele taget vare ret gunstige for Skibsfarten, skjønt Udbyttet for det sidstnævnte Aars Vedkommende i høi Grad reduceredes ved de talrige Havarier og Forlis i den stormfulde Høst. Da de forbedrede Trælastpriser bragte lysere Udsigter for det næste Aars Fragtfart og Pengemarkedet, som anført, var rigeligt, indtraadte der i Slutten af 1872 en ikke ubetydelig Forøgelse i Skibspriserne, som vedvarede udover 1873, der, uagtet Udgifterne til Hyrer og Proviant undergik en ganske betydelig Forøgelse, var et ogsaa for Skibsfarten ualmindelig heldigt Aar, hvortil ogsaa bidrog, at de høie Priser paa Kul og Jern indskrænkede Dampskibsflaadens Forøgelse og derved stillede Seilskibene under meget heldige Vilkaar i Konkurrencen. Aaret 1874 var uagtet de uheldige Forholde paa de udenlandske Trælastmarkeder neppe under et Middelsaar for Skibsfarten. I Aarets Løb indkjøbtes fra Udlandet endel fordetmeste ældre Skibe.

Udbyttet i 1875 var ikke heldigt og vistnok adskilligt under et Middelsaar; Havarier og Forlis vare talrige.

C. Skibsbyggeri.

I Christiania har i Femaaret været to Skibsværfter i Virksomhed, nemlig Brinchs Værft (Kranen) og C. Gerh. Hansens forrige Værft, der efter hans Konkurs har været overtaget af et Interessentskab. Brinchs Værft har den hele Tid gjennemsnitlig sysselsat 100 Mand og leveret ialt 4 nybyggede Fartøier paa tilsammen 927 K.-L., hvoraf 2 Sæl- og Hvalfangerskibe med Hjælpe-Dampmaskiner. Ved Siden deraf har der været udført større og mindre Skibsreparationer samt Kjølhalinger.

Det andet Værft har gjennemsnitlig beskjæftiget mellem 50 og 60 Mand og er der i Femaaret gaaet 2 Fartøier af Stabelen af henholdsvis 220 og 140 K.-L.s Drægtighed.

Akers mekaniske Værksted har i Femaaret gjennemsnitlig beskjæftiget en Styrke af ca. 300 Mand. Der er bygget 15

Dampskibe paa tilsammen 300 nominelle Hestekræfter. Værkstedet har derhos udvidet sin Virksomhed ved Anlægget af en Tørdok til Doksætning af Damp- og Seilskibe.

Nylands mekaniske Værksted har i det samme Tidsrum havt en samlet Produktion af 3,738,740 Kroner med en gjennemsnitlig Arbeidsstyrke af 312 Mand. Foruden et stort Antal Maskiner til Dampskibe og Fabrikdrift er der i Femaaret bygget 11 Dampskibe til en Drægtighed af 970 Tons. Der er desuden ved Værkstedet bygget en Flydedok for Doksætning af Damp- og Seilskibe. (Se Bilag No. 10—13.)

D. Haandværksdrift.

Den Ordning, der for denne Næringsveis Vedkommende blev truffen ved Loven af 14de April 1866, har i det forløbne Femaar havt Anledning til at udvikle og fæste sig. Som af vedlagte Skrivelse fra Haandværkerforeningens Industriudvalg (se Bilag 14) vil sees, klages der over, at Ophævelsen af de Indskrænkninger, der før vare knyttede til Drift af Haandværk paa egen Haand, har været en Fristelse for Mange, der endnu ikke vare i Besiddelse af den dertil fornødne Dygtighed, til at begynde selvstændig Virksomhed, hvad der forklares hyppig ikke alene at have medført uheldige økonomiske Følger for Vedkommende selv, men tillige bidraget til stærkt at trykke Priserne og forringe Arbeidets Godhed. En ligefrem Følge af Loven af 1866 var ogsaa, at Haandværksarbeide af de forskjelligste Slags mere og mere maatte blive Gjenstand for Kjøbmandshandel. Der var af Flere ytret Tvivl om, hvorvidt i al Fald de mindre Haandværkere skulde kunne staa sig i denne Konkurrence med Handelsmændene, som baade i det større Udvalg og Udsalgsstedets rigere Udstyr samt den større Handelskyndighed havde adskillige Betingelser for at sikre sin Overlegenhed. I Femaaret har der ogsaa for flere af de almindeligste Haandværksartiklers Vedkommende fundet en Toldnedsættelse Sted, hvilken selvfølgelig yderligere vanskeliggjør Konkurrencen for Haandværkerne. Men ikkedestomindre antages Resultatet at have vist, at vore Haandværkere have hævdet sin Stilling som selvstændig Stand og paa ingen Maade ere blevne undertrykkede af Handelsstanden, ligesom det ogsaa er at haabe, at man allerede for en større Del har overvundet de Ulemper, som nødvendigvis, især i Begyndelsen, maa følge Overgangen til den friere Lovgivning.

De i Femaaret raadende heldige Konjunkturer, den voxende Almenvelstand og det deraf følgende større Behov for alle Livsfornødenheder har selvfølgelig i væsentlig Grad bidraget til at forbedre Haandværkernes Kaar, og, om det vel ikke sjelden hænder, at Folk, der begynde uden hverken at besidde Kapital eller den fornødne Dygtighed i Faget, ikke længe kunne bestaa som selvstændige, maa det dog antages, at Haandværksstanden i det Store taget i det forløbne Femaar er gaaet frem saavel i Dygtighed som i økonomisk Velvære.

Som en Modvægt mod Kjøbmandshandelen er man i enkelte Haandværksgrene begyndt at oprette fælles Udsalgssteder i Form af „Magaziner", hvis Antal fornemmelig blandt Snedkerne i de senere Aar er tiltaget ikke ubetydeligt. Disse Foretagender ere imidlertid dels satte i Gang med forliden Kapital, dels har det skortet paa den fornødne administrative Dygtighed, saaledes at det tilsigtede Øiemed kun for en Del er opnaaet. Billigere Gjenstande have vistnok paa disse Magaziner fundet god Afsætning, medens Behovet forøvrigt kun i ringe Grad herfra har kunnet dækkes.

Fra Haandværkernes Side føres der stadige Klager over de mange Misligheder ved Lærlingeforholdet, der forklares at berede Haandværket de største Vanskeligheder ved den moralske Slaphed ligeoverfor indgaaede Forpligtelser, der paa dette Omraade mere og mere tager Overhaand og i sine Følger danner en væsentlig Hindring for Bedriftens Trivsel. Der fremhæves i saa Henseende, at Forholdet mellem Mester og Lærling, der allerede tidligere var utilstrækkeligt beskyttet, ved Loven af 14de April 1866 tabte den sidste Rest af Fasthed, idet Lærlingerne nu kun i ringe Grad føle sig bundne ved de med Mestrene indgaaede Kontrakter, ved hvis Overtrædelse de i de fleste Tilfælde kun ville paadrage sig en ubetydelig Mulkt og et i Regelen betydningsløst Erstatningskrav, — Følger, der i Lærlingens Øine kun veie lidet mod de som oftest kun tilsyneladende Fordele, han kan opnaa ved at bryde et Baand, der hindrer ham fra at erholde en høiere Løn for sit Arbeide. Følgen er, at Mestrene kun meget nødigt, i al Fald uden særlig Godtgjørelse, modtage Drenge til Oplærelse i Haandværk, og, selv hvor de indlade sig derpaa, vil nødvendigvis den Omstændighed, at de kun have liden Sikkerhed for at beholde Drengen i den omkontraherede Tid, virke tilbage paa den Omhu, der anvendes paa hans Undervisning. Disse Forholde forklares ogsaa at virke paa Tilgangen til Haandværksklassen, idet Forældrene, hvor anden Udvei gives, betænke sig paa at sætte sine Børn i en Forretning, hvor de kunne risikere blot at erholde en mangelfuld Uddannelse.

De herhen hørende Forholde paakræve vistnok almindelig Opmærksomhed. Paa et i Drammen i 1873 afholdt større Haandværkermøde udtaltes der ogsaa almindelig Utilfredshed med det mellem Mestrene og deres Lærlinge herskende løse og lidet lovbundne Forhold, og har Sagen senere været under Overveielse inden forskjellige Byers Haandværkerforeninger og ledet til Henvendelser til Regjeringen om at gjøre de herhen hørende Forholde til Gjenstand for nærmere Granskning. Det er saaledes at haabe, at de stedfindende Misligheder i den nærmeste Fremtid ville kunne blive afhjulpne.

Naar Haandværkerforeningens Industriudvalg i dens ovenfor nævnte Erklæring udtaler, at Haandværksdygtigheden snarere er af- end tiltaget i Periodens Løb og i Forbindelse dermed bemærker, at dette navnlig gjælder Indsigten i samtlige de til et Haandværksfag hørende forskjellige Dele, me-

dens derimod Svende og Drenge, som væsentlig kun befatte sig med en enkelt Gren deraf, i denne specielle Retning kunne have opnaaet en høi Grad af Dygtighed, men selvfølgelig paa de øvrige Branchers Bekostning — tør det dog maaske være Tilfældet, at Udvalget ser de forhaandenværende Forholde i for mørke Farver.

De i de senere Aar afholdte Udstillinger af her udførte Haandværksarbeider have formentlig leveret Bevis for, at Haandværksdygtigheden i det Store taget ikke er gaaet tilbage.

Trods de Vanskeligheder, Haandværket har havt at kjæmpe med, har forøvrigt Afsætningen i den forløbne, i det Hele taget økonomisk heldige Periode været livlig lige til Begyndelsen af 1875, efter hvilket Tidspunkt der imidlertid er indtraadt en betydelig Tilbagegang. Paa vedlagte Schema No. 11 vil findes Opgaver over den gjennemsnitlige Dagløn for voxne Arbeidere i de forskjellige Haandværk og andre Virksomhedsgrene. Det vil sees, at denne i 1875 for Haandværkssvende har varieret fra Kr. 2,40 (Rebslagersvende) til Kr. 5,60 (Mursvende) og i Gjennemsnit udgjort omkring Kr. 3,20 pr. Dag, medens Betalingen for almindelige Arbeidere i samme Tidsrum har været mellem Kr. 2,00 og Kr. 3,20 daglig.

I 1871 afholdtes der efter Indbydelse fra den ældre Haandværkerforening en Udstilling af Haandværks-, Husflids- og Industriarbeider, hvilken fandt livlig Tilslutning saavel fra Udstillernes som fra Publikums Side. Der blev ikke uddelt Belønninger til Udstillerne, men den nedsatte Jury afgav alene en Udtalelse, som blev oplæst i Haandværkerforeningen. Udstillingens Overskud, noget over 3,200 Kr., foruden endel til samme indkjøbte Inventariesager overlodes den i 1871 oprettede nye „Haandværks- og Industriforening". (Se Bilag 15.) Denne har i Femaaret virket med god Fremgang og jævnlig ladet afholde belærende Foredrag, samt ved sine aarlige Udlodninger, hvortil der har været solgt et betydeligt Antal Lodder, stræbt at vække Interesse og Sands for godt og smukt Haandværksarbeide. Foreningen eier et Bibliothek og en Modelsamling. Medlemmernes Antal var ved Udgangen af 1875 2,494.

Forøvrigt henvises til de under Bilag No. 16 vedlagte Love og Aarsberetninger over Foreningens Virksomhed.

I denne Forbindelse maa ogsaa nævnes, at der væsentligst inden Haandværksstanden efter dertil udgaaet Indbydelse er tegnet 76,000 Kroner til Opførelse af en Bolig, kaldet „Aldershvile", for trængende Haandværkere i Christiania, hvortil Kommunen har skjænket Tomt, beliggende ligeoverfor Trefoldighedskirken.

Som et Bevis paa, at Haandværkeren sætter Pris paa at kunne erholde den Uddannelse, som her kan bydes, kan ogsaa mærkes, at Søgningen til den kgl. Tegneskole i Femaaret har været i stadig Stigning, saaledes at Skolen endog har manglet Plads til at optage alle de anmeldte Elever. Medens saaledes Elevantallet i Skoleaaret 1874—75 var 433, maatte der i samme Tidsrum tilbagevises 218 af de anmeldte. Medens Skolens Undervisning efter Planen kun skal afholdes 2 Timer daglig om Aftenen, i Regelen fra Kl. 6—8, har man, for saavidt muligt at imødekomme Trangen til Tegneundervisning, hvert Aar ladet afholde saakaldet „Dagundervisning" dels for mandlige, dels for kvindelige Elever i Kursus paa 3 Maaneders Længde.

I Vaaren 1875 afholdtes derhos et Kursus i Frihaands- og Konstruktionstegning for Lærerinder.

De faste Læreres Antal er i Femaaret forøget til 7.

Se forøvrigt Bilag 17.

Under Behandlingen af Haandværksdriften maa sluttelig omtales „Foreningen til Fremme af kvindelig Haandværksdrift" og dens Virksomhed i Femaarets Løb. Den af Foreningen oprettede Straafletningsskole fortsattes i 1871 og blev jævnt besøgt af ca. 40 Elever daglig i Alderen fra 6—20 Aar og derover. I det nævnte Aar ydede Foreningen derhos Bidrag til en stor Del udenbyes Skoler ved Udsendelse af Lærerinder og Overtagelse af de halve Udgifter til Skolerne.

Foreningens Eftermiddagsskole for unge Piger har den hele Tid havt god Søgning af ca. 100 Elever ad Gangen, indtil den i 1875 afløstes af „Den kvindelige Industriskole", hvis Oprettelse besluttedes ved Generalforsamlingen i 1874, og som tog sin Begyndelse i September 1875 med et Antal af 65 Elever, hvoraf 32 fra Christiania. Skolens Formaal er at meddele fornøden theoretisk Forkundskab og praktisk Færdighed for Selverhverv og industriel Virksomhed, og den har Bidrag saavel af Staten som af Christiania Sparebank. (Se Bilag 18.)

Det vil af den under Bilag No. 8 fremlagte Fortegnelse sees, at der i Femaaret ialt har været meddelt 407 Haandværksborgerskaber og Næringsbreve samt 91 Handels- og Haandværksborgerskaber mod 247 i forrige Femaar.

E. Fabrik- og Brugsvirksomhed.

Det er en Selvfølge, at det er forbundet med ikke liden Vanskelighed at tilveiebringe fuldstændige Opgaver i den heromhandlede Retning. Gjennem Korrespondence lader der sig lidet udrette, og selv ved gjentagne og atter gjentagne personlige Henvendelser har det ikke i alle Tilfælde været muligt at erholde de nødvendige Oplysninger. Uagtet man saaledes ikke tør indestaa for, at den nedenfor meddelte Statistik er fuldt udtømmende, ligesom det af samme vil sees, at der savnes Opgaver for enkelte af de medtagne Anlægs Vedkommende, tror man dog, at de erhvervede Opgaver ville give et i det Hovedsagelige rigtigt Indblik i vor Fabrikvirksomhed. Man vedlægger 192 Exemplarer af de modtagne Schemata i udfyldt Stand samt en herefter udarbeidet Tabel (Bilag 19), hvorhos man hidsætter følgende Sammendrag af de indhentede statistiske Oplysninger om Industrianlæg i Christiania ved Udgangen af 1875:

Man undlader forøvrigt ikke at tilføie, at det paa Grund af de Vanskeligheder, som ere forbundne med at skjelne mellem, om en Forretning drives fabrikmæssigt eller ei, neppe vil være undgaaet, at man ikke har medtaget Anlæg, som muligens rettest burde henhørt herunder.

Anlæggets Slags.	Antal.		Drivkraft.					Antal Hestekræfter.	Antal.			Anlæggene oprettede					
	I det Hele.	Opgaver haves for	Damp.	Vand.	Vand & Damp.	Hest.	Haandkraft.		Betjente.	Arbeidere.	Ialt.	1875—71	1870—66	1865—61	1860—56	tidligere.	Uopgivet.
I. Anlæg for Forædling af Mineralier:																	
Teglværker	5	5	1	1	1	2	„	136	4	340	344	„	„	„	„	4	1
Potterier	1	1	„	„	„	„	1	„	1	5	6	„	„	1	„	„	„
Fayencefabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	„	2	2	„	1	„	„	„	„
Kridtpibefabrikker . . .	1	1	„	„	„	„	1	„	„	2	2	„	„	1	„	„	„
Asfaltfabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	2	„	2	„	„	„	„	1	„
Stenhuggerier	1	1	„	„	„	„	1	„	3	9	12	„	1	„	„	„	„
Ismagaziner	2	2	„	„	„	„	2	„	4	22	26	1	„	„	1	„	„
Taffelsaltfabrikker . . .	1	1	„	„	„	„	1	„	„	4	4	„	1	„	„	„	„
Møllestensfabrikker . . .	1	1	„	„	„	„	1	„	2	6	8	„	1	„	„	„	„
Sum	14	14	1	1	1	2	9	136	16	390	406	1	4	2	1	5	1
II. Anlæg for Forædling af Metaller:																	
Mekaniske Værksteder . .	10	10	8	„	1	„	1	243	96	1,044	1,140	3	1	„	1	5	„
Hægte- og Naalefabrikker .	2	2	„	1	„	„	1	4	1	12	13	„	„	1	„	1	„
Laasefabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	„	8	8	1	„	„	„	„	„
Dørvrider- og Filfabrikker	2	2	2	„	„	„	„	16	9	180	189	1	1	„	„	„	„
Fabrikker for ildfaste Skabe	2	2	1	„	„	„	1	4	1	12	13	„	„	„	1	„	1
Skriftstøberier	1	1	„	„	„	„	1	„	„	6	6	„	1	„	„	„	„
Galvanoplastiske Fabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	„	1	1	„	1	„	„	„	„
Vægtfabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	„	12	12	„	„	„	1	„	„
Symaskinfabrikker . . .	1	1	„	„	„	„	1	„	„	2	2	„	„	„	„	„	1
Gjørtlerier	1	1	„	„	„	„	1	„	„	6	6	„	„	„	1	„	„
Sum	22	22	11	1	1	„	9	267	107	1,283	1,390	5	4	1	4	6	2
III. Anlæg for Fremstilling af chemiske Produkter:																	
Christiania Gasværk . . .	1	1	1	„	„	„	„	25	10	145	155	„	„	„	„	1	„
Lakfabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	1	2	3	„	„	„	„	1	„
Sæbefabrikker	7	6	„	„	„	„	6	„	4	20	24	1	„	2	1	1	1
Oliemøller	3	2	„	„	2	„	„	118	*)	51	*) 51	„	„	„	„	„	2
Edikkefabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	„	3	3	„	„	„	„	„	1
Blæk-, Sværte- og Smørelsefabrikker	7	7	1	„	„	„	6	8	2	18	20	„	1	4	1	1	„
Parfumerifabrikker . . .	2	2	„	„	„	„	2	„	„	10	10	„	1	„	1	„	„
Fernisfabrikker	2	1	drives i Forbindelse med Fabrikation af Blæk og Blanksværte.														
Farvemøller	1	1	„	„	„	„	1	„	6	14	20	„	„	1	„	„	„
Poudretfabrikker	2	2	„	„	„	„	2	„	6	64	70	1	„	1	„	„	„
Sum	27	24	2	„	2	„	19	151	29	327	356	2	2	8	3	4	4

*) Kan ikke nøiagtig opgives, da Kontorpersonalet er fælles for flere af det samme Firma drevne Fabrikker.

Anlæggets Slags.	Antal.		Drivkraft.					Antal Hestekræfter.	Antal.			Anlæggene oprettede					
	I det Hele.	Opgaver haves for	Damp.	Vand.	Vand & Damp.	Hest.	Haandkraft.		Betjente.	Arbeidere.	Ialt.	1875—71	1870—66	1865—61	1860—56	tidligere.	Uopgivet.
IV. Anlæg for Tilvirkning af Fortæringsgjenstande:																	
Ølbryggerier	7	7	5	„	1	„	1	97	51	564	615	1	„	„	2	3	1
Chokoladefabrikker . . .	2	2	2	„	„	„	„	10	4	10	14	„	„	„	„	1	1
Destillationer	6	3	1	„	„	„	2	6	6	23	29	1	„	„	1	„	1
Mineralvandfabrikker . .	5	2	2	„	„	„	„	4	4	25	29	1	„	„	„	„	1
Sukkerskjærerier	1	1	1	„	„	„	„	1	„	3	3	„	1	„	„	„	„
Dropsfabrikker	2	2	„	„	„	„	2	„	1	7	8	2	„	„	„	„	„
Medicintranfabrikker . .	1	1	To Tranbrænderier drives i Lofoten. I Christiania bestaar Virksomheden kun i at afklare og aftappe Tranen. Hertil benyttes 3 Mand, 10 Piger og 1 Kontorbetjent.														
Ansjosnedlægning . . .	1	1	„	„	„	„	1	„	„	17	17	„	„	„	„	1	„
Møller	3	3	„	3	„	„	„	288*)	15	114	129	„	„	„	„	3	„
Sum	28	22	11	3	1	„	6	406	81	763	844	5	1	„	3	8	4
V. Anlæg for Forædling af Spindestoffe:																	
Bomuldsspinderier . . .	3	3	„	3	„	„	„	271	31	347	378	„	„	„	1	1	1
Reberbaner	3	3	1	„	„	„	2	35	5	65	70	„	„	„	1	1	1
Sum	6	6	1	3	„	„	2	306	36	412	448	„	„	„	2	2	2
VI. Anlæg for Forfærdigelse af Beklædningsgjenstande, for Søm og Vadsk:																	
Væverier	2	2	„	2	„	„	„	238	40	646	686	1	„	„	„	1	„
Seildugsfabrikker	1	1	„	„	1	„	„	300	6	420	426	„	„	„	1	„	„
Vatfabrikker	2	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Trikotagefabrikker . . .	1	1	„	„	„	„	1	„	2	20	22	1	„	„	„	„	„
Kaabefabrikker	2	2	„	„	„	„	2	„	3	96	99	„	„	2	„	„	„
Skjortefabrikker	4	4	„	„	„	„	4	„	9	87	96	2	1	1	„	„	„
Christiania Dampvadskeri .	1	1	„	„	„	„	„	„	4	7	11	„	„	1	„	„	„
Dampfarverier	1	1	1	„	„	„	„	?	1	6	7	„	„	„	„	1	„
Handskefabrikker	6	5	„	„	„	„	5	„	„	67	67	1	1	3	„	„	„
Sum	20	18	1	2	1	„	12		65	1349	1414	5	2	7	1	2	„
VII. Anlæg for Forædling af dyriske Stoffe og Produkter:																	
Lysfabrikker	2	2	„	„	„	„	2	„	„	5	5	„	1	„	„	1	„
Børstenbinderier	1	1	„	„	„	„	1	„	„	25	25	„	„	„	„	„	1
Garverier	16	16	2	„	„	„	14	14	7	95	102	„	2	2	2	6	4
Sum	19	19	2	„	„	„	17	14	7	125	132	„	3	2	2	7	5

*) Opgave mangler for 1 Mølle.

Anlæggets Slags.	Antal.		Drivkraft.					Antal Hestekræfter.	Antal.			Anlæggene oprettede					
	I det Hele.	Opgaver haves for	Damp.	Vand.	Vand & Damp.	Hest.	Haandkraft.		Betjente.	Arbeidere.	Ialt.	1875—71	1870—66	1865—61	1860—56	tidligere.	Uopgivet.
VIII. Industrianlæg for Forædling af Trævarer og Plantestoffe:																	
Tapetfabrikker	2	2	„	„	„	„	2	„	4	30	34	1	„	„	„	1	„
Tobaksfabrikker	16	16	3	„	„	„	13	11	45	663	708	4	1	1	2	7	1
Møbelfabrikker	2	2	1	„	„	„	1	4	5	67	72	1	1	„	„	„	„
Høvlerier	5	5	5	„	„	„	„	113	22	198	220	1	3	„	„	„	1
Finerskjærerier	2	2	1	1	„	„	„	11	3	9	12	„	„	„	„	2	„
Dampsage	1	1	1	„	„	„	„	45	1	34	35	„	1	„	„	„	„
Korkefabrikker	5	5	„	„	„	„	5	„	7	142	149	3	„	1	1	„	„
Papirfabrikker	1	1	„	„	1	„	„	200	9	170	179	„	„	„	„	„	1
Spaanæske- og Persiennefabrikker	2	2	„	„	„	„	2	„	2	20	22	1	„	„	1	„	„
Mekaniske Fabrikker for Levering af Bygnings- og Møbelarbeide . . .	3	3	3	„	„	„	„	*) 20	7	95	102	1	„	„	1	„	1
Kassefabrikker.	1	1	1	„	„	„	„	12	„	12	12	1	„	„	„	„	„
Vedhuggerier	2	2	2	„	„	„	„	26	8	57	65	2	„	„	„	„	„
Snellefabrikker	1	1	1	„	„	„	„	8	„	13	13	1	„	„	„	„	„
Tøndefabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	1	28	29	„	„	„	„	1	„
Rullegardinfabrikker . . .	2	2	„	„	„	„	2	„	„	5	5	1	1	„	„	„	„
Sum	46	46	18	1	1	„	26	450	114	1,543	1,657	17	7	2	5	11	4
IX. Forskjellige Industrianlæg:																	
Kortfabrikker	3	3	„	„	„	„	3	„	1	26	27	„	„	1	„	1	1
Pianoforte- og Orgelfabrikker	4	4	1	„	„	„	3	8	4	93	97	1	„	1	„	2	„
Fabrik for andre musikalske Instrumenter . . .	1	1	„	„	„	„	1	„	„	4	4	„	„	1	„	„	„
Skibsværfter	2	2	„	„	„	„	2	„	8	180	188	„	„	„	„	1	1
Vadsækfabrikker	1	1	„	„	„	„	1	„	3	22	25	1	„	„	„	„	„
Dampbogbinderier . . .	1	1	1	„	„	„	„	2	3	33	36	„	„	„	„	1	„
Bogbinderi- og Protokolfabrikker	2	2	1	„	„	„	1	4	3	93	96	2	„	„	„	„	„
Fabrikker for Senge og Sengeartikler	2	2	2	„	„	„	„	*) 2	4	38	42	1	1	„	„	„	„
Vognfabrikker	3	3	„	„	„	„	3	„	2	48	50	„	„	2	„	1	„
Konvolutfabrikker . . .	2	2	„	„	„	„	2	„	„	15	15	1	1	„	„	„	„
Sum	21	21	5	„	„	„	16	16	28	552	580	6	2	5	„	6	2

*) Uopgivet for 1 Fabrik.

Angaaende enkelte Grene af den i Staden drevne Fabrikvirksomhed meddeles følgende almindelige Oplysninger:

Møllebrugenes Produktionsevne er, uagtet 2 Møller ere nedlagte, adskilligt større ved Femaarets Slutning end ved dets Begyndelse. Ved de nuværende 3 Møller kan der antagelig formales 200 à 250,000 Tønder Korn aarlig, hvilket Maximum paa Grund af manglende Søgning dog ikke er naaet. Uagtet Mølleeierne have gjort ganske betydelige Anstrengelser for at forbedre sine Brug ved Anskaffelse af nye tidsmæssige Maskinerier og Indretninger, har dog den større Konkurrence af Møller i Byens nærmeste Omegn, ved Christianiafjorden og i Byerne ved Kysten østenfor Christianssand, den voxende Indførsel af Mel, Folkelønnens stærke Stigning og Maskineriets Fordyring tilsammen bevirket, at Forretningen ikke har kastet saa meget af sig som tidligere.

Da de herværende Møller ere saakaldte „Kunde"-Møller og saaledes Intet formale for egen Regning, vil Produktionen hovedsagelig rette sig efter Kornimporten. Af de statistiske Opgaver erfares, at Kornindførselen har været i stadigt Stigende, hvilket vistnok ogsaa, men i mindre Grad, har været Tilfældet med Melindførselen. I 1875 er derimod Kornindførselen aftaget noget, medens Melimporten er steget ganske betydeligt, fra ca. 50,000 Centner i 1874 til ca. 87,000 i 1875. Grunden hertil antages at være den, at Affaldet har staaet i lav Pris her paa Stedet, hvoraf igjen følger, at det her formalede Mel falder dyrere.

De herværende Møller have i Gjennemsnit beskjæftiget ca. 160 Mand, herunder indbefattet Kjørekarle. (Se Bilag 20.)

Teglstensfabrikationen har i Femaaret taget et meget stærkt Opsving, antagelig til omtrent det Tredobbelte af den tidligere Produktion. Grunden hertil har naturligen været den i Femaaret stedfindende stærke Bebyggelse, medens Opførelsen af de saakaldte Hoffmannske Ringovne, der medføre ikke alene Brændebesparelse, men ogsaa den væsentlige Fordel, at Brækagen bliver ubetydelig eller saagodtsom ingen, i væsentlig Grad har bidraget til at udvide Teglværkernes Produktionsevne. Konkurrencen fra Fredriksstad og Drammen, hvor ogsaa er opført samme Slags Ovne, har i det sidste Femaar været stor, maaske noget større end tidligere.

Ølbryggeriernes Antal er i Femaaret forøget fra 6 til 7. Produktionen har i Femaaret været noget større end i det foregaaende Femaar. Exporten stod i 1875 omtrent paa samme Standpunkt, hvortil den i Slutningen af forrige Femaar var bleven oparbeidet. Grunden til, at den ikke har udvidet sig mere end skeet, er en stadigt voxende Konkurrence fra andre Lande samt tildels mindre heldige Handelsforholde paa forskjellige af de bedste Exportmarkeder. (Se Bilag No. 21.)

Pianofortefabrikationen har i Femaaret havt at kjæmpe med en stærk udenlandsk Konkurrence, idet der i Femaaret er aabnet ikke mindre end 3 nye Udsalg af udenlandske Pianoforter. Som Følge heraf er den indenlandske Produktion snarere gaaet tilbage end fremad. Den betydeligste herværende Fabrik har gjennemsnitlig leveret 200 Pianoforter aarlig, men dog indskrænket sin Arbeidsstok fra nogle og syvti til omkring 50 Arbeidere. (Se Bilag No. 22.)

For Korkeskjæreriets Vedkommende klages der ogsaa over, at Indførselen fra Udlandet er ikke ubetydeligt forøget. Det større Forbrug af bayersk Øl gjorde, at Efterspørgselen efter Kork tiltog ikke ubetydeligt, men desuagtet tilvirkede Fabrikkerne her paa Stedet ikke mere ved Femaarets Slutning end ved dets Begyndelse, da Forbrugerne for en stor Del forsynede sig fra Udlandet.

Exporten af Kork bestaar alene i Udskudsvarer, der her i Landet lidet benyttes, men hvorfor Prisen i Udlandet ogsaa er yderst ringe. (Se Bilag No. 23.)

Tobaksfabrikkernes Produktion er i Femaaret steget betydeligt, idet der i 1871 forbrugtes ca. 120,000 ℔ Blade mod ca. 157,000 ℔ i 1876. Siden Drawback i 1875 blev tilstaaet tilbagebetalt paa Skraatobak, er Udførselen heraf til Sverige steget betydeligt; nogen Export til andre Lande finder derimod ikke Sted. (Se Bilag No. 24.)

I Femaaret ere følgende nye Fabrikker og industrielle Foretagender komne i Gang:

4 Tobaksfabrikker,
1 Ølbryggeri,
1 Trikotagefabrik,
1 mekanisk Væveri,
1 — Høvleri,
1 Pianofortefabrik,
1 Tapetfabrik,
1 Destillation,
2 Dropsfabrikker,
1 mekanisk Fabrik for Vogne, Lister og Bødkerarbeide,
3 Korkefabrikker,
1 Ismagazin,
3 mekaniske Værksteder,
1 Dørvrider- og Fil-Fabrik,
1 Laasfabrik,
1 Renovationskompagni,
1 Sæbefabrik,
1 Mineralvandfabrik,
3 Skjortefabrikker,
1 Handskefabrik,
1 Møbelfabrik,
1 Spaanæske- og Persiennefabrik,
1 Kassefabrik,
2 Vedhuggerier,
1 Vadsækfabrik,
2 Protokolfabrikker,
1 Fabrik for Senge og Sengeartikler,
1 Konvolutfabrik,
1 Snellefabrik,
1 Rullegardinfabrik,

medens i samme Tidsrum følgende Fabrikker og industrielle Anlæg ere nedlagte:

5 Tobaksfabrikker,
1 Potølbryggeri,
2 Klædefabrikker,
1 Spinderi,
1 Dampsag,
2 Pianofortefabrikker,
1 Tapetfabrik,
1 Destillation,
1 Dropsfabrik,
1 Vognfabrik,
2 Korkefabrikker,
1 Kridtpibefabrik,
1 Cikorifabrik,
1 Teglværk,
1 Barkestampe,
2 Lakfabrikker,
1 Hæljernsfabrik,
1 Fayencefabrik & Potteri,
1 Plugfabrik,
1 Træsliberi,
2 Møllebrug,
1 Oliemølle,
1 Papirfabrik.

F. Binæringer.

En større Del af den kvindelige Befolkning udenfor Tyendeklassen søger sit Erhverv ved Syning, Strikning og Befatning med de saakaldte Fruentimmernetheder. Denne Gren af Husfliden har taget et betydeligt Opsving ved den overordentlig stærke Brug af Symaskiner, som i de senere Aar finder Sted. Oprettelsen af de saakaldte Kaabe-, Kjole-, Skjorte- og Undertøisfabrikker har været i stadigt Stigende og beskjæftiget en hel Del Fruentimmer. At Symaskiner benyttes overalt her, er en Selvfølge; men det er ogsaa i Femaaret blevet hyppigt, at Syerskerne selv anskaffe saadanne for derved at forbedre den vistnok tarvelige Fortjeneste, som de hidtil have havt af sit Arbeide.

Vadsk beskjæftiger ogsaa en Del af Byens kvindelige Indvaanere og er der i Femaaret oprettet flere af de saakaldte „Fransk-Strygerier", der i Regelen benyttes af de i økonomisk Henseende bedre stillede Klasser.

Forarbeidelse af Trætøfler har i den senere Tid taget raskt Opsving paa Grund af den Udbredelse, denne Artikel mere og mere vinder.

Som nye Binæringer kan nævnes, at Anlægget af Fyrstikfabrikker i Byens umiddelbare Nærhed har medført, at en Del af Befolkningen i Forstæderne, væsentlig Fruentimmer og Børn, beskjæftiger sig med derhen hørende Biarbeider.

Kreaturhold og Jordbrug, det sidste da saagodtsom alene som Gartneri, har i Femaaret været drevet i omtrent samme Udstrækning som tidligere.

Erhverv ved Fiskeri søges vistnok af faa Byindvaanere og vel i Regelen kun om Vintertiden, naar andet Arbeide er vanskeligt at erholde.

I Forbindelse hermed kan bemærkes, at der existerer en Forening for Fredning af Fisk i Christianiafjorden indenfor Drøbak, der har oppebaaret et aarligt Bidrag af Bykassen, stort 800 Kroner. Beretning for 1875 vedlægges som Bilag No. 25.

G. Almindelige Oplysninger.

Christiania Folkemængde, der ved Udgangen af 1870 udgjorde 66,206 Individer, udgjorde ved Udgangen af efternævnte Aar:

1871	68,698	Individer
1872	70,469	—
1873	72,725	—
1874	75,042	—
1875	77,041	—

Tilvæxten i de nævnte 5 Aar har altsaa været 10,835 eller i Gjennemsnit aarlig . . . . . 2,167.

Sundhedstilstanden har i Femaaret i det Hele været god; dog har der i 1873 hersket en større Epidemi af Mæslinger og i 1875 af Skarlagensfeber. I 1874 var Lungebetændelse mere udbredt end sædvanlig og i 1875 indtraf et mere end almindeligt stort Antal Tilfælde af Sommerdiarrhoe hos spæde Børn. Nervefeber er i det Hele optraadt sparsomt og uden at udvikle sig til Epidemi. Af Børnekopper ere yderst faa Tilfælde indtrufne. Lungetæring har som sædvanlig været den hyppigste Dødsaarsag, idet henved en Sjettedel af samtlige Dødsfald har været Følgen af denne Sygdom. Udgifterne til Byens Sundhedsvæsen udgjorde i 1875 ca. 14,800 Kr.

Dødeligheden i Femaaret har været:

i 1871	= 17,96	pro	mille
- 1872	= 20,62	-	—
- 1873	= 21,53	-	—
- 1874	= 22,76	-	—
- 1875	= 22,82	-	—

Christiania Poudretselskab har i Femaaret vistnok betydelig udvidet sine Forretninger. Efter derom med Kommunen afsluttet Kontrakt har det overtaget Renovationen i samtlige offentlige Bygninger og Pissoirer, hvorhos det besørger Feiningen af de brolagte Pladse og Gadestykker, som det paaligger Kommunen at holde rene. Selskabets Godtgjørelse herfor blev ved Kontrakt af November 1874, der vedlægges som Bilag No. 26, bestemt til 16,000 Kr.

H. Kommunale Foranstaltninger.

Almuskolerne. Efterat Ruseløkkens Skolebygning var bleven færdig i 1871 og havde optaget den forrige Pi-

pervikens Skole, samt Vaterlands Skolebygning derefter var fuldført i 1873, havde Byen ved Femaarets Slutning følgende Almuskoler:

Vaterlands Skole med	1,215	Elever
Møllergadens Do. -	1,016	—
Grønlands Do. -	1,247	—
Ruseløkkens Do. -	1,156	—
Sagenes Do. -	881	—
Betalingsskoler (Gutterne i Møllergadens og Pigerne i Vaterlands Skolebygning) . .	1,048	—
Tilsammen	6,563	Elever,

fordelte i 195 Klasser, altsaa gjennemsnitlig 33,6 Elev pr. Klasse.

Ved disse Skoler var i 1875 ansat 5 Overlærere, 43 Lærere og 101 Lærerinder, for hvilke Gjennemsnitslønnen, naar Overlærerne fraregnes, var respektive 1,546 Kroner 63 Øre og 713 Kroner 33 Øre, heri medregnet Statskassens Tilskud.

Det samlede Antal skolepligtige Børn var ved Udgangen af 1875 11,323; heraf undervistes, som anført, 6,563 Børn i Almuskolerne, 4,677 i andre Skoler eller ved privat Undervisning, medens kun 83 Børn ingen Undervisning fik. Medens i de nærmeste Aar før Femaarets Begyndelse Elevantallet i Almuskolerne havde været i rask Stigning i Modsætning til Antallet af Børn i andre Skoler eller som nød privat Undervisning, hvilket samtidig havde aftaget noget, forandredes Forholdet i Aarene 1871—75 derhen, at Elevantallet i Almuskolerne kun tiltog med 451 Børn eller omtrent 7 Procent, medens Antallet i andre Skoler m. V. steg med 1,316 Børn eller med næsten 40 Procent. I 1871 fandtes i Byen 36 Skoler udenfor Almuskolerne, i 1875 47 Skoler, de fleste med et større Elevantal end nogensinde tidligere.

Christiania Borger- og Realskole har i Femaaret erholdt en ny tidsmæssig Skolebygning, der er opført paa en dertil indkjøbt Tomt i Osterhausgaden og tilligemed denne har kostet ca. 200,000 Kr., medens den gamle Skolegaard er solgt til en Privatmand.

Skolens Elevantal er steget fra 415 i August 1871 til 466 i samme Maaned 1875, fordelte paa 16 Klasser.

Ved Repræsentantbeslutning af 7de December 1871 besluttedes Oprettelsen af en teknisk Elementærskole i Christiania. Udgifterne til Skolens Lokale og Inventarium udredes af Kommunen med Bidrag af et af Christiania Sparebank engang for alle bevilget Beløb, 80,000 Kroner, medens Statskassen deltager med en Halvdel i Udgifterne til Skolens Drift. Skolen traadte i Virksomhed i Høsten 1873 i et af Kommunen leiet Lokale, indtil egen Bygning bliver opført for Skolen, hvortil i 1872 blev indkjøbt en ved Siden af den nye Borgerskole beliggende Tomt ved Hausmannsgaden.

Til en offentlig Handelsskole i Christiania blev i 1874 efter Indbydelse fra Christiania Handelsstands Forening af Byens Handelsstand subskriberet ca. 140,000 Kroner. Ved Repræsentantbeslutning af 3die Mai 1875 vedtog Kommunen at oprette og vedligeholde Skolen, der bærer Navnet: Christiania Handelsgymnasium og aabnedes i August 1875.

Christiania Søndagsskole har virket med god Fremgang og med et gjennemsnitligt Antal af 300 Elever. (Se Bilag No. 26 a.)

Ved Christiania Sømandsskole er efter Repræsentantbeslutning af 17de September 1874 Undervisningstiden i Styrmandsklassen udvidet til Eftermiddagen, samtidig med at Skolepengene forhøiedes til 20 Kroner maanedlig i begge Klasser. Skibs- og Matrosarbeide er ved samme Beslutning bortfaldet som Undervisningsfag ved Skolen.

Kommunens Bidrag til den Kongelige Tegneskole er ved Repræsentantbeslutning af 26de April 1875 fra 1ste Juli s. A. forhøiet fra 2,800 til 4,800 Kroner aarlig, foruden at den af Byen har frit Lokale.

Ved Repræsentantbeslutninger af 25de Juni 1874 og 12te November 1874 bleve de fornødne Midler bevilgede til Øpførelse af tvende Kirker for Johannes og Paulus's Menigheder med respektive 304,000 Kr. og 151,200 Kr. Begge Kirker vare ved Udgangen af Femaaret under Opførelse.

Vor Frelsers Gravlund er i Femaaret bleven betydelig udvidet, først ved Udlæggelse af den gjenværende Del af den indkjøbte Calmeyerløkke, og dernæst ved Indkjøb af Grosserer Tostrups Løkke No. 30 & 32 i Kirkeveien, af hvis Areal, 88,758 □ Alen, foreløbig 36,994 □ Alen ved Repræsentantbeslutning af 17de September 1874 besluttedes oparbeidet til Kirkegaard.

Sofienberg Kirkegaard blev i 1871 udvidet lige til Toftes Gade ved Indkjøb af et mellemliggende Stykke, stort 33,400 □ Alen, hvoraf i 1875 ca. 20,250 □ Alen besluttedes oparbeidet til Kirkegaard.

Til Kirkegaard for den østlige Del af Byen indkjøbte Kommunen i 1873 en til Oslo Kirkegaard stødende Grundeiendom, stor 125,874 □ Alen, hvoraf i 1875 et Areal af ca. 26,500 □ Alen besluttedes oparbeidet til Kirkegaard.

Paa Hovedøen er i Femaaret opført et Isoleringslazareth for Optagelse af epidemiske Syge fra ankomne Skibe.

I Anledning af Byens 250 Aars Jubilæum besluttedes Oprettelsen af en Broncestatue af Kong Christian den Fjerde, hvortil ved Repræsentantbeslutning af 28de Septbr. 1874 bevilgedes 48,000 Kr.

Under Justits- og Politivæsenet kan bemærkes, at der er indkjøbt Tomt til en Politistation paa Grünerløkken. Opførelsen af saadan Bygning er imidlertid først besluttet ved Repræsentantbeslutning af 27de April 1876. Politistyrken er udvidet fra 17 til 21 Politibetjente og fra 112 til 135 Konstabler foruden Havnepolitiet, der oprettedes i 1870

og nu bestaar af 1 Betjent og 5 Konstabler samt 10 Reservemandskaber, der benyttes til Tjeneste i Vintermaanederne.

Byens Vandværk (se Bilag No. 27) har i Femaaret, foruden Anlæg af nye 12″ Hovedledninger, erholdt en væsentlig Forbedring ved Anlægget af et Reservoir paa St. Hanshougen, hvorved Trykket i Rørledningen er betydelig forbedret, og i Tilfælde af Brud paa Hovedledningen har man her en disponibel Beholdning af ca. 300,000 Kubikfod Vand. Vandværkets Ledninger, der ved Femaarets Begyndelse udgjorde 86,762 Alens Længde og forsynede 44 offentlige Vandposter og Fontæner samt 1,833 Eiendomme, havde ved Femaarets Slutning en Længde af 106,161½ Alen og forsynede 56 offentlige Vandposter og Fontæner samt 2,349 Eiendomme.

Af Byens ældre Vandledninger var ved Femaarets Slutning kun 1 Ledning med 13 private Spring tilbage.

Kloaknettet, der ved Femaarets Begyndelse udgjorde i Længde 76,932 Alen, hvoraf Rørkloak 63,011 Alen og 13,921 Alen muret, havde ved dets Slutning en Længde af 93,098½ Alen, hvoraf 75,844½ Alen Rørkloak og 17,254 Alen muret.

Byens Veinet (se Bilag No. 28) har i Femaaret modtaget betydelige Udvidelser. Længden af Byens Gader og Veie var ved Udgangen af 1875 6,01 Mil, Arealet af de offentlige Pladse 33,39 Maal, Længden af samtlige Fortouge 6,88 Mil.

Angaaende Byens Brandvæsen meddeles ifølge vedlagte fra Afdelingschefen modtagne Indberetning (se Bilag No. 29) Følgende:

Personellet er siden 1870 forøget med 3 Maskinmestre. Det faste Brandvæsens Personale udgjorde ved Femaarets Slutning ialt 59 Mand. Hestenes Antal er forøget fra 10 til 12 og Materiellet med 2 Stykker Landdampsprøiter til en Pris af ca. 14,600 Kr. pr. Stk.

Brand- og Polititelegrafen er ogsaa i Femaarets Løb undergaaet Forandringer og Forbedringer. Der er anbragt 3 nye Signaltelegrafapparater i forskjellige Dele af Byen, ligesom Allarmapparater ere opsatte i de af Christiania garnisonerende Mandskaber benyttede Kaserner. Ved Udgangen af Femaaret havde Brand- og Polititelegrafen 7 Skrivetelegrafstationer og 45 Signaltelegrafstationer.

Antallet af de paa Byens Vandledning anbragte Brandkummer er i Femaaret forøget med 156, saaledes at det samlede Antal ved Udgangen af 1875 udgjorde 480 Stkr.

I Femaaret er der indtruffet 225 Ildsvaader, hvis Virkninger dog kun i forholdsvis faa Tilfælde have naaet nogen større Udstrækning. Det faste Brandvæsen har, med Undtagelse af 2de Gange, i samtlige Tilfælde tilendebragt Slukningen ved egne Kræfter.

Ved Gjennembrud af de respektive Kvartaler er der i den ældre Bydel skaffet Plads for Stenersgaden, Pløens Gades Forlængelse til Storgaden, Rosenberggaden, Sukkerhusgaden, Forbindelse mellem Møller- og Grubbegaden, Torvgadens Forlængelse over Ankerløkkens Kirkegaard, Nordbygadens Forlængelse mellem Platougaden og Tøiengaden, Motzfeldtgaden mellem Grønland og Nordbygaden. I den ydre Bydel er i Femaaret en stor Del Gader og Veie oparbeidede. Af større Arbeider henhørende under Udvidelsen af Veinettet maa nævnes Opførelsen af den nye Bro over Akerselven i Torvgadens Forlængelse til Grünerløkken, uagtet dette Arbeide først fuldførtes i 1876. Broen, der er 300 Fod lang og 40 Fod bred, er saaledes den største i sit Slags inden Byens Grændser. Den er opført af Træ i en Høide af 30 Fod over Akerselvens Overflade. Dens Kostende i færdig Stand vil blive omtrent 110,000 Kr.

Til Veivæsenets Brug er i 1874 anskaffet bl. A. følgende Maskiner:

1 Stenpukningsmaskine for 4,800 Kr.,
1 Dampveivalse for 12,800 Kr.,
2 Stkr. Gadefeiningsmaskiner for 680 Kr. pr. Stk.

Gadevandingen blev for de makadamiserede Gaders Vedkommende i 1875 udført af 2 store og 6 mindre Vandingsvogne, der daglig vandede 45,000 løbende Alen, eller omtrent 2½ norske Mile, hvortil forbrugtes omtrent 1½ Million Kubikfod Vand eller ca. ¾ % af Byens Totalforbrug.

Til Gadebelysningen var ved Udgangen af 1875 bevilget ialt 735 Gaslygter og 161 Olielygter. Disse sidste ere tændte i 8 Maaneder om Aaret, Gaslygterne derimod omtrent i 9 Maaneder.

Ved Repræsentantbeslutning af 27de Februar 1874 meddelte Kommunen for et Tidsrum af 30 Aar Koncession til Anlæg af en Sporvei for Hestekraft gjennem en Del af Byens Gader. Koncessionen overtoges af et i dette Øiemed dannet Interessentskab, der i Høsten 1875 aabnede Sporveien til almindelig Afbenyttelse.

Byens Skydsstation bortliciteres aarlig med Forpligtelse til at skydse med et saa stort Antal Heste, som paakræves.

Til Udvidelse af Rigets Jernbanenet har Byen i Femaaret bidraget ved flere betydelige Bevilgninger. Den har saaledes tegnet Aktier:

i Jernbaneanlægget	fra Christiania gjennem Smaalenene for	600,000	Kr.
-	Do. fra Rigsgrændsen til Kihl—Gøteborgbanen med Fortsættelse til Wenern for	100,000	-
-	Do. fra Drammen om Laurvik til Skien for	200,000	-

samt derhos indgaaet Garanti for, at der tages Aktier i Jernbaneanlægget fra Christiania gjennem Smaalenene for en Fjerdepart af Taxtbeløbet for den Grund, der inden Byens Grændser bliver at afstaa til samme, indtil et Beløb af 200,000 Kroner.

Christiania—Drammen-Jernbanen, i hvilket Anlæg Kom-

munen har tegnet Aktier for et Beløb af 400,000 Kroner, aabnedes, som anført, for Færdselen i 1872.

Til Fuldstændiggjørelse af de oven meddelte Oplysninger skal man her efter Byens Regnskaber meddele følgende Oversigt over Kommuneudgifterne i Femaaret:

A. Bykassen.

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Justits- og Politivæsenet	148,048	158,680	165,628	198,644	226,336
Gadebelysningen	33,244	32,260	33,104	35,740	37,856
Udgifter under Stadsingeniøren (Brandvæsenet, det nye Vandværk, Vei-, Kloak-, Brolægnings-, Brygge-, Ballast- og Beplantningsvæsenet	193,672	204,104	223,916	269,300	347,892
Bidrag til Landets almindelige Veivæsen	37,928	37,928	40,000	39,308	40,132
Renter af Byens Gjæld	168,292	175,156	176,244	188,352	205,892
Almuskolevæsenet	122,204	133,048	138,088	163,668	196,500
Kirkelige Anliggender	58,952	46,284	44,600	53,944	75,192
Gadereguleringer	21,668	24,676	36,892	57,776	32,000
Samlet Udgift	1,089,888	1,127,424	1,269,824	1,423,900	1,673,324
Do. Indtægt	1,064,744	1,121,696	1,252,576	1,395,544	1,689,548
Den Del af Byskatten, der udlignes paa Formue og Næring	326,380	339,608	365,860	426,876	548,296
Den anden Halvdel, der udlignes paa Grundene	326,824	339,016	365,124	426,048	547,996

B. Fattigkassen.

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Aarlige Lønninger	37,312	38,252	41,520	44,604	48,820
2. Udtællinger gjennem Fattigvæsenets Kasserer	313,280	317,896	320,988	322,728	390,136
3. Arbeidsanstalten og Sindssygeasylet	54,000	50,000	46,720	52,800	67,600
4. Syges Kur og Pleie	37,020	26,520	36,784	39,324	59,148
5. Renter og Afdrag af Gjæld	34,924	31,160	30,696	27,900	23,732
6. Refusioner til fremmede Kommuner	11,556	17,472	10,740	20,876	19,948
7. Samlet Udgift	543,188	503,348	529,172	531,028	547,508
8. Do. Indtægt	529,540	526,780	536,052	565,372	551,080
9. Fattigskattens Beløb	453,260	439,308	432,164	399,952	416,020

Med Hensyn til Havnevæsenet (se Bilag No. 30) skal man oplyse, at der i Oslo Havn er anlagt en Stenkai med Trappe og en mindre Udstikkerbrygge med en samlet Længde af 512 Alen.

I Akerselven er Stenkaien paa dennes Vestside fortsat opover i en Længde af 324½ Alen. I Filipstadbugten er, foruden en 279 Alen lang Baadskjærm, opført et Træbolværk i en Længde af 172 Alen.

Ved Femaarets Slutning havdes Stenkaier og Brygger i følgende Udstrækning:

i Oslo Havn, tilhørende dels Havnevæsenet, dels Jernbanen, Stenkai og Træbolværk, tilsammen . . . . 1,012 Al.

Paa Vestsiden af Akerselven, fra Elvemundingen og opover, Stenkai, tilhørende Havnevæsenet 472½ -

Lateris 1,484½ Al.

Transport 1,484½ Al.

Fra Akerselven (ved Reberbanen) til Borkehullet, dels Stenkai, dels Træbolværker, tilhørende Havnevæsenet, Byen eller Staten . . 1,371 -

Fra Fiskebryggen til og med Fæstningsbryggen, dels Stenkai, dels Træbolværker, tilhørende Havnevæsenet og Byen . . . . . 2,029 -

I Piperviken, dels Stenkai, dels Træbolværker, tilhørende Havnevæsenet . . . . . 815 -

I Filipstadbugten Træbolværker, tilhørende Havnevæsenet . . . . . 172 -

Tilsammen 5,871½ Al.

Paa Dynen og Digerudgrunden er opført Ledfyre af 6te Klasse. Ledfyret paa Hægholmen er flyttet til Øens nordligste Pynt. Endvidere er den vestenfor Hægholmen

liggende Boe „Skibsløbgrunden“ bortsprængt saaledes, at der nu over samme er 18 Fod Vand efter 0 paa Fæstningsbryggen eller ca. 15 Fod ved Lavvande. Paa Fæstningsbryggen er opført et Expeditions- og Varehus og opsat en 20 Toms Svingkran.

Havneväsenets Udgifter have i Femaaret i det Væsentlige været:

	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.
1. Lønninger	11,340	90	11,485	54	11,867	17	13,576	5	19,140	27
2. Renter	4,650	„	4,000	„	3,933	33	14,699	67	24,804	2
3. Mudring	12,605	72	17,537	10	19,995	38	20,888	57	33,968	60
4. Anskaffelse og Vedligeholdelse af Pramme, Apparater og andet Inventarium	8,579	53	7,434	85	17,531	33	14,661	73	15,207	75
5. Nye Anlæg og Arbeider . . .	83,290	10	49,097	3	47,202	63	90,137	53	62,360	90
6. Havnefyrene	11,438	69	3,907	37	6,399	37	15,888	83	25,240	93
7. Isvækning	15,295	13	543	77	892	17	4,000	„	4,000	„
8. Tilfældige Udgifter	5,903	13	7,690	77	10,345	7	13,215	89	21,164	22
	153,103	20	101,696	43	118,166	45	187,068	27	205,886	69

Angaaende Tilstanden i Almindelighed bemærkes:

Som oven anført, var Byens Folkemængde, der ved Femaarets Begyndelse var 68,698, ved dets Slutning stegen til 77,041.

Ifølge den under Bilag No. 31 vedlagte tabellariske Oversigt over Skattefordelingen i Femaaret var Skatteydernes Antal ved Ligningen for 1875 = 12,415, Summen af den Formue, hvorpaa Fattigskat var udlignet, 134,582,000 Kroner, Summen af den for samme Skats Udligning antagne Indtægt 29,419,160 Kroner og Summen af den skatbare Indtægt 16,772,612 Kroner, medens disse Faktorer ved Ligningen for 1870 vare:

Antal Skatteydere	8,522	
Summa Formue	76,486,000	Kr.
— Indtægt	19,203,480	„
— skatbar Del af Indtægten .	10,124,288	„

I Løbet af Femaaret er saaledes Formuen steget med 58,096,000 Kroner, den antagne Indtægt med 10,215,680 Kroner og den skatbare Del af Indtægten med 6,648,324 Kroner. I forrige Femaar udgjorde Stigningen respektive 12,180,000 Kroner, 1,429,920 Kroner og 1,009,296 Kroner.

Kjøb og Salg af faste Eiendomme har i Femaaret været drevet i en overordentlig Udstrækning. I Oktober Maaned 1873 indtraadte temmelig pludselig en betydelig Stigen i Eiendomspriserne, og Kjøb og Salg foregik med stor Livlighed i Omsætningen og voxende Priser udover Aaret 1874 og nogle Maaneder ind i 1875, fra hvilken Tid Salgene især af ubebyggede Tomter igjen bleve betydelig sjeldnere. Nogen Nedgang i Priserne fandt imidlertid ikke Sted, og, om dette vil blive Tilfældet, vil ogsaa først vise sig, naar man faar Erfaring for, om den i Forbindelse med Prisstigningen staaende Forøgelse af Husleien — især for Handelsleiligheder — bliver stabil.

Spekulationen omfattede saavel bebyggede som ubebyggede Grunde og naaede, især for de sidstes Vedkommende, en hidtil ukjendt Høide. I Femaaret har det samlede Antal afhændede faste Eiendomme efter Thinglæsningsprotokollerne udgjort 2,649 til en Kjøbesum af 57,021,152 Kroner (se Bilag No. 32), medens der i forrige Femaar kun afhændedes 1,210 Eiendomme for samlet Kjøbesum 14,476,600 Kroner. Disse Tal vise imidlertid ikke engang tilnærmelsesvis det samlede Antal af foregaaede Handeler, idet det under den stærke Spekulation hyppig hændte, at en og samme Eiendom i Løbet af 1 Aar flere Gange skiftede Eier, uden at nogen af disse toge Skjøde paa Gaarden, som de kun kjøbte i Hensigt igjen at afhænde, naar de kunde tjene paa Handelen. Bestemt at angive, hvormange Procent Eiendomsværdien steg i bemeldte Periode, lader sig neppe gjøre. Der maa i saa Henseende skjelnes mellem bebyggede og ubebyggede Tomter. Med Hensyn til de første vil Afkastningen, Husleien, afgive en Norm for Værdien, og der vil altsaa altid haves en Maalestok, hvorefter Spekulationen maa rette sig. Den ved de heldige Konjunkturer muliggjorte Forøgelse i Leien i Forbindelse med den billige Rente, hvorved Udgiften ved Gaardene formindskedes, drev selvfølgelig Værdien op, men dog neppe mere end gjennemsnitlig ca. 50 %. Anderledes er derimod Forholdet med de ubebyggede Tomter, som ingen Afkastning give, og hvor der altsaa intet fast Grundlag haves for Beregningerne. Den livlige Omsætning medførte her en Stigning af op til flere Hundrede Procent. Som betegnende Exempel kan nævnes, at en Eiendom paa Enerhougen, som i 1873 før Stigningen betaltes med Kr. 0,20 pr. □ Alen, i 1875 solgtes for Kr. 1,20 pr. □ Alen, me-

dens Tomter af samme have været betalte med Kr. 2,40, Kr. 3,20, ja lige op til Kr. 3,60 pr. □ Alen.

At Spekulationen, især i ubebyggede Tomter, tildels har været overdreven og usund, lader sig neppe negte, men det har dog kun ganske enkeltvis hændt, at Sælgerne have maattet tage Eiendommene tilbage. Dette kan tildels have sin Grund i, at Eieren — bl. A. paa Grund af den Tid, Gjældsinddrivelsen i disse Forholde medtager — kan blive ved Eiendommen i lange Tider, efterat dens Værdi endog i betydelig Grad er sunken. For bebyggede Eiendommes Vedkommende vil der desuden — saalænge Husleien holder sig paa samme Høide — herved skaffes Midler til at holde det gaaende, medens ubebyggede Tomter i Regelen sælges paa saa lempelige Betingelser, at det i de første Aar almindeligvis alene er Tale om at forrente Kjøbesummen og betale den ubetydelige Løkkeskat.

Tomtekjøbet, den lette Pengetilgang og Befolkningens Tilvæxt fremkaldte Opførelsen af et stort Antal nye Bygninger. Da imidlertid mange af disse opførtes af Usagkyndige alene paa Spekulation, er det ikke usandsynligt, at der heraf i Tidens Løb vil vise sig en uheldig Eftervirkning af den ovenomhandlede i mange Henseender gunstige Periode.

Antallet af Gaarde og deres Forsikringssummer i Rigets almindelige Brandforsikringsindretning (der næsten uden Undtagelse benyttes af Gaardeierne) udgjorde (se Bilag 33):

1ste Januar 1872	Antal	2,839,	Forsikringssum	68,131,680	Kr.
Do. 1873	—	2,904,	—	71,766,360	-
Do. 1874	—	2,938,	—	75,122,560	-
Do. 1875	—	2,954,	—	82,913,480	-
Do. 1876	—	3,068,	—	95,599,880	-
Den 1ste Jan. 1871 var Antallet	—	2,759,	—	65,193,640	-
altsaa Forøgelse i Femaaret i Gaardenes Antal		309	med Forsikringssum	30,406,240	-
Den 1ste Januar 1866 var Antallet		2,538	- —	54,870,240	-
altsaa Forøgelse i Femaaret 1866—70 i Gaardenes Antal .		221	- —	10,323,400	-

Som statistiske Oplysninger af Interesse kan bemærkes, at der efter den under Bilag No. 32 vedlagte Opgave i Femaaret er thinglæst 6,214 Gjældsbreve og Skifteudlæg med Pant i faste Eiendomme til Beløb . . . . . 61,839,524 Kr., medens der er aflæst 4,805 saadanne Panteheftelser til Beløb . . . . . 27,945,092 -

altsaa mere thinglæst end aflæst . . . . 33,894,432 Kr., hvilket Overskud af thinglæste Heftelser altsaa overstiger Forsikringssummens Forøgelse med 3,488,192 Kroner. I Femaaret 1866—70 var thinglæst Heftelser paa faste Eiendomme for . . . . . 20,572,924 Kr. og aflæst for . . . . . 14,853,716 -

altsaa mere thinglæst end aflæst . . . . 5,719,208 Kr.

Efter den af Auktionsforvalteren meddelte Opgave (se Bilag 34) var Antallet af de i Femaaret afholdte Tvangsauktioner over faste Eiendomme, hvor Salg fandt Sted, 61 til et Beløb af 648,996 Kroner. For Femaaret 1866—70 savnes lignende Opgave. Det samlede Antal Tvangsauktioner over faste Eiendomme var i det sidstnævnte Tidsrum 2,027 til et Salgsbeløb af 2,017,320 Kroner, medens der i det sidst forløbne Femaar var afholdt 802 Auktioner til Beløb 1,434,476 Kr.

Med Hensyn til den økonomiske Tilstand forøvrigt skal man oplyse, at der ifølge Bilag No. 34 i Femaaret har været afholdt følgende Antal Tvangsauktioner over Løsøre:

I 1871	168	Auktioner	for Salgsbeløb	297,488	Kr.
- 1872	158	—	- —	293,612	„
- 1873	162	—	- —	446,148	„
- 1874	159	—	- —	360,992	„
- 1875	168	—	- —	530,328	„

Summerne ere altsaa stegne i Femaarets sidste Halvdel, medens Auktionernes Antal omtrent bliver det samme.

I Femaaret 1866—70 udgjorde Auktionernes Antal 528 med et Salgsbeløb af 541,324 Kr.

De ved Byfogden afholdte Exekutioner have ifølge Bilag No. 35 i Femaaret andraget til:

i 1871	Antal	251	til Beregningssum	320,860	Kr.
- 1872	—	230	- —	137,660	„
- 1873	—	162	- —	80,764	„
- 1874	—	134	- —	77,528	„
- 1875	—	223	- —	283,432	„
Tilsammen	Antal	1,000	til Beløb	900,244	Kr.

Fra Femaarets andet Aar aftage altsaa Exekutionerne stærkt saavel i Antal som i Sum og naa i 1874 et ualmindelig lavt Punkt, men hæve sig atter i 1875 med en Gang næsten til samme Høide som i 1871.

I forrige Femaar udgjorde Exekutionsforretningernes Antal 1,103 til Beløb af 853,624 Kroner, altsaa et større Antal med noget mindre Beregningssum end i 1871—75.

Ifølge Bilag No. 35—37 er der i Femaaret afholdt følgende Udpantninger:

	Antal.	Beløb. Kr.
1) ved Kæmneren for Kommmuneskatter	25,006	2,112,804
2) ved Skattefogden (for Brandkontingent)	10,091	480,984
3) ved Underfogden (for Bøder m. m.) .	2,934	56,520
tilsammen	38,031	2,650,308.

Samtlige Opgaver vise en betydelig Nedgang i Femaarets 3die og 4de Aar (1873 og 1874), men derefter atter en stærk Stigning i 1875.

Udpantningernes Antal i Tidsrummet 1866—70 var 41,191 og deres Beløb 2,991,324 Kroner, altsaa en Formindskelse af 341,016 Kroner for det sidst forløbne Femaar, et Resultat, der vistnok maa betragtes som særdeles gunstigt.

Endelig hidsættes en Oversigt over Stigningen af Indtægt og Formue efter de af Ligningskommissionerne ved Udligningen af Byskatten gjorte Ansættelser samt af de Værdier, hvoraf den nye Grund- og Bygningsskat beregnes, idet man for at undgaa Misforstaaelse skal bemærke, at ved Bygningsværdi her ikke forstaaes Brandforsikringssummen, men blot den Del deraf, hvoraf Bygningsskat beregnes:

	Indtægt.	Formue.	Grund- og Bygningsværdi.
1871 . .	21,202,000 Kr.	82,614,000 Kr.	74,314,080 Kr.
1872 . .	21,679,520 -	85,512,000 -	77,351,760 -
1873 . .	22,396,920 -	99,426,000 -	81,781,720 -
1874 . .	29,339,880 -	125,652,000 -	85,809,960 -
1875 . .	31,186,120 -	138,566,000 -	93,948,440 -

hvoraf Grundværdien udgjorde	18,629,640 Kr.
og Bygningsværdien	75,318,800 -
=	93,948,440 Kr.

Procentforhøielsen har saaledes udgjort:

	Indtægt.	Formue.	Grund- og Bygningsværdi.
1871—72 . .	+ 2,25	+ 3,50	+ 4,08
1872—73 . .	+ 3,30	+ 16,27	+ 5,72
1873—74 . .	+ 30,99	+ 26,37	+ 4,92
1874—75 . .	+ 6,29	+ 10,27	+ 9,50

eller gjennemsnitlig for hvert Aar en Førøgelse af 10,93 %, 14,10 %, 6,50 %.

I forrige Femaar var Forøgelsen gjennemsnitlig for hvert Aar respektive 7,58 %, 3,40 %, 2,67 %.

Man vil saaledes se, at de økonomiske Forholde i Femaaret have befundet sig i en stærk fremadskridende Bevægelse. Allerede fra Tidsrummets Begyndelse begynder Formuen at stige, medens Indtægten langsommere følger efter, indtil begge i 1874 gjøre et pludseligt og voldsomt Sprang fremad. Stigningen fortsattes ogsaa, om end betydeligt langsommere, især for Indtægtens Vedkommende, i 1875. Grund- og Bygningsværdien voxer omtrent med samme Beløb for hvert Aar lige til 1875, da Stigningen bliver stærkere.

Hvad Dagarbeidernes Kaar angaar, have disse i Femaaret vistnok været gunstige, dog paa langt nær ikke i samme Grad for alle Klasser.

For de egentlige Løsarbeidere uden særlig Uddannelse samt enkelte Arter Haandværksarbeidere, saasom Murere, har saaledes Stillingen været usædvanlig heldig. Der har næsten til enhver Tid været let Adgang til Arbeide. Daglønnen for Løsarbeidere har været i stadig Stigning, saaledes at den i Gjennemsnit i 1875 udgjorde Kroner 2,48 mod Kr. 1,62 i 1871. Cfr. den under Bilag No. 38 vedlagte Opgave fra Stadsingeniøren. Konkurrencen af indvandrede Arbeidere fra Landdistrikterne og Sverige har været forholdsvis mindre end i de tidligere Aar, da der i Femaaret har været rig Anledning til Beskjæftigelse ved de Jernbaneanlæg, der ere under Udførelse paa forskjellige Kanter af Landet.

For de øvrige Arbeidsklasser have Forholdene ikke været i lige Grad gunstige. Fabrikarbeidernes Løn er saaledes kun steget høist ubetydeligt, og, hvad andre faste Arbeidere angaar, er heller ikke Lønnens Stigning foregaaet efter samme Maalestok som for de egentlige Daglønnere.

Paa samme Tid er saavel Husleien som de øvrige almindelige Livsfornødenheder stegne betydeligt i Pris. Medens der saaledes tidligere betaltes mellem 80 og 120 Kr. aarlig for 1 Værelse med Kjøkken eller Adgang til saadant, er Gjennemsnitsprisen for en saadan Bekvemmelighed nu omtrent 160 Kroner, og der er ikke Udsigt til nogen Nedgang i Leien, uden forsaavidt der Tid efter anden ved Aktieselskaber bygges flere Arbeiderboliger. Der er i Femaaret af Private forholdsvis bygget lidet til Udleie for Arbeidsfolk, medens derimod Aktieselskabet „Arbeiderboligerne“ har fuldført en større Arbeiderbolig i Thv. Meyers Gade, indeholdende 42 Leiligheder, saaat Familiebekvemmelighedernes Antal i Selskabets samtlige Bygninger den 31te December 1875 ialt udgjorde 243 med en samlet Leie af 35,896 Kr. eller omtrent 148 Kr. for hver Bekvemmelighed. I hver af disse kan man regne, at der huses 5 Individer, altsaa i 243 Bekvemmeligheder omtrent 1,200 Individer. Blandt Arbeiderne selv har der dannet sig et Aktieselskab under Navn af „Grünerløkkens Byggeforening“ ogsaa i Hensigt at tilveiebringe Boliger for Arbeidsklassen.

Virkningerne af det saaledes fordyrede Livsophold føles selvfølgelig stærkest af de gifte Arbeidere. der udgjør en betydelig Procent af de faste Dagarbeideres Klasse, medens den ugifte Arbeider, der danner Hovedmassen af de egentlige Løsarbeidere, i forholdsvis langt ringere Grad rammes deraf.

Fordringerne til Livet, til Komfort og Hygge i Hjemmet, ere uden Tvivl stegne i Femaaret, og som et synligt Tegn herpaa kan anføres Arbeidernes og deres Familiers bedre Beklædning. Sparsommeligheden antages derimod fremdeles at være ringe, dog synes der at være vaagnet nogen Sands for Selvhjælpens Betydning og Associationens Gavnlighed.

Foruden den ovenfor nævnte „Grünerløkkens Byggeforening" er der desuden i Femaaret traadt i Virksomded et Aktiebageri og en Pensionskasse for Arbeidere, medens den inden Arbeidersamfundet allerede tidligere oprettede Sygekasse har havt god Fremgang og nu tæller 890 Medlemmer med en Kapital af 14,260 Kroner (se Bilag 39). Socialistiske Udskeielser have ikke fundet Sted i Femaarets Løb.

Byen har et Arbeidersamfund, der tæller 2,083 Medlemmer og eier en Formue af 15,644 Kroner. Samfundets Bibliothek talte ved Udgangen af 1875 1,550 Bind. (Se Bilag No. 39 og 40.)

Det Kommunen tilhørende Deichmannske Bibliothek har været meget søgt af Arbeiderbefolkningen.

Byens 6 Asyler have i Femaaret gjennemsnitlig været besøgt af ca. 490 Børn daglig. Kommunens Pengebidrag til denne Foranstaltning udgjorde i Aaret 1875 11,800 Kr.

Angaaende Ædruelighedstilstanden har Magistraten fra Politikammeret modtaget de som Bilag No. 41 vedlagte Oplysninger. Hvad der efter en paa Iagttagelse af Forholdene her i Byen i de sidste Aar grundet almindelig Opfatning af disse kunde befrygtes, nemlig at Nydelsen af berusende Drikke har været i Stigende, navnlig i de seneste Aar af Femaaret, bestyrkes ved de meddelte Opgaver. Medens nemlig i 1871 Forholdet af de Personer, som vare berusede ved Indsættelsen i Arresten, sammenholdt med Byens Indvaanerantal udgjorde 8 %, er dette Forholdstal i 1875 steget til 13,8 %. Denne Maaler for Drukkenskaben maa vistnok indrømmes at være mindre betegnende, men Forholdet mellem dem, der vare berusede ved Indsættelsen i Arresten, og det hele Antal af Arresterede udviser ogsaa en betydelig Stigning. I Aarene 1871—75 har nemlig de Arresteredes Totalantal udgjort:

i 1871	12,075	Personer,	deraf	berusede	5,503
- 1872	10,340	—	-	—	6,360
- 1873	9,211	—	-	—	6,474
- 1874	12,463	—	-	—	8,878
- 1875	17,069	—	-	—	10,688

og Forholdstallet bliver saaledes i denne Sammenligning:

i 1871	45,57 %
- 1872	61,52 -
- 1873	70,68 -
- 1874	71,25 -
- 1875	62,62 -

I de Aar, da Arbeidsfortjenesten flød rigeligst (1873—74), var det ikke usædvanligt, at Løsarbeiderne ikkun arbeidede den halve Uge og tilbragte den anden Halvdel i Lediggang og Svir. I 1875 synes Forholdet at have stillet sig noget bedre.

Noget Hensyn maa forøvrigt i den heromhandsede Henseende tages til det ved de forbedrede Kommunikationer stedse voxende Antal af Tilreisende fra de omliggende Landdistrikter, der tilbringe en enkelt eller nogle faa Dage i Byen. Blandt Byens faste Arbeidere antages Drukkenskaben ikke at være tiltaget i Femaaret.

Antallet af Personer, arresterede for Betleri, var:

i 1871 . . .	48
- 1872 . . .	73
- 1873 . . .	39
- 1874 . . .	51
- 1875 . . .	67

I 1874 vedtoges af Repræsentantskabet nye Politivedtægter for Christiania, der, efter at være stadfæstede ved kgl. Resol., traadte i Kraft den 10de April 1874. For Overtrædelse af disse Vedtægter ilagdes i Aaret 1874 5,123 Bøder til Beløb af 34,498 Kr. 67 Øre og i 1875 8,695 Bøder til Beløb 66,824 Kr. 80 Øre. (Se Bilag 42.)

Christiania Magistrat 18de Oktober 1877.

L. A. Mastrup.

C. No. 2.

II.

Akershus Amt.

Underdanigst Beretning

om Akershus Amts økonomiske Tilstand m. v. i Femaaret 1871—1875.

Folkemængde.

Efter Folketællingerne for 1865 og 1875 fandtes Folkemængden i Amtets Landdistrikt og Byer at udgjøre:

	i 1865	i 1875	Forøgelse eller Formindskelse.
Aker og Follo	39,737	52,584	+ 12,847
Nedre Romerike	29,254	28,159	÷ 1,095
Øvre Romerike	35,615	30,831	÷ 4,784
Tilsammen i Landdistriktet	104,606	111,574	+ 6,968
i Drøbak	1,662	2,040	+ 378
i Son	677	745	+ 68
i Hølen	311	263	÷ 48
i Hvidsten	166	156	÷ 10
Tilsammen i Amtet	107,422	114,778	+ 7,356

Folkemængden er altsaa i Tiaaret 1866—1875 forøget med 6,84 % i det hele Amt og med 6,66 % i dets 3 Fogderier, medens Forøgelsen i Tiaaret 1856—1865 var henholdsvis 24,15 % og 24,63 %. Den er i sidste Tiaar aftaget i begge de romerikske Fogderier, i Nedre Romerike med 3,7 % og i Øvre Romerike endog med 13,4 %. Formindskelser er gjennemgaaende i dette sidste i alle Herreder, fra over 17 % i Ullensaker og Nannestad til henved 10 % i Næs. I Nedre Romerike er Folkemængden aftaget i Sørum med 14,5 %, i Høland med 11,5 %, i Urskog med 8,7 %, i Nitedal med 7,8 % og i Enebak med 2,3 %, og kun tiltaget i Fet med 3,6 %, og med 13,6 % i Skedsmo, hvor der ved Lille-Strøm Jernbane-Station ved Folketællingen i 1875 fandtes en hovedsagelig af Arbeidere bestaaende Befolkning af 1,178 Indvaanere. I Aker og Follo Fogderi er Folkemængden aftaget i Kraakstad og i Vestby med henholdsvis 4,9 % og 3,7 %, i Aas og Fron er den uforandret som i 1865, hvorimod den er tiltaget i Næsodden med 8,6 %, i Asker med 11,3 %, i Bærum med 12 % og fornemmelig i Østre og Vestre Aker med henholdsvis 43,6 og 79,8 %. Denne betydelige Stigen

skyldes udelukkende de i Aker omkring Christiania liggende Forstæder, hvor der i 1865 boede 7,392*), men i 1875 20,633 Indvaanere. Fratrækkes denne Forstads-Befolkning, udgjorde Folkemængden i Amtets egentlige Landdistrikt i 1865: 97,214 og i 1875: 90,941 Indvaanere. Den er saaledes formindsket med 6,273 Indvaanere eller med 6,45 %.

Efter vedlagte Tabel No. 1 og 2 har Overskuddet af Fødsler i Tiaaret udgjort 10,872. Nedgangen i Folkemængden skyldes derfor Udflytning, hovedsagelig Udvandring. Denne har i Tiaaret efter vedlagte Tabel No. 3 udgjort:

fra Aker og Follo Fogderi	1,616	Mennesker.
„ Nedre Romerike	2,217	—
„ Øvre —	4,986	—
Tilsammen	8,819	—
„ Drøbak og Ladestederne	43	—
ialt fra Amtet	8,862	Mennesker.

Størst var Udvandringen i 1869, da den gik optil 2,040, senere er den hvert Aar aftaget og udgjorde i 1875 kun 118.

I den første Del af Tiaaret 1866—1875 var Tilstanden i Amtets Landdistrikt i høi Grad trykket; Gaardbrugerne maatte for at redde deres økonomiske Existence nedsætte Folkeholdet og indskrænke Virksomheden. Den sidste Del af Perioden bragte vistnok betydelig Lettelse, men Arbeidslønnen steg i en før ukjendt Grad og bragte Gaardbrugerne til mere end ønskeligt at spare paa Arbeidskraften. Det er derfor forklarligt, at Udflytning efter en tidligere ukjendt Maalestok foregik saavel til Udlandet som til andre Dele af Landet, hvor offentlige Arbeider og anden Virksomhed gav rigere Anledning til Sysselsættelse og høiere Arbeidsløn.

A. Landdistriktet.

I. Jordbrug.

Virkningerne af de ovenfor antydede Forhold paa Jordbruget ere kjendelige. I de Par første Aar af Femaars-Perioden, da Trykket fra de foregaaende uheldige Aar var forvundet og Arbeidslønnen endnu ikke var stegen i nogen væsentlig Grad, udførtes Grundforbedringer i ikke ringe Udstrækning i de fleste af Amtets Bygder, fornemmelig i Aker og Follo Fogderi; under den i Periodens sidste Aar følelige Mangel paa Arbeidere og de høie Arbeidspriser standsedes hermed saagodtsom ganske, hvorimod man henvendte sin Opmærksomhed paa Anskaffelsen af Landbrugs-Maskiner til Besparelse af Folkehjælp. Af disse Maskiner findes der nu — som vedlagte Tabel No. 4**) viser — Exemplarer i alle Amtets Herreder med Undtagelse af Feiring, ialt 45 transportable Damp-Tærskemaskiner, 11 Tærske-Maskiner med Vandkraft og 373 Høste-Maskiner. Tærskning ved Haandkraft er nu i det væsentlige indskrænket til Husmands-Pladsene og foregaar ellers ved hine Damp- eller Vandskrafts-Maskiner eller ved de ældre Heste-Maskiner. Høstemaskinerne, der i Almindelighed ere combinerede Slaat- og Skur-Maskiner, vinde større og større Udbredelse. Ved disse og ved bedre at udnytte egen og Familiens Arbeidskræfter er Savnet af almindelige Jordarbeidere i større eller mindre Grad modvirket.

Jordbruget har saaledes i Femaaret vistnok gjort Fremskridt, om disse end ikke have været særdeles store. Forbedringerne have i det Hele gaaet i samme Retning som udhævet i de tidligere Femaars-Beretninger; der er saaledes lagt Vind paa Afledning af skadeligt Vand og Draining, der især er foregaaet i Aker og Follo; paa en omhyggeligere Bearbeidning af Ageren ved forbedrede Redskaber, der anskaffes i stor Udstrækning; paa Tilgodegjørelse af Gjødselen og Anvendelse af kunstige Gjødnings-Midler, især Poudrette og Benmel. Fra Christiania føres fremdeles en Mængde Gjødsel til Landdistrikterne saavel ad Landeveiene i flere Miles Afstand som med Jernbanerne. Med Hoved- og Kongsvinger-Banerne er i Femaaret gjennemsnitlig ført 64,463 Centner Gjødsel og Poudrette — mod gjennemsnitlig 63,700 Centner i Femaaret 1866—1870 — til Stationerne i Amtet; med Christiania-Drammens-Jernbanen udgjorde Gjødsel-Transporten til Stationer i Amtet i 1874: 18,200 Centner. Der sælges vistnok endnu fra de fleste Bygder en Mængde Hø, især til Christiania, men der anvendes nu en langt større Opmærksomhed end tidligere paa Foder-Productionen og Eng-Dyrkningen, idet Salg af Melk for en stor Del af Amtet nu er blevet en meget betydelig Indtægtskilde. Efter de ved Folketællingen for 1875 indhentede Opgaver skulde der i Amtet i 1875 være udsaaet af Havre og Vikker til Grønfoder 1,292 Tønder og af Græsfrø 252,191 ℔, men disse Opgaver anseer ialfald Fogden i Nedre Romerike meget for lave. Dyrkning af Turnips og lignende Rodfrugter er endnu ubetydelig; efter de ved Folketællingen indhentede Opgaver anvendtes hertil i 1875 i Aker og Folo 1,243,20, i Nedre Romerike 366,57 og i Øvre Romerike 191, tilsammen 1,801 Maal.

Af Nyland er der i Femaaret vistnok kun optaget ubetydeligt; dog har man i Fet og tildels i Skedsmo lagt en Del Strækninger af det ved Øierens Regulering indvundne Areal under Plov. Efter den Plan for Reguleringen, som nu er vedtaget, skulle almindelige Flomme ikke stige over 17

*) Med dette Tal er Folkemængden i Forstæderne opført i den officielle Statistik; i Femaars-Beretningen for 1866—1870 er den opført med 8,032 Indvaanere. Forskjellen skriver sig fra, at i den sidste flere Strækninger ere henførte til Forstæder end i den officielle Statistik.

**) Trykt som Bilag 2.

Fod paa Relings Vandmærke. I Femaaret har høieste Flom efter dette været:

i 1871 (24de Juni) . . . . . 13,4 Fod
- 1872 (22de Mai) . . . . 14,5 —
- 1873 (10de September) . . . 13,8 —
- 1874 (14de Oktober) . . . 10,6 —
og - 1875 (15de Mai) . . . . . 9,9 —

Jordbrugets Afkastning har i det Hele taget ikke været utilfredstillende i Femaaret. Hø-Avlingen var i 1872 og 1873 usædvanlig rig, i 1871 og 1875 omtrent som i et Middelsaar, dog noget under et saadant i 1871 i Aker og Follo og i 1875 i Nedre Romerike; i 1874 derimod mindre end i et Middelsaar i hele Amtet, saa at man saa sig nødsaget til i nogen Grad at indskrænke Besætningerne, som man i det rige Høaar 1873 havde kunnet forøge. Høst-Sæden gav i 1872, 1874 og 1875 Udbytte som i et Middelsaar, men faldt under et saadant i 1871 og 1873; Vaarsæden gav godt Udbytte i 1871 og 1875, omtrent som i et Middelsaar i 1873, mindre derimod i 1872 og for Havrens Vedkommende i 1874. Poteterne vare derimod i Periodens 4 første Aar i høi Grad angrebne af Potetessygdommen, som imidlertid var lidet udbredt i 1875. Udbyttet af Potetes-Avlen var derfor i Aarene 1871—1874 meget mislig.

Efter de i Forbindelse med Folketællingerne indhentede Opgaver skulde Udsæden af de forskjellige Kornarter have været:

Fogderierne.	Aar.	Hvede Tønder.	Rug Tønder.	Byg Tønder.	Blandkorn Tønder.	Havre Tønder.	Erter Tønder.	Ialt Kornsæd Tønder.	Potetes Tønder.	Omsat til Byg-Værdi Tønder.
Aker og Follo.	1855	581	775	2,895	244	13,924	288	18,707	27,231	21,288
	1865	775	766	3,336	140	11,736	196	16,949	25,658	20,166
	1875	610	910	4,418	188	11,607	78	17,811	20,989	19,475
Nedre Romerike.	1855	208	873	2,547	154	18,908	699	23,389	12,898	18,772
	1865	499	1,006	3,311	102	17,924	506	23,348	11,896	18,987
	1875	356	1,239	3,577	178	16,735	326	22,411	10,776	18,215
Øvre Romerike.	1855	129	603	2,683	1,903	21,462	1,044	27,824	17,128	22,759
	1865	244	771	3,281	1,531	20,020	876	26,723	17,189	22,562
	1875	219	803	3,591	1,623	19,387	871	26,494	14,921	21,864
Akershus Amts Landdistrikt.	1855	918	2,251	8,125	2,301	54,294	2,031	69,920	57,257	62,819
	1865	1,518	2,543	9,928	1,773	49,680	1,578	67,020	54,743	61,715
	1875	1,185	2,952	11,586	1,989	48,482	1,275	67,469	46,687	59,555

Potetes-Udsæden er saaledes aftaget i disse Decennier, især i det sidste, da Afgangen gaar op til 14,5 %. Dette er en Følge af Potetes-Sygdommen, som har gjort Avlen usikker, og man foretrækker nu paa flere Steder at anvende Gjødselen til Kornsæd, hvorefter Ageren kan tillægges til Eng. Den samlede Kornudsæd er ubetydelig større end i 1865; derimod er der indtraadt nogen Forandring med Hensyn til de forskjellige Kornsorter. Udsæden af Hvede og Erter er saaledes aftaget i forholdsvis betydelig Grad nemlig med henholdsvis 22 og 19 %, rimeligvis fordi Hveden ikke finder let Afsætning og fordi Erterne ikke have slaaet godt til. Erter skal ikke trives i Vexelbrug, hvor der anvendes stærk Saaning af Græsfrø (Kløver), medmindre der anvendes tilstrækkelig Kyndighed i Sædfølgen. Omvendt er Udsæden af Rug og Byg tiltaget i ethvert af disse Tiaar, i det sidste med omtrent 16 % for hver af disse Kornsorter. Af Havre er Udsæden i ethvert af disse Tiaar aftaget lidt, i det sidste med noget over 2 %. De gamle Havreskifter bliver sjeldnere, og i de Bygder, hvor Jordbruget er gaaet mere frem, bearbeides Ageren for Havresæden omtrent med samme Omhu som for Byg, hvorved Udbyttet bliver langt større end efter den gamle Brugsmaade. Blandkorn benyttes kun i liden Udstrækning i Amtet; kun i Eidsvold, Hurdal og Feiring samt tildels i Næs har denne Sæd nogen Betydning. Omsættes den hele Udsæd af Korn og Poteter til Bygværdi efter Forholdet 1 Tønde Byg som $^3/_4$ Tønde Hvede, Rug og Erter, $1^1/_2$ Tønde Blandkorn, 2 Tønder Havre og 3 Tønder Poteter, er Udsæden i det sidste Tiaar paa Grund af den stærke Indskrænkning af Potetes-Avlen gaaet ned med omtrent 3,5 %; holder man sig derimod alene til de forskjellige Kornsorter, var Udsæden i 1865 opgivet til 43,469 Tønder Bygværdi mod 44,369 Tønder i 1875, hvilket giver en Forøgelse af 2 %.

Efter Opgaverne over Udsæden er i vedlagte Tabel No. 5 *) beregnet Antallet af Maal Jord, der i ethvert af Amtets Herreder i 1875 er benyttet til de forskjellige Sædarter. Sammenlignet med de tilsvarende Opgaver for 1865 stiller Forholdet sig saaledes:

*) Trykt som Bilag 3.

Distrikterne.	Aar.	Beregnet Størrelse af det til Korn og Potetes-Avl samt andre Rodfrugter og til Grønfoder anvendte Areal i Maal Jord.										
		Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	I alt Kornsæd.	Poteter.	Andre Rodfrugter*).	Havre og Vikker til Grønfoder*).	Tilsammen Maal Jord.
Aker og Follo.	1865	4,559	5,892	18,533	560	37,858	817	68,219	10,516			78,735
	1875	3,477	6,854	23,030	738	36,751	347	71,197	10,038	1,243	622	83,100
Nedre Romerike.	1865	2,170	7,738	13,796	392	51,211	2,024	77,331	5,948			83,279
	1875	1,794	9,732	18,676	661	50,357	1,444	82,655	6,420	367	316	89,758
Øvre Romerike.	1865	1,743	7,009	17,268	6,959	63,400	6,257	102,636	10,545			113,181
	1875	1,289	6,351	18,547	7,792	67,477	4,510	105,966	8,392	191	355	114,904
Tilsammen Amtets Landdistrikt.	1865	8,472	20,639	49,597	7,911	152,469	9,098	248,186	27,009			275,195
	1875	6,559	22,937	60,253	9,191	154,585	6,301	259,827	24,850	1 801	1,293	287,762

Bortseet fra de til andre Rodfrugter end Poteter og til Grønfoder anvendte 3,094 Maal, skulde derefter Ager-Arealet i Tiaaret være forøget med 9,473 Maal og ialt udgjøre 2,22 norske Kvadratmile. Som anført i Femaars-Beretningen for 1866—1870 gik ved Revisionen af Matrikulen Herreds-Kommissionernes Opgaver over Ager og dyrket Eng op til 806,804 Maal, hvilket Tal af Fogderikommissionerne endog forhøiedes til 847,908 Maal. Men ingen af disse Opgaver kunde selvfølgelig gjøre Fordring paa at betragtes som absolut rigtige.

Efter de over Udsæd og Foldighed meddelte Opgaver for 1875 er Avlen beregnet for de forskellige Sædarter og Poteter i de enkelte Herreder i Tabel No. 5 Sammenlignet med 1855 og 1865 skulde der være avlet efter Fradrag af Udsæden i Amtets Landdistrikt:

Aar.	Hvede Tønder.	Rug Tønder.	Byg Tønder.	Blandkorn Tønder.	Havre Tønder.	Erter Tønder.	I alt Kornsæd Tønder.	Potetes Tønder.	I alt Bygværdi Tønder.
1855.	8,468	25,634	70,670	15,803	254,495	10,971	386,041	363,350	389,665
1865.	10,525	24,451	86,384	12,925	253,841	7,594	395,730	342,017	392,691
1875.	8,640	38,661	115,223	15,631	297,047	6,998	488,200	294,682	445,093
nemlig i:									
Aker og Follo.	4,438	12,375	48,503	1,600	84,012	503	157,431	118,367	154,119
Nedre Romerike.	2,554	16,485	30,053	1,000	85,041	1,712	136,845	69,467	124,365
Øvre Romerike.	1,648	9,801	36,667	13,031	127,994	4,783	193,924	106,848	166,609

I Bygværdi skulde der altsaa i 1875 være avlet henholdsvis 55,428 og 52,402 Tønder mere end i 1855 og 1865. Holder man sig alene til Kornavlen og ser bort fra Potetesavlen, som stadig er aftaget, bliver Avlen

i 1855 i beregnede Tdr. Byg 268,547
i 1865 — — 278,686, en Forøgelse af 3,7 %
og i 1875 — — 346,562, „ — 24,3 %

Da Udsæden og Agervidden omtrent har været den samme i disse Tiaar, vidner denne Forøgelse i Udbyttet om ikke ringe Fremskridt. Havren er fremdeles Hovedsæden og giver et ikke lidet større Udbytte end tidligere, uagtet Udsæden som ovenfor anført er en Smule indskrænket; ligesaa er Udbyttet af Byg og Rug steget. Af den samlede Kornavl udgjorde:

	Hvede, Rug og Erter.	Byg.	Blandkorn.	Havre.
i 1855	11,6 %	18,3 %	4,2 %	65,9 %
i 1865	10,7 „	21,8 „	3,2 „	64,1 „
i 1875	11,3 „	23,8 „	3,3 „	61,2 „

For de enkelte Fogderier udgjorde i 1875 Procenterne af Avlen:

	Hvede, Rug, og Erter.	Byg.	Blandkorn.	Havre.
Aker og Follo	11,3	32	1	55,34
Nedre Romerike	15,1	21,9	0,9	62,1
Øvre do.	8,3	18,9	6,7	66

Omsættes den samlede Korn- og Potetes-Avls Bygværdi og denne sammenstilles med det beregnede Ager-Areal, viser det sig, at der i

*) For disse haves ingen Opgaver for 1865.

Aker og Follo paa	81,236	Maal i 1875	avledes	pr. Maal	2,136	Tønder	beregnede	Tønder	Byg
Nedre Romerike -	89,074	— - —	—	- —	1,396	—	—	—	-
Øvre „ -	114,357	— - —	—	- —	1,658	—	—	—	-

For hvert Individ avledes der i beregnede Tønder Byg
i Aker og Follo i 1865, 3,35 Tønder og i 1875 3,3 Tønder og, naar Forstads-Befolkningen fradrages, i 1875 5,43 Tønder
- Nedre Romerike - — 3,93 — „ - — 5,0 —
- Øvre — - — 4,06 — „ - — 6,1 —

Naar Forbruget som sædvanlig anslaaes til 3 beregnede Tønder Byg pr. Individ, giver Korn- og Potetes-Avlen for det hele Amt Overskud; dette gjælder navnlig Havre, Poteter og Byg, hvorimod der af Hvede, Rug og Erter i flere Bygder maa kjøbes en Del.

Af Distriktets Overskud af Havre udskibes en Del over Christiania til England. Udførselen af Havre fra Christiania var i Femaaret 1866—1870 i Gjennemsnit aarlig 55,359 Tdr. I Femaaret 1871—1875 har den udgjort:

i 1871	93,288	Tdr.
i 1872	118,053	„
i 1873	76,738	„
i 1874	33,685	„
i 1875	20,934	„
altsaa i Gjennemsnit aarlig	68,539	—

Hvor stor Andel heraf der falder paa dette Amt, kan ikke oplyses.

Efter de af Direktionen for Hoved- og Kongsvinger-Jernbanerne afgivne Drifts-Beretninger førtes der i Femaaret 1866—1870 med Jernbanerne i Gjennemsnit aarlig følgende Kvanta Korn og Poteter:

	til Stationer i Amtet		fra Stationer i Amtet			
	Korn		Korn		Poteter	
	31,679	Tdr.	14,720	Tdr.	4,012	Tdr.
i 1871 . .	6,441	„	22,321	„	13,871	„
i 1872 . .	12,054	„	16,861	„	32,683	„
i 1873 . .	10,587	Ctr.	28,194	Crt.	14,045	Ctr.
i 1874 . .	21,938	„	13,987	„	15,698	„
i 1875 . .	22,045	„	18,285	„	20,089	„

Desuden førtes med disse Baner

	til Stationer i Amtet				fra Stationer i Amtet	
	Affaldsmel		Mel		Mel	
i 1871 .	7,224	Ctr.	29,976	Ctr.	586	Ctr.
i 1872 .	3,491	„	36,669	„	5,349	„
i 1873 .	8,685	„	51,489	„	1,248	„
i 1874 .	14,499	„	77,177	„	899	„
i 1875 .	17,444	„	80,295	„	1,333	„

Som i tidligere Femaars-Beretninger anført kunne disse Opgaver imidlertid ikke give nogen fuldstændig eller klar Oplysning om Distriktets Overskud af egne eller Behov for fremmede Kornvarer.

Hamp dyrkes saagodtsom ikke, Lin kun i ringe og i Almindelighed aftagende Grad; kun i Aas, Fron og Fet anføres Dyrkningen af Lin at være tiltaget noget. Have-Dyrkningen staar fremdeles paa samme lave Standpunkt som tidligere, dog synes Sandsen derfor at være noget tiltaget paa Follo, hvor man fra Planteskolen paa Aas Landbrugs-Skole har skaffet sig en ikke ubetydelig Del Frugttræer. Amtets Landhusholdnings-Selskab virkede i en Række af Aar til Anlæg af Haver ved de faste Almuskoler for derved at vække Ungdommens Interesse for Haveræsenet.

Amtets Landbrugsskole paa Kyken i Ullensaker standsede i Sommeren 1874, da Gaardens samtlige Bygninger nedbrændte. De Forsøg, som derefter have været anstillede for at gjenoprette Skolen paa et andet Sed, har hidtil ikke ledet til noget Resultat.

Om Eiendommenes Fordeling indeholdes Oplysninger i den vedlagte Tabel No. 6*), hvori Lensmændenes Opgaver for de forskjellige Herreder er sammendraget. Ifølge denne skulde det samlede Antal særskilt matrikulerede Brug være:

i Aker og Follo	4,543	mod	3,409	i 1870
i Nedre Romerike	2,942	—	2,565	- —
i Øvre —	3,578	—	3,646	- —
i det hele Amt	11,063	—	8,904	- —

Af disse 11,063 Brug vare:

*) Trykt i en noget forkortet Form som Bilag 4.

	Selvstændige Jordbrug.		Underbrug.		Skovstykker.		Hustomter.		Andre særskilt matrikulerede Herligheder.	
	Antal.	Skyld.	Antal.	Skyld.	Antal.	Skyld.	Antal.	Skyld.	Antal.	Skyld.
i Aker og Follo . .	2,983	7,933 Dl. 3 Ort	222	320 Dl. „ Ort	78	353 Dl. 1 Ort	1,251	52 Dl. „ Ort	9	7 Dl. 1 Ort
i Nedre Romerike .	2,379	5,071 - 4 -	262	417 - 2 -	223	265 - 3 -	29	1 - 1 -	49	43 - 4 -
i Øvre — .	2,697	6,045 - 4 -	418	248 - 4 -	340	469 - 3 -	67	1 - 3 -	56	17 - „ -
i det hele Amt	8,059	19,051 Dl. 1 Ort	902	986 Dl. 1 Ort	641	1,088 Dl. 2 Ort	1,347	54 Dl. 4 Ort	114	68 Dl. „ Ort

I 1870 opgaves de egentlige Jordbrug til:

i Aker og Follo	2,197	af Skyld	7,820 Daler
- Nedre Romerike	2,359	- —	5,457 —
- Øvre —	3,212	- —	6,405 —
I det hele Amt	7,768	af Skyld	19,682 Daler

Antallet skulde derefter være forøget med 291 No. men Skylden formindsket med 631 Skylddaler. Forøgelsen er især stor i Aker og Follo, hvor den udgjør 786, og falder her hovedsagelig paa Østre og Vestre Aker, hvor de selvstændige Jordbrug ere opførte med henholdsvis 358 og 439 flere No. end i 1870. For Vestby og Kraakstad opføres omvendt henholdsvis 35 og 43 færre No. end i 1870; de øvrige Herreder have en Forøgelse fra 11 indtil 22. I Nedre Romerike udgjør Forøgelsen ialt 20 No.; Antallet er forøget i Høland, Urskog, Enebak og Sørum med fra 5 indtil 45 No., men formindsket i Fet, Skedsmo og Nitedal med fra 7 indtil 47 No. Derimod er Antallet formindsket med 515 No. i Øvre Romerike, i hvilket Fogderi der alene er en Forøgelse af 12 No. for Næs, men Formindskelse i alle de øvrige Herreder fra 4 i Hurdalen indtil 250 i Eidsvold. Denne Formindskelse er saa stor, at det synes rimeligt, at Opgaverne for de forskjellige Aar ikke ere opgjorte efter de samme Regler, eller at der ialfald er indløbet nogen Unøiagtighed. Fogden har forøvrigt oplyst, at Brugenes Antal i Fogderiet i Femaaret ved Sammenføielser i Henhold til Lov af 17de December 1836 § 4 er formindsket med 63 No. At den stærke Udvandring, som er foregaaet fra Øvre Romerike, kan have havt nogen Indflydelse paa Formindskelsen er rimeligt, men da Udvandrerne i Regelen ikke ere Jordeiere, kan denne Indflydelse neppe have været stor.

Underbrugene, hvis Antal er opført med 902 No., drives for den allerstørste Del af Eiere af andre Gaarde, som danne de egentlige Hovedbrug. Man har ingen tilsvarende Opgaver fra tidligere Aar.

De særskilt skyldsatte Skove eller Skovstykker ere opførte med 641 af Skyld 1,088 Daler. I 1870 opførtes Antallet til 603 af 970 Dalers Skyld. Af disse 641 No. eies de 437 af Personer bosatte i det Herred, hvori Skoven ligger, og 204 af udenbygds Boende. Disse sidste have omtrent samme Skyld som de første og kan derfor antages at danne de mest værdifulde Skove.

Antallet af særskilt skyldsatte Hus- og Bygge-Tomter er forøget fra 1,167 til 1,347, hvilken Forøgelse væsentlig falder paa Aker og har sin Grund i den stærke Tilvæxt af de omkring Christiania liggende Forstæder. Matrikulskylden opgaves i 1870 til 148 men i 1875 blot til 54 Daler.

Af de selvstændige Jordbrug brugtes 274 af Skyld 1,517 Daler 2 Ort af Leiere; herunder ere indbefattede Embedsgaardene, ialt 35 af Skyld 447 Daler. I 1870 benyttedes 317 Brug af 1,525 Dalers Skyld paa denne Maade.

Angaaende Eiendommenes Fordeling efter deres større eller mindre Matrikul-Skyld er der i Henhold til det Kongelige Indre-Departements Forskrift denne Gang ikke indhentet Oplysninger.

De af det Kongelige Finants-Departement beregnede Opgaver over Skylddalerens gjennemsnitlige Værdi i de forskjellige Herreder efter de i Femaarene 1866—70 og 1871—75 afholdte Salg af Jordeiendomme ere indtagne i Tabellen No. 6. Det viser sig deraf, at Værdien er steget i de allerfleste Herreder tildels endog temmelig betydelig; en Nedgang i Værdien viser sig alene for Næs — fra 2,524 til 2,336 og for Urskog — fra 4,212 til 4,032 Kr.; for Sørum og Nannestad stiller Forholdet sig paa det nærmeste lige i begge Perioder. Efter Gjennemsnits-Prisen for det sidste Femaar skulde Værdien af Amtets Matrikul-Skyld udgjøre 77,495,704 Kroner.

nemlig i Aker og Follo	36,922,824	Kr.
Nedre Romerike	20,489,040	—
Øvre Romerike	20,083,840	—

Angaaende Jord-Fællesskabet er det i foregaaende Femaars-Beretning udhævet, at dette vistnok finder Sted i større Udstrækning end tidligere forudsat. Dette har ogsaa bekræftet sig ved de derom anstillede Undersøgelser, hvorom jeg tillader mig at henvise til en af den hidtil forrettende faste Udskiftnings-Formand for Amtet — nuværende Foged Rønnow — velvillig afgivne Meddelelse, som vedlægges som Anhang *).

Efter de deri meddelte Opgaver er der fra 1861 til 1875 i Amtet afholdt:

*) Trykt som Bilag 1.

i Nedre Romerike	37	Udskiftn.	Forretn.	over	197	Brug	af Skyld	428	Dlr.,	hvorved er udskiftet	14,591	Maal Indmark	og	11,802	Maal Udmark
i Øvre Do.	80	—	—	„	518	„	—	1,054	„	—	—	35,630	—	—	40,000	— —
tils. i Amtet	117	Udskiftn.	Forretn.	over	715	Brug	af Skyld	1,482	Dlr.,	hvorved er udskiftet	50,221	Maal Indmark	og	51,802	Maal Udmark
deraf i Femaaret 1871—1875	18	—	—	„	239	„	—	302	„	—	—	9,503	—	—	10,383	— —

2. Fædrift.

Efter de i Forbindelse med de 3 sidste Folketællinger indhentede Opgaver var Kreaturholdet i Amtets Landdistrikt saaledes som følgende Tabel for hvert Fogderi viser:

Distrikterne.	Aar.	Heste og Føl		Stort Fæ og Kalve			Faar og Lam.	Gjeder og Kid.	Svin og Grise.
		3 Aar gamle og derover.	under 3 Aar.	Tyre, Oxe og Stude (2 Aar og derover).	Kjør.	Ungnøt og Kalve.			
Aker og Follo	1855	4,680			15,483		9,174	181	3,129
	1865	4,392			14,867		8,399	169	2,127
	1875	4,576	381	385	13,248	3,883	6,693	8	1,857
Nedre Romerike	1855	4,043			16,606		12,368	594	2,796
	1865	3,801			16,108		10,455	317	2,311
	1875	3,100	506	308	13,329	4,700	7,670	156	1,836
Øvre Romerike	1855	4,700			21,452		20,387	953	3,654
	1865	4,531			20,756		18,490	541	3,149
	1875	3,700	859	402	16,053	5,008	15,391	500	2,721
Akershus Amts Landdistrikt	1855	13,423			53,541		41,929	1,728	9,579
	1865	12,724			51,731		37,344	1,027	7,587
	1875	11,376	1,746	1,095	42,630	13,591	29,754	664	6,414

For hvert Hundrede af Befolkningen holdtes der altsaa:

	af Heste,	af stort Fæ,	af Faar,	af Gjeder,	af Svin.
i 1855	14,36	57,27	44,85	1,84	10,24
i 1865	12,16	49,45	35,69	0,93	7,25
i 1875	11,76	51,37	26,66	0,50	5,79

For hvert Fogderi stiller Forholdet i 1875 sig saaledes:

	af Heste,	af stort Fæ,	af Faar,	af Gjeder,	af Svin.
i Aker og Follo . .	9,42	33,30	12,72	„	3,53
i Nedre Romerike .	12,80	65,11	27,24	0,55	6,56
i Øvre Do. . .	14,78	69,61	49,92	1,55	8,82

Ved Sammenligningen mellem Aarene 1865 og 1875 maa det erindres, at det første Aar var et daarligt Foderaar, som bragte mange til at nedsætte sine Besætninger. Disse forøgedes derimod i ikke ringe Grad i de rige Foderaar 1872 og 1873, men maatte atter nedsættes i 1874 over hele Amtet og i det følgende Aar fremdeles i Nedre Romerikes Fogderi. Naar alligevel Kjørenes Antal i Tiaaret er forøget med 5,585 — henved 11 %, — kan heraf sluttes til Fremskridt i Kvæg-Avlen. Ved Tællingen i 1865 meddeltes der ikke særskilt saaledes som i 1875 Opgave over Melkekjørene; disses Antal beregnedes i det Kongelige Indre-Departements Beretning om Rigets økonomiske Tilstand i Femaaret 1861—1865 til 39,269. Forøgelsen i 1875 skulde derefter udgjøre 3,361 — eller 8,5 %. Den i sidste Femaars-Beretning udhævede Fremgang i Fædriften er visselig fremdeles stigende, navnlig i Henseende til Dyrenes Behandling og Fodring samt bedre og hensigtsmæssigere Indretning af Fæhusene. Ved Valget af Avls- og Tillægsdyr iagttages større Opmærksomhed end tidligere, hvorimod Anskaffelse af Dyr af forædlede Racer endnu ikke har vundet nogen stor Udbredelse. Paa mange Gaarde i Follo findes der dog Kreaturer af blandet Ayr-Shire og Thelemarks-Race, idet man har benyttet Anledningen til Krydsning med Besætningen paa Aas Landbrugsskole; i de andre Bygder forekomme Dyr af disse forædlede Racer kun

i mindre Antal. Priserne paa Oxer opgives til 100 à 200 Kr. og af Melkekjør til 64 á 140 Kr. og naar Dyrene sælges til Slagt noget lavere. For Ungnøt opgives Priserne til 40 à 80 Kr.

Det gjennemsnitlige Melkeudbytte af en Ko opgives i Aker og Follo fra 1,200 til 1,900, i Nedre Romerike fra 1,000 til 1,800 og i Øvre Romerike fra 800 til 1,300 Potter. Det er vistnok i det Hele taget steget, uagtet det i Opgaverne fra nogle Bygder og det endog i saadanne som Aas og Fron, hvor Jordbruget staar paa et forholdsvis høit Standpunkt, er anført noget lavere end i Opgaverne fra 1870. Som i tidligere Femaars-Beretninger udhævet, har den ved Jernbanerne aabnede eller lettede Anledning til Afsætning af Melk til Christiania væsentlig bidraget til Fremskridtene i Kvæg-Avlen. Denne Afsætning har fremdeles været i Stigende. Med Hoved- og Kongsvinger-Jernbanerne førtes i Femaaret 1866—1870 fra Stationerne i Amtet til Christiania gjennemsnitlig aarlig 53,343 Centner eller, da 1 Pot Melk veier omtrent 2 Pund, 2,667,100 Potter. I sidste Femaar har denne Transport udgjort:

i 1871	70,484	Centner
- 1872	83,560	—
- 1873	83,260	—
- 1874	69,374	—
- 1875	82,483	—

eller gjennemsnitlig 77,832 Centner aarlig.

Ogsaa med Christiania—Drammen—Jernbanen føres Melk til Byen fra Stationerne i Berum og Asker nemlig i 1873 1,710 og i 1874 4,899 Centner. Desuden føres saavel fra Aker som fra de nærmest ved Christiania liggende Bygder store Kvantiteter Melk ad Landevei og tildels tilvands til Byen. Af Meierier, der især ere oprettede i de længere fra Byen liggende Herreder, findes der nu 17, hvortil der i 1875 leveredes ialt 2,389,000 Potter Melk. Af disse ere de 6 Underafdelinger af Meieribolaget i Christiania, hvortil Melken strax indsendes. Ved de øvrige tilvirkes Smør og Ost. Prisen paa nysiet Melk opgives for Aker og Follo til 10 à 20 Øre, for Nedre og Øvre Romerike til 8 á 10 Øre pr. Pot. Afsætningen af Smør opgives at være af megen Betydenhed i Vestby, af nogen Betydning i Aas, Fron, Kraakstad, Høland, Urskog, Enebak, Eidsvold samt Nannestad, i den øvrige Del af Amtet derimod af liden eller ingen Betydning. Prisen paa Smør opgives til 11 Kr. 20 Øre á 14 Kr. 40 Øre pr. Bismerpund. Afsætningen af Ost opgives i Almindelighed at være af liden Betydning. Afsætningen af levende Kreaturer er af nogen Betydning for de fleste romerikske Herreder og foregaar i den seneste Tid mere og mere ved Opkjøbere, som føre Dyrene til Christiania med Jernbanen. Antallet af de med Jernbanen befordrede Dyr er ikke opgivet i Jernbanens Drifts-Beretninger, derimod oplyses det, at Fragten af levende Dyr i Aarene 1855—1864 gjennemsnitlig udgjorde 3,677 Kr. 20 Øre men efterhaanden er steget saaledes, at den i Aarene 1873—1875 udgjorde i Gjennemsnit 11,368 Kr. aarlig. I Femaaret 1866—1870 førtes fra Stationer i Amtet ved Hoved- og Kongsvinger-Jernbanerne til Christiania gjennemsnitlig aarlig:

	Smør. Centner.	Ost. Centner.	Kjød og Flesk. Centner.
	2,234	1,034	4,074
Af dissse Fedevarer førtes			
i 1871	3,461	1,391	4,147
- 1872	2,894	3,026	4,980
- 1873	991	2,428	3,413
- 1874	2,738	4,104	5,533
- 1875	4,287	7,101	8,247
eller i Gjennemsnit for			
Femaaret . . .	2,874	3,610	5,264

Omvendt er til Stationer i Amtet fra Christiania i Femaaret med Jernbanerne ført 169 Centner Smør, 35 Centner Ost og 1,706 Centner Kjød og Flesk.

Men da disse Varer især fra de nærmere ved Byen liggende Herreder for en stor Del føres ad Landevei, kunne disse Opgaver ikke give fuldstændig Oplysning om Distriktets Overskud af eller Behov for dem.

Antallet af Heste er i 1875 steget med 565 i Aker og Follo og med 28 i Øvre Romerike men aftaget med 195 i Nedre Romerike. I Forhold til Folkemængden er Hesteholdet aftaget siden 1855, hvortil Grunden — som udhævet i tidligere Femaars-Beretninger — maa søges hovedsagelig i den stigende Opmærksomhed for Fjøsstellet og Bestræbelsen for ved en rigeligere Fodring af Kvæget at erholde et større Udbytte samt i de forbedrede Kommunikationer og Indskrænkning af Fragtkjørselen. Under de stigende Priser paa Heste har man i noget større Udstrækning end tidligere opdrættet Heste i Distrikter, hvor dette ikke tidligere svarede Regning. Priserne paa almindelige Arbeidsheste opgives i Regelen til henimod 400 Kr., i nogle Bygder endog til 600 á 800 Kr. pr. Stykke.

Saavel Faare- som Svine-Avlen har fremdeles været i jevnt Nedadgaaende i hele Amtet; for Faarene mangler man tildels Havnegange, og under de billige Priser paa Uldvarer finder man det ikke lønnende at holde Faar og hjemme at tilvirke Klædnings-Stoffe. Afsætning af Uld opgives derfor at være liden eller i Almindeliged ingen. Med Hensyn til Svin anføres det, at naar Kornet, især Havre staar i saa høi Pris, som i Regelen har været Tilfældet i de senere Aar, lønner det sig ikke at holde større Besætning af Svin end der behøves til eget Forbrug. Faar af forædlede Racer, især Cheviot-Faar, anføres at være anskaffede i Asker, Nitedal og Urskog; i Nitedal og især i Fet ere Svin af York-Shire-Racen temmelig udbredte.

Af Fjærkræ holdes i Almindelighed Høns til eget Behov, Gjæs derimod kun yderst sjelden, naar undtages enkelte Dele af Skedsmo, der afsætter endel Gjæs til Christiania.

Ved velvillig Imødekommen af Directeuren for Aas

Landbrugsskole har Amtets Landhusholdnings-Selskab fremdeles som tidligere havt anbragt endel Lærlinger ved Skolen, som have faaet Veiledning i Kreatur-Behandling og Fjøsstel, saa at de senere kunne overtage Stillinger som Fjøskarle. Ligeledes har Landhusholdnings-Selskabet i Femaaret afholdt 3 Dyrskuer — 1 i hvert Fogderi — hvilke have været omfattede med kjendelig Interesse. Foruden Landhusholdnings-Selskabet findes i enkelte Bygder Landbo-Foreninger; saaledes i Urskog, som fornemmelig søger at virke til Forbedring af Kreaturstellet, og som indkjøber Dyr af forædlede Racer.

De af Lensmændene afgivne Opgaver vedkommende Fædriften ere sammenfattede i den vedlagte Tabel No. 7. *)

3. Skovdrift.

Skovdriften har i Femaaret været i høi Grad lønnende; i de 3 første af Periodens Aar naaede Priserne saavel paa Trælast af større Dimensioner som paa Smaalast og Ved en forhen ukjendt Høide; i de 2 sidste Aar gik de vel noget men dog ikke betydeligt tilbage. Hugsten har derfor ogsaa været betydelig, men over Størrelsen af det Aavirkede haves der ikke tilstrækkelige Oplysninger. For følgende Herreder opgives den aarlige Hugst i Gjennemsnit at have været:

	Tømmer af større Dimensioner.	Af Smaalast.
i Enebak	5 à 6,000 Tylvter	1,000 Tylvter
- Fet	7,000 —	? —
- Sørum	200 —	800 —
- Eidsvold	4,500 —	? —
- Nannestad . . .	5,000 —	10,000 —
- Hurdal	7,800 —	1,200 —
- Feiring	580 —	570 —

For de øvrige Herreder angives Hugsten at være foregaaet dels i meget betydeligt Omgang i Aas, Fron, Høland, dels i betydeligt — i Nesodden — dels i noget Omfang — Vestby, Kraakstad, Bærum, Næs, Ullensaker; bortseet fra Skovene i Nordmarken er der i Aker ikke synderlig megen Skov tilbage, hvorfra der kan leveres Udskibnings-Last, hvilket ogsaa gjælder Skedsmo, Sørum og endmere Gjerdrum og Holter Sogn af Nannestad.

Efter Drifts-Beretningerne for Hoved- og Kongsvinger-Jernbanerne er der til Christiania fra Stationerne paa Romerike — undtagen Lille-Strøm og Fet-Sund — i hvert af Aarene 1871—1875 ført følgende Antal Vogne à 120 Centner med:

	Planker, Battens og Bord.			Bjelker, rundt og firkantet Tømmer.			Kortsleepers, Spirer, Stik og Juffers.			Kult, Pitprops, Stør og Stænger.			Brænde.		
	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tils.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tils.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tils.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tils.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tils.
1871	2,092	1,582	3,674	135	714	849	38	1,014	1,052	577	2,332	2,909	361	433	794
1872	2,007	2,975	4,982	143	800	943	82	1,384	1,466	429	2,291	2,720	334	907	1,241
1873	2,796	3,870	6,666	134	903	137	53	1,260	1,313	662	2,859	3,521	394	1,117	1,511
1874	1,676	2,964	4,640	120	736	856	60	1,391	1,451	487	2,299	2,786	412	1,393	1,805
1875	1,491	2,176	3,667	54	798	852	91	1,032	1,123	282	1,368	1,650	299	2,162	2,461

Fra Lille-Strøm og Fet-Sund Stationer er der i Femaaret af disse Artikler ført til Christiania følgende Antal Vognlæs:

1871	9,191	4,028	83	119	2,763
1872	9,515	4,252	192	161	2,546
1873	8,460	4,058	54	380	2,847
1874	9,304	3,131	117	324	2,964
1875	6,711	3,851	16	340	3,148

Af de fra Lille-Strøm og Fet-Sund Stationer førte Kvanta af større Dimensioner er kun en ubetydelig Del kommen fra Akershus Amt; de mindre Dimensioner fra disse 2 Stationer samt alt, hvad der er ført fra de øvrige vedkomme derimod ialfald for den allervæsentligste Del dette Amt.

Af Tømmer af større Dimensioner opgives der at være nedflødet følgende Antal Tylvter i følgende Vasdrag:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Til Varaaen og Gan i Fet . . , ...	48	438	4,694	4,186	2,410
Gjennem Nit-Elven til Lille-Strøm (en Del heraf er kommet fra Hadeland)	1,377	3,818	848	2,494	979
Fra Urskog og Høland til det fredrikshaldske Vasdrag . . .	9,409	14,142	16,684	16,270	11,845

Det gjennem Glommen til Fet-Sund Lændse nedflødede Tømmer kommer hovedsagelig fra de oplandske Amter og kun for en ringe Del fra Romerike. Om Størrelsen af det gjennem andre Vasdrag flødede Tømmer mangler Opgave.

*) Trykt i en noget forkortet Form som Bilag 5.

Tømmerets gjennemsnitlige Dimensioner er af Flødnings-Bestyrelsen i det fredrikshaldske Vasdrag opgivet til 17 Fods Længde og 9 Tommers Top; i Lensmændenes Opgaver anføres de til 6 à 12 Alens Længde og 6 à 12 Tommers Top. Priserne pr. Tylvt anføres med Kr. 16 à 72 for de større Dimensioner og Kr. 2 à 20 for Smaalast.

For Brænde opgives Priserne pr. Favn.

	Birked. Kroner.	Furuved. Kroner.	Oreved. Kroner.	Granved. Kroner.
i Aker og Follo	10 à 16	8 à 12,80	6,40 à 13,60	6,40 à 12
i Nedre Romerike	8 à 18	4,80 à 14	4 à 15,20	3,20 à 12
i Øvre —	6 à 12	4 à 9,60	3,20 à 8,80	6 à 8

Udgifterne pr. Tylvt Tømmer opgives:

	for Hugst	og Fremdrift
i Aker og Follo	Kr. 1,20 à 2,40.	Kr. 3,20 à 6,40.
i Nedre Romerike	„ 0.40 à 1,60.	„ 2,40 à 6,0.
i Øvre —	„ 1,0 à 2,40.	„ 4,80 à 20,0.

Paa Grund af den stærke Hugst og især som Følge af den betydelige Hugst af Smaalast antages Skovene i Almindelighed at være gaaede tilbage, i større eller mindre Grad. Alene i Ullensaker anføres de snarere at være gaaede frem end tilbage, „da større Forsigtighed ved Hugst og Benyttelse iagttages"; i Høland og Aker anføres Tilstanden at være omtrent uforandret. Bortforpagtning af Skov til Udhugst har især i Periodens første Aar været meget almindelig, men er aftaget noget i de sidste Aar, da Priserne ere faldne. Saaning eller Plantning har kun i ubetydelig Grad været forsøgt i Kraakstad, Enebak, Fet, Nitedal og Ullensaker, hvor Almindingen, der for største Delen nedbrændte i 1874, senere er tilsaaet med Granfrø. Braatebrænding af Skov er nu lidet i Brug, i nogle Bygder foregaar den dog undertiden i Hjemhagerne til Forbedring af Havnegangene samt efter Udhugst.

Som ovenfor under Jordbruget anført eies Skovene i nogle af Amtets Herreder for større Dele af Udenbygdsboende, saaledes i Kraakstad for $^3/_8$, i Oppegaard for den største Del, i Høland for $^1/_5$, i Enebak for $^1/_2$, i Næs for $^1/_3$, i Ullensaker for $^1/_8$, i Hurdalen for den største Del, i Fet og Nannestad for en betydelig Del, i Urskog, Nitedal og Eidsvold for ikke ubetydelige Dele.

Almindings-Skoven i Gjerdrum er fremdeles fredet for al Hugst; Ullensakers Alminding nedbrændte for den største Del i 1874.

Benyttelsen af Torv som Brændsel er endnu ikke videre almindelig, men er dog ialfald forsøgt i flere Bygder. Af Anlæg for Torvdrift haves 1 i Østre Aker, der i 1875 har beskjæftiget 20 Mand og leveret 5,000 Tdr.; et i Fron med 9 Mand samt et i Skedsmo i Nærheden af Lille-Strøm. Ved det sidste drives 2 Æltemøller med en Dampmaskine paa 16 Hestes Kraft; foruden Bestyrer og en Opsynsmand har Fabrikken, der i 1875 dreves i 10 Uger, beskjæftiget 28 voxne Arbeidere og 18 Børn under 15 Aar. Af Produktet er ført med Jernbanen til Christiania 103 Vogne à 80 Centner. For at virke til Udbredelsen af Torvdrift har Amtsformandskabet bevilget Løn for en Torvmester, som først havde havt et Stipendium af Amtscommunen for at skaffe sig Indsigt og Færdighed i Undersøgelse af Torvmyrer og i Torvdrift. Hans Bistand og Veiledning har ogsaa i nogen Grad været benyttet.

4. Fabrikdrift.

De erholdte Opgaver over industrielle Anlæg i Amtets Landdistrikt ere sammentrukne i vedlagte Tabel No. 8,*) der omfatter 235 saadanne Anlæg. Naar disse henføres til de i den officielle Statistik (1876 C. No. 13) benyttede Hovedgrupper, viser det sig, at der findes:

1. Af Anlæg for ceramisk Industri: 29 Teglværk, 8 Kalkbrænderier, 2 Glasværk, 1 Kridtpibe-Fabrik, 1 Pottemageri, hvorved syssels. ialt 747 Pers., hvoraf 626 faste, og at Brugenes Hestek. udgjør 155.

2.	—	„	Metal Industri: 1 Metal-Støberi 2 Jernstøberier, 1 Staaltraad-Fabrik og 1 Haarnaal-Fabrik	—	„	69	„	—	69	„	—	—	103.
3.	—	„	Tilvirkning af Maskiner, Værktøi m. m.: 7 mekaniske Værksteder, 1 Jernbane-Vogn-Fabrik, 1 Fabrik for musikalske Instrumenter	—	„	583	„	—	513	„	—	—	153.
4.	—	„	Chemisk Industri: 1 Kridt-Stampe, 1 Bridsel-Mølle, 3 Fyrstik-Fabrikker, 2 chemiske Fabrikker	—	„	1,805	„	—	595	„	—	—	90.
5.	—	„	Tilvirkning af Varme- og Belysnings-Stoffe, Olier m. v.: 3 Brændtorv-Fabrikker, 2 Stentag og Asphalt-Fabrikker	—	„	71	„	—	22	„	—	—	24.

*) Trykt som Bilag 6.

6.	Af Anlæg for Textil-Industri: 1 Spinderi, 1 Væveri, 1 Spinderi forenet med Væveri, 4 Rebslagerier, 3 Farverier	hvorved syssels. ialt 956 Pers., hvoraf 953 faste og at Brugenes Hestek. udgjør 768.								
7.	— „ Papir-, Læder-Industri m. m.: 2 Træstof-Fabrikker, 1 Papir-Fabrik, 10 Garverier	—	„	139	„	— 128	„	—	—	500.
8.	— „ Tilvirkning af Trævarer, 95 Sagbrug, 1 Plugfabrik, 2 Møbel-Fabrikker	—	„	1,556	„	— 1,209	„	—	—	1,370.
9.	— „ Tilvirkning af Nærings-Midler: 45 Møllebrug	—	„	229	„	— 200	„	—	—	840.
10.	— „ Tilvirkning af Klædnings-Stoffe: 2 Knappe- og Knappeform-Fabrikker	—	„	12	„	— 12	„	—	—	„
		Tilsammen		6,167	„	— 4,327	„	—	—	4,003.

Af Tabellen vil forøvrigt sees, at Opgaverne over Brugenes Hestekræfter ere ufuldstændige. For de 3 Fogderier stiller Forholdet sig saaledes:

No.	Aker og Follo. 93 Anlæg			Nedre Romerike. 89 Anlæg.			Øvre Romerike. 53 Anlæg.		
	ialt beskjæftigede Arbeidere.	Deraf faste.	Hestekræfter.	ialt beskjæftigede Arbeidere.	Deraf faste.	Hestekræfter.	ialt beskjæftigede Arbeidere.	Deraf faste.	Hestekræfter.
1	612	507	128	49	43	22	86	76	5
2	63	63	103	„	„	„	6	6	„
3	519	469	113	64	44	40	„	„	„
4	419	199	45	1,386	396	45	„	„	„
5	41	20	8	30	2	16	„	„	„
6	948	946	764	3	2	„	5	5	4
7	13	13	40	16	16	„	110	99	460
8	398	277	317	933	794	833	225	138	220
9	148	135	552	29	25	97	52	40	191
10	„	„	„	12	12	„	„	„	„
tils.	3,161	2,629	2,070	2,522	1,334	1,053	484	364	880

I 1870 opgaves den samlede Arbeidsstyrke og deraf faste Arbeidere

i Aker og Follo for	73 Anlæg	1,564	1,413
i Nedre Romerike -	100 —	1,100	797
i Øvre Do. -	76 —	557	448
	249 Anlæg	3,221	2,658

Medens Anlæggenes Antal i 1875 er formindsket med 14, er Arbeidsstyrken forøget med henholdsvis 2,946 og 1,669.

Fabrikdriften er følgelig betydelig udvidet i Femaaret, og mange nye Anlæg ere i dette oprettede; i Aker og Follo Fogderi saaledes: 1 Glasværk og flere Kalkbrænderier i Berum, flere Metal-Støberier, Teglværk, en Jernbane-Vogn-Fabrik, en Fyrstik-Fabrik, en Reberbane, en chemisk Fabrik, en Stentag-Fabrik, en Torvfabrik i Aker, en Torvfabrik i Fron, 2 Dampsage i Kraakstad; i Nedre Romerige en Torvfabrik i Skedsmo og i Øvre Romerike en Papir-Fabrik i Næs, et Træstof-Sliberi og et Høvleri i Eidsvold.

Af Arbeiderne opgives 320 Gutter og 172 Piger at være under 15 Aar.

5. Binæringer.

Med Haandværks-Drift og Husflid er der neppe i Femaaret foregaaet nogen synderlig Forandring. Der tilvirkes nu som før en Del grovere Lærreds- Bomulds- og Uld-Stoffe til Almuens Beklædning men ikke tilstrækkeligt; en Del Træ-Kjøreller og andet Snedker-Arbeide, nogle Smede-, Hjulmager-, Dreier- og Kurvmager-Arbeide afsættes i Christiania.

Amtets Landhusholdnings-Selskab har ydet et aarligt Tilskud af Kr. 400 á 600 til Haandgjernings-Skoler, hvilket er stillet til Stiftsdirektionens Raadighed; af saadanne Skoler findes der 20 i Aker, 2 i Nesodden, 2 i Vestby, 4 i Kraakstad og 1 i Nes. Ligesaa har Selskabet i nogle Aar understøttet en Skole paa Abildsø i Aker for unge Piger af Gaardbruger-Klassen, men denne Understøttelse er nu bortfalden, da Skolen antages at kunne bestaa uden Tilskud af Selskabets indskrænkede Midler.

Foruden Stenbrydning til Kalkbrænderierne i Aker og Berum, som nu drives i en langt større Maalestok end forhen, og som ere opførte under Fabrik-Anlæg, brydes en stor Mængde Granit i Vestre Aker og Grundmur-Sten i Østre Aker; i Berum forarbeides et ikke ubetydeligt Kvantum Gade-Sten, og i Blaker har Arkitekt Schirmer i Christiania et Klebersten-Brud, hvorved indtil 20 Arbeidere have været beskjæftigede.

Is-Skur drives i større Omfang i Asker og paa Nesodden, i nogen Udstrækning i Fron, mindre i Vestby og i Aker. Skuren opgives for 1875 til omtrent 20,000 K.-L. i Asker, hvortil er medgaaet omtrent 60,000 Dagsværk, til 100 á 150,000 Skꝑ paa Nesodden, hvorved 250 Mand og 150 Heste i en kort Tid af Vinteren vare sysselsatte og til henved 20,000 Skꝑ i Fron, hvorved 33 Arbeidere i 64 Dage vare optagne. Denne Virksomhed, der falder paa en Aarstid, da Arbeids-Fortjenesten er mindre, og da man har mindre Brug for Hestene, er til stor Fordel for vedkommende Herreder. I de øvrige Herreder skjæres Is kun til Meierierne og til eget Forbrug. Udførselen af Is til Udlandet var i Femaaret 1866—1870 i Gjennemsnit aaarlig:

	fra Drøbak	fra Christiania	
	7,378	6,594	Kommerce-Læster.
Den udgjorde i 1871	8,327	7,811	—
1872	13,432	17,044	—
1873	15,746	21,922	—
1874	13,186	21,648	—
1875	8,629	12,014	—

Tømmerhugst om Vinteren i Skovdistrikterne og Tømmerets Fremdrift og Flødning i nogle Distrikter er fremdeles en ikke uvigtig Indtægts-Kilde. Ved Fet-Sund-Lændser sysselsættes 250 à 300 Mand. Kvantiteten af Tømmeret og Udgifterne ved Lændserne ere opgivne til:

1871	214,263	Tylvter,	hvoraf	flødet	til	Mørkfos	165,096	Tylvter.	Udgifterne	ved Lændserne	Kr. 104,488.
1872	290,881	„	—	—			227,206	„	—	- —	„ 141,016.
1873	313,959	„	—	—			246,556	„	—	- —	„ 190,676.
1874	385,514	„	—	—			285,385	„	—	- —	„ 316,180.
1875	267,095	„	—	—			194,836	„	—	- —	„ 223,844.

Om Flødningen i nogle andre af Amtets Vasdrag henvises til hvad derom er anført under Skovdriften.

Tømmer-Kjørselen har under den stærke Hugst og de høie Tømmer-Priser været usædvanlig indbringende; foruden i Distriktet selv, foregaar den fra nogle af de romerikske Bygder ogsaa i Odalen, Vinger og Solør.

Foruden Kjørselen af Is i de Herreder, hvor Is-Skur i nogen stor Udstrækning foregaar, og Tømmer-Kjørsel, er Fragt-Kjørselen forøvrigt ikke længere af nogen stor Betydenhed; naar Mjøsen er islagt, foregaar dog en ikke ubetydelig Kjørsel fra Eidsvold Jernbane-Station til Oplandet, hvorved Eidsvold og Feiring have en Del Fortjeneste; ligesaa er Kjørselen til og fra Hurdals Glasværk af nogen Betydning for Hurdalen.

Jagt er som Binæring af liden Betydning. Vedlagte Tabel No. 18 viser, at de lovbestemte Præmier i Femaaret ere udbetalte for 651 Hønsehøge, 2 Ørne, 29 Gauper og 1 Ulv.

Ligesaa er Fiskeri fremdeles af liden Betydning for Amtet. I Medhold af Lov af 5te Juni 1869 blev ved Kongelig Resolution af 18de Marts 1870 for Strækningen af Christiania-Fjorden indenfor Drøbak forbudt at benytte Grundvad af mindre Dybde end 6 samt mindre Længde end 40 Favne samt at landdrage Vad. Da denne Bestemmelse ikke fandtes tilstrækkelig til at frede Fiskeyngelen, antagelig fordi man begyndte at benytte de større Vad paa samme Maade som tidligere Grundvadene, nemlig til at overhale Bunden overalt, hvor et Vad kan trækkes frem, hvorved Yngelen blev optrukket, og Græs og Tang bortført, blev ved Kongelig Resolution 23de Oktober 1875, der dog først traadte i Kraft fra 1ste Januar 1876, Brugen af al Slags Vad forbudt i Tiden fra 1ste November til 31te Mai, forsaavidt Hensigten dermed er at fange Grundfisk. Til Fangst af Stimfisk kan dog Vad af større Dimensioner end de nævnte til enhver Tid benyttes, forsaavidt Fangsten foregaar hvor Fiskestimer vise sig eller paa de almindelig bekjendte og bestemte Fangststeder. En i Christiania bestaaende Forening for Fiske-Fredningen i den indre Del af Fjorden har ved Bidrag af ialfald de fleste interesserede Kommuner lønnet Opsynsmænd til Overholdelsen af disse Bestemmelser, som antages at have

øvet ialfald nogen Virkning. Efter en af Formanden i Foreningen meddelt Opgave skulde Værdien af den til Christiania indførte indenfor Drøbak fangne Fisk udgjøre i efternævnte Aar:

i 1872	Kr.	181,680
i 1873	„	121,480
i 1874	„	171,844
i 1875	„	203,932

Af Lax anføres fra denne Del af Fjorden at være indført til Christiania i 1874 501 og i 1875 1,051 Bⓣ, hvilken Forøgelse tilskrives de ved Kongelig Resolution af 3de Juni 1865 og 15de Januar 1870 afgivne Bestemmelser for Fiskeriet i Sandvigs-Elvens Distrikt i Berum og den i Lians-Elven i Aker drevne kunstige Udklækning af Laxe-Rogn. Saadanne Udklækning-Anlæg findes ogsaa for Hofs-Elven i Aker og Sandvigs-Elven. Derimod har det i sidste Femaars-Beretning nævnte Park-Anlæg i Enger-Vandet ved Sandvigen ikke svaret til Forventningen.

Forbud mod Brugen af visse Fiske-Redskaber er ved Resolutioner af 24de Februar 1872 og 29de September 1873 afgivne for Hurdals-Søen og de i den faldende Elve og Indsøer samt for Akers Herred. Ferskvandsfiskerierne i Amtet ere forøvrigt uden Betydning.

Indsamling af vilde Bær drives i ikke liden Udstrækning i de omkring Christiania liggende Bygder; af anden Frugt er derimod Afsætningen ubetydelig som Følge af Have-Kulturens lave Standpunkt.

Bi-Avl drives i nogen større Maalestok ved et Anlæg paa Ladegaards-Øen, men forøvrigt ingensteds uden til Eierens eget Forbrug.

Af Landhandlere og Frihandlere fandtes i 1875: i Aker og Follo 55, i Nedre Romerike 67 og i Øvre Romerike 69. Af Forbrugs- og Handels-Foreninger fandtes i samme Aar:

i Høland	5	med	403	Medlemmer	med	Omsætning	af	Kr.	226,376	og	Grundf.	eller	Indskud	Kr.	18,272	og Reservefond Kr. 18,440
i Urskog	1	„	206	—	„	—	-	„	32,648	-	—	—	„	5,760	-	— „ 6,300
i Fet	1	„	47	—	„	—	-	„	67,872	-	—	—	„	4,500	-	— „ 17,920
i Eidsvold	5	„	397	—	„	—	-	„	227,864	-	—	—	„	14,216	-	— „ 29,208
i Ullensaker	1	„	110	—	„	—	-	„	67,200	-	—	—	„	4,440	-	— „ 2,000
i Nannestad	1	„	29	—	„	—	-	„	8,248	-	—	—	„	1,320	-	— „ 1,180
og i Hurdalen	2	„	99	—	„	—	-	„	41,124	-	—	—	„	5,960	-	— „ 4,040

Af Dampskibe fandtes ved Udgangen af 1875 paa Øieren 5 af tilsammen 105 Hestes Kraft og med samlet Besætning af 32 Mand. Af disse anvendtes 4 til Slæbning af Tømmer og Transport af skaaren Last, og 1 til Passager-Befordring. Paa Mjøsen var Antallet samme Tid 8 af tilsammen 305 Hestes Kraft og 61 Mands Besætning. Antallet af de paa den inderste Del af Christiania-Fjorden gaaende smaa Dampskibe er meget aftaget efter Aabningen af Christiania-Drammen-Jernbanen.

6. Distriktets Tilstand i Almindelighed.

1. Efter vedlagte Tabeller No. 10 og 11 er der i Femaaret:

afhændet faste Eiendomme for	Kr. 26,615,672	mod Kr. 15,607,092	i Femaaret 1866—1870.	
thinglæst Gjældsbreve og Skiftebreve med Pant i fast Gods for	„ 20,803,012	„ „ 14,147,560	- —	—
aflæst Gjældsbreve og Skiftebreve med Pant i fast Gods for	„ 18,712,052	„ „ 12,304,376	- —	—

Den stiftede Pantegjæld var følgelig Kr. 5,812,660 mindre end Kjøbesummen for de solgte Eiendomme; i det foregaaende Femaar var Forskjellen Kr. 1,459,532. Pantegjælden er steget med Kr. 2,090,960 mod Kr. 1,843,184 i det foregaaende Femaar.

2. Efter vedlagte Tabel No. 10 er der i Femaaret afholdt Tvangs-Auktioner

over fast Gods for	Kr. 673,228	mod Kr. 2,942,388	i Femaaret 1866—1870	
„ Løsøre -	„ 103,192	„ „ 452,484	- —	—

Nedgangen i sidste Femaar udgjør altsaa Kr, 2,269,160 i fast Gods og
„ 349,292 - Løsøre.

3. Efter vedlagte Tabeller No. 12 og 13 er der i Femaaret:

a. afholdt Executioner for	Kr. 597,268	mod Kr. 2,304,600	i Femaaret 1866—1870.	
b. — Udpantninger -	„ 507,616	„ „ 803,792	—	—

Nedgangen er altsaa for Executionerne Kr. 1,707,332 men for Udpantningerne alene Kr. 296,176. Af Udpantnings-Forretninger kan imidlertid, som i tidligere Beretninger udhævet, ingen sikker Slutning uddrages angaaende den økonomiske Tilstand.

4. Efter vedlagte Tabel No. 14 blev ved Forligelses-Kommissionerne — derunder indbefattede ogsaa de for Kjøbstaden Drøbak og Ladestederne — aarlig af Sager:

Aar.	foretagne.	forligte, hævede eller afviste.	afgjorte ved Kjendelse i Henhold til Lov af 8de Mai 1869.	til Retten henviste	og der foretagne.
1871	8,801	7,962	214	592	133
1872	6,647	5,997	161	477	123
1873	5,866	5,332	134	386	116
1874	4,964	4,469	88	404	135
1875	5,381	4,762	156	454	67
i Gjennemsnit aarlig i Femaaret 1871—1875	6,331	5,704	150	462	114
i Gjennemsnit aarlig i Femaaret 1866—1870	13,000	11,280	„	1,638	205

5. Ifølge de til det Kongelige Finants-Departement indsendte Opgaver vedkommende Sparebankerne henstod der

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	i 1870.
i Sparebanker i Aker og Follo Landdistrikt	Kr. 537,588	Kr. 560,120	Kr. 626,852	Kr. 686,984	Kr. 760,140	Kr. 521,236
i Do. i Nedre Romerike . . .	„ 508,728	„ 572,140	„ 637,968	„ 754,228	„ 794,132	„ 488,172
i Do. i Øvre Do. . . .	„ 815,872	„ 990,776	„ 1,205,668	„ 1,362,328	„ 1,295,604	„ 786,300
	Kr.1,862,188	Kr.2,123,036	Kr.2,470,488	Kr.2,803,540	Kr.2,849,876	Kr.1,795,708
i Akers Sparebank, der har sit Sæde i Christiania	„ 4,567,336	„ 4,774,940	„ 5,752,648	„ 5,677,340	„ 6,455,244	„ 4,382,300
i Follo Sparebank, der har sit Sæde i Drøbak	„ 380,612	„ 351,000	„ 377,540	„ 533,952	„ 570,064	„ 371,332
Tilsammen	Kr.6,810,136	Kr.7,248,976	Kr.8,600,676	Kr.9,034,832	Kr.9,875,184	Kr.6,549,340

Forøgelsen fra 1870 til 1875 har følgelig udgjort Kr. 3,325,844.

6. Ifølge de til det Kongelige Justits-Departement indsendte Opgaver vedkommende Skiftevæsenet overgaves til Konkurs-Behandling følgende Antal Boer:

Jurisdiktioner.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Tilsammen i Femaaret.	Tilsammen i Femaaret 1866—70.
Aker	4	6	1	1	7	19	65
Follo	1	1	„	„	„	2	21
Nedre Romerike	7	1	„	1	„	9	72
Næs	2	1	„	4	„	7	35
Eidsvold . . .	„	„	„	„	„	„	24
Tilsammen	14	9	1	6	7	37	217

Altsaa 180 færre end i det foregaaende Femaar.

7. De af Lensmændene afgivne Opgaver over Arbeidslønnen ere samlede i vedlagte Tabel No. 15. *) Sammenstillede for hvert Fogderi med de tilsvarende Opgaver for Femaaret 1866—1870 vise de en ikke ringe Stigning.

*) Trykt som Bilag 7.

Distrikterne.	Aar.	Husmænd				Dagarbeidere. — Mænd			
		paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.		paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.	
		Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.
		Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.
Aker og Follo	1875	1 7 à 1 60	„ 80 à 1 33	„ 40 à „ 80	„ 57 à „ 53	1 80 à 2 40	1 20 à 2 23	1 „ à 1 60	„ 60 à 1 20
	i Femaaret 1866—70.	„ 80 - 1 „	„ 67 - 1 „	„ 33 - „ 40	„ 20 - „ 27	„ 93 - 1 60	„ 80 - 1 20	„ 40 - „ 80	„ 27 - „ 53
Nedre Romerike	1875	„ 80 à 1 40	„ 67 à 1 20	„ 27 à „ 80	„ 20 à „ 55	1 20 à 2 40	1 „ à 1 60	„ 80 à 1 33	„ 40 à 1 20
	i Femaaret 1866—70.	„ 80 - 1 20	„ 67 - 1 „	„ 27 - „ 40	„ 20 - „ 33	1 20 - 1 40	„ 80 - 1 „	„ 53 - „ 80	„ 33 - „ 40
Øvre Romerike	1875	„ 80 à 1 60	„ 80 à 1 33	„ 27 à „ 67	„ 27 à „ 53	1 20 à 2 „	1 „ à 1 60	„ 67 à 1 20	„ 53 à „ 80
	i Femaaret 1866—70.	„ 67 - 1 33	„ 67 - 1 „	„ 27 - „ 53	„ 27 - „ 40	„ 80 - 1 33	„ 80 - 1 20	„ 33 - „ 80	„ 33 - „ 53

Distrikterne.	Aar.	Dagarbeidere. — Kvinder				Aarlig Tjenerløn.	
		paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.		En Gut.	En Pige.
		Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.		
		Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Ø. Kr. Ø.	Kr. Kr.	Kr. Kr.
Aker og Follo	1875	1 20 à 2 27	„ 53 à 2 „	„ 27 à „ 67	„ 27 à „ 65	180 à 280	64 à 120
	i Femaaret 1866—70.					120 - 200	48 - 100
Nedre Romerike	1875	„ 67 à 1 20	„ 53 à „ 80	„ 27 à „ 67	„ 20 à „ 40	100 à 240	64 à 100
	i Femaaret 1866—70.					96 - 160	48 - 72
Øvre Romerike	1875	„ 80 à 1 20	„ 67 à 1 „	„ 40 à „ 67	„ 27 à „ 53	120 à 240	60 à 100
	i Femaaret 1866—70.					56 - 120	40 - 72

8. I Tabel No. 15 ere ligeledes optagne de afgivne Opgaver over Skatteyderne inden hvert Herred i 1875. Ifølge denne var Antallet for hvert Fogderi:

Distrikterne.	Samlet Antal Skatteydere iberegnet de, som betale personlig Skat.	Heraf Skatteydere lignede efter Indtægt og Næring.	Antallet af Indenbygdsboende, som ere lignede efter en Indtægt af 500 Spd. eller derover.	Antal Skatteydere som ere lignede efter Formue.	Antal Indenbygdsboende Skatteydere, som ere lignede efter en Formue af 5000 Spd. eller derover.
Aker og Follo	11,253	8,828	554	3,265	425
Nedre Romerike	6,379	4,499	323	2,793	194
Øvre Romerike	8,599	5,106	157	2,873	167
Akershus Amts Landdistrikt . .	26,231	18,433	1,034	8,931	786

Lignende Opgaver for tidligere Aar haves ikke.

9. Efter den i det Kongelige Kirke-Departement udarbeidede Fattigstatistik understøttedes følgende Antal Hoved-Personer i Amtets Landdistrikt for hvert 1000 Indvaanere:

	i 1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875 *)
	56,5	53,8	50,6	45	41,6	41,2
heraf i Aker og Follo	55,7	53,5	51,9	46,5	44,7	45,5
— Nedre Romerike	48,6	48,7	45,4	40,6	36,0	36,5
— Øvre Do.	61,6	58,6	53,4	48,0	42,2	40,2

*) Fattig-Statistiken for 1875 er endnu ikke udkommet. Opgaverne for dette Aar ere meddelte fra Kirke-Departementets Fattig-Kontor med den Bemærkning, at da der endnu mangler Opgaver for enkelte Fattig-Distrikter, ere Opgaverne for 1874 benyttede for disse. Uagtet Tallene saaledes ikke ere absolut nøiagtige, antages dog Forskjellen ikke at være af nogen Betydning.

Antallet af Hovedpersoner var:

	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	5,921	5,705	5,359	4,784	4,431	4,390
hvoraf i Aker-Follo	2,408	2,301	2,282	2,024	1,987	1,996
Nedre Romerike. .	1,411	1,411	1,315	1,156	1,040	1,048
Øvre Do. . .	2,102	1,993	1,762	1,604	1,404	1,346

Fattigvæsenets Indtægter udgjorde:

	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kr. 428,332	Kr. 409,652	Kr. 413,572	Kr. 398,976	Kr. 391,456	Kr. 377,752
heraf udlignet Fattigskat	— 378,404	— 354,212	— 354,756	— 342,868	— 322,100	— 313,624

For hvert 100 af Befolkningen udgjorde Indtægterne for Fattigvæsenet:

	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	408 Kr.	388 Kr.	388 Kr.	376 Kr.	368 Kr.	368 Kr.
hvoraf i Aker og Follo	516 —	488 —	500 —	476 —	488 —	444 —
Nedre Romerike . . .	284 —	264 —	280 —	276 —	252 —	260 —
Øvre Do. . . .	372 —	364 —	336 —	336 —	308 —	284 —

Siden 1870 er altsaa Antallet af understøttede Hoved-Personer aftaget med 25,8 %, og man har kunnet nedsætte Fattigskatten med omtrent 17 %. At denne Nedsættelse ikke har kunnet holde Skridt med Aftagelsen af Antallet af de understøttede, har sin Grund i, at der er foregaaet en Stigning i de Beløb, som anvendes til Understøttelsen af det samme Antal Fattige.

De foranførte Oplysninger i Forbindelse med hvad der er anført om Distriktets Hoved-Næringsveie, og om Jordegods-Prisernes Stigning indeholde, som det synes, uforkastelige Vidnesbyrd for, at Distriktets økonomiske Tilstand i det Hele har været i mærkelig Fremskriden i Femaaret. Herpaa gaa ogsaa de Erklæringer ud, som Sorenskriverne og Fogderne samt Lensmændene, forsaavidt de have udtalt sig herom, have afgivet. Tilstanden kan derfor vistnok antages i det Hele taget at være god, hvilket fornemmelig gjælder i Aker og Follo Fogderi, som heller ikke i samme Grad som Romerike led under det stærke økonomiske Tryk, som i de 2 nærmest foregaaende Femaar hvilede over Distriktet, og som ved sin Beliggenhed omkring Christiania med let Adkomst dertil er særdeles fordelagtigt situeret. Jordbrugets Afkastning har vel i Femaaret tildels ikke været stor, Tilgangen paa Arbeidsfolk mindre end tidligere og Arbeidspriserne derfor høie, men den udvidede Brug af Landbrugs-Maskiner og de høie Priser paa Landbrugs-Produkterne have paa den andenSi de dannet en Modvægt. Især have de Bygder, hvis Skove endnu giver Udskibnings-Last, under de høie Tømmer-Priser havt betydelig Indtægt. Den dyrekjøbte Erfaring, som navnlig Romerike gjorde i Aarene mellem 1860 og 1870 om Følgerne af Misbrug af den personlige Kredit og letsindig Overtagelse af Kautions-Forpligtelser, har ledet til Forsigtighed med Hensyn til Stiftelse af Gjæld og Indgaaelse af saadanne Forpligtelser. For Arbeidsklassen har dette Tidsrum været heldigere end noget tidligere, men det synes at være en for hele Distriktet gjældende Erfaring, at den neppe har anvendt sin store Fortjeneste til varigere Forbedring af sine Kaar. I Almindelighed har Arbeideren forbrugt, hvad han har fortjent, og en ikke liden Del af hans Indtægt er anvendt til Nydelsen af stærke Drikke. Medens Ædrueligheden blandt Gaardbruger-Klassen snarere synes at være tiltaget end aftaget, er det omvendte Tilfældet i Arbeider-Klassen. Den lette Adgang til høi Fortjeneste har ogsaa ledet til Utilbøielighed for at tage fast Tjeneste og til Fravigelse af Tjeneste.

Antallet af offentlige Politisager er i Femaaret noget tiltaget, medens Antallet af Justits-Sager omtrent er det samme som i foregaaende Femaar.

I Femaaret 1866—1870 var i Gjennemsnit

	de anlagte Justits-Sager		de anlagte Politi-Sager	
	Antal	derunder tiltalte	Antal	derunder tiltalte
	127	183,4	65,8	96
I sidste Femaar har Forholdet været:				
1871:	125	204	81	143
1872:	128	194	73	93
1873:	109	156	84	108
1874:	125	190	102	144
1875:	140	227	91	105

Af Assurance-Foreninger findes 2 i Amtet nemlig Akershus Brand-Assurance-Forening, der forøvrigt har sit Sæde i Christiania, og en lignende i Urskog. Denne sidstes Virksomhed er ikke stor; dens Forsikrings-Sum udgjorde ved Femaarets Ende 559,900 Kr. Den første har derimod fremdeles udvidet sin Virksomhed, saaledes som det vil sees af det vedlagte Aftryk, hvorefter Assurance-Summen for Bygninger ved Udgangen af 1875 var 68,720,132 Kr. mod 48,495,920 Kr. i 1870. Foreningens Formue udgjorde ved Femaarets Ende 365,580 Kr. mod 239,520 Kr. i 1870. Desuden har Foreningen en Afdeling for Løsøre, i hvilken der ved Udløbet af 1875 var forsikret for 60,706,456 Kr. mod 38,929,496 Kr. i 1870, og som havde et Reservefond paa 278,680 Kr. mod 212,636 Kr. i 1870.

Med Hensyn til Veienes Tilstand henvises til vedlagte af Amts-Ingeniøren udarbeidede Tabel No. 16 *), hvorefter der ved Slutningen af 1870 havdes:

38	Mile	13,596	Alen	Hovedvei	mod	34	Mile	1,723	Alen i 1870 og
103	„	4,093	„	Bygdevei	—	103	„	13,981	„ —
tilsammen 141	Mile	17,689	Alen	rodelagt Vei	mod	137	Mile	15,704	Alen.

Desuden haves 5 Mile og 13,817 Alen rodelagt Ridevei.

Af det almindelige Veifond er i Femaaret fuldført Omlægningen af Veien fra Christiania gjennem Aker og Nitedal til Hadeland med en Sidearm til Hellerud i Skedsmo og Omlægningen af Veien fra Fet-Sund til Nadheim Bro i Høland tilsammen 5 Mile 16,546 Alen. Af Amtskommunen er anlagt tilsammen 11,678 Alen Hovedvei. Af de af Veifondet omlagte Strækninger vare 4 Mile 15,093 Alen tidligere klassificerede som Bygdeveie men ere nu gaaede over til Hovedveie. Af nye Bygdeveie er fuldført i Femaaret:

	3	Mile	11,866	Alen
hvorhos ældre Bygdevei-Strækninger af en Længde af	3	—	6,495	—
ere omlagte. Lægges hertil de af Amtskommunen omlagte	„	—	11,678	— Hovedvei
viser det sig, at der af Amts- og Herreds-Kommunerne er anlagt ny eller omlagt gammel Vei i en Længde af	7	Mile	12,039	Alen
foruden at Pengebidrag og Pligt-Arbeide er ydet til de af Vei-Fondet omlagte	5	—	16,546	—
tilsammen	13	Mile	10,585	Alen

Efter de af Lensmændene og for nogle Herreders Vedkommende af Amtsingeniøren paa Tabellen opførte Beløb for Vei-Arbeide in natura skulde dertil i 1875 være medgaaet omtrent 273,920 Kr., hvilket giver noget over 12 Kr. pr. Skylddaler. Disse Opgaver, hvori foruden det aarlige Vedligeholdelses-Arbeide tildels synes optaget Natural-Arbeide ved nye Vei-Anlæg, kunne imidlertid ikke betragtes uden som tilnærmelsesvis rigtige, og ere rimeligvis altfor høie. Paa Grund af den store Færdsel, som foregaar paa store Strækninger af Amtets Veie, der danne Byveie ikke blot for dette Amt men ogsaa for andre, og den ofte daarlige Veibund og den mangesteds store Vanskelighed af at skaffe tjenligt Vei-Materiale, medfører imidlertid Vei-Vedligeholdelsen i dette Amt store Byrder.

Af Jernbaner, der berøre dette Amt, er i Femaaret aabnet Banen fra Christiania til Drammen, der er af stor Interesse for Berum og Asker.

Af Skyds-Stationer fandtes ved Femaarets Udgang de paa vedlagte Tabel No. 17 anførte 39 faste Stationer og desuden 1 Tilsigelses-Skifte.

*) Trykt som Bil. 8.

B. Byerne.

Om Kjøbstaden Drøbak samt Ladestederne Soon, Hølen og Hvidsten har Byfogden i Drøbak afgivet følgende Beretning:

Drøbak.

Stedets Handel, der næsten udelukkende bestaar i Detailhandel og for en Del i Forsyning af i Omegnen boende Landhandlere med Varer, har i Femaaret utvivlsomt i betydelig Grad taget Opsving, hvorimod Trælastudskibningen er aftaget, formentlig nærmest paa Grund af Vanskeligheden i længere at kunne erholde Tømmer fra Landdistrikterne i Nærheden, hvor Skovene ere stærkt huggede. Isexporten, som hovedsagelig drives som i forrige Femaar, er antagelig noget tiltaget, og i Byen er, siden sidste Femaarsberetning, af en Udskiber oprettet et betydeligt Ismagazin. I Femaaret er der ogsaa i Byen oprettet en Dampsag, hvor endel Trælast aarlig opskjæres.

Ved Udgangen af 1875 var Antallet af de paa Stedet hjemmehørende Skibe 33 med 4,837 Kommercelæsters Drægtighed, ligesom paa Stedet er hjemmehørende 2 Bugser-Dampskibe, der have stadig Sysselsættelse.

Haandværksdriften antages at staa omtrent paa samme Standpunkt som i forrige Femaar.

Det paa Stedet værende Skibsværft beskjæftiger sig udelukkende med Reparationer.

Stedet har fast Skydsstation med 3 Heste i Sommerhalvaaret og 4 Heste i Vinterhalvaaret.

Med Gader og Veie er i Femaaret ingen Forandring foregaaet; de under det offentlige Veivæsen liggende Gader, hvoraf ingen brolagt, have en Læagde af omtrent 4,000 Alen. Stedet har 2 private Dampskibsbrygger og 1 offentlig Brygge (Toldbodens), samt endnu et Par Smaabrygger, alle af ringe Udstrækning.

Med Hensyn til Skolevæsenet er ingen Forandring indtraadt, men Borgerskolen er besluttet udvidet fra næste Skoleaars Begyndelse og bestemt til at optage saavel Piger som Gutter.

Det i Drøbaksund nu paabegyndte Jettèarbeide samler paa Stedet en forholdsvis ikke ringe Arbeidsstok, som herfra forsyner sig med sine Fornødenhedsartikler og derved bidrager til Stedets livligere Handel, men som paa den anden Side ved den forøgede Drukkenskab og Politiuorden, som saadan indvandret løs Arbeidsstyrke altid medfører, stiller et Krav til forøget Politiopsyn langt stærkere end tidligere og langt betydeligere end den Forøgelse i Skatteevne, der ved Jettéarbeidet er tilført Stedet. I 1875 stillede Kommunebestyrelsen for det følgende Aar 1600 Kr. til Politimesterens Raadighed til Forøgelse af den tidligere forhaandenværende underordnede Politistyrke. Derhos medfører ogsaa det nævnte Arbeide Tilflytning til Stedet af Folk, der kunne forudsees dels ved Ulykkestilfælde under Arbeidet og end mere ved dets endelige Ophør at ville falde Stedets Fattigvæsen tillast.

Arbeidsklassen paa Stedet og de herboende mange Søfolk staar sig ialmindelighed godt, hvorom ogsaa vidner den forholdsvis ikke ringe Tilvæxt, der er kommen i de sidste Aar af Bygninger, tilhørende Folk i saadan Stilling.

Nogen Udvandring er ikke foregaaet over Stedet i de sidste 5 Aar.

Sidste Ligning udviser en antagen Formue af $\frac{1864000}{1961200}$ Kr. og antagen Næring af $\frac{219264}{239924}$ Kr.; Sparebankens Formue er anslaaet til 70,000 Kr.

Soon.

De Handlendes Omsætning antages i Femaaret at være tiltaget, ligesom Stedets Formue og Næring er forøget ikke ubetydeligt, idet Formuen i 1871 var anslaaet til Kr. 378,220 og Næringen til Kr. 151,040, men i 1875 henholdsvis til Kr. 764,160 og Kr. 215,320. I Femaaret er paa det herværende Værft bygget 5 nye Skibe med samlet Læstedrægtighed af 1,137 Kommercelæster. Ved Udgangen af 1875 vare paa Stedet hjemmehørende 15 Fartøier med samlet Læstedrægtighed af 2,222½ Kommercelæst. Haandværks-, Arbeids- og Ædruelighedsforholdene antages at være som ved Femaarets Begyndelse. Stedet har en liden privat Brygge. Ingen Udvandring har fundet Sted over Soon i Femaaret.

Hølen.

Stedet antages i Henseende til Handel og øvrige Rørelse at staa omtrent paa samme Trin som i forrige Femaar. Siden Jernbanearbeidet omkring Hølen tog sin Begyndelse, klages der over, at Ædruelighedstilstanden blandt de derved beskjæftigede Arbeidere lader adskilligt tilbage at ønske. Brolagte Gader har Stedet ikke, men ubrolagte i en Længde af 1,300 Alen. Efter Opgivende findes paa Stedet intet egentlig industrielt Anlæg i Drift. Paa Stedet er en fast Skydsstation. Ingen Udvandring har fundet Sted i Femaaret.

Hvidsten.

Ladestedet antages i økonomisk Henseende at have gjort gode Fremskridt. Skibsrederi og Skibsfart er Hovednæringen. 17 Fartøier med samlet Drægtighed af 3,131$^1/_2$ Kommercelæst ere hjemmehørende paa Stedet. Længden af Ladestedets Veie er 1,200 Alen, og har Stedet en liden privat Brygge, hvortil kan lægge Fartøier af 13 Fods Dybgaaende. Ædruelighedstilstanden blandt den arbeidende Klasse formenes at efterlade endel at ønske.

Til ovenstaaende Beretning for de enkelte Byers Vedkommende skal jeg sluttelig føie, at i ingen af dem findes Handels-, Haandværks-, Sømands- eller Arbeiderforeninger, ligesaalidt som Husflidsforeninger eller Husflids- eller Haandgjerningsskoler. Ingen af Byerne har Gadebelysning, og heller ikke noget egentligt Vandværk.

Drøbaks Byfogedkontor den 20de Juni 1876.

D. Faye Hansen.

Akershus Amtskontor den 3die April 1877.

Johan Collett.

Bilage til Femaarsberetningen for 1871—1875 for Akershus Amt.

Bilag 1. Foged Rønnows Meddelelse om Jordfællesskabsforholdene i Akershus Amt.

De Forarbeider, der ligge til Grund for den i 1857 emanerede Lov om Udskiftning af fast Eiendom, gaa ud fra den Forudsætning, at der i Akershus — som i de fleste øvrige østlandske Amter — ikke mere var udskifteligt Fællesskab forhaanden. De Opgaver, hvortil denne Forudsætning støtter sig, har imidlertid i flere Henseender vist sig feilagtige.

Ikke blot har nemlig det egentlige Medeie (Fælleseie mellem forskjellige, særskilt skyldsatte Brug; fulkomment Fællesskab) vist sig at være tilstede: inden Dyrkningsmarken vistnok yderst sjeldent; i Hjemmeudmark (Hagen, Hjemhagen, Marken) hyppigere — og det saavel med Hensyn til Skov som Beite, — i den egentlige Udmark (Skoven, Fjeldet) hyppigt i Beite, medens Skoven her, formedelst dens ofte store Værdi, ialmindelighed er skiftet. — Men ogsaa den saskaldte Teigeblanding (Lovens ufuldkomne Fællesskab) er flereste forefunden, om end saavel med Hensyn til Omfang som til Beskaffenhed fremtrædende under langt mildere Former end i de sydvestlige og vestlige Dele af Riget.

Om hvorledes denne Teigeblanding er opstaaet, har der, selv blandt Historikere, været forskjellige Meninger. En nærmere Undersøgelse af dette Spørgsmaal hører formentlig ikke hid. Kun saameget skal her anføres om dette Forhold i dets Almindelighed, at Forklaringsgrunden til dets Oprindelse antagelig har været søgt for fjernt; at den ofte hørte Udtalelse om et (østlandsk eller nordenfjeldsk) Distrikt, at „det er udskiftet før," antagelig hviler paa en Misforstaaelse, idet nemlig Teigeblanding aldrig har fundet Sted, og som Følge deraf hellerikke Udskiftning af noget saadant.

Meget mere er denne Eiendomsfordeling, i alt Fald for Akershus Amts Vedkommende, af forholdsvis ny Oprindelse og hidrører nærmest: dels fra Udparcelleringer og forskjellige Parcellers senere stedfundne Overgang paa enkelt Haand (gjennem Arv, Giftermaal, Kjøb,) dels — og fornemmelig — tillige fra i senere, som oftest paaviselig, Tid stedfunden Opdyrkning af forhen fælles Mark. Denne Udvidelse af den dyrkede Marks Omraade er foregaaet successive og paa den Maade, at de forskjellige Lodeiere til forskjellige Tider ere komne overens om hver for sig at indtage (indlægge, indhegne) for hver Gang kun mindre Dele af fælles Udmark. Derved erholdt de forskjellige Brug lettelig paa forskjellige Steder liggende Stykker. Om denne Oprindelse bærer selve Navnene paa nu forlængst opdyrkede Stykker hyppigt det ubedrageligste Vidnesbyrd: f. Ex. Enga, Nylænde, Indlægget, Hagen m. fl. — En samtidigt stedfindende Deling af den hele dyrkbare Mark hidhører fra en meget senere Periode selv som Undtagelse; som Regel er den skeet først ved offentlig Udskiftning.

Ihvorvel „Teigeblandingen" i Akershus Amt, som anført, ikke fremtræder i udprægede Former, meget mere mangesteds saa svagt, at det navnlig fra et efter vestlandske Forholde valgt Synspunkt, ofte kan stille sig tvivlsomt, hvorhvidt Lovens Betingelse for Udskiftnings Fremme: „at ikke enhver kan, uden uforholdsmæssig Byrde, frede og benytte sin Jord," kan siges at være tilstede, kræver dog det fremadskridende Jordbrug med stedse tiltagende Styrke Opløsning ogsaa af denne Art Fællesskab.

De forbedrede Brugsmethoder, de høiere Arbeidspriser og den deraf flydende Nødvendighed af bedre at udnytte Kræfterne, navnlig gjennem tidssparende Redskaber og Maskiner, forudsætte uafviseligt en vis Jordens Arrondering, ligesom de stigende Priser paa Trævirke og den som Følge deraf forøgede Bekostning ved Afgjærdning fører til samme Resultat. Jfr. vedlagte Fortegnelser herredsvis over de i Akershus Amt fra 1861 (da det ved L. 1857 etablerede Institut første Gang i dette Amt bragtes i Anvendelse) til Udgangen af 1875 udførte Udskiftninger, samt over den Del af disse Udskiftninger, der falde (som afsluttede) i Femaaret 1871—1875.*) Idet et Sambrug af spredte Jordstykker, der

*) Trykte nedenfor i en noget omarbeidet Form som Underbilag a og b. Stat. Cent.bur. Anm.

for 20 a 30 Aar siden fandtes tilfredsstillende, nu føles som „uforholdsmæssig byrdefuldt“ og efterhaanden end mere vil føles saaledes, er det høist sandsynligt, at der inden Amtet i en nær Fremtid vil blive stillet større Krav til den offentlige Udskiftning end de sparsomme i — flere Tilfælde vistnok mindre paalidelige — Oplysninger om Jordfællesskabets Omfang, der ere indløbne til den til Revision af Udskiftningslovgivningen m. v. nedsatte Kommission, og hvoraf Sammendrag*) vedlægges, give Anledning til at formode.

Forinden disse Oplysninger nærmere granskes, bør det, til Forebyggelse af mulig Misforstaaelse, formentlig forudskikkes, at det — ovenfor nævnte — Fællesskab i Beite, der forefindes i de fjernere fra beboet Gaard eller høiere tilfjelds liggende Udmarker („Skoven,“ „Fjeldet“ i „Sætermarken“ o. s. v.), medens selve Skoven (ɔ: de staaende og voksende Trær) er udskiftet, enten samlet eller i flere Teiger, — formedelst Ugjørligheden af i saadanne vidtløftige Strækninger uden overdrevne Udgifter at opføre og vedligeholde Gjærde mellem hvert Brug, — neppe vil med Fordel knnne anderledes ophæves, end at der sættes Mærker mellem Gaard og Gaard, medens Beitet fremdeles forbliver fælles for de enkelte Brug inden hver Gaard. Dette Slags Fællesskab, — der antagelig forekommer overalt i Amtets Skovtrakter, forsaavidt disse ikke i stort Omfang eies af Enkeltmand, — saaledes ved Grændserne mod Hadeland, og mellem de der sammenstødende Bygder; mellem Eidsvold og Hurdalen samt Feiring (i Misberget), mellem Hurdalen og Toten, samt Feiring og Toten (ved Skreia); fremdeles mellem Eidsvold og Ullensaker samt Næs; mellem Næs, Urskog og Høland indbyrdes samt tilstødende Dele af Hedemarkens Amt lige til den svenske Grændse, mellem Fet og Urskog; vel ogsaa flereste ds i Follo — sættes, som i det Store taget uudskifteligt, ud af Betragtning.

Aker og Follo. Hvad det øvrige Fællesskab angaar, skal efter de meddelte Opgaver saadant ikke forefindes i Aker og Follo Fogderi, bortseet alene fra noget Udmarksfællesskab i Aas og Fron, samt Brugsrettigheder (til Beite eller Hugst paa fremmed Grund). Denne Opgave er antagelig i det Væsentlige rigtig. I ethvert Fald er der hidtil fra dette Fogderi ligefra Udskiftningslovens Emanation ikke fremkommet mere end et enkelt Forlangende om Udskiftning, og dette gjaldt en Brugsret (mindelig Afgjørelse fandt Sted).

Nedre Romerike. For Nedre Romerikes Fogderies Vedkommende er der, som det vil sees, alene fra Fets Herred indkommet schematisk Opgave. Ifølge denne ligger endnu 12 Gaarde med 51 Brug i Fællesskab i Indmark. Opgaven synes noget høi, da 11 Udskiftninger tidligere ere udførte, af hvilke 7 omfatte Indmark. Dens Rigtighed kan dog ikke paa Forhaand bestrides. Navnlig har Annexsognet Relingen hidtil været saa godt som uberørt.

*) Trykt nedenfor i en noget omarbeidet Form som Underbilag c. Stat. Cent.bur. Anm.

Om Nittedal er Besvarelsen saavel fra Lensmand som Formandskab deri enstemmige, at intet Fællesskab af nogen Art mere forefindes. Meget fjernt fra Sandheden er dette vistnok ikke.

Derimod er det udenfor enhver Tvivl, at der baade i Høland og Urskog findes Fællesskab, selv i Indmark, skjønt her vistnok meget sparsomt. I Beitesmark mindre sjeldent, ligesom Brugsrettigheder (Ret til Beite eller Skovhugst) hyppigere forekomme. Et Par Forlangender ere ogsaa i f. A. indkomne.

I Enebak er der ifølge Herredsstyrelsens Erklæring „flere Eiendomme, der egne sig til Udskiftning, uden at dog Antallet af Gaarde og Brug med Bestemthed kan opgives“. I dette Herred er der forøvrigt hidtil afholdt alene en enkelt Forretning.

I Sørum, i hvilket Herred ikke mindre end 2 Gaarde med 61 Brug tidligere ere udskiftede, skulde efter Lensmandens Opgift intet Fællesskab mere være forhaanden.

Paa Forhaand ubetinget bestrides kan denne Opgift vistnok ikke. Ganske sandsynlig er den imidlertid ligesaalidt. Hvor Udparcelleringen nemlig er ført saa vidt som i det frugtbare Sørum, har Teigeblanding saagodtsom overalt været den stadige Følge, og at denne skulde gjennem de afholdte 12 Skifter være aldeles ophævet, er ikke rimeligt.

Fra Skedsmo savnes enhver Opgift. Det er imidlertid udenfor al Tvivl, at der ogsaa her endnu findes udskifteligt Fællesskab saavel i Indmark som Udmark.

Øvre Romerike. Fra samtlige dette Fogderies Herreder foreligger Opgaver, der give sig ud for nøiagtige, alene med Undtagelse af fra Næs. At der i dette Herred (i hvilket fra 1861—1875 20 Udskiftninger ere afholdte) endnu paakræves Udskiftning saavel i Indmark som Udmark, er utvivlsomt. Dette benægtes hellerikke i de Svarskrivelser, der ere indkomne i Anledning af Schemaernes Oversendelse til Udfylding. I hvor stort Omfang, Udskiftning vil paakræves, savnes al Oplysning om.

Fra Gjerdrum opgives, at intetsomhelst Fællesskab forefindes udenfor Almenningen (om hvis Udskiftning der, da den er Skovalmenning, selvfølgelig ikke bliver Tale). Sammenholdes denne Opgift og den i vedlagte Fortegnelse over Udskiftningernes Antal i 1871—1875 (ifølge hvilke ingen Udskiftning i dette Tidsrum er bleven afholdt i Gjerdrums Herred) med den i Norges off. Statistik for 1873 C. No. 11 S. 18 indtagne Opgave, ifølge hvilken der ved forrige Femaars Udgang endnu laa 3 Brug i Fællesskab i Indmark, vil det sees, at en Uoverensstemmelse er tilstede, der jo forøvrigt ikke er stor. Sandsynlighed taler dog for, at der ogsaa i Gjerdrum formedelst den vidt drevne Udstykning endnu er noget Fællesskab endog i Indmark tilstede, saaledes f. Ex. paa enkelte Gaarde ved og i Nærheden af Heni Kirke.

Den fra Lensmanden i Nannestad meddelte Opgave bærer Sandsynlighedens Præg. Ordføreren antager, at om-

trent Halvparten af Herredets Gaarde i mere eller mindre Grad ligge i Fællesskab, uden at han dog uden Befaring drister sig til i Tal at opgive hvormange.

At der i Ullensaker, hvor ikke mindre end 29 Skifter for 165 Brug ere afholdte, endnu skulde forefindes 64 Gaarde med 51 Brug i Indmarksfællesskab, synes noget nær utroligt. Med den i den oprindelige Opgift ved Paategning gjorte Reservation, „at kun et lidet Antal Brug ere saaledes sammenblandede, at Udskiftning er paatrængende nødvendig, idet Forholdet efter Eiernes Skjøn ikke medfører nogen for dem følelig Ulempe“, fastholder dog Lensmanden paa gjort Forespørgsel sin Opgave.

De fra Eidsvold, Hurdalen og Feiring meddelte Opgaver ere affattede af Lensmændene efter forudgaaende Konference baade med Herredsstyrelsen og Distriktets Udskiftningsformand, hvilken sidste desuden direkte har sat sig i Forbindelse med Eidsvolds og Hurdalens Herredsstyrelser. Saameget tør derfor i alt Fald med Vished udtales om disse Opgaver, at det til Udfylding oversendte Schema ikke har været misforstaaet. Erkjendes maa det imidlertid, at Opgaven for Eidsvold synes stærk (36 Gaarde med 133 Brug i Indmarksfællesskab), medens dette vistnok ikke er Tilfældet for Hurdalens og Feirings Vedkommende. I det sidstnævnte Herred er Teigeblandingen desuden mere intensiv end i noget af Amtets øvrige Herreder.

Efter de i Tal meddelte Opgaver forefindes der endnu i Amtet i Fællesskab:

I Indmark (Sch. Rubrik 1).	. . . . .	144 Gaarde med	903 Brug.
i udskiftelig Udmark alene (Sch. Rubrik 2 & 3).		106 — -	516 —
	Sum	250 Gaarde med	1,419 Brug.

Regnes her Gaarde som særskilt Skiftesfelt, er der altsaa 250 Udskiftninger endnu at udføre.

Ansættes en enkelt Udskiftningsformand, og denne udfører i Gjennemsnit, foruden Overudskiftninger, 7 Skifter aarligt, vil der altsaa, under Forudsætning af Jevnhed i Rekvisitionernes Antal, endnu udkræves 30 Aar, inden Amtets Jordbrug ere udskiftede.

Men, som forhen paavist, ere Opgaverne dels ufuldstændige, dels maaske overdrevne. Overslaget vil forsaavidt ikke passe.

Uagtet imidlertid Opgaverne for Ullensaker og Eidsvold vistnok angive som Fællesskab mere, end der kan formodes at ville blive paakrævet udskiftet, er dog dette Mere neppe saameget som det, der fattes i Opgaverne fra Nedre Romerike. Det tør derfor, som tidligere antydet, antages, at der inden Amtet i det Hele taget vil, navnlig naar Ordning eller Afløsning af Brugsrettigheder medtages, fremkomme Krav paa et større Antal Udskiftninger end ovenanførte Sum angiver. Paa den anden Side vil, naar Formanden tildeles fornøden Assistance, og ikke bliver optaget af Forretninger udenfor den specielle Udskiftningsvirksomhed inden Amtet, Antallet af de aarligt tilendebragte Forretninger antagelig kunne bringes op gjennemsnitligt til 10. Dette beror forøvrigt ogsaa i høi Grad paa i hvilket Omfang for Fremtiden Overudskiftninger forlanges.

Antallet af disse afhænger nemlig ingenlunde hovedsagelig af de forudgaaede Underudskiftningers Forsvarlighed og saaledes hellerikke af Formandens Dygtighed. Den samme Formand kan for enkelte Herreder se Paaanke noget nær overalt, medens en saadan for andre bliver en sjelden Undtagelse. Det er en Stemnings, — en Opinions-Sag, grundet paa ethvert Steds Sæd og Vane, meget mere end et Forhold, der hviler paa objektiv Bedømmelse af hvad der er udført.

Underbilag a.

De i Aarene 1861 til 1875 i Akerhus Amt udførte offentlige Udskiftninger.

Herreder.	Antal Skifter.	Antal udskiftede Brug.	Brugenes Skyld.	Udskiftet Flade	
				Indmark.	Udmark.
Nedre Romerike.			Daler.	Maal.	Maal.
Høland	„	„	„	„	„
Urskog	3	8	29	81	1,545
Enebak	1	2	6	44	„
Fet	11	94	166	4,727	4,941
Sørum	12	61	106	6,070	4,920
Skedsmo	9	29	110	2,940	143
Nittedal	1	3	11	729	253
Sum	37	197	428	14,591	11,802
Øvre Romerike.					
Næs	20	81	342	7,747	12,302
Eidsvold	15	175	215	7,517	7,764
Ullensaker	29	165	315	13,300	9,408
Gjerdrum	4	30	46	2,266	1,711
Nannestad	5	15	58	1,737	508
Hurdal og Feiring . . .	7	52	78	3,063	8,307
Sum	80	518	1,054	35,630	40,000
Tilsammen for Amtet	117	715	1,482	50,221	51,802

Underbilag b.

De i Femaaret 1871—1875 i Akershus Amt udførte offentlige Udskiftninger.

Herreder.	Antal Skifter.	Antal udskiftede Brug.	Brugenes Skyld.	Udskiftet Flade	
				Indmark.	Udmark.
Nedre Romerike.			Daler.	Maal.	Maal.
Høland	„	„	„	„	„
Urskog	„	„	„	„	„
Enebak	1	2	6	44	„
Fet	6	50	20	739	2,836
Sørum	3	12	28	1,199	850
Skedsmo	3	7	32	1,156	„
Nittedal	„	„	„	„	„
Sum	13	71	86	3,138	3,686
Øvre Romerike.					
Næs	4	11	59	817	3,210
Eidsvold	4	118	87	3,036	112
Ullensaker	3	18	15	741	1,913
Gjerdrum	„	„	„	„	„
Nannestad	1	4	15	559	79
Hurdal og Feiring . . .	3	17	40	1,212	1,383
Sum	15	168	216	6,365	6,697
I Femaaret for Amtet	28	239	302	9,503	10,383

Bil. 2.*)

Opgave
over større Landbrugs-Maskiner i Akershus Amts Landdistrikt.

Herreder.	Damp-Tærske-Maskiner.	Tærske-Maskiner med Vandkraft.	Høste-Maskiner			
			combinerede.	enkelte for Slaat.	enkelte for Skur.	Tilsammen.
Vestby	„	„	1	16	1	18
Kraakstad	2	„	25	2	„	27
Aas	2	„	22	4	„	26
Fron	„	„	2	9	„	11
Næsodden	„	„	5	1	„	6
Østre Aker	6 a 8	„	12	20	„	32
Vestre Aker	2	1	15	20	„	35
Bærum	1	„	1	31	3	35
Asker	1	„	„	12	2	14
Aker og Follo	14 a 16	1	83	115	6	204
Høland	1	2	8	„	„	8
Urskog	2	1	18	1	„	19
Enebak	„	1	2	30	„	32
Fet	1	„	10	„	„	10
Sørum	2	„	8	6	2	16
Skedsmo	1	„	14	1	„	15
Nittedal	1	3	1	4	1	6
Nedre Romerike	8	7	61	42	3	106
Næs	10	„	?	?	?	21
Eidsvold	3	1	3	1	„	4
Ullensaker	5	1	2	18	„	20
Gjerdrum	1	1	2	4	„	6
Nannestad	2	„	1	10	„	11
Hurdal	„	„	1	„	„	1
Feiring	„	„	„	„	„	„
Øvre Romerike	21	3				63
Akershus Amt	43 a 45	11				373

*) For Pladsens Skyld aftrykkes Bilag 2 her foran Underbilag c.

Underbilag c.

Opgaver til Belysning af det bestaaende Jordfælles-

(Indhentede af den til Revision af Udskiftnings-

Herreder.	1			2			3			4			5			6		
	Antal Gaarde (G), Brug (B) af nedenstaaende Skyld (S), for hvilke det er opgivet at Fællesskab finder Sted.																	
	Fællesskab i Indmark alene eller i Indmark tilligemed Udmark.			Fællesskab i Udmark alene. Baade i Hjemmeudmark og i Fjeldmark.			Fællesskab i Udmark alene. I Hjemmeudmark alene (i Skov, Beite eller begge Dele).			Fællesskab i Udmark alene. I Fjeldmark alene (i Skov, Beite eller begge Dele).			Fællesskab i Udmark alene. Tilsammen i Udmark alene.			Samlet Antal Gaarde o. s. v., der er opgivne at ligge i Fællesskab.		
	G.	B.	S.	G.	B.	S.	G.	B.	S.	G.	B.	S.	G.	B.	S.	G.	B.	S.
			Daler.			Dlr.			Daler.			Daler,			Daler.			Daler.
Vestby	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kraakstad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aas	-	-	-	-	-	-	4	13	18	-	-	-	4	13	18	4	13	18
Fron	-	-	-	-	-	-	6	34	35	-	-	-	6	34	35	6	34	35
Næsodden	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aker	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bærum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Asker	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aker og Follo Fogderi	-	-	-	-	-	-	10	47	53	-	-	-	10	47	53	10	47	53
Høland	Opgaver mangle																	
Urskog																		
Enebak																		
Fet	12	51	87	2	17	18	4	9	19	14	67	70	20	93	107	32	144	194
Sørum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skedsmo	Opgaver mangler																	
Nitedal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nedre Romerikes Fogderi	12	51	87	2	17	18	4	9	19	14	67	70	20	93	107	32	144	194
Næs																?		
Eidsvold	36	133	216	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	133	216
Ullensaker	64	512	508	-	-	-	30	125	38	-	-	-	30	125	38	94	637	546
Gjerdrum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nannestad	8	28	81	-	-	-	16	65	104	-	-	-	16	65	104	24	93	185
Hurdalen	4	25	24	5	35	33	-	-	-	14	98	116	19	133	169	23	158	193
Feiring	20	154	118	3	19	9	-	-	-	8	34	38	11	53	47	31	207	165
Øvre Romerikes Fogderi	132	852	947	8	54	42	46	190	142	22	132	154	76	376	358	208	1,228	1,305
Sum for Amtet	144	903	1,034	10	71	60	60	246	214	36	199	224	106	516	518	250	1,419	1,552

*) Fællesskab skal findes, selv i Indmark, uden at dog nærmere Oplysninger kan gives.

**) Herredsstyrelsen bemærker, at der findes flere Eiendomme, som egne sig til Udskiftning, uden at dog Antallet af Gaarde og

†) Fællesskab findes utvivlsomt; dog savnes nærmere Opgaver.

††) Ifølge Opgaven skal intet Fællesskab findes udenfor Almenningen.

skab i Akershus Amt ved Udgangen af Aaret 1875.

lovgivningen m. v. nedsatte Kommission.)

7			8			9			10			11		12		
Antal Gaarde, for hvilke det er opgivet, at intet Fællesskab finder Sted.			Antal Gaarde, for hvilke Forholdet ikke kan oplyses.			Antal Gaarde, for hvilke det vides eller antages, at Fællesskab finder Sted, uden at dog dets Omfang kan opgives.			Tilsammen Gaarde, Brug og Skyld i Herredet ifølge foranstaaende Opgaver (ɔ: Summen af Kolon. 6—9 incl.)			Antal Brug og Skyld ved Udgangen af 1870 efter den officielle Statistik, C. No. 11, 1873.		Fællesskab med Hensyn til Beite alene (i Udmark alene eller i Udmark i Forbindelse med Indmark — hvor Skoven beggesteds er udskiftet).		
G.	B.	S.	G.	B.	S.	G.	B.	S.	G.	B.	S.	B.	S.	G.	B.	S.
		Daler.			Daler.			Daler.			Daler.		Daler.			Daler.
alle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400	1,121	-	-	-
alle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	274	879	-	-	-
116	162	855	-	-	-	-	-	-	120	175	873	256	874	-	-	-
77	274	496	-	-	-	-	-	-	83	308	531	175	531	-	-	-
alle	-	-	-	-	-	-	-	-				136	382	-	-	-
alle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,557	1,532	-	-	-
alle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	330	1,232	-	-	-
alle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	281	737	-	-	-
			-	-	-	-	-	-				3,409	8,288	-	-	-
			*)									555	1,286	-	-	-
			*)									327	672	-	-	-
			**)									336	911	-	-	-
75	247	470	-	-	-	7	28	6	114	419	670	372	670	-	-	-
alle	-	-	-	-	-	-	-	-				336	682	-	-	-
												396	894	-	-	-
alle	-	-	-	-	-	-	-	-				243	616	-	-	-
												2,565	5,731	-	-	-
			†)									623	2,119	-	-	-
190	708	828	-	-	-	-	-	-	226	841	1,044	912	1,044	63	204	294
66	218	683	39	175	232	-	-	-	199	1,030	1,461	855	1,482	30	125	38
alle ††)	-	-	-	-	-	-	-	-				312	583	-	-	-
78	244	533	3	15	14	5	12	27	110	364	759	589	1,061	45	222	308
12	46	96	-	-	-	9	33	71	44	237	360	201	311	14	79	71
3	7	9	-	-	-	-	-	-	34	214	174	154	204	8	28	38
												3,646	6,804	160	658	749
												9,620	20,823	160	658	749

Brug med Bestemthed kan opgives.

Bil. 3.

Op-

over Areal af tilsaaet Jord og over den sandsynlige Avl

Antal Maal tilsaaet med	Vestby.	Kraakstad.	Aas.	Fron.	Næsodden.	Aker. Østre Aker.	Aker. Vestre Aker.	Bærum.	Asker.	Aker og Foll.	Høland.	Urskog.
Hvede . . .	757,1	349,3	624,3	413,8	159,8	237,3	188,2	372,4	374,6	3,476,8	310,4	143,7
Rug	1,403,2	1,217,6	1,319	556,0	201,6	624,4	552	580	400,4	6,854,2	3,521,6	1,733,6
Byg	1,810,6	2,337,0	2,366,7	1,212,5	917,5	5,773,3	3,288	3,346,6	1,978	23,030,2	3,549,8	3,340,2
Blandkorn . .	9,2	1,2	174	„	1,6	146,4	292,1	99	14,4	737,9	151,6	174,8
Havre . . .	5,754,0	7,432,8	6,033,5	1,501	1,387,1	4,648,3	2,756,8	4,369,4	2,868,3	36,751,2	12,384,3	8,804,4
Erter . . .	26	34,0	56,5	11,2	20,4	45,6	41,2	54,4	58	347,3	128,8	178,2
Ialt Kornsæd	9,760,1	14,371,9	10,574,0	3,694,5	2,688,0	11,475,3	7,118,3	8,735,2	5,693,7	71,197,6	20,046,5	14,364,9
Poteter . . .	1,125,7	1,289,7	1,235,2	807,2	587,2	1,379,4	1,493	1,048,2	1,072.7	10,038,3	1,774,8	1,060,2
Andre Rodfrugter . . .	64,2	63,9	152,6	72	20,5	277,8	290,1	146,5	155,4	1,243,2	76,95	48,52
Produktion, beregnet efter Udsæden og Foldigheden i 1875.												
Hvede . . .	828	655	865	364	250	445	282,4	655	704	5,048	776	247,7
Rug	2,762	2,435	2,898	819	315	1,306	1,076	914	760	13,285	7,043	3,247,5
Byg	3,715	5,258	5,535	2,082	1,565	14,072	6,987	8,889	4,818	52,921	5,324,8	6,574
Blandkorn . .	21	3	431	„	3	360	690,3	250	30	1,788	287,4	305,2
Havre . . .	15,880	18,815	15,148	7,014	2,958	11,911	5,772	10,989	7,132	95,619	23,220,5	17,884
Erter . . .	50	85	95	18	26	91,2	82	41	93	581	193,2	267,6
Ialt Kornsæd	23,256	27,251	24,972	10,297	5,117	28,185	14,889	21,738	13,537	169,242	36,844,9	28,526,0
Poteter . . .	15,693	15,476	16,473	9,912	7,367	23,175	25,382	14,937	10,942	139,357	21,298,4	14,313,6
Ialt Byg-Værdi	21,753,3	24,059,5	24,031,3	10,494,3	6,289,6	30,448,5	20,714,3	21,675,7	14,127,3	173,593,4	34,908,9	25,495,8

gave

af de forskjellige Sædarter i Akershus Amts Herreder i 1875.

Enebak.	Fet.	Sørum.	Skedsmo.	Nitedal.	Nedre Romerike.	Næs.	Eidsvold.	Ullensaker.	Gjerdrum.	Nannestad.	Hurdal.	Feiring.	Øvre Romerike.	Amtets Landdistrikt.
294	312	257	390	87	1,794	422,2	244	294,9	89,2	234,6	„	3,8	1,288,7	6,559,5
1,746,4	751	1,064	633	282	9,731,6	2,706,6	996,8	1,383,6	397,8	748,8	44,8	72,7	6,351	22,936,9
1,908,0	2,360	2,770	3,354	1,394	18,676	5,507	3,335,3	4,325,3	1,413,6	3,105	476,5	384,3	18,547,0	60,253
16	13	89	80	137	661,4	2,361,6	2,192	422,4	50	402	1,160,8	1,203,2	7,792,0	9,191,3
5,958,1	5,783	6,524	7,962	2,942	50,357	20,835	15,105,6	15,477,7	4,457,3	10,535	962,4	103,6	67,476,6	154,584,8
224	224	354	216	119	1,444	1,283,2	1,070	766,2	309,2	721	130,6	230	4,510,2	6,301,5
10,146,5	9,443	11,058	12,635	4,961	82,654,9	33,115,6	22,943,7	22,670,1	6,717,1	15,746,4	2,775,1	1,997,6	105,965,6	259,827
890,9	588	746	812	548	6,419,9	2,315,8	2,326	1,608,8	363	1,035,8	421,7	320,6	8,391,7	24,849,9
94,0	26,23	4,40	24,72	91,75	366,57	20,12	106,92	42,1	1,97	19,77	„	0,15	191,03	1,800,7
441,0	468	514	342	122	2,910	415	369	497	178	396	„	12	1,867	9,825
2,839,2	1,315	1,596	1,188	495	17,723,7	3,553	1,619	3,026	820	1,404	63	119	10,604	41,612,7
4,293	5,376	4,156	5,241	2,665	33,629,8	12,391	6,566	9,732	3,180	5,822	1,787	779	40,257	126,807,8
25	25	201	161	174	1,178	2,361	4,981	1,050	84	804	2,032	3,342	14,654	17,620
15,640,1	10,964	14,680	11,943	7,445	101,776	44,274	29,502	38,694	10,029	23,047	1,560	275	147,381	344,776
448,0	343	354	344	89	2,038	1,200	1,457	1,332	541	811	147	166	5,654	8,273
23,686,3	18,491	21,501	19,219	10,990	159,255	64,194	44,494	54,331	14,832	32,284	5,589	4,693	220,417	548,914
10,023	10,580	5,587	11,415	7,026	80,243	24,316	36,635	25,741	6,171	16,572	6,814	5,520	121,769	361,369
20,441,5	17,250	16,777	17,623	9,787	142,283	51,097	39,108	44,831	12,359	26,885	6,472	4,868	188,620	504,496

Bil. 4.

Op-

over Eiendommenes Fordeling og Matrikul-Skyldens

Herreder.	Selvstændige Jordbrug.		Benyttede af Eierne				Benyttede af andre end Eierne							
			af private Eiere, bosatte i Herredet.		af andre Eiere.		Embedsgaarde.		Bygsel-Gods.		Bortforpagtede.		Paa anden Maade bortsatte.	
	Antal.	Revideret Matrikul-Skyld	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.
		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort
Vestby	349	1,132 -	342	1,072 2	-	-	2	18 2	1	3 1	4	38 -	-	-
Kraakstad . . .	209	822 2	190	683 4	-	-	2	27 1	-	-	9	62 4	8	48 3
Aas	260	818 -	235	678 3	16	60 3	1	9 3	-	-	8	69 1	-	-
Fron	185	495 2	160	432 -	22	55 -	1	7 -	-	-	2	1 2	-	-
Næsodden . . .	131	349 -	106	237 1	9	50 1	1	9 -	-	-	13	52 1	2	- 2
Aker { Vestre Aker	670	1,041 -	661	1,024 -	-	-	1	4 -	-	-	8	13 -	-	-
Aker { Østre Aker	615	1,551 -	596	1,378 2	-	-	1	9 3	-	-	18	163 -	-	-
Bærum	292	1,080 -	251	898 3	21	75 2	-	-	-	-	15	104 3	5	1 2
Asker	272	644 4	251	533 4	12	77 3	2	30 -	1	1 -	2	- 4	4	1 3
Aker og Follo .	2,983	7,933 3	2,792	6,938 4	80	318 4	11	114 4	2	4 1	79	505 -	19	52 -
Høland	521	949 4	488	761 3	4	13 3	3	38 1	5	14 3	21	121 4	-	-
Urskog	316	655 -	275	567 -	38	58 2	1	26 2	2	3 -	-	-	-	-
Enebak	352	803 -	325	700 1	10	120 -	2	30 2	-	-	15	60 -	-	-
Fet	299	601 1	266	443 1	9	55 -	1	8 -	11	60 3	12	34 2	-	-
Sørum	349	646 2	346	621 2	2	8 -	1	17 1	-	-	-	-	-	-
Skedsmo	382	955 3	355	709 2	23	188 -	2	31 1	-	-	2	27 -	-	-
Nitedal	160	460 4	149	391 3	9	52 2	1	10 4	-	-	1	5 4	-	-
Nedre Romerike .	2,379	5,071 4	2,204	4,194 1	95	495 2	11	162 1	18	78 1	51	249 -	-	-
Næs	544	1,904 1	516	1,787 -	7	43 1	3	37 3	7	19 4	2	15 1	9	1 2
Eidsvold	586	929 2	559	842 1	15	56 1	2	27 2	-	-	2	2 1	8	1 2
Ullensaker . . .	620	1,411 -	584	1,250 1	27	71 1	4	53 2	-	-	5	36 1	-	-
Gjerdrum . . .	269	568 2	255	541 2	8	8 3	1	15 3	-	-	1	1 4	4	1 -
Nannestad . . .	380	877 1	370	812 1	3	4 -	2	23 -	-	-	5	38 -	-	-
Hurdal	166	208 2	135	113 2	4	19 3	1	13 4	1	5 2	3	3 2	22	53 -
Feiring	132	147 1	131	144 4	-	-	-	-	-	-	1	2 2	-	-
Øvre Romerike .	2,697	6,045 4	2,550	5,491 1	64	202 4	13	170 4	8	25 1	19	99 1	43	56 4
Akershus Amt. .	8,059	19,051 1	7,546	16,624 1	239	1,017 -	35	447 4	28	107 3	149	853 1	62	108 4

*) Heraf — foruden de i Tabellen specielt anførte Slags Brug — 57 særskilt matrikulerede Slaattemarker, 8 do. Havnegange og

gave

gjennemsnitlige Værdi i Akershus Amt i 1875.

Underbrug.		Særskilt matrikulerede Skove og Skovstykker.						Særskilt matrikulerede Hus- og Bygge-Tomter.		Det hele Antal af særskilt skyldsatte Brug.		Skylddalernes Gjennemsnits Værdi		Eiendommenes samlede Værdi efter Gjennemsnitsprisen pr. Skylddaler i Femaaret 1871—1875.
		Samlet Antal.		Benyttede af Eierne.		Benyttede paa anden Maade.								
Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Revideret Skyld.	Antal.	Den nuværende Matrikul-Skyld.	i 1866—1870	i 1871—1875	
	Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Ort		Dlr. Sk.	Spd.	Spd.	Spd.
2	2 3	2	1 3	1	- 4	1	- 4	2	1 -	355	1,120 53	594	698	782,068
23	39 4	19	16 4	15	11 3	4	5 1	-	-	251	879 4	839	887	779,702
30	51 3	5	3 4	2	2 3	3	1 3	2	1 2	297	873 92	736	893	780,273
25	34 2	1	1 -	1	1 -	-	-	-	-	211	530 92			473,696
15	24 4	5	8 -	5	8 -	-	-	12	- 2	163	382 18	568	900	343,935
-	-	11	7 -	11	7 -	-	-	353	13 -	1,034	1,222 32	1,248	1,551	1,895,735
-	-	15	246 2	15	246 2	-	-	813	33 2	1,443	1,309 115			2,031,745
73	100 3	12	43 -	12	43 -	-	-	42	1 4	425	1,232 48	857	1,029	1,268,139
54	66 1	8	25 3	8	25 3	-	-	27	1 -	364	737 13	838	1,189	875.413
222	320 -	78	353 1	70	346 -	8	7 3	1,251	52 -	4,543	8,287 83.			9,230,706
184	256 1	91	77 1	91	77 1	-	-	-	-	805	1,286 113	794	863	1,110,630
-	-	16	17 1	16	17 1	-	-	-	-	332	672 17	1,053	1,008	677,518
9	32 2	30	75 1	30	75 1	-	-	-	-	391	910 77	746	788*	717,584
24	16 -	30	45 -	30	45 -	-	-	29	1 1	419	670 41	921	1,015	680,396
2	8 1	12	2 -	12	2 -	-	-	-	-	365	682 15	845	841	573,667
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	382	886 48	737	907	803,964
43	104 3	44	49 -	44	49 -	-	-	-	-	248	615 92			558,500
262	417 2	223	265 3	223	265 3	-	-	29	1 1	2,942	5,724 43			5,122,260
25	30 1	90	183 2	90	183 2	-	-	-	-	665	2,119 12	631	584	1,237,564
165	93 1	50	15 1	50	15 1	-	-	25	1 -	841	1,044 7	807	907	946,913
18	20 -	92	25 4	92	25 4	-	-	42	- 3	786	1,482 118,4	680	734	1,088,513
30	11 3	6	2 2	6	2 2	-	-	-	-	307	583 49	595	630	367,547
104	59 -	41	120 4	41	120 4	-	-	-	-	535	1,061 30,3	789	790	838,536
32	19 4	28	112 -	28	112 -	-	-	-	-	231	310 92	744	1,054	541,887
44	15 -	33	10 -	33	10 -	-	-	-	-	214	203 43			
418	248 4	340	469 3	340	469 3	-	-	67	1 3	3,578	6,804 115,7			5,020,960
902	986 1	641	1,088 2	633	1,081 1	8	7 3	1,347	54 4	11,063*)				19,373,926

49 do. andre Herligheder.

Stat. Cent.bur. Anm.

Bil. 5.

Op-
vedkommende Fædriften i Akershus

Herreder.	Gjennemsnitlig Pris i Spd. i 1875 paa														Hvorvidt Gaardene i Almindelighed har gode	
	Arbeidsheste		Storfæ						Voxne Faar		Voxne Gjeder.		Voxne Svin			
			Oxer		Kjør		Ungnøt									
	pr. Stk.	som Slagt.	pr. Stk.	som Slagt.	pr. Stk.	som Slagt.	pr. Stk.	som Slagt.	pr. Stk.	som Slagt.	pr. Stk.	som Slagt.	pr. Stk.	som Slagt.	Hjemhavne.	Sæterhavne.
Vestby	100	-	30	30	16	20	11	12	4	3,5	-	-	35	25	nei	ingen
Kraakstad . . .	100	-	40	35	25	18	15	12	3,5	4	-	-	25	25	do.	do.
Aas	180 a 200	-	40—50	30	35	20	15—20	12	5—6	3—4	-	-	30—35	25	do.	do.
Fron	150 a 200	-	40—50	30	35	20	15—20	12	5—6	3—4	-	-	30—35	25	do.	do.
Næsodden . . .	60 a 80	-	25	25	25	20	15—18	15—18	3	3	-	-	10—16	18—20	do.	do.
Aker { Østre Aker	140	35—40	30	25	30	20	10—20	15	3,5	4	-	-	25	18—20	ja	do.
Aker { Vestre Aker	140	35—40	30	30	30	25	10—20	15	3,5	4	3	3,5	25	18—20	do.	do.
Bærum	100	-	30	30	25	22	14	13	3	3	-	-	20	20	nei	ja
Asker	100	-	30	30	30	22	15	15	6	4	-	-	20	20—25	do.	nei
Høland	80	-	20	20	25	18	15	15	4	3,5	-	-	25	20	do.	benyttes ikke længere
Urskog	150	-	30	28	24	-	10	8	3	2,5	2,5	2	25	20	do.	kun enkelte
Enebak	150	-	40	35	30	20	15	12	4,5	3	-	-	25	20	do.	nei
Fet	80 a 90	-	35	25—30	20	18	10	10	3,5	3	-	-	20	20—24	mindre god	do.
Sørum	70-100	-	30—35	26—30	25—30	20—22	15—16	10—15	3—4	3—3,5	-	-	20—25	20—28	ja	do.
Skedsmo . . .	90-120	-	40—50	20—30	25—30	18—20	16—18	12—16	2—3	2—4	-	-	20—30	20—30	nei	do.
Nitedal	150	-	30	28	25	-	10	8	3	2,5	-	-	25	20	do.	do.
Næs	80	35	25	25	20	18	10	10	3	3,5	3	3,5	18	22	do.	do.
Eidsvold . . .	100	-	25	25	25	18	12	12	3	2	3	2,5	30	25	do.	do.
Ullensaker . . .	100	-	45	35	30	20	18	14	5	3	-	-	30	20	do.	do.
Gjerdrum . . .	80	-	25	25	20	16	10	10	3	3	-	-	25	20	ja	ja
Nannestad . . .	150	-	25	24	20	18	15	12	3,5	3	-	-	18	16	do.	nei, de benyttes ikke meget
Hurdal	90	-	16	17	18	17	8	11	2,5	2,5	2,5	2,5	14	18	do.	ja
Feiring	90	-	15	16	16	16	8	10	2,5	2,5	-	-	15	20	nei	nogenlunde

Anm. Forædlede Racer af Husdyr findes ikke udbredte i Amtet i nogen betydelig Mængde; for efterfølgende Herreders Vedkom-
Aas: Do. paa Aas Landbrugs-Skole og paa Gaarden Ris, Blandings-Racer deraf paa en og anden Gaard; Fron: Paa Fron er udbredt; Urskog: Enkelte Gaarde have Blandingsdyr af Ayrshire-Race, flere Faar af Cheviot-Race haves; Enebak: Thelemarks-Kjør og Cheviot-Faar, færre engelske Svin; Næs: Af Thelemarks-Racen ikke ganske ubetydeligt.

gaver
Amts Landdistrikt for Aaret 1875.

Aarligt gjennemsnitligt Udbytte af en Melkeko		af et voxent Faar.	Hvorvidt Salg af nedenstaaende Artikler er af Betydning for Herredet					Hvorvidt det er almindeligt som Binæring at holde		Gjennemsnitspriser i 1875			Meierier og Ysterier i 1875.		
hos de mere fremskredne Gaardbrugere.	overhoved i Herredet.	Uld.	Levende Kreaturer.	Melk.	Smør.	Ost.	Uld.	Høns.	Gjæs.	pr. Pot nysiet Melk.	pr. B℔ Smør.	pr. B℔ Ost.	Antal.	Naar oprettet.	Dertil leveret nysiet Melk (i 1000 Pot.)
Potter	Potter	M℔								Skill.	Sp. Sk.	Sp. Sk.			
1,600	1,500	8	ringe Betydning	nogen Betydning	megen Betydning	ringe Betydning	ringe Betydning	ja	nei	3	3 24	-	1	1871	60
1,700	1,300	5	do.	megen	nogen	do.	do.	do.	do.	3	3 24	1 24 a 2 Sp.	2	1872 1873	201,65
16 a 1800	12 a 1400	7	liden	meget stor	ikke liden	ingen	ingen	nei	do.	4	3 24 a 3 72	-	-	-	-
16 a 1800	12 a 1400	7	do.	stor	ikke saa liden	do.	do.	do.	do.	4	3 24 a 3 72	-	-	-	-
omkring 2,000	1,600	8 a 10	ingen	nogen	ingen	do.	do.	ja	do.	3,5	3 24	-	-	-	-
2,400	1,900	8	udmelkede Kjør sælges	megen	ringe	do.	do.	til eget Brug	do.	5 a 6	3 48 a 3 72	-	-	-	-
2,200	1,800	8	do.	do.	ingen	do.	do.	do.	do.	5 a 6	3 48 a 3 72	-	-	-	-
omkring 2,000	1,650	6	ringe	do.	do.	do.	do.	do.	do.	4	-	-	-	-	-
do.	1,867	12	ingen	do.	do.	do.	do.	do.	do.	4	-	-	-	-	-
2,200	1,800	8	nogen	ringe	nogen	ringe	do:	do.	do.	2,5	3 -	1 -	1	1870	146
1,400	1,000	8	do.	megen	do.	do.	do.	do.	do.	2¾ a 3¼	-	-	1	1870	178,73
1,800	1,500	6	do.	do.	do.	do.	do.	do. som Binæring	do.	3	3 24	1 -	-	-	-
1,800	1,400	6	do.	do.	ringe	ingen	do.	til eget Brug	do.	3	3 24	-	-	-	-
1,500	1000-1300	3 a 10	ringe	nogen	do.	do.	do.	do.	do.	3	2 96	-	-	-	-
18 a 1900		4—5	do.	megen	do.	do.	do.	som Binæring	ja	3	-	-	-	-	-
1,500	1,200	7—8	nogen	do.	do.	ringe	do.	do.	nei	3	-	-	-	-	-
1,100	800	6	do.	do.	do.	do.	do.	do.	do.	3	3 -	1 a 48	4	1866 1872 1873 1874	460
1,900	1,125	6	ringe	ikke liden	ikke liden	do.	do.	til eget Brug	do.	3	2 96	- 96	-	-	-
14—1500	1,000	6	nogen	megen	ringe	do.	ringe	do.	do.	2,5	2 96	6 ß pr. Mark Pultost	2	1872	289
1,800	1,300	7	do.	do.	do.	do.	ingen	do.	do.	2¾	3 -	-	2	1869 1874	519,83
1,500	1,200	5	do.	nogen	nogen	nogen	do.	do.	do.	2,5	3 - 30	6—17 ß pr. ℔	4	1868 1869 1870 1871	590
1,600	1,100	3 a 4	do.	ringe	ringe	ingen	do.	nei	do.	3	3 -	1 -	-	-	-
1,400	1,000	3 a 4	do.	ringe	do.	do.	do.	do.	do.	2,5	2 96	- 96	-	-	-

mende kan dog bemærkes: Kraakstad: Ayrshire- og Thelemarks-Kjør findes paa adskillige Gaarde, dog ikke i betydelig Mængde; 40 Stykker af blandet Ayrshire og norsk Race, og paa de fleste Gaarde endel Dyr af Blandings-Race; Asker: Faar af forædlet Race Det almindelige er en Blanding af Thelemarks- og Smaalens-Race; Fet: York-Shire Svine-Race er temmelig udbredt; Nitedal: Især

Bil. 6.

Opgaver
over industrielle Anlæg i Akershus Amts Landdistrikt i 1875.

Anlæg og Herreder, hvori de er beliggende.	Antal Brug.	Arbeids-Styrke, inclusive Bestyrere, Opsyns- og Kontor-Betjente.		Driftstiden var ved følgende Antal Brug				Antal Brug, der dreves med				Brugenes samlede Antal Hestekræfter.	Opgave om Hestekraften mangler for nedenstaaende Antal Anlæg.
		Samlet Antal.	Deraf faste.	under 3 Mdr.	3—6 Maaneder.	6—9 Maaneder.	9—12 Maaneder.	Haand eller Heste-Kraft.	Vand.	Vand og Damp.	Damp.		
1. Teglværker.													
Fron	1	4	4	-	1	-	-	-	1	-	-	?	1
Aker Østre	8	360	271	1	4	1	1	-	-	1	6	94	1
Aker Vestre	1	tillige	Sagbr	ug og	Høvle	ri, op	ført	under	Sagbr	ug.			
Bærum	1	12	12	-	1	-	-	-	1	-	-	?	1
Høland	1	5	5	-	1	-	-	-	1	-	-	8	-
Urskog	4	18	18	3	1	-	-	1	2	-	1	8	3
Enebak	2	18	12	-	2	-	-	1	1	-	-	6	-
Fet	1	3	3	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Nittedal	2	5	5	1	1	-	-	-	-	2	-	-	2
Næs	3	6	6	1	2	-	-	3	-	-	-	-	-
Eidsvold	2	17	11	-	2	-	-	-	2	-	-	?	2
Ullensaker	2	19	15	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-
Hurdal	1	3	3	-	1	-	-	-	1	-	-	?	1
Sum	29	470	365	7	18	1	1	8	9	3	7	116	11
2. Kalkbrænderier.													
Aker (østre)	1	9	9	-	-	-	1	1	-	-	-	?	1
Bærum	7	106	104	2	-	1	4	7	-	-	-	26	2
Sum	8	115	113	2	-	1	5	8	-	-	-	26	3
3. Glasværker.													
Bærum	1	121	107	-	-	-	1	-	-	-	1	8	-
Hurdal	1	37	37	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Sum	2	158	144	-	-	-	2	1	-	-	1	8	-
4. Kridtpibe-Fabrikker.													
Næs	1	2	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
5. Pottemagerier.													
Næs	1	2	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
6. Metal-Støberier for Skibs-Beslag, Kraner, Laase, Hængsler m. m.													
Aker (østre)	1	12	12	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
7. Jernstøberier for Kakkelovne, Komfurer.													
Aker (østre)	1	4	4	-	1	-	-	1	-	-	-	2	-
Bærum	1	38	38	-	-	-	1	-	1	-	-	25	-
Sum	2	42	42	-	1	-	1	1	1	-	-	27	-
8. Staaltraad-Fabrikker.													
Aker (vestre)	1	9	9	-	-	-	1	-	1	-	-	76	-
9. Haarnaal-Fabrikker.													
Eidsvold	1	6	6	-	-	-	1	-	1	-	-	?	1

Bil. 6.

Anlæg og Herreder, hvori de er beliggende.	Antal Brug.	Arbeids-Styrke, inclusive Bestyrere, Opsyns- og Kontor-Betjente.		Driftstiden var ved følgende Antal Brug.				Antal Brug, der dreves med				Brugenes samlede Antal Hestekræfter.	Opgave om Hestekraften mangler for nedenstaaende Antal Anlæg.
		Samlet Antal.	Deraf faste.	under 3 Mdr.	3—6 Maaneder.	6—9 Maaneder.	9—12 Maaneder.	Haand eller Heste-Kraft.	Vand.	Vand og Damp.	Damp.		
10. Mekaniske Værksteder.													
Aker, Østre	3	356	306	-	-	-	3	-	1	-	2	53	-
Aker, Vestre	2	70	70	-	-	1	1	-	-	-	2	18	-
Bærum	1	44	44	-	-	-	1	-	1	-	-	30	-
Skedsmo	1	62	42	-	-	-	1	-	1	-	-	40	-
Sum	7	532	462	-	-	1	6	-	3	-	4	141	-
11. Jernbane-Vogn-Fabrikker.													
Aker (vestre)	1	49	49	-	1	-	-	-	-	-	1	12	-
12. Fabrikker for musikalske Instrumenter.													
Nittedal	1	2	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
13. Kridt-Stamper.													
Aker (østre)	1	7	7	-	-	-	1	-	1	-	-	?	1
14. Bridsel-Møller.													
Aker (østre)	1	6	6	-	-	-	1	-	1	-	-	?	1
15. Fyrstik-Fabrikker.													
Aker (østre)	1	354	134	-	-	1	-	-	-	-	1	15	-
Enebak	1	684	234	-	-	1	-	-	-	1	-	30	-
Nittedal	1	702	162	-	-	-	1	-	-	1	-	15	-
Sum	3	1,740	530	-	-	2	1	-	-	2	1	60	-
16. Chemiske Fabrikker.													
Aker, Østre	1	3	3	-	-	1	-	1	-	-	-	?	1
Aker, Vestre	1	49	49	-	-	-	1	-	1	-	-	30	-
Sum	2	52	52	-	-	1	1	1	1	-	-	30	1
17. Brændtorv-Fabrikker.													
Fron	1	9	7	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Aker (østre)	1	20	1	-	1	-	-	-	-	-	1	8	-
Skedsmo	1	30	2	1	-	-	-	-	-	-	1	16	-
Sum	3	59	10	2	1	-	-	1	-	-	2	24	-
18. Sten-Tagpap- og Asphalt-Fabrikker.													
Aker (østre)	2	12	12	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-
19. Spinderier.													
Aker (vestre)	1	66	66	-	-	-	1	-	1	-	-	112	-
20. Væverier.													
Aker (østre)	1	94	94	-	-	-	1	-	-	1	-	50	-
21. Spinderier forenede med Væverier.													
Aker (vestre)	1	738	738	-	-	-	1	-	1	-	-	600	-
22. Rebslagerier.													
Aker (østre)	4	50	48	-	-	-	4	4	-	-	-	2	3
23 Farverier.													
Ullensaker	1	5	5	-	-	-	1	-	-	-	1	4	-
Høland	2	3	2	-	-	-	2	-	2	-	-	?	2
Sum	3	8	7	-	-	-	3	-	2	-	1	4	2

Bil. 6.

Anlæg og Herreder, hvori de er beliggende.	Antal Brug.	Arbeids-Styrke, inclusive Bestyrere, Opsyns- og Kontor-Betjente.		Driftstiden var ved følgende Antal Brug				Antal Brug, der dreves med				Brugenes samlede Antal Hestekræfter.	Opgave om Hestekraften mangler for nedenstaaende Antal Anlæg.
		Samlet Antal.	Deraf faste.	under 3 Mdr.	3—6 Maaneder.	6—9 Maaneder.	9—12 Maaneder.	Haand eller Heste-Kraft.	Vand.	Vand og Damp.	Damp.		
24. Træstof-Fabrikker.													
Aker (vestre)	1	9	9	-	-	-	1	-	1	-	-	40	-
Eidsvold	1	27	27	-	-	-	1	-	1	-	-	210	-
Sum	2	36	36	-	-	-	2	-	2	-	-	250	-
25. Papir-Fabrikker.													
Næs	1	80	70	-	-	-	1	-	-	1	-	250	-
26. Garverier.													
Aker (østre)	2	4	4	-	-	-	2	2	-	-	-	?	2
Høland	4	7	7	-	-	-	4	1	3	-	-	?	3
Urskog	2	6	6	(Op	gave	mang	ler)	2	-	-	-	-	-
Nittedal	1	3	3	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Eidsvold	1	3	2	-	-	-	1	1	-	-	-	?	1
Sum	10	23	22	-	-	-	8	7	3	-	-	-	6
27. Sagbrug.													
Kraakstad	6	33	-	4	2	-	-	-	4	-	2	18	3
Fron	1	4	4	-	-	1	-	-	1	-	-	?	1
Næsodden	1	15	15	-	-	-	1	-	1	-	-	?	1
Aker Østre	3	13	3	-	2	-	1	-	3	-	-	14	1
Aker Vestre	2 [1]	121	66	-	-	1	1	-	2	-	-	145	-
Bærum	6 [2]	199	184	-	1	4	1	-	5	-	1	100	3
Asker	5	13	5	1	4	-	-	-	5	-	-	40	2
Høland	6	36	36	5	1	-	-	-	4	-	2	19	4
Urskog	13	64	56	12	1	-	-	-	10	-	3	81	5
Enebak	7 [3]	64	64	2	3	2	-	-	7	-	-	88	1
Fet	7	312	236	1	2	4	-	-	2	3	2	300	-
Skedsmo	12 [4]	420	373	-	1	4	7	-	4	-	8	320	1
Nittedal	6	33	25	2	2	1	1	-	5	-	1	25	4
Næs	6	35	22	-	5	-	1	-	5	-	1	12	5
Eidsvold	6 [5]	148	87	1	1	2	2	-	5	-	1	158	2
Ullensaker	1	6	4	-	1	-	-	-	1	-	-	40	-
Gjerdrum	2	6	6	-	2	-	-	-	2	-	-	?	2
Nannestad	1	7	7	-	-	-	1	-	-	-	1	?	1
Hurdal	2 [6]	5	5	-	2	-	-	-	2	-	-	?	2
Feiring	2 [6]	14	3	1	1	-	-	-	2	-	-	7	1
Sum	95	1,548	1,201	29	31	19	16	-	70	3	22	1,367	39
28. Plug-Fabrikker.													
Feiring	1	7	7	1	-	-	-	-	1	-	-	3 a 4	-
29. Møbel-Fabrikker.													
Høland	2	4	4	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-

[1]) Det ene tillige Teglværk og Høvleri. [2]) Det ene tillige Høvleri. [3]) Det ene tillige Teglværk. [4]) Deraf 3 tillige Høvlerier og 1 tillige Mølle. [5]) Det ene tillige Høvleri. [6]) Det ene tillige Mølle.

Bil. 6.

Anlæg og Herreder, hvori de er beliggende.	Antal Brug.	Arbeids-Styrke, inclusive Bestyrere, Opsyns- og Kontor-Betjente.		Driftstiden var ved følgende Antal Brug				Antal Brug, der dreves med				Brugenes samlede Antal Hestekræfter.	Opgave om Hestekraften mangler for nedenstaaende Antal Anlæg.
		Samlet Antal.	Deraf faste.	under 3 Mdr.	3—6 Maaneder.	6—9 Maaneder.	9—12 Maaneder.	Haand eller Heste-Kraft.	Vand.	Vand og Damp.	Damp.		
30. Møllebrug.													
Kraakstad	1	1	1	(Op	gave	mang	ler)	-	1	-	-	?	1
Fron	1	7	7	-	-	-	1	-	1	-	-	?	1
Næsodden	1	7	7	-	-	-	1	-	1	-	-	?	1
Aker Østre	4	26	23	-	1	1	2	-	4	-	-	87	-
Aker Vestre	3	60	60	-	-	-	3	-	3	-	-	300	-
Bærum	4	41	31	-	-	-	4	-	4	-	-	130	-
Asker	4	6	6	-	1	-	3	-	4	-	-	35	2
Enebak	4	8	7	-	3	-	1	-	4	-	-	32	-
Skedsmo	3 [1]	13	10	1	-	1	1	-	3	-	-	65	1
Nittedal	3	8	8	-	1	-	2	-	3	-	-	?	3
Eidsvold	4	18	11	1	-	1	2	-	4	-	-	126	2
Ullensaker	4	11	6	-	-	1	3	-	4	-	-	65	2
Gjerdrum	4	16	16	-	1	-	3	-	4	-	-	?	4
Hurdal	4 [2]	7	7	-	-	1	3	-	4	-	-	?	4
Feiring	1 [3]	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	?	1
Sum	45	229	200	2	8	5	29	-	45	-	-	840	22
31. Knappe- og Knappeform-Fabrikker.													
Nittedal	2	12	12	-	1	-	1	-	2	-	-	?	2
Sum for Amtet	235	6,170	4,330	44	62	32	92	38	145	10	39	3,998	93

[1]) Det ene tillige Teglværk. [2]) 1 tillige Sagbrug. [3]) Tillige Sagbrug.

Bil. 7.

Op-
angaaende Skatteydere og Arbeids- samt

Herreder.	Samlet Antal Skatteydere, iberegnet de som betale personlig Skat.	Heraf Skatteydere, lignede efter Indtægt eller Næring.	Indenbygdsboende lignede efter en Næring af 500 Spd. eller derover.	Antal Skatteydere, lignede efter Formue.	Indenbygdsboende lignede efter en Formue af 5,000 Spd. eller derover.
Vestby	731	481	11	396	26
Kraakstad	736	683	25	337	38
Aas	977	150	19	222	20
Fron	285	34	14	199	11
Næsodden	454	454	19	170	21
Aker { Østre, Vestre	5,785	5,580	345	1,216	228
Bærum	1,406	1,064	68	398	67
Asker	879	382	53	327	14
Aker og Follo Fogderi	11,253	8,828	554	3,265	425
Høland	1,858	759	25	711	49
Urskog	480	393	13	312	36
Enebak	529	443	33	309	34
Fet	1,070	1,012	31	612	15
Sørum	968	968	14	299	18
Skedsmo	959	589	194	370	19
Nittedal	515	335	13	180	23
Nedre Romerikes Fogderi	6,379	4,499	323	2,793	194
Næs	1,625	1,137	30	587	72
Eidsvold	2,611	932	64	587	11
Ullensaker	1,689	1,258	33	686	45
Gjerdrum	423	338	-	74	4
Nannestad	1,444	704	8	456	18
Hurdal	437	395	7	246	5
Feiring	370	342	15	237	12
Øvre Romerikes Fogderi	8,599	5,106	157	2,873	167
Akershus Amts Landdistrikt	26,231	18,433	1,034	8,931	786

gave

Tjener-Løn i Akershus Amts Landdistrikt i 1875.

Sædvanlig Dagløn.												Sædvanlig Aarsløn for Tjenere.	
Husmænd				Dagarbeidere				Dagarbejdere, Kvinder				(Kosten uberegnet.)	
paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.		paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.		paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.			
Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	For en Karl.	For en Pige.
Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Spd.	Spd.
-	-	16	10	-	-	30	20	-	-	12	12	45	22
48	40	24	16	72	64	30	20	68	60	16	10	50	22
40	30	16	12	54	36	30	18	24	16	12	8	70	24
40	30	16	12	54	36	30	18	24	16	12	8	70	24
-	-	12	8	60	60	30—36	24	-	-	8—12	8—12	50	16—20
32	24	12	8	60—72	60	36—48	36	36—40	30	12—16	8	60	24—30
32	32	12	8	60—72	60	36—48	36	36—40	30	12—16	8	60	24—30
40	32	16	12	72	60	48	36	40	36	20	20	60	22
40	30	20	16	60	48	36	24	36	30	16	12	60	22
24	20	8—12	6—8	36	30	24	12	20	16	8	6	25	18
36	30	8—12	6—8	60	48	36	24	36	32	16	12	30	18
34	26	10	6	54	36	36	12	24	16	12	8	45	20
32	24	12	8	48	40	32	24	30	24	16	12	45	18
-	-	8	6	60	48	36	24	36	24	20	12	50—60	22—25
-	-	24	16	60—72	36	40	36	-	-	16	12	50—60	18—20
42	36	16	12	48	36	30	18	30	18	12	12	30—50	16—20
24	24	8	8	54	48	30	24	24	24	16	12	35	20
40	40	16	16	60	48	30	20	30	24	20	12	30—50	15—25
48	36	12	10	60	48	24	20	36	30	12	8	40	20
28	24	8	8	48	40	24	16	30	24	12	8	36	15
30	24	12	8	36	30	20	16	24	20	12	10	40—50	15—20
24	24	12—16	8—12	48—60	36—48	28—36	18—24	30	24	12—18	10—16	40—60	20—25
48	36	20	16	48—60	36—48	30—36	24	30	24	12—16	10—12	40—50	20—25

Bil. 8.

Op-

om Veienes Tilstand i Akershus Amt ved Udgangen af 1875; om udført

Herreder.	1. Længde af Veie, paa hvilke kan kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Netto Last.																					
	Hovedveie										Bygdeveie											
	indtil 6 Centner.		fra 6-10 Centner.		fra 10-14 Centner.		over 14 Centner.		Ialt.		indtil 6 Centner.		fra 6-10 Centner.		fra 10-14 Centner.		over 14 Centner.		Ialt.	
	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.
Vestby	-	-	-	3,990	1	9,267	-	-	1	13,257	1	1,365	4	2,241	-	-	-	-	5	3,606
Kraakstad	-	-	-	-	-	-	1	7,260	1	7,260	1	2,017	4	17,209	-	8,080	-	-	6	9,306
Aas	-	-	-	7,750	-	6,500	1	10,400	2	6,650	-	16,902	1	17,176	-	17,403	-	-	3	15,481
Fron	-	-	-	-	1	224	-	6,160	1	6,384	2	1,733	-	7,186	-	2,279	-	-	2	11,198
Næsodden [1]	-	-	-	-	-	-	-	13,870	-	13,870	-	1,250	2	2,357	-	14,219	-	-	2	17,826
Aker { Østre	-	-	-	15,315	-	-	1	11,510	2	8,825	1	3,660	2	12,239	-	2,420	-	-	4	319
Aker { Vestre	-	-	-	-	-	-	1	9,171	1	9,171	-	4,772	3	8,429	-	15,015	-	2,000	4	12,216
Bærum	-	-	-	2,720	-	-	1	15,839	2	559	3	1,112	1	9,735	-	-	-	-	4	10,847
Asker	-	-	1	470	-	-	-	-	1	470	-	4,320	2	15,219	-	2,275	-	-	3	3,814
Høland [2]	-	-	-	3,995	2	6,500	1	1,125	3	11,620	1	15,286	1	10,631	2	1,091	-	-	5	9,008
Urskog [3]	-	-	-	-	1	17,182	-	-	1	17,182	-	-	4	13,543	-	-	-	-	4	13,543
Enebak	-	-	-	-	-	12,600	-	-	-	12,600	2	9,161	2	10,803	1	13,038	-	-	6	15,002
Fet [4]	-	-	-	3,100	-	-	1	9,051	1	12,151	-	-	2	12,540	1	1,569	-	-	3	14,109
Sørum	-	-	1	5,040	-	9,000	-	-	1	14,040	-	13,500	1	13,500	-	6,748	-	-	2	15,748
Skedsmo	-	-	1	6.901	-	-	-	-	1	6,901	-	-	3	899	-	-	-	-	3	899
Nitedal [5]	-	-	-	-	2	4,817	-	-	2	4,817	-	-	1	5,725	-	-	-	-	1	5,725
Næs [6]	-	-	-	-	1	12,545	-	-	1	12,545	-	-	8	12,332	2	16,169	-	-	11	10,501
Eidsvold [7]	1	15,750	1	6,957	-	11,250	-	-	3	15,957	2	4,500	1	5,969	-	9,000	-	-	4	1,469
Ullensaker [7]	-	-	2	3,285	1	-	-	-	3	3,285	1	-	2	14,932	2	-	-	-	5	14,932
Gjerdrum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9,000	1	9,000	1	1,885	-	-	3	1,885
Nannestad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	12,928	3	-	-	-	-	-	7	12,928
Hurdalen [8]	1	16,052	-	-	-	-	-	-	1	16,052	3	1,193	-	-	-	-	-	-	3	1,193
Feiring [9]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	538	-	-	-	-	-	-	2	538
Amtet	3	13,802	9	5,523	13	17,885	11	12,386	38	13,596	28	13,237	59	3,665	15	3,191	-	2,000	103	4,093

Anm. [1]) Af de 13,870 Alen Hovedvei i Næsodden vedligeholdes de 7,000 Alen — hvad Sommer-Veiarbeide angaar — for Amts-Ridevei. [4]) 1 Mil 9,151 Alen Bygdevei er omlagt til Hovedvei. [5]) 2 Mile 4,817 Alen Bygdevei er omlagt til Hovedvei. Udgangen af 1875 vedligeholdt henholdsvis af Nannestad og Gjerdrum. [8]) Af Hovedveien vedligeholdes 7,000 Alen — hvad

gave

Vei-Arbeide i Femaaret 1871—1875 og om Natural-Arbeide paa Veiene i 1875.

Tilsammen rodelagt Vei.		2. Udført Veiarbeide.								3. Veiarbeide in natura, udført i 1875.						
		Omlægninger.				Nye Anlæg.				Antal Mands Dags-værk.	Antal Heste-Dags-værk.	Pris pr. Mands Dagsværk.	Pris pr. Heste-Dagsværk.	Den samlede Værdi af		
		Hoved-vei.		Bygde-vei.		Hoved-vei.		Bygde-vei.						Mands Dagsværk.	Heste Dagsværk.	Ialt.
Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.	Mil.	Al.			Skill.		Spd.	Spd.	Spd.
6	16,863	-	-	-	-	-	-	-	-	1,633	1,960	60	1 Sp. 24 Sk.	816,05	2,352	3,168,05
7	16,566	-	-	-	-	-	-	-	-	3,750	2,050	60—72	60—72 Sk.	2,115	1,145	3,300
6	4,131	-	-	-	-	-	-	-	1,450	5,238	3,928	40—50	80—90 Sk.	1,911	2,800	4,764
3	17,582	-	-	-	-	-	-	-	-	3,445	1,590	48—52	96 „	1,239	1,272	2,511
3	13,696	-	-	-	-	-	-	-	6,982	1,040	460	48—72	48—72 „	586	244	830
6	9,144	-	-	-	1,375	-	-	-	-	2,000	1,150	60—72	1—1½ Sp.	1,000	1,150	2,150
6	3,387	1	1,553	-	1,025	-	-	-	-	1,800	1,020	60—72	1—1½ „	900	1,020	1,920
6	11,406	-	2,240	-	6,950	-	-	-	14,799	3,650	1,570	48—60	1 Sp.	1,670	1,570	3,240
4	4,284	-	-	-	-	-	-	1	8,264	2,190	935	48—60	1 „	1,199	1,133,05	2,332,05
9	2,628	1	1,125	1	1,000	-	-	-	-	3,861	1,930	48	96 Sk.	1,544,04	1,543,75	3,088,79
6	12,725	-	-	-	350	-	-	-	-	2,500	1,500	48	96 „	1,000	1,200	2,200
7	9,602	-	8,040	-	4,511	-	-	-	-	3,430	1,730	48	72 „	1,332	1,038	2,370
5	8,260	1	9,051	-	16,401	-	-	-	-	1,251	2,279	40—48	1 Sp.	439,33	2,279	2,718,33
4	11,788	-	-	-	1,600	-	-	-	-	1,000	800	48—60	1 „	500	800	1,300
4	7,800	-	-	-	-	-	-	-	-	1,020	850	48—60	1 „	508	850	1,358
3	10,542	2	4,817	-	3,724	-	-	-	7,000	840	780	60	1 „	420	780	1,200
13	5,046	-	-	-	4,700	-	-	-	4,000	8,476	4,662	48—54	1 „	3,700	4,660	8,360
7	17,426	-	-	-	-	-	-	-	-	9,001	6,500	48—54	72 Sk.	3,740	3,900	7,641
9	217	-	1,398	-	-	-	-	-	-	4,381	2,921	36—48	1 Sp.	2,050	4,030	6,080
3	1,885	-	-	-	2,130	-	-	-	-	5,100	1,600	40—48	96 Sk.	1,940	1,280	3,220
7	12,928	-	-	-	-	-	-	-	-	4,800	2,120	24—30	96 „	1,160	1,696	2,860
4	17,245	-	-	-	2,500	-	-	-	-	1,440	720	36—48	96 „	504	576	1,080
2	538	-	-	-	1,600	-	-	-	-	1,050	524	36—48	96 „	365	420	785
141	17,689	6	10,224	3	11,866	-	-	3	6,495	72,896	43,579			30,638,42	37,840,80	68,479,22

Veikassens Regning. [2]) 1 Mil 1,125 Alen Bygdevei er omlagt til Hovedvei. [3]) I Urskog er desuden rodelagt 3 Mile 4,943 Alen som [6]) Næs har desuden 2½ Mil rodelagt Ridevei. [7]) 7,000 Alen Hovedvei i Eidsvold og 9,600 Alen Hovedvei i Ullensaker blev indtil Sommer-Veiarbeide angaar — for Amts-Veikassens Regning. [9]) Feiring vedligeholder 6,363 Alen Bygdevei i Hurdalen.

III.

Smaalenenes Amt.

Underdanigst Beretning

om Smaalenenes Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

a. Jordbruget.

De Opgaver, som i Aaret 1876 gjennem Lensmændene ere indhentede om Jordbrugsforholdene, afgive vistnok værdifulde Materialier til Bedømmelsen af, paa hvilket Standpunkt Jordbruget i Amtet staar; man kan deraf se Forholdet mellem Ager og Eng og mellem de forskjellige Sædarter, der benyttes, samt disses Foldighed, men heraf kan dog ikke uddrages nogen bestemt Slutning om, hvad man egentlig vil vide, nemlig hvorvidt Jordbruget i Femaaret er gaaet frem; thi dels har man ikke nøiagtige Opgaver herom fra tidligere Tidsrum at slutte sig til, dels kunne Opgaverne ikke være ganske paalidelige, saalænge de ikke aarlig afgives af Mænd inden hvert Herred, der gjøre Erhvervelsen til en stadig Beskjæftigelse.

Jeg bør vel antage, at Lensmændene, hver inden sit Distrikt, ere de Mænd, som i Almindelighed bedst kunne erhverve sig de for en Jordbrugsstatistik fornødne Oplysninger; men deres Forretninger ere saa mange og tildels endnu saa lidet lønnede, at det ikke kan antages, at deres Tid vil tillade dem herpaa at anvende behørig Flid, især deleshed saalænge det gjøres dem til Pligt uden Godtgjørelse at samle disse Oplysninger. Hertil kommer, at Lensmanden, naar han ikke selv er Jordbruger, mangler Skjønsomhed til at bedømme Paalideligheden af de Opgaver, som fra Eiendomsmænd afgives. Skal Jordbrugsstatistikken naa frem til nogen Fuldkommenhed, antager jeg, at Staten derpaa maa ofre andre Pengemidler end de, der nu anvendes, og som hovedsagelig kun bestaa i, at Lensmanden erstattes Udgifter, der paa Reiser til Indhentelse af Oplysninger ere medgaaede, naar disse Reiser ansees at have været fornødne.

I et Distrikt som Smaalenene, hvis Hovednæring Jordbruget er, maa den Bedrift, som dertil hører, være Gjenstand for Befolkningens særdeles Omhu. En saadan Omhu følger af Forholdets Natur, og tiltager eftersom Fordringerne paa Livets Fornødenheder tiltage. Den tiltager ogsaa, naar Jordbrugeren skjønner, at den Syssel, som hører til hans Næringsvei, foruden det daglige Udkomme, giver ham Overskud i Forhold til den Flid og de Midler, han derpaa anvender.

Jeg tør vel ikke paastaa, at den Smaalenske Befolknings Omhu i denne Retning i sidst forløbne Femaar er mærkelig tiltaget, men ved Besvarelsen af de Opgaver, som i saadan Retning ere forelagte, tør det dog ansees godtgjort, at man stadig gaar frem i Forbedringer, om end en fornuftig Økonomi viser sig at forbyde en Foretagelseslyst, der gaar videre, end de pekuniære Kræfter kunne tilstede.

I en Tid af foregaaende Femaarsperiode, da Svindel i Forretninger var fremtrædende, viste der sig ogsaa i Jordbruget en Tendents hos Eiendomsbesidderne til at udstrække Foretagender til Jordbrugets Forbedring over, hvad deres økonomiske Evner kunde tillade; Laanetrangen var derfor

stor, og Letheden i at faa denne Trang tilfredsstillet bevirkede mange Mænds økonomiske Tilbagegang.

Af Sorenskrivernes Opgaver over thinglæste og aflæste Pantehæftelser, som senere ved Behandlingen af Landdistriktets økonomiske Tilstand i Almindelighed skal omhandles, viser det sig, at Laanetrangen i sidste Femaar ikke har været saa stor som tidligere, og jeg tør deraf for en Del slutte, at man er kommen til den Erfaring, at det ikke lønner sig i Jordbruget at anvende Kapitaler udenfor, hvad der uden yderligere at pantsætte Eiendommene kan ligge i Besidderens Magt at anvende.

Hvad der i saa Henseende i dette Distrikt er mærkeligt, er, at Adgangen til Laan af Statskassen til Jordforbedringer saa godt som er aldeles ubenyttet. Betingelserne for disse Laan kunne vistnok synes fristende, Renten er billig og Henstand med Tilbagebetaling lang, men den fornuftige Jordbruger har dog indseet, at Tilbagebetalingen, naar den engang kom, med tillagte Renter for Henstandstiden vilde blive trykkende og vanskelig at tilfredsstille. Jeg anser det derfor for et Held for Smaalenene, at disse Laan ikke ere stærkere benyttede. I enkelte Distrikter har det vist sig, at Laan til Jordforbedringer under Kommunernes Garanti ere hyppige, men jeg har dog Erfaring for, at disse Laan have været benyttede mere for at tilveiebringe Midler til at dække anden Gjældsforpligtelse end til at foretage Jordforbedringer. Kontrol med at forebygge saadant er vanskelig.

Ogsaa Amtets Landhusholdningsselskab har til Disposition et Legat, hvis Renter udlaanes til Jordforbedringer; men det har ogsaa vist sig, at disse Laan som oftest benyttes til Dækkelse af andre Gjældsforpligtelser, og at Kontrol med sammes Anvendelse efter Hensigten har været frugtesløs.

Jeg formener, at Jordbruget maa siges at have gjort Fremgang i samme Forhold, som det har svaret Regning for Besidderen, og at den Jordbruger er den bedste, som med størst Fordel bruger sin Jord samtidigt med, at han ikke ved Brugen forringer den. Har han Midler til at forbedre den, bliver Fremgangen saameget større. Er det nu godtgjort, som senere skal paavises, at Jordbrugernes økonomiske Vilkaar i sidst forløbne Femaar ere forbedrede, saa tør jeg derfra ogsaa slutte, at Jordbruget er gaaet fremad.

Jeg har nok hørt paastaa, at Jordbruget i Smaalenene i senere Aar er gaaet meget tilbage, men noget Bevis derfor har jeg ikke seet ført; det er let at gjøre Paastand, naar man ikke behøver at bevise Paastandens Rigtighed.

Efter de besvarede Opgaver Schema No. 1 skulle de matrikulerede Brugs Antal ved Udgangen af 1875 have udgjort 9,400

hvoraf dog de 1,529

kun ere særskilt matrikulerede Herligheder og ikke selvstændige Jordbrug; disses Antal skal altsaa være 7,871,

altsaa noget større end i 1870, da Antallet var opgivet til 7,800. Jeg antager, at Paalideligheden i de nu meddelte Opgaver er større end i de, der afgaves i 1870, og at Brugenes Antal da var større end opgivet; thi jeg har ikke Erfaring for, at Udstykninger ere tiltagne, men hellere for at man nu søger at samle flere smaa Brug under Et. Det maa betragtes som en Fordel for Jordbruget, at Arealet af den Jord, der skal beskjæftige en Mand og gjøre dens Drift til Næringsvei for ham med Familie, ikke er forlidet. Hvad der i ældre Tider meget bidrog til Eiendomsudstykning, var den Tendents, der havdes til at dele Jordgods mellem Børnene; jeg anser det nu for mere almindeligt, at Eiendommen udlægges til eller i levende Live overdrages enkelt Søn, der paatager sig at udløse sine Søskende, under Vilkaar, der kunne gjøre det muligt for ham at bevare Eiendommen.

Dersom man med nogenlunde Sikkerhed kunde beregne Forholdet mellem Ager og England, vilde man derved ogsaa sikrest kunne komme til et Resultat i Bedømmelsen af Jordbrugets Tilstand. En Oplysning indeholde de nu meddelte Opgaver, der kunne benyttes for Bedømmelsen af dette Forhold, og det er, hvad der i Aaret 1875 er udsaaet af Græsfrø.

De saakaldte naturlige Enge ere sjeldne i Smaalenene; herved forstaaes Jordmark, som uden at indtages i Sædskifte altid bliver liggende til Eng.

Da her ikke findes Fjeldslaat, benyttes saadan naturlig Eng kun paa den nærmest om Bygningerne liggende Mark, hvor Hævden rinder ud, og den som Følge deraf uden at dyrkes giver meget Græs. Dette Græs er af en daarlig Beskaffenhed, og det maa ansees for en Feil i Jordbruget, at ikke ogsaa saadan Mark oppløies og dyrkes i Sædskifte. Almindelig er dog ikke denne Feil i Smaalenene, og jeg tror, at den Mark, som saaledes benyttes, kan sættes ud af Betragtning ved Bedømmelsen af Forholdet mellem Ager og England.

Jeg har ved tidligere Beretninger gaaet ud fra, at der til Skylddaleren i Almindelighed kunde antages at høre 50 Maal dyrket Jord, og at dennes Areal omtrentlig udgjør 687,200 Maal. Efter den Erfaring, jeg herom har, antager jeg, at en Tiendepart heraf eller 68,720 Maal aarlig gjødsles og tillægges med Græsfrø. Dersom Opgaverne over det i 1875 benyttede Græsfrø ere nogenlunde paalidelige, vil man deraf kunne se, at det antagne Forhold mellem Ager- og England er nogenlunde rigtigt. Al den Mark, som gjødsles og udlægges til Eng, tilsaaes i Regelen med Græsfrø; til de 68,720 Maal, som ere udlagte i 1875 — ca. 3 ℔ pr. Maal — antages at være benyttet 206,160 ℔, medens Opgaven lyder paa 210,920 ℔.

Forholdet mellem Ager- og England er saaledes ikke ganske ugunstigt for Bedømmelsen af Smaalenenes Jordbrug.

Det er vel saa, at i et velordnet Jordbrug bør Englandet paa en Eiendom mindst udgjøre $^2/_3$ af den dyrkede Mark; men den praktiske Landmand overbevises dog snart om, at

dette Forhold ikke altid bliver det økonomisk rigtige. Han vil nemlig finde, at hans Jord i Almindelighed tiltrænger en hyppigere Omvexling mellem Ager og Eng, idet denne efter faa Aars Forløb mosbinder sig og tiltrænger igjen at blive oppløiet.

Det har ogsaa været paastaaet som en Feil i det Smaalenske Jordbrug, at der lægges for megen Vind paa Korndyrkning; men naar denne som Følge af det Anførte bliver nødvendig, og man ved, at en bedre Afgrøftning af Markerne er mere almindelig inden Smaalenene, at Sæden kan lægges tidligere i Jorden og Høstningen foregaa tidligere end forhen, og da man kun sjelden er udsat for Høstkuldens skadelige Indvirkning paa Kornsæden, bør det ikke betragtes som en Feil i Jordbruget, at man af den dyrkede Mark benytter til Ager mere, end Jordbrugs-Theorien tillader.

At forfriske Englandet uden Oppløining med flydende Gjødsels Udkjørsel derover eller ved Overstrøning med Jord, vides ikke at blive benyttet i nogen Udstrækning, som fortjener at bemærkes, og vil neppe blive anvendt, forinden Jordbruget kommer til et høiere Standpunkt, end det nu er.

Hvad der til Bedømmelsen af Jordbrugets Tilstand maa komme væsentligst i Betragtning, er Forholdet mellem Høst- og Vaarsæd, og jeg vil til den Ende gjennemgaa de meddelte Opgaver, idet jeg antager, at Høstsæden altid bliver den fordelagtigste og som Forberedelsen for god Græsbund for Jordbruget den bedste. Opgaverne udvise, at der i Aaret 1875 er udsaaet 2,840 Tønder Hvede, altsaa noget mere end i 1870, da den er opgivet til 2,100 Tønder. Da imidlertid Høsthvede kun sjelden og ialfald kun paa store Eiendomme benyttes, maa jeg hovedsagelig henregne Hvede til Vaarsæd, og vil saaledes ikke tage den i Betragtning ved Bedømmelsen af Forholdet mellem Høst- og Vaarsæd.

Hvad derimod Rugen angaar, da kan denne, idet Vaarrug ikke nogetsteds vides at blive benyttet, betragtes som Høstsæd, der tillægges med Gjødsel og efter Brakning.

Rugsæden er i 1875 opgivet til 5,673 Tønder, altsaa ikke ubetydeligt større end i 1870, da den er opgivet til 5,000 Td. Den almindelige Udsæd af Rug er 1 Skjæppe pr. Maal, altsaa skulde hertil være benyttet 45,384 Maal, medens, hvis $^1/_{10}$ af den dyrkede Jord var udlagt med Høstsæd til Græs, dertil skulde være benyttet 68,720 Maal.

Forholdet er derfor hermed endnu langtfra ikke, som det burde være. Det maa dog herved bemærkes, at man paa flere Eiendomme finder sin Regning bedre med at gjødsle til Byg om Foraaret og derefter udlægge Græsmark, at det ofte i regnfulde Efteraar bliver umuligt at saa Rug, og at derfor den dertil beredte Jord Foraaret efter benyttes til Byg eller til Vaarhvede.

Det er derfor vel muligt, at det i 1875 med Gjødsel og til Græsland udlagte Areal har nærmet sig den antagne $^1/_{10}$ af den dyrkede Mark.

Da jeg bedømmer Jordbrugets Standpunkt fornemmelig efter Størrelsen af Rugsæden, maa det bemærkes, at jeg i Henhold hertil efter de meddelte Opgaver antager, at det staar høiest i Tune, Raade og Rygge af Moss Fogderi, Rakkestad, Thrygstad og Eidsberg af Rakkestads Fogderi, og i Berg, Skjeberg og Borge af Ide og Markers Fogderi.

Bygsæden viser sig efter Opgaverne at have været større i Aaret 1875, nemlig 7,097 Tønder, medens den i 1870 var 6,500 Tønder. Denne Kornsæd dyrkes fordelagtigst og almindeligst efter Rodfrugter. Som senere skal paavises, har i 1875 været benyttet til Rodfrugter omtrent 22,300 Maal, og naar et saadant Areal er benyttet til Byg, som almindelig udsaaes med 1 Tønde paa 5 Maal, maa det antages, at 4,460 Tønder ere saaede efter Rodfrugter, og at det øvrige Byg har været udsaaet paa til Rug Høsten forud tilberedet Jord eller paa anden gjødslet Mark, der har været bestemt at udlægges til Græsland.

Det er mig ogsaa bekjendt, at Byg saaes paa Grønjord, der ansees for kraftig til Havresæd. Den større Benyttelse af Bygsæd kan jeg ikke betragte som nogen egentlig Feil i Jordbruget.

Udsæden af Havre er for 1875 opgivet til 44,277 Tdr., medens den i 1870 er opgivet til 40,500 Tønder. Den er altsaa ikke saa ganske ubetydelig forøget, hvilket maa anføres som en Tilbagegang i Jordbruget, ikke fordi jeg betragter Havresæden i og for sig som ufordelagtig Sæd i det Smaalenske Jordbrug, men fordi den ofte benyttes paa de saakaldte Havreskifter, hvor Foldigheden er liden, og hvorved Jorden udpines. Det tør dog vel være muligt, at Opgaverne ikke ere paalidelige, og at Udsæden i Aaret 1870 har været større, thi min personlige Erfaring er den, at de saakaldte Havreskifter aarlig indskrænkes.

Potetessæden var efter Opgaverne i 1875 41,945 Tønder, altsaa mindre end i 1870, da den er opgivet til 44,000 Tønder. Den forholdsvis største Udsæd har været i Rygge, Raade og Haabøl, altsaa i de Bygder, hvor der er nærmest Anledning til Afsætning til Brændevinsbrænderiet i Moss. Udenfor disse Præstegjælde dyrkes Poteter hovedsagelig kun som Menneskeføde; for Kreaturerne anvendes de ikke meget, men dog i trange Foderaar mere end tidligere, især naar man frygter for, at Avlingen bliver vanskelig at opbevare i Kjælderne. Af Poteter sættes omtrent 2 Tdr. pr. Maal, og hertil har altsaa været benyttet 20,972 Maal; naar nu hertil lægges de 1,319 Maal, som ere benyttede til Turnips, er ialt 22,291 Maal brugt til Rodfrugter.

Turnipsdyrkningen er endnu meget liden, og benyttes fornemmelig kun paa større Eiendomme i Rygge, Moss Landsogn, Thrygstad, Eidsberg, Berg og Id. Denne Sæd kræver en særdeles omhyggelig Bearbeidning af Jorden, er meget udsat for Misvæxt, og det kan neppe paastaaes, at det er nogen Mangel i vort Jordbrug, at den ikke er bleven mere almindelig, hvor værdifuld Turnips end er som Bidrag til Kreaturfoder. Dersom man mere benyttede Potetesavlingen

til Kreaturføde, tør det i al Fald antages, at disses Dyrkning vilde være at foretrække for Turnips.

Af Opgaverne over, hvad der i 1870 er udsaaet af Havre og Vikker til Grønfoder, nemlig 436 Tønder Havre og 209 Tønder Vikker, vil erfares, at man endnu staar meget tilbage i Smaalenene i den Erfaring, at Kreaturerne maa fodres vel ogsaa om Sommeren, og at Grønfoder maa til for at naa frem til det rette Standpunkt, at Kreaturerne ialfald for endel staldfodres, især da Havnegangene ikke ere rige, og Sommer-Gjødselen tabes under Havningen.

Det er imidlertid neppe at vente, at man i nærmere Fremtid naar op til synderlig Fremgang i denne Retning; thi Vikkerne ere vanskelige at avle og ofte meget kostbare at kjøbe.

Jeg har heller ikke under vore Landbrugsmøder erfaret, at der har været opmuntret til Dyrkning af Grønfoder. Paa de Eiendomme, hvor Engdyrkningen har naaet nogen Høide, og hvor Sommerstaldfodringens Nytte er erkjendt, finder man, at det er bedre dertil at benytte noget af Englandet, end den kostbare Dyrkning af Vikker-Havre.

Da Havnegangene for Størstedelen findes i Hjemmarken og i Nærheden af Bostederne, gjør man sig Flid for ved Anvendelse af Sommerfæhuse at samle saa meget som muligt af Sommergjødselen.

De Opgaver, som ere meddelte over Foldigheden af det udsaaede Korn, maa ansees at indeholde og afgive fuldstændigere Oplysning herom end de, man tidligere har havt, idet antages, at Lensmændene herom have henvendt sig til Mænd, til hvilke de have Tillid, og til Eiere af Gaarde, der ere i middels Stand. Disse Opgaver stemme ogsaa nogenlunde med, hvad herom tidligere er antaget, idet ogsaa Middelsfoldigheden efter disse Opgaver har været 7 Fold for Hvede, 12 for Rug, 8 for Byg og 5 for Havre. Skulde man bedømme Jordbrugets Standpunkt efter disse Opgaver, blev Dommen ikke gunstig; thi det er meget mindre, end hvad man paa veldyrket Eiendom tør kunne regne paa; naar f. Ex. Rugen ikke giver mere end 12 Fold, bliver dette efter en Udsæd af 1 Skjæppe pr. Maal ikke mere end $1^1/_2$ Tønde pr. Maal, medens i Almindelighed kun 2 Tønder ansees for god Avling. Jeg tror dog ikke, at man kan sætte synderlig Lid til disse Opgaver; thi dels er der en indgroet Fordom hos Almuesmanden mod at meddele saadanne Opgaver, som antages fordrede for derefter at bedømme Eiendommenes Skatevne, og Avlingen opgives derfor liden, dels ved man i Almindelighed ikke at give rigtig Besked om, hvad der er avlet. Jeg tør saaledes fremdeles antage, at Avlingen er større, end hvad Opgaverne udvise, og at det ikke staar saa ilde til med Jordbruget, som deraf maatte dømmes.

Skulde Jordbrugets Fremgang inden Smaalenene bedømmes efter, hvad der i sidste Femaar er foretaget for Grunddigning, vilde Dommen blive end ugunstigere end den, der efter Foldigheden kan hentes, thi samtlige Beretninger vise, at Grundforbedringerne — hvorved er forstaaet den egentlige Dræning — have været høist ubetydelige.

Jeg maa dog, uagtet den strenge Kritik, som jeg har været underkastet i Anledning min tidligere Udtalelse herom, fremdeles udtale den Formening, at den systematiske Dræning er et Foretagende, der ikke passer for vort Jordbrug og vore klimatiske Forholde, og at Udgifterne derved ikke staa i Forhold til Jordens Værdi og til den forøgede Foldighed, som derved kan ventes. Den Omhu, der skal til for at bevare Virkningen af et fuldstændigt Dræningsarbeide, den nemlig, at Afløbene bestandig holdes aabne, at det nøiagtigt paasees, at Brud i Rørledningen repareres, og at Hovedledningerne overalt ere aabne, kan ikke paaregnes. Sker ikke dette, vil et Dræningsarbeide ofte give Opskud i Agrene, hvor Opskud før ikke var, og vil i al Fald være spildt Arbeide. Det kan vel hertil siges, at Misbrug og Skjødesløshed ikke bør kunne paaregnes, men en Vanskelighed kan dog ikke undgaaes, den nemlig, at Afløbene ikke i Vintertiden kunne holdes aabne, og at de ere stængte langt ud over Foraaret, paa en Tid da Virkningen af Dræningen, at Marken holdes tør for Bearbeidning, især skulde kunne paaregnes.

Det første store Dræningsarbeide, som her i Amtet vides at have været udført, var omtrent for 21 Aar siden paa Borregaard i Tune, medens denne Eiendom var i det engelske Handelshus Pelly's Besiddelse. Jeg har hos nuværende Eier søgt Oplysning om dette Anlæg og derved faaet den Underretning, at det med Hensyn til Foldigheden ikke har vist saa stor Virkning, som man havde ventet, at det kun paa Marker, som lide af Undervand, har vist sig virksomt, og at Dræningsarbeiderne ere vanskelige at holde istand, fordi Afløbsdigerne ofte stoppes og Rørene gaa istykker under Frosten.

Kan det end ikke paavises, at Smaalenenes Jordbrug i Femaaret har gjort den Fremgang, som man søger i Dræningsarbeider, tror jeg dog at kunne paastaa, at man fremdeles i Smaalenene har Opmærksomheden fuldt henvendt paa Nødvendigheden af Overvands og Opskudvands Afledning. Dette kan Enhver, der bereiser Smaalenene, overbevise sig om, og det fremgaar klart, naar det bemærkes, hvor meget før om Foraaret Markerne nu kunne bearbeides, og hvor meget tidligere Høstningen i Almindelighed nu foregaar end i ældre Tider.

Jeg har ogsaa Erfaring for, at den Smaalenske Jordbruger fremdeles gaar frem i, hvad der ved Siden af Vandafledningen maa ansees for det Vigtigste, nemlig Gjødsel-Beredningen og dens Anvendelse.

Hvad der i sidste Femaarsperiode meget har bidraget til, at Foretagender til Jordbrugets Forbedring have været indskrænkede, er Vanskeligheden for Arbeidere til rimelig Dagløn. I det forløbne Femaar har en duelig Dagarbeider vanskeligt om Sommeren kunnet haves for mindre Dagløn end 2 Kroner à 2 Kroner 40 Øre, medens Halvparten heraf

i tidligere Perioder var det sædvanlige. Jordbrugerne have derfor maattet indskrænke sig til det Arbeide, som kunde udføres med de faste Arbeidere, som Husmænd og Tjenere, og med disse bliver der sjelden Dagværk tilovers for andet Arbeide end det, som nødvendigt hører til Gaardens Drift.

Efter hvad jeg saaledes har anført, tør jeg ikke paastaa, at Jordbruget i Femaaret har gjort nogen egentlig Fremgang, uagtet jeg nok, efter de økonomiske Forholde blandt Jordbrugsstanden at dømme, antager at Gaardsdriften har været ganske lønnende.

Smaalenenes Landhusholdningsselskab antages fremdeles at virke heldigt paa Jordbrugsforholdenes Udvikling, hvorfor ogsaa Amtsformandskaberne have vist sig villige til ved Bevilgninger at understøtte samme.

Da der om dette Selskabs Virksomhed haves egne aarlige Beretninger, vil det være overflødigt herom at give yderligere Forklaring.

Om Amtets Landbrugsskoles Virksomhed haves ogsaa særskilte Beretninger; denne Skole drives som bekjendt paa Amtskommunens Eiendom Kalnæs i Tune Præstegjæld, og at den virker heldigt og har vundet Tillid inden Amtsdistriktet viser sig deraf, at Elev-Antallet paa Grund af den stærke Søgning stadigt har maattet forøges. Ved Siden af Landbrugsskolen haves paa Kalnæs en Tvangsarbeidsanstalt, der modtager Lemmer saavel fra Landdistriktet som Byerne inden Amtet, og om disse Lemmers Arbeidskraft end er liden, giver den dog et væsentligt Bidrag til Udførelsen af Jordbrugsarbeiderne.

Hvad Agerbrugsredskaberne angaar, da antages det, at Smaalenene, hvad de almindelige Redskaber Plov og Harv angaar, allerede længe har været langt fremskredet. Hvad man i senere Aar har lagt Vind paa, er Hestemaskiner; saaledes findes Hø-Hesteriver, Heste-Tærskemaskiner næsten paa enhver større Eiendom, og i de to sidste Aar er der inden Amtet anskaffet ikke faa Slaat- og Meiemaskiner, ja selv til mindre Eiendomme, idet flere nær hinanden boende Gaardbrugere have anskaffet en Maskine i Fællesskab.

Damptærskemaskiner ere i Femaaret anskaffede ved Aktieselskaber. I Rakkestad Fogderi er anskaffet 1 saadan i Eidsberg og 2 i Rakkestad; i Moss Fogderi 1 i Haabøl, 2 i Rygge, 1 i Raade og 1 i Tune; i Ide og Marker Fogderi 2 i Skjeberg.

Egentlige Eiendomsforpagtninger ere her i Amtet sjeldne. Efter Opgaverne herom skulle de fleste saadanne have foregaaet i Rødenæs og Thrygstad af Rakkestad, og i Tune af Moss Fogderi; men ogsaa af disse antages de bortforpagtede Eiendomme at være af liden Betydning.

Kapitaler til Indkjøb af Jord-Eiendomme anvendes ikke uden af Mænd, der selv ville gjøre Jordbruget til deres Syssel, ikke som i andre Lande, hvor Eiendomme bortforpagtes for at tilveiebringe Renterne af de anvendte Kapitaler. Vort Jordbrug er endnu ikke saa lønnende, at Værdien af Jorden kan forrente sig uden ved det Arbeide, som Eieren selv derpaa anvender, og som i Almindelighed ikke medregnes ved Spørgsmaalet om, hvorvidt det svarer Regning.

b. Kvægdriften.

Hesteantallet opgaves i forrige Beretning til 9,700. I den Periode, som i denne Beretning omhandles, var Opdræt af Heste her i Amtet ikke almindelig, og jeg antager, at neppe de 700 vare Ungheste. Da Antallet af de voxne Heste i 1875 opgives til 8,451, viser det sig, at disses Antal er noget formindsket. De stærkt tiltagende Priser paa Heste have naturligvis forøget Trangen til at opdrætte Heste, hvilket viser sig deraf, at der i Aaret 1875 fandtes i Distriktet 1,891 Ungheste, saaledes at det samlede Antal af Heste i dette Aar udgjorde 10,342.

I forrige Femaar var den almindelige Pris paa Arbeidsheste 200 Kroner og paa saakaldte Stadsheste, Artilleri- og Kavalleri-Heste 400 Kroner; i Slutningen af nærværende Femaar steg disse Priser til det dobbelte. Landmanden, der altid maa se saavidt muligt at spare de kontante Udtællinger, maatte som Følge heraf lægge sig efter Hesteopdræt for derved at supplere de Heste, der bleve gamle, og for Anskaffelsen af Artilleri- og Kavalleri-Heste.

Uagtet det selv med disse forhøiede Priser maa ansees tvivlsomt, om Hesteopdræt, da Priserne paa Hø og Havre ere stegne omtrentligt i samme Forhold som Hestenes, er fordelagtigt —; thi en Hest har i den Alder, da den er fuldt brugbar, altsaa 5 Aar gammel, mindst kostet 600 Kroner at føde, og det tør neppe antages, at ret mange af de i Smaalenene opfødte Heste blive Stads- eller Tjeneste-Heste, idet man her i Distriktet ikke har lagt synderlig Vind paa gode Stodhingste, — er og bliver Nødvendigheden af at opføde Heste fremdeles forhaanden, thi ogsaa i Aaret 1876 have Hestepriserne vist stærk Tendents til at stige.

Ogsaa Kreaturholdet viser sig i Femaaret at have betydeligt tiltaget, idet det samlede Antal af voxne Kjør, Oxer og Ungfæ er opgivet til 45,064 i 1875, medens det i 1870 opgaves til 41,300. Det nu opgivne Antals Paalidelighed bør vistnok ikke i noget Væsentligt betvivles; thi det er altid lettere at komme paa det Rene hermed end med Udsæd og Avling, men naar Oxerne — derunder endog indbefattet Stude, som dog sjelden i Smaalenene haves — deres Antal opgives til 593 ved Siden af 32,079 Kjør, saa kan dette neppe være rigtigt, eftersom det antages almindeligt at holde 1 Oxe for 10 Kjør, medens det opgivne Forhold bliver omtrentlig som 1 til 40. Jeg vil dog antage, at Forholdet kan være rigtigt, eftersom det er mig bekjendt, at flere Nabogaarde slaa sig sammen om Oxeholdet, og 1 saadan maaske kan være tilstrækkelig til 40 Kjør. Af det opgivne Antal Ungfæ viser det sig, at Tendentsen til at sætte paa har været større end tidligere. Dette er ogsaa en Følge af de større Priser paa Kreaturer; thi medens en nogenlunde god Ko i forrige Femaar kunde kjøbes for 80 til 100 Kroner, kjøbtes den i 1875 neppe under 120 til 140 Kr.

At Kreaturholdet er forøget, kan ikke ansees for nogen Feil, uagtet det i Almindelighed er saa, at Landmanden holder flere Kjør, end han kan føde vel, og ofte under trange Foderaar og sene Foraar kommer i Nød og maa med stort Tab igjen indskrænke Besætningen.

Det viser sig ogsaa af det opgivne Melkeudbytte, der neppe gjennemsnitlig kan regnes til mere end 1,500 Potter, at Kreaturerne fødes mindre vel.

Til Kreatur-Racernes Forædling kan Intet erfares at være foretaget, medens man dog fremdeles mere end tidligere er opmærksom paa Nødvendigheden af, at der holdes gode Oxer.

Tiltroen til Ayrshire-Racens Fortrinlighed som Melkerace synes at være aftaget; forsaavidt man henter Kjør fra fremmede Distrikter, ere Telemarkskjørene de, som mest søges.

Meieribedriften ansees at være lønnende, og saalænge den ikke bliver større, er det Bevis for, at den rette Sands for at gjøre sig Melkeudbyttet fordelagtigt ikke er behørig vakt. I Rakkestad Fogderi er kun 1 Meieri, nemlig paa Gudderød i Askim; i Moss Fogderi 2 i Haabøl, 1 i Vaaler, 1 i Moss By, 2 i Raade og 1 i Onsø; i Ide og Marker Fogderi 2 i Skjeberg og 1 i Frederikshald.

Efter Opgaverne skal Antallet af Faar i 1875 have været 18,231, medens det i 1870 opgaves til 24,000. Det antages i Almindelighed ikke at svare Regning at holde Faar, og man betragter dem kun nødvendige for at have den Uld, der behøves inden Familierne.

Gjeder holdes næsten ikke i Amtsdistriktet.

Efter Opgaverne skulde Svinenes Antal kun udgjøre 3,224. Denne Opgaves Rigtighed tvivler jeg paa; thi, uagtet det erkjendes, at det som oftest ikke svarer Regning at holde Svin, især i Nærheden af Byerne, hvor den mindre Jordbruger har let for i det Smaa at kunne faa afhændet sine Produkter, er dog min Erfaring den, at der i enhver Husholdning i Almindelighed fødes 1 Gris, og naar de fuldstændige Jordbrugs Antal er 7,871, maatte det mindst antages, at det Antal Svin, der aarlig holdes, var ligesaa stort. Det maa dog bemærkes, at Opgaverne kunne være givne i de første Maaneder af Aaret, og at det er det Almindelige, at Smaagrise kjøbes i Mai og Juni Maaneder for at fodres og slagtes til Juletider; dette kan maaske være Grunden til, at det opgivne Antal er blevet saa lidet.

Under Behandlingen af Kvægdriften finder jeg sluttelig at maatte omhandle den for Smaalenene i Femaaret oprettede Kvægforsikringsforening, hvilken Forening er stiftet i Frederikshald og dens Statuter approberede ved kongelig Resolution af 25 Oktober 1872. I Foreningen forsikres baade Heste og Kreaturer, der dø eller maa dræbes for Sygdom eller anden Beskadigelse, der ikke hidrører fra Kvægpest eller Krigsskade. Denne Forening vil utvivlsomt komme til at virke særdeles gavnligt. Af de for Aarene 1874 og 1875 afgivne Beretninger erfares, at de forsikrede Værdier i 1875 udgjorde 1,023,220 Kroner i Hesteklassen og 997,012 Kroner i Koklassen, samt at Erstatningssummerne i samme Aar vare for Heste 11,147 Kroner 73 Øre og for Kjør 7,210 Kroner 7 Øre. Det er at haabe, at Foreningens Virksomhed vil tiltage, hvilket meget afhænger af, hvor heldig man inden Bygderne kan være til at finde Agenter, der ville og forstaa at virke til Foreningens Fremme.

c. Skovdriften.

Af de indhentede Opgaver over Tømmerflødningen vil erfares, at det i Femaaret til Sagbrug i Smaalenene nedflødede Kvantum Tømmer har været:

a. i Glommens Vasdrag:

1) til Sanne og Soli Brug:

1871	27,623 Tylvter	
1872	41,900 —	
1873	26,971 —	
1874	37,538 —	
1875	24,616 —	158,648 Tylvter

eller gjennemsnitlig pr. Aar 31,729 Tylvter.

2) til Borregaards Brug:

1871	15,892 Tylvter	
1872	18,853 —	
1873	17,604 —	
1874	15,144 —	
1875	15,399 —	82,892 Tylvter

eller gjennemsnitlig pr. Aar 16,578 Tylvter.

3) til Hafslunds Brug:

1871	26,218 Tylvter	
1872	43,192 —	
1873	36,607 —	
1874	42,148 —	
1875	28,896 —	177,061 Tylvter

eller gjennemsnitlig pr. Aar 35,412 Tylvter.

4) til Brugene nedenfor Sarpfos:

1871	98,951 Tylvter	
1872	149,757 —	
1873	153,875 —	
1874	173,246 —	
1875	163,065 —	738,894 Tylvter

eller gjennemsnitlig pr. Aar 147,779 Tylvter.

Efter Opgaven fra Fuldmægtigen ved Lændserne ved Buskildsrud og Næs i Eidsberg, hvorigjennem alt Tømmer i det Glommenske Vasdrag gaar til de forskjellige Brug, skulde der være nedflødet:

i 1871	167,309 Tylvter	
i 1872	235,806 —	
i 1873	238,586 —	
i 1874	267,890 —	
i 1875	227,650 —	1,137,241 Tylvter

eller gjennemsnitlig pr. Aar 227,448 Tylvter.

Denne Opgave viser altsaa, at der i det Glommenske Vasdrag skulde være nedflødet omtrent 20,000 Tylvter mere end efter, hvad der er opgivet af specielle Brugs Bestyrelser. Det maa dog antages, at disse have ført nøiere Kontrol med Tømmerantallet, og at Opgaverne derfra ere at anse for de paalideligste. Det maa ogsaa bemærkes, at en Del Tømmer gaar tabt under Nedflødningen fra Buskildsrud til Forædlingsstederne, dels ved Synkning og dels ved at gaa gjennem Sarpfos, og at meget deraf kommer igjen og bliver solgt som Krabastømmer.

Det har i Femaaret stadig været Gjenstand for Undersøgelse, hvorledes det skulde kunne undgaaes at føre det Tømmer, der skal til Frederiksstad, gjennem Sarpfos. Overveielserne herom have været rettede paa, enten at anlægge en Rende om Sarpfos, eller at bringe Tømmeret gjennem Bielven, som fører til Soli Brug, videre derfra gjennem Aagaards Elv og Vesterflo til Glommen ved Greaker. Saavidt jeg herom har kunnet erfare, er det sandsynligt, at sidstnævnte Flødningsmaade vil blive foretrukket.

Størrelsen af det Tømmer, der flødes i det Glommenske Vasdrag, er nu, efterat Bjælkeudskibning er ophørt, opgivet fra 7″ til 12″ Top med Længde fra 10 til 12 Alen. Af Flødningsinspektøren ved Buskildsrud og Næs er bemærket, at Dimensionerne ere aftagne.

Hvorvidt dette har sin Grund i, at Skovene ere aftagne, eller deri, at det nu lønner sig bedre end tidligere at forædle det mindre Tømmer, derom haves ingen Udtalelse.

De fælles Flødningsomkostninger inden Smaalenene, nemlig fra Øieren til Buskildsruds og Næs Lændser, hvor 200 Mand ere beskjæftigede med at udskille Tømmeret, er opgivet til 80 Øre, medens Omkostningerne derfra til Brugene ere forskjellige efter Veilængderne. Fra Sarpsborg til Frederiksstad ere Flødnings-Omkostningerne forholdsvis til Veilængden de største, idet de ere opgivne til 1 Krone à 1 Krone 7 Øre.

Smaalast flødes ikke i dette Vasdrag.

b. I Moss Vasdrag:

Handelen med Trælast, som drives i dette Vasdrag, er i 3 Handelshuses Hænder, nemlig Peterson & Søn, Henrik Holst & Brusgaard og Wold & Huitfeldt & Co. Efter Opgaverne fra disse ere:

1) For Peterson & Søn er nedflødet:

i Aaret 1871	2,442	Tylvter	
— 1872	3,849	—	
— 1873	6,324	—	
— 1874	3,068	—	
— 1875	7,263	—	
			22,946 Tylvter

eller gjennemsnitlig 4,589 Tylvter aarlig.

2) For Holst & Co.:

i Aaret 1871	910	Tylvter	
— 1872	1,860	—	
i Aaret 1873	3,800	Tylvter	
— 1874	3,615	—	
— 1875	3,280	—	
			13,465 Tylvter

eller gjennemsnitlig 2,693 Tylvter aarlig.

For dette Handelshus er derhos i Femaaret nedflødet 12,000 Tylvter Smaalast.

3) Handelshuset Wold & Huitfeldt & Co. begyndte sin Virksomhed ved Moss i Aaret 1873 og har nedflødet:

i Aaret 1873	2,044	Tylvter	
— 1874	2,151	—	
— 1875	4,483	—	
			8,678 Tylvter

eller gjennemsnitlig 2,893 Tylvter aarlig.

For dette Handelshus er derhos i Aarene 1874 og 1875 nedflødet 3,880 Tylvter Smaalast.

Endel af Tømmeret, som flødes i dette Vasdrag for Peterson & Søn, kommer fra Enebak gjennem Mjæren til Mosse-Elven, men forresten kommer det væsentligst fra Skove i Haabøl og Tomter samt i Vaaler og Svendal.

Dimensionerne ere fra $9^1/_2$″ til 10″ Top og Længderne fra $6^1/_2$ til 7 Alen. Wold & Huitfeldt bemærker vel, at Dimensionerne ere i Aftagende, men, saavidt jeg forøvrigt derom har kunnet skaffe mig Kundskab, er dette i Almindelighed ikke Tilfælde.

Det bør bemærkes, at Handelshuset Peterson & Søn, der havde Vandsagbrug ved Strømmen i Moss, i Femaaret har opført en Dampsag ovenfor denne og fundet sin Regning ved der at forædle Tømmeret. Som Brændematerial ved Dampsagen benyttes Sagmug og andet Affald.

c. I det Frederikshaldske Vasdrag.

Efter Opgaven fra Flødningsbestyrelsen i dette Vasdrag er nedflødet:

i Aaret 1871	36,525	Tylvter	
— 1872	52,859	—	
— 1873	59,586	—	
— 1874	64,767	—	
— 1875	55,532	—	
			269,269 Tylvter

eller gjennemsnitlig 53,854 Tylvter pr. Aar.

Af dette Tømmer er 99,196 Tylvter kommet fra Sverige over Ottei, medens det Øvrige er kommet fra Skove i Akershus og Smaalenene.

Dimensionen, der opgives til 17 Fod med $8^1/_2$″ Top, er ikke aftaget. I Femaaret har været arbeidet paa Fuldstændiggjørelsen af Kanalisationen i det Frederikshaldske Vasdrag, væsentligst paa Gjenopførelsen af Sluseværket ved Krappeto og Udbedringer i Stenselven. Dette Arbeide, som antages at blive fuldført i dette Aar, vil, hvad det fornemmelig antages at have tilsigtet, bidrage til at lette Tømmerets Drift til Frederikshald. At Flødningen derved bliver billigere end forhen, er vel ikke afgjort, men den bliver hurtigere og lettere og uden Tab af Bundtømmer.

Smaalast flødes ikke i dette Vasdrag, naar undtages en Ubetydelighed af saakaldte franske Bjælker.

Foruden det Tømmer, som flødes i Vasdragene og paa den Maade fremkommer til Brugene, er vel endel tilkjørt til Moss-Brugene fra omliggende Bygdelag Rygge og Raade, og til Soli Brug fra Brugets egne Skove; men dette Tømmer er i Forhold til det Hele en Ubetydelighed.

Ligeledes er en Del Smaalast med Hest fremdrevet, især fra Skove i Haabøl og Vaaler til Moss og til Soon; fra Haabøl klages især over, at denne Handel med Smaalast virker ødelæggende paa Skovene.

Hvad disses Tilstand i Almindelighed angaar, da anføres det vel næsten fra alle Herreder, at Skoven gaar tilbage; men jeg tror dog, at disse Anførsler ere mere støttede til almindelig løs Omtale end til paa Undersøgelse grundet Erfaring. Sikkert er det, at Skovene vises større Omhyggelighed end tidligere, og jeg tør antage, at deres Tilstand nu omtrentlig er den samme som i forrige Femaar.

Positive Skridt til Skovbevarelse og Fremme af Reproduktions-Evnen, saasom Afgrøftning og Træplantning, vides ikke i Femaaret at være foretaget i nogen Udstrækning, som fortjener Omtale.

Tjæretilberedningen, der tidligere foregik ved Brække i Rakkestad og ved Soli Brug, er aldeles ophørt.

Lyngsvidning og Braatebrænding vides ikke i Femaaret at have bevirket nogen større Skovbrand.

Noget Arbeide, udenfor hvad der ovenfor er bemærket om det Frederikshaldske Vasdrag, er ikke i Femaaret udført til Lettelse af Tømmerflødningen.

Priserne paa Brænde ere betydeligt stegne i Femaaret, saaledes antages disse efter Opgaverne nu gjennemsnitlig at være:

for Birkeved	12 à 16	Kr. pr. Favn
- anden Løvved . .	10 à 12	„ - —
- Furuved	8 à 12	„ - —
- Granved	8 à 10	„ - —

d. Fiskerierne.

Fiskeri har aldrig i Smaalenene været drevet som nogen egentlig Næring, om det end i enkelte Præstegjæld, saasom i Onsø og Hvaløerne og forøvrigt paa Kysterne af Rygge, Raade, Berg, Skjeberg og Id, har ernæret endel Familier. Da aarlige Beretninger nu afgives om Fiskerierne, er det ikke nødvendigt derom i denne Beretning at indtage Forklaring.

Man har endnu ikke nogen bestemt Erfaring om Virkningen af det ved Lov af 5te Juni 1869 givne Forbud mod Brug af Grundvad, og Meningerne derom ere forskjellige, idet endel Fiskere, som derved ere blevne indskrænkede i deres Bedrift, formene, at det ingen Indflydelse har paa Fiskeformerelsen, hvilket dog den videnskabelige Undersøgelse i denne Retning antager at det har.

Den ved kongelig Resolution af 23de April 1870 afgivne Bestemmelse om Indskrænkning i Fiskerettigheden i Idefjorden var kun gjældende for 5 Aar; om den skal gjentages, vil væsentlig bero af, om lignende Bestemmelse paa svensk Side af Fjorden kan ventes tagen og blive overholdt.

Sildefisket paa Kysterne om Frederikshald drives vel fremdeles i Maanederne Januar og Februar; men da man endnu ikke har fundet at kunne berede denne Sild som Handelsvare, har dette Fiskeri ikke synderlig Betydning.

I Femaaret er en Laxetrappe bleven anlagt paa Borregaards Side af Sarpfos, forat Laxen kan komme op over denne Fos og formere sig i Glommen ovenfor, og forat den Yngel, som udklækkes ovenfor, naar den søger tilbage til Udklækningsstedet, kan komme tilbage dertil. — Der knytter sig store Forhaabninger til dette Anlæg.

Den Fiskepark, som i forrige Femaar blev anlagt i den saakaldte Hundebund i Borge Præstegjæld, har senere ikke vist sig svarende til de Forhaabninger, man derom gjorde sig. Om Aarsagen dertil ligger i Skjødesløshed i Anlæggets Vedligeholdelse eller i Vanskelighed ved at bevare Yngelen, er endnu ikke afgjort.

e. Andre Forholde.

Naar undtages Roms Nikkelværk i Askims Præstegjæld, findes nu i Amtet ingen Bergværksdrift.

Der er vel enkelte Steder, saasom paa Træland og Spjøter i Svendal, skjærpet efter Malm, men uden at have foranlediget Optagelsen af Bergværksdrift.

Opgaverne over de industrielle Anlæg ere sendte det statistiske Bureau den 5te Februar d. A.

I Landdistrikterne fandtes ved Udgangen af 1875 følgende industrielle Anlæg:

23 Teglværk, 13 Sagbrug med Damp, 38 simple Sagbrug med Vandkraft, 47 Møllebrug, 2 Ølbryggerier, 2 mekaniske Værksteder, 1 Farveri, 1 Snellefabrik, 2 Glasværk, 1 Pottemageri, 5 Garverier, 1 chemisk Fabrik, 1 Seilmageri, 3 Skibsværfter, 1 Mineralvandfabrik, 1 Oliemølle, 1 Kalkbrænderi, 1 Papirfabrik, 1 Jernstøberi.

Blandt de i Femaaret istandbragte Anlæg fortjener især at bemærkes:

Øhrs Glasværk i Id, der sattes igang i Aaret 1874.

Røds og Fjeldbergs Dampsagbrug i Glemminge, der begge kom i Drift i Aaret 1875.

Sællebæks Damphøvleri i Borge, som sattes i Drift i 1875.

Moums Dampsag i Borge, som sattes i Gang i 1875.

Græsviks chemiske Fabrik i Onsø, der sattes i Drift i 1875, og Tune Mineralvandfabrik, der ogsaa kom i Gang i 1875.

Landdistrikternes økonomiske Forholde maa væsentligst bedømmes efter Sorenskrivernes Opgaver over thinglæste og aflæste Hæftelser og Fogdernes over Exekutions- og Udpantningsforretninger.

De i Femaaret thinglæste Pantehæftelsers Beløb ere:

a) i Tune Sorenskriveri	2,156,684	Kr.
b) i Rakkestads Do.	1,627,140	„
c) i Moss Do.	2,061,344	„
d) i Ide og Marker Sorenskriveri .	1,739,048	„
e) i Thrygstads Do. .	1,588,072	„
	9,172,288	Kr.

hvorimod de aflæste Pantehæftelsers Beløb ere:

a) i Tune Sorenskriveri	2,239,004	Kr.
b) i Rakkestads Do.	1,478,980	„
c) i Moss Do.	1,990,664	„
d) i Ide og Marker Sorenskriveri .	2,118,768	„
e) i Thrygstads Do. .	1,326,136	„
	9,153,552	Kr.

Der er altsaa i dette Femaar kun thinglæst Pantehæftelser for 18,736 Kroner mere end aflæst, medens disse i forrige Femaar udviste et Beløb af 1,846,947 Kr. 43 Øre.

Naar nu hertil kommer de Afbetalinger, som finde Sted uden Aflæsning, fordi denne i Almindelighed først foregaar, naar en Obligation helt er betalt, kan det med Sikkerhed antages, at Pantegjælden er formindsket, og at Velstanden er tiltaget; Forholdet mellem thinglæst og aflæst Gjæld viser sig især gunstigt i Tune og Ide og Marker Sorenskriverier. De Formindskelser i Pantegjælden, der bevirkes ved at ældre ugyldige Hæftelser udslettes af Pantebøgerne, ere saa faa, at de ikke kunne komme i Betragtning ved Bedømmelsen af Forholdet herved.

Det samme gunstige Resultat med Hensyn til Bedømmelsen af den økonomiske Tilstand giver Sorenskrivernes Opgaver over de afholdte Tvangsauktioners Antal, nemlig:

a) i Tune Sorenskriveri . . .	i fast Gods	40
	i Løsøre	25
b) i Rakkestads Do. . . .	i fast Gods	9
	i Løsøre	12
c) i Moss Do. . . .	i fast Gods	20
	i Løsøre	21
d) i Ide og Markers Sorenskriveri	i fast Gods	12
	i Løsøre	12
e) i Thrygstads Do.	i fast Gods	24
	i Løsøre	25
	ialt	200,

medens Antallet af Tvangsauktioner i forrige Femaar opgik til 1,127.

Efter Fogdernes Opgaver afholdtes Exekutioner:

i Moss Fogderi . . .	121	for Beløb	73,022 Kr.	73 Øre
i Ide og Markers Fogderi	35	- —	57,093 „	57 „
i Rakkestads Do.	114	- —	60,456 „	„ „

Af Exekutioner for Beløb under 120 Kroner afholdtes ved Lensmændene:

i Moss Fogderi	290	Stykker
i Ide og Markers Fogderi .	110	—
i Rakkestads Do. . .	254	—

Antallet af de mindre Exekutioner er omtrent det samme som i forrige Femaar, medens de større, som ved Fogderne ere afholdte, deres Antal er 270 Stkr. for 190,572 Kr. 30 Øre
i forrige Femaar . . . 1,901 — 674,515 „ 27 „

Udpantningernes Antal har været:

i Moss Fogderi	4,369
i Ide og Markers Fogderi	1,876
i Rakkestads Fogderi	3,286
	9,531

forrige Femaar 11,986.

Samtlige disse Opgaver godtgjøre, at den økonomiske Tilstand i Landdistriktet er betydelig forbedret.

Eiendomspriserne antages i Femaaret at have været omtrentlig de samme som i Slutningen af det forrige, og Kjøbelysten noget større. Efter Sorenskrivernes Opgaver have de i Femaaret afhændede Eiendomme været:

i Tune Sorenskriveri . . .	757	Salgssum	3,151,244	Kr.
i Rakkestads Sorenskriveri .	445	Do.	2,622,320	„
i Moss Do. .	362	Do.	3,010,748	„

deriblandt Moss Jernværk med underliggende Jordgods, der i 1875 afhændedes for 460,000 Kr.

i Ide og Marker Sorenskriveri	430	Salgssum	3,644,800	Kr.
i Thrygstad Do.	380	Do.	2,205,828	„

Udvandringslysten er ikke tiltaget, det er kun løse og ledige Personer, der stundom udvandre. Det er mig ikke bekjendt, at nogen Mand har solgt sin Eiendom for derved at tilveiebringe Midler til Udvandring.

Udgifterne til Fattigforsørgelse, til Sundhedsforanstaltninger og til Sindssyges Pleie ere i Stigende; forøvrigt ere Skattebyrderne omtrentlig de samme som i forrige Femaar.

Amtskommune-Skatterne ere stegne fra 6 Kr. til 8 Kr., væsentligt paa Grund af Udgifterne til Sundhedspleien og til Sindssyge-Forpleiningen, samt paa Grund af pligtige Afdrag paa tegnet Bidrag til Jernbaneanlægget. De dertil af Kommuner og Private tegnede Aktiebidrag ere maaske noget trykkende, men de store Forhaabninger, som i Distriktet knytte sig til dette Anlæg, gjøre at disse Udgifter, uagtet mindre Udsigter til at Aktierne blive rentebærende haves nu end da Aktierne tegnedes, bæres med Taalmodighed.

I 1875 forpleiedes overensstemmende med Sindssygelovens § 19 112 Personer, medens dette Antal i 1870 var 106.

I Femaaret er en Omlægning af Hovedveien fra Brændemoen til Lundeby i Eidsberg fuldført, og en lignende Omlægning fra Lundeby til Ørje i Ødemark paabegyndt. Disse Omlægninger ville ikke forøge Hovedveis-Længden.

I Femaaret er anlagt omtrent 2 Mile nye Bygdeveie — 1 Mil og 14,630 Alen væsentligt i Thrygstad, Haabøl, Aremark, Varteig og Askim, — hvorhos i Hvaløernes Præstegjæld endel private Veie ere udbedrede og optagne som Bygdeveie, tilsammen til en Længde af omtrent 2 Mile. Amtet havde ved Udgangen af 1875 $41^5/_8$ Mile Hovedvei og $92^5/_8$ Mile Bygdevei.

Antallet af offentlige Justits- og Politisager har været:

1871 . .	246 Sager, hvori	328 Tiltalte	
1872 . .	228 „ „	324 —	
1873 . .	232 „ „	306 —	
1874 . .	231 „ „	285 —	
1875 . .	322 „ „	397 —	
	1,259 Sager, hvori	1,640 Tiltalte	

I forrige Femaar var Antallet af Sager 1,225 med 1,619 Tiltalte.

Brugen af skarpe Vaaben under Slagsmaal og Overfald er endnu meget hyppig, men den strænge Afstraffelse for Legemsfornærmelser, hvorunder Kniv er benyttet, synes dog at have virket afskrækkende.

Blandt de paatalte Justitsforbrydelser have 3 angaaet Mordforbrydelsen; den ene af disse har foranlediget Dødsdoms Fuldbyrdelse.

Tjenerlønnen har været noget i Stigende, og Vanskeligheden af at faa Tjenere er bleven større.

Arbeideres Dagløn er derimod betydelig steget.

Landhandlernes Antal var ved Udgangen af 1875:

i Moss Fogderi	37.
i Ide og Markers Fogderi . .	25.
i Rakkestads Do. . .	59.

Paa Søerne i det Fredrikshaldske Vasdrag er i Fart 1 Dampskib, alene bestemt til Transport af Tømmer.

For Passagerfragt gaar under den Tid, Glommen ikke er belagt med Is, et Dampskib „Krabben“ mellem Sarpsborg og Grønsund i Eidsberg.

I Aaret 1872 oprettedes et Brandforsikringsselskab i Onsø med Forsikringssum 600,000 Kr., og i 1873 et Do. i Skeberg med 418,060 Kr.

Af Forbrugsforeninger haves: i Aremark 4, i Thrygstad 3, i Degernæs og Eidsberg 2, i Rødenæs 1, i Askim 1.

I Femaaret er oprettet:

en Husflidsskole i Glemminge med 1 Lærer og 24 Elever;

en Haandgjerningsskole ved Soli Brug i Tune med 60 Elever — Skolen er i Gang 3 Maaneder af Aaret under den Tid, Sagbruget af Mangel paa Vand ikke kan drives. Denne Skole er til stort Gavn for Brugets Arbeidere og deres Børn. Deri forfærdiges alle Slags Træarbeider, Børster m. V. —;

en Træskjæreskole i Haabøl med 54 Elever; Skolen er istandbragt ved Bidrag af Sparebanken;

en Husflidsskole paa Torp i Borge, hvilken Skole af Mangel paa Søgning nedlagdes i 1875;

tvende Haandgjerningsskoler i Thrygstad;

trende Handelsforeninger, 2 i Eidsberg og 1 i Baastad, Annex til Thrygstad.

Ved Hafslunds Brug er fremdeles bestaaende et i 1866 stiftet Arbeidersamfund med 180 Medlemmer, med en Musik- og Sangforening, en Bogsamling paa 600 Bind samt en Husflids- og Haandgjerningsskole.

B. Kjøbstæderne.

Fredriksstad.

Magistratens Beretning af 17de Juli f. A. er saalydende:
(Se Bilag 1.)

Efter hvad der i denne Beretning indeholdes om det betydelige Opsving, som Sagbrugsvirksomheden i Fredriksstad i Femaaret har taget, har jeg søgt at erhverve mig Oplysninger herom, der kunne begrunde en historisk Forklaring om denne Virksomhed. I Henhold til de herom erhvervede Oplysninger skal jeg meddele Følgende:

Indtil Aaret 1860 udskibedes fra Fredriksstad ingen forædlet Last, men udelukkende hollandske Bjælker, medens dog endel Tømmer for Fredriksstads Regning blev skaaret ved Sagbrugene ved Sarpfos og udskibet fra Sarpsborg.

Efterat Sagbrugsprivilegierne ved Lov af 26 Juni 1854 vare ophævede, begyndte, strax Loven tillod det, nemlig i 1860, to Dampsage af DHrr. W. Gutzeit og J. N. Jakobsen at tages i Brug. Disses Antal er efterhaanden forøget, saa at der nu findes 13, hvis Skurevne opgives til mindst 200,000 Tylvter aarlig. Fire af disse Dampsage ligge paa Byens Grund, de øvrige 9 i nærmeste Omegn, nemlig 2 i Onsø, 2 i Borge og 5 i Glemminge, men alle med Udskibning gjennem Fredriksstad.

I Aaret 1863 opførtes af DHrr. S. Wiese og J. N. Jakobsen de første Damphøvlerier, og disse vare, saavidt vides, de første Damphøvlerier for Export baade her i Landet og i vore Nabolande.

Saadanne Høvlerier findes nu i Fredriksstad og nærmeste Omegn forenede med 8 af Dampsagene, og de have en Produktion af 13 til 15 Millioner Stykker Bord, hvilket Kvantum i de sidste Aar ogsaa antages at være høvlet.

For Tilgodegjørelse af Baghun og Kantflis, der tidligere kun benyttedes til Gjærdefang og Brændsel, begyndte man samtidigt med Høvlerierne ved Dampsagene at opføre Stavmaskiner og Lægtesage. Disse findes nu ved alle Dampsage, og antages de af Affaldet at tilveiebringe 12 à 15 Millioner Stykker Stav aarlig.

Ved 2de Brug findes Maskin-Snedkerværksteder hovedsagelig for Fabrikation af Døre, og ved 6 Brug Listemaskiner, der levere Listeværk af forskjelligt Slags.

Ved tvende Brug er gjort Forsøg med Tilgodegjørelse af Sagmøl, hvoraf der ved de større falder meget mere, end der behøves til Brændsel for Dampkjedlerne. Det ene Forsøg mislykkedes og blev opgivet for nogle Aar siden;

det andet antager man vil lykkes, idet en chemisk Fabrik for Oxalsyre allerede er i Gang.

At Fredriksstad med sin gode og i Regelen isfri Havn har en særdeles heldig Beliggenhed for Forædling og Export af Tømmer fremgaar tydeligt og sikkert deraf, at det Kvantum, som nedflødes dertil i Glommen, stadigt er steget, saaledes at det Kvantum, der nu flødes til Fredriksstad, omtrentlig er dobbelt saa stort som det, der flødes til Brugene ved Øieren og i Christiania samt ved Sarpsborg og Soli.

Efter hvad der er anført om Trælastindustriens Udvikling i og omkring Fredriksstad tør det antages, at Sagbrugsprivilegiernes Ophævelse i de 15 Aar, som siden ere hengaaede, har bevirket store Forandringer og Forbedringer ved Trælastens Forædling, samtidig med at den har virket til Tømmerprisernes successive store Stigning. Det er saaledes oplyst, at 12 Alens Tømmer 9″ Top til Glommens Vasdrag, der for 20 Aar siden betaltes med 9 Kr. 60 Øre à 11 Kr. 20 Øre, i $18^{73}/_{74}$ betaltes med indtil 48 Kr. og selv under senere dalende Konjunkturer er betalt med 40 Kr. pr. Tylvt.

Den Konkurrence i Tømmerhandelen, som ved Sagbrugsprivilegiernes Ophævelse og den store Tømmerbedrift, som i Fredriksstad er reist, har ogsaa bevirket Foretagender til en forbedret Flødning, hvorved ikke saameget Tømmer som tidligere i Elvedragene gaar tabt.

Den store Værdi, som Landets Skove paa Grund af Tømmerets bedre Forædling har faaet, bevirker naturlig en større Omhu hos Skoveierne for at bevare deres Eiendomme end forhen, og selv i denne Retning maa Virksomheden hermed i Fredriksstad være fortjenstfuld. Da nu Damphøvleriernes Tømmeraffaldets Tilgodegjørelse og de store Kapitaler, som derved vindes, antagelig har sin Oprindelse fra Virksomheden i Fredriksstad og derfra udbreder sig over det øvrige Land, fortjener denne Bedrift en særdeles Anerkjendelse, hvorfor jeg ved denne Leilighed har troet at burde henlede Statsstyrelsens Opmærksomhed paa de Mænd, der, som ovenfor berørt, have bragt denne Virksomhed i Udøvelse.

Skatte-Evnen i Fredriksstad er under Trælast-Virksomheden bleven stor, men det maa erkjendes, at Borgernes og Kommunebestyrelsens Beredvillighed til store Foretagender inden Byen ogsaa er bleven stor, og langt større end i nogen anden af Amtets Kjøbstæder. Enhver, der kjendte Fredriksstad for 15 Aar siden, og kjender Forholdene der nu, vil erkjende dette. Dette gjælder naturligvis Byens vestre Del, eller den saakaldte Forstad, hvor Tømmerhandelen paa Grund af Lokaliteten har faaet sit Sæde. Denne Bydels hurtige Bebyggelse og Regulering er en Mærkelighed. Reguleringen er for nogen Del fremskyndet ved nogle i senere Aar stedfundne mindre Ildebrande i Forstaden.

Hvad der har været og endnu er en stor Byrde for Fredriksstads By, er dens Adskillelse ved Glommen og dens Mangel paa godt Vand. Kostbare Forsøg ere gjorte for at rette herpaa; saaledes er Færgestedet indkjøbt af Kommunen, og Overfarten vil blive besørget ved Dampfærger, efterat det er erkjendt ugjørligt formedelst Skibsfarten at anbringe Bro over Glommen. Man har ogsaa under Arbeide et Vandforsynings-Anlæg, og det er at antage, at Kommunen vil anstrænge sig til det yderste for at bringe dette til heldigt Resultat.

Den store Virksomhed i Fredriksstad og Omegn og det store Antal Arbeidere, som der søger sin Næring, har havt en mærkelig Indflydelse paa Kriminalstatistiken for denne By.

Antallet af offentlige Justits- og Politisager har været:

i 1871	69	Sager,	hvori	92	Tiltalte,
i 1872	54	—	„	84	—
i 1873	80	—	„	99	—
i 1874	68	—	„	84	—
i 1875	113	—	„	125	—
	384	Sager,	hvori	484	Tiltalte,

altsaa har henved en Trediedel af samtlige i Amtet behandlede offentlige Sager vedkommet Fredriksstads By.

Hertil kommer Mulktforelæggelser, der ikke have foranlediget Tiltale:

i 1871	596
i 1872	620
i 1873	726
i 1874	823
i 1875	1,386
	4,151

Den store Forøgelse i 1875 af offentlige Sager og Mulktforelæggelser kan maaske for nogen Del være foranlediget ved den større Arbeidsstok, som Jernbaneanlægget har kaldt til Byen.

Fredrikshald.

Magistratens Beretning af 17de November 1876 er saalydende:

(Se Bilag 2.)

Fredrikshalds By har i det Hele et Udseende, der vidner om Velstand, Skjønhedssands og om en velordnet Virksomhed og Bestyrelse.

Bebyggelsen, Brolægning, Belysning, Træplantningsanlæg m. V. bærer et større Præg heraf end i de fleste andre af Landets mindre Kjøbstæder.

Vel hører jeg stadigt paastaa, at Detailhandelen i Fredrikshald gaar tilbage, især hvad Samhandelen med Sverige angaar, fordi Kommunikationerne med Nabodistrikterne ikke endnu ere, som de burde være, og fordi Toldforholdene i Sverige ere forandrede og bevirke, at Handelen i Fredrikshald har

aftaget, men Magistratens Beretning om den betydelige Stigning af den beskattede Formue og Indtægt vidner dog om, at Byen er i Fremgang, og at dens Forholde ere sunde. Byens Hovedbedrift Trælasthandelen, de forbedrede Indretninger med Tømmerets Forædling, hvortil Exemplet antages hentet fra Fredriksstad, det forøgede Skibsrederi og den forøgede industrielle Virksomhed i Tistedalen maa antages i væsentlig Grad at have virket til Byens Fremgang.

De store Opofrelser, som Fredrikshalds Borgere og Kommune har gjort for Fremme af Jernbaneanlægget og især for dettes Forbindelse med svensk Jernbanenet, vidner om, at Samfærselen med de svenske Grændsedistrikter betragtes som Hovedopgaven for Byens økonomiske Fremtid.

Magistraten bemærker, at det ved Siden af Jernbaneanlægget i denne Henseende vil være af Vigtighed fra den eventuelle Jernbanestation ved Præstebakke i Id at faa en Vei gjennem Enningdalen til Id, samt Omlægning af Veien til Svinesund. Herved skal jeg bemærke, at Forestilling af Amtet til Indre-Departementet er afgivet om Undersøgelse fra norsk og svensk Side af et Veianlæg til Tyslingmoen og Bullaren, og at Forslag med Overslag for længere Tid siden er afgivet om Omlægning af Veien til Svinesund, hvilket Forslag af Regjeringen var forelagt Storthinget, men blev standset, fordi man i selve Fredrikshald fandt, at dette burde staa tilside for et Veianlæg om Tyslingmoen og Bullaren.

Hvad Magistraten har bemærket om Ønskeligheden af en Veiforbindelse mellem Fredrikshald og Degernæs, har af Amtet været iagttaget, og forberedende Undersøgelser hertil ere anstillede.

Sluttelig finder jeg med Hensyn til Kriminalstatistiken for Fredrikshald at burde anføre, at Antallet af de offentlige Justits- og Politisager har været:

i 1871 . .	53	Sager,	hvori	68	Tiltalte
i 1872 . .	61	„	„	75	—
i 1873 . .	40	„	„	52	—
i 1874 . .	54	„	„	65	—
i 1875 . .	72	„	„	79	—
	280	Sager,	hvori	339	Tiltalte

og Mulktforelæggelser, der ikke have foranlediget Tiltale:

i 1871	191
i 1872	219
i 1873	214
i 1874	323
i 1875	529
	1,476

Moss.

Byfogdens Beretning af 18de November 1876 er saalydende:

(Se Bilag 3.)

Moss By fik ved Loven af 26de April 1875 en betydelig Udvidelse, idet Strækningen ved søndre Ende af Moss Sund og det egentlige Moss Jernværk blev underlagt Byens Territorium.

Sidstnævnte Del af Udvidelsen og Jernværkets Overgang til ny Eier vil utvivlsomt komme til at udøve væsentlig Indflydelse paa Virksomheden inden Byen, thi den Del af Mosse-Elvens Vandfald, der benyttedes til det nu nedlagte Værks Drift, vil vel herefter blive benyttet til industrielle Anlæg.

Med Hensyn til Møllledriftens Betydning har jeg fra D'Hrr. Gerner & Søn erhvervet mig Oplysning om dens Omfang ved dette Handelshus's Møller. Ved disse er formalet:

i 1871	100,094	Tønder
i 1872	120,825	—
i 1873	119,337	—
i 1874	117,175	—
i 1875	102,354	—
tilsammen	559,785	Tønder Kornvarer;

heraf	431,672	Tønder	Rug,
	34,994	—	Hvede,
	93,119	—	Byg; hvoraf igjen norsk Korn
udgjør	12,000	Tønder	Rug,
	3,447	—	Hvede og
	14,540	—	Byg.

Melet forsendes fornemmelig til alle Byer ved Christianiafjorden og paa Kysten indtil Bergen.

En Virksomhed inden Moss By, som Byfogden ikke har berørt, finder jeg her at burde omhandle, nemlig Chr. August Thornes Conservation af animalske og vegetabilske Levnetsmidler. Jeg har underhaanden søgt at skaffe mig Oplysning om denne Virksomheds Historie, dens Udstrækning og Betydning.

Den hermetiske Bevarelse af Levnetsmidler skal i Aaret 1807 være opfunden i Paris, men forblev ukjendt her i Landet, indtil Chr. August Thorne, dengang bosat i Drammen, i Aaret 1842 begyndte sin Virksomhed hermed. Af forskjellige Grunde blev denne Virksomhed ikke lønnende for ham i Drammen, hvorfor han flyttede til Moss i Aaret 1864 for der at fortsætte dermed, idet han nemlig ansaa dette Sted langt fordelagtigere beliggende især for den væsentlige Del af hans Virksomhed, Nedlæggelsen af Ansjos-Sild. I de $12^1/_2$ Aar, han har boet i Moss, er hans Virksomhed saaledes bleven udvidet, at han i Aaret 1874 nedlagde 29,462 Daaser Ansjos, — af Mangel paa Sild nedlagde han i 1875 kun 8,071 Daaser. I Aaret 1874 nedlagde han 26,379 og i 1875 22,629 Daaser Levnetsmidler.

I Aaret 1874 afsattes Fabrikata for 96,000 Kr. og i 1875 for 56,000 Kr.

I Moss Byes Omegn har Thornes Virksomhed en stor Indflydelse ved Letheden i til ham at afsætte de Produkter, hvorfor han har Brug, hvorhos ogsaa bør bemærkes den

Opmuntring, han giver omboende mindre Jordbrugere til at dyrke Havesager, som med Fordel til ham afsættes.

Hans Virksomhed har dog den største Betydning i den Adgang, som nu haves og stærkt benyttes for Husholdninger i Almindelighed, for Orlogs- og Koffardiskibe, for Landmilitær-Etaten og for Turister til altid at have vedhaanden friske og vel konserverede Levnetsmidler.

En fordelagtig Afhændelse af Ansjos-Sild, som i de fleste Aar i stor Mængde fiskes i Fjorden ved Moss, har ogsaa givet Fiskerne en Indtægt, de tidligere ikke kjendte til, og hans Virksomhed med denne Silds Beredning er af stor Betydning for Norges Fiskeri-Bedrift.

At Thornes Virksomhed er bleven verdensberømt og anerkjendt, fremgaar deraf, at hans Fabrikata ere blevne prisbelønnede og givet hæderlig Omtale ved Udstillingen:

i London	i Aaret	1862,
i Bergen	—	1865,
i Stockholm	—	1866,
i Boulogne sur mèr . . .	—	1866,
i Paris	—	1867,
i Cassel	—	1870,
i Göteborg	—	1871,
i Neapel	—	1871,
i Kjøbenhavn	—	1872,
i Drammen	—	1873,
i Wien	—	1873,
i Philadelphia	—	1876 og
i Norrköping	—	1876.

Den største Afsætning, Thornes Varer have, er til Koffardi-Flaaden og navnlig til de store Skibe, der gaa i transatlantisk Fart, medens Afsætningen til den norske og svenske Flaade ogsaa er betydelig, især deleshed var den stor til den store svenske Expedition i Aarene 1870 og 1871 under Kommando af Baron T. W. von Otter, der under 19de Februar 1872 meddelte Thorne Vidnesbyrd om, at de fra ham modtagne Fabrikata vare af ypperste Beskaffenhed.

Jeg har troet at burde give denne Meddelelse, fordi jeg finder, at Thornes Virksomhed og den Andel, han har i dens Opkomst og Udbredelse, hvilken Virksomhed har nydt saa megen Anerkjendelse i Udlandet, ogsaa fortjener en Anerkjendelse i Hjemmet.

Jeg henviser forøvrigt til en Artikel herom i „Norsk Folkeblad“ for 11te Januar 1873.

Som af Byfogden bemærket, bevirkede Bestemmelsen om Jernbaneanlægget en betydelig Stigning af Priserne paa faste Eiendomme, og man skulde deraf tro, at Forhaabningerne om dette Anlægs Indflydelse paa Byens Velstand og Rørelse vare store. Dette viste sig imidlertid ikke i de Bidrag, som Kommunen og Private dertil gave; thi disse vare forholdsvis mindre end i nogen anden af Amtets Kjøbstæder. Ved Underhandlingerne herom erfarede jeg, at Meningerne vare forskjellige, idet der ytredes Frygt for, at den nærmere Berørelse, hvori Moss By vilde komme med Hovedstaden, vilde bevirke, at Handelen, som Moss nu havde, vilde trække sig til Christiania. Det vil dog vistnok i Tiden vise sig, at denne Frygt har været ugrundet, og at Jernbaneanlægget i og for sig og ved den Forbindelse, hvormed Byen sandsynlig derved vil komme med Vestsiden af Fjorden, vil give Moss By den Betydning, som den efter dens fordelagtige Beliggenhed og naturlige Forhold for længere Tid siden burde have havt.

Byfogden bemærker, at Byen har en hæderlig og ved Afholdelsen fra Nydelsen af spirituøse Drikke udmærket Arbeidsklasse, men at de saakaldte Sjouere og Løsarbeidere ere hengivne til Drik, hvorfor ogsaa denne i Femaaret har tiltaget. Naar imidlertid hensees til det mindre Antal Forbrydelser og Lovovertrædelser, som her begaaes, skulde man tro, at Brændevinsdrikken i Moss er mindre end i nogen af de andre Byer.

Antallet af de offentlige Sager var:

i 1871	7	Sager	med	12	Tiltalte,
i 1872	7	—	„	7	—
i 1873	8	—	„	17	—
i 1874	5	—	„	5	—
i 1875	14	—	„	18	—
	41	Sager	med	59	Tiltalte,

og Mulktforelæggelser, der ikke have foranlediget Tiltale:

i 1871	47
i 1872	113
i 1873	48
i 1874	106
i 1875	143
tilsammen	457

Det er dog vel muligt, at flere Forbrydelser og Lovovertrædelser nu, da Byen har faaet en egen Politimester, ville blive opdagede og paatalte.

Det Vandværk, til hvis Anlæg Kommunen har gjort stor Opofrelse, er nu fuldført og færdigt.

Sarpsborg.

Byfogdens Beretning af 18de Mai f. A. er saalydende:

(Se Bilag 4.)

Sarpsborg er den By inden Amtet, der har gjort mindst Fremgang; ingen ny Virksomhed er i Femaaret deri optaget, og nogen Udvidelse af den ældre er heller ikke deri sporet.

Der er paa de næringsdrivende Borgeres Hænder ikke store Kapitaler, og det har ikke vist sig, at saadanne udenfra ere anvendte til ny Virksomhed inden Byen.

Byens Opland er lidet, og, som af Byfogden bemærket, er Handelen med Brændevin og Øl kanske den væsentligste.

Kommunens Beskatningsret til Trælast, der udskibes gjennem Toldstedet, bærer de væsentligste af Kommunens Byrder.

Den ligefra Sarpsborgs Anlæg forfegtede Mening, at Betingelsen for, at denne By skal komme til at gjøre nogen Fremgang, er, at Borregaard indlemmes under By-Jurisdiktionen, har ogsaa i dette Femaar gjort sig gjældende; Magistrat og Kommunebestyrelse have nemlig indgivet underdanigst Andragende om, at der maatte forelægges Storthinget kongelig Proposition til Lov om Udvidelse af Kjøbstadens Grændser, inden hvilke Borregaard var foreslaaet indlemmet; om en saadan Indlemmelse vil komme til at udøve nogen Indflydelse paa Virksomheden inden Byen, er vel tvivlsomt.

Jernbaneanlægget, der ved Sarpsborg danner Sammenknytningspunktet mellem dets østre og vestre Del, vil maaske komme til at give Byen et væsentligt Stød fremad.

Det er en Følge af, at de i Sarpsborgs Nærhed liggende store Brugs Arbeidsstok dels har Bolig i Byen, dels deri omsætter sin Arbeidsfortjeneste, at Brændevinsdrik og Beruselse der er noget større, end Byens egen Folkemængde kunde give Anledning til.

Naar man imidlertid sammenholder Forholdet mellem Antallet af Justits- og Politiforseelser i denne By og de øvrige Distrikter, vil det sees, at det ikke staar værre til her end andetsteds.

Antallet af de offentlige Sager var:

i 1871	16	Sager	med	21	Tiltalte,
i 1872	15	—	„	25	—
i 1873	19	—	„	26	—
i 1874	18	—	„	26	—
i 1875	12	—	„	18	—
	80	Sager	med	116	Tiltalte,

og Mulktforelæggelser, der ikke have foranlediget Tiltale:

i 1871	130
i 1872	166
i 1873	218
i 1874	229
i 1875	344
Tilsammen	1,087.

Smaalenenes Amt, den 9de April 1877.

Sibbern.

Bilage til Femaarsberetningen for 1871—1875 for Smaalenenes Amt.

Bilag 1. Beretning fra Magistraten i Fredriksstad.

Femaarene 1871—1875 maa i det Hele taget siges at have været særdeles gunstige for Stedets Fremvæxt, da i denne Periode dets vigtigste Næringskilde Trælasten har givet en Afkastning, som Folk ikke kan mindes Mage til. Der blev derfor ogsaa paa mange Hænder i enkelte Aar, især i 1873 og tildels i 1874, tjent — efter vore Forhold i alle Fald — store Formuer, og flere Handelshuse have derved kunnet lægge en god Grundvold for en fremtidig solid Virksomhed. Dette sporedes ogsaa gjennem en stedse voxende Virksomhed i og omkring Byen, dels ved Udvidelse og Forbedring af gamle, dels ved Anlæg af nye Sagbrug. Til yderligere Bevis paa Stedets Fremgang kan tjene Følgende: Folkemængden, som var den $^{31}/_{12}$ 65 — 6,833 og den $^{31}/_{12}$ 70 — 8,396 Mennesker, beløb sig den $^{31}/_{12}$ 75 til 9,705 Mennesker, altsaa en Tilvæxt i de sidste 10 Aar af 42 % og i de sidste 5 Aar af henved 16 %. Derhos meddeles til Oplysning om Skatteforholdene i Femaaret følgende tabellariske Oversigt:

Aar.	Skatteydernes Antal.	Beskattet Formue.	Skatbar Indtægt.	Udlignet Byskat paa		Udlignet Fattigskat.	Samlet Skat.	Skatteskilling paa hver skatbar Daler.
				Formue og Indtægt.	fast Eiendom.			
		Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	
1871	1,272	1,159,000	334,697	10,263	2,566	4,271	17,100	4,61
1872	1,236	997,550	317,446	11,600	2,900	4,000	18,500	5,55
1873	1,117	1,349,500	408,464	13,600	3,400	3,500	20,500	4,40
1874	1,232	1,942,000	584,035	20,000	5,000	3,500	28,500	4,20
1875	1,353	2,396,500	565,981	28,000 *)	7,000	2,500	37,500	5,60

*) dertil kommer 11,000 Spdlr. af Bykassens Udgifter, som dækkes ved Laan.

Af denne Oversigt vil det sees, at baade Formue og Indtægt er voxet ikke ubetydelig, og gjælder dette især Førstnævnte, der siden 1872 har mer end fordoblet sig. Herved maa man dog ikke lade sig blænde, da visselig en Del af denne Forøgelse skriver sig fra høiere Værdiansættelser af de faste Eiendomme og specielt af de forskjellige Trælastfirmaer tilhørende Skove.

Men medens det saaledes af Ovenstaaende fremgaar, at Stedets Velstand er voxet adskillig i Femaaret, viser det sig paa den anden Side, at de kommunale Udredsler ere stegne i endnu høiere Grad og have oversteget Progressen af Formuen og Næringen, og det uagtet Fattigbyrderne, paa Grund af de gode Tider for den arbeidende Klasse, have været nedadgaaende. Den samlede Byskat var saaledes for 1871 mellem 12 à 13,000 Spdlr. og steg successiv aarlig til 1875, da den udgjorde 35,000 Spdlr. foruden 11,000 Spdlr., der dækkes ved Laan. Aarsagen til denne store Stigning ligger dels i en gjennemgaaende Stigning i alle Retninger, saavel af samtlige Lønninger til Byens Funktionærer som af Arbeidspriser m. m., dels i Udførelsen af forskjellige nye Foretagender, hvormed større Udgifter have været forbundne og som for en væsentlig Del igjen nødvendiggjordes af Byens hurtige Udvikling.

Af Forføininger, der saaledes ere trufne i forskjellige kommunale Brancher, skal jeg udhæve følgende:

Byens Kirke, som i mange Aar havde befundet sig i en mislig Forfatning og som det derfor længe havde været paatænkt at restaurere, underkastedes i Sommeren 1874 en større gjennemgaaende Hovedreparation, hvorved den erholdt ganske ny Indredning og forsynedes med Taarn. Dette Ar-

beide kostede i sin Helhed henved 9,000 Spdlr. Den vestre Bydel har hidtil havt Kirke fælles med det tilstødende Glemminge Landsogn; men da denne Kirke paa langt nær tilfredsstiller Behovet til Kirkeplads, efterat saavel Byens som Landkommunens Folkemængde er voxet saa betydelig, har der i længere Tid været paatænkt Opførelse af en egen Kirke for denne Bydel. Til den Ende er Tomt indkjøbt, og Indbydelse til Indgivelse af Konkurrence-Tegninger til Kirken udgik allerede i Begyndelsen af forrige Aar, men uden at man endda er bleven enig om Valget. Denne Sag haabes imidlertid ordnet i den nærmeste Fremtid.

Da Begravelsespladsen for den vestre Bydel omkring Glemminge Kirke begyndte at blive opfyldt, blev i forrige Femaar indkjøbt et Stykke af Trosvig Mark i dette Øiemed. De fornødne Drænings- og andre Anlægsarbeider ere derefter foretagne, og et Gravkapel — der kommer paa omkring 3,000 Spdlr. — har i Femaaret været under Opførelse og og ventes med det Første at blive færdigt. Kommunen har endelig, da der senere paa Grund af Vestsidens uventede store Tilvæxt opstod Frygt for, at den nye Gravlund var for liden, indkjøbt et Stykke til af Nabotomten, hvorved man haaber at have sikret sig fornøden Plads for lange Tider. Det senere tilkjøbte Stykke koster henved 1,800 Spdlr.

Real- eller Borgerskolen er overensstemmende med Lov 17de Juni 1869 omdannet til en kommunal Middelskole med Latin- og Engelsk-Linie og med 6 opadstigende etaarige Klasser samt 2 Forberedelsesklasser. Ved Kongelig Resolution af 31te Mai 1873 er det derhos tilstaaet Skolen Ret til at holde Afgangsexamen med samme Virkning som offentlig Middelskole. Elevantallet er steget fra 142 i 1870 til 151 i 1875. Skolen har i de senere Aar havt et Statsbidrag stort 600 Spdlr., hvorhos Kommunen i Aarene 1871, 72, 73, 74 og 75 har tilskudt henholdsvis 700, 900, 800, 700 og 1,200 Spdlr. Skolen har 1 Bestyrer, 8 Underlærere, hvoraf 2 Seminarister og 1 Lærerinde.

Almuskolevæsenet er i Femaaret ordnet. Tvende større Almuskolebygninger, der koste Kommunen omkring 45,000 Spd., ere opførte for den vestre Bydel og en Inspektør er ansat. Forøvrigt mærkes med Hensyn til Almuskolevæsenet Følgende:

Østsidens Almuskole havde ved Udgangen af 1870 3 Lærere og 248 Elever, Vestsidens 6 Lærere, 2 Lærerinder og 729 Elever. Ved Udgangen af 1875 havde Østsidens Almuskole 185 Elever, 3 Lærere og 2 Lærerinder, hvoraf 1 kun underviste 12 Timer i Haandarbeide. En liden Skole paa Bymarken havde 51 Elever under 1 Lærerinde. Almuskolen paa Vestsiden havde 768 Elever, deraf 419 paa Seierstens Almuskole og 319 paa St. Croix Almuskole. Paa første Sted underviste 4 Lærere og 5 Lærerinder; paa det sidste Sted 3 Lærere og 3 Lærerinder. Almuskolen havde altsaa i det Hele 1,003 Elever, 10 Lærere og 11 Lærerinder. En med Almuskolen omtrent sideordnet Privatskole, den saakaldte Indremissionens Privatskole, havde samtidig 178 Elever under 3 Lærere, 3 Lærerinder og 1 Hjælpelærerinde. Almuskolen var i 1875 ordnet dels med 5, dels med 6 opadstigende Klasser og havde ved Aarets Udgang 33 Klasser. Paa Østsiden vare de 3 nederste, paa Vestsiden Førsteklasserne Fællesklasser for Gutter og Piger. De 3 nederste Klasser havde daglig Undervisning hver Dag fra 8—11 eller 11—2, de øverste Klasser 6 Timers Undervisning hveranden Dag fra 8—2. Alle Klasser havde altsaa 18 Timers ugentlig Undervisning, deri medregnet Gymnastik for Gutter, men ikke Haandarbeide for Piger. Gymnastik var tildelt 1 Time ugentlig i de øverste Gutteklasser; alle Pigeklasser havde 4 Timer obligatorisk Undervisning i Haandarbeide. En Haandgjerningsskole for Gutter med 40 Elever, fordelte paa 4 Partier, hvert med 12 Timers ugentlig Undervisning, var sat i Gang fra 1ste August. Skolen bestyres af 1 Inspektør. Desforuden havde hver Klasse sin særskilte Klasseforstander, ligesom 2 Førstelærere havde det nærmere Tilsyn, hver ved sin Skole. Ved hver af Bysiderne var engageret et Skolebud til at passe Skoleforsømmelserne. Disse vare for den samlede Skole i 1875 $12^1/_{10}$ %, deraf $1^6/_{10}$ med Tilladelse, $3^9/_{10}$ paa Grund af Sygdom, $6^5/_{10}$ uden Tilladelse. Paa Vestsiden havdes i Skolebygningerne foruden 2 mindre Reserveværelser 20 andre, hvert med et Kubikindhold af 7,920 Kubikfod. Regnes gjennemsnitlig 40 Børn i hvert Værelse, var der altsaa for hvert Barn et Kubikindhold af 198 Kubikfod. 17 Skoleværelser vare tagne i Brug. Paa Østsiden vare Værelserne af noget forskjellig Størrelse, et 4,950 Kubikfod, et 6,980 Kubikfod, et 6,336 Kubikfod, et 3,696 Kubikfod og et noget over 4,000 Kubikfod. Børneantallet var ikke i nogen Klasse over 34, Kubikindholdet for hvert Barn altsaa fra 108 Kubikfod til 206 Kubikfod. Intet Værelse brugtes mere end 6 Timer daglig.

Paa Budgetterne for 1871, 72, 73, 74 og 75 var der opført til Almuskolevæsenet, derunder ogsaa indbefattet Haandgjerningsskolerne, henholdsvis 2,628 Spd., 2,836 Spd., 3,562 Spd., 5,062 Spd. og 8,990 Spd. I dette sidste Beløb er dog indbefattet 2,140 Spd. til Inventariesager og Undervisningsapparater, foranlediget af den i 1875 gjennemførte nye Organisation. Paa Budgettet for indeværende Aar er vedtaget i samme Øiemed 7,550 Spd., der for Fremtiden visselig kan ansees som Minimum.

Som formentlig af adskillig Interesse skal jeg efter en af Inspektøren ved Fredrikshalds Almuskole i September f. A. afgivet Indberetning gjengive følgende Sammenligning for efternævnte Skoler:

	Udgiftsbudget for 1875.
1. Fredrikssstads Almuskole havde i 1875: 1 Inspektør, 10 Lærere, 8 Lærerinder, 1,040 Elever . . . . . (Efter nærværende Indberetning var Forholdet her ved Udgangen af 1875 forandret	8,990 Spd

	Udgiftsbudget for 1875.
saaledes at man havde 10 Lærere og 11 Lærerinder samt et Elevantal af 1,003).	
2. Tønsbergs Almuskole: 1 Bestyrer, 6 Lærere, 2 Lærerinder, 534 Elever	2,282 Spd.
3. Drammens Almuskole: 2 Bestyrere, 16 Lærere, 10 Lærerinder, 2,000 Elever . . .	10,000 „
4. Fredrikshalds Almuskole: 1 Inspektør, 10 Lærere, 7 Lærerinder, 1,350 Elever. . .	5,569 „

I 1875 kostede saaledes hver Elev Kommunen:

ved Fredriksstads Skole	8,64 Spd.
(eller hvis Udgifterne til Inventarie- og Undervisningsapparater 2,140 Spd. sættes ud af Betragtning, 6,58 Spd).	
- Drammens Do.	5,00 „
- Tønsbergs Do.	4,27 „
- Fredrikshalds Do.	4,13 „

ved Christiania Almuskoler kostede hvert Barn i 1875 omtrent 7 Spd.

I flere Aar har været i Virksomhed tvende Pigeskoler, nemlig en paa Østsiden og en paa Vestsiden. Den førstnævnte Skole har i Femaaret holdt sig paa omtrent samme Punkt med mellem 30 og 40 Elever, hvorimod Skolen paa Vestsiden i de sidste Aar er voxet adskilligt og talte i sidste Skoleaar 88 Elever.

I 1865 oprettedes en Sømandsskole, og denne har i Femaaret været frekventeret af 83, 75, 100, 98 og 107 Elever. Lærernes Antal har udgjort 13 i de Par sidste Aar. Stats- og Kommunebidraget tilsammen har været 500 Spd.

I forrige Aar oprettedes en Tegneskole, hvis Plan er approberet ved Kongelig Resolution af 3die Juli 1875. Til samme yder Staten, Kommunen og Sparebanken aarligt Bidrag stort respektive 250, 150 og 100 Spd. Skolen, der begyndte sin Virksomhed den 1ste November f. A., frekventeredes i Vinter af 56 Elever. Skolen har 2 Klasser, en for Konstruktions- og en for Frihaandstegning med hver sin Lærer. Der gives Undervisning 5 Dage i Ugen 2 Timer om Eftermiddagen.

Stedets Forsyning med godt Drikkevand har bestandig været mislig, og denne Mangel er bleven mer og mer følelig, eftersom Folkemængden er voxet. Kommunebestyrelsens Opmærksomhed har derfor i længere Tid været henvendt paa denne Sag, og det haabes ogsaa, at det vil lykkes at faa samme ordnet i den nærmeste Fremtid paa en tilfredsstillende Maade. Der er saaledes ved forskjellige Repræsentantbeslutninger i de sidste 5 Aar vedtaget Anlægget af et Vandværk. Dammen til samme er i alt Væsentligt færdig og Rørene til Ledningen vil blive indkjøbt, saasnart Kommunen paa rimelige Vilkaar kan erholde laant de til Anlægget i det Hele fornødne Midler. Hidtil er der til Anlæg af Dammen med Indkjøb af forskjellige Eiendomme ved samme anvendt omkring 15,000 Spd. Anlægget forresten er beregnet til 45,000 Spd.

Ved Kongelig Resolution af 3die Mai 1873 approberedes en Reguleringsplan for den vestre Bydel og overensstemmende med samme er da den senere Bebyggelse foregaaet; derhos har efter de flere i Femaaret indtrufne mindre Ildebrande saavidt muligt Planen været befulgt; men i enkelte Tilfælde har man paa den anden Side maattet erholde Dispensation fra og Forandring i samme. Paa Grund af den tidligere uregelmæssige Bebyggelse, er Reguleringen ofte forbunden med store Vanskeligheder, og der medgaar aarlig betydelige Summer til Expropriationer.

Af Gader og Veie ere flere nye anlagte i Femaaret og Udgifterne til Vei- og Brolægningsvæsenet have været og ville i Fremtiden blive meget betydelige, da Byen har en ualmindelig stor Udstrækning og Bebyggelsen er spredt udover et meget stort Territorium. Til Bevis paa hvilken Tilvæxt disse Udgifter have taget, skal jeg her anføre, at der paa Budgetterne for Aarene 1871, 72, 73, 74 og 75 var opført under Contoen: „Vei-, Brolægnings- og Kloakvæsenet“ henholdsvis 1,850 Spd., 2,050 Spd., 2,400 Spd., 4,900 Spd., 5,500 Spd. Længden af Byens brolagte og ubrolagte Gader og Veie udgjøre:

1) i Østre Fredriksstad:		
Gader, hvori saavel Kjørebane som Fortouge ere brolagte inclusive de aabne Pladse, Torvet etc.	4,000	løb. Alen
Ubrolagte Veie udenfor den egentlige By	6,600	—
2) i Vestre Fredriksstad:		
Torvet er brolagt og udgjør . . .	600	—
Brolagte Fortouge	6,200	—
Do. Rendestene	1,000	—
Ubrolagte Veie indenfor Byens Grænser exclusive de private Veie . . .	12,700	—

Hertil kommer en Del rodelagte Veistykker i Glemminge, hvis Længde jeg dog ikke kan opgive.

Brandvæsenet har faaet forskjellige Forbedringer i Femaaret. Saaledes har man erholdt et nyt Brandreglement approberet ved Kongelig Resolution af 28de Marts 1874 og Brandkorpset er derefter ordnet overensstemmende med samme. I den vestre Bydel er der indrettet en Brandsignalpost, som om Nætterne betjenes af lønnede Folk, og bygget et nyt grundmuret Sprøitehus. Endvidere er der anskaffet 2 udmærkede Sprøiter, nemlig i 1873 en af første Sort Sprøiter, der drives med Haandkraft og kostede 900 Spd., og i 1875 en Dampsprøite, der med Tilbehør kostede omkring 3,800 Spd. Til sidstnævnte Sprøite, der har vist sig som et ualmindelig kraftigt Slukningsredskab, er det Meningen at ansætte fast lønnede Mandskaber. Foruden disse tvende nye Sprøiter har Byen fra før af 7 ældre Sprøiter.

Tillæg til Bygningslovene ere vedtagne af Kommunebestyrelsen i 1871 og approberede ved Kongelig Resolution af 28de Oktober s. A.

Paa Vestsiden er der for et Par Aar siden af et Aktieselskab anlagt et Oliegasværk, fra hvilket efter Kontrakt med Kommunen skaffes den fornødne Gadebelysning til en stor Del af denne Bydel.

I Henhold til Repræsentantbeslutning af 15de Oktober 1873 er der paa Vestsiden opført en ny Veierbod samt ansat der en Stadsveier og for Østsiden en Underveier, saaledes at al Veining og Maaling efter samtidig vedtagne Taxter foregaar i begge Bydele.

I Haab om at opnaa en bedre Ordning af Færgevæsenet over Elven kjøbte Kommunen i forrige Aar for 13,000 Spd. Færgestedet med tilliggende Privilegium og øvrigt Tilbehør. Siden sidste Høst har saaledes Færgestedet været drevet for Kommunens Regning, og det i længere Tid af Mange nærede Ønske om at faa Oversætningen iværksat med Dampkraft er i dette Aar imødekommet ved Repræsentantbeslutning af 18de April om Anskaffelse af tvende mindre Dampbaade, der allerede ere bestilte for 4,800 Spd. og efter Kontrakten skulde være færdige til Høsten.

Til Smaalensbanen har Kommunen i sin Tid taget Aktier for 75,000 Spd., hvorhos den endvidere har forpligtet sig til at tage Aktier for Fjerdeparten af Expropriationsgodtgjørelsen inden Byens Grændser indtil 15,000 Spd.

Det vil af Foranstaaende sees, at der i Femaaret har været udfoldet en stor Virksomhed inden det kommunale Omraade og truffet Forføininger i mange Retninger, hvormed store Udtællinger have været forbundne. Til Følge heraf er, som oven vist, Bykassens Budget voxet i voldsom Grad, paa samme Tid som Byens Gjæld stadig er tiltaget, saaledes som nedenstaaende schematiske Opgave viser:

I Aaret	Anført i Budgettet til Renter og Afdrag af Gjæld.	Gjældens samlede Beløb efter Budgettet.
1871.	4,530 Spd. 99 Sk.	49,600 Spd.
1872.	4,433 — 21 -	47,655 —
1873.	4,088 — 41 -	45,710 —
1874.	6,458 — 78 -	79,015 —
1875.	8,085 — 111 -	137,445 —

Dertil kommer for det sidste Aar Aktiebidraget til Smaalensbanen. Endvidere er i 1875 besluttet optaget et Kommunelaan paa 100,000 Spd. dels til Dækkelse af forskjellige paadragne Forpligtelser, dels til Fuldførelse af Vandværket, hvortil, som ovenanført, er beregnet at ville medgaa 45,000 Spd. Paa den anden Side har Kommunen ikke ubetydelige Aktiva. Efter et af Kæmneren foretaget Opgjør af Kommunens Aktiva og Passiva ved Udgangen af 1875, skulde den have en beholden Formue af 90,000 Spd. Af Aktiva skal jeg indskrænke mig til at bemærke omkring 36,000 Spd. i indestaaende rentebærende Kapitaler og vel 1,200 Spd. aarlig i Jordafgift.

Jeg skal nu gaa over til at omtale Stedets forskjellige Næringskilder.

Den vigtigste af disse, Trælasthandelen, og den dermed i Forbindelse staaende Sagbrugsvirksomhed har, som i Begyndelsen af denne Indberetning berørt, i Femaaret floreret i en ganske mærkelig Grad. Trælastpriserne, der begyndte at stige Høsten 1872, vedblev derefter lige til Foraaret eller Sommeren 1874 at stige og gik op til 60 à 70 %. I den Tid gik derfor Afsætningen raskt fra Haanden, hvorfor ogsaa Tømmerkvantumet stadig voxede. Til Bevis herpaa tjener, at, medens der tidligere aarlig passerede Sarpfossen 80 à 90,000 Tylvter, udgjorde Kvantumet i 1871, 72, 73, 74 og 75 henholdsvis 98,951, 149,757, 153,875, 173,246 og 163,066 Tylvter (i det sidste Kvantum var dog endel allerede kjøbt i 1873 og 74). Fra Sommeren eller Høsten 1874 indtraadte derimod en ikke ringe Reaktion og Stilstand, og viste dette sig især i Foraaret 1875, da Efterspørgselen efter Trælast med Et saagodtsom ganske ophørte. At Handelsforholdene, specielt i denne Branche, have været sunde, fremgaar imidlertid deraf, at intet Opbud har fundet Sted blandt Trælasthusene, og blandt de øvrige Handlende have kun enkelte mindre Kjøbmænd seet sig nødt til at standse, og end ikke disse Standsninger kunne væsentlig tilskrives de forandrede Konjunkturer. De Handlendes Antal er — som Følge af Stedets store Tilvæxt — voxet aarlig betydelig og udgjorde ved Udgangen af forrige Aar, som vedlagte Schema No. 9 viser, 152.

Hvorledes Trælastudskibningen stiller sig i Femaaret, fremgaar af følgende Tabel:

I Aaret	Last, høvlet.	Last, skaaren.	Bjælker.	Splitved.	Tilsammen.
	C.-L.	C.-L.	C.-L.	C.-L.	C.-L.
1871.	28,909½	11,827½	11,857½	9,151	61,746½
1872.	36,860	13,400	12,825½	8,634	71,719½
1873.	40,694½	12,454	7,980½	7,653½	68,773½
1874.	37,953½	12,601½	5,925½	8,783	65,263½
1875.	36,728	8,999½	5,245½	5,838½	56,811½

Hvad der især er at mærke ved disse Tal, er den betydelige Tilbagegang i Bjælkeudskibningen, hvilket er begrundet i, at Trælasten mer og mer forædles herhjemme. Tabellen viser derfor ogsaa — afseet fra den Indflydelse, Konjunkturerne i enkelte Aar kunne have paa Skibningen — en stedse voxende Produktion af den skaarne Last. Medens Trælastudskibningen saaledes aarlig aftager paa Holland, voxer den paa Nord-Tydskland.

Foruden Trælast udskibedes der fra Teglværker beliggende i eller i Nærheden af Byen hovedsagelig til Sverige i 1874 omtrent 3,556,000 og i 1875 3,210,000 Stykker Mursten.

Stedets Skibsfart har hovedsagelig bestaaet i Udskibning af Trælast dels i fremmede, dels i egne Skibe; saaledes har der her ved Toldstedet været:

Aar.	Antal.	Drægtige.
a. indklarerede:		
1871	796	64,448 C.-L.
1872	964	63,868 —
1873	946	69,318 —
1874	899	56,741 —
1875	938	56,885½ —
b. udklarerede:		
1871	980	65,206 —
1872	1,402	76,225 —
1873	1,376	72,484 —
1874	1,528	69,782 —
1875	1,471	66,080 —

Hvad Afkastningen af Skibsfarten angaar, har den indtil 1875 været god, og Rhederivirksomheden er derfor ogsaa begyndt at udvikle sig her i de senere Aar, saa at Stedets Handelsflaade stadig er voxet, og har denne Tilvæxt været i 1872, 73, 74 og 75 henholdsvis 1958, 1691, 1978 og 923 Læster. Folkehyrerne have holdt sig høie og bleve ved at stige i 1875 uagtet Fragternes Nedgang.

I industriel Henseende har især Sagbrugsvirksomheden taget et betydeligt Opsving og der er nedlagt store Kapitaler i de dertil hørende Anlæg. Ved Femaarets Begyndelse fandtes der inden Byens Grændser 3 Sagbrug, hvoraf 2 med Høvl. Senere, nemlig i 1871 og 72, er et fjerde anlagt med Høvl, derhos et af de ældre, som nedbrændte i 1873, gjenopført i større og forbedret Maalestok. Udenfor Byen, men indenfor Toldstedets Grændser, findes 9 Brug, hvoraf 6 med Høvl. Af disse ere 3 opførte i Femaaret, derhos ere i denne Tid flere af de ældre forbedrede og udvidede. Der udfoldes saaledes her en stor Virksomhed og mellem 3 à 4000 Arbeidere have dermed Sysselsættelse.

Ogsaa Produktion af Mursten er tiltaget paa Grund af de høie Priser, som denne Vare har staaet i. Inden Byens Grændser findes 4 Teglværk, som sysselsætte omkring 200 Arbeidere.

Hvad Haandværksdriften angaar, indskrænker den sig til saavidt muligt at tilfredsstille Stedets Behov. Der indføres imidlertid hertil dels fra Udlandet, dels fra andre Kjøbstæder færdige Haandværksarbeider af forskjelligt Slags og Stedets Haandværkere have deri en slem Konkurrence.

Som en Binæring for endel Indvaanere i den østre Bydel maa mærkes det Jordbrug, som drives paa de saakaldte Bymarker. Arealindholdet af disse Marker udgjør omkring 1000 Tønder Land. Deraf tilhører Fæstningen eller Staten omtrent 223 Tønder Land, medens — paa en enkelt Undtagelse nær — Resten er af Kommunen Tid efter anden solgt til Eiendom. Ligesom Jordsmonnet paa disse Marker er meget godt, saaledes dyrkes de i Regelen med megen Omhu og give et godt Udbytte, om end Nettoindtægten af Fæstningsløkkerne paa Grund af de stedse stigende Afgifter er mindre for vedkommende Forpagtere.

Videre skal jeg anføre Følgende til Belysning af Stedets Rørelse og Forhold:

Stedets Sparebank, der oprettedes i 1841 og som stadig er gaaet fremad, har ogsaa i Femaaret virket med Held; saaledes havde den under Forvaltning i 1870 210,939 Spd. og i 1875 346,253 Spd. og eiede i de tvende anførte Aar respektive 16,028 Spd. og 33,227 Spd. I Forbindelse med Sparebanken staar ogsaa en Pantelaaneindretning, som i forrige Aar havde en Omsætning af noget over 16,000 Spd.

I Mai 1875 traadte en Spareskillingsbank i Virksomhed, hvis Love ere approberede ved Kongelig Resolution af 6te April s. A. Dens Grundfond er 20,800 Kroner.

Andre Pengeinstituter eller Filialer af dem existerer ikke, derimod findes her en i Aaret 1868 oprettet Kasse, som kaldes „Fredriksstads Byggefond for Arbeidere og Sømænd", hvis Fond, der er dannet ved Sammenskud hovedsagelig af Trælasthandlere, og som er steget fra 2,800 Spd. til 3,580 Spd., anvendes til Udlaan mod Pant i de opførendes Huse.

Flere fremmede Skibsassuranceforeninger, Søforsikrings- og Brandassurance-Selskaber have Agenter her, og tyder samtlige disses Virken paa en ikke liden Rørelse.

I den almindelige Brandkasse vare ved Udgangen af 1875 forsikrede 745 Huse til en Taxtværdi af 1,704,580 Spd. mod i 1870 624 Huse for 932,850 Spd.

Af milde Stiftelser, Legater og andre velgjørende Indretninger har Stedet følgende:

1. Et Hospital med derunder henhørende Legater, hvorom meddeles Følgende:

   Fredriksstads Hospital sees at være oprettet og i Virksomhed tidligere end Aaret 1617, og er grundet ved beneficeret Jordegods og efterhaanden skjænkede Legater. Stiftelsen eiede et paa den nuværende Tomt beliggende lidet Hus, opført af Kampesten, indeholdende 1 større Værelse og 1 Kjøkken, hvori 12 kvindelige Lemmer havde Husly foruden Brænde og ugentlig Understøttelse. Denne uddeltes, da som nu, til 50 Lemmer, hvoraf 6 Lemmer var tildelt 72 Skilling ugentlig om Vinteren og 60 Skill. om Sommeren, 6 Lemmer nød 60 Skill. om Vinteren og 48 Skill. om Sommeren, og de øvrige 38 Lemmer 48 Skill. om Vinteren og 36 Skill. om Sommeren. Den 28de Juli 1858 ødelagdes den gamle Bygning ved Ildsvaade, og er i dens Sted opført en grundmuret Bygning i 2 Etager med Kjælder og forsynet med Brandgavle, indredet til 13 Beboelsesværelser, 3de Kjøkkener, 1 større Forsamlingsværelse, Sygeværelse og Ligstue; i den tilstødende Udhusbygning ere fornødne ydre Bekvemmeligheder. I Bygningen, der paabegyndtes Høsten 1860 og fuldførtes i April 1863, have 22 Lemmer fri Bolig og Brænde, og er samtlige Lemmers Understøttelse fra 31te December 1866 forøget til respektive 72 Skill.,

60 Skill. og 48 Skill. ugentlig Aaret rundt for lignende Antal som oven nævnt. Foruden Bygningen, der er brandforsikret for 8,200 Spd., udgjorde Stiftelsens Formue ved Udgangen af 1875 ca. 40,400 Spd., hvoraf vare omsatte i Kornrente Spd. 6,402. 84 Skill., udlaante mod Pant i fast Eiendom 32,755 Spd. og det resterende i Kontanter. Under Hospitalet er henlagt 10 forskjellige Legater med en samlet Kapital af Spd. 3,817. 90$^5/_6$ Sk., hvis Renter Spd. 190. 104$^1/_2$ Skill. aarlig uddeles til Trængende i Portioner af forskjellig Størrelse. Hospitalsforstanderen nyder 160 Spd. i aarlig Løn.

Under Stiftelsen er endvidere henlagt en af Kjøbmand Peter Bull i 1806 stiftet Donation, hvis Kapital 1,490 Spd. henstaar i 7 Statsobligationer og 2 Pänteobligationer, og hvis Rentebeløb fordeles til 4 Personer med 14 Spd. 18 Skill. aarlig til hver, medens Hospitalsforstanderen for sit Bryderi oppebærer 4 Spd.

Ligesaa er under Hospitalets Bestyrelse henlagt en af Hans Majestæt Kong Carl Johan i 1822 stiftet Forsørgelsesanstalt, hvis Kapital ved Udgangen af Aaret 1875 beløb til 6,934 Spd. 40 Skill., og hvis Rentebeløb uddeles hvert Aar i 8 Portioner, hvoraf 3 Portioner à 50 Spd., 3 Portioner à 40 Spd. og 2 Portioner à 30 Spd. aarlig. Regnskaberne aflægges af Hospitalsforstanderen uden Løn.

2. Fredriksstads og Sarpsborgs Understøttelseskasse for uheldige Sømænd. Denne Indretning er stiftet i Aaret 1863 og har til Hensigt at understøtte uheldige Søfolk, deres Enker og Børn. Den underholdes væsentlig ved frivillige Bidrag af Sømænd. Foreningens Eiendom var i 1870 2,868 Spd. 8 Skill. og udgjorde ved Udgangen af 1875 3,594 Spd. 112 Skill. Dens Indtægter vare respektive 515 Spd. 55 Skill. og 436 Spd. 85 Skill. og Udgifterne respektive 229 Spd. 42 Sk. og 422 Spd. 25 Sk.

3. Et Asyl paa Vestsiden.

I 1864 opførtes paa Vestsiden ved privat Godgjørenhed en Asylbygning, som derpaa overdroges Kommunen, mod at denne sørger for Bygningernes Vedligeholdelse og bestrider Udgifterne med Lønningerne til Asylets Bestyrerinde og Lærerinde. I Femaaret har Asylet været besøgt saaledes:

i 1871	af 71	Gutter	og	72	Piger
i 1872	- 72	—	„	84	—
i 1873	- 66	—	„	82	—
i 1874	- 78	—	„	108	—
i 1875	- 35	—	„	49	—

Grunden til den betydelige Aftagen i Søgningen i det sidste Aar formenes at være den, at medens Børnene tidligere holdtes paa Asylet til deres 8de Aar, tages de nu, efterat de nye Almuskolebygninger ere opførte og Almuskolevæsenet saaledes organiseret, ud ved 7 Aars Alderen.

Af Foreninger findes her:

1. en Handelsforening, som stiftedes i 1873. Den havde i 1875, 42 Medlemmer og en Formue af 120 Spd.
2. en Sømandsforening stiftet i 1858. Medlemmernes Antal var ved Udgangen af 1875 65. Dens Formue var ved Udgangen af 1865, 1870 og 1875 henholdsvis 158 Spd., 210 Spd. og 424 Spd. 38 Skilling.
3. en Arbeiderforening stiftet i 1869. Medlemmernes Antal udgjorde i de sidste 5 Aar respektive 74, 73, 229, 197 og 266. Den eier en Gaard og dens Formue anslaaes til 3,000 Spd.

Endelig vedlægger jeg denne min Indberetning følgende Schemata, saavidt muligt i udfyldt Stand:

1. Schema No. 9 over Antal af Næringsdrivende.
2. — „ 10 „ Aktieselskaber m. m.
3. — „ 11 „ Tjenerløn og Arbeidslønninger.
4. — „ 14 „ afhændede faste Eiendomme m. m.
5. Kontrolschema til Opgave over industrielle Anlæg tilligemed 8 udfyldte Opgaver.

Fredriksstads Byfogedkontor, den 17de Juli 1876.

N. M. J. Bugge.

Bilag 2. Beretning fra Magistraten i Fredrikshald.

Den Tidsperiode, som denne Femaarsberetning omfatter, har i flere Henseender været betydningsfuld for Fredrikshald og kan næsten siges at gjøre en Epoke i denne Byes Historie. Der er i denne Tid fattet Beslutning om og paabegyndt nye Kommmunikationslinier — Smaalensbanen, Dalslandsbanen og Sluseanlægget i Stenselven, som efter sin Fuldendelse utvivlsomt vil give denne By et betydeligt Opsving og en før uanet Udvikling. Der er i denne Periode i Byen og dens nærmeste Omegn foretaget saa betydelige nye industrielle Anlæg og saadanne Udvidelser af de ældre, at Fredrikshald synes at være paa god Vei til at blive en efter norske Forhold større Fabrikby. Der er ligesaa i denne Periode mere end nogensinde lagt Grunden til flere og forskjelligartede Institutioner saavel til Fremme af Aandsliv eller Fagdygtighed som til Modarbeidelse af sociale Onder og Lindring i de fattigere Samfundsklassers Kaar.

Befolkningen var den 31te December 1870 9,557, hvoraf 4,543 Mænd og 5,014 Kvinder og den 31te December 1875

9,804, hvoraf 4,650 Mænd og 5,154 Kvinder. Af Indvaanerne var i 1870 1,194 og i 1875 ca. 1,500 fødte i Sverige.

Den økonomiske Stilling har i Femaaret været og er fremdeles god; Forretningsforholdene ere her sjelden sunde og gode. De gunstige Konjunkturer for Trælasthandel og Skibsrederi har tilført Stedet betydelige Kapitaler, som igjen ere anvendte til ny Virksomhed; den beskattede Formue og Indtægt udgjorde:

i 1871 Spd. 2,482,000 og Spd. 526,070 og
i 1875 „ 3,958,100 - „ 642,370 og forøvrigt vil nærmere Oplysninger sees af vedlagte Bilag No. 1. Flere nye Foretagender ere grundlagte af Aktiebolag og Enkeltmand og vil forhaabentlig trives. Overspekulation og deraf følgende Konkurser ere ukjendte, undtagen blandt saa ubetydelige Størrelser, at deres Optræden og Forsvinden er aldeles umærkelig.

Byfogdens som Bilag No. 2 vedlagte Opgave paa Schema No. 14 viser Antallet af afhændede faste Eiendomme, thinglæste og aflæste Pantehæftelser, afholdte Tvangsauktioner saavel Exekutioner og Udpantninger.

Om Forligelseskommissionens Virksomhed indeholdes Opgaver i vedlagte Bilag No. 3.

Det siden 1875 førte Firmaregister for Fredrikshald viser anmeldt 11 ansvarlige og 19 uansvarlige Firmaer og Aktiebolag. Af disse Firmaer drive 7 Handel, 2 væsentlig Industrivirksomhed samt 2 Dampskibsrederi.

Fra gammel Tid har Fredrikshalds Næringsveie bestaaet i Handel med de tilgrændsende norske og svenske Landdistrikter, i Skibsrederi, Trælastexport samt anden industriel Virksomhed.

Varehandelen med Landdistrikterne har i lang Tid været i Aftagende. For de norske Distrikters Vedkommende maa Aarsagen hertil søges i den større Tiltrækning paa Landalmuen, som Nabobyerne have udøvet efter det betydelige Opsving, disse have taget siden Sagbrugsprivilegiernes Ophævelse samt i Opkomsten af en Mængde Landhandlerier og Forbrugsforeninger, der forsyner sig hos Hovedstadens en gros Handlende. For de svenske Distrikters Vedkommende er Handelens Aftagen at søge dels i lavere Toldsatser i Sverige paa visse Fornødenhedsartikler, som Kaffe, Sukker og Brændevin, dels i Anlægget af Dalslands Kanal 1868, der gjør det muligt for Indvaanerne lettere at hente Salt, Sild og anden Fisk m. m. fra Gøteborg. Denne i de foregaaende Perioder begyndte Nedgang i Handelen har yderligere udviklet sig i denne, og ville andre Forholde først kunne indtræde med Jernbaneliniens Aabning til Dalsland. De Varer, der for Tiden mest sælges til Sverige, ere Manufakturvarer, Læder, Mel og Tobak. Fra de svenske Landdistrikter bringes fremdeles hid til Torvs eller for Transit betydelige Mængder levende Kvæg, Smør og Flesk, hvoraf igjen adskilligt forsendes til de smaalenske Nabobyer og Vestlandet. Over Import- og Exportmængden af de til eller fra Sverige landværts førte Varer foreligger ingen paalidelige Opgaver.

Byens Koffardiflaade er i det forløbne Femaar forøget i en ikke ubetydelig Grad. Talopgaver desangaaende indgaa som sædvanligt fra Toldkontoret til det statistiske Bureau. De største og kostbareste Skibe ere beskjæftigede i Udenrigsfart. De mest besøgte Farvande er Nord- og Østersøen samt Nordamerika, medens ogsaa flere 1ste Klasses Skibe befare endnu fjernere Farvande. I de 3 første Aar af Femaaret vare Konjunkturerne for Skibsfarten særdeles heldige og Skibsantallet var derfor i rask Tilvæxt, men i 1874 indtraadte en almindelig Stagnation i næsten alle Grene af Handelen, hvad der da ogsaa indvirkede paa Skibsfarten. Fragterne dalede hurtigt, og det sidste Aar af Perioden var ualmindeligt daarligt for Skibsfarten, da kun meget faa Skibe gav noget Overskud, medens Flertallet seilede med Udgift.

Trælastforædling og Export drives her i Byen fornemmelig af det i 1859 stiftede Aktiebolag „Sagbrugsforeningen", der eier samtlige Vasdrag i Tistedalen, en Dampsag i Bergs Præstegjæld samt Høvleri og Snedkerifabrik i Byen, hvor ogsaa Oplagstomterne ere. Et andet Firma eier Dampsag i Byen og et tredie en Dampsag paa den svenske Side af Idefjorden. De øvrige Trælasthandlere forædle sin Last enten ved Sagbrugsforeningens Sage eller ved de langs Fredrikshaldsvasdraget existerende. Om Sagbrugsforeningen findes endel nærmere Meddelelser i vedføiede Schemaer for Industristatistik.

Den herover exporterede Trælast tilføres Stedet fornemmelig gjennem det fredrikshaldske Vasdrag og kun for en mindre Del gjennem Enningdalsvasdraget. Af den til Tistedalen fremflødede Last kommer en betydelig Del fra Sverige og overføres fra Dalsland til Fredrikshalds Vasdrag gjennem Kanalen ved Oteid.

I Femaaret er fremflødet til Tistedalen:

1871	36,525	Tylvter	Tømmer,	hvoraf fra Sverige	14,435	Tylvter
1872	52,859	—	—	—	18,572	—
1873	59,586	—	—	—	16,450	—
1874	64,767	—	—	—	26,310	—
1875	55,532	—	—	—	23,429	—

Af skaaren Last (Planker, Battens, Bjælker og Bord) i s. T. 1871 2,897, 1872 5,470, 1873 6,775, 1874 4,145, 1875 3,270 Tylvter.

Fra de tilstødende Bygder fremkjøres desuden især om Vinteren endel skaaren Last, som kjøbes af et Par mindre Trælasthandlere her. Sagbrugsforeningens store Virksomhed er i Henseende til Skuren efterhaanden for største Delen samlet i tre store Brug i Tistedalen, ligesom et for Sagbrugsforeningen i forrige Femaar nedbrændt Sagbrug ved nordre Porsnæs ikke er gjenopbygget, saaledes er søndre Porsnæs Sag i denne Periode af samme Eier nedlagt. Bedriftens Samling i Tistedalen tillader at udnytte Virket i en ganske anden Grad end før, og gaar nu nærsagt intet til-

spilde, da den store Baghun og Rispeflis skjæres til Stav og Lister, og selv det mindste Affald af Flis og Sagspaan finder Anvendelse ved Tistedalens kemiske Fabrik, samt tildels ved Kathrineholms Jernbrug, hvor flere Jernprocesser nu foretages ved Gas, udviklet af Sagspaan.

Fra Sagbrugene i Tistedalen føres den skaarne Last ved en henimod $^1/_4$ Mil lang Rende til de langs Elven og Byens Havn liggende Bordtomter, hvoraf enkelte ved Jernbanespor staa i Forbindelse med et Høvleri og Snedkerifabrik tilhørende samme Firma og anlagte i 1867.

Den betydeligste Udvikling af Stedets Trælastbedrift i Femaaret er Transporten af Tømmer til Tistedalen fra Klarelvens Vasdrag i Wermeland, hvilken Sagbrugsforeningen lader foregaa over Wenern, Dalslands Kanal og Oteid, et Kvantum af 4 à 5,000 Tylvter aarlig. Saasnart Dalslandsbanen bliver færdig og forbundet med den svenske Bergslagsbane, erholdes en langt lettere og sikrere Kommunikationslinie med de store Tømmerdistrikter i Wermeland, hvilke antagelig ville tilføre Byen ikke ubetydelige Partier Trælast til fordelagtig Udvidelse af Stedets Omsætning i denne Retning.

Med Hensyn til Trælastudførselen herfra henvises til det officielle Tabelværk.

For høvlet Last er Tydskland det vigtigste Marked, ligesom dette Land i det Hele indtager en mere og mere fremragende Plads som Afsætningssted for Byens Trælast. Udførselen til England er derimod aftaget. Til Frankrig udføres ikke stort af denne Artikel, ja den skal endog trues med at udestænges, idet der i Frankrig arbeides meget for, ved Handelstraktatens Udløb næste Aar, at faa paalagt den udenlandske Høvlelast en svær Beskyttelsestold.

Af den skaarne Last udføres som før $^1/_3$ à $^1/_2$ Del til Frankrig, som det vigtigste Marked for den Vare; dernæst Tydskland samt Belgien og Danmark.

Hugne Bjælker gaa især til Holland; Stav, Stik og Pitprops samt Splitved saagodtsom alene til England og af de saakaldte Kassebord endel til Belgien.

Den Jernveisforbindelse mellem Fredrikshald og Sveriges Grændsedistrikter, hvorom der er bleven forhandlet siden 1867, er nu sikret. De store Ofre, som Kommunen og Borgerne særskilt have overtaget til Jernbanens Fremme, er det bedste Vidnesbyrd om de Forhaabninger, som knytte sig til den, ligesom om den store Bæreevne, som Byen tiltror sig. At Dalslandsbanen paa den ene Side forener sig med de smaalenske Jernbaner og paa den anden Side med Bergslagsbanen, bevirker, at Fredrikshald kommer i Jernbaneforbindelse med de bedste Distrikter af Norge og Sverige, hvad der for en industriel By er af største Vigtighed. Forbindelsen med Bergslagsbanen gjør det muligt for Fredrikshald at tilgodegjøre sig til Export eller Forædling Wermelands og Dalarnes Overskud af Træ og Jern, ligesom at forsyne disse Distrikter med deres Behov af Stenkul, Salt, Fiskevarer m. m.

De under Gjenopførelse værende Sluser i Stenselven ville muliggjøre en rigere Udnytning af de langs det fredrikshaldske Vasdrag liggende Bygders Næringskilder og foranledige en forøget Omsætning for Fredrikshalds Forretningsmænd. Den Omstændighed, at Kanal og Jernbane mødes ved Tistedalen, vil bevirke forøgede Transportmængder for begge.

Foruden disse under Arbeide værende vigtigere Kommunikationslinier staa endnu nogle mindre Veianlæg tilbage. Det vil være ønskeligt at faa anlagt Veiene fra den eventuelle Præstebakke Jernbanestation gjennem Enningdalen til Tyslingmoen, til Bullarsjøen og til Berby Strand ved Idefjordens Bund; disse Veie ville dels trække Handelen til Fredrikshald fra de gode bohuslänske Bygder langs Bullarsjøens Vestside, dels sætte forskjellige langs Enningdalselven liggende Vandfald i en let Forbindelse med Jernbanestationen. Korrespondance har desangaaende været ført mellem Fredrikshalds Formandskab og de svenske Myndigheder. Stedets Handlende have indgivet til Kommunebestyrelsen en Forestilling om, at Veien til Degernæs bør omlægges. Ligeledes har det været paa Bane at faa omlagt Veien til Svinesund, hvor svære Bakker om Vintertiden vanskeliggjør Varetransporten fra Dampskibsstoppestedet. At en Vinterhavn for Fredrikshald vilde være ønskelig, ikke alene for Dampskibstrafiken, men ogsaa for Byens Fiskeforsyning om Vinteren, indrømmes af alle, men det bør være Gjenstand for Overveielse, om ikke dette Punkt kan findes ved Singelfjorden, saa at man blandt andet var saa meget nærmere de Steder, hvor om Vinteren gjerne et stort Skarpsildfiske foregaar.

Dampskibsforbindelse har Fredrikshald tidligere havt kun med Christiania og Mellemsteder samt med Gøteborg og den bohuslänske Kyst. Dampskibsforbindelsen med de vestlandske Byer har længe været ønsket og i 1875 er da en saadan Forbindelse tilveiebragt med Tønsberg og Laurvig, en Rute, der forhaabentlig i Fremtiden, naar Fredrikshald igjen bliver en Plads for Fiskeforretninger, vil kunne udvides lige til Bergen. Byen tiltrænger ligeledes Dampskibsfart paa Hvaløerne samt Stederne omkring Idefjorden; dette sidste har været forsøgt, men standsedes fornemmelig af et Færgeprivilegium paa Fjordens svenske Side.

Her er fast Skydsstation, der holder 8 faste og 4 Reserveheste mod 200 Spd. Bidrag af Statskassen og Kommunen.

Kommunens økonomiske Stilling er særdeles tilfredsstillende. Den har ved Femaarets Udløb kun en forholdsvis ringe Gjæld 44,058 Spd. 10 Sk., men samtidig meget betydelige Aktiva. Man har formentlig Ret til ved et Opgjør af en Kommunes Stilling at fastholde, at dens Aktiva paa et vist Tidspunkt ei alene er dens i Værdipapirer og Grundrenter henlagte Kapitaler, men ogsaa alle saadanne kommunale Goders Fuldendelse, som man ellers maatte anskaffe, samt at dens Passiva ei alene bestaar i de Forskri-

velser til Betaling, som den har udgivet, men ogsaa i al den Trang til nye Indretninger og Forbedringer i Kommunestellet, som man kan forudse vil melde sig i den nærmeste Fremtid. Om man med dette for Øie vil sammenligne Fredrikshalds Kommunes Aktiva og Passiva, maa det med Sandhed siges, at dens Status er overordentlig gunstig; thi dels ere en Mængde kommunale Behov allerede tilfredsstillede, dels har Kommunen værdifulde indtægtsgivende Aktiva, hvoraf Indtægterne end yderligere ville tiltage med Tiden.

Til nærmere Begrundelse heraf anføres:

A. Direkte indtægtsgivende Aktiva er:

a) Ousgodsfondet, dannet ved de ved Salg af Ousgodsparceller indvundne Beløb og henlagte i Panteobligationer 22,169 Spd. 99 Sk. og givende i aarlig Rente 1,108 Spd. 35 Sk.

b) Ousgodsafgifterne andrage aarlig 1,132 Spd. 67 Sk.

c) Porsnæsfondet, hvoraf Magistraten lønnes, saa Byen til dette Embede ikke har nogen Udgift, indbringer aarlig 858 Spd.

d) Vandværket, til hvis Anlæg og Forbedring en stor Del af Byens direkte Gjæld er anvendt, kalkuleres for 1876 at ville give en Indtægt stor 2,200 Spd., et Beløb, der vil stige formedelst tiltagende Vandforbrug saavel ved industrielle Anlæg, som i private Boliger, naar Folkemængden yderligere maatte tiltage.

e) Kjød- og Fiskebazarerne give en Indtægt stor for Tiden 220 Spd.

f) Byens Tomter og Brygger give endnu forholdsvis smaa Indtægter eller omkring 2,000 Spd,, men disse bidrage i væsentlig Grad til at holde Havnevæsenet vedlige og ville forøges ved tiltagende Rørelse.

g) Eiendommene Laaby og Porsnæsløkken give dels direkte Indtægt eller udgjøre dels endel af Embedsmænds Lønninger, som ellers paa anden Maade maatte udredes.

h) Fattig- og Skolevæsenet samt Kirkerne eier Legater, hvis Renter bidrage til at formindske ellers nødvendige Udgifter. Det samme gjælder om Stiftelser, Arbeidshuse m. m., hvorom nærmere Oplysninger ville findes i Nicolaysens Norske Stiftelser III Pag. 278 og følgende.

B. Foruden disse allerede nu indtægtgivende Aktiva eier Kommunen en stor Del for Tiden mindre værdifulde Aktiva, hvilke dog, naar Jernbanerne blive færdige, formentlig ville voxe i Værdi. Disse Aktiva bestaa i forskjellige Byen tilhørende Tomter, skikkede til Oplags- og Byggepladse, navnlig den fra Havnen indvundne saakaldte Møl, der nu paa det nærmeste er opfyldt.

C. Til kommunale Aktiva maa dernæst regnes Byens Bygninger, brandforsikrede for tilsammen 163,410 Spd., de til samme hørende Tomters og Inventariers Værdi og yderligere saadanne anskaffede Goder som Brolægning, Kloaker, Vandværk, Brandvæsen med dertil hørende Brandtelegraf, Kirkegaarde, Brygger m. m., Indretninger, der, om de end ikke give direkte Indtægt, dog maa haves og vilde foranledige Udgift, om de ei vare tilstede og betalte. Som saadanne nævnes:

a) De Byen tilhørende Eiendomme ere følgende med følgende Brandforsikringsværdier:

1.	Materialhus paa Mølen	200	Spd.
2.	Sprøitehus sammesteds	860	„
3.	Do. paa Sørhalden . . .	50	„
4.	Slagterboderne	3,400	„
5.	Fængslet og Raadstuen	22,510	„
6.	Latinskolen . . . . . ,	17,150	„
7.	Fiskebazaren	170	„
8.	Ankerske Arbeidshus	7,800	„
9.	Sydsidens Almuskole	8,910	„
10.	Kirken	40,500	„
11.	Fattighuset paa Sydsiden . . .	3,470	„
12.	Sprøitehus paa Nordsiden . . .	400	„
13.	Stiftelsen paa Busterud	9,150	„
14.	Almuskolen paa Nordsiden . . .	16,650	„
15.	Sygehuset Ebenezer	10,330	„
16.	Borgermesterladet	400	„
17.	Tistedalens Kirke	5,550	„
18.	Fattighuset østenfor Tistebro . .	820	„
19.	Do. det nedre	910	„
20.	Skolehuset i Tistedalen	2,210	„
21.	Asylgaarden	7,630	„
22.	Fru Paulsens Stiftelse	1,840	„
23.	Gravkapellet	2,500	„
		163,410	Spd.

Uassurerede Bygninger:

1.	Byens Smedie paa Mølen. Værdi omtrent	150	Spd.
2.	Havnevæsenets Smedie paa Mølen. Værdi omtrent	400	„
3.	Havnevæsenets Kuloplagshus paa Mølen Værdi omtrent	150	„

Andre Eiendomme:

		omtrent □ Maal.
1.	6 Kirkegaarde	67
2.	Bakke paa sydøstre Side af Ous Kirkegaard	$\frac{1}{3}$
3.	Lertaget i Busterudkleven.	
4.	Rødsbjerget	34
5.	Løkke nedenfor Niels Biong . . .	12
6.	Magistratsløkken	93
7.	Parken paa Stranden	12
8.	Ebenezerløkkerne	6
9.	Bakken mellem Stranden og Pilestrædet.	
10.	En Triangel østenfor Matr.-No. 107	
11.	Mølen	115

12. Piren paa Elvens Nordside, hvorfra Vei til Rødsgrinden.
13. Kjærringbryggen.
14. Bryggen med aaben Plads nedenfor Breders Lastegaard.
15. Vadskepladsen med Brygge nedenfor Broen.
16. Langbryggen.
17. Kongens Brygge.
18. Bryggen for Enden af Strandstrædet.
19. Bryggen mellem Lorentzen og Fru Andersen.
20. Adkomster til Vandet paa Sørhalden.
21. Laaby 202
22. Glende Præstegaard.
23. Nordsidens Park 7
24. Pladsen ved Elvestrædet nedenfor Kirken . . . . . $\frac{4}{5}$
25. Planteskolen . . . . . $\frac{7}{10}$
26. Haven ved Sydsidens Almuskole . . $1\frac{4}{5}$

b) Af Byens Gader ere 17,000 Fod brolagte, 24,000 Fod ubrolagte. Af Veie føre 11,500 Fod inden-, 3,400 Fod udenfor Bygrændsen. De væsentligste af Stedets Gader og Veie ere brolagte i tidsmæssig Stand, og ville i Fremtiden kun foranledige mindre Udtællinger.

De offentlige Torves Størrelse andrager til omtrent 20 Maal.

2 Parkanlæg ere istandbragte i det forløbne Femaar, ligesom en Flerhed af Træplantninger paa alle de offentlige Pladse, hvor saadant har ladet sig gjøre.

c) Brygger og Kajer andrage til 5,600 Fod. Havneväsenet har i det forløbne Femaar yderligere oprenset Dele af Havnen og ved Paafyldning videre udvidet den saakaldte „Møl".

d) Vandværket har 2 Hovedledninger, en 9″ og en 6″ Diameter med Trykhøide over laveste Brandkum 230′ og over høieste 70′. Længde fra Indtaget til Byens Centrum 12,080′. Samtlige Rørledningers Længde 49,291′; Antal Brandkumme 118, offentlige Vandposter 20, private Vandindtag 244.

e) Kloakkernes Længde er 3000 Alen. Der er i Femaaret navnlig lagt med Bidrag af forskjellige Huseiere en stor Kloak fra de nye Kvartaler paa Nordsiden over Banken til Elven.

f) Brandvæsenet maa siges at være ganske betryggende ordnet. Brandtelegraf er anlagt mellem Vagtposten paa Fæstningen, Politikammeret, Stadsingeniørens Bolig og 5 forskjellige industrielle Etablissementer i Byen samt 1 i Tistedalen, hvor Slangekjærrer ere stationerede og Aftale truffen om, at Mandskaber skulle rykke ud efter Ordre. Signaliseringsapparater ere yderligere opstillede paa 5 forskjellige Steder i Byen. Da Vandværket har et godt Tryk, har det siden den nye Ordnings Etablering vist sig muligt at kvæle enhver Ildsvaade i dens første Begyndelse, selv ved Nattetide, og naar den havde udbredt sig temmelig vidt i Træhus; dette har lykkets Brandvæsenet ved de 4 Ildebrande, som have indtruffet her siden den nye Ordnings Istandbringelse. Man har 6 Sprøiter, 8 Slangekjærrer, 1,412 Alen Slanger, 15 Brandseil, 1 Brandstige paa Vogn, 4 Vandkar med Vogne foruden mange Brandspand.

De i 1870 nedbrændte Kvartaler paa Nordsiden ere i Henhold til den nye Bygningslov opførte af Sten. Disse Huse i Forbindelse med de langs Storgaden liggende ældre Stenhuse, den til Park omdannede Nordsidens Kirkegaard og den katholske Kirkebygning dele nu Byens nordre Del med et ildsikkert Bælte, saaledes at der kun er liden Sandsynlighed for en større Ildebrands Opkomst selv under uheldige Omstændigheder; Stedet kunde derfor nu være kvalificeret til at erholde en større Nedsættelse i Brandkontingent end $16^2/_3$ Procent.

g) Gadebelysningen besørges af 86 Gaslygter i Byen og 8 Oljelygter i Tistedalen.

Om man til kommunale Passiva paa samme Maade ei alene betragter de direkte optagne Laan eller andre overtagne Forpligtelser, men ogsaa de kommunale Indretninger, der endnu mangle eller tiltrænge Forbedringer, har man først at nævne:

A. Kommunens Gjæld, der ifølge Budget-Opgjør ved Udgangen af 1875 udgjør 44,058 Spd. 10 Sk. Afdraget heraf udgjør i 1876 3,646 Spd. 72 Sk., Renterne 2,038 Spd. 64 Sk.

B. Kommunens tegnede Bidrag til Dalslandsbanen udgjør 100,000 Spd., foruden at der skal tages Aktier i samme for Grundafstaaelsen til Smaalensbanen. Ligesaa har Kommunen ved Beslutning af 13de Marts 1876 overtaget at laane Dalslandsbanens Bolag 125,000 Spd. mod dens Obligationer.*) For Kommunens Regning vil der, navnlig til Dækkelse af disse Udredsler, blive at optage et Laan stort 250,000 Spd. — Kommunens i sin Tid tegnede Bidrag til Omlægning af Ideveien, 600 Spd. aarlig i 15 Aar, er i 1875 betalt for sidste Gang.

Af paaregnelige større kommunale Udgifter, udenfor de hvert Aar tilbagevendende faste uundgaaelige Udtællinger, turde de væsentligste være de Forbedringer ved Brygge- og Havnevæsen, som Jernbanen nødvendiggjør; men disse ville

*) Af Private er i Fredrikshald tegnet direkte til Dalslandsbanen 491,600 Kroner; af Kommunen, som anført, 400,000 Kroner; overflyttet af privat Aktietegning fra Smaalensbanen 348,400 Kroner; den Grundafstaaelse til Smaalensbanen, hvorfor Kommunen og flere Private skulle tage Aktier, antages at ville indbringe i Aktier 200,000 Kroner.

samtidig strax give Indtægt. Nyt Lokale for den høiere Almenkole maa skaffes, men ved Salg af den for Handel heldigt beliggende gamle Gaard vil formentlig det væsentligste af den nyes Kostende indkomme. Udvidede Lokaler for Almuskolen saavel i Byen som Tistedalen vil i den nærmeste Fremtid tiltrænges. En Kirkebygning paa Nordsiden kan blive et Krav, som dog vistnok endnu ligger adskilligt frem i Tiden.

Til nærmere Belysning af Kommunens økonomiske Stilling hidsættes følgende Tabel over Indtægter og Udgifter i Aarene 1871—1875:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
1. Indtægter:	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Ousgodset	2,200	2,200	2,200	2,200	2,200
Eiendomsskat	5,900	6,100	6,700	7,200	8,600
Næringsskat	12,700	13,300	13,000	13,900	17,500
1/3 Brændevinsskat	„	„	2,100	2,300	2,400
Optaget Discontolaan					15,000
Andre Indtægter	3,000	1,800	2,800	5,000	4,000
	23,800	23,400	26,800	30,600	49,700
2. Udgifter:					
Justits- og Politivæsenet	2,900	3,300	3,000	4,400	4,800
Gadebelysningen	700	700	750	800	900
Udgifter under Stadsingeniøren	4,100	3,300	6,800	8,000	9,300
Bidrag til Landets almindelige Veivæsen	1,500	1,500	1,400	1,400	1,400
Renter af Byens Gjæld	2,900	2,700	2,600	2,400	2,200
Afdrag af Do.	3,600	3,600	3,600	3,600	3,600
Skolevæsenet	4,900	4,900	5,800	6,900	7,300
Kirkelige Anliggender	700	800	1,100	1,900	2,000
Indbetaling paa Aktier i Dalslandsbanen					15,000
Andre Udgifter	2,500	2,600	1,750	1,200	3,200
	23,800	23,400	26,800	30,600	49,700

Ved Opgjørelsen af en Kommunes Status tør det ogsaa være rigtigt at tage Hensyn til den Faktor i Udgifterne, som et Steds Fattigvæsen er. De fattigere Samfundsklassers Forhold i en Kommune kunne enten være saa sørgelige, at stedse stigende Fattigbyrder kunne betragtes som sikre, eller der kan hos disse Samfundsklasser være en saadan Forsynlighedsaand og Selvhjælpslyst, at den fremtidige Udvikling kan imødesees med Ro. Det maa siges, at Arbeidsklassens Forhold paa dette Sted i enkelte Henseender ikke ere de heldigste. Til den sidste Tid har nemlig de herværende Forretningers Ensartethed (Trælasthandel og Skibsrederi) i den egentlige By medført, at væsentlig kun Mændene i Familierne have havt Erhverv, medens der for Bipersonerne kun har været liden Adgang til Sysselsættelse. Ligesaa har paa Grund af Arbeidsforholdene en stor Del Mænd i Vintermaanederne havt liden eller ingen Indtægt. Af disse Grunde, og fordi heller ikke Omtanken og Fliden hos Arbeiderne tidligere har været synderlig stor, er Arbeidsklassen fattig og af ringe Modstandsevne. Disse Forhold kunne have sine betænkelige Sider, men da man har aabne Øine for Manglerne og der paa flersidig Maade virkes til deres Fjernelse, er der god Grund til at tro, at Arbeidsklassens Vilkaar i Fremtiden skulle kunne forbedres, og at det skal lykkes at organisere en kraftig Modstand mod tiltagende Pauperisme.

Over Fattigvæsenets Indtægter og Udgifter i Femaaret henvises til nedenstaaende Meddelelse fra Byens og Tistedalens Fattigforstander, Hr. P. S. Knap.

	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
Indtægter.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.
1. Beholdning fra forrige Aar:										
a) Restancer:										
1. Fattigskat	78	116	42	23	51	46	53	95	193	26
2. Mulkter	303	105	293	105	321	95	347	113	365	115
b) Kontant i Kassa	893	22	1,805	36	2,381	104	2,653	105½	1,638	67
2. Fattigskat	8,955	45	7,503	101	7,908	21	7,754	9	6,588	60
3. Brændevinsskat	5,000	„	5,400	„	4,155	68	4,666	80	4,888	107
4. Ølafgift	210	„	235	„	392	60	375	„	497	„
5. Renter af udestaaende legerede Kapitaler Spd. 5,555⅗ . . .	277	94	277	94	277	94	277	94	277	94
6. Mulkter	81	20	93	114	166	58	190	38	284	34
7. Refusioner	1,457	23½	1,033	88	882	79½	1,086	68½	1,630	77½
8. Opfostringsbidrag	192	6	196	35	249	109	261	78	184	89½
9. ¼ % af Auktioner og thinglæste Skjøder	169	70½	223	92	82	60	133	37	206	99
10. Diverse	41	65	112	8	54	16½	47	67	32	76½
	17,660	87	17,217	96	16,924	91	17,848	65	16,789	5½
Udgifter.										
1. Faste Lønninger	1,130	„	1,127	60	1,118	„	1,117	„	1,360	96
2. Understøttelser: 1ste Afdeling	2,180	109	2,099	13	2,149	89	2,065	22	1,965	104
2den Do.	4,649	30	4,388	109	4,454	45	4,610	48	4,647	35
3die Do.	2,426	90	2,366	67	1,956	32	1,846	20	1,760	106
Diverse . .	444	115	143	12½	351	42½	253	31	272	32
3. Medicin, Igler og Kopsætning udenfor Sygehuset	262	84	268	35	216	37	211	74	200	25
4. Begravelsesomkostninger . . .	65	96	92	46	84	118	75	4	122	24
5. Underhold til Spindehusarbeidere	126	115	52	66	50	78½	87	106½	62	111
6. Beklædning	196	104	171	102	244	108	262	21	158	6
7. Sindssyge paa Gaustad . . .	303	22	522	101	343	12	519	93	432	61
8. Døvstumme paa Institutet . .	65	92	„	„	„	„	„	„	„	„
9. Blinde „ — . .	45	72	45	„	63	46	119	54	44	101
10. Redningsanstalten „Toftes Gave“	103	11	119	1	252	100	333	7	281	51
11. Refusioner til andre Kommuner	542	5	651	112	349	1	726	3	584	98
12. Fattighusene i Byen og Tistedalen	259	119	201	51	171	75½	643	14	599	35½
13. Indsatte paa Christian Augusts Minde	„	„	„	„	76	88	131	45	58	96
14. Indsatte paa Kalnæs	„	„	„	„	30	16	167	10	85	76
15. Diverse	245	73½	123	102½	311	78	362	115½	466	26
16. Ebenezer Sygehus	1,987	89½	1,871	85	1,420	61½	1,719	27	2,150	64
17. Uddeling af Mette Mengs Legat	192	„	194	„	195	„	194	60	203	„
18. Uerholdelige Skatterestancer .	290	16	22	88	33	107	205	62	238	9
19. Beholdning: 1. Restancer:										
a) Fattigskat .	42	23	51	46	53	95	193	26	226	76
b) Mulkter . .	293	105	321	95	342	75	365	115	417	75
2. Kontant Beholdning	1,805	36	2,381	104	2,653	105½	1,638	67	449	18
	17,660	87	17,217	96	16,924	91	17,848	65	16,789	5½

I 1875 betaltes i Gjennemsnit for hvert udsat Barn			ca. 15	Spd.	aarlig.	
Do.	Do.	Do. Sindssyg og Idiot	„ 48	—	—	
Do.	Do.	Do. Voxen	„ 29	—	—	
Do.	Do.	Understøttede af 2den Afdeling i Fattighusene eller egne Boliger med	„ 11	—	—	Liden som Stor.
Do.	Do.	Understøttede af 3die Afdeling	„ 7	—	—	

Institutioner af forskjellige Slags til Arbeidsklassens Vel og Fattigondets Modarbeidelse findes her, og som nævnt ere flere af disse grundlagte i det sidste Femaar.

I. Stiftelser, Legater og Foreninger,

a) Det Ankerske Arbeidshus (se Nicolaysens Norske Stiftelser III, 286) har til Formaal at sysselsætte Byens Fattige paa en nyttig Maade. Anstalten eier Gaard M. No. 18, brandtaxeret for 7,800 Spd., i udestaaende Kapitaler 7,371 Spd. 58 Sk. og i Inventarier, Varer og Fabrikata 493 Spd. 69 Skill., tilsammen 15,665 Spd. 7 Sk.

b) Et Sygehus „Ebenezer“ med 8 store Sale og 4 mindre Værelser til Sygebelæg og 3 Celler til Sindssyge, foruden Bolig for Inspektøren og store udvendige Bekvemmeligheder, hvoriblandt Have, Løkke og Begravelsesplads. Bygningerne ere brandforsikrede for 10,330 Spd., Effekter og Inventarium etc. for 1,200 Spd., tilsammen 11,530 Spd.

c) 3 Fattighuse, hvoraf 1 i Byen og 2 i Tistedalen, brandforsikrede for tilsammen 5,200 Spd.

d) „Chr. Poulsens og Hustrues Stiftelse“ (oprettet 1871) for 4 gamle Kvinder, der hver erholde et Værelse og Kjøkken samt Andel i Renterne af 2,000 Spd., forsaavidt disse ikke medgaa til Skatter og Bygningens Vedligeholdelse. Brandtaxt 1,840 Spd.

e) „Stiftelsen paa Busterud for ældre borgerlige Kvinder“ eier en grundmuret 2 Etages Gaard, der indeholder 15 Leiligheder beregnede paa 2 Personer i hver, foruden Bolig til Opsynsmanden.

f) „Fredrikshalds Børneasyl“ (stiftet 1869) har til Formaal at modtage Børn i Alderen 3—7 Aar fra Familier, hvor Mødrene maa søge Erhverv udenfor Hjemmet. Asylet kan optage indtil 80 Børn ad Gangen. Børnene beskjæftiges med Plukning af Filler og Drev samt Anskuelsesundervisning. Anstalten eier egen Gaard brandforsikret for 7,630 Spd., skjænket af en Rigmand og opretholdes ved private Bidrag samt Tilskud af Sparebanken og Brændevinssamlaget.

g) Formaalet for „Fredrikshalds Sløjdforening“ (stiftet 1872) er at opdrage navnlig de fattige Samfundsklasser og specielt Skoleungdommen i Haandgjerning og vække Sands for Husflidens Betydning. Foreningen har anskaffet en Samling af Modeller af Husflidsarbeider og Værktøi til deres Forfærdigelse samt i sidste Vinter holdt en Husflidsskole igang. Foreningens Virksomhed har været holdt vedlige ved private Bidrag, samt har i 1876 erholdt 200 Spd. Tilskud af Brændevinsbolaget.

h) „Dameforeningen“ har til Formaal at føre Tilsyn med Fattige og nærmest sørge for fattige Børns Beklædning, saa at de kan besøge Skolen. Foreningen har virket meget heldigt og drevet det til at Skoleforsømmelserne ere forholdsvis sjeldne. For at oplære voxne unge Piger af Arbeidsklassen i Vask og Strygning er ved Foreningens Foranstaltning en Vaske- og Strygeskole oprettet, der trives godt. Det har været paatænkt at istandbringe en praktisk Husholdningsskole, hvor Undervisning skulde erholdes i Madlavning m. m. Dameforeningen eier en Kapital paa omtrent et Par Hundrede Spd.

i) "Fredrikshalds Brændevinssamlag“, stiftet 1872 med Hjemmel af Lovgivningen for at regulere Brændevinshandelen og anvende Foreningens Overskud i almennyttige Øiemed; dets Aarsberetninger vedlægges. Da Samlaget kun er i Besiddelse af nogle Brændevinsrettigheder, har den tiltænkte Ordning til Brændevinsondets Modarbeidelse ikke helt kunnet gjennemføres. Forretningens Overskud er af samme Grund heller ikke blevet stort; det har været anvendt til at støtte Asylet, Sløjdforeningen, Stadsbibliotheket, Arbeidersamfundet, Livrentesagen, Legemsøvelser i Almuskolen, ligesom omtrent 300 Spd. er stillet til Dameforeningens Disposition for at fremme Undervisning i Husholdningsvirksomhed blandt unge Piger af Arbeidsklassen.

j) „Annette Ankers Legat“, stiftet i 1859. Kapital 5,000 Spd., hvoraf Renterne uddeles til trængende Fruentimmer i Portioner 15—40 Spd. Bestyres af Familien Anker.

k) „Thomas Stangs Legat“, stiftet 1874. Kapital 10,000 Spd., hvoraf Renterne uddeles hvert Aar til Trængende. Bestyres af Magistrat og Formandskab.

l) „Nikoline Peltz' Legat“, stiftet 1865. Kapital 1,870 Spd., hvoraf uddeles aarlig til Trængende 67 Spd. 101 Sk. Legatets Bestyrelse bestaar af Magistrat og Fattigforstander.

m) „Legat for ugifte Kvinder af Embeds- samt Borgerstanden“, hvoraf aarlig uddeles i 2 Portioner 50 Spd., men Renterne forøvrigt oplægges til Kapitalens Forøgelse. Legatet eier nu 1,165 Spd. 92 Skill., hvoraf 1,000 Spd. i en Panteobligation samt Aktier

i en Arbeiderbolig paa nordre Fredrikshald. Legatet bestyres af Mænd, valgte af Kommunalbestyrelsen.

n) Understøttelsesindretning for trængende Fruentimmer i Fredrikshald af Haandværksklassen. Kapital 209 Spd. 22 Sk. Ingen Uddeling.

o) De ældre Legater, „Mette Mengs", „Blocks" og „Stuarts", indgaa i Fattigvæsenets Regnskaber.

p) „Olaus Peltz og Hustrues Legat", „Legatet af 17de Mai 1864", „Chr. Poulsens og Hustrues Legat", „Magnussens Legat", „Walckers Legat" med flere ville først senére blive indtægtgivende for Kommunen eller dens Fattigvæsen; angaaende disse og overhovedet alle Byens Legater henvises til Nicolaysens „Norske Stiftelser".

II. Selvhjælpskasser og Arbeiderforeninger.

I fuld Erkjendelse af det betydelige Gavn, Vækkelsen af Selvagtelse har paa Arbeideren, er der her i Byen oprettet Foreninger og Institutioner, i Lighed med dem, der paa flere Steder med Held ere bragte i Anvendelse til Forbedring af Arbeidsklassens Kaar. Blandt saadanne kunne nævnes:

a) Understøttelsesindretninger blandt Arbeiderne:

1. Fredrikshalds Arbeiderforening, stiftet 1864, oprindelig tillige med det Formaal ogsaa paa andre Maader at virke til Arbeidsklassens Vel, men nu udelukkende en Syge- og Begravelseskasse. Udbetaling i Sygdomstilfælde 1 Spd. 20 Sk. ugentlig; Begravelsesbidrag 6 Spd. til en Voxen, 3 Spd. til et Barn. Udbetalte i 1875 97 Spd. 100 Sk., og eiede ved sidste Aarsskifte 194 Spd. 57 Sk. Medlemsantallet er 59.

2. Sagbrugsforeningens Bryggefolks Syge- og Begravelseskasse havde 31te December 1875 191 Medlemmer med en Kapital af 454 Spd. $16\frac{1}{2}$ Sk. Udbetalte i 1875 til 75 Medlemmer 583 Spd. 44 Skill.

3. Tistedalens Sagbrugsarbeideres Sygekasse, stiftet 1865, havde ved Udgangen af 1875 178 Medlemmer og havde udbetalt i samme Aar 334 Spd. 96 Skill.

4. Høvleriets Arbeideres Sygekasse havde i 1875 41 Medlemmer og udbetalte i Aaret 134 Spd. 66 Skill.

5. Fredrikshalds almindelige Syge- og Begravelseskasse stiftedes 1872 og havde i 1875 87 Medlemmer og udbetaltes i Understøttelse i Aaret 26 Spd. 48 Sk., medens Foreningen eiede 107 Spd. 5 Skill.

6. Cathrineholms Jernværks Syge- og Understøttelsesforening, stiftet 1875, har 168 Medlemmer, udbetalte i Aaret 1875 196 Spd. 54 Sk. og eier i Kapital 507 Spd. 76 Sk.

b) Af Arbeidsforeninger med selskabeligt Formaal findes to:

1. Fredrikshalds Arbeidersamfund, stiftet 1868, i Hensigt at virke til Arbeidernes Bedste ved Avisværelse, Bogsamling, Foredrag m. m. Medlemsantal den 31 December 1875 ca. 200. Eier i kontant Kapital ca. 1,000 Spd., foruden Bibliothek og Inventarium.

2. Tistedalens Arbeidersamfund, stiftet 1873, for at bibringe nyttig og forædlende Underholdning, forskaffe Medlemmerne et hyggeligt Tilflugtssted i Fritimerne og for at virke til Arbeidsklassens Bedste. 85 Medlemmer.

c) Fredrikshalds Forbrugsforening, stiftet 1866, har til Formaal at virke til Arbeidsklassens og Haandværksstandens Bedste ved at modtage Sparekasseindskud og drive Handel med Fornødenhedsartikler til billige Priser. Medlemstal ved Udgangen af 1875 816, Indskud 6,450 Spd., Reservefond 1,300 Spd., Omsætning 39,000 Spd.

Foruden „Fredrikshalds Forbrugsforening" har et af Landmænd under Navn „Bergs Forbrugsforening" dannet Interessentskab Sæde hersteds. Dette havde i 1875 73 Aktieeiere, 1,070 Spd. Aktiekapital og en Omsætning af 7,300 Spd.

Af andre Understøttelsesforeninger kjendes følgende, der virke her paa Stedet:

1. „Understøttelsesforeningen for trængende Sømænd og deres Efterladte", oprettet 1836, med 60 Medlemmer og 6,276 Spd. 20 Sk. Formue ved Udgangen af 1875, da den udbetalte i Understøttelse 303 Spd.

2. 1ste Akershusiske Infanteri-Brigades Understøttelsesforening, stiftet 1835, har til Formaal at tilveiebringe et Fond, som udelukkende skal anvendes til Gavn for Interessenterne og deres Efterladte. Ved Udgangen af 1875 eiede Foreningen en kontant Kapital 3,883 Spd. $34\frac{1}{2}$ Sk., og udgjorde Medlemmernes udestaaende Kontingent 2,882 Spd. 114 Sk. Foreningen uddeler for Tiden aarlig 100 Spd. i Understøttelse.

Til de foranstaaende Oplysninger om forskjellige Institutioner til Fattigondets Modarbeidelse og Forbedring af Arbeidsklassens Kaar gjøres den almindelige Bemærkning, at dens økonomiske Stilling er bleven betydelig forbedret i Femaaret, hvilket viser sig saavel i Boliger og Klædedragt som i Levesæt. Arbeidernes økonomiske Stilling kunde dog være endnu bedre, da Fortjenesten i den her omhandlede Periode staar omtrent 50 % over næst foregaaende Femaars, men det gaar her som andetsteds, at Flertallet af Arbeidsklassen lever for Dagen.

De faste Arbeidere ved de forskjellige Næringsgrene bo i Brakkebygninger, og fortjener især Sagbrugsforeningen og tildels Jernværket Anerkjendelse for de Beboelsesleiligheder,

som de anvise sine Arbeidere. Ansamling af Familier i Brakkebygninger har vistnok sine sørgelige Sider, og vilde Boliger i egne Smaahuse være at foretrække, ikke mindst fordi Selveiendom er Arbeiderens bedste Sparebank og tvinger ham til større Forsynlighed. Men saa stor som Arbeidsstyrken her er, vil det neppe være let at opdrive tilstrækkelige Tomter til Smaahuse i en rimelig Afstand fra Arbeidspladsen, foruden at Kapitaludlægget vilde blive saa meget større. Imidlertid vilde Istandbringelsen af en „Selvbyggerforening" blandt Arbeiderne, som de i Kjøbenhavn oprettede, være et stort Gode.

Husleien er i Femaaret steget adskilligt og som Følge deraf Eiendomspriserne.

Om Ædrueligheds forholdene ere bedre end i foregaaende Periode, er vanskeligt at udtale sig om. Desangaaende anføres det beskattede Kvantum Brændevin og Antallet af arresterede Personer, hvorvel man neppe vil kunne danne sig en aldeles sikker og paalidelig Mening efter disse.

	Antal Potter beskattet Brændevin.	Antal arresterede Personer.
1871 .	150,000 Potter	433
1872 .	162,000 —	530
1873 .	187,000 —	415
1874 .	210,000 —	500
1875 .	220,000 —	580

Disse Tal skulde kunne synes at udtale, at Forholdene have forværret sig; men paa den ene Side maa det bemærkes, at Jernbanearbeidet og anden større Virksomhed i Nærheden af Byen har hidkaldt en større Mængde løse Arbeidere med gode Indtægter, og paa den anden Side skriver Arrestationernes Stigning i de 2 sidste Aar sig fra den Omstændighed, at der siden 1ste Juli 1874 er ansat en egen Betjent for at holde Opsyn med Værtshusene samt Konstabler med fast Patruljering i Gaderne hele Døgnet, medens de gamle Vægtere kun patruljerede 8 Timer om Nætterne.

Om det siden 1873 virkende Brændevinsbolag er talt forhen; det vil af dets vedfølgende Aarsberetninger sees, at Samlagets Direktion anser Ædruelighedstilstanden for at være bedre end før.

Om den herværende offentlige Skole for den høiere Almendanelse samt om Almuskolevæsenet ansees det mindre fornødent at hidsætte Oplysninger, da Indberetninger til vedkommende Autoriteter indgaa fra Skolerne direkte. Som en i Femaaret grundlagt fortjenestfuld Indretning ved Almuskolen kan nævnes Skolebørnenes Sparekasse, der bestyres af en af Stedets Sparebank lønnet Lærer samt benyttes meget flittigt af Børnene.

Af Privatskoler findes her navnlig et større Institut for Piger med ca. 100 Elever samt 4 mindre saadanne med 20 à 30 Elever hver. Den af Methodisterne tidligere holdte Skole er i forrige Aar gaaet ind, men er derimod i samme Aar tilkommet en af den Katholske Mission oprettet Skole med ca. 50 Børn. Med Almuskolen er forenet en Haandgjerningsskole for Pigebørn, ligesom, hvad før nævnt, Sløjdforeningen giver Gutter Anledning til at erholde Undervisning i Snedkeri m. m. Til Oplysning om Tegneskolen fremsættes følgende Meddelelse af dens Direktion:

I Aarene	1871—72	79	Elever	Samtidig har Lærerpersonalet
- —	1872—73	64	„	bestaaet af 1 Lærer i Mathe-
- —	1873—74	70	„	matik og Regning, 1 Lærer
- —	1874—75	74	„	i Frihaandstegning samt Assi-
- —	1875—76	81	„	stent, 1 Lærer i Konstruktion.

Til Skolen har været bevilget 440 Spd., hvoraf Statskassen udredede 220 Spd., Kommunen 120 Spd. og Sparebanken 100 Spd.; desuden have Eleverne betalt i Indtrædelsespenge 60 Sk. hver.

Angaaende Sømandsskolen henvises til vedlagte Opgave meddelt af dens Bestyrer.

Af andre herværende almennyttige Indretninger kan nævnes:

„Forelæsningsforeningen" (stiftet 1872), der træffer Overenskomst med Videnskabsmænd om at holde Foredrag for Foreningens Medlemmer over videnskabelige Emner. Foreningen bæres af Aarsbidrag fra ca. 250 Medlemmer.

„Fredrikshalds Bibliothek", grundlagt 1874 ved private Bidrag, men overdraget Kommunen til Eiendom, og af samme tilstaaet et aarligt Tilskud. Eier 7 à 8,000 Bind.

Et „Almubibliothek" nyder ogsaa Bidrag af Kommunen.

Fremdeles findes et privat teknisk Læseselskab, et Garnisonsbibliothek, Bogsamlinger ved Fredrikshalds og Tistedalens Arbeidersamfund m. m.

„Fredrikshalds Kunstforening" (stiftet 1872) for Indkjøb og Udlodning af Kunstværker.

2 Klubselskaber.

5 Sangforeninger.

1 Theater.

2 Skyttelag.

Fredrikshalds Badehus for Varmbad, Dampbad og Styrtebad. Understøttes af Sparebanken.

Af Dissentermenigheder findes her et Methodistsamfund med 200 à 300 Medlemmer og egen Kirke, samt en romersk-katholsk Mission med Kirke og Skole.

Af religiøse Foreninger inden den lutherske Kirkes Medlemmer findes:

„Den indre Mission for Fredrikshald og Omegn", samt „det evangeliske Missionsselskab", i hvilke begge Opbyggelser holdes af Lægmænd. Ligesaa findes her Afdelinger af Landsforeningerne for Hedningemissionen og Sømandsmissionen.

Fredrikshalds Borgermesterkontor, den 17de November 1876.

H. Wessel.

Bilag 3. Beretning fra Magistraten i Moss.

Vedkommende Beretningen om Moss i Femaaret 1871—1875 giver jeg mig den Ære at indberette:

Møllledriften ansees fremdeles for Byens Hovednæring og Møllebrugene have i hele Femaaret gjort gode Forretninger. I det sidste Aar er her anlagt en ny Kornmølle, der daglig formaler 350 à 400 Tønder.

Dernæst har Skibsfarten i Femaaret taget et stort Opsving og er bleven af megen Vigtighed. Ifølge Opgave fra Toldboden er Handelsflaaden i Femaaret forøget med 27 Seilskibe og 4 Dampskibe med en Drægtighed af 4,624 K-L., og udgjorde Stedets Handelsflaade ved Femaarets Udgang ialt 65 Seilskibe og 4 Dampskibe med en samlet Drægtighed af 9,466½ K-L.

Her er en Sømandsforening.

Ved Trælasthandelen vides ingen Forandring i Femaaret at være foregaaet.

I Femaaret har Byen faaet et nyt Skibsværft, William Erichsens, der endnu kun har udført Fortømringer og Reparationer af gamle Fartøier. Moss Skibsværft har derimod foruden Fortømringer og Reparationsarbeider i Femaaret ogsaa leveret 4 nybyggede Seilskibe, hvoraf et paa 400 K-L. og 2 Godsdampskibe.

Byen har i Femaaret ogsaa faaet et Jernstøberi med mekanisk Værksted og en Spigerfabrik.

Strax der blev Tale om Jernbane gjennem Smaalenene, indtraadte en ganske overordentlig Stigen i Priserne paa alle faste Eiendomme, ligesom mere Liv viste sig i det Hele, og indtraadte der en stor Arbeidsvirksomhed, fornemmelig i Bygningsvæsenet, idet flere nye Bygninger ere blevne opførte, hvoriblandt flere Leiehuse. Arbeidsklassens Kaar har derfor ogsaa i meget høi Grad forbedret sig, hvilket viser sig baade ved Oppudsning af Arbeidernes Huse og ved deres Beklædning; en større Del af Arbeiderne har endog lagt sig til nogen Kapital. Størstedelen af Arbeidsklassen er meget hæderlig og udmærker sig endog ved Afholdenhed i Nydelsen af spirituøse Drikke.

Haandværkerne synes ikke at have gjort saa gode Forretninger, og synes Handværksdriften i længere Tid ikke at være gaaet fremad.

Haandværkerne have en saakaldet Haandværksforening.

De saakaldte Sjouere og Løsarbeidere have havt rigelig Fortjeneste, men de have for Dagen, og, jo mere de fortjene, desto bedre Kunder ere de for Brændevins- og Ølværterne.

Husfliden staar paa et temmeligt høit Trin og fornemmelig er Strikning i Femaaret blevet drevet i større Udstrækning, og er der, foruden hvad der paa selve Stedet er blevet forbrugt, blevet afsat mere end 2,000 Par Vanter aarlig til andre Steder, fornemmelig til Christiania. I det sidste Aar skal Husfliden dog have stagneret noget, hvilket antages at have sin Grund i den bedre Arbeidsfortjeneste.

Drikken synes i Femaaret at have tiltaget, og det saavel af Brændevin som bayersk Øl.

Fremdeles skal jeg fræmhæve, at Byens Veinet udgjør 17,460 Alen, hvoraf 2,205 Alen brolagte Gader, 10,890 Alen ubrolagte Gader og 4,390 Alen Veie, at Byen har Kaier og Broer til en Længde af 400 Alen og at den har fast Skydsstation med 4 faste og 2 Reserveheste.

I Femaaret har Byen optaget et Laan paa 45,000 Spd. til Anlæg af et nyt Vandværk.

Ved Udgangen af 1870 havde Moss 4,400 Indbyggere og ved Udgangen af Femaaret 4,895.

Uagtet her, som vistnok de allerfleste Steder, i det sidste Aar er indtraadt nogen Stagnation i flere Næringsveie, antages dog Moss i hele Femaaret at have gaaet jevnt og sikkert fremad og Tilstanden i det Hele at være god.

Sluttelig vedlægges:

a) 31 Stkr. Opgaver over Industrianlæg m. v. efter Indredepartementets Circulære af 24de Januar d. A.
b) 4 Opgaver efter Indredepartementets Circulære af 27de Januar d. A., efter Schema No. 9, 10, 11 og 14, og
c) 3 Forklaringer over Arbeids- og Haandværksforeninger.

Moss Byfogedkontor den, 18de November 1876.

Dahl.

Bilag 4. Beretning fra Magistraten i Sarpsborg.

Jeg tillader mig herved i Ærbødighed at oversende i udfyldt Stand de gjennem Hr. Amtmanden modtagne med Circulære No. 3 vedkommende Femaarsberetningen fulgte Schemata No. 9—11 og No. 14. Det med Circulære No. 2 fulgte Kontrolschema følger ligeledes.

Med Hensyn til de Forhold, hvorom der ønskes Oplysning, uden at der for samme er udarbeidet særskilte Schemaer, skal jeg anføre:

Ædruelighedstilstanden. Her i Byen drikkes betydelige Kvanta Brændevin og Øl. Det skatbare Kvantum Brændevin er sat til 120,000 Potter, og er det en Kjendsgjerning, at Byens Brændevinshandlere fra ubemidlede Folk i en forholdsvis kort Tid have arbeidet sig op til en respektabel økonomisk Stilling. Det er imidlertid kun en ubetydelig Del af de spirituøse Drikke, der nydes her, som fortæres af Byens egne Indvaanere. Det Meste drikkes af Arbeiderne ved de nærliggende Brug, der for største Delen bo udenfor Byens Grændser, samt af den omboende Landbefolkning, der stadig og i stor Mængde søger ind til Byen. Konsumenternes Antal er saaledes temmelig betydeligt og, naar man tager Hensyn hertil, tror jeg ikke, man kan sige, at der drikkes synderlig mere her end i flere andre af Landets Byer. Heller ikke tror jeg, at man med Føie kan sige, at Drikfældighed — dette Ord taget i sin strengeste Betydning — er saa særdeles udbredt. Derimod antager jeg, at Fylderiet væsentligst hidrører derfra, at den omboende Land- og Arbeiderbefolkning, der vistnok staar paa et temmelig lavt Kulturtrin, ingen større Fornøielse ved at skaffe sig, naar den leilighedsvis indfinder sig i Byen, end at tumle om fra Skjænkested til Skjænkested og nyde Spirituosa til Overmaal. Politistatistiken viser, at der her i Byen i de sidste Aar har været arresteret Flere for Drukkenskab end tidligere, men heraf er man ikke berettiget til at slutte, at Fylderiet er i Tiltagende, idet de talrigere Arrestationer vistnok kun komme deraf, at man i de 3 sidste Aar har havt et ordentlig organiseret Politi. Den almindelige Mening er, at Fylderiet før er i Aftagende end i Tiltagende.

Handels-, Haandværks- og Sømandsforeninger. Her i Byen findes ingen Handelsforening. Derimod har man en Haandværks- og en Sømandsforening. Haandværkerforeningen stiftedes i 1865 og har Medlemmernes Antal varieret fra 30 til 40. Foreningen leier Lokale, der holdes aabent hver Søn- og Helligdag fra Klokken 5 til 9 Aften. Naar der holdes Samling, er det enten til selskabelig Underholdning, eller ogsaa holdes der belærende Foredrag. Foreningen eier et Bibliothek paa ca. 500 Bind samt endel Løsøreeffekter. Kontingenten er 1 Spd. 24 Sk. aarlig. Bestyrelsen bestaar af 7 Medlemmer, der vælges for hvert Aar. Sømandsforeningen stiftedes i 1867; Medlemmernes Antal er 58; der holdes kun Møder i Vintermaanederne. Foreningen eier, dels indsat i Sparebanken, dels i Bøger, Karter og Møbler omtrent 300 Spd. Et Exemplar af Lovene vedlægges.

Kommunale Indretninger. 1. Byens Gader, 20 i Tallet, have en samlet Længde af 12,775 Alen. Ingen af disse Gader ere brolagte, men i nogle Aar har der aarligen været bevilget Midler til Brolægning af Rendestene og Fortougenes Garnering med Sten, hvormed der fremdeles fortsættes. Af aabne Pladse haves tre, af hvilke den største benyttes til Torv, og af dette er den ene Halvdel brolagt. 2. Gadebelysningen foregaar med 41 Lygter, hvori brændes Parafinolie eller Jordolie. 3. Til Vandforsyning for Ildebrandstilfælde haves 5 for Kommunens Regning gravede og vedligeholdte samt med Pumper forsynede Vandbeholdere, der ogsaa benyttes til Husbrug ved Siden af private Brønde. Da Byen støder til Glommen i den ene Ende ved Glengshølen og i den anden Ende i Sannesund, foregaar Vandforsyningen ogsaa fra Glommen paa disse to Steder, hvor der i Tilfælde af Is altid holdes Brandvaag. 4. Af Brygger haves indenfor Bygrændsen to, af hvilke den ene — 39 Alen lang — tilhører Toldvæsenet, og den anden — 130 Alen lang — tilhører Kommunen. Udenfor Bygrændsen eier desuden Kommunen paa sin egen Gaard Alvim i Tune Herred 2 i den til Byens Jurisdiktion henhørende Havn udbyggede og med Tømmerværk indskjærmede meget dybe Pladse, hvis samlede Længde langs Havnen udgjør 670 Alen, og endelig eier et privat Dampskibsrederi en i Havnen udbygget, men i Tune Herred liggende Brygge, 43 Alen lang. Forbi alle disse udenfor Bygrændsen liggende Brygger med Pladse gaar Hovedvei.

Antallet af faste Heste ved Skydsstationen er 3.

Husflids- eller Haandgjerningsskoler. I Forbindelse med Almuskolen staar en Haandgjerningsskole, hvori 120 Pigebørn i Maanederne Marts til Oktober undervises i Søm og Strikning. Derhos er der af „den private Fattigpleie“ oprettet en Haandgjerningsskole, hvori 24 af Almuskolens og 12 af Middelskolens Elever undervises 5 Timer ugentlig i Dreining, Snedkerarbeide, Løvsagarbeide og tildels lidt i Træskjærerarbeide.

Den økonomiske Frem- eller Tilbagegang. Af den medfølgende Opgave over thinglæste og aflæste Panteheftelser m. v. vil det sees, at de aflæste Gjældsbreves Beløb udgjør . . . . . 79,294 Spd.
medens der kun er thinglæst Gjældsbreve til et
Beløb af . . . . . 57,089 „

altsaa er Pantegjælden aftaget med et Beløb af 22,205 Spd.

Salg ved Tvangsauktion, der tidligere, saa at sige, hørte til Dagens Orden, ere i den Grad aftagne, at der i Aarene 1873 og 1875 ikke blev afhændet nogen fast Eiendom ved Tvangsauktion og at der i Aarene 1874 og 1875 intet Løs-

øre blev solgt ved Tvangsauktion. Exekutioner og Udpantninger ere ogsaa betydelig aftagne, se den medfølgende Opgave. — Eiendomspriserne have været i Stigende. Medens Huse her i Byen for en 6 à 8 Aar siden næsten ikke vare salgbare, er der i Femaaret foregaaet adskillige Salg og det i det Hele til nogenlunde antagelige Priser.

I Henhold til det Anførte, maa man sige, at Byen er gaaet frem i økonomisk Henseende. Grunden til denne økonomiske Fremgang er vistnok nærmest at søge i de for Trælasten og Skibsfarten gode Aar 1873 og 1874 og i de endnu vedvarende høie Arbeidspriser, men hidrører dog for nogen Del fra en større Driftighed og Økonomi hos de Næringsdrivende. Byens Handlende og Haandværkere sidde i det Hele taget i jevnt gode Kaar, men større Formuer gives ikke her. Efter Skatteligningen er der kun en Mand, der har en Formue paa 30,000 Spd.; de øvrige Formuer ere alle under 20,000 Spd. Nye Næringsgrene ere ikke opstaaede, og er det heller ikke at vente, at dette vil ske, forinden der ved Borregaards Brugs Indlemmelse i Byen indtræder forandrede Forhold i det Hele.

Da Tømmertrafiken i Sarpfossen staar i temmelig nær Forbindelse med Byens økonomiske Forhold, skal jeg sluttelig tilføie en fra vedkommende Flødningsinspektør indhentet Opgave over Tømmerflødningen gjennem Sarpfossen:

I 1871	98,950	Tylvter
- 1872	149,757	—
- 1873	153,875	—
- 1874	173,246	—
- 1875	163,290	—

Sarpsborgs Byfogedkontor, den 18de Mai 1876.

Edv. Mørch.

C. No. 2.

IV.

Hedemarkens Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand m. V. i Hedemarkens Amt i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Medens Udviklingen af Jordbrugsforholdene i Amtet i Femaaret 1871—1875 væsentlig er gaaet i den samme Retning, som var betegnende for det foregaaende Tidsrum, og hvorom henvises til den i min sidste Beretning givne nærmere Forklaring, har den nu forløbne Periode med dens heldigere Aargange og forbedrede økonomiske Tilstand i det Hele kunnet opvise en hurtigere og mere almindelig Fremgang i Bedriften. Det dyrkede Areal har dog neppe heller i det sidste Femaar modtaget nogen særdeles betydelig Udvidelse, idet fornemmelig de høie Arbeidspriser have stillet sig hindrende iveien for Udførelsen af dertil sigtende Arbeider. Hvad der af saadanne Arbeider er udført, antages for den største Del at være kommet Engen tilgode, ligesom det overhovedet er i en udvidet Dyrkning af Fodervæxter, at et af de vigtigste Fremskridt i Landbonæringen i det Hele er at søge. Forøvrigt er der i Dyrkningsmaaden indtraadt Forbedringer i mange Retninger: i Jordens fuldstændigere Bearbeidelse, i Behandlingen af Gjødselen og Anvendelse af kunstige Gjødningsmidler, i Jordarbeidernes bedre Ordning med Hensyn til Tiden for deres Udførelse, i et omhyggeligere Valg af Sædefrø o. s. v. Særlig fremtrædende er den stedfundne Benyttelse af Maskiner i Jordbrugets Tjeneste, navnlig Tærske- og Hakkelsemaskiner samt Høstemaskiner. Af Damptærskemaskiner havdes ved Udgangen af 1875 i Hedemarkens Fogderi 29, medens Høstemaskiner vare komne i Brug over det hele Amt.

De Sædearter, som dyrkes, ere de samme som før. Dyrkningen af Turnips har ikke faaet nogen synderlig Udbredelse, og Dyrkningen af Lin og Hamp er fremdeles ganske ubetydelig.

Efter de i Forbindelse med Folketællingerne indhentede Opgaver over Udsæden af Korn og Poteter har denne i Amtet i det Hele udgjort:

	Hvede. Tdr.	Rug. Tdr.	Byg. Tdr.	Blandkorn. Tdr.	Havre. Tdr.	Erter. Tdr.	Poteter. Tdr.
1875	59	2,867	10,830	20,411	20,173	3,536	64,413
1865	77	2,681	9,128	20,441	19,113	2,854	64,719

Disse Opgaver vise saaledes en ubetydelig Formindskelse af Udsæden af Hvede og Blandkorn, men Forøgelse i Udsæden af de øvrige Kornsorter. Tages alle Kornsorter underet, findes Udsæden i 1875 at have været omtrent 3,600 Tønder større end i 1865. Potetesudsæden skulde være gaaet ned med omtrent 300 Tønder.

Beregnet efter den i 1875 opgivne Udsæd og Middelfoldighed for de enkelte Fogderier er Avlen, efter Fradrag af Udsæden, fundet at have udgjort af Korn og Poteter særskilt, og af disse Sædarter tilsammen reduceret til Byg (efter det sædvanlig antagne Forhold af $^3/_4$ Tønde Hvede, Rug og Erter, $1^1/_2$ Tønde Blandkorn, 2 Tønder Havre og 3 Tønder Poteter til 1 Tønde Byg):

	Avl		
	af Korn.	af Poteter.	af Korn og Poteter reduceret til Byg.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.
I Hedemarkens Fogderi . . .	226,103	253,220	273,663
- Vinger og Odalens Do. . .	91,003	97,333	92,654
- Solørs Do.	95,439	103,376	95,264
- Søndre Østerdalens Do. . .	30,920	43,747	38,397
- Nordre Østerdalens Do. . .	8,341	6,689	9,918
I hele Amtet	451,806	504,365	509,896

I Forhold til Folkemængden og Distrikternes derefter antagne Behov, beregnet efter $3^1/_2$ Tønde Bygværdi pr. Individ, har Avlingen udgjort:

	Folkemængde 1875.	Avl pr. Individ. Tdr. Byg.	Distriktets Behov. Tdr. Byg.	Følgelig har Distriktet	
				givet i Overskud Tdr. Byg.	tiltrængt i Tilskud Tdr. Byg.
I Hedemarkens Fogderi	38,459	7,1	134,607	139,057	„
- Vinger og Odalens Do.	22,965	4,0	80,378	12,276	„
- Solørs Do.	21,985	4,3	76,947	18,316	„
- Søndre Østerdalens Do.	18,580	2,0	65,030	„	26,633
- Nordre Østerdalens Do.	14,553	0,7	50,935	„	41,017
I hele Amtet	116,542	4,4	407,897	169,649	67,650
				+ 101,999	

Udstrækningen af det til Korn- og Potetesavl i 1875 benyttede Areal skulde efter de indhentede Opgaver over Udsæden og de meddelte Forklaringer over Størrelsen af Udsæd pr. Maal have udgjort i

	Maal Jord:
i Hedemarkens Fogderi	127,637
- Vinger og Odalens Do.	55,166
- Solørs Do.	53,168
- Søndre Østerdalens Do.	16,905
- Nordre Østerdalens Do.	5,478
Tilsammen	258,354.

Gjøres til dette Tal — saaledes som skeet i tidligere Beretninger — et Tillæg for den opdyrkede Jord, der ligger utilsaaet som Brakjord, eller benyttes til Dyrkning af Foder eller andre Sædearter og Rodfrugter end de i Opgaverne over Udsæden anførte, af 10 % eller 25,835

findes den opdyrkede Jord i Amtet i det Hele at kunne ansættes til omtrent . . . . . 284,000 Maal eller 2,19 norske □ Mile.

Sammenstilles de ovenanførte Beregninger med de lignende for 1865, viser der sig en betydelig Forskjel: Produktionen af Korn og Poteter skulde efter samme have været omtrent 104,000 Tønder Bygværdi og den til denne Produktion anvendte Jordvidde omtrent 32,000 Maal større i 1875 end i 1865. Forskjellen har dog visselig ikke i Virkeligheden været saa stor, som disse Tal udvise, i hvilken Henseende bemærkes, at de i 1865 meddelte Opgaver over Udsæden maa, som i den almindelige Beretning for nævnte Aar paapeget, antages at have været for lave. Det samme er Tilfældet med Hensyn til Foldigheden; denne skulde efter Opgaverne gjennemsnitlig have udgjort:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Poteter.
1865	7,91	9,93	7,50	7,83	6,62	5,49	7,95
1875	7,55	13,30	9,16	9,04	8,48	5,15	8,84

At der af den dyrkede Jord i Amtet i det Hele taget blev i 1875 anvendt et større Areal til Avling af Korn og Poteter end i 1865, er vel antageligt; om man ogsaa gaar ud fra en lige stor samlet Udsæd i begge Aar, maatte Udstrækningen af den dertil benyttede Jord have været mindre i 1865, da Gjennemsnitsudsæden pr. Maal i dette Aar var større end i 1875. Paa den anden Side maa det ansees som en utvivlsom Kjendsgjerning, at ialfald for hele Glommedalens Vedkommende en ikke blot absolut, men ogsaa relativt større Del af den dyrkede Jord i 1875 anvendtes til Produktion af Foder end 10 Aar tidligere.

Forøvrigt kan med Hensyn til de foran opgjorte Beregninger for 1875 bemærkes, at der for dette Aars Vedkom-

mende ingen særlig Omstændighed er forhaanden, der kunde lede til at anse Opgaverne, der ligge til Grund for Beregningerne, mindre nøiagtige, end deslige tildels kun skjønsmæssige Ansættelser altid ville være.

Det samlede Antal Eiendomme i Amtet er opgivet til 15,735 med en Matrikulskyld af 23,231 Daler; heraf falder paa selvstændige Jordbrug med Tillæg af Underbrug (ɔ: saadanne, der drives underet med et selvstændigt Jordbrug) et Antal af 11,320 med en Matrikulskyld af 20,877 Daler. Opgaverne for 1870, hvorefter Antallet af egentlige Jordbrug da skulde udgjøre omtrent 10,700, vare affattede paa en anden Maade, hvorefter Underbrug som de ovennævnte i Regelen maa antages ikke at være regnede særskilt, men sammenslaaede med Hovedbruget. Om Opgaverne kunde bringes i Overensstemmelse, skulde det udentvivl vise sig, — hvad der i Almindelighed fra alle Steder berettes at være Tilfældet — at nogen nævneværdig Udstykning af de egentlige Jordbrug ikke i sidste Femaar har fundet Sted.

Antallet af de Brug af nysnævnte Slags, der benyttes af Andre end Eierne selv, er efter Opgaverne i Femaaret gaaet ned med en Fjerdedel (fra 415 i 1870 til 310 i 1875).

Amtets Landbrugsskole paa Gaarden Jønsberg i Romedal har i Femaaret fortsat sin Virksomhed under den samme Bestyrer som i min forrige Beretning ommeldt og med en stadig tiltagende Søgning.

Den bestaaende Landbrugsforening for Hedemarkens Fogderi har ved afholdte Diskussionsmøder og paa anden Maade søgt at virke for Landbrugets Fremme. Ved dens Foranstaltning blev Høsten 1875 en større Udstilling af Landmands- og Haveprodukter samt Landbrugsredskaber afholdt paa Hamar.

Haveväsenet er gaaet noget frem. Amtet har fremdeles i sin Tjeneste en Gartner, der reiser omkring i Distrikterne for at yde Veiledning og Bistand. Det er gjort ham til særlig Pligt at søge at virke for Anlæg af Haver ved Skolerne; til saadanne Anlæg ydes jævnlig Bidrag af Herreds-Kommunerne og Amtskassen.

II. Fædriften.

I alle Dele af Amtet har Opmærksomheden særlig været rettet paa en hensigtsmæssig Fremme af Kvægavlen, hvortil de stedse stigende Priser paa alle Frembringelser deraf have givet forøget Opfordring. Bestræbelserne i denne Retning ere komne tilsyne i den oven omtalte Forøgelse af Foderproduktionen, hvorhos de fra Distrikterne modtagne almindelige Beretninger indeholde Vidnesbyrd om, at der er gjort Fremgang saavel i Henseende til Kreaturernes Fodring og Røgt samt en bedre Indretning af Fjøsbygningerne som paa mange Steder ogsaa ved Behandlingen af Produkterne. Kvægracens Forbedring er fremdeles søgt opnaaet gjennem Indavl og ved Indførelse af Telemarkskvæg. Ved de omkring i Distrikterne hyppigen afholdte Dyrskuer — tildels forenede med Udstilling af Smør og Ost, — ved Udbredelse af oplysende Skrifter og ved de omreisende Statsagronomers og Meierimestres Virksomhed er en større Indsigt i Bedriften udbredt og Interessen derfor søgt styrket.

Tilvirkning af Smør og Ost til Salg foregaar for nogen væsentlig Del kun i Hedemarkens og Nordre Østerdalens Fogderier, men i disse Distrikter i ikke ringe Udstrækning. I Hedemarkens Fogderi vare endel mindre Meierier og Ysterier i Gang; deres Antal ved Udgangen af 1875 er opgivet til 8 og den til samme leverede Melkemængde til 1,094,000 Potter. Ved den i Periodens Løb i Hamar oprettede Fabrik for Tilvirkning af kondenseret Melk er en bekvem og fordelagtig Adgang til Afhændelse af Melk aabnet for de mange Gaarde, der ere beliggende saa nær ved Fabrikken, at Melken kan transporteres til samme.

Salg udenfor Distriktet af levende Kvæg samt Kjød og Flesk er ikke af nogen større Betydning undtagen for Hedemarkens og tildels Nordre Østerdalens Vedkommende. I Hedemarkens Fogderi har ogsaa i det sidste Femaar betydelige Partier Oxer om Høsten og Vinteren været fedede paa de i Distriktet i Gang værende Brænderier og derefter solgte antagelig for en ikke ringe Del til Udførsel til Udlandet.

Hesteavlen har for Hedemarkens Fogderi altid været af Vigtighed og er i de senere Aar blevet det end mere ved, at Hestepriserne have været i betydeligt Stigende. Denne Omstændighed har ogsaa foranlediget, at man i flere andre Egne i Amtet, hvor saadant ikke før er foregaaet, har begyndt at lægge sig efter Hesteopdræt. Til Fremme af Hesteavlen har der fra 1872 af været afholdt en almindelig aarlig Hesteudstilling paa Hamar. Udgifterne ved denne Udstilling have siden 1873 været udredede gjennem Statsbevilling.

Af Heste, Kvæg m. V. holdtes der

	Heste.	Storfæ.	Faar.	Gjeder.	Svin.
i 1875 . . .	14,766	80,072	91,978	16,696	9,621
i 1865 . . .	15,013	76,206	107,680	15,948	9,650

Hesteholdet, der saaledes i Amtet i det Hele taget er gaaet noget ned, er forøget i Solør og Søndre Østerdalen, men formindsket i de øvrige Distrikter. Gjennem alle Distrikter er Antallet af Storfæ forøget, men Faareholdet formindsket.

Antallet af Gjeder er steget i begge de østerdalske Fogderier, men aftaget i de øvrige.

Den samlede Melkeproduktion i 1875 kan, efter det ved Folketællingen opgivne Antal Kjør og Gjennemsnittet af de af Lensmændene meddelte Skjøn om Melkeudbyttet pr. Ko, beregnes saaledes:

	Antal Kjør.	Melkeudbytte pr. Ko i Potter.	Produktion i Tusinder af Ptr.
Hedemarkens Fogderi	20,402	1,140	23,258
Vinger og Odalens „	9,060	1,130	10,238
Solørs „	8,986	1,160	10,424
Søndre Østerdalens „	8,761	1,100	9,637
Nordre Østerdalens „	13,668	1,130	15,445
Hele Amtet	60,877		69,002

Efter denne og de i min forrige Beretning meddelte lignende Beregninger skulde Progressionen i de 10 Aar fra 1865—1875 have været i:

1865	1870	1875
58 Millioner,	61 Millioner,	69 Millioner Potter.

Melkeudbyttet pr. Ko er nu opgivet mere jævnt i de forskjellige Distrikter, hvilket aabenbart tyder paa Fremgang i de af disse Distrikter, der før have staaet tilbage. Forsaavidt derimod Opgaverne nu for Østerdalens Vedkommende ere meget lavere end for de 2 foregaaende Aar, kan dette visselig ikke hidrøre fra, at der i disse Distrikter i Virkeligheden skulde være skeet nogen Tilbagegang, men maa have sin Grund deri, at — hvad der ogsaa blev paapeget i min forrige Beretning — Opgaverne for de tidligere Aar vare for høit ansatte.

III. Skovdriften.

I de i Hedemarkens Fogderi værende private Skove, af hvilke kun et Par have nogen større Betydenhed, har Hugst til Udskibning kun i ringe Omfang fundet Sted i Femaaret.

Om den i Distriktets Almindinger foregaaede Hugst til Salg vil Oplysning paa anden Maade blive meddelt.

De vedtagne Regler for Brugen af de nævnte betydelige Almindingsskove og det omhyggeligere, tildels forstkyndige Tilsyn, der føres med samme, har — efter Fogdens Meddelelse — ogsaa i denne Periode virket heldigt til at hemme ødelæggende Hugst og ulovlige Indgreb, og det kan vistnok antages, at ialfald den fredede Del af disse Skove, der ere af saa stor Vigtighed for Distriktets Forsyning med Træmaterialier, er gaaet godt fremad, medens de private Skove formenes i Almindelighed at være i omtrent samme Tilstand som tidligere.

I Amtets øvrige Fogderier, med Undtagelse af enkelte af de nordligste Herreder, danner Skovbruget Befolkningens vigtigste Næringsgren. Denne har i sidste Femaar givet et Udbytte, større end i nogen foregaaende Periode.

Efter de af Fogderne gjorte Sammendrag af de indkomne Opgaver og dertil støttede Beregninger har Hugsten af Udskibningstømmer og Udbyttet deraf tilsammen i Femaaret 1871—1875 udgjort følgende Beløb: (Det bemærkes, at for Søndre Østerdalens Vedkommende har paa Grund af Opgavernes Ufuldstændighed ingen til disse støttet Beregning af Brutto- eller Nettobeløbet i Penge kunnet opgjøres, hvorfor nedenfor efter et løst Skjøn er gaaet ud fra en opnaaet Gjennemsnitspris af 32 Kr. pr. Tylvt, en Ansættelse, der visselig ikke er for høi, snarere meget for lav. Gjennemsnitsudgiften er ansat til 12 Kr. pr. Tylvt).

	Hugst af Udskibningstømmer. Tylvter.	Brutto-Udbytte. Kr.	Netto-Udbytte. Kr.
Vinger og Odalens Fogderi	259,300	4,860,000	3,048,000
Solørs „	355,000	9,940,000	6,388,000
Søndre Østerdalens „	506,000	16,192,000	10,120,000
Nordre Østerdalens „	151,700*)	3,036,000	1,820,000
Tilsammen i Femaaret	1,272,000	34,028,000	21,376,000

Det aarlige Netto-Udbytte af Tømmerdriften i Amtet med Undtagelse af Hedemarkens Fogderi har saaledes udgjort:

i Femaaret 1871—1875	. . . . .	4,276,000 Kr.
i — 1866—1870	beregnedes den til .	3,176,000 „
i — 1861—1865	— — .	2,516,000 „
i — 1856—1860	— — .	1,856,000 „

De aarlige Driftsomkostninger i sidste Femaar ere efter det Ovenanførte at ansætte til 2,532,000 Kr., hvilke selvfølgelig for den største Del ere komne Distrikternes Indvaanere tilgode. Af Indtægter af lignende Slags kan nævnes Fortjenesten ved Flødning af det Tømmer, der er uddrevet i svenske Skove og ført til Glommen (i Solør omtrent 60,000 Tylvter i Femaaret), ved Forædling inden selve Distriktet af endel af den udskibede Last (for Vinger og Odalen beregnet til 200,000 Kr. i Femaaret), ved Tilvirkning og Transport af Kul og Rostved til Smeltehytter m. V.

Til Oplysning om, i hvilken Tilstand Skovene i de her omhandlede Distrikter kunne antages i Almindelighed at befinde sig efter den i sidste Femaar foregaaede stærke Hugst, hidsættes af Fogdernes Bemærkninger desangaaende Følgende:

Vinger og Odalen. Naar undtages i enkelte Dele af Distriktet, kunne Skovene ikke ved Driften i Femaaret siges at være gaaede tilbage. I forrige Femaar var nemlig Tømmer af 8"s Top i Almindelighed den mindste salgbare Vare. Hvad der af Top, Tørt og vindfældte Træer ikke holdt dette Maal, blev liggende igjen i Skovene ubenyttet og tildels til Skade for den gjenstaaende Skov. I sidste Femaar derimod, især i Aarene 1872 og 1873, var endogsaa 6"s Tømmer let afsættelig Vare og betaltes med omtrent de samme Priser, som 8"s Tømmer i de foregaaende Femaar. Følgen heraf har været den, at de større hugbare Træer ere blevne langt bedre udnyttede og en stor Del smaa tørre og beskadigede, som tidligere ikke vare Gjenstand for Salg, ere blevne huggede og fremdrevne med Fordel. Mange fik i denne Del af Femaarsperioden renset sine Skove for Tørt og Affald. Omendskjønt vistnok enkelte uvorne Skoveiere ogsaa i denne Periode have hugget Skoven til Upligt, ja man har endogsaa nogle Exempler paa, at smaa Skovpartier ved Bortforpagtning

*) Heri er ikke medregnet det Kvantum Tømmer (4,250 Tylvter), der fra Indsets Skove er drevet til Orkla, eller det, der er leveret til Jernbaneanlægget.

til Hugst ere blevne aldeles ruinerede, saa er dog Skoven i det Store ikke gaaet tilbage. Det kan vel tillige synes, som om Skoven i Femaaret er bleven noget forringet med Hensyn til Indhold af Træer af større Dimensioner, men denne Forringelse er dog fordetmeste mere tilsyneladende end virkelig, idet den gjenstaaende Skov ved denne Hugst har erholdt en hurtigere Fremvæxt ved at gives større Næring og mere Luft og Lys. Men hvad Distriktet muligens har tabt ved nogen Forringelse af Skoven, have Eierne i Almindelighed i langt overveiende Grad indvundet derved, at de ere gaaede fremad i Formue og Velvære.

Solør. Gran- og Furutræerne ere vel i denne Tid i de allerfleste Skove minkede baade i Antal og Tykkelse og flere Skove formedelst den stærke Hugst blevne udsatte for Tørke; men disse væxterlige Skove, der i Femaaret ikke ere blevne usædvanligt medtagne hverken af Insekter eller større Skovbrande, rette vist snart paa dette, og Haabet derom er saa stort, at Priserne paa Skoveiendomme ikke ere faldne. Skovhandelerne ere nu vistnok forholdsvis faa, men Priserne pr. Maal ere fast uforandrede.

Søndre Østerdalen. At Skovene under den betydelige Hugst, der er foregaaet, for Øieblikket ere gaaede noget tilbage, er vistnok Tilfældet, maaske dog med Undtagelse af i Storelvedalen; men Tilstanden kan dog ikke i nogen Grad ansees foruroligende. Der kan neppe være Tvivl om, at Eierne, navnlig i de sidste Aar, have lært mere og mere at skatte sin Skov og behandle den med tilbørlig Varsomhed.

Nordre Østerdalen. Af de meddelte Oplysninger om Udstrækningen af den foregaaede Hugst vil man let faa et Indtryk af, at det sidste Femaar har været det mest ødelæggende af alle Tidsafsnit for de østerdalske Skove. Dette forholder sig dog ikke saaledes. Thi i tidligere Tider, da man intet Begreb havde om en fornuftig Skovhusholdning, kappedes Bygdernes Egne med fremmede Skovforpagtere om Skovens Ødelæggelse, medens der i den senere Tid er vaagnet en høi Grad af Sands og Omhu for Skovenes fornuftige Anhugst eller Behandling i det Hele, der netop i sidste Femaar er kommen tilsyne paa mange Maader. Det er denne Befolkningens nu næsten overalt tilsynekommende Omhu for og Tilsyn med Skoven, som man har at takke for, at en stor Del af de mindste Dimensioner, der i Femaaret er kjørt til Elvedragene som Salgslast, er Produkter af tørkede og hensygnende Træer, af Vindfald, ældre Skat og af adskillige andre, den frodige Skovs Væxt hinderlige Træer. Man bør derfor i det i Femaaret anhugne store Kvantum Tømmer ikke se noget Bevis paa en stedfunden betydelig Ødelæggelse af vore Skove eller en i det Hele hensynsløs Hugst. — Rendalens Skove have vistnok i Femaaret hist og her været Gjenstand for ufornuftig og skadelig Behandling, men overhovedet have de, som ovenfor antydet, været behandlede med en Omhu, der opveier den partielle Ødelæggelse, og som giver et berettiget Haab om, at Skovens fremtidige Bevarelse og Udvikling i Befolkniugens eget sunde Omdømme vil finde en værdifuld Støtte. Befolkningen har forlængst indseet, hvilke store Rigdomme den eier i sine Skove; men den ved ogsaa, at det endnu skorter den paa tilstrækkelige Indsigter i Behandlingen af disse Skatte, og den vil derfor vistnok være Styrelse og Storthing taknemmelig for ethvert Skridt, der gjøres til Forstvidenskabens Udbredelse.

Den i forrige Femaar i flere Herreder i Hedemarkens Fogderi paabegyndte Anvendelse af Torv som Brændematerial har i sidste Periode vundet nogen Udbredelse. Det er dog — bemærker Fogden — endnu langtfra, at denne Sag, der kunde være af saa stor Vigtighed for dette forholdsvis skovfattige Distrikt, hvor brugbare Torvmyrer af betydelig Udstrækning ikke savnes, har gjort saa gode Fremskridt, som man efter de høie Priser paa Brænde og andre Træmaterialier med Grund synes at have kunnet vente.

Ogsaa i andre Distrikter i Amtet har Tanken været henvendt paa Muligheden af med Fordel at kunne udnytte de derværende Torvmyrer i fornævnte Øiemed. For at kunne yde Vedkommende, der maatte ville forsøge sig i denne Retning, den fornødne Veiledning har for Amtskommunens Regning en duelig Agronom været forskaffet særlig Undervisning og Oplærelse i Torvdrift, hvorefter han er bleven ansat som Torvmester i Amtets Tjeneste.

IV. Fiskeri.

Med det Fiskeri, der drives i Mjøsen og andre Søer samt i Elve og Fjeldvande, antages ingen væsentlig Forandring at være foregaaet i Femaaret. Det er fremdeles af mindre Betydenhed, og hvad der fiskes forbruges i Regelen i Fiskernes egne Husholdninger eller afhændes inden Bygden. Det er kun fra Rendalen, at Salg til andre Distrikter i noget videre Omfang foregaar; Udbyttet af dette Salg er anslaaet til omtrent 4,800 Kr. aarlig.

V. Bergværksdrift.

Af Bergværker eller dertil hørende Indretninger har i sidste Femaar været i Virksomhed Foldals Værk med en Smeltehytte i Lille-Elvedalen, den i samme Distrikt beliggende Lovise Hytte under Røros Kobberværk, og en i Spitalen i Vinger anlagt Masovn, hvortil Malm er ført fra nogle Gruber i Brandvold.

VI. Fabrik- og Haandværksdrift.

Af Fabrikker og andre større industrielle Anlæg var ved Udgangen af 1875 i Virksomhed:

1 Jernstøberi med mekanisk Værksted samt Spiger- og Ljaafabrik (Aadals Brug i Løiten),

10 Brændevinsbrænderier med tilhørende Malterier, alle i Hedemarkens Fogderi,

3 Ølbryggerier,

1 Træsliberi,
1 Væveri,
1 Fyrstikfabrik,
11 Dampsage,
2 Høvlerier.

Desuden havdes en Mængde tildels større Vandsage og Møllebrug, flere Teglværker, endel Farverier og Kalkbrænderier m. V.

Om Haandværksdriften er intet Særligt at anmærke; hvad derom er anført i min forrige Beretning, gjælder i det Hele ogsaa for det sidstforløbne Femaar.

VII. Binæringer.

Husfliden antages at staa omtrent paa samme Standpunkt som tidligere; den kan vel i enkelte Herreder have hævet sig noget, men saa er den igjen paa andre Steder i yderligere Tilbagegang. Dette Sidste gjælder navnlig Nordre Østerdalen, hvor især den mandlige Befolknings tidligere Flid og Arbeidslyst i ledige Timer siges i større eller mindre Grad at være forsvunden. Af Husflidsfrembringelser er det kun i Hedemarkens Fogderi, at Noget haves til Salg, bestaaende væsentligst i endel Vadmel og andre vævede Sager samt Kurvmagerarbeide.

Ved Siden af Haandgjernings- og andre særlige Skoler for Piger, er der efterhaanden sat i Gang flere og flere af de i min forrige Beretning nævnte Arbeids- eller Husflidsskoler for Gutter. Ved Femaarets Udgang vare saadanne Skoler oprettede i 2 Herreder i Solør og i 2 Herreder i Søndre Østerdalen, medens de havdes i alle Herreder inden Hedemarkens Fogderi. De ere dels faste, dels holdes de, som i forrige Beretning omtalt, afvexlende paa forskjellige Steder i Bygden. Der anordnes jævnlig Udstillinger, hvor Elevernes Arbeider forevises. Efter den Interesse, hvormed disse Skoler ere blevne omfattede, og den Beredvillighed, hvormed Understøttelse til dem er bleven ydet dels paa privat Vei, dels gjennem Tilskud af Kommuner, Sparebanker og Legater, er der Grund til at nære Haab om, at de ville faa yderligere Fremgang og Udbredelse, og at de gavnlige Virkninger, som man deraf har lovet sig ogsaa til Ophjælp af Husfliden, ikke ville udeblive.

Handelsvirksomhed drives:

1. af Landhandlere og Frihandlere, hvis Antal ved Udgangen af 1875 var 220 mod 242 i 1870. Flere af disse Handlende ere dog nu som tilforn Driftsbestyrere, der i Almindelighed kun omsætte endel Varer til sine Arbeidere, Tømmerkjørere og Tømmerflødere;
2. Forbrugs-, Spare- eller Handelsforeninger, hvis Antal ved forrige Beretning var 19, men ved Udgangen af 1875 var bleven forøget til 41 (deraf i Nordre Østerdalen 21). Disse Foreninger opgaves i Aaret 1875 at have havt en Omsætning af tilsammen henved 2 Millioner Kroner.

Foruden den Skovdriften vedkommende vigtige Næring ved Hugst, Flødning og Kjøring af Tømmer, har der i flere Distrikter været drevet nogen Leiekjørsel, navnlig af Varer til Handelsmændene, samt i Nordre Østerdalen tillige Kul- og Malmtransport, hvilken sidste nu ganske bortfalder efter Fuldførelsen af Jernbanen gjennem Distriktet.

Jagt efter Fuglevildt og Hare samt tildels ogsaa efter Elg og Rensdyr drives i mange Distrikter, men bringer ingen betragtelig Fortjeneste udenfor Trysil og Nordre Østerdalens Herreder. Fra de sidste gaar adskilligt af Vildtfangsten i Handelen. Exempelvis anføres, at i Vinteren 1875 skal i Lille-Elvedalen være fanget 2,000 Tylvter Ryper og andet Fuglevildt til et Beløb af 12,800 Kroner.

Om Fiskeriet er ovenfor talt og af de øvrige Binæringer er kun at nævne Brydning af Skiferstén i Storelvedalen, Tolgen og Lille-Elvedalen og af Klæbersten i sidstnævnte samt i Tønset og Kvikne Herreder.

VIII. Tilstanden i Almindelighed.

Under den forøgede Virksomhed i alle Næringsgrene, som i sidste Femaarsperiode har fundet Sted, og den samtidige Udførelse af store Jernbane- og andre offentlige Arbeider er en betydelig Stigning i Arbeidspriserne indtraadt. Til nærmere Oplysning i denne Henseende bemærkes, at efter Middeltal af de fra de forskjellige Herreder meddelte Opgaver har i 1875 den sædvanlige Dagløn for mandlige Dagarbeidere været: om Sommeren Kr. 1,17, om Vinteren Kr. 0,83 med Kost, men uden Kost Kr. 0,67 til Kr. 1,00 mere. For Hugst og Flødning af Tømmer har Lønnen eller Fortjenesten været meget større; i Østerdalen, hvor Arbeidspriserne i det Hele have staaet høiest, gik den for de 4 sydligste Herreders Vedkommende endog op til Kr. 3,67 daglig i Gjennemsnit.

Den sædvanlige Aarsløn for Tjenere udgjorde, paa samme Maade beregnet: for en Karl 168 Kr., for en Pige 80 Kr.

For de mandlige Tjeneres Vedkommende var ligeledes Lønnen størst i Østerdalen (fra 180—280 Kr.).

Til Sammenligning henvises til de Opgaver, der bleve meddelte i Femaarsberetningen for 1861—1865; i denne og den følgende Periode, 1866—1870, var Forholdet omtrent det samme.

At ogsaa Husmændenes Fortjeneste gjennem Dagløn og Indtægt af Pladsene er stegen i det sidstforløbne Femaar, derom kan der ikke være mindste Tvivl.

Men Hensyn til Kommunikationsvæsenets Udvikling oplyses, at der af nye Veianlæg er i Femaaret fuldført:
et Hovedveianlæg fra Nyberg Sund i Trysil til Rigsgrændsen . . . . . $3^1/_4$ Mil
et større Bygdeveianlæg i Grue ($4^3/_4$ Mil) samt mindre lignende Anlæg i Vang, Ringsaker, Næs,

Søndre og Nordre Odalen, Aasnæs, Brandvold og Tolgen, tilsammen henved . . . . . $9^1/_4$ Mil

Længden af Kjøreveiene, der i forrige Beretning blev anført til omtrent 200 Mile, er saaledes forøget med henved . . . . . $12^1/_2$ Mil

Derhos er oparbeidet nye Rideveie i en Længde af henved 8 Mile.

Antallet af Skydsstationer, samtlige faste, var ved Udgangen af 1875 58, til hvilke der udrededes af Statskassen, Hedemarkens Amtskommune og Herredskommuner et samlet Tilskud af omtrent 66,800 Kr., hvortil kommer det Søndre Trondhjems Amt vedkommende Tilskud til den ene af disse Stationer, der er beliggende ved Grændsen af sidstnævnte Amt. Alene for denne Stations Vedkommende var Skydsbetalingen her i Amtet forhøiet overensstemmende med Lov af 17de Juni 1869, § 1, nemlig til Kr. 1,60 pr. Mil.

Antallet af offentlige Færgesteder var i 1875 16.

Den store Dampskibsfart paa Mjøsen udførtes af Skibe, der havde sin Station udenfor Hedemarkens Amt. Naar disse ikke medregnes, har der her i Amtet i sidste Femaar kun været 3 Dampskibe, der have været i almindelig Fart til Befordring af Varer og Passagerer, nemlig „Renen" paa Storsjøen samt Smaaskibene „Solungen" i Glommen og „Letvindt" for de nærmeste Mjøsegne omkring Hamar.

Til de i forrige Beretning nævnte private Brandforsikringsindretninger for Herrederne i Hedemarkens Fogderi samt for Søndre og Nordre Odalen, Elverum og Tolgen er i sidste Femaar tilkommet en for Tønset Herred. I disse Indretninger var ved Udgangen af 1875 den samlede Forsikringssum for Huse over 18 Mill. Kroner og for Løsøre over 2 Mill. Kroner.

I sidste Femaar ere Eiendomshandeler foregaaede til en meget større samlet Værdi end i noget foregaaende Tidsrum. For at anskueliggjøre dette saavelsom Forholdet med Hensyn til Pantegjældens Forøgelse eller Formindskelse og Omfanget af de til Inddrivelse af Gjæld trufne Forføininger hidsættes følgende Sammenstilling for de fire sidste Femaarsperioder:

	1856—1860.	1861—1865.	1866—1870.	1871—1875.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Beløbet for solgte faste Eiendomme	12,021,700	13,561,792	12,437,532	20,515,220
— af thinglæste Panteheftelser	13,107,092	15,259,512*)	9,490,756	14,173,284
— - aflæste Do.	6,877,012	8,475,476	9,786,084*)	11,933,580
Følgelig Pantegjælden forøget eller formindsket . . .	+ 6,230,080	+ 6,784,036	÷ 295,328	+ 2,239,704
Exekutions- og Udpantningsbeløb	3,897,004	4,870,056	2,954,876	956,088
Beløbet for det ved Tvangsauktion solgte faste og løse Gods	1,488,092	3,622,908	2,653,128	642,872
Antallet af Gjældssager, behandlede ved Forligelseskommissionerne	128,000	256,000	164,000	80,000

Der viser sig herigjennem en meget stor Forskjel mellem de 2 førstnævnte Femaarsperioder paa den ene og de 2 sidste paa den anden Side. I Tiaaret 1856—1865 blev Pantegjældens Beløb forøget med tilsammen 13 Mill. Kroner, i Tiaaret 1866—1875 kun med henved 2 Mill. Kroner. At ogsaa for det sidste Femaar de thinglæste Panteheftelsers Beløb har oversteget Beløbet af de aflæste, er intet Andet end hvad der under regelmæssige Forholde altid vil være Tilfældet, idet Afbetalinger paa skyldige Kjøbesummer, Skifteudlæg, Laan o. dsl. i Almindelighed ikke aflæses, forinden Gjælden i det Hele er afgjort, og hertil maa for denne Periodes Vedkommende tages i særlig Betragtning de foregaaede store Eiendomshandeler, der selvfølgeligen have været ledsagede af Indskrivning af tilsvarende betydelige Pantedokumenter.

Endmere iøinefaldende er Forskjellen med Hensyn til Foranstaltninger til Indfordring af Gjæld: en betydelig Stigning i Aarene fra 1856—1865, men en endnu stærkere Nedgang i de følgende Aar fra 1866—1875. Mellem Summen af de Beløb, hvorfor der i den værste Periode, nemlig Aarene 1861—1865, er gjort Udpantning eller Exekution og afholdt Tvangsauktion, og de tilsvarende Beløb i Femaaret 1871—1875 er Forholdet som 5:1, og med Hensyn til Antallet af Gjældssager, der have været Gjenstand for Behandling ved Forligelseskommissionerne, som 3:1.

Forøvrigt vil det ved en speciel Gjennemgaaelse af de herhen hørende Opgaver ikke undgaa Opmærksomheden, at, medens Antallet af Foranstaltninger til Gjælds Indsøgning og de Beløb, de have angaaet, har været meget mindre i Femaaret 1871—1875 end i noget af de foregaaende Tidsrum, og, medens, inden hin Periode selv, en gradvis og stærk Nedgang har fundet Sted i Aarene fra 1871 til 1874, viser Periodens sidste Aar, 1875, en Bevægelse i modsat Retning. Exempelvis kan anføres, at Forholdet med Hensyn til Antallet af Exekutioner, afholdte ved Fogderne og Lensmændene, i de respektive Aar har stillet sig saaledes:

1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
663.	291.	147.	159.	347.

Det ovenfor meddelte Uddrag af og Oversigt over de indhentede Oplysninger, i Forbindelse med andre statistiske

*) De i de 2 sidste Beretninger omtalte omtrent 6 Mill. Kroner, udgjørende Beløbet af endel en enkelt Mands Gjældsforholde vedkommende Dokumenter, der ikke bleve gjorte gjældende, ere her paa begge Steder fradragne.

Data, hvis nærmere Behandling ikke er Gjenstand for nærværende Fremstilling, leder til den sikre Slutning, at Amtsdistriktet i den Femaarsperiode, der sluttede med Aaret 1875, har gjort betydelig Fremgang i økonomisk Henseende. Distriktet har i dette Tidsrum været begunstiget med heldige Aargange, idet ingen af disse har givet mindre end et Middelsaars Udbytte. Eiendomsværdierne ere stegne, Produktionen i alle Næringsveie er forøget og Produkterne have staaet i høi Pris. Jordbruget har vistnok maattet føle Tryk af de høie Arbeidspriser, men herimod turde den i ikke ringe Udstrækning foregaaede Benyttelse af Maskiner i Jordbrugets Tjeneste flerestedsh have dannet en god Modvægt. Skovdriften har, som paavist, været overordentlig indbringende, og, naar den i de 2 sidste Aar af Perioden, under de da indtraadte uheldige Konjunkturer for Afsætningen, for en stor Del er bleven standset eller indskrænket, saa er dette kun et Bevis paa, at Distrikterne have vundet Styrke til at kunne oppebie bedre Tider og undlade at sælge til væsentlig lavere Priser end de tidligere opnaaede.

Allevegne og paa alle Felter har det vist sig, at den vundne større Erfaring og Indsigt er bleven i det Hele vel benyttet til at give Bedriften en heldig Ordning og Ledelse, men ved Siden deraf ogsaa den rette Begrændsning. Og hvad der ved Siden heraf nu, som i forrige Beretning, fortjener særligen at fremhæves, er Pengeforholdenes vedvarende gode Ordning, den Forsigtighed, som har været udvist ved Benyttelse af Kreditten og Indgaaelse af Gjældsforpligtelser, og de Bestræbelser, som have været gjorte for til rette Tid at erlægge, hvad der skyldes.

At Eiendomsbesidderne eller Gaardbrugerklassen gaar fremad i Oplysning og Dannelse, viser sig paa mange Maader, og for den opvoxende Ungdoms Uddannelse drages der Omsorg gjennem en stadig Forbedring af det almindelige Skolevæsen, ved Oprettelse af videregaaende eller høiere Skoler i Distrikterne og ved Antagelse af private Lærere eller Læreriner. Mange sende sine Sønner og Døtre til Skoler i Byerne, og navnlig er et stort Antal af de Elever, der søge de høiere Skoler i Amtets Byer, hjemmehørende i Landdistriktet.

Med den stigende Civilisation har her, som andetsteds, gjort sig gjældende større Fordringer til Livet, forøgede Krav paa Bekvemmeligheder og Nydelser. Det staar visselig ikke til at negte, at disse Krav paa mange Steder i Amtet ere søgte tilfredsstillede udover Grændsen for, hvad der i nogen Maade kan ansees berettiget eller gavnligt. Det Overskud af Indtægt, der er tilflydt Eiendomsbesidderne, er saaledes for en ikke ringe Del anvendt til Opførelse af store og kostbare Huse med overflødigt Udstyr, ligesom Overdaadighed i Klædedragt og Levevis er bleven almindeligere, end tidligere var Tilfældet. Og det er en beklagelig Kjendsgjerning, at i flere Egne Hang til selskabelige Forlystelser, hvori Nydelsen af spirituøse Drikke spiller Hovedrollen, har trængt sig ind ogsaa til den bedre stillede Del af Befolkningen, og da især blandt den yngre Slægt.

Dette Sidste gjælder i endnu større Almindelighed om Arbeiderbefolkningen, om hvis sædelige og økonomiske Standpunkt Landdistriktets Fogder, enhver for sit Vedkommende, have givet Meddelelser, hvis væsentligste Indhold er Følgende:

Hedemarken. For Arbeidsklassen og navnlig for de egentlige Dagarbeidere have Tiderne, især i enkelte Aar af Perioden, været meget gode. Den Mangel af Sparsommelighed og Fremsyn, der hyppigen spores hos denne Klasse, i Forbindelse med de høie Priser paa alle Livsfornødenheder, tør imidlertid vistnok have formindsket de gode Konjunkturers Indflydelse til at bevirke en varigere Forbedring af Arbeidernes Kaar.

Sædelighedstilstanden formenes i det Hele taget at kunne betegnes som ret god, uagtet Misbrug af Brændevin og bayersk Øl vistnok, navnlig ved saadanne Anledninger, hvor større Folkemasser samles, i ikke ringe Grad finder Sted, ligesom Antallet af uægte Børn ikke er ubetydeligt.

Vinger og Odalen. De indtraadte bedre økonomiske Vilkaar have selvfølgelig heller ikke været uden heldig Indflydelse paa den lavere Folkeklasses Oplysning og moralske Forhold, og det væsentligste Bidrag hertil maa navnligen søges i den Omstændighed, at en stor Del, henhørende til denne Klasse, selv har lært at indse Gavnligheden og Nødvendigheden af Renselsen af flere af de tidligere mindre heldige Sæder; det gode Exempel har derefter virket videre. De i Tidernes Løb forandrede Begreber hos de høiere stillede Stænder og navnligen disses Udtræden af de isolerede Forholde, hvori de sædvanligvis tidligere stillede sig, i Forbindelse med en dermed vaagnet Almensands, har naturligvis heller ikke kunnet andet end virke vækkende og forædlende blandt den lavere Folkeklasse. Naar Oplysningen og Tilstanden i moralsk Henseende imidlertid i enkelte Strøg af Distriktet desværre endnu staar temmelig lavt, antages dette hovedsageligen at have sin Grund i Forholde, hvis Virkninger det ikke er snart og en saa let Sag at fjerne. Dybest maa Botemidlet søges i Skoleundervisningen, thi, skal Sands for Oplysning og rene Sæder erhverves, maa der i særlig Grad lægges Vægt paa Skolens Gjerning. Men det har vist sig, at en altfor vidtdreven liberal Opfatningsmaade med Hensyn til Skolepligten i Længden er til ubodelig Skade, og at det ligger ikke mindre i den opvoxende Slægts end i det Almindeliges Interesse, uden Skaansel at gjennemføre den Skoletvang, som Lovgivningen om Skolevæsenet anviser.

Sølør. De forhøiede Arbeidspriser have vistnok forbedret Arbeidsmandens Kaar, men dette er dog ikke Tilfældet i den Grad, som var ønskeligt, idet en bedre Levemaade, endel Luxusartikler og tildels Brændevin og Øl har medtaget en Del af Fortjenesten.

Søndre Østerdalen. Arbeidsklassen har i det Hele

arbeidet under gunstige Omstændigheder og havt Anledning til at lægge sig Noget tilbedste; men det er dog et Spørgsmaal, om dette er blevet Tilfældet. Med den stigende Fortjeneste har en større Tilbøielighed til en kostbarere Levemaade gjort sig gjældende, og som Regel tør det vistnok opstilles, at denne Klasses økonomiske Kaar ialfald ikke i nogen væsentlig Grad er gaaet fremad. Den Virksomhed, som forskjellige inden Distriktet oprettede Arbeiderforeninger tidligere viste med Hensyn til Arbeidsklassens Oplysning og Dannelse, har i den senere Tid neppe været af nogen Betydning, og navnlig maa dette siges om det i forrige Beretning omhandlede Alfarheims Arbeidersamfund, der i de senere Aar har indskrænket sin Virksomhed udelukkende til Handelen.

Nordre Østerdalen. Arbeidsklassens Kaar har bedret sig i Femaaret, men neppe i den Grad eller paa den Maade, at den nu skulde være i Besiddelse af nogen opsparet Kapital til Værn i misligere Tider; thi i samme Forhold, som Fortjenesten har tiltaget, have Arbeiderne hengivet sig til Overdaadighed i Levesæt og Klædedragt, og, hvad der er det Sørgeligste, ogsaa til Nydelse af berusende Drikke.

B. Byerne.

Hamar Kjøbstad.

Magistratens Beretning indeholder Følgende:

Af de ved Udgangen af Aaret 1875 i Hamar værende 7 industrielle Anlæg, hvorover Opgaver følge, ere 2, nemlig en Mineralvandfabrik og en Fabrik for kondenseret Melk, anlagte i det forløbne Femaar. Den sidstnævnte, der begyndte sin Virksomhed i 1875 under Navn „Norwegian Condensed Milk Co.", eies af Brødrene Thomsen i Kristiania og beskjæftiger et forholdsvis ganske betydeligt Antal Arbeidere. I 1875 har Fabrikkens Virksomhed været afbrudt nogen Tid paa Grund af for ringe Tilgang paa Raaprodukt. Med Hensyn til den i Opgaverne omhandlede Vognfabrik, der sysselsætter et forholdsvis betydeligt Antal Arbeidere, kan specielt bemærkes, at Fabrikken i Aaret 1875 af det Offentlige har været overdraget Forfærdigelsen af 13 til Diligencefart mellem Lillehammer og Støren Jernbanestation bestemte firhjulede Vogne med Ruf, indrettede hver til Befordring af 4 voxne Personer, foruden Kudsken, med fornøden Bagage. I Femaaret er derhos sat i Gang et Bogtrykkeri med Dampppresse samt tvende Garverier.

I Henseende til andre Forholde, der ikke omhandles i de schematiske Opgaver, meddeles:

at Hedemarkens Fogderis Landbrugsforening har sit Sæde i Byen;

at der er 1 Handels- og 2 Haandværkerforeninger;

at Længden af Byens Gader og Veie ved Udgangen af 1875 udgjorde 8,033 Alen med brolagte Fortouge og Rendestene i en Længde af 1,122 Alen, medens Kjørebanen intetsteds er brolagt;

at Byens eneste Brygge, Jernbanebryggen, har en Længde af 233 Alen;

at til Gadernes Belysning findes 29 Lygter med Paraffinlamper, og

at Antallet af den faste Skydsstations Heste udgjorde: om Vinteren 6, om Sommeren 4.

Til Bedømmelse af Byens økonomiske Tilstand ved Femaarets Udløb kan mærkes Følgende:

De Handlendes Antal, som ved foregaaende Femaarsperiodes Udløb udgjorde 36, sees ved Udgangen af 1875 at udgjøre 40, ligesom Haandværkernes Antal er steget fra 72 i 1870 til 85 i 1875.

Antallet af faste Eiendomssalg viser i Femaaret en betydelig Forøgelse, nemlig fra 5 i 1871 med et Salgsbeløb af 24,400 Kr. til 23 i 1875 med et Salgsbeløb af 163,760 Kr. De thinglæste Panteheftelser vise derhos en betydelig Stigen, nemlig fra 16,676 Kr. i 1871 til 209,948 Kr. i 1875, medens ogsaa de aflæste Panteheftelser vise en betydelig Stigen, nemlig fra 31,492 Kr. i 1871 til 122,296 Kr. i 1875. Af Tvangsauktioner over fast Gods med Salg er i Perioden kun afholdt 3. Tvangsauktioner over Løsøre, Exekutioner og Udpantninger have, om end meget fluktuerende med Hensyn til Antal, ikke vist nogen saa stor Forskjel med Hensyn til Beløb, at deraf lader sig uddrage nogen Slutning med Hensyn til Indvaanernes Fremgang eller Tilbagegang i økonomisk Henseende i Femaarsperioden.

Bykassens ordinære Budget er fra et Udgiftsbeløb af ca. 16,880 Kr. i 1870 steget til 25,680 Kr. i 1875. Af Oplysningsvæsenets Fond er i Femaaret (1875) erholdt et Laan paa 40,000 Kr., saa at Kommunens samlede Gjæld til dette Fond ved Udgangen af 1875 udgjorde 110,477 Kr. 40 Øre, hvortil kommer anden Gjæld til Beløb 5,200 Kr., saa at Bykassens samlede Gjæld ved Femaarets Udgang udgjorde 115,677 Kr. 40 Øre, til hvis Afdrag og Forrentning for 1875 er medgaaet 9,631 Kr. 77 Øre. Det i 1875 optagne Laan af Oplysningsvæsenets Fond er dog for Størstedelen anvendt til Afbetaling af Kjøbesummen for Gaarden Holset — hvorom henvises til forrige Femaarsberetning — hvorhos ved Salg af Parceller af denne Eiendom er indvundet ca. 13,200 Kr.

Med Hensyn til Skolevæsenets Budget kan mærkes, at Skolepengene ved Middelskolen i 1875 have udgjort ca. 9,080 Kr., medens Udgifterne have andraget til ca. 14,920 Kr., saa at Kommunens Tilskud, efter Fradrag af Oplysningsvæsenets Fonds Bidrag, 3,200 Kr., bliver ca. 2,640 Kr. Til Forberedelse af Opførelse af den nye Bygning for den i 1876 besluttede høiere Almenskole med Realgymnasium

er i 1875 anvendt et Beløb af ca. 6,280 Kr. Til Almuskolevæsenet er i 1875 medgaaet ca. 7,000 Kr.

Kommunens Eiendomme med tilhørende Inventarium, — Kirken, Kirkegaarden, Kommunegaarden, Gaarden Holset med tilhørende Tomter og Grunde — ere ved Udgangen af 1875 ansatte til en samlet Værdi af ca. 204,800 Kr.

Til Dækkelse af Kommunens Udgifter beskattedes i 1875 Husenes Assurancesum, der af 129 brandforsikrede Numre udgjorde 1,896,920 Kr. mod 1,472,000 Kr. af 125 Numre i 1870, med $^1/_4$ Procent af Assurancesummen, hvilket frembragte et Indtægtsbeløb af 3,900 Kr. 27 Øre, istedetfor med $^1/_8$ Procent i 1870 og følgende Aar. Resten af Kommuneudgifterne udlignedes, efter Fradrag af endel af Brændevins- og Ølskatten, paa Formue og Næring med tilsammen 21,039 Kr. 53 Øre.

Den beskattede Formue, som i 1870 udgjorde 548,400 Kr., udgjorde i 1875 1,236,000 Kr. Den skatbare Næring er i 1875 ansat til 389,760 Kr. mod 386,300 Kr. i 1870.

Indtægten af Brændevins Salg og Udskjænkning, som i 1869 forhøiedes til 5,333 Kr. 33 Øre, er i Femaaret end yderligere forøget, saa at den i 1875 med et skatbart Kvantum af 60,000 Potter udgjorde 8,000 Kr. Afgiften af Øludskjænkning er ligeledes forøget, nemlig til 1,300 Kr. Af den samlede Brændevins- og Ølafgift er i 1875 til Fattigvæsenet afgivet 4,800 Kr., der udgjør Fattigkassens allerværsentligste Indtægt, saa at der paa Bykassens Budget deraf er ført til Indtægt 4,500 Kr. Særskilt Fattigskat er ikke ilignet.

Den Stigning af Fattigudgifterne, som allerede viste sig i Femaaret 1865—1870, er vedblevet i Femaaret 1871—1875, idet Fattigbudgettet er fra en Udgift i 1870 af ca. 6,000 Kr. gaaet op til en Udgift i 1875 af over 8,800 Kr. Antallet af understøttede Personer opgaves i 1870 til over 100; i 1875 har Antallet af Byens egne hersteds understøttede Fattige opgaaet til 162 Personer med en Understøttelse af over 5,600 Kr.

Byens Folkemængde, som i 1870 udgjorde 1,912 med 308 Skatteydere, udgjorde den 30te September 1874 2,057 og den 31te December 1875 2,304 med 499 Skatteydere.

Formuens betydelige Stigen i Femaaret har vistnok for en Del sin Grund i en jævn Fremgang af Velstanden, men skriver sig dog væsentlig derfra, at Formuen paa Grund af flere Konkurser var sunket betydeligt i næstforegaaende Femaarsperiodes sidste Aar, og at en enkelt Skatteborgers Formue i heromhandlede Femaar er steget betydeligt.

Efter Ligningsforretningerne udgjorde den skatbare Formue:

for 1870	548,400 Kr.
- 1871	627,600 —
- 1873	748,000 —
- 1874	952,000 —
- 1875	1,236,000 —

I den skatbare Indtægt er derimod, som oven angivet, foregaaet kun en ubetydelig Stigning, knapt 4,000 Kr. Den betydelige Forøgelse i Skatteydernes Antal i Forhold til Folkemængden, som er foregaaet i Femaaret, sees saaledes ikke at have havt en tilsvarende Indflydelse paa Beløbet af den samlede skatbare Indtægt.

Fattigudgifternes Stigen har vistnok, som sædvanligt, sin væsentligste Grund i Brændevins- og Øldrikkens Tiltagen, der desværre her, som andetsteds, har holdt Skridt med de forhøiede Arbeidspriser, hvilke saaledes i mange Tilfælde saa langtfra ere komne Arbeiderne selv eller deres Familier tilgode, at de tvertom have bidraget til at fremme Lediggang og derigjennem forøge Brændevins- og Øldrikken samt andre Udskeielser. For en Del har ogsaa Fattigbyrdernes Stigen sin naturlige Grund deri, at en Del af den fra Byens første Tider der hjemmehørende Arbeidsbefolkning ældes og bliver mindre skikket til fuldstændigt Selverhverv, hvilken Del af Arbeidsbefolkningen da forbliver i Byen, medens en yngre Arbeidsstok tildels søger Arbeide andetsteds, hvilket under de her i Amtet i de senere Aar paagaaende Jernbanearbeider har været forholdsvis let at erholde.

Af den meddelte Opgave over Tjenerløn og Arbeidsløn i 1875 vil sees, at Arbeidslønnen i Femaaret er steget betydeligt, nemlig fra Kr. 1,33 til Kr. 1,47 daglig i forrige Periode til Kr. 2,00, Kr. 2,40 og Kr. 3,20 daglig i 1875, hvorved paa den anden Side maa bemærkes, at Prisen paa alle Livsfornødenheder i Femaaret er steget betydeligt, saaledes at Forhøielsen i Daglønnen vel her, som andetsteds, ikke synderligt kan siges at have overskredet den synkende Pengeværdi.

Af offentlige Byggeforetagender er Paabegyndelsen af det udenfor den nærværende Bygrændse liggende Stiftsseminarium det eneste i Femaaret.

Skjønt Byens nuværende Areal, ca. 400 Maal, ikke kan siges at være stærkt bebygget, har den private Bebyggelse ikke holdt Skridt med den tiltagende Folkemængde. Følgen heraf er bleven, at der har vist sig en paatagelig Mangel paa Husrum for de bedre stillede Klasser, og at Husleien selvfølgelig er steget ikke ubetydeligt, medens det for Arbeidere og Fattige ofte har været aldeles umuligt at opdrive det tarveligste Husly selv for en høi Betaling, som disse overalt saagodtsom maa give. I flere Gaarde har ethvert Rum været utilbørligt opfyldt, hvilket i sanitær Henseende er betænkeligt.

Byens Vandforsyning, paa hvis Forbedring Bestræbelserne i Erkjendelse af den store Betydning, som let og tilstrækkelig Adgang til rent Vand har for Byens Trivsel og Velvære, stadigt have været rettede, idet gjentagende Undersøgelser og Beregninger angaaende Vandledninger have været anstillede, — modtog i 1875 forsaavidt nogen Forbedring, som der blev anlagt en Pumpe med ca. 300 Alens Rørledning ud i Mjøsen. Hvilket System for Byens Vandforsyning

der vil blive valgt, er endnu uafgjort. Den seneste Tids nøiagtige og detaillerede Undersøgelser og Overslag vise, at Byens Forsyning med et tidsmæssigt Vandværk, effektivt ogsaa for Brandtilfælde, vil blive særdeles kostbart. Men det antages, at den raadende Mening inden Kommunen er, at dette Anliggende, der ogsaa i sanitær Henseende er af saa overordentlig Betydning for Byen, bør søges ordnet saa hensigtsmæssigt og fuldstændigt som muligt, selv med saa betydelige pekuniære Opofrelser, som Byens økonomiske Evne paa nogen Maade kan taale. Det bør i denne Forbindelse ikke lades uberørt, at der i den nærmeste Fremtid paahviler Byen forholdsvis betydelige Udredsler, nemlig til Bygninger for den høiere offentlige Almenskole, ca. 80,000 Kr., og Kommunens Bidrag til Hamar—Eidsvold-Jernbanen, 96,000 Kr.

Kongsvinger Kjøbstad.

Magistratens Beretning er saalydende:

„Den Standsning med Stedets Bebyggelse, som allerede indtraadte for flere Aar tilbage, vedvarer fremdeles. Antallet af assurerede Bygninger i Landets almindelige Brandforsikrings-Indretning udgjorde ved Udgangen af 1870 87 og Forsikringssummen 598,720 Kr., ved Udgangen af 1875 ligeledes 87, men med en Forsikringssum af kun 576,480 Kr., idet nogle Bygninger ere nedrevne, uden igjen at være opførte, medens paa den anden Side andre, der ikke tidligere vare forsikrede i den almindelige Brandforsikrings-Indretning, ere blevne indlemmede i samme i Femaaret.

Bygningerne have fremdeles ikke nogen synderlig Værdi, ialfald i Forhold til hvad Opførelsen af dem fortiden vilde koste. Husleien er imidlertid ikke i den senere Tid sunket, men snarere steget noget, hvortil Grunden især er den, at Antallet af Bygninger ikke er større, end at det til enhver Tid kun netop afgiver det fornødne Husrum for Folkemængden. Men under saadanne Forholde, hvor Rummet saa at sige er udmaalt efter Behovet, er der naturligvis tilstede nogen Konkurrence og Søgning, der hæver Leien.

Detailhandelen, der er saagodtsom Byens eneste Næringskilde, har ogsaa i Femaaret været ubetydelig, dog noget større end i de 2de næstforegaaende Femaarsperioder. De i Landdistriktet indtraadte bedre økonomiske Tider, især i Aarene 1872 og 1873, have selvfølgelig ikke været uden heldig Indflydelse paa Forholdene i Kongsvinger. Aarsagen til denne Formindskelse i Detailhandelen mod tidligere og navnligen i de nærmeste Aar efter Kjøbstadens Anlæg i 1853 maa vel for en Del søges i den fra 1857 indtraadte Frihandel, men den fornemste Aarsag saavel til denne Formindskelse som til Kjøbstadens Stillestaaen i det Hele taget i de senere Aar hidrører dog fra Jernbaneanlægget fra Christiania til Sverige, hvorved paa Grund af den lette Kommunikation, som derved er tilveiebragt med Hovedstaden, saavel den største Del af Detailhandelen som tillige en ikke liden Del af Næringsdriften forøvrigt er trukken derhen.

Flere af de Næringsdrivende og i det Hele taget de, der have været arbeidsomme og paapasselige, befinde sig imidlertid i heldige økonomiske Livsvilkaar, og, ville Forholdene for Fremtiden ialfald vedblive som i sidste Femaarsperiode og vil den private Foretagsomhed paa Stedet vinde noget mere Indpas, skjønnes ikke rettere, end at Kjøbstadens Stilling ikke vil blive saa prekær endda. De af Kjøbstadens Næringsdrivende, der besidde Evne dertil, have hidtil ikke vovet at knytte sig til Stedet med nogen større stabil Virksomhed eller Spekulation, i Uvisheden om Kjøbstadens Fremtidsudsigter. Da imidlertid Kjøbstaden, efterat de væsentligste Virkninger af Jernbaneanlægget ere overstaaede, nu nogenledes har bestaaet denne Prøve, turde det være Udsigt til, at denne afventende Holdning vil opgives og at Virksomheden vil udvikle sig med større Tryghed og Fasthed, end som hidtil har været Tilfældet.

Nogen større Udvikling af de kommunale Indretninger, hvilket visseligen i flere Henseender kunde have været ønskeligt, har Kjøbstaden, paa Grund af dens smaa Skatteevner, ikke magtet at gjennemføre. Da Kjøbstaden i Femaaret ikke er gaaet noget synderlig fremad, have Skatterne i samme heller ikke været større end i de tidligere Femaarsperioder. (I 1870 blev saaledes udlignet i Byskat 2,000 Kr. og i Fattigskat 1,720 Kr., og i 1875 Byskat 2,000 Kr. og Fattigskat 1,800 Kr.). Kommunen, der er gjældfri, har imidlertid efter bedste Evne søgt at gjøre de Forbedringer med sine kommunale Indretninger, som have været høist nødvendige og som dens smaa Ressourcer have tilladt den. Politi- og Brandvæsenet er saaledes ordnet paa en mere tids- og hensigtsmæssig Maade. Den kommunale Borgerskole har gaaet jævnt fremad; med Tilskud af aarligt Statsbidrag og et Bidrag en Gang for alle af Hedemarkens Amtskommune vil denne Skole imidlertid nu overgaa til en kommunal Middelskole. Almuskolevæsenet i Kongsvinger har hidtil været afpasset efter Tidens Krav, men, fornemmelig paa Grund af Kjøbstadens Udvidelse fra 1ste Januar 1876, er det nu ved Beslutninger, fattede i 1875, i væsentlig Grad bleven udvidet, navnligen ved Ansættelse af en Lærer til og en Lærerinde, under hvilken sidste formentligen vil blive henlagt Undervisningen i Haandgjerning. Denne sidste Virksomhed har nemlig hidtil med et høist ubetydeligt aarligt Tilskud af Kommunen udelukkende været underlagt et privat Selskab, der i mange Aar har virket til Held og Velsignelse for Kongsvinger og som nu ved dets Opløsning har skjænket Kommunen dets ibeholdværende Midler, deriblandt i Kontanter ca. 240 Kr.

For et Aar siden blev af Kommunebestyrelsen indledet Undersøgelse om Hensigtsmæssigheden af Oprettelsen af et Brændevinssamlag i Kongsvinger, og denne Sag er nu bragt saavidt frem, at der har dannet sig et saadant Samlag, grundet paa en privat Aktiekapital af 12,000 Kr., hver Aktie paa 100 Kr., samt at der er indgaaet med underdanigst Andragende om naadigst Stadfæstelse paa Kommunebestyrelsens Beslutning, hvorved de for Samlaget vedtagne Vedtægter ere godkjendte. Samlaget vil, i Tilfælde, træde i Virksomhed fra 1ste Januar 1877. Kommunen lover sig særdeles meget af et saadant Samlag, navnligen haaber man ved en streng Overholdelse af de Ordensregler, der vedtages, og gjennem den større Kontrol, som Politiet ved denne Foranstaltning sættes istand til at øve, i nogen Grad at kunne virke til Indskrænkning i den overdrevne Nydelse af berusende Drikke, hovedsageligen af Folk, der komme ind til Kjøbstaden fra Landdistrikterne.

Hvert Aars Høst paa samme Tid, som det tidligere, men nu inddragne Marked afholdtes, nemlig medio Oktober, samles der fremdeles i Kongsvinger en Mængde Mennesker fra omliggende Distrikter for at omsætte Kreaturer og endel indenlandsk Industri. Omendskjønt disse Samlinger af Mennesker give Anledning til Drukkenskab og andre Uordener og det af den Grund kunde være ønskeligt, om man kunde være dem kvit, saa kan det dog ikke negtes for, at de ogsaa for Byen medføre nogen Fordel, idet der af de Fremmede altid nedlægges endel Penge, ligesom ogsaa Omsætningen af Kreaturer, Storkvæg fornemmelig til Christiania og Heste til Sverige, ikke er saa ubetydelig. Det synes af Forholdene, at det er en Nødvendighed for Landdistriktet at have et saa centralt beliggende Sted som Kongsvinger, hvor man om Høsten kan afhænde de Kreaturer, der ved Indsætningstiden vise sig overtallige, og af denne Grund saavelsom af Hensyn til, at et saakaldt Marked alligevel paatrænges Byen og hvorved Kommunen har en særlig Udgift til det i den Anledning noget forstærkede Politiopsyn, medens den er afskaaret Adgang til at opkræve den med Markeders Afholdelse i Almindelighed forbundne Afgift til Kommunekassen, — turde der være Grund til igjen at oprette i Kongsvinger ialfald et Kreaturmarked om Høsten.

Ved Udgangen af 1875 udgjorde de Handlendes Antal omtrent det samme som ved Udgangen af næstforegaaende Femaarsperiode, nemlig 22, iberegnet 3 Brændevinshandlere.

Haandværksdriften er fremdeles lidet udviklet. Dette hidrører ikke fra Mangel paa Dygtighed til Udførelsen af selve Haandværket, men derimod alene fra Mangel paa fornøden Driftskapital og paa Indsigt hos Vedkommende til at give Stillingen det Opsving og den Tiltrækning, som i Medfør af Tiden er en Nødvendighed. Der haves saaledes intet Oplag eller Udsalgssted af forfærdigede Haandværkssager, f. Ex. Skotøi, Møbler, Klæder m. m., hvoraf Følgen er den, at Folk fra de omkringliggende Landdistrikter, der i en Hast ønske deslige Sager, nu maa ty til andre Kjøbstæder. Haandværkerne, navnlig Smede, Uhrmagere og Skomagere, have ikke liden Søgning fra Landdistrikterne, og det er ogsaa væsentligen dem, der opretholde Stillingen. Forøvrigt afhændes af, hvad der tilvirkes i Byen, intet udenfor samme, med Undtagelse af noget Læder og Smedearbeide til Handlende i Christiania.

For Dagarbeidere har i Femaaret ikke alene Adgangen til Arbeide, men ogsaa Daglønnen for samme været større end tidligere, og vindskibelige og arbeidsomme Folk have saaledes havt et efter Omstændighederne rigeligt Udkomme.

Byen har liden eller ingen direkte Fordel af Trælastdriften, men det er en Selvfølge, at denne i væsentlig Grad paa en indirekte Maade griber ind i Byens økonomiske Forholde.

Byens Folkemængde er steget ubetydeligt; ved Udgangen af 1870 udgjorde den 900, ved Udgangen af 1875 var den gaaet op til 941 Mennesker. Folkemængden i den Del af Vingers Herred, som ved Lov af 5te Mai 1875 fra 1ste Januar 1876 er henlagt under Kjøbstaden, andrager efter sidste Folketælling ved Udgangen af 1875 til 211 Mennesker. Denne sidste Udvidelse af Byens Grændser er bevirket af Hensyn til Ophævelsen af de Lovbestemmelser, hvorefter med Hensyn til Handel og Haandværksdrift gjaldt andre Regler inden en vis Afstand fra Kjøbstad eller Ladested end i det øvrige Landdistrikt.

Antallet af dem, der nyde Understøttelse af Fattigvæsenet, er noget aftaget i Femaaret.

Hedemarkens Amtskontor den 21de November 1877.

L. Kyhn.

C. No. 2.

V.

Christians Amt.

Underdanigst Beretning

om Christians Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Antallet af særskilt skyldsatte Brug udgjorde ved Udgangen af 1875 10,780. Ved Udgangen af 1870 opgaves Jordbrugenes Antal i Amtet til 9,981. Da de Brug, der tilhørte samme Eier og dreves underét, skulde efter det til Grund for den sidste Opgave liggende Schema regnes for ét Brug, falder denne Opgave i sit Indhold ikke ganske sammen med den første, hvorfor de ikke tilfulde egne sig til Sammenligning. Dette antages ogsaa at være Tilfældet med Opgaverne for foregaaende Femaar over „egentlige Jordeiendomme“ og for sidste Femaar over „selvstændige Jordbrug“, skjønt disse vel noget mere falde sammen. Disse Opgaver vise forrige Gang et Antal af 8,569 og nu 8,062.

Opgaverne over Antallet af bortbygslede og bortleiede Eiendomme vise, at Jordleie fremdeles er af liden Betydning i Amtet.

Uagtet Udskiftningsværket ogsaa i det forløbne Femaar har havt sin Fremgang med den samme Styrke som i det foregaaende, vise Opgaverne kun liden Formindskelse i Antallet af de i Fællesskab liggende Eiendomme, der opføres med 318 med samlet Skyld 989 Daler 2 Ort nu mod 321 med Skyld 1,032 Daler 101 Sk. forrige Gang, hvilket rimeligvis maa hidrøre fra, at de forrige Opgaver ere mindre fuldstændige end de sidste.

Aarene 1871—1875 have i det Hele taget været gunstige for Jordbruget i dette Amt. Perioden viser 2 gode Middelsaar, 1871 og 1873, det første for Kornavlens og det sidste for Høavlens Vedkommende endog noget gunstigere. 1872 var et godt Foderaar, hvorimod Kornavlen i samme var under et Middelsaar. I 1874 og 1875 gav Høhøsten under Middelsaars Udbytte, medens Kornhøsten i 1874 maa regnes for et nogenlunde godt Middelsaars og i 1875 for middels.

Potetesavlen har dog i denne Periode været mindre heldig, idet Udbyttet i Almindelighed har været under Middelsaars. Flere af Periodens Aar have heller ikke været gunstige for Sæterdriften.

Medens disse heldigere Aaringer i Forbindelse med andre for Landmanden gunstige Forhold, som senere ville omhandles, have forøget Evnen til at gjøre de til Opdyrkninger og andre Grundforbedringer fornødne Udlæg, har den høie Arbeidsløn, som i Femaaret har været almindelig, igjen vanskeliggjort saadanne Fremskridt, hvorfor det fra de fleste Herreder anføres, at der af saadanne Arbeider er foretaget Lidet i Femaaret og ialfald mindre end i det foregaaende Femaar. Undtagelser i denne Henseende danne navnlig Herrederne i Totens Fogderi, hvor ikke Ubetydeligt af Grundforbedringer skal være udført. Derimod har den høiere Arbeidslønning medført en forøget Anvendelse af Maskiner i Landbrugets Tjeneste, og et ikke lidet Antal dels combinerede, dels enkelte Høstemaskiner er i Perioden bleven spredt over Amtets 2de sydligste Fogderier samt Faabergs Herred, ligesom de ogsaa

enkeltvis findes i nogle andre Herreder af søndre Gudbrandsdalen samt i Valders.

Udsæden i Tønder af de forskjellige Kornsorter, Erter og Poteter i hvert af Amtets Fogderier i Aarene 1865, 1870 og 1875 vil sees af efterfølgende Opgave, ved hvilken er at mærke, at Tallene for det første og sidste Aar grunde sig paa de ved Folketællingerne erholdte Oplysninger for hver Gaard, medens de for Aaret 1870 ere opgivne efter Skjøn og saaledes maa ansees for mindre paalidelige.

Fogderier.	Hvede.			Rug.			Byg.			Blandkorn.			Havre.			Erter.			Poteter.		
	1865	1870	1875	1865	1870	1875	1865	1870	1875	1865	1870	1875	1865	1870	1875	1865	1870	1875	1865	1870	1875
Nordre Gudbrandsdalen	-	-	-	440	449	560	7127	6735	7142	850	823	864	145	152	177	117	122	175	5962	6002	7076
Søndre Gudbrandsdalen	4	4,5	4,7	347	344	364	6477	6442	6554	3078	3165	2959	253	245	248	349	355	526	9454	9159	8895
Toten	13	12,5	14	442	418	368	3157	3335	3560	8275	7836	7703	923	1018	720	1029	1100	1351	22581	28027	21279
Hadeland og Land	16	16,6	12	391	409	453	5026	4817	5617	5503	5314	5663	414	449	376	884	840	1165	12504	13405	12882
Valders	1	1	-	83	91	97	4878	5169	5198	1272	1304	1271	144	169	107	41	43	85	9321	10061	9742
Amtet	34	34,6	30,7	1703	1711	1842	26665	26498	28071	18978	18442	18460	1879	2033	1628	2420	2460	3302	59822	66654	59874

Det vil af denne Opgave sees, at der i Tiaarsperioden ikke er indtraadt nogen større Forandring, hverken med Hensyn til Størrelsen af Udsæden i det Hele eller til det indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Sorter. Rugudsæden er siden 1865 steget 8 %, Udsæden af Byg 5 % og af Erter 36 %, medens Udsæden af Blandkorn er formindsket med 3 % og af Havre med 14 %. Potetesudsæden er omtrent den samme. Den samlede Udsæd i Bygværdi udgjorde i 1875 68,050 Tønder mod 65,740 Tønder i 1865.

Sædarternes indbyrdes Forhold procentvis angivet var efter samme Opgaver:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Poteter.
i 1875	0,02	1,62	24,79	16,30	1,43	2,91	52,88
i 1865	0,03	1,52	23,91	17,02	1,68	2,17	53,65

Naar man af de ved sidste Folketælling erholdte Opgaver over Udsæden sammenholdt med de ved Lensmændene nu tilveiebragte Opgaver over Størrelsen af Udsæd pr. Maal Jord af de forskjellige Kornsorter m. m. beregner det Areal, der ved Udgangen af 1875 var anvendt til Dyrkning af samtlige Kornsorter, Erter og Poteter, udkommer 229,306 Maal Jord. Den beregnede Størrelse af det til Korn- og Potetesavlen i Amtets Landdistrikt anvendte Areal i 1865 udgjorde 216,255 Maal, altsaa skulde Agerarealet være forøget med 13,051 Maal. Lignende Beregning gav for Aaret 1870 et Areal af 210,103 Maal. Det tør dog vistnok antages, at der ikke kan lægges megen Vægt paa Resultatet af disse Beregninger.

Af de nu tilveiebragte Opgaver over Gjennemsnitsfoldigheden i Femaaret i hvert Herred for de forskjellige Kornsorter og Poteter fremgaar i Gjennemsnit for det hele Amt en Foldighed for Hvede af $7^1/_2$, for Rug af $9^1/_2$, for Byg af 8, for Blandkorn af 7, for Havre af 6, for Erter af 6 og for Poteter af 7. Efter Femaarsberetningen for 1865 ansættes den sandsynlige Foldighed da til: for Hvede 6,6, Rug 8,7, Byg 6,9, Blandkorn 6,8, Havre 6,3, Erter 4,9, Poteter 7,6.

Den samlede Avl i Bygværdi, beregnet efter den for hvert Herred opgivne gjennemsnitlige Foldighed i Femaarsperioden med Fradrag af Udsæden, skulde udgjøre for 1 Aar 448,068 Tønder. For Aaret 1870 beregnedes Avlen i Bygværdi til 451,842 Tønder. Herved maa bemærkes, at Aaret 1870 var et meget godt baade Korn- og Potetesaar. For 1865 beregnedes Avlen til 396,059 Tønder.

Med Hensyn til Englandets Udstrækning i Forhold til Agerlandet samt Englandets Dyrkning ere Opgaver ikke blevne indhentede, uden forsaavidt der under Folketællingen er erhvervet Opgaver over Mængden af det udsaaede Græsfrø. Disse vise for Amtet i det Hele en Udsæd af 63,147 ℔, for de enkelte Fogderier: Toten 28,271, søndre Gudbrandsdalen 6,440, nordre Gudbrandsdalen 851, Hadeland og Land 23,679, Valders 3,906. Af Amterne i Christiania og Hamar Stifter staar Christians Amt lavest med Hensyn til Størrelsen af denne Udsæd, der for hele dette Amts Vedkommende ikke gaar op til Udsæden for øvre Romerikes Fogderi.

Ved de offentlige Foranstaltninger, hvorved der virkes til Landbrugets Fremme inden Amtet, har i Femaaret ingen væsentlig Forandring fundet Sted.

II. Fædriften.

Efter Opgaverne ved Folketællingen i 1875, de ved forrige Femaarsberetning samt de ved sidste Folketælling erhvervede, udgjorde Antallet af Heste i dette Amt:

	1865.	1870.	1875.
Nordre Gudbrandsdalens Fogderi	3,402	2,930	3,488
Søndre Do. Do.	3,393	2,866	3,528
Totens Fogderi	3,945	3,537	3,974
Hadeland og Lands Fogderi. .	3,240	2,874	3,560
Valders Fogderi	2,227	1,891	2,396
Ialt	16,207	14,098	16,946

Af foranstaaende Antal vare Heste under 3 Aar:

	1870.	1875.
i Nordre Gudbrandsdalens Fogderi .	390	1,019
i Søndre Do. Do. .	425	1,084
i Totens Fogderi	495	1,081
i Hadeland og Lands Fogderi . . .	498	913
i Valders Fogderi	298	786
Ialt	2,106	4,883

Af det hele Antal Heste udgjorde Unghestene i nordre Gudbrandsdalen i 1870 12,7 % og i 1875 29 %, i søndre Gudbrandsdalen respektive 17,5 og 30 %, i Toten respektive 12,1 og 27 %, i Hadeland og Land respektive 19,3 og 25 % samt i Valders respektive 19,9 og 32 %.

Medens der i foregaaende Femaar antages at have fundet en Formindskelse Sted i Hesteantallet, der beregnedes til 13 %, er dette i sidste Femaar forøget med 20 %, hvilken Forøgelse hidrører fra den tiltagne Opdrætning af Heste til Salg, som de i den sidste Tid saa stærkt stegne Priser paa Heste have medført. Dette viser sig fornemmelig af det betydeligt stegne Antal af Ungheste. Under de heldige Konjunkturer for Hesteavlen er Interessen for samme steget over det hele Amt, og Avl af Heste som en Salgsgjenstand har i større eller mindre Omfang fundet Sted i de fleste af Amtets Herreder, men har som sædvanlig været af størst Betydning for Gudbrandsdalen, fornemmelig søndre Gudbrandsdalen og Valders.

Den Maade, hvorpaa Priserne for Arbeidsheste af flere af Lensmændene ere opgivne, efterlader nogen Tvivl med Hensyn til Prisernes gjennemsnitlige Størrelse, ligesom ogsaa paafaldende Uoverensstemmelse i Opgaverne leder til Usikkerhed i denne Henseende. Efter vedliggende Tabel skulde Gjennemsnitsprisen for voxne Arbeidsheste i 1875 være 368 Kroner for det hele Amt, høiest i Hadeland og Lands Fogderi, 520 Kroner, og lavest i nordre Gudbrandsdalen, 284 Kroner. Det tør dog antages, at de opgivne Gjennemsnitspriser ikke ere for høie, idet de Oplysninger, jeg har erholdt om de almindelige Priser for voxne Arbeidsheste ved Stavs og Lillehammers Markeder i Femaarsperioden, gaa ud paa, at disse antagelig have været i 1871 280 Kroner, i 1872 400 Kroner, i 1873 560 Kroner, i 1874 800 Kroner og i 1875 720 Kroner. Sammenlignet med de ovenstaaende Gjennemsnitspriser vise Opgaverne for 1870 en Gjennemspitspris for Amtet af Kr. 181,60, den høieste har Toten med Kr. 204,80 og den laveste Valders med Kr. 135,20.

De af Staten trufne Foranstaltninger til Fremme af Hesteavlen i Amtet, nemlig Afholdelsen af en aarlig Udstilling ved Stav i Gudbrandsdalen samt Stationering af nogle Stodhingste paa en af Staten leiet Fjeldhavnegang, hvortil udvalgte Hopper uden Betaling stedes Adgang, have ogsaa i det forløbne Femaar været fortsatte.

Antallet af Storfæ udgjorde:

	1865.	1870.	1875.
i Nordre Gudbrandsd. Fogderi	23,054	22,589	24,430
i Søndre Do. Do.	24,475	23,317	24,874
i Totens Fogderi	15,515	15,641	16,074
i Hadeland og Lands Fogderi	14,164	14,445	15,705
i Valders Fogderi	16,998	16,352	18,503
Ialt	94,206	92,344	99,586

Ligesom ved Hesteantallet, om end i betydelig mindre Grad, viser ogsaa her Stigningen sig størst for de yngre Dyrs Vedkommende, idet Antallet af Ungnøt og Kalve udgjorde i 1875 25,6 % af det hele Antal Storfæ, medens det i 1870 opgaves til 22,3 %.

Priserne vare i 1875 gjennemsnitlig i Amtet for Oxer 86 Kroner pr. Stk., for Kjør 76 Kroner og for Ungnøt Kr. 48,40. For 1870 opgaves Priserne for Melkekjør til Kr. 63,60, for andet voxent Storfæ til 60 Kr. og for Ungfæ til 28 Kr. pr. Stk., ligeledes i Gjennemsnit for det hele Amt.

Ogsaa Smørpriserne have i Femaaret været adskilligt høiere end i det foregaaende Tidsrum, idet Gjennemsnitsprisen i Amtet bliver 11 Kroner 20 Øre pr. Bismerpund mod Kr. 9,20 ved Udgangen af det foregaaende Femaar.

I disse heldigere Konjunkturer for Afsætningen saavel af Slagtekvæg som af Smør antages Aarsagen at maatte søges til det forandrede Forhold med Hensyn til Antallet af Storfæ i den sidste og i den foregaaende Periode, der, saaledes som det da beregnedes, viste en Formindskelse for det hele Amt af 2 pCt. Salg af Kreaturer har nemlig været af megen Betydning for de fleste Herreder i Gudbrandsdalen saavelsom for de nordligste Herreder i Valders. Det Samme gjælder Afsætningen af Smør, som desuden tilligemed Salg af Koost er foregaaet i betydeligt Omfang fra østre og vestre Totens Herreder. Den Ost, som fra Gudbrandsdalen og Valders sælges udenfor Distrikterne, bestaar derimod for den væsentligste Del af Gjedeost og kommer saaledes ikke her i Betragtning. Da der denne Gang ikke er forlangt i Opgaverne fra Herrederne nogen Ansættelse af Mængden af de solgte Kreaturer eller af Smør og Ost, hvilken formentlig ogsaa maatte blive meget usikker, ser man sig heller ikke istand til at levere nogen Oplysning i disse Henseender. Det Bidrag til Bedømmelsen af Forholdet, som indeholdes i Hovedbanens Driftsberetninger, forsaavidt angaar Transporten med sammes Dampskibe paa Mjøsen, viser imidlertid ikke nogen betydelig Stigning for Smør-Exportens Vedkommende. Efter disse er nemlig ført fra Lillehammer i Femaaret gjennemsnitlig 45,601 Bismerpund aarlig og fra Anløbsstederne i Totens Fogderi 17,983 Bismerpund. Efter forrige Femaarsberetning udgjorde det gjennemsnitlige Beløb for den tilsvarende Transport i de 3 Aar 1868—1870 respektive 43,500 og 17,383 Bismerpund.

Med Hensyn til disse Opgaver skal man forøvrigt erindre om, at flere af Aarene i sidste Femaar, som allerede foran paapeget, ikke have været gunstige for Sæterdriften. Exporten af Ost med Jernbanens Dampskibe fra Totens Fogderi har i sidste Femaar udgjort gjennemsnitlig 29,754 Bismerpund aarlig.

Naar der i den foregaaende Femaarsberetning for dette Amt udtales den Formening, at den da stedfundne Formindskelse af Storfæets Antal hidrørte fra en rigeligere Fodring, paatrænger det Spørgsmaal sig nu, hvorledes Forholdet stiller sig med Hensyn til Fodringen under den Stigning af Antallet, som det sidste Femaar viser. Flere Omstændigheder ved Siden af det forøgede Kvæghold kunne synes at pege hen paa et mindre gunstigt Forhold i heromhandlede Henseende. Først den samtidige og meget større Stigning i Antallet af Hestene, der selvfølgelig gjør forøgede Krav paa Fodermidlerne. Dernæst den Udvidelse af Agerarealet, der, om man kan lægge nogen Vægt paa den Beregning, hvorved dette Resultat udkommer, fremgaar som tidligere paapeget af Opgaverne over den samlede Udsæd og over Udsæd pr. Maal, og som omfatter alle Fogderier i Amtet med Undtagelse af søndre Gudbrandsdalens, for hvis Vedkommende Beregningen viser en, om end ubetydelig, Aftagen af Agerlandet. Saameget tør dog muligvis kunne sluttes af disse Beregninger, at Englandet ikke i nogen væsentlig Grad er udvidet paa Agerlandets Bekostning. Endelig Opgaverne over Melkeudbyttet, der i Sammenligning med det foregaaende Femaar vise en Aftagen for samtlige Fogderier med Undtagelse af søndre Gudbrandsdalens, og for nogle i ikke saa ubetydelig Grad.

Det aarlige Melkeudbytte pr. Ko angivet i Potter skulde nemlig efter Opgaverne i Gjennemsnit være følgende:

	1865.	1870.	1875.
Nordre Gudbrandsdalen . .	916	947	942
Søndre Do. . .	870	905	916
Toten	1,137	1,262	1,063
Hadeland og Land	1,162	1,237	1,050
Valders	990	1,072	1,010
Amtet	998	1,059	986

Da der i sidste Femaarsberetning er udtalt Formodning om, at Opgaverne for Toten samt Hadeland og Land den Gang vare for høie, samt Opgaverne for Gudbrandsdalen i det Hele for lave, bør der antagelig lægges mindre Vægt paa det Resultat, som Sammenligningen med Hensyn til Melkeudbyttet giver, hvortil ogsaa kommer, som før bemærket, at flere af de senere Aar have været mindre heldige for Sæterbruget. Det maa formentlig ogsaa antages, at der fremdeles lægges mere Vind paa Høavlen, og at Foderudbyttet derfor er større end før. Men de paapegede Omstændigheder i Forening synes dog skikkede til at vække Tvivl om, hvorvidt nogen egentlig Fremgang, hvad Kreaturernes Vinterfodring angaar, har fundet Sted i det sidste Femaar.

Fra nogle af Fjeldbygderne paapeges ogsaa, at man for at udnytte de store og gode Fjeldhavnegange holder saa store Besætninger, som det paa nogen Maade er muligt, dog uden Sultefodring — heder det — at vinterføde, og Anvendelsen af Surrogater som Mose, Ris og Løv (tildels ogsaa Hestegjødsel og Granbar) omtales som Regelen ogsaa i almindelige Aar i de faa Indberetninger fra Fjelddistrikterne, som indeholde nogen speciel Oplysning om Vinterfodringen.

Den Spore, som Anlægget af Fælles-Meierier har vist sig at være til Forbedringer i Kvægstellet, særlig Fodringen, mangle de fleste Dele af Amtet endnu, idet der ved Periodens Udgang intet saadant fandtes i Gudbrandsdalen (det tidligere i Faaberg drevne er nedlagt) og Valders, og kun et i Hadeland og Lands Fogderi, nemlig i Gran. Antallet af Meierier er siden foregaaende Femaar steget fra 13 til 15, hvoraf de 14 i Totens Fogderi, nemlig 5 i østre og 7 i vestre Toten, samt 1 som nævnt i Hadeland og Land.

Antallet af det mindre Kvæg stiller sig efter Tællingen i 1875 sammenholdt med sidste Femaarsberetning saaledes:

	Faar og Lam.		Gjeder og Kid.		Svin og Grise.	
	1870.	1875.	1870.	1875.	1870.	1875.
Nordre Gudbrandsdalen . . .	36,800	37,985	15,530	22,739	2,561	2,455
Søndre Do. . . .	16,613	17,207	11,533	13,612	2,810	2,764
Toten	16,252	15,179	476	366	2,547	1,957
Hadeland og Land	20,224	19,744	4,943	4,067	2,170	2,124
Valders	23,220	21,766	11,890	12,862	1,813	1,785
Ialt	113,109	111,881	44,372	53,716	11,901	11,085

Det sees heraf, at, medens Antallet af Faar og Svin er aftaget noget i Femaaret, har en ikke ubetydelig Tilvæxt fundet Sted i Gjedernes Antal, hvilken Tilvæxt hovedsageligt falder paa nordre Gudbrandsdalen og Valders og formentlig har sin Grund i de høiere Priser, som nu erholdes for den af Gjedemelken tilberedte Myseost.

III. Skovdriften.

Priserne paa Trælasten, der allerede i det foregaaende Femaar vare i Stigende, vedbleve at stige i sidste Femaar, indtil de i Aarene 1873 og 1874 naaede en usædvanlig Høide, men sank i det paafølgende Aar. Disse heldige Konjunkturer for Skoveierne have medført en Hugst af Udførselslast, der betydelig overgaar den i det foregaaende Femaar stedfundne. Da der denne Gang ikke er fordret bestemte Oplysninger om Hugstkvantummet i Lensmændenes Opgaver, der som Følge deraf kun undtagelsesvis indeholde saadanne, er man i denne Henseende henvist til de Oplysninger om Flødningen, som have kunnet erholdes fra Flødningsbestyrelser, Regnskabsførere for Dampskibsselskaber m. v. Af de paa saadan Maade erhvervede Oplysninger hidsættes følgende Sammendrag:

Over Mjøsen er i Femaaret flødet med Dampskibe fra Gudbrandsdalen		106,757 Tylvter
fra Totens Fogderi . .	36,592 Tylvter	
Af Trælast, der ikke er flødet med Dampskib, er forædlet ved Bjørnstad Dampsag i Birid .	5,392 —	
I Elvene i Vardal er efter Opgave fra Lensmanden flødet 12,344 Tylvter, hvoraf endel er udskibet som Rundlast, Resten forædlet ved 2de Sagbrug i Gjøvik for det meste til det indenrigske Forbrug eller medgaaet paa Træsliberierne. Sættes det som Rundlast Udførte, hvilket indgaar i Opgaven over Dampskibsflødningen, til Halvdelen, bliver her at opføre den anden Halvdel med .	8,721 —	
tilsammen for Toten		50,705 —
Over Randsfjorden antages efter Opgave fra en med Forholdene vel bekjendt Mand at være flødet		228,000 —
I Bægna er flødet fra Valders Fogderi . .	58,839 Tylvter	
I Urula er flødet fra Valders Fogderi . . .	14,426 Tylvter	
		73,265 Tylvter
tilsammen med afrundet Tal		450,000 Tylvter

eller i Gjennemsnit aarlig i Femaaret ca. 90,000 Tylvter, medens Kvantummet af Last hugget til Udførsel i det foregaaende Femaar blev ansat til 305,000 Tylvter eller aarlig 61,000 Tylvter. Stigningen falder stærkest paa Distrikterne om Randsfjorden, hvor den udgjør noget over 50 pCt., medens den for hvert af de øvrige forannævnte Distrikter bliver omtrent 40 pCt.

Med Hensyn til Dimensionerne af den til Udførsel huggede Last opgives disse for den over Mjøsen flødede i Gjennemsnit at have været 10 Alen 10″, idet Dimensionerne have varieret fra 8 til 12 Alens Længde, 7—11″ Top, en mindre Del med 12—16″ Top. Det er vistnok sandsynligt, at der i det opgivne Kvantum kan have befundet sig en Ubetydelighed, der kunde henføres til Smaalast. Alt Smaatømmer opskjæres i Regelen paa Sagbrugene ved Mjøsen. Det antages, at den Smaalast, som kommer fra Gudbrandsdalen, sjelden hugges af Roden, men udgjør Toppen af større Last. Fra Totens Fogderi er adskillig Smaalast fremdrevet, og anføres det derfra, at Dimensionerne Aar for Aar synes at indskrænkes, idet Mængden nu antages at være 7, 8, 9 og lidt 10 à 11″ Top med $8^1/_2$—12 Alens Længde. Af det over Randsfjorden flødede Tømmer er omtrent 40 pCt. opgivet at være Smaalast med en Middelstørrelse 9 à 10 Alen 6″, medens den gjennemsnitlige Dimension af Resten er 24 Fod 9″ à 24 Fod 8″. Efter Opgaverne fra Lensmændene i søndre og nordre Land skulde den almindeligste Dimension af det egentlige Tømmer fra disse Distrikter have været noget større, nemlig 10″ Top, medens Dimensionerne fra Jevnaker og Gran ere 8 à 9″. Af Props er ganske ubetydeligt leveret fra disse Distrikter. Ogsaa i nordre Land anføres det at være det Almindeligste, at de smaa Dimensioner ikke hugges af Roden, men tages af den større Lasts Top. Af Tømmeret fra Valders har en betydelig Del været dansk Last (6 à 7″ Top), nemlig af det i Bægna flødede 35 pCt. De almindeligste Dimensioner af det Øvrige opgives til 8—9″ og noget 10″ Top.

De opgivne Priser paa Roden vise ikke ringe Forskjel i de forskjellige Herreder og ere formentlig ogsaa mindre sikre paa Grund af det Skjøn over Udgifterne navnlig ved Fremdriften, som Ansættelsen udkræver. Fra Skiaker opgives Priserne paa Roden i 1875 for Dimensionerne 8 Alen 10—13″ 28 Kroner pr. Tylvt, fra nordre Fron for 8 Alen 11″ til 33 Kroner 20 Øre, fra søndre Fron for 8 Alen 9, 10 à 11″ til 16 Kroner, 20 Kroner og 24 Kroner, fra Ringebo for 8 Alen 7—12″ til 12 à 28 Kroner og fra Faaberg for 11 à 12 Alen 8 à 9″ til 24 à 32 Kroner. I den af Regnskabsføreren for de oplandske Dampskibe paa Mjøsen med-

delte Opgave over Flødningen ere Gjennemsnitspriserne for Leverance paa nærmeste Elvekant opgivne for hvert af Aarene 1871—75 til respektive 22 Kroner 40 Øre, 23 Kroner, 29 Kroner 20 Øre, 34 Kroner 20 Øre, 29 Kroner 60 Øre. Efter de forskjellige Opgaver fra Lensmændene have Udgifterne ved Hugsten i 1875 udgjort i Gjennemsnit 2 Kroner 47 Øre og ved Fremdrift til Vasdraget 6 Kroner 13 Øre pr. Tylvt, tilsammen 8 Kroner 60 Øre, hvorefter Gjennemsnitsprisen paa Roden skulde paa Grundlag af den nævnte Opgave kunne ansættes for 1875 til 21 Kroner.

Fra Distrikterne ved Randsfjorden opgives Priserne paa Roden, i Jevnaker for 10 à 12 Alen 8 à 9" til 32 à 40 Kroner, i Gran for samme Dimension til 20 à 24 Kroner, i søndre Land for 11 Alen 10" til 50 Kroner og i nordre Land for samme Dimension til 20 Kroner. Fra de samme Distrikter ere Udgifterne til Hugst opgivne til 2 Kroner 13 Øre og til Fremdrift til Vasdraget til 8 Kroner pr. Tylvt i Gjennemsnit. Fra søndre og nordre Aurdal ere Priserne paa Roden for de almindeligste større Dimensioner 11 Alen 8 à 9" opgivne til fra 16 til 24 Kroner. Udgifterne ved Hugst beløbe sig her til 1 Krone 67 Øre og ved Fremdrift til 6 Kroner pr. Tylvt. Udgifterne til Flødning beløbe sig efter Gjennemsnittet af 12 Opgaver, der efterlade mindre Tvivl om deres Fuldstændighed, til 3 Kr. pr. Tylvt.

Som det maatte ventes paa Grund af den betydelige Hugst, som i Femaaret har fundet Sted, anføres Skovene i de fleste af de Herreder, hvorfra Udskibningslast har været fremdrevet, at være gaaede tilbage. Dette gjælder dog, efter hvad der opgives, i mindre Grad flere Herreder i søndre Gudbrandsdalen, og heller ikke for søndre og nordre Aurdals Vedkommende i Valders, uagtet i det første af disse Herreder en betydelig Hugst har fundet Sted. Størst synes Tilbagegangen at have været i søndre og nordre Land, der med søndre Aurdal udgjøre Amtets bedste Skovdistrikter.

IV. Forskjellige økonomiske Forhold.

Den eneste Drift til Udvinding af Metaller, der foregaar i Amtet, er den i Femaaret gjenoptagne Drift af de et tidligere Nikkelværk i Espedalen tilhørende Gruber, hvorom nærmere Oplysning vil være meddelt i de af Distriktets Bergmester til Departementet for det Indre afgivne Aarsberetninger.

Brud af Klæber-, Skifer-, Kværn- og Kalksten foregaar paa flere Steder i Amtet i det Væsentlige i det samme Omfang som i sidste Femaarsberetning omhandlet.

Medens den ved Udgangen af foregaaende Femaar bestaaende Fabrikdrift saavidt vides i det Væsentlige uforandret har været fortsat i det sidste Femaar, er i dette tilkommet flere nye industrielle Anlæg, hvoraf man her skal nævne de vigtigere. Af Træsliberier 2, nemlig 1 i søndre Land og 1 i Vardal. Den af O. Mustad i Gjøvik drevne Fabrikvirksomhed i Vardal og Gjøvik er bleven udvidet ved Anlæg af 1 Jernstøberi, hvori fabrikeres Kakkelovne, Gryder, Maskingods m. v., 1 Øxe- og Sømfabrik (Aamots) og 1 Staaltraadfabrik.

I vestre Toten er anlagt en Fyrstikfabrik (Rødfos), der drives med 53 faste Arbeidere. Den giver derhos 50 Børn Beskjæftigelse i Hjemmet med Æskearbeide. I østre Toten er anlagt en Skoplugfabrik og i Gjøvik en Kardefabrik.

I Femaaret ere 5 nye Dampsage anlagte, nemlig 1 i Grans, 1 i søndre Lands og 1 i Birids Herred, 1 i vestre Toten og 1 i Gjøvik, den sidste med Høvleri.

Benyttelsen af Torv til Brændemateriale finder endnu kun Sted i ringe Omfang og saagodtsom ikke i nordre Gudbrandsdalen, Hadeland og Land samt den sydligste Del af Valders.

Med Hensyn til Fiskeriet ere Forholdene neppe undergaaede nogen Forandring i sidste Femaar. Priserne ere dog stegne adskilligt. Hvorvidt gavnlige Følger have vist sig af de emanerede Forbud mod Anvendelsen af skadelige Fiskeredskaber, lader sig formentlig ikke med Sikkerhed afgjøre; der udtales dog fra flere Steder Tvivl om Nytten af disse Bestemmelser, saalænge der ikke træffes særlige Forføininger til Kontrol med deres Overholdelse. En i den senere Tid truffet Foranstaltning, som haabes at ville vise heldige Virkninger til Udvidelse af et af de fordelagtigste Ferskvandsfiskerier, er Nedlæggelsen af det Staten tilhørende og tidligere bortbygslede Fiskeri i Hunnerfossen i Laagen i det Øiemed at aabne den værdifulde Fiskesort, Hunnerørreten, Adgangen til den ovenfor Fossen liggende Del af Vasdraget.

En høiere Plads blandt Binæringerne end ellers har i Skovdistrikterne Deltagelse i Hugst og Fremdrift af Tømmeret indtaget i dette Femaar paa Grund af det større Omfang, hvori Hugsten er foregaaet, og de høiere Arbeidspriser. Fra nordre Land anføres, at en rask Tømmerhugger har kunnet tjene indtil 4 Kr. 80 Øre à 6 Kr. 40 Øre daglig, samt at Fortjenesten ved Tømmerdrift har gaaet op til 12 à 20 Kr. daglig for Hest og Mand.

Med Hensyn til Haandværks- og Husflidsvirksomheden antages Forholdene i Femaaret omtrentlig at have været som i det foregaaende. Den gode Fortjeneste, som flere Steder navnlig i Skovdistrikterne har været at opnaa ved andet Arbeide, har ikke været gunstig for dens Udvikling. Det er endnu kun en mindre Del af Herrederne i Amtet, hvorfra Produkterne af saadan Virksomhed ere Gjenstand for Salg til andre Distrikter, hvilket fornemmelig gjælder Herrederne i Toten, der afsætte Bliktøi, Karder, Træskeer, Værkener m. m., samt i mindre Grad Faaberg. Og hvad angaar Haandværksvirksomheden til eget Forbrug, er der mangesteds Mangel paa de dertil nødvendige Haandværkere.

Antallet af Landhandlere og Frihandlere er i Femaaret noget aftaget. Det udgjorde i 1875 199 mod 232 i det foregaaende Femaar. Antagelig staar denne Nedgang for en Del i Forbindelse med Oprettelsen af mange Forbrugs- eller Handelsforeninger, hvis Antal i Femaaret er steget fra 9 til

32, og hvoraf der nu findes 1 eller flere i de allerfleste Herreder i Amtet. Deres samlede Omsætning har i Aaret 1875 efter de modtagne Opgaver udgjort ca. 1,170,000 Kr.

De erhvervede Opgaver over Beløbet af thinglæste og aflæste Pantehæftelser i faste Eiendomme i Femaarsperioden give følgende Resultat:

	Thinglæst.	Aflæst.	Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷).
	Kr.	Kr.	Kr.
Nordre Gudbrandsdalen	709,696	576,368	+ 133,328
Søndre Do.	1,076,652	869,256	+ 207,396
Toten	2,277,944	1,778,184	+ 499,760
Hadeland og Land	1,490,328	1,510,360	÷ 20,032
Valders	807,120	709,524	+ 97,596
Amtet	6,361,740	5,443,692	+ 918,048
I Femaaret 1866—70	6,896,712	5,194,600	+ 1,702,112
Do. 1861—65	7,477,360	3,694,032	+ 3,783,328
Do. 1856—60	4,943,236	2,878,496	+ 2,064,740

Pantegjældens Stigning viser sig altsaa betydeligt mindre end i nogen af de forudgaaende 3 Femaarsperioder.

Der er i Femaaret afhændet faste Eiendomme

i Nordre Gudbrandsdalens Fogderi	et Antal af	346	til samlet Beløb	1,009,248	Kroner
i Søndre Do. Do.	- „ -	652	— —	2,602,928	—
i Totens Do.	- „ -	827	— —	3,335,428	—
i Hadeland og Lands Do.	- „ -	401	— —	1,984,056	—
i Valders Do.	- „ -	566	— —	1,125,840	—
	i Amtet	2,792	til samlet Beløb	10,057,500	Kroner
i Femaaret 1866—70	solgtes Eiendomme for ialt		. . . . .	5,194,600	—
— 1861—65	„ — —		. . . . .	7,062,768	—
— 1856—60	„ — —		. . . . .	7,324,780	—

I sidste Femaar er afholdt Tvangsauktioner for følgende Beløb:

	Over fast Gods.		Over Løsøre.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.
Nordre Gudbrd. Fogderi	29	51,324	49	11,564
Søndre Do. Do.	13	27,416	30	19,040
Totens Fogderi . . .	16	41,832	16	3,948
Hadeland og Lands Fogd.	7	9,648	20	9,488
Valders Fogderi . . .	22	56,556	46	27,960
Amtet	87	186,776	161	72,000
I Femaaret 1866—70	733	1,210,872	803	190,028

Af Fogderne er afholdt Exekutioner:

	Antal.	Beløb.	
		Kr.	Øre.
i Nordre Gudbrandsdalens Fogderi	85	45,672	„
i Søndre Do. Do.	57	37,596	70
i Totens Fogderi	148	89,252	„
i Hadeland og Lands Fogderi . .	31	22,075	57
i Valders Fogderi	69	69,320	„
Amtet	390	263,916	27

Exekutioner og Udpantninger, afholdte ved Lensmændene, udgjorde:

	Antal.	Beløb.
		Kr.
i Nordre Gudbrandsdalens Fogderi .	3,815	54,328
i Søndre Do. Do. .	1,994	39,944
i Totens Fogderi	3,008	36,628
i Hadeland og Lands Fogderi . . .	2,072	43,920
i Valders Fogderi	990	23,960
Amtet	11,879	198,780

Der er saaledes i Femaaret afholdt Exekutioner og Udpantninger for et Beløb af ca. 464,000 Kr., medens Beløbet udgjorde for foregaaende Femaar, for hvilket fuldstændige Opgaver forøvrigt manglede, over 1,600,000 Kr., for 1861—1865 ca. 1,548,000 Kr. og 1856—60 ca. 1,088,000 Kr.

Over de i Amtet værende Sparebankers Status ved Udgangen af 1875 hidsættes følgende Opgave:

	Antal Indskydere.	Bankens Eiendom.		De forvaltede Midler.	
		Kr.	Øre	Kr.	Øre
Lesje	261	17,733	5	172,959	77
Lom og Skiaker .	78	1,702	7	25,579	27
Vaage	392	18,391	97	301,514	80
Nordre Fron . .	491	14,705	17	189,144	70
Søndre Fron . .	403	22,065	61	277,333	67
Ringebo	327	5,808	37	189,037	73
Øier	358	8,385	24	87,133	„
Gausdal	434	14,760	23	234,134	43
Faaberg	474	15,091	73	207,601	70
Lillehammer . . .	2,138	111,613	68	1,144,589	24
Birid	470	16,072	60	188,855	47
Gjøvik		ca. 10,400	„	254,000	„
Toten—Vardal . .	1,264	37,326	87	688,639	93
Jevnaker	321	4,670	20	70,500	90
Gran	641	15,182	48	275,796	51
Land	1,184	69,320	24	524,157	5
Søndre Aurdal . .	475	7,353	88	157,902	11
Nordre Aurdal . .	276	10,230	73	147,982	43
Vestre Slidre . .	210	5,166	87	46,933	7
Østre Slidre . . .	219	4,375	70	63,421	93
Ialt	10,416	410,356	69	5,247,217	73

Den samlede Forvaltningskapital udgjorde ved Udgangen af 1870 2,688,928 Kroner, altsaa en Stigning af 65 pCt. I Femaaret 1866—1870 udgjorde Stigningen 51 pCt. og i Femaaret 1861—1865 60 pCt.

I Aaret 1875 udgjorde Daglønnen for Husmænd paa Husbondens Kost, hvilket er det almindelige Forhold, gjennemsnitlig i Amtet 50 Øre om Sommeren og 30 Øre om Vinteren. Lønnen var høiest i Valders og Totens Fogderier, nemlig respektive 73 og 33 samt 60 og 40 Øre, lavest i søndre Gudbrandsdalen, nemlig 37 og 17 Øre. For andre Arbeidere var Daglønnen paa egen Kost gjennemsnitsvis i Amtet 1 Krone 90 Øre om Sommeren og 1 Krone 33 Øre om Vinteren og paa Husbondens Kost respektive 1 Krone 7 Øre og 60 Øre. De tilsvarende Arbeidslønninger udgjorde ved Udgangen af det foregaaende Femaar gjennemsnitlig for det hele Amt: for Husmænd 12 og 7,2 Skill., for andre Arbeidere paa egen Kost 38,7 og 27,4 Skill. og paa Husbondens Kost 18,8 og 10,2 Skill. Aarslønnen, iberegnet Klæder, udgjorde i 1875 for en Karl 39,7 og for en Pige 19,2, medens den i forrige Femaarsberetning opgaves til respektive 26,5 og 14,3 Spdlr. Efter hvad der er oplyst, antages ialfald i flere Distrikter Daglønnen og Tjenerlønnen i nogle af de foregaaende Aar i Femaarsperioden at have været høiere end i 1875.

Ligesom Opgaverne over thinglæste og aflæste Pantehæftelser, Auktioner og Exekutioner antages at give Vidnesbyrd om Fremgang i den økonomiske Tilstand i Amtet, saaledes ere de allerfleste Indberetninger fra Lensmændene enige i, at en saadan i større eller mindre Grad har fundet Sted, hvad der ogsaa maatte sluttes af de nogenlunde gode Aaringer i Perioden, samt af de høie Priser paa Trælast og paa Produkterne af Fædriften. For Gaardbrugerklassens Vedkommende have vistnok de høie Arbeidslønninger gjort et ikke ringe Afdrag i de Fordele, som de heldigere Konjunkturer have medført, men derved har ogsaa Arbeidsklassen i Almindelighed haft en særdeles gunstig Periode, naar undtages Husmandsklassen, hvis Stilling fremdeles i de fleste Dele af Amtet er trykket fornemmelig paa Grund af den ringe Dagløn, som tilstaaes den for Arbeidet for Husbonden. Paa den anden Side har den rigeligere Fortjeneste medført større Krav med Hensyn til Levemaade, Beklædning, Bekvemmeligheder og Livsnydelse, og det er den almindelige Mening, at den arbeidende Klasse, som vant til mere at leve for Dagen, har ligget under for de Fristelser, som den stærkt stigende Fortjeneste medførte, og derfor ikke har draget varigere Fordele af de gode Tider, eller i nogen væsentlig Grad forbedret sin Stilling.

I Nydelsen af berusende Drikke har i det Store taget neppe nogen Forandring til det Bedre fundet Sted. Blandt Gaardbrugerklassen er maaske Nydelse til Overmaal, undtagen under Besøg i Byerne, aftaget, men hvad den arbeidende Klasse angaar, maa det vistnok antages som det almindeligste Forhold, at Misbrugen af stærke Drikke er tiltaget med den rigeligere Fortjeneste. Den Maade, hvorpaa Landbefolkningen forsynes med Brændevin, er for en betydelig Del ved Indkjøb for Fleres Regning i Byerne eller Brænderiernes Udsalgssteder af Partier over 40 Potter, som i Smaat uddeles mellem Interessenterne. Fra flere Distrikter heder det, at Brændevinsdrikken er aftaget, saaledes i Grans Præstegjæld, hvor dette tilskrives, at de derværende Brænderier ikke længere udsælge Brændevin i Partier paa 40 Potter til Bygdens Folk.

Nogen Forbedring i den mislige Sædeligheds-Tilstand, der har hersket i dette Amt, formenes ikke at være indtraadt.

Den Formindskelse i Amtets Folkemængde, som de sidste Tællinger udvise, nemlig fra 122,678 til 113,316, indtraadte formentlig for den væsentligste Del allerede i Femaaret 1866 til 1870, hvorom henvises til den afgivne Beretning for nævnte Periode.

Hvad Kommunikationsvæsenets Udvikling angaar, indskrænke Fremskridtene i Femaaret sig til, at Veinettets Længde er bleven forøget med ca. 5 Mile ny Bygdevei, samt at Veistrækninger tilsammenlagte af en omtrent ligesaa stor Længde ere blevne omlagte, deraf henved 4 Mile Hovedvei, nemlig dels af den bergenske Hovedvei gjennem Valders, dels af Veien fra Christiania over Hakedalen til Hadeland.

B. Byerne.

I. Lillehammer.

Under Henvisning til den vedlagte Indberetning fra Magistraten hidsættes Følgende angaaende denne Kjøbstad:

Folketallet, der ved Tællingen i 1865 udgjorde 1,676 og ved Udgangen af 1870 1,575, var ved Tællingen i 1875 gaaet ned til 1,560. I Femaaret er udvandret til Amerika 64 Personer. Bygningernes Assurancesum, der ved Udgangen af 1870 udgjorde 1,047,080 Kr., var ved Udgangen af 1875 steget til 1,132,000 Kr., hvilket hovedsagelig hidrører fra Forhøielse i Taxterne paa Grund af Byggeprisernes Stigen, idet kun faa nye Vaaningshuse ere opførte i Femaaret. Eiendomspriserne have vist nogen Tendents til Stigning, ligesom Husleien er steget noget.

Byens Undervisningsanstalter ere blevne forøgede med en for Kommunens Regning oprettet Haandgjerningsskole for Drenge samt en Tegneskole for Haandværkslærlinge, hvilke begge have været flittigt besøgte.

De industrielle Anlæg ere ikke blevne forøgede (for udenbys Regning er i 1876 anlagt et Jernstøberi), men deres Drift har været i nogen Fremgang. Stedets Handel er paa Grund af Udviklingen af Handelen i Landdistriktet ved Etablering af mange Handelsmænd og Forbrugsforeninger ikke gaaet frem. Dette antages derimod at være Tilfældet med Haandværksdriften, idet de senere gode Aaringer have bidraget til en meget større Omsætning af Haandværksstandens Arbeider, saaledes at et større Velvære inden Standen kjendelig har vist sig. Arbeidsklassen, der har haft god Fortjeneste, antages ikke at have draget det Gavn deraf, som den burde, men for en stor Del bortødet Fortjenesten ved Drik.

Naar undtages for denne Klasses Vedkommende, antages Brændevinsdrikken at være aftaget blandt Byens Indvaanere, medens det er en beklagelig Kjendsgjerning, at Landbefolkningen under sine Besøg i Byen hyppig beruser sig. De mange efter den ældre Lovgivning bestaaende Rettigheder til Udsalg af Brændevin i Smaat vanskeliggjøre Forbedringer i disse Forhold.

II. Gjøvik.

Indvaanerantallet, der udgjorde i 1865 626, i 1870 827, var i 1875 1,112. Bygningernes Brandassurancesum var i 1875 804,800 Kr. mod 678,800 Kr. ved Udgangen af 1870. De beboede Huses Antal er vistnok ikke meget forøget, men deres Værdi er ikke ubetydelig forhøiet ved Istandsættelse og Fuldstændiggjørelse af Husenes Indredning og ydre Beklædning. Husene have hidtil kunnet udleies paa fordelagtige Vilkaar, og de staa derfor i en Pris, som maa kaldes meget god.

En Borgerskole er bleven oprettet og har nu 3 Lærere og 2 Lærerinder samt et Elevantal af omkring 80.

Foruden Tabet af en betydelig Del af Stedets tidligere Opland ved Drammen-Randsfjordbanens Anlæg, har det større Antal af Handlende og Forbrugsforeninger, som nu findes i de nærmeste Landdistrikter, været ugunstigt for Stedets Handel, og naar de Handlendes Antal ikke destomindre i Femaaret er tiltaget, kunne de Handlendes Formuesomstændigheder ikke antages i nogen høiere Grad at have forbedret sig i det forløbne Femaar. En ikke ubetydelig Del af disses Omsætning har bestaaet i Produkter af Byens og det nærmeste Landdistrikts Industri, saasom Tolleknive, Træskeer, vævede Sager, Karder m. v., der afsættes især til Sverige. Haandværksdriften antages at have gaaet fremad. Fabrikdriften har faaet en Tilvæxt ved det i 1875 fuldførte større Anlæg, Gjøviks Dampsag og Damphøvleri.

Fattigbyrderne ere noget formindskede. Ædruelighedstilstanden har været mindre god og Drukkenskab har været i Tiltagende. Ondet har dog ikke været saa meget udbredt blandt Stedets egne Indvaanere som blandt Folk fra Landet, der besøge Byen. Det skatlagte Kvantum Brændevin er i Femaaret forøget fra 22,000 til 31,000 Potter.

Stedet antages i det Hele at have været i Fremadskridende i Femaaret.

Forøvrigt henvises til Magistratens vedliggende Indberetning.

Christians Amt, den 26de Mai 1877.

J. G. Skjoldborg,
const.

VI.

Buskeruds Amt.

Underdanigst Beretning

om Buskeruds Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

Efterat den ved Cirkulære fra det kongelige Departement for det Indre af 30te November 1870 paabudte nye Form for Oplysninger vedkommende Amtmændenes Femaarsberetninger er bleven videre udviklet ved samme Departements Cirkulærer af 20de, 24de og 27de Januar 1876, og efterat de til Følge deraf tilveiebragte schematiske Opgaver Tid efter anden, eftersom de indkom, ere blevne det statistiske Centralbureau tilstillede til videre Bearbeidelse, finder jeg det hensigtsmæssigst at lade nærværende underdanigste Beretning fremtræde som Bemærkninger ved disse Opgaver efter sammes kritiske Gjennemgaaelse. Forøvrigt tror jeg det ogsaa rigtigst, paa samme Maade, som hidtil har fundet Sted med Magistraternes Beretninger betræffende Kjøb- og Ladestederne, ogsaa her at lade følge de fra Fogderne modtagne, deres respektive Embedsdistrikter vedkommende Beretninger.

Idet jeg med Hensyn til Opgavernes Tilveiebringelse, helst aarlig, henholder mig til, hvad jeg tillod mig at bemærke i min forrige Femaarsberetning, skal jeg tilføie, at jeg vilde anse det heldigt, om de Schemata, der forelægges til Udfyldelse, saavidt ske kan, beholde en stabil Form for længere Tidsperioder, hvorved jeg tror Interessen for denne Sag mere vilde vinde Fremgang og Opgaverne vinde i Paalidelighed. Det vilde formentlig ogsaa bidrage til at vække Sands og Interesse for Statistiken og Erkjendelse af dens Værd, at lade de statistiske Tabeller — om end kun i Uddrag — blive tilstillede saavel de engere Kommuner som de Embeds- og Ombudsværk samt enkelte Personer, som maatte have leveret Bidrag til samme. Specielt til Anmærkning No. 1 ved Schema No. 2 bemærkes, at, saalænge Flerheden af Distriktets Eiendomsbesiddere ikke ere længere fremskredne i det rationelle Jordbrug, vil det være ugjørligt at tilveiebringe paalidelige og for videre Bearbeidelse brugbare Opgaver over Forholdet mellem dyrket og naturlig Eng. Dette gjælder saameget mere, fordi i enkelte Distrikter, f. Ex. i Hallingdal, hvor den naturlige Eng er overveiende mod den kunstige, det væsentlige Slaatteland er Sætermarken. Imidlertid antages Matrikuleringsarbeiderne i den Henseende at kunne yde nogen Veiledning.

Med disse Forbemærkninger skal jeg nu gaa over til paa den angivne Maade i Forbindelse med tidligere afgivne underdanigste Indberetninger at fremstille Forholdene specielt for hver Næringsgren:

I. Om Amtets Landdistrikt.

a. Jordbruget.

Af vedlagte Jordbrugstabel*) vil sees, at Jordudstykningen i Femaaret stærkt har tiltaget. Mod 10,843 ved Udgangen af 1870 er Antallet af matrikulerede Eiendomme i Amtet ved Udgangen af 1875 11,947, eller en Forøgelse af ca. 10 %, der jevnt er fordelt over Amtets forskjellige Fogderier. Aarsagen hertil vil jeg for Buskeruds Fogderies Vedkommende søge nærmest i Herrederne Ekers og Liers, og da væsentlig det førstes, Naboskab til en større By, Drammen, som og i

*) Ikke alle i Beretningen paaberaabte Tabeller ere blevne trykte, da de i samme forekommende Tal for den væsentligste Del ville blive meddelte i Sammenstillinger for det hele Rige.

Ekers særegne Forholde med dets Strandsteder og Fabrikanlæg, hvorved vistnok — foruden de i Tabellen angivne 274 Hus- og Byggetomter — Forøgelsen af Eiendommenes Antal ogsaa er foregaaet ved Transaktioner af saa ganske smaa Grundstykker, at de neppe kunne gaa ind under Navn og Begreb af egentlig Jordudstykning. For de øvrige Fogderier synes Udstykningen væsentlig at have sin Grund i Salg af Skove, hvortil for Hallingdals Vedkommende kommer Slaatteland. Da jeg ingen sammenlignende Statistik har, og jeg derhos savner Opgaver over Brugenes grupperede Matrikulskyld, kan jeg dog ikke nærmere udtale mig herom.

Med Hensyn til bortbygslede og bortfæstede Eiendomme er ingen bemærkelig Forandring;

Antallet var 291 ved Udgangen af 1870
mod 283 - — - 1875,

deri indbefattet ogsaa Embedsgaarde.

De modtagne Oplysninger om Fællesskab i Hjemmarken ere høist ufuldstændige, men adskille sig dog i saa høi Grad fra de til foregaaende Femaarsberetninger modtagne Opgaver, at jeg maa antage, at disse ikke have været paalidelige. Saadant Fællesskab angives nu, se vedlagte Tabel, at finde Sted saavel i Krødsherred i Buskeruds Fogderi som i Norderhov i Ringerikes Fogderi, dog kun i liden Udstrækning, hvorimod i Numedal og Sandsværs Fogderi angives 60 Brug med en Skyld af 83 Daler og i Hallingdal de fleste Brug at have Fællesskab i Hjemmarken. Over Skylddalerens Værdi savner jeg enhver Oplysning til Sammenligning. Jeg skal dog gjøre den almindelige Bemærkning, at, ligesom Gjennemsnitsværdien i Femaaret for hvert Fogderi ganske vist er høiere end nærmestforegaaende Femaar (antagelig omtrent 17 %), saaledes er Gjennemsnitsværdien for Skylddaleren for hele Amtet for Aaret 1875 antagelig igjen 12 % høiere end Gjennemsnitsværdien for Femaarets 4 første Aar. Henholdende mig til, hvad jeg i forrige Femaarsberetning tillod mig at bemærke om Benyttelse af Eiendomspriserne som Maalestok for Jordbrugets Frem- eller Tilbagegang, har jeg denne Gang ikke i Jordbrugstabellen optaget nogen Rubrik for Skylddalerens gjennemsnitlige Salgsværdi i Femaaret, hvorimod jeg til Bedømmelse af Jordbrugets Tilstand i samme Tidsrum hidsætter sammenlignende Opgaver over Udsæd og Avl.

Hvededyrkningen er i det Hele gaaet noget ned, idet den i Buskeruds Fogderi sees at have veget Pladsen for en udvidet Dyrkningaf Rug og andre Kornsorter, hvorimod den i Ringerikes og Numedal og Sandsværs Fogderier er gaaet ikke saa lidet fremad, ligesom der ogsaa i Hallingdal er gjort Forsøg med Hvede, uden at Oplysning er meddelt om Udfaldet. Forøvrigt har Dyrkningen af Rug og Byg samt Blandkorn gjort betydelige Fremskridt, hvorimod Dyrkningen af Havre viser sig fremdeles nedadgaaende.

Potetesdyrkningen viser ogsaa nogen Tilbagegang, sandsynlig som en Følge af udvidet Dyrkning af Rodfrugter, hvortil 552 Maal have været anvendte, deraf i Buskeruds Fogderi 335 Maal (se Tabelbilag No. 1). Naar undtages for Havre og Ærter, viser Foldigheden sig gjennemsnitlig at være større i dette Femaar end i det foregaaende og særlig vil jeg for Ringerikes Vedkommende nævne Hvedens Rigfoldighed, idet den i et enkelt Distrikt har givet lige op til 16 Fold. Medens jeg med Fogden i Ringerike, der for Ringerikes Vedkommende har ytret, at nogen større Grundforbedring i Femaaret neppe er foretaget, antager, at det samme kan siges om de øvrige Fogderier, tror jeg ogsaa med nævnte Foged at kunne udtale, at dette dog ikke skriver sig fra manglende Erkjendelse af saadanne Jordforbedringers store Værd, men at Grunden maa søges i andre, det egentlige Jordbrug uvedkommende Omstændigheder, saaledes blandt Andet i de indtil 1874 stigende Skov- og Lastepriser, der foranledigede en storartet Skovdrift og krævede en betydelig Arbeidskraft, til ikke liden Gène for Jordbruget, hvortil det paa de fleste Steder var vanskeligt nok at opdrive den nødtørftigste Hjælp, og selv dette kun til overdreven Dagløn.

Men selv med hvad jeg foran har ytret for Øie antager jeg dog, at Amtet i det Store taget er gaaet fremad, især hvad angaar bedre Dyrkningsredskaber og kunstige Gjødningsstoffe.

Dyrkningen af Bisædearter har neppe gjort nogen Fremgang, hvorimod Sandsen for Havedyrkning formenes at være i Tiltagende.

Nogen Landbrugsskole har heller ikke i sidste Femaar været i Gang i Amtet, uden forsaavidt angaar den Undervisning, som har været meddelt enkelte Jordbrugslærlinge af en af Amtets reisende Agronomer, der har havt i Brug den i min forrige Beretning nævnte, Selskabet for Norges Vel tilhørende Gaard i Sandsvær.

b. Fædriften.

Af vedlagte Tabeller over Kreaturholdet m. V. i Amtets Fogderier fremgaar blandt Andet, at Hesteholdet i det hele Amt er 6,6 % større end ved Udgangen af 1870. Det i Femaaret gjennem den stærke Skovdrift gjorte store Krav paa Hestekraft har sandsynlig meget bidraget til, at der har været lagt større Vind paa Hesteavlen, ligesom ogsaa de indtil 1875 stedse stigende Priser, især for ædlere Dyr, have ledet Opmærksomheden hen paa Hesteracens Forædling. Men selv for Arbeidsheste steg Prisen fra 1872 til 1874 op til en forhen ukjendt Høide, især i Hallingdals og Numedal og Sandsværs Fogderier, saa at der betaltes for gode yngre Heste indtil 800 Kroner og for gamle Arbeidsheste lige op til 400 Kroner. I 1875 dalede Priserne betydeligt, men det tør dog haabes, at den engang vakte Sands for Opdræt af en bedre Hesterace desuagtet vil holde sig, da det vistnok nu er en almindelig Erkjendelse, at Avl og Opdræt af Heste er en naturlig Bedrift for Buskeruds Amt med dets ypperlige og udstrakte Fjeldhavne. Amtets Landhusholdningsselskab

har derfor ogsaa i særdeles Grad rettet Opmærksomheden paa og søgt at understøtte samme ved — tildels med Understøttelse af Statsbidrag at søge tilveiebragt gode Stodhingste — og ved Erhvervelse af Hesteavls- og Følsætre i dertil skikkede Fjeldhavne. — Medens Antallet af Heste i 1875 er omtrent det samme som i 1865, har Antallet af stort Kvæg betydeligt tiltaget siden 1870, saa at det nu, efter i forrige Femaar at være gaaet ned 8 %, viser sig ca. 7 % større end i 1865. Tilvæxten sees at være stærkest i Buskeruds Fogderi. Aarsagen til Tilvæxten tror jeg nærmest maa søges i de jevne og forholdsvis bedre Aaringer i sidste Femaar som og i den lettere Tilgang paa Penge. Forøgelsen giver derfor ikke Grund til Frygt for, at et daarligere Stel atter skulde vinde Overhaand. Ved forefaldende slet Foderaar vil derimod Nedgangen ganske vist komme til at vise sig saameget større. At den lettere Kommunikation for Afsætning af slagtede Kreaturer ogsaa har bidraget til det større Kvæghold, tør vel ikke benegtes, ligesom det ogsaa maa komme i Betragtning, at der i Femaaret indtraf særdeles gunstige Konjunkturer for en fordelagtig Afsætning af Fedevareprodukter.

Over i Femaaret i Distriktet indkjøbt og solgt levende og slagtet Fæ haves dennegang ikke Opgaver. Det har ogsaa tidligere vist sig vanskeligt at tilveiebringe saadanne med fornøden Paalidelighed, ligesom de heller ikke kunne skjønnes at have særdeles Værd for Bedømmelsen af Distrikternes Fædriftsforholde. Paa Næs i Hallingdal blev i Høsten 1873 et Kreaturmarked forsøgt afholdt, dog uden Foranstaltning fra det Offentliges Side. Ligeledes har gjennem hele Femaaret almindeligt, skjønt privat Salgsmarked for Kreaturer været afholdt i Forbindelse med de regelmæssige aarlige Kvægudstillinger i Gol i Hallingdal i Nærheden af Hesla Bro, hvor Knudepunktet er for Forbindelsen mellem flere af Distriktets Færdselsveie. Udbyttet har været vexlende i de forskjellige Aar. Jeg har ikke fundet det Offentliges Indblanden i Sagen fornøden eller hensigtsmæssig, da jeg tror, at Salgsmarked naturligst og bedst danner sig, i Forbindelse med Kvægudstillingerne, af det gjensidige Behov hos Kjøber og Sælger.

Vedlagte Opgave over, hvad der i Femaaret paa Randsfjordbanen er transporteret til Drammen af Melk, Ost og Smør, viser Fordelagtigheden for Fædriften af dette fortrinlige Kommunikationsmiddel.

For Buskeruds Fogderies Vedkommende viser Tabellen tydelig den ved Jernbanen fremkaldte forandrede Taktik med Hensyn til Afkastningens Omsætning, idet denne nu væsentlig foregaar i Form af Melkesalg for de Distrikters Vedkommende, der ikke have for lang Vei til Banen. For Ringerikes Vedkommende er Tabellen intet Udtryk for det sande Forhold, da efter Fogdens Beretning alene Meierierne have tilvirket 219 Centner Smør og ca. 760 Centner Ost, der imidlertid forklares at kunne forsendes billigere til Kristiania pr. Hest end pr. Jernbane. Selv for Hallingdal og Numedal viser Jernbanen — efter Sideliniernes Anlæg — sin Nytte for Fædriften. Af Kjød er afsendt til Drammen pr. Jernbane:

fra Buskerud	242	Centner
„ Ringerike	41	„
„ Hallingdal	200	„
„ Numedal og Sandsvær	10	„

Jeg har medtaget disse Opgaver nærmest til sammenlignende Afbenyttelse i efterfølgende Femaarsberetninger.

Med Hensyn til Sæterdriften kan siges det samme som ved forrige Femaarsberetning.

Antallet af Smaafæ er omtrentlig det samme som ved Udgangen af forrige Femaar. For Gjeder har nogen Vexling fundet Sted, idet i Hallingdal Antallet er steget fra 7,932 til 9,420, medens i de øvrige Distrikter en omtrentlig tilsvarende Formindskelse har fundet Sted. Jeg anser denne Udvikling stemmende med de naturlige Forholde, der ikke vel indrømme Gjeden nogen berettiget Plads i de egentlige Jordbrugsdistrikter, medens dette tarvelige Husdyr vistnok erkjendes fordelagtigt for Fjelddistrikter som Hallingdal.

Svineholdet sees formindsket med circa 14 % og staar altsaa nu paa omtrent samme Høide som i 1865. Dog staar ogsaa i denne Henseende Hallingdal i omvendt Forhold til den øvrige Del af Amtet, idet Griseholdet der har steget ca. 40 %, og en tilsvarende Synkning har fundet Sted i Buskeruds og Ringerikes Fogderier. Nogen nærmere Forklaring af Grunden til denne Forandring kan jeg dog ikke give, og jeg vover ialfald ikke at søge den i det Forhold, som jeg i Femaarsberetningen for 1856—60 efter Fogden i Hallingdal forklarede under Afdelingen „Skovdrift", at der paa enkelte Steder i Aal er blevet saa vanskeligt for Brænde paa Sætrene, at man har maattet ophøre med Tilvirkningen af Myse, hvortil meget Brændsel udfordres, og benytte Vallen til Fodring af Svin.

Af Tabellerne over Melkeafsætningen m. V. vil sees, at denne i Femaaret er større end forrige Femaar, uagtet den ogsaa nu antages at være vel lavt ansat. Jeg savner Materialier til en med forrige Femaarsberetning sammenlignende Statistik over Udbytte af Slagtekvæg i Femaaret, men efter Kreaturholdsopgaven er jeg tilbøielig til at tro, at Udbyttet ikke er ubetydeligt større end i forrige Femaarsperiode.

Med Hensyn til Udbyttet af Meierierne i Amtet henvises til de specielle Opgaver.

c. Skovdriften.

De gjennem Fogderne erholdte Oplysninger om Hugsten af Tømmer i Amtet ere for ufuldstændige til at kunne benyttes som Materiale for Beregning af det Kvantum, der i Femaaret er hugget. Imidlertid ere ogsaa de derhen hørende Opgaver af Lensmændene til Schema 4 optagne paa hermedfølgende generelle, Skovdriften vedkommende Tabel (Tabelbilag No 7).

Fremdeles vedlægges de af Træløstdirektionen i Drammen og vedkommende Flødningsbestyrelser for Laugens Vasdrag og for Lierelven meddelte tabellariske Opgaver og en derefter udarbeidet Oversigt over den samlede Lasteproduktion i Buskeruds Amt for Femaaret (Tabelbilag No. 3).

Da imidlertid Opgaven for øvre Laugens Vasdrag angiver beregnede Tylvter, medens de øvrige Opgaver vise det fulde Stykketal uden Hensyn til Dimensioner, maa Gjennemsnitssummen af den aarlige Produktion ovenfor Kongsberg (Numedal), 88,476$^{3}/_{12}$ Tylvter, gives væsentlig Forøgelse, naar der er Spørgsmaal om den samlede Produktion for Amtet i Stykketal. Efter denne Tabel stiller Forholdet sig saaledes, at Amtets samlede Lasteproduktion for Femaaret er 662,500 Tylvter eller gjennemsnitlig aarlig 132,500 Tylvter mod 83,421 Tylvter i Femaaret 1866—1870 og 53,409 Tylvter i Femaaret 1861—1865.

Ved Betragtningen af denne betydelige Stigning maa dog haves for Øie baade, at Opgaverne for nærværends Femaar tillige omfatter den ikke ubetydelige Lasteproduktion i Lier Herred, og at de tidligere Beregninger støtte sig til mindre detaillerede Opgaver.

Stigningen mod forrige Femaar er forøvrigt fremkaldt ved de indtil 1874 stedse stigende Priser. Følgen af den noget forcerede Drift var, at ogsaa Hugst- og Fremdriftsomkostningerne betydelig forøgedes. Opgaven over disse Udgifter i 1875 antager jeg derfor er lavere end hvad der gjennemsnitlig for Femaaret har været almindeligt. Heller ikke Lasteprisen i 1875 antages at være nogen Norm for Femaaret. Jeg antager, at en Gjennemsnitspris af 28 à 30 Kroner nærmere vil træffe det Rette, hvorefter Værdien af huggen Last i Femaaret skulde andrage til 18 à 19 Millioner Kroner, deri indbefattet Hugstomkostninger.

Hvad der er hugget af Hustømmer til eget Brug og af Brænde, kjendes ikke og tør heller ikke anslaaes til noget Beløb.

Over det hele Amt er der i Femaaret hugget stærkt, og, naar jeg undtager Lunder og Røken, hvor Skoven siges henholdsvis at være gaaet lidt frem og at være uforandret, lyder Bemærkningen fra alle øvrige Distrikter, at Skoven er i Tilbagegang, mere og mindre tildels udtrykkelig anmærket formedelst forceret Hugst i 1873 og 1874. Dog antages hermed neppe ment andet, end at Lastedimensionerne stadig blive mindre, hvorimod Skovens Reproduktionsevne kun undtagelsesvis har lidt. Dette stemmer ogsaa med Beretningerne om Skovens Tilstrækkelighed for Behovet, idet den næsten overalt giver Overskud. Femaaret antages dog ikke med Hensyn til rationelt Skovbrug at have bragt nogen Fremgang, vel heller — paa Grund af de fristende Priser — det Modsatte. Saaledes er Aarsagen til, at Lunder Skove i Femaaret ere gaaede fremad, ikke at søge i rationelt Skovbrug, men i andre Skovdriften ganske uvedkommende, tilfældige Omstændigheder. Det eneste Sted, hvor Plantning af Skov i nogen Grad har fundet Sted, er Eker.

Af Brænde og Baghun er efter vedlagte Tabel (indtaget som Tabelbilag No. 4) pr. Jernbane transporteret til Drammen paa Drammen—Randsfjord-Banen 2,123 Vogne, hver Vogn ca. 5 Favne. Heraf er fra Randsfjord Station i Kristians Amt 233 Vogne. Dette er selvfølgelig blot en liden Part af, hvad der aavirkes, og kan ikke tjene til Veiledning ved Bedømmelsen af Vedhugstens Omfang, ligesom de opgivne Priser paa Brænde i saa Henseende neppe have noget væsentligt Værd, som betegnende Prisen pr. Favn ved Hugststedet, hvorved er betegnet noget andet end den almindelige Handelsvares Værdi. Prisen pr. Favn for den, der fremføres til Drammen, har været ca. for Birk 10 à 12 Kroner, for Furu 9 à 11 Kroner og for Gran 7 à 9 Kroner.

Af Torv er opgivet at bruges lidt paa Sætrene i Hallingdal og paa Modum. Tilvirkning for Salg finder ikke Sted.

Med Hensyn til Trækul henholder jeg mig til forrige Femaarsberetning.

Tabellen over industrielle Anlæg viser, at der i Distriktet er oprettet flere Træsliberier. Disse holde sig dog ikke til blot Skovaffald, men benytte helt Tømmer, til hvis Beskaffenhed dog Fordringen antagelig er mindre end hos Lastehandlerne. Den større Concurrence har bevirket, at de gjennemsnitlig hidtil ikke have opnaaet noget særdeles godt Resultat; i ethvert Fald have de ikke svaret til de om samme gjorte store Forhaabninger.

Om Skovarealet mangler jeg selvfølgelig nærmere bestemte Data, men ogsaa i denne Henseende antages Matrikuleringskommissionens Arbeider at give et godt Holdepunkt.

d. Fiskeri og Jagt.

Med Hensyn til denne Bedrift kan jeg i alt væsentligt henholde mig til forrige Femaarsberetning. Fisket i Hellefos opgives i Femaaret at have udgjort:

i 1871	 2300	B℔
„ 1872	 2200	„
„ 1873	 3100	„
„ 1874	 3200	„
„ 1875	 1600	„
tilsammen	12400	B℔

eller, naar sees bort fra Aaret 1875, da uheldige Vandstandsforholde foranledigede det mindre Udbytte, omtrent det samme Kvantum som i forrige Femaar, beregnet for Aaret. Det gjennemsnitlige aarlige Kvantum nu bliver 2480 B℔, der angives at have givet et Udbytte af 16,000 à 18,000 Kroner. Forøvrigt henregnes Ferskvandsfiskerierne gjerne til Binæringer, skjønt det for enkelte Herreder, for Exempel Norderhov og især for Hole, angives at være af ganske væsentlig Betydning. Disse Distrikter have ogsaa lagt sin Interesse for Sagen for Dagen ved Begjæring om meget vidtgaaende Fredning-

bestemmelser, hvoraf man har sporet god Nytte, samt ved nogen Anskaffelse af kunstige Udklækningsapparater.

Indtægten af Fiskeriet i Hurum anslaaes for hver Fisker aarlig at have givet et gjennemsnitligt Udbytte af 400 à 600 Kroner.

Medens forøvrigt nogen bemærkelsesværdig Forandring ikke vides at være foregaaet, fortrøster man sig dog ved de emanerede Fredningsbestemmelser til et Fremtidshaab om bedre Forholde i denne Henseende.

Jagten her i Amtet maa væsentlig betragtes blot som Binæring. Elgskytteri er meget yndet, efterat dette Vildt saa kjendelig er tiltaget. Interesse for Fangst af Fuglevildt viser sig ogsaa i omhyggeligere Overholdelse af Fredningsbestemmelserne.

e. Bergværksdriften.

Herom er i de opstillede Schemata ingen Oplysning begjært, hvorfor jeg savner Data til at kunne omhandle dennes Tilstand i Femaaret. Cfr. Circulære No. 3.

f. Industri og Haandværksdrift.

Idet jeg med Hensyn til Industrien henviser til vedlagte af det statistiske Centralbureau meddelte Sammendrag over de i Amtet forefindendes Anlæg (Tabel-Bilag No. 2), tilføies, at jeg antager, at Industrien i Amtet har gjort noget — om end mindre mærkbart — Fremskridt i Femaaret.

Haandværksdriften i Amtet staar omtrentlig paa samme Standpunkt som forhen, altsaa saaledes, at de fleste Distrikter ikke ere fuldt forsynede med de forskjellige Slags Haandværkere, men i nærmeste Bygd eller By maa søge Assistance i de Brancher, hvorpaa der i Herredet er Brist. Fra nogle enkelte Distrikter angives i enkelte Retninger Overskud af Haandværksarbeide:

fra Eker af færdigsyede Klæder og simplere Møbler,
fra Lier af Snedker-, Kurvmager- og Straafletningsarbeider,
fra Hole af Kjøreredskaber og
fra Hol af Spinderokke og Ljaer, dog neppe af væsentlig Betydning for Distrikterne. Forøvrigt henvises til vedkommende Rubrik i medfølgende, Binæringerne vedkommende Oversigtstabel.

Til Belysning af disse Forholde følger en Specialopgave over Forbrugs-, Spare- og Handelsforeninger, og en Oversigt over Besvarelserne til Schema No. 6 Binæringerne vedkommende.

g. Binæringer.

Nogen Fremgang for Husfliden i Femaaret kan ikke direkte paavises, skjønt Erkjendelsen af dens store Betydning dog synes at vinde mere og mere Indgang. I Femaaret er saaledes sat i Gang:

i Lier: 1 Skole for Gutter med 1 Lærer i Forarbeidelse af alslags simpelt Træbohave; 22 Elever i 1875. 1 Skole for Piger med 1 Lærerinde i Søm, Strikning og Hækling; 26 Elever i 1875. Begge Skoler begyndte sin Virksomhed i 1873 og holdtes ved den første (der underholdes af Kommunen, medens den sidste er privat) Udstilling i 1875.

Ved Bidrag af Sparebanken er derhos i 1873 og 74 sysselsat endel Fattige med Vævning og Strikning. — Endelig er ved Brugseier Hofgaards Bistand i nogle Aar drevet som Husflid Forfærdigelse af Halm-Flaskehylser, der antages gjennemsnitlig aarlig at have givet et Udbytte af ca. 4000 Kr.

i Hole: Ved Skjærdalens Brugs Skole er i Forbindelse med denne sat i Gang i 1875 Undervisning i Kurvarbeide, Træskjæring og Snedkerarbeide. Udstilling agtes holdt senere.

i Næs: Ved en privat Mands Foranstaltning meddeles der ved en dertil specielt uddannet Mand gratis Undervisning i de samme Husflidsgrene som for Skjærdalens Brug nævnt. I 1875 6 Elever.

for Hurum angives i Femaaret at være bygget Snekker og Pramme for ca. 4,800 Kr. aarlig. Bærsamling og Frugtavlen synes at være i Tiltagende.

for Røken: Foruden Skur af ca. 6000 Com.-Læster Is, der sysselsætter indtil 300 Arbeidere, aarlig Bygning af 1 à 2 Lystyachter til en Værdi af ca. 8,000 Kr. pr. Stk. — 2 Qvaderstensbrud ere aabnede i 1875.

for Lier: foruden hvad foran er anført, Isskur ca. 800 Com.-Læster og 10,200 Skꝑ, sysselsættende indtil 53 Mand. Frugtavlen angives at give et Udbytte af 28 à 32,000 Kr. aarlig.

for Eker: Som i min forrige Femaarsberetning antydet, har Kjørselen nu væsentlig indskrænket sig til Transport af Varer fra og til Jernbanen.

for Modum ved Beretning om St. Olafs Bads Virksomhed i 1873 til 1875.

I alt Væsentligt kan jeg forresten henholde mig til hvad jeg i mine 2 nærmest foregaaende Femaarsberetninger har ytret om Husfliden.

Af Opgaven over Antallet af Forbrugsforeninger vil sees, at af de i Amtet bestaaende 20 Foreninger ere 18 oprettede i Femaaret. Deres Grundfond er tilsammen 58,857 Kr. 60 Øre og deres Reservefond 38,590 Kr. 20 Øre. Kun 2, her ikke medregnede, have drevet Forretningerne med Tab, der førte til deres tvungne Ophør.

Af Fri- og Landhandlere opgives Antallet at være 166.

h. Om Amtsdistriktets Tilstand i Almindelighed.

Af vedlagte Tabel over Antal og Beløb af Thinglæsninger, Aflæsninger, Afhændelser af faste Eiendomme og over afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger, i Sammendrag for Amtets hele Landdistrikt med vedliggende Speci-

fikationer, tror jeg at kunne uddrage den Slutning, at Distriktet i det Hele taget er gaaet fremad i økonomisk Velvære. Medens Thinglæsningernes Antal er formindsket, sees vistnok deres Beløb at være ikke lidet forøget, men dette Forhold er sandsynlig en Følge af en under de særdeles heldige Trælastkonjunkturer fremkaldt livligere Omsætning af Skoveiendomme, og selve Tallene — Formindskelse i Antal af 21,5 %, men en Forøgelse i Beløb af 12,7 % — tyde paa, at Fluktuationen gjælder større Omsætninger, men ikke de almindelig Gjæld vedkommende Transaktioner. Forholdet mellem Beløbet af Thinglæsninger og Afhændelser, 9,187,212 Kr. mod 15,321,784 Kr., viser det samme. Endelig bekræftes denne Betragtning, naar den for Aflæsningernes Vedkommende sees i Forbindelse med Forholdet mellem de 2 foregaaende Femaarsperioder — saavel ved den betydelige Tiltagen i Aflæsningernes og Afhændelsernes Beløb som i Exekutions- og Udpantningernes store Formindskelse. Sammenligner man derhos efter vedlagte Tabeller Antal og Beløb af de i Femaaret afholdte Tvangsauktioner over fast Gods og Løsøre med sammes Antal og Beløb i foregaaende Femaarsperiode, pege ogsaa disse Tal paa, at Distriktet maa være gaaet ikke lidet fremad.

For Arbeidsklassen har Femaaret været en gylden Tid. For Flødning og Tømmerhugst har der været betalt indtil Kr. 3,20 Dagen, og for dygtige Tømmerhuggere har Fortjenesten været end høiere. En Mængde Arbeidere have været sysselsatte ved Skovdriften, hvorved den sædvanlige Arbeidsstok for andet Øiemed har været mindre tilstrækkelig, og derved er ogsaa Prisen paa almindeligt Dagarbeide stegen. Saaledes nævnes Lønnen for Dagarbeidere paa egen Kost at have været gjennemsnitlig Kr. 2,00 og derover og noget under for Husmænd, medens Lønnen for en Karl aarlig har været ca. 200 Kr. og for en Pige ca. 88 Kr.

De over Antallet af Skatteydere m. V. modtagne Opgaver synes i sin Helhed at være mindre korrekte. Efter de forhaandenværende Materialier, hvori jeg ikke har troet at burde foretage væsentligere Forandringer, hvilket efter Opgavernes Indhold heller ikke med Sikkerhed lader sig gjøre, har jeg imidlertid udarbeidet vedlagte Sammendrag, der kanske kan siges tilnærmelsesvis at træffe det Rette. Efter dette Sammendrag varierer Skatteydernes Antal i de enkelte Herreder i Forhold til disses Folkemængde fra 12,5 til 38,5 %. Procenten, beregnet fogderivis, skulde være:

i Buskerud	28
i Ringerike	20,4
i Hallingdal	16,1
i Numedal og Sandsvær	24,9 og
for hele Amtet	24,2.

Saavel Opgavernes mindre Paalidelighed som Savnet af Kjendskab til de Regler, hvorefter Ligningen er foregaaet, gjør dog det foreliggende Materiale uskikket som Grundlag for yderligere Behandling.

Fortegnelse over 4 private Brandforsikringsindretninger i Amtets Landdistrikt, hvoraf 2 ere oprettede i dette Femaar, samt over deres Virksomhed pr. 31te December 1875 vedlægges.

Hvad Amtsdistriktets almindelige Tilstand iøvrigt angaar, skal jeg derhos tillade mig at henvise til Fogdernes medfølgende Forklaringer, særlig med Hensyn til Ædruelighedstilstanden. De indeholde alle sørgelige Erkjendelser om Tilbagegang i denne Henseende. Er det Arbeidsklassens bedre Livsvilkaar gjennem hele Femaarsperioden, som har bevirket dette, saa tør en Forandring ligge nær efter den Tilstand, som finder Sted paa den Tid, da disse Bemærkninger afsluttes.

Endelig vedlægges summarisk Fremstilling fra Amtsingeniøren over Amtets offentlige Veies Udstrækning og Tilstand ved Udgangen af Aaret 1875 med senere Berigtigelse, ledsaget af Opgave over udført Veiarbeide in natura og dettes Værdi samt over Transportomkostninger.

Af Tilsigelses-Skydsstationer findes kun 1 i Hurum. De øvrige ere faste, 45 i Antal, og ere efter Behovet belagte med faste Heste indtil 6 og desuden Reserveheste fra 1 til 6.

Uagtet den ufordelagtige Dom, som Beretningerne fælde om Ædruelighedstilstandens Tilbagegang, trøster jeg mig dog til at udtale den Mening, at Almuens Oplysning og sædelige Standpunkt iøvrigt i det Hele er tilfredsstillende, og at den Vækkelsens Aand, der har været gjennemgaaende i Aarrækker, har været til Velsignelse.

II. Om Kjøb- og Ladestederne.

A. Drammen. B. Kongsberg. C. Hønefos og D. Ladestedet Holmsbo.

For enhver af disse Stæders Vedkommende henvises til vedliggende Beretninger med tilhørende schematiske Opgaver og øvrige Tabeller fra vedkommende Magistrater.

A. Drammen.

Se Anhanget.

B. Kongsberg.

Ædruelighedstilstanden har været mindre god, navnlig i de 2 sidste Aar af Femaaret, idet den lettere Adgang til Fortjeneste og den større Dagløn i de senere Aar synes at have forværret Tilstanden. Paa Grund af den Tiltagen i Nydelsen af stærke Drikke, som antages at have fundet Sted, blev ogsaa det afgiftspligtige Kvantum Brændevin for Aaret 1875 ansat til 71,000 Potter, medens Kvantummet i de nærmest foregaaende Aar havde været ansat til 68,000 Potter. Ligesaa blev Afgiften for Udskjænkning af Øl, Vin, Mjød og Cider, fra 1ste Januar 1875 at regne, forhøiet fra 60 Kr. til 160 Kr. aarlig. Det forekommer mig dog, at Tilstanden i den seneste Tid, navnlig blandt de ældre Arbeidere, er bleven noget bedre, og kan Grunden hertil maaske søges deri, at den religiøse Sands synes at være bleven større.

Handels- og Haandværksforening findes ikke. Der har tidligere været en Handelsforening, men denne er allerede for flere Aar siden opløst.

17de Mai 1869 blev dannet et Arbeidersamfund, der har havt jevn Fremgang, og var Antallet af bidragydende Medlemmer ved Udgangen af Aaret 1875 340. Samfundet indkjøbte for nogle Aar siden en Eiendom, som senere er ikke ubetydelig forbedret, og Samfundsbygningen kostede ved Udgangen af forrige Aar henimod 10,400 Kr. Senere er indkjøbt en ved Eiendommen beliggende Tomt, hvorfor betaltes 400 Kr. Samfundet eier en god Bogsamling, der benyttes flittigt. Der er derhos Adgang til Læsning af Aviser og Tidsskrifter samt til af og til at høre Oplæsning eller et let fatteligt Foredrag. Jeg har den Formening, at Samfundet øver en god Indflydelse paa Arbeiderne.

Ved Kommunikationsvæsenet vides ikke at være foretaget anden Forandring siden forrige Beretning med Hensyn til Gaderne og Veiene end, at den saakaldte Klokkerbakke er sænket samt at en ny Gade eller Vei i en kort Strækning er anlagt til Jernbanestationen, og at den saakaldte Gamlebrobakke og Veien paa Østsiden af Laugen Elv til Sandsvær delvis er omlagt. Længden af de forskjellige Veie inden Kongsberg Byes Jurisdiktion antages at være omtrent som i forrige Beretning anført, og gjentages derfor saaledes:

a. alfare Veie	32,080	Alen
b. Sølvværkets Hovedveie .	11,160	—
c. Grubeveie, omtrent. . .	2	Mile.

Brolagte Gader findes ikke.

I 1875 har man faaet nogen Gadebelysning, idet der i Budgettet for Aaret 1875 blev i dette Øiemed bevilget 800 Kr., hvorfor anskaffedes endel Lygter, hvortil som Brændmateriale eller Oplysningsmateriale benyttes Paraffinolie. I Budgettet for Aaret 1876 er i samme Øiemed bevilget 1080 Kr. Det er Hensigten saavidt muligt at faa istand en nogenlunde tilstrækkelig Gadebelysning, men paa Grund af Byens store Udstrækning vil den vel altid blive temmelig tarvelig.

Byen har en meget gammel Vandledning af Trærør, og som kun forsyner en Del af Byen med Vand. Man har nu faaet Bemyndigelse til i en Del af denne Vandledning at anvende Jernrør istedetfor Trærør. Man har derhos under Forhandling at skaffe Byen et fuldstændigt og tidsmæssigt Vandværk.

Byen har fast Skydsstation, og er Stationsholderen forpligtet til at holde i Maanederne Mai til September, begge inklusive, 8 faste Heste samt at tilveiebringe daglig 2 Reserveheste, og i de øvrige Maaneder 6 faste Heste og at tilveiebringe daglig 1 Reservehest. Stationsholderen har for Tiden et Bidrag af 1200 Kr. aarlig;

deraf udredes af Kongsbergs Kommune . .	300	Kr.
„ Sandsværs — . .	300	„ og
„ Statskassen	600	„

En Haandgjerningsskole for Gutter af alle Samfundsklasser har nu virket i 3 Vinterhalvaar. Den frekventeredes i sidste Vinterhalvaar af omtrent 100 Elever og Skolen synes at vinde god Fremgang. Eleverne øves i Spikning, Høvling, Snedker- og Dreierarbeide samt i Forfærdigelse af Løvsags- og Træskjærerarbeide. Ligesaa haves en Haandgjerningsskole for Pigebørn af Almueklassen, hvilken Skole endnu ikke har havt saa stor Søgning, som ønskeligt kunde være. Begge disse Skoler have Tilskud af Kommunen.

Igjennem flere Aar har derhos bestaaet en Dameforening, hvis Maal det har været i mindre gode Tider at skaffe Kvinder af Arbeidsklassen Arbeide, og denne Forening har efter min Formening virket godt. Paa Grund af de gode Arbeidstider i de sidste Aar har Dameforeningens Virksomhed imidlertid været meget indskrænket.

Den økonomiske Tilstand overhovedet antages at være gaaet noget fremad, og navnlig have de sidste 3 Aar af Femaaret været gunstige, især for den arbeidende Klasse. Jernbaneforbindelsen mellem Kongsberg og Haugsund, der aabnedes i Slutningen af Aaret 1871, har visselig bragt mere Rørelse i Virksomheden i Byen. De Handlende, navnlig Manufakturhandlerne, antages imidlertid at være mindre gunstigt stillede. Det aarlige Marked gjør den sikkerlig bety-

deligt Afbræk, da det er temmelig almindeligt, at Byens Indvaanere da gjøre for længere Tid Indkjøb hos de tilreisende Handlende. Desuden har vel ogsaa den lette Adgang, man har til at komme til Drammen og Christiania, bevirket, at flere forsyne sig med Varer fra disse Steder. Dertil kommer ogsaa, at det ikke er saa sjeldent, at Manufakturhandlere komme til Byen og sælge sine Varer ved Auktion, og den Kredit, som da gives, frister Mange til at kjøbe. Haandværkernes Stilling er sikkerlig noget bedre end tidligere; men de klage over Vanskeligheden af at erholde duelige og ordentlige Arbeidere til en nogenlunde rimelig Betaling. Arbeidsfortjenesten har været særdeles god, saaat ialfald den ordentlige Arbeiders Stilling antages at være væsentlig forbedret.

Priserne paa de faste Eiendomme ere gaaede ikke ubetydeligt opad; ligesaa er Husleien, navnlig for den arbeidende Klasse og for de Fattige, steget temmeligt. Fattigbyrderne ere gaaede ned.

Som Fattigskat udlignedes for	Aaret	1871 . .	10,160 Kr.
„	—	1872 . .	9,200 „
„	—	1873 . .	8,000 „
„	—	1874 . .	7,200 „
„	—	1875 . .	4,000 „

Hele Brændevinsafgiften er for de nævnte Aar tillagt Fattigkassen, og denne Afgift var for Aaret 1875 noget større end for de øvrige Aar. Fattigbyrderne synes nu atter at ville stige.

Foruden at Husleien, som anført, er steget, er ogsaa Prisen paa Livets første Fornødenheder steget betydeligt, og Kongsberg By er saaledes nu et temmelig dyrt Levested.

C. Hønefos.

Om hvad der i Femaaret er opnaaet til fortsat Ordning af Stedets indre Anliggender er ikke Meget at berette. Det har hovedsagelig maattet indskrænke sig til endel Regulering og Oparbeidelse af Gader og til nogen Udvidelse af Lygteæsenet. Efter de forholdsvis betydeligere Udgifter, Stedet tidligere har overtaget ved Anskaffelse af Brandredskaber, ved Bygning af Almuskole og Kirke, ved Kjøb og Istandsættelse af Kommunelokale samt ved Kjøb af Grund til og Oparbeidelse af Gader og Torve m. m., har nemlig Stedets Evne til nye og omfangsrigere Foretagender ikke kunnet tilstrække. Saaledes har der da ikke i Femaaret kunnet videre tænkes paa Anlæg af det Vandværk, Stedet høilig savner. Et andet Savn — en Skole for høiere Almendannelse paa Stedet — er det heller ikke lykkedes at faa afhjulpet. Det kunde dog være skeet, om Ringerikes kommunale Middelskole, der holdes i Norderhov, $^3/_8$ Mil her fra Stedet, var bleven flyttet hertil. For at faa en saadan Flytning istand, tilbød Hønefos Kommune Afgivelse, Istandsættelse og Vedligeholdelse af en indkjøbt, for Øiemedet antagelig velskikket, større Bygning; derhos stilledes til Disposition for Skolen et i og udenfor Stedet privat subskriberet Beløb, stort 9,400 Kr., men Interesser andetsteds, som efter al Rimelighed engang ville vise sig ikke at have været til Gavn for Distriktet, fik Overvægt, og Tilbudet blev afslaaet. Under disse Omstændigheder, og uagtet Skolen i Norderhov altsaa skulde vedblive i sin Virksomhed der, tog Kommunebestyrelsen Beslutning om Oprettelse af en kommunal Middelskole i Hønefos, under Forudsætning af, at man kunde erholde et aarligt Statsbidrag, stort 2,400 Kr., men man blev tilkjendegivet, at der ikke kunde foreslaaes opført paa Statsbudgettet noget Bidrag til en Middelskole. Derimod levnedes man Haab om at blive tilstaaet offentligt Bidrag til en Borgerskole paa Stedet, men et saadant Bidrag vilde sandsynligvis være blevet meget mindre end til en Middelskole, og Borgerskolen kunde, naar der ikke paa den skulde kunne opnaaes det samme som paa Middelskolen, ikke vente den samme Søgning, som ellers vilde have været paaregnelig. Baade af den ene og den anden Grund turde det derfor være at befrygte, at Kommunens Tilskud til Skolen vilde blive for stort i Forhold til dens Evne, medens det maatte ansees i det Hele vist, at den ringere Skole, i Konkurrence med den ikke længere borteliggende Middelskole, vilde lammes i sin egen Virksomhed og ogsaa virke hemmende paa hin Skoles Trivsel. Man har derfor fundet indtil Videre eller indtil beleiligere Tid at burde stille Skolesagen i Bero.

At Drammen—Randsfjord Jernbaneanlæg har været til Gavn for Stedet, kan, uagtet Jernbanestationens mindre heldige Beliggenhed, ikke betvivles. Der klages dog i den senere Tid over, at forhøiet Godsfragt bevirker, at Jernveien ikke fuldt ud kan benyttes. Forskjellige Artikler skulle nemlig kunne transporteres billigere efter den almindelige Landevei. Det skyldes formentlig, ialfald for en stor Del, Jernbaneanlægget, at Opmærksomheden er bleven henvendt paa Stedets Vandfald. Disse og de i samme liggende, tidligere i Forskjelliges Eie værende, Sag- og Møllebrug, ere i Femaaret blevne samlede paa en enkelt Haand. Dette maa levne Haab om, at der med Tiden vil komme for Stedet gavnlige Fabrikanlæg og dermed en større Driftsvirksomhed. Hidtil er kun foregaaet Nedlæggelse af enkelte og tidsmæssig Istandsættelse af andre af Brugene, hvorved dog er fremkaldt en ikke ubetydelig Arbeidsvirksomhed og Arbeidsfortjeneste, hvad selvfølgelig allerede i og for sig har været til Gavn for Stedet, om end Brugseieren selv ikke hidtil har kunnet vinde synderligt Udbytte af den forholdsvis betydelige Kapital, han har anlagt i Eiendommene.

Det i forrige Femaarsberetning omtalte Dampskib er bleven flyttet til og i et nyt Interessentskabs Eie sat i Fart paa Randsfjorden.

Ved Femaarets Slutning var her forsikret i Landets almindelige Brandkasse en Husværdi af 758,120 Kroner mod 604,960 Kr. ved dets Begyndelse. Efter Beregning over Bygningsskat udgjorde imidlertid ved Femaarets Slutning

Værdien af de Bygninger, over hvilke Brand- og Skattetaxter ere afholdte . . . . . 819,420 Kr.
hvortil kommer for Bygninger — Distriktsfængslet, Skole- og Raadstuebygningerne samt Kirken — af hvilke ingen Bygningsskat svares . . . . . 78,080 „
Den samlede Husværdi skulde altsaa have udgjort . . . . . 897,500 „

De Handlendes Antal har i Femaaret holdt sig noget større end tidligere. Ogsaa Vareomsætningen har været ikke ubetydeligt større. Dertil have de heldige Konjunkturer i Femaaret nødvendigen maattet virke. Det har været let for Landmanden, paa Grund af de høie Priser paa saagodtsom ethvert af hans Produkter, og for Arbeidsmanden, paa Grund af rigelig Arbeidsfortjeneste, at erhverve Penge. Derved er da vundet Evne til større Forbrug, og denne Evne er ogsaa bleven benyttet. Imidlertid er det nok tvivlsomt, om de gunstigere Handelsforholde have sat Stedets Handlende paa nogen meget fastere Fod. Det viste sig ialfald, at flere af dem under de knappere Pengeforholde, som indtraadte mod Femaarets Slutning, ikke kunde undgaa Forlegenhed, og dette turde maaske have sin Forklaring i den Omstændighed, at Konkurrencen, ikke blot mellem de Handlende paa Stedet, men ogsaa med de omkring i Fogderiet spredte Landhandlere, har været for stor, med andre Ord: at formange have skullet leve af Næringen. Denne drives oftest maaske heller ikke saa kjøbmandsmæssigt eller med den Kapital, som kunde være ønskeligt, og da der vel er liden Sandsynlighed for, at nogen væsentlig Forandring med Hensyn hertil vil indtræde, synes der kun at være lidet Haab om, at Stedets Handelsforholde kunne modtage synderlig Udvikling, saameget mindre som de ville komme til at lide under den yderligere Konkurrence, der er en Følge af, at saamange i Henhold til Lov af 25de April 1874 have erhvervet Ret til Landhandel fra indeværende Aars Begyndelse i kortere Afstande fra Stedet.

I Haandværksvirksomheden er ikke indtraadt nogen bemærkelig Forandring. Skræddere og Skomagere benytte dog nu jevnligere Symaskine. Naar undtages Murere, paa hvilke der er Mangel, er Stedet forsynet med Mestere og Arbeidere i de mest paatrængende Haandværk i saadan Udstrækning, at flere af Haandværkerne, og især Skræddere, Skomagere og Malere, for en væsentlig Del søge sin Næring i Landdistriktet. Simplere Møbler forarbeides og afsættes fremdeles andetsteds. Det fortjener iøvrigt at bemærkes, at Stedets Haandværksstand i det Hele er meget respektabel. Der findes i den ikke faa dygtige, arbeidsomme og ordentlige Mænd.

Angaaende Fabrik- og industrielle Anlæg henvises til de indsendte statistiske Opgaver. Som disse vise, har Stedet, udenfor Hønefos Bryggeri, der især i de senere Aar har drevet en for Interessentskabet meget fordelagtig Virksomhed, og et mindre mekanisk Værksted, der er begyndt i Femaaret, men hvis Fremtid endnu maa være uvis, hovedsagelig kun de Mølle- og Sagbrug, som allerede ovenfor ere berørte. Den Benmølle, Stedet havde i forrige Femaar, existerer ikke mere.

Stedets Landbonæring er omtrent den samme som tidligere. Opgaver over Udsæd og Avl samt Kreaturhold indeholdes i de indsendte Folketællingslister.

Efter disse var Folketallet den 31te December 1875
tilstedeværende 1,149
men heraf vare Tilreisende eller midlertidig tilstede 36
1,113
Derimod vare af Stedets Beboere midlertidig fraværende 19
Det hele her hjemmehørende Indbyggerantal var følgelig 1,132

Dette Tal vilde have været forøget med omtrent 30 — Voxne og Børn — af Stedets Fattige, saafremt disse paa den Tid, Folketællingen foregik, ligesom det nu har været Tilfældet i flere Aar, ikke havde været bortsatte til Forsørgelse i de nærliggende Landdistrikter. Disse Fattige, som saaledes ikke havde fast Ophold paa Stedet, ere følgelig ikke blevne medregnede her.

Den samme Følge, som den lette Adgang til Arbeidsfortjeneste har vist sig at have andetsteds, nemlig Tilbagegang i Ædruelighedstilstanden, har desværre ogsaa vist sig her, uagtet der paa forskjellig Maade har været arbeidet derimod. En Afholdsforening har saaledes været i Virksomhed paa Stedet, og Kommunebestyrelsen har i sin Tid fattet Beslutning om, at Udskjænkning af Øl og Vin etc. kun maa finde Sted i den Tid, det efter Lovgivningen er tilladt at udskjænke Brændevin, men med denne Bestemmelse har ikke kunnet opnaaes, hvad der tilsigtedes, saalænge der ikke havdes Adgang til at fatte en lignende Bestemmelse angaaende Smaasalg af Øl. En saadan Adgang har man imidlertid nu faaet ved Lov af 1ste Juni d. A., og den vil visselig her blive benyttet og forhaabentlig komme til at vise sig gavnlig.

Paa Stedet haves en Haandværksforening, der har et mindre Bibliothek og holder nogle Aviser. Dens Medlemmer, som hver betale en aarlig Kontingent, stor Kr. 4,80, have forøvrigt for sig og sin Familie i Sygdomstilfælde Tilsyn af en af Foreningen engageret Læge.

Nogen Arbeiderforening eller andre Foreninger gives ikke.

Angaaende en ved Hønefos Brug værende Sygekasse er afgivet særskilt Indberetning under 18de Februar d. A.

Ferskvandsfiskeriet har ikke videre Betydning for dette Sted. En kostbarere Fiskefangstindretning er imidlertid bleven anlagt i sidste Del af Femaaret, men hidtil er ikke synderligt opnaaet derved. Paa Foranledning af Kommunebestyrelsen her og Kommunebestyrelserne i Norderhov og Hole

er forøvrigt ved kongelig Resolution af 13de Februar 1874, i Henhold til Lov af 27de Marts 1869, fastsat særskilte Regler for Fiskeriet i Elvene hersteds, og det synes allerede at spores, at Hensigten dermed, nemlig at virke til Fiskens Formerelse, vil opnaaes.

Brolagte Gader har Stedet ikke; heller ikke brolagte Fortouge. Længden af de grusede Gader og Veie udgjør omtrent 4,800 Alen. Broerne paa Stedet have en Længde af 845 Alen, men disse vedligeholdes i Medfør Lov af 3die September 1851 af Buskeruds Amtskommunekasse. Brygger og Kajer gives ikke. Heller ikke offentligt Vandværk; — cfr. hvad med Hensyn dertil er sagt ovenfor — eller offentlige Kloakledninger. Baade i Stedets nordre og søndre Del findes Torv, men Torvtrafiken er ingen eller liden.

Stedet har 2 Brandsprøiter, en større og en mindre, med sædvanligt Tilbehør, og til Gadebelysningen i den mørkeste Tid af Aaret haves anbragt i Gaderne og paa Broerne 16 faste Lygter.

Med Hensyn til Fængselsvæsen udgjør Stedet eet med Buskeruds Amts Landdistrikt. Det paa Stedet værende Fængsel og Retslokale eies saaledes fælles med Landdistriktet.

Fast Skydsstation findes paa Stedet. Kommunebidraget til den udredes af Norderhov og af Hønefos. Ved Stationen holdes i Vintermaanederne 3 faste og 3 Reserveheste og i Sommermaanederne 4 faste og 4 Reserveheste.

Nogen Husflidsforening gives ikke her; derimod er med Stedets Almuskole forbundet en Haandgjerningsskole for Piger, som underholdes, ligesom Almuskolen, af Kommunen, dog med et særskilt Bidrag til Haandgjerningsskolen af Oplysningsvæsenets Fond, stort 160 Kr. aarlig. Skolen har en Lærerinde, som i 1873 i Kristiania paa Hønefos Kommunes Bekostning gjennemgik et Kursus i Straafletningsarbeide. Ved Skolen, som har været i Gang siden i 1858, undervistes i 1875 31 Elever, 18 Timer ugentlig i 42 Uger, i Linsøm, Navnesøm, Stopning, Strikning og Straafletning. En Del af Elevernes Arbeider udstilles ved den aarlige Skoleexamen.

Vedkommende Opgave viser, at der i Femaaret er afholdt 24 Exekutioner og 416 Udpantninger for Beløb henholdsvis 72,048 Kr. og 8696 Kr. mod i foregaaende Femaar 40 Exekutioner og 1033 Udpantninger for Beløb henholdsvis 12,900 Kr. og 22,340 Kr. Forretningernes Antal har saaledes i sidste Femaar været betydeligt mindre end i det foregaaende, hvorimod Summerne, de angik, tilsammenlagte have været større. Herved er dog at bemærke, at en Exekution i 1874 for ca. 52,400 Kr. blev holdt, ikke til Inddrivelse af, men blot for at tilveiebringe Sikkerhed for den i Anledning af et betydeligere Eiendomskjøb stiftede Gjæld, der først var betalbar gjennem længere Tid. Det bør derfor ligge nærmest at slutte efter Forretningsantallet, at den økonomiske Stilling i Femaaret er gaaet fremad. Til samme Slutning vil man ogsaa komme ved efter Ligningsforretningerne at se hen til den beskattede Formue. Medens denne

	i 1870	udgjorde	886,000 Kr.,
beløb den sig i	1871	til . .	904,000 -
-	1872	- . .	1,034,000 -
-	1873	- . .	1,082,000 -
-	1874	- . .	1,206,000 -
og -	1875	- . .	1,194,000 -

Formuen er saaledes, uagtet den i 1875 igjen er gaaet noget ned, i det Hele antagen at være steget ikke saa ganske ubetydeligt, uagtet et Par betydeligere Formuesmænd i Femaaret have fraflyttet Stedet.

D. Holmsbo.

Ædruelighedstilstanden er væsentligt bedre end tidligere og antages for Tiden at være tilfredsstillende.

Den økonomiske Tilstand antages ikke at have undergaaet nogen væsentlig Forandring i Femaaret. Befolkningen lever, om end i tarvelige, dog jevnt gode Kaar. Hovednæringsveiene ere Fiskeri og Skibsfart.

Drammen den 29de November 1878.

Underdanigst

Breder.

Tabelbilag.

No. 1. Opgaver vedkommende Jordbrug og Fædrift.

	Buskeruds Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandværs Fogderi.	Tilsammen for Amtet.	Anmærkninger.
Udsæd i 1875.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
Hvede	786	56	3	100	945	I 1865: 1,020
Rug	905	809	116	110	1,940	„ — 1,400
Byg	3,490	1,832	3,465	1,790	10,577	„ — 9,100
Blandkorn	377	3,192	745	147	4,461	„ — 4,400
Havre	8,426	799	245	2,595	12,065	„ — 14,500
Havre til Grønfoder	170	131	67	33	401	
Erter	151	585	37	11	784	„ — 880
Vikker	140	71	4	4	219	
Græsfrø	63,493	32,366	636	6,726	103,221	
Poteter	17,258	7,458	4,958	4,657	34,331	„ — 38,300
	Maal Jord:	Maal Jord:	Maal Jord:	Maal Jord:	Maal Jord:	
Andre Rodfrugter	335	132	48	37	552	
Udsæd pr. Maal i 1875.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	
Hvede	0,20	0,14	—	0,15	0,19	
Rug	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	
Byg	0,20	0,21	0,26	0,19	0,22	
Blandkorn	0,25	0,26	0,28	0,25	0,26	
Havre	0,30	0,28	0,35	0,30	0,30	
Erter	0,28	0,25	0,22	0,25	0,25	
Poteter	2,00	2,00	1,74	1,87	1,94	

	Buskeruds Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	For hele Amtet gjennemsn. beregnet efter Udsædens Størrelse i de resp. Fogd.
Foldighed i 1875 samt i Femaaret.					
Hvede i 1875:	7,5	13,2	—	6,3	9,0
Hvede - Femaaret:	7,7	13,2	—	6,3	9,1
Rug i 1875:	12,4	14,4	5,3	7,5	9,9
Rug - Femaaret	12,4	13,8	7,3	7,6	10,2
Byg i 1875:	9,6	8,2	6,2	8,8	8,2
Byg - Femaaret:	10,0	9,0	6,6	9,1	8,7
Blandkorn i 1875	8,2	7,3	4,5	4,0	6,0
Blandkorn - Femaaret:	8,0	7,8	6,7	4,0	6,6
Havre i 1875	6,7	6,3	4,0	5,6	5,7
Havre - Femaaret	6,8	7,0	5,4	5,6	6,2
Erter i 1875:	5,8	5,0	1,7	4,0	4,1
Erter - Femaaret:	6,6	5,8	3,2	4,0	4,9
Poteter i 1875:	7,4	7,0	7,1	6,6	6,2
Poteter - Femaaret:	7,2	6,1	7,3	6,5	6,8

	Buskeruds Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	Tilsammen for Amtet.
Kreaturhold den 31te December 1875.					
Heste & Føl	3,784	1,653	1,291	1,281	8,009
Heraf 3 Aar gamle og derover	3,317	1,402	1,116	1,134	6,969
„ under 3 Aar	467	251	175	147	1,040
Stort Fæ og Kalve . .	20,198	7,254	14,265	10,321	52,038
Heraf Tyre, Oxer og Stude (2 Aar og derover) . .	258	153	86	59	556
„ Kjør	15,208	5,735	10,798	8,003	39,744
Ungnøt og Kalve	4,732	1,366	3,381	2,259	11,738
Faar og Lam	15,330	6,899	16,675	11,085	49,989
Gjeder og Kid	1,441	636	9,420	2,640	14,137
Svin og Grise	1,518	812	635	319	3,284
Gjennemsnitlig Værdi pr. Stk. i 1875.	Kr. Øre	Kr. Øre	Kr. Øre	Kr. Øre	
Arbeidsheste	360 „	380 „	400 „	448 „	
Tyre, Oxer og Stude (2 Aar og derover)	112 „	110 „	92 „	86 40	
Kjør	96 „	97 „	88 „	86 40	
Ungnøt	56 „	61 „	48 „	48 80	
Faar	16 „	10 „	12 „	8 80	
Gjeder	10 „	12 „	13 „	8 „	
Svin	100 „	80 „	5,733 „	92 80	

	Buskeruds Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	Tilsammen for Amtet.	Anmærkninger.
Aarligt Melkeudbytte gjennemsnitlig for Femaaret 1871—1875.						
Antal Kjør	15,208	5,735	10,798	8,003		I forrige Femaarsberetning (1866—70) blev Udbyttet beregnet til 228,951,055 Potter.
Udbytte pr. Ko . . . Potter	1,381	1,325	1,275	1,108		
Tilsammen . . . . „	21,002,248	6,200,900	13,767,450	8,867,324	49,837,922	
eller for Femaaret . „					249,189,610	

No. 2. Tabel over Industrianlæg i Buskeruds Amts Landdistrikt.

	Hovedgrupper:	Samlet Antal Anlæg.	Antal Anlæg, hvorfor Arbeidsstyrke er opgivet.	Antal Arbeidere.
1.	Ceramisk Industri	37	32	241
2.	Metalindustri	5	5	16
3.	Tilvirkning af Maskiner, Værktøi, Instrumenter og Transportmidler	3	3	76
4.	Chemisk Industri	6	6	25
5.	Tilvirkning af Varme- og Belysningsstoffe, Olier og lign.	—	—	—
6.	Textilindustri	4	2	67
7.	Papir-, Læder- og Gummi-Industri	10	8	222
8.	Tilvirkning af Trævarer	60	56	574
9.	Tilvirkning af Nærings- og Nydelsesmidler	36	34	159
10.	„ af Klædningsstoffe	—	—	—
11.	Polygrafisk Industri	—	—	—
12.	Anlæg for Tilvirkning af Produkter, der høre ind under flere Klasser	3	3	93
	Tilsammen	164	149	1473

No. 3. Sammendrag

af Opgaver over de Lastekvanta, der ere fremflødede gjennem Amtets Vasdrag i Femaaret 1871—1875.

Af det hele Lastekvantum for Femaaret er fremkommet fra: Vasdrag.	Tylvter.	Bestemmelsessted.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Tilsammen.
Randselven	164,731	Skjærdalen	4,913	11,537	8,845	7,648	3,447	36,390
Spirillen og Aadalselven	97,706	Kongssaugene, Skotselven, Kjæmperud og Hellefos	4,023	5,602	7,733	8,314	2,524	28,196
Sogndalselven . . .	69,300							
Snarumselven . . .	75,454	Hoen og Vendelborg	3,158	3,999	3,540	3,340	3,244	17,281
Simoa	50,146							
Tyrifjorden og den nedre Del af Drammenselven	130,617	Haugsund	190	„	„	„	„	190
		Steenberg	47,539	85,827	132,533	151,925	88,071	505,895
Ekern & Fiskumvandene og den nederste Del af Drammens Vasdrag	88,123	Drammen	17,625	17,625	17,625	17,624	17,625	88,124
Tilsammen i Drammens Vasdrag .	676,077		77,448	124,590	170,276	188,851	114,911	676,076
Laugen (ovenfor Kongsberg) angivet i „beregnede" Tylvter **)	88,476	Kongsberg *)	3,320	11,713	12,970	17,562	8,806	54,371
		Ljabro Træsliberi	„	„	406	456	230	1,092
		Jarlsberg og Laurviks Amt	6,965	5,278	10,601	6,434	3,736	33,014
Laugen nedenfor Kongsberg	73,725	Do.	7,596	17,205	17,967	23,001	7,956	73,725
Tilsammen i Laugens Vasdrag .	162,201		17,881	34,196	41,944	47,453	20,728	162,202
Lierelven	11,919	Drammen	1,632	1,992	3,221	3,487	1,587	11,919
	850,197		96,961	160,778	215,441	239,791	137,226	850,197
Hertil kommer for Røken og Hurum ca.			2,000	2,000	2,000	2,000	2,000	10,000
og hvad der er kjørt overland fra Lier			2,185	2,573	2,817	3,859	3,438	14,872
			101,146	165,352	220,258	245,650	142,663	875,069

*) Her er kun optaget den virkelige Last og ikke den i Flødningsopgaven medtagne Lagterved, der, omsat til „beregnede" Tylvter, angives at have udgjort:
for 1871 755, for 1872 1,716, for 1873 809, for 1874 744 og for 1875 1,740 eller tilsammen 5,764 Tylvter.

**) i Stykketal efter senere erholdt Opgave 98,400 Tylvter.

Den saaledes fremkomne Totalsum for Femaaret . . . . . Tylvter 875,069
maa imidlertid reduceres med den fra Kristians Amt gjennem Hadelandselven og Spirillen fremflødede Last
for de respektive Vasdrag . . . . . ca. 157,231
og 65,208
„ 222,439

hvorefter Hugsten af Tømmer i Buskeruds Amt i Femaaret skulde andrage til . . . . . Tylvter 652,630
eller gjennemsnitlig aarlig . . . . . „ 130,526
eller berigtiget efter Anm.**: . . . . . „ 132,500

No. 4. Opgave

over de Lastekvanta, som i Femaaret 1871—75 ere transporterede fra de forskjellige Stationer ved Drammen—Randsfjord-Jernbanen med Sidelinier til Kongsberg og Krøderen til Drammen.

Aar.	Battens.	Planker.	Bjælker.	Bord.	Tømmer, firkantet.	Tømmer, rundt.	Stav.	Brænde.	Andet, fornemmelig Kult og Pitprops.	Tilsammen.
1871	1954	655	12	353	323	16	249	326	199	4087
1872	3134	1705	1015	498	559	766	378	287	692	9034
1873	3074	3153	117	547	755	684	521	837	672	10360
1874	3680	2891	284	308	135	677	342	269	362	8948
1875	1987	3726	249	403	356	262	367	404	199	7953
Tilsammen Vogne	13829	12130	1677	2109	2128	2405	1857	2123	2124	40382

No. 5. Summarisk Fremstilling

af

Buskeruds Amts offentlige Veies Tilstand ved Udgangen af Aaret 1875.

Herreder.	Hovedveie.					Bygdeveie.					Rideveie.	Sum.		Anlagt i de sidste 5 Aar.			
	Kan kjøres pr. Mil				Sum.	Kan kjøres pr. Mil				Sum.		Kjøreveie.	Kjøre- og Ridev.	Nyanlagt.		Omlagt.	
	indtil 6 Ctr.	6—10 Ctr.	10—14 Ctr.	over 14 Ctr.	M.	indtil 6 Ctr.	6—10 Ctr.	10—14 Ctr.	over 14 Ctr.	Mil	M.	M.	M.	H.-V. M.	B.-V. M.	H.-V. M.	B.-V. M.
Hurum	$\frac{5}{8}$				$\frac{5}{8}$	$1\frac{7}{8}$	1			$2\frac{7}{8}$		$3\frac{4}{8}$	$3\frac{4}{8}$				
Røken	$1\frac{1}{8}$		$\frac{3}{8}$		$1\frac{4}{8}$	$\frac{3}{8}$				$\frac{3}{8}$		$1\frac{7}{8}$	$1\frac{7}{8}$			$\frac{3}{16}$	
Lier	$\frac{3}{8}$		$\frac{7}{8}$	3	$4\frac{2}{8}$	$\frac{4}{8}$	$2\frac{5}{8}$			$3\frac{1}{8}$		$7\frac{3}{8}$	$7\frac{3}{8}$				
Eker	1	$2\frac{1}{8}$		$\frac{6}{8}$	$3\frac{7}{8}$	$2\frac{3}{8}$	$1\frac{2}{8}$			$3\frac{5}{8}$		$7\frac{4}{8}$	$7\frac{4}{8}$		$\frac{1}{16}$		
Modum		3	$\frac{6}{8}$		$3\frac{6}{8}$	$2\frac{6}{8}$	1	1		$4\frac{6}{8}$	$\frac{4}{8}$	$8\frac{4}{8}$	9			$\frac{4}{16}$	$\frac{5}{16}$
Sigdal	$\frac{4}{8}$	$2\frac{7}{8}$			$3\frac{3}{8}$	$1\frac{4}{8}$	$6\frac{3}{8}$	$\frac{5}{8}$		$8\frac{4}{8}$	$2\frac{1}{8}$	$11\frac{7}{8}$	14		$\frac{10}{16}$		
Hole		$1\frac{2}{8}$		$1\frac{7}{8}$	$3\frac{1}{8}$		$2\frac{2}{8}$			$2\frac{2}{8}$		$5\frac{3}{8}$	$5\frac{3}{8}$				
Norderhov	$2\frac{4}{8}$		$2\frac{6}{8}$	$\frac{4}{8}$	$5\frac{6}{8}$	$1\frac{4}{8}$	$2\frac{2}{8}$		$\frac{2}{8}$	4	$\frac{3}{8}$	$9\frac{6}{8}$	$10\frac{1}{8}$			$\frac{7}{16}$	$\frac{1}{16}$
Aadalen	$\frac{5}{8}$		$4\frac{3}{8}$		5	2	2			4		9	9	$1\frac{6}{16}$		3	
Næs	1		5		6		$1\frac{4}{8}$			$1\frac{4}{8}$	$1\frac{2}{8}$	$7\frac{4}{8}$	$8\frac{6}{8}$		$\frac{1}{16}$	1	
Gol	$4\frac{2}{8}$	2	1		$7\frac{2}{8}$		$\frac{1}{8}$			$\frac{1}{8}$		$7\frac{3}{8}$	$7\frac{3}{8}$		$\frac{1}{16}$	$\frac{14}{16}$	
Aal		$\frac{2}{8}$	$2\frac{6}{8}$		3	$1\frac{4}{8}$	$2\frac{7}{8}$	1		$5\frac{3}{8}$	$1\frac{5}{8}$	$8\frac{3}{8}$	10		$\frac{7}{16}$		
Sandsvær		$4\frac{6}{8}$	$\frac{7}{8}$		$5\frac{5}{8}$	$2\frac{2}{8}$	3			$5\frac{2}{8}$		$10\frac{7}{8}$	$10\frac{7}{8}$			$\frac{3}{16}$	
Flesberg		$2\frac{4}{8}$			$2\frac{4}{8}$	1	$5\frac{2}{8}$			$6\frac{2}{8}$	$3\frac{5}{8}$	$8\frac{6}{8}$	$12\frac{3}{8}$				
Rollag		$\frac{5}{8}$	2		$2\frac{5}{8}$	$1\frac{4}{8}$	1			$2\frac{4}{8}$	$1\frac{4}{8}$	$5\frac{1}{8}$	$6\frac{5}{8}$	$\frac{14}{16}$		$\frac{5}{16}$	
Nore		$\frac{4}{8}$	$2\frac{6}{8}$		$3\frac{2}{8}$		2			2	$10\frac{2}{8}$	$5\frac{2}{8}$	$15\frac{4}{8}$			$\frac{1}{16}$	
Kongsberg Landdistrikt		$\frac{5}{8}$			$\frac{5}{8}$		$\frac{6}{8}$			$\frac{6}{8}$		$1\frac{3}{8}$	$1\frac{3}{8}$				
Femaaret $18\frac{70}{75}$					$62\frac{1}{8}$					$57\frac{2}{8}$	$21\frac{2}{8}$	$119\frac{3}{8}$	$140\frac{5}{8}$	$2\frac{4}{16}$	$1\frac{4}{16}$	$6\frac{5}{16}$	$\frac{6}{16}$
Femaaret $18\frac{65}{70}$					$56\frac{23}{24}$					$58\frac{1}{30}$	$33\frac{7}{24}$	$114\frac{307}{360}$	$148\frac{13}{90}$				
Femaaret $18\frac{60}{65}$					$56\frac{3}{8}$					$52\frac{4}{8}$	$31\frac{3}{4}$	$108\frac{7}{8}$	$140\frac{5}{8}$				

Hvor disse Længder fravige de i Lensmændenes Opgaver anførte, grunder dette sig rimeligvis deri, at Længderne i Tabellen væsentlig er efter Rodeprotokollen, medens flere Lensmænd kun have sat Længderne saa omtrent efter et løst Skjøn.

Naar Længderne i Tabellen tildels fravige de forrige Opgaver, er Aarsagen hertil den, at der i dette Femaar er foretaget ny Rodeinddeling i 8 Herreder, hvorved selvfølgelig Forholdene for en stor Del ere forrykkede.

Tabellen udviser en stadig Voxen af Kjøreveiens

Længde, medens Rideveienes Længder formindskes, da de gamle Længder paa dem ved Opmaaling ere betydelig reducerede og flere oparbeidede til Kjøreveie.

Der har manglet mig Tid til Bearbeidelse af Vedligeholdelsesomkostningerne, da disse efter Lensmændenes Opgaver ere saa afvigende, at de neppe engang kunne lægges til Grund herfor. Mange Faktorer komme hertil, saaledes enkelte Herreder, som ikke have Broer paa sine Bygdeveie, medens andre ere aldeles overlæssede dermed.

I Gjennemsnit antages ikke Vedligeholdelsen Aar om andet at kunne sættes lavere end 2 à 3 Spd. pr. Skylddaler.

No. 6. Gjennemsnitlige Transportomkostninger pr. Mil i 1875.

Distrikt.	Korn, pr. Tønde.	Salt, pr. Tønde.	Andre Varer, tunge, pr. Centner.
Eker	Næsten al Transport pr. Jernbane.		
	ß	ß	ß
Modum	20	40	9 à 10
Sigdal	14	27	7
Eggedal	22	44	11
Krødsherred	20	36	12
Lier	16	24	12
Røken	20	30	—
Hurum	Ingen Transportskyds.		
Norderhov	16	20	?
Hole	9	12	7
Lunder	20	36	15
Aadalen	14	18	9
Næs	10	18	6
Aal	9	17	3
Hol	11	18	6
Gol	14	21	7
Sandsvær, øvre	14	20	8
Do., ytre			
Flesberg	24	—	—
Nore	13	20	7
Opdal	19	29	10
Rollag	16	24	—

No. 7. Tabel vedkom

	I hvilket Omfang Herredets Skove levere Last til Udskibning.				Største og mindste Dimensioner.	Høieste og laveste Pris pr. Tylvt.	Hugstomkostninger pr. Tylvt.	Fremdrift pr. Tylvt.	Skovens Tilstræk Be	
	Tylvter Tømmer hugget		Tylvter Smaalast hugget						Bygningstømmer.	Skibstømmer.
	i 1875.	gjennemsnitlig i hele Femaaret.	i 1875.	gjennemsnitlig i hele Femaaret.						
Eker . . .	4,500	noget mere.	4,000	5,500	10 Al. 8 " 9 - 3 "	4 Spd. „ ß „ - 60 -	66 ß	Spd. ß 2 „	+	Ubetydeligt.
Modum . .	I betydeligt Omfang.				10 - 8 à 9 "	5 à 7 - „ -	60 -	3 „	+	+
Sigdal .	2,598	6,128	„	„	11 - 10 " 11 - 7 "	10 - 60 - 2 - 36 -	60 -	1 108	+	÷
Eggedal	1,544	3,151	„	„	11 - 10 " 11 - 7 "	9 - „ - 2 - „ -	60 -	2 „	+	÷
Krødsherred . .	1,380	2,000	680	2,450	11 - 9 " 12 - 7 "	7 - „ - 2 - „ -	66 -	2 60	+	+
Lier. . . .	3,531	3,834	2,094	2,104	12 - 10 "	11 à 12 „ -	72 -	1 90	+	÷
Røken . .	300	500	300	500	12 - 10 " 9 - 3 "	13 - „ - 1 - 48 -	48 -	1 „	+	÷
Hurum . .	Lidet.	ca. 2,200	Næsten intet.	2,500	12 - 10 " 6 - 3 "	12 - „ - — - 108 -	3 Spd. - Spd. 54 ß		+	+
Norderhov	I betydeligt Omfang.		I noget Omfang.		11 - 10 " 12 - 8 "	10 - „ - 5 - 60 -	72 -	2 60	+	+
Lunder. .	Do.		Do.		11 - 9 " 11 - 8 "	7 - „ - 5 - „ -	72 -	2 „	+	+
Aadalen .	Do.		I ringe Omfang.		11 - 9 " 12 - 6 "	8 - „ - 2 - „ -	60 -	1 60	+	=
Hole . . .	1,500	2,500	500	800	11 - 9 " 12 - 6 "	7 - „ - 1 - 60 -	72 -	2 60	+	„
Næs. . . .	2,000	4,000	Ikke under 6 "		12 - 9 "	8 - „ -	72 -	2 „	+	=
Gol	300	1,000	200	1,000	11 - 9 " 12 - 6 "	5 - „ - 2 - „ -	48 -	1 72	+	=
Aal. . . .	200	1,300	„	„	11 - 9 "	6 - 60 -	60 -	1 „	+	=
Hol . . .	Intet.	I noget Omfang.	„	„	Ikke opgivet.				=	=
Sandsvær, ytre. . .	I noget Omfang.	I betydeligt Omfang.	I ringe Omfang.	I betydeligt Omfang.	9 à 12 Al. 6 à 10 " 9 à 15 - 3 à 4 "	à 3 Spd. „ ß „ - 60 -	48 -	1 66	+	+
Do., øvre .	Do.	Do.	Do.	Do.	9 à 12 - 6 à 10 " 9 à 15 - 3 à 4 "	à 3 - „ - „ - 60 -	48 -	1 66	+	+
Flesberg .	I noget Omfang.				12 Al. 8 " 12 - 6 "	5 - „ - 1 - 60 -	60 -	2 „	+	+
Rollag. . .	600	1,500	I ringe Omfang.	I noget Omfang.	12 - 8 " 6 - 5 "	7 - „ - „ - 72 -	60 -	2 „		Ikke
Nore . . .	3,500	5,500	„	200	10 - 7 à 9 " 6 - 6 "	6 - 60 - „ - 96 -	72 -	1 72	=	
Opdal . .	600	1,200	„	„	10 - 7 à 9 "	6 - „ -	72 -	1 48	=	

mende Skovdriften.

kelighed for Distriktets hov.			Om Torv benyttes som Brænde.	Torv-drift.	Middelpris pr. Favn 1 Alens Ved ved Hugststedet.			Om Skoven i Femaaret er gaaet mærkbart frem eller tilbage.	Skove paa Udenbygdsboendes Hænder.	Om Saaning eller Plantning i Femaaret har fundet Sted.
Brænde-ved.	Gjærde-fang.	Andre Skov-produkter.			Birk.	Furu.	Gran.			
					Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß			
+	+	+	Nei.	Nei.	3 „	2 „	2 „	Noget tilbage.	Nogle faa.	Lidt.
+	+	+	Lidt.	„	3 „	2 „	1 60 2 „	„	Betydeligt.	Nei.
+	+	=	Nei.	„	„ „	„ „	„ „	Tilbage.	Ubetydeligt.	„
+	+	=	„	„	„ „	„ „	„ „	„	Ingen.	„
+	+	+	„	„	2 „	1 24	1 24	„	Ikke betydeligt.	„
+	+	+	„	„	4 „	3 60	2 60	„ ved stærk Hugst.	Ganske faa.	„
+	=	=	„	„	4 „	3 24	2 72	Uforandret.	Ingen.	„
+	+	+	„	„	3 60	3 12	2 36	Mærkbart tilbage.	Ubetydeligt.	„
+	+	+	„	„	3 „	2 60	2 „	Tilbage ved forceret Hugst i 1873 og 1874.	Ca. 1/3.	„
+	+	+	„	„	„ „	„ „	„ „	Lidt frem.	Liden Betydning.	„
+	+	+	„	„	3 „	2 „	1 72	Mærkbart tilbage.	Ganske faa.	„
=	=	=	„	„	3 „	2 „	2 „	Do. med Hensyn til Dimensioner.	Ca. 1/3.	„
+	+	+	„	„	2 60	2 „	1 96	Tilbage. Utilbørligt Husbrug.	Ganske faa.	„
=	=	=	„	„	„ „	1 „	„ 96	Mærkbart tilbage.	Betydeligt.	„
=	=	=	Paa enkelte Sæterbrug.	„	1 72	1 „	„ 96	Tilbage.	Ubetydeligt.	„
=	=	=	„	„	„ „	„ „	„ „	„	Ikke betydeligt.	„
+	+	+	Nei.	„	„ 72	„ „	„ „	Tilbagegang.	Do.	„
+	+	+	„	„	1 „	„ 72	„ 60	„	De fleste særskilt matrikulerede Skove.	„
+	+	+	„	„	Salg foregaar ikke.			Uforandret.	Nei.	„
besvaret.			„	„	Do.			Lidt tilbage.	Udhugstret for en ringe Del.	„
+	+	=	„	„	Do.			Tilbage.	Ringe; bortforpagtede i betydeligt Omfang.	„
+	+	=	„	„	Do.			Mærkbart tilbage.	De fleste.	„

Anhang.

Drammen.

1. Byens Territorium, Befolkning og Bebyggelse.

Efterat Drammens By ifølge Lov af 22de Mai 1869 fra 1ste Januar 1870 havde faaet en ikke ubetydelig Udvidelse ved Indlemmelse af større Strækninger fra de omliggende Landdistrikter, er dens Territorium i Femaaret 1871 til 1875 ikke undergaaet nogen Forandring. Heller ikke er i dens Bebyggelsesforholde indtraadt anden Forandring af Betydenhed end den Udvidelse af Bebyggelsen, som har været en nødvendig Følge af Folkemængdens Tilvæxt og Byens Udvikling i det Hele.

Navnlig er der i Femaaret saagodtsom ikke indtruffet nogen Ildebrand og ingensomhelst af ødelæggende Natur. Indvaanerantallet, som den 31te December 1870 udgjorde 15,468 Individer, var ved Udgangen af Aaret 1875 steget til 18,838, altsaa en Tilvæxt af 3,370 Individer eller gjennemsnitlig 674 aarlig, der er henved $4^1/_2$ Procent.

Folkemængden var ved Femaarets Udløb fordelt saaledes paa de forskjellige Bydele:

	a) Bragernæs	10,463
	b) Strømsø	5,776
og	c) Tangen	2,599
	Tilsammen	18,838

Herved er af de Byen fra 1ste Januar 1870 tillagte nye Strækninger under hver af de ældre Hoveddele medregnet, hvad der staar i naturlig Forbindelse med samme, uanseet at de endnu ikke ved formelig Matrikulering eller ved Konduktørforretninger ere henførte dertil.

Assurancesummen for Byens i den almindelige Brandforsikrings-Indretning assurerede Bygninger, som ved Udgangen af forrige Femaar eller

	1ste	Januar	1871	udgjorde	11,313,000	Kr.,	fordelt paa 1,242	Brand-No.
var	1ste	—	1872		12,380,000	„	— - 1,364	—
„	1ste	—	1873		12,518,080	„	— - 1,402	—
„	1ste	—	1874		12,915,360	„	— - 1,425	—
„	1ste	—	1875		14,686,640	„	— - 1,448	—
„	1ste	—	1876		16,181,240	„	— - 1,484	—

De ere altsaa i Femaaret stegne med den betydelige Sum 4,868,240 Kr. eller omtrent 43 %. Herved er dog at mærke, at der i Aaret 1870 var nedbrændt omtrent 200 Eiendomme paa Strømsø og Tangen med omtrentlig Assurancesum 1,360,000 Kr., hvoraf kun ganske faa igjen vare opførte inden Aarets Udgang, men nu ere tilkomne i Femaaret. Stigningen i Assurancesummerne, navnlig for de sidste Aar, hidrører derhos ikke udelukkende eller endog væsentligst fra nytilkomne Huse, men for en betydelig Del fra Stigning i Priserne paa Arbeide og Materialier, navnlig Trækmaterialier, hvilket har foranlediget Omtaxation af mange Eiendomme og Forøgelse i disses Taxtværdier. Af Huse, ikke assurerede i den almindelige Brandforsikrings-Indretning, gives der kun ganske faa, idet disse indskrænke sig til nogle smaa lidet værdifulde i Udkanterne og nogle faa af de ildsfarligere Fabrikbygninger, som antagelig holdes privat assurerede.

Som vedrørende Byens Bebyggelsesforholde turde det fortjene at bemærkes, at der navnlig i den sidste Del af Femaaret har vist sig noget stærkere Tendents til at bygge af Mur istedetfor som tidligere saagodtsom udelukkende af Træ. Foruden af de strengere Byggeregler, der indførtes efter den store Brand i 1866, er dette væsentligst fremkaldt ved den allerede omtalte Fordyrelse af alle Træmaterialier, der indtraadte navnlig fra Aaret 1873 af, i Forbindelse med Nedgangen i Prisen paa Mursten som Følge af forbedret Fabrikationsmethode, og hvorved den tidligere Forskjel mellem Omkostningerne ved Mur og Træ er saagodtsom ganske udjevnet.

A. Handel.

Den Gren af Handelen, som uden Sammenligning er den vigtigste her i Byen, er fremdeles Trælasthandelen.

Af Trælast har i Femaaret været udskibet:

i 1871	62,365	Kom.-Læster
- 1872	72,888	—
- 1873	78,410	—
- 1874	67,343	—
- 1875	51,159	—

eller i Gjennemsnit aarlig 66,433 Kom.-Læster, medens Gjennemsnittet af Udskibningen i det foregaaende Femaar var 58,532 Kom.-Læster. Som det sees, er der en stor Forskjel mellem de forskjellige Aar, idet Udskibningen i Aarene 1872 og 1873 betydelig overskrider Gjennemsnittet, medens paa den anden Side Aaret 1875 viser en stærk Tilbagegang.

De førstnævnte 2 Aar tør ogsaa i flere Henseender regnes for exceptionelle, hvad Trælasthandelen angaar, idet en neppe før kjendt Stigning i Priserne fremkaldte et overordentligt Liv i Handelen og en Konjunktur, der tør antages at have efterladt betydeligt Udbytte. Det vigtigste Marked for Afsætningen af Trælast herfra var fremdeles som tidligere Storbritannien og derefter Holland, Tydskland og Frankrige.

I det Hele var Udskibningen fordelt paa de forskjellige Lande saaledes:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kom.-L.	Kom.-L.	Kom.-L.	Kom.-L.	Kom.-L.
Til Storbritannien og Irland	40,554	43,910	54,441	46,873	33,223
- Holland	13,806	20,591	13,204	13,104	9,307
- Tydskland	2,973	4,284	5,859	3,957	6,233
- Slesvig og Holsten	94	194	187	376	27
- Frankrige	2,187	2,252	2,853	2,081	443
- Danmark	1,174	894	652	715	1,013
- Sverige	57	20	7	9	104
- Belgien	1,493	657	1,139	104	175
- Australien	„	„	„	„	431
- Andre Lande	27	86	68	124	203
Tilsammen	62,365	72,888	78,410	67,343	51,159

En vigtig Forandring i Trælasthandelens Karakter er ogsaa her som andetsteds efterhaanden indtraadt derigjennem, at en større Del Trælast undergaar Forædling ved Høvling og tildels videre Oparbeidelse, inden den udskibes. En Følge heraf er blandt Andet, at Skibning nu kan foregaa til de fjerneste Steder og til før ukjendte Markeder, t. Ex. Australien.

Mængden af de forskjellige Slags udskibede Trævarer vil sees af efterfølgende Tabel:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kom.-L.	Kom.-L.	Kom.-L.	Kom.-L.	Kom.-L.
Høvlet Last	5,103	6,474	5,492	7,466	8,672
Planker, Battens og Bord	30,522	32,710	43,313	36,743	24,201
Bjælker og huggen Last	13,954	14,730	8,933	8,224	4,923
Spirer, Stik og Props	2,646	9,438	9,627	7,065	7,343
Skaaren Stav	5,033	4,724	5,055	4,782	3,655
Forskjellige andre Slags	5,107	4,812	5,990	3,063	2,365
Tilsammen	62,365	72,888	78,410	67,343	51,159

Den høvlede Last er saaledes, fra i 1871 at udgjøre omtrent 8 % af det samlede Kvantum, i 1875 steget til omtrent 16 %, og paa samme Tid er Bjælker og anden huggen Last, som i 1871 var vel 22 %, nu gaaet ned til omtrent $9^1/_2$ %. Høvlingen sysselsatte ogsaa ved Udgangen af 1875 et Antal af 277 Arbeidere, fordelte paa 3 Anlæg, foruden dem, der findes udenfor Byens Grændser, men hvorfra Udskibningen foregaar gjennem denne.

Forøvrigt er i flere af de senere Aar ikke ganske ubetydelige Kvanta skaaren Last, formentlig udelukkende Battens, ført her fra Byen til andre indenrigske Steder, navnlig Fredriksstad, for at forædles paa derværende Høvlerier. Nøiagtige Oplysninger om Mængden af den saaledes her tilvirkede, men andetsteds overførte og derfra udskibede Last haves ikke. Men Tillæg herfor maa naturligvis gjøres til det ovenangivne udskibede Kvantum, naar man skal faa et rigtigt Begreb

om Produktionen og Afsætningen fra dette Steds Vasdrag og Opland.

Den meste Trælast tilflødes fremdeles Byen gjennem Vasdraget.

Ifølge Opgaver fra Trælasthandlerdirektionen opgik Mængden af den nedflødede Trælast

i 1871	til	71,246	Tylvter	8 Stkr.
- 1872	-	123,175	—	1 —
- 1873	-	170,355	—	1 —
- 1874	-	194,859	—	2 —
- 1875	-	108,940	—	10 —

foruden fra Hovedvasdragets nederste Del et Kvantum, der kan anslaaes til omtrent 1,500 Tylvter aarlig.

Den samlede Tømmermængde, som i Femaaret har været fremflødet i dette Vasdrag, udgjør altsaa ca. 676,076 Tylvter 10 Stkr., hvilket er i Gjennemsnit aarlig ca. 135,215 Tylvter.

Dette Gjennemsnitstal er omtrent 10,000 Tylvter større end Gjennemsnittet for det foregaaende Femaar.

Til samme Tid ere dog ogsaa betydelige Kvanta Trælast og Trævarer tilførte Byen paa Drammen—Randsfjord-Jernbanen.

Ifølge vedkommende Driftsberetninger var denne Tilførsel i de forskjellige Aar følgende Mængder i hele Vogne af de forskjellige Slags Trævarer:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Af Planker	655	1,705	3,153	2,891	3,726
- Battens	1,954	3,134	3,074	3,680	1,952
- Bjælker	12	1,015	117	284	249
- Bord	353	498	547	308	438
- firkantet Tømmer	323	559	755	135	356
- rundt Tømmer	16	766	684	677	262
- Splitved	„	117	180	„	5
- korte Sleepers	1	21	4	20	10
- Stik og Spirer	24	59	110	4	19
- Pitprops og Kult	174	466	267	298	165
- Brænde og Baghun	326	287	837	269	406
- Kub	„	29	111	40	„
- Stav	249	378	521	342	367
Tilsammen	4,087	9,034	10,360	8,948	7,955

Udbyttet af Trælasthandelen tør i Femaaret regnes for i Gjennemsnit at have været stort. Navnlig antages Aarene 1873 og 1874 at have givet en Indtægt som neppe i nogen tidligere Periode. Navnlig stege Salgspriserne betydeligt i Aarene 1873 og 1874, hvorimod de igjen faldt i 1875. Disse Priser kunne ifølge Opgave fra Trælasthandlerdirektionen ansættes til følgende Middeltal i de forskjellige Aar for Battens $2^1/_2'' \times 6^1/_2''$ pr. Petersburger Standard.

	For 1ste Sort.	For 2den Sort.	For 3die Sort.	For 4de Sort.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
I 1871	116	100	84	70
- 1872	124	108	92	78
- 1873	164	148	132	114
- 1874	176	160	144	130
- 1875	156	140	124	102

Til samme Tid have Indkjøbspriserne, som ved Udgangen af forrige Femaar

for 24′ 10″ var 40 Kr. pr. Tylvt
„ 24′ 9″ „ 26 „ „
og „ 12′ 8″ „ 21—20 Kr. „

med en Middelpris antagelig omtrent stillet sig saaledes:

	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.
24′ 10″	40	„	43	20	54	„	62	„	52	„
24′ 9″	24	80	26	80	38	„	48	„	37	20
12 Al. 8″	20	„	22	„	34	„	40	40	30	„
12 „ 7″	11	20	12	80	21	„	25	„	14	40

Middelprisen for det samlede Lasteindkjøb, der naturligvis er afhængig af de Forhold, hvori der er indkjøbt Last af de forskjellige Dimensioner, har Trælasthandlerdirektionen efter de af større Exportører meddelte Opgaver troet at kunne anslaa til følgende Beløb for hvert af Aarene, nemlig

for 1871 . . . . 16 Kr. 80 Øre
- 1872 . . . . 20 - „ -
- 1873 . . . . 28 - „ -

for 1874 . . . . 30 Kr. „ Øre
- 1875 . . . . 24 - „ -

Flødningsudgifterne forklares i dette som i foregaaende Femaar gjennemsnitlig at være gaaede noget ned. De opgives gjennemsnitlig at have udgjort:

		1866—1870.	1871—1875.
a)	for Randsfjordens Vasdrag	Kr. 3. „	Kr. 2. 67
b)	„ Spirillens „	- 2. 27	- 2. 80
c)	„ Sognedalens „	- 2. „	- 2. 30
d)	„ Hallingdals „	- 1. 87	- 1. 70
og e)	„ Sigdals „	- 4. 03	- 3. 57

Til Belysning af, hvilken Betydning Trælasthandelen har for denne By, og i hvilken Grad den Fremgang, Kommunen i Femaaret har gjort, skyldes denne Næringsvei, har Trælasthandlerdirektionen leveret følgende Uddrag af Skatteligningerne, hvorhos den har oplyst, at de Lønninger, som Trælasthandlerkorporationens Medlemmer udrede til de ved deres Brug og Tomter ansatte Arbeidere, kunne ansættes til mindst 1 Million Kr. aarlig.

	Udlignet Skat.	Deraf falder paa Trælasthandlerne.	pCt. af det hele Skattebeløb.
1871	234,000 Kr.	40,680 Kr.	17,38
1872	232,000 „	46,224 „	19,9
1873	234,000 „	48,212 „	20,6
1874	274,000 „	78,484 „	28,6
1875	282,000 „	72,292 „	25,6
I Gjennemsnit . .	251,200 Kr.	59,576 Kr.	21,38

	Samlet Næring for alle Skatteydere:	Trælasthandlernes Næring ansat til:	pCt.
1871 . . .	2,440,000 Kr.	477,200 Kr.	19,5
1872 . . .	2,468,848 „	556,000 „	22,5
1873 . . .	2,789,484 „	666,000 „	23,8
1874 . . .	5,730,000 „	1,165,200 „	20,3
1875 . . .	6,895,200 „	1,100,800 „	15,9
I Gjennemsn. aarl.	4,064,704 Kr.	793,040 Kr.	19,8

	Den til Skat beregnede samlede Formue har været:	Trælasthandlerne have været ansat til Formue saaledes:	pCt.
1871	17,788,000 Kr.	2,900,000 Kr.	16,3
1872	17,440,000 „	2,798,000 „	16,6
1873	18,528,000 „	3,214,000 „	17,3
1874	24,000,000 „	4,340,000 „	18
1875	26,912,000 „	5,480,000 „	20,4
I Gjennemsn. aarl.	20,933,600 Kr.	3,746,400 Kr.	17,63

Antallet af de i Fællesflødningen deltagende Trælastfirmaer var

i 1871 29
- 1872 29
- 1873 , ... 35
- 1874 45
og - 1875 52

Manufakturhandelen har vel ikke været saa heldig stillet som Trælasthandelen. Dog antages ogsaa denne i Aarene 1873 og 1874 at have givet mere end sædvanlig godt Udbytte. Den har, efter hvad der er mig forklaret, forøvrigt efterhaanden vist Tendents til at antage en noget anden Karakter end tidligere, idet den egentlige Butik- eller Detailhandel mere er bleven sondret fra Engros-Handelen. Det er ogsaa især denne sidste, som har taget Opsving, og fra enkelte Huse er herfra i Femaaret foregaaet en ikke ubetydelig Omsætning af Manufakturvarer, formentlig ikke alene med det egentlige Opland, men ogsaa med forskjellige andre Dele af Landet, idet dette Slags Handel ikke har været saa stærkt paavirket af Konkurrencen med Kristiania. Ogsaa med Kolonialhandelen har noget Lignende været Tilfældet. Dog er for denne Art Handel Konkurrencen fra det store Hovedmarked i Kristiania mere trykkende, navnlig forsaavidt angaar de store Hovedartikler. Imidlertid har ogsaa herfra været drevet ikke saa ganske smaa Forretninger i en af disse, nemlig Kaffe.

I det Store taget maa det siges om heromhandlede Femaar, at Handelen i denne Periode har været sund og lønnende. Jernveisforbindelsen med Kristiania, der indtraadte i Slutningen af 1872, og som af mange Handlende var imødeseet med Frygt, har, saa langt fra at virke trykkende, tvertimod bidraget til forøget Liv og synes at have medvirket til sundere Tilstande. Naar kun ikke den lange Afbrydelse om Vinteren af den søværts Kommunikation var, saa synes Intet at være til Hinder for, at dette Steds Handelsstand kunde optræde som Konkurrenter under nogenlunde ligesaa gode Vilkaar som de fleste andre.

Toldintraderne her paa Stedet udgjorde i Aaret:

1871	612,700 Kr. 23 Øre,	hvoraf Udførselst.	83,487 Kr. 60 Øre
1872	663,330 - 37 -	— —	101,335 - 87 -
1873	729,356 - 70 -	— —	108,037 - 73 -
1874	826,600 - 97 -	— —	97,617 - 60 -
1875	685,312 - 47 -	— —	75,908 - 57 -

At den økonomiske Tilstand inden Handelsstanden i Femaaret 1871—1875 har været god, viser sig ogsaa af det forholdsvis ringe Antal Konkurser. Af disse indtraf nemlig:

i Aaret	1871	10,	hvoraf vedkom	Handlende	8
- —	1872	9,	—	—	6
- —	1873	4,	—	—	4
- —	1874	8,	—	—	7
- —	1875	10,	—	—	9

og samtlige disse rammede kun Handelsmænd eller Handelsberettigede med ganske ringe Omsætning.

Der er i Femaaret udfærdiget tilsammen 98 Borgerskabsbreve og 31 Handelsrettigheder, disse sidste til Fruentimmer, og i samme Tidsrum er opsagt respektive 34 Borgerskaber og 14 Handelsrettigheder for Fruentimmer. Saavidt det har været muligt at bringe paa det Rene, saa fandtes der ved Udgangen af Aaret 1875 bosiddende her i Byen 250 Han-

delsborgere (herunder medregnet Høkere) og 75 handelsberettigede Fruentimmer.

B. Skibsfart.

Denne Næringsvei hører fremdeles til Byens vigtigste og gjør stadig Fremgang.

Medens Antallet af her ved Toldstedet (Drammen og Svelvik) hjemmehørende Fartøier i forrige Femaarsberetning opgaves ved Udgangen af 1870 at udgjøre et Antal af 275 à 280 med samlet Drægtighed af ca. 34,000 Kom.-Læster, var Antallet ved Udgangen af 1875 steget til 352 med samlet Drægtighed 54,295 Kom.-Læster, altsaa en Tilvæxt i Drægtigheden af omtrent 18,295 Kom.-Læster eller omtrent 54 %.

Af disse Fartøier vare

111	med samlet Drægtigh.	7,692	K.-L.	under	100	K.-L.
163	- — —	25,158	—	mellem 100 og	200	—
53	- — —	12,844	—	— 200 og	300	—
25	- — —	8,601½	—	over	300	—

I ovenangivne Tal ere kun medregnede de Fartøier, der kun gaa i udenrigsk Fart, ikke de mindre, der kun fare indenrigsk.

Af Dampskibe, beskjæftigede i udenrigsk Fart, havdes ved Udgangen af 1875 et Antal af 4, nemlig 1 af Drægtighed 143 Kom.-Læster og 75 Hestes Kraft i Rute paa Holland, væsentligst med Trælast, og 3 paa respektive 146, 143 og 147½ Kom.-Læster og hvert omtrent 45 Hestes Kraft, sysselsatte i Sælhundfangst.

Af andre Dampskibe var her ved Udgangen af 1875 hjemmehørende 3, i Rute dels paa Kristiania, dels paa Skien og sysselsatte væsentlig med Varetransport, samt 1 i Rute paa Horten og Moss med Varer og Passagerer, foruden endel mindre, fornemmelig bestemte for Bugsering, Isbrydning og lignende.

Skibsfarten maa antages i Perioden at have været lønnende, om end Mangelen paa tilstrækkelig Tilgang af Søfolk og deraf følgende Stigning i Hyrerne saavelsom den ved Konjunkturerne fremkaldte betydelige Stigning ogsaa i alle andre Udgifter stærkt bidrog til at forringe Netto-Udbyttet.

Ifølge Opgave fra Sømandsforeningens Direktion kunne Hyrerne i Femaaret gjennemsnitlig anslaaes til

for Skibsførere aarlig	. . . . .			1,400	Kr.
- 1ste Styrmand	for 8 Mdr.	à 80	Kr.	640	-
- 2den —	- 8 —	à 56	-	448	-
- Tømmermand	- 8 —	à 68	-	544	-
- Matros, helbefaren	- 8 —	à 52	-	416	-
og - — halvbefaren	8 —	à 40	-	320	-

C. Skibsbyggeri.

Skibsbyggeriet blev ogsaa i dette Femaar drevet i ikke liden Udstrækning.

Paa det største af de herværende 3 Værfter, nemlig Holmens Skibsværft, blev saaledes:

i Aaret 1871 bygget 5 nye Skibe, tilsammen af Drægtighed 673 Kommercelæster, af hvilke 2 vare Sælfangerdampskibe og 2 Fragtdampskibe;

i Aaret 1872 bygget 5 nye Skibe, tilsammen af Drægtighed 811 Kommercelæster, hvoraf 2 Sælfangerdampskibe og 1 Fragtdampskib;

i Aaret 1873 bygget 5 do., tilsammen af Drægtighed 697 Kommercelæster;

i Aaret 1874 bygget 1 do., drægtig 204 Kommercelæster

og i Aaret 1875 bygget 2 do., drægtige tilsammen 656 Kommercelæster,

de sidstnævnte 8 samtlige Seilskibe.

Paa de øvrige 2 Værfter er i Perioden bygget 4 nye Seilskibe, tilsammen af Drægtighed 1199 Kommercelæster. Ialt er saaledes bygget 22 nye Skibe af Drægtighed 4240 Kommercelæster, der vistnok er noget mindre end i det foregaaende Femaar, men endnu tyder paa stor Virksomhed. Ved Udgangen af 1875 stode paa samtlige Værfter under Bygning 4 Fartøier, drægtige tilsammen 1496 Kommercelæster.

Ved Udgangen af 1875 sysselsatte efter Opgaverne de 3 Skibsværfter tilsammen 301 faste Arbeidere og Opsynsmænd og 10 à 20 løse Arbeidere.

D. Haandværksdrift.

Denne Næringsgren har i dette som i det foregaaende Femaar neppe gjort synderlige Fremskridt. Haandværkerne selv lægge Skylden for de mindre gunstige Vilkaar, hvorunder de arbeide, væsentligst paa den frie Adgang til denne Bedrift, som blev aabnet ved Loven af 1866, og paa den uheldige Indvirkning, dette igjen har havt paa Lærlingeforholdet. At Overgang til en friere Lovgivning i Begyndelsen maa medføre Ulemper, er forklarligt, men det tør haabes, at disse kun ere forbigaaende, og at Haandværksstanden ogsaa under de forandrede Forholde gjennem Tilegnelse af større Uddannelse og Dygtighed vil vide at hævde sin Stilling.

Forøvrigt kan det neppe feile, at ogsaa Haandværkerne i Femaaret have nydt noget Godt af de raadende heldige Konjunkturer og den stærkt stigende Velstand, der selvfølgelig har ledet til større Forbrug, om end de samme Konjunkturer ofte gjorde det vanskeligt for dem at skaffe sig de fornødne Arbeidskræfter, og disse ialfald ofte maatte betales dyrt. Aaret 1873, da den almindelige Haandværks- og Industriudstilling her i Byen, hvorom mere nedenfor, fandt Sted, blev almindeligvis regnet for et mere end almindelig gunstigt Aar ogsaa for Haandværkerne.

Daglønnen for Haandværksarbeidere er for Aaret 1875 opgivet at have varieret mellem 6 Kr. 47 Øre (for Mursvende) og 2 Kr. 40 Øre (for Skomagersvende), medens Daglønnen for almindelige Arbeidere til samme Tid kan antages at have været 2 Kr. 40 Øre à 3 Kr. 20 Øre.

Den fra tidligere Tid bestaaende Haandværkerforening har fremdeles i Femaaret været i Virksomhed.

Det var fra dens Initiativ, at Planen til den ovennævnte Udstilling udgik. Samtidig med denne afholdtes ogsaa i Juli 1873 efter Foreningens Indbydelse et Møde af Repræsentanter fra lignende Foreninger og fra Haandværkerne i andre Byer til Forhandling om Haandværkets Stilling i det Hele. Resultatet af dette Møde var Nedsættelse af en Komité til Udarbeidelse af Forslag til Forandring i Haandværkslovgivningen, hvilket Forslag senere er fremkommet og endnu er under Drøftelse.

Tildels med Bidrag udenfra oprettedes i Aaret 1874 inden Foreningen et Bibliothek, bestaaende af Tegninger, tekniske Værker og Tidsskrifter.

Den offentlige Tegneskole, der væsentligst er beregnet paa Haandværkernes Uddannelse, har i Femaaret været i stadig Virksomhed. Den fik i 1873 nyt og udvidet Lokale, hvorefter Søgningen ogsaa er tiltaget. Medens saaledes Antallet af Elever efter de modtagne Opgaver i Skoleaaret 1871—72 var 64, opgik det i Aaret 1875—76 til 86. Sidstnævnte Tal var med Hensyn til Professionerne fordelt saaledes: Blikkenslagere 1, Bøssemagere 3, Gibsere 1, Guldsmede 3, Hjulmagere 2, Malere 21, Skomagere 1, Smede 2, Snedkere 21, Tømrere 2, Maskinarbeidere 5 og Skolediscipler og Andre 24.

E. Industriel Virksomhed.

Denne Virksomhed har i Perioden gjort ikke liden Fremgang; navnlig gjælder dette Anlæg til Forædling af Trævarer. Ifølge de derover udfærdigede, tidligere oversendte schematiske Tabeller fandtes der ved Udgangen af 1875 i Byen af Anlæg, der kunne henregnes til industrielle, et Antal af 48, der tilsammen sysselsatte omtrent 1150 faste Arbeidere af Alder over 15 Aar med 46 Opsynsmænd samt 170 à 180 andre Arbeidere, dels løse og dels under 15 Aar. I 18 af Anlæggene var til deres Drift anbragt Dampmaskiner tilsammen af 352 Hestes Kraft.

Efter deres Art vare Anlæggene følgende:

	Antal faste Arbeidere over 15 Aar.	Antal andre Arbeidere.	Opsynsmænd.	Hestekræfter.
6 Dampsage	185	56	9	158
3 Damphøvlerier . .	215	52	10	146
6 Tobaksfabrikker . .	117	4	3	6
6 Garverier	28	„	„	4
4 Destillationsfabrikker	22	„	3	2
3 Malterier og Ølbryggerier	26	16	1	„
5 Farverier	7	„	„	„
3 Skibsværfter . . .	293	10 à 20	8	12
2 Mineralvandfabr. .	12 à 20	2	1	„
1 Jernstøberi og mek. Værksted	110	10	4	10
1 Cichorifabrik . . . (foruden en Afdeling, der drives sammen med en af Tobaksfabrikkerne)	13	„	2	4
1 Kjæks- og Sukkerbageri	58	„	3	6
1 Gevær- og Patronfabrik	11	1	1	2
1 Vognfabrik . . .	10	„	„	„
1 hermetisk Fabrik .	7	13	1	„
1 Trikotagefabrik . .	8	„	„	„
1 Gasværk	7	9	„	2
1 Gjørtleri	6	„	„	„
1 Rebslageri	5	„	„	„
1 Ismagazin	2	„	„	„
1 Hattefabrik . . .		(mangler	Opgave)	

Der maa forøvrigt lægges Mærke til, at der for Regning af Indvaanere i Byen drives ikke liden Fabrikvirksomhed ogsaa udenfor denne. Navnlig findes der i Byens Nærhed mange Træforædlingsfabriker, saasom Dampsage og Damphøvlerier, hvis Produkter alle udføres gjennem Byen. Disse kunne ikke lades ude af Betragtning, naar man vil danne sig en Mening om Byens industrielle Virksomhed.

Angaaende Byens Forholde forøvrigt.

Sundhedstilstanden har i det Hele taget været nogenlunde god. Et Par mindre Epidemier indtraf dog, nemlig i Vinteren 1874—1875 en Tyfus-Epidemi, der dog ved kraftig Indskriden strax standsedes og kun angreb 7 Patienter, hvoraf 1 døde, samt Vaaren 1875 en Koppe-Epidemi, der angreb 28 Personer, hvoraf 3 døde. Der er i Femaaret for Kommunens Regning i en Udkant af Byen opført et Epidemilazareth, hvis Benyttelse ved begge de anførte Epidemier formentlig væsentlig bidrog til disses hurtige Standsning. Ved den sidste Epidemi blev til Indlæg af Patienter leiet ogsaa et andet Hus i en anden Udkant af Byen.

Ædruelighedstilstanden var, som en naturlig Følge af de stærkt opadgaaende Konjunkturer og Arbeidsklassens lette Adgang til rigelig Fortjeneste, især i enkelte af Periodens Aar, mindre god.

Ifølge Opgave fra Politikammeret opgik Antallet af de for Drukkenskab arresterede Personer

i 1871 til 1,004 Personer,
- 1872 - 1,335 —

i 1873 til 1,850 Personer.
- 1874 - 1,857 —
- 1875 - 1,578 —

Som det sees, er det netop de to Aar 1873 og 1874, da Fortjenesten flød rigeligst, som opviser den største Tilvæxt i Arrestationerne. Forøvrigt forklarer Politikammeret, at denne ogsaa for en Del hidrører fra Skjærpelse i Bestemmelserne for Arrestation af berusede Folk, ligesom ogsaa Konstabelinstitutionen, der indførtes i Løbet af Femaaret, har bidraget Sit dertil. Antallet af egentlig faste Drukkenbolte, hvoraf der selvfølgelig findes nogle, antages efter Politikammerets Mening noget indskrænket, navnlig ved Hjælp af Indsættelse i Arbeidsanstalten i Kristiania, hvilket Middel efterhaanden er bleven mere benyttet. Saaledes opgives i 1873 at være indsatte 54, i 1874 69 og i 1875 47 Personer.

Med Hensyn til Arbeidsklassens økonomiske Kaar har Politikammeret udtalt, at de egentlig med den gode og tildels rigelige Fortjeneste, som har tilflydt Arbeiderne i disse Aar, burde været bedre, end de vare. Endel have dog lagt sig noget tilbedste, hvilket navnlig viser sig deraf, at der er opført mange nye Huse, der eies af Arbeidere. Om end Interessen for at klæde sig bedre og i det Hele for et ordentligere Stel maa antages at være gaaet fremad, saa har det dog ogsaa vist sig, at Arbeidsklassen er lidet økonomisk anlagt og, naar den tjener godt, gjerne ogsaa lever flot. Arbeiderforeningens Bestyrelse har herom udtalt sig saaledes:

„Med Hensyn til Arbeidernes Forholde er man af den bestemte Mening, at Arbeiderne saavel i moralsk som i økonomisk Henseende er gaaet fremad. Paa samme Tid som Arbeidsfortjenesten har været større, har Sandsen for at føre en bedre Tilværelse ogsaa tiltaget. Levemaaden, Klædedragten og Husgeraadet er blevet bedre. Ikke faa Arbeidere have søgt at erhverve sig Huse, og endel have vistnok samlet sig Sparepenge. Selve Maaden at arbeide paa er ogsaa bleven lettere, idet Skjønsomheden er tiltaget. Desværre have de gode Tider fremkaldt Lysten til en vis Flothed samt oftere overdreven Nydelse af Øl og Brændevin, men dette gjælder dog ikke i sin Almindelighed.“

Endelig har ogsaa Fattigkommissionen udtalt, at Arbeidsklassen efter dens Mening i det Hele er gaaet frem i Femaaret, baade i økonomisk og moralsk Henseende, men Kommissionen gjør paa samme Tid opmærksom paa et sørgeligt Forhold, som de gode Tidsomstændigheder have fremkaldt, nemlig Lysten hos en stor Del af Arbeidsklassen til at tage en, to, ja indtil 3 Arbeidsdage fri i Ugen, hvilket selvfølgelig let leder til Udskeielser. Paa samme Tid er der, forklarer Fattigkommissionen, dog hos mange af Klassen ogsaa vakt mere Drift og Lyst til at virke samt Skjøn paa, hvorledes Tingene skulle gribes an, for at de kunne slaa sig igjennem. De give sig ikke saa let over, naar ikke det tilvante Slags Arbeide strax er forhaanden, men søge heller ud for at faa fat i nye Erhvervskilder. Følelsen af, at Kundskaben i mange Henseender er for liden hos dem, har ogsaa gjort sig gjældende, og ikke faa Arbeidere have søgt at tilegne sig mere Skrive- og Regnedygtighed.

Kravet paa Fattighjælp har i Femaaret paa Grund af de gode Tider været mindre, ligesom Understøttelsen oftere har været kortvarig. Samtidig har Fordyrelsen af flere Levnetsmidler gjort, at Understøttelsen for Enkeltes Vedkommende har maattet ydes rigeligere, ligesom specielt de i Landdistrikterne Udsatte have kostet betydeligt mere end forhen. Det har endog paa Grund af de gode Tider været vanskeligt at faa udsat gamle og vanføre Personer selv til forhøiede Priser.

Antallet af samtlige understøttede Fattige har i hvert af Aarene været følgende:

	Enslige Personer		Familieforsørgere		Børn		Tilsammen		Sygehuspatienter	
	egne.	fremmede.	egne.	fremmede.	egne.	fremmede.	egne.	fremmede.	egne.	fremmede.
1871	357	43	356	102	881		1,737		52	36
1872	350	29	304	78	698		1,459		45	38
1873	347	24	280	54	517	88	1,144	166	36	30
1874	344	26	262	46	436	72	1,042	144	57	21
1875	371	18	240	43	450	64	1,061	125	76	40

Ved Bortakkordering have været udsatte:

	Sindssyge.	Andre.
i 1871	11	167
- 1872	14	159
- 1873	15	164
- 1874	14	149
og - 1875	15	139

Paa Asyler har været anbragt i 1873 21, i 1874 23 og i 1875 23 sindssyge Personer, og paa Opdragelsesanstalten „Toftes Gave“ i de samme Aar henholdsvis 7, 12 og 11. En Dreng har været holdt paa Døvstummeinstitutet og 2 Piger paa Blindeinstitutet.

Fattigskattens Beløb har udgjort:

i 1871	66,000	Kr.
- 1872	62,000	-
- 1873	56,000	-
- 1874	60,000	-
og - 1875	60,000	-

Fattigkassens andre Indtægter (derunder en Halvdel af Brændevinsafgiften) have ifølge Budgetterne udgjort

i 1871	26,744	Kr.
- 1872	23,516	-
- 1873	22,032	-
- 1874	24,040	-
og - 1875	23,000	-

Fattigkassens samlede Udgifter opgik ifølge de vedtagne Budgetter til følgende Beløb:

i 1871	90,744	Kr.
- 1872	85,516	-
- 1873	89,432	-
- 1874	117,040	-
og - 1875	92,800	-

I de to sidstnævnte Summer er dog medregnede respektive 24,000 Kr. og 4,000 Kr., der besluttedes afsatte som Bidrag til Opførelse af et nyt kommunalt Sygehus, hvilket Byggeforetagende forøvrigt endnu ikke er paabegyndt.

Byen har 3 Fattighuse, et paa Bragernæs, et paa Strømsø og et paa Tangen.

Ved Byens Skolevæsen er ingen væsentlig Forandring foregaaet i Femaaret. Den offentlige Lærd- og Realskoles Omdannelse overensstemmende med den nye Skolelov af 17de Juni 1869 paabegyndtes i Femaaret. Kommunebestyrelsen udtalte sig for, at der til Middelskolen knyttedes baade et Real- og et Latingymnasium og vedtog isaafald en Forøgelse i Kommunens Bidrag af 2,000 Kr. Der besluttedes imidlertid kun at oprette et Latin-Gymnasium. Desuden er tilknyttet en Forberedelsesafdeling med 2 Klasser, hvis Udgifter Kommunen alene bærer. Kommunens Tilskud til denne Skole, udenfor hvad Forberedelsesafdelingen maatte paakræve, har forøvrigt efter Statsstyrelsens Forlangende fra 1ste Juli 1873 af maattet forhøies fra 2,000 Kr. til 4,800 Kr., foruden at Bragernæs Klokker uden særskilt Godtgjørelse fungerer som Lærer ved Skolen.

Antallet af Elever ved denne Skole var i Begyndelsen af Aaret 1875 319, hvoraf i Forberedelsesafdelingen 64, i Middelskoleklasserne 245 og i Gymnasiet 10.

De to Almueskoler have fremdeles de samme midlertidige Lokaler, som indrettedes til dem efter Branden i 1866, idet de mange andre paatrængende kommunale Krav have foranlediget, at Opførelse af nye og mere hensigtsmæssige og tidsmæssige Bygninger har maattet udsættes.

Almueskolernes samlede Elevantal var

ved Begyndelsen af Skoleaaret	1871	2,007
- — - —	1872	2,153
- — - —	1873	2,118
ved Begyndelsen af Skoleaaret	1874	2,099
og - — - —	1875	2,180

Bykassens Tilskud til Bestridelse af Udgifterne ved dem udgjorde:

i 1871	24,116	Kr.
- 1872	28,100	-
- 1873	28,100	-
- 1874	35,832	-
- 1875	40,280	-

Stigningen i de to sidste Aar hidrører væsentligst fra Forbedring af Lærerlønningerne, først ved et i 1874 vedtaget nyt Lønningsregulativ og dernæst ved Bevilgning senere i samme Aar af midlertidige Tillæg til Lønningerne, hvilke fremdeles ere forblevne gjældende.

Pigeundervisningen udenfor Almueskolerne besørges udelukkende af private Skoler. Elevantallet i de tre største af dem var i Femaaret tilsammen fra 250 til 280.

Foruden disse har som tidligere den offentlige Sømandsskole og den offentlige Tegneskole været i stadig Virksomhed. Om den sidstnævnte ere nærmere Oplysninger meddelte ovenfor.

Videre maa mærkes Byens 4 Asyler, der optage Børn indtil Skolealderen, og som ligeledes have været i Virksomhed.

Efter Foranstaltning af Arbeiderforeningen gjordes der i 1863 Skridt til Istandbringelse af en Husflidsskole, idet Husflidslærer Øde afholdt et 2 Maaneders Kursus, der besøgtes af 50 Elever. Denne Skole fortsattes senere samme Aar og det paafølgende Aar for en Privatmands Regning i et af Kommunen overladt Lokale og besøgtes da af respektive 100 og 60 Elever. Efter denne Tid har Øde for egen Regning vedblevet med Skolen; dog har fra 1876 af Kommunen ydet et aarligt Tilskud.

Af Byens Gader og Veie er under Femaaret en Længde af 1,550 løbende Alen oparbeidet med Brolægning, hvorved den samlede Længde af brolagte Gader, der ved Udgangen af Aaret 1870 var 1,490 Alen, er forøget til 3,040 Alen. Derhos er af Jernbanetorvet brolagt 480 □ Favne, ligesom 14 Gadeovergange ere blevne brolagte.

Med Macadamisering er 4,700 løbende Alen blevne oparbeidede, hvorved Længden af dette Slags Veie er opgaaet til 42,190 Alen.

Af Kloaker er i Femaaret nedlagt 4,645 løbende Alen Rørkloak af 6 Toms Diameter.

Den samlede Længde af Byens Kloaker var ved Udgangen af 1875 20,270 Alen, hvoraf

4,354 Alen muret Stenkloak,
256 — gamle Trærender
og 15,660 — Rørkloaker af dels 9″, dels 6″, dels 5″ og dels 4″s Diameter.

Vandværket er i Femaaret udvidet ved flere Biledninger gjennem forskjellige Gader, hvor saadanne ikke før fandtes,

tildels i de Byen i 1870 tillagte nye Bydele. Disse Ledningers samlede Længde var 3,410 Alen, alle af 6 Toms Rørdiameter. Herved er samtlige Ledningers Længde voxet til 31,977 Alen, hvoraf 3,579 9″s, 25,162 6″s og 3,236 4″s. Brandkummernes Antal er forøget til 182.

Udgiften til nævnte Udvidelse af Vandværket udgjorde omtrent 29,600 Kr., hvorved dets samlede Kostende er opgaaet til omtrent 300,000 Kr.

Afgiften for Vand, leveret fra Vandværket til private Konsumenter, udgjorde:

i 1872	omtrent	13,084	Kr.
- 1873	—	13,512	-
- 1874	—	14,324	-
og - 1875	—	16,440	-

Konsumenternes Antal udgjorde i sidstnævnte Aar 788.

Ved Brandvæsenet er i Femaaret ingen anden Forandring af Betydenhed indtraadt, end at der i Aaret 1875 opførtes i Forbindelse med Brandvagten paa Bragernæs Torv en ny muret Kasernebygning for de faste Mandskaber, hvortil af Bykassen bevilgedes 60,000 Kr. Denne Bygning blev dog ikke færdig til at tages i Brug førend ud paa Aaret 1876.

Af andre kommunale i Femaaret istandbragte Byggearbeider og Foranstaltninger af anden Art fremhæves som de væsentligste følgende:

a) Den ved Branden i Aaret 1866 afbrændte Bragernæs Kirkes Gjenopførelse fuldførtes i Aaret 1875, da Kirken blev færdig til at tages i Brug, og indviedes den 12te Juli s. A. Den samlede Udgift ved dette Byggearbeide opgik til omtrent 256,800 Kr., hvoraf dog af Sparebanken tilskjødes 20,000 Kr. til Anskaffelse af Orgel og Altertavle. Døbefunt foræredes af en Privatmand.

b) Til Strømsø Kirkegaards Udvidelse indkjøbtes i 1872 en tilstødende Løkke for en Kjøbesum af 6,000 Kr.

c) Ligeledes indkjøbtes til Tangens Kirkegaards Udvidelse i 1875 en Løkke for 1,200 Kr.

d) Det ovenfor omtalte Epidemilazareth opførtes paa en Tomt paa Hedensrudtangen med en Udgift af omtrent 9,400 Kr.

e) Paa en Del af Bragernæs Kai opførtes i 1875 et Tagdække af Jern, hvilket kostede omtrent 8,000 Kr.

f) I Aaret 1872 vedtoges en Omorganisation af det underordnede Politipersonale, hvorved de tidligere Vægtere, der væsentlig kun forrettede om Natten, ombyttedes med Konstabler, der gjøre Tjeneste til alle Dele af Døgnet. Disses Antal bestemtes til 12, medens der tidligere havde været 15 Vægtere. Udgiften var fra først af den samme, men senere har der maattet bevilges Tillæg saavel til Konstablernes som til Politibetjentenes Lønning, saa at den samlede Udgift ved Politivæsenet, som i Aaret 1871 var 15,776 Kr., i 1875 opgik til 23,760 Kr.

g) Til en bedre Ordning af Regnskabsvæsenet blev fra 1873 af oprettet en fast lønnet Kæmnerpost med Kontor paa Raadhuset, hvortil henlagdes alle Ind- og Udbetalinger vedkommende Kommunen, alene med Undtagelse af den til en særskilt Fattigkasserer henlagte Udbetaling af de egentlige Fattigunderstøttelser samt af Ind- og Udbetalingerne vedkommende Almueskolerne, som fremdeles forblive overdragne særskilte Ombudsmænd. Indkrævningen af Skatterne og Grundleier vedblev dog som før at tilligge Skattefogden.

I Forbindelse med Kæmnerpostens Oprettelse indførtes derhos et ordnet fuldstændigt Bogholderi for Kommunens hele Økonomi.

h) I Aaret 1874 blev, dels for at bevare et til Kommunens Del af Bragernæsaasen stødende og for de klimatiske Forholde formentlig heldbringende Skovstykke, dels fordi der antoges at ville blive Brug for en Del af Eiendommens Grund til kommunale Øiemed, indkjøbt Gaarden Hamborg-Strøm for en Kjøbesum af 88,000 Kr.

Den faste Skydsstation i Byen havde tidligere bestaaet uden noget Pengebidrag; men fra 15de Marts 1874 har dertil maattet bevilges et Tilskud af 480 Kr., som i det følgende Aar igjen maatte forhøies først til 700 Kr. og derefter til 1,600 Kr. aarlig, og det uagtet Antallet af de Heste, Stationsholderen pligter at holde, har kunnet nedsættes fra 10 til 8.

I Aaret 1873 blev i Henhold til Beslutning af Kommunebestyrelsen meddelt Koncession til en Privatmand til Anlæg af en Sporvei i Byens Gader, der agtedes istandbragt ved Aktier, hvoraf Kommunebestyrelsen ogsaa senere besluttede for Kommunens Regning at overtage endel. Koncessionen fornyedes nogle Gange, men Foretagendet kom ikke istand, da det ikke lykkedes at faa det nødvendige Aktiebeløb fuldtegnet.

For Havneväsenet har i Femaaret intet andet egentlig nyt Arbeide af Betydenhed været udført, end at der i Aaret 1872 maatte skrides til Opmudring af et nyt Seilløb i Elven mellem Toldboden og Broen, foranlediget af Opførelse af Jernbanebroen for Drammen—Kristiania Banens Overgang over Elven. Den største Del af Omkostningerne herved tilskjødes af Jernbaneanlægget efter Overenskomst. Forøvrigt er som sædvanlig aarlig foretaget Opmudring i Elven og Havnen, hvoraf i 2 Aar i Svelvikstrømmen til Udvidelse og Uddybning af denne.

Bykassens Budget er i Løbet af Femaaret voxet temmelig stærkt. De samlede Udgifter udgjorde saaledes ifølge de af Kommunebestyrelsen vedtagne Budgetter:

i 1871	 263,720	Kr.
- 1872	 272,000	-
- 1873	 288,300	-
- 1874	 329,400	-
og - 1875	 357,680	-

Indtægterne fordelte sig til samme Tid saaledes:

	Skat af fast Eiendom.		Skat udlignet paa Formue og Næring.	Andre Indtægter.
i 1871	32,000 Kr.		170,000 Kr.	61,720 Kr.
- 1872	42,000 -	(hvoraf dog 6,000 Kr. vedkom tidligere Aar)	170,000 -	60,000 -
- 1873	38,800 -		178,000 -	67,800 -
- 1874	37,600 -		214,000 -	77,800 -
og - 1875	44,000 -		222,000 -	91,680 -

Brændevinsafgiften, hvoraf den hele Tid Halvdelen er tilfaldt Bykassen og den anden Halvdel Fattigkassen, udgjorde i hvert af de 3 første Aar 28,666 Kr. 67 Øre (beregnet efter et Pottetal af 215,000), i 1874 30,666 Kr. 67 Øre (Pottetal 230,000) og i 1875 32,000 Kr. (Pottetal 240,000).

Ølafgiften, der helt tilfalder Bykassen, indbragte i 1871 7,828 Kr., i 1872 6,884 Kr., i 1873 8,920 Kr., i 1874 8,964 Kr. og i 1875 11,492 Kr. Den var i de første Aar 200 Kr. af hver almindelig Rettighed, men forhøiedes fra 1ste Januar 1875 til 300 Kr. og ved Repræsentantbeslutning af 4de Oktober 1875 fra Aarets Udgang af til Maximum, nemlig 400 Kr. for hver Ret.

Beløbet af de faste Eiendommes Taxtværdi var

i 1871 . .	9,626,640 Kr.	
- 1872 . .	13,306,700 -	(i denne Sum er medregnet Taxterne for 3 Aar af Eiendommene i de nye Bydele)
- 1873 . .	11,203,100 -	
- 1874 . .	12,757,480 -	
og - 1875 . .	13,890,820 -	

Skatten af disse, der i Henhold til Lov af 7de September 1874 beregnedes med 1 Kr. 33 Øre af hvert 400 Kroners Taxtsum, indbragte derfor i Virkeligheden ogsaa noget mere end, som ovenfor anført, i Budgetterne opført, nemlig

i 1871 . .	32,088 Kr. 80 Øre	
- 1872 . .	44,355 - 67 -	(heri Skat for 3 Aar af de nye Bydele)
- 1873 . .	37,346 - 33 -	
- 1874 . .	42,524 - 93 -	
- 1875 . .	46,302 - 73 -	

Uagtet Udgifterne og de til Udligning paa Formue og Næring bestemte Beløb saaledes i Perioden stege temmelig betydeligt, saa maa dog Skattebyrden paa Grund af den til samme Tid stegne Velstand og Tilvæxt i Indtægten antages at være bleven ikke uvæsentlig mindre. Til Belysning heraf hidsættes følgende Opgaver over den i hvert af Aarene efter Ligningsforretningerne skattelagte Formue, antagen Næring, skatbar Næring samt den fremkomne Skatteskilling, Alt saavel for Byskat som for Fattigskat.

	Til Byskat.	Til Fattigskat.
	A. Skattelagt Formue.	
1871	16,960,000 Kr.	16,304,000 Kr.
1872	17,484,000 -	16,928,000 -
1873	18,572,000 -	17,900,000 -
1874	24,000,000 -	23,232,000 -
og 1875	26,684,000 -	25,684,000 -
	B. Antagen Næring.	
1871	4,254,000 Kr.	4,255,600 Kr.
1872	4,326,000 -	4,377,200 -
1873	4,668,800 -	4,688,000 -
1874	5,730,000 -	5,777,200 -
og 1875	6,809,200 -	6,696,200 -
	C. Skatbar Næring.	
1871	2,396,764 Kr.	2,441,024 Kr.
1872	2,399,932 -	2,468,848 -
1873	2,754,084 -	2,789,484 -
1874	3,618,720 -	3,653,460 -
og 1875	4,129,248 -	4,062,492 -

	D. Skatteskillingen.		Tilsammen.
1871	8,2	3,0	11,2
1872	8,2	2,7	10,9
1873	7,3	2,05	9,35
1874	6,67	1,59	8,26
og 1875	6,0	1,4	7,4

Antallet af Skatteydere var:

	Ilignede alene mindst Skat (1 Kr. 60 Øre).	Andre.	Tilsammen.
i 1871 . . .	943	1,371	2,314
- 1872 . . .	971	1,462	2,433
- 1873 . . .	713	1,527	2,240
- 1874 . . .	709	1,866	2,575
og - 1875 . . .	820	2,618	3,438

Byens Gjæld var ved Udgangen af Aaret 1875 ca. 1,266,828 Kr. og er saaledes i Femaaret forøget med omtrent 160,000 Kr. Denne Forøgelse hidrører for en Del derfra, at de forskjellige nye Byggearbeider og andre Foranstaltninger, som vare nødvendiggjorte ved Ildebranden i Juli 1866 og den derefter istandbragte omfattende Regulering, viste sig at medføre større Udgifter end paaregnet, saa at de ikke kunde dækkes ved det dertil i 1867 optagne Kommunelaan, stort 400,000 Kr. Væsentligst paa Grund heraf og tildels til Istandbringelse af forskjellige andre Foranstaltninger maatte derfor i 1872 optages et nyt Kommunelaan, stort 160,000 Kr., som erholdtes hos Byens Sparebank. Derhos besluttedes i Aaret 1873, da omtrent Halvdelen var indbetalt paa de i sin Tid tegnede Aktiebidrag til Drammen—Randsfjord-Jernbanen med Sidelinier, paa engang at afgjøre de resterende Terminer, idet disse Aktier antoges gjennem sit Udbytte eller sin Salgsværdi at ville strække til at dække denne Indbetaling. Forsøgt Salg af Aktierne lykkedes imidlertid ikke, hvorfor der i 1874 optoges et nyt Kommunelaan,

stort 240,000 Kr., ved hvilket Beløb desuden agtedes tilveiebragt Midler til et Par forestaaende større Arbeider, nemlig Udvidelsen af Vandværket og Opførelsen af Brandkasernebygning. Dette Laan erholdtes bevilget af Oplysningsvæsenets Fond.

Ogsaa i Slutningen af 1875 besluttedes et nyt Kommunelaan, men dette blev ikke optaget førend i 1876.

Paa den anden Side er selvfølgelig i Løbet af Femaaret Afbetalinger skete paa den ældre Gjæld. Til den projekterede Jernbane fra Drammen til Laurvik besluttede Kommunebestyrelsen i 1874 at tegne Aktier til Beløb 200,000 Kr., hvilken Aktietegning senere vedtoges gjældende for det udvidede Jernbaneanlæg til Skien.

Ligeledes overtog Kommunebestyrelsen, for at faa et længe paatænkt Veianlæg istand mellem Drammen og Svelvik, i Aaret 1874 at tilsvare Halvdelen af Udgifterne ved dette, hvilket derefter ogsaa bevilgedes af Storthinget. Udgiften var fra først af anslaaet til 116,000 Kr., men har senere vist sig at opgaa til omtrent 136,000 Kr. I den Halvdel, som saaledes er overtaget heraf, kommer dog til Afdrag omtrent 34,000 Kr., der tegnedes af Private, samt et Tilskud af Jarlsberg og Laurviks Amtskommune, stort 10,000 Kr.

Foruden dette Pengebidrag til Veien har Kommunen forøvrigt ogsaa maattet overtage Erstatningerne for Grundafstaaelserne inden Skouger Herred samt en Del af Udgifterne ved den fremtidige Vedligeholdelse af Veien inden dette Herred, da dettes Bestyrelse vægrede sig ved at overtage disse.

Omsætningen af faste Eiendomme inden Byen var navnlig i de sidste Par Aar af Perioden, da Konjunkturerne medførte en stærk Stigning i Priserne, betydelig. Der er i hvert af Aarene thinglæst Hjemmelsdokumenter i Antal og Værdi som følger:

	Antal.	Samlet Værdi.
i 1871 . . .	214	1,054,864 Kr.
- 1872 . . .	130	576,284 -
- 1873 . . .	128	804,840 -
- 1874 . . .	242	2,686,892 -
- 1875 . . .	245	1,729,348 -

Det store Tal i 1871 har for en betydelig Del sin Grund i særegne Omstændigheder, nemlig de mange Afhændelser, som efter Ildebrandene i 1870 paa Strømsø og Tangen foregik til Kommunen til Istandbringelse af de besluttede Reguleringer.

Thinglæsning og Aflæsning af Pantedokumenter har fundet Sted til følgende Beløb:

Aar.	Thinglæsninger.		Aflæsninger.	
	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.
1871	230	724,708 Kr.	372	756,308 Kr.
1872	222	1,025,648 -	168	614,292 -
1873	168	607,284 -	162	544,300 -
1874	316	2,384,548 -	244	781,984 -
1875	389	1,558,288 -	182	470,692 -

Derhos er thinglæst og aflæst Skadesløsbreve:

Aar.	Thinglæst.		Aflæst.	
	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.
1871	23	36,596 Kr.	20	19,384 Kr.
1872	16	19,504 -	15	28,980 -
1873	16	20,280 -	13	18,780 -
1874	20	44,220 -	15	23,984 -
1875	30	50,980 -	24	28,996 -

Antallet af Tvangsauktioner, ved hvilke Salg har fundet Sted, har været:

Aar.	Over fast Gods.		Over løst Gods.	
	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.
1871	30	90,060 Kr.	18	8,052 Kr.
1872	13	23,484 -	11	9,908 -
1873	6	12,888 -	8	9,528 -
1874	3	2,640 -	9	10,396 -
1875	6	50,228 -	10	12,004 -

Exekutioner og Udpantninger have været afholdte i Antal og for Beløb, som nedenstaaende Tabel viser.

a) Exekutioner, afholdte af Byfogden:

i 1871	55	til Beløb	22,720 Kr.
- 1872	44	- —	20,412 -
- 1873	19	- —	5,960 -
- 1874	36	- —	13,012 -
- 1875	44	- —	31,288 -

b) Exekutioner og Udpantninger, udførte ved Underfogden:

i 1871	328	til Beløb	6,076 Kr.
- 1872	214	- —	4,036 -
- 1873	147	- —	8,048 -
- 1874	117	- —	6,484 -
- 1875	195	- —	4,436 -

c) Udpantninger for Skatter og kommunale Afgifter, udførte af Skattefogden:

i 1871	2,902	til Beløb	242,528 Kr.
- 1872	2,660	- —	193,604 -
- 1873	2,587	- —	217,044 -
- 1874	2,291	- —	239,500 -
- 1875	2,548	- —	254,652 -

At de i Periodens sidste Aar indtraadte gunstige Konjunkturer ikke have virket synderlig til Indskrænkning i sidstnævnte Slags Udpantninger, hidrører derfra, at selv de største og mest formuende Skatteydere pleie at lade Udpantning for Kommuneskatterne foregaa hos sig, idet de udsætte Indbetalingen til Aarets Udgang eller endnu længere.

Som et Anliggende af væsentlig Interesse for Kommunen og dens økonomiske Udvikling maa fremhæves den i 1872

stedfundne Aabning af Jernbanen mellem Kristiania og Drammen, der har ledet til en livlig Kommunikation mellem disse Byer saavel hvad Personer som Gods angaar.

Den hos Mange tidligere raadende Frygt for, at den lettede Forbindelse med Hovedstaden skulde have skadelige Følger for vor By, der antoges ikke at kunne staa sig i Konkurrencen med sin mægtigere Nabo, har vist sig ubegrundet, og efter de forløbne Aars Erfaring ere vistnok Alle nu enige om, at den nævnte Jernbane er til gjensidig Fordel.

Heller ikke maa lades uberørt den her i Byen i Aaret 1873 stedfundne almindelige Industri- og Haandværks-Udstilling. Oprindelig udgaaet fra Medlemmer af Haandværkerforeningen blev Tanken om at faa istandbragt en saadan Udstilling i Begyndelsen af Aaret 1872 optaget af endel Mænd i forskjellige Livsstillinger, der sammentraadte i Komite for at træffe Foranstaltninger til Planens Realisation.

Ved denne Komité's ihærdige Bestræbelser og gjennem dens dygtige Ledelse lykkedes dette ogsaa, og under en levende Tilslutning baade af Udstillere og Besøgende afholdtes Udstillingen i Tiden fra 24de Juni til 10de September 1873 i en særskilt dertil opført Bygning paa en Tomt lige ved Byens Park, som derhos af Magistrat og Formandskab var overladt til Afbenyttelse og til det Øiemed indhegnet.

Paa Andragende havde Storthinget overensstemmende med derom fremsat kongelig Proposition som Bidrag til Udgifterne ved Udstillingen af Statskassen bevilget 32,000 Kr. Derhos var af Haandværkerforeningens Medlemmer tegnet Bidrag til Beløb 3,760 Kr. og af forskjellige af Byens Indvaanere garanteret tilsammen 12,300 Kr., som, da det viste sig nødvendigt, bleve indbetalte.

Samtlige Udgifter ved Udstillingen opgik til omtrent 153,200 Kr. Ved Billetsalg indkom omtrent 66,200 Kr., og ved forskjellige andre Indtægter, hvoriblandt navnlig Afgift af et i Parken opført Restaurationslokale, omtrent 15,200 Kr. Ved Afslutningen viste sig en Underbalance af 22,400 Kr., hvoraf Sparebanken overtog 11,000 Kr. og Kommunebestyrelsen vedtog af Bykassen at tilskyde de øvrige 11,400 Kr.

Med den egentlige Hovedudstilling, der omfattede Haandværks- og Industri-Gjenstande, var ogsaa forenet en særskilt Afdeling for Husflid, en Afdeling for Sager Landhusholdningen vedkommende, saasom Landbrugsmaskiner, Meieriprodukter m. m., samt en Kunst-Afdeling. Endelig afholdtes ved Foranstaltning af Buskeruds Amts Landhusholdningsselskab i Forbindelse med Udstillingen ogsaa en Udstilling af Dyr med Præmie-Uddeling.

Det samlede Antal Udstillere, hvilke indfandt sig fra alle Dele af Landet, udgjorde ifølge Katalogen 1,465 (herunder ikke medregnet Dyr-Udstillere).

De Besøgendes Antal var foruden Nogle, der havde Sæsonbilletter, 79,328 til den almindelige Udstillingsbygning og 12,916 til Kunst-Afdelingen. De udstillede Gjenstande, der efter deres Art vare inddelte i forskjellige Klasser, bleve undergivne Bedømmelse af særskilte for hver Klasse opnævnte Jurymænd, og efter disses Kjendelser tildeltes de værdigste af Udstillerne Præmier, enten Sølvmedaille eller Broncemedaille eller hæderlig Omtale.

Det tør antages, at denne Udstilling, der egentlig var den første almindelige Udstilling af nogen Betydenhed i vort Land, ikke var uden gavnlige Virkninger for Udviklingen af Industrien og Haandværket i Landet, ligesom den visselig var til Held for Byen baade i sin Almindelighed og gjennem den Konflux af Reisende og den forøgede Omsætning, den foranledigede.

I Byen var fremdeles i dette Femaar i Virksomhed en Handelsforening, en Haandværkerforening, en Sømandsforening og en Arbeiderforening. Denne sidstes Medlemsantal var gjennemsnitlig 450. Til Forsamlingslokale har den været overladt Rum i Bragernæs Almueskolebygning, hvor der har været regelmæssige Sammenkomster foruden endel Diskussioner og Foredrag, ligesom der om Vinteren har været selskabelige Arrangements og om Sommeren en eller anden Udflugt. Foreningen har et vel vedligeholdt Bibliothek paa omtrent 1,200 Bind.

Videre kan mærkes Kunstforeningen, hvis Medlemsantal i 1875 var 223 og Indtægt 2,740 Kr., Foreningen for Byens Forskjønnelse og Gavn, for den private Fattigpleie, for Sysselsættelse af frigivne Fanger og for Understøttelse af ældre Tjenestetyende. Dette sidste Selskab har dog endnu ikke begyndt at uddele Understøttelser, da dets Midler endnu ikke ere blevne disponible dertil.

Som en egen Art af Understøttelsesforening kan ogsaa i denne Forbindelse mærkes „Drammens 5 Spd.s Pensions-Indretning".

Læseselskabet „Athenæum" blev i Femaaret opløst og dets Bibliothek overdraget til et andet nylig før stiftet Selskab, „De Unges Samfund".

„Husholdningsforeningen", der oprettedes i Aaret 1867, har fremdeles vedblevet sin Virksomhed i Femaaret, om denne end er gaaet noget tilbage. Dens Medlemmers Antal var ved Udgangen af Aaret 1875 1148. Dens Grundfond er 8,000 Kr., og var Medlemmernes Indskud ved Udgangen af 1875 omtrent 10,820 Kr. Omsætningen i 1875 var omtrent 168,580 Kr.

Et i Aaret 1872 paa Aktier oprettet Meieri, „Drammens Meieri", der har sin Bedrift og sit Udsalg her i Byen, har i Aaret 1875 modtaget 525,427 Potter Melk, Alt pr. Jernbane fra Modum og udelukkende fra dets egne Aktieeiere.

Det har igjen solgt 5,000 Potter Fløde og 372,468 Potter skummet Melk samt kjernet 70,061 Potter Fløde til Smør. Tilvirkningen har været 26,272 ℔ Smør, 11,126 ℔ Nøgelost og 4,580 ℔ Mysost og Spandprim. Leverandørerne have i Aaret opnaaet en Nettobetaling 9,8 Øre pr. Pot Melk foruden 5 % Renter af Aktiebeløbene.

Fra et andet ogsaa i Femaaret oprettet mindre Meieri,

„Strømsø Meieri“ kaldet, har ingen nærmere Opgaver kunnet erholdes.

Af private Bankinstituter har i hele Femaaret været i Virksomhed et, nemlig „Drammens Privatbank“, oprettet i 1867. Grundfondets Størrelse er 1,000,000 Kr., fordelt paa 2,500 Aktier, hvorpaa ved Udgangen af 1875 var indbetalt 25 Procent med 250,000 Kr. og tilskrevet gjennem oplagt Udbytte 150,000 Kr. Derhos havdes et Reservefond, stort 131,476 Kr. 63 Øre, og afsat til Delcrederefond 78,244 Kr. 57 Øre. Beløbet af samtlige Indlaan var den 31te December 1875 3,639,081 Kr. 13 Øre. Til Aktionærerne har i Femaaret været udbetalt i Udbytte respektive 6 Kr. 40 Øre, 8 Kr., 10 Kr., 10 Kr. og 12 Kr. for hver Aktie.

I det sidste Aar af Perioden har derhos været i Virksomhed et nyoprettet Bankinstitut, benævnt „Drammens og Oplands Kreditbank“, med Aktiekapital 1,080,000 Kr., hvorpaa indbetalt 30 % med 324,000 Kr. Indlaanene udgjorde ved Aarets Udgang 468,241 Kr. 63 Øre. For Aaret udbetaltes i Udbytte til Aktionærerne 8,985 Kr. 60 Øre, der var 3 % af det paa Aktiekapitalen Indbetalte.

Af indenbyes Assuranceforeninger har der været 2, nemlig Brandforsikringsselskabet „Norge“ og „Drammens og Holmestrands Skibsassuranceforening“. Et tredie, nemlig Søforsikringsselskabet „Øger“, besluttedes i Femaaret opløst og fortsatte kun Virksomheden til Afvikling. „Norge“, der oprettedes i 1857, har et Grundfond af 2,000,000 Kr., hvorpaa indbetalt 400,000 Kr.

Ved Udgangen af Regnskabsaaret den 30te September 1875 var til Reservefond og saakaldet Fyldingsfond afsat til hver 230,400 Kr., altsaa tilsammen 460,800 Kr., og derhos til uoptjent Præmie 48,000 Kr. foruden det Fornødne til uafgjorte Skadeserstatninger. Det forsikrede Beløb var til samme Tid 42,628,864 Kr., hvoraf reassureret 8,766,620 Kr., altsaa løbende Risiko 33,862,244 Kr., Alt inden Landet.

Aktionærernes Aktieudbytte for 1875 var 36,000 Kr. eller 9 Procent af det indbetalte Beløb.

„Drammens og Holmestrands Skibsassuranceforening“ er et gjensidigt Assuranceselskab, stiftet i Aaret 1840, uden Grundfond eller Reservefond. Det havde

i 1871	forsikret	et	Antal	af 323	Skibe	for tils.	7,553,296 Kr.
- 1872	—	-	—	- 349	—	—	8,213,964 -
- 1873	—	-	—	- 425	—	—	9,565,064 -
- 1874	—	-	—	- 474	—	—	11,438,716 -
- 1875	—	-	—	- 491	—	—	11,502,404 -

Derhos have forskjellige baade inden- og udenlandske Forsikringsselskaber havt Agenter og gjennem disse drevet en ikke ubetydelig Virksomhed her i Byen i Femaaret. Nogen tilstrækkelig Opgave over Omfanget af denne Virksomhed har ikke kunnet erholdes.

Af Legater er i Femaaret tilkommet det ved den i November 1872 afdøde Grosserer Jens Langes Testamente oprettede „Kjøbmand Peder Søbergs Legat“ med en af Testator skjænket Kapital af noget over 188,000 Kr. Renterne heraf med Fradrag af et Par mindre Beløb, der ere bestemt anvendte til Underhold af et Sangkor i Strømsø Kirke og i et andet specielt Øiemed, skulle aarligen uddeles dels til Hjælp til Skolegang og til Skoleløn for ubemidlede Forældres Børn, dels til Husarme.

Den første Uddeling foregik i December 1875.

Ligeledes er tilkommet „Kjøbmand Nicolai Michely's Legat for Krøblinger af Drammen“. Renterne af dette Legats Kapital, 4,000 Kr., der skjænkedes ved afdøde N. Michely's testamentariske Bestemmelser, skulle aarlig uddeles til værdige og trængende Krøblinger, navnlig for om muligt at sætte dem istand til at ernære sig selv.

Med Hensyn til tidligere bestaaende Legater og Stiftelser, hvorover fuldstændig Fortegnelse findes i Beretningen for det foregaaende Femaar, er at mærke, at der for Claus Tronsens Stiftelse, hvis Bygninger afbrændte i 1866, i Perioden er bleven opført nye Bygninger med en Udgift af omtrent 28,000 Kr. Disse ere indrettede for 30 Lemmer, saaledes at der er 6 Værelser indrettede for 1 i hvert, 6 for 2 og 4 for 3 Personer med Kjøkkener og øvrige udvendige Rum, hvorhos der er Sygeværelse samt en større Forsamlingssal.

Da Stiftelsens Midler ikke vare tilstrækkelige til at holde saa mange Lemmer, der foruden Husly tilkomme fri Ved, Læge og Medicin tilligemed Ugepenge til endel af dem, er der foreløbig kun indlagt 16 Lemmer, fordelte paa 10 Værelser, nemlig 6 for 1, 6 for 2 og 4 for 3 Personer. De øvrige Rum ere bortleiede til Indtægt for Stiftelsen.

Foruden de omhandlede Bygninger med Tomt eiede Stiftelsen, efterat i Aaret 1875 dens gjenværende Jordegods, nemlig en Anpart af Gaarden Horgen paa Hadeland, var solgt for 14,000 Kr. foruden Jordafgift, en Kapital af noget over 56,000 Kr., hvorhos den i Landskyld og Jordafgift oppebærer omtrent 400 Kr. aarlig.

Ogsaa for „Bragernæs Hospital“, der er en under Fattigvæsenet sorterende Stiftelse, bestemt til at skaffe Husly for gamle fattige Personer helst af Borgerstanden og Enker, er i Femaaret bleven færdigt og taget i Brug nyt Hus istedetfor det i 1866 afbrændte.

„Aldershvile“s Pensionsfond, hvoraf midlertidig var anvendt 6,000 Kr. som Tilskud til Udgiften ved Gjenopførelsen af en afbrændt Bygning, er, gjennem Udbyttet af en til det Øiemed afholdt Fest, kompletteret til sit oprindelige Beløb 40,000 Kr., hvoraf Renterne saaledes nu i Henhold til Statuterne fuldtud tilfalde Stiftelsens Lemmer.

Aktieselskabet for Arbeiderboligers Opførelse har i Perioden opført en ny større Arbeiderbolig paa Tangen, saaledes at dette Selskab nu har i det Hele 4 Arbeiderboliger.

Ogsaa den for en Del af Hans Kiærs og Hustrus Legats Midler opførte større Arbeiderbolig paa Strømsø er i Femaaret bleven færdig og taget i Brug.

VII.

Jarlsberg og Laurviks Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Jarlsberg og Laurviks Amt i Femaaret 1871—1875.

Amtets Matrikulskyld udgjorde den 31te December 1870 12,912 Daler 4 Skilling. Men ifølge Lov om Udvidelse af Kjøbstaden Laurviks Grændser af 28de Marts 1874 ere en Deel Strækninger af Brunlagnæs og Hedrums Herreder, tilsammen skyldsatte for 9 Daler 90 Skilling, fra 1ste Januar 1875 indlemmede i Byterritoriet, saa at Landdistriktets samlede Matrikulskyld den 31te December 1875 udgjorde 12,902 Daler 34 Skilling.

Ifølge sidste Folketælling var Folkemængden den 31te December 1875:

1) i Landdistriktet:			
a) i Jarlsbergs Fogderi	42,724	Individer	
b) i Laurviks Do.	21,261	Do.	
Tilsammen			63,985
2) i Byerne			25,335
I det hele Amt . .			89,320

ni og otti Tusinde tre Hundrede og tyve Individer.

Med Hensyn til Folkemængdens Fordeling efter Stand og Næringsvei er ingen væsentlig Forandring indtraadt efter Folketællingen af 1865, saa at det fremdeles kun er noget over Halvdelen af Befolkningen i Landdistrikterne, hvis Hovednæringsvei er Jordbrug, medens henved Halvdelen lever af andre Næringsveie, navnlig Søfart og industriel Virksomhed, hvormed dog hyppig er forenet et lidet Jordbrug som Binæring.

Efter disse foreløbige Bemærkninger skal jeg gaa over til særskilt at omhandle

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Angaaende de ved Udgangen af 1875 i Herrederne værende faste Eiendomme henvises til de i Schema No. 1 meddelte Opgaver, hvoraf her ikke leveres noget Uddrag, fordi ifølge Anmærkning 3 paa Schemaet Oplysning om Eiendommenes Fordeling efter deres større eller mindre Matrikulskyld samt efter Eiernes Bosteder m. v. agtes tilveiebragt ved Hjælp af de i Forbindelse med Folketællingen foretagne Afskrifter af Fortegnelserne over de matrikulerede Eiendomme, med hvilke sidste de udfyldte Schemata No. 1 for Kontrollens Skyld formentlig bør sammenholdes.

Efter de i Forbindelse med Folketællingen meddelte Oplysninger har Udsæden i 1875 udgjort:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Havre til Grønfoder.	Erter.	Vikker.	Græsfrø.	Poteter.	Andre Rodfrugter.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	℔	Tdr.	Maal Jord.
Jarlsbergs Fogderi	1666.3	2014.2	3350.2	38.4	14003.0	189.8	49.7	105.8	54,497	20419.4	502.14
Laurviks Do.	541.2	891.0	1284.5	21.2	8547.5	95.3	18.1	74.8	12,962	15034.6	261.58
Tilsammen	2207.5	2905.2	4634.7	59.6	22550.5	285.1	67.8	180.6	67,459	35454.0	763.72

Foldigheden er i Gjennemsnit for Femaaret opgivet — for Hvede omkring 8, Rug 11, Byg 9, Blandkorn 8, Havre 7, Erter 5, og Poteter 7. Avlen af Næper og Gulerødder pr. Maal varierer meget — fra 7—8 til 30—40 Tønder pr. Maal.

Dyrkningen af Hamp og Lin er ubetydelig og i Aftagende.

Jordbruget har i dette som i forrige Femaar gjort stadige om end ikke hurtige Fremskridt, og har man mindre lagt an paa at optage Nyland end paa at bringe den dyrkede Jord i en bedre Kulturtilstand. Draining og andre Grundforbedringer er i den første Del af Femaaret udført i ikke ringe Udstrækning; men denne Slags Arbeider har i de Par sidste Aar maattet indskrænkes paa Grund af de høie Arbeidspriser og Vanskeligheden ved at faa Arbeidsfolk. Ved Grøftning benyttes saavel Sten som Lerrør, dog fortrinsvis Sten.

De senere Aars Stigning i Arbeidspriserne har foranlediget Anvendelsen af Maskiner i Landbruget i en forhen ukjendt Udstrækning. Tærskning udføres nu kun undtagelsesvis — som paa Husmandspladser og ganske smaa Brug — ved Haandkraft. I Almindelighed foregaar Tærskningen ved Maskiner, der drives ved Heste, og hvoraf en hel Del tilvirkes i Distriktet. Damp- eller Vandkraft anvendes sjelden. Af Høstemaskiner fandtes ved Femaarets Udgang i det Hele 146, hvoraf 41 kombinerede Maskiner for Slaat og Skur og 105 enkelte Maskiner for Slaat. Saamaskiner og Drøfte- eller Kornrensningsmaskiner bruges almindelig i Kystherrederne, noget mindre i de indre Bygder; men Hakkelsemaskiner findes næsten paa hver Gaard.

I Skovbygderne Hof, Andebo, Laurdal og den øvre Del af Hedrum samt i Kystherrederne Nøterø, Tjømø og Fredriksværn er Kornavlingen i det Hele utilstrækkelig til Behovet. I de øvrige Herreder konsumeres ogsaa mere Rug end der avles; men af de øvrige Kornsorter samt af Poteter haves et saa stort Overskud, at Amtets Landdistrikt i almindelige Aar brødføder sig selv.

Landhusholdningsselskabet, om hvis Organisation nærmere Forklaring indeholdes i min forrige Femaarsberetning, er fremdeles i Virksomhed under Amtsformandskabets Kontrol. Man har væsentlig virket gjennem de 12 mindre Underafdelinger eller Landboforeninger, til hvem Bidrag har været ydet til Indkjøb af gode Stamdyr, til Afholdelsen af Dyrskuer, til Indkjøb af gode Haandredskaber, som siden ere blevne uddelte mellem vedkommende Forenings eller Sogneselskabs Medlemmer o. s. v. Ingen reisende Agronom har i Femaaret været ansat; derimod er, efterat i 1874 dertil var bevilget de fornødne Midler, en Amtsgartner antagen paany, og har han siden 1ste April 1875 været i Virksomhed, hvilken efter den ham meddelte Instrux hovedsagelig skal bestaa i at undervise Skolelærere i Dyrkning af almindelige Kjøkkenurter og Anlæg samt Behandling af Frugthaver paa deres Skolejord, dog saa, at han ogsaa har at veilede Almuen forøvrigt i Havedyrkning, forsaavidt dertil maatte levnes ham Tid. Der er er stærk Søgning efter Amtsgartnerens Assistance fra alle Dele af Distriktet.

I 1874 blev efter Landhusholdningsselskabets Foranstaltning et større Dyrskue med Redskabsudstilling afholdt paa Stensarmen ved Tønsberg, hvor der fremstilledes til Bedømmelse 22 Heste, 100 Stykker Fæ og endel Faar og Svin.

II. Fædriften.

Efter de i Forbindelse med Folketællingen meddelte Opgaver udgjorde Kreaturholdet ved Udgangen af 1875:

	Heste og Føl.		Stort Fæ og Kalve.		Ungnøt og Kalve.	Faar og Lam.	Geder og Kid.	Svin og Grise.	Rensdyr.
	3 Aar gamle og derover.	under 3 Aar.	Tyre, Oxer og Stude, 2 Aar og derover.	Kjør.					
Jarlsbergs Fogderi	4,116	581	274	16,577	7,133	8,323	1	1,273	1
Laurviks Do.	1,957	382	145	7,962	3,327	7,083	49	1,406	„
Tilsammen	6,073	963	419	24,539	10,460	15,406	50	2,679	1

Ved Udgangen af 1870 var Antallet opgivet af Heste over 3 Aar til 6,071, under 3 Aar 606, Melkekjør 20,910, andet Storfæ og Ungnøt tilsammen 9,001, Faar og Lam 17,111, Geder 89, Svin og Grise 3,549. Antallet af voxne Heste er saaledes omtrent uforandret, medens der er tillagt flere Ungheste formedelst de senere Aars høie Hestepriser. Antallet af Melkekjør er tiltaget, hvorimod Tallet paa Faar, Geder og Svin er gaaet tilbage.

Den gjennemsnitlige Pris pr. Stykke i 1875 er opgivet at have været — for Heste 320—700 Kroner efter Alder og Størrelse — Oxer 80—200 Kroner — Kjør 80—200 Kroner — Ungnøt 60—100 Kroner — Faar, voxne 12—16 Kroner — Geder 8—10 Kroner — Svin 80—160 Kroner.

Slagtets Vægt er opgivet for en Oxe 25—40 Bismerpund, en Ko 16—25 B℔, et Ungnøt 15—20 B℔, et Faar 2—4 B℔, Ged 2 B℔, Svin 16—30 B℔.

Husdyr af forædlede Racer ere ikke synderlig udbredte i Distriktet, men man lægger megen Vægt paa at anskaffe sig gode Melkekjør og har tildels indført Kjør fra Thelemarken, ligesom der ved Landboforeningernes Foranstaltning er udbredt adskillige Kjør af blandet Ayrshirerace. Disse Dyr give i Forhold til det Foder og den Pleie, der udkræves til dem, ikke større Melkeudbytte end indenlandske Kjør, men de have en større Værdi som Slagt.

Gode Hjemmehavne ere sjeldne, saa partiel Staldfodring temmelig almindelig anvendes og paa mange Steder er nødvendig. I nordre Jarlsberg og paa begge Sider af Laugen haves Sætre, men disse ere for det meste anlagte i Skovtrakterne, hvor der er megen Skygge, saa Kreaturene ikke vinde synderligt i Huld paa Sæterbeiterne.

Det gjennemsnitlige Melke-Udbytte af en Ko om Aaret er angivet forskjelligt og, som jeg tror, temmelig høit. I min forrige Femaarsberetning er det opgivet til 1500 Potter pr. Ko i Jarlsbergs og 1300 Potter i Laurviks Fogderi, og jeg anser det tvivlsomt, om det kan sættes høiere nu.

Salg af levende Kreature til Byerne er overalt af nogen Betydning, uden at Salgsmængden kan opgives. Derimod er Afsætning af Melk til Byerne og Meierierne af stor og tiltagende Betydning for det hele Landdistrikt. Smør sælges i temmelig store Kvanta fra Sande, Hof, Botne, Vaale, Borre, Ramnæs, Andebo, Sem, Stokke, Laurdal og Tjødling, uden at den samlede Mængde eller Værdi kan opgives. Ost afsættes fra Ysterierne i Hof, Vaale, Sande, Botne, Ramnæs og Stokke, og angives den samlede Værdi af den Ost, der i 1875 er kommet i Handelen fra disse Herreder til omkring 200,000 Kroner, hvorved er at mærke, at der i 1875 var en god Konjunktur for Fedost, saa man lagde sig mere efter Tilvirkning af Ost end af Smør.

Gjennemsnitsprisen i 1875 er opgiven:

a. pr. Pot nysiet Melk til 10 a 13 Øre i og ved Byerne og til 8 a 10 Øre i de indre Bygder.

b. pr. B℔ Smør fra Kr. 10. 50 til Kr. 12. 80.

c. pr. B℔: 1) fed Ost Kr. 6.00 a 7.00.
2) mager Ost — Nøgelost og Knadeost — Kr. 3.20 til Kr. 4.80.
3) Mysost — Kr. 3.20 til Kr. 4.80.

Meieribedriften har i de senere Aar udviklet sig til stor Betydning for Distriktets Økonomi. I 1865 var Meieriernes Antal 9 med et Melkeindkjøb af henved 800,000 Potter, i 1870 24 med Do. af 2,400,000 Potter, i 1875: a) i Landdistrikterne 22, b) i Byerne 5, tilsammen 27 med et Melkeindkjøb af 3 a 4 Millioner Potter. Den fordelagtigste Anvendelse af Melken er for Tiden at sælge den i raa Tilstand. Meierierne i og ved Byerne ere derfor væsentlig beregnede paa Melkesalg, saa at der kun tilvirkes Smør og Ost af den Melk, som der ikke er Afsætning for.

Afkastningen af Uld af et voxent Faar er opgivet til 4 a 10 Mærker.

Høns holdes temmelig almindelig paa Gaardene, saa man har Æg til Husbehov. Endel Æg, Kyllinger og Høns afsættes ogsaa i Byerne, hvis Behov dog maa suppleres ved Indførsel fra andre Steder, navnlig fra Sverige og Danmark.

Gjæs holdes paa saa faa Steder og i saa ringe Antal, at disse Dyr her kan sættes ud af Betragtning.

Til Forbedring af Hesteavlen er i Femaaret ingen Foranstaltninger trufne fra det Offentliges Side.

III. Skovdriften.

Lensmændenes og Formandskabernes Besvarelser til de i Schema No. 4 opstillede Spørgsmaal vedkommende Skovdriften ere ikke saa fuldstændige, at den samlede Hugst til Udskibningstømmer deraf kan bestemmes eller beregnes.

Angaaende de almindelige Dimensioner og Priserne paa Roden henvises til Schema No. 4 med Bemærkning, at Priserne variere efter Skovens Beliggenhed nærmere ved eller fjernere fra Søen, fra flødbar Elv eller farbar Vei. Udgifterne ved Hugst og Fremdrift variere ogsaa meget og afhænge omtrent af de samme Faktorer, men i omvendt Forhold.

Overskud af Bygningstømmer, Skibstømmer, Brændeved, Gjærdefang og andre Skovprodukter har Skauger, Strømmen, Sande, Hof, Botne, Vaale, Ramnæs og Andebo i Jarlsbergs og Laurdal og Hedrum i Laurviks Fogderi.

Indkjøb af Skovmaterialier af alle Arter tiltrænges i Nøterø og Tjømø samt Fredriksværns Præstegjeld. De øvrige Herreder har Brændeved, Gjærdefang og Bygningstømmer til Behovet og efter Omstændighederne noget til Afsætning.

Af Torv har været skaaret noget til Huusbrug i Stokke, Tjømø, Tjødling og Hedrum og af større Anlæg for Torvdrift findes:

a) 1 i Slagens Annex til Sem, anlagt for Valø Glasværks Regning og beregnet paa at forsyne samme. Det drives med 30 Mand i Sommermaanederne.

b) 1 Do. i Brunlagnæs, anlagt til Drift af Laurviks Glasværk

med 30 Mands Arbeidsstyrke og en Produktion i 1875 af $2^1/_2$ Million Stykker Torv.

c) 1 Do. i Hedrum til Brug for et paa Gaarden Gjelstad $^3/_8$ Mil fra Laurvik anlagt Teglværk. Produktionen er ikke opgivet.

Gjennemsnitsprisen paa Alenved af de almindelige Vedsorter er opgiven til:

Birk pr. Favn	Kr.	4.70.	—	Kr.	18.00.
Furu - —	„	3.60.	—	„	15.20.
Gran - —	„	3.20.	—	„	13.60.
Or - —	„	4.00.	—	„	14.40,

hvorved mærkes, at de laveste Beløb udtrykke Prisen paa Produktionsstedet i de indre Bygder, og de høieste Priser i Byerne.

Bøg koster 16 à 20 Kroner pr. Favn i Byerne.

I Kystherrederne, som har mindre Skov, benyttes en hel Del Stenkul til Brændsel, uden at Kvantiteten kan opgives.

I Laurdal og Hedrum har Eierne af det forrige Laurviks Grevskab endnu store Skovstrækninger; forøvrigt er ganske ubetydeligt af Skov i Udenbygdsboendes Besiddelse.

Skoven opgives i de fleste Herreder at være gaaet mærkbart tilbage i Femaaret, hvortil Grunden maa søges i den forcerede Hugst, som fandt Sted under de høie Trælastpriser i Aarene 1872 og 1873.

Af Tjære er kun høist ubetydeligt tilvirket.

Skovplantning har, saavidt vides, ikke fundet Sted.

Med Hensyn til Tømmerflødningen henvises til de Opgaver, som ere meddelte under Schema 5; derimod har paalidelige Opgaver over den Trælast, som er frembragt til Udskibningsstederne, uden at komme i Vasdrag, ikke været at erholde.

IV. Fiskeriet.

I Henhold til Indre-Departementets Cirkulære af 25de Januar 1876 har jeg under 13de Oktober d. A. afgivet Beretning om Udbyttet af Saltvandsfiskerierne her i Amtet i 1875, støttet til de mig tilstillede og af Lensmændene udfyldte Schemata. I denne Beretning er det samlede Udbytte af:

1. Makrelfiskeriet anslaaet til omkring . .	Kr.	150,000.
2. det daglige Fiske af Torsk m. v. til Afsætning i Byerne til	„	55,000.
3. Brisling og anden Smaasild til	„	6,000.
4. Hummer til	„	39,000.
5. Lax og Søørret til . . , ...	„	30,000.
6. Østers til	„	4,000.
	Kr.	284,000;

men da der savnes Oplysninger om det daglige Fiskeri i Strømmen, Sandeherred og Tjødling, saa antager jeg, at Udbyttet kan sættes adskilligt høiere.

Ferskvandsfiskeriet er her i Amtet af underordnet Betydning, undtagen Laxefiskeriet i Laugen, hvoraf Udbyttet i 1875 af Fogden er opgivet til 2,700 BT, af Værdi omkring 20,000 Kroner.

V. Fabriker og industrielle Anlæg.

Af de meddelte Opgaver vil det sees, at der af:

1. Teglværker har været i Drift omtrent 20 i 1875, hvoraf de betydeligste ere Stormoens Værk i Skauger, der har været drevet med en Arbeidsstyrke af 40 Mand i 24 Uger med en Produktion af 1,200,000 Mursten og 40,000 Tagsten samt Gjelstad Værk i Hedrum med 40 Arbeidere, hvoraf 10 har været anvendte til Fabrikation af Torv, der benyttes som Brændemateriale ved Siden af Stenkul. De øvrige Teglværker, der ere spredte over hele Distriktet og tildels beskjæftige sig med Tilvirkningen af Drainsrør, ere af mindre Betydenhed. Der indføres saaledes endnu i Kystherrederne Mursten og Drainsrør fra Fredriksstad og Tagsten fra Belgien og Holland, hvorfra den tages hjem som Ballast.
2. Mekaniske Værksteder i Forbindelse med Støberier findes:
   a) paa Bakke i Botne med 1 Bestyrer, 8 Arbeidere og en Tilvirkning af 576 Centner Rujern og Smedejern i 1875.
   b) paa Gannestad i Borre med 1 Bestyrer og 15 Arbeidere i 52 Driftsuger og Tilvirkning af 1600 Centner Rujern og Stangjern.
   c) paa Rød i Sandeherred med 20 Arbeidere foruden Bestyreren. Tilvirkning ikke opgivet.
   d) i Barkevik i Brunlanæs med 1 Bestyrer, 1 Opsynsmand, 1 Kontorist og 10 faste Arbeidere. I Gang hele Aaret og leverer mest Støbegods, men Produktionen ikke opgivet.
3. Af Væverier findes kun et Haandveveri paa Valø med 8 Vævstole, 1 Bestyrer og 8 Arbeidere. Der tilvirkes Uld- og Bomuldsværkener.

   Det i forrige Femaarsberetning omhandlede Bomuldsveveri og Spinderi paa Nøsted i Skauger er nu indlemmet under Drammens Byterritorium ifølge Lov af 22de Mai 1869.
4. Reberbaner:
   a) paa Teie i Nøterø med 1 Bestyrer og 20 Arbeidere og et Forbrug i 1875 af 960 Centner Hamp. Drives med Haandkraft.
   b) i Fredriksværn med 1 Bestyrer, 2 Kontorister, 1 Mester og 41 Arbeidere. Udhalingsmaskine, Slagningsmaskine og Spindehjul drives med Damp. I 1875 forbrugt 4,260 Centner Hamp.
5. Garverier findes i Botne, Borre, Nøterø og Tjømø, men de drives alle i en mindre Maalestok. Et lidet Limkogeri er ogsaa anlagt i Botne.
6. Sagbrug findes i alle Herreder, men de større egent-

lig fabrikmæssige Værker ere samlede ved Udløbet af Vasdragene. Som saadanne kan nævnes:

1. I Skauger: Nøsted Dampsag og Høvleri ved Dramsfjorden. 1 Bestyrer og 70 Mand. 26 Uger i Drift i 1875.
2. Sølfestøen Do. med 1 Mester 35 Mand.
3. Li Do. med 1 Mester og 35 Mand i 28 Uger.
4. Rødskaugen Do. med 1 Mester og 83 Mand i 30 Uger.
5. Grønvold Do. med 1 Mester og 51 Mand i 26 Uger. Disse tilhøre for det meste Kjøbmænd i Drammen og beskjæftiges med Forædling af Last, der kommer ned gjennem Drammens Vasdrag.

I Hof er en Dampsag paa Rønneberg ved Holmestrand—Tuft—Chausséen, hvor 12 Mand foruden 1 Mester har været anvendt. Produktet er ført overland til Holmestrand.

I Sem ved Aulielvens Udløb: 1) Hoxnæs Dampsag og 2) Jarlsberg eller Ilene Do., der tilvirke Last fra Aulielvens Vasdrag.

I Sandeherred ved Gogsjø er anlagt 2 Dampsage, som skjære Last, der er kommen fra de forskjellige Smaavasdrag i Andebo. Produktet føres overland $^1/_2$ Mil til Sandefjord.

I Tjødling. Stensnæs Dampsag med 1 Bestyrer, 1 Opsynsmand og 37 Arbeidere i Drift 36 Uger i 1875, hvoraf 12 Uger Nat og Dag.

I Hedrum. Undersbo Dampsag med 1 Bestyrer og 64 Arbeidere, deri iberegnet Sagmestere. Driftstid ikke opgivet.

Disse to sidste ligge ved Laugens Munding og forædle Last fra dens Vasdrag.

7. Skibsverfter:

I Sem er 4 større Verfter paa Gaardene søndre og nordre Næs samt Husvik ved Gjersø, forsynede med Beddinger og Indretninger til Bygning af nye og Reparation af ældre Skibe.

I Nøterø. 2 Do. paa Kaldnæs og Fagerheim, hvilke fra 1ste Januar 1877 ville blive indlemmede i Tønsbergs Kjøbstad.

I Stokke er 2 større Verfter paa Bakke og Skjærsnæs ved Tønsbergfjorden; i Sandeherred 4 Do. paa Kamfjord, Stub, Rød og Lahelle; i Tjødling 3, nemlig Hølens Kran, Rækkeviks Do. og Drengs Do. Endelig er i Brunlanæs 1 Verft i Jordfalden med 1 Bestyrer, 40—50 faste Arbeidere og en 4 Hestes Dampmaskine. Det er i Drift hele Aaret rundt og sysselsættes alene med Bygning af nye Skibe.

8. Brændevinsbrænderier findes nu ikke længere i Amtet, efterat Agnæs eller Brunlagnæs Brænderi i Femaaret er bleven nedlagt.

9. Ølbryggerier og Malterier:
   a) Danneviks Bryggeri i Skauger med 1 Bestyrer og 17 Arbeidere. Produktionen ikke opgivet.
   b) Teie Do. i Nøterø med 35 Arbeidere foruden Bestyreren. Drives med Dampkraft. Forbrug i 1875 4,800 Tønder Malt.
10. Kornmøller er Landdistriktet tilstrækkelig forsynet med til Formaling af Landmandens Avling. Fabrikmæssig Drift eller Formaling for Mølleeiernes Regning finder, saavidt vides, kun Sted ved Falkenstens Møller i Borre og ved Barkevik i Brunlagnæs.
11. Glasværker:
   a) Drammens Glasværk i Skauger med 1 Bestyrer og 27 Arbeidere, i Drift hele Aaret. Produktion ikke opgivet.
   b) Valø Glasværk i Sem med 120 Arbeidere, iberegnet Administrationen. Drives med Stenkul og Torv. Produktion i 1875 6000 Øl- og Vinflasker daglig.

VI. Binæringer:

1. Handel. a) Antallet af Landhandlere og Frihandlere var ved Udgangen af 1875 94. b) Af Forbrugs-, Spare- og Handelsforeninger findes i Hof 2 nemlig: 1) Eidsfos Forening med 165 Medlemmer og en Omsætning i 1875 af omtrent 28,000 Kroner og 2) Hofs Do. med 365 Medlemmer og en Omsætning af 40,000 Kroner.

   I Ramnæs traadte 2 Forbrugsforeninger i Virksomhed i Slutningen af 1875, saa deres Omsætning var ubetydelig i det Aar. I Laurdal er 1 Forening med 100 Medlemmer og en Omsætning af 40,000 Kroner. Endelig har i Sandefjord en Handelsforening sit Sæde paa 292 Medlemmer mest fra Landdistriktet. Den havde i 1875 en Omsætning af 48,000 Kroner.
2. Haandværksdrift. De forskjellige Herreder ere mere eller mindre tilstrækkeligt forsynede med de nødvendige Haandværkere, men der afsættes kun ubetydeligt af Haandværksarbeide f. Ex. endel Kurvmagerarbeide og Møbler fra Botne, noget Bødkerarbeide fra Hedrum og Brunlagnæs m. v.
3. Husfliden staar ikke paa noget høit Trin. Af simplere Klædningsstoffe tilvirkes vistnok adskilligt, men ikke tilstrækkeligt, og en Mængde færdigsyede Klæder og Skotøi indkjøbes i Byerne. Af almindeligt Husgeraad tilvirkes det meste i Bygderne. Ligesaa har man indtil de senere Aar tilvirket den ældre Sort simple Arbeidsredskaber. Men nu indkjøbes en Mængde Maskiner og Jordbrugsredskaber, som ere forarbeidede fabrikmæssigt og af en bedre Konstruktion end de gamle hjemmegjorte.

Af Husflidsskoler har i Femaaret været i Virksomhed: a) 1 Haandgjerningsskole for Pigebørn i Skauger, b) 3 Do. i Strømmen og c) 1 Do., som er sat i Forbindelse med en privat Skole, i Melsomvik i Stokke. Af Husflidsforeninger findes ingen.

4. Stenbrydning:
   a) Paa Langøen i Vaale er et Kalkbrud, som har været i Drift i hele Femaaret med 3—4 Mand, som i Gjennemsnit har udbrudt 250—300 Kubikfavne Kalksten aarlig.
   b) Paa Øen vestre Bolærn i Nøterø er et Granitbrud, hvor 5—6 Mand i 4—5 Maaneder i 1875 har udbrudt og tilhugget endel Sokkelsten, Trappesten, Gravmonumenter m. v.
   c) Paa Gaarden Rød i Tjømø har i s. A. 3—4 Mand i 3 Maaneder været beskjæftigede med Hugning af Brolægningssten.
5. Isskur:
   a) Fra Strengdalsvandet i Nøterø er i 1875 for et Interessentskabs Regning skaaret omtrent 3,500 Tons Is til Udførsel.
   b) Ved Mørjefjorden i Brunlagnæs er anlagt:
      1. Barkeviks Isskjæreri, der sysselsætter indtil 150 Mand i 4 Maaneder og 15 Mand Aaret rundt.
      2. Tvedalens eller Torbjørnshus, der sysselsætter indtil 50 Mand i 4 Maaneder.

      Begge disse Etablissementer har været drevne i over 20 Aar. Den samlede aarlige Tilvirkning er 15,000 à 20,000 Tons, der udføres til England.
6. Jagt. Fra Skovbygderne bringes endel Tiurer, Aarfugl, Hjerper og Harer tiltorvs i Byerne; men det samlede Kvantum kan ikke opgives, og Sagen har i og for sig liden økonomisk Betydning.
7. Bærsamling finder Sted i de fleste Herreder til Afsætning i Byerne, men Salgsmængden kan ikke opgives.
8. Frugtavl drives over hele Amtet og giver i gode Aar mer eller mindre Overskud, navnlig i Strømmen, Sande, Botne, Borre og Nøterø; men den svarer ikke til hvad den efter de klimatiske og andre Forhold kunde være for Distriktet.
9. Havedyrkningen. De almindelige Kjøkkenvexter dyrkes overalt, men i Regelen kun til Husbehov; dog kommer adskillige Haveurter som Kaal og Gulerødder tiltorvs i Byerne, mest fra Borre, Sem og Nøterø.
10. Biavlen er saa ubetydelig, at den kan sættes ud af Betragtning.
11. Baadbygning:

    I Strømmen bygges aarlig omtrent 150 Skibspramme, værd 4000 Kroner, i Sande er i 1875 bygget et Par Jægter og i Ula eller Tindvik i Tjødling bygges endel Lodsbaade paa 22—24 Fods Kjøl med Dæk, af Værdi med fuld Udrustning 1200 a 2000 Kroner. Hvor mange Baade der ere byggede i Femaaret er ikke opgivet.
12. Andre Binæringer. Kjørsel af Trælast fra Skovene til Vasdragene samt Flødning og Fremdrift til Udskibningsstederne sysselsætter mange Mennesker i Skovbygderne. Ligesaa drives Fiskeri i stor Udstrækning om Vinteren af hjemmeværende Søfolk.

VII. Kommunikationsvæsenet.

Idet der henvises til Lensmændenes og Veiinspektørens Besvarelser af de i Schema No. 7 fremsatte Spørgsmaal, skal jeg her kun anføre, at der i Amtet ved Udgangen af 1875 fandtes 20 Mile Hovedvei og $55^7/_8$ Mile Bygdevei, tilsammen $75^7/_8$ Mile rodelagt Vei. Der kan kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Netto-Last:

indtil 6 Centner paa	$17^{14}/_{16}$	Mile Vei
fra 6—10 Centner paa	$40^4/_{16}$	„ „
„ 10—14 — „	$15^7/_{16}$	„ „
over 14 Centner paa	$2^5/_{16}$	„ „
Tilsammen	$75^7/_8$	Mile.

I Femaaret er anlagt ny Bygdevei	2 Mile	
omlagt gammel Do.	$^4/_8$ „	$2^4/_8$ Mile
og omlagt Hovedvei		$2^3/_8$ „

Tilsammen ny anlagt og omlagt Vei $4^7/_8$ Mile.

Det Veiarbeide in natura, der er udført i 1875, er tilsammen anslaaet til en Værdi af 152,000 — et Hundrede og to femti Tusinde Kroner.

Ved Udgangen af 1875 fandtes 4 Skydsstationer med Taxt 1 Kr. 20 Øre pr. Mil for løs Hest, 18 Do. med Taxt 1 Kr. 60 Øre pr. Mil pr. Hest, 1 Station var baade for Land- og Baadskyds og 2 alene med Reserveheste. Det samlede Antal af faste Heste var 70 og af Reserveheste 43.

Paa Indsøen Ekeren er Dampskibsfart for Passagerer mellem Eidsfos og Vestfossen. Ligesaa holdes et Dampskib i Gang paa Farisvandet ved Laurvik, væsentlig til Transport af Tømmer. Ved Kysten er 10 faste Anløbssteder for de mange Dampskibe, som fare i Kristianiafjorden og paa Vestlandet.

4 offentlige Færgesteder staar under Veivæsenets Kontrol nemlig a) over Tønsbergfjorden mellem Skjærsnæs i Stokke og Hella paa Nøterø, b) over Vrængen mellem Kjøbmandsskjær paa Nøterø og Færgeodden paa Tjømø, c) Blaalandssund i Laurdal paa Hovedveien mellem Laurvik og Kongsberg og d) Sundet over Laugen i Hedrum paa Bygdeveien, som fører op til Hagenæs og Andebo.

VIII. Landdistriktets økonomiske Tilstand i Almindelighed.

For Aaret 1875 er Daglønnen for Husmænd og andre Arbeidsfolk samt Aarslønnen for Tjenestefolk opgiven saaledes:

Dagløn for Husmænd.				Dagløn for andre Arbeidere.				Aarsløn	
Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.		Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.		med Kost.	
Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Karl	Pige.
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
0.80—2.00	0.70—2.00	0.40—1.20	0.27—0.80	2.00—3.20	1.33—2.00	1.20—2.00	0.80—1.20	200—320	64—120

For voxne Kvinder kan Daglønnen paa egen Kost om Sommeren sættes til Kr. 1.00 a Kr. 1.50 og om Vinteren til Kr. 0.80 a 1.00, og paa Husbondens Kost, om Sommeren til Kr. 0.55 a 0.70 og om Vinteren fra Kr. 0.33 til 0.55.

I Skatteligningerne for 1876 er:

a) det samlede Antal Skatydere, iberegnet de, der betale personlig Skat, ansat til 15,364
b) Heraf Skatydere, lignede efter Indtægt og Næring 12,794
c) Indenbygds Skatydere, lignede efter en Næring af 2000 Kroner og derover 521
d) Samlet Antal Skatydere, lignet efter Formue . 8,185
e) Indenbygdsboende Skatydere, lignede efter en Formue af 20,000 Kroner og derover . . . 511

Efter Sorenskrivernes Opgaver er i Femaaret:

a) afhændet 2,464 faste Eiendomme, til Beløb Kroner 15,246,068, hvorved bemærkes, at Salgsbeløbet 2,400,000 Kroner for Laurviks Grevskabs samtlige Eiendele er medregnet baade i Laurviks og Mellem Jarlsbergs Sorenskriveri. Naar dette Beløb fradrages, udkommer . . . . . Kroner 12,846,068
b) af Gjældsbreve og Skifteudlæg med Pant i faste Eiendomme er thinglæst . . . . . 3,947 til Beløb — 10,218,588
c) og aflæst . . . 3,853 - „ — 6,897,740
d) af Tvangsauktioner over fast Gods er afholdt . . . . 117 - „ — 313,248
e) Do. over Løsøre 71 - „ — 31,648
f) Exekutioner, afholdte af Fogderne 218 - „ Kr. 162,396
af Lensmændene . 334 - „ - 29,052
Tilsammen 552 til Beløb Kroner 191,448
g) af Udpantninger er afholdt . . . 9,351 - „ — 197,484
hvoraf alene for Skatter . . . . 8,469 - „ — 126,924

Brandassuranceforeninger ere i Virksomhed:

a) 1 i Hof i Jarlsberg, oprettet i 1864 med en samlet Forsikringssum 31te Decbr. 1875 af Kr. 752,160 hvoraf for Huse . . . . . „ 136,160
„ Løsøre . . . . . „ 616,000
b) 1 i Andebo med en samlet Forsikringssum alene for Huse af Kr. 513,440.

Hyrer og andre Arbeidspriser har i hele Femaaret staaet høit; men Arbeidsklassen i Almindelighed har desværre ikke forstaaet at benytte de gode Tider til en varig Forbedring i sine Livsvilkaar. I Aarene 1871—73 vare Trælastpriserne i Stigende og Fragtfarten fordelagtig, men i 1874 og 1875 afgav disse Næringsveie en knap Fortjeneste. Jordbrugerne derimod ere, uagtet deres Driftsomkostninger ere forøgede, formedelst jevnt gode Aaringer og fordelagtig Afsætning paa alle Landmandsprodukter, gaae jevnt fremad i Velstand.

I det Hele maa Femaaret saaledes betegnes som en gunstig Periode for Landdistrikternes Næringsveie.

B. Kjøb- og Ladestederne.

Laurvik.

Om denne Kjøbstad har Magistraten under 8de Septbr. d. A. afgivet vedlagte Beretning, hvortil jeg tillader mig at henvise.

Sandefjord.

Magistratens Beretning af 13de Oktober d. A., hvortil jeg henholder mig, vedlægges.

Tønsberg.

Magistraten har under 2den Oktober afgivet vedlagte Beretning, hvortil jeg tillader mig at henvise.

Holmestrand.

Da jeg Intet ved at erindre mod Magistratens vedlagte Beretning af 31 Juli d. A., saa henholder jeg mig til samme.

Ladestedet Svelvik.

Om Forholdene i dette Ladested henholder jeg mig til vedlagte Beretning fra Magistraten af 30te August d. A.

Ladestedet Horten.

Magistraten har afgivet vedlagte Beretning af 13de Juli d. A., hvortil jeg henholder mig, da jeg Intet har at erindre mod hvad deri er anført.

Ladestedet Aasgaardsstrand.

Paa dette Sted ere ingen væsentlige Forandringer indtraadte i de økonomiske Forholde i Femaaret. Folkemængden var den 31te December 1875 529 Individer, medens den ved Udgangen af 1870 var 520. Idet jeg tillader mig at henvise til de schematiske Forklaringer, som ere afgivne af Magistrat og Formandskab, skal jeg tilføie, at de økonomiske Forhold i Ladestedet ere gode.

Jarlsberg og Laurviks Amtskontor, den 20de December 1876.

Underdanigst

Hvoslef.

Bilage til Femaarsberetningen for 1871—1875 for Jarlsberg og Laurviks Amt.

Beretninger afgivne af Magistraterne for Amtets Byer.

I. Laurvik.

Herved har man den Ære at afgive den i Hr. Amtmandens Skrivelse af 15 Februar sidstleden begjærte Beretning angaaende Laurviks Bys økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

Byens Folkemængde er i Femaaret ikke ubetydeligen forøget. Efter den i forrige Beretning omhandlede extraordinære Tælling havde Byen 6,697 Mennesker. Efter Tællingen i 1875 var den hjemmehørende Folkemængde 7855, hvoraf 272 midlertidig fraværende; altsaa tilstedeværende af den faste Befolkning 7583. Det antages, at sidstnævnte Tal nærmest maa sammenlignes med det ved Tællingen af 1870 fundne. Folkemængden antages saaledes forøget med 888 Individer. Deraf skyldes omtrent 100 Mennesker den ved Lov af 28de Marts 1874 trufne Udvidelse af Byens Grændser. Forøvrigt hidrører Forøgelsen for en stor Del fra Indflytning. Udvandringen har været yderst ringe.

Den Bydel, der er tiltaget stærkest, er Thorstrand. Den hjemmehørende Folkemængde var efter sidste Folketælling af 1875 sammenlignet med Tællingen af 1865

	1865	1875
i det egentlige Laurvik	3,872	4,200
Thorstrand og vestre Halsen	1,016	2,143
Langestrand	1,439	1,512
Tilsammen	6,327	7,855

Assurance- eller Skattetaxt-Summen paa samtlige Bygninger udgjorde efter Skatteligningerne ved Femaarets Begyndelse . . . . . 906,350 Spd.
og ved dets Ende . . . . . 1,162,540 „

Denne Tilvæxt hidrører dels fra nyopførte Huse, fornemmelig paa Thorstrand, dels fra, at Taxterne ere forhøiede paa Grund af stegne Priser.

Til mulig Oplysning om de Vilkaar, hvorunder de forskjellige Klasser af Befolkningen lever, hidsættes Følgende. Man har, med Folketællingen for 1875 til Udgangspunkt, søgt at gruppere Befolkningen efter hvorledes den bor, idet man har sammenlignet Husenes Værdi med Beboernes Antal og ordnet Grupperne efter Kvotienterne mellem disse Tal. Herved er følgelig sat ud af Betragtning Værdien af ubeboede Bygninger, Fabriker, hvad der benyttes til Butiker, Pakboder o. s. v., hvilken Værdi efter et omtrentligt Skjøn ansættes til 300,000 Spd. Man har fundet følgende Resultat:

Gruppernes:	Personantal	% af Folkemængden	Værdien af de Huse, hvori hver Gruppe bor Spd.	Husværdi pr. Individ Spd.
1.	5,453	70 %	281,780	52
2.	1,205	15 „	198,980	165
3.	476	6 „	110,840	233
4.	721	9 „	270,940	375
	7,855		862,540	

Handelen paa Udlandet har, hvad Udførsel angaar, hovedsagelig Trælast til Gjenstand. Som bekjendt vare Priserne paa denne i Femaarets første Del i Stigende, medens Afsætnings-Vilkaarene i de sidste tvende Aar bleve mindre gode. Adskillig mindre værdifuld Last, som i den første Tid af Femaaret var lønnende under høie Priser, ophørte at skibes.

Is-Udførselen er ikke uvigtig.

Ligeledes er Øl bleven Gjenstand for Udførsel, om end ujevnt.

Som mindre væsentlige Udførsels-Gjenstande forekommer Tøndebaand, fersk Fisk og Hummer.

Groshandel med udenlanske Varer finder fremdeles Sted, men drives kun af et Par Firmaer, hvilke ogsaa afsætte til Nabobyer, medens paa den anden Side en Del af Byens egen Forsyning sker gjennem Grossister i Hovedstaden.

I Aaret 1874 oprettedes af Fritzø Værk i Forening

med en af Byens Handelsmænd et Firma for Korn- og Melforretninger forbundet med den nedenfor nævnte Mølle. Denne Bedrift er allerede temmelig betydelig.

Detailhandelen har været i Tiltagende som Følge dels af Arbeidsklassens bedre Fortjeneste dels af, at Landbefolkningen mere begynder at leve paa bymæssig Vis. Detailhandelen antages at have tilegnet sig en ikke uvæsentlig Del af Torvtrafiken, formentlig fordi Erfaring har lært, at Benyttelse af Mellemmand mellem Landmanden og Consumenterne i Byerne sparer Tid.

Dampskibs-Forbindelsen med indenrigske Steder er i væsentlig Mon tiltagen. Det kan mærkes, at en Route direkte paa Østlandet ifjor er bleven aabnet af et herværende Interessentskab.

Skibsrederiet og Søfarts-Bedriften var i Femaarets første Del i Tiltagende under de da raadende gunstige Forholde, og Forøgelsen af Handelsflaaden syntes da ikke at støde paa anden Hindring end Vanskeligheden ved at finde Bemanding. De tvende sidste Aar af Perioden have ikke været gunstige for denne Bedrift, saa at Rederierne tildels anse Skibene at fare uden Gevinst. Matroshyrerne, som i første Del af Perioden steg betydelig, ere dog ikke senere undergaaet saa stor Nedsættelse, som man under disse Omstændigheder kunde have ventet.

Toldsteds-Distriktets Handelsflaade eies for en Del af Personer bosatte udenfor Kjøbstaden og føres tildels af Skippere bosatte i Landdistriktet samt søger en væsentlig Del af sin Bemanding i Nabo-Præstegjeldene. I Strandstedet østre Halsen er saaledes adskillige større og vel udstyrede Fartøier hjemmehørende.

Stedets Haandværks-Drift er nu indskrænket noget nær til det mindst mulige. Mestere arbeide hyppigere med liden eller ingen Medhjælp, da gode Svende ikke ere lette at opdrive. En stor Del Haandværks-Arbeide, hvoriblandt Skotøi, Møbler og Smedearbeide indføres fra andre Steder. Saavidt bekjendt, udføres ikke Haandværks-Produkter herfra.

Af Fabrikdriften fremhæves her Sagbrugene. En Del af den i Udførselslisterne for Toldstedet anførte Last skjæres paa Sagbrug beliggende i Landdistriktet, nemlig Undersbo og Stensnæs Sage ved Laugen, den øvrige Del derimod ved tre Sagbrug i Byen, hvoraf et tilhørende Fritzø Værk med Forsyning fra Farriselvens Vasdrag, medens de tvende andre hente sin Last fra Laugens Vasdrag.

Ved D'Hrr. Christiansen & Co.s Malteri og Ølbryggeri er i 1875 maltet 1,003,447 ℔ Korn, hvoraf Maltskatten beløb sig til 13,936 Spd. Bryggeriets Eier har i 1872 opført et Glasværk til Produktion af Flasker.

D'Hrr. T. M. Nielsen & Søns Reberbane drives efter betydelig Maalestok.

I Byen er 4 Tobaksfabriker.

Det oven nævnte Firma for Korn- og Mølleforrretninger, „Fritzø Møller", har ved Farris-Elven en større Møllebygning med Magasin.

De hidtil opregnede Anlæg omfatte det væsentlige af Stedets Fabrikdrift og beskjæftige:

Sagbrugene inden Byen	170	Arbeidere
Ølbryggeriet	48	—
Glasværket	74	—
Reberbanen	35	—
Tobaksspinderierne	100	—
Fritzø Møller	15	—
Tilsammen	442	—

foruden at derved foranlediges anden Arbeidsfortjeneste. Det udenfor Byen værende Skibsbyggeri paa Jordfalden, tilhørende Hr. Kammerherre Treschow, beskjæftiger endel af Byens Arbeidsstok. I selve Byen er et Skibsverft og Baadbyggeri, tilhørende Hr. Colin Archer, hvilket har tiltrukket sig Opmærksomhed ved Bygning af Smaafartøier og Baade beregnede paa hurtig Seilads.

Som en mindre Industrigren kan Garveri-Bedriften nævnes; der er 7 Garverier.

Af Fritzø Værk anlagdes i Femaarets Slutning en større Træmasse-Fabrik, der dog i 1875 nedbrændte, førend noget af Produktet var kommet i Handelen. Den er imidlertid opført paany.

Folkemængdens stærke Tiltagen har i flere Retninger paakaldt kommunale Foranstaltninger. Omtrent ved Femaarets Begyndelse fik Byen i sin Tjeneste en Stadsingeniør, der tillige er Branddirektør og Stadsconduktør samt forestaar Havnevæsenets Arbeider. Under ham haves fast ansat en Brandmester, der tillige er Arbeidsformand, en Rørlægger og tvende ved Stadsingeniørens Værksted ansatte Haandværkere. Som Følge af Vandledningens Istandbringelse er Brandvæsenet blevet omorganiseret, navnlig for at det med faste Mandskaber og Hestehjælp kan rykke ud strax. Vandledningen, der i det Væsentlige allerede var færdig ved Femaarets Begyndelse, er senere bleven udvidet til forskjellige nye Husrækker. Den kan regnes at have kostet henved 30,000 Spd. Den aarlige Brutto-Indtægt af Vandværket opgaar til omtrent 1,850 Spd., der fuldkommen dækker Udgifterne til Renter, til Vedligeholdelse og til den Del af faste Lønninger, der kan regnes at falde paa Vandværket.

I Femaarets Løb er optaget Detailkarter over Byens Territorium i Maalestok $^1/_{1000}$.

Gadebelysningen koster omtrent 850 Spd. og foregaar ved 92 i 160 Aftener tændte Lygter, hvoraf 80 for Paraffin og 12 for Gas fra et privat Gasværk.

Længden af Byens Gader og Veie er $2^1/_6$ norsk Mil. I Aaret 1872 begyndtes Makadamisering, hvormed 4,200 Alen af Gaderne hidtil er forsynet. Brolægning er saagodtsom ukjendt. Byens Kloaknæt omfatter 4,500 Alen.

For at tilfredsstille det tiltagende Behov af Losse- og Laste-Plads skred det kommunale Havnevæsen i 1875 til

Anlæg af en ny Udstikkerbrygge paralel med den for endel Aar siden opførte men længere og bredere end denne. Den vil kunne benyttes af mere dybgaaende Fartøier end ved den ældre. Den nye Brygge antages iaar at ville blive fuldført for en Bekostning i det Hele af 1,500 Spd.

I Anledning af dette Anlæg er Havneprocenten af Toldintraderne forhøiet fra 1 til 2 %.

Et Interneringslokale til Optagelse af Personer lidende af smitsomme Sygdomme er blevet indrettet i en Kommunen tilhørende Gaard og forsynet med Inventarium.

Almueskolevæsenet er efter Folkemængdens Behov blevet udvidet. Der er iværksat Tilbygninger til Lokalerne; der haves tre Skolebygninger, en for hver Bydel. Undervisningen, der nys er bleven ordnet ved opadstigende Klasser, besørges af 7 Lærere og 3 Lærerinder. Skolelærernes Løn er siden 1870 forhøiet omtrent 40 %.

Med Hensyn til det høiere Skolevæsen er foregaaet den Forandring, at Kommunens Borgerskole for Gutter er hævet, og Byens Tilskud til den overgaaet paa Middelskolen. Denne, der ved Femaarets Begyndelse tællede 63 Elever, havde ved dets Ende 98. I Forbindelse med Middelskolen er for Kommunens Regning oprettet en Forberedelses-Klasse, der ifjor havde 35 Elever.

Borgerskolens Pige-Afdeling er i væsentlige Henseender omordnet. Den fører nu Navn af den kommunale Pigeskole og har af Byen et Tilskud stort 650 Spd. aarlig. Den tællede ifjor 80 Elever. Undervisningen besørges af en Lærer og 3 Lærerinder. Skolen er oprettet i det Øiemed, at Pigebørn, der ikke søge Almueskolen, kunne faa en Undervisning, der ikke altfor meget fjærner sig fra det Maal, der i Middelskolen er opstillet for Gutter af samme Samfundsklasse.

Skolepengene ved Middelskolen og den kommunale Pigeskole maa regnes at være lave. For 8 Aars Undervisning til Konfirmations Alderen beløbe de nemlig i det Hele for en Gut til 99 Spd. og for en Pige til 72 Spd.

Den af Staten og Kommunen opretholdte Sømandsskole havde i sidste Kursus 92 Elever, hvoraf 55 fra Byen og 37 fra Landdistriktet. 30 dimitteredes og bestod Examen.

Ved Understøttelse dels af privat Godgjørenhed, dels af offentlige Fonds bestaar 2 Haandgjernings-Skoler for Piger og 1 Husflidsskole for Gutter. Den sidstnævnte har til Formaal at bibringe Eleverne Nævenyttighed og Smag for Arbeide; den tæller 32 Elever. Formaalet har vakt Interesse.

Bykassens og Kirkekassernes Gjæld, der i Aaret 1870 udgjorde 54,609 Spd., beløb sig i 1875 til 59,984 Spd.

Skatteydernes Antal er voxet fra 1,204 i 1870 til 1,664 i 1875.

Den samlede Udligning af By-, Fattig- og Kirkeskat saavel paa faste Eiendomme som paa Formue og Næring, var

i 1870	16,637 Spd.
- 1875	22,994 —

Den ved Ligningen antagne Næring

ansattes . . . . . i 1870	345,000 Spd.
- 1875	„ 594,000 —

Ihvorvel flere Slags Næringer maaske i førstnævnte Aar kan være beregnet jevnt mindre end senere hen, vidne disse Tal dog ikke om nogen forholdsvis tiltagen Skattebyrde. Hermed er det dog ikke sagt, at Skatterne ikke i enkelte Tilfælde kunne falde trykkende. Bemærkes maa det ogsaa, at Byen ved heldige Dispositioner over Kommunens Eiendomstomter for et Par Aar siden har forøget de aarlige Indtægter deraf og derved dækket en Del af de forøgede Udgifter vedkommende Bykassen, saa at det paa en Maade er tilfældigt, at ikke Skatterne ere blevne større.

Antallet af de faste Heste ved Skydsstationen er 6.

De faste Eiendomme antages i Periodens Løb at være betydelig stegne i Pris, dels fordi Tomter ere mere efterspurgte i visse Strøg, og dels fordi det er dyrere at bygge end før. Der er afhændet faste Eiendomme i

1871	for	21,785 Spd.
1872	„	34,065 —
1873	„	46,011 —
1874	„	107,637 —
1875	„	81,556 —
Tilsammen		291,054 Spd.,

eller gjennemsnitlig 58,211 Spd. mod 27,779 Spd. gjennemsnitlig i forrige Femaar.

Af de udfyldte Schemata over Auktioner, Udpantninger og Exekutioner lader sig ikke stort slutte.

I Aaret 1872 stiftedes et Samlag for Brændevins-Handel, der fra det paafølgende Aars Begyndelse overtog Eneretten til Udskjænkning af Brændevin og Salg under 40 Potter. Dets Hovedformaal er at søge Brændevinsdrik indskrænket og hemme de med Nydelsen af Spirituosa forbundne Ulemper. Overskuddet af Bedriften disponeres til almennyttige Øiemed for Kommunen efter Generalforsamlingens Beslutning, der er Gjenstand for Overøvrighedens Approbation. Indretningens første Skridt var at indskrænke Udskjænkningsstedernes Antal, der før var 12, derhen, at det nu kun er 6, hvortil kommer 1 Udsalgssted. Derhos lukkes Udskjænkningsstederne Kl. 9 Aften, medens de før var oppe til Kl. 10. Paa Skjænkestederne er ogsaa Mad og Øl at erholde. Omsætningen var

	under 40 Potter.	derover.	Tilsammen.
1873	Potter 74,997	865	75,862
1874	— 86,627	2,026	88,653
1875	— 92,280	4,384	96,664.

Af de i første Rubrik anførte Tal hidrørte henholdsvis 34,313, 35,332 og 36,231 Potter fra Udskjænknings-Stederne, Resten fra Udsalg under 40 Potter (uden Skjænkning) ved Hovedkontoret. Naar Tallene vise Stigning fra det ene Aar til det andet, da er saaledes dette kun for en yderst ringe Del at tilskrive Fortæringen paa Skjænkestederne, og hvad Stigningen i Salget angaar, da hidrører den rimeligvis fra,

at der i Begyndelsen af Samlagets Virksomhed kjøbtes meget Brændevin andetsteds end hos Samlaget, nemlig dels i Christiania dels hos Private hersteds i Partier over 40 Potter, hvilken Afsætning for en stor Del senere gik over paa Samlaget, efterat dette havde nedsat sine Priser.

Naar Hensyn tages til, at Arbeidsklassens i den senere Tid havte gode Fortjeneste er en Fristelse mere til Drik, maa Samlaget antages ikke at have bidraget lidet til at holde Brændevinsdrikken inden nogenlunde rimelige Grændser. Ved at forstærke Politiopsynet har Kommune-Bestyrelsen paa sin Maade søgt at virke til samme Maal. Ædrueligheds-Tilstanden lader dog meget tilbage at ønske, især da Øldrikningen er tiltagen. Fra Brændevins-Udskjænkningsstederne, hvor Forstanderne holde dels god dels ialfald upaaklagelig Kontrol, begive mange sig til Øl-Udskjænknings-Stederne for at beruse sig. Ganske uden Betydning er det heller ikke, at Udsalg af Øl foregaar aldeles frit.

Samlagets Overskud, efterat det statutmæssige Reservefond 6,000 Spd. er tilveiebragt, udgjorde i 1874 7,848 Spd.
- 1875 8,024 —

Heraf er tilsammen for begge Aar sat tilside 7,500 Spd. til Dækkelse af Kommunens Aktiebidrag til Jernbane-Anlægget mellem Drammen og Skien, hvortil Komunebestyrelsen med Samlagets Bistand for Øie har bevilget 110,000 Spd. De øvrige Bidrag gjælde et vordende Sygehus, en vordende Arbeiderbolig, Afdrag paa Kjøbesummen for en til den kommunale Pigeskole kjøbt Gaard m. fl. mindre Øiemed.

De tre Sparebanker, der have sit Sæde i Byen, forvaltede ved 1875 Aars Udgang:

Laurviks Sparebank	438,533 Spd.
Hedrums „	224,587 —
Brunlagnæs „	14,320 —
Tilsammen	677,440 —

mod 493,777 Spd. den 31 December 1870.

Sømandsforeningen tæller 106 og Haandværksforeningen 70 Medlemmer. Nogen Handelsforening haves ikke.

Laurvik den 8de September 1876.

N. D. Aschehoug.

II. Sandefjord.

Handelsvirksomheden

maa, efter de uheldige Conjuncturer i de 2 sidste Aar af Femaaret, ansees at staa omtrent paa samme Punkt som i det foregaaende Femaar; Tilstanden maa i det Hele taget ansees for sund.

Den direkte Indførsel er steget noget i Perioden, da Toldintraderne have gaaet op til 6,172 Spd. i Gjennemsnit aarlig mod 5,000 Spd. i forrige Femaar, navnlig var deres Beløb paa sit Høieste i 1874, nemlig 7,433 Spd.

Udførselen af Trælast har i Gjennemsnit udgjort 3,897 Commercelæster aarlig imod 2,600 Læster i forrige Femaar. Den største Udførsel var i Aaret 1873, da den udgjorde 5,240 Commercelæster.

Priserne paa Brænde have steget i Femaaret, idet der i samme er betalt for Granved 2 Spd. og indtil 2 Spd. 96 Skill., for Furuved 3 Spd., for Birkeved indtil 3 Spd. 72 Sk. og for Bøgeved indtil 4 Spd. pr. Favn.

Der er i 1875 oprettet 2 Dampsage i og ved Gogsjø, hvorfra der har været udsolgt og indført endel Affaldsved af Hon og Bord, som har været betalt med 1 Spd. pr. Favn foruden Kjørsel, ligesaa tilsøs fra Dampsage i Kragerø og Laurvik, hvilket har været betalt med 6 à 11 ℔ pr. Favn.

Af Stenkul er der indført i Femaaret i Gjennemsnit aarlig 12,059 Tønder imod 11,550 Tønder i forrige Femaar; det høieste Kvantum blev indført i 1875, nemlig 22,518 Tønder, formodentlig af den Grund, at Forsyningen blev saa liden i 1874, nemlig kun 5,536 Tønder. Der gaar en ikke ubetydelig Del af denne Artikel til det nærmest omliggende Landdistrikt. Prisen har i Detailsalg været 60 à 64 Skill. pr. Tønde, altsaa steget betydeligt i Femaaret.

Byen havde ved Udgangen af 1875, som Schema No. 9 viser, 71 Handlende, deraf 18 Kvinder, videre 2 Hoteller for Reisende.

Skibsfarten

er fremdeles betydelig og i Tiltagende.

Ved Udgangen af 1875 udgjorde de i Sandefjords Toldistrikt hjemmehørende Skibe: 152 i udenrigsk Fart, tilsammen drægtige . . . . . 18,846 C.-L.
10 i indenrigsk Fart, tilsammen . . . . . 46 —
18,892 C.-L.

imod 135, tilsammen drægtige 15,314 Læster i Aaret 1870.

Byen har intet Søforsikringsselskab, men Agenter for indenlandske Selskaber i andre Byer.

Ved Udgangen af 1875 var Skipperborgernes Antal 181, hvoraf 83 bosatte i Byen og 98 udenfor (se vedlagte Schema No. 9).

Haandværksdrift.

Antallet af Haandværkere, som have Borgerskab i Byen, var ved Femaarets Udgang 60, efter nysnævnte Schema.

Nogen Kunst- og Tegneskole findes ikke i Byen. Haandværksstandens økonomiske Stilling antages god, da der i Regelen har været Arbeide for alle Slags Haandværkere, og der hersker Arbeidsomhed og Sparsommelighed hos Arbeidsforstanderne.

Af Fabriker findes der ingen, uden at man vil dertil regne et Meieri oprettet i 1871, om hvis Virksomhed i 1875 Opgave findes i vedlagte Schema No. 10. Derhos er der 3 smaa Garverier.

Bergværksdrift

finder heller ikke Sted.

Skibsbyggeri.

Der findes intet Skibsværft paa Byens Grund, men i Nærheden ligger 4 Værfter. Paa disse Værfter er stadig Fartøier under Bygning og Reparation og ikke faa Arbeidere beskjæftigede saavel Vinter som Sommer, og deraf er en stor Del hjemmehørende i Byen.

Stedets Tilstand i Almindelighed.

Husfliden gjør ikke synderlig Fremgang.

Med Hensyn til Arbeids- og Tjenesteløn henvises til Schema No. 11. De deri i en Klamme indsatte Slags Arbeidere existere ikke i Byen.

Stadens Sparebank, der ved Udgangen af 1870 havde under Bestyrelse . . . . . 120,798 Spd. 29 Sk.
hvoraf Bankens eget Fond udgjorde (med Grundfondet 480 Spd.) 7,629 Spd. 46 Sk.
havde ved Udgangen af Aaret 1875 under Bestyrelse . . . . . 168,688 — 103 „
hvoraf Bankens eget Fond udgjorde (med Grundfondet 480 Spd.) 12,374 Spd. 79 Sk.

I Anledning af, at Sandeherreds Sparebank ogsaa benyttes af Byens Folk, anføres her den Kapital, som denne Bank ved 1875 Aars Udgang havde under Forvaltning, nemlig 168,217 Spd. 87 Sk., hvoraf Bankens eget Fond udgjorde 11,984 Spd. 88 Sk. iberegnet Aktieeiernes Tilgodehavende 710 Spd.

Den 31te December 1875 var Antallet af brandforsikrede Huse 270 med Taxtsum 460,070 Spd. mod 253 Huse med Taxtsum 327,540 Spd. ved 1870 Aars Udgang.

Byen har i Femaaret undergaaet 3 Ildebrande, nemlig 20de Juli 1874: 5 Gaarde i Storgaden, brandforsikrede for 11,470 Spd., den 4de September samme Aar i Bugaardsgaden 2 hele Gaarde og delvis 1 Gaard, tilsammen Taxtsum 4,220 Spd., den 3die November 1875 i samme Gade 7 Gaarde med Taxtsnm 11,770 Spd., under hvilken de 3 under 4de Septbr. f. A. nedbrændte og imidlertid opførte Gaarde nedbrændte paany. Der har i Femaaret i Gjennemsnit været foretaget 17 Bygningsforretninger (over nye Bygningers Opførelse) aarlig og 171 Brandtaxter (foruden Skadetaxter) altsaa i Gjennemsnit 34 aarlig.

Byen har for Tiden 4 Brandsprøiter.

Priserne paa Gaarde og Tomter ere stegne i Femaaret, og Husleien ogsaa.

Folkemængden, som ved Udgangen af 1870 var 2,037, er ifølge den stedfundne Tælling ved 1875 Aars Udgang 2,462.

Byskatten har i Femaaret udgjort: 1871: 2,050, 1872: 2,200, 1873: 2,700, 1874: 2,900, 1875: 3,050 Spd., altsaa i Gjennemsnit aarlig: 2,580 Spd. imod 1,650 Spd. aarlig forrige Femaar.

Fattigskatten: 1871: 600, 1872: 700, 1873: 400, 1874: 400, 1875: 350 Spd., altsaa i Gjennemsnit aarlig 490 Spd. mod 400 Spd. forrige Femaar.

Ved de Skjøn, som Ligningskommissionerne afgave, vare Ansættelserne følgende:

Aar.	Samlet Formue.	Skatbar Indtægt.	Skat paa Indtægt.	Skat paa Formue.	Antal Skatteydere
1871	428,650 Spd.	ansat til Byskat 79,419 Fattigskat 79,303	Byskat 1,621 Fattigskat 493	429 107	380
1872	487,800 Spd.	Byskat 89,652 Fattigskat 88,901	1,712 578	488 122	391
1873	559,000 Spd.	Byskat 100,881 Fattigskat 99,674	2,017 260	559 140	398
1874	575,950 Spd.	Byskat 99,663 Fattigskat 99,324	2,324 256	576 144	402
1875	614,100 Spd.	Byskat 111,576 Fattigskat 110,849	2,436 196	614 154	424
Sammenligning for 1870	401,700 Spd.	74,844 73,984	1,298 300	402 100	383

Udgifterne efter Bykasseregnskabet for 1875 udgjorde 7,616 Spd. 21 Sk. Som de væsentligste Indtægter i samme Aar foruden det udlignede Beløb bemærkes:

Andel i Afgift af Brændevins Salg og Udskjænkning	800 Spd.	„	Sk.
Andel i Afgift af Udskjænkning af Øl og Vin m. m.	246 —	80	-
Leie og Brugsafgifter af faste Eiendomme (Grundleie)	409 —	104	-
Tilskud af Brændevinsbolaget (hvorom mere nedenfor) til Lønninger	315 —	„	-
og do. ved Opgjør fra 1873 af Brændevinshandel	322 —	91	-

Udgifterne efter Fattigkasseregnskabet for 1875 udgjorde 1,720 Spd. 42½ Sk.; blandt Indtægterne, foruden det som Fattigskat udlignede Beløb, bemærkes:

Afgift for Salg og Udskjænkning af Brændevin	400 Spd.	„	Sk.
og do. do af Øl og Vin	123 —	40	-

Byen eiede ved 1875 Aars Udgang 8 Panteobligationer til Beløb 2,016 Spd. 32 Sk., men havde en Gjæld af omtrent 41,105 Spd. imod respektive 2,828 Spd. 51½ Sk. og 13,342 Spd. 16 Sk. ved 1870 Aars Udgang.

Grunden til, at Gjælden er bleven saa betydelig i Forhold til Gjælden ved 1870 Aars Udgang, er dels den, at den nye Kirke er bleven fuldført i Femaaret og har kostet, Altertavle, Klokker og Orgel ikke iberegnet, omkring 13,000 Spd., og et nyt tidsmæssigt Vandværk er paabegyndt i Femaaret, hvortil der i 1875 er optaget et Laan paa tilsammen 30,000 Spd.

Ædruelighedstilstanden maa kaldes taalelig god. Det befindes, at der i Femaaret er arresteret for Uordener under Drukkenskab i Gjennemsnit aarlig 38 Personer. I Forbindelse med de ovenfor berørte Indtægter af et Brændevinsbolag maa her omtales:

Efter Bestemmelse af Magistrat og Formandskab den 20de October 1869 blev Brændevinsrettighederne eller Udskjænkning og Salg af Brændevin i mindre Dele end 40 Potter, hvis Tal forhen var bestemt til 2, for 1870 og 1871 bortsat til 2 af Byens Repræsentanter, og Bortsættelsen fornyet for de 2 følgende Aar 1872 og 1873. Fra 1ste Januar 1874 er traadt i Virksomhed et Aktieselskab under Navn af Sandefjords Samlag for Brændevinshandel, hvis Plan er approberet af Vedkommende og stadfæstet ved Kongelig Resolution af 30te August 1873 for et Tidsrum af 5 Aar, med Eneret til al Udskjænkning af Brændevin eller dermed tillavet Drik og Udsalg deraf i mindre Dele end 40 Potter, og fik dette Selskab i Forening dermed Ret til Udskjænkning af Øl og Vin m. M. fra 1ste Januar 1874.

Aarsberetninger for begge Aar 1874 og 1875 med Planen for Samlaget følger hoslagt.

Da Formænd og Repræsentanter har vedtaget saa indskrænkede Bestemmelser som det er muligt efter Lovene med Hensyn til Tiderne for Udskjænkning af Brændevin o. s. v. og Samlaget har denne Ret udelukkende, er der ikke Tvivl om, at denne Indretning har havt og har sin gode Virkning paa Moraliteten og antageligt formindsker Forbruget og Uordener i al Fald under Udskjænkningen, hvortil kommer, at Bestyrelsen fra oven til neden er i de bedste Mænds Hænder, men der maa visselig behøves flere Foranstaltninger af anden Art for at fremme Ædruelighedssagen. Dertil kommer, at saalænge Byen eller Samlaget ikke kan disponere udelukkende over den almindelige Øludskjænkning tillige, fra hvilken nemlig 2de Personer, der have den fra ældre Tid, ikke kan fjernes uden mod en særdeles betydelig Indløsningssum, bliver neppe Ædruelighedstilstanden i den nærmeste Tid god, saasom Forbruget af baiersk Øl er ganske overordentligt i By og paa Land.

Af vedlagte Schema No. 9 sees, at foruden ommeldte Samlag har 3 Personer almindelig Udskjænkningsret, hvoraf den aarlige Afgift for hver er 100 Spd. til Byen, og 7 Personer indskrænket Øludskjænkningsret.

Skolevæsenet.

Byens saakaldte lavere Almueskole havde ved 1875 Aars Udgang 219 Elever i 4 Klasser, deriblandt 110 Drenge og 109 Piger; i de 3 øverste Klasser deles Børnene efter Kjøn saaledes, at hver Klasses Drenge- og Pigeafdeling fremmøde hveranden Formiddag. Den saakaldte høiere Almuskole har 42 Elever i 3 Klasser. Dette sidste Antal var tilfældigvis saa lidet ved Aarets Udgang paa Grund af Sygdomsforfald, men i Gjennemsnit har der hver Maaned i 1875 været 50 Elever. Endvidere har Byen en Haandgjerningsskole for Pigebørn af fattige Forældre, i hvilken Skole der ved 1875 Aars Udgang var 33 Elever.

I 1873 udfærdigedes en fornyet Plan for Almueskolen.

Der er endvidere et privat Pigeinstitut med omkring 50 Børn.

Det offentlige Skolevæsen har fremdeles et Tilskud af

Oplysningsvæsenets Fond af	150 Spd.	„	Sk.
Desuden udgjorde Byens eget Tilskud i Aaret 1874	784 —	„	-
hvortil kommer Skolepenge for betalende Elever i den høiere Almueskole	576 —	12	-
Tilsammen	1,510 Spd.	12 Sk.	

Her findes ingen Styrmands- eller Navigationsskole med Tilskud af Statskassen eller Kommunen.

Derimod var der ved 1875 Aars Udgang 3 private Skoler af ommeldte Slags, hvoraf en meget betydelig har bestaaet gjennem flere Aar. I det sidste Femaar har den havt gjennemsnitlig aarlig 71 Elever og 16 Udexaminerede samt været bestyret af 2 à 3 Lærere foruden Assistenter blandt Eleverne.

Badeanstalten har i Femaaret gaaet over fra et Aktieselskab til een Mands Eiendom, nemlig Dr. Thaulow, som

tillige eier St. Olafs Bad paa Modum. Anstalten undergaar under ham betydelig Udvidelse og Forbedring i mange Maader, og vil, hvis det vedbliver dermed, udentvivl Anstalten vinde megen og udbredt Anseelse. Efter de Meddelelser, der velvillig ere blevne givne, er der i Aarene 1871—74 taget gjennemsnitlig 18,030 varme Bade, hvoraf i 1873 formedelst den betydelige Regnmængde i August kun 14,951; for 1875 er ikke kommen særlig Oplysning om de tagne varme Bades Antal, men derimod opgivet et Tal af 523 Gjæster, deraf 397 Badende. I de 3 sidste Aar har de faste Badegjæsters Tal gjennemsnitlig været 596, og Gratisternes Tal deraf gjennemsnitlig 23.

Badeanstalten foranlediger fremdeles en betydelig Omsætning af Penge, og maa betragtes som en for Stedet vigtig Næringskilde.

Havnekassens Indtægter have i Gjennemsnit udgjort omkring 540 Spd. aarlig, som har været anvendt væsentlig til Opmudring i Havnen og til Forhøielse og Forbedring af Bryggemuren og en Stenarm; 1875 Aars Indtægt var 728 Spd.

Totalbeløbet af thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg med Pant i faste Eiendomme var efter vedlagte Tabel, Schema No. 14, i Femaaret . . . . . 179,237 Spd.
(deraf for Kommunelaan tilsammen 30,000 Spd.)
af aflæste Gjældsbreve . . . . . 82,878 —
af solgte faste Eiendomme . . . . . 120,388 —
samt af Exekutioner og Udpantninger . . . 1,593 —

Af Tvangsauktioner har der været afholdt over faste Eiendomme:
i 1871—73: 9 til et Beløb af 8,394 Spd.
i 1874 og 1875 ingen,
og over Løsøre:
i 1871: 1 til Beløb 169 Spd., i 1872: 1 til Beløb 51 Spd., og i 1875: 3 til 2,054 Spd. (vedkommende Konkursboer.)

Ingen Personer vides i Femaaret udvandrede herfra til Amerika.

Tilfølge den Anvisning, Cirkulæret No. 3 vedkommende Femaarsberetningen giver, skal man endvidere bemærke Følgende.

Af Handels-, Haandværks-, Sømands-, Arbeider-Foreninger existerede der ingen i Femaaret.

Med Hensyn til de kommunale Indretninger bemærkes, at Byen i Femaaret har taget en forhen bortleiet offentlig Bygning i Brug som Sygehus og organiseret en ordentlig Sygepleie, idet Økonom er ansat og bor i Sygehuset. Et Exemplar af de vedtagne Bestemmelser, samme Indretning vedkommende, vedlægges.

Videre har Byen kjøbt en Gaard til Fattighus i Femaaret, som har været jevnt benyttet og vist sig meget hensigtsmæssigt.

Hvad Justits- og Politiväsenet angaar, bemærkes, at der i Femaaret er oprettet en fra Fængselsbygningen adskilt Politiarrest for Drukkenbolte og Tumultuanter.

Efterat en Politibetjent, der tillige var Underfoged og Arrestforvarer, var afgaaet ved Døden i 1874, er der bleven den Forandring, at Byens to Politibetjente ikke have anden Bestilling uden som Stævnevidner ved Siden, og at Underfoged- og Vagtmestertjenesten ved Fængslet indehaves af en Person, der ikke tillige er Politibetjent.

Byen har endnu ikke brolagte Gader, idet Jordbundens Beskaffenhed antages at lægge Hindring iveien derfor. Til Gadebelysningen anvendes Parafinolie, og har Byen for Tiden 17 Gadelygter.

Byen har ikke særskilt Skydsstation, men bidrager til Skydsstationen paa Haukerød, og lønner en Skydsskaffer, som har Bopæl her.

Den økonomiske Fremgang vil formentlig kunne sluttes af det oven Meddelte.

Saltvandsfiskerierne drives ikke her ved Byen i den Udstrækning, at de kunne være værd at omtale. Stedet forsynes dog ialmindelighed ret godt med Fisk det hele Aar igjennem.

Sandefjords Byfogedembede den 13de Oktober 1876.

C. F. Schancke.

III. Tønsberg.

A. Handel.

Handelen har i det forløbne Femaar, i Lighed med hvad tidligere har været Tilfældet, saagodtsom udelukkende beskjæftiget sig med Byens og dens betydelige Oplands Forsyning. Udskibning af Trælast har vistnok foregaaet i noget større Udstrækning end tidligere, men ligesom denne Bedrift kun er paa Enkeltes Hænder, vil den altid blive af mindre Betydning for Stedet. Handelens Udvikling har i den tilbagelagte Periode været jævn god, og Forholdene inden Handelsverdenen maa derfor siges at have gjort ikke ubetydelige Fremskridt, ligesom Handelsforholdene idet Heletaget nu maa antages at hvile paa et forholdsvis sundt og solid Grundlag. Som Momenter, der i væsentlig Grad maa antages at have medvirket til denne heldige Tilstand, skal fremholdes, foruden gode Aaringer for Skibsfarten og Landmanden, de usædvanligt gunstige Tider for Arbeidsstanden og den simple Sø-

mand, hvis rigelige Fortjeneste naturligen har fremkaldt et i Forhold dertil staaende Forbrug af de til Livsfornødenheder hørende Gjenstande.

B. Skibsfarten.

Den Gren af Tønsbergs Virksomhed, der altid vil blive den hovedsageligste, og af hvis Trivsel Stedets Fremgang paa det stærkeste er afhængig, er Skibsfarten; saavel paa Grund af dets Traditioner som paa Grund af dets Beliggenhed vil Skibsrederiet til alle Tider blive Stedets Hovednæringsvei. Naar der spørges, om hvorledes denne Bedrift i den forløbne Periode stillede sig i Forhold til sidste Femaar (1866—1870), maa Svaret i det Hele blive tilfredsstillende, hvilket gjælder saavel for Fragtfartens Vedkommende som for Sælfangsten paa Ishavet; Aaret 1875 var vistnok i begge Henseender ugunstigt, men saa var til Gjengjæld de foregaaende Aar især Aarene 1872 og 1873 saa meget fordelagtigere, saaledes at Femaaret vistnok gjennemsnitligen maa karakteriseres som en for Stedets Søfartsforhold gunstig Periode.

Hvalfangst paa Finmarken øves fremdeles udelukkende af Hr. Svend Foyn.

Handelsflaaden har i Femaaret erholdt adskillig Tilvæxt, tildels af nye, til Farten paa fjernere Farvande bestemte Fartøier. Ishavsflaaden er forøget med flere Dampskibe, medens derimod flere af de i denne Bedrift anvendte Seilskibe ere trukne ud af Bedriften til anden Anvendelse.

C. Haandværksdriften

er fremdeles i det Væsentlige kun beregnet paa Byens Behov, og maa i det Hele taget siges ikke at staa synderlig høit. Den økonomiske Tilstand inden Haandværksstanden maa imidlertid betegnes som tilfredsstillende.

D. Jordbruget

drives, som tidligere, kun som Binæring af enkelte Kjøbstadsindvaanere, der dels eie dels have forpagtet de paa Byens Grund værende Jordmarker; grundet paa den lette Adgang til Gjødning ere disse Jordeiendomme mestendels fortrinligt opdyrkede og drives antagelig med Fordel af Brugerne.

E. Stedets Tilstand i Almindelighed.

Efter den ved Udgangen af 1870 foretagne Folketælling var Stedets Indbyggerantal da steget fra 4,541 *) til 5,084, hvilket i Byfogdens Indberetning blev betegnet som et lidet gunstigt Resultat; endnu ugunstigere stiller imidlertid Forholdet sig for Femaaret 1871—1875, idet Folkemængden ved seneste Tælling kun udgjorde 5,162 Mennesker. Grunden til denne ubetydelige Progression i Indbyggerantallet er efter min Opfatning ikke at søge i nogen Stagnation end sige Tilbagegaaen af Stedet, men simpelthen i den stedfindende Mangel paa Husrum, hvilket umuliggjør saagodtsom al Tilflytning, idet ethvert beboeligt Rum er til det yderste optaget.

*) Ved Udgangen af 1865.

Stat. Centr. Bur. Anm.

Denne Husnød, der har været i høi Grad trykkende, og som har bevirket betydelig Stigning i Husleien, ser ud til fremdeles at skulle vedvare, idet der saagodtsom ikke bygges Noget; muligt vil de nu synkende Priser saavel paa Materialier som i Arbeidspriser bevirke, at Folk vil tænke paa at bygge.

Efter Ligningskommissionens Ansættelse af Formue og Indtægt har denne i Femaaret været jevnt stigende; Ansættelsen for Aaret 1875 viser en samlet Formue af 1,672,305 Spd. og en samlet Indtægt af 409,925 Spd. De Opgaver for 1870, som ere at sammenholde med disse Tal, gaar ud paa en samlet Formue af 1,368,635 Spd. og en samlet Næring af 306,565 Spd. Efter dette skulde Tilvæxten i Formue have været 303,670 Spd. og i Næring 103,360 Spd., medens Forholdet for det forrige Femaars Vedkommende sammenlignet med Femaaret 1860—1865 kun udviste en Stigning af henholdsvis 96,215 Spd. og 20,930 Spd.

Det som By- og Fattigskat udlignede Beløb udgjorde i Aaret 1875 12,900 Spd. mod 13,700 Spd. for Aaret 1870. Denne Afgang i Skattebeløbet er imidlertid ikke identisk med en Nedgang i Budgettet, men hidrører fra, at der til Hjælp ved Bestridelsen af en af Budgettets Udgiftsposter, nemlig Skolevæsenet, af Brændevinssamlagets Overskud blev anvendt 1,000 Spd.

De skatteydende Borgeres Antal var i Aaret 1875 1,254 mod 945 i 1870.

Bykassens Gjæld er i Femaaret steget fra 41,727 Spd. $17^1/_2$ Sk. til 59,765 Spd. 40 Sk., hvilken Stigning væsentlig hidrører fra Anlægget af Byens nye Vandværk, der har kostet 23,700 Spd.; de til Bestridelse heraf fornødne Midler ere tilveiebragt ved tvende Laan i Byens Sparebank store 18,000 Spd. og 5,700 Spd., af hvilke det første skal tilbagebetales i 40 Aar, medens det sidste indtil videre er afdragsfrit.

Byens Middelskole havde ved Udgangen af 1875 130 Elever mod 179 ved Udgangen af 1870. Almueskolens Elevantal var ved Udgangen af 1875 499 mod 520 i 1870. I Byen er der desuden 2de større private Pigeskoler og 1 privat Borgerskole, hvilken sidste er stiftet af og tilhører Svend Foyn. Foruden den allerede tidligere bestaaende Haandgjerningsskole er der ogsaa i Løbet af den sidste Tid stiftet en Husflidsskole, der imidlertid endnu er for ny til, at der kan paavises Resultater af dens Virken.

I Aaret 1873 oprettedes Tønsbergs Samlag for Brændevinshandel, der nu er ene Indehaver af Retten til Brændevinsudsalg i Smaat og af Udskjænkning i Byen. Samlagets Omsætning stiller sig ifølge dets Aarsregnskaber saaledes:

i Aaret 1873	32,414	Potter	Brændevin
1874	105,181	—	—
1875	101,128	—	—

Forretningens Overskud var i de samme Aar følgende:

i Aaret 1873	709	Spd.	94	Sk.
1874	5,654	—	116	-
1875	9,374	—	113	-

af hvilke Beløb af Kommunen kun er disponeret de foran omhandlede 1,000 Spd. til Skolen, medens det Øvrige med Undtagelse af 1,010 Spd., der er afsat til Reservefond, haves i Behold. Samlagets samlede Skat til Kommunen udgjorde i 1875 4,956 Spd. 11 Skilling.

Naar der spørges, om hvorledes Samlagets Virken stiller sig i Forhold til dets egentlige Øiemed, Forbedring i Ædruelighedstilstanden, maa det, at dømme efter de fra Politimesteren indhentede Opgaver over de Arresteredes Antal i Femaaret, antages, at Drukkenskaben er aftaget noget. Denne Opgave stiller sig nemlig som følger:

i 1871	arresteredes	. . . .	306	Personer
- 1872	—	. . . .	419	„
- 1873	—	. . . .	370	„
- 1874	—	. . . .	329	„
- 1875	—	. . . .	244	„

Samlaget har forøvrigt, især i det sidste Aar, forsaavidt virket under uheldige Omstændigheder, som de gode Tider for den simple Arbeider har bevirket større Konsumption af Spirituosa, end antagelig ellers vilde have været Tilfældet inden denne Samfundsklasse. Den hovedsageligste Hindring mod Samlagets Virksomhed er imidlertid de ved Siden af samme bestaaende Øl- og Vinudskjænkningssteder, hvis Virken udøves mere ukontrolleret, og som af den Grund har større Tiltrækning end Samlaget.

Den i sidste Beretning nævnte Præstegaardsbygning har været færdig siden Vaaren 1872. Den er smukt og komfortabelt indrettet. Dens Kostende udgjorde omtrent 6,450 Spd., medens den Sum, hvorfor den er forsikret i Landets almindelige Brandforsikringsindretning, er 8,100 Spd.

Hvad Byens kommunale Indretninger forøvrigt angaar, har disse i Femaaret været vedligeholdte og forbedrede, saavidt det har kunnet ske uden Overtagelse af extraordinære Byrder; dette gjælder navnligen Veivæsen, Havnevæsen samt Brand- og Lygtevæsen.

Til Bedømmelse af Rørelsen skal jeg derhos tillade mig at hidsætte Følgende.

Til den projekterede Jernbane fra Drammen igjennem Grevskaberne har Tønsbergs Kommune tegnet Aktier til Beløb 75,000 Spd., hvorhos man har forpligtet sig til at tegne Aktier for den Grund, Byen kommer til at afstaa til Banen; der er desuden af Private tegnet Aktier for 31,000 Spd.

Mellem Byen og Hovedstaden underholdes der nu daglig Forbindelse ved 4 Dampskibe, hvoraf 1 er hjemme i Byen og 1 tilhører Tønsbergs og Hortens Dampskibsselskab; de 2de andre eies af Aktieselskaber i Kristiania. Desuden underholdes der ugentlig direkte Dampskibsforbindelse paa Drammen og Frederikshald, saaledes at Stedet altsaa nu anløbes af 6 Dampskibe.

Stedets Sparebank udvikler fremdeles en stigende Virksomhed, skjønt det siger sig selv, at Konkurrencen med den ny oprettede Privatbank ikke har været uden Indflydelse paa dens Virken. Ved Udgangen af 1875 udgjorde den Kapital, Banken havde under Forvaltning, 794,240 Spd. 107 Sk. mod 695,855 Spd. i 1870. Af Bankens Overskud er i Femaaret, som tidligere, Adskilligt bevilget til Fremme af nyttige Indretninger for Byen.

Den i Aaret 1870 stiftede „Tønsbergs Privatbank“ har vist sig at være en Indretning af Gavn saavel for Byen som dens Omegn. Banken, der nu virker med en indbetalt Aktiekapital af 25,000 Spd., havde ved Udgangen af 1875 under sin Forvaltning omkring 400,000 Spd., Grundfondet og et Reservefond stort 5,429 Spd. deri iberegnet. Bankens Omsætning udgjorde i 1875 7,220,240 Spd. 91½ Skilling.

Af Stedets 2de Skibsassuranceforeninger havde den Vestfoldske Forening ved Udgangen af 1875 en Assurancesum af 3,962,489 Spd. paa 883 Resikoer, og den østlandske Forening en samlet Forsikringssum af 1,130,216 Spd. paa 210 Resikoer.

Saagodtsom samtlige indenlandske Skibsassuranceforeninger, ligesom de fleste Søforsikringsselskaber, have Agenter her.

Det i sidste Beretning omhandlede Tønsbergs Søforsikringsselskab har indstillet sin Virksomhed, efterat have tabt omkring 70 pCt. af de 200,000 Spd., der udgjorde dets Aktiekapital.

Taxtværdien af de ved Udgangen af 1875 i den almindelige Brandkasse forsikrede Huse var 879,110 Spd. mod 755,980 Spd. ved Udgangen af 1870. Grunden til denne Forøgelse er, efter det før Anførte, ikke at søge i Tilvæxten af nye Bygninger, men i høiere Værdiansættelse ved afholdte Omtaxtforretninger.

De tidligere omhandlede Arbeiderboliger holdes fremdeles til Udleie af Hr. Svend Foyn.

Syge-, Fattig- og Arbeidshuset anvendes for Fattigvæsenets Regning til Forpleining af Syge og af de Fattige, hvis Optagelse sammesteds findes nødvendig.

Byen har en Sømands- og en Handelsforening, der tæller henholdsvis 121 og 42 Medlemmer; fremdeles en Arbeiderforening, hvis Medlemantal udgjør 248.

Paa Stedet findes en Understøttelsesforening for trængende Sømænd og deres Efterladte, der i 1875 udbetalte Understøttelse til Beløb 514 Spd. 23 Skilling.

Endelig kan bemærkes, at Byen eier flere Legater, hvoraf det betydeligste, Anders Madsens og Hustrus Legat, nu har en aarlig Indtægt af omkring 1,300 Spd., der uddeles i Portioner paa 60 à 50 Spd. til herboende trængende Kvinder af den borgerlige Klasse. Videre kan bemærkes Andreas Foyns Sønners Legat for trængende Sømænd, Lars Dahls Legat til fattige Almueskolebørns Beklædniug m. fl.

De med Indre-Departementets Cirkulære af 27de Januar d. A. modtagne Schemata vedlægges i udfyldt Stand. Noget industrielt Anlæg fandtes ikke her i 1875, hvorfor det ved Cirkulæret af 24de Januar d. A. modtagne Kontrolschema tilbagesendes med Bemærkning herom.

Tønsbergs Magistratskontor den 2den Oktober 1876.

C. W. Sørenssen.
cst.

IV. Holmestrand.

Handel og Søfart er som før de væsentligste Næringskilder.

Handelen.

Trælastudskibningen i Femaaret er for nogen Del udvidet, forsaavidt Opkjøb af Trælast og Udskibning ogsaa er foregaaet ved fremmede Rederier. Hovedexporten er fremdeles Bjelker til Holland, Props og Battens til England og Skotland. Til Frankrig har neppe nogen Udskibning fundet Sted, medens Forholdet med dansk Last — i Regelen kun Lægter, Kult og Smaalast — er omtrent som før, efter min sidste Beretning i Aftagende, hvad fremdeles er Tilfældet. Af Udskibningen falder forøvrigt en langt større Part paa Femaarsperiodens første Halvdel end paa de to sidste Aar. Efter Opgave fra Toldkammeret udgjorde Trælastudførselen i Femaaret 29,525½ C.-L. mod 24,714½ i foregaaende Femaar, altsaa en Forøgelse i Femaaret af 4,811 C.-L. Anden Udførsel af Betydning end Trælast og Træmasse fra Vittingfossens Brug har ikke Stedet.

Ishavsfarten og den med den i tidligere Perioder stedfundne Udførsel af Sælhundspæk og Skind er bortfalden, idet vedkommende Rederi for et Par Aar siden har afhændet sit for denne Fangst i sin Tid byggede Skib, Franklin.

Detail- og Butikhandelen antages at staa omtrent paa samme Trin som tidligere. Dog vil man sige, at de flere i Bygdelagene i de senere Aar stiftede Forbrugsforeninger ikke ere uden Indflydelse til at bevirke en mindre Omsætning for Byens Handelsdrivende, uagtet Forbruget forøvrigt maa siges at være i Tiltagende. Antallet af de Handlende er dog noget forøget.

Skibsfarten.

Herom gjælder, hvad stadigt har været fremholdt i Beretningerne, at Skibsfarten er og vil vedblive at være af særdeles Betydning for Stedet. Ifølge Toldbodens Opgave er Læstedrægtigheden under Qvinqvenniet tiltaget med 1,268½ C.-L., idet Tilgangen af Skibe, især i Femaarsperiodens første Halvdel, var betydelig, efter Opgaven 8 Fartøier. I Femaaret er bygget 2 større Fartøier og et Par Jagter paa vedkommende Eieres egen Tomt, da, som tidligere bemærket, egentligt Skibsværft ikke haves, medens dog ved Havnebolværket fremdeles Reparationer af Fartøier foretages.

I Havnen har der saagodtsom stadigt været mudret nogen Tid hver Sommer, men hvortil nu alene benyttes Haandmuddermaskine, saa at Arbeidet kun avancerer langsomt.

Haandværksdriften

indskrænker sig fremdeles væsentlig til Byens eget Behov; alene Garverierne og Farveriet har ikke saa ganske liden Beskjæftigelse ogsaa for nærmeste Landdistrikt. De bedst repræsenterede Haandværkere ere Skomagere og Snedkere. Flere Arter af Haandværk savnes dog ganske.

Den tidligere herværende Haandværkerforening er opløst, og kan det overhovedet neppe siges, at Haandværksstanden skrider synderlig fremad.

Fabrikker.

Her vedlægges som Bilag 6 Stykker udfyldte Schemata, som modtagne med Amtets Paategningsskrivelse af 18de Februar sidstleden.

Bjergværksdrift

forefindes ikke.

Skibsbyggeri.

Herom henvises til hvad der er anført under Afsnittet „Skibsfart."

Jordbrug.

Stedet har ingen Bymark.

Stedets Tilstand i Almindelighed.

Husfliden indskrænker sig til Familiernes eget Behov, og frembyder intet til Afsætning. Fiskeri drives som tidligere mest med Bakke, Line og Not. Undervisningsanstalterne ere de samme som i forrige Femaar, nemlig Tordenskjoldske Borgerskole og Almuskolen, med samme Lærerpersonale og omtrent et lige stort Elevantal som før. Sømandsforeningen existerer fremdeles, men er kun i Virksomhed om Vinteren. Haandgjerningsskolen virker fremdeles, og herom henvises til forrige Beretning.

Sparebankens Virksomhed er fremadskridende. Af vedlagte Extrakter fremgaar følgende Resultater:

Indskudskapitalen, som den 31 December 1870 var	120,400 Spd.
udgjorde den 31 December 1875	156,603 —
Sparebankens Fond, som den 31 December 1870 var	19,447 —
udgjorde den 31 December 1875	21,536 —
Banken havde under Forvaltning den 31 December 1870	140,000 —
og den 31 December 1875 ca.	178,140 —

Efter Udbetaling af Gaver og Tab paa to solgte Eiendomme, tilsammen 3,193 Spd., har Banken i Femaaret havt et Overskud af 2,089 Spd., som er tillagt Fondet.

Om Holmestrands Badeindretning maa henvises til foregaaende Femaarsberetning.

Antallet af brandforsikrede Bygninger var ved Udgangen af Aaret 1875 229, brandforsikrede for 269,610 Spd.

Folkemængden her efter sidste Folketælling den 31 December 1875 var 2,213 mod 2,144 Indbyggere den 31 December 1870 og 2,084 ved Udgangen af Aaret 1865.

Til- og Fraflytninger har ikke fundet Sted i nogen bemærkelig Grad, og Emigration heller ikke, neppe mere end en Familie.

Angaaende Skattevæsenet kan anføres:

I Periodens Løb har været udlignet:

	Byskat		Fattigskat	
1871	3,715 Spd.	101 Sk.	2,911 Spd.	5 Sk.
1872	3,700 —	2 -	2,473 —	27 -
1873	3,355 —	67 -	2,503 —	74 -
1874	3,619 —	18 -	2,536 —	92 -
1875	4,015 —	19 -	2,115 —	104 -
	18,405 Spd.	87 Sk.	12,540 Spd.	62 Sk.

Derhos er udlignet som Feierskat paa Brandassurancesummen aarlig 300 Spd.

Den beskattede Formue i Femaaret har været gjennemsnitlig 321,000 Spd. pr. Aar, medens den mindste, nemlig i Aaret 1872, var 275,500 Spd. og den største i Aaret 1875 346,000 Spd.

Byens Gjæld ved Udgangen af Aaret 1875 var 23,146 Spd. 67 Skilling.

Her vedlægges de med Amtets Paategningsskrivelse af 15de Februar 1876 modtagne Schemata i udfyldt Stand.

Holmestrands Byfogedkontor den 31te Juli 1876.

Schenck.

V. Svelvik.

Jeg har den Ære hoslagt at oversende 1 Exemplar af hvert af de mig tilstillede Schemaer vedkommende Femaarsberetningen for Ladestedet Svelvik i udfyldt Stand og skal angaaende Ladestedets økonomiske Tilstand bemærke Følgende:

Dampskibstrafiken paa Svelvik er fremdeles livlig, saa Kommunikationen baade med Nabobyerne og Kristiania er mere end let, saalænge Søfarten er aaben, og naar det besluttede Veianlæg til Drammen bliver færdigt, vil Ladestedets Landværts-Kommunikation Intet efterlade at ønske.

Nogen væsentlig Forandring med Hensyn til Ladestedets Næringsveie og økonomiske Forhold antages ikke at være indtraadt, dog har vistnok den høiere Hyre og Dagløn bevirket, at Almenvelstanden er større.

Handelen sysselsætter det samme Antal Kjøbmænd som før, hvorimod Udførselen af Trælast neppe er nævneværdig længere.

Skibsrederi og Skibsfart er fremdeles Stedets vigtigste Næringsvei. Fragtfarten har for den største Del af Femaaret paa Grund af lave Fragter givet lidet Overskud. Ved Udgangen af 1875 udgjorde Stedets Handelsflaade, saavidt jeg har kunnet erfare, 32 Skibe, med samlet Drægtighed af ca. 3,300 Kommercelæster.

Haandværksdriften staar omtrent paa samme Standpunkt som før, og Stedet mangler i høi Grad duelige Haandværkere næsten af ethvert Slags.

Stedets tvende Skibsverfter har i hele Femaaret været i stadig Virksomhed. Der er repareret Skibe til en samlet Drægtighed af ca. 10,000 Kommercelæster, men kun bygget 1 nyt Skib af 118 Læsters Drægtighed.

Et tredie Skibsværft skal anlægges og vil antageligt være i Virksomhed anstundende Vinter.

Foruden den kombinerede høiere og lavere Almuskole har Stedet et Par Privatskoler.

Stedet har en Sømandsforening, der tæller temmelig mange Medlemmer og med Tiden maaske vil udvikle en gavnlig Virksomhed.

Den i 1862 oprettede Understøttelseskasse for uheldige Søfolk og deres trængende Efterladte har udfoldet en velsignelsesrig Virksomhed, men har paa Grund af de mange og store Krav, der ved de hyppige Forlis er gjort til den, ikke gaaet særdeles fremad i Femaaret.

Sparebankens Virksomhed har været jævnt fremadskridende.

Til- og Fraflytning har ikke fundet Sted i nogen nævneværdig Grad og ligesaalidt Emigration.

Af Kommunen og et Par Private eies en Del ubebyggede Grunde, hvorpaa drives lidt Jordbrug.

Eiendomspriserne ere ikke længer i Dalende.

I 1875 har Kommuneskatterne været udlignede paa:

	Skatteydere.	Antagen Formue. Spd.	Antagen Indtægt. Spd.	Skatbar Indtægt. Spd.
	486	332,550	115,850	64,776
Sammenholder man disse Tal med de tilsvarende for 1870 nemlig . .	431	239,200	91,110	49,441

saa vil det sees, at Stedet er i god Fremgang.

Indbyggerantallet viste ogsaa ved sidste Folketælling normal Stigning.

Stedets Gjæld er i Femaaret formindsket med ca. 2,150 Spd. og udgjorde ved Udgangen af 1875 med et rundt Tal 10,000 Spd.

Opgave over de i Femaaret i Svelvik afholdte Udpantningsforretninger og smaa Exekutionsforretninger vil overensstemmende med Indredepartementets Paabud findes anført paa Bagsiden af Schema No. 8 for Landdistriktet.

Denne Beretning er, grundet paa mig utilregnelige Om-

stændigheder, bleven kortere og ufuldstændigere end ønskeligt kunde være; men jeg haaber dog, at der af samme vil fremgaa, at Ladestedets Tilstand er god og i jævnt Fremadskridende.

Jeg har det bedste Haab om Stedets fremtidige Trivsel og Fremgang, naar blot — hvad jeg forøvrigt ikke tvivler paa — den stigende økonomiske Evne og den fremadskridende Oplysning maatte faa Bugt med den her i høi Grad herskende smaalige Jalousi og Mangel paa Samhold.

Ædruelighedstilstanden er særdeles god i Ladestedet.

Jeg har med Formandskabet konfereret angaaende Udfyldningen af Schemaerne, ligesom disse Bemærkninger ikke have fundet Modsigelse hos samme.

Svelviks Magistratskontor den 30te August 1876.

Johansen.

VI. Horten.

Handel.

Ladestedets Handel er, skjønt i Tiltagende, ikke særdeles betydelig; dog have i de senere Aar Ladestedets Handlende, hvis Antal ogsaa er noget voxet, mere og mere overtaget at forsyne Stedets Indvaanere med de vigtigste Nødvendighedsartikler, ligesom ogsaa det omliggende Landdistrikt herfra for en ikke ubetydelig Del henter sine Fornødenheder. I 1875 har efter en Opgave fra Toldkammeret de vigtigste Indførselsartikler været: Stenkul, saltet Kjød og Flesk, Makrel, levende Faar og Svin, Æg, Smør, Ost, Humle, Rug, Byg, Hvedemel, Papir, Uld- og Bomuldsvarer, Vin, Brændevin, The samt mest for Carljohansværns Værft foruden Stenkul og Cinders tillige Metalvarer, Støbesand, Malervarer, ildfaste Mursten, Slibestene, Pantserplader, Dykkerapparater og forskjellige Sager henhørende til Torpedovæsenet.

Toldintraderne have i 1875, ligeledes efter Opgave fra Toldkammeret, for Toldstedet udgjort i det Hele 3,881 Spd. 5½ Skill., hvoraf 45 Spd. 79 Skill. i Trælasttold, der imidlertid ene og alene vedkommer Aasgaardstrand.

Ladestedet havde den 31te December 1875 61 Detailhandlere, som antagelig benyttede sin Handelsret, nemlig 3 Landhandlere, 43 Handelsborgere samt 15 Fruentimmer, der have Handelsret. Foruden de 3 Landhandlere, som have Ret til Brændevinshandel, have 2de Udskjænkningsret, den ene efter Lov af 6te September 1845 og den anden som Gjæstgiver efter Bevilling. Nu som tidligere omsættes et ikke ubetydeligt Kvantum Varer af reisende Handelsmænd, som igjen opsige deres Borgerskab. Denne Trafik er dog noget i Aftagende derved, at de ikke selv tage midlertidigt Borgerskab, men overgive Varerne i Kommission til en Handelsborger her, som udelukkende driver saadan Kommissionshandel.

Ved Udgangen af forrige Aar havde 12 Personer almindelig Udskjænkningsret og 1 efter L. 12 Juni 1869 § 3. 4 Personer have almindelig Udskjænkningsret, uden at have kunnet udøve samme. Man har oftere stærkt følt Uleiligheden af, at Handel med Øl er fri, idet Omgaaen af Loven om Ølskjænkningen meget lettes derved, at Øl hentes fra Ølhandlerne og fortæres hos en tæt ved Boende til Tider, da Udskjænkning ikke kan finde Sted.

Stedet har 1 Apothek.

Skibsfart.

Stedets Skibsfart maa snarere siges at være gaaet tilbage end frem. Hortens Skibsaktieforening, der blev dannet med lovende Udsigter til at give denne Næringsvei et Fremstød her paa Stedet, har efter flere Uheld solgt sine Skibe og hævet sine Forretninger med et ikke ubetydeligt Tab for Aktieeierne. Forøvrigt lider denne Næringsvei her som andetsteds i Landet under mislige Conjuncturers Tryk. Den samlede Læstedrægtighed af de selve Horten tilhørende Fartøier udgjorde ved Slutningen af forrige Aar efter Toldkammerets Opgave 2,544 Kommercelæster = 5,342 Tons.

Nogen Sømandsforening eller Indretning forøvrigt til den private Søfarts Fremme eller Gavn findes ikke her paa Stedet.

Haandværksdrift.

Da Haandværksdriften er fri her paa Stedet, vil det vanskelig med Nøiagtighed kunne opgives, hvor mange der drive Haandværk som Mestere. Efter de i denne Henseende indhentede Oplysninger antages 40 at drive denne Næring som saadanne.

Stedet har 1 Guldsmed og 2de Bogtrykkere.

Nogen Udførsel af Haandværksarbeider herfra kan ikke siges at finde Sted, uden muligens for Snedkerarbeide. Nogen Indretning til Fremme af Haandværkets Udvikling findes ikke. En Haandværkerforening har existeret, men har væsentlig kun været beregnet paa selskabelige Sammenkomster, og maa fortiden ansees som hævet.

Fabrikdrift.

Her paa Stedet drives saagodtsom ingen Fabrikdrift udenfor den, der finder Sted i de militære Værksteder paa Carljohansværn. Den ved Carljohansværns Værft antagne

private Arbeidsstyrke udgjorde efter et Middeltal i December 1875: 15 Formænd, 10 Snedkere, 112 Tømmermænd, 14 Murere, 160 Smede, 14 Opslagere, 138 forskjellige Haandværkere, 100 Sjouere, 8 Kudske og 12 Drenge.

2de Ølbryggerier drive Forretningen saavidt i det Store, at den maa betegnes som Fabrikdrift. Til det ene Ølbryggeri hører et Malteri. Produktionen er væsentlig beregnet for Stedet og Omegn. Her findes ogsaa 2de Garverier, men deres Bedrift drives neppe i det Omfang, at den tør benævnes Fabrikdrift.

Bjergværksdrift

har Stedet ikke.

Skibsbyggeri

drives ikke paa Stedet uden for Statens Regning ved Carljohansværn med ny Bygning og Reparation af Krigsskibe. Dog benyttes undertiden Marinens Dok ogsaa til Reparation af private Fartøier, men finder denne Benyttelse nu Sted i mindre Udstrækning end tidligere, da saadan Indretning ikke fandtes paa denne Kant af Landet.

Fiskeri

beskjæftiger kun en meget ringe Del af Ladestedets Befolkning. De, som drive denne Bedrift som udelukkende Næring, vare ved forrige Aars Udgang, saavidt man har kunnet erfare, kun 9. Der synes at være Grund til at tro, at denne Næringsvei her maatte kunne trives, og at der ikke alene maatte kunne af Stedets Indvaanere fiskes tilstrækkeligt til eget Behov, men ogsaa til Udførsel, men dette er ikke Tilfældet, idet Stedet for en ikke ringe Del forsynes med Fisk fra Landdistriktet. De Fiskearter, som især ere Gjenstand for Fangst, ere: Torsk, Flyndre, Aal, Hvitting, Lange, Haa, Krabber og i større Mængde Kolje. De Fangstredskaber, som benyttes mest, ere Drivgarn, Teiner, Haandsnøre og Bakker. Ferskvandsfiskeri findes ikke indenfor Ladestedet. Laxe- og Ørretfiske drives inden Ladestedet, men uden noget særdeles Udbytte, ligesom Makrelfangst heller ikke i nogen større Maalestok drives herfra Stedet.

Jordbrug.

Som tidligere oplyst har Byen ingen Bymark, men en stor Del af dens ubebyggede Areal optages af Marker, der dels tilhøre Staten dels Private. Her drives saaledes et ikke saa aldeles ubetydeligt Jordbrug, formentlig omtrent i samme Udstrækning som i forrige Indberetning anført. Den almindelige Dagløn for en Arbeidskarl er 60 Skill. Den aarlige Løn for en Tjenestekarl kan ansættes til omkring 60 Spd. Nogen Landbrugsforening findes ikke paa Stedet, ligesaalidt som her har været afholdt nogen Landbrugsudstilling. Til Forædling af den i Byens Omegn producerede Melk findes 2de Meierier. I det ene er indleveret i 1875 80,000 Potter nysiet Melk. Der er produceret 20 BT Smør, ingen Ost, og forøvrigt er Melken afhændet som Fløde og skummet Melk. Ved det andet Meieri er indleveret 76,162$^3/_4$ Potter nysiet Melk til en Pris af 3$^1/_2$ Skill. pr. Pot. Melken er fornemmelig solgt som skummet Melk og Fløde samt noget nysiet. Endvidere har Meieriet kjøbt og afsat 50,000 Potter skummet Melk fra Undrumsdals Meieri.

Stedets Tilstand i Almindelighed.

Stedet har siden 1858 havt sit eget Formandskab bestaaende af 5 Medlemmer. Da de Stemmeberettigedes Antal ved Udgangen af 1875 udgjorde 256, har følgelig ingen Forøgelse fundet Sted med Hensyn til Antallet af Kommunerepræsentationens Medlemmer. Folkemængden udgjorde ved Folketællingen den 31te December f. A. tilstede 5,302, tilreisende 124 og fraværende 279, altsaa Stedets Folkemængde 5,457 Individer. Der er saaledes skeet en Formindskelse i Ladestedets Indvaanerantal fra 1865. Grunden til Formindskelsen tilskreves i forrige Indberetning væsentlig den Indskrænkning, som var skeet i Værftsdriften, og da denne ikke i nogen væsentlig Grad er udvidet, har Ladestedet ikke naaet det tidligere Folketal. Garnisonens Bortdragning og Korpsernes Indskrænkning har ogsaa noget bidraget til at formindske Folketallet. Den tilbagelagte 5 Aars Periode har forøvrigt været gunstig for Ladestedets Trivsel, idet Værftsdriften ikke har været underkastet Fluktuationer, der strax virke yderst nedtrykkende paa Stedet, som har sin væsentligste Næring fra Værftet. Da Arbeidspriserne derhos have været høiere end tidligere, maa Arbeidsklassens Stilling siges ikke uvæsentlig at have forbedret sig. Udvandring til Amerika antages saaledes heller ikke i de sidste Aar at være skeet i nogen særdeles betydelig Grad, hvortil forøvrigt Grunden kanske væsentligst maa søges deri, at Forholdene dersteds have været mindre gunstige. Da Udvandringen ikke sker direkte herfra, haves ingen Oplysninger, som kunne vise Forholdet i denne Henseende.

Hvad Ædruelighedstilstanden angaar, da tror jeg, saavel efter egen Iagttagelse, som efter Konference med andre, der have Anledning til nærmere at betragte Forholdene, at kunne erklære den for tilfredsstillende, navnlig naar hensees til Stedets store Arbeiderbefolkning. Brændevinsdrik maa snarere siges at være i Aftagende end i Tiltagende, uagtet den forøgede Brændevinsafgift i det sidste Aar synes at tale derimod. Overdreven Nydelse af bayersk Øl antages i Særdeleshed at have været Grunden til Beruselse, hvor denne offentlig er kommen tilsyne. Som Bidrag til Bedømmelse af Sædelighedstilstanden indtages her følgende Opgave, meddelt af Sognepræsten efter Ministerialbøgerne:

Aaret	1871	af	138	Fødsler	11	uægte	altsaa	7,9	pCt.
—	1872	-	150	—	12	—	—	8,0	—
—	1873	-	146	—	10	—	—	6,9	—
—	1874	-	130	—	10	—	—	7,7	—
—	1875	-	140	—	7	—	—	5,0	—

eller gjennemsnitlig for de 5 Aar 7,1 pCt., hvilket formentlig maa ansees som et ganske gunstigt Resultat, sammenlignet med, hvad der er Tilfældet i andre Menigheder.

Disse ialfald ikke uheldige Tilstande tør maaske tilskrives den stærkere religiøse Bevægelse, som i den senere Tid har vist sig her paa Stedet, hvilken ogsaa har faaet et Udtryk i Dannelsen af en Methodistmenighed, hvis Menighedslemmer ved Udgangen af 1875 udgjorde et Antal af 150, og som har skaffet sig en ny opført Stenkirke, der er assureret for 4,500 Spd. Som et ydre Resultat af den indre Missions Virksomhed kan ogsaa nævnes Opførelsen af et Bedehus, hvori afholdes ugentlige Bibellæsninger en større Del af Aaret.

Paa Stedet findes en Arbeiderforening, hvis Formaal egentlig er at yde Medlemmerne en belærende og gavnlig Underholdning. Antallet af Medlemmerne var ved Aarets Udgang 120. Den aarlige Kontingent er 2 Ort, og Bibliotheket udgjør 400 Bind. Da Foreningen kun virker ved smaa Midler, og Stedets store Driftsherre Staten ikke i Lighed med, hvad private Driftsherrer sees jevnligen at gjøre, er kommen den til Hjælp i nogen Henseende, har dens Virksomhed ikke kunnet være af større Betydning, idet den væsentlig har maattet indskrænke sig til at holde nogle Aviser og at anskaffe, saavidt Midler haves, Bøger til Udlaan. Af Stedets Sparebank er der i forrige Aar ydet et Bidrag af 20 Spd. til Indkjøb af Bøger.

Af Understøttelsesselskaber findes paa Stedet følgende, hvorom der under 26de Februar d. A. er givet Indberetning til det ærede Amt, nemlig:

1) Søetatens Understøttelsesindretning.
2) Pensionsindretning for Marinens Haandværkskorps.
3) Sømilitaire Korpses Underofficerers Understøttelsesforening.
4) Marinens mekaniske Værksteds Sygekasse.
5) Hortens Arbeiders Hjælpe- og Understøttelses-Forening.
6) Hortens Begravelsesforening.

Af disse raader Søetatens Understøttelsesindretning over det største Fond. Dette udgjorde ved Udgangen af 1875 30,244 Spd. 118 Skill.

Til Udbredelse af Oplysning inden Ladestedet haves:

1) en Real- og høiere Almuskole, der er besluttet at skulle omdannes til en Middelskole, hvis det ansøgte Statsbidrag bevilges. Da et Bidrag af 800 Spd. nu er bevilget, vil antagelig Omdannelsen foregaa. Ved Udgangen af Aaret 1875 havde Skolen følgende Lærerpersonale: 1 Inspektør og 1ste Lærer aflønnet med 550 Spd. og 3de faste Lærere aflønnede med 400, 300, 250 Spd. samt en Gymnastiklærer med 30 Spd. Tillige haves 5 Lærerinder, hvoraf 3 med fast Løn, nemlig 170, 145, 110 Spd. og 2de med Timebetaling samt en Lærerinde i Gymnastik aflønnet med 30 Spd. Elevernes Antal udgjorde den 31te December 1875 137, hvoraf 76 Gutter og 61 Piger. Kommunekassens Tilskud til Skolen i 1875 udgjorde 730 Spd.
2) 3 Almuskoler, hvoraf 2de underholdes af Kommunen og 1 af Staten. Kommunens Skoler har 4 Lærere, hvoraf 2de aflønnes med 290 Spd., 1 med 265 og 1 med 225, 2de Lærerinder i fulde Poster med Løn hver 130 Spd. og 3de Lærerinder i halve do. med hver 60 Spd. aarlig Løn. Derhos er bevilget 120 Spd. til Timebetaling for de Lærere, som undervise i en Hjælpeklasse. Børneantallet udgjorde 31te December f. A. 607, deraf 286 Gutter og 321 Piger, fordelte i en Fællesklasse og en Hjælpeklasse samt i 7 Klasser for Piger og 7 for Drenge. I Statens Skole haves 3 Lærere og Discipelantallet udgjorde 31te December f. A. 208, hvoraf 100 Drenge og 108 Piger, fordelte i 6 Klasser.
3) en Haandgjerningsskole, som for endel underholdes ved private Tilskud, samt af et Legats Midler. Hortens Sparebank har i sidste Aar ydet et Bidrag til Skolen stort 25 Spd. Elevernes Antal var ved Udgangen af 1875 27, deraf 16 Frielever. Skolen havde 2de Lærerinder, der aflønnedes med 96 Spd. aarlig, nemlig den ene med 60 og den anden med 36 Spd.

I Carljohansværn, Marinens Hovedstation, der henhører under Ladestedet, er en Søkrigsskole til Uddannelse af Officierer, som ikke har været i Gang i de sidste Aar, men i f. A. er bestemt at skulle begynde sin Virksomhed igjen i dette Aar, samt en Korpsskole til Uddannelse af Underofficierer og Søartillerister. I Forbindelse med det til Orlogsværftet hørende mekaniske Værksted er sat en teknisk Skole, der i den senere Tid har erholdt nogen Udvidelse og ved forrige Aars Udgang havde et Elevantal af 36 samt et Lærerpersonale af 6.

Til Marinen hører et offentligt Bibliothek, der tæller omtrent 5,000 Bind, og som til Indkjøb af Bøger erholdt et Bidrag af Søkadetkorpsets Fond i det sidste Aar stort 300 Spd.

Ladestedet har en Sparebank, som ved Udgangen af Aaret 1875 forrentede 142,266 Spd. 37 Skill.; Indskydernes Andel var 129,270 Spd. 119½ Skill. Selv eiede Banken foruden en Bygning, der for endel udleies til den høiere Almu- og Realskole, 12,955 Spd. 37½ Skill. Bankens Overskud i 1875 var 966 Spd. 22½ Skill.

Efter en fra Kæmneren meddelt Opgave hidsættes følgende Oplysning om Skatteforholdene.

Aar.	Taxt af fast Eiendom.	Formue.	Skatbar Indtægt.	Skat paa Indtægt.		Skat paa Formue.		Feierskat udlignet paa Huseierne.		Bygningsskat $\frac{1}{4}$ % af Assurancesummen af de Huse, hvis Eier ikke bebor Stedet.		Byskat udlignet.		Fattigskat.		Antal Skatteydere
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	
1871	491,610	527,845	154,157	3,138	35	263	110	360	49	123	60	3,886	14	5,402	34	1,428
1872	489,920	458,450	164,372	2,706	58	229	42	360	28	137	105	3,433	113½	6,056	42	1,395
1873	476,410	439,040	175,103	2,550	26	219	68	360	29	157	111	3,287	108	5,126	66½	1,478
1874	498,190	468,000	182,200	2,832	55	234	„	361	„	150	„	3,577	55	5,208	54	1,520
1875	556,570	475,310	185,982	3,503	32	238	70	362	4	116	24	4,220	10	4,863	7	1,479

Brændevinsafgiften udgjorde i 1875 1,833 Spd. 40 Skill., hvoraf $^3/_5$ tilfaldt Bykassen og $^2/_5$ Fattigkassen.

Afgift af Hunde var for bemeldte Aar opført med 61 Spd., og Afgift af Øl- og Vinskjænkning med 360 Spd., hvoraf $^3/_5$ tilfaldt Bykassen og de øvrige $^2/_5$ Fattigkassen.

Bykassens Gjæld var ved Aarets Udgang 2,700 Spd. til Statskassen i Anledning af Distriktsfængslets Opførelse, samt 200 Spd. til Hortens Sparebank i Anledning af Indkjøb i sin Tid af en Skolebygning.

Havnekassens Gjæld 2,500 Spd. til Hortens Sparebank i Anledning af Opførelse af en Brygge, samt 500 Spd. til Carljohansværns Værft for Muddringsomkostninger.

Fattigkassens do. 2,600 Spd. Rest paa et rentefrit Laan af Hortens Sparebank oprindelig stort 3,000 Spd. til Opførelse af en Arbeidsanstalt.

Ladestedets økonomiske Forfatning maa som bemærket ansees i det siden seneste Femaarsberetning forløbne Tidsrum at have i væsentlig Grad forbedret sig. Virksomheden ved Værftet har, som tidligere antydet, været jevn, og de forhøiede Arbeidspriser have noget bidraget til en større Velvære hos Arbeiderne, medens paa den anden Side de forhøiede Priser paa de fleste Nødvendighedsartikler stærkt have bidraget til at neutralisere de gunstige Virkninger af de forøgede Indtægter. De i forrige Indberetning omtalte væsentlige Ulemper saavel i økonomisk som moralsk Henseende af de da skildrede mindre heldige Forholde ere saaledes nu for den største Del afhjulpne.

Da den hele Kommune saagodtsom har sin Underholdning fra Værfts- og Marine-Virksomheden, og her udenfor denne ikke findes nogen industriel Virksomhed af Betydenhed, er Følgen den, at her kun er liden Formue inden denne, og at den saaledes kun har liden Evne til at offre noget betydeligt paa Udviklingen af de kommunale Indretninger, hvilken saaledes kunde ønskes raskere. For at nævne et Exempel, Mangelen paa hensigtsmæssige Skolelokaler lægger saaledes adskillige Hindringer i Veien for en god og hensigtsmæssig Ordning af Skoleforholdene, men der er under Kommunens nuværende økonomiske Forholde kun ringe Haab om, at der snart kan gjøres noget særdeles til at faa disse ikke uvæsentlige Mangler afhjulpne.

Til Kommuneudgifterne yder Staten, Stedets største Eiendomsbesidder og Industridrivende, ikke noget direkte Bidrag uden til Fattigvæsenet, og dette Bidrag, der i de sidste Aar er forhøiet til 750 Spd. aarlig, ansees endnu for kun lidet fyldestgjørende, og finder Kommunen sig forfordelt ved Bidragets Ubetydelighed. Naar der som Grund for Fattigbidragets Tilstrækkelighed er fremholdt, at Kommunen paa en indirekte Maade ydes et stort Bidrag ved de kommunale Indretninger, som underholdes af Staten, og som kommer Kommunen tilgode, da ville Kommunens Myndigheder kun forsaavidt indrømme Rigtigheden heraf, som de finde, at Staten derved muligen yder et passende Æqvivalent for, hvad der af den kunde fordres som Byskat. Men saa meget synes imidlertid vist, at det heromhandlede Forhold mellem Staten og Kommunen ved den Bestemmelse i Ladestedsloven, hvorved Staten er fritaget for Ligning, ikke synes at være ordnet paa en tilfredsstillende Maade, og jeg har troet udtrykkelig at burde nævne dette Forhold, fordi jeg deler den Opfatning, at saalænge det ikke lykkes at faa Forholdet anderledes ordnet, eller Staten viser en større Liberalitet ved Bestemmelsen af det Bidrag, den yder, ligger heri en væsentlig Hindring for Stedets fremtidige Udvikling i kommunal Henseende.

Stedet er paa den ene Side nødt til at finde sig i alle de Uleiligheder, som en stor Fabrikdrift og Arbeidsstyrke inden dets Omraade altid medfører, uden at det paa den anden Side nyder de Fordele, som en saadan Virksomhed medfører, idet Kommunen er nægtet Adgang til at fastsætte de Afgifter, som en saadan nødvendig maa være underkastet. Medens Staten selv efter sine egne Interesser regulerer sin Virksomhed, tilkalder eller afskediger Arbeidere, indskrænker eller udvider sin Drift, savner Kommunen enhver Adgang til at gjøre sine Interesser gjældende ved selv at bestemme, i hvilken Grad denne Stedet aldeles dominerende Virksomhed bør bidrage til Kommunens Udgifter. Ønskeligt vilde det være, at en Ordning kunde blive truffen, som sikrer Stedet for, at dette ikke kommer til at blive skadelidende ved den her af Staten drevne Virksomhed.

Den overordentlige Nedgang i Eiendomspriserne, som indtraadte ifølge de mislige Omstændigheder, som ere berørte i forrige Femaarsberetning, synes nu at ville rette sig ialfald noget. Den Omstændighed, at Arbeidsklassens Livsvilkaar har noget bedret sig, saa at de kunne bo bedre, i Forbindelse med, at Flere have tilflyttet Stedet, hvis Kaar staar over Arbeidsklassens, har gjort, at der i den senere Tid har været Efterspørgsel efter Hus af noget bedre Beskaffenhed. Hertil kan muligens ogsaa Anlægget af en Badeanstalt, der om Sommeren fører Fremmede til Stedet, noget have bidraget. Denne Efterspørgsel efter Husrum har igjen havt den Virkning, at Husleien er steget, hvorved Eiendomspriserne ogsaa er gaaet i Veiret, uden at man dog tør sige, at Husenes virkelige Værdi endnu er naaet ved de foregaaede Salg.

Ladestedet staar i levende og jevn Forbindelse saavel med Ind- som Udlandet ved et stort Antal anløbende større og mindre Dampskibe. Forbindelsen med den østre Side af Fjorden er i den senere Tid bleven mindre, oftere til føleligt Savn for Stedet, idet kun et Par Dampskibe nu vedligeholder Forbindelsen. Naar Smaalens-Jernbanen bliver færdig, turde dette Savn maaske blive end føleligere, og kunde Følelsen heraf da kanske blive saa stærk, at det kunde lede til Istandbringelse af en Forbindelse med Moss ved en Dampfærge.

Stedet har en fast Station, der har havt et Bidrag aarlig af Kommunekassen — ved Slutningen af forrige Aar stort 10 Spd. 80 Skill. Stationsholderen er pligtig at holde 4 faste Heste og 3 Reserveheste.

Som Fremskridt med Hensyn til de kommunale Indretninger kan anføres, at Ladestedets Lygtevæsen har ved Sparebankens Liberalitet erholdt en Tilvæxt saaledes, at det samlede Antal Lygter udgjorde 34. Foruden Ladestedets Gadelygter underholdes der af Værftet paa Carljohansværn og de dertil hørende Veie 12 Gaslygter og 14 Parafinlygter. For Havnevæsenets Regning er der opført en Brygge ved Hjælp af et Laan stort 2,500 Spd. Den har imidlertid ved Isbrydning og Storm været udsat 2de Gange for betydelig Skade, som har forvoldt store Reparationsudgifter. De Fordele, som man lovede sig af Opførelsen af denne Brygge, synes hidtil ikke at ville indtræde, da det ikke har lykkes at faa de anløbende Dampskibe til at benytte Bryggen uden kun ganske undtagelsesvis.

Nogen Forbedring med Hensyn til Gadernes Brolægning har der ikke kunnet være Tale om med de Resourcer, som Veivæsenet raader over. Naar det bemærkes, at de Gader og Veie, der skulle vedligeholdes af Ladestedet, har en Længde af henimod 31,000 Fod, vil det ikke forundre, at Kommunen ikke magter mere end at holde dem i farbar Stand. Nogen Brolægning af Rendestene finder dog Sted hvert Aar, saaledes haves for Tiden deraf omtrent 1,000 Favne stensatte, ligesom ogsaa et mindre Beløb aarlig anvendes til Oparbeidelse af Fortouge.

En stor Mangel inden Ladestedet er dets mislige Vandforsyning. Naar undtages en Vandledning, som Carljohansværns Værft har anlagt fra et opdæmmet og udgravet Bassin i Apenæsskoven, og 2de ældre Tømmerledninger fra 3 gravede Bassins i Keisermarken, hvilke saaledes alle tilhøre Værftet og ere anlagte for dettes og Carljohansværns Vandforsyning, haves kun en liden kort Vandledning, der tilhører Kommunen. Beholdningen af Værftets Bassiner udgjør 156,150 Kbf. (34,700 Td.) Vand. Da der forbruges til Værftet, Barakkerne, Garnisonskassernen og Boligerne paa gamle Horten (Carljohansværn) ca. 1,000 Td. Vand daglig, skulde dette Kvantum strække til i omtrent 30 Dage, forudsat at der intet Tilløb var, og der ingen Skade sker paa Ledningerne eller noget extraordinært Behov til Vand indtræder. Imidlertid ere ikke Tilløbene ubetydelige, og have disse Bassiner selv i den langvarige Tørke Sommeren 1875 afgivet det fornødne Vand til det Brug, hvorfor de ere indrettede. Ledningernes Længde udgjør 11,913 Fod, deraf 9,927 Fod Jernledning og 1,986 Fod Træledning. Paa Ledningerne findes 9 Stykker Brandventiler. Trykhøiden er fra 50 til 70 Fod. Det lille Bassin ved en Olle i Aasen med en ganske kort Træledning, som Kommunen eier, afgiver blot Vand til en af Ladestedets 4 Brandbrønde. Da der intet Vand er lige ved Stedet, vilde en Vandledning for denne fattige Kommune være en uoverkommelig Sag; man er derfor ene henvist til Brønde, som i tørre Sommere for en stor Del slippe Vandet. Kommunebestyrelsens Opmærksomhed har været henledet paa Ønskeligheden af for Kommunens Regning at faa gravet flere tilstrækkelig dybe Brønde paa hensigtsmæssige Steder. Den tidligere omtalte Badeanstalt, der er anlagt ved Hjælp af en Aktiekapital, antages i nogen Grad at ville virke til Stedets Opkomst ved, at den fører depenserende Fremmede til Stedet. Paa Grund af manglende Kapital er Anlægget ikke skeet i nogen stor Maalestok. Det er anlagt paa et smukt Sted paa Værftets Grund ligeved en samme tilhørende lille Skov. Det har en Bygning paa Land, hvori erholdes varme Bad med og uden Styrt, samt i Søen et Strømbadehus. I 1875 toges 5,711 Strømbad, 1,918 Karbad samt 135 Styrtebad, og udgjorde Indtægten 434 Spd. 40 Skill. og Driftsudgiften 144 Spd. 88 Skill. Anlægget er paa Grund af den stigende Søgning besluttet udvidet.

Endelig tror man at burde nævne, at der siden 14de Oktober 1872 har været i Virksomhed hersteds en Tvangsarbeidsanstalt, der saavidt skjønnes har arbeidet heldig til at hemme Lediggang og Drukkenskab. Anstalten er oprettet for Fattigvæsenets Regning ved Hjælp at et af Sparebanken bevilget rentefrit Laan stort 3,000 Spd., og eier en ny opført 2 Etages Bygning. Planen er approberet under 4de Juli 1870.

Lemmernes Antal var 1875 12 nye og 3 fra 1874. Af disse var 1 af Kvindekjønnet, Resten af Mandkjøn. 2de vare indsatte efter Dom; de øvrige efter Politimesterens

Resolution i Overensstemmelse med Fattiglovens § 76. De fleste have været stærkt udprægede Drankere. Bestyreren, der tillige er Vagtmester ved Distriktsfængselet, oppebærer en aarlig Løn af 90 Spd. samt 18 Skilling daglig for hvert Lems Bespisning, hvilket sidste Beløb udredes af Delinkventfondet.

Hortens Magistratskontor den 13de Juli 1876.

C. C. Schmidt.

C. No. 2.

VIII.

Bratsbergs Amt.

Underdanigst Beretning

om Bratsbergs Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistrikterne.

a. Jordbruget.

Jordbruget har forsaavidt været drevet under gunstige Vilkaar, som der, om end de enkelte Aar have været ulige i Godhed, dog ikke i Femaaret er indtruffet nogen Misvæxt. Derfor har Priserne paa Landbrugets Produkter for største Del været høie, og Afsætningen har under den gode økonomiske Tilstand i Distriktet været let. Paa den anden Side har Jordbruget været trykket af høi Dagløn og Tjenerløn, saa at alt Arbeide, hvortil leiede Folk maatte benyttes, er blevet dyrt. Følgen heraf har været, at Jordbrugerne i Almindelighed have indskrænket sig til de nødvendige Arbeider og mindre indladt sig paa nye Foretagender, saasom Opbrydning af Nyjord eller større Afgrøftningsarbeider. Dersom der kunde tilveiebringes nøiagtige Opgaver over deslige Arbeider — hvilket dog neppe uden stor Vanskelighed kan ske, og vel heller ikke nogensinde er skeet — vilde det derfor uden Tvivl vise sig, at der i Femaaret er udført mindre heraf end i tidligere Perioder, i hvilke Dagløn og Tjenerløn har været billigere.

Med Hensyn til Brugsmaaden vides der ikke at være indtraadt nogen betydelig Forandring, og jeg kan herom i det Væsentlige henholde mig til tidligere Beretninger. Der er uden Tvivl en Fremgang, idet navnlig Exemplet fra de mere fremskredne Jordbrugere efterhaanden trænger igjennem i større Kredse, saa at bedre Redskaber indføres, og der ved de til Jordbruget hørende Arbeider anvendes mere Omtanke og større Omhu; men denne Fremgang lader sig vanskelig paavise i det Enkelte fra det ene Aar til det andet, medens Jordbrugsforholdene derved, naar man tager en længere Aarrække for sig, vilde befindes at have undergaaet en væsentlig Forandring til det Bedre. Paa Grund af de høie Arbeidspriser antages Brugen af Tærskemaskiner, hvortil Heste benyttes, at være blevet almindeligere, og paa et enkelt Sted er der anskaffet en Tærskemaskine, der drives med Damp. Ligesaa sees det af Lensmændenes Indberetninger, at Meie- og Slaattemaskiner paa nogle Steder ere anskaffede; men i en stor Del af Amtet ere Forholdene af den Beskaffenhed, at disse Maskiner ikke kunne indføres. Navnlig gjælder dette de vidtløftige Udslaatter paa Mark, som ikke nogensinde har været under Ploug.

Forsaavidt Spørgsmaalet om Forholdet mellem Eng og Ager denne Gang er udeladt, tillader jeg mig at bemærke, at dette Spørgsmaal neppe kan ventes besvaret med saa megen Paalidelighed, at Besvarelsen har synderlig Betydning. Det kan vel bestemmes, hvor stort Areal paa en Eiendom i et vist Aar er udlagt til Ager; men ligesom Forholdet ikke alene paa de forskjellige Eiendomme inden det samme Herred, men ogsaa paa den samme Eiendom i forskjellige Aar kan vise sig temmelig afvigende, saaledes vil det være endnu vanskeligere at tilveiebringe en nogenlunde paalidelig Opgave

over Engens Areal. I en stor Del af Amtet foregaar Slaatten nemlig ikke alene paa Mark, som har været dyrket og benyttet til Ager, men den udstrækkes ogsaa til Dele af Eiendommen, som ikke have været opbrudte med Ploug eller fuldstændig ryddede, og hvis Areal neppe kunde opgives, baade fordi Slaattemarken tildels afbrydes ved mellemliggende Fjeld- og Skovpartier, og fordi Slaatten ikke hvert Aar foregaar i samme Omfang, men retter sig efter Aarets større og mindre Frugtbarhed og den Arbeidskraft, som kan benyttes hertil.

Naar Resultatet af de i Forbindelse med Folketællingen i 1875 erhvervede Opgaver over Udsæd sammenholdes med Opgaverne fra 1865, sees det, at der er saaet noget mindre Hvede, nemlig i 1865 843 Tønder og i 1875 676 Tønder, og at i samme Tidsrum Udsæden af Havre fra 8,574 Tønder er gaaet ned til 8,000 Tønder. Derimod er Udsæden af Rug steget fra 382 Tønder i 1865 til 659 Tønder i 1875, og ligesaa er Udsæden af Byg steget fra 7,682 Tønder til 8,173 Tønder. Herved maa bemærkes, at Hvede, Havre og Rug kun i meget liden Udstrækning dyrkes i Øvre Thelemarken, og at Udsæden af Byg i dette Fogderi næsten har været uforandret, nemlig i 1865 5,287 Tønder og i 1875 5,342 Tønder. Forandringen angaar derfor væsentlig Bamble og Nedre Thelemarken, og den antages at have sin Grund i, at Dyrkningen af Rug og Byg paa flere Steder er befundet fordelagtigere end Hvede, og at disse Sædarter ogsaa i nogen Grad have fortrængt Havren, efterhaanden som Jorden er kommen i bedre Stand. Udsæden af Poteter, der i 1865 udgjorde 35,811 Tønder, har i 1875 omtrent været af samme Størrelse, nemlig 35,922 Tønder. Af Vikker til Grønfoder er i 1875 saaet 145 Tønder, hvoraf i Bamble 101 Tønde, i Nedre Thelemarken 39 Tønder og i øvre Thelemarken 5 Tønder. Da der ikke haves Opgave over Udsæd af Vikker i 1865, kan ingen Sammenligning hermed anstilles; men det er rimeligt, at denne Dyrkning i de senere Aar har tiltaget, navnlig i Nærheden af Byerne, hvor Melkekjør om Sommeren paa Grund af Melkesalget holdes hjemme og fodres rigeligere, og Udsæden af Vikker falder derfor ogsaa mest paa Bamble Fogderi.

Af Græsfrø er i 1875 udsaaet i Bamble 9,308 ℔, i Nedre Thelemarken 5,491 ℔ og i Øvre Thelemarken 851 ℔, tilsammen 15,650 ℔. Skjønt dette Kvantum i Forhold til det hele Areal af Eng ingenlunde er stort, saa vilde der dog sandsynligvis vise sig et Fremskridt, dersom der kunde anstilles Sammenligning med 1865, for hvilket Aar Opgave herover imidlertid ikke haves. Dyrkningen af andre Rodfrugter sees at være af liden Betydning, da den kun optager 575 Maal Jord.

Fællesskab i Hjemmarken findes i saa ringe Grad, at det ved en almindelig Oversigt over Forholdene i Amtet kan sættes ud af Betragtning. Derimod er Fællesskab i Skov og Udmark hyppigere, og den i Amtet forrettende Udskiftningsformand har stadig været i Virksomhed med Udskiftning af saadant Fællesskab, saa at det endog har været vanskeligt at imødekomme alle Rekvisitioner.

Af det Leilændingsgods, som tilhørte Fossums Brug, er en Del i Gjerpens Herred solgt og gaaet over til Selveiendom. I Slemdal er fremdeles den største Del af Herredet Leilændingsgods, og der vides ikke i den senere Tid at være foregaaet nogen Forandring med de for Brugen gjældende Vilkaar.

Der har i Femaaret ikke været nogen Landbrugsskole i Amtet, og der er neppe Udsigt til, at et Forslag om at oprette en saadan Skole i den nærmeste Fremtid vilde faa Fremgang.

Med Havevæsenet er ikke indtraadt nogen synderlig Forandring, og det drives fremdeles i ringe Udstrækning og indskrænker sig til de simpleste Væxter, saasom Kaalrabi, Gulerødder og tildels Kaal og Erter. I nogle Distrikter, navnlig Gjerpen og Bamble, er dog Avlen af Æbler af nogen Betydning.

Dyrkningen af Turnips har ikke vundet nogen stor Udbredelse og drives kun paa enkelte større Gaarde.

Potetessygdommen har i de senere Aar, navnlig i 1875, vist sig mindre ødelæggende. Hertil har det maaske bidraget, at saavel 1874 som 1875 vare tørre Aar, da det synes at være Tilfældet, at Sygdommen især udvikler sig ved Fugtighed.

b. Fædriften.

Til Kvægracens Forbedring med Udvalg af gode Avlsdyr og tilstrækkelig Fodring har det i Siljord afholdte Dyrskue væsentlig bidraget, dels ved de uddelte Præmier, dels endnu mere ved den betydelige Kvæghandel, som har udviklet sig i Forbindelse med Dyrskuerne, og hvorved de høiere Priser for gode Dyr have indeholdt den virksomste Opmuntring til at opdrætte saadanne Dyr. Der har i de sidste Aar ved Siden af Dyrskuet i Siljord med Tilskud af Statskassen og Kommunerne ogsaa været afholdt et Dyrskue i Sauland, som har virket paa samme Maade, da Stedet ligger bekvemt for Kvæghandelen i de østlige Distrikter af Thelemarken.

Der har været fremsat den Paastand, at de høie Priser, som ved Dyrskuerne have været givne for enkelte fremragende Dyr, have havt til Følge, at saadanne Dyr ere solgte bort fra Distriktet, og at det nu er vanskeligere at finde enkelte saa udmærkede Dyr som paa de første Dyrskuer, medens det erkjendes, at de udstillede Dyr idet Hele ere jevnt bedre end tidligere. Dersom et saadant Forhold virkelig skulde være fremkommet, saa vilde dette dog neppe for nogen væsentlig Del kunne tilskrives Dyrskuerne, da fremragende Dyr vilde blevet søgte og betalte med høiere Priser af Opkjøbere, om endog Dyrskuer ikke vare afholdte. For Thelemarken er Opdrætning og Salg af Kvæg en naturlig Bedrift, der har været drevet længe førend der var Tale om Dyrskuer, og da

Distriktet er i Besiddelse af en god Kvægrace, er der ingen Tvivl om, at Racen under alle Omstændigheder vilde blive søgt fra andre Distrikter til Livkjør, og at de bedre Dyr vilde blive betalte med høiere Priser. Det er derfor ikke Dyrskuerne, som have frembragt dette Forhold; men derimod have de vistnok bidraget til at regulere Priserne paa en sikrere og rigtigere Maade, idet Prisdommerne have givet Dyrets Egenskaber den rette Karakter og Værdi, og dette maa under alle Omstændigheder erkjendes at være en Fordel, baade fordi Enhver derved kommer til sin Ret, og fordi de rigtige Begreber om Udvalg af Dyr saaledes paa den virksomste Maade udbredes. Forøvrigt har jeg Tvivl om, at den hele Paastand har tilstrækkelig Grund, og jeg skulde snarest tro, at den er fremkommet derved, at Fordringerne nu, som rimeligt kan være, stilles noget høiere end ved de første Dyrskuer, og at det er vanskeligere at finde fremragende Dyr, fordi de fremstillede Dyr, med hvilke Sammenligninger sker, i det Hele er bleven bedre. Naar det bedre Dyr betales med en forholdsmæssig høiere Pris end det ringere, synes den naturlige Følge at maatte være, at Opdrætterne lære at lægge mere Vægt paa at vælge gode Avlsdyr til Tillægget, og at de anvende en omhyggeligere Røgt og Fodring, og naar Erkjendelsen heraf er blevet almindelig, er det neppe at befrygte, at et saa stort Kvægdistrikt som Thelemarken skulde blive saa udsolgt, at ikke et tilstrækkeligt Antal gode Tillægsdyr skulde findes. Der er ogsaa i Distriktet nogle Eiere, som ikke ville skille sig ved fremragende Avlsdyr, om der end bydes dem høie Priser. Saaledes er det mig bekjendt, at der ved et Dyrskue i Sauland blev buden 80 Spd. for en Ko, men at Eieren ikke vilde sælge den. Forøvrigt kan der med Hensyn til de ved Dyrskuerne givne Priser neppe tilveiebringes nogen Opgave, der betegner Dyrenes almindelige Værdi, da denne har mange Grader i Forhold til Dyrets Godhed og derfor neppe kan udtrykkes med enkelte Tal.

Foruden det ældre Meieri i Skien er der i 1871 oprettet et Meieri i Porsgrund samt et nyt Meieri i Skien i 1872. Naar den til disse Meierier leverede Melk antages at være omsat efter en Pris af 4 Skill. eller med et rundt Tal 13 Øre, hvilket vistnok snarere er for lavt end for høit, udkommer der i 1875:

for Skiens Meieri	600,459 Potter à 13 Øre	78,079 Kr.	67 Øre
„ Gjerpens Meieri i Skien	370,009 „ à —	48,101 „	17 —
„ Porsgrunds Meieri	431,000 „ à —	53,030 „	- —
	1,401,468 Potter à 13 Øre	179,210 Kr.	84 Øre

Melken leveres for største Del fra Gjerpens Herred, og det er utvivlsomt, at denne Omsætning har været til væsentlig Fordel saavel for Distriktets Jordbrug som for dets Økonomi i det Hele. Noget Melk leveres ogsaa fra Solum, Eidanger og Holden. At Melken udbringes til en saa høi Pris, er alene muligt, fordi den største Del sælges enten nysiet eller skummet, og forholdsmæssig lidet benyttes til Ystning. Derimod anvendes en noget større Del af Fløden til Kjærning, da Afsætningen af skummet Melk er større end Afsætningen af Fløde, og der saaledes bliver mere Fløde til Kjærning end Melk til Ystning. Samtlige Meierier behandle Melken med koldt Vand og Is, og saavel Melken som Fløden kunne derfor benyttes, førend de bliver sure.

De i Bø oprettede Meierier, som nævntes i min forrige Beretning, ere nu nedlagte. Grunden hertil antages at have været, at Indkjøbsprisen for den til Meierierne leverede Melk var sat saa høit — formentlig til 3 Skill. pr. Pot — at den efter de dengang gjældende Priser ikke kunde udbringes ved Salget af Smør og Ost, og da der saaledes blev Underbalance, tabte de Mænd, som havde bragt Sagen i Gang, Lysten, og Driften blev indstillet. Det er øiensynligt, at Meierier i et Landdistrikt ikke kunne udbringe Melken til saa høi Pris, som de Meierier, der ved deres Beliggenhed i en By sættes istand til hovedsagelig at afsætte Melken uden at benytte den til Smør og Ost, da Melkeprisen i Almindelighed er høiere end Melkens Værdi i Smør og Ost. Spørgsmaalet om, hvorvidt det svarer Regning at oprette Meierier i et Landdistrikt, hvori der ikke er Anledning til Melkesalg, kan imidlertid ikke bero paa en Sammenligning med Meierier i Byerne, men maa afhænge af Forholdet mellem den Pris, hvortil Melken udbringes gjennem Meieriet og ved Behandling i hver enkelt Husholdning, og da har Meieriet den Fordel, baade at kunne levere en bedre Vare, og at samle Melken i større Partier, medens Overskuddet over Familiens Forbrug i mange Husholdninger er saa lidet, at Kjærning og Ystning neppe kan foregaa paa en hensigtsmæssig Maade. Jeg skulde derfor tro, at Meierier paa flere Steder i Thelemarken maatte kunne oprettes med Fordel. Det vil vistnok ikke lade sig gjøre at samle store Partier Melk paa noget Sted, og om Sommmeren, naar de fleste Kreaturer sendes tilfjelds, maatte Driften i Almindelighed standse; men naar Meierierne ordnedes paa en simpel og billig Maade, maatte de alligevel saa meget mere kunne blive til Fordel for Distrikterne, som Benyttelsen af Vintermelken i Thelemarken staar meget tilbage, saaat den Vare, som deraf tilvirkes, kun kan sælges til en betydelig lavere Pris. Paa enkelte Steder er det ogsaa Tilfældet, at flere større Sætre ligge saa nær ved hinanden, at Sætermeierier maatte kunne istandbringes, og ved den Behandling, som da kunde blive Sætermelken tildel, vilde den komme til den Ret, som dens udmærkede Godhed fortjener.

Med Hensyn til Opgaverne over det gjennemsnitlige Melkeudbytte af Kjør, skal jeg tillade mig at bemærke, at da det neppe er almindeligt at maale og optegne Mængden af Melk Aaret rundt, saa grunde disse Opgaver sig vel for største Del paa et Skjøn, der maa være usikkert, og som i mange Tilfælde uagtet den bedste Villie fra Vedkommendes

Side ikke stemmer nøiagtig med det virkelige Forhold. Anderledes lader det sig vanskelig forklare, at der er saa stor Forskjel mellem Distrikter med nogenlunde lige Forhold, saa at f. Ex, Gjennemsnitsudbyttet i Tinn og Hovind opgives til 700—800 Potter, i Gransherred og Hjerdal til 1,200 Potter og i Laurdal og Mo til 1,350—2,000 Potter. Saa meget fremgaar dog af disse Opgaver, at Melkeafkastningen i Thelemarken i Almindelighed er mindre, end den efter Racens Godhed burde være, hvilket vel væsentlig har sin Grund i Vinterfodringens Utilstrækkelighed. I de Distrikter, i hvilke Salg af Melk enten direkte eller gjennem Meierier finder Sted, er Fodringen gjennem det hele Aar i Almindelighed bedre, og dette viser sig ogsaa ved større Melkeudbytte, f. Ex. i Gjerpen 1,650—2,000 Potter og i Bamble 1,000—2,500 Potter. I disse Distrikter er det ogsaa antageligt, at Vedkommende netop paa Grund af Melkesalget. har bedre Rede paa Mængden af Melk. Forsaavidt det ved Sammenligning mellem Thelemarken og Kystdistrikterne maa komme i Betragtning, at Thelemarken har bedre Græsgange paa Sætrene, kan det paa den anden Side bemærkes, at det i flere af de ydre Distrikter ofte er Tilfældet, at der hjælpes paa Græsgangene dels ved at udlægge Noget af Hjemmarken til Beitning, dels ved at give Grønfoder paa Stalden. De høie Priser paa Heste, som i Femaaret har været gjældende, have havt til Følge, at der er tillagt et større Antal Heste i Amtet.

I Gjerpen blev fra Sverige indkjøbt en Halvblodshingst, der blev benyttet til Bedækning, og efter hvilken der er faldet en Del Føl.

Med Faar- og Svineavlen vides ikke at være foregaaet nogen Forandring.

Af Opgaverne over Kreaturhold ved Folketællingen i 1875 sees det, at der den 31te December 1875 i Amtets Landdistrikt var 39,502 Stykker stort Kvæg, deri iberegnet Ungnøt og Kalve. Den 31te December 1865 var Antallet 36,524, hvori Ungnøt og Kalve, som ved Tællingen ikke særskilt ere opgivne, antages at være indbefattede. Der viser sig saaledes en Stigning af omtrent 3,000 Stykker; men da 1875, om end ikke noget godt Foderaar, dog var bedre end 1865, i hvilket Aar Foderavlen var meget ringe, er det ikke usandsynligt, at Forskjellen for en Del kan grunde sig herpaa. Af Faar var der ved Tællingen i 1865 69,638 Stykker og i 1875 58,744, altsaa en Formindskelse af henved 11,000 Stykker. Da 1875, som ovenfor bemærket, var et bedre Foderaar end 1865, maa Formindskelsen have en Grund, som ikke er temporær, og rimeligvis er denne Grund at søge i den Omstændighed, at det er en almindelig Mening, at et stort Faarehold ikke svarer Regning, og at Foderet fordelagtigere anvendes til Kvæg, saaat det forøgede Kreaturhold tildels kan være traadt i Stedet for det mindre Faarehold. Af Gjeder var der i 1865 13,172 Stykker og i 1875, 10,356 altsaa en Formindskelse af henved 3,000.

Antallet af Heste er omtrent uforandret, nemlig 5,307 i 1865 og 5,323 i 1875. Antallet af Svin er fra 2,802 i 1865 steget til 2,992 i 1875, hvilket maaske tildels kan være en Følge af, at Avlen af Poteter i 1875 var god.

c. Skovdriften.

Priserne paa Trælast vare ved Femaarets Begyndelse ikke høie, og heri foregik i 1871 ingen synderlig Forandring. I 1872 vare Priserne derimod stigende, og dette var endnu mere Tilfældet i 1873, i hvilket Aar navnlig Priserne paa Smaalast naaede en hidtil ukjendt Høide. I 1874 begyndte Priserne at gaa noget tilbage, og denne Tilbagegang fortsattes i 1875, saa at Priserne ved Femaarets Slutning maa betegnes som ugunstige i Forhold til, hvad de havde været i den gode Tid. Denne stærke Fluktuation i Priserne har nødvendigvis medført tilsvarende Fordel og Tab for Kjøberne, hvad enten disse have været egentlige Handlende eller Spekulanter i Distrikterne, der have kjøbt Last paa Roden. I 1872 og 1873 var Fortjenesten ved disse Handler god, da Indkjøbet var skeet efter en lavere Pris, medens der omvendt i 1874 og 1875 rimeligvis har været ikke lidet Tab paa den Last, som var indkjøbt til de foregaaende Aars høie Priser. De vexlende Konjunkturer finde ogsaa sit Udtryk i Opgaverne fra de forskjellige Vasdrag over Mængden af den fremdrevne Last, som sees at have gaaet op i de gode Aar og tilbage i de slette. Navnlig blev der i 1875 hugget mindre Last end sædvanlig, da de fleste Skoveiere i de foregaaende Aar havde havt saa gode Indtægter, at de ikke vare nødte til at sælge til lavere Priser, og derfor heller standsede eller indskrænkede Driften. Det maa dog herved bemærkes, at i den nedre Del af de større Vasdrag kan Forandringen ikke vise sig strax, da der medgaar nogen Tid inden Lasten kommer frem, og som Følge heraf vedblev de foregaaende Aars Hugst at virke endnu i 1875.

I de fleste Lensmænds Indberetninger anføres det, at Skovene i Femaaret ere gaaede tilbage, og at Hugsten har været stærkere, end de i Længden kunne taale. Dette forholder sig vistnok ogsaa for en stor Del saaledes, og navnlig fremkaldte de høie Priser paa Smaalast i 1872 og 1873 en overdreven Hugst af saadan Last, der paa flere Steder var ødelæggende for Skovene. Forholdet mellem Priserne paa store og smaa Dimensioner var dengang saaledes, at der, navnlig naar Forskjellen i Driftsomkostninger tages i Betragtning, var en altfor stærk Fristelse til at gaa Skoven mere nær end tilbørligt og medtage ganske ung væxterlig Skov. Det kan derfor neppe være at beklage, at de overdrevne høie Priser paa Smaalast, der vel heller ikke havde nogen naturlig eller varig Grund, igjen ere gaaede tilbage. Paa flere Steder har Odelsløsning, der under de høie Eiendomspriser har været temmelig hyppig, foranlediget, at Skoven er nedhugget af Besidderen for at udbringe et Beløb af Eiendommen, førend han hindredes ved Odelssagen.

Ved Siden af den Skovødelæggelse, som paa flere Steder

er foregaaet, er Forholdet dog endnu saaledes, at de største og værdifuldeste Skovstrækninger tilhøre Mænd, der ikke drive Hugsten til Upligt. Hertil kan det nemlig ikke henføres, at der nu fremdrives Dimensioner, som efter de ældre Forhold med Hensyn til Pris og Drift ikke svarede Regning, da det meget mere maa ansees som en Fordel, at saadanne Dimensioner kunne medtages, hvorved baade noget Udbytte vindes og Skovene oprenses. Forsaavidt Grunden til, at der nu fremkommer en større Mængde smaa Dimensioner end tidligere, ligger deri, at Træer kunne fremdrives, som ellers bleve tilbage i Skoven til Unytte, er der derfor ikke Grund til at klage derover; men det maa erkjendes, at Hugst af Smaalast paa mange Steder er drevet meget videre til Skovens Ødelæggelse, idet hele Strækninger af ung og væxterlig Skov uden Skaansel ere nedhuggede. Ingen kan se denne Ødelæggelse uden at ønske, at der gaves Midler til at standse den; men det vil vel være vanskeligt at udfinde Love, som, uden at paalægge Eieren altfor vidtgaaende Indskrænkninger og Vidtløftigheder, indeholde nogen virkelig Beskyttelse for Skovene, og i Bratsbergs Amt er, som ovenfor bemærket, Forholdet forsaavidt taaleligt, som der i de fleste Distrikter endnu findes større vel behandlede Skove.

Jeg maa tillade mig at gjentage den i min forrige Femaarsberetning gjorte Bemærkning, at Lensmændenes Besvarelse af Spørgsmaalet om Træernes Værdi paa Roden og om Driftsomkostningerne ikke kan ansees for at være nøiagtig, da disse Omkostninger og som Følge deraf ogsaa Træets Skatteværdi paa Roden maa være meget afvigende efter de forskjellige Steders Beliggenhed. Det vil ogsaa sees, at flere Lensmænd have erklæret, at de ikke ere istand til at besvare Spørgsmaalet.

Der er i Femaaret foretaget flere Arbeider til Flødningens Lettelse, og blandt Andet er der til Forbedringer i det Kragerøske Vasdrag anvendt et Beløb af omtrent 10,000 Spd. Saavel i det vestfjeldske Hovedvasdrag som i Tinelven er der anstillet Undersøgelser, som rimeligvis ville lede til, at større Arbeider i disse Vasdrag i den nærmeste Fremtid ville komme til Udførelse. Af Beretningerne fra det Skienske Hovedvasdrag sees det, at Lasten mere og mere gaar over til Kanalen i Stedet for at nedflødes i Elven.

I 1874 blev en Mand for Amtskommunens Regning oplært i Torvdrift, og han har derpaa i 1874 og 1875 ved Omreise i Amtet givet Veiledning heri. Der er paa mange Steder fundet god Torv, og det er antageligt, at Torv vil komme i Brug baade paa de Sætre, der ligge over Skovgrændsen, og i flere skovfattige Distrikter.

d. Fiskeri.

Med Laxefiskeriet i Skienselven vides der ikke i Femaaret at være foregaaet nogen synderlig Forandring. Det i min forrige Beretning omtalte Mineringsarbeide i Skotfossen for at bringe Laxen op i Norsjø har neppe ledet til noget Resultat, og det er mig ikke bekjendt, at der er fanget Lax ovenfor Fossen. Dersom Øiemedet kunde opnaaes, vilde Laxen i Sauerelven, Bøelven, Tinelven og Hedøla faa et nyt og sandsynligvis for dens Trivsel gunstigt Distrikt, og Laxefiskeriet i Skienselven vilde vinde en meget forøget Betydning.

Med Hensyn til de ved Resolutionen af 16de August 1866 mod Brugen af visse Redskaber i nogle Vande og Elve i Øvre Thelemarken samt ved Resolutionen af 25de Oktober 1870 mod finmaskede Vad- og Bundgarn i Langesundsfjorden udfærdigede Forbud kan der neppe gjøres nogen paalidelig Erfaring om disse Foranstaltningers Hensigtsmæssighed, saa længe der ikke haves andet Opsyn end det meget ufuldstændige, som kan føres af Lensmanden.

Makrelfiskeriet, der af Saltvandsfiskerierne maa ansees for det vigtigste, har i Femaaret ikke været rigeligt, men har dog heller ikke noget Aar slaaet feil.

e. Forskjellige økonomiske Forholde.

Da det af Departementets Cirkulære af 27de Januar d. A. sees, at Bergværksstatistikken vil blive bearbeidet i det statistiske Bureau paa Grundlag af særskilte Oplysninger, der indhentes gjennem Bergmesterne, saa antages Bergværksdriften at ligge udenfor nærværende Beretning. Lensmanden i Bamble har dog blandt industrielle Anlæg optaget Driften af Apatitgruberne for et fransk Kompagnies Regning, og da Apatit ikke er noget Metal, er det maaske tvivlsomt, om denne Drift indgaar under Bergværksdriften. Anlægget havde ved Udgangen af 1875 144 Arbeidere, hvoraf 84 faste, og drives saaledes med en betydelig Styrke. Udsigterne til en fordelagtig Drift antages for Tiden at være gode, navnlig dersom en angaaende Gruberettighedernes Omfang verserende Retssag faar et for det franske Kompagni gunstigt Udfald; men Erfaring synes at vise, at Apatitens Forekomst er temmelig uregelmæssig, og det er derfor altid til en vis Grad usikkert, hvor varig en saadan Drift vil være. Den har i den nærmeste Omegn bidraget til at forhøie Arbeids- og Kjørselspriser, hvilket Sidste blandt Andet viser sig ved den usædvanlig store Godtgjørelse af 500 Spd. aarlig, som maa gives til den nærmeste faste Station, Rønholt.

Isskuren har i Femaaret faaet en betydelig Udvidelse, og der sees langs Kysten nye Ishuse paa mange Steder, hvor der er Anledning til at skaffe Is enten fra naturlige Vandsamlinger eller fra saadanne, som ere tilveiebragte ved Opdæmning. Fordelen har i de forskjellige Aar været meget forskjellig. I 1871 og 1872 vare Priserne middels, og Fortjenesten i Forhold dertil. I 1873 og 1874 gik Priserne op, navnlig fordi Vinteren i de nærmeste Lande havde været mild, saa at f. Ex. det nordlige Tydskland tildels hentede Is fra Norge. 1875 var derimod et ugustigt Aar for Ishandelen, da Vinteren i det nordlige Europa havde været temmelig streng, hvortil kom, at de foregaaende gode Aar havde foranlediget Anlæg af mange Ishuse, saa at der havdes store

Beholdninger, som under den formindskede Efterspørgsel ikke kunde afsættes. Denne Usikkerhed maa til en vis Grad altid ledsage Ishandelen, forsaavidt som Afsætningens Omfang tildels afhænger af Vinteren i de tilstødende Lande, og desuden ligger det i Forholdets Natur, at Konkurrencen i denne Handel lettelig bliver altfor stor, idet Is er en Artikel, som kan tilveiebringes i hvilkensomhelst Mængde, saa at der næsten ikke er nogen Grændse for Produktionen, naar Spekulationen bliver opmuntret ved nogle Aars gunstige Konjunkturer, saaledes som Tilfældet var i 1873 og 1874. Forøvrigt bringer Isexporten Landet saa betydelige Fordele, at der er al Grund til at ønske, at den maa have god Fremgang. Den angaar et Produkt, som hver Vinter fornyes, saa at der ikke med denne Vare som med saa mange andre er nogen Frygt for, at Forraadet nogensinde skulde udtømmes. Den giver Arbeidsfortjeneste paa en Tid af Aaret, da der ellers ofte falder lidet Arbeide, og Istrafikken viser sig derfor ofte som en god Hjælp for Arbeidsklassen. Endelig beskjæftiger Isexporten en ikke ringe Del af Skibsflaaden, som den skaffer Udfragter. Det maa derfor være af ikke liden Interesse, at denne Export kan udvides, navnlig til de sydligere Lande, der er saaledes beliggende, at Norge kan konkurrere om Isforsyningen under nogenlunde gunstige Betingelser.

Det Omfang, hvori Skibsbyggeriet drives, beror væsentlig paa Fragtkonjunkturerne, baade fordi gode Fragter indeholde en Opmuntring til at lægge Penge i Skibe, og fordi den Kapital, som anvendes til at bygge og kjøbe Skibe, hovedsagelig maa fremkomme ved de Skibes Fortjeneste, som ere i Farten. Den gode Fragtfortjeneste i 1872 og 1873 bevirkede derfor en stærk Forøgelse af Skibsbygningen i disse Aar; hvorimod der igjen viste sig en Tilbagegang henimod Femaarets Slutning under de da indtraadte mislige Fragtkonjunkturer. Herved maa dog bemærkes, at de gode Tider vedblive at virke nogen Tid, efterat en Forandring er indtraadt, da baade de Skibe, hvis Bygning er paabegyndt, maa fuldføres, og der desuden ved Indkjøb af Materialier og Samling af en Arbeidsstok i den gode Tid er gjort Forberedelser til en fortsat Virksomhed, som Vedkommende nødig vil standse, saalænge det paa nogen Maade kan undgaaes. Skibsbygningen fortsattes derfor ogsaa i 1874 og 1875 i større Omfang, end det efter Fragternes Stilling kunde ventes.

Af Træsliberier er der i Landdistriktet anlagt 2, nemlig et ved Skotfossen i Solum og et ved Tinnfos i Hiterdal. Det første har i 1874 og 1875 været i stadig Drift, medens det andet kun har været drevet i en Del af 1875.

Af Lensmændenes Indberetninger vil det sees, at der i mange Herreder bestaar Forbrugsforeninger, som have en betydelig Omsætning. Det er endnu vanskeligt at bedømme, hvorledes disse Foreninger ville udvikle sig, og hvorvidt de kunne bestaa i Konkurrence med den almindelige Handel; men i nogle Distrikter synes de hidtil at have havt god Fremgang.

Under de gunstige Konjunkturer for Trælast og Skibsfart i 1872 og 1873 steg Dagløn og Tjenerløn, saaat Dagløn for en Arbeidsmand i Gjennemsnit ikke kunde sættes lavere end 2 Kroner og Tjenerløn for en Karl til 200 Kroner og for en Pige til 70 Kroner. I mange Tilfælde maatte der gives Mere, og navnlig var Daglønnen i Aannetiderne paa mange Steder meget høi. Mod Slutningen af Femaaret viste Daglønnen vel ogsaa nogen Tendents til at gaa ned; men dette var dog mindre, end efter de forandrede Konjunkturer kunde ventes.

Med Hensyn til Veivæsenet henvises til Lensmændenes Indberetninger. Veienes Vedligeholdelse foregaar overalt ved Arbeide af Gaardbrugerne undtagen i Sannikkedals Herred, hvor Veiene holdes ved leiet Arbeide ved Hjælp af en fast ansat Veivogter, hvorefter Udgiften fordeles paa Matrikulen. Forholdene i Sannikkedal ere af den Beskaffenhed, at en stor Del af Gaardbrugerne, navnlig de, som have Bopæl paa Øerne, under ingen Omstændigheder selv kunne udføre Veiarbeidet.

Paa Hovedveien i Solum er Stykket fra Kullebunden til Hanæsevjen omlagt. Fra Mælkebæk i Drangedal er begyndt et Veianlæg, der skal fortsættes til Findseng i Vraadalen og ligesaa er der begyndt en Omlægning af Herredveien fra Sem til Heibø i Hiterdal, hvorved det vil opnaaes, at Dampskibene ved Notodden faa et bekvemt Landingsted. I Drangedal, Sannikkedal, Gjerpen, Slemdal, Solum, Hiterdal, Gransherred, Tinn, Hjerdal, Hvideseid, Moland, Mo og Laurdal ere forskjellige Arbeider paa Bygdeveiene udførte med Tilskud af Amtsveikassen.

Dampskibsfarten paa de større Indsøer er i stadigt Tiltagende. Foruden Dampskibene paa Tokevandet i Drangedal, Nisservandet og Tinsjø er der anskaffet Dampskibe paa Siljordsvandet og paa Fyrisvandet i Moland, hvilke dog først i Aar ville komme i Fart. Dampskibet paa Fyrisvandet er væsentlig bestemt til at trække Tømmerflaader. Paa Flaa-, Hvideseid- og Bondalsvandene er der 2 Dampskibe i Fart, og et tredie er bestilt. Paa Norsjø og Hiterdalsvandet har der til sine Tider været indtil 8 Dampskibe i Fart. Kanalafgiften mellem Skien og Norsjø udgjorde:

i 1871	19,724	Kroner	7	Øre
- 1872	26,599	—	20	„
- 1873	31,908	—	33	„
- 1874	35,011	—	97	„
- 1875	31,941	—	47	„

Kanalens Beholdning var den 31te December 1875 15,802 Kr. 15 Øre, i hvilken Anledning bemærkes, at der i Femaaret har været betydelige extraordinære Arbeider, navnlig til Opførelse af en Bygning i Nærheden af Sluserne i Skien til Kontor og til Bolig for Kanalens Betjente, til en Bolig for Arbeiderne ved Løveid samt til Expropriation af de for Kanaldriften nødvendige Strandrettigheder ovenfor Løveid.

Pensionskassen for Kanalens Arbeidere, hvis Fond dan-

nes ved 1 pCt. al Kanalens samtlige Brutto-Indtægter, havde ved Udgangen af 1875 en Kapital af 309 Spd. 101 Skilling.

Af det Kvantum Last, som i Femaaret gjennem Vasdradraget er nedkommet til Skien, har efter Flødningsinspektørens Opgave i Gjennemsnit omtrent 86 pCt. passeret Sluserne ved Løveid og 14 pCt. er gaaet gjennem Skotfossen.

Af Korn og Poteter har der passeret Sluserne ved Løveid:

i 1871	15,557¾	Tønder
- 1872	26,384¾	—
- 1873	44,093½	—
- 1874	35,660	—
- 1875	31,871	—

Disse Tal indeholde vel ikke nogen nøiagtig Opgave over den Mængde af Korn, som gaar til Skiens Opland, da der paa den ene Side er indbefattet Poteter, som gaa fra Thelemarken udefter, og paa den anden Side de Partier, som gaa overland paa Vinterføret, ikke ere medregnede; men Tallene give dog nogen Oplysning om Forholdet i de forskjellige Aar.

Det er at befrygte, at de gode Tider have medført en forøget Konsumtion af Brændevin og bayersk Øl, og der klages fra flere Steder over de hermed forbundne Uordener. Af Øl er der gjennem Sluserne ved Løveid ført:

i 1871	89,825	Flasker
- 1872	132,150	—
- 1873	135,775	—
- 1874	190,325	—
- 1875	181,825	—

Brændevin angives ikke særskilt i Kanalen, og der kan derfor ingen Opgave tilveiebringes over Mængden. Forsyningen foregaar for en stor Del paa den Maade, at Flere slaa sig sammen om et Parti paa 40 Potter eller derover, som de hjemføre og dele. Naar dette Forhold er det virkelige, og ingen Enkelt betinger sig en særskilt Fordel, rammes det ikke af Loven, og naar der under samme skjuler sig et Salg af Kommissionæren, er det i de fleste Tilfælde vanskeligt at faa Sammenhængen saaledes oplyst, at Vedkommende kan fældes. Ulovlig Brændevinsbrænden finder neppe Sted i Distriktet, og ulovlig Maltning i al Fald kun i meget ringe Grad.

Af Sorenskrivernes Beretninger sees det, at der i Femaaret i Amtets Landdistrikt paa de faste Eiendomme er

thinglæst Hæftelser til Beløb	5,242,628	Kroner
og aflæst	6,436,896	—
altsaa aflæst mere end thinglæst	1,194,268	Kroner

Herved maa dog bemærkes, at jeg ved den Del af Gjerpens Sorenskriveri, der hører til Nedre Thelemarkens Fogderi, har udeladt to i 1873 og 1874 aflæste Pantehæftelser til Beløb 58,600 Spd. og 22,000 Spd., da de formentlig for en større Del vedkommer Eiendomme i andre Jurisdiktioner, og at jeg af samme Grund ikke har optaget en i 1874 thinglæst Pantehæftelse til Beløb 382,000 Spd i den Del af Sorenskriveriet, der hører til Bamble. Forøvrigt kunne disse Beretninger aldrig give nogen nøiagtig Oversigt over de virkelige Afbetalinger paa Hæftelserne i Femaaret, da Aflæsningen ofte foregaar længe efterat Hæftelsen har været afgjort. Det er dog antageligt, at der i Femaaret tildels ikke har været synderlig Trang til Pantelaan, da det i flere Jurisdiktioner har været vanskeligt at faa anbragt Umyndiges Midler mod anordnet Pantesikkerhed.

Af Exekutioner er der efter Fogdernes Opgave afholdt i Landdistriktet:

i 1871	118	for	et Beløb af	55,345	Kroner
- 1872	40	—	—	18,774	—
- 1873	23	—	—	16,656	—
- 1874	28	—	—	23,609	—
- 1875	60	—	—	44,802	—

Udvandringen til Amerika har i Femaaret været meget mindre end i foregaaende Perioder, hvortil Grunden er at søge dels i de bedre Forhold hjemme, dels i de mindre gunstige Beretninger fra Amerika.

Som ovenfor bemærket, vare i Aarene 1872 og især 1873 Konjunkturerne gunstige for Trælast og Skibsfart, og da Aarvæxten derfor var jevnt god, gik Distriktet utvivlsomt fremad i Velstand, hvilket viste sig ved stigende Eiendomspriser, let Adgang til Penge og høiere Arbeidsløn. I 1874 og 1875 havde Forholdet forandret sig, idet Trælastpriserne gik tilbage, og Fragterne gav lidet eller intet Overskud, og Følgerne heraf begyndte ogsaa at vise sig, skjønt de ikke inden Femaarets Udløb havde faaet sin fulde Virkning, da Distriktet i de gode Tider havde vundet nogen Modstandskraft, hvortil kom, at 1875, navnlig for Korn og Poteter, var et godt Aar. Forøvrigt er det neppe at vente, at den i de gode Tider vundne Kapital skal være tilstrækkelig til at modstaa Trykket af forandrede Konjunkturer i længere Tid. Udbyttet af de gode Tider er nemlig i Almindelighed kun for en Del bevaret som disponibel Kapital, men er ved Siden deraf anvendt til Spekulationer, i hvilke Kapitalen er bunden, saasom Indkjøb af Eiendomme, Bygning af Skibe og andet Deslige, som under forandrede Konjunkturer ikke med Fordel kan realiseres og heller ikke giver Indtægt i Forhold til Udlægget. Derhos kan det ikke være anderledes, end at naar Fortjenesten stiger saa stiger ogsaa Fordringerne paa de Ting, som gjøre Livet bekvemt og behageligt, hvoraf følger, at en Del af de bedre Indtægter bliver anvendt til det daglige Forbrug og ikke lægges hen som Sparepenge. Det er derfor at befrygte, at dersom de nu indtraadte ugunstige Konjunkturer bliver af længere Varighed, saa vil den i de gode Tider opsamlede Kapital ikke holde ud, og desuden vil det falde vanskeligt og tungt for dem, som have vænnet sig til at leve efter en rigeligere Indtægt, at vende tilbage til den Sparsommelighed, som Forandringen medfører.

Den 31te December 1865 var Folkemængden:

i Bamble Fogderi	21,423
- Nedre Thelemarkens Fogderi	20,122
- Øvre Thelemarkens Fogderi	25,274
Tilsammen	66,819

Derimod var Tallet den 31te December 1875:

i Bamble Fogderi	22,100
- Nedre Thelemarkens Fogderi	19,411
- Øvre Thelemarkens Fogderi	24,827
Tilsammen	66,338

Det sees altsaa, at Folkemængden i det Hele er gaaet tilbage, dog saaledes at der i Bamble Fogderi er nogen Tilvæxt, og at Tilbagegangen falder paa begge de Thelemarkske Fogderier. Tabet bliver ogsaa mere end erstattet ved Tilvæxt i Amtets Byer og Ladesteder, i hvilke Folkemængden er steget fra 15,218 i 1865 til 17,648 i 1875. For det hele Amt er derfor en Tilvæxt fra 82,037 i 1865 til 83,986 i 1875. At Folkemængden i Amtets Indland er aftaget, har vel for en Del sin Grund i den stærke Udvandring til Amerika, som fandt Sted i Begyndelsen af Tiaaret; men ved Siden deraf er der ogsaa foregaaet en Udflytning til Byerne og Kystdistrikterne, som maa have Indflydelse paa Forholdet. Derhos maa det komme i Betragtning, at Skibsflaaden stadig har tiltrængt et større Antal Mandskaber, og at der jevnlig er Afgang blandt disse Mandskaber ved de hyppige Rømninger i Udlandet.

B. Byerne.

Skien.

Af de Forklaringer, som følge med Byfogdens Beretning, vil det sees, at Vandkraften i Skien nu ikke alene benyttes til Sagbrug og Møller, men ogsaa har faaet anden Anvendelse. Saaledes er der i Forbindelse med Gjemsø Klosters Sagbrug anlagt et særdeles hensigtsmæssigt og vel indrettet Høvleri, der siden 1872 har været i stadig Drift, og som i 1875 ved selve Høvleriet beskjæftigede 58 faste Arbeidere. Fremdeles er der 3 Træsliberier, af hvilke de 2 ere forbundne med Sagbrug og det 3die med en Papirfabrik. Denne Sidste er dog kun drevet i 3 Maaneder i 1875, da den paa Grund af trykkede Priser standsede; men den er i Aar igjen kommet i Drift. Afsætningen paa Træmasse antages i Begyndelsen af Femaaret at have været fordelagtig, derpaa at være trykket ved altfor stærk Konkurrence, men mod Slutningen af Perioden at have stillet sig noget bedre.

Eftersom Vandkraften i Skien faar en større Anvendelse til Indretninger, der, for at drives med Fordel, forudsætte Aargangsvand, har der vist sig den Mangel, at dette ikke med Sikkerhed kan paaregnes, og at Vandtilgangen navnlig om Vinteren ikke altid er tilstrækkelig. Der er derfor anstillet Undersøgelser om at afhjælpe denne Mangel ved at holde mere Vand i Norsjø og maaske ogsaa i Flaa- og Hvideseid-Vandene.

Trælasthandelen er for Skien af megen Betydning dels direkte ved den Udskibning, som foregaar derfra, dels indidirekte, forsaavidt Omsætningen med Skiens Opland er livligere, naar Konjunkturerne for Trælasten ere gunstige, og Oplandets Evne bedre til at forsyne sig med de Varer, som indføres over Skien. Aarene 1872 og 1873 antages derfor at have været gunstige for Skiens Handel, da Priserne paa Trælast vare stigende, og Afsætningen god, medens der heri indtraadte Forandring i 1874 og endnu mere i 1875, da Priserne gik tilbage, og Beholdningerne af Trælast vanskelig kunde realiseres. Med Hensyn til en anden vigtig Del af Virksomheden i Skien nemlig Skibsrederi var Forholdet det samme, da Fragterne i 1872 og 1873 vare gode, medens de gik tilbage i 1874 og endnu mere i 1875, i hvilket Aar de fleste Redere snarere havde Tab end Fordel af sine Skibe.

Lundetangens Ølbryggeri har været i stadig Drift og antages at have givet Interessentskabet god Fordel.

Med Hensyn til kommunale Indretninger vil det af den vedlagte Skrivelse fra Provst Hauge sees, at Almuskolevæsenet i Femaaret har gjort store Fremskridt, saaat det nu i Skien er ordnet paa en meget tilfredsstillende Maade. Der er opført nye hensigtsmæssige Bygninger med luftige og vel ventilerede Værelser, i hvilke samtlige Skolebørn modtage 3 Timers Undervisning daglig i 9 Klasser for Gutter og ligesaa mange for Piger. Lærerlønningerne ere forbedrede, saaat de fleste Lærere nu have en Løn af 300 Spd. eller derover aarlig. I Forbindelse med Almuskolen er oprettet en Husflidsskole eller Arbeidsskole for Gutter, som dog først er traadt i Virksomhed i 1876.

Arbeidsfortjenesten har i Skien været god, navnlig paa Grund af de mange nye Anlæg, som i Femaaret ere udførte. Det maa erkjendes, at denne Fortjeneste har medført sine Fristelser, og at den ikke sjelden er misbrugt til Fylderi og andre Udskeielser; men i det Hele fortjener Arbeidsklassen i Skien uden Tvivl det Skudsmaal, som den har faaet af sin mangeaarige Sjelesørger Provst Hauge, at den „staar paa et høit sædeligt Standpunkt, der har sin Rod i den sunde aanlige Vækkelse, som ogsaa i de sidste Aar stadig har naaet til Flere og Flere“. Forsaavidt der i Skien jevnlig sees berusede Mennesker, maa det ogsaa bemærkes, at Skien besøges af en stor Mængde fra Landdistrikterne, og at disse Folk

især have sin Svaghed, naar de komme til Byen. Det kan dog ikke nægtes, at ogsaa Byen leverer sin Kontingent, og at det hermed under den gode Arbeidsfortjeneste har været i Tiltagende. Dette erkjender ogsaa Provst Hauge, idet han dog ligefuldt fastholder det ovenfor anførte Skudsmaal om Arbeidsklassen i det Hele.

Skien har paa Grund af flere ældre Brændevinsrettigheder endnu ikke faaet noget Brændevinssamlag.

Ifølge en af Byfogden meddelt Opgave har den antagne Indtægt og Formue, hvorefter Byskatten i Skien har været udlignet, udgjort:

i 1871	Indtægt	1,221,240	Kr.	Formue	4,759,200	Kr.
- 1872	—	1,255,340	„	—	5,040,000	„
- 1873	—	1,274,720	„	—	5,358,000	„
- 1874	—	1,539,360	„	—	5,702,400	„
- 1875	—	1,751,440	„	—	5,904,400	„

Herved er at mærke, at der ved Ligningen maa tages Hensyn til Formue og Indtægt i det Aar, som gaar forud for Skatteaaret, og Stigningen i 1874 er derfor en naturlig Følge af de gode Tider i 1873. At Formue og Indtægt i 1875, for hvis Ansættelse 1874 ligger til Grund, ikke alene er blevet staaende i den samme Størrelse, men endog yderligere er forøget, synes derimod at være mindre let at forklare, da det neppe er tvivlsomt, at Indtægterne af de vigtigste Næringsveie i Skien vare bedst i 1873 og gik nedad i 1874 og endnu mere i 1875. Herved maa imidlertid tages Hensyn til, at efter Lov 22de Juni 1863 § 11 skal Indtægten af Næringsveie, hvis aarlige Afkastning er underkastet betydelige Afvexlinger, ansættes til, hvad sammes Udbytte antages Aar om andet at kunne udgjøre, og derfor har formodentlig Ligningskommissionen gaaet ud fra, at Formuen hos de Næringsdrivende i de gode Aar var forøget, og at dette ogsaa maatte virke paa Indtægten. Forøvrigt er det vel Tilfældet, at en stor Del af den indvundne Formue er anbragt i Eiendomme og Foretagender, hvis Værdi væsentlig beror paa Konjunkturerne, og dersom disse forandre sig, er det derfor ikke sikkert, at Formuen virkelig er steget saa meget, som man efter de gode Tiders Taxationer har antaget.

Folkemængden, der den 31te December 1865 var 4,776, var ved Udgangen af 1875 steget til 5,465.

Porsgrund.

Ligesom Porsgrund væsentlig har det samme Opland som Skien, saaledes bestaar Handelsvirksomheden i begge Byer hovedsagelig i Varehandel med dette Opland og Udskibning af Trælast, hvortil kommer et temmelig betydeligt Skibsrederi. Hvad der er anført med Hensyn til Konjunkturerne i Skien, gjælder derfor for en stor Del ogsaa Porsgrund, dog med nogle Forandringer. Paa Grund af sin Beliggenhed har Porsgrund en meget mindre Andel i Oplandets Forsyning med Varer end Skien, og da der i Porsgrund ikke er Anledning til at benytte Vandkraft, men Lastens Forædling maa foregaa paa Dampsage, saa har dette til Følge, at Udskibningen fra Porsgrund for en større Del end i Skien bestaar af hugget og ikke af skaaret Last, hvorved dog maa bemærkes, at Ulefos Sagbrug, der næsten udelukkende udfører skaaret Last, har sin Udskibning gjennem Porsgrund. Paa den anden Side har Skibsrederiet forholdsmæssig endnu større Betydning i Porsgrund end i Skien, og da der i Porsgrund er god Adgang til bekvemme Vandtomter, hvorpaa der i Skien er Mangel, har Skibsbyggeriet været drevet i temmelig stort Omfang. Uagtet Konjunkturerne mod Slutningen af Femaaret ikke vare gunstige for Skibsfarten, vedblev dog Skibsbyggeriet, hvortil Grunden for en Del var, at der var indkjøbt Materialier og gjort Forberedelser i den gode Tid.

Efter Byfogdens Opgave er den skatbare Indtægt og Formue ved Ligningen ansat saaledes:

1871	Indtægt	518,936	Kroner.	Formue	2,548,840	Kroner
1872	—	474,284	„	—	2,440,640	„
1873	—	641,324	„	—	3,049,200	„
1874	—	790,460	„	—	3,604,800	„
1875	—	875,080	„	—	4,052,000	„

Med Hensyn til Stigningen af Indtægten og Formuen mod Slutningen af Femaaret kan jeg ved samtlige Kjøbstæder i Amtet henvise til, hvad der ved Skien er anført.

Med Hensyn til til de to Skibsassuranceforeninger, hvis Bestyrelse er i Porsgrund, bemærkes, at 1ste Norske Assuranceforening ved Udgangen af 1874 havde en Garantikapital

i Skibsværdier af	29,075,120 Kroner
og det norske Lloyd ligesaa	25,446,132 —
Tilsammen	54,521,252 Kroner

Med Almuskolerne er forbundet Haandgjerningsskoler for Piger, og der er til en Haandgjerningsskole for Gutter skjænket et Legat paa 3,000 Spd., ligesom dertil ogsaa er givet Bidrag af Brændevinssamlaget; men der er endnu ikke vedtaget nogen Plan for denne Skole. Da det viste sig, at østre Porsgrunds Vandværk ikke under alle Omstændigheder var tilstrækkeligt til Byens Forsyning, er et nyt Basin ovenfor det gamle anlagt med en Udgift af omtrent 1,600 Spd. Ligesaa er der lagt Reserveledninger under Lilleelv, og Vandledningen er udvidet til flere Dele af Byen, hvilket har medført en Udgift af noget over 3,000 Spd. Paa begge Sider af Elven er der tilveiebragt bekvemme Brygger til Anløbssteder for Dampskibene, forsynede med Lokaler til Modtagelse af Gods.

Arbeidsfortjenesten har i Porsgrund været god, og navnlig har Skibsbyggeriet beskjæftiget mange Arbeidere, som have havt en stadig og god Fortjeneste. Ved Siden af, at denne Fortjeneste har sat Arbeidsklassen istand til at leve bedre og forbedre sine Boliger, kan det ikke nægtes, at den i Porsgrund som andensteds har medført Fristelser; men om

endog Ædruelighedstilstanden i Femaaret ikke kan siges at være gaaet fremad, saa bestaar den store Mængde af faste Arbeidere i Porsgrund dog fremdeles af ordentlige Folk, som fører et ædrueligt Levnet. Fra Begyndelsen af 1873 har der i Porsgrund bestaaet et Brændevinssamlag, der alene er berettiget til Udskjænkning og Salg i Smaat af Brændevin. Da Brændevinssamlagets Virksomhed falder i en Periode, som paa Grund af den gode Arbeidsfortjeneste har medført større Fristelser til Umaadelighed i Brændevinsdrik, kan det ikke ventes, at den Omstændighed, at Udskjænkning og Udsalg drives for et Samlags Regning, skulde formaa at overvinde disse Fristelser saa fuldstændigt, at Ædrueligheden under saadanne Forholde skulde gaa fremad, og i det Hele kan ingen Forsigtighed fra Udsælgernes Side række saa langt, at Tilbøieligheden hos Drankerne kan overvindes, men det maa dog erkjendes at være et ikke lidet Fremskridt, at Overbestyrelsen bestaar af Mænd, som alene for at fremme en god Sag have indladt sig paa dette Foretagende, hvoraf de selv ikke kunne faa anden Fordel end simpel Rente, og at der til Bestyrere af Udsalgstederne kan forudsættes at blive valgt ordentlige og paalidelige Personer, som heller ikke have nogen Fristelse til at drive paa en stor Afsætning, af hvilken de ikke kunne have nogen Interesse. Disse Øiemed ere i Porsgrund vistnok opnaaede, og det kan neppe være tvivlsomt, at dette er en væsentlig Forbedring, fremfor at Brændevinstrafikken drives af Sælgere, hvis Næring og Indtægt fremmes ved en stor Omsætning. Folkemængden er i Tiaaret steget fra 2,774 til 3,545.

Brevik.

Ifølge Skatteligningen har Formue og Indtægt udgjort:

i 1871	Indtægt	473,360	Kroner.	Formue	1,057,200	Kroner
- 1872	—	450,520	„	—	1,101,600	„
- 1873	—	476,800	„	—	1,170,400	„
- 1874	—	667,140	„	—	1,292,000	„
- 1875	—	726,760	„	—	1,446,000	„

Forholdet er saaledes her det samme som i Skien og Porsgrund, at Indtægt og Formue er gaaet fremad i Femaaret, og at Stigningen i Skatteligningen er vedblevet, efterat de for Handel og Skibsfart gunstige Konjunkturer mod Periodens Slutning havde forandret sig. Arbeidsfortjenesten antages at have været god, hvortil det temmelig betydelige Skibsbyggeri, som drives i Brevik, væsentlig har bidraget. Med Hensyn til Ædruelighedstilstanden er der neppe indtraadt nogen synderlig Forandring. Det i Brevik oprettede Brændevinssamlag er først traadt i Virksomhed fra Begyndelsen af 1876.

Da Vandværket under en længere Tørke ikke viste sig aldeles tilstrækkeligt til Byens Forsyning, er der gjort Foranstaltninger til dets Udvidelse ved Anlæg af et nyt Basin. Der er anlagt en ny Dampskibsbrygge af Sten, og en Udvidelse af denne Brygge er for Tiden under Arbeide.

Folkemængden er gaaet noget frem, nemlig fra 2,162 i 1865 til 2,269 i 1875.

Kragerø.

Formue og Indtægt efter Skatteligningen har udgjort:

i 1871	Indtægt	1,217,480	Kr.	Formue	5,166,000	Kr.
- 1872	—	1,295,800	„	—	5,534,000	„
- 1873	—	1,330,600	„	—	6,534,000	„
- 1874	—	1,530,800	„	—	8,030,800	„
- 1875	—	1,635,520	„	—	8,520,000	„

Det sees, at Summen af Indtægt og endnu mere af Formue er gaaet betydelig fremad, hvilket navnlig skyldes de for Kragerøs Hovednæring, Skibsfart, gunstige Konjunkturer i 1872 og 1873. Derhos var der i disse Aar god Fordel paa Trælasthandelen.

Udførselen af Is, der for Kragerøs Regning er betydelig, var især fordelagtig i 1873 og 1874.

Kragerøs Assuranceforening havde ved Udgangen af 1875 en Garantikapital i Skibsværdier af 3,618,660 Kroner.

Fra Begyndelsen af 1874 har et Samlag overtaget Udskjænkning og Udsalg i Smaat af Brændevin. En den 4de December 1870 stiftet Totalafholdsforening havde ved Udgangen af 1875 360 Medlemmer, hvoraf 258 voxne Mandspersoner, 79 Kvinder og 23 Børn mellem 10 og 15 Aar. Foreningen holdt i 1875 44 almindelige Sammenkomster til Sagens Fremme og antages at have været heldig i sin Virksomhed. Alligevel ansees Ædruelighedstilstanden i Kragerø under den gode Arbeidsfortjeneste og den stærke Tilstrømning af Folk fra Landdistrikterne for at være mindre god.

Den i Aarene 1869—1870 anlagte Vandledning har endog under den langvarige Tørke i 1875 vist sig at være tilstrækkelig til Byens Forsyning. I Femaaret er der inden Byens Grændser anlagt to nye Ledninger, og den hele Længde udgjør nu til Byens Grændse . . . . . 13,450 Fod.
og inden Byen . . . . . 11,647 —

Tilsammen 25,097 Fod.

Byen har 2 Haandgjerningsskoler for Pigebørn, af hvilke Udgifterne for den ene udredes af Kommunen og for den anden af en Forening for den private Fattigpleie.

Folkemængden viser i Tiaaret en stærk Tilvæxt, nemlig fra 4,089 til 4,861.

Langesund.

Det antages, at Stedet er gaaet noget fremad i Formue. Foruden at Langesund har ikke ubetydeligt Skibsrederi og Trælasthandel, bidrager det ogsaa til Virksomheden, at Stedet anløbes af en stor Mængde Dampskibe, som afgive Varer og Passagerer til Stederne ovenfor.

Fra Begyndelsen af 1874 er Handel i Smaat og Udskjænkning af Brændevin overtaget af et Samlag.

Folkemængden var i 1865 916 og i 1875 1,060.

Stathelle.

Det Handelsetablissement, der i forrige Femaar nedlagdes, er senere ikke optaget af nogen Anden, og der antages heller ikke forøvrigt at være foregaaet nogen mærkelig Forandring med Forholdene paa Stedet. Den ovennævnte Standsning i Handelsvirksomheden paa Stedet antages at have medført nogen Udflytning, da Folkemængden fra 501 i 1865 er gaaet ned til 448 i 1875.

Bratsbergs Amtskontor, den 23de November 1876.

Underdanigst

J. C. Aall.

IX.

Nedenæs Amt.

Underdanigst Beretning

om Nedenæs Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Jordbrugets Vilkaar ere, som nærmere paavist i forrige Femaarsberetning, ikke heldige, baade fordi det i Almindelighed har at kjæmpe med en mager Jordbund og besværligt Terrain, og fordi den udbredte Deltagelse i andre Næringsveie — Skovdrift, Skibsbyggeri og Skibsfart — gjør Arbeidskraften dyr og utilstrækkelig. Disse andre Velstandskilder have gjort Mængden af Bønderne mindre afhængige af Jordbruget end i de fleste andre Distrikter, hvorfor der er lagt mindre Kraft paa dette og Udstykningen har gaaet saameget lettere for sig. Udbyttet af Korn og Poteter, de sidste omsatte i Kornværdi, strækker efter almindelig Beregning ikke til for Halvdelen af Distriktets Folkemængde, og dette stadfæstes ogsaa ved de forrige Gang meddelte Opgaver over den beregnede Avl og Kornindførselen. De nu herredsvis indhentede Opgaver vise, at større og mindre Mængder af Kornvarer indføres til hvert enkelt Herred; af Poteter pleie derimod nogle af dem at have Overskud.

De andre Næringsveie, hvormed Jordbruget maa konkurrere, ere naturlige for Distriktet, have i det Store taget lønnet sig godt og ville forhaabentlig fremdeles bidrage til Distriktets Trivsel. De ere imidlertid usikre, og der kan indtræffe længere Perioder, hvorunder man maa tære paa det Opsparede. I saadanne Tider vilde et mere fremdrevet Jordbrug være en god Støtte. Det erkjendes nu mere og mere, at der er gjort forlidet for dette, og den voxende Interesse for dets Udvikling er i de senere Aar tydelig. Dette har ogsaa vist sig ved en Beslutning, Amtsformandskabet ifjor tog om Gjenoprettelse og Omorganisation af Amtets længe nedlagte Landhusholdningsselskab.

Efter de i Forbindelse med sidste Folketælling indhentede Opgaver udgjorde Udsæden i 1875:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.		Erter.	Ialt Kornsæd.	Poteter.	Ialt Byg-værdi.
					Ialt.	Deraf til Grønfoder.				
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
I Nedenæs Fogderi	559	230	3,070	89	2,221	187	2	6,171	21,227	12,371
- Sætersdalens Fogderi	5	27	2,449	574	242	21	„	3,297	5,294	4,761
Hele Landdistriktet	564	257	5,519	663	2,463	208	2	9,468	26,521	17,132

Ved Sammenligning med de tilsvarende Opgaver for 1865 viser dette en Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷) af:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Ialt Kornsæd.	Poteter.	Ialt Bygværdi.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
Nedenæs Fogderi	÷ 28	+ 85	+ 346	÷ 294	+ 459	+ 1	+ 569	+ 1,689	+ 1,021
Sætersdalens Fogderi	+ 5	÷ 11	+ 677	÷ 564	÷ 32	„	+ 75	+ 131	+ 321
Hele Landdistriktet	÷ 23	+ 74	+ 1,023	÷ 858	+ 427	+ 1	+ 644	+ 1,820	+ 1,342

Den samlede til Bygværdi beregnede Udsæd er efter dette, naar hele Landdistriktet tages under Et, forøget i noget mindre Forhold end den der hjemmehørende Folkemængde, som i 1865 optaltes til 58,464 og i 1875 til 64,549 eller 6,085 mere. Særskilt for Sætersdalens Fogderi, hvor Folkemængden kun steg fra 9,990 til 10,160, eller med 170 Individer, er Forholdet det omvendte.

Dyrkningen af Hvede har tiltaget i den vestlige Del af Nedenæs, men aftaget saameget stærkere i den østlige, hvor den har givet Plads for andre Kornsorter, fordi man har gjort Erfaring om, at den udmagrer Jorden mere og giver ringere Straa. I Sætersdalens Fogderi, især den sydlige Del, er Vaarrugen for en stor Del fortrængt af Vinterrug, der ogsaa er den i Nedenæs brugelige. Blandkorn avles efter de seneste Lister mest i Aaseral; paa de Steder, hvor det ellers var mest i Brug, navnlig Evje og Omlid, har Bygget for den største Del indtaget dets Plads.

Af Vikker er der udsaaet 25 Tdr. i Nedenæs Fogderi, og af Græsfrø i hvert af Fogderierne 7,642 og 293 eller ialt 7,935 ℔, hvoraf henimod 5,000 ℔ falder paa 5 Kystherreder. Af andre Rodfrugter end Poteter er kun optaget ialt 230 Maal Jord.

Brugsmaaderne have neppe i Almindelighed undergaaet nogen væsentlig Forandring, hvorvel der altid spores nogen Fremgang, bl. A. ved Indførelsen af tjenligere Redskaber. Mangelen paa Arbeidskraft medfører en stærk Opfordring til at tænke paa at tage Maskiner til Hjælp, om der end maaske efter Forholdene er mindre Anvendelse for de større Maskiner. Paa et Par Undtagelser nær fandtes ved Femaarets Udløb af Maskiner kun Tærskemaskiner, af hvilke ialt 81 dreves med Vandkraft og de fleste øvrige med Haandkraft, samt i Nedenæs nogle Hakkelsemaskiner.

Korn- og Høhøsten har gjennem det hele Femaar givet Middelsaars Udbytte og tildels mere. Poteteshøsten gav lidet i de to første Aar, meget i de to sidste, men var kun i 1875 nogenlunde fri for Sygdom.

II. Fædriften.

De indkomne Forklaringer om Havnegangens Beskaffenhed stadfæste i det Væsentlige, hvad derom er anført i forrige Beretning, idet Havnegangen opgives at være god og tildels meget god i den øvre Del af Sætersdalen og en Del af Aaseral — især Sæterhavnene i disse Distrikter — ligeledes god i Mykland og Lille-Topdal, men ellers fordetmeste middelmaadig eller daarlig. Sæterbrug kjendes udenfor Sætersdalen kun i enkelte af Indlandstrakterne.

Den ved Udgangen af 1875 foretagne Tælling af Husdyrene gav følgende Resultat:

	Heste.	Deraf under 3 Aar.	Hornkvæg.	Deraf Oxer.	Deraf Kjør.	Deraf Ungnød og Kalve.	Faar.	Gjeder.	Svin.
Nedenæs Fogderi . .	2,382	66	17,811	240	14,387	3,184	18,773	2,308	1,643
Sætersdalens Fogderi	1,013	184	8,994	181	6,338	2,475	16,990	8,401	281
Ialt	3,395	250	26,805	421	20,725	5,659	35,763	10,709	1,924
Forøgelsen (+) eller Formindskelsen (÷) fra 1865 var efter dette:									
Nedenæs Fogderi . .	÷ 26	„	+ 528	„	„	„	÷ 4,281	÷ 1,155	÷ 142
Sætersdalens Fogderi	+ 20	„	+ 817	„	„	„	÷ 866	÷ 1,201	÷ 145
Ialt	÷ 6	„	+ 1,345	„	„	„	÷ 5,147	÷ 2,356	÷ 287

Antallet af Gjeder og Faar var saaledes betydelig formindsket, medens der holdtes flere Kjør.

De gjennemsnitlige Kreaturpriser i 1875 opgives fra Herrederne for:

Arbeidsheste.	Oxer.	Kjør.	Ungnød.	Faar.	Gjeder.	Svin.
Fra Kr. 280—600 (kun i to Herreder under 400 Kr.).	Kr. 64—140 (kun i et Herred over 120).	Kr. 80—140	Kr. 36 (i et Herred) — 100 (i et Herred).	Kr. 8—12	Kr. 8—12	Kr. 36—144 (kun i en Del af Sætersdalen og et Herred i Nedenæs under Kr. 72).

Hestepriserne steg omkring Midten af Perioden hurtigt til det Dobbelte og Flerdobbelte af de tidligere Priser, men havde i dens Slutning igjen begyndt at falde.

Det gjennemsnitlige aarlige Melkeudbytte af en Ko opgives for almindelige Gaardbrugs Vedkommende i de forskjellige Herreder fra 700—1,500 Potter (kun i et Herred under 900 og i to Herreder over 1,300), for mere fremskredne Gaardbrug flereste steds betydelig mere (i 9 Herreder 1,500 Potter og derover). Opgaverne over Melkeudbyttet ere maaske for endel Herreder vel høit ansatte.

Fra 1871 af har der været afholdt et aarligt Dyrskue i Sætersdalen, hvortil det Offentlige har ydet baade Pengebidrag og sagkyndig Bistand. Da Fædrift og navnlig Opaling af Kreaturer til Salg tildels er og endmere kan blive en Hovednæringsvei for Sætersdalen, især den øvre Del deraf, hvor der findes fortrinlige Beiter og en god Kvægstamme, er Foranstaltningen af ikke ringe Vigtighed for Distriktet og egner sig formentlig til at overtages af det Offentlige, som skeet i Thelemarken og andetsteds. Udstillingen er hidtil stadig bleven jævnere og bedre, hvorvel der endnu klages over, at Almuen anvender for liden Skjønsomhed i Valget af Oxer. Den oprindelige Hensigt, gjennem Dyrskuet ogsaa at bidrage til Dannelsen af et fast aarligt Kvægmarked, kan neppe ventes opnaaet, før Skuet har virket noget længere.

Den i Slutningen af 1869 i Trakten omkring Arendal udbrudte Miltbrandsygdom var isommer endnu ikke ganske ophørt. Efter Dyrlægens Opgave er Antallet af de af Miltbrand døde Kreaturer følgende:

	Kjør.	Heste.	Svin.	Faar.
indtil 1ste Juli 1871	38	3	3	1
— 1ste „ 1872	9	1	„	24
— 1ste „ 1873	4	„	„	„
— 1ste „ 1874	12	1	1	1
— 1ste „ 1875	2	„	„	„
— 1ste „ 1876	1	„	„	„
— 23de August 1877	4	„	„	„
Ialt	70	5	4	26

De øvrige i forrige Beretning omhandlede Forhold vedkommende Fædriften antages ikke at have undergaaet nogen væsentlig Forandring, idet nogen Fremgang fremdeles viser sig i de samme Retninger som før.

III. Skovdriften.

Fra to Kystdistrikter, Søndeled og Vestre-Moland, heder det, at Skoven snarere er gaaet frem end tilbage i Femaaret, fra to andre Herreder, at Tilstanden er omtrent uforandret, men fra de øvrige, at Skoven er gaaet mere eller mindre tilbage. Herved sigtes neppe i Almindelighed til nogen Formindskelse af det skovbærende Omraade, men kun til, at Forraadet af moden Skov eller hugbare Dimensioner fremdeles har aftaget. Herom er der heller ingen Grund til at tvivle, især da den overordentlige Stigning af Trælastpriserne, som for en Tid indtraadte i en Del af Perioden, virkede til at forcere Hugsterne udover det Sædvanlige. Iøvrigt er det ogsaa antageligt, at Skovomraadet lidt efter lidt formindskes ved uforsigtig Hugst paa veirhaarde Steder dels i Kyststrøget og dels i høiere liggende Terrain.

Udenfor enkelte Distrikter, hvor det længe har været en Kjendsgjerning, at Skoven er stærkt medtagen, lever alligevel Befolkningen for Tiden under heldige Vilkaar, hvad Skoven angaar. Navnlig gjælder dette en stor Del af Indlandet især i Nedenæs Fogderi, der af Naturen aabenbart er henvist til Skoven som sin Hovednæringskilde. Gjenvæxten er i lavlændte Strøg overordentlig villig og hurtig (jfr. hvad der i Broch's Statistiske Aarbog, pag. 236, siges om de for Skovvæxten heldige geologiske Forhold). De bevarede Forraad af staaende Skov regnes at være endnu betydeligere end forudsat, da forrige Femaarsberetning afgaves. Det livlige Skibsbyggeri gjør det lønnende for Skoveieren at anlægge sin Drift paa det svære og høit betalte Skibsmaterial. Dettes Transport lettes efterhaanden, samtidig med at Elvenes Udbedring hjælper til ogsaa at faa mindre Dimensioner betalte. Den økonomiske Forfatning er jævnt god, og det hører sikkert til Undtagelser, at Nogen her er nødt til at give Skoven til Pris for at bjerge sig. Naar der hugges for stærkt eller naar der foregaar Skovhandel — mest Udhugsthandeler, idet man sjeldnere hører om Salg af Skov og Grund —, tilskyndes Skoveieren i Regelen ikke af Nød, men af Udsigten til at gjøre en god Forretning. Skovservituter ere fordetmeste sammenligningsvis lidet kjendte og have ikke paa langt nær nogetsteds, saavidt mig bekjendt, grebet om sig i den fordærvelige Udstrækning som i flere af Østlandets Skovbygder.

De Omsætninger, som have fundet Sted under den stærke Fluktuation i Priserne, der naaede en før ukjendt Høide, have, hvad enten Skoveieren i de enkelte Tilfælde har været den vindende eller den tabende Part, medført den Fordel, at opklare Forestillingerne om Skovens Værdi. Det er i denne Tid gaaet op for mange Skoveiere, at de ere mere velstaaende Mænd, end de før vidste. Priserne ere vistnok gaaede nedover igjen; men det er en almindelig og udentvivl vel begrundet Tro, at, om end Prisfald fremdeles ville indtræffe, ville dog ogsaa de gode Tider komme igjen og Priserne i Længden nødvendig gaa opover.

Ifølge Opgaverne om Skovens Tilstrækkelighed for Behovet er der kun et Distrikt, Tromø Sogn med de deri liggende Forstæder til Arendal, hvori der anføres at mangle Brændeved, og et andet, hvor man savner tilstrækkeligt Gjærdefang. Af Bygningstømmer er der endnu nok og fordetmeste mere end nok, undtagen i Tromø og Dybvaag. Af Skibsmaterial har derimod den største Del af Kystdistriktet ikke selv nok for Behovet.

Middelsprisen pr. Favn Birkeved opgives i de fleste Kystdistrikter til Kr. 16,00 pr. Favn, tildels dog lavere. Egeved stod formentlig i Almindelighed lidt lavere, Furu i Regelen til Kr. 12,00 og tildels lavere.

Ifølge den officielle Statistik udgjorde Trælastudførselen fra Amtets fem Toldsteder i Periodens 4 første Aar i Gjennemsnit aarlig 37,805 Kommerce-Læster imod 28,130 Kommerce-Læster i forrige og 26,876 i næstforrige Femaar. I Tallene er ikke indbefattet Lasten fra Otteraaens og den allerstørste Del af Topdalselvens Dalføre, der nemlig udskibes over Christianssand, medens de paa den anden Side indbefatte den Udskibningslast, som fra Thelemarken flødes i Nidelven. Ved Sammenligning med de foregaaende Perioder bør det iøvrigt bemærkes, at Hugsterne paa Grund af lettet Flødning antagelig efterhaanden ere fordelte over noget større Strækninger end før.

Schematiske Opgaver over Flødningen i Femaaret foreligge mere eller mindre fuldstændige for alle de større og enkelte af de mindre Vasdrag i Distriktet. Deraf erfares bl. A.:

I Arendals Vasdrag er nedflødet af Tømmer til Mesel Bom i Froland:

	Fra Thelemarmarken (Bratsbergs Amt). Tylvter.	Fra Nedenæs Fogd. Tylvter.	Tilsammen Tylvter.
1871	28,554	8,797	37,351
1872	29,690	16,825	46,515
1873	23,095	14,072	37,167
1874	15,060	19,014	34,074
1875	8,926	14,935	23,861
Ialt	105,325	73,643	178,968
I Gjennemsnit	21,065	14,728	35,793

Af Smaalast er nedflødet fra Nedenæs Fogderi 18,190 eller i Gjennemsnit aarlig 3,638 Tylvter. I forrige Femaar flødedes ialt 165,219 eller i Gjennemsnit aarlig 33,044 Tylvter, deri indbefattet i Middeltal aarlig 2,845 reducerede Tylvter Smaalast (ɔ: 3 Tylvter Smaalast regnedes = 1 Tylvt Tømmer).

I Vegarsheiens (Næsværkselvens) Vasdrag flødedes ($^5/_6$ fra Vegarsheiens Sogn) 24,033 eller i Gjennemsnit aarlig 4,807 Tylvter Tømmer og 15,058 eller aarlig 3,012 Tylvter Smaalast (i forrige Femaar 2,589 Tylvter foruden Smaalast til Værdi 2,872 Kroner). Det siges udtrykkelig, at Dimensionerne herefter maa aftage.

I Topdalsvasdraget udtoges af Flaksvandsbom i Birkenæs i:

1871	17,565	Tylvter,	hvoraf	Smaalast	(16′ 5″	og	derunder)	ca.	3,500
1872	14,670	—	„	—	—	-	—	-	2,500
1873	20,272	—	„	—	—	-	—	-	5,000
1874	21,090	—	„	—	—	-	—	-	5,600
1875	17,400	—	„	—	—	-	—	-	4,400
Ialt	90,997	Tylvter,	hvoraf	Smaalast	(16′ 5″	og	derunder)	ca.	21,000
I Gjennemsnit	18,199	Tylvter,	hvoraf	Smaalast	(16′ 5″	og	derunder)	ca.	4,200

I forrige Femaar var Gjennemsnittet 17,870 Tylvter, deri medregnet, hvad der kom i Vasdraget nedenfor Flaksvand, altsaa for en Del fra det til Lister og Mandals Amt hørende Thved Sogn.

I Otteraaens Vasdrag:

Aar.	2det Distrikt (fra Sarafos i Bykle til Flaarenden).	3die Distrikt (til Strømmen).	4de Distrikt (til Guldsmedmoen).	5te Distrikt (til Faret).	6te Distrikt (til Kile).	7de Distrikt (til Vennesnesland).	Tilsammen.
	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.
1871	931	3,993	2,038	1,861	3,937	4,323	17,083
1872	413	3,172	1,885	1,830	9,581	8,408	25,289
1873	541	3,086	2,249	2,463	7,175	7,787	23,301
1874	550	6,205	3,721	1,825	8,089	6,001	26,391
1875	918	9,268	3,738	1,371	4,095	2,720	22,110
Ialt	3,353	25,724	13,631	9,350	32,877	29,239	114,174

eller i Gjennemsnit aarlig 22,835 Tylvter imod 29,803 Tylvter i forrige Femaar. De i begge Tidsrum flødede Mængder antages forøvrigt i Virkeligheden at have været større, jfr. de derom i forrige Beretning indtagne Bemærkninger fra Flødningsdirektionen. Den betydelige Nedgang i det seneste Femaar er paafaldende, naar man henser til Stigningen i de øvrige Vasdrag og de høie Trælastpriser. Hvis intet andet mig ubekjendt Moment her har virket, synes den at tyde paa en stærkere Udtømmelse af Skovene i Otteraaens Dalføre, hvorom det ogsaa i forrige Beretning anførtes, at de i det Hele vare mere uddrevne end i de østligere Vasdrag. Nedgangen er gjennemgaaende i samtlige de Flødningsdistrikter, hvori Vasdraget er inddelt, undtagen i 3die Distrikt, der indbefatter den øvre Del af Byglands Præstegjeld og Hyllestad Sogn af Valle Præstegjeld. Af Vasdraget høre de 3—4 nederste Mil til Lister og Mandals Amt.

IV. Skibsbyggeri og Skibsrederi.

Herom tillader jeg mig at indtage følgende Beretning fra Fogden i Nedenæs:

„Næst at henholde mig til, hvad der om disse Næringsveie er anført i min foregaaende Indberetning *), skal jeg her kun bemærke, at de fremdeles ere Distriktets vigtigste, og at de, som af hvad nedenfor vil blive anført vil sees, ere i jævn Fremgang trods de mindre heldige Konjunkturer, hvori de for Tiden virke.

Da tilstrækkelige Opgaver ikke have været at erholde fra Distriktets Toldsteder, har, paa derom skeet Henvendelse gjennem Amtet, det statistiske Centralbureau meddelt de Opgaver angaaende Skibes Antal og Drægtighed, der er lagt til Grund for nedenstaaende Fremstilling. Ifølge disse er der inden Fogderiet, Byerne iberegnet, i Femaaret bygget 260 Skibe med en samlet Drægtighed af 48,976 Læster, medens i næstforegaaende Termin kun blev bygget 209 Skibe med en Drægtighed af 35,493 Læster; følgelig er i heromhandlede Femaar bygget 51 Skibe med en Drægtighed af 13,483 Læster mere end i foregaaende Femaar.

Desuden er i indeværende Femaar indkjøbt fra Udlanlandet 97 Skibe med en Drægtighed af 10,900 Læster og i Indlandet 67 Skibe med en Drægtighed af 15,321 Læster. Indkjøb af fremmede Skibe var størst i de heldige Aar 1872 og 1873, medens Nybygningen er jævnt fremadskridende, saaledes at i Periodens sidste Aar blev bygget flere Skibe end i noget af de foregaaende Aar.

I Femaaret har Distriktet saaledes tillagt sig af nybyggede og tilkjøbte Skibe et Antal af 424 med en samlet Drægtighed af 75,197 Læster. Naar hensees til, at de fleste af de nybyggede Skibe ved Periodens Udgang vare fra 2 til 5 Aar gamle og følgelig vare forringede i Værdi, samt til at mellem $^1/_4$ og $^1/_5$ af ovennævnte Drægtighed falder paa tilkjøbte Skibe, formener jeg, at Læsten ikke bør sættes høiere end til en gjennemsnitlig Værdi af 360 Kroner; følgelig er i Distriktet dels produceret, dels indkjøbt Skibe i Femaaret til en Værdi af 27,070,920 Kroner. Det maa dog herved mærkes, at den hele Værdi ikke er kommen Distriktet tilgode; thi dels sælges endel, skjønt forholdsvis faa, nybyggede Skibe til andre Distrikter, og dels ere ikke ganske faa Parthavere i Skibe boende udenfor Distriktet.

Produktionsværdien af nybyggede Skibe kan efter erholdte Oplysninger beregnes saaledes: Til de byggede 260 Skibe med en Drægtighed af 48,976 Læster er medgaaet:

1. Træmaterialier à Kr. 112 pr. Læst . Kr. 5,485,312
2. Arbeidsløn à - 112 - „ . „ 5,485,312
3. Jern, Spiger, Metal- og Smedearbeide, Drev, Tjære, Beg og forskjellige andre Udgifter Kr. 56 pr. Læst . . . . . „ 2,742,656

Altsaa til Skrogets Bygning Kr. 280 pr. Læst eller . . . . . Kr. 13,713,280

Lateris Kr. 13,713,280

*) indtagen i forrige Femaarsberetning.

Til Tilrigning antages medgaaet:

	Transport	Kr. 13,713,280
1. Tougværk Kr. 28 pr. Læst	Kr. 1,371,328	
2. Ankere og Kjættinger ca. Kr. 36 pr. Læst . . .	„ 1,763,136	
3. Seil, Kr. 28 pr. Læst .	„ 1,371,328	
4. Blokmager- og Smedearbeide, Støbegods, Arbeidsløn med Tilrigning, Indredning m. m., Kr. 80 pr. Læst	„ 3,918,080	
		„ 8,423,872

Følgelig for fuldfærdigt Skib, Kobberhud ikke iberegnet, Kr. 452 pr. Læst . . . . Kr. 22,137,152

Størstedelen af de med Skibsbyggeriet beskjæftigede Arbeidere bo i Landdistriktet, hvilket altsaa i væsentlig Grad nyder godt af den derved indvundne Arbeidsfortjeneste. Denne beløber sig alene for Tømmermandsarbeidet ifølge foranstaaende Opgave til 5,485,312 Kroner. Derimod har jeg ikke kunnet erholde nogen omtrentlig Opgave over Arbeidsfortjenesten ved Tilrigningen og Indredningen m. m., men denne andrager visselig til mindst $^2/_3$ af de 3,918,080 Kroner, som til dette Arbeide i det Hele er medgaaet, eller omtrentlig 2,612,053 Kroner. Lægges begge de sidstnævnte Summer sammen, udgjør den hele Arbeidsfortjeneste 8,097,365 Kroner. Ansættes den gjennemsnitlige Arbeidsløn til Kr. 2,60 pr. Dag, udkommer 3,114,372 Arbeidsdage, og, regnes Arbeidsdagenes Antal til 290 om Aaret, have i Femaaret omtrent 2,148 Arbeidere hele Aaret været beskjæftigede ved Skibsbyggerierne.

En anden betydeligere Del af Distriktets Indtægter falder imidlertid paa Skibsrederiet og Skibsfarten. Efter anstillede Beregninger i de af det statistiske Bureau udgivne Fortegnelser over den norske Handelsflaade udgjorde denne for Nedenæs Fogderies Vedkommende 1,002 Skibe med en samlet Drægtighed af 160,907$^1/_2$ Læst. Ved Udgangen af Aaret 1870 udgjorde Skibenes Antal 829 og deres Drægtighed 119,894 Læster. Handelsflaaden er følgelig i Femaaret forøget med et Antal af 173 Skibe og med en Drægtighed af 41,013$^1/_2$ Læst. Størstedelen af denne Forøgelse bestaar, ifølge hvad forhen er oplyst, i nybyggede Skibe. Ansættes Værdien af Forøgelsen i Lighed med hvad ovenfor er antaget, til 360 Kroner pr. Læst, har Distriktet følgelig i Femaaret tillagt sig en Værdi i Skibe af 14,764,860 Kr.

Værdien af den i Distriktet hjemmehørende Handelsflaade, hvoraf den største Del tilhører Distriktets Indvaanere, bliver, naar Læsten ansættes til en Værdi af 260 Kroner, hvilket formentlig er en lav Ansættelse, 41,835,950 Kr.

Afkastningen pr. Kommercelæst pr. Fartmaaned kan for Aaret:

1871 ansættes til . . .	Kr.	5,67
1872 — -	„	6,33
1873 — -	„	7,00
1874 — -	„	3,67
og 1875 — -	„	3,00
	Kr.	25,67

eller gjennemsnitlig i Femaaret til Kr. 5,13. Antages ethvert Fartøi gjennemsnitlig at være i Fart 9 Maaneder af Aaret, udgjør Nettoindtægten, Forringelse iberegnet, Kr. 46,20 pr. Kommercelæst om Aaret. Indtægten af Handelsflaaden skulde saaledes omtrentlig aarlig i Femaaret have andraget til 7,433,880 Kroner eller omtrent 17 pCt. om Aaret af Kapitalværdien. Fradrages heri for Forringelse 5 pCt., bliver Nettoprocenten 12 pCt.

Besætningen paa Fartøier fra 50 til 350 Læster kan forholdsvis ansættes til 1 Mand paa 14$^1/_2$ Kommercelæst. Efter dette Forhold bliver Handelsflaadens hele Besætning, Kapteinen fraregnet, 11,097 Mand. Ansættes Maanedshyren pr. Mand til 52 Kroner og Fartmaanederne til 9 om Aaret, oppebærer hver Mand aarlig i Hyre 468 Kroner, der for 11,097 Mand udgjør . . . . . 5,193,396 Kr.

Sættes dernæst Kosten for hver Mand til Kr. 1,00 pr. Dag, udgjør Kostpenge pr. Mand i 9 Maaneder 270 Kr. eller for 11,097 Mand 2,996,170 „

udgjør følgelig Mandskabets aarlige Arbeidsfortjeneste, Kost iberegnet . . . . . 8,189,566 Kr.

Jeg har, som forrige Gang, formaaet en med disse Forhold fortrolig Mand til at gjennemgaa ovenstaaende Fremstilling og derved faaet Bekræftelse paa, at de opførte Tal, forsaavidt de bero paa Kalkul, kunne antages rigtige som Gjennemsnitstal betragtede. Opgaverne over Afkastningen skille sig ikke meget fra de nedenfor af Grimstads Magistrat meddelte.

V. Andre Næringsveie.

Saltvandsfiskeriet udenfor det daglige Fiske er ikke af Betydenhed. Ifølge de af Fogden i Nedenæs afgivne Aarsberetninger har der i Femaaret været fisket aarlig i Gjennemsnit:

Makrel for noget over	65,000 Kr.
imod 62,400 Kr. i forrige Femaar	
Hummer for noget over	36,000 „
mod ca. 26,000 Kr. i forrige Femaar	
Lax for henimod	22,000 „
mod ca. 8,400 Kr. i forrige Femaar	
Østers for omtrent	1,264 „
mod 1,800 Kr. i forrige Femaar.	

Fra Arendals Omegn drives derhos lidt Revfiskeri, som i 4 af Periodens Aar har indbragt henimod 3,500 Kr. mod 6,000 Kr. i forrige Femaar.

Laxefiskeriernes forøgede Udbytte er formodentlig især at tilskrive de for hele Kysten oprettede Fredningsforeninger. Et Udklækningsapparat er anlagt i Nidelven. Hummer og Lax afsættes hovedsagelig til engelske Opkjøbere. Østersfiskeriet er i senere Aar udenfor Dybvaag Herred nu en ren Ubetydelighed. Med Ferskvandsfiskerierne (fornemmelig Ørret, Aal og Abor), der ikke drives med nogen Iver, vides ingen væsentlig Forandring at være indtraadt; paa enkelte Steder siges de at være i Aftagende. En enkelt Fredningsbestemmelse er i Femaarets Løb ved Kongelig Resolution udfærdiget.

Bergværksdriften forbigaaes her efter derom modtaget Tilkjendegivende, idet Beretninger derom afgives af vedkommende Bergmester. Kun bemærkes, at Nikkelproduktionen paa Grund af høie Priser i Femaarets Løb voxede betydeligt. Priserne ere senere faldne. Nogen Drift efter Feltspat og Kvarts er, som tidligere, foregaaet nogle Steder ved Kysten østenfor Arendal. I Valle er et Klæberstensfelt forsøgsvis optaget ved Femaarets Slutning.

Opgaverne over industrielle Anlæg i Nedenæs Fogderi vise, at Antallet af Skibsværfter paa Landets Grund ved Femaarets Udløb var 55. Den til Næs og Egelands Værker knyttede Staalindustri er fortsat; paa Egeland, hvorfra oprindelig kun leveredes File, er Driften fra 1870 udvidet til andet Staalværktøi. Af anden Metalindustri drives i Fogderiet 2 Spigerhamre og 4 Støberier. Af Træforædlingsanlæg vare ved Femaarets Udløb i Drift ca. 40 Vandsage, 10 Dampsage, 1 Høvleri, 1 Træmassefabrik og 1 Snellefabrik. Af Reberbaner findes opført 2, hvoraf 1 større. Antallet af Kornmøller var 24, hvoraf 1 tildels dreven med Damp og forenet med Bageri.

Isskuren har begyndt at faa nogen Betydning i Søndeled, hvor 5 nye Forretninger ere optagne i Femaaret. Bedriften har der sysselsat omtrent 160 Mand, og Exporten udgjort omtrent 3,400 Kommercelæster. I noget mindre Omfang foregaar Isskur i Dybvaags Herred, ellers næsten ikke.

Baadbyggeriet drives fremdeles med Held i flere Distrikter ved Kysten. I Øiestad sælges aarlig ca. 750 Pramme à 24 Kroner, 150 Skibsbaade à 160 Kroner, 100 Skjækter à 40 Kroner, 4 Seilbaade à 240 Kroner, ialt henved 46,000 Kroner. I Froland solgtes i 1875 for 7,640 Kroner, og i Søndeled gjennemsnitlig i Femaaret for ca. 6,500 Kroner. I Fjære, Landvik, Eide, Østre-Moland, Tromø, og Vestre-Moland er solgt tilsammen aarlig for omkring 10 à 12,000 Kroner. Ialt kan der saaledes antages at være solgt for ca. 272,000 Kroner. Pramme, Skjækter og Baade udføres for en stor Del med Skibene.

Som Indtægtskilder, der flere Steder ere af nogen Betydning, kan nævnes Kjørsel, fornemmelig Lastekjørsel, samt Flødning. Overslag over Udbyttet foreligger kun fra Øiestad, hvor der opgives at være tjent ved Tømmerkjørsel og Elvearbeide aarlig tilsammen henimod 45,000 Kroner.

Haandværksdriften staar i det Hele taget ikke høit. Med Undtagelse af Smedene have Haandværkerne i Regelen ikke eget Værksted, men arbeide for Dagløn omkring paa Gaardene. I samtlige Herreder føles Mangel paa forskjellige Slags Haandværkere.

Ogsaa Husfliden staar tilbage. I Sætersdalen og Aaseral tilfredsstiller den i Regelen det simple Behov af Klædningsstoffe, tildels ogsaa af Husgeraad og Arbeidsredskaber. Ogsaa i enkelte Herreder i Nedenæs Fogderi tilvirkes tilstrækkeligt af simplere Klædningsstoffe til Husbrug og et Par Steder noget til Salg. I Froland siges der at være ikke liden Fremgang i Husindustrien, navnlig Spinding og Vævning. Om finere Tilvirkninger er der kun ganske undtagelsesvis Tale. Symaskiner have begyndt at finde Indgang. I Dybvaag er i 1875 af en Privatmand oprettet en Snedker- og Dreierskole for Børnene i en Skolekreds.

Den i det Hele taget endnu ringe Udvikling af Haandværksdriften og Husfliden staar, som i forrige Femaarsberetning paapeget, for en Del i Forbindelse med den Tiltrækning, især Skibsfarten udøver. Mændene drages til Arbeide, der staar i Forbindelse med den, og Kvinderne, som maa indtage deres Sted ved Jordarbeidet, faa mindre Tid tilovers. Dette sidste Forhold, at Kvinderne maa gjøre Mandsarbeide, finder ogsaa tildels Sted i Sætersdalen, hvor dog Forholdene iøvrigt ere væsentlig forskjellige; dog siges det der at være i Aftagende.

Jagten indtager i Almindelighed ingen betydelig Plads blandt Binæringerne, undtagen i Sætersdalen og Aaseral. Især i sidstnævnte Herred drives Fuglefangsten ivrigt og med Fordel, idet Vildtet sælges til høie Priser i Christianssand for at gaa til England.

Antallet af Handelsmænd var ved Femaarets Slutning 127, hvoraf 81 i Nedenæs og 46 i Sætersdalens Fogderi. Forbrugsforeninger oprettedes i Perioden i 5 Herreder; en af dem er senere nedlagt.

VI. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

I det Hele taget har Femaaret 1871—1875 været et heldigt Tidsrum. De to for Distriktets Velvære saa vigtige Faktorer, Fragterne og Trælastpriserne, hævede sig, som foran berørt, henimod Midten af Perioden rask til en betydelig Høide. Dette i Forening med andre gunstige Konjunkturer forøgede betydelig Distriktets Bæreevne, der er bleven sat paa Prøve under den knappe Tid, som allerede havde indfundet sig, inden Femaaret var tilende, og senere har vedblevet.

Af Opgaverne over thinglæste og aflæste Heftelser vil sees, at Beløbet af de sidste oversteg de første med henimod 383,000 Kroner. Opgaverne over Udpantninger og Exekutioner vise, at Totalbeløbet i de 2 første Aar tilsam-

men noget overstiger Totalbeløbet for de 3 sidste tilsammen. Ved Tvangsauktioner over fast Gods og Løsøre solgtes i de 2 første Aar tilsammen for noget over 136,000 Kroner, i de 3 sidste Aar tilsammen derimod kun for ca. 36,500 Kroner eller ca. 100,000 Kroner mindre. Navnlig udmærker Aaret 1874 sig ved smaa Tal paa Listerne over Indførsler og Tvangsauktioner.

Ved Femaarets Slutning fandtes der i Landdistriktet 13 Sparebanker med samlet Forvaltningskapital henimod $1^1/_2$ Mill. Kroner. I Byernes Laaneindretninger, hvori ikke ringe Indskud gjøres fra Landdistriktet, steg den samlede Forvaltningskapital fra henimod 5,850,000 Kroner i 1871 til ca. 9,390,000 Kroner i 1874, hvorefter den faldt i 1875 til ca. 8,820,000 Kr.

Arbeidslønningerne ere i Femaarets Løb stegne betydeligt og vedblive at holde sig paa Høiden, efterat Arbeidsherrernes Fortjeneste havde minket. Tager man for sig Opgaverne fra 1870 og 1875, vil man se, at, medens t. Ex. den almindelige Dagløn paa Husbondens Kost i Nedenæs Fogderi i 1870 gjennemsnitlig var Kr. 1,02, var den i 1875 Kr. 1,72; for Sætersdalens Fogderi vare de tilsvarende Tal Kr. 1,09 og 1,41. Aarslønnen for en Karl var i Nedenæs Fogderi gjennemsnitlig i 1870 167 Kroner og i 1875 239 Kroner, i Sætersdalens Fogderi henholdsvis 116 og 188 Kr. I endel Herreder var Aarslønnen steget til det Dobbelte. For en Pige var Aarslønnen steget i Nedenæs fra Kr. 64,6 til 78,4 og i Sætersdalen fra Kr. 45 til 55. Uagtet det maa tages i Betragtning, at Livsfornødenhedernes Pris er stegen, kan det dog ikke betvivles, at Arbeidsklassens Kaar i det Hele taget, ialfald i Nedenæs Fogderi, ere mærkbart forbedrede. Iøvrigt klages der fra flere Steder over, at Mængden af Arbeiderne have nøiet sig med at leve godt for Dagen uden at lægge tilside for kommende trangere Tider.

Ædruelighedstilstanden er i de senere Aar over en stor Del af Distriktet mærkelig forbedret, uden at der ialfald hidtil høres om noget almindeligt Tilbagefald. I flere Indlandsbygder, som før stode lavt i denne Henseende, er Drukkenskab bleven en Sjeldenhed og bedømmes ulige strengere i den almindelige Opfatning. Religiøse Bevægelser have væsentlig medvirket til dette Fremskridt, ligesom Totalafholdsforeningernes Virksomhed for enkelte Distrikters Vedkommende her bør nævnes.

Med Hensyn til Veivæsenet tillader jeg mig at henvise til vedlagte af Veiinspektøren sammendragne Opgave for Lensmands-Distrikterne, udvisende tillige Fragtomkostningerne paa de vigtigtigste Færdselslinier m. m. Det vil deraf bl. A. sees, at den samlede Længde af offentlig Kjørevei ved Femaarets Udløb opgives til $79^1/_2$ Mil, hvoraf nybygget i Femaaret $5^1/_4$ Mil, og af rodelagt Ridevei til $35^3/_8$ Mil.

Kystfærdselen er lettet ved flere nye Smaadampskibe.

B. Byerne.

(I det Væsentlige Uddrag af Magistraternes medfølgende Beretninger.)

I. Arendal.

Byens Jurisdiktion er i Femaaret indskrænket, idet nogle inden Hisø og det nuværende Barbo Præstegjelds Grændser liggende Eiendomme ved Lov af 28de Marts 1874 ere i geistlig og verdslig Henseende fraskilte Byen og tillagte vedkommende Landdistrikter.

Den seneste Folketælling viser nogen Forøgelse af Byens Folkemængde, der ved Femaarets Udløb udgjorde 4,112 Personer.

Bebyggelsen af de efter den seneste store Ildebrand i 1868 regulerede Bydele blev i det Væsentlige fuldført, „og de afbrændte Strækninger frembyde nu Billedet af en smuk, regelmæssig bebygget med rette og brede Gader og de vigtigste moderne Indretninger udstyret By“.

Byens Udgiftsbudget, der i næstsidste Femaar var steget fra 48,000 Kroner til 92,000 Kroner, udgjorde i 1875 ca. 110,000 Kroner. Byens Gjæld udgjorde ved Aarets Slutning til Rest ca. 413,300 Kr.

Formindskelsen i Byens Skatteevne ved de ovennævnte Eiendommes Overgang til Landdistriktet har ikke været ubetydelig, da flere af Kjøbstadens mest formuende Borgere boede paa dem. For det heromhandlede Tidsrums Vedkommende opveiedes dette dog, bemærker Magistraten, ved den voxende Bæreevne, som tilflød Byen ved de heldige Konjunkturer, som fornemmelig i Femaarets fire første Aar herskede i dens Hovednæringsvei, Skibsfarten. De i Arendals Tolddistrikt hjemmehørende Fartøier, der ved Udgangen af 1867 udgjorde et Antal af 303 med Drægtighed 61,160 K.-L., udgjorde ved Udgangen af 1875 et Antal af 479 med Drægtighed 76,839 K.-L., hvoraf i udenrigsk Fart 453 med Drægtighed 76,464 K.-L. Ogsaa Indførselstolden gik i Femaaret jævnt op; fra henimod 145,000 Kroner i 1871 steg den til henimod 164,000 Kroner i 1873 og til noget over 179,000 Kroner i 1875. Udførselstolden steg fra ca. 60,000 Kroner i 1871 til ca. 76,000 Kroner i 1873, men sank paa Grund af de daarlige Trælastkonjunkturer i 1874 og 1875 ned til under 45,000 Kr.

Til de 2 ældre Søforsikringsindretninger, nemlig Skibsassuranceforeningen i Arendal (et gjensidigt Selskab, stiftet i 1839 med Kysten fra Risør til Christianssand som Distrikt), og Arendals Søforsikringsselskab (Aktieselskab, stiftet i 1860),

er i 1875 kommet Arendals Fragtforsikringsselskab og det søndenfjeldske Søforsikringsselskab, begge Aktieselskaber. Af en vedlagt tabellarisk Oversigt over Skibsassuranceforeningens Virksomhed i de 37 Aar fra dens Stiftelse til Udgangen af 1875 vil det sees, at Virksomheden fremdeles stadig har udvidet sig. I 1870 forsikredes 795 Skibe med samlet Assurancebeløb 22,475,940 Kroner, og i 1875 var Antallet 994 med Beløb 31,931,480 Kroner (der overtages kun indtil 48,000 Kroner). For Arendals Søforsikringsselskab vedlægges Regnskabs-Extrakt for hvert af Periodens 5 Aar, hvoraf vil sees, at den samlede Risiko for 1871 var ca. 16,280,000 Kroner og for 1875 — efter stadig Stigning i de første fire Aar og Fald i det femte — ca. 22,025,000 Kroner. Reservefondet udgjorde ved Udgangen af sidstnævnte Aar 256,900 Kr.

Den samlede Assurancesum for Byens Bygninger, forsaavidt de vare forsikrede i den almindelige Brandforsikringsindretning, steg fra 3,414,160 Kroner i 1870 til 5,108,400 Kroner ved Udgangen af 1875. Samtlige faste Eiendommes Værdi efter den i Henhold til Lov af 6te Marts 1869 satte Skattetaxt udgjorde i 1870 4,027,320 Kroner, i 1871 4,517,520 Kroner og i 1875 5,565,120 Kroner. Paa samme Tid steg den ved Skatteligningen antagne Formue og Indtægt fra henholdsvis ca. 14,300,000 og 2,240,000 Kroner i 1871 til ca. 18,900,000 og 3,070,000 Kroner i 1875 *).

Afhændelser af faste Eiendomme vare i Femaaret ikke i videre Stigning med Hensyn til Antallet, idet dette i 1871 udgjorde 26, i 1874 — det høieste — 32, og i 1875 29. Derimod viste der sig en væsentlig Forandring med Hensyn til Værdien af de afhændede Eiendomme, idet det samlede Salgsbeløb i 1871 udgjorde ca. 122,000 Kroner, men i 1875 ca. 342,650 Kroner. Af Panteheftelser thinglæstes i Femaaret ialt for ca. 2,364,000 Kroner og aflæstes for ca. 1,156,000 Kroner. Grunden til den store Overvægt af stiftet Pantegjæld — hvorved iøvrigt maa bemærkes, at det ikke af Aflæsningernes Beløb kan sluttes, at ikke flere Panteheftelser virkelig helt eller delvis ere indfriede — antages væsentlig at ligge i den efter Ildebranden i 1868 stedfundne Bebyggelse. Medens der paa de afbrændte Strøg tidligere havde staaet Træbygninger af forholdsvis liden Værdi, opførtes nu store og værdifulde Stenhuse, hvortil udkrævedes betydelige Pengemidler, saameget mere som den Brandforsikringssum, der tilfaldt Eierne, ikke stod i noget Forhold til de nye Huses Bygningsomkostninger, der yderligere forøgedes ved de herskende høie Priser paa saavel Materialier som Arbeide. For nogen Del tør maaske ogsaa Grunden søges i Nødvendigheden af ved Laan at skaffe Penge til Skibsrederiets Udvikling.

Af Tvangsauktioner, Exekutioner og Udpantninger var Antallet i Femaaret meget ubetydeligt. Af Tvangsauktioner over fast Eiendom var der i 1874 og 1875 ingen og af Udpantninger for Skatter og kommunale Afgifter ingen i Aarene 1873—1875.

Fattigudredslerne have i Femaaret udgjort ca. 20 à 24,000 Kroner aarlig, og ere væsentlig bestridte ved Brændevinsafgiften, af hvilken aarlig 12 à 14,000 Kroner er tillagt Fattigkassen, samt ved udlignet Skat, der fra 6,820 Kroner i 1871 sank til 4,032 Kroner i 1874, men i 1875 udgjorde noget over 5,130 Kr.

Et i 1875 stiftet Samlag for Handel med Brændevin og Udskjænkning af Øl, Vin m. V. begyndte først sin Virksomhed i 1876.

Byen har gjennem betydelige Bidrag — tilsammen 104,200 Kroner — dels som Bevilgning og dels som Garanti for privat tegnede Beløb bidraget til tvende under Udførelse værende Veianlæg, der lette Forbindelsen med Oplandet, nemlig Myklandsveien, der nu er ført ca. 3 Mil frem til Topdalselven, og Anlægget Arendal — Grimstad.

Forøvrigt vides ingen væsentlige Forandringer at være indtraadte i det heromhandlede Tidsrum. „Dette fremviser vistnok, som tidligere nævnt, heldige økonomiske Forhold. Men det maa dog bemærkes, at selve den overordentlige Udvikling af en enkelt Næringsvei, hvis Trivsel væsentlig beror paa Omstændigheder af en mere international Karakter og derfor er stærke Fluktuationer underkastet, medfører naar denne Næringsgren, som her, er, om ikke den eneste af, Betydenhed, saa dog den aldeles overveiende betydeligste, en stærk Fare for Tilbagegang, og at en saadan, som unegtelig maa ansees indtraadt efter Femaarets Udløb, visselig har medført Nødvendigheden af i ikke ringe Grad at tære paa de i samme indvundne Kapitaler“.

II. Risør.

Folkemængden var ved Femaarets Udløb 2,635.

Fragterne for de i Byen hjemmehørende Skibe vare middels i 1871 og 1872, meget gode i 1873, tildels gode i 1874, men daarlige i 1875. Hyrerne vedbleve efter Tilbagegangen at holde sig høie.

Detailhandelen antages tildels at have aftaget, hvilket Magistraten tilskriver de mange Frihandlere i det tilstødende Landdistrikt.

De større Dimensioner i Stedets Trælastudførsel synes at aftage.

Byen antages at have gjort nogen økonomisk Fremgang; navnlig synes Velstanden blandt Arbeidsklassen et have tiltaget. Fattigbyrderne have minket. Eiendomspriserne have steget og Forsikringssummerne for Bygningerne i den almindelige Brandassuranceindretning ikke ubetydeligt tiltaget.

Ædruelighedstilstanden formenes at have gaaet noget tilbage. Man nærer Haab om, at et oprettet Samlag for Brændevinshandel vil virke til Forbedring heri.

*) Opgaven over Formue og Indtægt efter den officielle Statistik C. N. 10.

III. Grimstad.

Folkemængden udgjorde efter sidste Tælling 1,786 Individer.

Under de gunstige Vilkaar for Skibsbyggeriet og Skibsfarten har den økonomiske Forfatning vedblevet at gaa frem i Femaaret og maa ansees at have været meget god.

Antallet af Fartøier hjemmehørende i Grimstad Tolddistrikt er fra 167 med Drægtighed 24,475 K.-L. ved Udgangen af 1870 voxet til 189 med Drægtighed 30,719 K.-L. ved Udgangen af 1875. Af sidstnævnte Læstedrægtighed falder ifølge Magistratens Opgave 12,700 Læster til en Værdi af 3,602,536 Kroner paa Grimstad By.

Skibsfarten har opnaaet særdeles gunstige Resultater, rigtignok efterfulgte af en ligesaa stærk Tilbagegang. „Aarene 1871 og 1872 vare meget gode Aar og 1873 gav et udmærket Udbytte; men midt i 1874 indtraadte Fald i Fragterne som Følge af Krisen i New-York i Oktober 1873 i Forbindelse med en af de gode Tider frembragt Overspekulation samt endelig af den aftagende Udførsel af Kul og Jernbaneskinner fra England". Trykket vedvarer fremdeles, hvorved Magistraten bemærker, at den under den heldige Periode indtraadte Forøgelse i Skibenes Udgifter er saagodtsom uformindsket.

Skibenes aarlige gjennemsnitlige Udbytte anslaaes i en Magistraten meddelt Opgave, naar Gjennemsnitsfarten ansættes til 10 Maaneder, til Kr. 48,00 pr. Kommerce-Læst i 1871, 50 i 1872, 64 i 1873, 34 i 1874 og 28 i 1875.

Agders Assuranceforening, et gjensidigt Selskab, stiftet i 1855, har stadig udvidet sin Virksomhed. Ved Udgangen af 1875 udgjorde de indtegnede Risikoer af egne Skibe 9,238,460 Kroner paa 368 Skibe, og ved Femaarets Udgang 20,111,440 Kroner paa 605 Skibe.

Sømandsskolen har været særdeles godt besøgt.

Handelsvirksomheden har fremdeles været i Tiltagende; nogen Konkurs af Betydenhed har ikke fundet Sted.

Paa Basis af den ældre Sømandsforening oprettedes i Femaaret en Handels- og Sømandsforening, hvortil er knyttet en Læseforening.

Haandværksdriften vedbliver at staa lavt, „trykket af Konkurrencen med Udlandet og Landets større Byer", hvilket har givet Anledning til, at flere Haandværkere tillige have taget Handelsborgerskab. Haandværkerskolen bestaar fremdeles og er godt søgt. Den i Slutningen af 1870 oprettede Haandværkersparebank havde ved Slutningen af 1871 under Bestyrelse ca. 18,128 Kroner og eiede ca. 549 Kroner; ved Femaarets Udgang vare Beløbene ca. 28,284 Kroner og 1,145 Kr.

Til Gadebelysning anvendes ca. 50 Petroleumslamper.

Et og Andet er udrettet til Byens Forskjønnelse og Færdselens Lettelse, saaledes ved Udvidelse af Gader, Erhvervelse af Grund til et nyt Torv, Anlæg af Dampskibsbrygge, Kai og Fiskebrygge m. V.

Den antagne Indtægt eller Næring var 770,244 Kroner, hvoraf skatbare 443,136, medens Formuen ansattes til 3,898,400 Kroner. Et nyt Legat, stort 12,000 Kr., er tilflydt Byen.

Brændevinsdrikken antages at være formindsket. Mod Femaarets Slutning oprettedes et Samlag for Brændevinshandel og en Totalafholdsforening.

IV. Ladestedet Tvedestrand.

Folkemængden er forøget og udgjorde efter sidste Tælling 1,471 Individer.

Stedets Handelsflaade er ogsaa i dette Femaar betydelig forøget. Af de tilkomne Fartøier er den langt overveiende Del bygget paa Egnens Værfter, hvoraf et inden Ladestedets Grændser. Fragterne have i den største Del af Perioden været særdeles gode og Skibsfartens Udbytte i det Hele meget tilfredsstillende.

Udførselen af Trælast (tildels skaaren) har været omtrent af samme Betydning som i forrige Femaar. Udskibning af andre Artikler har ikke fundet Sted, naar undtages en Del af Næs Værks Produkter og nogle mindre Partier Sneller fra en i Nærheden anlagt Fabrik. Landhandelen i Omegnen antages at have gjort Ladestedets Detailhandel noget Afbræk. Haandværksdriften antages at have gaaet fremad.

Under de paa Aaret 1875 nær i det Hele meget gode Konjunkturer navnlig for Skibsfarten har Ladestedet i Femaaret gaaet betydeligt frem i Velstand. Skibsfartens Tilbagegang i nysnævnte Aar i Forening med Pengeknaphed har rimeligvis voldt Enkelte noget Tryk; nogen Konkurs har imidlertid ikke fundet Sted, og Forretningslivet betegnes af Magistraten som sundt. De gode Tider have bevirket nogen Tilbagegang i Ædruelighedstilstanden; dette har foranlediget Oprettelsen af et Samlag for Brændevinshandel.

En Arbeiderforening bestaar med det Formaal gjennem Foredrag og Boglaan at virke til Oplysning, ligesaa en Sømandsforening, der dog kun fører en hensygnende Tilværelse.

Inden Femaarets Udløb var der gjort Forberedelser til et senere istandbragt tidsmæssigt Vandværk.

Gadebelysningen besørges gjennem Træolielygter, hvis Antal dog kunde ønskes forøget. Et nyt mindre Dampskib er ved Aktier anskaffet til Fjordfart.

Kommunen, der før saagodtsom ikke eiede nogen Del af Stedets Brygger, har erhvervet en Del af Næs Værks Brygger, som udbedres.

V. Ladestedet Lillesand.

Folkemængden udgjorde ved Femaarets Udløb 1,426 Personer i 188 Huse (i 1865: 1,233 i 162 Huse).

De økonomiske Forhold have været gunstige i hele Perioden, saa at alle Samfundsklassers Kaar maa siges at have været i Fremgang. Den beskattede Formue har været jævnt tiltagende, idet den ved Udgangen af 1875 udgjorde 2,436,000 Kroner imod 1,736,000 Kroner i 1870. Den skatbare Indtægt, som i 1870 var ca. 185,000 Kroner, var i 1875 264,600 Kroner og Fattigskatten i de samme to Aar henholdsvis ca. 40,000 Kroner og 48,000. Af Madm. Stenersens Legat for Trængende i Lillesand, stort 41,360 Kr., har været uddelt aarlig 2,068 Kr.

Stedets Vandværk har vist sig fuldt tilfredsstillende til Vandforsyning. Under nogen Ildebrand har det endnu ikke været forsøgt.

Gaderne have en samlet Længde af 0,17 Mil, hvoraf 20—30 Alen brolagte. Gadebelysningen er tilfredsstillende.

Et Aktieselskab har kjøbt et Dampskib, der gaar i Fart mellem Tvedestrand og Christianssand.

Understøttelseskassen for uheldige Sømænd havde ved Udgangen af 1875 en Kapital af ca. 9,600 Kr.

I 1872 stiftedes en Arbeiderforening med Sygekasse og i 1875 en Sømands- og Handelsforening, samt i Slutningen af 1874 et Samlag for Brændevinshandel med Grundfond 16,000 Kr.

Husfliden staar ikke paa noget høit Trin. Man venter sig gavnlige Følger af, at Haandarbeide nu er bleven tvungent Fag for Piger paa Almuskolen.

Nedenæs Amt den 1ste April 1878.

Underdanigst

J. Bonnevie.

X.

Lister og Mandals Amt.

Underdanigst Beretning

angaaende Lister og Mandals Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

For Aaret 1870 var det samlede Antal af Jordbrug i Amtet 9996 med en samlet Skyld af 9425 Daler. Ved Udgangen af 1875 var Brugenes Antal steget til 10534. Udstykningen af Eiendommene, der allerede i forrige Femaars-Periode havde bragt Gjennemsnittet af Jordbrugenes Skyld under 1 Daler, sees saaledes at være gaaet fremad ogsaa i nærværende Femaars-Periode. Udstykningen antages fornemmelig at have gaaet for sig i Kystdistrikterne, hvor Forholdene føre det med sig, at en større Del af Befolkningen søger Hovednæringen paa Søen, medens Jordbruget da spiller en underordnet Rolle, som Binæring. Saagodtsom gjennemgaaende bruges Jordeiendommene her i Amtet af Eierne selv. Leilændingsvæsenet kjendes ikke og Bortforpagtning finder kun Sted i meget ringe Omfang. Husmandsklassen er ikke talrig i dette Amt. For det hele Amt — med Undtagelse af Lyngdals og Hegebostads Præstegjælde, for hvilke Opgaver mangle — udgjorde Antallet af Jordbrug, der ligge i Fællesskab om Hjemmarken, 2466. Af dette store Antal falder dog den overveiende største Del, 1828 Brug, alene paa 4 Herreder, hvoraf de 3 i Listers Fogderi. I det Hele maa det siges, at Erkjendelsen af Udskiftningens Nytte er vaagnet hos Befolkningen og at Udskiftningen er gaaet jevnt fremad i Femaaret. Med Hensyn til Udskiftningsforholdene tillader jeg mig forøvrigt af en under 20de Oktober f. A. af Amtets Udskiftningsformand Holmesland meddelt Beretning at gjengive Følgende:

„Før Udskiftningsloven af 12te Oktober 1857 var Fællesskab meget udbredt i de fleste Dele af Amtet; kun i enkelte Bygdelag, navnlig i Sognene Oddernæs, Øvrebø, Hægland og Finsland samt Holme Præstegjeld, vare Udskiftninger tidligere udførte med nogenlunde Fuldstændighed. Fra 1859 til og med 1870 foretoges Udskiftninger næsten overalt, idet her var ansat 2de faste Formænd, der tildels bistodes af beskikkede Formænd. I sidstnævnte Aar var Forretningernes Antal imidlertid saa lidet, at jeg overtog hele Arbeidet som Formand alene; det varede dog ei længe, førend jeg fik fuldt op at gjøre, og har jeg i Femaaret 1871—1875 udskiftet 41 Gaarde med 231 Brug og med en Skyld af 258 Daler 2 Ort 16 Sk. Paa enkelte Gaarde gjælder dette blot Indmarken, idet Udmarken enten ei er forlangt udskiftet eller er skjønnet — væsentligst i de øverste Fjeldbygder — ei at kunne udskiftes; paa andre — et Par — Gaarde gjælder det blot Udmarken, idet Indmarken før har været skiftet saa fuldstændig, som de stedlige Forholde tillade. Men i det store Hele er Udskiftningen foretaget over baade Indmark og Udmark, og er dette navnlig Tilfældet i Amtets østre Del, hvor Skoven danner en saa vigtig Eiendomsgjenstand; den længste Tid — navnlig for Lagrettesmændene — medgaar her til Ordningen af Fællesskabet i Udmarken.

Fortiden er Fællesskabet næsten ophævet i Odde, Søgne og Øvrebø Thinglage; dog findes enkelte Gaarde ogsaa her, hvor det vil være høist gavnligt at ordne Forholdene i

Udmarken. (I Vennesland er jeg ei kjendt, men jeg har Grund til at tro, at Udmarksfællesskabet er adskillig udbredt.) I Mandalsdalen vil det fremtidige Arbeide dels bestaa i Udskiftning af enkelte Gaarde, som endnu ligge i gammelt Fællesskab, dels i Udskiftning af Udmark henhørende til Gaarde, hvis Indmark tidligere er nogenlunde godt ordnet. I Undalen forekommer mere gammelt Fællesskab baade i Udmark og Indmark; i Dalens østre Del er dog for Nærværende under Behandling saamange større Gaarde, at en betydelig Del af Fællesskabet i en nær Fremtid vil være hævet. Det til Undal hørende Spangereid Sogn er næsten uudskiftet; der er nu Tale om Udskiftning af en Udmark paa Lindesnæslandet, henhørende til 10 eller 12 Gaarde. I hele Lyngdals Dalføre er meget Fællesskab, men der er heller intet Distrikt, hvor saamange Forretninger ere under Behandling som netop her. Det egentlige Lister — Vanse Sogn — er for en stor Del skiftet paa gammel Maner, mere eller mindre fuldstændigt. I Kvinesdals Dalføre er der — navnlig i dets øvre Del — meget Fællesskab; fortiden ingen Forlangender derfra. I Flekkefjords Thinglag er Fællesskabet meget udbredt, idet kun enkelte Gaarde hidtil ere skiftede; der kan ventes mange Forlangender derfra i den nærmeste Tid. I Bakke og Siredalen har været skiftet meget, og der er for Nærværende flere Gaarde under Behandling. Hvad der er igjen, fordrer dog megen Arbeidskraft, idet der er faa Steder, hvor man saaledes erkjender Udskiftningens gavnlige Følger som her.

Som det vil sees, har jeg angaaende hvad der staar tilbage ei kunnet opgive Tal hverken med Hensyn til Antallet af Gaarde, Brug eller Skyld; en saadan Angivelse vil stedse i mindre eller større Grad bero paa et Skjøn, og for mig er dette ei saa let at afgive uden dybere gaaende Undersøgelser. Oplysninger, som jeg har indhentet, ere ogsaa blot tjenlige til at supplere det Hovedindtryk, jeg under mine Reiser har erholdt om Fællesskabets Udstrækning i de forskjellige Distrikter.

Hvorom Alting er, saa har imidlertid Sandsen for Fællesskabets Ophævelse og Erkjendelse af Udskiftningens Nytte nu erholdt et mægtigt Fremstød; derom vidne de talrige Rekvisitioner, som indløbe, og det i en saadan Grad, at ingensinde tidligere har der foreligget saa mange Forretninger til Behandling som netop nu".

Den økonomiske Tilstand antages idethele at være gaaet fremad i Femaaret. Til Belysning heraf hidsættes, at

	thinglæste Heftelser,	aflæste Heftelser,	afholdte Tvangsauktioner,
der for Femaaret 1866—1870 udgjorde	Kr. 3,714,344	Kr. 2,299,164	Kr. 728,664
vare i Femaaret 1871—1875	— 3,135,768	— 3,054,776	— 214,120

Udpantninger og Exekutioner have for hele Amtet i hvert af Femaarene udgjort:

	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
	Antal.	Beløb. Kr.	Antal.	Beløb. Kr.	Antal.	Beløb. Kr.	Antal.	Beløb. Kr.	Antal.	Beløb. Kr.
Udpantninger	4,034	57,108	3,625	51,772	2,707	38,588	2,089	28,748	2,328	33,044
Exekutioner	391	22,732	251	16,400	145	8,340	89	4792	111	6,412

Disse Talstørrelser bære Vidnesbyrd om Fremgang i økonomisk Velvære, hvilken for en stor Del antages at skrive sig fra jevnt gode Aaringer og fornemmelig fra de høiere Priser, Landmanden i de senere Aar har opnaaet for sine Produkter. Vistnok er Arbeidslønnen samtidig ogsaa steget, hvilket noget har fordyret Landmandens Driftsomkostninger. Dette bliver dog mindre følt her i Amtet, hvor Jordbrugene i Gjennemsnit ere saa smaa, at Arbeidet mest udføres af Eieren selv med Hjælp af Kone og Børn. Efter Gjennemsnittet af Opgaverne fra de forskjellige Herreder i Amtet have Arbeidspriserne været:

Dagløn om Sommeren		Dagløn om Vinteren	
for Mænd.	for Kvinder.	for Mænd.	for Kvinder.
Kr. 2,33	Kr. 1,27	Kr. 1,80	Kr. 0,90

Fattigvæsensbyrderne antages i Femaaret ikke at have undergaaet nogen synderlig Forandring, ialfald ikke i stigende Retning. Almuskolevæsenet antages at være gaaet jevnt fremad og de Forbedringer, Skolelærernes Kaar have været Gjenstand for, give Haab om videre Fremgang i denne Retning.

Det samlede Antal af Skatteydere i Amtets Landdistrikter var i 1876, iberegnet de, der betale personlig Skat, 14,067. Af disse var der efter de modtagne Opgaver kun 155 Personer, der vare lignede efter en Indtægt af 2000 Kr. eller derover, og kun 199, der vare lignede efter en Formue af 20,000 Kr. eller derover.

Udgifterne til Sundhedsforanstaltninger og til Sindssyges Forpleining have i Femaaret holdt sig omtrent uforandrede. Ogsaa Amtskommuneskatten har holdt sig uforandret med 6 Kr. 40 Øre pr. Skylddaler.

Veivæsenet er gaaet jevnt og godt fremad. Ved Periodens Slutning havde Amtet idethele af Hovedveie $26^5/_{16}$ Mil og af Bygdeveie $69^5/_8$ Mil. Deraf ere i Femaaret dels omlagte, dels anlagte fra Nyt af: Hovedveie $4^1/_2$ Mil og af Bygdeveie $9^1/_4$ Mil. Noget større eller mere betydende Arbeide til Forbedring eller Lettelse af Vandkommunikationerne i Amtet har ikke i Femaaret været foretaget.

Sædelighedsforholdene antages at være ret gode og Befolkningen maa siges ialmindelighed at leve under sunde og gode Forholde. Overdreven Nydelse af berusende Drikke kan, naar undtages ganske enkelte Bygder, ikke lægges Befolkningen tillast, ialfald ikke i Hjemmet. Anderledes tør det være ved Byreiserne, under hvilke Landalmuen vistnok altfor ofte lader sig finde i grove Udskeielser, hvad angaar Brug af Brændevin og Øl. Med Hensyn til Renlighed og Pyntelighed saavel i det huslige Stel ialmindelighed som navnlig ved Tilberedningen og Behandlingen af de Varer, der skulle afsættes, spores der unegtelig Fremgang, om denne end i nogle Distrikter og da navnlig i de øvre Fjeldbygder ikke gaar saa raskt fremad, som ønskeligt kunde være. I de lavere Bygder og fornemmelig i Sødistrikterne er Fremgangen i nævnte Retning paatagelig.

Ogsaa om

I. Jordbruget

maa det siges, at Fremgang har fundet Sted, om end langsomt. At der her i Amtet, hvor Udstykningen af Landeiendommene er drevet saavidt som ovenfor anført og hvor Forholdene i det Hele ere smaa og tarvelige, ikke har kunnet være synderlig Brug for de Landbrugsmaskiner, der til Besparelse af Folkehjælp have vundet saameget Indpas i Landets af Naturen mere begunstigede Distrikter, siger sig omtrent selv. De lokale Forholde vilde, endog bortseet fra andre medvirkende Omstændigheder, lægge store Vanskeligheder iveien for den Slags forbedret Driftsmaade. Høste- og Kornrensningsmaskiner findes paa enkelte Undtagelser nær ikke her i Amtet. Ei heller Damptærskemaskiner haves, hvorimod Tærskemaskiner, drevne ved Vandkraft, ikke ere ualmindelige. Ogsaa ved Hestekraft drives endel Tærskemaskiner. Optagning af Nyland har ikkun fundet Sted i ringe Udstrækning, hvorhos nogen Grundforbedring ved Udgrøftning er foretaget. Hertil er i Regelen kun anvendt Sten, Rør kun i ganske ringe Grad. Byg og Havre ere de almindeligst dyrkede Kornsorter; Rug og Hvede dyrkes kun i mindre Omfang, Erter saagodtsom aldeles ikke. Dyrkning af Lin og Hamp finder ikke Sted. Andre Rodfrugter end Poteter dyrkes i Regelen ikke. Foldigheden er gjennemsnitlig for det hele Amt saaledes:

Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Poteter.
$7^3/_4$	$7^1/_2$	$7^1/_2$	$6^1/_4$	7	$7^1/_2$

Udsæden af de forskjellige Kornsorter og Poteter, der for Aaret 1865 angaves til:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Poteter.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
	232	275	2,430	2,941	12,057	26,763
har i 1875 været	267	352	2,918	2,781	11,240	31,870.

Kornavlingen er i det Hele utilstrækkelig for Amtet. Kun af Poteter avles der i de fleste Herreder et Overskud. Havedyrkningen, der efter de lokale og klimatiske Forholde formentlig burde have megen Betydning for Amtet, befinder sig i det Hele paa et lavt Trin. Kun af Træfrugt afsættes noget Ubetydeligt fra de Byerne nærmest tilliggende Distrikter.

II. Fædriften.

Af Heste og Føl havde Amtet i 1865 3,228 Stykker, men i Aaret 1875 var Antallet kun 3,116 Stykker, altsaa en liden Nedgang, der formentlig kan forklares af den i Femaaret 1870—1875 stedfundne stærke Stigning i Hestepriser. Hesteholdet staar her i Amtet meget lavt og er, sammenholdt med Folkemængden, omtrent kun halvt saa stort som Hesteholdet gjennemsnitsvis for Rigets samtlige Landdistrikter. Grunden til dette ringe Hestehold tør vel være at søge dels i den store Udstykning af Landeiendommene, dels ogsaa i de lokale Forholde, der paa de fleste Steder gjøre Hakke og Spade, istedetfor Harv og Ploug, til det fornemste Agerbrugsredskab. Til nogen udstrakt Fragtkjørsel give Forholdene her i Amtet heller ikke Anledning.

Af stort Kvæg var Antallet i Aaret 1865 36,488 Stykker, men i Aaret 1875 40,095 Stykker. Forøvrigt viser Kreaturholdet sig noget formindsket, saaledes:

	Faar og Lam.	Gjeder og Kid.	Svin og Grise.
1865 . .	53,994	12,450	853
1875 . .	49,683	12,055	757

Væsentlige Forandringer eller store Fremskridt i denne Del af Landbobedriften kan ikke siges at have fundet Sted og navnlig vides der kun lidet udrettet for Kvægracernes Forædling. Derimod viser sig unegtelig nogen Fremgang i Kvægstellet derigjennem, at man har faaet Syn for det Fordærvelige i det gamle System med Sultefodring, for derigjennem at opføde en større Besætning, end Fodermidlerne fornuftigvis tillade. Man sporer derhos Fremskridt i Røgten og Behandlingen af Kvæget samt i Tilberedningen af dets Afkastning.

Efter de fra Lensmændene modtagne Opgaver kan Melkeudbyttet af en Ko ansættes gjennemsnitsvis for Amtet saaledes:

hos de mere fremskredne Gaardbrugere	1,300	Potter	aarlig
overhovedet hos alle	980	—	—

Naar undtages de Byerne nærmest liggende Distrikter, haves der liden Afsætning for Melken. Gjennemsnitsprisen for Melken angives til 10 Øre pr. Pot.

Salg af Smør og Ost er ikke betydeligt, hvorimod der sælges endel levende Kvæg. Af Meierier findes kun 1 i Amtet, nemlig i Søgne Herred. Hjemmehavnene angives i det Hele at være nogenlunde tilstrækkelige. Sæterhavne findes kun i 2de af Amtets høiest beliggende Herreder: Fjotland og Siredalen. Smaakreaturer (Fjærkræ) holdes saagodtsom intetsteds i Amtet; kun Vanse Herred danner en Undtagelse, idet dersteds holdes endel Høns.

III. Skovdriften

har væsentlig kun for Mandals Fogderi nogen større Betydning. For hele Amtet gjælder det, at Skovene ere stærkt medtagne, navnlig i de Distrikter, der ligge nogenlunde beleiligt for Skovprodukternes Fremdrift. Af Mandals Fogderis Herreder angives 2de at have utilstrækkeligt for eget Behov af Trævirke, 1 tilstrækkeligt; de øvrige mere eller mindre betydeligt Overskud. For Listers Fogderis Vedkommende opgives kun 4 Herreder at have tilstrækkeligt for Behovet, dog ikke for Bygnings- og Skibstømmer, 4 derimod noget Overskud. For 1 Herred (Vanse) mangler Opgave. Saagodtsom for alle Herreders Vedkommende erklæres Skovene at være i Tilbagegang. Saaning eller Plantning af Skov har saagodtsom aldeles ikke fundet Sted. Hvad der ialfald før i Tiden har været meget hinderligt for Skovens Fremvæxt er Lyngsvidningen, om hvilken det paastaaes, at den er nødvendig eller nyttig for Havnegangenes Trivsel. Lyngsvidningen kan nu dog siges at være saagodtsom opgivet for Mandals Fogderis Vedkommende, hvorimod den i flere Dele af Listers Fogderi endnu fastholdes med Ihærdighed. Kun for en meget ringe Del ere Skovene i Amtet paa Udenbygdsboendes Hænder. Som Brændematerial benyttes Torv i temmelig stor Udstrækning i Listers Fogderi, mindre i Mandals. Det forbedrede Veivæsen antages at have bidraget væsentlig til, at Skovprodukter, saavel af Furu- som Løvskoven, der før ikke med Fordel lode sig fremdrive, nu kunne gjøres i Penge, fornemmelig som Stav eller som Brændeved.

IV. Bergværksdriften

er uden Betydning for dette Amt. I Aaret 1875 paabegyndtes paa Hitterø ved Flekkefjord et Brud af Feldspat, der i raa Tilstand udskibes til England. Ved Bruddet var beskjæftiget 22 Mand.

V. Fiskerierne.

Dette Amts Deltagelse i Vaarsildfiskerierne er nu ganske bortfaldt med Sildens Bortebliven fra Stavanger Amts Kyster. Amtets egne Fiskerier, efter Lax, Makrel og Hummer, have i Femaaret været drevne med et jevnt middels Udbytte, saavel hvad Fangstmængden som hvad Priserne paa Varen angaar. Forøvrigt henvises med Hensyn hertil til de aarligen afgivne Indberetninger.

VI. Andre Næringsveie.

Af Landhandlere havde Amtet i 1875 161. Af Forbrugsforeninger fandtes kun 2de i Mandals, ingen i Listers Fogderi. Hvad der af Haandværk frembringes, opgives for 11 af Amtets Herreder at være omtrent tilstrækkeligt for Behovet, for 11 af Herrederne utilstrækkeligt. Husflidens Frembringelser opgives at være tilstrækkeligt for eget Behov i 8 Herreder, utilstrækkeligt derimod i 14. Hverken af Haandværks- eller Husflidsarbeider afsættes der noget af Betydenhed udenfor Amtets egne Distrikter. Nogen Husflidsskole findes ikke i Amtet. Isskur til Udførsel finder ikke Sted, hvorimod der til eget Brug ved Udskibning af Lax og Makrel skjæres endel Is i de Herreder, der ere stærkest interesserede i de nævnte Fiskerier. Baadbygning drives kun i ringe Udstrækning og væsentlig kun til eget Behov. Fragtkjørsel spiller ikke nogen Rolle her i Amtet og indskrænker sig væsentligst til Kjørsel af Stav. Mellem Kristianssand og Kile i Hæglands Sogn er nogen Fragtkjørsel kommen i Gang, fornemmelig til Fremførsel af forskjellige Varer til Sætersdalen. Jagt, fornemmelig paa Fuglevildt, sysselsætter Endel og afgiver Noget til Udførsel til Udlandet. Søfarten er den Bedrift, hvortil Amtets mandlige Ungdom fornemmelig hengiver sig. Denne Bedrift har ogsaa i Femaaret været meget lønnende, da Hyrerne have staaet særdeles høit.

B. Kjøb- og Ladestederne.

I. Kristianssand.

Stedets Borgermester har den 18de Oktober 1876 afgivet nedenstaaende Beretning:

I. Handel.

Omsætningen med Udlandet antages i det Hele at være gaaet fremad, men en paalidelig Fremstilling af samme vilde alene kunne meddeles ved Hjælp af de officielle statistiske Tabeller, som endnu ikke ere offentliggjorte for den hele Aarrække. Et paatageligt Vidnesbyrd om denne Fremgang ligger navnlig i den levende Dampskibsforbindelse med Udlandet, om det end er vist, at Udførselen af enkelte Gjenstande, saasom navnlig Makrel, nedlagt i Is, er gaaet tilbage, hvilket for denne Vares Vedkommende har havt sin Grund i Fiskeriets Ustadighed. Deltagelsen i dette fra Byen er derfor ogsaa ganske ubetydelig for Tiden.

Omsætningen med Kystdistrikterne er ogsaa lettet ved ved flere mindre Dampskibe, medens der i Femaaret ikke er opnaaet nogen væsentlig Forbedring i Forbindelsen med Indlandsdistrikterne, hvorvel en saadan vilde være høist ønskelig. Forsaavidt der i Almanakken stadigt opføres to aarlige Markeder for Kristianssand, bør det ikke lades uberørt, at disse forlængst kun tilhøre Traditionen, idet de skulle være bortdøde for Aarrækker siden.

II. Skibsfart.

Næst herom at henvise til det ovenfor Ytrede maa jeg indskrænke mig til at bemærke, at Skibsfarten i Femaaret i det Hele har været mere end almindelig fordelagtig. Som tidligere er der ogsaa i dette Tidsrum indkjøbt Fartøier fra andre Steder, foruden de hersteds byggede, hvorom henvises til nedenstaaende Post 6.

III. Haandværksdriften

skal i Femaaret i det Hele have gjort Fremskridt og som Midler, der med Tiden forhaabentlig ville virke til Haandværksstandens yderligere Udvikling, kan, foruden den bestaaende Tegneskole, nævnes, at der i de sidste Aar af det nedenfor nærmere omhandlede Brændevinsbolags Overskud blandt Andet er bevilget Reisestipendier til Haandværkere, som i Udlandet ville søge videre Uddannelse, og Bidrag til en Arbeidsskole for Gutter.

Til Oplysning om Antallet saavel af Haandværkere som af Handlende og Skibsførere m. V. vedlægges et udfyldt Exemplar af det modtagne Schema No. 9, hvorved dog maa bemærkes, at der i de opførte Tal findes adskillige Personer, som ikke længere benytte sit Borgerskab, men endog kunne være Fattiglemmer, hvorfor Tallene i nogen Grad ere misvisende.

IV. Fabrikdrift.

Med Hensyn hertil henvises til de det vedlagte Kontrolschema medfølgende specielle Beretninger fra vedkommende Fabrikeiere.

V. Bergværksdrift

findes ikke, men enkelte Gange er der løst Skjærpesedler til Undersøgelse af forskjellige Steder i det under Byen hørende Landdistrikt, hvor der altsaa synes at være sporet Metaller.

VI. Skibsbyggeri.

Ifølge Toldkammerets Meddelelse er der i Femaaret her i Byen bygget 16 Fartøier til en Drægtighed af 2,284½ Kommercelæst, hvoraf 3 Dampskibe, drægtige 56½ Kommercelæst. Desuden er for Regning af Stedets Indbyggere paa 3 Værfter i Nærheden bygget 8 Fartøier paa tilsammen 1,211 Kommercelæster. Iøvrigt medfører Stedets Beliggenhed, som bekjendt, at oftere Fartøier, som have lidt Søskade, komme hid for at udbedres.

VII. Jordbruget

i Byens Landdistrikt er fremdeles af underordnet Betydning, medens der inden samme i de sidste Aar er hugget ikke ubetydeligt Trælast, Noget, som dog ikke saa snart vil gjentage sig, da den væsentligste Del af Skoven er erhvervet af Kommunen i Hensigt at drive den paa en rationel Maade.

VIII. Tilstanden i Almindelighed.

Ædrueligheden kan i en Søstad som denne ikke ventes at være uden mange Brøst, hvilket foranledigede, at man i Begyndelsen af Femaaret her istandbragte det første Bolag i Landet for Brændevinshandel i Overensstemmelse med Lov af 3die Mai 1871. Vel har det, som Følge af de for Arbeidsklassen gunstige Tider, ikke ligefrem virket til at indskrænke Omsætningen af berusende Drikke; men Smaahandelen dermed foregaar ialfald med betydeligt større Orden end tidligere. Beklageligvis har imidlertid Bolaget ingen Indflydelse kunnet øve paa Handelen med bayersk Øl, hvorfor denne har afstedkommet megen Ulempe. Bolaget har hvert Aar givet en Nettofortjeneste af 48—60,000 Kr., som er bleven anvendt eller sat tilside til forskjellige almennyttige Foranstaltninger, fornemmelig til Oprettelse af en teknisk Skole og til Kommunikationsvæsenets Forbedring, medens mindre Beløb ere, ligesom den herværende Sparebanks Overskud, anvendte til Børneasyler og lignende.

I denne Forbindelse kan bemærkes, at der i de sidste Aar er af et Par Privatmænd skjænket Kommunen to ikke ubetydelige Legater, hvert beregnet paa at yde nogle aldrende Kvinder et hyggeligt Hjem og det ene tillige paa at understøtte trængende Familier af Arbeidsklassen. Videre er der i Femaaret oprettet en Industriforening for trængende Kvinder og en Sygekasse ved Haandværkerforeningen.

Stedets Handels-, Haandværker-, Sømands- og Arbeider-Foreninger antages, hver paa sit Felt, at have virket til Gavn.

Af kommunale Forføininger kan fremhæves, at der i forrige Aar paabegyndtes en betydelig Forlængelse af Byens Vandledning, hvorved man vil opnaa saavel en rigere Forsyning som et langt stærkere Tryk. Tildels som en Forberedelse til denne Forføining, men fornemmelig for at sikre Byens nærmeste Omegn mod Skovødelæggelse, indkjøbtes i 1871 den betydelige Eiendom Grim med Tilliggelser for et Beløb, medregnet Kapitalværdien af en paa samme hvilende Afgift, af 191,200 Kr. foruden Omkostninger. Hine Hensyn have imidlertid ikke været til Hinder for senere at afhænde et Par Vandfald, forskjellige Dele af Jordveien og Tømmer fra visse Strækninger af Skoven til fordelagtige Priser, ligesom lignende Afhændelser endnu ville kunne ske, saa at det med Sikkerhed kan antages, at Kommunen vil staa sig særdeles godt ved denne Handel.

En anden ikke ubetydelig Eiendomserhvervelse foregik i forrige Aar, idet der for Havnekassens Regning blev indkjøbt en til Byens vestre Havn stødende Grund, hvor det er Meningen senere at anbringe en større og en mindre Udstikkerbrygge samt udlægge en større aaben Plads til Lettelse for Omsætningen.

Nye Gader eller Veie ere ikke i Femaaret anlagte paa Byens Grund, hvorimod nogle Gader ere forbedrede, og saavel i denne som i andre beslægtede Retninger tør fremtidigt en større Fremgang paaregnes som Følge af, at der i forrige Aar blev ansat en Stadsingeniør.

En fast Skydsstation med 4 faste og 2 Reserveheste er oprettet i 1872.

Byens Undervisningsvæsen er omfattet med megen Interesse. Vel blev i Femaaret den offentlige Sømandsskole nedlagt som overflødig ved Siden af de private; men saavel Almue- som Borgerskolen have erholdt forøgede Bevilgninger til Udvidelse af Lærerkræfterne og Undervisningsmidlerne, hvorhos Kathedralskolen er omdannet til et Dobbelt-Gymnasium, i hvilken Anledning ogsaa en ny anseelig Bygning for samme i sidste Vinter blev paabegyndt.

En heldigere Ordning af Medicinalvæsenet er tilveiebragt ved Indkjøb af et mindre Landsted til Sygehus for smitsomme Sygdomme, medens man tidligere maatte hjælpe sig med et maadeligt, leiet Lokale. Da imidlertid hint Sted ligger noget afsides, har man fremdeles for Øie at faa et Isolationslokale opført saavidt nær det almindelige Sygehus, at begge kunde have fælles Økonomi.

Med Hensyn til Byens Frem- eller Tilbagegang overhovedet kan bemærkes, at Folkemængden efter det foreløbig fundne Resultat af Tællingen den 31te December 1875 i Femaaret var forøget fra 11,468 til 12,137 Individer eller omtrent 5,8 Procent, hvilket er ubetydeligt mere end i det foregaaende Femaar, da Tilvæxten udgjorde 5,5 Procent, medens begge Tal tilsammen ere mindre end de tilsvarende for hvert af de foregaaende Tiaar, da Tilvæxten udgjorde henholdsvis 14 og 14,2 Procent.

Men, var Befolkningens Stigen end ringe, tør det dog antages, at dens Kaar i Femaaret ere ikke ubetydeligt forbedrede, idet den antagne Formue og Indtægt i det Hele ansættes ved Ligningen for 1871 til henholdsvis 8,246,000 Kr. og 2,657,840 Kr. og for 1875 til henholdsvis 11,804,000 Kr. og 3,637,440 Kr.

Lignende Indtryk faar man ved en Sammenligning af Fattigudgifterne, som for hvert 100 af Befolkningen udgjorde i 1871 613 Kr. 20 Øre, men i 1875 kun 508 Kr., hvorhos Procenten af samtlige Understøttede i de samme Aar sank fra 10 til 7,7.

Med Hensyn til den gjennemsnitlige Dagløn i forskjellige Virksomhedsgrene henvises til medfølgende 2 Exemplarer af Schema No. 11. Forsaavidt disse indbyrdes afvige fra hinanden, vil det være rettest at tage Middeltallet.

Sluttelig vedlægges 1 Exemplar af Schema No. 10, vedkommende Assuranceforeninger m. V., hvorimod Schema No. 14 her forbigaaes, da det vides at være besvaret af Byfogden.

II. Mandal.

For dette Ladesteds Vedkommende har Fogden i Mandal under 23de September 1876 afgivet nedenstaaende Beretning:

I. Med Hensyn til Handelen.

Var forrige Femaar misligt med Hensyn til Handel og Omsætning, var det sidste Femaar saameget gunstigere, og der kan neppe i Stedets Historie paavises nogen saa blomstrende Periode som denne. Trælasten, som fremdeles er den vigtigste Udførselsartikel, betaltes med hidtil uhørte Priser, og Udskibningen foregik derfor i langt større Mængde end sædvanlig. Der udskibedes i denne Periode 83,532 Tylvter, altsaa gjennemsnitlig 16,706 Tylvter, mod henholdsvis 58,065 og 11,613 Tylvter i forrige Femaar; størst var Udskibningen i 1873, da den gik op til over 21,000 Tylvter. Udskibningen bestod hovedsagelig af Pitprops og Minetømmer til England og Skotland samt af Bord og huggen Last til Danmark og tildels ogsaa Island. Mod Trælasten har de øvrige Udførselsartikler, Makrel, Lax, Hummer og Bark, liden Betydning, vel endog mindre end i tidligere Aar, og de nævnte Fiskesorter udskibedes hovedsagelig for fremmed Regning til England. Prisen paa samme er steget ogsaa i denne Periode, saa Makrel har været betalt med Kr. 2,40 à Kr. 2,80 pr. Snes og Lax med Kr. 8,80 og derover pr. B℔. Hvad Hummer angaar, klages der meget over dens aftagende Størrelse, men Afsætning til stigende Priser møder dog ingen Vanskelighed. Udskibning af Bark har aftaget i Femaaret.

Toldintraderne ved Toldstedet udgjorde i Femaaret gjennemsnitlig 75,616 Kr. og holdt sig saaledes omtrent paa samme Standpunkt som i forrige Femaar, da de gjennemsnitlig beløb sig til 76,152 Kr.

Omsætningen i Detailhandelen har været i Tiltagende saavel til Landdistrikterne som til Ladestedets egne Indvaanere, ligesom Forsyningen til den voxende Handelsflaade ikke ubetydeligt har bidraget til dens Forøgelse. Paa Grund af det forholdsvis store Antal Detailhandlere, har Omsætningen paa de fleste Hænder dog ikke været stor.

II. Med Hensyn til Skibsfarten og Skibsbyggeriet.

De i Femaaret herskende særdeles gunstige Konjunkturer for Skibsfarten havde til Følge en betydelig Forøgelse af Handelsflaaden, der steg fra 5,838 Læster i 1870 til 12,857 Læster ved Udgangen af 1875. Denne Tilvæxt hidrører saagodtsom udelukkende fra Indkjøb fra Udlandet, idet der paa de herværende to Værfter kun er bygget 2 Skibe, af Drægtighed 269½ Læster. De indkjøbte Skibe ere fordetmeste større Fartøier; men bemærkes maa det dog, at de ikke eies udelukkende af Stedets Indvaanere, men for en væsentlig Del ogsaa af Almuen i det omliggende Land-

distrikt. 1 Dampskib er solgt i Femaaret, og Stedet har nu 3 mindre Dampskibe, der lette Forbindelsen med Nabobyerne og de nærmeste Distrikter.

Hyren for en Styrmand har udgjort omtrent 60 Kr. og for en Matros 40 à 44 Kr. maanedlig.

III. Med Hensyn til Fabrik- og Haandværksdrift.

Herom henvises, hvad Fabrikdriften angaar, til de tidligere indsendte Opgaver, og bemærkes her alene, at der i Femaaret er tilkommet 2 Dampsage og 1 Korkefabrik. Haandværksdriften er, som i forrige Beretning ommeldt, indskrænket til Stedets eget Behov, naar undtages, at Hjulmagerne og Snedkerne have nogen Afsætning andensteds, og denne synes at være i Tiltagende.

IV. Med Hensyn til Jordbruget

er Intet at bemærke. De faa Jordstykker, der findes inden Ladestedet, benyttes som tidligere dels til England, dels til Haver.

V. Med Hensyn til Tilstanden i Almindelighed.

Som foran bemærket, var Femaaret en saa god Periode for Ladestedet, at dets Lige neppe kan paavises, og Kapitalforøgelsen har derfor været forholdsvis betydelig, idet den beskattede Formue er steget med 531,200 Kr., ligesom den antagne Indtægt er voxet med 219,800 Kr. og den skatbare Indtægt med 166,480 Kr. Det samlede Antal Skatteydere er omtrent uforandret fra forrige Femaar og udgjorde i 1875 811 Personer. De gunstige Forhold ere komne alle Samfundsklasser med Undtagelse af de fast aflønnede tilgode, og Almuens Kaar vare i Femaaret meget bedre end tidligere, idet den forøgede Virksomhed lagde Beslag paa større Arbeidskraft og til høiere Løn. Adgang til Dagarbeide har derfor været jevnt god, og ikke sjelden har der været ført Klage over Mangel paa fornøden Arbeidskraft. Lønnen for en Tjenestegut er steget til 300 Kr. og for en Tjenestepige udgjør den 64 à 80 Kr. pr. Aar. Et Spørgsmaal er det imidlertid, om Arbeidsklassen har vist den Forsynlighed at lægge sig Noget tilbedste, og dette antages kun undtagelsesvis at være Tilfældet. Vistnok er Livsopholdet blevet dyrere, men Grunden dertil maa dog ligesaa meget søges i de større Fordringer til Livet, som de gunstige Forhold have fremkaldt.

De gode Tider have ogsaa vist sig i de faa Exekutioner, der ere blevne afholdte mod tidligere Aar; i et Aar blev der saaledes kun afholdt een Exekution for over 120 Kr. og 6 for mindre Beløb.

Eiendomspriserne have, især de sidste Aar, været i Stigende, forsaavidt der kan dømmes efter de faa Salg, der ere skete, og Husleien har ogsaa været voxende, uden at dette dog hidrører fra Forøgelse af Folkemængden, der kun er steget med 182 Mennesker, nemlig fra 3,875 i 1870 til 4,057 ved Udgangen af 1875.

I sidstnævnte Aar blev Stedets Borgerskole omdannet til en Middelskole, der er traadt i Virksomhed i indeværende Aar. Ved Almuskolerne er ansat en Inspektør, og en Skole for videregaaende Undervisning end Almuskolens er bleven oprettet. Søgningen til Sømandsskolen, der blev nedlagt i forrige Femaar, men igjen optaget i sidste Periode, har været i jevnt Tiltagende.

Ædrueligheden formenes at være større end tidligere, hvilket navnlig gjælder de Par sidste Aar og for en Del antages at maatte tilskrives den Kontrol og Orden, der paa Udskjænkningsstederne er indført af det Samlag, der har dannet sig for Brændevinshandel, og til hvilket samtlige Udskjænkningsrettigheder ere overdragne. Samlagets Virksomhed har i de 2 Aar, det har existeret, givet et Overskud af 30,192 Kr., hvoraf 20,000 Kr. ere afsatte til Grundfond og Resten anvendt til kommunale Øiemed.

Sparebanken havde ved Udgangen af 1875 under Forvaltning 1,157,064 Kr., hvoraf 110,684 Kr. var Bankens egen Eiendom. Ogsaa dette Institut har ydet væsentlige Bidrag i almennyttige Øiemed, hvorved det er blevet muligt at faa udført Arbeider, der vanskelig lode sig udsætte, men hvortil Kommunen selv ikke havde Midler. De i forrige Femaarsberetning nævnte velgjørende Selskaber existere fremdeles, men om samtlige gjælder fremdeles, at deres Virksomhed er saare indskrænket paa Grund af manglende Midler.

I Femaaret er der tilfaldet Ladestedet 2 mindre Legater, hvis Renter uddeles til Trængende.

Forsikringssummen af de brandforsikrede Husebygninger udgjorde ved Udløbet af 1875 1,717,040 Kr. Paa et Par mindre Tilfælde nær har Ladestedet ogsaa i forløbne Femaar været forskaanet for Ildsvaade. Vandværket viser sig fremdeles meget kraftigt og godt. Antallet af Vandindtag i Husene udgjør 138 og Afgiften heraf 1868 Kr.

Ladestedets Gjæld beløb sig ved Udgangen af 1875 til 195,176 Kr. og Skatterne have i Femaaret udgjort:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Kommuneskat	21,529 Kr. 37 Øre.	20,425 Kr. 50 Øre.	21,280 Kr. 80 Øre.	23,282 Kr. 47 Øre.	24,436 Kr. 83 Øre.
Fattigskat	11,754 „ 93 „	12,177 „ 17 „	11,685 „ 90 „	10,172 „ 57 „	10,761 „ 33 „
Tilsammen	33,284 Kr. 30 Øre.	32,602 Kr. 67 Øre.	32,966 Kr. 70 Øre.	33,455 Kr. 3 Øre.	35,198 Kr. 17 Øre.
Brændevinsafgiften udgjorde . .	6,666 Kr. 73 Øre.	6,666 Kr. 73 Øre.	6,666 Kr. 73 Øre.	8,000 Kr. - Øre.	8,000 Kr. - Øre.
Afgift af Øl og Vin m. V. . .	900 „ - „	1,040 „ - „	960 „ - „	800 „ - „	640 „ - „
Hundeafgift	144 „ - „	168 „ - „	160 „ - „	232 „ - „	276 „ - „

Brændevinsafgiften deles med et lige Beløb mellem Kommunekassen og Fattigkassen.

Sammenlignet med forrige Femaar, vise Skatterne, navnlig Kommuneskatterne, nogen Stigning, men da Stedets Evne er steget forholdsvis mere, har man ikke følt noget Tryk derved.

Havnekassens Beholdning udgjorde ved Udløbet af forrige Aar 3,052 Kr. Til Dækkelse af Havnevæsenets Udgifter er beregnet dels 1, dels 2 Procent af Toldintraderne.

Sluttelig tillader jeg mig at henvise til de tidligere indsendte schematiske Opgaver.

III. Farsund.

Med Hensyn til dette Ladested henvises til nedenstaaende af Listers Foged den 30te September 1876 afgivne Beretning:

Med Hensyn til Stedets Handel,

da er denne fremdeles indskrænket til Afsætning i Smaat af Varer, som forskrives dels fra Udlandet og dels fra indenrigske Steder.

Nogen synderlig Forandring kan ikke siges at være foregaaet i Femaaret.

Skibsfarten

formenes ikke at være undergaaet nogen Forandring i de sidste 5 Aar.

Haandværksdriften

ei heller.

Fabrikdrift

drives ikke.

Skibsbyggeri

har ikke fundet Sted.

Hvad Ladestedets Tilstand i Almindelighed angaar, formenes, at det ikke har gaaet tilbage i Femaaret.

IV. Flekkefjord.

Angaaende Stedets økonomiske Forholde har Byfogden afgivet nedenstaaende Beretning af 16de August 1876:

A. Handel.

Ifølge vedlagte Schema No. 9 fandtes i Flekkefjord ved Udgangen af Aaret 1875 et Antal af 63 Handelsberettigede, hvoraf 55 vare bosatte i Byen, 5 udenfor Byen og 3 Kvinder. Af de Handelsberettigede have 2 tillige Haandværksborgerskab. Nogen Groshandel drives ikke i Byen, men et Par af de Handlende drive Kommissionshandel for Udenbyes ved at sælge Mel og Kornvarer samt tildels Kolonialvarer i Partier til de mindre Handlende og Landhandlerne i Distrikterne omkring Byen. Den Samhandel, Byen har med Landdistrikterne, foregaar for den væsentligste Del gjennem disse Landhandlere, der ogsaa tildels forsyne sig med Varer fra Christianssand og Stavanger, og er det nu kun de nærmest omkring Byen liggende Distrikter, Næs og endel af Hitterø, som kunne siges at forsyne sig med de Varer, de behøve, direkte fra Byen. De Landhandlerier, der nu fornemmelig optage den Handel, der før dreves umiddelbart med Byen, ere fornemmelig de paa Tonstad i Siredalen, Sirnæs i Bakke, Fedde og Faret i Kvinesdalen samt paa Hitterøen. Gjennem Landhandleren paa Faret gaar ogsaa en stor Del af den Tøndestav, som opskjæres i Fjotland og Kvinesdalen, og som sendes til Stavanger, Haugesund og Bergen, hvilken Stav tidligere for største Delen gik gjennem Byens Handlende.

Udførselshandelen til Udlandet er fremdeles ubetydelig, og har der ikke i Femaaret været udskibet hverken Sild eller Lax. Af Makrel har der fra Byen været udført i de sidste 5 Aar for en gjennemsnitlig aarlig Værdi af 24,403 Kr., og af Hummer ligeledes for en gjennemsnitlig aarlig Værdi af 1,236 Kr. I Nærheden af Byen, og fornemmelig i Kvinesdalen fiskes ikke ubetydeligt Lax, men, da der ikke findes nogen Opkjøber i Flekkefjord, sendes denne, efter at være nedlagt i Is, direkte med Dampskibene til de Opkjøbere paa andre Steder, som man har indgaaet Akkord med, og fra hvilke den expederes til Udlandet. Af Fuglevildt, fornemmelig Ryper, fanges i Siredalen og Kvinesdalen ikke ubetydeligt, men da der her i Byen heller ikke findes Opkjøbere af denne Vare, expederes den for største Delen paa samme Maade som Laxen over Østlandet til Udlandet.

Af Varer, der for endel udskibes til Udlandet, og fornemmelig Sverig, maa nævnes Læder fra de i Nærheden af Byen liggende 5 Garverier. En stor Del af dette Læder gaar dog ogsaa til Østlandet.

Fra Byen udskibes ogsaa endel Tøndestav.

Toldintraderne ved Flekkefjords Toldsted have i Femaaret i Gjennemsnit udgjort aarlig 21,218 Kr. 17 Øre.

I Begyndelsen af Femaaret toges et af de Handlendes Boer under Behandling som Konkursbo. I de sidste 4 Aar af Perioden har intet Bo været taget under Behandling som Konkursbo, og de fra forrige Periode henstaaende Konkursboer ere sluttede og afviklede i Femaaret.

B. Skibsfart og Skibsbyggeri.

Skibsfarten maa fremdeles kaldes ubetydelig for en By, der har en saa god Havn og en for Skibsfart saa heldig Beliggenhed. Skibsrederiet drives her væsentlig af Aktieselskaber efter vedtagne Love, hvilket formentlig har en mindre heldig Indflydelse paa Bestyrelsen, der er bunden af Generalforsamlingens Beslutninger, og saaledes ikke, uden selv at overtage Risikoen, kan optræde handlende, hvor en

hurtig Beslutning er nødvendig, eller give Skibsførere de fornødne frie Hænder til at handle efter Omstændighederne paa de udenlandske Fragtmarkeder. Aktieselskabet Niord eier 3 større Skibe, der udelukkende ere beskjæftigede i Fragtfarten, og skal dette Selskab have været nogenlunde heldigt i Femaaret. Tvende af de i Nærheden af Byen liggende Garverier have i Femaaret anskaffet fra Nyt af et Skonnertskib til Afhentning af raa Huder fra La Plata-Floden, og har dette Skib allerede gjort et Par heldige Ture. For nylig er dannet et Interessentskab, som har indkjøbt et nyt Fartøi af middels Størrelse, der nok væsentligst tænkes anbragt i Kornfarten, og i 1875 blev af et Aktieselskab indkjøbt Dampskibet „Bjørgvin", der er sat i regelmæssig Fart mellem Throndhjem og Christiania. Et mindre Dampskib, der af en Privatmand blev indkjøbt i Aaret 1874 væsentlig til Buxering, blev i 1875 igjen solgt til Østlandet.

Ved Udgangen af 1875 vare 20 Fartøier med en samlet Læstedrægtighed af 1360½ Kommercelæst hjemmehørende i Flekkefjord.

Ingen Fartøier vides at være bygget i Femaaret, og, saavidt kan sees af de forhaandenværende Data, er til Stedet kjøbt i 1871 1, 1872 2, 1873 ingen, 1874 4 og 1875 1 Fartøi.

Ved Byens Havnevæsen er i de senere Aar foretaget ikke uvæsentlige Forbedringer. Elven mellem de 2de Bydele, Sunde-Siden og Næs-Siden, blev i 1875 opmudret til 14 Fods Dybde og 30 Fods Bredde, hvilket medførte en Bekostning af næsten 16,000 Kr., og kan nu større Fartøier med Last passere til og fra de ved Grise-Fjorden beliggende Garverier. Til Udgifternes Dækkelse havde Havnevæsenet en opsparet Kapital af lidt over 6000 Kr. Resten blev overtaget af Bykassen. Paa forskjellige Steder i Havnen er der i det sidste Aar ogsaa anbragt nye Fæstigheder for Fartøier i Vinteroplag.

C. Haandværksdrift.

Ifølge den i vedlagte Schema No. 9 indeholdte Opgave havde Byen ved Udgangen af 1875 et Antal af 33 Haandværkere bosatte i Byen og 14 bosatte udenfor Byen, samt desuden 2 Bødkere, 2 Skibsbygmestere, 1 Slagter og 1 Bogtrykker. I flere Brancher ere duelige Mestere, men Forholdene ere smaa og Konkurrencen stor. Foruden at flere Handlende sælge færdigsyede Klæder, besøges ogsaa Stedet oftere om Aaret af Skomagere fra Stavanger og Christianssand, der udsælge færdigsyet Skotøi. Af Snedkerarbeide føres fremdeles lidt herfra til andre Steder efter Bestilling. Af Binæringer kan kun nævnes lidt Brødbagning.

D. Bergværksdrift og Fabrikdrift.

Bergværksdrift existerer ikke i Byen, og af de i forrige Beretning omhandlede Industrianlæg ere Reberbanen og Limkogeriet nu nedlagte. Derimod drives endnu en Del af Aaret et lidet Garveri, der kun beskjæftiger et Par Mand, De i forrige Beretning omhandlede 5 store Garverier, der alle ligge i Nærheden af Byen ved 3 forskjellige Vandfald i Næs Sogn, og som alle tilhøre Indvaanere i Flekkefjord, der have dannet 4 forskjellige Aktieselskaber, hvoraf det ene eier 2 Garverier, have i Femaaret været drevne med Kraft, og fornemmelig i de første Aar af Perioden med Held. Oliemøllen har heller ikke i dette Femaar været i Drift, og maa ansees som endelig nedlagt, hvorimod de i forrige Beretning omhandlede Kornmøller og Sage fremdeles ere i Drift, og er der i Femaaret bygget en ny Sag paa Gaarden Fjeldsaa i Nærheden af Byen, hvilken Sag ogsaa eies af Indvaanere i Flekkefjord. Paa denne skjæres fornemmelig Tøndestav.

De i Nærheden af Byen liggende Vandfald kunne ikke siges at være udnyttede ved disse her omhandlede Anlæg, og ville forhaabentlig flere Anlæg komme til, efterhaanden som der maatte samle sig nogen Kapital i Flekkefjord.

Garverierne have sine Kontorer i Byen. Hvert enkelt bestyres af en valgt Direktion. Ved samtlige Garverier beskjæftiges i Sommermaanederne ca. 110 Mand og i Vintermaanederne ca. 50 Mand, der ere bosatte dels i Byen og dels i dens nærmeste Ømegn.

E. Jordbruget.

Inden Byens Grændser ligge nogle faa Jordstykker, der tilhøre Private, og angaaende hvis Dyrkning intet Særligt er at bemærke. Stedets Indvaanere eie ogsaa adskillige Jordstykker i Nærheden af Byen, hvor der foruden Hø væsentlig kun dyrkes Poteter.

F. Byens Tilstand i Almindelighed.

Efter Ligningsforretningerne udgjorde den skattelagte Formue i 1870 et Beløb af 1,964,080 Kr. og den beskattede Næring 174,384 Kr. mod 2,771,960 Kr. Formue og 303,884 Kr. beskattet Næring i 1875. De i Nærheden af Byen liggende Garverier bleve i 1870 ilignet Byskat efter en antagen Formue af 213,600 Kr. og en antagen Næring af 62,740 Kr., medens de i 1875 bleve skattelagte efter en antagen Formue af 584,000 Kr. og en antagen Næring af 160,560 Kr.

Byskattens Beløb udgjorde i 1870 7600 Kr. mod 14,000 Kr. i 1875, og udlignes af denne Skat 10 Sk. paa hvert 100 Spd. af Bygningernes Assurance- eller Taxt-Sum. De i den almindelige Brandforsikringsindretning forsikrede Bygningers Assurancesum udgjør 1,004,080 Kr. Fattigskattens Beløb udgjorde i 1870 3000 Kr. mod 4000 Kr. i 1875. Byens Gjæld udgjorde i 1875 ca. 40,000 Kr., der fornemmelig skyldes til Oplysningsvæsenets Fond og grunder sig væsentligst paa det for endel Aar siden anlagte Vandværk. Gjælden er dog nu bleven forøget med ca. 8000 Kr. paa Grund af den ovenomhandlede Opmudring af Elven.

Ifølge den i vedlagte Schema No. 10 indeholdte Opgave findes ingen Assuranceforeninger eller Assuranceselskaber, hvis Bestyrelse har sit Sæde her i Byen, men derimod have 2 udenlandske Assuranceselskaber Agenturer her.

Paa vedlagte Schema No. 11 findes Opgave over Tjenerløn og Arbeidslønninger i 1875.

Paa vedlagte Schema No. 14 findes Opgave over de i Femaaret afhændede faste Eiendomme, thinglæste og aflæste Panteheftelser, afholdte Tvangsauktioner samt Exekutioner og Udpantninger.

I Aaret 1873 blev oprettet et Samlag for Handel med og Udskjænkning af Brændevin, Øl og Vin, hvilket Samlag traadte i Virksomhed 1ste Januar 1874 med et Fond af 12,000 Kr., fordelt paa 60 Aktier, hver paa 200 Kr. Samlaget har endnu arbeidet for kort Tid til, at det har kunnet afgive noget af sit Overskud til almennyttige Øiemed for Byen, men det har havt en heldig Indflydelse paa Ædruelighedstilstanden i Byen.

Nogen Handels-, Haandværks- eller Sømandsforening findes ikke; derimod blev et Arbeidersamfund stiftet den 10de Juli 1870, hvilket Samfund nu tæller 147 Medlemmer. Dets Formaal er at skaffe Medlemmerne nyttig og forædlende Underholdning ved folkelige Foredrag, Oplæsning af belærende og underholdende Skrifter samt Diskussion over almeninteressante Emner. Samfundet har faaet overladt et Lokale i Raadhusbygningen, hvor Tidsskrifter og Aviser udlægges, og det eier et lidet Bibliothek, hvorfra Bøger udlaanes. Den aarlige Kontingent er Kr. 1,60.

I Aaret 1849 blev oprettet en Haandgjerningsskole for fattige Pigebørn. Den har i Femaaret været frekventeret af omtrent 40 Elever, der have været underviste af 3 lønnede Lærerinder i Syning, Strikning, Spinding og Straaarbeide. Som Opmuntring for Flid have Eleverne været tildelte forskjellige Klædningsstykker og Bøger. De Midler, som udfordres til denne Skole, ere med megen Redebonhed udredede dels af Private og dels af Stedets Sparebank, ligesom den og har nogen Fortjeneste ved Elevernes Arbeide og for enkelte Børns Undervisning. Efter Skolens Regnskab for det sidste Aar havde den indestaaende i Sparebanken 984 Kr. 7 Øre, og var Lærerindernes Løn tilsammen 680 Kr.

Af kommunale Indretninger bemærkes Vandværket, der blev anlagt i Aaret 1868 og forsynes fra 2de ved Opdæmning tilveiebragte Bassins paa en Hei paa Østsiden af Byen. Det nederste af disse ligger i en Høide af 200 Fod over Byen og rummer 112,500 Kubikfod Vand, det øverste ligger 100 Fod høiere og rummer 1,125,000 Kubikfod. Den samlede Rørlængde er 11,160 Fod, deraf 6-toms 3360 Fod, 5-toms 2780 Fod, 4-toms 2400 Fod og 2-toms 2620 Fod. Paa Rørnettet er 27 fuldstændige Brandventiler, indrettede til Paasætning af 3-armede Brandstændere. Desuden er paa 2-toms-Ledningen 10 Stkr. Ventiler til direkte Paaskruning af Slange. Vandværket kan afgive 5100 Kubikfod Vand i Døgnet, og haves der tilsammen 950 Alen Linslanger i 28 Længder. Til dets Betjening haves, foruden Brandinspektøren, 2 Konstabler og 2 Nattevægtere, endvidere 2 Brandmestere og 18 Mandskaber med 2 Reservemandskaber.

Vandværkets Kostende er omtrent 40,000 Kr. og har Byen erholdt 20 Procent Nedsættelse i Brandkontingenten. Af øvrige Brandredskaber haves 2 større og 4 mindre Brandsprøiter foruden Brandseil.

Byen ligger dels paa Gaarden Næs's og dels paa Gaarden Sundes Grund. De i Byen bebyggede Grunde svare aarlig Afgift til Eierne af disse Gaarde, der have bortfæstet Grundene i Byen, og svares tillige i Regelen ny Indfæstning ved hvert Skifte af Fæster. Enkelte Grunde i Byen ere dog frikjøbte for Indfæstning og aarlig Afgift, saaledes at disse Grunde ere fuldkommen Eiendom.

Paa vedlagte Fortegnelse er opført samtlige Gader tilligemed disses Længde, og ligeledes Byens offentlige Brygger. En udenfor Toldboden liggende Brygge eies af Staten, og skal nu opføres af Nyt, da Storthinget i 1875 hertil bevilgede 10,000 Kr. Alle andre Brygger ere i Privates Eie.

Til Gadebelysning benyttes 25 Stkr. Gadelygter med Paraffinlamper.

I Byen findes en Tilsigelsesstation, hvortil tilsiges Heste saavel fra Byen som det nærliggende Landdistrikt. Der er en Udsigt til, at der vil blive oprettet en fast Skydsstation paa en Gaard i Nærheden af Byen og med Bidrag af Byen.

Med Hensyn til Kommunikationsvæsenet anføres, at de til Byen førende Veie saavel fra Kvinesdalen som fra Bakke Præstegjeld ere saa bakkede og tunge, at de ikke egne sig til at føre Læs paa til og fra Byen. Fra Kvinesdalen foregaar derfor Kommunikationen med Byen væsentligst paa Baad fra Øie ved Kvineselvens Udløb i Feddefjorden, og fra Bakke og Siredalen over Siredalsvandet og Lundevandet til Flikeid, hvorfra man kjører et kort Stykke til Lavold, hvorfra Kommunikationen igjen kan foregaa paa Baad gjennem de saakaldte „Løger" lige til Flekkefjord. Gjennem det til Bakke hørende Annex Gyland fører en god Vei til Gaarden Flikka, hvorfra haves Kommunikation paa Baad til Flekkefjord. Det er fornemmelig Tøndestav, der føres til Byen over Siredals- og Lundevandet samt fra Flikka. Fra de ydre Distrikter i Næs og Hitterø haves kun Kommunikation tilsøs med Byen; dog arbeider Flekkefjords Formandskab paa, om muligt, at faa anlagt en Kjørevei fra Flekkefjord til Gaarden Abildsnæs ved Hitterø-Sundet, da den indre Del af Fjorden oftere om Vinteren tilfryser. Byen anløbes daglig af Dampskibe, der gaa i Rute mellem Bergen og Christiania, Throndhjem og Christiania, samt Vadsø og Hamburg, og, dersom dette vedbliver, hvortil der er al Udsigt, vil det væsentlig bidrage til Byens Opkomst.

Flekkefjords Sparebank havde ved Udgangen af 1875 under Forvaltning en Kapital af 1,162,941 Kr. 67 Øre,

hvoraf den selv eiede 137,557 Kr. 50 Øre. Den har i de sidste Aar stadig ydet Bidrag, foruden til Haandgjerningsskolen 800 Kr. og til en Søndagsskole 160 Kr., endvidere til Kommunen som Bidrag til Afdrag og Renter af det i Anledning af Vandværket optagne Laan, omtrent 1320 Kr. aarlig. Den har i 1875 opført sin egen Bygning, hvori tillige haves Festivitetslokale for Byen. Denne Bygning, der skal have kostet omkring 36,000 Kr., er endnu ikke taget i Brug.

Byens Folkemængde udgjorde efter den sidste Folketælling 1694 Individer mod 1622 i 1865.

Lister og Mandals Amt, den 4de Mai 1878.

J. Bonnevie.

XI.

Stavanger Amt.

Underdanigst Beretning

angaaende Stavanger Amts økonomiske Tilstand i Aarene 1871, 1872, 1873, 1874 og 1875.

Amtsdistriktets Folkemængde udgjorde ifølge foreløbigt Opgjør af Folketællingen ved Udgangen af 1875:

I Jæderen og Dalernes Fogderi . . .	34,547	
- Ryfylke Fogderi	48,173	
	82,720	
- Byerne	31,444	
Tilsammen		114,164

Ved Folketællingen i 1865 var Folkemængden:

I Jæderen og Dalernes Fogderi . . .	31,951	
- Ryfylke Fogderi	48,188	
	80,139	
- Byerne	24,729	
Tilsammen		104,868
Altsaa Forøgelse		9,296

Som det vil sees, falder den forøgede Folkemængde paa Byerne og paa Jæderen og Dalernes Fogderi, medens Ryfylke Fogderi er stillestaaende. Denne Stilstand maa væsentlig tilregnes Udflytningen, dels til Amerika, dels, og i ikke lidet Omfang, til de nordlige Dele af Landet.

Hetland er fremdeles det folkerigeste Herred med 6,017 Indvaanere mod 5,076 ved Folketællingen i 1865.

Distriktets administrative, judicielle og geistlige Inddeling er som ved forrige Femaarsberetnings Indgivelse, med Undtagelse af, at de tidligere 26 Thinglag er forøget med 1, nemlig Gjæsdal, der er blevet skilt fra Thime, begge af Ly Prestegjeld. Der er saaledes 27 Thinglag, 30 Lensmandsdistrikter og 34 Herreder.

Et nyt Apothek er oprettet i Sandnæs, ligesom det tidligere Filialapothek i Kopervik er gaaet over til selvstændigt Apothek. Her haves saaledes 5 Apotheker. De privat praktiserende Lægers Antal er i Femaaret forøget fra 8 til 11.

A. Landdistrikterne.

I. Jordbruget.

Antallet af matrikulerede Brug i Distriktet udgjorde ifølge de indkomne Opgaver:

1. I Jæderen og Dalerne:		
a. Selvstændige Brug	4,436	
Deraf Underbrug	43	
Leilændingsgods	35	
b. Andre matrikulerede Brug	124	
Ialt		4,560
Lateris		4,560
Transport		4,560
2. I Ryfylke:		
a. Selvstændige Jordbrug	4,575	
Deraf Underbrug	134	
Leilændingsgods	131	
b. Andre matrikulerede Brug	72	
		4,647
Ialt		9,207

Med Henvisning til den af Kand. Budde til forrige Femaarsberetning afgivne udførlige Beretning om Distriktets Jordbrug, skal jeg tillade mig af Forhandlingsprotokollen for den i Anledning af Matrikulrevisionen nedsatte Amtskommission at anføre Følgende:

„De naturlige Betingelser for Jordbruget stille sig temmelig forskjellige for Fogderiernes forskjellige Dele.

Jæderen og Dalernes Fogderi dannes saaledes af 2de høist uensartede og med en forholdsvis skarp Grændse adskilte Dele. Jæderen, der i videre Forstand omfatter Hetland, Høiland, Haaland, Thime, Klep, Haa og Ogne eller henimod to Trediedele af Fogderiets Matrikulskyld, om end kun vel en Fjerdepart (6,93 □ Mil) af det samlede Areal, danner, naar mindre Dele af Hetland, Høiland, Thime og Ogne sættes ud af Betragtning, en bred bølgeformet Jordryg med Hældning til begge Sider. Jordbunden er fordetmeste dyb og bestaar af Ler, Sand og Myr eller Blandinger af de to førstnævnte Jordarter. Medens der tildels vrimler af store Stene i Overfladen, stikker nøgent Fjeld kun rent undtagelsesvis op i Dagen. Jorden er i det Hele let dyrkbar, hvilket, skjønt kun den mindste Del er opryddet, finder et Udtryk i, at der i enkelte af de Jæderske Herreder gives 17,19, ja i Høiland indtil 21 Maal dyrket Mark paa Skylddaleren, medens Gjennemsnitsarealet af dyrket Mark for hele Amtet kun udgjør mellem 7 og 8 Maal paa Skylddaleren. Adgangen til Gjødsel er vistnok paa sine Steder tarvelig nok; men de betydelige Mergelleier, der forefindes, aabne dog Udsigter i denne Retning, hvortil man ikke noget andet Sted i Amtet har Mage, — ligesom ogsaa de tildels betydelige Tangstrande maa tillægges nogen Vægt. De klimatiske Forholde antages ogsaa at være ret gunstige, og man har en Betegnelse for disses og Jordbundens forenede Betydning deri, at Foldigheden efter de statistiske Tabeller er større i Jæderen og Dalernes Fogderi end i Ryfylke med Hensyn til al Sæd, Rug undtagen. Sidstnævnte Sædart har forøvrigt langt større Udbredelse i Jæderen end i Ryfylke. Havnegangene ere, som før omtalt, meget middelmaadige. Skog findes saagodtsom ikke og vil ikke kunne tilveiebringes uden særegne Foranstaltninger og i en fjernere Fremtid. Derimod er der paa Jæderen en Overflødighed af Torvjord (der dog er noget ujævnt fordelt), saa at efter Herredskommissionernes Beskrivelse endog mellem 900 og 1000 Brug skulle levere tilstrækkelig Torv til Gaardsbrug.

De forhen omtalte høiere liggende Dele af Høiland, Thime og Ogne samt Gjæsdal danne Overgangen til Dalerne, som i det Store kan betragtes som en sammenhængende, med nøgne Fjeldrygge, Myrstrækninger og Smaadale opfyldt Bjergflade. Dalernes Matrikulskyld udgjør omtrent Halvten af Jæderens, medens Arealet næsten er det Tredobbelte (17,5 □ Mil). Jordbunden er her i Almindelighed lidet frugtbar, Jordens Opdyrkning vanskelig, og Agerbruget som en Følge heraf mindre fordelagtigt. Derimod ere Havnegangene, omend i flere Bygder tarvelige nok, dog ulige bedre end paa Jæderen. Af Skog findes lidet, og det er af sagkyndige Mænd udtalt (kfr. Forstmester Gløersens Indberetning for 1864), at der kun kan produceres en Ubetydelighed af Bygningstømmer om Aaret, og at Løvskogen er saa reduceret, at kun et eneste Sogn har nok til eget Behov. Der er vistnok ingen naturlig Hindring for Fremvæxt af Skog; men Havnegangsforholdene gjøre det lidet sandsynligt, at saadan kan paaregnes i en overskuelig Fremtid. Mangelen paa Skog til Brænde erstattes forøvrigt paa mange Steder ved Adgang til Torv.

Ryfylke Fogderis Beskaffenhed er ligesaa uensartet som Nabodistriktet, om det end her er vanskeligere at optrække en bestemt, let overskuelig Grændse mellem de forskjellige Dele. Det tør vel imidlertid siges, at Størsteparten af Karmøen, Fastlandssiden ligeoverfor denne Ø, Finnø, Rennesø, Sjærnerø samt Skjoldsfjordens nærmeste Omgivelser danne en Afdeling for sig selv, med frugtbar Jordbund og i det Hele taget gunstige Betingelser for Agerbrug. Denne Del af Ryfylke har imidlertid kun et Areal af omkring 4 □ Mil eller omtrent en Tolvtedel af det hele Fogderi med omtrent to Femteparter af dets Matrikulskyld. Medens de ydre Dele af dette Strøg mangle Skog, kun tarvelig ere forsynede med Torv og have daarlige Havnegange, men paa den anden Side i Skjælsandbanker og Tangstrande en ikke ganske uvæsentlig Kilde til Gjødseltilgang, er Finnø og Rennesø og for en Del Skjold ikke blottet for Skog og har, navnlig i de to førstnævnte Herreder, gode, om end temmelig indskrænkede Havnegange. Hele den øvrige Del af Ryfylke, omkring 44 □ Mil, der repræsenterer tre Femteparter af Fogderiets Matrikulskyld, er med Undtagelte af enkelte Bygder (Dele af Vikedal, Aardal, Strand, Søvde og Sand samt maaske Hjelmeland og Jælse) ikke meget vel skikket for Agerbrug. Det dyrkbare Areal er ikke stort, dets Oparbeidelse er vanskelig og Jordbunden paa mange Steder tør og skarp. I Almindelighed ere dog Forholdene her bedre end i Dalerne. Det samme kan siges om Havnegangene og i end høiere Grad om Skogen, der for de indre Dele er af ikke ringe Betydning, omend Skogbunden er af den Beskaffenhed, at den maa behandles med største Varsomhed for ikke at udarmes eller fuldstændig ødelægges. Klimatet, der for de ydre Dele af Fogderiet omtrent er af samme Beskaffenhed som Jæderens og i de indre Dele antager en af den forholdsvis større Afstand fra Havet betinget Karakter, er ikke ugunstigt for Agerbruget."

I min forrige Beretning var Skylddalerens Gjennemsnitsværdi i Amtet for 1870 angivet til 1,836 Kr., nemlig for Jæderen og Dalerne 2,132 Kr. og for Ryfylke 1,520 Kr. Den nævnte Amtskommission har anslaaet Gjennemsnitsværdien ved Udgangen af 1872 til 1,908 Kr. for Distriktet, nemlig for Jæderen og Dalerne 1,956 Kr. og for Ryfylke 1,848 Kr. Di-

striktets samlede Jordværdi skulde efter dette udgjøre for

Jæderen og Dalerne .	2,952,800	Spd. eller Kr.	11,811,200
Ryfylke	3,494,900	— „ —	13,979,600
Tilsammen	6,447,700	Spd. eller Kr.	25,790,800

Skylddalerens Værdier ere saaledes her formentlig rettelig angivne noget høiere end i forrige Beretning. Den høieste Værdi pr. Skylddaler er for Jæderen og Dalerne i Hetland med 2,804 Kr. pr. Skylddaler og den mindste i Hæskestad og Soggendal med 1,248 Kr. I Ryfylke har Aardal det høieste Tal med 2,320 Kr. og Finnø det mindste med 1,660 Kr. pr. Skylddaler.

Efter tidligere Opgave udgjorde Distriktets Agerareal 104,000 Maal, deraf i Jæderen og Dalerne . . 44,2 pCt.
Ryfylke . . . . . 55,8 „

Arealet af naturlig Eng udgjorde efter nævnte Kommissions Beregning 334,000 Maal,
hvoraf i Jæderen og Dalerne . . . . . 44 pCt.
„ - Ryfylke . . . . . 56 „

Ifølge de indkomne Opgaver udgjør Udsæden i Distriktet i Aarene 1865 og 1875 følgende:

Fogderier.	Hvede, Tønder.		Rug, Tønder.		Byg, Tønder.		Blandkorn, Tønder.	
	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.
Jæderen og Dalerne	7	6	326	461	1,303	1,551	280	82
Ryfylke	„	2	17	29	916	1,289	500	630
	7	8	343	490	2,219	2,840	780	712

Fogderier.	Havre, Tønder.		Ærter, Tønder.		Poteter, Tønder.		Vikker, Tønder.	Græsfrø, ℔.	Andre Rodfrugter, Maal Jord.
	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1875.	1875.	1875.
Jæderen og Dalerne	14,997	16,148	„	„	11,747	15,858	„	7,378	187
Ryfylke	15,683	14,601	„	„	14,231	18,677	„	2,321	84
	30,680	30,749	„	„	25,978	34,535	„	9,699	271

Beregnet til Bygværdi udgjør den samlede Udsæd af Korn og Poteter i Aaret 1875 30,866 Tønder.

Beregnet efter den opgivne gjennemsnitlige Foldighed skulde Avlen af Korn og Poteter for det hele Amtsdistrikt i Aaret 1875 været følgende:

Hvede, Tdr.	Rug, Tdr.	Byg, Tdr.	Blandkorn, Tdr.	Havre, Tdr.	Poteter, Tdr.
88	4,900	28,600	3,300	232,100	286,800

Værdien af den hele ovenfor angivne Avling skulde efter de gjældende Priser udgjøre 4,130,000 Kroner.

Det vil heraf sees, at Udsæden af de ædlere Kornsorter er meget tiltaget i Tiaaret, navnlig i Jæderen og Dalerne, medens Udsæden af den almindeligst dyrkede Kornsort, Havre, er bleven staaende paa omtrent det samme Punkt.

Udsæden af Græsfrø udgjør i Jæderen og Dalerne omtrent 3 Gange saa meget som i Ryfylke. Udsæden af samtlige Kornsorter var ifølge Folketællingen i 1865 34,029 Tønder, altsaa en Forøgelse nu af 770 Tønder. Jeg skal her anføre Avlen pr. Tønde Land paa Landbrugsskolegaarden Østraat:

a) i 1875: pr. Tønde Land	b) I Gjennemsn. for	pr. Tønde Land.
11,2 Sk℔ Hø	28 Aar:	13,4 Sk℔ Hø
11,8 Tdr. Havre	30 —:	12,3 Tdr. Havre
5,4 Tdr. Rug	„ Aar:	„ Tdr. Rug
65 „ Poteter	27 —:	57,1 „ Poteter
8,5 „ Byg	27 —:	10,7 „ Byg.

Med Hensyn til Trangen til Indkjøb af Korn stiller Forholdet mellem de forskjellige Dele af Distriktet sig omtrent som i tidligere Indberetninger angivet. Medens en større Del af Jæderen giver ikke ubetydeligt Overskud til Salg, navnlig af Havre, trænge i det Hele taget de øvrige Dele af Amtsdistriktet til Indkjøb.

Havedyrkningen drives fremdeles kun i ringe Maalestok, dog er nogen Fremgang kjendelig. Medens Omegnen af Stavanger By i denne Henseende fremdeles er længst fremskredet, er der i den senere Tid, navnlig i Rennesø Herred, begyndt Dyrkning af Kaal i ikke ganske ringe Udstrækning. Endel af Ryfylkes indre Trakter, navnlig Søvde, Sand, Jælse, Hjelmeland og Nærstrand, maa ansees for vel skikket for Havedyrkning og Frugtavl.

Med Hensyn til Udskiftningen henvises til efterstaaende Beretning fra Udskiftningsformand Juel, til hvilken jeg henholder mig:

„Udskiftningsarbeidet har i Femaaret 1871—75 været drevet af 3 Formænd og 3 Opmaalingsassistenter, og er der,

som vedlagte schematiske Opgave, Rubrik 4, udviser, i nævnte Tidsrum udskiftet:

Indmark, tildels i Forbindelse med Udmark

	95 Gaarde,	526 Brug,	885 Skyldd.
Udmark alene . .	31 —	137 —	224½ —
Tilsammen behandlet	126 Gaarde,	663 Brug,	1,109½ Skyldd.

I Tidsrummet fra Udskiftningslovens Iværksættelse 1859 til Udgangen af 1870 er, som nævnte Opgave, Rubrik 3, viser, udskiftet:

Indmark, tildels i Forbindelse med Udmark

	167 Gaarde,	902 Brug,	1,504 Skyldd.
Udmark alene . . .	83 —	349 —	588 —
Tilsammen	250 Gaarde,	1,251 Brug,	2,092 Skyldd.

Altsaa ialt behandlet ved offentlig Udskiftning: 376 Gaarde, 1,914 Brug, 3,201½ Skylddaler eller henved en Fjerdedel af Amtets Gaarde og Matrikulskyld. Men da en Del af de udførte Udskiftninger blot har omfattet Indmark eller Udmark alene, medens den øvrige Del fremdeles er bleven henliggende i Fællesskab, vil Brøkdelen af Amtets Gaardbrug og Skyld, hvor alt Fællesskab er hævet ved offentlig Udskiftning, blive adskillig mindre. Imidlertid forekommer ifølge Rubrik 6 desuden 959 Gaarde, 3,605 Brug, 5,909 Skylddaler, hvor Fællesskab ikke existerer, dels fordi saadant oprindelig ikke har fundet Sted, og dels fordi det er hævet ved mindelig Udskiftning, og det samlede Antal Gaardbrug, hvor intet Fællesskab nu existerer, udgjør saaledes ifølge Rubrik 7: 1,140 Gaarde, 4,402 Brug med 7,321 Skylddaler, hvorimod der endnu forekommer Fællesskab i enten Indmark eller Udmark eller begge Dele, ifølge Rubrik 8, paa 961 Gaarde, 4,334 Brug med 6,327 Skylddaler, altsaa temmelig nær Halvdelen af Amtets Jordbrug.

Naar hensees til det offentlige Udskiftningsarbeides Fremgang i de enkelte Herreder, viser denne sig meget forskjellig, navnlig forsaavidt vedkommer Jæderen og Dalernes Fogderi.

I Birkrem sees, at ingen offentlig Udskiftning er afholdt, og i Egersund, Ogne, Thime og Gjæsdal blot en enkelt Forretning i hvert Herred, hvoraf dog ikke maa sluttes, at Udskiftningsarbeide i disse Herreder ikke er udført, men i Birkrem, Thime og Gjæsdal har man foretrukket de mindelige Udskiftninger, ligesom man allerede er kommen langt med Fællesskabets Ophævelse før den nugjældende Udskiftningslovs Ikrafttræden; navnlig gjælder dette for Thime og Gjæsdal. I Thime er saaledes nu alt Fællesskab ophævet, medens Birkrem, Gjæsdal og Ogne, ifølge Opgavens Rubrik 9, vise fra 54.4 til 78.4 % ophævet Fællesskab af Herredets samlede Matrikulskyld eller, naar blot henholdes til Indmarken, som i Rubrik 10 angivet, fra 77.1 til 86.5 %. I Egersund har derimod heller ikke mindelige Udskiftninger fundet Sted af nævneværdig Betydning, hvorfor blot 9.6 % sees at være fuldstændig udskiftet og, forsaavidt alene Indmark angaar, 14.5 %. Soggendal, Helleland og Haa have dernæst de færreste offentlige Udskiftninger, og for Soggendals Vedkommende gjælder desværre det samme, som for Egersund er anført, at Sandsen for Udskiftnings Nytte og Nødvendighed endnu ikke synes at være vakt. Fællesskabet er saaledes totalt ophævet blot for 19.3 %, og for Indmarkens Vedkommende for 23.5 %. Helleland og Haa have derimod skiftet meget i Mindelighed, og Fællesskabet er saaledes i disse Herreder totalt ophævet for henholdsvis 57.8 og 85.5 %, og for Indmarken endog for 84.0 og 94.5 % af Skylden. Det meste offentlige Udskiftningsarbeide er saaledes fordelt paa Lunde, Hæskestad, Klep, Høiland, Haaland og Hetland, og har navnlig for Klep og Høilands Vedkommende foregaaet ved Siden af mindeligt Udskiftningsarbeide, hvorved Fællesskabet i Klep saagodtsom helt er ophævet, og i de øvrige Herreder for 43.5 til 86.6 %, og for Indmarken for 64.5 til 98.0 % af Matrikulskylden. Gjennemsnitsprocenten for Jæderen og Dalernes Fogderi bliver for det totalt ophævede Fællesskab 68.2, og for Indmarken alene 78.0, men, naar de tvende længst tilbagestaaende Herreder, Soggendal og Egersund, fragaa, henholdsvis 78.3 og 89.2.

I Ryfylke Fogderi opvise Strand, Vikedal, Nærstrand og Augvaldsnæs det mindste offentlige Udskiftningsarbeide. Vikedal og Nærstrand have imidlertid ad mindelig Vei ophævet meget Indmarksfællesskab, saa at dettes Ophævelse for førstnævnte Herred udgjør 80.9 % og for sidstnævnte endog 97.4 % af Matrikulskylden, hvorimod Strand og Augvaldsnæs staa meget tilbage og have næst Skudesnæs den mindste Procent ophævet Indmarksfællesskab i Ryfylke Fogderi, nemlig henholdsvis 45.0 og 44.0 %. For de øvrige Herreders Vedkommende er Udskiftningsarbeidet foregaaet temmelig jævnt, og, uagtet det mindelige Udskiftningsarbeide i det Hele taget ikke har havt ret stor Betydning i Ryfylke, sammenlignet med den største Del af Jæderen og enkelte Herreder i Dalerne, saa udgjør dog det ophævede Indmarksfællesskab over 90 % af Matrikulskylden for Nærstrand, Aardal og Skjold, fra 90 til 75 % for Vikedal, Hjelmeland, Jælse, Sand og Tysvær, fra 75 til 50 % for Høle, Rennesø og Finnø, medens Søvde, Suldal, Torvestad og Skudesnæs samt, som foran anført, Strand og Augvaldsnæs have mindre end 50 %. Udmarksfællesskaberne sees at forekomme i forholdsvis større Udstrækning i Ryfylke. Aarsagen hertil maa imidlertid for en væsentlig Del søges i de lokale Forhold, idet disse mange Steder i Ryfylkes Fjorddistrikter i høi Grad vanskeliggjøre Udmarkens hensigtsmæssige Udskiftning. Gjennemsnitsprocenten for det totalt ophævede Fællesskab bliver saaledes temmelig lav for Ryfylke Fogderi, nemlig 42.1; for Indmarkens Vedkommende derimod 67.8.

Ved en sammenlignende Oversigt over Udskiftningsarbeidets Fremskriden, det mindelige saavelsom det offentlige, for begge Fogderier bør man imidlertid blot holde sig til Indmarksfællesskabet, da dettes Ophævelse mere nødvendig maa

blive den nærmeste Følge af det forbedrede Jordbrugs Fremgang. Ordnet efter dettes procentvise Ophævelse, stiller Forholdet sig saaledes for Amtets samtlige Herreder:

1.	Thime	100.0 %
2.	Klep	100.0 -
3.	Haaland	98.0 -
4.	Nærstrand	97.4 -
5.	Skjold	96.6 -
6.	Haa	94.5 -
7.	Aardal	93.4 -
8.	Hetland	93.2 -
9.	Sand	88.6 -
10.	Tysvær	87.9 -
11.	Gjæsdal	86.7 -
12.	Birkrem	86.5 -
13.	Hjelmeland	86.2 -
14.	Høiland	85.2 -
15.	Helleland	84.0 -
16.	Jælse	82.6 -
17.	Vikedal	80.9 -
18.	Ogne	77.1 -
19.	Finnø	73.5 -
20.	Lunde	68.7 -
21.	Hæskestad	65.5 -
22.	Høle	62.0 -
23.	Rennesø	51.1 -
24.	Suldal	48.7 -
25.	Søvde	46.8 -
26.	Torvestad	45.0 -
27.	Strand	45.0 -
28.	Augvaldsnæs	44.0 -
29.	Skudesnæs	37.7 -
30.	Soggendal	23.5 -
31.	Egersund	14.5 -

Denne Ordning viser i det Store taget hen paa den Forbindelse, der er mellem Indmarksfællesskabets Ophævelse og Jordbrugets Fremskridt. Strengt ordnet efter dette sidste, maatte vistnok nogen Ompostering til, men, tager man det gruppevis, vil Forbindelsen vise sig temmelig klart fremtrædende, og anderledes kan det heller ikke være. Der, hvor Indmarksfællesskabet taales, navnlig hvor det fremtræder i sin værste Skikkelse, er det klart, at Jordbruget maa staa meget lavt. Man tænke sig til Exempel Forholdet saaledes, som det forekommer paa en Gaard, hvor Udskiftning nu foregaar. Gaarden bestaar af 11 Brug af Skyld fra 70 Skilling op til 2 Daler 24 Skilling. De 9 Lodeiere bo i en Klynge, og disses Indmarker, der have et Areal af ca. 700 Maal, bestaa af ikke mindre end henved 200 Smaateige, hvert Brug spredt omkring i et Antal fra 17 til 27 Teige, hvis gjennemsnitlige Størrelse bliver 3.5 Maal. Her kan selvfølgelig saagodtsom intet Jordforbedringsarbeide foretages, udenat man i en eller anden Henseende kommer i en mere eller mindre ubehagelig Kollision med de øvrige Lodeiere, og man er henvist til at stelle sit Jordbrug aldeles saaledes som Forfædrene. Det anførte Exempel, der er hentet fra det i denne Henseende lavest staaende Herred, er dog værre end Fællesskabets mere almindelige Fremtræden her i Amtet. Det forekommer vistnok i nærsagt alle mulige Grader, men det kan vel ansees som det mest Sædvanlige, at Brugene ligge splittede i 4 à 6 særskilte Teige, og at 3 à 4 Lodeiere bo samlede i et Tun. Indmarksfællesskaber af den Natur, at hver enkelt Eiers Andel ikke er særskilt betegnet, forekomme i Almindelighed blot ved saadanne Eiendele, som ere eller have været Husmandspladse. Men hvad enten Bruget ligger splittet i 4 eller endog i 20 Teige, saa er der ved dem alle en væsentlig Hemsko for Jordbrugets Opkomst i det næsten uundgaaelige Sambeite Høst og Vaar, eller rettere sagt tre Fjerdedele af Aaret. Sambeitet er nemlig i Regelen Fællesskabets uadskillelige Ledsager; thi, saalænge Brugets Beliggenhed og Grændser ikke ere endelig ordnede, kan der blot undtagelsesvis blive Spørgsmaal om Opførelse af Gjærder eller paa anden Maade at frede sin Jord, og endog blot den første Begyndelse til Vexelbrug bliver en faktisk Umulighed.

Det er saaledes med fuld Grund, at Gaardbrugerne under saadanne Forhold svare Agronomen paa hans Raad om at tilsaa noget af den gamle Ager med Græsfrø, at det ikke kan nytte noget — „Sauerne spiser det bare op“, og mod disse Fiender staar han, under saadanne Omstændigheder, paa en Maade vaabenløs.

Sandsen for Udskiftnings Nytte og Nødvendighed er da ogsaa i temmelig jævn Stigning, og det nuværende Udskiftningspersonale viser sig alt mer og mer utilstrækkeligt, dette saamegetmere som det i den senere Tid har vist sig, at de mindelige Udskiftninger aftage. Grunden hertil maa vel for en Del søges i den Omstændighed, at, hvor den nødvendige Enighed mellem Parterne har været tilstede til Gjennemførelse af mindelig Udskiftning, der har ogsaa Blikket for dens Nytte været aabent nok til, at Gjennemførelsen allerede er fuldbyrdet, og den fornødne Enighed til mindelig Udskiftning vil saaledes maaske sjeldnere opnaaes ved det nu tilbagestaaende Fællesskabs Ophævelse. Noget af den oprindelige Uvillie og Mistro til de offentlige Udskiftninger er vistnok ogsaa svunden, saa ogsaa heri turde ligge en Grund for de mindelige Udskiftningers Aftagen. Et Faktum synes rigtignok at staa i Strid hermed, nemlig Overudskiftningernes Tiltagen. Af vedlagte Opgaves Rubrikker 3 og 4 sees nemlig, at Overudskiftningernes Antal i Tidsrummet før 1871 udgjorde 42.8 %, regnet efter udskiftet Antal Brug. I Femaaret 1871—75 udgjorde de derimod 58.2 %, og det uagtet de ved Overudskiftningerne vundne Resultater meget sjelden ere af nogen egentlig Betydning og aldeles ikke synes at retfærdiggjøre en saa hyppig Anvendelse af et forholdsvis kostbart Appelapparat. Aarsagen til denne Forøgelse er det imidlertid vanskelig tilfredsstillende at forklare. Forøgelsen

sees udelukkende at falde paa Ryfylke Fogderi, nemlig fra 38.3 til 61.1 %, hvorimod Jæderen og Dalernes Fogderi har en lille Nedgang fra 52.4 til 49.0 %. De senere Aars større økonomiske Velstand, der har gjort Hensynet til Omkostningernes Størrelse mindre afskrækkende, maa antages at være en væsentlig Aarsag til et Resultat, der i høi Grad forsinker Udskiftningsarbeidets Fremme. Men om end Udskiftningsvæsenet oftest har at kjæmpe mod Uvillie og Misnøie, hvad der maa paaregnes til en vis Grad altid at ville blive Tilfældet med en Institution som denne, der paa en Maade gjør Indgreb i Eiendomsretten, saa er dog dets gjennemgribende Betydning for Jordbrugets Fremme saa umiskjendelig, at selv de med den specielle Udførelse mer eller mindre Misfornøiede ligefuldt anerkjende Udskiftningens nødvendige Forudgaaen for Forbedringer ved Jordbruget. Resultaterne tale her et tydeligt Sprog: Gjærder opføres, Sambeitet hæves, Grøfter graves, Gaardsveie anlægges — Alt Foranstaltninger, som før laa bundne i Fællesskabets Lænker, og det er neppe formeget sagt, at af de 1,428 Lodeiere, hvis Indmarker have været behandlede ved offentlig Udskiftning, de 1,400 to Aar efter Forretningens Udførelse ikke for nogen Pris vilde have Udskiftningen ugjort, selv om Misnøien under Udførelsen har været noksaa stor. Forhaabentlig vil ogsaa det allerede nu berettigede Krav paa et stærkere Udskiftningspersonale blive mer og mere uafviselig, saa at Forføining bliver truffen til en kraftigere Iværksættelse af en Foranstaltning, der maa erkjendes at være den allerførste Betingelse for vor vigtigste Næringsveis Opkomst."

I Distriktet har der virket 2de Amtsagronomer indtil Høsten 1875, da den ene Post hævedes. Ligesom Kravet paa deres Bistand har været større, end de have kunnet tilfredsstille, saaledes antager jeg, at deres Virksomhed har været frugtbringende.

Landbrugsskolen paa Østraat har i Femaaret, under Kand. Buddes Bestyrelse, virket paa samme Maade og med samme Held som tidligere. Elevantallet har været 8 aarlig og Kursus'et 1aarigt. Der har stadigen meldt sig flere Ansøgere til Elevpladserne, end der kunde optages.

Høsten har i Perioden i de enkelte Aar faldt adskilligt forskjelligt ud, udenat dog noget egentligt Uaar er indtruffet. Mindst heldigt stillede Aarene 1873 og 1874 sig, da et usædvanligt vaadt Veirligt ikke alene hindrede Væxten, men navnlig bedærvede en Del af Afgrøden. I disse Aar viste sig ogsaa adskillig Raaddenhed paa Poteterne.

Med Agerdyrkningsredskaber gaar det efterhaanden noget fremad. Navnlig tiltager Brugen af Tærskemaskiner, hvoraf der ifølge Opgaverne skulle findes 1383, nemlig i Jæderen og Dalerne 992 og i Ryfylke 391 Stykker. Af det samlede Antal drives 576 med Haandkraft, 509 med Vind og 298 med Hest. Af Slaattemaskiner findes 7 og derhos enkelte Hesteriver. Hakkelsemaskiner ere i Ryfylke og Dalerne sjeldne, men mere almindelige paa Jæderen, navnlig i Hetland, Høiland og Klep. Drøftemaskiner ere mere i Brug, dog forekomme disse ogsaa i overveiende Antal paa Jæderen.

I Femaaret har ingen større Udstilling af Landbrugsprodukter fundet Sted. Derimod har der ved de afholdte Dyrskuer, hvilke siden skulle omtales, i Regelen været udstillet Smør og undertiden andre Landbogjenstande. Det tidligere bestaaende Landhusholdningsselskab er fremdeles i Virksomhed og lokale Landboforeninger findes i Gjæsdal, Klep, Høiland, Thime, Augvaldsnæs, Jælse, Vorrenæsset (Skjold), Skjolds Herred og Hjelmeland.

Allerede i min forrige Femaarsberetning gjorde jeg opmærksom paa den Skade for Jordbruget, som de hyppige Føderaad bevirke, navnlig i de Herreder, hvor endel af Føderaadsydelsen bestaar i Foster for Føderaadsmændenes Kreaturer. Fogden i Ryfylke udtaler sig i sin afgivne Beretning herom saaledes:

„Aarsagen til det flere Steder mindre fremskredne Jordbrug maa for en væsentlig Del søges i det overhaandtagende Folgevæsen, idet det ikke sjelden hænder, at en Gaardbruger, naar han overtager en Gaard, der ofte er beheftet med betydelig Gjæld, desuden har at udrede Føderaad baade til sine Forældre og Bedsteforældre. Dette Folgevæsen angives ogsaa som Aarsag til den slette Kreaturfodring. Folgefolkene skulle nemlig have et vist Antal Kreaturer, der skulle fødes som Folgeyderens egne. Naar nu et mindre Brug er beheftet med 1 à 2 Føderaad, saa gjælder det for Brugeren at holde Liv i saamange Kreaturer som muligt; thi, hvis ordentlig Fodring skulde finde Sted, vilde Folgekreaturerne fortære al Furage, saa der Intet blev igjen til Folgeyderens."

Hvad Jordbrugets, derunder indbefattet Fædriftens, Stilling i Almindelighed angaar, da er det umiskjendeligt, at det har gjort Fremskridt, skjønt disse Fremskridt efter Sagens Natur for en løsere Betragtning ikke ere meget iøinefaldende. De vise sig imidlertid baade i Jordens Behandling, forbedrede Redskabers Anskaffelse og i Kreaturstellet. Navnlig er det paatageligt, at Interessen for denne vigtige Næring er i stadigt Tiltagende selv i Dele af Distriktet, hvor saadan Interesse tidligere lidet har været sporet. Dette gjælder fornemmelig de Bygder, hvor Deltagelsen i Fiskeribedriften tidligere var almindelig og hvor Sandsen for Jordbruget paa Grund heraf var lidet udviklet. I min Femaarsberetning for Aarene 1860—1865 udtalte jeg mig herom saaledes:

„Jeg deler med Mange den Overbevisning, at Jordbrugets ringe Fremskridt staa i Forbindelse med Fiskeribedriften. Det er vistnok saa, at endel Hænder under Vaarsildfiskeriet kunne undværes fra Jordbruget og med Fordel anvendes til Deltagelse i Fiskerierne, men Sagen er, at Fiskeribedriften jævnligen tilvender sig den deri deltagende Landmands Interesse i den Grad, at Jordbruget kommer til at staa i Skyggen. Det er ogsaa ganske naturligt, at det frie,

om end besværlige Liv under Vaarsildfiskerierne, det Hazardiøse ved Bedriften med mulig Udsigt til en forholdsvis betydelig Vinding i kort Tid, øver en egen Tiltrækningskraft paa Almuen. Mange opgive derfor nødig Fiskeribedriften, om man end godtgjør, at den i Tidernes Løb for dem har medført Tab istedetfor Vinding. Nogen ordentlig Beregning i saa Henseende gjøres sjelden, og det viser sig ofte, naar man opgjør Regnestykket for en Almuesmand, idet man fratrækker hans Udgifter og Værdien af hans Arbeide hjemme fra Indtægten af Fiskeriet, at hans Fortjeneste har været liden eller ingen, medens han selv staar i den Formening, at Udbyttet har været ganske godt. Det forholder sig heller ikke saa, at det blot er under det egentlige Fiske eller i Vintermaanederne Januar, Februar og Marts, at Almuens Hænder drages fra Jordbruget. Forberedelserne til Fisket med Garnbinding m. V. begynde meget tidligere, og efter Fisket er det desværre ikke usædvanligt, at den Hjemkomne tager sig adskillig Fritid til Gjengjæld for de udstandne Besværligheder."

Rigtigheden af denne Udtalelse har fuldstændig bekræftet sig. I de Dele af Distriktet, hvorfra Deltagelsen i Fiskeriet var størst, har, siden det i 1870 saagodtsom ophørte, Almuen maattet vende sig til Landbruget, og det indrømmes almindeligt, at deres Kaar derved ere blevne forbedrede. I en mig foreliggende Meddelelse fra en med Forholdene i de vigtigste Fiskedistrikter vel kjendt Mand, hvilken Meddelelse senere i sin Helhed vil blive indtaget i nærværende Beretning, heder det herom:

„For mig, som meget interesserede mig for Jordbruget, var det en sand Fornøielse at se, hvorledes man — efter Vaarsildfiskets Ophør — begyndte at stelle med de smaa Gaarde og Husmandspladse, og at høre, hvorledes Mand med Mand nu begyndte at tale om Ager, Eng og Kvægrøgt. Vel er det saa, at Jordbruget endnu staar lavt, men at Interessen er vakt og at Fremgangen er der, det er sikkert nok."

At man imidlertid endnu ikke er naaet langt, viser blandt Andet den forud givne Fremstilling af Udskiftningsforholdene i Distriktet. Af disse fremgaar, at de Herreder, der mest søgte Fisket, i Regelen staa mest tilbage med Hensyn til Udskiftning. Fællesskabets Ophør maa imidlertid ansees som den første Betingelse for et rationelt Jordbrug.

Det Haab, der fra mange Kanter næres om, at den Erfaring, der nu er vundet, vil, om Fisket senere igjen slaar til, virke til en forstandigere Ordning af Forholdene, kan jeg ikke fuldt dele. Selve Bedriftens Natur, med dens frie Liv og enkeltvis let erhvervede Penge, giver den en Tillokkelse, der ikke saa let modstaaes. I et Dokument fra 1808, der har været mig for Øie, falde Udtalelserne som nu, at Fiskets lange Udebliven havde, til Distriktets Held, vendt Interessen mod Landbruget, men senere Erfaring har vist, at denne Interesse, med Fiskets Tilbagekomst, igjen svandt. Angaaende Jordbrugets Fremskridt i Almindelighed, skal jeg tillade mig at citere følgende Udtalelse i Amtsagronom Stangelands Beretning for Aaret 1875. Det heder: „Den nyere Tids Videnskab har begyndt at faa nogen Anvendelse i Jordbruget. Der anvendes flere gode Redskaber og Maskiner, især Tærske-, Rense- og Hakkelsemaskiner, saa at Arbeiderne baade blive bedre udførte og der spares Tid. Navnlig er dette Tilfældet paa Jæderen og de mere udviklede Strøg af Ryfylke. Navnlig kan det bemærkes, at man her i Amtet har været særdeles heldig i at konstruere hensigtsmæssige Tærskemaskiner, som baade arbeide med tilfredsstillende Hurtighed — der tærskes 3—5 Tønder Korn i Timen — og ere saa prisbillige og simple, at de kunne anskaffes selv paa meget smaa Brug eller ogsaa forarbeides af noget haandfærdige Folk. En saadan Maskine koster høist 80 Kr., og en Vindkraftindretning, som ofte benyttes til at drive den med, ca. 40 Kr., eller tilsammen 100—120 Kr. Tildels drives disse Maskiner med Vand- eller Hestekraft, og blive da Kraftindretningerne noget dyrere. Der dyrkes mere Hø, saa at Kreaturernes Vinterfodring paa en billig Maade kan nære bedre, og da der ofte dyrkes lidt Grønfoder eller beites paa dyrket Mark, saa er Kreaturernes Sommerunderholdning ogsaa bedre. Skjønsomheden i at bedømme Dyr, fornemmelig Hornkvæg og Faar, er betydelig udviklet, og der lægges ofte stor Omhu for Dagen for at forskaffe gode Dyr, hvilket ogsaa kan sluttes af de høie Priser, som ofte betales for enkelte udmærkede Dyr. Tænker man sig en Sammenstilling af Dyrene paa de her i Amtet først afholdte Dyrskuer med Dyrene paa de i de sidste Aar afholdte Dyrskuer, saa er Forskjellen forbausende fordelagtig for de sidste. Selv ved en overfladisk Anskuen er det klart, at Distriktet har gjort betydelig Fremgang. Fornemmelig fra Jæderen og Øerne inde i Buknfjorden afsættes forøgede Mængder af Landbrugsprodukter, især Havre og Poteter, og fra samtlige Herreder afsættes mere Smør end tidligere, og dette er af en bedre Beskaffenhed og opnaar høiere Pris i Forhold til udenlandsk Vare.

Til Stavanger Torv bringes nu om Aaret en stor Del Havesager, især Rodvæxter og Kaal samt Bær, og fra Øerne, især Hvidingsø, ere selv Ladninger Kaal sendte til Bergen, hvilket alt vidner om, at Havekulturen ogsaa har gjort nogen Fremgang."

Priserne paa Landbrugsprodukter have gjennemsnitlig været høie.

Denne Fordel har imidlertid i nogen Grad været neutraliseret ved de høie Arbeidspriser. Fogden i Jæderen og Dalerne bemærker herom, at Lønnen for en Tjenestekarl er opgivet til 120 à 200 Kr. mod 20 à 30 Spd. efter forrige Femaarsberetning, og for en Pige fra 48 til 80 Kr. mod tidligere 10 à 12 Spd. Daglønnen for en Arbeider paa Husbondens Kost er om Sommeren fra Kr. 0.80 til Kr. 1.60 og om Vinteren fra Kr. 0.53 til Kr. 1.33 mod henholdsvis 18—40 og 10—30 Skilling.

Han tilføier, at der i enkelte Distrikter klages over Mangel paa Arbeidsfolk.

I Ryfylke opgives Lønnen for en Karl til 80 Kr. à 160 Kr. mod 20 à 30 Spd. efter forrige Beretning, og for en Pige fra 40 Kr. à 64 Kr. mod tidligere 8 à 10 Spd.

Daglønnen opgives fra Kr. 0.47 à Kr. 1.20 om Sommeren paa Husbondens Kost mod 16 à 20 ß tidligere, om Vinteren fra Kr. 0.33 à Kr. 0.67.

II. Fædriften.

Distriktets Kreaturhold stiller sig for Aarene 1865, 1870 og 1875 saaledes:

Distrikt.	Heste.	Hornkvæg.	Deraf Kjør.	Faar.	Gjeder.	Svin.
1865.						
Jæderen og Dalerne . . .	4,682	26,080	20,864	83,198	6,089	1,464
Ryfylke	3,965	30,029	21,921	118,972	13,539	2,540
Tilsammen i 1865	8,647	56,109	42,785	202,170	19,628	4,004
1870.						
Jæderen og Dalerne . . .	4,705	26,444	19,417	85,880	4,464	1,490
Ryfylke	3,730	27,520	19,855	110,914	8,400	2,371
Tilsammen i 1870	8,435	53,964	39,272	196,794	12,864	3,861
1875.						
Jæderen og Dalerne . . .	5,180	25,541	20,724	85,392	4,951	1,150
Ryfylke	3,549	29,250	21,921	121,483	11,626	2,351
Tilsammen i 1875	8,729	54,791	42,645	206,875	16,577	3,501

Paa 1,000 Maal Ager og Eng faldt i 1865 117 og i 1875 115 Storfæ og Kalve.

Værdien vil stille sig saaledes:

Heste.	Storfæ.	Faar.	Gjeder.	Svin.
2,129,000 Kr.	3,780,000 Kr.	2,127,000 Kr.	152,000 Kr.	231,000 Kr.

Samlet Værdi Kr. 8,419,000.

Man ser heraf, at Kreaturholdet er forøget i Sammenligning med 1870 for alle Sorters Vedkommende, med Undtagelse af Svin, hvis Antal er i stadigt Nedgaaende. Forøgelsen finder sin naturlige Forklaringsgrund i de høie Priser paa Landmandens Produkter. Forholdet mellem Kjør og Gjeldkreaturer, der i Aaret 1865 viste sig som $76^1/_2$ til $23^1/_2$, viser sig for 1875 bedre, nemlig omtrent 78 Kjør af 100 Storfæ, i Jæderen og Dalerne 81 og i Ryfylke 75.

Melkeproduktionen stiller sig saaledes:

Distrikt.	Gjennemsnitsudbytte pr. Ko.	Udbytte for Fogderiet.	Værdi i Penge.
1865.	Potter.	Potter.	
Jæderen og Dalerne	850	17,734,000	
Ryfylke	800	17,537,000	
For Distriktet	825	35,271,000	à $2\frac{1}{2}$ ß 661,500 Spd. (Kr. 2,646,000)
1870.			
Jæderen og Dalerne	900	17,475,300	à $2\frac{1}{2}$ ß 327,662 Spd. (Kr. 1,310,648)
Ryfylke	810	16,082,555	310,548 Spd. (Kr. 1,242,192)
For Distriktet	855	33,557,855	638,210 Spd. (Kr. 2,552,840)
1875.			
Jæderen og Dalerne	979	20,288,796	à 10 Øre Kr. 2,028,879 60 Øre.
Ryfylke	854	18,720,534	Kr. 1,872,053 40 Øre.
For Distriktet	916	39,009,330	Kr. 3,900,933.

Det vil heraf sees, at Gjennemsnitsudbyttet pr. Ko i hvert af de nævnte Aar stadigen er forøget, i Tiaaret fra 1865 til 1875 endog med 91 Potter pr. Ko.

For de enkelte Herreder stiller Udbyttet sig saaledes:

Herred.	For Aaret 1865.	For Aaret 1870.	For Aaret 1875.
Jæderen og Dalerne.	Potter.	Potter.	Potter.
Hetland	1,095	1,095	1,200
Høiland	1,000	1,050	900
Haaland	800	800	900
Klep	900	1,000	1,050
Haa	900	950	900
Ogne	900	900	900
Gjæsdal	888	900	1,120
Thime	900	950	1,300
Birkrem	600	650	900
Helleland	„	750	740
Egersund	850	900	900
Soggendal	1,100	1,200	1,200
Hæskestad	720	840	1,000
Lunde	600	650	700
Ryfylke.			
Strand	800	850	750
Høle	750	800	900
Fossan	„	„	900
Rennesø	700	800	1,000
Finnø	900	1,000	1,180
Aardal	1,400	1,400	900
Hjelmeland , . . .	700	700	800
Jælse	„	800	900
Suledal	400	500	700
Sand	600	720	800
Søvde	800	1,000	800
Vikedal	540	600	800
Hinderaa	„	450	700
Sjærnerø	500	500	1,200
Bukken	912	912	1,000
Tysvær	730	912	500
Skjold	680	700	850
Skudesnæs	1,000	1,000	900
Augvaldsnæs	800	1,000	700
Torvestad	„	700	800

Den Nedgang, der for enkelte Herreder er angivet, antager jeg, nærmere skriver sig fra en for høi Opgave snarere end fra aftagende Udbytte.

Den før nævnte Forøgelse i Udbyttet er formentlig det bedste Bevis paa, at Fædriften er i Fremskridt. Det er, efter mit Kjendskab til Forholdene, den Del af Landbobedriften, hvor Interessen er mest vakt, hvilket viser sig ved et bedre Udvalg af Kreaturer og en bedre Fodring. Fjøsene lade vistnok i Almindelighed Meget tilbage at ønske, men Forbedring er ogsaa i denne Henseende at spore.

Krydsning af Distriktets indfødte Kvæg med Ayrshireracen har fremdeles været drevet med Held. Afkommet af en Korthornstyr, der tidligere havdes her i Distriktet, viser sig tildels meget lovende.

Medens Faareavlen i forrige Femaarsperiode var gaaet noget tilbage, viser der sig i nærværende Periode en ikke ringe Tilvæxt. Dette gjælder navnlig Ryfylke, medens Antallet i Jæderen og Dalerne ikke viser nogen synderlig Forandring, hvilket har sin naturlige Grund i Forholdene, idet Ryfylke tilbyder flere naturlige Betingelser for Kvægdrift end for det egentlige, rationelle Jordbrug.

Krydsningen med Cheviotfaar er fremdeles meget almindelig, og finder man sig derved vel tjent.

Faarene drives, som i en tidligere Beretning meddelt, om Sommeren i Almindelighed til Beite i Høifjeldene, tildels inden Distriktet, tildels til Siredalen og Sætersdalen. Denne Drivning, hvortil ikke haves indrettede Veie, foranlediger ofte Kollisioner mellem Driverne og de Eiendomsbesiddere, over hvis Gaarde Drivningen maa foregaa, og ere disse Forviklinger tiltagne, efterhaanden som Eiendomspriserne ere stegne og Gaardbrugerne have faaet mere Syn for en forstandig Drift. At løse Spørgsmaalet ad Lovgivningens Vei er vistnok en ikke lidet vanskelig Opgave, og dog truer det med at vanskeliggjøre eller hindre en af Amtets væsentlige Næringskilder.

Naar Faarene om Høsten af Gjæterne bringes tilbage til Hjembygderne, foraarsager den paa Heiene stedfundne og uundgaaelige Sammenblanding af Faar fra forskjellige Flokke ofte Forviklinger og tildels Ulovligheder. Det er nu under Forhandling at bestemme visse Udtagelsesdage og stille Udtagelsen under offentlig Kontrol. Et Forsøg, der allerede er gjort, har vist gunstige Resultater.

At Faareskab har man kun havt ringe Spor, og, naar den enkeltvis har vist sig, er den ved øieblikkelige Forføininger igjen bleven undertrykt.

Af Gjeder findes over det dobbelte Antal i Ryfylke mod i det sydlige Distrikt, og i sidstnævnte næsten udelukkende i Dalerne. De hersteds udstationerede Angoragjeder have vist sig at kunne trives. For Tiden haves der blot en liden Hjord udsat hos en Gaardbruger i Ryfylke, idet 2de andre Mænd, der tidligere havde saadanne til Opdræt, have opsagt sin Kontrakt med Amtskommunen. Hvorvidt Driften med disse Gjeder er fordelagtig i Forhold til vore indenlandske Gjeder, kan endnu ikke siges endelig afgjort. Beretningerne lyde dog ikke meget gunstige, idet de ere vanskeligere at føde og give mindre, omend bedre Melk end de norske. Jeg tror imidlertid, at en Hindring for et bedre Udbytte er at søge i den Omstændighed, at Antallet hidtil har været saa

lidet, at der ikke har været Anledning til Afsætning af Ulden til fabrikmæssig Benyttelse.

Dyrskuer har her i Almindelighed været afholdt 3die hver Høst i forskjellige Herreder, idet man har tilstaaet vedkommende Herred et vist Beløb, navnlig til Præmier, medens Herredskassen forøvrigt har baaret Udgifterne.

Dette Arrangement synes heldigt, og har Interessen for Dyrskuerne overalt vist sig livlig. Ved disse Dyrskuer har der ogsaa i Regelen været udstillet Meieriprodukter, navnlig Smør, og er Omsorgen for sammes Tilberedning i kjendelig Udvikling.

Imidlertid lader Behandlingen af Melken endnu Meget tilbage at ønske. Man maa imidlertid nære det Haab, at endel Meiersker herfra, der ved Bistand af det Kongelige Selskab for Norges Vel ere oplærte ved Selskabets Meieriskoler og som tildels have ved Omreise i Distriktet givet Veiledning i Meieristellet, ville bidrage til et bedre Melkestel.

Ifølge Bevilgning af 1875 Aars Storthing er der i Begyndelsen af September Maaned det nævnte Aar hersteds blevet afholdt en Udstilling af Fjordheste, ligesom tvende Stodhingste af Fjordracer ere indkjøbte for Statens Regning og stationerede i Distriktet, en paa Jæderen og en i Ryfylke. Til Udstillingen anmeldtes 148 Dyr, hvoraf 38 Hingste. De fleste henhørte selvfølgelig til Stavanger Amt, medens endel ogsaa vare udstillede fra fjernere Bygdelag, saasom fra Etne, Kvindherred og Vos i Søndre Bergenhus Amt. Efter Prisdommernes Udsagn viste denne første Udstilling ikke noget særdeles godt Udvalg, hvilket var saameget mere at vente, som Skjønnet paa Heste hidtil hun har været ringe og Intet til Racens Udvikling tidligere havde været gjort.

Et Stamhollænderi af Thelemarkskjør og et Stamschæferi af Cheviotfaar findes for Statens Regning paa Utstens Kloster i Rennesø.

III. Fiskeri.

Som i min forrige Beretning omtalt, viste Vaarsildfiskeriet, der i en uafbrudt Periode fra 1808 havde aarvist indfundet sig ved Vestkysten, i Aaret 1870 en pludselig og betydelig Aftagen. Det hele Udbytte sank i det nævnte Aar til 160,000 Tønder fra 680,000 Tønder i 1869. I de nærmest paafølgende Aar aftog Fangsten stadig, indtil den kan siges at være saagodtsom ophørt. Naar tages i Betragtning, at der her fra Distriktet i de foregaaende Aar havde deltaget i Fisket aarligen 13,000 à 14,000 Fiskere, hvoraf omtrent 10,000 à 12,000 Garnfiskere, med 2,000 à 3,000 Baade, disse sidste til en Værdi af omtrent 400,000 Spd., er det en Selvfølge, at den indtraadte Forandring maatte medføre en væsentlig Forrykkelse i Distriktets Næringsforholde.

Navnlig var det at befrygte, at den Del af Befolkningen, der, uden personlig at deltage i Fisket, fandt sit væsentligste Subsistentsmiddel ved Arbeide foranlediget ved samme, saasom Bødkere, Ganere m. V., vilde komme til at lide under det forandrede Forhold. Ulemperne have imidlertid ikke vist sig saa store som befrygtet.

Fiskerne vare for en stor Del Jordeiere og havde almindelig, om end deres Brug tildels vare smaa, heri et Middel til at undgaa den mest overhængende Trang. Hertil kom, at ved Statsstyrelsens Foranstaltning offentlige Veiarbeider i ikke liden Udstrækning bleve iværksatte i de Dele af Distriktet, hvor Nøden kunde befrygtes at ville blive størst, hvorved opnaaedes ikke alene Arbeidsfortjeneste, men ogsaa en Udvikling af de personlige og af Distriktets materielle Kræfter.

Den øvrige Befolkning, der, uden personlig at deltage i Fiskeriet, erhvervede en væsentlig Del af sin Underholdning ved samme, fik tildels Erstatning ved de rige Storsild- og Fedsildfiskerier, som faldt i de nærmest paafølgende Aar og som navnlig skaffede endel af Distriktets Haandværkere, saasom Bødkere o. A., Sysselsættelse. Overgangen medførte derfor paa langt nær ikke de Ulemper, som man befrygtede, og har, som jeg tidligere i denne Beretning har paapeget, ledet Opmærksomheden og Interessen hen paa Næringskilder, der, om end ikke saa tiltrækkende, give en solidere Grundvold for økonomisk Fremgang.

Forsaavidt angaar Handelsstandens Stilling til Sagen, da er herom handlet i Beretningerne fra Byerne. Bemærkes kan dog her, at jeg tror, der havde vist sig en mindre heldig Tendents blandt de udenfor den egentlige Handelsstand staaende Klasser til at spekulere i Vaarsild, en Tendents, der ikke sjelden fremkaldte Tab paa Hænder, hvor saadant ikke kunde taales. Den udviklede Skibsfart gav Anvendelse for Handelsstandens Kapitaler, hvortil kommer, at Deltagelsen i de øvrige Kystfiskerier, navnlig Sommersild- og Storsildfiskeriet, fra Distriktets Handelsstands Side ikke har været ringe.

Jeg tillader mig forøvrigt angaaende denne Materie at henvise til efterstaaende, efter min Opfordring velvillig givne Fremstilling fra en med Forholdene vel kjendt Mand, nuværende Inspektør ved Stavangers Almuskoler, A. J. Olsen, der i flere Aar havde sin Virkekreds paa Karmøen: „Hvilken Indflydelse har Vaarsildfiskets Ophør havt paa de økonomiske Forholde i Fiskedistrikterne?“

„For at kunne kaste et nogenlunde klart Lys over Sagen, nødes jeg til først at anstille nogle Betragtninger over Forholdene i Fiskedistrikterne, saaledes som disse vare, medens endnu Fisket aarvist slog til. Uagtet disse Betragtninger nærmest ville angaa selve Karmøen, til hvilken jeg paa Grund af mit lange Ophold i Kopervik har det nøiagtigste Kjendskab, tror jeg dog, at Skildringen nogenlunde vil passe for hele den egentlig sildefiskende Del af Kysten opover til Bergen.

Da jeg i 1861 kom til Kopervik og der gjennem en Række af heldige Sildeaar blev Vidne til den storartede Rørelse, Sildefisket fremkaldte, var jeg i Begyndelsen paa gode

Veie til at lade mig rive med af den Illusionernes Strøm, der gik gjennem den hele Befolkning, naar det gjaldt Fisket og dettes økonomiske Betydning. Min aldeles uinteresserede Stilling ligeoverfor Fisket bragte mig dog til at anstille selvstændige Betragtninger over Forholdene, og Resultatet af disse Betragtninger blev efter ikke ret mange Aar det, at, om ikke Fisket var et meget tvilvlsomt, saa var det dog ganske sikkert et i overmaade høi Grad overvurderet Gode for Distriktet. Allerede flere Aar før Fisket viste nogen Tendents til sit snart forestaaende Ophør, skrev jeg i Karmsundsposten et Par Opsatser, i hvilke jeg søgte at fremkalde en — som det forekom mig — høist nødvendig kritisk Undersøgelse af Sildefiskets økonomiske og moralske Betydning for Distrikterne. Der fandtes vel Enkelte, der gave mig ialfald delvis Ret i min Opfatning af Forholdene; men den store Flerhed betragtede mig som et „ikke ganske klogt Menneske".

Man havde levet sig saaledes ind i den Overbevisning, at det var Silden og den alene, som bar alle økonomiske Byrder, at det var næsten umuligt at fremkalde nogen uhildet Betragtning af Sagen. Jeg paapeger her denne saa stærkt indgroede Tro paa, at Silden var omtrent Et og Alt med Hensyn til det Økonomiske, fordi der netop i denne forudfattede Indbildning laa den væsentligste Grund til, at Sildefisket, der jo i og for sig absolut maatte være et Gode, dog ikke blev til noget virkeligt Gavn for Distriktet.

Til Sagens Belysning skal jeg lade enhver Klasse af den i Fisket interesserede Befolkning passere en kort Revue.

Jeg begynder da med de egentlige Fiskere, der deles i to Fraktioner: Note- og Garnfiskere. Hvad de første angaar, saa maa det indrømmes, at de egentlige Noteeiere (Notebaser) længere tilbage i Tiden, da Garnfisket endnu ikke var blevet til egentlig Fortrængsel for Notfisket, ofte gjorde meget gode Affærer. Mange af disse Noteeiere bleve velstaaende Mænd, og til deres Ros skal det være sagt, at ikke faa af dem anvendte sin erhvervede Formue til Forbedring af sit Jordbrug og til Opførelse af solide og gode Bygninger. Imidlertid mangler der ikke Exempler paa, at Notebruget ødelagde sin Mand istedetfor at hjælpe ham paa Benene. Enkeltes Lykke fristede her som altid en hel Del ofte ganske uvederhæftige Folk til at kaste sig ind i Bedriften, og begyndende med Gjæld endte de ofte som aldeles ruinerede.

De saakaldte Lotemænd risikerede vistnok ikke meget ved at gaa med paa Fisket, da de ikke lagde nogen Kapital i Bedriften; men det gjennemsnitlige Udbytte gjennem en Aarrække var altid høist ubetydeligt.

Garnfiskerne havde vel en mere jævn Fortjeneste; men det idelige Garntab, der især i de senere Aar af Fisket paa Grund af den store Mængde Fiskere ofte var meget stort, bevirkede, at det virkelige Nettoudbytte — beregnet gjennemsnitligt for flere Aar — ogsaa for dem blev saare lidet. Hvorvidt Amtmand Meinichs Beregning af blot 3 Sk. som Dagløn pr. fiskende Mand i Søndre Bergenhus Amt omtrentlig kunde passe ogsaa for vore Distrikter, skal jeg lade være usagt. Amtmanden i Stavanger Amt kommer i sin forrige Femaarsberetning Pag. 35 til et noget bedre, om end lidet tilfredsstillende Resultat. Men jeg har faaet mange Garnfiskere paa Karmøen til at tilstaa, at en meget liden Dagløn hjemme i Fisketiden vilde have været langt fordelagtigere for dem end Fiskebedriften.

Saa komme vi til Opkjøberne — de saakaldte Seilere. Disse Folk, der med sine smaa Skøiter fare frem og tilbage som flyvende Maager mellem Fiskepladsene og Byerne eller Salterierne, skyende hverken Storm eller Mørke, i uafladelig Virksomhed Dag og Nat, drage ganske sikkert af med det største Nettoudbytte af alle i Fisket Spekulerende. Af og til kunde de nok tabe noget paa en Ladning; men i Regelen tjente de gode Penge.

Sjouere, Ganere og Bødkere, som toge mod Silden, naar Seilerne lagde til Bryggen, havde en pen Dagløn, medens Fisket stod paa, og tjente altid Noget udover Sommeren ved Omlægning, Pakning og Indladning af Silden. Bødkerne havde derhos jævn Fortjeneste udover Høsten og Vinteren ved Fabrikation af Tønder.

Hvordan det gik med Salterne, er et mere problematisk Spørgsmaal. At de især i ældre Tider ofte gjorde gode Forretninger, lader sig nok ikke benægte; men det gik nok ikke sjelden paa, at enkelte Aars Tab fuldstændig nivellerede flere Aars Fortjeneste. En gammel Sildesalter, hvis ikke ubetydelige Formue almindelig antages erhvervet ved Sildesaltning, lod mig engang gjennemse hans Bøger, og af disse fremgik det, at den rene Netto af hans gjennem 25 Aar drevne Sildesalteri beløb sig i det Hele til mellem 120 og 160 Kr. Paa mit Spørgsmaal om, hvor da hans Formue skrev sig fra, viste han mig Kontoen for sine Spekulationer i Korn, som han i Regelen tog hjem som Returladning for egen Regning. Sildesaltningen havde, uden i og for sig at give noget Udbytte, indirekte givet ham Anledning til at gjøre gode Forretninger i andre Grene af Handelen med Udlandet. Det er høist rimeligt, at mange Saltere kunde give lignende Oplysninger. At en meget stor Del af Sildesalterne havde været bedre situerede, om de aldrig havde saltet en eneste Sild, er en Kjendsgjerning, som jeg ikke her behøver at dokumentere. I de sidste Sildeaar, da Konkurrencen drev Silden op til en enorm Pris, vare Tabene ofte meget betydelige.

Interesserede i Sildefisket vare, foruden de ovennævnte Klasser, ogsaa Kjøbmænd, Landhandlere, Haandværkere, navnlig Bagere og Skomagere, Baadbyggere og Garnbindere, der, uden selv at deltage i Bedriften, dog vare med at høste Fordel af det, omendskjønt hvers Part paa Grund af en stærk Konkurrence just ikke blev saa stor.

Men over al denne Sildetrafik hvilede Illusionernes Taageslør. Alle spillede paa en Maade i et stort Lotteri, og Alle drømte om et stort Udbytte af — næste Fiske. Al Handel afsluttedes med det stadige Omkvæd: „at betale efter

Fisket". Havet var jo rigt paa Sild, der nok kunde betale, og saa var det jo ikke saa farligt hverken at sælge eller kjøbe paa Kredit. Dette udstrakte, i alle Forholde indgribende Kreditvæsen, der havde sin eneste Støtte i Sildefisket, var en moralsk Kræftskade af overordentlig farlig Art. Det lammede al Energi og stadig Virksomhed; thi, havde man paa Sildens Regning sat sig i Gjæld, saa maatte — tænkte man — ogsaa Silden betale, og naar man da Aar efter Aar var uheldig i Fisket, og Gjælden var voxet op til en saadan Størrelse, at der maatte et næsten utænkeligt Held til at faa den betalt, indtraadte denne Sløvhedens og Haabløshedens Aand, der er saa økonomisk og moralsk ødelæggende. En ligefrem Følge af Fisket var det, at Gaardene bleve udstykkede i bitte smaa Lapper; thi alle en Mands Sønner maatte jo være hjemme og drive Fisket, og, naar de da bleve voxne og stiftede Familie, maatte de have en Jordlap at dyrke som egen Eiendom. Men denne Dyrkning blev i Regelen saa slet, som det omtrent var muligt at den kunde blive. Det var saa lidet, man fik af Jordbruget — hed det — at det kom omtrent paa Et ud, enten man drev det godt eller slet.

De konfirmerede Unggutter gik ledige hjemme uden at tage Tjeneste, gaa tilsøs eller sætte sig i Lære til noget Haandværk. Et Par Ture paa Østersøen med en Sildejagt var, om det kom høit, deres Sømandskab. Høsten udover hørte Natteløberi, Drik og Slagsmaal til mange af dette Ungmandskabs fornemste Meriter. De unge Piger spekulerede i den for dem saa interessante Ganesjou og vilde ikke tage ud som Tjenestepiger. At Familielivet under saadanne Vilkaar ikke altid blev det bedste, lader sig lettelig tænke. Nogen høi Grad af Usædelighed kunde man ikke med Grund klage over; men de hyppige i meget ung Alder indgaaede Ægteskaber uden andet Soutien end det uvisse Fiske have paatagelige Frugter i et stærkt belastet Fattigvæsen. Uagtet man ikke egentlig kunde beskylde Befolkningen for et luxuriøst Liv, saa er det dog let tænkeligt, at Kreditvæsenet her som altid fristede til en mindre streng Økonomi i Husholdningerne. Ialfald var det at have Gjæld bleven en saa almindelig Ting, at man ikke lagde nogen væsentlig Vægt derpaa.

Da nu Fisket i 1870 og 1871 viste ubedragelige Tegn paa, at det snart vilde være forbi med hele den Herlighed, opstod der naturligvis almindelig Frygt for, at der vilde blive megen Nød blandt denne forgjældede Fiskerbefolkning, og, endskjønt jeg ikke kunde være med paa at betragte det som nogen stor Ulykke, at Fisket ophørte, var jeg dog bange for, at den Omvæltning i de gamle bestaaende Forholde, som nødvendigvis maatte opstaa, vilde ialfald i flere Aar virke i høi Grad trykkende paa Befolkningen, indtil denne havde lært at indrette sig efter de nye Forholde. Men til stor Forundring — navnlig for Befolkningen selv — viste den almindelige Frygt sig som ganske ugrundet. At Distrikterne kunde gjennemgaa denne Krise paa en saa lempelig Maade, er et slaaende og aldeles uimodsigeligt Bevis for, at Sildefisket ikke spillede en saa stor økonomisk Rolle, som man tillagde det. Folket lagde for Dagen paa den ene Side denne beundringsværdige resignerede Ro og Sindighed, der uden høirøstede Klager og fortvivlede Udbrud skikker sig i Ulykken, naar det ikke kan være anderledes, og paa den anden Side kom der frem, hvad jeg ikke havde ventet, en ikke ringe Grad af Foretagsomhed, der forstod at finde nye Erhvervskilder.

Men vi ville atter gjennemgaa de i Fisket interesserede Klasser og se, hvorledes hver enkelt af disse har fundet sig tilrette.

Vi begynde igjen med Notefiskerne. Som det vil erindres, slog Storsildfisket godt til i Aarene strax efter vort Fiskes Ophør. En stor Del af Karmøens Notebaser droge afsted nordover og seilede med sine aabne, men fortrinlig udrustede Baade helt op til Lofoten. Her optraadte de som dygtige Læremestere for de i Bedriften mindre kyndige Nordlændinger. Disse anskaffede sig Nøter, men lode dem i Regelen bestyre af vore gamle Notebaser, som de mod gode Ugepenge og med Lod i Fangsten lokkede til sig. En meget stor Del af Karmøens Noteeiere have gjort det bedre med sin Bedrift paa Nordland Sommer og Vinter, dels med egne Nøter og dels som Bestyrere af Andres, end under vort gamle Sildefiske. Denne Fraktion af Fiskerne have derfor ingen Nød havt; tvertimod mange ere blevne velstaaende, og alle have de havt Anledning til at udfolde en Foretagsomhed og Energi, der maa virke gavnligt i moralsk udviklende Retning.

Garnfiskerne gik det ikke saa godt for. De led et ikke ringe Tab derved, at deres Baade og Garn bleve omtrent værdiløse. De forsøgte vel at sælge sine Redskaber til Nordland; men deres Baade vare i Regelen for smaa og deres Garn for „smaabændte" til Storsildfangsten. De, der havde Jordbrug, maatte da, saa surt det end i Begyndelsen smagte, tage fat paa dette og søge ved den yderste Grad af Økonomi og stadig Flid at holde Armoden fra Dørene. For mig, som meget interesserede mig for Jordbruget, var det en sand Fornøielse at se, hvorledes man begyndte at stelle med de smaa Gaarde og Husmandspladse, og at høre, hvorledes Mand med Mand nu begyndte at tale om Ager, Eng og Kvægrøgt. Vel er det saa, at Jordbruget endnu staar lavt; men at Interessen er vakt og at Fremgangen er der, det er sikkert nok. De fattige Strandsiddere gik for en stor Del til de offentlige Veiarbeider — Skudesnæs—Tittelsnæs-Veinettet, der var et saare velkomment og virksomt Middel til at lette Overgangen til de nu indtraadte mere normale Forholde. Dette Veiarbeide har ikke alene skaffet mange fattige Fiskere Livsophold, men det har virket end gavnligere ved at oplære en Arbeidsstok, som nu spiller en meget væsentlig Rolle med Hensyn til Jordbrugets Opkomst.

De før lediggaaende Unggutter droge enten til Nordland eller toge ud tilsøs paa længere Reiser, og jeg har hørt dem

rosende omtale som i Regelen meget dygtige Matroser. Skøiteeierne — Seilerne — lede ved Fiskets Ophør et meget føleligt Tab ikke alene ved, at deres gode Vinterfortjeneste udeblev, men ogsaa derved, at deres smaa for Sildebedriften beregnede Fartøier bleve værdiløse. Men ogsaa denne Klasse af Sildespekulanter har vidst at finde Udveie. De, som havde større og bedre Fartøier, droge for en stor Del til Nordland, hvor de dels leiede dem ud til Logisfartøier og dels fik dem afhændet til nogenlunde antagelig Pris. Andre søgte ved smaa Spekulationer i Torske-, Makrel- og Sommersildfisket samt ved Fragtfart mellem Byerne, Ladestederne og Landhandlerierne at opholde Livet.

De egentlige Bødkere have for en stor Del fundet Sysselsættelse ved Tøndefabrikation for Nordland. Denne Tøndeindustri har især i Haugesund naaet en betydelig Grad af Udvikling og har skaffet mange baade Bødkere og Seilere, der have ført de færdige Tønder til Bergen, Arbeide og Fortjeneste.

Blandt de fra Haanden til Munden levende Sjouere opstod der rigtignok ikke liden Nød, da det, især om Vinteren, ofte var vanskeligt for dem at erholde Arbeide. Notebinding for Nordland afgav dog i de første Aar ikke uvæsentlige Bidrag til disse fattige Familiers Ophold. Rigtignok var Fortjenesten for hver enkelt Binder saare liden — fra 27 til 40 Øre pr. Dag; men, da hele Familien, fra Børn paa 8 Aar og opover, deltog i Arbeidet, blev Nøden heller ikke blandt denne Klasse saa stor, som man skulde have ventet den.

Hvad Salterne angaar, saa medførte Fiskets Ophør for dem forsaavidt betydelige Tab, som deres ofte kostbare Søhuse og Saltebrygger bleve overflødig og næsten værdiløs Eiendom, ligesom deres gamle Trafik paa Østersøen for en stor Del maatte indstilles. Men mange af dem kastede sig ind i Sildespekulationerne paa Nordland og fandt der ofte en mere direkte Vei til Erhverv end ved det hazardiøse Vaarsildsalteri, hvor Konkurrencen, især i de senere Aar, var saa stor, at det direkte Udbytte, som ovenfor berørt, blev saare lidet, om ikke rent negativt.

Fiskets Ophør medførte for Handelsmændene en ikke liden Revolution i de gamle tilvante Forholde, da Kreditvæsenet strax fik sit Banesaar og Omsætningen blev betydelig mindre. Flere af disse Smaahandlere, der stode i Gjæld til de større Byers Grosserere, bleve, da de ikke kunde faa sine rundt omkring paa Landet udestaaende Fordringer ind, nødte til at gjøre Opbud. Men, medens man kunde ventet, at Pluraliteten var strøgen med, viste det sig, at heller ikke her blev Ulykken saa stor. Handelen førtes strax ind paa et fornuftigere Spor, og den for alle Parter saa høist fordærvelige Kreditering ophørte.

Haandværkere og andre i Fisket mere eller mindre indirekte interesserede Personer følte nok Virkningerne af Fiskets Ophør, men hvad der faldt paa hver enkelt af Tab og Skade blev saa ubetydeligt, at det ikke her fortjener nærmere Paavisning. Skrækken var ogsaa her større end Ulykken.

Medens jeg villig skal indrømme, at Vaarsildfiskets Ophør i det store Hele taget i de første Aar har hvilet som et ikke lidet Tryk over Befolkningen i Fiskedistrikterne, er det min fulde og faste Overbevisning, at det har været en, om ikke absolut nødvendig, saa dog saare ønskelig Renselsesproces, ligesom Nordenvinden om Vaaren, der nok er bidende kold og dræber tildels svagere Planter, men renser Luften og ødelægger en Mængde skadeligt Smaakryb. Om Fisket nu atter vendte tilbage, har man faaet en saare gavnlig Lektion, og jeg haaber, at det da vil blive til større Velsignelse for Distrikterne, end det var. Den moralske Virkning af Vaarsildfiskets Ophør kan efter min Formening — og jeg er godt kjendt med Forholdene — ikke lettelig overvurderes. Det var nødvendigt, at Illusionernes Blændværk blev tilintetgjort, saa at et klarere Syn paa Sagen kunde komme til sin Ret. Distrikterne have nu gjennemgaaet Krisen; den værste Knibe er over, og Forholdene have jævnet sig saaledes, at jeg hælder stærkt til den Mening, at den almindelige Velstand under Sildeperioden neppe var større, end den nu er. Gjælden er mindre og Fattigbyrderne ere betydelig reducerede, det er ialfald Facta, der lade sig paavise. Hvad Befolkningens sædelige Liv og moralske Udvikling angaar, saa skal ingen fornuftig og med Forholdene nøie kjendt Mand kunne negte, at der efter Fiskets Ophør er indtraadt en saa betydelig Bedring og Fremgang, at man ingen Grund faar til at kaste længselsfulde Blikke tilbage til den svundne Herlighed."

Udbyttet af Sommersild-, Makrel-, Laxe- og Hummerfiskerierne har i Femaaret ifølge den officielle Statistik stillet sig saaledes, Beløbene regnede i hele Tusinder:

Aar.	Sommer-sildfisket, herunder indbefattet Brisling.	Hummer-fisket.	Makrel-fisket.	Laxefisket.	Andre Fiskerier.
Jæderen og Dalernes Fogderi.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
1871	68,000	56,000	132,000	16,000	
1872	8,000	44,000	128,000	12,000	
1873	36,000	48,000	120,000	28,000	
1874	52,000	40,000	116,000	20,000	Torsk for 20,000 Kr.
1875	24,000	44,000	144,000	20,000	
Tilsammen	188,000	232,000	640,000	96,000	
Ryfylke Fogderi.					
1871	92,000	36,000	40,000	4,000	— „ 32,000 „
1872	32,000	32,000	52,000	4,000	— „ 56,000 „
1873	16,000	28,000	28,000	16,000	
1874	28,000	24,000	44,000	24,000	— „ 64,000 „
1875	40,000	28,000	52,000	16,000	
Tilsammen	208,000	148,000	216,000	64,000	172,000 Kr.
For Amtet tilsammen	396,000	380,000	856,000	160,000	172,000 Kr.

I Aaret 1875 er der forberedt et Anlæg for at skaffe Laxen Opgang til Lundevandet, paa Grændsen mellem Stavanger og Lister og Mandals Amter, og videre i Sireaaens Vasdrag. Medens dette betydelige Vasdrag for Tiden kun er tilgjængeligt for Laxen i en Længde af nogle faa hundrede Alen fra Havet, vilde det paatænkte Anlæg aabne samme i en Længde af henved 9 norske Mil. Et større Udklækningsapparat er anlagt sammesteds.

Et lignende findes i Figgenelvens Vasdrag, der fra 1873 er forpagtet af 2de Fiskeexportører for et Tidsrum af 20 Aar. I Aarene 1873 og 1874 udklækkedes omtrent $^1/_2$ Million Laxeyngel, og i 1875 bleve Apparaterne belagte med omtrent 500,000 Laxerogn. Indkjøbsprisen paa fersk Lax i Stavanger er for de sidste Aar opgivet saaledes: indtil 8de Juni 8 Kr., fra 8de Juni til 8de Juli Kr. 7,20, senere Kr. 6,40, Alt pr. B℔ og det for Lax over $^1/_2$ B℔.

IV. Skovdrift.

(Forstmester Gløersens Beretning.)

Da der i tidligere Femaarsberetninger har været meddelt detaillerede Oplysninger om Skovenes Tilstand og deres Fordeling over Amtsdistriktet, vil en Gjentagelse heraf være ufornøden. Det oplyses alene, at Amtets Skove i Femaarsperioden i det Hele og Store taget ere formindskede saavel i Henseende til Areal som Træmasse. Deres Pengeværdi er derimod, trods dette, ikke aftaget, men heller steget ikke ubetydeligt. Den samme Prisforhøielse, som omkring 1872 gav sig tilkjende saagodtsom over det hele Land, saavel for Skovmaterialier som for staaende Skov, viste sig ogsaa inden dette Amt. Medens Priserne i de Egne af Landet, der udføre Trælast til Udlandet, atter sank mod Slutningen af Femaars-Perioden, efterfulgtes Prisforhøielsen ikke af en saadan Synkning i Stavanger Amt. Indført østlandsk Trævirke noteredes maaske en kort Tid noget billigere, men selve Skovpriserne dalede ikke. Det maa antages, at Prisen paa Skov af lige Beskaffenhed stod omkring 50 % høiere ved Femaars-Periodens Udgang end ved dens Begyndelse. Da Amtet ikke udfører Trælast (uden en Del Tønder som Emballage om Fiskevarer og maaske et og andet Fartøi) hverken til Naboamter eller til Udlandet, hidrører Skovprisernes Høide og Tilbøielighed til fortsat Stigning væsentlig fra Skovenes og især de større Træsortimenters øiensynlige Aftagen. Hvad der ved denne Leilighed kunde synes at frembyde mest Interesse, er at søge beregnet, hvilken Træmasse Stavanger Amt er istand til at producere om Aaret under Skovenes nærværende Beskaffenhed, samt at undersøge, i hvilket Forhold Produktionen eller Tilvæxten staar til Amtets aarlige Forbrug af Trævirke. Undersøgelsen, der unegtelig frembyder ikke faa Vanskeligheder, maa støtte sig paa 3 Hovedfaktorer, der først maa bestemmes, nemlig det nuværende Skovareal, Skovens Gjennemsnitstilvæxt pr. Maal eller Kvadratmil og endelig Gjennemsnitsforbruget i Forhold til Folketallet.

Hvad først Skovarealet angaar, da er det ikke muligt at give noget anskueligt Billede af dette og endnu mindre af Skovenes Produktionsevne uden først at tænke sig dem omformede til nogenledes ensartet Beskaffenhed. Tænker man sig da al den Skov og Træväxt, som forekommer i Amtet, sammentrængt til, hvad man paa Bygdevis vil kalde nogenledes velskjøttet Skov baade i Henseende til Tæthed og Indhold af forskjellige Aldersklasser, da antages Skovarealet —

Furu- og Løvskov tilsammen — at udgjøre 3 norske Kvadratmile eller 388,800 Maal. Af dette Areal indtager Furuskoven neppe en Fjerdedel, medens Løvskoven — væsentlig Birk — indtager de tre Fjerdedele.

Amtet har Skove, hvis aarlige Tilvæxt naar 10 Kubikfod pr. Maal, men desværre et langt større Antal — især saadanne, der ligge høit tilfjelds eller ere udsatte for Havvindenes forkuende Indflydelse — hvori Tilvæxten er høist maadelig. Idet man her udelader alle detaillerede Sammenstillinger og Udregninger, tror man at være kommen til et rimeligt Resultat ved at ansætte Gjennemsnitstilvæxten for hele Amtet til 5 Kubikfod pr. Maal, baade for Furuskovens og Løvskovens Vedkommende. Den samlede Tilvæxt eller Produktion af Amtets Skovareal bliver altsaa 1,944,000 Kubikfod. For den større Anskueligheds Skyld vil i det Følgende baade den producerede og den forbrugte Træmasse af hvilketsomhelst Sortiment blive beregnet, foruden i Kubikfod, ogsaa i alenlang Ved, idet man antager, at en saadan Vedfavn indeholder 50 Kubikfod fast Træmasse. Denne Træmasse voxer under Opkløvningen til de 72 Kubikfod, som er Vedfavnens egentlige Rumfang.

Naar der tales om aarligt Forbrug af Trævirke, er derunder indbefattet Alt, hvad som medgaar til Nybygge og Reparationer af Huse, egne Fartøier og Baade, Brygger, Broer og hvilkensomhelst anden Indretning, til Gjærdefang og Brændeved, til Husflid, Fabrik- og Haandværksdrift, til Træsko, Gaardsredskaber, Bufoder og i det Hele taget til hvilketsomhelst Slags Hjemmeforbrug, hvortil Træ eller Trævarer benyttes. Hvad der udføres i raa eller forarbeidet Form (altsaa væsentlig Sildetønder eller Fartøier, der sælges udenfor Amtet) medregnes selvfølgelig ikke i Forbruget.

For den lettere Oversigts-Skyld er Forbruget beregnet til en vis Træmasse pr. Individ, men for at erholde dette Forholdstal har det været nødvendigt først at anslaa Forbruget pr. Familie eller Husstand, og, da der blandt Befolkningen ligeledes forekommer mange enkelte ledige Personer, har man ved at dividere disses Antal med 5 erholdt Grupper, som i Henseende til Træforbruget ere blevne ligestillede med Familier, idet man er gaaet ud fra, at hver Familie eller Husstand gjennemsnitlig bestaar af 5 Personer. Man kan selvfølgelig ogsaa anslaa Familielemmernes Antal til 4 eller hvilketsomhelst andet rimeligt Tal; Resultatet bliver det samme, naar der kun tages Hensyn til, at den talrigere Familie maa forudsættes at bruge mere Trævirke end den faatalligere.

Forbruget er i Landdistrikterne selvfølgelig mindst i de afskovede Kystegne, der maa kjøbe hele sit Behov, hvorimod Adgang til at tage Træfang uden Betaling i egen eller især i Andres Skove (Husmænd og andre Rettighedshavere) strax medfører et betydeligt forøget Forbrug. I Byerne gjøre naturligvis andre Regler og Indflydelser sig gjældende.

Man tror, naar større Strøg sammenfattes under ét Overslag, og man ikke udsondrer de enkelte Smaapletter, der paa Grund af særegne Omstændigheder danne Undtagelser i den ene eller anden Retning, at kunne opstille som Regel, at ingen Del af Amtet, hverken Land eller By, forbruger mindre end $12^1/_2$ Kubikfod fast Træmasse ($^1/_4$ Favn) og ingen saa meget som 50 Kubikfod (1 Favn) aarlig pr. Individ.

Som Repræsentant for nævnte laveste Træforbrug kan det store trælløse og med Havne saa lidet forsynede Jæderland betragtes. Her anvendes Skovvirke hverken til Brænde eller Gjærdefang. Til Brændsel benyttes omtrent alene Torv og for en liden Del de fossile Trærødder, der udgraves af Torvmyrene. Til Gjærder bruges næsten udelukkende Sten samt for en mindre Del Jordvolde. Staaltraadgjærder og levende Hegn ere vistnok ikke ukjendte, men have endnu kun vundet ubetydelig Udbredelse. Paa Husebygninger, især Vaaningshusene, der jævnlig ere bedre indrettede end i flere af Amtets med Skov forsynede Distrikter, spares mindre, men Husenes Antal paa hvert Brug er lidet og Materialierne tynde og smækre. Stald og Fjøs, der hyppig dele Tag med Laden, ere jævnlig af Sten. Hustagene belægges med Teglsten, idet Næver- og Torvtag her holder paa at gaa af Brug. Man har efter indhentede Erfaringer og Oplysninger, som ovenfor bemærket, Grund til at antage, at Træforbruget paa Jæderen dreier sig om $12^1/_2$ Kubikfod fast Træmasse eller $^1/_4$ Favn aarlig pr. Individ, hvilket altsaa svarer til $62^1/_2$ Kubikfod ($1^1/_4$ Favn) pr. Familie eller Husstand. Omtrent dobbelt saa meget, altsaa aarlig pr. Individ omkring 25 Kubikfod ($^1/_2$ Favn), antages Dalernes Distrikt at forbruge. Her findes næsten paa hver Gaard ialfald lidt Løvtrækrat og stundom lidt virkelig Skov. Det er især Birkrem, Annex til Helleland, og Lunde Hovedsogn, som tynge i Vægtskaalen, idet de gjøre Benyttelse af sin lettere Adgang til gjenstaaende Skovrester. Næsten lige med Jæderen, eller noget høiere, i Henseende til Forbrug staar Karmøen og de øvrige trælløse Øer i Ryfylke Fogderi samt den skovløse vestre Del af Ryfylkes Fastland. I Resten af Ryfylke formenes det aarlige Forbrug at staa dels noget under, dels noget over $37^1/_2$ Kubikfod ($^3/_4$ Favn). Her er det de nordøstlige Bygder, Amtets bedste Skovtrakter, som mindst spare og mindst trænge det; her bruges kun undtagelsesvis Torv til Brændsel.

For Stavanger Amts Landdistrikt, som Helhed betragtet, fremkommer da tilsidst som Resultat, at Gjennemsnitsforbruget kan sættes til 25 Kubikfod eller $^1/_2$ Favn aarlig pr. Individ — Alle medregnede fra Barnet i Vuggen til de ældste Folgefolk. Dette svarer til 125 Kubikfod eller $2^1/_2$ Favn for hver Familie eller Husstand, beregnet til 5 Personer.

Hvad Bybefolkningen angaar, bør der gjøres en Deling saaledes, at Forbruget i Stavanger, hvor der drives adskilligt Skibsbyggeri til eget Behov og trækonsumerende Haandværksvæsen, sættes til $37^1/_2$ Kubikfod eller $^3/_4$ Favn aarlig pr. Indvaaner, medens Haugesund og Amtets samtlige Ladesteder, skjønt indbyrdes ikke saa lidet ulige i sin Benyttelse af

Trævirke, blive staaende ved Landdistrikternes Forbrugstal, 25 Kubikfod eller $^1/_2$ Favn. I Stavanger bruges ved Siden af Stenkul temmelig megen Brændeved, der indføres hovedsagelig fra Ryfylke. Iblandt Bybefolkningen udenfor Stavanger er Vedforbruget adskilligt mindre, idet Brændtorven, hvoraf der bruges forholdsvis mindre i Stavanger, i flere af Ladestederne for en væsentlig Del træder i Vedens Sted.

Da Stavanger Amts Landbefolkning efter sidste Folketælling udgjorde	82,710	Indvaanere
og Bybefolkningen udenfor Stavanger .	11,074	—
bliver der tilsammen	93,784	Individer,
som gjennemsnitlig forbruge 25 Kubikfod eller $^1/_2$ Favn, altsaa tilsammen	2,344,600 Kubf. eller 46,892	Favne,
medens Stavangers Befolkning, eller 20,370 Personer, hver bruger $37^1/_2$ Kubikfod eller $^3/_4$ Favn, altsaa tilsammen . . .	763,875 — — 15,277½	—
Det hele aarlige Forbrug for Stavanger Amt bliver altsaa	3,108,475 Kubf. eller 62,169½	Favne.
Da fremdeles den aarlige Tilvæxt i Amtets Skove antages at udgjøre . .	1,944,000 Kubf. eller 38,880	Favne,
forbruges der altsaa . .	1,164,475 Kubf. eller 23,289½	Favn

mere Trævirke i Stavanger Amt, end Skovens Tilvæxt under dens nærværende Beskaffenhed og Behandlingsmaade beløber sig til — et Resultat, der synes ganske rimeligt. Underskuddet tilveiebringes dels ved, at der i Amtets egne Skove hugges stærkere, end disse kunne taale, og dette er i betydelig Udstrækning synbart — og dels ved Indførsel fra andre Kanter. Fra Bergens Stift indføres ganske lidet; noget mere kommer fra Nordmøre og Nordre Throndhjems Amt. Men den ulige væsentligste Indførsel finder Sted østenfra — tidligere ikke saa lidet allerede fra Feddefjorden ved Flekkefjord, men, efterhaanden som den derværende Skov ødelægges, rykker Tilførselsstedet længere østover og kan nu regnes i det Væsentlige at begynde ved Mandal. Ogsaa fra Udlandet indføres lidt Trævirke, nemlig Skibsmaterialier (især fra Nordamerika), Pilebaand (fra Holland), Bøgestav til Tønder og lidt Brændeved (fra Sverige og Østersølandene i Returlast).

Skovalmindinger forefindes ikke i Amtet, hverken Bygde-, Privat- eller Statsalmindinger. Heller ikke findes andre offentlige Skove end de, der tilligge enkelte Embedsgaarde. De fleste Embedsgaarde ere imidlertid uden Skov, og af dem, der have, er alene den Jælse Prestegaard tilliggende af nogen betydeligere Værdi.

For den kunstige Skovopelskning har der i Femaarsperioden været arbeidet ikke lidet i Amtet. Forstvæsenets ved Ladestedet Sandnæs anlagte Planteskole har stadig udvidet sin Virksomhed og naaede mod Femaarsperiodens Slutning op i en aarlig Leverance af 400,000 plantningsmodne Træer, hvoraf dog neppe Femteparten forblev i Amtet, medens Resten udførtes til andre Dele af Landet og for en ringe Del til Udlandet. Planteskolens Drift har, trods de meget lave Plantepriser, alle 5 Aar udvist Overskud, som er blevet anvendt til Udvidelser, ved Tilkjøb af Jord og dennes Indretning. I Periodens sidste Halvdel paabegyndte Forstvæsenet for offentlig Regning Indkjøb af Jord til et vordende større Skovanlæg paa Jæderen og erhvervede omtrent 1200 Maal. Feltet, der tænkes betydelig udvidet, er beliggende i Høilands Herred $^1/_2$ Mil østenfor Sandnæs paa Gaardene Espelands og Møglebustads Grund, altsaa i den nordøstlige Ende af den magre Glacialgrus-Stribe, som gjennemstryger Jæderen i sydvestlig Retning forbi Frøilandsvandet og videre mod Havet, fortabende sig omsider i Kleps Herreds Flyvesandsstrækninger. Omtrent paa Midten af samme Stribe, nemlig ved Frøilandsvandets østre Bred og i henved $^3/_4$ Mils Afstand fra Forstvæsenets Planteskole, har Jæderens i Femaarsperioden stiftede Træplantningsselskab indkjøbt sit 800 Maal store Plantningsfelt. Jordbunden er ogsaa her yderst mager, saa at der ved disse tvende større Plantningsforetagender ikke under nogen Omstændighed vil borttages rentabel Jord fra Agerbruget, selv om begge Skovanlæg i Tidens Løb kom til at udvides saa stærkt i Retning mod hverandre, at de omsider dannede en eneste fortløbende Skovstrækning. Træplantningsselskabets Felt, der er beregnet paa en aarlig Udplantning af 50,000 Træer, kom i fuld Drift i Periodens sidste Aar; med Forstvæsenets Skovanlæg, der tænkes drevet efter endnu større Maalestok, var dette endda ikke Tilfældet, da Feltets Tiltrædelse i det Væsentlige først fandt Sted efter Periodens Udløb. Hvad den private Plantningsvirksomhed inden Amtet angaar, da har denne været i jævnt Fremadskridende. De ældre Anlæg have nu overstaaet den første Ungdoms Vanskeligheder og fremvise en upaaklagelig Væxt.

V. Industrielle Anlæg.

I Distriktet findes i det Hele, Landdistrikt og By- og Ladesteder indbefattet, 100 industrielle Anlæg med en Arbeidsstyrke af omtrent 1,730 Mennesker, deraf i Jæderen og Dalerne 32, i Ryfylke 42 og i Kjøb- og Ladestederne 26 Anlæg med respective 498, 462 og 773 Arbeidere. Det største Antal af disse Anlæg bestaa i Skibsbyggerier, hvoraf alene i Vikedals Herred 14. Dernæst kommer Teglværker, hvoraf i Sandnæs og Omegn 10, endvidere Rebslagerier m. V. I Lunde ved Moi findes en Snelle- og Dreiefabrik, der lover en Fremtid.

VI. Binæringer.

Husfliden til Frembringelse navnlig af vævede og strikkede Sager er fremdeles temmelig betydelig. I Almindelighed

forsynes Bygderne derved tilstrækkeligt med Beklædningsstoffe, men flere Steder haves derhos ikke ubetydeligt til Salg, navnlig i Gjæsdal og Hjelmeland. I førstnævnte Herred forarbeides derhos fremdeles aarlig omtrent 7,000 Ljaaer, hvoraf Størstedelen afsættes udenfor Herredet. Fra Lunde afsættes Rokke, Dreiersager, Tønder, Hjul og Kjærrer.

Af Haandværkere har hvert Herred i Regelen de fornødne.

Jagten har ikke nogen væsentlig Betydning. Præmier for fældte Rovdyr udgjorde i Femaaret:

I Jæderen og Dalerne . . . . 1,184 Kr.
- Ryfylke . . . . . 2,140 „

I Jæderen og Dalerne er der ifølge Opgaverne 30 Landhandlere og i Ryfylke 101, tilsammen 131, mod 94 i 1870. Af Forbrugsforeninger findes kun en i hvert Fogderi.

VII. Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Ifølge Fogdernes Opgaver er der i hvert af Periodens Aar udpantet for følgende Beløb i Kroner, Byerne Stavanger og Haugesund ikke medregnede:

I Aaret 1871:	Jæderen og Dalerne	Kr. 75,968	
	Ryfylke	„ 42,676	Kr. 118,644
- — 1872:	Jæderen og Dalerne	Kr. 40,328	
	Ryfylke	„ 14,960	„ 55,288
- — 1873:	Jæderen og Dalerne	Kr. 28,808	
	Ryfylke	„ 16,452	„ 45,260
- — 1874:	Jæderen og Dalerne	Kr. 22,120	
	Ryfylke	„ 11,200	„ 33,320
- — 1875:	Jæderen og Dalerne	Kr. 35,636	
	Ryfylke	„ 12,400	„ 48,036
		I det Hele	Kr. 300,548,

hvoraf i Jæderen og Dalerne Kr. 202,860
og i Ryfylke . . . . . „ 97,688.

Da det samlede Beløb for Udpantninger i Perioden 1865—1870 udgjorde 691,032 Kr., viser der sig en Nedgang af henimod 400,000 Kr.

Med Hensyn til thinglæste og aflæste Panteheftelser samt Afhændelse af faste Eiendomme stiller Forholdet i Femaaret i Landdistriktet og Ladestederne sig, efter Sorenskrivernes Opgaver, saaledes:

Sorenskriveri.	Thinglæste Panteheftelser til Beløb.	Aflæste Panteheftelser.	Afhændelse af faste Eiendomme.
	Kr.	Kr.	Kr.
Dalerne	1,278,220	977,272	1,058,960
Jæderen	1,678,132	1,121,924	1,957,248
Karmsund og Hesbø .	1,281,296	906,000	889,380
Ryfylke	683,200	446,000	1,258,400
Tilsammen for Distriktet	4,920,848	3,451,196	5,163,988

Trækker man de aflæste Heftelsers Beløb fra de thinglæste Heftelser, vil man finde, at Pantegjælden er forøget med 1,510,052 Kr. eller med omtrent 110 Kr. pr. Skylddaler af Amtets Matrikulskyld, 13,651 Daler.

I Perioden 1856—1860 var Forøgelsen 104 Kr., i 1861—1865 130 Kr. og i 1866—1870 noget over 160 Kr., Alt pr. Skylddaler.

Ved Tvangsauktioner er ifølge Opgaverne i Femaaret afhændet for efterstaaende Beløb:

	Løsøre. Kr.	Fast Gods. Kr.
I Dalernes Sorenskriveri	24,432	111,496
- Jæderens Do.	8,452	49,756
- Karmsund og Hesbø Do. . . .	15,576	87,792
- Ryfylke Do.	2,352	22,812
Tilsammen	50,812	271,856.

I forrige Femaar var ved Tvangsauktioner afhændet for 732,052 Kr.
og, som ovenanført, i indeværende Femaar for 322,668 „
Altsaa Formindskelse 409,384 Kr.

Ved Forligelseskommissionerne er i Femaaret blevet behandlet følgende Antal Sager, saavel i By- som Landkommunerne:

1871	5,254
1872	3,789
1873	3,049
1874	3,007
1875	4,033
Ialt	19,132.

I forrige Periode blev behandlet i det Hele 27,926 Sager.

Ifølge den officielle Statistik udgjorde den skatbare Formue i Landdistriktet i Stavanger Amt i Aaret 1871 34,452,000 Kr., hvoraf 17,804,000 Kr. i Jæderen og Dalerne og 16,648,000 Kr. i Ryfylke.

Det hele Beløb af Herreds- og Amtsskatters Værdi, Veivedligeholdelse deri indbefattet, beløb sig i samme Aar til 57,188 Kr., hvilket udgjør pr. Individ Kr. 3,60, pr. Skylddaler Kr. 21,60 samt pr. 400 Kr. skatbar Formue Kr. 3,60. De egentlige Herredsskatter, iberegnet Veivedligeholdelse, udgjorde 237,188 Kr. og altsaa til Amtskommunen udlignet 60,000 Kr., hvilket sidste udgjør pr. Skylddaler Kr. 4,40. Den samlede kommunale Gjæld udgjorde samme Aar 154,396 Kr. Udligningen til Amtskommunekassen har i Perioden udgjort følgende Beløb i afrundede Tal:

1871 (som anført)	60,000 Kr.	eller Kr.	4,40	pr. Skylddaler
1872	67,200 „	— „	4,92	—
1873	76,400 „	— „	5,60	—
1874	84,800 „	— „	6,24	—
1875	90,000 „	— „	6,48	—

Af denne Udligning har imidlertid gjennemsnitlig omtrent 14,000 Kr. været beregnet for Vedligeholdelse af Hovedveiene,

der i det hele Distrikt sker ved Licitation, og som saaledes bliver at fratrække, naar Sammenligning gjøres med Udligningen i de fleste andre Amter.

Med Hensyn til i Landdistriktet understøttede Fattige m. V. stiller Forholdet sig for 1870 og 1874 saaledes:

Understøttede Hovedpersoner.		Fattigkassens samlede Indtægt.		Kostende for hvert 100 Understøttede.	
1870	1874	1870	1874	1870	1874
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
2,580	2,408	160,980	167,048	6,192	6,960

Det vil heraf sees, at, medens Antallet af understøttede Fattige er aftaget, ere Forpleiningsomkostningerne pr. Individ stegne.

I Aaret 1874 blev der for hvert 1,000 Mennesker understøttet i Landdistriktet 29,6 Hovedpersoner.

Der haves en Fattiggaard i Høilands Prestegjeld i Nærheden af Sandnæs. Den ansees at have virket gavnligt.

Af de i Landdistriktet i Aaret 1871 fødte 2,296 levende Børn vare 121 uægte. Dette Forhold er i Sammenligning med Gjennemsnitsantallet af uægte Fødsler for det hele Land ikke ugunstigt, om end mindre gunstigt end i de i min forrige Femaarsberetning angivne Aar 1866—1868. Det forholder sig fremdeles formentlig saa, at det her hyppigere end andetsteds er sædvanligt, at Faderen slaar Haanden af den faldne Moder og af Barnet. Der tyes da til Øvrigheden, der har at bestemme Opfostringsbidraget, om hvis Nedsættelse eller Bortfalden der stadigen indløber Andragender. I Aaret 1875 blev der udfærdiget 53 Opfostringsresolutioner til et samlet Beløb, regnet for 15 Aar, der er Tiden for Bidragets Varighed, af omtrent 28,800 Kr. Som i forrige Beretning bemærket, repræsenterer ikke dette Beløb den samlede Skat paa Usædeligheden, da Kvinden og, i Tilfælde, Fattigkassen ogsaa bærer sin Del. Antallet af Resolutioner var i Aaret 1870 omtrent det samme som ovenfor angivet for 1875, medens Bidragenes samlede Størrelse paa Grund af de stegne Priser paa Livsfornødenheder er forøget med omtrent 4,800 Kr.

Ifølge den officielle Kriminalstatistik udgjorde Antallet af de for Justitsforbrydelser i det hele Amtsdistrikt, Byerne indbefattede, Straffældte:

I Aaret	1871	112
- —	1872	131
- —	1873	116
- —	1874	128

Af Sindssyge forpleiedes i Landdistriktet med Tilskud af Amtskommunen:

I Aaret	1871	65	mod	aarlig	Betaling	af	i det	Hele	17,648	Kr.,	hvoraf	$^4/_5$	paa Amtskommunen,	14,088 Kr.
- —	1872	65	—	—	—	—	„		18,568	„	—	„	- —	14,820 „
- —	1873	68	—	—	—	—	„		20,348	„	—	„	- —	16,268 „
- —	1874	66	—	—	—	—	„		21,292	„	—	„	- —	17,032 „
- —	1875	69	—	—	—	—	„		23,648	„	—	„	- —	18,916 „

Ædrueligheds tilstanden maa siges i det Hele at være tilfredsstillende, om dette end ikke fuldt gjælder enkelte Herreder, der ligge i Nærheden af By eller Ladested.

Af det Ovenstaaende vil sees, at Landdistriktets økonomiske Tilstand i Femaaret har været i Fremgang, og det uanseet Vaarsildfiskeriets Ophør. Det har sin naturlige Forklaring i de gode Konjunkturer i næsten alle Næringsveie og navnlig de høie Priser paa Landmandens Produkter. Distriktets Hjælpekilder ere i en ikke ringe Udvikling, en Udvikling, der væsentlig skyldes den Fremgang, som Kommunikationsvæsenet, som nedenfor anført, har gjort, hvorved Adgangen til en fyldigere Benyttelse af de naturlige Hjælpekilder efterhaanden aabnes.

VIII. Veivæsen.

Længden af Amtets Hovedveie udgjorde, efter vedlagte Opgave fra Amtsingeniøren, ved Udgangen af Aaret 1875 $29^1/_4$ Mil, hvoraf nyt anlagt i Femaaret $3^5/_6$ Mil. De nye Veie ere Karmø-Veien fra Skudesnæshavn til Haugesund, Vei fra Isvik i Skjold til Søndre Bergenhus Amts Grændse, fra Tengs til Egersund samt fra Støttebakken ved Stavanger til Hillevaag. Bygdeveienes Længde udgjør $57^3/_4$ Mil, hvoraf nyt anlagt $14^2/_9$ Mil. Den samlede Længde Hovedvei og Bygdevei udgjorde saaledes $86^1/_2$ Mil.

Hovedveienes Vedligeholdelse foregaar ved leiede Entreprenører paa Amtskommunens Bekostning, med en Udgift af gjennemsnitlig 16,056 Kr. aarlig. Ogsaa for Bygdeveienes Vedkommende have Herredskommunerne i den senere Tid mere og mere fundet sig tjente med at indføre denne Vedligeholdelsesmaade.

Interessen for nye Veie er fremdeles i lige Grad tilstede, hvilket fremgaar blandt Andet deraf, at i Femaaret omtrent $23^1/_3$ Mil Bygdeveie var under Arbeide, hvoraf, som anført, noget over 14 Mile blev fuldført. Senere ere betydelige Strækninger Bygdeveie besluttede oparbeidede. Amtskommunen bidrager fremdeles i Regelen $^1/_6$ af Udgifterne til disse Veie.

Af Skydsstationer findes i Jæderen og Dalerne 26, hvoraf 17 ere faste Stationer, i Ryfylke 36, hvoraf 2 ere faste Stationer.

B. Byer og Ladesteder.

Kjøbstaden Stavanger.

(Magistratens Beretning.)

A. Handel og Skibsfart.

Med Hensyn til Handelen og Skibsfartens Stilling i det forløbne Femaar, skal jeg henvise til nedenstaaende Beretning, udarbeidet af Direktionen for Stavanger Handelsforening:

„Ved at kaste Blikket tilbage paa det nu forløbne Femaar, 1871—75, viser det sig, at Stavanger Handel og Skibsfart i dette Tidsrum er gaaet ikke ubetydeligt fremad med jævne og sunde Skridt. Byens tiltagende Folkemængde og, som Følge deraf, forøgede Huseantal, dens betydeligt forøgede Skibsflaade, hovedsagelig af større Skibe, afgiver noksom Bevis for, at disse vor Bys Hovednæringskilder have, efter Stedets Forholde, havt en ikke uvæsentlig Fremvæxt.

At Udviklingen i det Hele taget har været sund, sees deraf, at Stavanger i Sammenligning med Norges øvrige Byer har klaret sig ganske godt under de trykkende Pengeforholde, som i den sidste Del af Femaaret have været raadende i vort Land, og det uagtet Udbyttet af Fragtfarten, som udgjør en saa væsentlig Del af Byens Erhvervskilder, aftog betydeligt samtidig med, at de mislige Pengeforholde indtraadte, medens til samme Tid ikke ubetydelige Kapitaler have været paakrævede til Fuldbringelse af tidligere afsluttede Skibsbygningskontrakter og et større Fabrikanlæg.

Siden sidste Femaarsberetning afgaves, har Vaarsildfiskeriet fremdeles slaaet feil, idet Silden under den hele Periode næsten ganske er udeblevet. Da der imidlertid i de fire første Aar af Tidsrummet er foregaaet et ganske betydeligt Storsildfiske paa Nordland, have Byens Sildehandlere ikke ladet denne gode Leilighed gaa sig forbi, men grebet Anledningen til at deltage heri, saavelsom i de større Fedsildfiskerier, som foregaa i den nordlige Del af Landet, en Bedrift, hvortil de med sin mangeaarige Erfaring maa ansees særlig skikkede; og har det ogsaa vist sig, at det ikke har været forgjæves, idet Udfaldet deraf for Stavangers Vedkommende maa siges at være tilfredsstillende. I 1875 udeblev rigtignok Storsilden paa Nordland; men som Erstatning herfor faldt dette Aars Fedsildfiske saameget desto rigeligere.

Fedsildfisket i Byens Nærhed har som i det foregaaende Femaar varieret betydeligt og med ligesaa foranderligt Udfald med Hensyn til Avance, og har ogsaa Brislingfisket i denne Periode været de samme vexlende Vilkaar underkastet.

Vore Markeder for Sildevarer have i dette Tidsrum været de samme som tidligere, nemlig: Sverige, Rusland, Preussen, Hamburg og tildels England; paa Grund af de dermed forbundne Fordele ser det ud til, at Exporten af disse Artikler mere og mere vil foregaa ved Dampskibe.

Udførselen af fersk Fisk nedlagt i Is har hovedsagelig bestaaet i Makrel og Lax; dog er der i den senere Tid ogsaa udført endel Hellefisk. Makrelen er dog ikke bleven udskibet fra selve Stedet, men for Stavangers Regning fra de i Nærheden, i Tananger, paa Røvær, Fæø og Bukken indrettede Ishuse, og er den Trafik besørget af Seilskibe, hvorimod Udskibningen af Lax og Hellefisk er foregaaet ved Dampskibe direkte fra Byen.

I Forbindelse hermed kan ogsaa nævnes Hummerudførselen, der foregaar fra ovennævnte Udhavne for Stavangers Regning i dertil indrettede engelske Fiskerfartøier. Den udgjør i middelsgode Aar 60—70,000 Stykker ugentlig og andrager for Sæsonen (April—Juni) til en Kapital af omkring 140,000 Kr. Ligesaa har Nedlægningen og Exporten af Delikatessesild samt Anchiovis o. lign. taget et lovende Opsving, og er Størsteparten af disse Varer pr. Dampskib afskibede til udenlandske Markeder, hvor de nyde velfortjent Anseelse.

Af nye Anlæg i Femaaret ville vi fremhæve „Stavanger kemiske Fabrik“, grundlagt paa Aktier à 2,000 Kr., indbetalt Kapital 400,000 Kr., hvortil endvidere kommer et besluttet Tilskud af 100,000 Kr. Arbeidet paa Fabrikken paabegyndtes i Høsten 1873 og kan ansees færdigt og afsluttet i Mai d. A. Fabrikken beskjæftiger 70 à 80 Arbeidere. Dens Produkter ere: Svovlsyre, Benmel til Gjødning og Foder, Sodaaske, Alkali, Krystalsoda, Saltsyre og Blegepulver.

I 1873 dannedes et Interessentskab, „Stavanger Preserving Co.“, for Tilvirkning af hermetisk nedlagte Madvarer, hvilket i vor By med dens betydelige og gode Opland maa siges at have fundet et heldigt Sted for en saadan Virksomhed, ligesom ogsaa Tilvirkningen af disse Artikler foregaar paa en omhyggelig Maade, der har bragt Interessentskabet hædrende Anerkjendelse paa de forskjellige Udstillinger; en stor Del af dets Produkter afsættes til Udlandet, navnlig som Skibsprovisioner.

Af vor Import udgjør Kornvarerne den vigtigste Del. Indførselen af Rug er dels foregaaet fra Østersøhavnene, væsentlig fra de russiske og preussiske, dels fra Sortehavet og det azowske Hav. Byg hjemføres hovedsagelig fra Danmark og Sverige. Importen af Hvedemel og de finere Sorter Rugmel samt Grynmel fra Danmark og Sverige har tiltaget betydeligt. Foruden Byens Opland og de nærmestliggende mindre Byer forsynes ligesom tidligere delvis ogsaa Østlandets Byer ved Stedets Fartøier med Kornvarer; dette gjælder dog næsten udelukkende Artikelen Rug.

Byens Salthandel har i dette Tidsrum udelukkende været drevet med Byens egne Skibe, og har den, uagtet Vaarsildfiskeriets Ophør, holdt sig omtrent paa det samme Standpunkt som tidligere, idet det Kvantum, som nu ikke længere til-

trænges paa selve Stedet, har været solgt dels til Landets nordligere Byer og dels til Havnene i Østersøen. Denne Artikel, som af Byens Handlende har været indkjøbt i de forskjellige Salthavne i Middelhavet og Portugal, er dels solgt direkte til de respektive Markedspladse, dels hjemført her til Stedet, hvor det er gaaet over paa andre Hænder, der i mindre Skibe atter have afhændet det til Østersøhavnene.

Med Hensyn til Udbyttet af Korn- og Salthandelen, da kan den vel neppe siges at have givet nogen særdeles stor Fortjeneste, men dog i Regelen kastet saa meget af sig, at den har været regningssvarende.

Stedets Manufaktur- og Kolonialhandel har i den forløbne Tid været jævnt fremadskridende. Manufakturvarerne ere som tidligere hentede fra de sædvanlige Markeder, medens derimod Kolonialvarerne ikke længere som før udelukkende hjemføres fra Hamburg, men tillige fra Hollands, Belgiens, Frankrigs og Englands større Markeder. Fortjenesten ved Manufaktur- og Kolonialhandelen maa i det Hele taget siges at have været lønnende.

Trælasthandelen har ligesaa vel i dette Tidsrum som tidligere, paa Grund af de Byen omgivende Distrikters Mangel paa stor Skov, udelukkende bestaaet i Indførsel, der er foregaaet ved Stedets egne Fartøier, dels fra vort eget Lands Skovdistrikter, hvoraf de østlandske hovedsagelig have leveret Hustømmer, medens man derimod nordenfjeldsfra samt fra Havne i den botniske Bugt og Østersøen tilligemed Pensacola har hentet sine Skibsmaterialier, og har den i det forløbne Femaar paa Grund af Byens stadige Tilvæxt i Folkemængde og virksomt drevne Skibsbyggeri været i stadigt Tiltagende.

Foruden selve Stavanger have naturligvis ogsaa de nærmest liggende Landdistrikter, hvoraf især maa fremhæves Fjordene i Ryfylke med sit livlige og i den første Del af Femaaret betydeligt udvidede Skibsbyggeri, tilligemed de nærmest liggende mindre Byer, med sit stadigt voxende Forbrug af Træmaterialier, bidraget ikke ubetydeligt til at forøge Stedets Indførsel af Trælast. Den stadige Forøgelse af Byens Handelsflaade i de senere Aar baade med Hensyn til Antal og Størrelse bevirkede, at den i forrige Femaarsberetning omtalte Tørdok blev tagen under Arbeide og blev fuldført i den første Del af Femaaret, og har den vist sig at være af stor Betydning, idet den ikke alene stadig har været optaget, men er endog ikke paa langt nær istand til at tilfredsstille Behovet; man er derfor nu ifærd med Udvidelse, saa at den samtidig skal kunne optage to ikke altfor store Skibe.

Det med Dokken forbundne Støberi i Forbindelse med et mindre mekanisk Værksted har som Følge heraf ogsaa havt en stadig Sysselsættelse ved at levere, hvad der behøves til Reparation og Vedligeholdelse af Seil- og Dampskibe samt til Byens, Ryfylkefjordenes og nærmest liggende mindre Byers Skibsbyggerier.

Af Stedets 8 Skibsværfter har i denne Periode et undergaaet en væsentlig Udvidelse ved at overgaa til et Interessentskab, dannet for Bygning af Skibe i Forbindelse med Trælasthandel, hovedsagelig Skibsmaterialier.

Hampindførselen har i dette Tidsrum udgjort gjennemsnitlig omtrent 2,400 Sk℔ aarlig, og er dette Kvantum væsentlig forbrugt af de to større herværende Reberbaner, hovedsagelig til Skibsudstyr.

Stedets Handelsflaade har i dette Femaar hovedsagelig været optaget af Fragtfarten, i den første Halvdel af samme med ret lønnende Udbytte, medens den sidste Del af Perioden derimod har været mislig. Den Fart, i hvilken Stedets Skibe i denne Tid have været anbragte, har som tidligere været Østersø- og Nordsøhavnene, Hvidehavet, Storbritannien, Frankrige, Spanien, Portugal, Middelhavet, Sortehavet og det azowske Hav (paa hvilke sidste Farten dog har været adskillig mindre i dette Femaar end tidligere, idet Dampskibe stedse mere og mere synes at have bemægtiget sig Vareudførselen der).

Derimod have de derved ledigblevne Skibe faaet en jævn Sysselsættelse ved at deltage i Fragtfarten paa de Forenede Stater i Nordamerika, hvilken især i den første Halvdel af Femaaret har bragt et pent Udbytte; desuden have de med vexlende Held deltaget i Farten paa Canada, Vestindien og Sydamerika til Laplatafloden. I den senere Del af Femaaret have ligesom tidligere nogle større Skibe forsøgt sig i Guanofarten paa Sydamerikas Vestkyst og Maldon Island, i det forløbne Aar 8 Skibe med en samlet Drægtighed vel 3,000 Kom.-L.; enkelte have ogsaa deltaget i Fragtfarten paa Californien og Oregon. Som den forholdsvis væsentligste Gren af Fragtfarten baade med Hensyn til Kapitalstørrelse og Udrustning af de Skibe, der vare anbragte i den, som med Hensyn til Udbytte, maa Farten paa Ostindiens Rishavne nævnes. I det sidst forløbne Aar vare saaledes 22 Skibe med en samlet Drægtighed af omtrent 8,300 Kom.-L. beskjæftigede i denne Fart. Nogle af Stedets mindre Fartøier have i denne Periode med vexlende Held været anbragt i Fragtfart paa Afrikas Vest-, Syd- og Østkyst. I Forbindelse hermed kan ogsaa nævnes, at der i dette Tidsrum blev gjort Forsøg paa herfra Stedet at deltage i Sælfangsten paa Nordishavet, idet et Sælfangerskib i Aaret 1871 af et Interessentskab indkjøbtes fra Udlandet og efter fuldendt Udrustning aarligen har deltaget i denne Bedrift, dog uden at bringe noget lønnende Udbytte, hvorfor nu Skibet er sat i anden Fart."

Den Fremstilling af Forholdene, som er given i Handelsforeningens Beretning, kan jeg i Et og Alt henholde mig til.

Den mest betydningsfulde Begivenhed paa det økonomiske Felt, der har rammet Byen i Femaaret, har været Vaarsildfiskets totale Ophør i det sydlige Distrikt. Dette betydelige Fiskeri, der i lange Tider regelmæssig hvert Aar havde foregaaet langs Stavanger Amts Vestkyst og endog i forrige Femaar gav det sædvanlige Udbytte, er nemlig med Et ophørt. Det varede en Stund, før man rigtig kunde gjøre sig fortrolig

med den Tanke, at denne Næringsvei maatte ansees for tabt, hvorfor der i de første Aar regelmæssig foretoges Udrustninger til Fisket, men, da Silden ikke mere kom, har man omtrent holdt op med disse Forberedelser. Spørgsmaalet om, hvorvidt man antager, at Silden har søgt andre Gydepladse, eller det blot er en midlertidig Afbrydelse i Fisket, foraarsaget ved tilfældige Omstændigheder, beskjæftiger endnu Gemytterne. Den Anskuelse, at det kun maa betragtes som en midlertidig Afbrydelse, henter ogsaa stadigen ny Næring fra det Faktum, at Sildestimer oftere have vist sig under Kysten, ledsaget af de sædvanlige Fiskemærker, Fugl og Hval, netop til de Tider, da Fisket i fordums Tider slog til. Fiskestimerne have imidlertid aldrig villet rigtig nærme sig Landet, og efter en Tids Forløb ere de forsvundne. Blandt Almuen har der derfor nu udbredt sig den Tro, at Aarsagen til, at Silden ikke søger sine vante Gydepladse, er den, at Larmen fra de mange Dampskibe, der nu, endog midtvinters, gaa i de indre Farvande, skræmmer Fisken bort. Tidligere, da Fisket slog til, lagde nemlig Dampskibene for største Delen op om Vinteren. Denne Tro blev ogsaa bestyrket i forrige Aar, idet Silden i store Masser stødte under Land i Juleugen, da Dampskibstrafikken var liden, medens den forsvandt, da Dampskibene efter Jul begyndte. Hos mere indsigtsfulde Folk har den berørte Anskuelse, der antageligvis savner enhver Grund, ikke vundet Indpas.

Man skulde vente, at Ophøret af en saa betydelig og naturlig Næringsvei, som Vaarsildfisket har været for Stavanger, vilde have afstedkommet Rystelser i Byens kommercielle Forholde og økonomiske Tilstand i Almindelighed. Thi, at det er store Summer, det her gjælder, sees bedst, naar man erfarer, at Exporten af Vaarsild fra Stavanger Toldsted, der i Aaret 1866 udgjorde 228,186 Tønder, i Aaret 1875 var sunket ned til 2,109 Tønder. Men her møder os et Faktum, der bedre end noget Andet viser den Fasthed i økonomisk Henseende, hvortil Stavanger allerede var naaet. Thi Vaarsildfiskets Ophør frembragte ingen betydelig Krise, ligesaalidt som der fra dette Tidsrum af spores nogen Tilbagegang i Forholdene i Almindelighed. Tvertimod maa man antage, at det er den raadende Opfatning, at Stavangers økonomiske Kraft ikke har vist sig stærkere end netop nu. At Fiskets Ophør maatte virke forstyrrende paa enkelte Mænds Bedrift, er jo imidlertid en Selvfølge; men, som sagt, Byen som Helhed betragtet har intet Knæk lidt derved. Grunden hertil er hovedsageligen den, at Stavanger var saa heldig i Skibsfarten at have en naturlig Næringsvei, der i høi Grad kunde oparbeides og over hvilken man ogsaa med Iver kastede sig. Skibsflaaden har derfor i Femaaret steget betydeligt. Ved Udgangen af 1870 udgjorde Skibsflaaden 518 Skibe med en Drægtighed af 35,342 Kommercelæster; ved Udgangen af 1875 udgjorde den derimod 615 Skibe med en Læstedrægtighed af 50,113½ Kommercelæst. Denne Stigning er ogsaa relativt til den hele Flaade saameget større, naar tages i Betragtning, at Tilvæxten for en væsentlig Del bestaar af store Fartøier paa ca. 400 Kommercelæster, der, hvad Udstyr, Bygning og Soliditet angaar, staa betydeligt over de ældre Fartøier, hvorfor de ogsaa selvfølgelig repræsentere en saameget større Kapital.

Man vil af de anførte Fakta se, at Skibsrederi er en af Byens vigtigste Næringsveie. Dette viser sig ogsaa i Antallet af de Personer, der ved Skibsfarten finde sit Levebrød. Efter Opgave fra Indrulleringen antager man, at der er sysselsat i udenrigsk Fart fra Stavanger omtrent 3,500 Mand; heraf antages 2,000 at høre hjemme i Byen og 1,500 at være hjemmehørende i Landdistrikterne; samt i indenrigsk Fart omtrent 1,000 —

Tilsammen 4,500 Mand.

Til Belysning af Forholdene i det Hele taget i det forløbne Femaar hidsættes nogle Opgaver over Indførsel og Udførsel af de vigtigste Artikler for hvert af Aarene:

Udførselen af Sild har udgjort:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Vaarsild	40,362	69,809	29,784	7,708	2,109
Fedsild	31,117	33,382	36,570	49,623	63,023
Storsild	3,491	44,984	14,132	18,064	20,439
Brisling	29,833	20,812	11,772	16,560	8,824
Tønder	104,803	168,987	92,258	91,955	94,395

Indførselen af efternævnte Varer har udgjort:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Rug . . . . Tdr.	92,574	55,206	95,620	126,010	143,792
Byg . . . . —	11,946	19,545	15,460	20,701	20,224
Hamp . . . . ℔	567,257	402,111	481,031	610,282	134,588
Salt . . . . Tdr.	102,169	184,716	111,067	162,685	143,569
Maskiner . . . ℔	530	3,492	6,672	16,530	18,019

Indtægten pr. Kommercelæst har af Ligningskommissionen været ansat saaledes:

1871.		1872.		1873.		1874.		1875.
fra 12— 30	16 Kr.	fra 12— 25	20 Kr.	fra 12— 25	20 Kr.	fra 12— 30	20 Kr.	uforandret
„ 31— 40	20 „	„ 26— 40	24 „	„ 26— 50	24 „	„ 31— 50	24 „	—
„ 41— 60	24 „	„ 41— 80	28 „	„ 51—100	28 „	„ 51— 80	28 „	—
„ 61—100	28 „	„ 81—150	32 „	„ 101—150	32 „	„ 81—120	32 „	—
„ 101—150	32 „	„ 151—200	36 „	„ 151—200	36 „	„ 121—180	36 „	—
„ 151—200	36 „	„ 201 og derover	40 „	„ 201—250	40 „	„ 181—250	40 „	—
„ 201—250	40 „			„ 251 og derover	44 „	„ 251—320	44 „	—
„ 251 og derover	44 „					„ 321—400	48 „	—
						„ 401 og derover	52 „	—

Paa de 5 Skibsværfter, der have været i Drift i Femaaret, er der bygget 21 Fartøier med en samlet Drægtighed af 4,353½ Kommercelæst. Af disse ere 2 Lastedampskibe med en samlet Drægtighed af 246 Kommercelæster. I forrige Femaar byggedes der 20 Fartøier med en Drægtighed af 2,067½ Kom.-Læst. De i indeværende Femaar byggede Fartøier ere altsaa gjennemsnitlig dobbelt saa store som de i forrige Femaar byggede.

B. Haandværks- og Fabrikdriften.

Med Hensyn til Haandværksdriftens Forholde skal jeg henvise til efterstaaende Beretning, afgiven af den tekniske Forenings Bestyrelse, ved hvilken Beretning jeg Intet har at bemærke:

„Efter Hr. Byfogdens Anmodning tillader Bestyrelsen for Stavanger tekniske Forening sig at meddele følgende Oplysninger:

I Femaaret 1871—1875 maa Haandværket i Stavanger, hvad Dygtighed i Udførelsen angaar, i Almindelighed siges at være gaaet fremad. I enkelte af de Haandværksgrene, som mest trykkes af Indførselen fra Udlandet, er dog Interessen for at levere selvstændigt udmærket Arbeide mindre fremtrædende.

Haandværkernes økonomiske Stilling var i de for Landets Arbeidsforhold gunstige Aar, som indtraf i den nævnte Periode, gaaet ikke lidet fremad; dog gjordes der i denne Fremgang et betydeligt Skaar for enkelte Grenes Vedkommende, dels ved Indførsel fra Udlandet, dels ved den Praxis, som i de senere Aar har grebet mere og mere om sig blandt Handelsmændene, at holde Værksteder, paa hvilke Haandværksarbeidere forfærdige Varer til Udsalg i Butikken. Navnlig gjælder dette sidste med Hensyn til Skrædderfaget, idet Handelsmændene paa sine Værksteder lade Arbeidet for en væsentlig Del udføre af Piger, hvilken Omstændighed har virket meget trykkende paa Professionen som selvstændigt Fag, saa at Mestrenes Antal inden dette betydeligt er aftaget; man har endog Exempler paa, at Skræddermestre have søgt Plads hos Kjøbmændene ikke alene som Tilskjærere, men ogsaa som Svende. Derimod er i andre Fag, saasom Bager- og Skomager-Haandværket, Mestrenes Antal forøget; for Smedenes Vedkommende har dette vel for en Del sin Grund i det stærkt drevne Skibsbyggeri i denne Egn.

I sidste Halvdel af 1873 anlagdes her i Byen en Skofabrik af et Interessentskab af 6—8 Skomagermestre med en Aktiekapital af 8—12,000 Kr.; men allerede i Sommeren 1875 maatte Fabrikken indstille sin Virksomhed, dels paa Grund af Publikums Fordom mod Maskinarbeide af saadan Art, dels af Mangel paa Udholdenhed hos Interessentskabet. Det forlyder ogsaa, at mange Skomagere, som før med Fordel afsatte sine Produkter til Østlandet, ved Konkurrencen med Fabrikken bleve nødte til at levere mindre solid Vare til fremmede Steder, hvilket atter har havt en ufordelagtig Tilbagevirkning paa Faget.

Det Opsving, som Skibsbyggeriet i den senere Del af Perioden tog i denne Egn, kom ogsaa selve Byen tilgode, dels ved gunstige Vilkaar for Arbeiderne paa Byens Værfter, dels og fornemmelig ved det forøgede Arbeide, som de i Byen og Omegnen foregaaende Nybygninger have skaffet Rebslagere, Seilmagere, Smede, Blikkenslagere, Snedkere og Malere. Rigning som selvstændig Forretning har ogsaa i denne Tid taget et stærkt Opsving.

Hus-Tømmermændene have havt god Arbeidsfortjeneste ved talrige Nybygninger for Private. Murerne have derimod nydt forholdsvis mindre godt af dette, hvorimod et Par større Anlæg, den kemiske Fabrik i Stavanger og Gands Potteri og Teglværk paa Sandnæs, have ladet sit Murarbeide udføre ved Folk fra vor By.

I Blikkenslager-Haandværket mærkes særlig „Jakobsen & Hemstrøms Metalvare-Fabrik“, der navnlig beskjæftiger sig med Forfærdigelse af Koge-Apparater (for Petroleum), der, tildels forbedrede ved Fabrikanternes egne Konstruktioner og Forsøg, have havt god Afsætning, især paa Vestkysten og i Nordland.

I samme Periode er ogsaa anlagt en Fabrik for hermetisk nedlagte Madvarer, især til Skibsprovisioner; den gjør gode Forretninger og vinder meget Bifald ved sine Produkter. Et Par mindre Forretninger af samme Art, dog kun omfattende Sildevarer, ere i Gang.

I Snedker-Haandværket udmærker sig Larsens Fabrik for

Døre og Vinduer samt andet Bygningsarbeide ved en udstrakt Anvendelse af forskjellige Maskiner. Ogsaa Blokmagerne have i de senere Aar begyndt med at anvende Turbiner (drevne af Byens Vandledning) og Baandsauge.

Som en særegen Virksomhedsgren kan nævnes Mekanikus Olsens Fabrik for Klædesklemmer, hvoraf mange afsættes til andre Byer.

En større Fabrik for Laase, Dreierarbeide i Jern m. m. er oprettet lige ved Byen af en Stavangersk Smedemester og hans Søn, der er uddannet som Maskinfabrikant. Fabrikken har god Afsætning baade til Byens Nybygninger og til andre Steder.

Det allerede tidligere existerende Jernstøberi med en mindre Maskinfabrik har i de senere Aar, ved sin Forbindelse med den lige ved Etablissementet anlagte Tørdok, taget et stort Opsving; der arbeides især Skibsknæer af Jern, Dampkjedler, Vandbeholdere for Skibe o. s. v.

Det betydelige Anlæg „Stavanger kemiske Fabrik" er først i Slutningen af Femaaret blevet færdigt.

Med Hensyn til Fabrikdriften skal jeg tillade mig at henvise til de vedlagte Schemata angaaende Industristatistiken. Det vil af disse erfares, at der, naar bortsees fra Skibsbyggeriet, ikke er nogen betydelig Fabrikdrift her i Byen. Den største Begivenhed paa Fabrikvæsenets Omraade er Anlægget af ovennævnte kemiske Fabrik, hvilken er beliggende i Kalhammerviken, for en Del paa Byens og for en Del paa Landets Grund. Denne Fabriks Anlægskapital er noget over 400,000 Kroner.

C. Almennyttige Indretninger.

Bankvæsenet. Af disse skal jeg først nævne de her i Byen virkende Bankinstituter. Foruden den Filialafdeling af Norges Bank, der under Navn af Stavanger Bankkontor har sit Sæde her, findes endvidere følgende Bankinstituter: Stavanger Sparebank, Stavanger Sparekasse og Stavanger Kreditbank. I Femaaret er der intet nyt Pengeinstitut oprettet. Med Hensyn til disse Instituters Virksomhed henvises til deres trykte Aarsberetninger, der vedlægges. (Bilag 1—3.)

Søforsikringsselskabet Alliance. I Femaaret er der oprettet et nyt Søforsikringsselskab, Alliance, der stiftedes Vaaren 1871 og grundlagdes med en Aktiekapital af 400,000 Kr., fordelt paa 1,000 Aktier à 400 Kr., hvorpaa er indbetalt 80,000 Kr. Virksomheden omfatter efter Statuterne, hvoraf et Exemplar vedlægges, alene Stavanger og nærmeste Distrikt, medens det dog har Agenter i Hamburg, Newcastle og London, der imidlertid kun kunne overtage Risikoer for Stavangers Regning. (Bilag No. 4.)

Nedenstaaende Tabel viser Foreningens Virksomhed i Femaaret:

	Risiko.	Netto-Præmie.		Skadeserstatning.		Udbytte til Aktie-haverne.	Afsat til Reserve-fond.
	Kr.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Kr.
1871	2,470,200	23,352	90	5,986	27	4,000	2,000
1872	3,624,136	29,190	3	3,648	93	Intet	Intet
1873	3,848,084	33,536	13	34,797	63	6,000	3,000
1874	4,304,576	39,020	13	26,948	77	8,000	4,000
1875	3,831,588	44,782	97	19,050	23	16,000	11,000

Reservefondet udgjør nu altsaa 20,000 Kroner.

Stavanger gjensidige Skibsassuranceforening, der er stiftet i 1839, forsikrer kun Fartøier henhørende til Stavanger Toldsted. Antallet af totale Forlis vedkommende Foreningen var i 1871 5, i 1872 7, i 1873 13, i 1874 9 og i 1875 13. Nedenfor anføres en Oversigt over Foreningens Virksomhed i Femaaret.

Assurance-aar.	Skibenes Antal.	Taxtsum.	Forsikret Beløb.	Beregnet Præmie og Renter.		Erstatnings-Ristorno og Administrationsomkostninger.		Udbytte.		Gjennemsnitspræmie.
		Kr.	Kr.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	
1871	312	9,186,000	6,151,332	408,944	3	168,817	83	233,750	66	2,34
1872	331	9,432,000	6,352,732	444,851	93	241,654	47	203,287	47	3,80
1873	345	10,207,000	6,540,568	445,833	10	341,982	3	„	„	6,04
1874	339	11,458,000	6,974,964	476,572	„	304,522	33	174,374	17	4,36
1875	349	13,031,400	7,314,000	473,676	„	389,587	3	73,101	„	4,55
								684,513	30	4,218

Femaarsberetningen for Foreningen vedlægges. (Bilag No. 4a.)

Stavanger Søforsikringsselskabs Virksomhed i Femaaret fremgaar af nedenstaaende Tabel.

	Risiko.	Netto-Præmie.		Skadeserstatning.		Udbetalt Udbytte.	Afsat til Reservefond.
	Kr.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Kr.
1871	3,395,480	27,342	13	2,279	93	16,000	8,000
1872	3,224,148	35,707	47	16,312	27	8,000	4,000
1873	2,805,640	38,962	63	48,846	77	16,000	8,000
1874	3,159,880	43,384	3	25,257	27	16,000	8,000
1875	3,351,600	54,461	63	14,484	90	28,000	14,000

Reservefondet er 76,000 Kroner.

Hundvaags gjensidige Skibsassuranceforening. Til Oversigt over Foreningens Virksomhed i Femaaret indtages her en Extrakt af Regnskaberne.

		Indtægt og Udgift.		Udbytte.	
		Kr.	Øre.	Kr.	Øre.
Saldo fra 1870				24,701	20
1871 assurerede 117 Fartøier.	Taxtbeløb 327,700 Kr.	6,005	„		
	Tillægspræmie, Renter m. V.	1,762	57		
		7,767	57		
	Udbetalt Skadeserstatning m. V.	8,522	67	÷ 755	10
1872 assurerede 114 Fartøier.	Taxtbeløb 316,180 Kr.	4,948	90		
	Tillægspræmie, Renter m. V.	5,171	50		
		10,120	40		
	Udbetalt Skadeserstatning m. V.	10,791	60	÷ 671	20
1873 assurerede 102 Fartøier.	Taxtbeløb 295,200 Kr.	4,310	„		
	Tillægspræmie m. V.	4,238	17		
		8,548	17		
	Erstatning m. V.	12,859	80	÷ 4,311	63
1874 assurerede 105 Fartøier.	Taxtbeløb 288,000 Kr.	4,293	„		
	Tillægspræmie m. V.	5,477	40		
		9,770	40		
	Erstatning m. V.	9,393	30	+ 377	10
1875 Kontribution af 83 Fartøiers Taxtbeløb, 236,600 Kr.		3,308	„		
	Tillægspræmie m. V.	4,829	96		
		8,137	96		
	Erstatning m. V.	5,249	33	+ 2,888	63
Saldo ved Femaarets Udløb				22,229	„

Som det af foranstaaaende Regnskab vil sees, har Foreningen i disse 5 Aar gaaet tilbage med 2,472 Kr. 20 Øre, hvilket efter Direktionens Opgave væsentlig grunder sig paa de mange Forlis og Havarier, som i disse Aar ere indtrufne, idet den samlede Erstatning er gaaet op til 41,349 Kr. 73 Øre. Det assurerede Fartøiantal er ogsaa blevet mindre i de senere Aar, hvilket hidrører fra, at flere mindre Fartøier ere solgte til Øst- og Nordlandet, da de ikke med Fordel kunde benyttes her, efterat Sildefisket var ophørt.

Assuranceforeningen har, siden den blev stiftet i 1868, udbetalt 53,323 Kr. 33 Øre i Erstatning, og det til Folk, som sjelden eller aldrig før lod sine Fartøier assurere, ligesom Flertallet er mindre formuende, saa man kan sige, at denne Forening har været til stor Nytte. Foreningens Maximums-Risiko paa et Fartøi, der hidtil har været 6,000 Kr., er nu forhøiet til 10,000 Kr.

Stavanger Sømandsforenings Assuranceindretning, der er stiftet 25de Marts 1851, forsikrer Tøi, som

tilhører Søfolk fra Stavanger Amt, og som de tage med sig paa Søreise. I Femaaret har Foreningen faaet nye Love, der ere daterede 16de December 1872 og af hvilke et Exemplar vedlægges. (Bilag No. 5.)

Foreningens Virksomhed i Femaaret fremgaar af følgende Oversigt:

Aar.	Antal Policer.	Assurancesum.	Indvunden Præmie 3 %.	Præmie for Reassurance.	Udbetalt Assurancegodtgjørelse.	Godtgjort pr. Reassurance.	Godtgjort for afsatte havarerede Effekter.	Administrationsudgifter.	Overført til Hjælp for trængende Søfolk.	Assuranceindretningens Eiendom.	Hjælp til trængende Søfolk eller Efterladte, cfr. L. § 4.			
											Af Assuranceindretningens Overskud.	Uddelt Hjælp.	Administrationsudgifter.	Eiendom.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
til 1/3 1871	3,175	385,720	11,572	124	3,260	„	„	2,128	7,020	23,200	7,020	4,624	24	28,104
„ - 1872	3,262	400,520	12,016	184	4,656	36	188	1,920	6,436	24,000*)	6,436	5,104	36	30,584
„ - 1873	3,174	427,200	12,816	224	12,524	184	„	1,876	„	26,000	„	4,840	„	25,824
„ - 1874	3,051	459,140	13,776	1,296	7,668	240	„	1,808	3,684	28,000	3,684	2,668	„	26,840
„ - 1875	3,155	476,440	14,292	1,592	8,620	804	„	1,656	3,788	30,000	3,788	2,964	„	27,668

*) cfr. L. § 4.

1/3 1870 var Assuranceindretningens Eiendom 22,400 Kr., hvorhos til samme Tid var afsat efter Bestemmelsen i Lovens § 4 24,644 Kr., altsaa tilsammen 47,044 Kr.

Foranstaaende Oversigt udviser, at de tilsammenlagte Eiendomme 1/3 75 udgjorde 57,668 Kr.

Efter 1/3 1873 reassureres hvad en Skipper assurerer over 600 Kr., en Styrmand, Tømmermand eller Maskinist over 200 Kr. og en Underordnet over 120 Kr., samt desuden hvad der overskrider ca. 2,400 Kr. for Mandskaber med ét Skib.

Understøttelseskassen for uheldige Sømænd. Denne Kasse staar under Marinedepartementets Kontrol og bestyres af en Kommission af 3 Medlemmer. Regnskabs- og Pengevæsenet henhører under en af Marinedepartementet antagen Regnskabsfører, hvis Regnskaber gjennemgaaes af Revisionsdepartementet. Kassens Indtægter bestaa af Renter af dets Kapitalfond samt af frivillige Bidrag fra Søfolk, hvilke Bidrag oppebæres af en Funktionær ved Toldvæsenet, der ved Fartøiernes Expedition forelægger Skibsførerne en Opfordring til at yde Bidrag. Siden Oprettelsen af Sømandsassuranceindretningen her i Byen ere de frivillige Bidrag blevne mindre end før. Renterne anvendes fornemmelig til Understøttelse af skibbrudne Sømænd samt ogsaa til syge og gamle Sømænd og endelig til Sømandsenker. Kassens faste Fond udgjør 16,000 Kr. Den 1ste Januar 1871 udgjorde Kassabeholdningen 16,820 Kr., medens Kassabeholdningen den 31te December 1875 udgjorde 16,660 Kr.

Aar.	Bidrag.	Udbetalt Understøttelse.	Omkostninger.
1871	„ Kr.	978 Kr.	108 Kr. 20 Øre
1872	„ -	438 -	110 - 17 -
1873	8 -	918 -	106 - 50 -
1874	„ -	684 -	104 - „ -
1875	64 -	696 -	124 - 50 -

Stavanger Understøttelsesforening. Med Hensyn til denne Forenings Stilling, hvormed tillige er forbunden en Sygekasse, skal jeg meddele Følgende:

	Indtægt.	Udgift.
1871	4,400 Kr. 97 Øre	4,446 Kr. 87 Øre
1872	4,167 - 27 -	4,160 - 80 -
1873	5,085 - 87 -	4,491 - 27 -
1874	4,929 - 63 -	4,895 - 7 -
1875	5,356 - 43 -	5,015 - 17 -
	23,940 Kr. 17 Øre	23,009 Kr. 18 Øre

Det almindelige ugentlige Indskud er 7 Øre af ethvert Medlem, der desuden ved hvert indtræffende Dødsfald inden Foreningen tilskyder 10 Øre til Begravelsesvederlag, som af Foreningens Kasse udbetales med 40 Kr. Stavanger Kommune har i en Række af Aar ydet Foreningen et Tilskud af 600 Kr. aarlig. Foreningen har siden dens Stiftelse i Aaret 1851 opsparet en Kapital, der ultimo December 1875 udgjorde 3,888 Kr.

Foreningen eier en Bogsamling paa 650 Bind, der for dens Medlemmer ere tilgjængelige ved Udlaan, ligesom ogsaa Adgang er aaben til et Læseværelse 2 Aftener i Ugen.

Antallet af Understøttelsesforeningens Medlemmer har i de sidste Aar været omkring 700.

Den med Foreningen forenede Sygekasses Stilling i Femaaret har været:

	Indtægt.	Udgift.
1871	904 Kr. 3 Øre	936 Kr. 57 Øre
1872	912 - 53 -	844 - 97 -
1873	895 - 33 -	884 - 13 -
1874	876 - 47 -	1,026 - 80 -
1875	1,190 - 33 -	985 - 60 -
	4,778 Kr. 69 Øre	4,678 Kr. 7 Øre

I Sygekassen optages kun Medlemmer af Stavanger Understøttelsesforening, hvoraf ved Udgangen af 1875 kun 240 Personer vare indtraadte. Den ugentlige Kontingent var indtil Aaret 1875 7 Øre for hvert Medlem, senere 10 Øre.

Sygekassen har opsparet et Beløb af 300 Kr. En Læge besørger de Syges Tilsyn og Behandling; hans Løn er afhængig af Kassens Tilstand og kan opgaa til 800 Kr. aarlig.

Stavanger offentlige Tegneskole. Elevernes Antal var i:

1870—71	54.
1871—72	55.
1872—73	58.
1873—74	59.
1874—75	66.

Eleverne bestaa hovedsagelig af Gutter i 12—16 Aars Alderen, hvoraf formentlig en større Del gaar ind i Haandværksstanden; dog er der enkelte yngre Haandværkslærlinge, der besøge Konstruktionsklassen for at faa en videre Uddannelse for sit Fag.

Undervisningen, der besørges af tvende Lærere, bestaar i Frihaandstegning og Konstruktionstegning. Undervisningen i Tegning gives 3 Aftener i Ugen fra Kl. 6—8 i Vinterhalvaaret, hvorhos der en Aften hver Uge i samme Tid holdes Foredrag over Elementerne i Geometrien og Stereometrien samt over Elementerne i Skygge- og Perspektivlæren.

Interessen for Skolen synes at være i Tiltagende. Skolen understøttes af Staten med et aarligt Bidrag af 600 Kr. samt af Kommunen med 600 Kr., hvorhos Kommunen tillige anskaffer det nødvendige Lokale.

Stavanger offentlige Sømandsskoles Virksomhed i Femaaret fremgaar af nedenstaaende Tabel:

	Lærere i Navigation.	Antal Elever.	Erholdt Examen.		Rejicerede.
			Bekvem.	Ei ubekvem.	
1870—71	9	140	17	35	31
1871—72	9	164	31	38	32
1872—73	9	177	27	65	36
1873—74	10	176	40	51	40
1874—75	10	181	33	67	48

Af de i 1874 og 75 rejicerede erholdt i en senere Termin samme Aar respektive 16 og 23 Examen.

I hele Femaaret er der bleven undervist 1 Time daglig i Engelsk og 1 Time daglig i Retskrivning og Brevskrivning, samt 1 Time daglig i Handelsregning og Regnskabsførsel, specielt som denne i Almindelighed benyttes af Skibsførere, hvorhos det internationale Signalsystem praktisk er bleven gjennemgaaet med Eleverne.

I 1870—71 var Skolen uden Tilskud fra Stat og Kommune, men i de øvrige Aar har den havt et aarligt Tilskud af 1,200 Kr. af Staten og 1,200 Kr. af Kommunen.

Den offentlige Almuskole frekventeredes ved Udgangen af 1875 af 2,288 Skolebørn, der vare fordelte i 36 Klasser, hvoraf 8 vare Parallelklasser. Saavel Klasser som Parallelklasser vare igjen delte i to, et Formiddags- og et Eftermiddagsparti. Lærerpersonalet udgjorde 45, nemlig 15 Lærere og 30 Lærerinder, hvorhos der ved Skolevæsenet er ansat en Inspektør. Byen har 4 Almuskolebygninger, hvorhos 2 leiede Lokaler benyttes.

Veivæsenet etc. Ved Femaarets Udgang udgjorde:

Længden af de med Hjulredskab farbare Veie	23,462	Alen
Do. - - ubrolagte Gader	19,000	„
Do. - - brolagte do.	3,890	„
Størrelsen af et ikke brolagt Torv	1,700 □	Fv.
Do. — brolagt „	736 □	„
Længden af hellelagte Fortouge	6,623	Alen
Do. - Kloaker	5,864	„

I de forskjellige Aar er, foruden enkelte Planeringsarbeider, Omlægning af Rendestene samt almindelig Vedligeholdelse, følgende Arbeider udført:

Aar.	Brolagt □ Fv.	Anlagt			Til Veivæsenet medgaaet.	
		Rendestene.	Fortouge.	Kloaker.		
		Al.	Al.	Al.	Kr.	Øre
1871	800	1,897	1,479	369	10,820	60
1872	950	2,723	1,993	330	11,375	40
1873	348	1,807	1,418	893	11,925	40
1874	332	1,980	1,319	771	17,560	67
1875	253	924	696	650	9,560	„
Sum	2,683	9,331	6,905	3,013	61,242	7

Vandvæsenet. Stavanger By faar sin Vandforsyning fra Mosevandet, der ligger 110 Fod over Vandledningens laveste og ca. 20 Fod over dens høieste Punkt. Vandet ligger ca. 5,500 Fod sydvest for Byens Centrum og er forsynet med en 5,700 Fod lang Tilledningsgrøft fra Øglændstjærnet. Fra Mosevandet fører en 7,600 Fod 12″ Hovedledning til og omkring i Byen, hvor den forgrener sig i 7″, 6″, 5″ og 4″ Ledninger, Alt af Jernrør. I Femaarets Slutning paabegyndtes Anlæg af en ny 12″ Hovedledning i Nærheden af den ældre. Vandværket, der hovedsagelig er anlagt i 1865—66, havde ved Femaarets Udgang følgende Dimensioner:

12toms Hovedledning	3,800	Al.
7toms Ledning . .	2,763	-
6toms Do. . .	1,244	-
5toms Do. . .	5,268	-
4toms Do. . .	8,195	-
Tilsammen	21,270	Al.

med 118 Brandkummer, 14 offentlige Tappeposter, 2 Fontæner og 928 Vandindtag.

Vandværkets Udvidelse i de forskjellige Aar, de dermed samt med Vedligeholdelsen forbundne Udgifter, Konsumenternes Antal, Vandværkets Indtægter og Procentudbytte stiller sig saaledes:

Aar.	Nedlagt Al. Ledning.	Med Stkr. Brandkummer.	Udgifter.		Indtægter.		Procentudbytte.	Nye Konsumenter.
			Kr.	Øre	Kr.	Øre		
1871	76	„	3,214	90	14,153	7	7,8	40
1872	177	1	669	20	15,668	40	8,5	14
1873	100	1	1,161	53	15,377	53	8,4	33
1874	943	4	4,499	60	16,017	23	8,5	58
1875	430	3	4,297	97	17,581	7	9,3	49
Femaaret 1866—70	4,485	23	19,995	97	53,671	77	Stigende fra 3—6 % i 1866 til 7,7 % i 1870.	396
Anlægget	15,059	86	159,155	„			Ligesaa fra 7,8 % i 1871 til 9,3 % i 1875.	338
Sum	21,270	118	192,994	17	132,469	7		928

Brandvæsenet. Byens Brandvæsen er i det Hovedsagelige ordnet som ved Indgivelsen af min sidste Femaarsberetning, til hvilken derfor henvises. Der er foruden, hvad der i denne er omhandlet, i 1871 oprettet et Reservebrandkorps paa 24 Mand, der er uniformeret og indøvet i Manipulationen af Vandværkets Slutningsredskaber. Desuden er i Femaarets Løb anskaffet endel nyt Inventarium: 1 ny Haandkjærre, 7 Uldseil, 1 Springseil, Leidere, Slanger etc.

Antallet af Brandallarmeringer og deraf følgende Udrykning for Ildebrand vil, sammenlignet med foregaaende Femaar, sees af nedenstaaende Tabel:

Aar.	Antal Allarmeringer.	Heraf udenfor Byen.	I Byen.	Med de i Byen havte har der været forbundet:			
				Betydelig Skade.	Ubetydelig Skade.	Pibeild.	Blind Allarm.
1866—70	26	3	23	2	12	3	6
1871	5	2	3	„	3	„	„
1872	5	1	4	„	4	„	„
1873	8	2	6	„	3	2	1
1874	3	„	3	„	2	„	1
1875	8	„	8	3	3	„	2
Sum 71-75	29	5	24	3	15	2	4

Belysningsvæsenet. Stavanger faar sin Gadebelysning fra Stavanger Gasværk, der anlagdes i 1865 af Interessentskabet „Stavanger Gaskompagni". Det toges i Brug Marts 1866. Byen har til Gadebelysning ved Femaarets Udgang 172 Lygter, hvoraf 15 Olielygter paa afsidesliggende Punkter af Byen. Lygterne brænde 1,500 Timer aarlig og Kommunen betaler for hver Lygte 40 Kr. aarlig.

Brygger og Almindinger. Den nye i Femaaret anlagte Kai paa Skandsen er 750 Fod lang og har kostet ca. 80,000 Kr.; foruden denne haves følgende Brygger og Almindinger:

Sandvikens Brygge	85	Fod
Kranen	270	—
Knudsebryggen	27	—
Lateris	382	Fod.
Transport	382	Fod
Butlerbryggen	13	—
Toldbodkaien	152	—
Dahlealmindingen	40	—
Svendsebryggen	12	—
Torvebryggen	250	—
Feldthusalmindingen	20	—
Baadebryggen	17	—
Nordbøbryggen	30	—
Zetlitzalmindingen	30	—
Solandsbryggen	10	—
Østervaagsalminding	27	—
Laxebryggen	27	—
Bispebryggen	72	—
Lateris	1,082	Fod.

Transport	1,082 Fod
Tøgebryggen	18 —
Bagerbryggen	42 —
Rosenkildealmindingen . . .	35 —
Værksalmindingen	43 —
Strømstenens Alminding . .	192 —
Sum	2,268 løb. Fod Kai.

Ved Anlægget af den nye Holme- eller Skandsekai er et stort Savn afhjulpet, da man derved har faaet en bekvem Plads for de talrige Kystdampskibe, der anløbe Stedet, hvilke tidligere maatte lægge til ude paa Vaagen, hvilket medførte stor Ulempe baade for Person- og Godstrafikken.

Den private Fattigpleie. Den frivillige Fattigpleie begyndte sin Virksomhed i Juni 1871. Byen deltes i 6 Underafdelinger, hver med sin særskilte Bestyrelse. Underafdelingerne have i Regelen et Møde ugentlig og samles regelmæssig en Gang hver Maaned med Overbestyrelsen. Fattigpleiens aktive Medlemmer udgjøre for Tiden 46 Herrer og 69 Damer, tilsammen 115 Personer.

Angaaende Fattigpleiens Virksomhed i de forløbne Aar tror jeg at kunne sige, at den har virket til stort Gavn for Byen. Som de vigtigste Frugter bør paapeges: 1. Betleriets betydelige Aftagen, 2. at der i de Fattiges Boliger hersker en større Orden og Renlighed, 3. at de Fattiges Børn ere bedre klædte end tidligere. Iøvrigt henvises til medfølgende Aarsberetninger for 1871 og 1872; senere er ingen Beretning udkommen.

De frivillige Gaver i Penge, der for den største Del ere indkomne ved et af Foreningen lønnet Bud, som med Gavebog har gaaet omkring i Husene, have i Femaaret udgjort:

1871	5,536 Kr.
1872	8,700 -
1873	5,156 -
1874	5,168 -
1875	4,320 -
Tilsammen	28,880 Kr.,

som ved Maanedsmøderne ere fordelte ved Underafdelingerne. Som Bilag følge, foruden ovennævnte 2 Aarsberetninger, tillige Statuterne for den frivillige Fattigpleie. (Bilag No. 6.)

Stavanger Samlag for Handel med Brændevin og Øl traadte i Virksomhed den 1ste Januar 1875. Samlaget har havt 1 Udsalgssted til Afhentning og 4 Udskjænkningssteder, hvorhos det har havt 4 Rettigheder til Udskjænkning af Øl m. V. I det første Aar af sin Virksomhed havde Samlaget et Overskud af 53,976 Kr., hvoraf 24,800 Kr. statutmæssig kunne uddeles til almennyttige Øiemed. Samlaget er baseret paa Aktier, og skulde dets Fond ifølge dets Vedtægt mindst udgjøre 40,000 Kr., fordelt i Aktier paa 200 Kr. Aktiernes Antal er for Tiden 230. Aktionærerne tilkomme kun 5 % af Udbyttet. Samlagets Formaal udtales i dets Vedtægters § 1 at være at indskrænke Misbrugen af berusende Drikke. Dette Formaal søges fornemmelig realiseret ved at al Handel og Udskjænkning af Spirituosa foregaar mod Kontant, ved at streng Orden og Ro overholdes i dets Lokaler, ved at der fra Betjeningens Side vises al Omhu for ei at sælge til Berusede og Læredrenge samt endeligen ved at Udskjænkningstiden er indskrænket til Kl. 9 Aften og fra 1ste Januar 1876 til Kl. $8^1/_2$. Efter alt hvad jeg har kunnet erfare, maa man sige, at Samlaget allerede i den korte Tid, det har bestaaet, har virket meget godt og fuldeligen opfyldt sit Formaal. Jeg skal saaledes henvise til den Erklæring fra Stedets Politimester, der er indtagen i Aarsberetningen for 1875, Pag. 8, hvoraf sees, at Antallet af Nattearrestanter er aftaget og at der navnligen under Markederne har været færre Berusede at se paa Gaderne end tidligere. Der har heller ikke været klaget over, at Smughandel med Brændevin har voxet i den Tid, Samlaget har virket, ligesom jeg kan oplyse, at i Aaret 1875 Ingen har været under Forfølgning her i Byen for uberettiget Brændevinssalg eller Udskjænkning. Der vedlægges et Exemplar af Samlagets Statuter samt Aarsberetningen for 1875. (Bilag No. 7.)

Totalafholdsforeningen. I Forbindelse med Brændevinssamlaget skal jeg ogsaa omtale denne Forening, der har sat sig til Maal en fuldstændig Afholdenhed fra samtlige spirituøse Drikke. Denne Forening har havt stærk Fremgang i Femaaret, hvilket sees deraf, at efter Opgave fra dens Bestyrelse har Medlemsantallet steget fra 680 ved Udgangen af 1871 til 1,650 ved Femaarets Udgang. Foreningen har i de sidste Aar faaet opbygget sig et rummeligt Forsamlingshus, hvor der holdes jævnlige Afholdsforedrag og Diskussionsmøder, der i Regelen ere godt besøgte.

Hvad Ædrueligheds tilstanden i Byen angaar, maa den i det Store taget siges at være god, og er det forholdsvis sjelden at se berusede Folk. Antallet af Mulkt for Gadeuorden er ogsaa som Følge heraf ringe i Forhold til Byens Størrelse og store Trafik.

Stavanger Handelsforening. Angaaende denne Forening skal jeg tillade mig at henholde mig til efterstaaende af Handelsforeningens Direktion afgivne Erklæring:

„Stavanger Handelsforening stiftedes den 13de Juli 1836 under et Møde paa Byens Raadhus, navnlig med det Formaal for Øie at istandbringe daglige Sammenkomster og derigjennem befordre Handelens og Skibsfartens Interesse og hvad dermed staar i Forbindelse.

Medlemmernes Antal begyndte med 50 og har siden vexlet; for Nærværende tæller Foreningen omtrent 130 Medlemmer.

Kontingenten bestemtes oprindelig til 280 Kr. aarlig, der reparteredes paa Medlemmerne med en lige Andel. Senere er den efterhaanden forøget til 12 Kr. pro persona; Firmaer paa 2 Indehavere svare 18 Kr. og paa flere Indehavere 24 Kr.

Det har ikke lykkets, uagtet gjentagne Forsøg, at faa istandbragt regelmæssige, end sige daglige Sammenkomster.

Først i 1844 vedtoges Love for Foreningen, der angive om dens Formaal:

„at fremme Handel, Skibsfart og Almenvel".

Bestyrelsen bestaar af 3 Medlemmer, hvis Møder holdes saa ofte, den finder fornødent. Generalforsamling holdes hvert Aar i Juli Maaned og ellers saa ofte, som Bestyrelsen bestemmer.

Adgang til Foreningen som Medlem have Handlende, Skibsredere og Skipperborgere.

Foreningen holder de fleste af Landets Dagblade, nogle udenlandske Blade og indenlandske Tidsskrifter; den benytter leiet Lokale til sine Sammenkomster.

Omendskjønt man endnu ikke har formaaet at istandbringe noget egentligt Børsliv, saa har dog Foreningen havt sin store Nytte for vor By som det naturlige Organ, igjennem hvilket den har kunnet modtage Meddelelser — Handel og Skibsfart vedkommende — afgive Betænkninger og Erklæringer om Spørgsmaal, der ere blevne den forelagte fra Regjering, Storthing, gjennem Amtet, Magistraten og Formandskabet, saavelsom fra Foreningens Medlemmer og andre Byers Handelsforeninger.

Blandt flere andre vigtigere Sager, der have været Gjenstand for Overveielser og Beslutninger, kan nævnes Oprettelsen af „Stavanger Skibsassurance-Forening", der kom istand efter Foreningens Foranstaltning ved Vedtagelse af Love og Valg paa Direktion den 26de Marts 1839.

Udvidelse af Stavanger Toldbod og Toldpakhus.

Angaaende Dampskibsfart paa Fjordene i Ryfylke. Foreningens Forslag blev Oprettelsen af „Stavanger Dampskibsselskab".

Udvidelse af tvungen Ankerplads ved Stavanger Toldbod.

Forøgelse af Stavanger Bankkontors Midler.

Oprettelsen af Stavanger Kreditbank, der begyndte sin Virksomhed i 1865.

Indførelse af tvungen Maaling ved Indkjøb af fersk Sild — Vaarsild — der strax modtog Tilslutning fra alle andre i Vaarsildfiskeriet interesserede Byer.

For Medlemmerne holdes Læseværelse med Blade, Tidsskrifter, merkantile og maritime Bøger samt Karter aabent fra Kl. 9 Form. til Kl. 10 Efterm. Foreningen vil med det allerførste faa et fast eget Lokale i Forbindelse med et større Rum, der tænkes benyttet som Børslokale, i den nye Stenbygning, som Stavanger Skibsassurance-Forening for Tiden har under Opførelse."

Stavanger Sømandsforening. Jeg skal ogsaa for denne Forenings Vedkommende henholde mig til efterstaaende af Bestyrelsens Formand afgivne Beretning:

„Stavanger Sømandsforening stiftedes den 12te December 1850 af 37 Skibsførere og har til Formaal at udvikle og befordre Skibsfartens og Sømandsstandens Interesser, hævde Standens Værdighed og Rettigheder inden Statssamfundet og endelig paa hensigtsmæssig Maade sikre forulykkede og trængende Sømænd og deres Efterladte nogen Understøttelse.

Til det første Øiemeds Opnaaelse har Sømandsforeningen deltaget i Diskussionen og ved afgivne Besvarelser og Erklæringer søgt at befordre Løsningen af de maritime Spørgsmaal, som Tid efter anden have staaet paa Dagsordenen. Endvidere har man et leiet Lokale, opvarmet og oplyst om Vinteren, hvortil Medlemmerne have Adgang, og hvor der foruden Karter, Bøger og andre Rekvisita stadig forefindes de mest almindelige Dagsaviser og illustrerede Blade. Nydelsen af spirituøse Drikke i Foreningens Lokale er forbuden. Hvert Aar afholdes tvende ordinære Generalforsamlinger, nemlig i Marts og December, og desuden extraordinære, naar Forholdene kræve det.

Til det andet Øiemeds Opnaaelse stiftedes samtidig med Sømandsforeningen en af denne bestyret og garanteret Assuranceindretning for de Effekter og det Tøi, Søfolk fra Stavanger Amt medbringe paa sine Reiser. Den aarlige Præmie er 3 %, uanseet med hvilket Skib eller paa hvilket Farvand Vedkommende maatte seile. I sidst forløbne Regnskabsaar var der i denne Assuranceindretning forsikret for 510,000 Kr. Af Overskuddet bliver aarlig, saavidt ske kan, en Del henlagt til Reservefondet, og Resten uddelt til trængende Sømænd og deres Efterladte. At denne Uddeling har været temmelig betydelig, kan sees deraf, at der i Femaaret 1865—70 paa denne Maade blev uddelt 16,404 Kr. og i 1871—75 20,200 Kr.; desuagtet eiede Foreningen den $^1/_3$ 1876 et opsparet Fond af 66,916 Kr. 90 Øre.

Stavanger Skipperforening er stiftet Aar 1868 af Skippere henhørende til Stavanger By, med det Formaal at understøtte trængende Medlemmer, Medlemmernes Enker og Børn indtil 15 Aars Alder og forøvrigt at virke til Sømandsstandens Gavn og Bedste.

Den aarlige Kontingent er fastsat til 1 Spd. eller 4 Kr. samt Lastepenge à 1 Skill. pr. Kom.-L. eller $1^1/_2$ Øre pr. Register Ton af Medlemmernes førende Skibe. For Nærværende bestaar Foreningen af 235 Medlemmer. Dens Fond ved Udgangen af 1876 var 10,000 Kr. Indtægterne for samme Aar var 2,404 Kr. 20 Øre. Naar Grundfondet har naaet 12,000 Kr., begynder Understøttelse med Uddeling af Renter, og, naar Fondet har naaet 24,000 Kr., da uddeles tillige en $^1/_4$ af de indkomne Bidrag samt Renter af foregaaende Aars Kapital.

Direktionen eller Bestyrelsen bestaar af 6 Medlemmer, hvoraf hvert Aar udgaa 2, samt 6 Suppleanter.

Stavanger Haandværkerforening er stiftet den 7de Oktober 1873 og tæller nu ca. 130 Medlemmer. Foreningen har Møde en Gang ugentlig, i hvilket tildels holdes Foredrag og Diskussioner. Foreningen har et Læseværelse, der er aabent hver Dag fra Kl. 9 Formiddag til Kl. 10 Eftermiddag. Noget Bibliothek eier Foreningen ikke. Kontin-

genten er 4 Kr. aarlig. Forøvrigt henvises til vedlagte Exemplar af Foreningens Love. (Bilag No. 8.)

Stavanger tekniske Forening har i Femaaret havt et Medlemsantal paa 300—400, dels Haandværkere og andre Industridrivende, dels Handelsmænd og Kontorister, dels Lærere og Mænd af andre Samfundsklasser. Formaalet er fremdeles at fremme Haandværk og Industri samt almen Dannelse blandt dens Medlemmer; den har virket ved Foredrag af forskjelligt Slags, ved et Læsebord med ca. 12 Blade og Tidsskrifter samt ved et Bibliothek, der er forøget til ca. 1,400 Bind. Foruden at Foreningen gjældfrit besidder sit Inventarium og Bibliothek, har den i Løbet af Femaaret samlet en Kapitalformue af henved 1,600 Kr., som i indeværende Aar er forøget til 3,200 Kr. Foruden ved de ovennævnte Midler har Foreningen ogsaa virket til sit Formaal ved Diskussionsmøder og Udstillinger.

Nogen egentlig Arbeiderforening findes ikke i Stavanger.

D. Om Byens økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Med Hensyn til den økonomiske Tilstand inden Byen ved Femaarets Udgang er det min Mening, at den i Almindelighed maa karakteriseres som meget god. Jeg antager ligeledes, at Fremgangen har været ikke ubetydelig, naar man sammenfatter de forløbne 5 Aar.

I den første Halvdel af Femaaret vare Konjunkturerne for Skibsfarten ualmindelig gode, hvorfor denne Byens overveiende vigtigste Næringsgren kastede betydeligt af sig. Skibsfartens glimrende Udbytte i Forbindelse med den lette Adgang til Penge, som de dengang raadende gode Tilstande i Landet afstedkom, bevirkede, at der for Byens Regning blev anskaffet en stor Mængde Fartøier, dels byggede her i Landet og dels indkjøbte fra Udlandet. I et af Aarene antager man, at Indkjøbet dreiede sig om henimod 4 Millioner Kroner. De gode Aaringer for Skibsfarten holdt sig imidlertid ikke længe, og i den sidste Del af Femaaret vare Fragterne lave og Fortjenesten i Forhold til de tidligere Aar betydelig formindsket. Samtidig med at Afkastningen af Skibsfarten svandt ind indtraadte der ogsaa en følelig Pengemangel. Medens Diskontoen for Vexler i sidste Halvdel af 1872 og og i første Halvdel af 1873 var $4^1/_2$ % i de herværende Bankinstituter, steg den efterhaanden saaledes, at den ved Femaarets Udgang allerede i længere Tid havde været 7 %. Hertil kom videre, at Pengemangelen var saa stor, at selv til denne høie Diskonto vare ikke Penge at paaregne sikkert i Bankinstituterne, og det selv for gode Forretningsvexler. Ved privat Diskontering skal Diskontoen have været endog over 7 %, selv for gode Papirer. Denne bratte Overgang fra en sjelden let Adgang til Penge til den modsatte Yderlighed maatte naturligvis falde trykkende og vanskelig for Mange. Bankernes Vexelporteføljer vare i de gode Tider svulmede op, hvilket for en ikke uvæsentlig Del skyldtes den store Anskaffelse af Skibe, hvortil Pengemidler i denne Form vare erholdte af Bankerne. Medens man i den første Halvdel af Femaaret fik betydelig Indtægt af Fartøierne og havde let Adgang til Penge, var Forholdet altsaa i sidste Halvdel af Femaaret netop det Modsatte. Man skulde kunne vente, at de oven paapegede Omstændigheder vilde afstedkomme kommercielle Rystelser, der vilde finde sit Udtryk i en stærk Forøgelse af Konkursboernes Antal. Dette blev imidlertid ikke Tilfældet. I 1875 var der 10 Personer, der overgav sine Boer til Konkursbehandling; kun et Par af disse Konkurser vare noget betydelige, og selv disse vare begrundede i Forhold, der gik adskilligt tilbage i Tiden. Af egentlige Skibsredere gjorde ingen Opbud. Den Kraft, Byen kunde udvise til at udholde disse vanskelige Tider, vidner bedre end noget Andet om, hvilken Fasthed den i økonomisk Henseende allerede havde vundet i de gode Tider.

Med Hensyn til Byens Handel fremgaar det af den oven indtagne Indberetning fra Handelsforeningens Direktion, at denne har været jævnt fremadgaaende, ligesom den ikke har været udsat for nogen Rystelse i Femaaret. Haandværkerne, antager den tekniske Forenings Bestyrelse, have gjort Fremskridt med Hensyn til Dygtighed i sine Fag, ligesom deres økonomiske Vilkaar gik fremad i Periodens gode Aar.

Til Belysning af Tilstanden i Almindelighed, skal jeg tillade mig at meddele Følgende:

Af Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme, er der i Femaaret thinglæst	1,591,920 Kr.
og aflæst	1,294,356 „
altsaa Forøgelse af Pantegjælden	297,564 Kr.

I forrige Femaar var Forøgelsen af Pantegjælden 1,182,100 Kr., hvori dog medregnet Kommuneobligationer til Beløb ca. 400,000 Kr.; i Femaaret 1860—65 var Pantegjældens Forøgelse 666,692 Kr. I denne Henseende stiller Forholdet sig altsaa særdeles gunstigt for indeværende Femaar.

Brandforsikringssummen af de i den almindelige Brandkasse forsikrede Bygninger udgjorde den 31te December 1870	7,816,840 Kr.
Den 31te December 1875 derimod	9,154,480 „
altsaa en Forøgelse af	1,337,640 Kr.

Af faste Eiendomme ere afhændede i Femaaret 673 til samlet Sum 1,991,120 Kr., hvilket giver for hver Eiendom gjennemsnitlig 2,960 Kr. I forrige Femaar blev afhændet 750 Huse for en Salgssum af 1,784,004 Kr., altsaa Gjennemsnitsprisen 2,380 Kr. Gjennemsnitsprisen for faste Eiendomme i det forløbne Femaar har altsaa været ca. 580 Kr. høiere end i det næstforegaaende. Denne Stigen i de faste Eiendommes Pris tyder ogsaa paa Fremgang. Den forøgede Værdi, de faste Eiendomme have erholdt, har ogsaa været meget mærkbar, hvilket ogsaa særlig har vist sig ved de Expropriationer til Jæderbanen, der foretoges i 1875, hvor Taxterne bleve fastsatte efter ganske andre Priser, end man nogle Aar i Forveien her har været vant til. De faste

Eiendommes Prisstigning har naturligvis en væsentlig Grund i de stegne Priser paa Arbeide og Materialier, men selve Byggegrundenes Værdi har ogsaa steget betydeligt. I de centrale Dele af Byen har Prisen for Byggegrunde dreiet sig omkring 8 Kr. pr. □ Alen, og i Arbeiderkvartalerne, f. Ex. Bergeland, hvor man i Femaarets Begyndelse kunde erholde Tomter for under Kr. 1,60 pr. □ Alen, har der i 1875 været betalt fra Kr. 2,40 til Kr. 4,00 Alnen.

Af Exekutioner har der været afholdt 212 for Beløb 63,008 Kr. Beløbet for Udpantninger har været betydeligt og dreier sig om 320,000 Kr., men dette er omtrent udelukkende for Skatter og Brandkontingent, saaledes at man ikke deraf kan hente noget Hjælpemiddel til Bedømmelse af de økonomiske Forholde, da Udpantning af disse Fordringer ikke i Regelen fornødiges paa Grund af manglende Betalingsevne.

I det nærmest foregaaende Femaar afholdtes der 366 Exekutioner for Beløb 132,588 Kr.

Ogsaa her har man i Exekutionernes Aftagen et glædeligt Bevis paa den forbedrede økonomiske Stilling.

Af Tvangsauktioner over faste Eiendomme er der afholdt 60 for Beløb 130,248 Kr.; i forrige Femaar var der 51 til Beløb 117,080 Kr.

Over Løsøre har der været afholdt 7 til Beløb 5,344 Kr.; heraf har imidlertid ved 1 Auktion i 1875 været solgt Aktier vedrørende et Konkursbo, der vare givne en Kreditor som Pant, hvilke udbragtes til 4,948 Kr. Regnes denne Auktion fra, sees der, at der i Femaaret har været holdt 6 Tvangsauktioner over Løsøre til Beløb 396 Kr., hvilket for en By paa 20,000 Mennesker maa siges at være et usædvanlig godt Resultat.

Det vil sees, at der af Tvangsauktioner og Exekutioner, baade hvad Antal og Sum angaar, har været flest i Femaarets første Del og færrest i den sidste, hvilket kunde synes at staa i Strid med, hvad jeg ovenfor har udtalt om, at Periodens første Del var den i økonomisk Henseende gunstigste for Byen. Aarsagen til dette Forhold er imidlertid den, at Ordningen og Afslutningen af de talrige Konkurstilfælde, som i de sidste Aar af næstforegaaende Femaar indtraf, ikke var færdig ved dette Femaars Begyndelse, men gik en Stund ind i samme.

Opbudsboernes Antal udgjorde:

i Aaret 1871	5
- — 1872	5
- — 1873	4
- — 1874	6
- — 1875	10
Tilsammen	30.

I det foregaaende Femaar udgjorde Konkursboernes Antal 72. Antallet er altsaa betydeligt mindre. Hertil kommer endvidere, at kun et Par af Konkursboerne vare noget betydeligere.

Arbeidspriserne have steget betydeligt i alle Forretningsgrene, og har som Følge deraf Arbeidernes Stilling været god i Femaaret, da ogsaa Adgangen til Arbeide har været let. Livsfornødenhederne have ogsaa steget, men ikke i saa høi Grad som Arbeidslønnen, saa jeg trygt tør antage, at i Arbeidslønnens nominelle Stigning ogsaa tillige ligger en reel, og det ikke saa ubetydelig endda.

Den gjennemsnitlige Dagløn i 1875 for voxne Arbeidere har i de vigtigste Virksomhedsgrene udgjort Kr. 2,62 (cfr. vedlagte Schema No. 11). I forrige Femaar udgjorde Arbeidslønnen omtrent Kr. 1,50. Efter dette skulde Stigningen være enorm, hvilket ogsaa er Tilfældet.

Paa Storthinget i 1874 blev der fattet Beslutning om Anlæg af en Jernbane fra Stavanger til Egersund, hvilket Anlæg nu er under Arbeide, og nærer man det Haab, at Aabningen af denne Bane vil give Stødet til en rask Udvikling ikke alene for de Landdistrikter, hvorigjennem Banen gaar, men ogsaa for Stavanger By. Med hvilken Interesse Anlægget omfattedes her i Byen, kan sees deraf, at Kommunen tegnede Aktier i samme for 600,000 Kr. og Private for ca. 480,000 Kr.

Stavanger Bys Folkemængde udgjorde 31te December 1875 20,370.

Ved Skydsstationen i Byen er der 6 faste Heste og 2 Reserveheste.

Til Oversigt over Byens Budget i Femaaret samt beskattet Formue og Indtægt samt Antal Skatteydere meddeles efterstaaende Tabel:

Aar.	Det samlede Budget.	Hvoraf		Hvoraf udlignet		Tilsammen udlignet By- og Nærings- og Fattigskat.	Sum af beskattet Formue ved Udligning af		Sum af antagen Indtægt ved Udligning af		Sum af skatbar Indtægt ved Udligning af		Antal Skatteydere	
		By- og Næringsskat.	Fattigskat.	By- og Næringsskat.	Fattigskat.		Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	til Bykassen.	til Fattigkassen.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.		
1871	266,112	186,040	80,072	148,000	64,000	212,000	19,972,800	18,248,400	4,257,480	4,129,000	2,214,760	2,086,756	2,806	2,803
1872	263,628	183,028	80,600	144,000	64,000	208,000	20,070,800	18,792,400	4,337,480	4,212,680	2,313,380	2,203,256	2,918	2,910
1873	269,000	184,200	84,800	144,000	68,000	212,000	20,845,600	19,409,600	4,069,560	3,940,560	2,473,840	2,354,372	3,081	3,072
1874	314,180	227,380	86,800	168,000	70,000	238,000	22,304,400	20,896,000	4,829,880	4,709,880	2,608,452	2,500,052	3,017	3,004
1875	329,000	244,000	85,000	200,000	68,000	268,000	23,696,400	22,282,800	5,240,280	5,115,120	2,838,928	2,706,028	3,401	3,389

Kommunens Gjæld udgjorde:

				Renter.	Afdrag.
1ste Januar	1871	750,992 Kr.	40 Øre.	37,334 Kr. 67 Øre.	24,785 Kr. 10 Øre.
„ —	1872	726,207 „	30 „	36,095 „ 40 „	24,785 „ 10 „
„ —	1873	701,422 „	20 „	34,846 „ 13 „	25,185 „ 10 „
„ —	1874	676,909 „	83 „	33,345 „ 50 „	25,857 „ 83 „
„ —	1875	663,053 „	27 „	32,277 „ 60 „	23,840 „ - „

Antallet af Familier, der nød Fattigunderstøttelse, var i:

1871	919.
1872	853.
1873	847.
1874	835.
1875	817.

Af hvad jeg ovenfor har anført, tror jeg, det bestemt fremgaar, at Byen i Femaaret i det Hele taget maa siges at have gaaet fremad i økonomisk Henseende. Tilstanden ved Femaarets Udgang antager jeg ligeledes maa karakteriseres som sund og god.

I Lighed med tidligere skal jeg til Slutning meddele en kort Oversigt over Missionsselskabets Virksomhed i Femaaret, hvilken velvilligen er mig meddelt af den forrettende Sekretær ved Missionsskolen, Hr. Pastor Roll:

„Det Norske Missionsselskab", der stiftedes 1842 i Stavanger, har fremdeles i denne By sin Hovedbestyrelse og sin Missionsskole, der befinder sig paa Selskabets Eiendomsgaard paa Egenæs, hvor foruden Skolens Forstander tillige Selskabets Sekretær har Bolig, og hvor Selskabets Tidende har sit Expeditionslokale.

Selskabets 7 Kredse talte i 1871 679 Missionsforeninger, hvilket Tal i 1875 steg til 736 Foreninger, der ere forholdsvis ligeligt fordelte over det hele Land. I understøttende Forhold til Selskabet har fremdeles „Synoden for den norsk-evangelisk-lutherske Kirke i Amerika" staaet, ligesom fra 1873 ogsaa „Conferentsen for den norsk-dansk-evangelisk-lutherske Kirke i Amerika".

Missionsselskabets Indtægter, som i 1871 udgjorde noget over 84,000 Kr., stege i 1875 til ca. 126,000 Kr., medens Udgifterne i 1871 opgik til henimod 80,000 Kr. og i 1875 til over 120,000 Kr., Regnskabsaaret regnet til 31te Marts fra 1ste April det forudgaaende Aar. Den ved Biskop Schreuders Udtrædelse af Missionsselskabets Tjeneste foranledigede Oprettelse af en Missionskommitte i Kristiania, der arbeider for en særlig Understøttelse af hans Mission, har ingen mærkbar Indflydelse udøvet ligeoverfor den Tilslutning, som „det Norske Missionsselskab" finder blandt Landets Missionsvenner.

Selskabets Organ, „Norsk Missions-Tidende", som i 1871 tryktes i et Antal af 6,500 Exemplarer, hvoraf dog kun ca. 6,000 bleve afsatte, blev i 1875 kun trykt i 5,600 Exemplarer. Desuden ere forskjellige andre Skrifter, egnede til at belive Missionsinteressen, i Femaaret udkomne paa Selskabets Forlag.

Til at vække og nære Interessen for Missionen virke foruden forskjellige Mænd, der reise om som Emissærer i de enkelte Kredse, ogsaa to faste Emissærer, der lønnes af Selskabets Kasse. I samme Retning have desforuden de fra Missionsmarken hjemvendte Præster Wettergreen og Kielland arbeidet, ligesom Missionspræsterne Udlands, Oftebroes og Leisegangs Besøg i Norge har været til megen Velsignelse. Paa Missionsskolen er Tredielærerposten inddragen og Skolens 2 Klasser slaaede sammen til 1 Klasse. Af Skolens 12 Elever bleve 11 dimitterede i 1873, medens den 12te forlod Skolen, og det følgende Aar paabegyndtes et nyt Kursus, der efterhaanden har optaget 15 Elever, af hvilke dog kun 10 vare tilbage ved Udgangen af 1875. En af de i 1873 dimitterede Elever har senere studeret Lægevidenskab i Edinburgh. Missionsselskabet har desuden til Uddannelse for Missionstjenesten havt 2 Kvinder anbragte paa Diakonisseanstalten i Kristiania, ligesom det har understøttet en theologisk Kandidat, der tilbød Selskabet sin Tjeneste.

Missionsskibet „Eliezer" har i Femaaret, naar det fornødigedes, staaet til Hovedbestyrelsens Disposition til Overførelse af Personale og Gods til Missionsmarkerne, af hvilke Selskabet nu har faaet 3, idet, foruden i Zululandet samt Natalkolonien og i Madagascars Indland, Missionsarbeidet ogsaa i 1874 blev optaget paa Madagascars Vestkyst blandt Sakalaverne. I Tidsrummet 1871—1875 ere til de forskjellige Missionsmarker udsendte 11 Mænd og 12 Kvinder. Derimod ere 4 Mænd med Familie traadte tilbage fra Missionsselskabets Tjeneste, og 1 Missionær er afgaaet ved Døden i 1875.

I Zululandet og Natalkolonien har Selskabet foruden Entumeni, der foreløbig er overladt Biskop Schreuder, 8 Missionsstationer besatte med 25 Voxne og 27 Børn (Missionærfamiliers), hvoraf 11 Missionærer, dels Præster, dels Medhjælpere. Paa Madagascar virkede i Indlandet ved Udgangen af 1875 paa 14 Stationer 32 Voxne, hvoraf 18 Missionærer, dels Præster, dels Medhjælpere, og 4 Kvinder, som deltoge i det direkte Missionsarbeide. I Hovedstaden er en Kirke bygget, 2 Menighedsskoler og 2 Asyler i Virksomhed foruden et Seminarium. Paa Madagascars Vestkyst ere Missionsforsøg begyndt paa 2 Steder af 4 Missionspræster.

Om Udsigterne for Selskabets Virksomhed paa de tre Missionsmarker tillader jeg mig at henvise til Selskabets Aarsberetninger.

Kjøbstaden Haugesund.

(Magistratens Beretning.)

Med Begyndelsen af dette Tidsrum indtræder et nyt Afsnit af Byens økonomiske Udvikling. Den længe nærede Frygt for Vaarsildfiskeriets Ophør stadfæstede sig i 1871 paa en afgjørende Maade, idet Fangstens Ubetydelighed og Kvalitetens Ringhed antydede et bestemt Omslag i Vaarsildens regelmæssige Vandringer. Udbyttet i søndre Distrikt var i 1871 5,524 Tdr., 1872 14,000 Tdr., 1873 13,000 Tdr., 1874 2,000 og i 1875 omtrent 4,000 Tdr. Vaarsild, for Størstedelen mager og smaa.

Det var ikke uden Bekymring, man imødesaa denne Forandring i de tilvante Næringsforholde, og der indtraadte en Forknyttelse i alle Samfundsklasser, hvilken dog ikke varede ret længe. Fiskeredskaberne, Nøter, Garn, Fartøier og Baade havde man jo, og det Naturlige var, at man slog mere ind paa Fedsildfisket og det Nordlandske Storsildfiske, som i denne Tid begyndte.

Byens Udførsel af Sild har i disse 5 Aar været følgende:

	Vaarsild.	Storsild.	Blandsild.	Fedsild.	Brisling.	Tilsammen.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1871	5,524	13,215	7	16,954	3,503	39,203
1872 *)	5,859	54,260	16	23,484	343	83,962
1873	7,268	17,171	„	17,281	477	42,197
1874	1,568	27,493	„	29,764	„	58,825
1875	3,436	26,174	„	49,373	144	79,127

En større Del af Vaarsildnøterne blev vistnok i de første Par Aar solgt til Nordland, hvor de fandt Anvendelse ved Storsildfisket, men ogsaa Resten af Nøterne gik derhen tilligemed en større Del af de dygtigste Vaarsildfiskere og gjorde ret gode Affærer. Udbyttet for Notfiskerne var dog temmelig ujævnt, medens Udgifterne paa de fjerne og langvarige Expeditioner vare betydelige. Imidlertid bleve disse i Regelen ordnede saa, at man om Sommeren først var med i Fedsildfisket, som pleier at begynde i Juli og August og fortsættes udover Høsten indtil Storsildfisket, som pleiede at slaa til i November, December og tildels i Januar. En saadan Fisketur pleier saaledes at vare i 5—6 Maaneder, og Fiskerne ere sædvanlig forhyrede paa „halv Lod“ og en Hyre af omkring Kr. 4,80 ugentlig. Enkelte Udrustere give i den senere Tid sine Folk Valget mellem „halv Lod“ med Hyre og „fuld Lod“ uden Hyre, saa at Fiskerne paa samme Tid, som de ere sikrede for de medgaaede Udgifter til Kosthold, beholde den fulde Udsigt til den bedre Fortjeneste af et heldigt Fiske. At Bedriften i det Hele har været lønnende, tør man vel slutte deraf, at Notebruget, navnlig Fedsildnøterne, vedligeholdes ved nye Anskaffelser og snarere tiltager.

*) Da de i Magistratens Beretning for dette Aar meddelte Opgaver viste indbyrdes Uoverensstemmelse, har Bureauet istedet derfor opført de i Handelsstatistiken for samme Aar trykte Opgaver.

Sildehandelen har i Femaaret givet et godt Udbytte, saa at Savnet af Vaarsilden allerede næsten kan siges at være glemt. Vistnok turde det være saa, at de store Masser af Vaarsild, som tidligere saltedes her i Byen, gav en større og mere udbredt Arbeidsfortjeneste, men paa den anden Side var Vaarsildhandelen usikrere, Sildemarkedet lettere udsat for at overfyldes, og det hændte ofte, at de rigeste Sildeaar gav det daarligste Udbytte. Derimod er det erkjendt, at den reelle Kjøbmandsfortjeneste af Storsilden og Fedsilden har været ulige bedre og i de senere Aar endog meget god. Mindre heldigt var dog Aaret 1872. Storsildpriserne i Nordland vare fra Begyndelsen høit anlagte i Høsten 1871, og da et ualmindeligt Storsildfiske senere slog til i Helgeland (Selsøvikfisket), faldt Salgspriserne i Udlandet og bragte tildels ikke saa lidet Tab. Men i det paafølgende Aar med et mindre Kvantum gik Storsildpriserne i Udlandet op til den usædvanlige Høide af 24—28 Kr., og foreliggende Beretninger vise, „at Mange tjente store Penge“. Samtidig var Deltagelsen i Fedsildfisket betydelig og næsten alle Expeditioner kronedes med usædvanligt Held, saa at Aaret 1873 nok maa kaldes det bedste i hele Perioden, skjønt Udbyttet ogsaa i de to paafølgende Aar var ret godt.

Butikhandelen led under den almindelige Forknyttelse det første Aar, da Vaarsilden ophørte, men har senere taget Opsving. Ved Udgangen af 1875 var Handelsborgernes Antal steget til 109, hvoraf Detailhandlere og Høkere omkring 50, men af disse er der igjen flere, som drive Sildeforretninger. Kjendeligt mindre var vistnok Omsætningen i de Par første Aar, og det viste sig, at den almindelige Tillid, som før havde gjort det saa let for den begyndende Kjøbmand at faa Varer, var i betydelig Grad svækket, flere Smaahandlere sluttede, og der indtraadte en gjennemgaaende Forsigtighed i alle Kreditforhold, paa samme Tid som de nødvendige Afviklinger skede med Lempe. Kun 5 mindre Konkurstilfælde indtraf i 1871 og 6 i 1872, men alle vare uden Indflydelse paa de almindelige økonomiske Forhold, i 1873 var der 2 og i 1874 kun 1 — allesammen paa en enkelt Undtagelse nær, der ikke tilhørte Handelsstanden, ubetydelige Forretninger, der rimeligvis ogsaa vilde have standset under almindelige Omstændigheder. I 1875 var der 4 Konkurstilfælde, hvoraf kun et større. Hvad der ikke lidet bidrog til at holde de Næringsdrivende oppe under disse vanskelige Forhold, var den Tarvelighed og Regelmæssighed, som altid har været raadende i det daglige Liv. Dertil kom, at Indbetalingen af den ikke ubetydelige Bondegjæld gik over Forventning godt, idet Vaarsildens Forsvinden heller ikke udover Landsbygderne har havt den ødelæggende Virkning, som man befrygtede. De forbedrede Kommunikationsmidler til Lands og til Vands og maaske ikke mindst den udbredte Dampskibstrafik har udvidet Byens Handelsomraade. Den tilta-

gende Skibsfart og de betydelige Udrustninger til Nordlandsfisket har fremkaldt en Skibshandel, der for en større Del erstatter den livlige Omsætning, som stod i Forbindelse med Vaarsildfiset. Brød- og Provianthandelen er især betydelig, ikke alene til den almindelige Skibsfart, men ogsaa til Fiskerierne, da Fiskerne i Regelen proviantere her for 5—6 Maaneder. I det Hele har Handelen været sikrere og Boggjælden mindre end tidligere. Indførselen fra Udlandet — naar undtages Salt, Stenkul og Pilebaand — har ikke været væsentlig, da Vareforsyningen sædvanlig sker fra de større indenlandske Byer, Bergen, Stavanger, Christiania. At Omsætningen i det Hele har været tiltagende — naar undtages de 2 første Aar — tør man vel slutte deraf, at Handelsmændenes Antal er steget og Tilstanden uforstyrret.

Skibsfarten har i Femaaret udviklet sig betydeligt. Ved Udgangen af 1870 var Læstedrægtigheden 4,549 Læster, fordelt paa 240 større og mindre Fartøier, mod 8,714 Læster og 472 Fartøier ved Udgangen af 1875. Det var naturligvis Vaarsildfiskeriets Ophør i Forbindelse med de heldigere Konjunkturer for Skibsfarten i de første 2—3 Aar, der ledede Spekulationen i denne Retning. Flere Skibe bleve indkjøbte fra Udlandet, nogle større og en Mængde mindre Fartøier byggede, og, som man ser, har saavel Antallet som Læstedrægtigheden noget nær fordoblet sig. Antallet og Læstedrægtigheden stiller sig saaledes:

17	Skibe	paa	100	indtil	420	Læster	
15	—	„	50	—	100	—	
66	—	„	20	—	50	—	(Fiskefartøier)
374	—	under	20	Læster			
tils. 472	Fartøier.						

Disse Fartøier henhøre til Haugesunds Distrikt og de fleste tilhøre Byerne. I de 3 første Aar var den egentlige Fragtfart, som bekjendt, ret god, mindre lønnende derimod i de 2 sidste. For Fiskefartøierne, som opkjøbe, salte og udføre Silden, beror Fortjenesten selvfølgelig paa disse Expeditioners Udfald og har da navnlig i de 3 sidste Aar været ret indbringende.

I Haandværksdriften er Skibsbyggeriet af megen Betydning for Stedet, ikke alene ved Bygning fra Nyt, men maaske ligesaa meget ved det stadige Reparationsarbeide. Paa det ene af Byens Værfter, der væsentlig befatter sig med Reparationer og sysselsætter omtrent 30 faste Arbeidere hele Aaret, er dog kun bygget et nyt Skib paa 135 Læster; paa det andet med en fast Arbeidsstok af 120 Mand er der bygget 4 nye Skibe med en samlet Drægtighed af 1,150 Læster, og med den Anseelse, hvori Værftet staar, har det hidtil ikke manglet paa Bestillinger.

Bødkerarbeidet er Byens vigtigste Haandværksdrift. Antallet af Værksteder for egen Regning var ved Udgangen af 1875 omtrent 44, som sysselsatte en fast Arbeidsstyrke af 120 Mand og omkring 40 midlertidige Arbeidere. Tøndefabriktionen er ikke aftaget, men snarere stegen, siden Vaarsildfisket ophørte, da Fedsilden og Storsilden for denne Bys Vedkommende kræver noget nær det samme Tønderum som tidligere Vaarsilden. Fiskefartøierne forsyne sig ved Afreisen med Tønder fra 300 op til 1,200 Stkr., hvert i Regelen 2 Gange aarlig. Desuden gaar der store Mængder af Tønder til Bergen og tildels til de nordligere Byer. Tøndeprisen er stegen, fordi baade Materialet og Arbeidslønnen er bleven dyrere. I forrige Femaar var Tøndeprisen omkring 14 à 16 Kr., medens den i dette Femaar har været omkring 18 à 20 Kr. og til enkelte Tider gaaet op til 24 à 26 Kr. pr. Læst. Efter Arbeidsstyrken har man beregnet, at den aarlige Tilvirkning udgjør omtrent 220,000 Tønder, hvoraf Byens eget Forbrug anslaaes til 70 à 90,000 Tønder, medens Resten gaar til Bergen, Landdistrikterne og de nordligere Byer. Tøndepriserne ere vistnok fluktuerende, men, beregnet efter 20 Kr. pr. Læst, hvilket neppe er for høit, udgjør den aarlige Omsætning i Tønder omkring 368,000 Kr.

Byens Olieklædefabrik har sysselsat 15 faste Arbeidere, hvoraf omtrent Halvdelen Kvinder. 30 Kvinder og Børn under 15 Aar have havt Arbeide udenfor Fabrikken. Den forsyner den herværende Skibsflaade og Fiskerne med Olieklæder og leverer ikke ubetydeligt til Bergen og nordligere Byer. Tilvirkningen har efter Opgave været omtrent 15,000 Par Olieklæder (Buxer og Trøie) og 1,600 Dusin Sydvester. Omsætningen i 1875 var omtrent 96,000 Kr.

Byens 2de Garverier, det ene med 6 faste Arbeidere og en Dampmaskine, det andet med 7 Arbeidere og Vandkraft til Barkemøllen, have i de 3 første Aar gjort gode Forretninger, men i de to sidste var Omsætningen mindre og Priserne daarligere. I 1875 var Omsætningen paa det ene 40,000 Kr. og paa det andet 48,000 Kr. Produktionen er Saalelæder, Bindsaalelæder, Kalveskind og Faareskind.

Snedkere og Tømmermænd have ogsaa i dette Femaar havt fuld Beskjæftigelse, skjønt Bebyggelsen jo er aftaget med den aftagende Forøgelse af Folkemængden. Søhusbygning er saagodtsom ophørt med Vaarsildfisket.

Skrædder- og Skomagerhaandværket indskrænker sig til Byens og tildels Omegnens Behov. Kun et Par Skræddere og Skomagere have færdigsyede Klæder og Skotøi til Udsalg, væsentlig for Søfolk og Fiskere.

Smedene have sin væsentligste Beskjæftigelse fra Skibsværfterne og Fartøierne.

Seilmagerhaandværket sysselsætter 3 à 4 Værksteder med flere Arbeidere.

Et Blokmagerværksted har en betydelig Virksomhed.

Blikkenslager- og Kobbersmedarbeidet sysselsætter 3 Værksteder.

Daglønnen for Haandværksarbeidere har dreiet sig omkring Kr. 2,00 à Kr. 2,80 og for almindelige Arbeidsfolk fra Kr. 2,00 à Kr. 2,40. Tjenerlønnen har været 48 à 64 Kr. for en Pige og 120 à 160 Kr. for en Tjenestegut.

Til Oplysning om Beskatningsforholdene hidsættes følgende Opgave:

Aar.	Skatteydere, inden- og udenbys.	Hustaxt.	Formue.	Brutto Næring.	Fattigskat.	Husskat.	Næringsskat.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1871	1,117	1,343,420	2,728,000	1,097,840	6,720	4,000	17,600
1875	956	1,490,880	3,670,400	1,053,440	11,440	4,000	23,840

Af større kommunale Arbeider kan nævnes en Bro over Smedsundet mellem Hasseløen og Fastlandet. Den blev færdig i 1872 og kostede omtrent 48,000 Kr. En væsentlig Lettelse for Samfærdselen mellem Bydelene er derved tilveiebragt og Nytten af dette kostbare Anlæg, der i sin Tid stillede sig tvivlsomt for Mange, synes at skulle blive almindelig anerkjendt. For Hasseløen er den i al Fald af overmaade megen Vigtighed.

Den Udvidelse, som Byens Gadeanlæg have modtaget i Femaaret, bestaar væsentlig i en fortsat Oparbeidelse af Torvalmindingen opigjennem den anden Kvartalsrække, en mindre Del af anden Langgade, samt et Veianlæg paa Hasseløen. Af Havnearbeider kan nævnes en liden Molo, som blev opført i 1875 over et Sund i den nordre Del af Havnen (Oplagshavnen) for at hindre Strømsætningen og Sudraget under nordlige Storme. De større kommunale Arbeider og Foretagender, hvorom der har været Tale, have i dette Femaar været skudt tilside for et større Foretagende, som længe har været paatænkt og heller ikke kom til Udførelse i det forløbne Femaar, men først i 1877, nemlig Anlægget af et Vandværk.

Gadebelysningen er fremdeles som hidtil temmelig sparsom, idet Lygter kun ere anbragte ved Almindingerne og paa et Par andre Steder i Byen.

Af kommunale Indretninger maa fremdeles nævnes Sømandsskolen, som, med et Statsbidrag af 800 Kr., blev oprettet i 1874 og har havt god Søgning.

Byens Gjæld ved Udgangen af 1871 var 76,916 Kr. og ved Udgangen af 1875 69,160 Kr., hvoraf Kommunelaanet af 1869, betalbart i 40 Aar, udgjorde 42,000 Kr.

Ved Udgangen af 1870 udgjorde Pantegjælden paa faste Eiendomme	759,936 Kr.
hvortil kommer Panteheftelser thinglæste i Femaaret paa faste Eiendomme og Skibe . . .	1,045,724 „
tilsammen	1,805,660 Kr.
i Femaaret er aflæst	351,988 „
igjen	1,453,672 Kr.

Pantegjælden er altsaa forøget med 693,736 Kr. eller til henimod det Dobbelte, og er næsten ligesaa stor som Hustaxten. Men herved er at mærke, at i forrige Opgave vare Panteheftelser i Skibe ikke medregnede, medens de nu ere indbefattede i de i Schema No. 14 anførte Summer af Panteheftelser og Aflæsninger. Den store Forøgelse vedkommer altsaa kun for en Del de faste Eiendomme, skjønt sikkert nok er det, at Pantegjælden er voxet betydeligt, hvilket let forklarer sig ved den betydelige Forøgelse af Handelsflaaden, hvori store Summer er slaaet fast, ligesom det er blevet mere almindeligt at optage Hypothekbanklaan og Overformynderilaan i faste Eiendomme. Hvad Pantesikkerheden angaar, var det kjendeligt, at efter Vaarsildfiskets Ophør faldt de faste Eiendomme i Pris og Søhusene navnlig betydeligt, men da det viste sig, at Overgangen ingen væsentlig Forstyrrelse medførte i den økonomiske Tilstand forøvrigt, har dette Forhold igjen begyndt at rette sig, og, medregner man de betydelige Værdier, som ligge i de pantsatte Skibe, saa tør det nok antages, at den samlede Pantegjæld omtrent staar i samme Forhold til Værdierne som før.

Sparebankvirksomheden har gaaet jævnt fremad. Ved Udgangen af 1870 havde Haugesunds Sparebank en Forvaltningssum af 875,160 Kr. og en Formue af 92,216 Kr. Ved Udgangen af 1875 var Forvaltningssummen 1,363,808 Kr. og Formuen 171,248 Kr.

Torvestad Sparebank, oprettet i 1871 med Sæde her i Byen, havde ved Udgangen af 1875 en Forvaltningssum af 204,000 Kr. og en Formue af 88,000 Kr.

Haugesunds Arbeideres Sparekasse, oprettet i 1869, havde ved samme Tidspunkt en Forvaltningssum af 23,708 Kr. og en Formue af 1,044 Kr.

Haugesunds Skibsassuranceforening, oprettet i 1871 uden Grundfond, havde ved Udgangen af 1875 en løbende Risiko

af	1,072,464 Kr.
Præmieindtægten med Tillæg af Renter var .	51,168 „
de udbetalte Skadeserstatninger, Administrationsudgifterne og de uopgjorte Erstatninger for Aaret	32,772 Kr.
Overskud	18,396 Kr.

som er godskrevet Medlemmerne med 1,7 % af Assurancesummerne.

Byens Folkemængde, som ved Udgangen af 1870 udgjorde 4,016 Mennesker, fordelt paa 823 Husholdninger, var ved Udgangen af 1875, ifølge den offentlige Tælling, 4,446 Mennesker, fordelt paa 955 Husholdninger. Forøgelsen har altsaa ikke været saa stærk som tidligere, væsentlig fordi Indflytningen er aftaget, efterat Vaarsildfisket ophørte.

Med Hensyn til Ædruelighedsforholdene bemærkes, at, siden Vaarsildfiskeriets Ophør, har Forbruget af stærke Drikke

vistnok aftaget, og Tilstanden er i det Hele god, hvortil det væsentlig antages at bidrage, at Brændevinssalg ved Lov er forbudt saavel i Stort som i Smaat. Af Ølhandlere var der i 1875 et Antal af 10 med en Afgift af tilsammen 200 Kr. aarlig.

Nogen Handels-, Haandværks- eller Sømandsforening har ikke været i Virksomhed i det forløbne Femaar.

En Haandgjerningsskole for Piger er forbundet med Almuskolen og har været i Virksomhed siden 1862.

En privat Haandgjerningsskole for Gutter, støttet ved frivillige Bidrag, var i Virksomhed et Par Aar, i 1871 og 1872, men maatte standse af Mangel paa Midler.

Fast Skydsstation er ikke oprettet i Byen, men kun Tilsigelsesstation til Lands og til Vands.

Ladestedet Egersund.

(Magistratens Beretning.)

Til Oplysning om Ladestedet Egersunds økonomiske Forhold m. V. i Femaaret 1870—1875 skal jeg, næst at henvise til de tidligere indsendte udfyldte Schemaer No 9, 10, 11 og 12, og idet jeg følger den Orden, i hvilken Spørgsmaalene, forsaavidt de vedkomme Byer og Ladesteder, ere opstillede i Cirkulærskrivelsen No. 3, ærbødigst tillade mig at meddele Følgende:

ad a. Ædruelighedstilstanden: Brændevinshandelen har siden 1ste Januar 1874 været overdraget et Samlag. I Bestyrelsens Aarsberetning for 1875 er det udtalt, at Fylderiet er i Aftagende og at Forstandernes enstemmige Udsagn gaa ud paa, at Afsætningen af berusende Drikke til Ladestedets Indvaanere er aftaget endog i betydelig Grad. Det er min Formening, at dette i Virkeligheden ogsaa forholder sig saa. Naar samme Aarsberetning desuagtet viser, at Salg og Udskjænkning af berusende Drikke i det sidste Aar har været større end i det nærmest foregaaende, da har dette sin Forklaringsgrund deri, at der, siden Jernbanearbeidet paabegyndtes, har været samlet i og omkring Ladestedet 6 à 700 fremmede Arbeidere fra forskjellige Egne af Landet samt tillige fra Sverige og at disse, som hovedsagelig bestaa af unge ugifte Personer og hvis Arbeidsfortjeneste har været god, have foranlediget den forøgede Afsætning.

ad d. Handels-, Haandværks- og Sømandsforeninger findes ei paa Stedet.

ad e. Nogen Arbeidsforening existerer ei heller.

ad g. Paa Grund af den gode Veifyld ere Ladestedets Gader ikke brolagte. Samtlige Gaders Længde, iberegnet de inden Ladestedet liggende Veie, udgjør efter Veiinspektørens Opgave omtrent 5800 Alen. Der gives 8 offentlige og 30 private Brygger, 1 Kai, 115 Alen lang, 1 Ballastkai og 1 Skibsværft (eller Bradbænk). Til Gadebelysning er i Løbet af de 2 sidste Aar anskaffet 24 Lygter med Jordolie som Belysningsvædske, og derved er et tidligere følt Savn i det Væsentlige afhjulpet. — Vandværk haves ikke. Imidlertid er der af Kommunebestyrelsen fattet Beslutning om Anlæg af et tidsmæssigt Vandværk for Ladestedet. Til Bestridelse af de hermed forbundne Omkostninger, som ere anslaaede til omtr. 40,000 Kr., er det Meningen at anvende det Overskud, som Samlaget for Brændevinshandel kaster af sig. Stedet eier 2 Skolebygninger, af hvilke den ene tillige indeholder Kommunelokale og Bolig for Kateketen, samt desuden 2de Fattighuse. Kirken tilhører Landsognets Kommune.

ad h. Skydstationen, som er Tilsigelsesstation, ligger for Tiden paa en Gaard paa Landet, men i Nærheden af Ladestedet.

ad i. Der haves en i det Væentlige ved privat Tilskud underholdt Haandgjerningsskole for unge Piger. Det synes, som Frekventsen er i Tiltagende.

ad k. Den økønomiske Stilling, der ved Slutningen af forrige Femaar var temmelig mislig, forbedrede sig ikke saa ganske ubetydeligt i de første 3 à 4 Aar af denne Periode, især fra 1872 af. Hvad der væsentlig bidrog hertil var Fortjeneste ved Skibsfarten, idet flere Fartøier eller Skibsparter indkjøbtes. De senere indtraadte flaue Konjunkturer for Skibsfarten have utvivlsomt forsaavidt bevirket nogen Tilbagegang. Stedets Smaahandlere have i de Par sidste Aar paa Grund af den i Anledning af Jernbaneanlægget samlede Masse Arbeidere havt adskillig større Omsætning end tidligere, ligesom ogsaa den stigende Velstand i det Landdistrikt, som maa siges at være Ladestedets Opland, har bevirket en større Handelsrørelse. Eiendomspriserne ere gaaede betydeligt opad. Arbeidsklassen har i Regelen havt stadig Sysselsættelse og Arbeidslønnen har været i stadigt Stigende. Hvad angaar Stedets Haandværker- og Arbeidsklasse, formenes den økonomiske Stilling saaledes at have forbedret sig, og det Samme kan formentlig ogsaa siges om Handelsstanden overhovedet, skjønt det maa medgives, at der paa Stedet findes flere Handlende, hvis Næring snarere har været i Aftagende. Der er paa Stedet 58 handelsberettigede Personer, som dog ikke alle benytte sin Handelret, men det tilbageværende Antal maa i Forhold til Rørelsen siges at være uforholdsmæssigt stort. De af Ladestedets Indvaanere, som have faste Indtægter, føle visselig især Trykket af de stigende Priser paa Livsfornødenheder og af Husleiens Fordyrelse.

Nogen Standsning i Arbeidsfortjenesten bevirkedes ved, at det saakaldte Eie Potteri i en stor Del af 1875 ikke var i Gang, saavelsom derved, at Fayencefabrikken, som, naar den er i fuld Drift, sysselsætter omtrent 250 Arbeidere, i den senere Tid, især i 1875, ikke har været drevet med den fulde Arbeidsstyrke. Sidstnævnte Fabrik har fra Begyndelsen af 1876 været standset, ialfald for en Tid, men Virkningen

heraf vedkommer selvfølgelig ikke den Periode, hvorom der her er Spørgsmaal. Skatterne ere overordentlig store, hvortil Grunden isærdeleshed er den, at der paa Stedet ikke gives nogen Enkelt med beydelig Formue og Indtægt.

Til Oplysning herom kan anføres, at der som Kommune- og Fattigskat for 1875 faldt vel 9 Skill. paa hver skatbar Daler. Ifølge Ligningsforretningen fra sidstnævnte Aar var opført ved Udligning af

	a. Fattigskat	og b. Kommuneskat
som skatbar Formue	942,200 Kr.	og 1,043,024 Kr.,
som skatbar Indtægt	162,568 -	„ 173,696 -

Det foreløbige Resultat af den ved Udgangen af 1875 afholdte Folketælling viser, at Ladestedets Folkemængde var steget til omtrent 2,400 Mennesker. De beboede Huses Antal var 247."

Jeg skal til ovenstaaende Beretning føie, at der i Femaaret er afhændet faste Eiendomme for et Beløb af 176,104 Kr., thinglæst Panteheftelser for 403,964 Kr., aflæst Do. for 247,392 Kr., solgt ved Tvangsauktioner fast Gods for 48,212 Kr. og Løsøre for 14,224 Kr.

Ladestedet Soggendal.

Ladestedets Hovednæringsveie ere fremdeles Fiskeri og Søfart. Af Makrel er i Aaret 1875 fra Toldstedet udført 262,000 Stykker, men ikke Hummer eller Lax.

Af Befolkningen, der bestaar af 536 Mennesker, ere 15 Handlende, 8 Skibsførere og 2 til Brændevinssalg berettigede Personer. Ædrueligheds tilstanden kan betegnes som god. Gader, der ere oparbeidede som almindelige Veie uden Brolægning, have en Længde af 3,573 Alen.

I Femaaret er der afhændet faste Eiendomme til Beløb 14,380 Kroner, thinglæst Panteheftelser til Beløb 65,804 Kr., aflæst Do. for 66,936 Kroner, afholdt Tvangsauktioner over fast Gods for 3,296 Kroner, Do. over Løsøre for 1,408 Kr.

Ladestedet Sandnæs.

Folkemængden udgjorde ved sidste Folketælling 1,520 Mennesker mod omtrent 1,000 i Aaret 1865. Den beskattede Formue, der i 1870 var 646,000 Kroner, opgives af Magistraten nu til 908,000 Kroner, ligesom den skatbare Indtægt er forøget fra 48,000 til 88,000 Kroner. Stedet sees saaledes at være i Fremgang. Den stigende Virksomhed i Teglstensfabrikation og Potteri har givet god Arbeidsfortjeneste. Stedet har 29 Handlende, ligesom 7 Skibsførere ere bosatte der eller i Nærheden.

Brændevinshandel findes ikke, hvorimod 2de Personer ere berettigede til Udskjænkning af Øl og Vin. Handelen har som Følge af gunstige Betingelser været i Opkomst, idet det omliggende Opland efterhaanden i tiltagende Grad har gjort Stedet til sin Markedsplads. Blandt Haandværk kan udhæves Snedkeriet, der frembringer en forholdsvis stor Del simplere Møbler.

Ifølge Magistratens Beretning er Ædrueligheds tilstanden meget god, hvilket formenes for en væsentlig Del at kunne tilskrives Totalafholdsforeningens Virksomhed. De offentlige Veie have en Længde af omtrent 4,500 Alen, uden Brolægning. Der findes en Husflidsskole for Børn af begge Kjøn og en Haandgjerningsskole for Piger. Begge Skoler underholdes ved private Bidrag. I Ladestedet er i Femaaret afhændet faste Eiendomme til Beløb 70,344 Kroner, thinglæst Panteheftelser til Beløb 61,520 Kroner, aflæst Do. for 32,484 Kr., solgt ved Tvangsauktion fast Gods for 12,220 Kroner og Løsøre for 1,172 Kr.

Ladestedet Skudesnæshavn.

Stedets Folkemængde har ved sidste Folketælling vist en Forøgelse til 1,327 Mennesker mod 1,283 i Aaret 1870. I Ladestedet findes 21 Handlende, 27 Skibsførere, 34 Haandværkere og 2 til Udskjænkning af Øl og Vin Berettigede. Paa Stedets Skibsværft, der eies af et Interessentskab, beskjæftigedes ved 1875 Aars Udgang 20 faste Arbeidere. Dets Skibsassuranceforening har forsikret for et Beløb af 773,688 Kroner.

I Femaaret er afhændet faste Eiendomme for 16,168 Kroner, thinglæst Panteheftelser for 56,668 Kroner, aflæst Do. for 58,184 Kroner, solgt ved Tvangsauktion fast Gods for 5,828 Kroner og Løsøre for 1,744 Kroner.

Forøvrigt tillader jeg mig at henvise til Magistratens Beretning, der, idet den henviser til det Kongelige Indre-Departements Cirkulærskrivelse No. 3, er saalydende:

a) „Ædrueligheds tilstanden maa overhovedet siges at være upaaklagelig og snarere i Frem- end Tilbagegang.

b, c, d og e) Landbrugsforeninger, Landbrugsudstillinger, Handels-, Haandværks- og Sømandsforeninger eller Arbeiderforeninger existere ikke, hvorimod en saakaldet „Borgerforening" oprettedes i Aaret 1874 med det Formaal, at diskutere Stedets offentlige og kommunale Anliggender.

g) Kommunale Indretninger, som Gadebelysning, Vandværk m. m., mangler Stedet.

De offentlige Veie inden Ladestedets Grændser have en samlet Længde af 2,730 Alen og ere med Undtagelse af en ubetydelig Strækning af 130 Alen i god og tidsmæssig Stand.

Gadernes samlede Længde udgjør 2,500 Alen, der i 1875 bleve brolagte og ligeledes satte i tidsmæssig Stand.

Stedets offentlige Brygger og Kaier istandsattes og udbedredes under det af Statens Havnevæsen i Aarene 1866 og 1867 i Skudesnæshavn udførte Havnearbeide og have en samlet Længde af 270 Alen.

i) Husflids- eller Haandgjerningsskoler samt Husflidsforeninger savnes ganske.

k) Ihvorvel Stedets Handelsflaade, der ved Udgangen af 1875 udgjorde 2,441 Kommercelæster, i Femaaret er forøget med et forholdsvis betydeligt Antal større og i stadig Fragtfart anvendte Skibe, der, fraregnet Aaret 1875, vistnok have indbragt Rederierne god Fortjeneste, ligesom flere Rederier af mindre Fartøier, anvendte i Nordlandstrafikken, have gjort tildels meget gode Affærer, tør det dog ikke antages, at Stedet i økonomisk Henseende overhovedet har havt nogen Fremgang i Femaaret. Grunden hertil maa søges i den Omstændighed, at Enkeltes Formuer ved det forcerede Indkjøb af Skibe betydeligt ere medtagne, paa samme Tid som andre af Stedets bemidlede Næringsdrivende have anvendt betydelige Kapitaler i Notebrug under Storsildfisket og derved været uheldige og tabt mange Penge; føies saa hertil, at den jævne Daglønnerfortjeneste, som tidligere under Vaarsildfisket saa at sige Aaret rundt tilflød Arbeidsstokken, og den ofte rige Fortjeneste for Fiskeren nu er ophørt, feiler det neppe, at Stedet i økonomisk Velvære er gaaet tilbage i Femaaret."

Ladestedet Kopervig

har en Folkemængde af 852 Indvaanere mod 737 i Aaret 1865. Af disse ere 23 Handlende, 5 Skibsførere og 3 til Udskjænkning af Vin og Øl Berettigede. For Stedets Skibsbygningsbolag beskjæftigedes 30 faste Arbeidere. Der findes en Skole til Uddannelse af Almuskolelærere, og Apotheket, der tidligere var en Filial af Haugesunds Apothek, er blevet selvstændigt.

I Perioden er afhændet faste Eiendomme for 15,380 Kroner, thinglæst Panteheftelser for 60,076 Kroner, aflæst Do. for 62,152 Kroner, solgt ved Tvangsauktion fast Gods for 11,812 Kroner, Løsøre for 1,724 Kr.

Forøvrigt henvises til Magistratens nedenfor indtagne Beretning, der, med Henvisning til det Kongelige Indre-Departements Cirkulærskrivelse No. 3, er saalydende:

1. „Da Forbruget af berusende Drikke blandt Ladestedets Indvaanere antagelig er forholdsvis lidet, saa maa ogsaa Ædruelighedstilstanden her betegnes som meget god. I al Fald har der paa lange Tider ikke været Aarsag til at arrestere nogen af Stedets Beboere for Optøier begaaede i beruset Tilstand.
2. Under Litera a, b, c, d, e, f, g, h og i nævnte Foreninger etc. existere ikke her.
3. Byen har en som Chaussée bygget 2,100 Alen lang Hovedgade samt 1,850 Alen mer eller mindre vel anlagt og vedligeholdt Vei, en offentlig og flere private Brygger, 3 offentlige Brønde og 1 Brandsprøite.
4. Stedets økonomiske Velvære led et betydeligt Knæk, da Vaarsildfisket ophørte, eftersom der maatte renonceres paa de af samme flydende Fordele, som væsentligst bestod i:
   a) Fortjeneste paa Føring og Handel med fersk Sild fra 24—72,000 Kroner aarlig efter Omstændighederne.
   b) Arbeidspenge ved Tilvirkning af Sild, Arbeide af Tønder, Føring af Tøndestav og Salt, Garn- og Notebinding, ialt fra 8—16,000 Kr. aarlig.
   c) Fortjeneste ved Sildesaltning, Udførsel af den færdige Vare og derved forøget Handelsomsætning.

Men desuagtet have Forholdene dog rettet sig til det Bedre ved:

a) mere økonomisk Levesæt og Paapasselighed.
b) Deltagelse i Fiskerier andensteds, navnlig paa Nordland, som Fiskere, Tilvirkere og Udskibere.
c) forøget Deltagelse i udenrigsk Skibsfart.
d) Anlæg og Drift af et Skibsværft.
e) lettet Samfærdsel mellem Byen og dens Opland ved Anlæg af fortrinlige Veie herfra over Akre til Skudesnæs og herfra til Haugesund.

Medens disse Veie have foranlediget livligere Handelsomsætning, har navnlig Veien til Akre foraarsaget, at Overskuddet af de tildels ret paaagtelige Fiskerier af Torsk, Kveite, Lange og Sei etc. paa Karmøens Vestside, samt ligeledes Overskuddet af levende Kreaturer, tildels Poteter og Korn, samt af Høns og Æg — i betragteligt Antal — udskibes over dette Sted til Bergen, Stavanger og Østlandet.

Da de Resultater, Ligningskommissionen aarlig kommer til, ogsaa kunne være betegnende med Hensyn til Stedets Frem- eller Tilbagegang, hidsættes disse for Femaaret 1871—75 saaledes:

	Formue.	Næring antagen.	Næring skatbar.
1871 . .	393,720 Kr.	124,840 Kr.	82,720 Kr.
1872 . .	284,960 „	106,840 „	58,400 „
1873 . .	330,240 „	102,120 „	60,768 „
1874 . .	338,000 „	99,800 „	63,560 „
1875 . .	318,600 „	117,520 „	79,520 „

I Henhold til Foranførte maa formenes, at Stedet nu er naaet op i omtrent samme Tilstand af økonomisk Velvære som under Vaarsildfiskeperioden, men ogsaa, at der i en nærmere Fremtid desværre er liden Udsigt til, at Stedet vil gaa betragteligt fremad."

Stavanger Amt den 15de August 1877.

V. Morgenstierne.

XII.

Søndre Bergenhus Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Søndre Bergenhus Amt i Femaaret 1871—1875.

I. Jordbruget.

Ifølge de fra Lensmændene indkomne Opgaver var ved Udgangen af 1875 Brugenes Antal i dette Amt:

i Nordhordlands Fogderi	6,523	og deres samlede Skyld		8,482	Daler	57	Skill.
i Søndhordlands Do.	3,428	—	—	5,976	—	16	„
i Hardanger og Vos Fogderi	2,538	—	—	5,302	—	45	„
tilsammen i Amtet	12,489	og deres samlede Skyld		19,760	Daler	118	Skill.

Matrikulskylden for Nordhordlands og Søndhordlands Fogderier er siden forrige Femaarsberetning bleven forandret derved, at nogle Eiendomme i Os og Fitje Herreder, der før ingen Skyld havde, ere blevne skyldlagte, og ved at nogle Brug i Fjelberg have faaet Nedsættelse i sin Skyld.

Ovenstaaende Opgave omfatter samtlige særskilt matrikulerede Eiendomme. Fraregnes Slaatteland, Havnegange og Fjeldbeiter, Skove og Skovstykker, Hus- og Byggetomter, Fiskevand og Fiskerettigheder og andre særskilt matrikulerede Herligheder, og regnes Underbrugene som Bestanddele af Hovedbrugene, bliver Antallet af de selvstændige Jordbrug:

i Nordhordlands Fogderi . .	6,022	og deres samlede Skyld		8,384	Dlr.	105	Sk.,	altsaa	Gjennemsnitsskyld	1	Dlr.	47	Sk.
i Søndhordlands Do. . .	3,351	—	—	5,971	„	40	„	„	—	1	„	94	„
i Hardanger og Vos Fogderi	2,332	—	—	5,269	„	117	„	„	—	2	„	31	„
tilsammen i Amtet	11,705	og deres samlede Skyld		19,626	Dlr.	22	Sk.,	altsaa	Gjennemsnitsskyld	1	Dlr.	81	Sk.

I forrige Femaarsberetning opgives Antallet af egentlige Jordbrug og deres Skyld saaledes:

i Nordhordlands Fogderi	5,689	med samlet Skyld		8,403	Dlr.	117	Sk.,	altsaa	hvert Brug gjennemsnitlig	1	Dlr.	57	Sk.
i Søndhordlands Do.	3,197	„	—	5,971	„	29	„	„	— —	1	„	104	„
i Hardanger og Vos Fogderi	2,309	„	—	5,274	„	18	„	„	— —	2	„	34	„
for hele Amtet	11,195	med samlet Skyld		19,649	Dlr.	44	Sk.,	altsaa	hvert Brug gjennemsnitlig	1	Dlr.	91	Sk.

Efter dette skulde Antallet af egentlige Jordbrug i Femaaret være forøget med ialt 510 (333 i Nordhordlands, 154 i Søndhordlands og 23 i Hardanger og Vos Fogderi), men jeg er tilbøielig til at tro, at Forøgelsen i Virkeligheden ikke er saa stor. At den — baade absolut og relativt — er mindst i Hardanger og Vos, og størst i Nordhordlands Fogderi, er derimod vistnok stemmende med det virkelige Forhold. Fra flere Herreder i Søndhordland (Skonevik, Fjelberg, Fitje) hedder det, at man begynder at anse den fortsatte Deling af Brugene for skadelig; og for Nordhordlands Vedkommende beretter Fogden, at i Femaaret saagodtsom ingen Udstykning er foregaaet i Fuse, Hosanger og Brudvik, men at den har været stærkest i Os, Aarstad, Askøen samt Dom- og Korskirkens Landsogne. Ikke faa Husmandspladse under Lyseklosters Bygselgaarde ere indkjøbte af Husmændene og særskilt skyldsatte, og dette har for enkelte Herreders Vedkommende bidraget ikke lidet til Brugenes Forflerelse. Alene i Sunds Herred ere 16 saadanne Husmandspladse og desuden 2 andre, altsaa ialt 18 Pladse, blevne skyldsatte og saaledes optagne i Brugenes Tal.

De egentlige Jordbrugs Gjennemsnitsskyld er størst i følgende af Amtets Herreder:

Vangen i Hardanger og Vos Fogderi . . .	2	Dlr.	99	Sk.
Fuse i Nordhordlands Fogderi	2	„	96	„
Vossestranden i Hardanger og Vos Fogderi .	2	„	92	„
Vikør i Do Do. .	2	„	78	„
Etne i Søndhordlands Fogderi	2	„	48	„
Kvindherred i Do. Do.	2	„	30	„
Jondal i Hardanger og Vos Fogderi . . .	2	„	25	„
Strandebarm i Søndhordlands Do. . . .	2	„	22	„
Fjelberg i Do. Do. . . .	2	„	12	„
Skonevik i Do. Do. . . .	2	„	7	„
Fane i Nordhordlands Fogderi	2	„	6	„
Ullensvang i Hardanger og Vos Fogderi . .	2	„	5	„
Stordøen i Søndhordlands Fogderi	2	„	4	„

Af Jordbrugene var ved Udgangen af 1875:

	Nordhordlands Fogderi.			Søndhordlands Fogderi.			Hardanger og Vos Fogderi.			Ialt for hele Amtet.		
	Antal.	Matrikulsk.		Antal.	Matrikulsk.		Antal.	Matrikulsk.		Antal.	Matrikulsk.	
		Dlr.	Sk.		Dlr	Sk.		Dlr.	Sk.		Dlr.	Sk.
a) bortbygslede	776	898	96	373	649	96	61	147	96	1,210	1,696	48
b) bortforpagtede eller paa anden Maade bortsatte	95	210	48	45	88	24	61	161	48	201	460	„
tilsammen	871	1,109	24	418	738	„	122	309	24	1,411	2,156	48
Efter forrige Femaarsberetning udgjorde de bortbygslede og bortforpagtede eller paa anden Maade bortsatte Brug ved Udgangen af 1870 tilsammen . .	1,238	1,834	83	487	885	52	122	311	77	1,847	3,031	92

Af de 201 Brug af Skyld 460 Daler, der ved Udgangen af 1875 vare bortforpagtede eller paa anden lignende Maade bortsatte, vare 59 med en Skyld af 145 Dlr. 96 Sk. beliggende i de Bergen nærmest tilstødende Herreder: Aarstad, Askøen og Fane, og 49 Brug med en Skyld af 126 Dlr. 48 Skill. beliggende i Vangens, Ullensvangs og Vikørs Herreder i Hardanger og Vos Fogderi; Resten falder spredt i saagodtsom alle Amtets Herreder.

De bortforpagtede eller paa lignende Maade bortsatte Brugs Antal kan formentlig antages omtrent uforandret i Femaaret, og den Nedgang af 436 Brug og 875 Skylddaler, som efter Tabellen viser sig at have fundet Sted fra 1870 til 1875, falder saaledes alene paa Bygselgodset. Dette hidrører fra, at Lyseklosters Gods siden Proprietær Formanns Død 1871 er bleven realiseret. Efter Meddelelse af Boets Bestyrer er der ialt i Femaaret realiseret omkring 420 Brug (hvoriblandt nogle før vare Husmandspladse, som nu ere særskilt skyldsatte) til en samlet Skyld af ca. 600 Daler. Bortseet fra Lyseklosters Hovedgaard og fra, hvad der er solgt til Staten, er saagodtsom Alt solgt til de forrige Leilændinger; urealiseret var ved Femaarets Udgang omtrent $^1/_5$ af den hele Jordegodsmasse. Det meste af Godset laa i Nordhordlands Fogderi, og derfor er det ogsaa væsentligst her, at Nedgangen viser sig.

De Herreder, hvori ved Udgangen af 1875 det meste Bygselgods fandtes, var:

	Antal Bygselbrug.	Deres Skyld.	
		Dlr.	Sk.
Sund i Nordhordlands Fogderi . .	235	202	24
Os Do. Do. . .	107	154	24
Fuse Do. Do. . .	47	97	48
Lindaas Do. Do. . .	109	94	„
Manger Do. Do. . .	71	90	48
Fane Do. Do. . .	41	86	96
Fjeld Do. Do. . .	66	54	„
Herlø Do. Do. . .	34	38	„
Kvindherred i Søndhordlands Fogderi	182	377	48
Skonevik Do. Do.	41	104	„
Finnaas Do. Do.	50	37	„
Vikør i Hardanger og Vos Do.	34	87	„

Med Tal at angive Jordfællesskabets Udstrækning lader sig ikke gjøre, end ikke tilnærmelsesvis. Nogle Lensmænd have nemlig ladet det herhen hørende Spørgsmaal i Schema No. 1 ubesvaret, andre have aabenbart misforstaaet Udtrykket „Hjemmarken". Saaledes har en Lensmand paa Schemaet anført, at af de ca. 550 Brug i hans Distrikt kun 28 med en samlet Skyld af 23 Daler laa i Fællesskab om Hjemmarken, medens det af hans Indberetning fremgaar, at de fleste Gaarde laa i Teigebytte. Hvad man med Sikkerhed kan sige, er, at Teigebytte i Indmark og fuldkomment Fællesskab i Udmark, forsaavidt Beitet angaar, fremdeles er og for en rum Tid vil forblive den fremherskende Tilstand i dette Amt. For Nordhordlands Fogderies Vedkommende ere Opgaverne om Jordfællesskabet fuldstændigst, og efter dem at dømme skulde Fællesskabet omfatte ca. $^5/_6$ af Fogderiets Brug og ca. $^4/_5$ af dets Skyld. Forholdet antages at stille sig bedre i Amtets 2 andre Fogderier. Efter en Tabel, der er vedheftet den nylig afgivne Indstilling fra den Kongelige Udskiftningskommission, skulde der i Amtet ved Udgangen af 1875 være 2,060 Matrikulnummere og 8,137 Brug med en Skyld af 12,968 Daler, der laa i Fællesskab med Hensyn til Indmark (alene eller i Forbindelse med Udmark), men disse Tal, hvortil heller ikke Kommissionen har fuld Tillid, ere vistnok for lave.

Ved Amtets faste Udskiftningsformænd er i Femaaret udskiftet:

	Antal Brug.	Deres Skyld.		Areal Indmark i Maal.
		Dlr.	Sk.	
Nordhordlands Fogderi . .	173	364	101	5,169
Søndhordlands Do. . .	300	471	1	10,416
Hardanger og Vos Fogderi.	174	506	82	6,251
Tilsammen	647	1,342	64	21,836

Erkjendelsen af Udskiftningens Nytte synes over det hele Amt mere og mere at vinde Indgang, og det er vistnok fornemmelig Frygten for Omkostningerne og specielt Udflytningsomkostningerne, der bevirker, at der ikke indløber end flere Rekvisitioner om Udskiftning. Udskiftningspersonalet er ogsaa for lidet i dette Amt, saa at hver enkelt Forretning medtager længere Tid end ønskeligt, hvilket igjen bevirker, at Mange krympe sig for at forlange Udskiftning. Tiltrods for den Hindring, som Jordfællesskabets stærke Udbredelse, snart sagt paa hvert Punkt, lægger i Veien for Udviklingen af Jordbruget, erkjendes det dog fra alle Kanter, at dette i Femaaret, der med Hensyn til Aarsvæxten i det Hele taget har været ret gunstigt, har gjort Fremskridt. Vistnok staar Jordbruget overhovedet — navnlig for Kystdistrikternes Vedkommende, hvor det endnu maa karakteriseres som primitivt — temmeligt lavt, men Fremgang er der dog. At Vaarsildfisket i de senere Aar er slaaet feil, har vendt Folkets Opmærksomhed paa Jordbruget og paa dette overført en hel Del Arbeidskraft, som før ikke kom det tilgode. I samme Retning have de høie Priser paa Fædriftens Frembringelser virket.

Naar man i det Enkelte skal gjøre Rede for, hvori Fremgangen bestaar, maa man fremhæve Følgende:

Forbedrede Redskaber vinde mere og mere Indgang. Værkstedet paa Stends Landbrugsskole har fremdeles aarligaars leveret en hel Del hensigtsmæssige Agerbrugsredskaber og har ikke kunnet tilfredsstille Efterspørgselen, og hist og her i Herrederne (saasom Etne, Sveen, Tysnæs, Vossestranden) arbeider man Plouge, Kjærrer, Harve m. m. At man med Hensyn til Redskabernes Fuldkommenhed overhovedet staar tilbage, er desværre altfor sikkert, og man behøver i saa Maade kun at anføre, at det f. Ex. om Finnaas Herred med dets over 500 Brug heder, at der kun gives et halvt Snes tidsmæssige Plouge og endnu færre Harve, og om Fitje Herred med dets 280 Brug, at Ploug og Harv slet ikke findes, hvilket nok ogsaa turde være Tilfældet i flere andre Herreder. Ikke destomindre er der dog, endog i de længst tilbageliggende Kystherreder, Fremgang, idet man anskaffer Trillebører, og ombytter Trægrebet og Strilespaden med det engelske Staalgreb og Jernspaden, samt Dragslæden med Kjærren. Ploug og Harv ville til alle Tider ikke alene i de yderste Kystherreder med deres smaa Brug, hvoraf der kun paa de færreste holdes Hest, og med deres mellem Fjeldknauser spredt liggende Agerflekker, men ogsaa i flere andre Herreder paa Grund af Terrænets kuperede Beskaffenhed, blive sjeldne og sparsomt benyttede, da Spaden og Riven her ere de hensigtsmæssigste, hyppig de eneste brugbare Redskaber til Agerens Bearbeidelse. Tærskningen foregaar fremdeles hovedsagelig ved Tust eller Pleil, men der findes dog nu i Amtet 255 Tærskemaskiner, der drives ved Vandkraft, 37, der drives af Heste, 2, der drives af Vind, foruden en Snes, der drives ved Haandkraft. I Indberetningen for Fem-

aaret 1861—1865 forklares det, at der dengang alene i Vangens Herred var 70 Tærskemaskiner, men de fleste af disse ere senere fundne uhensigtsmæssige og kasserede, saa at Tærskemaskinernes Antal i dette Herred ved Udgangen af 1875 kun var ca. 20. Tærskemaskinerne, navnlig da de, der drives ved Vandkraft, eies i Regelen af flere, stundom af 5 à 6 Mand. De fleste findes i Skonevig, Etne, Fjelberg, Sveen og Strandebarms Herreder i Søndhordland, Lindaas Herred i Nordhordland samt Vangen, Vikør og Jondals Herreder i Hardanger og Vos.

Med Hensyn til Gjødselens Behandling og Nytning viser der sig ogsaa umiskjendelige Fremskridt. Saaledes indberetter Amtsagronom Frostad, at 72 Udhusbygninger, af hvilke 40 falde paa Ulvik, Haus og Vangens Herreder, i Femaaret ere opførte efter hans Anvisning og forsynede med tidsmæssige Gjødselbeholdere, og at desuden 38 Gjødselhuse efter hans Forslag ere blevne tilbyggede til tidligere opførte Fjøs. Mange lignende Anlæg ere selvfølgelig istandbragte uden hans Medvirkning. Derhos er det nu, selv hvor Gjødselen ligger i det Frie, blevet almindeligt at blande den med Muld, Aske, Tang, Lyng og Affald m. m. I de Bergen nærmest tilstødende Landdistrikter hentes der ikke lidet Natterenovation fra Byen, men det meste af denne styrtes beklageligvis endnu paa Søen. Hvis en Pudret-Fabrik, saaledes som paatænkt, anlægges ved Bergen, vil dette upaatvivleligt bidrage ikke lidet til Jordbrugets Opkomst. Som en Følge af, at man nu har mere Gjødsel at raade over, kommer denne i større Grad end før ogsaa Engen tilgode. At saa er Tilfældet, siges specielt for Søndhordlands Fogderies Vedkommende (saasom for Skonevik, Fjelberg og Tysnæs), men gjælder tilvisse det hele Amt. Kunstig Gjødning bruges kun i ringe Grad. I de foreliggende Indberetninger findes Benmøller kun omtalte for Ullensvangs Vedkommende.

Afgrøftning eller Drænering, hvortil saagodtsom udelukkende benyttes Sten, har gjort ikke liden Fremgang og erkjendes nu almindeligt som en af de første Betingelser for et lønnende Jordbrug. Amtsagronom Frostad kan derfor ogsaa indberette, at han „ikke hører Nogen, der agter at rydde et Jordstykke, uden at han tillige har opgjort sig et Slags Plan for Stykkets Udtørring“. Hvormeget Nyland, der i Femaaret er ryddet, lader sig ikke angive, men det kan sees ikke at være saa ganske lidet, navnlig forsaavidt de sydligste Herreder i Søndhordlands Fogderi angaar. Exempelvis kan efter Lensmændenes Indberetninger nævnes, at der i Femaaret i Etne i Søndhordland ialt er ryddet ca. 1,000 Maal, og i Sund i Nordhordland mindst 600 Maal, hvorhos i dette sidste Herred i samme Tidsrum angives opsat 4,600 Favne solide Stengjærder af $2^1/_4$ Alens Høide. I Tysnæs i Søndhordland siges der i Femaaret derimod kun at være ryddet 66 Maal. Fra Ulviks og Ullensvangs Herreder i Hardanger berettes der, at Opbrydning af Nyland har været mindre i dette end i foregaaende Femaar, og det har sin Forklaring deri, at det har været vanskeligere end før at faa Arbeidsfolk, idet Svensker og Hallingdøler, som før udførte sligt Arbeide, nu holde sig borte og ere optagne ved Vei- og Jernbane-Anlæg. Ogsaa fra andre Kanter (saasom Skonevik og Vangen) hedder det, at Rydning eller Opbrydning af Nyland vilde have fundet Sted i større Udstrækning, hvis ikke Arbeidslønnen havde været saa høi.

Ved hvad ovenfor er forklaret tror jeg at have angivet, i hvilke Henseender Jordbrugets Fremgang tydeligst kommer tilsyne. Det maa imidlertid stedse haves for Øie, at Standpunktet overhovedet ikke er høit, og den, der er fortrolig med Jordbrugsforholdene i de mere fremskredne østlandske Bygder, vil derfor, naar han kommer hertil, have vanskeligt for at se Fremskridtene eller ved at tænke sig, at Tilstanden tidligere kan have været mindre god.

Ogsaa i andre Henseender end ovenfor nævnt antager jeg, at Amtets Jordbrug i Femaaret har gaaet frem, om end i ringere Grad. Saaledes synes Vaar- og Høstbeitningen paa Bøen, hvis Skadelighed mere og mere erkjendes, men som først med Fællesskabets Ophævelse kan ventes udryddet, at være noget i Aftagende. Med Hensyn til Sædskifte gjælder vistnok fremdeles, hvad derom er anført i Indberetningen for Femaaret 1861—1865; det heder iøvrigt fra enkelte Kanter, at man i Kornageren oftere skifter med Poteter for at holde Ugræsset borte. Derhos synes det at være blevet almindeligere at fylde Muld paa Ageren for at holde den bedre ved Magt.

Fremskridtene i Jordbruget ere fornemmelig komne Engen tilgode, da Folk efterhvert kommer til Erkjendelse af, at Fædriften her lønner sig bedst. Forholdet mellem Agerens og Engens Areal stiller sig nu gunstigere for Engen end før, da et Agerareal, omtrent svarende til det ryddede Nyland, kan antages gjenlagt til Eng. Navnlig berettes det fra Vangens Herred, at ikke ubetydeligt af Ager er blevet gjenlagt.

Af Græsfrø blev i 1875 udsaaet:

i Nordhordlands Fogderi	. 4,315 ℔,	deraf omtrent $^3/_4$ i Dom- og Korskirkens Landsogne, Fane og Aarstad.
i Søndhordlands —	. 1,038 „	deraf omtrent $^4/_5$ i Sveen, Fjelberg, Etne, Kvindherred og Valestrand.
i Hardanger og Vos Fogderi	1,150 „	deraf 1,080 ℔ i Vangen, Ulvik, Vikør og Ullensvang.
Tilsammen for hele Amtet	6,503 ℔.	

I Forbindelse hermed kan det ogsaa anføres, at i 1875 blev der af Havre til Grønfoder udsaaet:

i Nordhordlands Fogderi . 123 Tdr., hvoraf omtrent $^3/_4$ falder paa Fane, Aarstad, Hammer og Hosanger.

i Søndhordlands — . 37 — hvoraf omtrent $^3/_4$ falder paa Finnaas, Valestrand, Stordøen, Fjeldberg og Kvindherred.

i Hardanger og Vos Fogderi 231 — hvoraf 171 Tønder falder paa Jondal, 24 Tdr. paa Ullensvang og 35 Tønder paa Vangen, Vikør og Ulvik.

Tilsammen for hele Amtet 391 Tdr., der iøvrigt ere indbefattede i den nedenstaaende Tabel over Havre-Udsæden.

Havre er som før den sædvanlige Kornsæd i Nordhordlands og Søndhordlands Fogderier samt i Vikørs og Jondals Herreder i Hardanger og Vos Fogderi. I de øvrige Herreder af sidstnævnte Fogderi er Byg og Blandkorn den sædvanlige Sædart. Iøvrigt sees Byg og Blandkorn at have vundet lidt Indgang i Nordhordlands og Søndhordlands Fogderier, og end stærkere Indgang har Blandkorn gjort i Nordhordlands Fogderi, fornemmelig i Hosangers, Mangers, Herløs, Haus og Brudviks Herreder.

Nedenstaaende Tabel, der forsaavidt angaar Aarene 1865 og 1870, er udarbeidet efter Opgaverne i forrige Femaarsberetning, og, forsaavidt angaar 1875, efter nogle fra det statistiske Kontor modtagne trykte Tabeller, skulde vise Udsæden af Korn og Poteter i Tiaaret 1865—1875.

	Hvede.			Rug.			Byg.			Havre.			Blandkorn.			Poteter.		
	1875	1870	1865	1875	1870	1865	1875	1870	1865	1875	1870	1865	1875	1870	1865	1875	1870	1865
Nordhordlands Fogderi .	-	-	-	1	4	4	33	11	14	14,473	14,655	15,176	514	16	18	22,453	18,400	18,588
Søndhordlands — .	-	$^1/_4$	-	8	$6^1/_2$	4	193	62	68	10,672	12,048	12,369	161	50	68	13,453	12,130	11,804
Hardanger og Vos — .	11	7	7	8	10	9	1,578	1,733	1,688	1,773	1,800	1,809	3,791	4,364	4,361	9,021	8,216	6,202
Ialt 1875	11			17			1,804			26,918			4,466			44,927		
Ialt 1870		$7^1/_4$			$20^1/_2$			1,806			28,503			4,430			38,746	
Ialt 1865			7			17			1,770			29,354			4,447			36,594

Efter denne Tabel skulde Amtets Udsæd af Byg og Blandkorn have holdt sig omtrent uforandret i Tiaaret. Derimod skulde Udsæden af Havre i samme Tidsrum være formindsket med 2,400, men Potetesudsæden være forøget med over 8,300 Tønder. I de nysnævnte fra det statistiske Kontor modtagne Tabeller er Udsæden for 1865 angivet anderledes end ovenfor, og ifølge disse skulde i Tiaaret Havreudsæden være formindsket med kun ca. 1,500 Tønder, og Potetesudsæden forøget med kun 6,300 Tønder. Hvorvidt disse ikke lidet afvigende Beregninger kunne ansees nogenlunde stemmende med det virkelige Forhold, og hvilke af dem man skal anse for de rigtigste, tør jeg ikke udtale min Mening om; men at Havreudsæden er aftaget og Potetesudsæden tiltaget, kan man formentlig anse som sikkert. Opgaverne over Udsæden ere i det Hele lidet at stole paa. En Lensmand siger, at der i hans Herred „ikke findes en eneste Mand, der har Greie paa Areal af Ager og Eng eller paa Udsæden pr. Maal; selv Foldigheden er ubekjendt for de fleste; man har Korn- og Potetesbinge, og kan saa omtrent paavise, hvormeget der bruges som Udsæd, og hvor fulde Bingerne ere, naar Indhøstning og Tærskning er tilendebragt, og derefter maa Foldigheden udfindes". Og hvad der her er forklaret specielt om et Herred, gjælder ogsaa for mange andre.

Foldigheden af Poteter er opgivet saaledes:

$4^1/_3$—$4^2/_3$ Fold for Jondal, Os, Vikør,

5 —$5^5/_7$ „ for Stordøen, Fitje, Herlø, Strandebarm, Evanger, Hammer,

6 —$7^5/_6$ „ for Skonevig, Etne, Sveen, Finnaas, Tysnæs, Fuse, Fjeld, Manger, Lindaas, Brudvik, Haus, Fjelberg, Fane, Hosanger, Ulvik, Askøen, Dom- og Korskirkens Landsogne, Aarstad, Valestrand, Sund, Vossestranden,

8 —$8^1/_5$ „ for Vangen, Ullensvang, Røldal,

og 11 „ for Kvindherred.

Foldigheden af Havre er opgivet saaledes:

$3^1/_2$ Fold for Fjeld,

4 —5 „ for Hosanger, Sund, Hammer, Jondal, Fitje, Os, Herlø, Manger, Brudvik, Skonevik, Stordøen, Lindaas, Evanger,

$5^1/_{12}$—6 „ for Haus, Finnaas, Tysnæs, Strandebarm, Fane, Vikør, Etne, Kvindherred, Fuse,

$6^1/_4$—7 „ for Fjelberg, Sveen, Valestrand, Ullensvang,

8 „ for Askøen, Dom- og Korskirkens Landsogne.

og 10—12 „ for Aarstad.

Foldigheden for Blandkorn er opgivet saaledes:

$4^1/_2$—$4^2/_3$ Fold for Manger, Haus, Røldal, Hosanger,

5 —$5^1/_2$ „ for Kvindherred, Sund, Fjeld, Evanger, Ullensvang, Brudvik,

6 —$6^3/_4$ „ for Herlø, Finnaas, Strandebarm, Vossestranden, Vikør, Ulvik,

og 7 —$7^1/_2$ „ for Ullensvang, Vangen.

Endelig er Foldigheden for Byg opgivet saaledes:

$3^1/_2$ Fold for Fane,

4 —$4^2/_3$ Fold for Strandebarm, Røldal, Jondal,
5 „ for Kvindherred,
6 —$6^3/_4$ „ for Evanger, Vikør, Os, Ulvik,
7 —$7^1/_4$ „ for Vossestranden, Ullensvang, Vangen,
8 —$8^3/_4$ „ for Stordøen, Fuse, Sund, Sveen,
9 —$9^2/_5$ „ for Finnaas, Tysnæs, Valestrand,
og $11^1/_2$ „ for Fjelberg.

Til at danne mig nogen begrundet Mening om, hvad der kan ansees for den rette gjennemsnitlige Foldighed, savner jeg Forudsætningerne. Jeg faar indskrænke mig til at henvise til, hvad derom er anført i Beretningen for Femaaret 1861—1865.

Potetesavlen angives i 11 af Amtets Herreder (Skonevik, Finnaas, Fitje, Kvindherred, Strandebarm, Aarstad, Askøen, Dom- og Korskirkens Landsogne, Fuse, Fjeld og Evanger) at være utilstrækkelig til Herredernes eget Behov, medens der kun i 4 Herreder (Fane, Lindaas, Ulvik og Haus) skulde være Overskud. Disse Opgaver tror jeg give et urigtigt Indtryk. Vistnok trænge Aarstad, Askøen og Bergens Landsogne, der have en Befolkning af over 12,000 Mennesker, hvoraf kun de færreste drive Landbonæring, at kjøbe ikke lidet Poteter; det Samme turde gjælde om Fjeld med dets mange Strandsiddere, men i det Hele taget synes Amtsdistriktet, hvorfra en hel Del Poteter afsættes i Bergen, at maatte være selvhjulpen, forsaavidt Potetesavl angaar. Om Fitje Herred, som siges at maatte kjøbe Poteter, vides det, at Flere gjøre sig en Indtægt af at dyrke saakaldte „Snarepoteter", der i Juli Maaned afsættes i Bergen til en Pris af ca. 8 Skilling Kanden.

Af andre Rodfrugter end Poteter dyrkes endel Kaalrabi, Næper, Løg og Gulerødder, der 1875 optog følgende Agerareal:

i Nordhordlands Fogderi 74,81 Maal, hvoraf omtrent $^2/_3$ falder paa Fane og Aarstad.
i Søndhordlands Do. 58,28 „ hvoraf omtrent det Halve falder paa Kvindherred og Finnaas.
i Hardanger og Vos Fogderi 150,84 „ hvoraf 110 Maal falder paa Ullensvang og 24 Maal paa Ulvik.

Ialt for hele Amtet 283,93 Maal.

Til at opstille nogen Beregning over, hvor stort Kvantum Korn Amtet aarlig behøver at kjøbe, savner jeg den fornødne Kyndighed. I forrige Femaarsberetning er det aarlige Kornindkjøb anslaaet til 90,000 Tdr. Bygværdi, og for sidste Femaar har Fogden i Søndhordland opgjort en Beregning, hvorefter Kornindkjøbet i hans Fogderi skulde andrage til 32,541 Tdr., medens Fogden i Nordhordland for sit Fogderies Vedkommende anslaar det til 40,000 Tdr. Mellem disse Tal er der neppe det rette Forhold. At det aarlige Kornindkjøb for hele Amtet er voxet, er vist ikke tvivlsomt.

Havedyrkning og Frugtavl drives omtrent i samme Udstrækning som før. For Ullensvangs Vedkommende oplyser Lensmanden, at i nogenlunde gode Frugtaar sælges der ca. 3,000 Tdr. Æbler, ca. 500 Tdr. Pærer og ca. 100 Tdr. Kirsebær, der ialt udbringes til ca. 32,000 Kroner. Fra Strandebarm opgives, at der i Femaaret aarlig er solgt 190 à 200 Tdr. Æbler og 60 à 70 Tdr. Blommer, og fra Ulvik, at der Aar om andet sælges ca. 200 Tdr. Æbler, men at der i 1875 neppe solgtes 20 Tdr. Lidt Frugt er i Femaaret ogsaa solgt fra Kvindherred, Fuse og Vikør.

Amtets Landbrugsskole paa Stend har i det forløbne Femaar fortsat sin Virksomhed. Skolen har god Søgning og nyder i den almindelige Opinion et godt Omdømme. Af dens Elever høre de fleste hjemme i Amtet. I den senere Tid har Amtet kun havt en Amtsagronom, der ifølge sin Instrux skal reise om i Herrederne i 11 af Aarets Maaneder for at veilede Gaardbrugerne.

II. Fædriften.

Til Oplysning om Hesteholdet meddeles nedenstaaende Tabel, der er udarbeidet efter de ved sidste Folketælling fremkomne Opgaver og efter forrige Femaarsberetning:

	Heste 3 Aar gamle og derover.		Under 3 Aar gamle.		Tilsammen.		
	1875.	1870.	1875.	1870.	1875.	1870.	1865.
Nordhordlands Fogderi	1,488	1,778	598	402	2,086	2,180	2,541
Søndhordlands Do.	1,496	2,100	619	231	2,115	2,331	2,441
Hardanger og Vos Fogderi	1,682	1,937	774	284	2,456	2,221	2,252
Ialt ved Udgangen af 1875	4,666		1,991		6,657		
Do. Do. 1870		5,815		917		6,732	
Do. Do. 1865							7,234

Efter dette skulde Antallet af voxne Heste i Femaaret være formindsket med 1,149, men Antallet af Ungheste forøget med 1,074. Denne voldsomme Fluktuation har sin Grund i de usædvanlig høie Hestepriser, der have hersket i Femaaret og vare paa sit høieste midt i Perioden. Mangfoldige solgte sine Heste til gode Priser, og den derved fremkomne Afgang erstattes nu ved, at saamange flere Ungdyr opales. De, der allerede havde Ungdyr, eller kunde udsætte med at skaffe sig nye Heste i de solgtes Sted, have havt Fordel af Salgene; men for Andre, som ikke kunde undvære Heste, men strax, medens de opdrevne Priser fremdeles gjaldt, maatte skaffe sig nye, have Salgene bragt Tab. Imidlertid heder det dog fra flere Kanter, at den livlige Omsætning har lært Folk at gjøre et skjønsommere Valg af Dyr.

Hesteholdet og Folketallet i Amtets tre Fogderier staa nu i et omvendt Forhold, idet det mindste Fogderi (Hardanger og Vos med 24,671 Indbyggere) har det største Antal Heste, og det største Fogderi (Nordhordland med 62,789 Indbyggere) det mindste Antal.

I sidste Femaar var Nedgangen i de voxne Hestes Antal størst i Søndbordland, nemlig ca. 600. Ved denne bratte Nedgang er Hesteholdet i enkelte Herreder blevet utilstrækkeligt. Saaledes berettes det fra Finnaas Herred, at det i sidste Femaar har været mindre usædvanligt end i det næstforegaaende, at Folk have maattet bære Gjødselen ud.

I Amtets yderste Kystherreder var ved Udgangen af 1875 Hesteholdet saadant:

	Voxne Heste.	Heste under 3 Aar.	Tilsammen.	Antal egentlige Jordbrug ved Udgangen af 1875.	Antallet af Heste (unge og gamle tilsammen) ved Udgangen af 1865.
Herlø	20	8	28	270	For Herlø haves ikke særskilt Opgave.
Askøen	48	4	52	322	45
Fjeld	5	2	7	345	14
Sund	5	5	10	541	42
Fitje	52	19	71	280	125
Finnaas	89	24	113	509	212
Tilsammen	219	62	281	2,267	

For disse Herreder er der altsaa gjennemsnitlig kun en Hest for hvert ottende Brug, og det bliver saaledes helt naturligt, at Ploug og Harv her ere sjeldne Redskaber.

Forholdet mellem de egentlige Jordbrug og Hesteholdet stillede sig ved Femaarets Udgang for hvert Fogderi saaledes:

Nordhordlands Fogderi . . .	med	6,022	Brug	havde ialt	2,086	Heste,	altsaa pr. Brug	0,35 Hest.
Søndhordlands Do.	„	3,351	„	—	2,115	„	— —	0,63 „
Hardanger og Vos Fogderi . .	„	2,332	„	—	2,456	„	— —	1,05 „

For nogle Herreders Vedkommende turde det være ønskeligt, at flere Brug slog sig sammen om en Hest; thi Hesten har mangesteds paa et enkelt Brug ikke saameget Arbeide at udføre, at det afgiver Æqvivalent for, hvad det koster at føde den Aaret rundt. Dette gjælder dog kun nogle og især de yderste Herreder. Fra Herrederne Fjelberg, Sveen, Valestrand og Tysnæs heder det tvertimod, at Hesten for hvert Aar faar mere og mere Arbeide, og at den nu ikke har saa mange Fridage. Hestens Røgt forbedres jævnlig noget selv i Kystherrederne. Man vil helst have Heste af den ægte, hjemlige Fjordrace, men har, som alt bemærket, lært at vælge sine Dyr med større Skjønsomhed.

Kun for enkelte Herreder haves særlige Opgaver over Priserne paa Avlsdyr. Saaledes berettes fra Kvindherred, at der for de bedste Hingste har været budt til 1,200 og for de bedste Hopper til 1,000 Kroner; fra Skonevik, at endogsaa, efterat Priserne ere begyndt at dale, har der for gode Hingste været budt 600 Kroner; fra Etne, at Avlsdyr i 1872, 1873 og 1874, da Priserne vare høiest, betaltes med henholdsvis 480, 640 og 520 Kroner; samt fra Valestrand og Sveen, at Priserne i de samme Aar vare 580, 600, 460 Kr.

Hornkvægets Antal ved Udgangen af 1875, 1870 og 1865 sees af nedenstaaende Tabel:

	Melkekjør.			Ialt Hornkvæg, naar Oxer, Stude, Ungnøt og Kalve medregnes.		
	1875.	1870.	1865.	1875.	1870.	1865.
Nordhordlands Fogderi . . .	30,899	28,409		40,887	39,401	44,319
Søndhordlands Do. . . .	17,698	20,248		25,044	28,305	26,237
Hardanger og Vos Fogderi . .	17,079	16,294		21,756	19,488	20,686
Ialt ved Udgangen af 1875	65,676			87,687		
Do. Do. 1870		64,951			87,194	
Do. Do. 1865			66,086			91,242

Med Hensyn til Kreaturstellet har Amtet i Femaaret efter Alles enstemmige Vidnesbyrd gjort væsentlige Fremskridt. Man fodrer bedre og indretter Fjøsene rummeligere og lysere. Antallet af Storfæ var mindre ved Udgangen af 1875 end ved Udgangen af 1865 og kun ubetydeligt større end ved Udgangen af 1870; men Høavlen er i sidste Femaar voxet ikke lidet (exempelvis kan nævnes, at Lensmanden i Tysnæs for sit Distrikt har anslaaet Forøgelsen af Høavlen til 2,500 Voger aarlig), saa at der, da tillige Hesteholdet samtidig er nedgaaet, nu falder adskilligt mere Foder paa hvert enkelt Dyr. Besætningerne ere vistnok endnu i mange Herreder for store og vilde med Fordel yderligere kunne nedsættes; men alligevel er det umiskjendeligt, at Fodringen er bleven ikke lidet rigeligere. Desuden har man lært at forstaa, at det gjælder at faa gode Melkekjør og gode Avlsdyr. De jævnlig afholdte Dyr- og Fjøsskuer have i væsentlig Grad bidraget til at skaffe Erkjendelsen heraf almindelig Indgang. Man vil helst have Amtets egen Kvægrace, der ogsaa af Kyndige erkjendes at være vel skikket for Forholdene, og Forædlingen bestaar saaledes væsentlig deri, at man søger at vælge de bedste inden Racen til Stamdyr. I enkelte Herreder har det gaaet trægt med at bringe Folket til Erkjendelse af, at det ogsaa kommer an paa Oxens Godhed; men efterhvert har man dog paa de fleste Steder faaet Øie ogsaa derfor, og Amtsagronom Frostad har ligesom i forrige Femaar paa forskjellige Kanter af Amtet faaet oprettet 18 Oxeforeninger, omfattende større og mindre Grandelag.

Naar de af Lensmændene i de schematiske Forklaringer for 1875 opgivne Priser lægges sammen og divideres med Herredernes Antal, fremkommer følgende Gjennemsnitspriser:

i Nordhordlands Fogderi	pr. Oxe	vel . . .	66	Kroner,	pr. Ko	lidt over	75 Kroner
- Søndhordlands —	- „	ikke fuldt .	64	—	- „	vel . .	64 —
- Hardanger og Vos —	- „	. . . .	82	—	- „	. . . .	86 —
og over det hele Amt	- „	. . . .	69	—	- „	. . . .	$74\frac{1}{2}$ —

Paa samme Maade beregnet fremkommer for 1875 følgende Gjennemsnitsvægt pr. slagtet Oxe og Ko:

i Nordhordlands Fogderi	pr. Oxe	ikke fuldt	16	B℔,	pr. Ko	vel . . .	14 B℔
- Søndhordlands —	- „	henimod .	18	—	- „	henimod .	$15\frac{1}{2}$ —
- Hardanger og Vos —	- „	„ .	21	—	- „	vel . .	17 —
over det hele Amt	- „	omtrent .	$17\frac{2}{3}$	—	- „	omtrent .	$15\frac{1}{4}$ —

Fra flere Kanter heder det, at det nu er vanskeligere end før at opgive Gjennemsnitspriserne for Storkvæget. Tidligere vare nemlig Priserne jævnere, idet man ikke saa vel forstod at gjøre Forskjel paa gode og daarlige Dyr; nu derimod har man for en stor Del gjennem Dyr- og Fjøsskuerne faaet Øie for de gode Melketegn og den gode Kropform og i det Hele lært bedre at bedømme Dyrets Egenskaber, og som en Følge heraf kan Prisforskjellen mellem en god og en daarlig Melkeko differere 50 pCt. og derover.

Opgjør man efter Lensmændenes Opgaver om Gjennemsnits-Melkeudbyttet pr. Ko (ved for hvert enkelt Herred at multiplicere Kjørenes Antal med den gjennemsnitlige Melkemængde pr. Ko og addere Summerne) en Beregning over det samlede Melkeudbytte, skulde dette i 1875 have udgjort:

for Nordhordlands Fogderi	i Tusinder	af Potter	27,671	af	30,899	Kjør
- Søndhordlands —	- —	—	16,838	-	17,698	„
- Hardanger og Vos —	- —	—	18,088	-	17,079	„
og for hele Amtet	- —	—	62,596	-	65,676	„

og Melkeudbyttet pr. Ko skulde altsaa i 1875 have været:

i Nordhordlands Fogderi	896	Potter,	medens	det	1870	er	opgivet	til	$933\frac{1}{3}$	og 1865	til	844 Potter
- Søndhordlands —	951	—	—	—	-	—	-		950	—	-	$836\frac{1}{3}$ „
- Hardanger og Vos —	1,059	—	—	—	-	—	-		$1,132\frac{1}{2}$	—	-	1,018 „
over det hele Amt	953	—	—	—	-	—	-		981	—	-	$878\frac{1}{2}$ „

Efter denne Beregning skulde Melkemængden pr. Ko være gaaet ned i sidste Femaar, men saa er ikke Tilfældet. Fremskridtene i Kreaturholdet ere aldeles umiskjendelige og støttede ved Vidnesbyrd fra alle Kanter (Lensmænd, Amtsagronom, Dyrlæger) og ved alle andre foreliggende Data. Der er altsaa Feil i Opgaverne, og jeg tror, at det er Opgaverne fra 1870, som ere for høie, ikke derimod, at de nu foreliggende Opgaver ere for lave. Sammenligner man Beregningen for 1865 og 1875, viser der sig en respektabel Fremgang, og at denne er størst for Søndhordlands Fogderi, er ikke Andet, end hvad man efter de foreliggende Indberetninger maatte vente. I Søndhordland har man ogsaa i sidste Femaar nedsat sin Besætning (hvilket ikke (se Tabellen foran) er Tilfældet i de to andre Fogderier), og er derved blevet istand til at fodre saameget bedre. I det Hele taget har der i Søndhordland, alene med Undtagelse af Stordøen, som ligger tilbage, vist sig en glædelig Fremskridtsaand, specielt hvad Kvægstellet angaar. En Sammenligning mellem Beregningerne fra 1865 og 1875 af Melkemængden pr. Ko for Nordhordlands og Hardanger og Voss Fogderi skulde føre til det Resultat, at Fremgangen i førstnævnte Fogderi har været raskere end i sidstnævnte; men dette kan i Virkeligheden ikke være Tilfældet. Det er utvivlsomt, at Nordhordland ligger tilbage. Sætter man Aarstad, Askøen, Dom- og Korskirkens Landsogne samt Fane (der tilsammen har 4,635 Kjør, som give 5,430,000 Potter Melk) ud af Betragtning, vil Melkeudbyttet pr. Ko i 1875 gaa ned til 847 Potter for de øvrige Herreder i Nordhordlands Fogderi.

I Melkens Behandling viser der sig ogsaa Fremgang, og Koldtvandsmethoden vinder efterhvert Indgang, skjønt den endnu ikke paa langt nær er bleven almindelig.

At opstille nogen Beregning over Amtets Salg af Smør, der ved Udgangen af 1865 og 1870 er anslaaet til henholdsvis 65,000 og 87,000 B℔, drister jeg mig ikke til; men at der er bleven solgt adskilligt mere i dette end i foregaaende Femaar, tør ansees for sikkert. Den relative Fremgang med Hensyn til Smørsalg er antagelig størst for Søndhordlands Vedkommende. For dette Fogderi er i forrige Femaarsberetning det aarlige Smørsalg anslaaet til 8,088 B℔; men efter de for sidste Femaar indkomne Beretninger fra Lensmændene i Skonevik, Etne, Tysnæs og Strandebarm er der alene fra disse fire Herreder aarlig solgt ca. 7,000 B℔, og naar hertil lægges, hvad der sælges fra det store Herred Kvindherred, hvor Smørsalget er af megen Betydning, og de ikke ganske ubetydelige Kvanta, som tilsammentaget sælges fra Fjelberg, Sveen og Fitje, vil der udkomme et adskilligt større Kvantum end hine 8,088 B℔. Kun om et eneste af Søndhordlands Herreder, nemlig Stordøens, forklares det, at der ikke produceres Smør tilstrækkeligt til dets eget Behov; selv Kystdistriktet Finnaas er selvhjulpet, og Fitje har endog Overskud. Forsaavidt Hardanger og Voss angaar, heder det om Smørsalget, at det er „af megen Betydning" for alle Herreder, alene med Undtagelse af det lille Jondal, hvor det dog siges at være af nogen Betydning. Gjennemsnitsprisen paa Smør er opgivet til 13 à 14 Ort pr. B℔. Det tilberedes og behandles i det Hele taget med mere Omhu end før, og Folk begynde at forstaa, at saadan Omhu svarer god Regning. Exingedalen (i Hosanger) roses for sit gode Smør, der ogsaa betales bedre end Smør fra Hovedsognet. Af Nordhordlands Fogderi er det kun de længst fra Bergen liggende Herreder (Fuse, Lindaas, Hosanger, Haus, Brudvik og en Del af Os), der producere Smør til Salg; de Byen nærmest tilstødende Herreder (Aarstad, Fane, Dom- og Korskirkens Landsogne, Askøen, en Del af Os og af Hammer) afsætte sin Melk i Byen til en Pris af 13 à 15 Øre pr. Pot nysiet.

Salg af Ost foregaar i nogen væsentlig Grad kun for Hardanger og Voss Fogderi. I de schematiske Forklaringer heder det for Søndhordlands Vedkommende, at Salg af Ost for 5 Herreder (Skonevik, Etne, Sveen, Kvindherred og Strandebarm) er af ringe, iøvrigt af ingen Betydning; og for Nordhordlands Vedkommende, at det er af nogen Betydning for Hosanger og Brudvik, af ringe Betydning for Os, Fuse og Lindaas og iøvrigt af ingen Betydning. De Herreder i Hardanger og Voss Fogderi, der sælge mest Ost, ere: Evanger, Vangen, Ulvik og Røldal. Noget sælges fra Vossestranden, Vikør og Ullensvang, men fra Jondal kun ubetydeligt. Den Ost, som tilvirkes, er fornemmelig Gammelost og Primost, og Gjennemsnitsprisen er henholdsvis 17 og 23 Øre pr. M℔. At forsøge nogen Beregning over, hvor stort det aarlige Salg af Ost har været, vover jeg ikke efter de foreliggende Materialier.

Meierier og Ysterier findes ikke i Amtet.

Faarenes Antal ved Udgangen af dette og foregaaende Femaar var saaledes:

	1875.	1870.	1865.
i Nordhordlands Fogderi . .	101,986	97,348	105,295
- Søndhordlands — . .	73,049	70,414	72,609
- Hardanger og Voss — . .	51,346	50,872	48,714
tilsammen i Amtet	226,381	218,634	226,618

Faarenes Antal, der i dette Amt er større end i noget andet Amt i Riget, er altsaa nu omtrent det samme som i 1865, og Nedgangen i Aarene fra 1865 til 1870 skulde omtrent være balanceret af Opgangen i sidste Femaar. Faarene i Amtet ere fast overalt blandede med Cheviot- og tildels Blackface-Racen, og der viser sig fra alle Kanter af Amtet en levende Interesse for at faa dem yderligere forædlede, og i det Hele for Faareavlen. Selv i et Herred som Herlø, der ellers ligger saa langt tilbage, har man søgt at forædle sine Faar. Der indkjøbes Aar om andet ikke faa Springvædere fra Schæferierne paa Rosendal, Halsenøkloster og Stend, og man har Exempler paa, at de ogsaa indkjøbes fra Stavanger

Amt og Østlandet. Fodringen og Stellet er forbedret, og der er paa flere Steder i Henhold til Lov af 17de Mai 1873 fattet Beslutning om, at Springvædere ikke, medmindre de ere godkjendte, skulle kunne slippes paa Fællesbeite. For gode Springvædere har i Femaaret været betalt: i Etne 24 à 32 Kroner, i Skonevik 20 à 24 Kroner, i Kvindherred 32 à 40 Kroner, i Tysnæs 20 à 32 Kr. og i Strandebarm 40 à 60 Kroner.

Beregnes Gjennemsnitsprisen pr. Faar og Gjennemsnitsvægten pr. slagtet Faar efter Lensmændenes Forklaringer paa Schemaerne paa samme Maade, som ovenfor er gjort med Hensyn til Oxer og Kvier, fremkomme følgende Resultater:

i Nordhordlands Fogderi bliver Gjennemsnitsprisen	9	Kr.	33	Øre	og Gjennemsnitsvægten	2	BØ	18	MØ
- Søndhordlands — - —	11	„	43	„	- —	3	„	2	„
- Hardanger og Voss — - —	11	„	87	„	- —	3	„	2	„
og for hele Amtet - —	10	„	73	„	- —	2	„	23	„

Ved denne Beregning har jeg paa Grund af Forklaringernes Ufuldstændighed sat Aarstad, Askøen samt Dom- og Korskirkens Landsogne ud af Betragtning.

Den aarlige Uldafkastning pr. Faar skulde efter Lensmændenes Opgaver udgjøre:

8 MØ i Etne, Tysnæs, Os, Fuse, Ulvik, Jondal;
7 à 8 MØ i Strandebarm;
fra 6—7 MØ i Valestrand, Vangen, Fane, Ullensvang, Fitje, Skonevik, Fjelberg, Sveen, Fjeld, Hammer, Brudvik, Evanger, Vikør;
fra 5—6 MØ i Finnaas, Sund, Vossestranden, Haus, Stordøen, Kvindherred;
4 MØ i Herlø, Manger, Lindaas,
og $3^1/_2$ MØ i Hosanger.

Den meste Uld forbruges i Herrederne til Klæder, og Salg deraf er ikke for noget Herred angivet at være af „megen Betydning". For 2 Herreder af Nordhordland (Aarstad og Os), 5 Herreder af Søndhordland (Etne, Fjelberg, Sveen, Valestrand og Kvindherred) og 4 Herreder af Hardanger og Vos (Evanger, Vangen, Vossestranden og Ulvik) siges Udsalget dog at være af „nogen Betydning"; men Opgave over Kvantiteten foreligger ikke.

Salg af levende Kvæg er opgivet at være af megen Betydning for Herrederne: Etne, Sveen, Valestrand, Finnaas, Tysnæs, Kvindherred, Aarstad, Lindaas, Evanger, Vangen, Vossestranden og Ulvik; men hvormeget der sælges, er kun opgivet for ganske enkelte Herreder. Fra Tysnæs beretter saaledes Lensmanden, at der aarlig er solgt Storfæ og Ungkvæg for ca. 22,400, Faar for ca. 6,000, Gjeder for ca. 1,200 og Svin for ca. 6,000 Kroner, og i Forbindelse hermed kan anføres, at der, ligeledes efter Lensmandens Beretning, fra samme Herred i Femaaret er solgt Heste for ialt ca. 28,000 Kroner og indkjøbt Ungheste eller Føl for ca. 4,800 Kroner. Fra Aarstad sælges væsentligst udmelkede Kjør. Af Ulviks Herred er det fornemmelig Eidsfjord Sogn, som sælger Kreaturer, der drives over Fjeldet til Østlandet.

For følgende Herreder siges Salg af levende Kvæg at være af nogen Betydning: Skonevik, Fjelberg (ca. 2,000 Faar aarlig foruden Storfæ), Fitje (Melkekjør for ca. 6,400 Kroner aarlig), Fane, Os, Fuse, Fjeld, Herlø, Manger, Hosanger, Haus, Vikør (omtrent 40 Oxer og 100 Kjør aarlig) og Ullensvang.

Lensmanden i Sund har paa Schemaet anført, at derfra er solgt 500 Stkr. Storfæ og 650 Stkr. Faar, men dette gjælder antageligt den hele Femaarsperiode.

Gjedernes Antal var ved Udgangen af dette og foregaaende Femaar saadant:

	1875.	1870.	1865.	1855.
i Nordhordlands Fogd.	11,379	5,781	11,044	
i Søndhordlands Do.	6,643	6,914	8,289	
i Hardanger og Voss Do.	2,555	2,041	3,423	
Ialt over hele Amtet	20,577	14,736	22,756	29,192

Gjedeholdet skulde altsaa i Nordhordlands Fogderi i Femaaret 1865—1870 være formindsket med det Halve, men i sidste Femaar igjen have fordoblet sig og saaledes være naaet op til samme Høide som i 1865. Det turde imidlertid være tvivlsomt, om Opgaven for 1870 er rigtig.

Svineholdet var ved Udgangen af dette og foregaaende Femaar opgivet saaledes:

	1875.	1870.	1865.
i Nordhordlands Fogderi . .	1,606		2,407
i Søndhordlands Do. . .	2,112		2,596
i Hardanger og Voss Fogderi	1,859		2,147
I det hele Amt	5,577	7,513	7,150

Skjønt Svineholdet er i Aftagende i enkelte Herreder, saasom Skonevik, giver denne Tabel ikke det rigtige Indtryk. Det er nemlig helt almindeligt, at man skaffer sig Grisunger noget over Nytaar og slagter dem, før de blive aarsgamle, eller tæt under Jul, og som en Følge heraf komme de ikke med ved Optællingerne, naar disse foregaa netop ved Aarsskiftet. Lensmændene i Fjelberg, Fitje, Tysnæs og Sund have specielt gjort opmærksom paa denne Omstændighed, som vilde have havt til Følge, at Tallet var blevet meget, tildels mangedobbelt større, om Tællingen havde foregaaet midtsommers. For Fitje anslaar Lensmanden Svinenes Antal midt paa Aaret til 200 Stkr., men efter sidste Tælling skulde der 31te December 1875 kun være 24; i Sund fandtes 31te December 1875 kun 67 Svin, men Lensmanden siger, at

fast hver Gaardbruger i Herredet (som har ca. 550 Brug) holder Svin.

Foruden af Amtsagronomen, der saagodtsom det hele Aar færdes omkring i Amtet, faa Gaardbrugerne Veiledning, navnlig i Husdyrstellet, ogsaa af Amtets tre Dyrlæger, der en Maaned hvert Aar ere pligtige til at reise om i saadant Øiemed.

Somrene 1871 og 1874 har der af Staten været afholdt 2 Hesteudstillinger paa Voss, hvormed Dyrskuer af Hornkvæg og Faar og det første Aar tillige Udstilling af Smør, Ost og Landbrugsredskaber vare forenede. Videre har der Høsten 1871 og 1873 i Bergen været afholdt 2 Udstillinger af Landbrugsprodukter og Landbrugsredskaber, Frugt, Havesager og Husflidsarbeider, og i Forbindelse med dem holdtes der Dyrskuer paa Aarstad tæt udenfor Byen. Desforuden har der i Femaarets Løb omkring i forskjellige Herreder været afholdt 6 Fjøsskuer og 22 Dyrskuer, hvoraf to have været forbundne med Udstillinger af Smør og Ost.

Den ikke ringe Anledning til Belærelse i Landbovæsen, som saaledes har været tilbudt Almenheden, har været godt benyttet, og antages ved Siden af de gode Priser paa Produkterne at have i væsentlig Mon bidraget til det glædelige Opsving, som navnlig Amtets Fædrift har taget.

Foruden Amtets Landhusholdningsselskab, der har bidraget til næsten hvert eneste Fjøs- og Dyrskue, existerer der i flere Herreder Foreninger til Dyrenes Beskyttelse, Landboforeninger og Sogneselskaber, der allesammen synes med Forkjærlighed at arbeide navnlig for Fædriftens Opkomst.

III. Skovdriften.

Med Skoven i Amtet er det i Femaaret fremdeles gaaet tilbage, da der, paa Grund af stærk Efterspørgsel og høie Priser paa Brændeved og andet Træmaterial, er virket meget mere, end Skoven taaler. Stærkest har Tilbagegangen været i Søndhordland, hvor der i Femaaret har været drevet et livligt Skibsbyggeri. Baroniet Rosendals Skove, der for Størstedelen ligge i Søndhordland og kun for en mindre Del i Nordhordland (Fuse), ere fremdeles fredede, men den Skov, som tilhørte Lyseklosters Gods's Gaarde, er — naar undtages hvad Staten har kjøbt — betydelig forringet, da Kjøberne (de forrige Leilændinger) have ladet Skoven betale Kjøbesummen. Mindst antages Tilbagegangen at være i Hardanger og Voss Fogderi; om Vangens Herred, der vistnok er det skovrigeste i Amtet, siger Lensmanden endog, at Skoven vel ikke er gaaet frem, men heller ikke mærkbart tilbage.

Med Hensyn til Skovens Tilstrækkelighed til Behovet er efter Lensmændenes Besvarelser paa Schemaerne Forholdet saadant:

I Søndhordlands Fogderi have samtlige Herreder, paa Etne, Sveen, Fitje og Finnaas nær, tilstrækkeligt Bygningstømmer, Valestrand endog Overskud. I Nordhordlands Fogderi har kun Os, Fuse og Brudvik tilstrækkeligt Bygningstømmer. I Hardanger og Voss Fogderi har Vangen og Ulvik Overskud, Ullensvang tilstrækkeligt; de øvrige Herreder maa kjøbe.

Af Brændeved afgiver Skoven tilstrækkeligt eller endog Overskud i samtlige Søndhordlands Herreder alene Fitje undtagen og i samtlige Herreder i Hardanger og Voss Fogderi uden Undtagelse. I Nordhordlands Fogderi er der Overskud i Fuse, Lindaas, Hosanger og Brudvik, tilstrækkeligt i Os, Haus og Fane, men utilstrækkeligt eller slet Intet i Aarstad, Askøen, Dom- og Korskirkens Landsogne, Sund, Fjeld, Herlø, Manger og Hammer.

Til Gjærdefang giver Skoven tilstrækkeligt i alle Søndhordlands Herreder, paa Finnaas og Fitje nær, i alle Herreder i Hardanger og Voss Fogderi, men kun i 5 Herreder (nemlig Os, Fuse, Lindaas, Hosanger og Brudvik) af Nordhordlands Fogderi.

At Skov sælges til Udhugst, er ikke uden Exempel her i Amtet. Om saadanne Salg berettes specielt fra Fjelberg, Stordøen, Kvindherred og Hosanger.

Hvad der i Femaaret her i Amtet er virket og solgt af Skovprodukter udgjør tilsammentaget ikke lidet. Efter Lensmændenes og tildels Præsternes Indberetninger kan Følgende nævnes:

I Skonevik er der aarlig solgt ud af Herredet ca. 1,000 Favne Brænde; i Fjelberg er der aarlig solgt Bord, Birkeved, Tønder og ikke faa Tusinder Tøndestav; i Sveen og Valestrand, hvor i Femaaret 6 nye Cirkelsage ere opsatte, ligeledes Tønder og Tøndestav, og desuden have alle disse 4 Herreder leveret ikke lidet Skibstømmer og Jægtematerial. I det skovfattige Finnaas er ogsaa solgt Trævirke, nemlig Skibstømmer, og i 1875 150 Tylvter Sleepers til Jæderbanen; i Stordøen, der af Fogden i Søndhordland antages at være det skovrigeste Herred i Fogderiet, har efter Lensmandens Sigende endel Gaardbrugere ved Salg af Skoven skaffet sig ikke lidet Penge; i Tysnæs er i Femaaret fra Skoven hentet Tømmer, Skibs- og Jægtematerial, Ved, Tøndebaand og Tøndestav for en Sum, som Lensmanden ialt anslaar til 64,000 Kroner; i Kvindherred har Skoven afgivet ikke lidet Skibs- og Jægtematerial; i Strandebarm ligesaa endel Jægtematerial og desuden Brændeved; fra Ulvik er aarlig solgt ca. 1,000 Tylvter 4 Alens Bord foruden Baadmaterial til Baadbyggerne i Jondal; fra Vikør aarlig 20,000 Bundter Tøndebaand à 1 Kr. 33 Øre pr. Bundt; fra Ullensvang Brændeved og Tøndebaand i større Udstrækning end før; fra Vangen aarlig 80 Tylvter Tømmer og 90 Tylvter Smaalast, samt endel Planker, Bord, Tøndebaand, Næver og Bark; fra Hosanger (navnlig Mo og Exingedalen) er ikke lidet Birkebrænde ført til Bergen; fra Brudvik ligeledes lidt Ved, Næver og Bark; og endelig fra Masfjorden (Lindaas Herred) ikke lidet Træmaterial af forskjellig Art.

Dimensionerne og Priserne paa det Tømmer og den Smaalast, der er solgt fra Vangen, angives af Lensmanden saaledes:

Bjælker	af	16—20	Alens	Længde	og	8	Tommers	Top	ere	solgte	for	96	Kr.	pr. Tylvt.
Do.	-	12—16	—	—	-	8	—	„	-	—	-	48	„	- —
Sagtømmer	-	8—10	—	—	-	10	—	„	-	—	-	60	„	- —
Spær	-	10—14	—	—	-	6	—	„	-	—	-	20	„	- —
Bolværkstømmer . .	-	6—10	—	—	-	4	—	„	-	—	-	8	„	- —

Dette Tømmer flødes ned gjennem Vosseelven, sælges fordetmeste til Opkjøbere fra Osterøen og forbruges i og omkring Bergen.

Fra Tysnæs opgives det virkede Tømmer at være af 12 Alens Længde med 7 Tommers Top, og Prisen at have været 40 Kr. pr. Tylvt.

Fra Fjelberg opgives saadanne Dimensioner og Priser:

Bygningstømmer	8	Alen	langt,	6	à	7	Tommers	Top;	Pris	32 à 40 Kr.
Planketømmer	8—12	—	—	6 - 10		—	—;	„	40 - 64	„
Bordtømmer	4— 6	—	—	8 - 10		—	—;	„	24 - 40	„

Til Opelskning af Skov er i Femaaret Intet gjort, naar undtages, at et Træplantningsselskab i Bergen har udplantet i Aarstads og Askøens Herreder nær ved Byen ca. 80,000 Træer, og at man paa Landbrugsskolegaarden Stend har beplantet ca. 6 Maal.

Tjenlig Brændetorv findes paa de fleste Steder i Amtet og vinder mere og mere Indgang, og man faar haabe, at en almindelig Brug af Torv vil bevirke, at Skoven bliver mere skaanet. Amtsagronom Frostad har ogsaa i dette Femaar reist om i Amtet og meddelt Veiledning i Torvmyrens rette Behandling og i Torvtilvirkning, og er bleven afløst af en af ham oplært, af Amtskommunen lønnet Mand. Det er utvivlsomt, at denne Foranstaltning har baaret og fremdeles vil bære gode Frugter. Torv brændes allerede nu, efter hvad Frostad indberetter, paa en større Del af Stølene i Hardanger, Røldal, Skonevik og Exingedalen, og den kommer derhos mere og mere i Brug i Herreder, hvor Ved før var det eneste eller fremherskende Brændsel. Jordfællesskabet er, som i tidligere Indberetninger bemærket, ogsaa her i Veien og til megen Hinder for Torvmyrernes hensigtsmæssigste Drift. Fra Sveen sælges endel Torv til Haugesund. I Fitje i Søndhordland er en Torvdrift sat i Gang, der i 1875 solgte 2,500 Tønder. Ved Fleslands Glasværk i Fane har der til Værkets eget Brug været virket en hel Del Torv, idet 150 Mand have været holdte i Arbeide dermed om Sommeren. Desuden ere i Mangers Herred to Torvdrifter blevne satte i Gang, hvoraf den ene 1875 producerede over 8,000 Tønder; og endelig findes paa Fedje i Lindaas en større Torvdrift, der beskjæftiger 100 Arbeidere og producerer ca. 40,000 Tdr. aarlig.

Prisen paa Birkeved har i Femaaret været 14 à 16 Kr. pr. Favn, og tildels endnu høiere. Torv solgtes for ikke fuldt 80 Øre pr. Tønde.

IV. Fiskerierne.

Med Hensyn til Saltvandsfiskerierne henvises til de fra Amtet indgivne aarlige Beretninger.

Ferskvandsfiskeriet er i det Hele taget uden videre Betydning for Amtsdistriktet, og om dets Udbytte foreligger der ikke Oplysninger. Det siges dog fra Evanger og Ullensvang, at der i begge disse Herreder er større Tilgang af Lax end før. Om Amtets vigtigste Fiskeelve findes Oplysning i Beretningen for Femaaret 1861—1865.

V. Bergværksdrift.

Herom erhverves nu ifølge Indre-Departementets Cirkulære af 27de Januar 1876 Oplysning gjennem Bergmesteren. Jeg skal derfor her kun nævne nogle beslægtede Virksomheder.

Feltspat har i Periodens 4 første Aar været brudt i Tellevaag i Sund, men i 1875 har Driften næsten været indstillet. Ligeledes har siden 1872 Feltspat været brudt paa Langenæs i Sveen. Opgave over de udbrudte Kvanta og Salgspriserne haves ikke, men det sidstnævnte Brud er ved Ligningen af Fattigskatten for 1876 ansat til en Nettoindtægt af 5,100 Kr.'

Hellebrud findes i Fjelberg, Valestrand, Fuse, Vangen, Ulvik og paa Sollesnæs i Jondal; men kun det sidste har nogen Betydning. Det har i 1875 leveret 35,000 Stykker Tækningsheller à 27 Øre, 15,000 Stykker Plattingsstene à 20 Øre og 20 Kubikfavne Muringssten. Bruddet udleies Stykke for Stykke af Eierne mod, at de faa $^1/_3$ af de Heller og Plattingsstene, som udvindes.

Brynestensbrud drives fremdeles paa Øvrekvale og Langesæter i Ullensvang og har i Femaaret afgivet ca. 1,500 Voger aarlig.

Udbrydning af Kalksten har 1875 været drevet paa Mosterøen i Finnaas i noget større Udstrækning end før, idet der er udbrudt omtrent 300 Kubikfavne til en Gjennemsnitspris af 16 Kroner pr. Favn, leveret ombord i Fartøier. En Mand i samme Herred har drevet Kalkbrænderi og i 1875 brændt ca. 1,000 Tønder ulædsket Kalk og 200 Tdr. Melkalk, der fordetmeste gaar til Bergen og sælges for henholdsvis 40 Kroner og 16 Kroner pr. Læst. Ogsaa paa flere Gaarde i Onereims Sogn, Tysnæs Herred, brændes der Kalk, tilsammen omtrent 250 Læster aarlig à 14 Kroner pr. Læst, I 1875 opførtes der paa Gaarden Flakke i nævnte Sogn en Kalkovn, hvortil benyttes Kul. Den beskjæftiger 8 à 10

Mand og kan brænde 30 Læster pr. Uge; men da Stenen hentes fra Mosterøen, holdes det tvivlsomt, om Driften vil lønne sig.

VI. Fabrik- og Industrianlæg.

Da Industri-Statistiken for hele Riget er udarbeidet til Udgangen af 1874, vilde der, selv forudsat at fuldstænstændige Materialier havdes, kun være lidet at berette. Jeg skal imidlertid dog nævne nogle nye Anlæg.

I sidste Femaar ere et Par Sæbesyderier satte i Gang i Bergens umiddelbare Nærhed. Derhos ere flere Kornmøller dels udvidede, dels anlagte fra Nyt af. Størst er Vaxdals Mølle i Brudvik, der sattes i Drift 1873. Den drives ved Vand (angivet til 215 Hestes Kraft), har 4 Turbiner og 21 Malergange, og foruden Kontorpersonale og Opsynsmænd 38 faste Arbeidere. Næsfossens Mølle- og Sagbrug i Hosanger er ogsaa nyt; det begyndte sin Virksomhed i 1872, drives med Vandkraft (opgivet til 40 Hestes Kraft) og har 11 faste Arbeidere.

Nye Anlæg i Bergens umiddelbare Nærhed ere ogsaa: Bergens Traad- og Drevfabrik ved Møllendalselven, der drives med Vand (opgivet til 36 Hestes Kraft) og sysselsætter 40 Arbeidere af begge Kjøn; samt Fagerheims Not- og Garnfabrik, der drives ved Damp (15 Hestes Kraft) og sysselsætter 26 Arbeidere, ligeledes af begge Kjøn. Her kan ogsaa bemærkes, at Laxevaags Værk i Femaaret har faaet en rummelig Tørdok.

To Snellefabrikker ere i Femaarsperioden satte i Gang, nemlig Hardangers Snellefabrik i Jondal og Koldalsfossens i Fuse. Begge drives med Vand (henholdsvis 25 og 40 Hestes Kraft) og sysselsætter, det første 18, det sidste 10 Arbeidere, hvoraf nogle Drengebørn.

Bergens Glasværk paa Flesland i Fane, der leilighedsvis før er nævnt, begyndte sin Virksomhed i 1875. Det sysselsatte da til den egentlige Fabrikation 63 Arbeidere, og desuden om Sommeren 150 Mennesker (deriblandt ogsaa Kvinder og Børn) til Tilvirkning af Torv. Anlægget er i stor Stil og har kostet mange Penge, men har paa Grund af ugunstige Konjunkturer hidtil ikke lønnet sig.

Som nyt Anlæg maa endelig ogsaa nævnes Hovlands Uldspinderi i Ullensvang, oprettet 1875. Det drives ved Vand (opgivet til 52 Hestes Kraft) og syssselsætter 9 Arbeidere.

VII. Binæringer.

Haandværksdriften antages i de sidste 10 Aar at have gjort Fremskridt; ligesaa, skjønt i mindre Grad, Husfliden. Specielt indberetter Fogden i Hardanger og Voss, at Sandsen for industriel og haandværksmæssig Virksomhed i Femaaret maa siges at være videre udviklet, og nævner exempelvis, at det nu ikke er sjelden at se Smedier, Dreierværksteder o. s. v. drevne ved Vandkraft, hvor dertil er Anledning, især i Sørfjorden. Men ogsaa i de to andre Fogderier har nogen Fremgang i Haandværksdriften, saavidt skjønnes, fundet Sted. Det ældre Forhold, at enhver Gaardbruger var en Smule Skomager, en Smule Snedker, en Smule Smed o. s. v., Alt til eget Brug, er i Aftagende, og Følgen af at Skomagerarbeide, Snedkerarbeide o. s. v. nu mere end før samler sig paa en enkelt Haand maa jo være, at Vedkommende opnaar større Færdighed og at Arbeidet bliver saameget bedre. En saadan Udvikling af Forholdene, der formentlig er fælles for alle Egne af Landet, vil vel medføre, at Husfliden kommer at omfatte færre Gjenstande, og vil maaske derfor af Nogle ansees som mindre heldig. Den er imidlertid naturlig, og der vil nok alligevel være levnet Husfliden tilstrækkelig Plads og Virkefelt. Haandgjerningsskoler for Pigebørn have i Femaaret været holdte i Aarstad, Askøen, og 1 Aar i Etne. Desuden har en i Ulvik i 1873 stiftet Fattigforening faaet i Gang i Sognet en Skole, hvor Piger oplæres i Syning, Hekling og Strikning, og en Husflidsskole for mandlige Elever, der begge have været omfattede med Interesse. Pigeskolen havde i 1875 3 Lærerinder og 30 Elever og gav 3 Maaneders Undervisning. De to Lærerinder underviste gratis, men den tredie lønnedes af Eleverne. Husflidsskolen for mandlige Elever havde 1875 1 Lærer og 20 Elever, der 4 Timer daglig i 3 Maaneder undervistes i Snedkring, Dreining, Kurvfletning og Træskjæring, og har af Skolekassen nydt et Tilskud af 40 Kroner. Forøvrigt har ikke i Femaaret nogen Husflidsskole været i Virksomhed inden Amtet, men i Vangen er en saadan for Gutter sat i Gang i 1876. Af de almindelige simplere Klædningsstoffe tilvirke Kvinderne tilstrækkeligt, undtagen i Kystdistrikterne. Om Kvinderne i Herlø beretter Præsten, at de staa lavt i huslig Gjerning, og at det er smaat bevendt med Syning, Væven og Spinden. I Sund derimod er Spinden og navnlig Vævning nu almindelig blandt Kvinderne. En Udstilling, som Høsten 1875 holdtes i Finnaas, og hvor forholdsvis mange Kvindearbeider og navnlig vævede Sager vare at se, vidnede om at Vævning havde gjort god Fremgang i Herredet. Fra Skonevik berettes der, at Tilvirkning af Lærred og Strie er aftaget, fordi man synes at komme ligesaa billigt til det ved at kjøbe det hos Handelsmændene, men ellers sælges der saavel fra dette Herred som flere andre i Søndhordland (Etne, Sveen, Valestrand, Kvindherred og Strandebarm) noget Vadmel og strikkede Sager. Fra Tysnæs heder det, at, hvad der nu spindes og væves, er finere og bedre end før, fordi de fleste i den senere Tid have anskaffet sig bedre Rokke og Vævstole. Fra Herrederne i Hardanger og Voss Fogderi paa Røldal nær sælges der meget Vadmel og en Mængde Sengetæpper (Aaklæder og Kvitler). For Jondal ansættes Værdien af de i 1875 solgte Aaklæder til henimod 4,000 Kroner, men tilsvarende Opgaver savnes fra de øvrige Herreder. Fra Nordhordlands Herreder sælges af Klædningsstoffe saagodtsom Intet. Skræddere og Skrædderske r, hvilke sidste sy saavel Kvinde- som især Mandfolke-Klæder, findes i

tilstrækkeligt Antal i de fleste af Amtets Herreder. Kun fra Tysnæs, Aarstad, Askøen, Fane, Sund, Herlø og Manger forklares det, at der er for faa Skrædderarbeidere. Skrædderskerne have ofte lært sit Haandværk i Bergen og roses navnlig i Skonevik og Sveen som dygtige. Fra Evanger Herred berettes der, at der findes mange Symaskiner, og at der drives tre Skrædderværksteder, hvor tildels udenbygds Elever oplæres, samt at ikke ubetydeligt af færdigsyede Klæder føres ud og sælges af Handelskarle, navnlig i Nordhordland, og desuden af en i Vadsø bosat Kjøbmand, der er født i Evanger. Skomagere findes ligeledes i tilstrækkeligt Antal i de fleste af Amtets Herreder; kun i Skonevik, Fjelberg, Fitje, Tysnæs, Strandebarm, Os, Sund, Herlø, Manger og Lindaas siges der at være for faa. Med Smede ere alle Herreder tilstrækkeligt forsynede, undtagen Fitje, Fjeld, Herlø, Manger og Røldal. I de Herreder, hvor der har været drevet meget Skibsbyggeri, har der selvfølgelig ogsaa været meget Brug for Smede, og disse have derfor baade tjent godt og erhvervet sig Dygtighed og Færdighed. Navnlig siges dette at have været Tilfældet i Kvindherred og Skonevik, og i det sidste Herred har der været drevet et formeligt Smedeværksted med Svend og 2 à 4 Drenge. Fra Amtets Landbrugsskolegaard Stend i Fane sælges der, som før anført, adskilligt Smedearbeide. Fra Etne sælges Kjøreredskaber, Plouge, Ljaaer, Sauesaxe, Bor; fra Valestrand Ljaaer; fra Fjelberg Kjærrer, Harve, Hakker og Spader; fra Sveen Arbeidskjærrer, Hakkelsemaskiner, Drøftemaskiner, Plouge; fra Finnaas Ljaaer; fra Strandebarm ligeledes nogle Ljaaer; fra Lindaas diverse Smedarbeide; fra Hosanger Spader og Ljaaer; fra Evanger Navere, Knive, Saxe; fra Vangen Ljaaer, Knive, Saxe, Navere; fra Vossestranden Plouge; fra Ulvik Navere, Ljaaer; fra Ullensvang Ljaaer, Øxer, Saxe, Knive; fra Jondal diverse Smedearbeide, og fra Vikør Ljaaer og Tolleknive. Med Hensyn til Snedkerarbeide bemærkes, at der fra Ullensvang i Hardanger og Hosanger i Nordhordland sælges en Mængde malede Kister og Skrin. I Mjøsdalen i sidstnævnte Herred arbeides disse Kister og Skrin, der afsættes i Bergen, fabrikmæssigt, hvorved mindst 20 Arbeidere sysselsættes. Næsten alle Herreder i Søndhordlands samt Hardanger og Voss Fogderi siges at have tilstrækkeligt af Snedkere, og det samme siges om 6 af Nordhordlands Herreder, hvorhos det fra Fane berettes, at der sælges endel Gyngestole. I Virkeligheden gives der dog nok af egentlige Møbelsnedkere kun faa omkring i Bygderne. Spinderokke arbeides i Lindaas, Evanger, Ullensvang, Sund og Tysnæs; Vævskeer og Karder i Evanger; Vangen og Ulvik. Træsko forarbeides i flere Herreder, men til Salg væsentlig kun i Fuse, og især Os, hvorfra aarlig sælges 8,000 Par til en Værdi af ca. 1,400 Kroner. Trækjøreld (saasom Stamper, Bøtter, Øser, Slever, Øsekar, Træskaaler) tilvirkes og sælges tildels i Fjelberg, Vikør, Fane, Lindaas og Jondal, fra hvilket sidste Herred der i 1875 solgtes for ca. 1,600 Kroner. Af ikke liden Betydning for de fleste Herreder i Søndhordland er Stav- og Tøndetilvirkningen. Saaledes opgives fra Skonevik, at der i Femaaret er tilvirket 7,000 Tønder, der ere afsatte, fornemmelig i Bergen, til en Pris af 18 Kroner pr. Læst, hvorhos tilføies, at der nu leveres et bedre Produkt end før. I Fjelberg tilvirkes, som før anført, ikke faa Tusinder Tøndestav, der dels sælges uforarbeidede til en Pris af 20 à 24 Kroner pr. Tusinde, dels oparbeides til Tønder. I Sveens Herred drives ogsaa Tøndetilvirkning i stor Maalestok, og dets Bødkerarbeidere have været i stadigt Arbeide mest hjemme, tildels ogsaa i Haugesund, hvor de periodisk begive sig hen og faa en god Dagløn. Staven tilvirkes paa Cirkelsage, hvis Antal i Femaaret er bleven forøget med 6 nye. Fra Stordøen og Kvindherred er ligeledes leveret Tønder, men nærmere Opgave over Kvantiteten er ikke meddelt. Fra Tysnæs indberettes, at 28 Mænd, for den største Del Gaardbrugere, beskjæftige sig med Bødkerarbeide og tilvirke aarlig mindst 2,800 Tønder til en Pris af 20 à 24 Kroner pr. Læst; Staven findes og virkes inden Herredet, som har 5 Cirkelsage. Endelig sælges ogsaa Tønder fra Fuse i Nordhordland i ikke lidet Antal, som dog ikke nærmere kan opgives. Tøndebaand tilvirkes i store Mængder i Hardanger. Af større Sagbrug kan foruden Næsfossens i Hosanger, der forhen er omtalt, nævnes Rosendals i Kvindherred og og Frugaards paa Stordøen. Af mindre findes der omkring i Herrederne en hel Mængde. Deres Antal er kun opgivet for nogle enkelte Herreders Vedkommende. Saaledes er der i Hosanger 7, i Evanger 9, i Tysnæs 5, i Jondal 4, i Sund 1. I Sveen og Valestrand er, som nys sagt, deres Antal i Femaaret forøget med 6 nye. I Hosanger, Haus, Hammer og Lindaas (især Myking Sogn) findes der fremdeles mange saakaldte Bygningsmænd og Tingningsmænd, der i Femaaret have havt megen Sysselsættelse i og omkring Bergen. De drage tildels vidt om, lige op til Nordland, og nogle af dem handle tillige med Tømmer, som de opkjøbe paa Voss. Af Bagere findes der fremdeles kun faa, som drive Bagning for egen Regning; men almindeligvis holde de større Landhandlere en Bagersvend. En saadan lønnes i Skonevik med 200 Kroner aarlig foruden Kost og Logis. Af Farverier finder jeg i Indberetningerne nævnt: i Sund 2, i Fjelberg 2 og i Fitje 1, der drives af en Landhandler. Fra Fitje siges det derhos, at der nu farves mere hjemme i Bygden end før, men dog ikke tilstrækkeligt til Behovet. I Skonevik siges de saakaldte „Letekoners“ Tal at være bleven meget indskrænket, da en dygtig Farver har nedsat sig der. Saavidt jeg har kunnet erfare, er der nok i de fleste Herreder Folk, der drive Farvning som stadigt Haandværk. Af Garvere omtales i Indberetningerne i Tysnæs 1 og i Sund 1, der tillige er Skomager. I Ullensvang er et Garveri og i Hosanger flere, hvoraf det ene har ikke ubetydelig Afsætning. Fra Hammer og Haus heder det, at man der er tilstrækkelig forsynet med Garvere. I Skonevik

garve Bønderne selv; i Fitje derimod er Garvning hjemme mere og mere ophørt, hvorimod man sælger Skindene raa og kjøber Læder. Paa Stordøen har i Femaaret været en senere afdød Kurvbinder, der meddelte Undervisning i sit Haandværk. Ellers nævnes Kurvbindere ikke i Indberetningerne; navnlig nævnes de ikke i Ullensvang og i Vangen, hvor de dog i næstforrige Femaar fandtes. Malere omtales kun for Stordøens Vedkommende, hvorfra endel Malerarbeide skal afsættes, og for Hosangers, hvor flere af Skolelærerne have lagt sig efter Maling og tildels ladet sig undervise deri i Bergen. Fra Evanger og vistnok ogsaa Vangen sælges endel Bjælder og i Hosanger tilvirkes der endel Dør-Vridere og Skildter af Messing, som dreies ved Vandkraft og hovedsagelig afsættes i Bergen. Af Hjulmagere siges Fane og Lindaas at have tilstrækkeligt, Stordøen og Hosanger derimod utilstrækkeligt. Iøvrigt nævnes de ikke i Indberetningerne, men det siger sig selv, at de ogsaa findes i saadanne Herreder, som producere Kjøreredskaber til Salg, saasom Etne, Fjelberg og Sveen. Om Murere (Graastensmurere) heder det fra Finnaas, Stordøen og Fjeld, at man er tilstrækkeligt forsynet med dem. Iøvrigt nævnes de ikke specielt i Schemaerne eller Indberetningerne, hvoraf vel nærmest maa sluttes, at der ingensteds er nogen følelig Mangel paa dem. Fra Jondal sælges endel Blokværk, men ellers nævnes ikke Blokmagere i noget Herred. Om andre ikke ovenfor omtalte Haandværk ere de Oplysninger, der staa til min Raadighed, yderst spredte og ufuldstændige. Saaledes heder det, at Finnaas, Stordøen og Strandebarm have Mangel paa Blikkenslagere, de to førstnævnte Herreder tillige paa Bundtmagere og Hattemagere, og Finnaas desuden ogsaa paa Folk, der kunne forarbeide Olieklæder. Omvendt heder det fra Lindaas, at man der har nok af Glasmagere. Men disse Professioner nævnes ikke i Schemaerne eller Indberetningerne fra andre Herreder, uden at man kan vide, om Aarsagen hertil er, at de ikke savnes, eller kun at vedkommende Lensmand ikke er kommen at tænke paa dem.

Indsamling af Sø- og Aalegræs drives i Sund og indbringer aarlig ca. 800 Kroner. Af vilde Bær (Blaabær og Tyttebær) samles der hist og her en ren Ubetydelighed, og i Eidfjord (Annex til Ulvik) af Multer 20 à 30 Tønder om Aaret. Biavl er ukjendt i Amtet.

Isskur foregaar nu aarligaars paa Smaavandene i Bergens Nærhed, fornemmelig til Brug for Ølbryggerierne. Enkelte Aar skjæres der i Sveen lidt Is, der føres til Fiskepladsene Røvær og Utsire; og paa Stolmen i Sund har der hvert af Periodens 5 Aar (undtagen 1873, da ingen Is fandtes) været samlet omtrent 3,000 Tønder Is, der benyttes til den ferske Lax og Kveite, som om Sommeren afsendes til England. Endelig blev i 1875 i Hosanger skaaret 1,100 Tons Is, hvormed 110 Mand sysselsattes i 16 Dage, men i hvilket Øiemed dette skede, og navnlig om Isen blev udskibet, er ikke oplyst.

Jagten er ikke af nævneværdig Betydning for noget Herred i Amtet, undtagen for Evanger, hvorfra der i 1874 og 1875 efter Lensmændenes Beretning er solgt Vildt, fornemmelig Ryper, fangede i Snarer, for over 4,000 Kroner om Aaret. Det meste Vildt, som i Amtet jages eller fanges, er Ryper, Aarhøns og Harer, samt lidt Ræv, Oter og Maar.

Hampespinden og Notebinden, der endnu i næstforrige Femaar var saa almindelig, er i nogle Herreder betydelig aftaget. Dette siges udtrykkeligt for Mangers og Herløs Vedkommende, og maa ogsaa gjælde for Hammers, hvor denne Syssel før var saa udbredt, saasom Lensmanden paa Schemaet slet ikke nævner den, men tvertom forklarer, at Herredet maa siges blottet for ethvert Slags Binæring. I Modsætning hertil berettes det af Lensmanden i Sund, at Kvinderne der spinde en stor Del Hamp til Nøter og Garn, og at enkelte stadig ere sysselsatte dermed og ikke befatte sig med andet Arbeide, samt af Lensmanden i Finnaas, at Notebinding i de senere Aar har sysselsat ikke faa, især gamle Folk, men at Betalingen er liden, da selv en øvet Arbeider ikke kan tjene mere derved end 17 à 23 Øre pr. Dag.

Baadbyggeri drives i Skonevik, Sveen, Valestrand, Fitje, Stordøen, Fane, Fuse, Sund, Haus og Brudvik, men for enkelte af disse Herreders Vedkommende kun i liden Udstrækning og ikke i noget af dem i saadan Udstrækning, at det fyldestgjør Herredets eget Behov. Fra Sunds Herred, der har 7 Baadbyggere, hvoraf nogle ere flinke og meget søgte, sælges vel enkelte mindre Baade, men de større maa kjøbes udenfor Herredet. I Herrederne Fjelberg, Finnaas, Tysnæs (der har 10 Baadebyggere), Ullensvang og Vikør bygges der derimod omtrent tilstrækkeligt til Behovet, og fra Kvindherred, Strandebarm, Os og Jondal sælges der en hel Del. For Kvindherred er Antallet af de ud af Herredet solgte Baade opgivet til 50 aarlig til en Pris af 32 à 48 Kroner efter Størrelsen; for Strandebarm til 500 à 600 aarlig til en Gjennemsnitspris af 48 Kroner, hvortil kommer 4 à 5 saakaldte Skuter eller Førebaade til en Gjennemsnitspris af 320 Kroner pr. Stykke; for Os til 40 større og mindre aarlig til et omtrentligt Salgsbeløb af 2,400 Kroner; og endelig for Jondal for Aaret 1875 til 100 større Baade à 240 Kroner og 220 mindre Baade à 40 Kroner, altsaa i dette ene Aar ialt for 32,800 Kroner. Jondals-Baadene sælges til Stavanger og Bergen, ja gaa dels lige til det Trondhjemske. I Lindaas, hvor man efter næstforrige Femaarsberetning skulde være begyndt med Baadebygning, siges nu ingen saadanne at være byggede.

Som foran berørt har der i Femaaret været drevet et livligt Skibs- og Jægtebyggeri, fornemmelig i Søndhordland. Saaledes er der bygget:

i Skonevik . . .	24	Fartøier	(Galeaser og Jagter)	ialt drægtige	1,352	Kommercelæster.
- Fjelberg . . .	20	—	(en Skonnert, Jagtegaleaser og Jagter)	- —	954	—
- Valestrand . . .	1	—	(en Jagtegaleas)	- —	80	—
- Sveen	3	—	(to Jagtegaleaser, en Jagt)	- —	182	—
- Finnaas	1	—	(en Skonnert)	- —	110	—
- Stordøen . . .	16	—	(2 Dampskibsskrog, 3 Skonnertbrigger, 8 Galeaser og 3 Jagter)	- —	876	—
- Kvindherred . .	21	—	. . . . .	- —	1,123	—
- Tysnæs	13	—	(Jagter)	- —	230	—
- Strandebarm . .	15	—	(5 Skonnerter, 1 Galeas og 9 Jagter)	- —	660	—
Ialt i Søndhordland	114	Fartøier	. . . . .	med en Drægtighed af	5,567	Kommercelæster.

For de 2 andre Fogderiers Vedkommende staa ikke fuldstændige Oplysninger til min Raadighed. Hvad jeg ved, er kun, at der i Ullensvang i Femaaret er bygget 4 Fartøier med en samlet Drægtighed af 94 Kommercelæster, i Vikør i 1874 en Skonnert paa 45 Læster, og i Fuse i Nordhordland i 1874 og 1875 4 Fartøier af tilsammen 80 Læsters Drægtighed. Hertil kommer endvidere, hvad der er bygget paa de store Skibsværfter i Laxevaag, men hvorover jeg ikke har Opgave.

De fleste i Søndhordland byggede Fartøier ere solgte udenfor Bygden. De ere leverede i bukkefærdig Stand (ɔ: med Rundholter og Beslag, men uden Rig), og betaltes i Skonevik med 240 à 280, i Strandebarm med 280 à 300 Kroner pr. Commercelæst. Fra begge disse Herreder heder det, at, da Priserne paa Jern og Træmaterial og Daglønnen har været høi, er det tvivlsomt, om Bygherrerne have havt nogen synderlig Fortjeneste; men for Arbeidsfolkene har Virksomheden selvfølgelig været et stort Gode.

Efter den officielle Statistik havde Amtet ved Udgangen af 1874 448 Seilfartøier med en Drægtighed af 4,860 Commercelæster og en Besætning af 1,856 Mand, samt 2 Dampfartøier af 32 Læsters Drægtighed og med 7 Mands Besætning. Ved Udgangen af 1875 havde man de samme to Dampskibe, men Seilfartøiernes Antal var nedgaaet til 439, Drægtigheden derimod stegen til 5,434 Læster, og deres Besætning udgjorde ca. 1,500 Mand. Det er formentlig Vaarsildefiskets Ophør, der har bevirket, at man har skilt sig ved flere mindre Fartøier og skaffet sig større i Stedet. Disse 439 Seilfartøier vare fordelte saaledes paa Fogderierne:

i Nordhordlands Fogderi	97	Seilfartøier,	drægtige	973	Læster	og	med	Besætning	af	266 Mand.
i Søndhordlands Do.	212	—	—	2,962	—	—	—			732 —
i Hardanger og Voss Fogderi	130	—	—	1,499	—	—	—			502 —
Ialt	439	Seilfartøier,	drægtige	5,434	Læster	og	med	Besætning	af	1,500 Mand.

I Nordhordland var det Os, Fuse og Sunds Herreder, som havde de fleste Fartøier (nemlig 66 af 744 Læsters Drægtighed), i Søndhordland: Skonevik, Tysnæs, Strandebarm og Kvindherred (nemlig 144 af 2,323 Læsters Drægtighed), i Hardanger og Voss Fogderi: Jondal og Ullensvang (nemlig 97 af 1,132 Læsters Drægtighed). Amtets Fartøier gaa mest i Fart paa Nordland og Finmarken i Anledning af de der faldende Fiskerier.

Allerede heraf fremgaar det, at Søfarten er en for Amtet vigtig Næring, og desuden maa det erindres, at mangfoldige i Amtets forskjellige Herreder hjemmehørende Søfarende tage Hyre med Skibe fra Bergen og andre Byer. Fra Skonevik beretter Lensmanden, at omtrent 200 stadigt fare tilsøs for en Hyre af 10 eller 14 Kroner pr. Uge, alt eftersom de holde sig selv Kost eller ikke, og han ansætter derfor den Hyre, som aarlig optjenes i Herredet, til ca. 100,000 Kroner. Og Lensmanden i Tysnæs beretter, at der af hans Herred i inden- og udenrigsk Fart reiser omtrent 460 Mand, største Delen som Matroser, men en Del som Førere af egne og Andres Fartøier, og da fordetmeste paa Nordland og Finmarken, samt at Bruttofortjenesten af Fartøierne og Hyren kan anslaaes til 280,000 Kroner aarligt. De unge Søfarende karakteriseres i Almindelighed som lidet økonomiske, men om dem fra Tysnæs siger Lensmanden, at de ere sparsommelige og lægge sig Penge tilbedste.

Med Hensyn til Handelen bemærkes, at der i Amtet ved Femaarets Udgang fandtes følgende Forbrugs-, Spare- eller Handelsforeninger:

Foreningens Navn.	Herredet.	Naar stiftet.	Omsætning i 1875.	Medlemmernes Indskud (Grundfond) ved Udgangen af 1875.	Foreningens egen Eiendom (Reservefond) ved Udgangen af 1875.
			Kr.	Kr.	Kr.
1. Laxevaags Forbrugsforening	Askøen	1874	10,520	936	„
2. Fane Do.	Fane	1874	21,600	1,200	400
3. Mykings Do.	Lindaas	1874	26,000	1,344	560
4. Mo Do.	Hosanger	1873	15,200	3,372	608
5. Arne Do.	Haus	1867	52,000	3,220	2,416 Kr. og desuden et til 5,200 Kr. tax. Hus, hvorpaa skyldes 3,200 Kroner.
6. Stamnæs Do,	Brudvik	1874	18,000	5,008	1,200
7. Høilandssundets Do.	Skonevik	1874	28,000	800	1,000
8. Aakrefjordens og Stordalens Forbrugsforening	Skonevik	1874	18,000	1,556	2,292
9. Kvindherreds Handelsforening	Kvindherred	1874	28,000	4,000	1,600
10. Evangers Forbrugsforening . .	Evanger	1872	72,272	9,688	1,756
11. Vossestrandens Do. . .	Vossestranden	1873	28,000	5,200	„
12. Gravens Handels- og Forbrugsforening	Ulvik	1873	32,000	2,280	1,368
13. Ulviks Do. Do.	Ulvik	1869	12,000	Intet Grundfond; hvert Medlem betaler ved Indtrædelsen Kr. 1,20.	800
14. Vangsbygdens Do. Do.	Ulvik	Juli 1875	7,200	Intet	Intet Opgjør
15. Odde Forbrugsforening . . .	Ullensvang	1873	20,000	Intet	Intet
16. Indre Ullensvangs Do. . . .	Ullensvang	1871	25,000	Intet	3,200
17. Ullensvangs Do. . . .	Ullensvang	1870	28,496	3,800	3,892
18. Kinserviks Do. . . .	Ullensvang	Opgave	er ikke	meddelt.	
19. Jondals Do. . . .	Jondal	1875	20,000	2,800	400
20. Noreimssundets Do. . . .	Vikør	1874	35,200	1,520	Nettoudbyttet for 2 Aar Kr. 815,7 udlignet paa Medlemmerne som Udbytte.
21. Østensø Do. . . .	Vikør	1874	28,000	Intet	Intet

Ved Udgangen af 1870 existerede kun 4 af disse Foreninger, saa at ikke mindre end 17 ere oprettede i Femaaret. Evangers sees at have havt den største Omsætning, og om den siger Lensmanden, at den udfolder en betydelig Virksomhed, og at den har kjøbt Hus og ladet opføre Søbod og Bageri.

Af Landhandlere og Frihandlere fandtes ved Udgangen af 1875 i Nordhordland 114, i Søndhordland 104 (hvoraf 26 med Kongelig Bevilling og 73 med Fogedbrev) og i Hardanger og Vos 56, altsaa for det hele Amt 274. I Søndhordlands samt Hardanger og Vos Fogderi har Ingen Ret til at sælge eller skjænke Brændevin, men i Nordhordland gives der endnu Nogle som have saadan Ret, deraf tre i Sunds og en i Mangers Herred. Omsætningen er hos flere af de Handlende kun liden. Fogden i Søndhordland siger, at deres Antal ikke staar i rimeligt Forhold til Behovet, og at det endnu er altfor almindeligt, at Folk slaa ind paa denne Næringsvei uden at besidde de nødvendige Betingelser: merkantil Dannelse og Driftskapital. Hvad her er sagt om Søndhordland, gjælder tilvisse ogsaa de to andre Fogderier.

I Evanger og Vangen gives der mange saakaldte Skræppe- eller Kramhandlere. De reise nu ikke saameget om inden Amtet, men søge sit Marked længere borte. Fra Evanger beretter Lensmanden, at færdigsyede Klæder, som alt før anført, af omreisende Handelskarle sælges i ikke ringe Mængde i Nordland, og at Handel, navnlig Kramhandel, er en meget yndet Næring, som Enkelte begynde med som Børn og fortsætte sit hele Liv igjennem. Han tilføier, at det især er de mange Kramkarle eller Skræppekarle, som have forøget Distriktets Pengekapitaler, og at de mest bereise Kystdistrikterne, tildels

endog besøge Sverige. Efter dette skulde denne Handel nu være bleven mere indbringende, end den skildres for 10 Aar siden.

Den i næstforrige Femaarsberetning omhandlede saakaldte „Fjordhandel" drives af Hardangerne omtrent i Maalestok som før. En noget lignende Handel omtales ogsaa fra Skonevik, men den omfatter væsentlig kun Ved, Bark og Næver, og Jægte- eller Skøiteførerne derfra søge derhos ikke sit Marked saa langt borte, men i de nærmeste Byer.

Om Handelen med levende Kreature og navnlig Smaler kan jeg ligeledes henvise til Beretningen for Aarene 1861 til 1865; navnlig gjælder det fremdeles, at Smalehandelen i de sydlige Herreder af Søndhordland er meget yndet af den opvoxende Ungdom. Lensmændene i Stordøen og Skonevik nævne denne Omstændighed som en af Grundene til, at det nu er saa vanskeligt at faa Tjenestedrenge, og den sidste siger, at denne Handel fremavler Dovenskab og i det Hele virker demoraliserende. Om den giver noget pecuniært Udbytte, holdes for tvivlsomt; dog heder det fra Sveens og Valestrands Herreder, at Unggutterne der ikke alene have en særdeles Lyst, men ogsaa et godt Greb paa denne Slags Handel. Ogsaa i Fane i Nordhordland er navnlig Ungdommen begyndt at drive en Kvæg- og Smalehandel, over hvilken Dommen lyder ganske som i Skonevik.

VIII. Tilstanden i Almindelighed.

Amtets Folkemængde var ved Tællingerne i 1865 og 1875 henholdsvis 113,403 og 121,527. Af dets tre Fogderier havde ved sidste Tælling Nordhordland 62,789, Søndhordland 34,067 samt Hardanger og Voss 24,671 Indbyggere. Ved Femaarets Udgang var Søndre Bergenhus af alle Landets Amter og Nordhordland af alle Landets Fogderier det folkerigeste.

Almueskolevæsenet gjør overalt mere eller mindre Fremgang, og Kommunerne, — ikke alene de bedre stillede som Vangen, men selv de fattigere som Fjeld, — viser sig i Regelen offervillige, hvor det gjælder Bevilgning til Skolen. Lære- og Læselysten er i Stigende, hvilket blandt Andet viser sig derved, at Tidsskrifter og Aviser vinde mere og mere Udbredelse. Exempelvis kan nævnes, at i 1875 holdtes der af saadanne i Skonevik 160 Exemplarer (i 1870 kun 72), i Fjelberg 210, i Sveen og Valestrands Herreder tilsammen 113 (i 1870 104), i Tysnæs 114, i Sund 73 og i Jondal 118. Ogsaa fra andre Herreder, saasom Fitje, Herlø, Brudvik, Kvindherred og Vossestranden berettes der, at Aviser og Tidsskrifter holdes i ikke ringe Antal. I Ullensvang og paa Vangen udkommer der endog to Aviser, som ikke have saa ganske liden Udbredelse i de nærmeste Herreder. Hvor Almuebibliotheker findes benyttes de flittigt, især af den opvoxende Slægt.

Sædelighedstilstanden er — saafremt man kan slutte sig til den efter de uægte Fødslers Antal — i det Hele ret god. I 8 Præstegjæld i Nordhordland (Fjeld, Sund, Herlø, Lindaas, Hammer, Hosanger, Fane og Os) var Fødslerne i Femaaret ialt 5,232, deraf uægte 164 eller 3,13 %. I 4 Præstegjeld i Hardanger og Voss Fogderi (Røldal, Ullensvang, Vikør og Ulvik) var Fødslernes Antal ialt 1,736, deraf uægte 44 eller 2,53 %. I Kvindherred og Fjelbergs Præstegjæld i Søndhordland vare Fødslerne henholdsvis 632 og 567, deraf uægte 15 og 35 eller 2,37 % og 6,17 %. Det sees heraf, at i Fjelberg er Tilstanden mislig, men ellers forholdsvis god. Iøvrigt bør det oplyses, at de Uægtefødtes Forældre ofte senere ægte hinanden. Dette var i Kvindherred Tilfældet med 4 Par, i Hosanger (hvor de Uægtefødtes Tal var 15) med 7 Par, i Os (hvor de Uægtefødtes Tal var 42) med nogle Forældrepar, og i Ullensvang (med 19 Uægtefødte) med de fleste Forældrepar. Tog man Hensyn hertil, vilde ovenstaaende Procenttal vise et endnu gunstigere Resultat. For Fanes Vedkommende, der havde 19 Uægtefødte, bør desuden bemærkes, at 10 af disse fødtes af udenbygds Kvinder, der fornemmelig hørte hjemme i Bergen og Bergens Forstæder. For de andre Præstegjælds Vedkommende har jeg ikke fuldstændige Opgaver. I Skonevik (3,210 Indbyggere) var der i Femaaret 24, i Etne (2,506 Indbyggere) 37, i Finnaas (4,321 Indbyggere) 25, i Fitje (2,343 Indbyggere) 4, i Manger (4,657 Indbyggere) 21 og i Brudvik (2,211 Indbyggere) 4 Uægtefødte; men Totalsummen af de Fødte er ikke opgivet, og følgelig kan heller ikke Procenttallet angives. At Tallet og vistnok ogsaa Procenttallet for Etne er saa høit, staar nok i Forbindelse med, at Militairet exercerer der om Somrene. I Os, hvor ligeledes Militairet har Øvelse, var i Femaaret af 516 Fødte 42 eller vel 8 % uægte. I Sveen og Tysnæs betegne Præsterne Sædelighedstilstanden som rosværdig, idet der for det førstnævnte Præstegjelds Vedkommende tilføies, at de uægte Børn ere meget faa; om Strandebarm hedder det, at uægte Fødsler ikke ere hyppige; om Aarstad, at 3 à 4 % af de Fødte ere uægte, og at Mødrene gjerne ere fra Bergen, samt at i det Hele Sædelighedstilstanden er god, forsaavidt de Fastboende angaar, men ofte mislig forsaavidt vedkommer de mange Værks- og Fabrikarbeidere. I Askøen betegnes Sædelighedstilstanden som ret god med Tillæg, at de uægte Fødsler ere faa, i Haus som tilfredsstillende, og fra Voss oplyser endelig Præsten, at de Uægtefødte i 1875 kun udgjorde 3 % af de Fødte, og tilføier, at Præstegjeldet med Hensyn til Sædelighed og Ædruelighed gjør Fremgang, og at den Vildskab, hvorfor det for ikke længe siden havde et slemt Ord, er i stærkt Aftagende. At Forlovede flytte sammen tildels rum Tid før Vielsen, er fremdeles almindeligt og omtales navnligt i Indberetninger fra Fitje, Askøen, Fjeld, Herlø, Hammer, Hosanger og Brudvik, altsaa de ydre Herreder. Saadan Sammenflytning sker med Forældrenes Samtykke, og holdes ikke for nogen Skam. Følgen er, at Bruden hyppig er frugtsommelig, naar hun staar for Alteret, ja dette siges for Fitje og Herlø endog at

være Tilfældet med de fleste. Natteløberi er ukjendt i Amtets ydre Herreder. Derimod er det ikke ganske ukjendt i den østre Del af Brudvik, der grændser mod Evanger, og i Skonevik. Sit egentlige Hjem har Uskikken i Hardanger og Voss, men er dog i Aftagende. I Ullensvang siges den saagodtsom ophørt, i Ulvik mener Præsten, at den snarest er aftagen; fra Voss hedder det, at der navnlig fra Skolelærernes Side arbeides mod den, og fra Vikør, at den fremdeles finder Sted, men dog kun tildels. I Nabopræstegjeldet Strandebarm er denne Uskik ukjendt.

Ædruelighedstilstanden er overhovedet god og har i det Hele forbedret sig. Af habituelle Drankere gives der ikke mange i Amtet. Lensmanden i Skonevik (med 3,210 Indbyggere) siger, at Drankere eller forfaldne Personer ikke findes i Herredet; Præsten i Hammer (med 5,600 Indbyggere) siger, at han i hele sit Præstegjæld ikke ved at nævne en eneste egentlig Drukkenbolt, og det samme siger Lensmanden i Manger (med 4,657 Indbyggere) for sit Herreds Vedkommende. I lignende Retning gaa Udtalelserne fra andre Kanter. Saaledes siger til Exempel Præsten i Fjeld, at man der kun har en habituel Dranker, Præsten i Finnaas, at der i det høieste kun er 3 Drankere, Præsten i Haus, at der kun er 3 à 4 Drankere, og Præsterne i Sveen, Kvindherred, Sund, Lindaas, Ullensvang, Ulvik og Vikør, at kun ganske enkelte Personer ere hengivne til Drik. Naar Ædruelighedstilstanden i det daglige Liv skildres af Præster og Lensmænd, betegnes den dels som rosværdig (Sveen, Tysnæs, Jondal, Vikør) eller god (Etne, Fitje, Manger, Brudvik, Voss), dels som upaaklagelig (Lindaas, Hammer), dels som almindelig eller fremherskende (Kvindherred, Strandebarm, Røldal, Ullensvang, Ulvik), og for flere Præstegjeld tilføies, at den er i mere eller mindre Fremgang (Skonevik, Etne, Herlø, Hosanger, Evanger, Vossestranden, Os). Men medens Folket hjemme i det daglige Liv er nøgternt, have Mange ingen Betænkelighed ved at tage sig en Rus, naar de gjøre Byreiser, og som en Følge heraf vil den, der væsentlig kun ser Bønderne i Byen, lettelig komme til at dømme dem meget for strængt i denne Henseende. For Almuen i de Bergen nærmest tilstødende Herreder, (Askøen, Fjeld, Sund, Fane, Manger, Hammer) ere Byreiserne farligst, fordi de falde saa meget hyppigere; men alligevel lyde Udtalelserne saa gunstigt, som forhen anført for Fjelds, Mangers og Hammers Vedkommende. For Fanes Vedkommende siger Præsten, at husligt Fylderi er sjeldent, men at den Sædvane at beruse sig paa Byreiser, er tiltaget. Ved Bryllupper, Begravelser, Barselsgilder o. s. v. er det endnu mangesteds almindeligt, at Folk beruse sig; dog spores ogsaa i dette Stykke Fremgang. Om saadan Fremgang vidnes der fra Skonevik, Sveen, Kvindherred, Fane, Os, Askøen, Manger, Hosanger, Brudvik, Evanger, Voss, Ullensvang og Røldal. Mørkere er Skildringen af Forholdene ved de festlige Sammenkomster fra andre Kanter. Saaledes siger Præsten i Fjeld, at uden at Alkoholen rigelig strømmer, bliver intet Barn døbt, intet Bryllup feiret, intet Lig stedet til Jord, ingen Fællesfangst delt, og at derfor et Gjæstebud, hvor det gaar sømmeligt til, er en stor Sjeldenhed. Og Præsten i Herlø siger, at det i Bryllupper og Begravelser er gjennemgaaende almindeligt, at endog Bygdens bedste Mænd beruse sig, og at det ikke er sjeldent i Gilder, at selv Kvinderne ere drukne. At Forholdet er saadant i Herlø, staar i en paafaldende Modsætning til, hvad der berettes fra Nabopræstegjeldet Manger; thi her er det efter Præstens Indberetning sjeldent i Bryllupper og Begravelser at se en endog blot halvberuset Mand. Det bør forøvrigt tilføies, at trods den mørke Skildring af de selskabelige Sammenkomster i Fjeld og Herlø, siges det dog at være bedre end før. Fra Ulvik beretter Præsten, at det holdes for en Skam at vise sig drukken paa Landevei, men at en Rus i et Bryllup eller et Gravøl hører til de selskabelige Fornøielser, og at det ved Dansegilder ofte gaar raat og vildt til, hvilket dog i den sidste Tid har bedret sig. Stadigt at være forsynet med Brændevin hjemme i Husene er ikke almindeligt, men til Høitiderne, navnlig Julen, pleier man at gjøre Indkjøb deraf. Fra Fjelberg, navnlig den Del, der ligger paa Fastlandet, og som har 3 Ølbryggerier, henter man jevnlig Brændevin fra Bergen, og her er derfor ikke alene, som foran berørt, Sædeligheds- men ogsaa Ædruelighedstilstanden mindre brav. Denne Del af Fjelberg er overhovedet omtrent det eneste Strøg i det hele Amt, hvor Ædrueligheden i det Hele maa antages at være i Tilbagegang.

Renligheden og det huslige Stel staar i de yderste Kystherreder paa et lavt Standpunkt vel nærmest som en Følge af, at Kvinderne udføre en væsentlig Del af Udearbeidet. Navnlig skildres Kvinderne i Herlø som udygtige til al huslig Gjerning. Det gaar dog ogsaa i Kystherrederne fremad i denne Henseende. Saaledes meldes der om Fremgang i Fitje (hvor iøvrigt efter Præstens Sigende Sæbe betragtes som Luxus), i Finnaas, i Askøen og i Sund. Om det sidste Herred beretter Lensmanden, at Gulvene nu vadskes mindst en Gang ugentlig, medens de før kun vaskedes en eller et Par Gange om Aaret. I de længere inde fra Havet liggende Herreder (saasom Skonevik, Fjelberg, Tysnæs og Hosanger) er Renligheden upaaklagelig, ja for Hosangers Vedkommende beretter Præsten, at man saa smaat er begyndt at male sine Huse indvendig, og at det ikke er sjeldent at se Blomsterpotter i Vinduerne. Sandsen for huslig Hygge og Komfort er overhovedet voxende og Husene indrettes bekvemmere og rummeligere og udstyres bedre.

Kostholdet antages i det Hele taget at være blevet bedre. Dette berettes udtrykkeligt for Tysnæs, Skonevik, Sund og Fjelberg (i hvilket sidste Herred der aarlig forbruges 15,000 à 20,000 ℔ Kaffe om Aaret eller 4 á 5 ℔ pr. Individ), men gjælder ganske vist over det hele Amt. I de yderste Kyststrøg er Kosten dog fremdeles yderlig tarvelig, tildels endog ynkelig, saasom i Fjeld, hvor Smør efter Præstens Sigende

er Luxus. For at ophjælpe Husstellet omkring i Bygderne, har Landhusholdningsselskabet mod Udgangen af Femaaret faaet 2 Piger og senere 2 til anbragte ved Abildsø Husholdningsskole. Disse Piger skulle være forpligtede til i Løbet af 3 Aar at virke i Landhusholdningsselskabets Tjeneste ved at reise om og give Husmødre Veiledning i deres Husgjerning. Skjønt Fordringerne til Livet i det Hele taget ere stigende, hvilket et Sted kan vise sig mest fremtrædende i en Retning (saasom med Hensyn til Boliger og Klæder), et andet Sted i en anden Retning (saasom med Hensyn til Kosthold, Brugen af Kaffe og Tobak), maa Levesættet i det Store taget siges at være tarveligt. Den daglige Levemaade er hos den ene Nabo omtrent den samme som hos den anden, uanseet at den ene kan være en bemidlet og den anden en ubemidlet Mand. Ødselhed og Flothed er sjelden paa denne Kant af Landet, undtagen tildels hos Ungdommen og navnlig de unge Søfarende, der specielt gjerne ville have Klæder af Bysnit og af finere Stof, end de fra Hjemmet ere vante til. Om en slig Tilbøielighed hos Ungdommen berettes der fra Skonevik, Fjelberg, Fitje, Fjeld, Askøen, Manger og Sund.

Samlivet inden Husstanden og mellem Naboer er i Regelen sømmeligt og fredeligt, men Barnetugten vistnok noget slap, hvilket udtrykkeligt siges fra Fjelberg. Fra de ydre Herreder (saasom Sund, Fitje, Fjelberg) berettes det, at Tjenestetyendet behandles som Lemmer af Familien, spiser ved Husbondens Bord og klæder sig som Husbondsfolket, saa at en Fremmed, der kommer tilgaards, ikke vil kunne sige, hvem som er Søn eller Tjenestedreng, hvem der er Datter eller Tjenestepige. Om Husmændene siges det fra Sund, som af saadanne har 74 med og 53 uden Jord, at de nyde samme Agtelse og i det Hele staa paa lige Fod med Gaardbrugerne, og saavel fra dette som fra andre Herreder (Fjeld, Fitje, Fjelberg og Jondal), at de i økonomisk Henseende ikke sjelden staa sig bedre end de mindre Gaardbrugere. Jeg er dog tilbøielig til at tro, at den her beskrevne Lighedstilstand i social Henseende er mindre fremtrædende i de indre Herreder.

Om Udgifterne til Fattigvæsenet heder det fra Skonevik, Etne, Evanger og Vangen, at de ere aftagne; fra andre Herreder (Fjelberg, Sveen, Tysnæs, Kvindherred, Sund, Lindaas, Haus, Fane, Ulvik, Ullensvang og Vikør) dels at de have holdt sig omtrent uforandrede, dels at de ere stegne noget; fra atter andre Herreder (Askøen, Hammer, Røldal), at de vel ere stegne, men ikke saa meget, at de ere blevne trykkende. Kun for Bømmels Sogn af Finnaas Herred siges det, at Fattigudredslerne, skjønt ikke synderligt større end før, dog falde noget trykkende. Betleri af indenbygds Fattige er ikke sjeldent i Askøen og Fjeld, og over Betleri af fremmede Fattige eller Landstrygere klages der fra Skonevik, Sund, Fane og Ulvik; men i Kvindherred, hvor man før var plaget deraf, er det aftaget.

Over at Kaarene eller Føderaadene falde trykkende for Gaardbrugerne, klages der fra Skonevik, Finnaas, Fitje, Fjeld og Vossestranden. Saadan Klage er vistnok mangesteds beføiet. Imidlertid heder det dog i Modsætning hertil fra Sund, at det kun er meget faa Kaarfolk, som have særskilt Husholdning, men at de fleste spise ved Kaaryderens Bord og arbeide for ham, og at de saaledes, saa langt fra at være Gaardmanden til Byrde, tvertom ere ham til Nytte.

Lønnen for faste Tjenestefolk er efter Schemaerne meget varierende selv inden samme Fogderi. I Nordhordland opgives saaledes for Aarstads Vedkommende Lønnen for en Dreng og en Pige til henholdsvis 160 à 200 og 64 Kroner, for Manger og Herløs Vedkommende til 88 og 44 Kroner, for Hosangers til 80 og 48 Kroner og for Fjelds til 100 og 32 Kroner. I Søndhordland opgives Lønnen for Tysnæs's Vedkommende til henholdsvis 160 og 48 Kroner, men for Finnaas's Vedkommende til 96 og 48 Kroner. I Hardanger og Voss Fogderi opgives Lønnen for Ullensvangs Vedkommende til henholdsvis 180 og 90 Kroner, men for Jondals til 100 og 48 Kroner. Tager man Middeltallet af Opgaverne fra samtlige Herreder, bliver Gjennemsnitslønnen:

i Nordhordlands Fogderi . . .	for en Dreng	134 Kr.	93 Øre,	for en Pige	52 Kr.	67 Øre
- Søndhordlands — . . .	„ - —	120 „	90 „ ,	— „	57 „	63 „
- Hardanger og Voss Fogderi .	„ - —	134 „	30 „ ,	— „	71 „	23 „
og for hele Amtet		130 „	13 „ ,	— „	58 „	63 „

Fra flere Kanter (saasom Skonevik, Sveen, Valestrand, Finnaas, Tysnæs, Stordøen, Fitje, Strandebarm, Manger, Brudvik) klages det over, at det er vanskeligt at faa faste Tjenere og navnlig Drenge. Ungdommen vil heller fare tilsøs, drive Smalehandel eller i det Hele være paa sin egen Haand. Fra Sund derimod siges det, at det i sidst forløbne Femaar har været lettere end i det næstforrige at faa Tjenestefolk, hvilket tilskrives Fiskeriernes Ophør.

Tager man Middeltallet af Lensmændenes Opgaver over den almindelige Dagløn, skulde den fogderivis gjennemsnitlig stille sig saaledes:

	Husmænd				Dagarbeidere				Kvinder			
	paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.		paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.		paa egen Kost.		paa Husbondens Kost.	
	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Nordhordlands Fogderi . .	1,43	1,07	0,90	0,63	1,90	1,50	1,23	0,87	0,97	0,77	0,60	0,47
Søndhordlands Fogderi . .	1,50	1,23	0,97	0,67	1,67	1,37	1,07	0,80	0,90	0,67	0,50	0,37
Hardanger og Voss Fogderi	1,97	1,37	1,37	0,70	1,97	1,37	1,33	0,70	1,10	0,70	0,67	0,40
for hele Amtet	1,53	1,17	1,03	0,67	1,83	1,43	1,20	0,80	0,97	0,73	0,57	0,40

Af indenbygds boende Skatteydere, der for 1876 bleve lignede efter en Næring af 2,000 Kroner eller derover, fandtes, bortseet fra Dom- og Korskirkens Landsogne, ved Udgangen af Femaaret:

i Nordhordlands Fogderi 131; deraf i Aarstad 40 og i Askøen 38,
- Søndhordlands — 127; deraf i Kvindherred 68, i Strandebarm 19 og i Skonevik 12,
- Hardanger og Voss Fogderi 78; deraf i Ullensvang 41 og i Jondal 20,

tilsammen for hele Amtet 336 Personer.

Af indenbygds Skatteydere, der for 1876 bleve lignede efter en Formue af 20,000 Kroner eller derover, fandtes, fremdeles bortseet fra Dom- og Korskirkens Landsogne, ved Femaarets Udgang:

i Nordhordlands Fogderi 42; deraf 12 i Askøen, 11 i Aarstad, 5 i Haus, 4 i Fane og 4 i Os,
- Søndhordlands — 45; deraf 11 i Stordøen, 8 i Kvindherred, 7 i Etne, 7 i Fjelberg og 6 i Skonevik,
- Hardanger og Voss Fogderi 19; deraf 11 i Ullensvang og 4 i Ulvik,

tilsammen for hele Amtet 106 Personer.

Man tør dog ikke fra disse Opgaver gjøre nogen Slutning angaaende Forholdet mellem de forskjellige Herreders Velstand; dertil ere Principerne for Ligningen altfor afvigende inden Herrederne.

Efter Opgaver fra Sorenskriverne er i sidste Femaar af faste Eiendomme afhændet:

	Antal Eiendomme.	Salgsbeløb.
		Kr.
I Nordhordlands Sorenskriveri . .	688	1,360,684
- Midthordlands Do. . .	882	1,821,948
- Søndhordlands Do. . .	745	1,658,988
- Hardanger og Voss Do. . .	518	1,271,516
Tilsammen for hele Amtet i Femaaret 1871—1875	2,833	6,113,136
I Femaaret 1866—1870	2,516	5,563,024
- — 1861—1865	2,100	4,653,188

De af Sorenskriverne udfyldte Schemaer angive ikke de afhændede Eiendommes Matrikulskyld, og der haves saaledes ikke Materialier til Bestemmelsen af Gjennemsnitsværdien af Skylddaleren. Jeg skal imidlertid anføre, at efter vedkommende Lensmænds Meddelelse ansættes en Skylddaler i Skonevik til en Værdi af 1,400 à 1,600, i Vangen til 2,200 og i Vossestranden til 2,000 Kroner.

Med Hensyn til de i Femaaret thinglæste og aflæste Pantehæftelser er Forholdet saadant:

	Thinglæste.		Aflæste.		Pantegjældens Forøgelse.
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	
		Kr.		Kr.	Kr.
I Nordhordlands Sorenskriveri	1,131	1,320,412	1,137	749,104	571,308
- Midthordlands Do.	1,849	4,935,656	1,149	2,263,436	2,672,220
- Søndhordlands Do.	1,594	1,341,440	779	757,148	584,292
- Hardanger og Voss Do.	518	594,084	368	342,208	251,876
Ialt for hele Amtet:					
I Femaaret 1871—1875	5,092	8,191,592	3,433	4,111,896	4,079,696
- — 1866—1870	3,876	4,949,436	2,907	2,695,976	2,253,460

Som det sees, er Pantegjælden voxet ganske anseeligt, især for Midthordlands Vedkommende, hvor Forøgelsen i sidste Femaar er adskillig større end den var for det hele Amt i Aarene 1866—1870. Da det maatte forudsættes, at Forøgelsen skrev sig fra den stærke Bebyggelse paa Nygaard og andetsteds i den umiddelbare Nærhed af Bergen, havde jeg ønsket at kunne faa Opgaven fra Midthordland specificeret for Aarstads samt Dom- og Korskirkens Landsognes Vedkommende, men dertil har Sorenskriveren ikke kunnet afse den fornødne Tid. Han har imidlertid paa Anledning erklæret, at han antager Tilvæxten i det Væsentlige at hidrøre dels fra den omtalte stærke Bebyggelse i Bergens Nærhed, dels fra Realisationen af Formanns Gods, der har foranlediget en hel Del Pantsættelser.

Af Tvangsauktioner er i Femaaret afholdt:

	Over fast Gods.		Over Løsøre.		Tilsammen.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.
I Nordhordlands Sorenskriveri	6	8,356	20	3,888	26	12,424
- Midthordlands Do.	23	149,624	24	5,340	47	154,964
- Søndhordlands Do.	31	61,136	75	11,416	106	72,552
- Hardanger og Voss Do.	8	15,844	24	7,616	32	23,460
I det hele Amt i Femaaret 1871—1875	68	234,960	143	28,260	211	263,220
I Femaaret 1866—1870					264	229,684
- — 1861—1865					253	344,760

Ogsaa her er det Midthordlands Sorenskriveri, som lægger det tyngste Lod i Vægtskaalen.

Af Udpantninger er i Femaaret afholdt:

	Ialt		Deraf for Skatter.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.
I Nordhordlands Fogderi	6,186	77,208	5,602	73,416
- Søndhordlands Do.	4,483	91,144	3,857	86,544
- Hardanger og Voss Fogderi	200	4,176	168	3,060
Tilsammen i hele Amtet	10,869	172,528	9,627	163,020

Af Grunde, som tidligere tilstrækkeligt ere fremhævede, lader sig imidlertid af Udpantningernes Antal Intet slutte med Hensyn til Betalingsevnen eller den økonomiske Tilstand. Bedre Veiledning i denne Henseende giver Exekutionerne, og af saadanne er i Femaaret ifølge de fra Fogderne og Lensmændene indkomne Besvarelser paa Schemaerne afholdt:

	Ved Fogderne.		Ved Lensmændene.		Tilsammen.		Reduceret.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
I Nordhordlands Fogderi	87	43,912	350	33,416	437	77,328	422	68,648
- Søndhordlands Do.	70	33,448	308	20,892	378	54,340	376	53,540
- Hardanger og Voss Fogderi	54	25,012	78	11,148	132	36,160	123	31,212
I hele Amtet i Femaaret 1871—1875	211	102,372	736	65,456	947	167,828	921	153,400
I Femaaret 1866—1870							629	202,824
- — 1861—1865							1,115	242,340

Lensmændenes Opgaver ere imidlertid ikke rigtige, forsaavidt flere af dem tydelig kunne sees at omfatte Exekutioner, som de have afholdt paa Fogdens Vegne, og da disse ogsaa ere medtagne af Fogderne, blive de regnede to Gange. Hvor stor Reduktion der af denne Grund maa gjøres, kan ikke nøiagtigt opgives; men det samlede Antal maa i det Mindste reduceres med 26 og det samlede Beløb med 14,428 Kroner. Muligens burde Reduktionen rettelig være endog meget større. I sidste Rubrik i Tabellen findes Tallene saavidt berigtigede som efter det foreliggende Materiale er muligt. I Femaarsberetningen for 1866—1870 angives Exekutionernes Antal til 629 og Beløbet til 202,824 Kroner, men disse Tal ere, som der anført, for lave, saasom de ikke indbefatte de af Lensmændene i Nordhordland i Aaret 1870 i Henhold til Lov af 8de Mai 1869 afholdte Exekutionsforretninger.

Ved Udgangen af 1874 indestod der i Amtets Overformynderier 689,080 Kroner for 1,452 Myndlinger, altsaa gjennemsnitlig for hver Myndling 476 Kroner. Ved Udgangen af 1870 var Beløbet 719,540 Kroner, Myndlingernes Antal 1,674, altsaa gjennemsnitlig til hver 430 Kroner.

Ved Udgangen af 1875 fandtes i Amtet følgende Sparebanker:

	Ved Udgangen af 1870.		Ved Udgangen af 1875.	
	Antal Indskydere.	Kapital under Forvaltning.	Antal Indskydere.	Kapital under Forvaltning.
		Kr.		Kr.
1. Eids Sparebank	248	32,252	260	57,892
2. Voss Do.	1,879	450,772	2,489	795,036
3. Kinserviks Sparebank	1,740	618,528	2,003	958,408
4. Strandebarms Do.	714	193,572	645	241,180
5. Kvindherreds Do.	759	212,588	870	262,424
6. Fuse Do.	618	135,436	749	215,740
7. Vikørs Do.	240	37,460	314	69,700
8. Etne Do.	329	55,864	404	118,916
9. Stordøen Do.	431	92,012	508	144,464
10. Tysnæs Do.	288	57,724	299	78,824
11. Skonevik Do.	271	60,784	395	105,896
12. Fitje Do.	258	42,344	221	35,724
13. Lindaas Do.	550	46,628	824	114,640
14. Bremnæs Do.	224	34,024	267	30,388
15. Haus Do.	475	54,376	1,078	167,516
16. Os Do.	„	„	139	29,516
17. Fjære Do.	„	„	215	36,044
tilsammen	9,024	2,124,364	11,680	3,462,308

Foruden disse Sparebanker, hvis Planer af Kongen ere approberede, findes i Amtet:

Strandviks Privatbank oprettet 1868, der allerede ved Udgangen af 1870 forvaltede ca. . . . . 40,000 Kroner.

Østensø Sparebank, der ved Udgangen af 1870 forvaltede ca. . . . . 64,000 —

Ullensvangs Privatbank, stiftet 1870, der ved Udgangen af 1875 forvaltede . . . . . 234,764 —

Endelig har man i Ulvik „Ulviks Skillingsbank“, og i Østensø foruden den nys nævnte, en om ikke to Bankindretninger til, hvorom dog nærmere Oplysning savnes. Naar til disse Summer lægges de ikke ubetydelige Beløb, som for Amtets Indvaanere indestaa i Bergens Bankindretninger, gaar det Hele op til over 4 Millioner Kroner. For Sammenligningens Skyld hidsættes efter næstforrige Femaarsberetning:

Den 31te December	1845	havde	Amtet	2	autoriserede	Sparebanker,	som for	400	Indskydere	forvaltede	63,064	Kr.
— —	1855	„	—	4	—	—	—	2,102	—	„	449,668	„
— —	1865	„	—	13	—	—	over	6,370	—	„	1,496,556	„
— —	1875	„	—	17	—	—	—	11,680	—	„	3,462,308	„

Af Brandforsikringsindretninger fandtes inden Amtet ved Femaarets Udgang ifølge Fogdernes Opgave paa Schemaerne følgende:

	Naar oprettet.	Samlet Forsikringssum $^{31}/_{12}$ 1875.	Deraf Huse.	Deraf Løsøre.
		Kr.	Kr.	
Lindaas Brandforsikringsindretning . .	1856	1,248,800	1,248,800	Intet
Haus Do. . .	1862	627,540	627,540	—
Voss Do. . .	1865	1,074,960	1,074,960	—
Ullensvangs Do. . .	1865 Planen approberet 1874.	942,400	942,400	—
Ulviks Do. . .	?	419,200	419,200	—
Hammers Do. . .	1869	570,840	570,840	—
Fuse Do. . .	1875	156,868	155,588	1,280
Kvindherreds Do. . .	1871	629,880	629,880	Intet
Vikørs Brandassuranceforening	1873	426,300	426,300	—

Den i forrige Femaarsberetning nævnte Skibsasuranceforening i Skonevik blev i 1874 opløst. Den sammesteds nævnte Skibsasuranceforening i Jondal bestaar derimod fremdeles og havde ved Udgangen af Femaaret tegnet Assurance for 1,134,100 Kroner. I 1872 oprettedes derhos „Indre Hardangers gjensidige Skibsassuranceforening“, hvori ved Femaarets Udgang 110 à 120 Fartøier vare forsikrede for 760,000 à 800,000 Kroner. Endelig er i 1876 stiftet "Ytre Hardangers Fartøis-Forsikringsindretning“, men den falder udenfor Femaaret.

Af Kreaturforsikringsindretninger ere to oprettede i Femaaret, nemlig Jondals, stiftet 1873, hvori ved Udgangen af 1875 var forsikret Dyr for 149,200 Kroner og Ullensvangs, stiftet Oktober 1875, hvori ved Aarets Udgang var forsikret for 48,000 à 60,000 Kroner.

I Femaaret er den nye Hovedvei gjennem Sveen og Valestrand fortsat fra Hougland nordover til Eidsvaag, der udgjør en Længde af $^{7}/_{8}$ Mil, ny Hovedvei anlagt fra den øvre Ende af Sandvens-Vandet i Odde til Bunden af Sørfjorden i en Længde af $^{2}/_{3}$ Mil, og Omlægning af Hovedveien fra Bergen gjennem Aasene Annex til Stenestø fuldført. Ligeledes er Rideveisanlægget fra Jøssendal i Odde til Fjære i Aakre bleven færdigt i Femaaret, men senere er det besluttet omarbeidet til Kjørevei. De i forrige Femaarsberetning nævnte Bygdeveisanlæg mellem Noremssundet og Birkeland (Vikør) samt mellem Kløve og Ygre (Vangen) ere i Femaaret fuldførte. Videre er i Femaaret af Bygdeveisstykker anlagt: et i Skonevik paa $^{1}/_{4}$ Mil (Næsvaagsveien), et i Etne paa $^{5}/_{6}$ Mil (Lilledalsveien), et i Huusnæs Annex, Kvindherreds Præstegjeld paa $^{1}/_{4}$ Mil (Sunde—Kallestad), et i Tysnæs paa $^{3}/_{8}$ Mil (Møklestad—Søreidvig), et i Os Hovedsogn paa $^{3}/_{4}$ Mil (Hæglandsdalen), et i Samnanger Annex, Os Præstegjæld, paa $^{5}/_{16}$ Mil (Frølandsdalen), et i Jondal paa $^{1}/_{2}$ Mil (Korsdalen), og et i Fjeld paa 400 Alen (Møvig). Derhos var ved Femaarets Udgang en hel Del kortere og længere Bygdeveisstykker, omkring et Snes, under Oparbeidelse. Der kommer overhovedet fra alle Kanter af Amtet tilsyne en levende Interesse for at faa Kommunicationerne forbedrede.

Med Hensyn til Dampskibsfarten paa Amtets Fjorde i den heromhandlede Periode kan jeg henvise til hvad derom i forrige Femaarsberetning er anført. Der er tildels komne andre Skibe istedetfor dem, som dengang gik, men Ruterne ere i det Væsentlige de samme; dog er Farten mellem Bergen og Fedje bleven indstillet. Stoppestedernes Antal er for hele Amtet over 100, henved 50 i Nordhordland, ca. 40 i Søndhordland og 17 i Hardanger.

Fra alle Lensmænd i Søndhordlands samt Hardanger og Voss Fogderi, Lensmanden i Røldal alene undtagen, foreligger

der særskilte, tildels endog omhyggeligt udarbeidede Indberetninger ved Siden af de Oplysninger, de have leveret som Besvarelser paa Schemaernes Spørgsmaal. For Nordhordlands Vedkommende derimod har kun to Lensmænd, nemlig Lensmændene i Sund og Manger afgivet saadanne særskilte Indberetninger. Men paa denne Mangel, der forresten nok kan have efterladt sig Spor i det Foregaaende, er der for en væsentlig Del raadet Bod derved, at fast alle Amtets Præster for sine respective Præstegjelds Vedkommende have indsendt Indberetninger; vistnok handle de fleste af disse væsentligst om Skole- og Fattigvæsen og om Sædeligheds- eller Moralitets-Tilstanden, men de berøre dog ogsaa den økonomiske eller udtale ialfald en almindelig Dom om den.

Naar man gjør et Sammendrag af disse Indberetninger fra Præster og Lensmænd for at komme efter hvorvidt Amtets forskjellige Herreder i økonomisk Henseende kunne antages at være gaaede frem eller tilbage i Femaaret, bliver Resultatet saadant:

I Nordhordlands Fogderi har det overveiende Flertal af Herrederne gjort mere eller mindre Fremgang. Om Fuse Herred, hvor de fleste Brug ere forholdsvis store, og hvor der desuden drives lønnende Binæringer, tør det med Sikkerhed antages, at der ialfald ikke er Tilbagegang. Om Manger siger Præsten, at Velstanden paa Grund af de høie Priser paa Landsprodukter omtrent er uforandret trods de mislykkede Fiskerier, Lensmanden derimod, at det vel har været knapt for Husmænd og Strandsiddere, men at Gaardbrugerklassen er gaaen frem. Herlø, Fjeld og Sund ere gaaede tilbage, men for det sidstnævnte Herred tilføier Lensmanden, at Tilbagegangen ikke er saa stor, som man skulde formode. Hvad Lindaas Herred angaar, mener Præsten, at Masfjorden (før Annex til Lindaas, men nu eget Præstegjeld) er gaaet betydeligt, Myking og Lygre Sogne noget frem, de tre andre Sogne: Lindaas, Østrem og det lille Fedje derimod snarest tilbage.

Hvad Søndhordlands Fogderi angaar, skulde Stordøen efter Lensmandens Mening staa omtrent paa samme Punkt som i 1870 eller snarere være gaaen tilbage. Fitje og Finaas ere gaaede tilbage, alle de andre Herreder derimod frem og det for nogles Vedkommende (Skonevik, Etne, Tysnæs) endog ret mærkbart.

Hvad endelig Hardanger og Voss Fogderi betræffer, da forklares der fra alle Herreder om en jevn og solid Fremgang.

Resultatet bliver altsaa, at i de yderste Kyststrøg: Fedje, Østrem og Lindaas Sogne af Lindaas Herred, Herlø, Fjeld, Sund, Fitje, Finnaas og maaske Stordøen er den økonomiske Tilstand gaaen tilbage, i alle de andre Herreder derimod frem. En saadan Tilbagegang for de yderste Herreder, maatte man ogsaa paa Forhaand formode, vilde vise sig som en Følge af Vaarsildefiskets Ophør. Vistnok ville Lensmændene i Skonevik, Etne, Fjelberg, Sveen og Tysnæs i dette Fiskes Ophør finde en af Aarsagerne til den Fremgang, som har fundet Sted i deres Herreder, medens den selvsamme Omstændighed for de yderste Herreders Vedkommende anføres som Aarsagen til Tilbagegang. Men den Modsigelse, man kunde ville finde heri, er mere tilsyneladende end virkelig. I de yderste Herreder ere Brugene saa udstykkede, at de i Regelen ikke afgive Underholdning for en Familie af almindelig Størrelse, derhos er Terrainet saa couperet, det dyrkbare Areal saa knapt, og i det Hele de naturlige Betingelser for et lønnende Jordbrug saa lidet gunstige, at Opfordringen til at lægge sin Kraft derpaa ikke kan være stærk. Hertil kommer endelig, at i disse Herreder er Fiskeriet omtrent det eneste Erhverv ved Siden af Jordbruget. Anderledes er det i de indenfor liggende Herreder. Her er Brugene og det dyrkbare Areal større og Naturbetingelserne for Jordbrug gunstigere; her havde Jordbruget, allerede før Fisket standsede, naaet et noget mere fremskredent Standpunkt, og her var desuden andre Erhverv (Søfart, Skibsbyggeri o. s. v.) komne i god Gang. Med Vaarsildefisket standsede med andre Ord for de yderste Herreder et væsentligt Erhverv, som efter Forholdene der ikke hidtil har kunnet og vanskeligt eller ialfald kun sent vil kunne blive remplaceret af noget andet ligesaa indbringende; i de indenfor liggende Herreder derimod var Fisket vel en vigtig, men ikke nogen Hovednæring, og da det standsede, havde dette til Følge, at andre Næringsveie og navnlig Jordbruget, som giver et mindre iøinefaldende, men i Virkeligheden solidere og varigere Udbytte, tog et Opsving. Jeg skal her bemærke, at Gjennemsnitsskylden pr. Brug for Fedje, Østrem og Lindaas Sogne er 1 Daler 11 Skilling, for Herlø (naar Herlø Gaard med over 24 Dalers Skyld sættes ud af Betragtning) 1 Daler 31 Skilling, for Fjeld 108 Skilling, for Sund 113 Skilling, for Fitje 1 Daler 3 Skilling og for Finnaas 1 Daler 9 Skilling.

Efter min Opfatning maa man saaledes sige, at dette Amt, bortseet fra de yderste Kyststrøg, i Femaaret er gaaet jævnt frem i økonomisk Velvære, og at det ved i Landbonæringen særlig at lægge Vind paa Fædriften er slaaet ind paa den rette Vei mod videre Fremgang.

Søndre Bergenhus Amt, 4de Juni 1877.

Underdanigst

F. M. B. Steen,

const.

XIII.

Bergens By.

Underdanigst Beretning

angaaende Bergens Byes økonomiske Tilstand m. V. i Femaaret 1871—1875.

Nedenstaaende af Bergens Magistrat forfattede Fremstilling er under 21de Juni 1878 af Stiftet bleven oversendt til det Kgl. Departement for det Indre.

A & B. Handel og Skibsfart.

Om Handels- og Skibsfartsforholdene i Femaaret har man fra den herværende Handelsforenings Direktion modtaget følgende Oversigt:

De overmaade lyse Udsigter for Bergens Handel og Skibsfart, der vare tilstede ved Udgangen af Femaaret 1866—70, ere i de Aar, som blive Gjenstand for nærværende Oversigt, kun delvis og ufuldkomment gaaede i Opfyldelse, saa at dette Tidsrum kun kan kaldes et middelsgodt for den bergenske Handel.

Med Hensyn til Sildefiskerierne vil Femaaret 1871—75 indtage en mærkelig Plads i vore Fiskeriers Annaler.

Vaarsildfisket, der gjennem stedse aftagende Fangstudbytte og Sildens Degeneration allerede i det foregaaende Femaar havde fremkaldt grundet Frygt for, at vi snart stode ved Enden af en Vaarsildperiode, ophørte nemlig fuldstændigt i Perioden 1871—75, og de Smaakvanta af Vaarsild, der ifølge Exportlisterne sees at være udførte i Begyndelsen af denne Periode, maa vel snarere ifølge deres Kvalitet henføres til Klassen „Blandsild“ end til den egentlige Vaarsild.

Man trøstede sig dog ved for Vaarsildens Forsvinden fra vor Kyst at finde Erstatning i Storsildfisket, der var i fuld Gang ved Slutningen af det forrige Femaar, og til hvilken Sildesorts Modtagelse og Tilvirkning der i Begyndelsen af det Femaar, som vi her omhandle, var gjort storartede Anlæg. Men heri blev man desværre skuffet; thi uden nogen synlig Aarsag og uden noget derpaa tydende Tegn forlod Storsilden paa engang den Kyststrækning, den i en Aarrække regelmæssigen havde besøgt, og forekom ikke heller paa nogen anden Del af vor Kyst efter 1874.

Heller ikke Blandsilden viste sig med Regelmæssighed nogetsteds, og Fangsten deraf i de Aar, hvori den stødte under Land, stod langt tilbage for, hvad den havde afgivet i et af Aarene i den foregaaende Periode.

At saa vigtige Fiskeriers som Vaarsildfiskets og Storsildfiskets totale Ophør maatte øve en høist uheldig Indflydelse paa Vestlandets Handel og Kystfart, er saa øiensynligt, at det her ikke behøver at udvikles nærmere. Kun bør bemærkes en af de vigtigere Følger, nemlig at den store Masse Smaafartøier, der tidligere havde fundet Beskjæftigelse ved Fangst og Transport under hine Fiskerier, dels ere komne ganske ud af Beskjæftigelse og dels ere kastede ind i Driften af de endnu stabile Fiskerier: Fedsildfisket og Torskefisket i Lofoten og Finmarken.

De have herved forøget Konkurrencen mellem Tilvirkerne af Produkterne af disse Fiskerier i en betænkelig Grad, uden at dog Følgerne af den forøgede Konkurrence have vist sig fuldstændigen i Femaaret. Men det maa dog ogsaa indrømmes, at Sommersildfiskeriet saavelsom Torskefiskeriet igjennem Deltagelsen deri af de tidligere i Vaarsild- og Storsildfangsten anvendte Fartøier og Redskaber have taget et forøget Opsving og derigjennem givet den fiskeridrivende Almue nogen Erstatning for Udeblivelsen af disse to Fiskerier, om end den direkte Fordel for Handelsstanden har været ubetydelig.

Men heller ikke det første Aar af Perioden, i hvilket Storsildfisket gav et rigt Udbytte, bragte Tilvirkerne og Handelsstanden Fordel af dette Fiskeri. Grundet paa det

store Fangstudbytte i 1871, der faldt paa den allermørkeste Aarstid og under meget uheldige Veirforholde, blev nemlig Tilvirkningen høist mangelfuld, og heraf fulgte, trods temmelig billige Indkjøb paa den ferske Sild, betydelige Tab for Saltere og Exportører i 1872, da Varen kom paa Markedet.

I de følgende Aar levnede Storsildhandelen bedre Fordel, uagtet, eller kanske snarere fordi, Fangstudbyttet var ringere.

Fedsildfisket gav i Perioden et tilfredsstillende Udbytte og Fordelen for Handelsstanden af Fedsildhandelen var i det Hele taget ret god. I 1875, da Storsilden forsvandt, var Udbyttet af Fedsildfisket endog rigt; men, trods Sildens gode Kvalitet og trods Storsildens Udebliven fra Forbrugsmarkederne, var Gevinsten for Udskiberne mindre end i de foregaaende Aar.

Torskefiskerierne i Lofoten og Finmarken vare i Femaaret i det Hele taget gode, i 1875 endog rige for Lofotens og samtidigen tilfredsstillende for Finmarkens Vedkommende. Trods de temmelig høie Priser for Raafisk levnede dog Tilvirkningen af Klipfisk i de første Aar af Perioden de bergenske Udrustere nogen Fordel, da Udskibningspriserne holdt sig høie, og Pladsspekulanter og Exportører havde ligeledes nogen Gevinst. Derimod bragte Klipfiskforretningen i 1875 betydelige Tab.

Handelen med Rundfisk har i hele Femaaret været upaaklagelig; thi alt hvad deraf har været produceret, er uden Vanskelighed blevet anbragt til Priser, der have bragt saavel Producenter som Mellemmænd en passende Fordel. At Tilvirkningen af Rundfisk ikke er tiltaget i samme Grad, som Udbyttet af Torskefiskerierne er steget, ligger i det forøgede Antal Kjøbere af Raafisk, hvilke tilvirke den til Klipfisk, en Vare, der har et langt større Afsætningsfelt end Rundfisken.

Tranhandelen har i Femaaret kun givet et middelmaadigt Udbytte for Alle, som have befattet sig med den, tiltrods for at den mere og mere har koncentreret sig i Bergen. Dette kan vel tilskrives baade det forøgede Kvantum Tran, vort Land har leveret, og Opdagelsen og Anvendelsen af andre Stoffe, der have kunnet erstatte Tranen baade som Belysningsmiddel og i Industrien.

Handelen med Rogn har i det forløbne Foraar været noget jævnere og i det Hele taget fordelagtigere end i det foregaaende. For en saa voldsom Nedgang i Priserne som i 1867 var man forskaanet; men heller ikke bleve Priserne opdrevne i den Grad som i hint Aar, om de end i hele Perioden have været saa høie, at man i Frankrige har bestræbt sig for at finde Surrogater for dette kostbare Agn.

Bergens Indførsel af de sædvanlige Artikler: Korn, Salt, Stenkul, Kolonialvarer o. s. v. har i Femaaret været i Stigende, og Handelen dermed har været regelmæssig og god.

Priserne paa Hovedartikelen, Korn, have fluktueret noget, men dog altid holdt sig inden rimelige Grændser. Importen deraf sker mere og mere for bergensk Regning og med bergenske Seil- og Dampskibe, og Spekulationen deri har i det Hele taget levnet Fordel.

Bergen bliver mere og mere det vestlige Norges Kornkammer, og da Landdistrikternes Forsyning mere og mere sker i Form af Mel, har man i og ved Byen kunnet anlægge flere storartede Møllebrug, der alle have været drevne med Fordel.

Saltpriserne have den hele Periode igjennem holdt sig lave og uden væsentlige Fluktuationer, en naturlig Følge af Ophøret af Vaarsild- og Storsildfiskerierne.

Med Kolonial- og Manufakturvarer var Handelen i Femaaret tilfredsstillende og Forbruget af næsten alle derhen hørende Artikler i Stigende.

Handelen med Island, der i det foregaaende Femaar hovedsageligen var i Hænderne paa „det islandske Samlag", tog i Perioden en anden Retning. Samlaget drev sin Virksomhed med Kraft i 1871 og 1872; men mod Slutningen af det sidste Aar blev dets Stilling vanskelig, og uagtet det fik nogen Understøttelse gjennem Udstedelse af Præferenceaktier, kunde det dog ikke holde sig længere end til ud i 1873, da det maatte indstille sine Betalinger.

Senere er Handelen bleven drevet af forskjellige Handelshuse her, der forsyne de islandske Handelsmænd, som besøge Bergen, med deres Fornødenheder og tage islandske Produkter i Bytte.

I det Hele taget har Handelsomsætningen i Femaaret været ikke ubetydeligt større end i den foregaaende Periode, hvilket naturligvis har havt en gunstig Indflydelse paa Arbeidsforholdene. Saavel for den egentlige Arbeidsklasse som for Haandværksstanden maa derfor Femaaret 1871—75 ansees for at have været en meget heldig Periode.

Handelen har i hele Femaaret omtrent bevæget sig i de gamle vante Baner. Nye Markeder for vore Produkter ere desværre ikke blevne opdagede, ligesaalidt som noget nyt Handelsprodukt af nogen Betydenhed er kommet til Udskibning. Naar her nævnes, at i Aaret 1875 blev gjort et Par heldige Forsøg med Udskibning af Klipfisk til Italien, og at et herværende Handelshus kjøbte en stor Ladning Hvede direkte fra Kalifornien, saa er omtrent Alt anført, som tyder paa Afvigelse fra den gamle slagne Handelsvei.

For Skibsfarten var den første Del af Perioden meget gunstig, da Fragterne holdt sig høie saagodtsom i alle Farvande. Dette havde til Følge, at Skibsbygningen, der havde stagneret i den sidste Del af det foregaaende Femaar, tog et betydeligt Opsving. Bestandig større og større Seilskibe byggedes for den transatlantiske Fart, og store Kapitaler anlagdes i denne Bedrift.

Mod Slutningen af Femaaret deklinerede Fragterne igjen, og om da Skibsfarten end ikke bragte direkte Tab, saa levnede den visseligen ingen synderlig Fordel, og man stod

foran en Periode, der tegnede til at blive alt Andet end fordelagtig, med en stor og kostbar Flaade.

Med Bygningen af de mange og store Seilskibe gik Kjøb og Bygning af tildels meget store og pragtfulde Dampskibe Haand i Haand. Navnligen anskaffedes fire meget kostbare Dampere til transatlantisk Fart.

De vare oprindeligen bestemte til Transport af Emigranter fra Europa, og navnligen fra Norge, til Amerika, og af Bomuld, Korn o. s. v. fra Amerika til Europa i Sommermaanederne og til Fragtfart paa Ostindien om Vinteren.

Emigrationen til Amerika ophørte imidlertid paa Grund af de ugunstige Forholde der mod Slutningen af Femaaret, og Skibene ere senere blevne anvendte i anden Fart.

Det først anskaffede Skib gjorde nogle meget fordelagtige Toure; men senere i Femaaret levnede neppe noget af Fartøierne synderlig Fordel, og dertil havde Interessentskabet det Uheld i 1875 at tabe det værdifuldeste af dem paa Dunkerques Rhed.

De mindre, langs Kysten i Person- og Vareførsel, ligesom de ved Fiskerierne og ved Varetransport i Nord- og Østersøen samt i Middelhavet beskjæftigede Dampskibe have i Regelen gjort gode Forretninger, paa samme Tid som de have bidraget til at forøge vor Byes Omsætning og til at lette Afsætningen til Udlandet af mange Produkter.

I det Hele taget maa Femaaret vel betragtes som tilfredsstillende for Skibsfartens Vedkommende, forsaavidt Fragtudbyttet angaar; men store Tab have ogsaa fundet Sted ved Forlis. Foruden det føromtalte, det norsk-amerikanske Selskab tilhørende store Dampskib, forsvandt nemlig et andet ganske nyt, stort Skib imellem Amerika og England; desuden gik to af Bergens største og kostbareste og flere mindre Seilskibe tilgrunde.

Handelsbalancen havde i det foregaaende Femaar været til Norges Fordel og ved Begyndelsen af Femaaret 1871—75 syntes her at være en betydelig opsparet Kapital disponibel, ligesom Udlaansrenten som Følge deraf var lav.

Den lette Adgang til Penge varede saagodtsom uafbrudt til henpaa Vaaren 1875, da Diskontopræmien i Løbet af et Par Maaneder steg fra 4 til $6^1/_2$ pCt. Denne Overgang synes dog ikke saa besynderlig, naar man tager Hensyn til den store Kapital, som anlagdes i Skibe, hvoraf de kostbareste, Dampskibene, fordetmeste kjøbtes fra Udlandet, til Udvidelse i andre Retninger, hvorved alle disponible Midler efterhaanden fandt Anvendelse og til, at Fragtfarten i den sidste Del af Perioden kun gav lidet Overskud.

Til Belysning af Omsætningen i de vigtigste Varesorter vedlægges Fortegnelse over Udførselen og Indførselen deraf i Femaaret.

Bergens Udførsel af de vigtigste Artikler i Femaaret 1871—1875.

Aar.	Fiske-guano. Centner.	Fersk Fisk. Centner.	Tørfisk. Centner.	Klipfisk. Centner.	Saltfisk. Tønder.	Storsild. Tønder.	Vaarsild. Tønder.	Anden Sild. Tønder.	Hummer. Stykker.	Rogn. Tønder.	Tran. Tønder.
1871 . . .	1,056	1,171	137,601	99,768	126	117,967	32,301	168,369	142,172	21,749	46,307
1872 . . .	3,186	802	180,380	147,796	672	349,426	46,057	202,144	145,512	30,566	54,343
1873 . . .	2,600	801	177,003	111,484	118	159,586	28,905	195,771	95,487	30,942	54,427
1874 . . .	12	663	162,075	118,934	31	175,959	4,961	265,251	48,250	20,239	51,472
1875 . . .	4,004	1,133	209,447	150,344	5	147,823	1,933	269,724	69,722	33,201	64,733

Bergens Indførsel af de vigtigste Artikler i Femaaret 1871—1875.

Aar.	Hvede. Tønder.	Rug. Tønder.	Byg. Tønder.	Havre. Tønder.	Erter og Bønner. Tønder.	Salt. Tønder.	Stenkul og Cokes. Tønder.
1871.	9,527	276,808	175,940	-	5,860	185,066	330,709
1872.	13,840	246,274	195,573	3,137	7,513	341,839	297,595
1873.	17,073	252,380	152,809	12	6,136	201,283	284,946
1874.	22,785	296,364	196,755	5	10,718	360,179	480,983
1875.	37,393	340,666	188,757	15	7,611	242,628	515,285

C. Skibsbyggeriet.

Ifølge Opgave fra Forstanderne for de to inden Byens Jurisdiktion beliggende Skibsværfter, Bradbænkens Værft ved Vaagen og Georgernes ved Puddefjorden, have disse i Femaaret bygget tilsammen 18 Skibe med en samlet Læstedrægtighed af $5,145^1/_2$ Kommercelæster og daglig beskjæftiget en Arbeidsstyrke, Bradbænkens Værft af 60 à 70 og Georgernes Værft af 150 Mand. Det udførte Arbeide har ogsaa i dette

Tidsrum udmærket sig ved den samme Soliditet og Elegance, som tilforn har været et Særkjende for de fra disse Værfter udgaaede Fartøier. Paa Georgernes Værft blev i Femaaret anlagt en stor Tørdok, omtrent samtidig med at en anden endnu større Dok blev anlagt paa den anden Side af Puddefjorden, i Laxevaag, under Landets Jurisdiktion. Bradbænkens Skibsværft tabte derimod i Slutningen af Femaaret ganske sin Betydning, da Bradbænksbryggen, som tilhørte Stiftelsen „De Søfarendes Fattighus", ved Kongelig Resolution af 3die April 1875 blev overdraget til Havnevæsenet, for at omdannes til en offentlig Brygge, hvorom mere nedenfor. Foruden paa Skibsværfterne i Laxevaag har der ogsaa i Romsdalen og paa adskillige Steder i Søndre Bergenhus Amt, særlig i Søndhordlands Fogderi, været drevet Skibsbyggeri for Bergens Regning; dette sidste har væsentlig bestaaet i Bygning af Galeaser, fornemmelig bestemte til Fart paa Østersøen. De nærmere Oplysninger om de udenfor Byen beliggende Skibsværfter, deriblandt ogsaa Bergens mekaniske Værksted i Solheimsviken, som navnlig i 1871 og 1872 var stærkt optaget med Bygning af Jerndampskibe og Maskiner til Trædampskibe, for en væsentlig Del for Bergens Regning, meddeles antagelig af Søndre Bergenhus Amt.

Haandværksdrift.

Denne Næringsgren maa siges at være i jævn, om end langsom, Fremadskriden; særlig synes Snedkerprofessionen, trods stærk Konkurrence fra Udlandet, at arbeide sig frem til større Fuldkommenhed i Smag og Formsands; ikke faa Snedkere have oprettet egne Magaziner, medens de øvrige Haandværkere, hvis Øiemed er Boligernes indre Udstyr, fremdeles have havt Anledning til i „Industrimagazinet" at indsætte oparbeidede Gjenstande. Værdien af Industrimagazinets Lagerbeholdning var ved Begyndelsen af Aaret 1871: 28,450 Kr. 10 Øre og ved Udgangen af 1875: 32,207 Kr. 87 Øre, medens der i

1871	indsattes	for	40,114	Kr.	og	solgtes	for	41,688 Kr.
1872	—	-	45,162	„	-	—	-	50,060 „
1873	—	-	52,279	„	-	—	-	50,497 „
1874	—	-	55,355	„	-	—	-	50,721 „
1875	—	-	54,020	„	-	—	-	50,206 „

I Femaaret har Opførelsen af nye Vaaningshuse og Paabygning af ældre været i tiltagende rask Udvikling, og som Følge heraf antages de i Bygningsvæsenet beskjæftigede Haandværkere i denne Periode at have havt godt Arbeide.

Et ved Statuter af 8de April 1872 af Bergens Haandværkerforening oprettet Lotteri for indenlandske Kunst- og Industrifrembringelser antages at ville bidrage til Vækkelse og Udbredelse af Sands for Kunstens Anvendelse i Haandværket. Værdien af de siden Lotteriets Oprettelse udloddede Gjenstande udgjorde

i 1873	10,684	Kr.	20	Øre
- 1874	13,403	„	60	„
- 1875	13,910	„	40	„
tilsammen	37,998	Kr.	20	Øre.

Som nye Institutioner, der kunne haabes at ville bidrage til Haandværkets Fremme, maa nævnes den i Femaaret oprettede og tildels ved Statsbidrag underholdte tekniske Skole, med hvis Virksomhed, ifølge den under 16de Mai 1873 af Byens Repræsentantskab vedtagne og ved Kongelig Resolution af 9de August s. A. approberede Plan, tillige er forbundet en teknisk Søndags- og Aftenskole.

Det bør ogsaa bemærkes, at der ved en ved Kongelig Resolution af 25de Marts 1872 naadigst approberet Repræsentantbeslutning af 12te December 1872 aabnedes en friere Adgang til Anvendelse af Dampmaskiner inden den største Del af Byen og i de dens Bygningslov underlagte Forstæder. Denne Tilladelse er vistnok hidtil kun benyttet i ringe Grad; en medvirkende Omstændighed hertil er dog antagelig Indførelse af Gasmaskiner, der, som billigere baade i Henseende til Anlæg og Drift, synes at vinde Fortrin for Dampmaskiner overalt, hvor, som Tilfældet er med de herværende Haandværksbrug, den Kraft, der tiltrænges, ikke overstiger Gasmaskinernes mindre Evne.

Arbeidsklassen.

For denne Klasse af Befolkningen har Femaaret været særdeles heldigt. Det rige Udbytte af Fiskerierne i Nordland og Finmarken tilligemed den stigende Dampskibstrafik har skaffet stadigt Arbeide og god Fortjeneste; om denne imidlertid, i det Store taget, har været anvendt paa rette Maade, turde være tvivlsomt; der er nemlig ingen Grund til at antage, at Drukkenskabslasten har været i Aftagende. For at indskrænke Fristelserne for de Svage bestemtes ved Repræsentantbeslutning af 29de Oktober 1873, at Antallet af de almindelige Øludskjænkningssteder skulde søges indskrænket til 60, og ved Repræsentantbeslutning af 20de November 1874, at Antallet af Brændevinssalgs- og Udskjænkningsstederne efterhaanden skulde bringes ned til 18. Ved Repræsentantbeslutning af 28de Oktober 1874 blev derhos al Udskjænkning af Øl og Vin forbudt før Kl. 7 om Morgenen. Saavel Afholdsforeningen som Totalafholdsforeningen hersteds har hele Femaaret igjennem været understøttet med 400 Kr. aarlig af Bykassen. Til Leie af Venteværelser for Arbeidere har fra Aaret 1872 været bevilget af Bykassen i 1872, 1873 og 1874 1,600 Kr. aarlig, men i 1875 1,800 Kr. For at skaffe Arbeidsklassen billige og sunde Boliger dannede der sig i 1872 en Byggeforening for Arbeiderboligers Opførelse, baseret paa en Aktiekapital af 59,000 Kr. Denne Forening har i den ny anlagte Bydel paa Krohnengen (ovenfor Stølen) opført 10 Huse, hvert brandforsikret for 6,400 à 6,800 Kr. og indeholdende 4 à 5 Familiebekvemmeligheder paa 1 Værelse med eget Kjøkken.

Den socialistiske Arbeiderbevægelse synes ikke at have naaet vor By. Der viste sig i 1872 Tendents til Arbeidsnedlæggelse (strike) paa forskjellige Hold; men denne var dog ganske forbigaaende og medførte neppe betydelige Ulemper. Arbeiderforeningen vedbliver som hidtil sin gavnlige Virksomhed i Retning af Medlemmernes moralske og økonomiske Opkomst. Om denne Forening mere nedenfor.

Husfliden blandt Byens Befolkning er for Intet at regne, hvad der ogsaa maa siges om de saakaldte Binæringer; det gjælder saavel Husfliden som Binæringerne, at Arbeidskraften finder mere lønnende Beskjæftigelse paa andre Hold.

Jordbruget inden Byens Grændser var fremdeles ubetydeligt; det samme var ogsaa Tilfældet med Havedyrkningen, der antages at være i Aftagende, navnlig fordi det dertil tjenlige Terræn med større Fordel anvendes til Byggetomter, men vel ogsaa fordi Konkurrencen med Haveprodukter fra Udlandet er vanskelig at udholde.

Folkemængden inden Bergens Kjøbstads Jurisdiktion udgjorde den 31te December 1870: 30,389 og 31te December 1875 : 34,764, Antallet af Indvaanere i Byens Landsogne den 31te December 1870: 3,384 og den 31te December 1875 4,760. De beboede Huses Antal var den 31te December 1870: 2,594 og den 31te December 1875: 2,983.

I Henseende til Byens Sogneinddeling foregik i Femaaret den Forandring, at Korskirkesognet tilligemed en Del af Domkirkesognet ifølge Kongelig Resolution af 29de Juli 1874 deltes i 3 Sogne: Korskirkesognet, St. Mariæ Kirkes og Sandvikens Sogne; det sidstnævnte benytter, indtil det faar sin egen Kirke, hvortil Tomt nu er indkjøbt, St. Mariæ Kirke, alternerende med dennes egen Menighed.

Fattigvæsenets Budget

er steget i Femaaret fra 150,000 Kr. for 1871 til 182,800 Kr. for 1875; den udlignede Fattigskat var i 1871: 96,000 Kr., i 1875: 120,000 Kr. Men herved maa bemærkes, at Folkemængden i Byens Fattigdistrikt, der tillige indbefattede Landsognene, i denne Periode forøgedes med 5751 Individer, en Forøgelse, der antages væsentlig begrundet i Indflytning af Arbeidssøgende og i det Hele taget af den Samfundsklasse, der mest trænger Fattigvæsenets Hjælp; som Følge heraf formenes der heller ikke af Budgettets Stigning at kunne udledes nogen Slutning om, at det almindelige Velvære blandt Menigmand skulde være gaaet tilbage i dette Tidsrum, hvorimod snarere det Modsatte, i det Store taget, har været Tilfælde. Ved Repræsentantbeslutning af 28de Januar 1870 bestemtes Opførelse af en egen Bygning for Fattigvæsenets Bespisningsindretning med Tilbehør samt Arbeidsanstaltens Vadskeri, der begge Dele tidligere havde været anbragt i Kjælderetagen under Arbeidsanstaltens Bygning; denne Bygning fuldførtes i 1872 og kostede 26,000 Kr.; til det fornødne Inventarium medgik desuden 2,955 Kr. 67 Øre.

Vei-, Brolægnings- og Kloakvæsenet.

Blandt større Arbeider i Kommunikationsvæsenets Interesse kan nævnes Fuldførelsen af den i forrige Beretning omhandlede Hovedvei fra Bergen nordefter igjennem Sandviken indtil Stenestø, hvorved der er tilveiebragt en Veiforbindelse imellem Byen og Sandvikens Forstad, hvis største Stigning er 1 paa 20. Skjønt Længden af den nye Vei indenfor Byens daværende Grændse kun er omtrent 1,400 Alen, har Anlægget af samme dog kostet Bergens Kommune paa Grund af kostbare Expropriationer 81,887 Kr. 63 Øre. Langs den øvre Side af den nye Sandviksvei fandt hurtig en ikke ubetydelig Bebyggelse Sted. Endvidere oparbeidedes for Bergens Kommunes Regning nye Gader paa Nygaard, hvor den i forrige Femaarsperiode paabegyndte Byggevirksomhed fremdeles har udviklet sig. Udvidelsen af Øvregaden til 20 Alens Bredde blev fuldført. Herved og ved et i Forbindelse dermed udført nyt Gadeanlæg erholdt St. Mariæ Kirke en aldeles fri Beliggenhed. Opover Vetterlevsalmindingens østlige Fortsættelse, „Krybbebakken" kaldet, blev anlagt en Slyngvei med ikke over $^1/_{10}$ Stigning, for at skaffe de i Henseende til Kommunikationsvæsen tilforn saa uheldigt stillede Beboere af „Fjeldet" og de ovenfor samme liggende nye Bydele paa Wesselengen og Krohnengen kjørbar Forbindelse med Byens Centrum. Muralmindingen blev fortsat mod Vest ned til Nøstet og en ny Forbindelse imellem samme og Engen aabnet ved Anlæg af Jonsvoldsgaden. Skottegaden, der udgaar fra vestre Muralminding, blev besluttet fortsat videre mod Nord til Munkebæksmuget. Ifølge Repræsentantbeslutning af 24de Mai 1875 blev ogsaa Torvalmindingen fortsat mod Vest ved Expropriation af en Havegrund, og derved en ny Forbindelse aabnet imellem Vaagsbunden og den sydvestre nye Del af Byen igjennem Nordal Bruns Gade og Olaf Kyrres Gade.

Længden af kjørbare Veie udgjorde ved Udgangen af

1870	18,372	Fod.
I Femaaret 1871—1875 er den forøget med	9,920	—
I det Hele udgjorde altsaa Længden af kjørbar Vei ved Udgangen af 1875 . . .	28,292	Fod.

Til samme Tid fandtes:

a) stensatte Almindinger, Gader og Smug . . .	$1^3/_8$	Mil
b) grusede eller puklagte Almindinger, Gader, Smug eller Veie	$1^{17}/_{24}$	—
tilsammen	$3^1/_{12}$	Mil

eller en Forøgelse i det forløbne Femaar af $^1/_3$ Mil, hvilken Forøgelse iøvrigt udelukkende falder paa de under Litr. b nævnte Anlæg.

Længden af de i Femaaret anlagte Kloaker udgjør:

a) offentlige	$11,554^3/_4$	Alen
b) private	9,586	—
I det Hele	$21,140^3/_4$	Alen.

Hygiene.

En Udvidelse og Ombygning af Byens Sygehus, hvortil senere afdøde Overlæge J. A. Holmboe havde udarbeidet Plan, blev ved Repræsentantbeslutning af 4de April 1873 besluttet og Midler hertil bevilget, men Gjennemførelsen af Beslutningen forsinkedes derved, at Sygehusets Drift ikke kunde afbrydes, men maatte fortsættes ved Siden af Ombygningen. De fleste nye Bygninger vare vel ved Udgangen af Femaaret saavidt færdige, at de den 19de Januar 1876 bleve overleverede til Kommunebestyrelsen, men med den sidste nye Bygning skete dette først den 6te Juli 1877. Foretagendet kostede, iberegnet Indkjøbet af nogle tilstødende Smaahuse, hvoraf et Par bleve nedrevne for at vinde Plads for en af Nybygningerne, omtrent 228,000 Kr., foruden 44,000 Kr., som ved Repræsentantbeslutning af 20de November 1874 blev bevilget til Inventarium. Samtlige nye Bygninger ere opførte af solid Mur eller Hulmur. I den nye Badebygning indrettedes de første romerske Bade i vort Land.

Allerede siden Juli Maaned 1868 havde man efter dertil erholdt Tilladelse af Kommandantskabet med Held benyttet et lidet Vaaningshus i Redouten „Katten" paa Nordnæs som Isolationslazareth, men da Lokalet er saa lidet, at der i samme kun kan optages høist 8 Patienter, blev under 17de Januar 1873 af Repræsentantskabet bevilget 23,200 Kr. til Udvidelse af Bygningen, overensstemmende med en af Sundhedskommissionen udarbeidet Plan. Bevilgningen har imidlertid ikke kunnet finde Anvendelse, da Armedepartementet af Hensyn til projekterede Befæstningsarbeider paa Nordnæs negtede Samtykke til Byggeforetagendet, og man var saaledes afskaaret Adgang til at give Lokalet de Udvidelser og Forbedringer, som af flere Hensyn vilde være saa særdeles ønskelige.

I Femaaret oprettedes der to nye Apotheker, et i Byens vestlige Strøg og et indenfor Vaagsbunden, det første beliggende i Theatergaden, det andet i Skostrædet.

Det ved Repræsentantbeslutning af 12te April 1870 bestemte Anlæg af en Begravelsesplads paa Kommunens Eiendom Gaarden øvre Møllendal var foreløbig færdigt i 1872, men vidtløftige Forhandlinger om Ordningen af Begravelsesvæsenet hersteds medførte, at den først blev taget i Brug i September 1874.

Vand- og Brandvæsen.

Vandværket har i det forløbne Femaar modtaget betydelige Udvidelser, hvoriblandt her nævnes Nedlæggelse af en 12toms Ledning fra Domkirken mod Nord gjennem Kong Oscars Gade, Tydskebryggen til Dræggen, opad Drægsalmindingen og udover den nye Sandviksvei. Imellem det i Aaret 1870 lagte 12toms Rør over Torvet og udigjennem Markeveien og Rørledningen i Strandgaden lagdes 3 nye Forbindelser af 12toms Rør, nemlig en nedover Torvet, en over Smørsalmindingen og en over Muralmindingen. Fra 12toms Røret paa det øverste af Torvet førtes ogsaa et 12toms Rør vestefter til Veiten og derfra et 9toms Rør langs Engens søndre og vestre Side samt nedigjennem Theatergaden indtil Sydnæskleven. Paa Nygaard blev imellem Nygaardsgaden og Foswinckels Gade nedlagt et 12toms Rør i Strømgaden og et 9toms Rør i Hans Holmboes Gade. Længden af samtlige i Femaaret nedlagte nye Vandledninger udgjorde:

af 12toms Rør	2,832	Alen
- 9toms -	1,461	—
- 7toms -	1,560	—
- 6toms -	2,080	—
- 4toms -	794	—
Tilsammen	8,727	Alen.

Blandt Foranstaltninger betræffende Brandvæsenet bemærkes, at der i Henhold til Repræsentantbeslutning af 17de Januar 1873, som til dette Øiemed bevilgede 12,000 Kr., blev indkjøbt en mindre Jerndampbaad, der indrededes til Pram for Byens i Aaret 1870 anskaffede Dampsprøite. I Bykassebudgetterne for 1874 og 1875 afsattes tilsammen 16,000 Kr. til en ny Dampsprøite, der iaar er bestilt fra England til en Pris af £ 990. Den skal sættes paa en Jernbaad, der bygges hersteds.

Det faste Brandkorps's menige Styrke blev i Femaaret forøget med 7 og i 1876 endvidere med 6 Mand. Underbrandmesterposten blev ophævet, men derimod ansattes en Stationsmester og Maskinist, der har fri Bolig ved Brandstationen.

Forskjellige andre kommunale Foranstaltninger.

Af andre kommunale Foranstaltninger maa nævnes den under 8de Mai 1874 af Repræsentantskabet besluttede og ved Kongelig Resolution af 24de Oktober næstefter approberede Reform i Byens Politi- og Vagtvæsen, hvorved de gamle Gadevægtere tilligemed de fra Fortiden stammende Rundgjængere og Patrouillegjængere, der under Stadshauptmandens Overkommando dannede Byens natlige Bevogtning, afskaffedes, og derimod oprettedes et Politimesteren underlagt Konstabelkorps, bestaaende foruden Vægter-Vagtmesteren, der nu gik over til Overvagtmester ved Konstablerne, af 3 Vagtmestere og 56 Konstabler. Samtidig oprettedes paa 2 Steder ude i Byen Politistationer, som ved Telegrafledning ere satte i Forbindelse med Hovedstationen. Konstabel-Institutionen traadte i Virksomhed 26de Oktober 1874. Den regulære Tjenestetid var i Begyndelsen 10 Timer i Døgnet, men er senere nedsat til 8. Ved Oprettelsen af Konstabelkorpset opnaaede man først at erholde et virksomt Dagpoliti, hvortil forhen kun Byens faa Politibetjente (10 i Tallet) kunde benyttes i den Tid, de kunde afsees fra andre Forretninger.

Postvæsenet.

Ifølge Repræsentantbeslutning af 6te Februar 1871 blev en midt i Byen beliggende Eiendom, No. 13 i 16de Rode, indkjøbt for en Kjøbesum af 40,000 Kr. til Posthus, og efter at være givet en til dette Øiemed svarende Indredning, der kostede omtrent 12,000 Kr., blev den samme Aar bortleiet til Postkontor og Bolig for Postmesteren for et Tidsrum af 10 Aar mod en aarlig Leie af 2,800 Kr.

Bazar.

Ved Repræsentantbeslutning af 17de Juli 1874 bestemtes opført for Kommunens Regning en Bazarbygning for Salg af Levnetsmidler m. V. paa den nedre til Torvet stødende Del af Vetterlevsalmindingen. Bygningens Opførelse paabegyndtes, men den blev ikke færdig i Femaaret.

Almueskolevæsenet.

Bergens Almueskolevæsen har i Femaaret modtaget forskjellige Forbedringer. Medens Skolebygningerne tilforn baade vare formange og laa altfor spredt, og Skolelokaler tildels maatte leies i private Huse, opnaaede man i dette Tidsrum at erholde Almueskolevæsenet samlet i 8 dette tilhørende Bygninger, af hvilke to ligge umiddelbart ved Siden af hinanden. Der opførtes nemlig ved Siden af Fundatsskolen „Christi Krybbe" en ny muret Skolebygning, Øvregadens Skole, paa den i Aaret 1836 nedlagte St. Martini Kirkegaard; den kostede 64,000 Kr. og toges i Brug i 1874. De fire doterede Sogneskoler eller saakaldte Fundatsskoler gaves samtlige Lokale i den Korskirkens Sogneskole tilhørende Bygning, „Christi Krybbe", efterat denne var givet en Hovedreparation og paabygget. Den Bygning, som tilhørte en af Fundatsskolerne, den saakaldte „almindelige Friskole", blev i 1873 solgt til Bergens Totalafholdsforening for 20,120 Kr., medens Nykirkens Sogneskoles Bygning, „Bethlehem" kaldet, der ligeledes agtes solgt, midlertidig er udleiet til Bergens Almueskolevæsen. Ved disse og flere andre Forandringer ere Klasserækkerne blevne fuldstændigere og mere samlede, end de tidligere vare, hvorhos de have erholdt bedre og bekvemmere Lokaler. Almueskolevæsenets 8 Bygninger indeholde tilsammen 48 Klasseværelser, 1 Sal for Haandgjerningsundervisning, 2 Gymnastikrum, 2 Inventarierum, 1 Lærerværelse og 9 Lærerboliger. Derhos er Inventariet forbedret; af de 48 Klasser vare 36 ved Udgangen af 1875 forsynede med nyt, fra det svenske Almueskolevæsen indført Inventarium. Værdien af Almueskolevæsenets Skoleinventarium tilligemed samtlige de Skolen tilhørende Undervisningsmidler kunde ved Udgangen af 1875 anslaaes til omtrent 36,000 Kr.

For at imødekomme den Del af Befolkningen, der ikke har Evne til at sende sine Børn til de kostbarere Borger- eller Realskoler, men som dog maatte ønske for en billig Betaling at give dem en videregaaende Undervisning end den, Almueskolen med sin Halvdagsundervisning kan byde, blev i Aaret 1862 under det offentlige Almueskolevæsen oprettet en saakaldet Betalingsskole. Undervisningen meddeles her saavel i Formiddags- som i Eftermiddagstimerne; Fagene ere vistnok de samme som i Almueskolen, men Undervisningsplanen tilsigter Erhvervelse af grundigere og mere omfattende Kundskaber deri; desuden meddeles der i Betalingsskolen Undervisning i Tegning, hvilket ikke finder Sted i Almueskolen. Antallet af Betalingsskolens Elever var i Mai 1871: 230, i Oktober 1875: 238. Skolen nyder megen Tillid og kan ikke paa langt nær modtage alle de Elever, som anmeldes til Optagelse.

I Skoleinspektørens Beretninger om Almueskolevæsenets Tilstand i dette Tidsrum heder det, at Skolesøgningen i det Hele taget var god og for enkelte Klassers Vedkommende endog udmærket god. Det samlede Elevantal var i Mai 1871: 2,753 og i Oktober 1875: 3,167, deri medregnet Betalingsskolens Elever. Forsømmelserne fra Skolen udgjorde gjennemsnitlig i 1871: 6.5 %, men i 1875 kun 4.9 %. Det ugentlige Antal Undervisningstimer udenfor Betalingsskolen udgjorde gjennemsnitllig for hver Klasse $16^1/_2$, naar Gymnastik- og Haandgjerningsundervisningen ikke medregnes. I Henseende til Undervisningen eller Fagkredsen blev der ikke indført nogen væsentlig Forandring, da det Timeantal, man har fundet hensigtsmæssigt for Almueskolen, ikke tillader nogen Udvidelse af Fagkredsen. I Femaaret bleve Lærerpersonalets Aflønninger forbedrede, idet der ved Repræsentantbeslutninger af 13de Mai 1872 og 17de Januar 1873 indførtes, fra 1ste Januar 1873 at regne, nyt Lønningsregulativ saavel for Lærere som for Lærerinder ved Kommunens Almueskolevæsen, hvorhos der ved Repræsentantbeslutning af 28de Januar 1875 tilstodes dem Dyrtidstillæg for 1874 og 1875. Ved Udgangen af 1875 var Lærerposternes Antal 27 foruden 8 Timelærerposter i Sang og Gymnastik; Lærerindeposternes Antal beløb sig til 28 foruden 1 Timelærerindepost ved Betalingsskolen i Tegning; samtidig udgjorde den samlede Udgift til Lærernes Aflønning 38,800 Kr. og til Lærerindernes 19,752 Kr. Almueskolevæsenet har en Pensionsforening, der ved Udgangen af 1875 eiede et Grundfond af 16,000 Kr.; det havde kun at udrede 2 Pensioner paa tilsammen 344 Kr.

Med Bergens Almueskolevæsen er forbundet en Haandgjerningsskole, der gjennemsnitlig 14 Timer ugentlig meddeler Undervisning i Strikning, grov og fin Linsøm, Hækling, Stopning og Forstykning af Klæder. Eleverne Antal var gjennemsnitlig i Femaaret omtrent 500, fordelte i to Afdelinger, af hvilke den ene søgte Skolen om Formiddagen og den anden om Eftermiddagen. Lærerindernes Antal udgjorde 6, hvoraf dog en udelukkende var beskjæftiget med at føre Tilsyn med Undervisningen. Da Haandgjerningsundervisningen ikke er lovbefalet, har Søgningen til denne Skole ingenlunde været saa god som til Almueskolen.

En privat „Arbeidsskole for Gutter" oprettedes i

1872; den besøgtes af gjennemsnitlig 100 Elever; Undervisningen meddeltes i Snedker-, Dreier- og Træskjærerarbeide i 3 Timer ugentlig. I 1873, 1874 og 1875 bleve de i Skolen forarbeidede Gjenstande offentlig udstillede.

I Forbindelse hermed skal man ogsaa nævne Bergens Søndagsskole, der i Femaaret fortsatte med at meddele sine Elever, hvis Antal varierede mellem 180 og 150, væsentlig bestaaende af Lære- og Tjenestedrenge fra Landet, fri Undervisning i Læsning, Skrivning og Retskrivning samt tildels Geografi og Norges Historie, ligesom et mindre Antal af de videst komne Elever erholdt Undervisning i Bogførsel. Skolens Udgifter, omtrent 1,200 Kr. aarlig, bleve saa godt som udelukkende bestredne ved Renterne af dens egen Kapital, der i 1871 beløb sig til 24,864 Kr. 80 Øre, og ved Udgangen af 1875 til 24,652 Kr. 57 Øre. Dens Bibliothek tæller 310 Bind.

Bergens offentlige Tegneskole

har i Femaaret gjennemsnitlig været besøgt af 270 Elever, væsentlig bestaaende af Haandværksdrenge og Svende; Undervisningen, der kun meddeltes i Vinterhalvaaret i 2 Aftentimer daglig, antages at have baaret gode Frugter; ved den nordiske Kunst- og Industriudstilling i Kjøbenhavn i 1872 lod Skolen udstille Prøver af Elevernes Arbeider og af Skolerekvisiter, for hvilke den tilkjendtes Udstillingens 2den Medaille.

Skolens Udgifter udgjorde ca. 4,800 Kr. aarlig; deraf er ved Kontingent af Eleverne indkommet ca. 400 Kr. aarlig, og af „Vennekredsens" Legat 54 Kr. aarlig, medens Resten er tilskudt af Staten og Kommunen.

Ved den nedenfor omhandlede, med den tekniske Skole forbundne Aftenskoles Oprettelse i Høsten 1877 er den offentlige Tegneskole bleven overflødig, og den har saaledes nu ophørt at existere.

Den tekniske Skole.

En teknisk Skole er i Femaaret oprettet i Bergen. Efter Initiativ fra Haandværkerforeningen overtog Repræsentantskabet ved Beslutning af 21de Oktober 1871 med den Understøttelse, som Søndagsskolens Bestyrelse, „Det nyttige Selskab" samt Sparebanken havde vedtaget at yde dertil, at lade opføre den for en „teknisk Søndags- og Aftenskole samt teknisk Elementærskole" fornødne Bygning, at bestride Omkostningerne ved Bygningens Vedligeholdelse og derhos at udrede Halvparten af det Beløb, hvormed Skolens aarlige Udgifter maatte overstige dens Indtægter, naar Staten vilde tilskyde den anden Halvpart. Efter derom af Kommunebestyrelsen indgivet Andragende bevilgede Storthinget i 1872 for Budgetterminen 1872—73 et Bidrag af 8,000 Kr. til en saadan Skole. En fuldstændig Plan for Skolen blev derpaa udarbeidet, under 16de Mai 1873 vedtaget af Byens Repræsentantskab og den 9de August samme Aar approberet af Kongen.

Ifølge denne Plan bestaar Skolen af to Afdelinger, den tekniske Elementærskole og den tekniske Søndags- og Aftenskole. Elementærskolens Maal er at meddele Ynglinge, som have bestemt sig for teknisk Virksomhed, eller som ville forberede sig til Optagelse i en høiere teknisk Undervisningsanstalt, de fornødne elementære Kundskaber, imedens Søndags- og Aftenskolens Formaal er igjennem Meddelelse af fagmæssig Undervisning og almennyttige Kundskaber at bidrage til Haandværkets og Kunstflidens Fremme. Elementærskolen traadte foreløbig i Virksomhed i Aaret 1875 i leiet Lokale, hvorimod Søndags- og Aftenskolen først kunde sættes i Gang, efterat den for Skolen opførte nye Bygning fuldt ud var færdig, hvilket først blev Tilfældet i sidste Kvartal af Aaret 1876. Bekostningen ved Skolebygningens Opførelse androg, uagtet Tomten toges af Byens Eiendom Lungegaardsmarken, til 208,000 Kr., hvoraf 36,000 Kr. er bleven erstattet Bykassen ved rentefrie Laan af Søndagsskolens Bestyrelse og Sparebanken. Det af „Det nyttige Selskabs" Midler belovede rentefrie Laan, 12,000 Kr., er ikke bleven Selskabet afkrævet.

Tanks Skole.

Ifølge en af en Komite til Skolens Omordning udarbeidet Plan, der under 27de Mai 1871 erholdt Stiftsdirektionens Approbation, skulde Skolen bestaa af en Elementærafdeling paa et treaarigt, en Real- eller Middelskole paa et sexaarigt og en Handelsskole paa et toaarigt Kursus; ved Kongelig Resolution af 4de Mai 1872 erholdt Skolen derhos Ret til at afholde Middelskolens Afgangsexamen. Handelsskolen, der oprettedes 1ste September 1872, maatte imidlertid ophæves allerede i Juni 1875 af Mangel paa Frekvents. Discipelantallet var i de øvrige Afdelinger ved Begyndelsen af 1871: 214 og ved Udgangen af 1875: 344. Lærernes Antal var 18 med en samlet Lønning i 1871 af 17,649 Kr. og i 1875 af 29,574 Kr. 83 Øre.

Fripladsenes Antal har varieret fra 20 til 24. Skolens Discipelbibliothek eiede ved Begyndelsen af 1871 ca. 1,560, ved Udgangen af 1875 1,900 Bind. Lærerbibliotheket er i Femaaret forøget fra 900 til 1120 Bind.

Bergens offentlige Sømandsskole,

hvis Udgifter, forsaavidt de ikke dækkes af de indkomne Skolepenge, bestrides ved Tilskud saavel af Staten som af Kommunen, har foruden at meddele de til Opnaaelse af Styrmandsexamen fornødne Kundskaber ogsaa fra Vinterhalvaaret $18\frac{72}{73}$ i en saakaldet Skipperklasse meddelt examinerede Styrmænd en videregaaende Uddannelse i Navigation som i andre for Skipperstillingen nyttige Discipliner, saasom: Bogholderi og Handelsregning, Søret, Maskinlære, Sprog m. V. Antallet af Elever har været i

	$18\frac{70}{71}$.	$18\frac{71}{72}$.	$18\frac{72}{73}$.	$18\frac{73}{74}$.	$18\frac{74}{75}$.
Styrmandsklassen . .	70	90	94	63	75
Skipperklassen . . .	„	„	15	14	13

Bergens Observatorium

har ligesom tilforn hovedsagelig virket for sit væsentlige Øiemed: astronomiske Tidsbestemmelser, Middeltidssignaler, Undersøgelse af Søkronometre og andre nautiske Instrumenter samt meteorologiske Iagttagelser og Registreringer; men i klare Aftentimer have Besøgende derhos havt Adgang til gjennem Observatoriets Refraktor at iagttage Himmellegemerne under Veiledning af Observator.

Ved Observatoriet findes en ikke ubetydelig Samling af den nyeste astronomiske og meteorologiske Literatur, for en Del opstaaet ved Indkjøb for dertil af Kommunen bevilgede Midler, men for en stor Del ogsaa ved Gaver fra andre Observatorier og lærde Selskaber, med hvilke der af Observator Åstrand er blevet indledet Forbindelse.

Bergens offentlige Bibliothek.

Da Universitetsbibliothekar Botten Hansens Bogsamling paa 14,000 Bind ved hans Død blev frembudt tilsalgs, vaktes Tanken om at afhjælpe et længe følt Savn af et offentligt Bibliothek i Bergen. Denne Tanke fik forøget Væxt derved, at en i Amerika bosat Bergenser, Konsul Chr. Børs i New York, der paa forskjellige Maader har lagt en mere end almindelig stærk Interesse for sin Fødeby for Dagen, og som i sit nuværende Hjem af Erfaring havde lært et offentligt Bibliotheks Betydning for Almenheden at kjende, samtidig tilbød en Gave af 4,000 Kr. til Indkjøb af et saadant Bibliothek. Paa et Møde af Byens Borgere den 25de September 1869 valgtes en Komite paa 15 Medlemmer til Erhvervelse af Botten Hansens Bogsamling som Grundstamme for et offentligt Bibliothek her i Byen. „Det nyttige Selskab" bevilgede hertil 2,000 Kr., og Resten af den for Bibliotheket forlangte Kjøbesum, 12,800 Kr., fik Komiteen indsamlet ved privat Subskription, hvorpaa Kjøbet blev afsluttet 8de April 1871 og Bibliotheket derpaa som Gave overdraget til Bergens Kommune paa den i ovennævnte Møde af 25de September 1869 vedtagne Betingelse, at Omkostningerne ved dets Vedligeholdelse, Benyttelse og videre Udvikling blev overtaget af Kommunen. Ved Repræsentantbeslutning af 23de December 1872 blev Gaven modtaget, hvorhos der bevilgedes 12,000 Kr. til Indkjøb af en Bygning paa Byens Torv til Bibliotheket. Dette aabnedes for Almenheden den 2den Februar 1874 med en Udlaanstid af 2 Timer daglig. Udlaanene, der foregaa gratis, udgjorde i 1874 ca. 12,000 og i 1875 ca. 18,000; blandt Laantagerne vare de forskjellige Samfundsklasser efter Bibliothekarens Opgave saaledes repræsenterede:

Borgerklassen	15 %
Handelsbetjente og Kontorister . .	20 -
Haandværksfolk	30 -
Arbeidsklassen	35 -

Ved Aabningen udgjorde Bibliothekets Samling ca. 16,500 og ved Udgangen af 1875 ca. 21,000 Bind. Det af Kommunebestyrelsen til Bogindkjøb tilstaaede Annuum udgjorde for hvert af Aarene 1874 og 1875 1,200 Kr. En Katalog over Bogsamlingen er udgivet i Trykken.

Bergens Billedgalleri.

Efterat Eiendommen No. 42 i 12te Rode paa „Engen" ved Repræsentantbeslutning af 2den Juni 1874 var erhvervet af Kommunen for 46,000 Kr., blev Størsteparten af Eiendommens ubebyggede Grund overladt Fortunens tilstødende Skolebygning til Tumleplads, hvorpaa der var Mangel, men Vaaningshuset med Undtagelse af nogle Værelser i 1ste Etage, der udleies til Kunstforeningen, bestemt til Lokale for Byens Billedgalleri. Dette er oprettet ved Gaver, dels af Bergens Kunstforening, dels og fornemmelig af Bergens Museum. Kunstforeningen har havt den Liberalitet i en længere Aarrække efterhaanden at afsætte som Grundlag for et offentligt Billedgalleri her i Byen forskjellige af de af den indkjøbte Malerier, Lithografier og Kobbere fra Nutiden. Kunstforeningen vedbliver ogsaa fremdeles at afsætte 7 % af sin Brutto-Indtægt til Indkjøb af Billeder til Galleriet. Men hovedsagelig dannes Byens Billedgalleri dog af den ikke ubetydelige Samling af ældre Malerier, Kobberstik og Skulpturarbeider, som Bergens Museum, væsentlig igjennem Gaver, var kommet i Besiddelse af og ved kongelig Approbation af 7de August 1876 overdrog til Bergens Kommune. Værdien af den af Museet til Billedgalleriet overdragne Malerisamling m. m. er bleven ansat til 80,000 Kr.

Havneväsenet.

Den i forrige Femaar paabegyndte Forlængelse af nordre Toldbodbrygge med en Stenkai af 140 Fods Længde blev fuldført i 1873 og har ganske svaret til Forventningerne. Den saakaldte Stenbrygge udenfor Toldboden, som i sin største Længde kun var en Træbrygge, blev ombygget til en længere og bredere Stenkai. Arbeidet herpaa fuldførtes i 1874. Ifølge Repræsentantbeslutning af 30te September 1873 bleve Bygningerne paa Kommunens i 1859 indkjøbte Eiendom ved Vaagsbunden, Zakariasgaarden kaldet, nedrevne og en offentlig Brygge indrettet paa Bolværket, paa hvilket Bygningerne havde staaet. Ved Repræsentantbeslutning af 19de December 1873 bevilgedes Midler til Anlæg af en 100 Alen lang og 20 Alen bred Pælebrygge ud fra Holbergsalmindingen paa Vestsiden af Vaagen. Begge disse Brygger bleve tagne i Brug i 1874. Pælebryggen kostede omtrent 20,400 Kr. Ved Nøstet erhvervedes et Par Huse og Fjæregrunde med Tanke paa fremtidigt Bryggeanlæg.

Efterat Repræsentantskabet ved Beslutning af 17de December 1872 havde udtalt sig for Ønskeligheden af, at Havneväsenet erholdt Raadighed over Bradbænken, for at indrette denne til offentlig Brygge, og Tilladelse til Anlæg af en Kai langs Bergenhus Fæstnings Strand ved Vaagen, indgik Magistrat og Formandskab med underdanigste Ansøgninger baade

om, at Bradbænken maatte blive overladt Havnevæsenet, mod at der til de Søfarendes Fattighus, der var Eier af Bryggen, blev at svare samme aarlige Afgift, nemlig 1,800 Kr., som Fattighuset havde oppebaaret af Forpagteren, Skibsbygmester Trumpy, og om at indrømmes Tilladelse til langs Fæstningsstranden at anlægge en Kai, der skulde sættes i Forbindelse med Bradbænken. Ved kongelig Resolution af 3die April 1875 blev Bradbænksbryggen overdraget Havnevæsenet fra Michaeli Flyttetid samme Aar, og ved kongelig Resolution af 27de November 1875 blev Kommunen indrømmet Tilladelse til Kaianlæg langs Fæstningsstranden samt Adgang til gjennem Overenskomst med vedkommende Fæster eller Expropriation at sætte sig i Besiddelse af den til Skibsbygmester Trumpy bortfæstede Grund under Bergenhus Fæstning m. m.

I 1876 blev Bradbænksbryggen, efter at have modtaget fornøden Udbedring, aabnet for den almindelige Trafik, men Adgangen til at bygge Kai langs Fæstningsstranden er hidtil forblevet ubenyttet, fordi man først i disse Dage har opnaaet Overenskomst med Hr. Trumpy om Afstaaelse af hans imellem Bradbænksbryggen og Fæstningsstranden beliggende Fæstegrund, paa hvilken han har drevet Skibsbyggeri. I Bergens Vaag savnedes udenfor Fæstighederne i Moloen samt enkelte Ringe under Fæstningen og yderst paa Nordnæs saa godt som ganske Anledning til anden Fortøining for Skibene end ved egne Ankere forud og Touge eller Kjettinger, fastgjorte i Bolværkerne under Pakhusene, agterud. Efterat man ved Dykker havde undersøgt Bundforholdene i Vaagen, blev i Aaret 1874 4 Fortøiningsbøier af Jernplader udlagte i Bundskruer, og i 1875 atter 4. Senere er endvidere 22 Jernbøier blevne udlagte paa samme Vis, saa at Vaagen nu paa det nærmeste overalt er forsynet med tidsmæssige Moringsindretninger. De fleste nedsatte Bundskruer ere af 4 Fods Diameter; hvor saa store Skruer ikke har kunnet drives ned i tilstrækkelig Dybde, har man benyttet 3 Fods Skruer. Den største Dybde, hvortil nogen Bundskrue har kunnet bringes ned, er 18 Fod.

For Benyttelsen af de offentlige Brygger og Kaier, som tidligere var afgiftsfri, blev under 30te September 1874 og 26de Februar 1875 af Repræsentantskabet vedtaget og ved kongelig Resolution af 30te April samme Aar approberet et Taxtreglement.

For de i Loven af 3die Mai 1871 omhandlede exploderende Stoffe og let antændelige Vædsker blev af Havnekommissionen ved en Plakat af 22de Juli 1874 foreskrevet Regler.

Efter Forslag af Havnekommissionen vedtog Repræsentantskabet under 19de Marts 1875 et nyt Regulativ for Brugen af Ild og Lys ombord i Fartøier inden Bergens Havnedistrikt, hvorved der indrømmedes forskjellige Lettelser i Adgangen til at benytte Ild ombord i fulddækkede Fartøier og Belysningsmidler ombord i alle Fartøier.

Jernbaneanlægget fra Bergen til Vossevangen blev bevilget i Femaaret, og da Initiativet hertil udgik fra Bergen, leveres her nogle Meddelelser om, hvorledes Styrelsens Beslutning derom blev fremkaldt. I en under 30te November 1871 afgiven Beslutning udtalte Byens Repræsentantskab sig for Ønskeligheden af Istandbringelse af en Jernbaneforbindelse imellem Bergen og Østlandet, og overdrog til Magistrat og Formandskab at indgaa med underdanigst Ansøgning om, at der for Statens Regning maatte blive iværksat Undersøgelse om Udførbarheden af et saadant Jernbaneanlæg. Som Følge heraf blev i Juli Maaned 1872 under Ledelse af Jernbanedirektøren foretaget den første foreløbige Undersøgelse af Forholdene ved Løitnant Ihlen og Ingeniør Christie, hvorved der blev paavist en Linie herfra til Vossevangen, væsentlig følgende Postruten, og i Fortsættelse heraf en Linie opigjennem Rundalen igjennem Gravehalsen ind i Moldaadalen og videre forbi Fjeldet Saata paa Høifjeldet ned i Hols Dalføre i Hallingdal og derfra igjennem Hallingdalens Hoveddalføre ned til Krøderens sydlige Ende, hvor Krøderen-Drammensbanen tager sin Begyndelse. Da Muligheden af en Jernbaneforbindelse imellem Bergen og Østlandet herved maatte ansees bevist, blev der under 20de December 1872 af Magistrat og Formandskab nedsat en Komite til Fremme af det projekterede Jernbaneanlæg, bestaaende af 19 Medlemmer, hvoriblandt Borgermesteren, Ordføreren, Byens Storthingsrepræsentanter, Børskomiteens Medlemmer og Amtmanden i Søndre Bergenhus Amt. Efter Foranledigelse af denne Komite blev der af Kaptein L. M. Hille og Ingeniør Blix i Juli Maaned 1873 anstillet Undersøgelse med Hensyn til Valget af Jernbaneliniens Retning her fra Byen til Garnæs og derpaa i August samme Aar af Kaptein L. M. Hille i Forening med Kaptein E. Lund foretaget en omfattende Undersøgelse af Høifjeldet imellem Søndre Bergenhus Amt og Kristiania Stift til Løsning af Spørgsmaalet om, i hvilken Retning Linien for Jernbanen burde fra Vossevangen føres over til Østlandet. Resultatet af Kaptein Hilles Undersøgelse var, at en Jernveisforbindelse imellem det Vesten- og Østenfjeldske bør fra Vossevangen gaa op igjennem Rundalen ind i Moldaadalen, altsaa forsaavidt efter den i 1872 opgaaede Linie, men at Liniens videre Fortsættelse over Høifjeldet ikke bør søges igjennem det høit liggende Pas ved Saata og ned i Hols Dalføre i Hallingdal, men derimod bøie af i en lidt sydligere Retning og føres fra Moldaadalen igjennem Finseskaret i 4,144 Fods Høide over Havet til Finsedalen og derfra igjennem Ustedalen ned til Aal i Hallingdalens Hoveddalføre. Efter Forestilling fra Jernbanekomiteen vedtog derpaa Byens Repræsentantskab ved Beslutning af 20de Februar 1874 at bidrage med 3,200,000 Kr. til Anlæg af en Lokomotiv-Jernbane fra Bergen over Voss og Hallingdal til Krøderens sydlige Ende, og overdrog til Magistrat og Formandskab at ansøge om, at de for et saadant Anlæg fornødne nærmere Undersøgelser og Beregninger snarest muligt

maatte blive foretagne og kongelig Proposition om fornøden Bevilgning af Statskassen til Anlæggets Udførelse blive fremsat for Storthinget senest i Aaret 1876. Opfordring til Tegning af Aktier i et Jernbaneanlæg paa den hele Linie herfra Byen indtil Krøderens sydlige Ende blev derefter i April Maaned 1874 af Jernbanekomiteen udstedt og betydelige Beløb strax tegnede. Et Par af Byens største Virksomhedsforstandere tegnede sig endog hver for 120,000 Kr.

Men kort efter blev Jernbanesagen bragt i en noget anden Stilling derved, at Byens og de Bergenhusiske Amters Repræsentanter ved Storthinget fandt sig af Omstændighederne foranlediget til i Mai 1874 at fremsætte Forslag om Anlæg for Statens Regning af en Jernbane alene paa Strækningen herfra til Vossevangen under Betingelse af, at omtrent $^1/_3$ af Anlægsomkostningerne blev tilskudt af Kommuner og Private imod Aktier i Banen, hvilket Forslag tilligemed flere andre om Jernbaneanlæg af Storthinget blev oversendt Regjeringen med Anmodning om for Storthinget i 1875 at fremlægge en Plan for de Jernbaneforetagender, som kunde blive at udføre for Statens Regning. Uden paa nogen Maade at slippe Tanken om en fuldstændig Jernveisforbindelse imellem Bergen og Østlandet eller engang at indstille Bestræbelserne for dennes eventuelle Realisation fandt man dog, at der for det Første fornemmelig burde arbeides for det i vore Repræsentanters Forslag fremholdte, Bergen nærmeste Stykke af Linien, Stykket herfra til Vossevangen, der baade som Lokalbane vilde have sin store Betydning og ved Siden deraf være Begyndelsen til en fuldstændig Østlandsbane.

For at paaskynde Fortsættelsen af de nødvendige Undersøgelser for et Jernbaneanlæg imellem Bergen og Østlandet saavel generelt, som forsaavidt angik Strækningen mellem Bergen og Voss i Detail, overtog Bergens Kommunebestyrelse efter Forestilling fra Jernbanekomiteen ved Beslutning af 17de Juli 1874 Garanti for Udredelsen af Omkostningerne herved, forsaavidt de ikke skulde kunne dækkes af de af Storthinget til Jernbaneundersøgelser bevilgede Midler eller Overskridelsen ikke af Storthinget maatte blive godkjendt.

Dernæst vedtog Bergens Kommunebestyrelse ved Beslutning af 1ste September 1874 af det under 20de Februar samme Aar bevilgede Tilskud af 3,200,000 Kr. til Istandbringelse af en fuldstændig Jernbaneforbindelse imellem Bergen og Østlandet at bidrage med 1,080,000 Kr., at betales i 40 halvaarlige Terminer, til Anlæg af en Jernbane paa Strækningen imellem Bergen og Vossevangen imod Aktier i Banen under Betingelse af, at Beslutning om dette Baneanlæg fattedes af Storthinget i Aaret 1875. Under 27de Juni 1874 vedtog Søndre Bergenhus Amtsformandskab og den 24de August samme Aar Voss Herredskommune at bidrage til Anlægget af Vossebanen mod Aktier i samme henholdsvis med 400,000 Kr. og 200,000 Kr. Af syv andre Herredskommuner i Søndre Bergenhus Amt blev derhos vedtaget at bidrage til Baneanlægget med tilsammen 62,320 Kr.

Støttet til disse kommunale Bevilgninger og betydelige af Privatmænd i Bergen tegnede Bidrag i Forbindelse med en af Jernbanekomiteen udarbeidet Trafikberegning for en Jernbane imellem Bergen og Vossevangen, indgik Magistrat og Formandskab under 15de Oktober 1874 med underdanigst Ansøgning om, at der for Storthinget i 1875 maatte blive fremsat kongelig Proposition om Anlæg for Statens Regning af en Jernbane paa nævnte Strækning under Betingelse af, at der af Kommuner og Private mod Aktier i Banen blev tilskudt en Tredjepart af Anlægsomkostningerne.

Kongelig Proposition om dette Jernbaneanlæg blev dog af flere Aarsager ikke fremsat, men Bergens Byes og de Bergenhusiske Amters Repræsentanter ved Storthinget gjentog sit Forslag derom, og efterat en fuldstændig Plan for Anlægget under 30te April 1875 var fremkommet fra Jernbanedirektøren, samtykkede Storthinget ved Beslutning af 9de Juni 1875 i Anlæg af en Stats-Jernbane med smalt Spor fra Bergen til Vossevangen i det Væsentlige overensstemmende med Jernbanedirektørens Plan paa Betingelse af, at der af Kommuner og Private blev tegnet Bidrag mod Aktier i Banen til et Beløb af 2,800,000 Kr., forfalden med omtrent en Halvdel i 10 og for Resten i 40 halvaarlige Terminer fra Arbeidets Paabegyndelse, og at Aktietegnerne i Banen skulde i Tilfælde af Statsmyndighedernes Beslutning derom finde sig i en Sammensmeltning af Banen i økonomisk Henseende med andre Baner eller med et fælles norsk Jernbaneinteressentskab. For at rydde af Veien enhver Hindring for hurtig Iværksættelse af denne Storthingets Beslutning vedtog Bergens Kommunebestyrelse efter Forestilling af Jernbanekomiteen under 13de Juli 1875 ikke blot de for Aktietegningen stillede Vilkaar, hvorved disse, som Følge af et derom taget Forbehold i Indbydelsen til Aktietegningen, ogsaa bleve bindende for de private Aktietegnere, men overtog tillige Garanti for, hvad der efter endt privat Aktietegning endnu maatte komme til at mangle i det i Storthingets Beslutning betingede Bidragsbeløb fra Kommuner og Private af 2,800,000 Kr., samt endvidere for at fyldestgjøre Forlangendet om, at omtrent Halvparten af nævnte Beløb skulde blive indbetalt i de første 5 Aar, at afgjøre i saadan Tid indtil 280,000 Kr. af det af Kommunen ved Beslutning af 1ste September 1874 til Jernbaneanlægget bevilgede Beløb 1,080,000 Kr.

Under 27de Juli 1875 blev derefter under Forbehold af kongelig Approbation paa ovenanførte Storthingsbeslutning Kontrakt afsluttet imellem Bestyrelsen for Statens Jernbaneanlæg og Ingeniør N. H. Bruun om Udførelse af alt Tunnelarbeide ved Banen samt alt øvrigt for Gjennembrydning af Tunnelerne og Tilveiebringelse af tilstødende Banker fornødent Planeringsarbeide.

Under 9de Oktober 1875 erholdt Storthingets Beslutning kongelig Approbation og i Marts 1876 blev derefter Arbeidet paa Jernbanelinien paabegyndt af Kontraktøren.

Den af Kommunebestyrelsen under 13de Juli 1875 over-

tagne Garanti medførte ingen yderligere Udgift for Bykassen, da den private Aktietegning til Banen i Bergen og Omegn ved dens Afslutning gik op til 833,600 Kr., foruden at der af Byens Sparebank ifølge Forstanderskabets Beslutning af 23de Marts 1875 var tegnet 200,000 Kr. Aktietegningen i Søndre Bergenhus Amt androg derhos til omtrent 24,000 Kr. Som Følge heraf blev ogsaa det Beløb af Kommunens Bidrag til Banen, som skulde afgjøres i Løbet af de første 5 Aar, for at fyldestgjøre Storthingets Forlangende om, at Halvparten af de betingede kommunale og private Bidrag skulde afgjøres i saadan Tid, reduceret til 228,800 Kr. eller 45,760 Kr. aarlig i 5 Aar. Da Resten af det af Byen overtagne Bidrag til Banen, 851,200 Kr., skal afgjøres i 20 Aar, og det aarlige Afdrag paa denne Del af Bidraget saaledes udgjør 42,560 Kr., har Bergens Kommunekasse følgelig indtil Aaret 1880, dette iberegnet, at udrede til Vossebanen 88,320 Kr. aarlig. Hvad der af de private Aktietegnere her i Byen i de samme Aaringer maa udredes, udgjør over 160,000 Kr. aarlig, hvorhos Sparebanken har at bidrage 40,000 Kr. aarlig.

Ved Siden af Aktietegningen i Vossebanen havde Jernbanekomiteen bestræbt sig for tillige at fremme Aktietegning til Vossebanens eventuelle Fortsættelse østefter over Fjeldet indtil dens Tilknytning til det østlandske Jernbanenet. Ved denne Tegnings Afslutning opgik det tegnede Beløb til 930,200 Kr., men denne Tegning er ifølge et Forbehold i Indbydelsen kun bindende indtil Udgangen af Aaret 1880, inden hvilket Tidspunkt der nu paa Grund af de forandrede Konjunkturer neppe kan næres Haab om at erholde Statsstyrelsens Beslutning om Fortsættelse af Vossebanen. De fornødne Detailundersøgelser ere imidlertid tilendebragte paa den hele 25,55 Mil lange Linie lige ned til Krøderens sydlige Ende og dertil støttede Planer og Beregninger opgjorte, hvorefter Banens Fortsættelse og Sammenknytning med Krøderen-Drammensbanen vil koste omtrent 23,700,000 Kr., en Sum, der vistnok er stor, men dog ikke større, end at man forhaabentlig i en ikke altfor fjern Fremtid vil se sig istand til at fuldføre det landsvigtige Storværk, der er paabegyndt ved det besluttede Anlæg af Vossebanen.

Kommune-Administrationen.

Under Forholdenes stærke Udvikling i fast alle Retninger øgedes Forretningerne ved Kommuneadministrationen saaledes, at det fandtes nødvendigt at give saavel Magistraten som Formandskabet juridisk dannede Sekretærer. Ved Beslutninger af henholdsvis 13de Mai og 5te November 1872 bevilgedes Lønninger til saadanne Poster, som derpaa strax bleve besatte.

For de fleste af Kommunens Tjenestemænd blev paa Grund af Pengenes sunkne Kjøbeværdi Lønsvilkaarene forbedrede i Femaaret.

Kommunens Gjæld.

Udgifterne ved de mange større Foretagender, hvormed man i Femaaret gik iværk, var det selvfølgelig nødvendigt at fordele paa et længere Tidsrum ved Hjælp af Laan. Paa det ved Repræsentantbeslutning af 25de November 1868 besluttede og ved kongelig Resolution af 20de Februar 1869 indvilgede Kommunelaan, stort 800,000 Kr., hvoraf der ved Salg af 5 % rentebærende Obligationer den 30te September 1869 var optaget et Beløb af 540,000 Kr., blev endvidere den 30te September 1871 optaget et Beløb af 252,000 Kr., der afsattes til en Gjennemsnitskurs af 102,39 %. Kommunens Gjæld udgjorde ved Udgangen af 1875:

1.	Til Oplysningsvæsenets Fond . .	219,347 Kr. 30 Øre
2.	Rest paa Kommunelaanet af 31te Marts 1863, oprindelig stort 396,000 Kr.	237,600 — „ —
3.	Rest paa Kommunelaanet af 30te September 1869, oprindelig stort 540,000 Kr.	432,000 — „ —
4.	Rest paa Kommunelaanet af 30te September 1871, oprindelig stort 252,000 Kr.	218,400 — „ —
5.	Til Bergens Sparebank paa Vexelobligationer	396,000 — „ —
6.	Pantegjæld i Kommunen tilhørende Eiendomme	26,008 — „ —
	Tilsammen	1,529,355 Kr. 30 Øre.

Derhos staar Byen som Skyldner for tvende hos Oplysningsvæsenets Fond, henholdsvis til Korskirkens Istandsættelse og Opførelse af Tanks Skoles Bygning, optagne Laan, der forrentes og afdrages af Korskirkens Menighed og Tanks Skole. Paa disse Laan restede den 31te December 1875 22,744 Kr. 43 Øre.

Samtlige faste Kommunelaan indfries med $^1/_{30}$ aarlig i 30 Aar fra Gjældens Stiftelse.

Kommunens ordinære Udgifter.

Til Oplysning om Byens Kommuneudgifter i det forløbne Femaar udenfor de større Foretagender, hvortil Midler, som ovenfor bemærket, ere tilveiebragte ved laante Kapitaler og ikke vise sig i de ordinære Budgetter, meddeles her et Udtrag af disse sidste:

a. Bykassens Budget.

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Indtægt:	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Byskat	320,000	360,000	380,000	380,000	400,000
Andel i Brændevinsafgift	28,000	28,000	32,000	32,000	32,000
Do. i Ølafgift	8,400	8,600	10,400	12,800	13,600
Diverse Indtægter, hvoriblandt i Aarene 1871, 1874 og 1875 Beholdning fra foregaaende Aar	59,380	54,184	59,200	79,344	77,800
Udgift:					
A. Administrationsomkostninger	19,400	20,000	22,800	22,800	24,000
B. Husleiegodtgjørelse til Geistligheden	6,960	6,960	6,960	6,960	9,760
C. Stadsingeniørkontoret og Kommunens Bygninger	21,680	21,800	21,600	21,200	21,200
D. Brandvæsenet	32,000	32,400	28,400	36,800	36,800
E. Vandledningen	12,000	12,000	12,000	12,000	8,000
F. Kloak-, Brolægnings- og Veivæsenet	41,600	42,600	49,600	57,600	45,600
G. Politivæsenet	9,400	9,600	9,600	9,600	9,600
H. Vægtervæsenet og for 1875 tillige Konstabelvæsenet	20,200	20,400	23,600	23,600	52,000
I. Fængselsvæsenet	2,800	2,800	2,800	2,800	3,200
K. Medicinalvæsenet	6,000	6,800	7,200	7,200	7,200
L. Renovationsudgifter	1,120	1,120	1,120	1,120	1,400
M. Skydsvæsenet	400	400	400	400	400
N. Undervisningsvæsenet	50,400	51,200	59,760	71,040	97,040
O. Pensioner	960	1,200	1,200	1,200	1,372
P. Bidrag til Landets almindelige Veivæsen	16,716	16,716	16,716	16,628	16,628
Q. Renter og Afdrag af Byens Gjæld	126,800	152,800	151,200	120,400	122,200
R. Udgifter, som skulle udlignes i Vagtskat	8,240	8,240	8,200	8,200	„
S. Udgifter vedkommende Lygtevæsenet	21,360	21,600	26,000	30,000	30,000
T. Udgifter ved Begravelsespladsen paa Møllendal	„	„	„	„	5,200
U. Adskilligt	1,080	2,280	5,080	7,880	4,800
V. Uforudseede og tilfældige Udgifter	16,660	19,868	27,364	46,712	26,996

At der i Budgetterne for Aarene 1871, 1872 og 1873 findes opført større, tildels endog meget større, Beløb til Renter og Afdrag paa Gjæld end i Budgetterne for Aarene 1874 og 1875, hidrører derfra, at man i Femaarets tre første Aar gjorde extraordinære Afbetalinger paa løs Gjæld, som var paadraget derved, at Bykassens ordinære Udgifter i flere foregaaende Aar havde overskredet dens Indtægter.

b. Fattigkassens Budget.

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Indtægt:	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Fattigskat	96,000	96,000	104,000	104,000	120,000
Andel af Brændevinsafgift	28,000	28,000	32,000	32,000	32,000
Do. - Ølafgift	8,400	8,600	10,400	12,800	13,600
Diverse Indtægter	17,600	19,400	19,200	17,200	17,200
Udgift:					
Fattigunderstøttelse	62,000	60,800	61,600	61,600	67,600
Sygeudgifter	38,000	40,000	42,800	45,200	49,200
Arbeidsanstalten	10,200	10,880	12,360	13,920	17,200
Bespisningsindretningen	20,800	21,200	20,000	20,000	20,800
Lønninger	12,192	12,192	12,192	12,792	13,208
Diverse Udgifter	6,808	6,928	16,648	12,488	14,792

Havnekassens Udgifter

udgjorde efter Regnskaberne:

1871	1872	1873	1874	1875
50,208 Kr.	32,476 Kr.	39,476 Kr.	65,936 Kr.	56,624 Kr.

Den Del af dens Indtægter, der indkom gjennem Paalæg af 2 % paa Toldindtraderne, udgjorde i

1871	1872	1873	1874	1875
36,044 Kr.	40,436 Kr.	42,624 Kr.	46,044 Kr.	49,868 Kr.

Kirkernes Udgifter.

Til Bestridelse af disse udlignes en Kirkeskat paa Menighedslemmerne. Efter Ligningsforretningerne meddeles her en Oversigt over, hvad der aarlig har været udlignet i Kirkeskat:

	1871. Kr.	1872. Kr.	1873. Kr.	1874. Kr.	1875. Kr.
Domkirkens Sogn .	10,428	6,764	6,800	8,428	8,384
Korskirkens — .	3,440	2,780	2,816	5,304	6,052
Nykirkens — .	8,312	8,372	8,384	10,360	10,524
St. Mariæ Kirkes Sogn	„	„	„	„	1,884
Sandvikens Kirkes —	„	„	„	„	684

Skatteforholdene.

Til Oplysning om Skatteforholdene forøvrigt hidsættes følgende fra Ligningsforretningerne hentede Oversigter, ved hvis Affattelse man dog ikke har kunnet tage Hensyn til de forøvrigt ubetydelige Forandringer, de indkomne Klager have havt tilfølge:

a. Fattigskatten.

Aar.	Antal Skatteydere.	Antagen Formue.	Antagen Indtægt.	Skatbar Del af Indtægt.	Skat af Indtægt.	Skat af Formue.	Samlet Fattigskat.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1871	4,698	36,818,000	8,292,240	4,559,016	77,480	19,320	96,800
1872	4,997	39,842,000	8,722,160	4,830,564	77,524	19,256	96,780
1873	5,312	41,127,000	9,117,760	5,029,676	83,864	20,904	104,768
1874	5,709	44,138,800	9,856,360	5,528,520	83,908	20,964	104,872
1875	6,650	47,318,800	11,222,760	6,075,020	97,360	24,052	121,412

Fattigskatten beregnes med følgende Beløb af hvert 4,000 Kroner skatbar Indtægt og af hvert 4,000 Kroner antagen Formue:

	Af Indtægt.	Af Formue.
1871	66 Kr. 93 Øre	2 Kr. 10 Øre
1872	63 — „ -	1 — 93 -
1873	65 — 50 -	2 — 3 -
1874	59 — 47 -	1 — 90 -
1875	63 — 33 -	2 — 3 -

Det vil heraf sees, at, medens den samlede Fattigskat i Femaaret er steget med 25 %, er Skattebyrden for den Enkelte reduceret, saa at den i 1875 var, henholdsvis for Indtægtens og Formuens Vedkommende, 5.37 og 3.17 % lavere end i 1871.

b. Den Del af Byskatten, der udlignes paa Indtægt og Formue.

Aar.	Antal Skatteydere.	Antagen Formue.	Antagen Indtægt.	Skatbar Del af Indtægt.	Skat af Indtægt.	Skat af Formue.	Samlet Byskat.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1871	4,491	35,560,000	8,063,960	4,501,040	129,352	32,300	161,652
1872	4,755	38,764,000	8,483,960	4,793,264	146,172	36,500	182,672
1873	5,067	39,903,000	8,880,240	4,992,944	153,276	38,240	191,516
1874	5,379	42,594,800	9,562,880	5,480,156	153,040	37,980	191,020
1875	6,211	44,814,800	10,771,640	5,940,740	161,964	40,332	202,296

Byskat af Indtægt og Formue beregnedes med følgende Beløb af hvert 4,000 Kroner skatbar Indtægt og af hvert 4,000 Kroner antagen Formue:

	Af Indtægt.	Af Formue.
1871	112 Kr. „ Øre	3 Kr. 63 Øre
1872	119 — 33 -	3 — 77 -
1873	120 — „ -	3 — 83 -
1874	108 — 67 -	3 — 57 -
1875	106 — 83 -	3 — 60 -

Medens altsaa ogsaa den samlede Byskat paa Indtægt og Formue i Femaaret er steget med 25 %, ligesom Fattigskatten, viser det sig, at Skattebyrden for den Enkelte, der i 1872 og 1873 var i Stigende, men i 1874 og 1875 reduceredes, i 1875 for Indtægtens Vedkommende var 4,6 og for Formuens 0,91 % lavere end i 1871. Til Forklaring af, at de Indtægter og Formuer, hvoraf Fattigskat er udlignet, er ikke uvæsentlig større end de Beløb, der svare Byskat, tilføies her, at Dom- og Korskirkens Landsogne havde Fattigvæsen

fælles med Byen, og at Beboerne her saaledes svarede Fattigskat til denne.

Den Halvdel af Byskatten, der udredes af de faste Eiendomme, samt den saakaldte Vagtskat udlignedes med følgende Beløb af hvert 400 Kr. Brandtaxt:

	Byskat.	Vagtskat.
1871 . . .	3 Kr. 9 Øre	19 Øre
1872 . . .	3 — 43 -	18 -
1873 . . .	3 — 50 -	17 -
1874 . . .	3 — 37 -	17 -
1875 . . .	3 — 37 -	„ -

Ved Repræsentantbeslutning af 24de Mai 1875 bestemtes indført en Hundeskat, stor 12 Kroner aarlig, fra 1ste Januar 1876.

Det Kvantum Brændevin, der udskjænkedes og solgtes i mindre Partier end 40 Potter, skjønnedes for 1871 og 1872 at ville udgjøre 3,500 og for 1873—75, begge Aar inklusive, 4,000 Tønder aarlig.

Ved Repræsentantbeslutning af 28de December 1875 bleve samtlige Rettigheder til at drive Brændevinshandel her i Byen for et Tidsrum af indtil 5 Aar fra 1ste Januar 1877 at regne overdragne til et under 26de November 1874 oprettet Samlag, hvorefter Antallet af Udskjænknings- og Udsalgssteder af Brændevin ved Repræsentantbeslutning af 14de Juni 1876 blev fra Samlagets Overtagelse af Rettighederne bestemt til 14.

Ølskatten, der siden 1864 betaltes med 200 Kr., forhøiedes ved Repræsentantbeslutning af 11te Oktober 1872 til 260 Kr., ved Do. af 29de Oktober 1873 til 320 Kr. og ved Do. af 28de Oktober 1874 til 400 Kr., dog har et mindre Antal Ølskjænkere, varierende fra 10 i 1871 til 8 i 1875, (Hotel- og Logisværter væsentlig) været tilstaaet Nedsættelse i Afgiften. Ved Repræsentantbeslutningen af 29de Oktober 1873 bestemtes derhos, som forhen bemærket, at Udskjænkningsstedernes Antal skulde indskrænkes til 60. Størrelsen af den indkomne Ølskat, tilligemed de Udskjænkningsberettigedes Antal, vil sees af følgende Oversigt:

	Antal Udskjænkningsberettigede.	Samlet Ølskat.
1871 . . .	94	17,540 Kr.
1872 . . .	92	16,768 —
1873 . . .	87	21,400 —
1874 . . .	81	24,320 —
1875 . . .	75	27,344 —

Antallet af de Konkursboer, Bergens Skifteret tog under Behandling i Femaaret, udgjorde:

i 1871	9
- 1872	7
- 1873	15
i 1874	22
- 1875	26
Tilsammen	79

Disse vare saaledes fordelte mellem de forskjellige Samfundsklasser:

Aar.	Handlende og Skibsredere.	Haandværkere.	Søfarende.	I andre Stillinger.
1871 . .	6	2	„	1
1872 . .	3	3	1	„
1873 . .	10	3	1	1
1874 . .	14	8	„	„
1875 . .	13	12	„	1
Tilsammen	46	28	2	3

Paa ganske faa Undtagelser nær have disse Konkurser dog kun havt ringe Betydning, og ingen af dem antages at have øvet nogen mærkbar Indflydelse paa Forretningsverdenen i det Store taget.

Man skal sluttelig, som tidligere, meddele nogle Oplysninger med Hensyn til forskjellige her i Byen bestaaende private Foreninger og Stiftelser:

Haandværkerforeningen.

Medlemmernes Antal var ved Udgangen af 1870 320 og ved Udgangen af 1875 325. Foreningens Bibliothek, der bestod af ca. 2,000 Bind, har jævnlig været benyttet. Om det med Haandværkerforeningen forbundne Industrilotteri er tidligere handlet.

Understøttelseskassen for trængende Haandværkere uddelte i Portioner paa 20 og 40 Kr.:

i 1871	640 Kr.
- 1872	680 —
- 1873	1,200 —
- 1874	1,120 —
- 1875	1,200 —

Dens Formue steg fra 37,536 Kr. 80 Øre i 1871 til 46,359 Kr. 13 Øre i 1875, hvorhos et i 1873 oprettet Byggefond ved Udgangen af 1875 eiede 6,714 Kr. 57 Øre.

Bergens Arbeiderforening.

Denne Forening har i Femaaret fortsat sin gavnlige Virksomhed under stadig Tilvæxt af Medlemmer, hvis Antal ved Periodens Slutning var 2,032. De ved Foreningen ansatte Lægers Tal er i Femaaret forøget til 3. Forøvrigt vil Omfanget af Foreningens Virksomhed delvis erfares af nedenstaaende Uddrag af dens Regnskaber:

	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
a. Indtægt.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.	Kr.	Øre.
Medlemmernes Ugebidrag	21,219	93	21,651	70	22,134	80	22,267	37	22,600	70
Indtrædelsespenge af nye Medlemmer	255	80	235	80	263	80	243	20	260	„
Leie af Forsamlingshuset	3,856	„	3,410	„	5,366	60	5,413	60	3,646	67
Renter m. m.	649	77	831	10	999	23	1,220	53	1,133	7
b. Udgift.										
Begravelsesvederlag	6,140	„	5,600	„	7,060	„	7,740	„	10,460	„
Sygeunderstøttelser	5,380	„	4,278	„	4,642	„	5,610	„	5,668	„
Medicin, Igler og Kopsætning . .	5,409	87	4,940	13	5,805	43	5,961	83	5,886	23
Lægernes Løn	1,720	„	2,400	„	2,400	„	2,400	„	3,226	67
Regnskabsførerens Løn	1,120	„	1,000	„	1,000	„	1,200	„	1,200	„
Bøger til Bibliotheket og Aviser .	620	77	858	70	902	43	796	97	600	„
Reparation paa Eiendom og Inventarium	1,104	10	813	70	561	47	1,414	90	249	27
Skatter og Brandassurance . . .	609	87	673	70	660	57	642	83	594	90
Brændsel og Belysning	1,191	13	1,263	97	1,386	80	1,267	80	934	43
Forskjellige Udgifter	564	57	1,109	57	1,823	57	1,604	63	938	17
Beholden Formue, foruden Forsamlingshus, Bibliothek og Inventarium	20,083	87	23,274	70	25,796	87	26,302	43	24,189	37

I 1871 besluttede Foreningen at søge oprettet et Asyl, hvor gamle, værdige trængende Arbeidere kunde erholde Hus, Brænde og Belysning; en offentlig Opfordring til at yde Bidrag hertil fandt stærk Tilslutning hos alle Samfundsklasser, saaledes, at Asylets Fond ved Udgangen af 1875 var naaet op til 60,133 Kr.

For Fondets Regning er nu under Opførelse ved Ny-Sandviksvei en stor 4etages Bygning af Grundmur, som rimeligvis iaar vil blive fuldført.

Bergens Forbrugsforening

har havt en stedse stigende Omsætning, hvilken kun finder Sted mod kontant Betaling. For at vise Omfanget og Resultatet af Foreningens Virksomhed hidsættes følgende Oversigt:

Aar.	Antal Medlemmer.	Indskudt Kapital.	Vareomsætning.	Overskud.	Udbytte til Medlemmerne.	Reservefond.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1871 . .	1,716	14,128	162,500	6,136	4,916	2,888
1872 . .	2,038	19,100	182,624	7,944	6,608	3,712
1873 . .	2,090	23,488	206,868	9,720	7,388	5,112
1874 . .	2,170	29,208	284,936	12,788	10,128	6,324
1875 . .	2,340	28,736	317,212	15,244	8,964	10,816

Det bemærkes, at der af Foreningens Overskud, foruden Udbytte og det Fornødne til Dannelse af Reservefond, ogsaa har været udredet den i herværende Banker gjældende høieste Indskudsrente af Medlemmernes indskudte Kapital, hvorhos der i det forløbne Femaar har fundet nogen Afskrivning Sted for Forringelse paa fast Eiendom og Inventarium.

Skipperforeningen.

Denne Forening oprettedes i 1867. Medlemmernes Antal var i 1871: 172 og i 1875: 163. Adgangsberettigede ere Skipperborgere af Bergen, Søofficerer, der have fast Bopæl, samt Skibsmæglere eller deres Prokurister. Foruden at være et Læseselskab, holder Foreningen ugentlige Møder til Diskussion af maritime Spørgsmaal.

Med Skipperforeningen er forbundet en Understøttelseskasse med Formaal at yde trængende Medlemmer af Kassen samt afdøde Medlemmers Enker og uforsørgede Børn Understøttelse i Forhold til deres Trang; denne Understøttelseskasse eiede ved Udgangen af 1875: 12,567 Kroner 70 Øre;

dens Medlemmers Antal var i 1871: 100 og i 1875: 95; der udbetaltes Understøttelse:

i 1871 til 4 Enker med 250 Kr.
- 1872 - 6 — „ 300 „
- 1873 - 9 — „ 370 „
i 1874 til 9 Enker med 284 Kr.
- 1875 - 11 — „ 440 „

Ved en af Skipperforeningens Medlemmer blandt disse valgt Bestyrelse administreres en Assuranceindretning for Søfolks Tøi, hvis Virksomhed vil erfares af følgende Tabel:

Aar.	Beholdning ved Aarets Begyndelse.		Tegnet Assurance		Udbetalt Erstatning		
			paa Antal Policer.	til samlet Beløb.	paa Antal Policer.	til samlet Beløb.	
	Kr.	Øre.		Kr.		Kr.	Øre.
1871	3,960	40	666	169,380	11	2,840	„
1872	5,804	57	1,054	235,300	10	2,409	87
1873	10,181	50	1,273	292,200	43	9,802	„
1874	8,504	33	840	225,480	33	5,552	„
1875	9,321	50	726	218,960	20	3,988	60

Ved Udgangen af 1875 var Assuranceindretningens Beholdning 11,671 Kroner 3 Øre. I 1874 paabegyndte Skipperforeningen Dannelse af et Fond til Oprettelse af et Lærlingeskib for unge Søgutter i Bergen, efter fra en Anonym at have modtaget en Gave af 800 Kroner, der ved Forrentning var voxet til 840 Kroner ved Udgangen af 1875.

Efter Initiativ fra Skipperforeningen er der i Femaaret oprettet en Stiftelse „Sømandshjem i Bergen", hvis Statuter stadfæstedes ved høieste Resolution af 20de November 1874; dens Formaal er:

a) at danne et Fond til Opførelse af et Sømandshjem efter de engelske sailors' homes' Mønster, hvor Søfolk, der ere i Fart, for moderat Betaling kunne finde et sundt og godt Opholdssted samt nyttig Beskjæftigelse i Fremtiden;
b) at danne et Pensionsfond til Fordel for værdige trængende, mindst 60 Aar gamle Skibsførere, Maskinister, Styrmænd og Søfarende samt Maskinfolk af underordnet Grad, der have ophørt at fare, samt trængende, over 50 Aar gamle Enker efter saadanne.

Til Stiftelsens Pensionsfond er ifølge kongelig Resolution af 6te Marts 1875 overført 24,000 Kroner af den offentlige Understøttelseskasse for uheldige Sømænd her i Byen, ligesom der af samme Kasses aarlige Overskud indtil Videre bidrages til Pensionsfondet med 800 Kroner. Men forøvrigt ere Stiftelsens Midler fremkomne ved Bidrag fra Sparebanken og Christiania Bank- og Kreditkasse, samt Gaver af Private, hvoriblandt 24,000 Kroner fra Enkeltmand, 2,180 Kroner fra Mæglerfirmaet Funch & Edye i New-York o. s. v.

Ved Udgangen af 1875 udgjorde Stiftelsens:

a) Byggefond . . . 36,438 Kr. 43 Øre
b) Pensionsfond . . 34,862 „ 50 -

I 1875 udbetaltes første Gang Pensioner, hvortil overensstemmende med Statuterne anvendtes Halvdelen af Pensionsfondets Renter saaledes:

1 Pension af 1ste Klasse til en Skibsfører . . . 400 Kr.
1 — - 2den „ — Styrmand . . . 240 -
1 — - 3die „ — Matros . . . 120 -

Bergens Afholdsforening og Totalafholdsforening

maa siges at have gjort Fremskridt i Femaaret; den sidste kjøbte i 1873 en fast Eiendom til Forsamlingslokale for 20,216 Kroner, hvorpaa ved Udgangen af 1875 skyldtes 17,200 Kr.

Foreningen til forsømte og forvildede Børns Redning, hvis væsentligste Indtægt bestaar af et aarligt Tilskud af 1,600 Kroner af Bergens Sparebank, modtog i 1875 en testamentarisk Gave af 4,000 Kroner, der satte den i Stand til at udvide sin Virksomhed noget; Antallet af de Børn, den i Femaaret tog under sin Beskyttelse, udgjorde gjennemsnitlig 30.

Understøttelsesforeningen for ældre Tjenere af Kvindekjønnet

havde i 1871 et Grundfond af 5,600 Kroner, som ved Udgangen af 1875 ved Gaver var steget til 17,737 Kroner 77 Øre. Siden 1872 har Foreningen havt et Antal af 400 Medlemmer med en aarlig Kontingent af 1,280 Kroner. Efter en Del Forandringer, saavel med Hensyn til de uddelte Livrenters Antal som deres Størrelse i de foregaaende Aar, uddeltes der i 1874 og 1875 14 Livrenteportioner, hver paa 60 Kr.

Foreningen for fattige Barselkvinders Understøttelse har i Femaaret understøttet 37 Barselkoner aarlig med Mad og Klæder; de hermed forbundne Udgifter, omtrent 600 Kr. aarlig, udrededes af Bergens Sparebank.

Børnehjemmet „Anna Jebsens Minde"

har i Femaaret forsørget indtil 35 Børn aarlig; de aarlige Udgifter ere stegne fra 3,468 Kroner i 1871 til 5,576 Kr. i 1875; i samme Tidsrum steg Stiftelsens Reservefond fra

5,820 Kroner til 13,768 Kroner; i 1871 skjænkede desuden en Privatmand, Konsul P. Jebsen, den en fast Eiendom brandtaxeret for 32,000 Kr.

Stiftelsen for ugifte Fruentimmer,

der er oprettet ved Hjælp af sammenskudte Pengebidrag, Tilskud af Bergens Sparebank, Legater samt Bazarer m. V., og som staar under Kommunebestyrelsens Overtilsyn, lod i dette Femaar opføre sin egen Bygning paa Nygaard; den paabegyndtes Høsten 1871 i Henhold til en Bestyrelsen ved Repræsentantskabsbeslutning af 12te Mai 1871 meddelt Bemyndigelse og var færdig Vaaren 1873. Denne Bygning, der med omliggende Have indtager et Areal af 5,377 Kvadratalen og i færdig Stand kostede 72,000 Kroner, er indrettet til at beboes af 29 enlige Kvinder. Da de Personer, der optages i Stiftelsen, ifølge Fundatsen, foruden fri Bolig, Lys og Brænde, ogsaa skulde erholde Kr. 1,87 ugentlig samt Lægetilsyn og og Medicin, tillod Stiftelsens Midler ikke, at der i 1873 optoges mere end 10 Lemmer, hvilket Antal dog senere er forøget til 11, medens Resten af Bygningen udleiedes.

Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne

har i 1873 oprettet en ny Station (den sjette) i Havre—Honfleur, ligesom den i 1875 besluttede Oprettelse af 2 Stationer, nemlig i Amsterdam og Kvebek—Pensacola; denne Beslutning blev dog først realiseret i Begyndelsen af det følgende Aar. Foreningens Status vil sees af følgende Oversigt, ved hvilken bemærkes, at der, foruden den i samme anførte Indtægt, derhos er indkommet Bidrag til Opførelse af Kirker paa Foreningens Stationer:

Aar.	Indtægt.	Udgift.	Beholdning ved Aarets Udgang.
	Kr.	Kr.	Kr.
1871	23,200	18,800	10,600
1872	27,200	23,600	14,400
1873	34,400	26,800	21,600
1874	37,600	29,600	29,600
1875	50,800 foruden 4,520 til et specielt Øiemed, Oprettelse af en Station i New-York.	30,400	50,000

Bergens Missionsforening og Foreningen for den indre Mission i Bergen og Omegn have i Femaaret fortsat sin Virksomhed; disse Foreninger have i Fællesskab opbygget et Missionshus, der kostede omtrent 56,000 Kr.

Foreningen til Afholdelse af populære Forelæsninger

har i Femaaret ladet afholde 94 Forelæsninger af æsthetisk, historisk, geographisk, økonomisk og naturvidenskabeligt Indhold ved 9 Videnskabsmænd fra de skandinaviske Lande. Forelæsningerne vare gjennemsnitlig besøgte af 350 Tilhørere. Foreningens Medlemmer udgjorde gjennemsnitlig 241 aarlig. Ved Begyndelsen af 1871 eiede Foreningen 3,214 Kroner 60 Øre og ved Udgangen af 1875 4,895 Kr. 23 Øre.

„Det nyttige Selskab“

talte ved Udgangen af 1875 92 Medlemmer og eiede en Kapital af 36,720 Kr., hvoraf 12,120 Kr. udgjorde efter Statuterne Selskabets faste Fond. Selskabet ydede i Femaaret et aarligt Bidrag af 80 Kr. og fra 1874 af 160 Kr. til Understøttelsesforeningen for ældre Tjenere af Kvindekjønnet; det vedligeholdt de af Selskabet ved forskjellige Veie i og omkring Bergen udsatte Bænke og andre Anlæg og bidrog, som allerede forhen anført, med 2,000 Kr. til Indkjøb af afgangne Universitetsbibliothekar Botten Hansens Bibliothek til en Grundstamme for et offentligt Bibliothek her i Byen. Selskabet bidrog fremdeles til Oprettelse af den tekniske Skole hersteds ved, da Spørgsmaalet herom opstod, at erklære sig villigt til, naar Skolen var traadt i Gang, at hensætte 12,000 Kr. som rentefrit Laan mod 2den Prioritet næst Søndagsskolens Laan i den for Skolen opførendes nye Bygning. I Bergens Industrimagazin har Selskabet fremdeles henstaaende sit billige Laan paa 8,000 Kr., der har medvirket væsentlig til denne Institutions Oprettelse og senere gavnlige Virksomhed. Spørgsmaalet om Oprettelse af et Skoleskib for Gutters praktiske Uddannelse for Sømandslivet har været under Forhandling inden Selskabet, som formaaede en Komite af Sagkyndige til at tage det under Overveielse. Denne Komite har forelagt Selskabet en Indstilling af 4de December 1876, hvori den kom til det Resultat, at et Skoleskib neppe vilde blive til væsentlig Nytte, medmindre det indrettedes efter Mønster af de engelske training-ships, hvilket imidlertid vilde være forbundet med altfor store Omkostninger til, at en enkelt Kommune, end sige et privat Selskab, kunde realisere Tanken, som derimod antages at fortjene Statsstyrelsens Opmærksomhed. „Det nyttige Selskab“, der delte denne Anskuelse, lod Komiteens Indstilling trykke og omdele til forskjellige Autoriteter, der antages særlig skikkede til at fremme Sagen som Statssag.

I Anledning af sin hundredeaarige Bestaaen besluttede Selskabet i en Generalforsamling den 19de Oktober 1874 at virke til, at der paa en af Byens offentlige Pladse kan blive opstillet en Statue af Byens berømte Søn Ludvig Holberg og at bidrage hertil af Selskabets Midler med 2,000 Kr., hvorefter Selskabets Bestyrelse under 3die December 1874 lod udgaa Opfordring til Almenheden om at yde Bidrag til Øiemedets Opnaaelse, i det Haab, at Forslaget om paa denne Maade at hædre vor store Landsmand vilde vinde saa almindelig Tilslutning, at Statuen kan blive afsløret paa Tohundredeaarsdagen efter Holbergs Fødsel, 3die December 1884. Ved Udgangen af 1875 var der til dette Øiemed indkommet 3,000 Kr. foruden Selskabets Bidrag.

Bergens Musæum.

Musæets Indtægter vare i 1871 i det Væsentlige de samme som i den foregaaende Femaarsperiode, nemlig:

Statskassens Bidrag	6,000 Kr.
Sparebankens Bidrag	3,200 —
Kontingent af Medlemmerne . .	312 —

I 1872 vare Statskassens og Sparebankens ordinære Bidrag de samme som i 1871; men man erholdt derhos et extraordinært Statsbidrag paa 6,000 Kr., hvorved Direktionen sattes istand til at anskaffe en hel Del Inventarium til Samlingernes Bevarelse og Opstilling, saa at Samlingerne ved Periodens Slutning paa det nærmeste vare systematisk opstillede, med Undtagelse af den mineralogiske Samling, som fremdeles maatte forblive nedpakket i Kasser af Mangel paa Plads og Inventarium.

I 1873 forøgedes Statskassens ordinære Bidrag til 7,200 Kr. og i 1874 til 8,000 Kr., hvilket Beløb ogsaa bevilgedes i 1875. Sparebankens Bidrag var fra og med 1873: 7,200 Kr. Som Følge af denne Forøgelse i Musæets økonomiske Hjælpemidler blev Direktionen istand til at oprette to nye Konservatorposter, en ved den naturhistoriske og en ved den historisk-antikvariske Afdeling, hvilke Poster i 1874 besattes med henholdsvis Cand. philos. O. F. Jensen og Cand. jur. A. Lorange. Af Cand. Jensen er blevet udarbeidet og besørget trykt en Katalog over Musæets Dyrsamling, af Cand. Lorange en Katalog over dets Oldsamling, ledsaget af Illustrationer. Ved disse Kataloger, der sælges til yderst lav Pris, den første for 25, den anden for 50 Øre, er gjort et væsentligt Skridt fremad mod Indretningens Formaal. Medlemmernes Antal udgjorde i 1871: 78 og i 1875: 219.

Musæets Samlinger har dels ved Gaver, dels ved Indkjøb og Bytte modtaget betydelig Tilvæxt i Femaaret, idet den naturhistoriske Afdeling er forøget med 9,792 og den historisk-antikvariske med 2,466 Numre. Den stærke Forøgelse i den naturhistoriske Afdeling skyldes væsentlig den Omstændighed, at der ved Hjælp af Renterne af det i forrige Femaarsberetning omhandlede Joachim Frieles Legat er foretaget flere zoologiske Excursioner, der have givet godt Udbytte; ogsaa den antikvariske Samling er bleven forøget ved Excursioner.

Musæets Samling af Malerier, Kobberstik og Skulpturarbeider, for hvilken Musæets Bygning ikke afgav hensigtsmæssigt Lokale, er efter forskjellige Forhandlinger med kongelig Approbation af 7de August 1876 bleven overdraget til Byens offentlige Billedgalleri.

Musæets Bibliothek har i Femaaret modtaget en Forøgelse af 1,631 Bind og udgjorde ved Udgangen af 1875 ialt 9,363 Bind; Afdelingen Fastings Bibliothek blev i samme Tidsrum forøget med 52 Bind og udgjorde ved Udgangen af 1875 762 Bind; i disse Tal er ikke medregnet Karter og Tegninger.

Antallet af Besøgende kan ikke med Bestemthed opgives; Musædirektionen har imidlertid troet at kunne anslaa det til gjennemsnitlig 50,000 Personer aarlig.

Legater.

I Femaaret er tilkommet følgende Legater:

1. Bagermesters Enke Divert Sudmanns og Datter Adelheids Legat til Underholdning af en Stiftelse for Opfostring og Opdragelse af fattige, i Bergen fødte Pigebørn; dette Legat, der er oprettet ved Testament af 30te August 1869, erholdt ved Udlodning af 1ste Juni 1871 i Enkemadame D. Sudmanns Dødsbo udlagt en Kapital af 66,714 Kr. 57 Øre, men har Forpligtelse til at udrede Livrenter fra 100 til 200 Kr.s Størrelse, tilsammen 1,020 Kr. aarlig, til 7 i Testamentet navngivne Personer. Legatet bestyres under Bergens Fattig- og Skolekommissioners Kontrol af en Komite, bestaaende af 3 mandlige og 2 kvindelige Medlemmer. Den ved Legatet oprettede Stiftelse vil blive sat i Virksomhed, naar Fattig- og Skolekommissionerne finde, at Legatets Formue ved Oplæggelse af Renterne er blevet tilstrækkelig til Anstaltens Underholdning.
2. Forhenværende Overinspektør ved Bergens Tugthus, Hans Jakob Dams Legat til Fordel for et sygt og fattigt ugift Fruentimmer af borgerlig Stand. Legatet, hvis Fundats er konfirmeret ved høieste Resolution af 28de November 1871, er stiftet med en Kapital af 1,200 Kr.
3. Kjøbmand Johan F. de Langes og Hustrues Legat til Fordel for Trængende af Handelsstanden i Bergen, hvis Fundats er konfirmeret ved høieste Resolution af 2den April 1872. Legatets Grundkapital udgjør 51,286 Kr.
4. Frøken Barbara Olava Beyer Falchs Legat for trængende ugifte Damer af Borgerklassen her i Byen. Legatet, hvis Fundats er konfirmeret ved kongelig Resolution af 16de August 1873, stiftedes med en Kapital af 8,000 Kr.
5. Konsul August Konows Legat til Oprettelse af et Blinde- og Døvstumme-Asyl i Bergen, oprettet ved en testamentarisk Bestemmelse, dateret Kjøbenhavn den 23de April 1873. Den skjænkede Kapital udgjorde 20,000 Kr., hvoraf Renterne ifølge Stiftsdirektionens Bestemmelse af 13de August 1873 indtil Videre tillægges Kapitalen.
6. Skibskaptein H. F. Sørensens og Hustrues Legat til Fordel for værdige gamle trængende Søfolk og deres Hustruer eller Enker, stiftet ved Testament af 11te Oktober 1864 og ifølge Skifteudlæg af 31te December 1869 udgjørende en Kapital af 51,129 Kr. 27 Øre. Legatet er ifølge den for samme ved høieste Resolution af 20de November 1874 konfirmerede Fundats indtil Videre knyttet til det under Stiftelsen „Sømandshjem“ i Bergen henhørende Pensionsfond, dog som et særskilt for sig bestaaende Legat, hvis Forstanderskab bestaar af de tre Mænd, som udgjøre Sømandshjemmets Direktion, og af tre andre Mænd, som Stiftsdirektionen dertil beskikker-

7. Handelsmand Endre Knudsens Legat til Husleiegodtgjørelse for værdige Trængende af Borgerstanden her i Byen; dets Fundats er konfirmeret ved kongelig Resolution af 6te Juni 1874. Det stiftedes med en Kapital af 8,374 Kr. 43 Øre.
8. Enkefru Johanne Benckes Legat til Bedste for trængende ugifte Fruentimmer og Enker af Embeds- eller borgerlig Stand. Legatet, hvis Fundats er konfirmeret ved kongelig Resolution af 21de September 1874, er stiftet med en Kapital af 10,244 Kr. 93 Øre.
9. Arbeidsmand Iver Olsens Legat til Fordel for værdige trængende Husarme af borgerlig Stand, hvis Fundats er konfirmeret ved kongelig Resolution af 22de Mai 1875; det er stiftet med en Kapital af 3,693 Kr. 70 Øre.
10. Kjøbmand Johan Stoltz's Legat til Bedste for Byens trængende ugifte Fruentimre eller Enker af borgerlig Stand, hvis Fundats er konfirmeret ved kongelig Resolution af 11te December 1875. Den skjænkede Grundkapital, der bestaar i Aktier i Norges Bank til et paalydende Beløb af 18,700 Kr. og et Interimsbevis paa 50 Kr., udgjør saaledes omtrent 40,000 Kr.
11. Jomfru Marie Elisabeth Wiedemanns Legat, hvis Fundats er konfirmeret ved kongelig Resolution af 9de Mai 1874. Det stiftedes med en Kapital af 83,084 Kr. 93 Øre, hvoraf Renterne for en Del tildeles bestemte Personer, men Resten uddeles i Livrenter paa 400 Kr. aarlig til ugifte Fruentimre, der ere over 40 Aar gamle, af Borger- og Embedsklassen af Bergens By.

XIV.

Nordre Bergenhus Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Nordre Bergenhus Amt i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Efter Indberetningen for forrige Femaar udgjorde i Aaret 1870 Brugenes Antal i Amtet 7,526. Efter Lensmændenes Indberetninger er indtil 1876 Antallet steget til 7,812, altsaa en Forøgelse af 286. Fra 1865 til 1870 var Forøgelsen 338. Af det samlede Antal Brug falder omtrent 4,800 paa Sønd- og Nordfjords Fogderi, Resten eller omtrent 3,000 paa Sogns Fogderi.

Den samlede Skyld udgjorde ved Begyndelsen af 1876 15,523 Daler 3 Ort 23 Skilling, hvoraf 9,035 Daler „ Ort 19 Skilling faldt paa Sønd- og Nordfjords Fogderi og 6,488 Daler 3 Ort 4 Skilling paa Sogns Fogderi. Gjennemsnitsskylden pr. Brug i Amtet udgjorde henimod 1,99 Daler, medens den i 1872 var 2,06, i 1865 2,16.

Gjennemsnitsskylden i de forskjellige Herreder var ved Udgangen af 1875 følgende: *)

Lyster	3,3	Daler
Klævold	3,0	—
Ladvik	3,0	Daler
Nærø	3,0	—
Lærdal	2,9	—
Ytre Dale	2,8	—
Balestrand	2,7	—
Lekanger	2,4	—
Indviken	2,4	—
Vik	2,4	—
Indre Dale	2,3	—
Stryn	2,3	—
Aardal	2,2	—
Jølster	2,2	—
Hafslo	3,1	—
Førde	2,1	—
Hyllestad	2,1	—
Aurland	2,1	—
Gloppen	2,0	—
Sogndal	1,9	—
Askevold	1,7	—
Brandsø	1,7	—
Davik	1,6	—
Eid	1,6	—

*) I Beretningen for forrige Femaar er Gjennemsnitsskylden for følgende Herreders Vedkommende opgivet saaledes: Lyster 3,6, Klævold 3,1, Ladvik 2,9, Balestrand 2,6, Vik 2,5, Indre Dale 2,5 og Hafslo 2,6 Daler.

Stat	1,3 Daler
Borgund	1,3 —
Gulen	1,3 —
Hornindal	1,2 —
Jostedal	1,0 —
Bremanger	0,9 —
Utvær	0,8 —

Aarsagen til Gjennemsnitsskyldens Nedgang er antagelig for en væsentlig Del at søge i Salg af ganske smaa Stykker til Hustomter for Strandsiddere, navnlig i Herreder, hvor der er Strandsteder, saasom Sogndal, Hafslo og Vik, men ogsaa i andre Herreder sælges der hyppig Stykker, væsentlig bestaaende af Hustomt og en liden Agerflæk. Eierne af saadanne Smaastykker ernære sig da enten som Haandværkere, Dagarbeidere eller ved Fiskeri o. desl.

I Sogndal og Lekanger findes der paa den anden Side Eiendomme med en betydelig Matrikulskyld, nemlig Kaupanger med en Skyld af 73 Daler 4 Ort 1 Skilling, øvre Amble med en Skyld af 39 Daler 1 Ort 9 Skilling og Frønningen med en Skyld af 35 Daler 1 Ort 8 Skilling. De tvende første ere beliggende i Kaupanger Annex til Sogndal og den sidste i Fresvigs Annex til Lekanger; de ere samtlige i det Væsentlige Skoveiendomme.

Af Amtets Jordbrug benyttedes:

	af Eierne selv		af Embedsmænd eller Leilændinge		af Forpagtere	
	Antal	Skyld	Antal	Skyld	Antal	Skyld
i Fjordenes Fogderi	ca. 4,300	ca. 8,250 Daler	ca. 320	ca. 600 Daler	ca. 130	ca. 180 Daler
i Sogns Do.	- 2,700	- 5,900 —	- 300	- 470 —	- 50	- 115 —

Dels paa Grund af nogen Uoverensstemmelse mellem Fogderi og Thinglagsinddelingen, dels paa Grund af nogle mindre Uregelmæssigheder i Lensmændenes Opgaver har jeg kun kunnet opgive foranstaaende Tal tilnærmelsesvis, hvad dog antagelig i nærværende Forbindelse er tilstrækkeligt.

Udskiftning af Jordfællesskab har i Femaaret været drevet af dels to, dels tre Udskiftningsformænd, der have havt stadig Sysselsættelse, idet Befolkningen mere og mere har faaet aabne Øine for Fordelene ved at komme ud af Fællesskabet og derved erholde Adgang til at frede om og indføre en forbedret Dyrkning af sin Jord. Efter de modtagne Opgaver synes omtrent Halvparten af Amtets Jordbrug ved Femaarets Udgang at have ligget i Fællesskab i Indmarken. Til at angive det nøiere tror jeg ikke der haves tilstrækkelige Oplysninger.

Efter de fra det statistiske Centralbureau modtagne Opgaver har Udsæden i Aaret 1875 udgjort i Tønder (for Græsfrø i ℔):

	Hvede Tdr.	Rug Tdr.	Byg Tdr.	Blandkorn Tdr.	Havre Tdr.	Havre til Grønfoder Tdr.	Erter Tdr.	Vikker Tdr.	Græsfrø ℔	Poteter Tdr.
i Sogn	0,6	75,9	5589,4	1453,5	2825,1	15,1	6,2	0,6	952	19266,4
i Sønd- og Nordfjord	0,1	12,8	1859,7	1633	18936,5	100,2	2,6	0,6	1002	18198,7
i Florø	„	„	1,5	„	13,8	„	„	„	„	24,2
	0,7	88	7450	3087	21775	115	9	1,2	1954	37489
I forrige Femaarsberetning er Udsæden opgivet saaledes	„	63	8,035	1936	22335	„	„	„	„	31,743

Der viser sig saaledes at have været lidt Forøgelse i den ubetydelige Udsæd af Rug, samt en betydelig Forøgelse i Udsæden af Blandkorn og Poteter, men derimod en Smule Tilbagegang i Byg- og Havreudsæden.

Foldigheden er opgivet meget forskjellig, og jeg tror ikke der kan sættes megen Lid til Paalideligheden af disse Opgaver, der for en stor Del grunde sig paa løst Skjøn, paa hvilke Tilbøieligheden til at se Forholdet i et bedre eller daarligere Lys har stor Indflydelse. Af Rug er Foldigheden opgivet fra 8 til 16 Fold i Sogndal og til 10 Fold i Hafslo, medens den i Indviken og Stryn er opgivet til kun 4 Fold. For Byg varierer Opgaverne fra 9 Fold til 4 Fold, for Blandkorn fra 7 til 4 Fold, for Havre fra 8 til 4 Fold, for Poteter fra 9 til 5 Fold. Den store Forskjel i den saaledes opgivne Foldighed forklares tildels, foruden af telluriske og klimatiske Forholde, af den Forskjel i Mængden af Sæd, der i de forskjellige Distrikter udsaaes paa Arealer af samme Størrelse. Af følgende Sammenstilling af Udsædsmængde og Foldighed i de Herreder, for hvilke den største og mindste Foldighed er opgiven, fremgaar det nemlig i Regelen, at jo større Udsæden har været paa Maalet, desto mindre har Foldigheden været:

	Foldighed.	Udsæd paa Maalet i Skjæpper.	
Byg.			
Eid	9	3	
Indre Holmedal	$8^1/_2$	2	(ubetydelig Bygudsæd).
Lyster	$8^3/_4$	$2^1/_4$	
Hafslo	8	3	

	Foldighed.	Udsæd paa Maalet i Skjæpper.
Byg.		
Lærdal . . .	8	$3^1/_3$
Ytre Holmedal .	4	3 (ubetydelig Bygudsæd).
Stat og Davik .	$4^1/_2$	$3^1/_2$ à 4 (do. do.)
Vik	5	4
Balestrand . .	5	3
Nærøen . . .	$4^2/_3$	4
Aurland . . .	$4^3/_5$	$3^4/_5$
Havre.		
Eid	8	4
Indre Holmedal	7	4
Klævold . . .	7	4
Askevold . .	$6^1/_2$	$4^1/_2$
Davik	4	7
Stat	4	$5^3/_5$
Førde	$4^1/_2$	$6^1/_2$
Bremanger . .	4	5
Utvær	$4^1/_3$	6
Hyllestad . . .	4	5
Gulen	$4^1/_2$	5
Poteter.		
Gloppen . . .	9	$17^2/_3$
Klævold . . .	8 à 9	12
Sogndal . . .	8 à 10	8
Aardal	$8^1/_5$	$12^1/_2$
Lærdal	9	16
Stryn og Indviken	$5^2/_5$	$11^4/_5$
Stat	$5^2/_5$	20
Hyllestad . . .	5	30
Gulen	5	24

Som det af foranstaaende Opvave over Udsædsmængden fremgaar, er Byg og Havre tilligemed Blandkorn de Kornsorter, der saa godt som udelukkende dyrkes her i Amtet. Rug dyrkes, som det vil sees, kun ganske ubetydeligt, Hvede og Bælgfrugter saa godt som aldeles ikke. Bygget er aldeles overveiende i Indre Sogn og i Aurland og Lekanger af Ytre Sogn. I Balestrand dyrkes Bygget og Havren omtrent ligeligt ved Siden af hinanden, i det længere ude ved Sognefjorden liggende Vik er imidlertid Bygget atter Hovedsæden. Men i den Del af Sogn, der ligger udenfor Vik er Dyrkningen af Havre aldeles overveiende, hvilket ogsaa er Tilfældet i hele Søndfjord og i de ydre Distrikter (Sælø, Davik og tildels Eid) af Nordfjord. I de indre Dele af Nordfjord (Gloppen, Indviken og især Stryn) tager Bygavlen sig igjen op, endskjøndt Havren ogsaa der er overveiende. I Hornindalen, skjønt et Indlandsdistrikt, dyrkes aldeles overveiende Havre.

Dersom man gaar ud fra en Gjennemsnitsfoldighed for Rug af 8 Fold, for Byg af $6^1/_2$ Fold, for Blandkorn af 6 Fold, for Havre af 5 Fold, for Poteter af 7 Fold og en Gjennemsnitspris pr. Tønde for Rug af 16 Kroner, for Byg af 14 Kroner, for Blandkorn af 11 Kroner, for Havre af 9 Kroner og for Poteter af 4 Kroner, saa skulde den omtrentlige Værdi af Amtets Korn og Poteteshøst i 1875 have været:

Rug	11,000	Kroner
Byg	680,000	—
Blandkorn . . .	200,000	—
Havre	980,000	—
Poteter	1,050,000	—
tilsammen	2,921,000	Kroner.

Dette Beløb giver pr. Individ omtrent 34 Kroner eller omtrent $2^3/_7$ Tønder Bygværdi. Jeg er dog tilbøielig til at tro, at dette Resultat, uagtet bygget paa fremkomne Opgaver, er noget høit.

Indførsel af Korn til Amtet har i Femaaret rimeligvis fundet Sted omtrent i samme Udstrækning som tidligere. Da Rug kun ubetydelig dyrkes, kjøbes Rugmel i det hele Amt. Samtlige de Dele af Amtet, der ovenfor ere anførte som dyrkende Byg, avle antagelig nogenlunde tilstrækkeligt af denne Kornsort, tildels ogsaa en Smule til Salg, naar undtages Aardal og Aurland i Sogn og Gloppen og Eid af Nordfjord, der kjøbe Byg. De Dele af Amtet, der avle tilstrækkeligt af Byg, skulde altsaa i det væsentlige være hele Indre Sogn undtagen Aardal, fremdeles Lekanger, Vik og muligens Balestrand af Ytre Sogn samt Stryn og Indviken af Nordfjord, medens de øvrige Dele af Sogn og Nordfjord samt hele Søndfjord indføre Byg i større eller mindre Mængde. Af Havre kjøbes formentlig ikke betydeligt. Potetesavlingen antages at give Overskud i Lyster, Hafslo, Sogndal, Aardal og formentlig tillige Lærdal af Indre Sogn, i Vik og antagelig Lekanger af Ytre Sogn og i Eid, Gloppen, Stryn og Indviken af Nordfjord. Utilstrækkelig for Behovet er Potetesavlingen i de ude ved Havet liggende Distrikter, navnlig i Gulen, Utvær, Hyllestad, Brandsø Bremanger, tildels vel ogsaa i Stat, Askevold og Ytre Holmedal. At opgive hvilke Partier af Korn og Poteter der kjøbes og sælges, lader sig neppe med nogen Grad af Paalidelighed gjøre. Potetesudførselen fra Indre Sogn er ikke ubetydelig.

Blandt Aarsagerne til den betydelige Kornindførsel her i Amtet er at mærke det forholdsvis store Kvantum af Korn, der medgaar til Udsæd paa Grund af, at der paa de fleste Steder til Undertrykkelse af Ukrud i Agrene saaes meget tykt. Ogsaa til Malt medgaar formentlig ikke ubetydelige Partier af Korn, idet der til Jul og til Gilder brygges meget Øl.

Hamp og Lin dyrkes saa godt som ikke i Amtet.

Fremgangsmaaden ved Jordens Dyrkning er i det væsentlige den samme som tidligere. Navnlig vexler man ikke med Ager- og England, men det samme Stykke benyttes til Ager Aar efter Aar. Følgen heraf og tillige af, at Jorden kun bearbeides grundt, er, at man er plaget af Ugræs i Agrene, til hvis Undertrykkelse der, saaledes som nys bemærket, maa anvendes en meget tykkere Kornudsæd end ellers vilde være

nødvendigt. Det eneste Sædskifte, der finder Sted, er mellem Korn og Poteter, idet der i Regelen vexles efter Forholdet 2 à 3 Aar Korn og 1 Aar Poteter. Det, som brydes op af Nyland, er først i nogle Aar Ager, hvorefter det, naar det ikke stadig agtes benyttet til Ager, lægges igjen til bestandigt England. Ageren gjødsles hvert eller hvert andet Aar. Naar den anvendes til Poteter, gjødsles den ofte ikke. Engen gjødsles saavidt tilstrække kan paa den Maade, at Gjødsel bredes ud over samme uden at den oppløies. Forsaavidt der paa Stølene eller i Sommerhavnene haves Fjøse og der saaledes er Anledning til at opsamle faldende Gjødsel, hvilket dog ikke allesteds er Tilfældet, benyttes den formentlig tildels ligeledes til Udspredning paa indhegnede Stykker (Kvier) i Nærheden af Stølshusene. Ofte benyttes den dog nok aldeles ikke. Naar der indtræffer Tøveir efter saadan Udspredning af Gjødselen paa Engen, bliver dennes Virkning formentlig ringe. Uagtet saaledes Amtets Jordbrugsstel fremdeles er meget primitivt, spores der dog Tegn til Forbedringer. I Eng, som lægges til af opbrudt Nyland, bliver der oftere end forhen saaet Græsfrø, ligesom der lægges større Arbeide end tidligere paa gammelt Englands Rydning og Gjødsling. For en bedre Behandling af Gjødselen er Opmærksomheden i ikke ringe Grad i Stigende. Anbringelse af Gjødselkjældere under Fjøsene og Anvendelse af tør Jord til deri at opsamle flydende Gjødningsstoffe er i temmelig rask Fremgang. Afgrøftning af vandsyg Jord har i senere Aar fundet Sted i ikke ringe Udstrækning og med større Omsigt end tidligere.

Agerdyrkningsredskaberne have hidtil i Almindelighed været af det aller tarveligste Slags. Istedetfor Plouge har været anvendt og anvendes endnu almindelig den saakaldte Ar, der er af en noget forskjellig Bygning paa de forskjellige Steder, men dog i det væsentlige kun bestaar i et Jern, der griber ned i og oproder Jorden. Harvene ere almindeligvis kun forsynede med Trætinder. Ude ved Havet benyttes tildels aldeles ikke noget Slags Ploug eller Harv, men kun Spade og Hakke. Efterat Befolkningen dels paa Amtets Landhnsholdningsselskabs Udstillinger dels af Amtsagronom Eide paa dennes Reiser omkring i Amtet er bleven gjort bekjendt med mere hensigtsmæssige Plouge og Harve og efterat Smede paa forskjellige Steder i Amtet have foretaget sig at forarbeide saadanne, ere de begyndte at faa nogen Udbredelse.

Tærske- og Drøftemaskiner ere blevne meget almindelige. Tærskemaskinerne drives sædvanligvis ved Vandkraft, kun undtagelsesvis ved Hestekraft. Hakkelsemaskiner ere sjeldne hos Bønderne. Høstemaskiner findes saa godt som ikke.

At Jordbruget her i Amtet kunde drives paa en fordelagtigere Maade end nu er Tilfældet, er vistnok ikke tvivlsomt, men ved Bedømmelsen af Jordbrugets Standpunkt maa man paa den anden Side ikke undlade at tage i Betragtning, dels at de dyrkbare Marker her i Amtet for største Delen ere meget bratliggende, hvorved Vexelbrugs Indførelse meget vanskeliggjøres, dels at Jordbrugene gjennemgaaende ere smaa og ude ved Havet, paa Grund af det fugtige og kjølige Klima, lidet produktive, hvilket er til Hinder for Indførelse af kostbarere Driftsmaader eller Redskaber.

For Haveväsenet har virket en og siden 1874 to Amtsgartnere, der underholdes af Amtets Landhusholdningsselskab med et Bidrag af 200 Kr. aarlig til hver af Selskabet for Norges Vel. I de indre Dele af Sogn, navnlig Lyster, Hafslo, Sogndal, Lekanger og tildels Balestrand og Vik ere Forholdene gunstige for Frugttræer, som i gode Aar kunne give et ikke ubetragteligt Udbytte til Salg. Interessen for Frugttræers Dyrkning har derfor i bemeldte Bygder vistnok været i Stigende, medens der dog paa enkelte Undtagelser nær endnu raader lidet Kjendskab til Frugttræer og deres Behandling. Amtets største og bedste Frugthave er Proprietair Krohns paa Stedje i Sogndal, hvilken tidligere tilhørte Godseier Formann. Der findes ogsaa andre mindre Frugthaver, der drives med Interesse og Kyndighed, saaledes Sognepræst Sverdrups i Balestrand, medens Bøndernes Frugthaver neppe endnu skjøttes med synderlig Omhu eller kunne opvise synderligt af finere Frugtsorter. Ogsaa i de øvrige Dele af Amtet synes Frugttræavlen at være den Gren af Havedyrkning, som vækker størst Interesse blandt Befolkningen, men den vil paa Grund af de mindre gunstige klimatiske Forholde der neppe faa nogen Betydning. Det skulde da alene være i de inderste Dele af Nordfjord, hvor ogsaa ikke saa ubetydelig Frugtavl drives i Gloppens Præstegjæld, men selv inderst i Nordfjord er Sommervarmen paa Grund af den forholdsvis ringe Afstand fra Havet neppe betydelig nok til at kunne bringe Udbyttet af Frugttræer til nogen Fuldkommenhed. For Kjøkkenhaven er endnu kun lidet udrettet, idet Kjøkkenvæxters Anvendelse i Bondens Husholdning hidtil har været saa godt som ukjendt. Amtsgartnernes Virksomhed i Forbindelse med den i Ytre Holmedal oprettede Skole til unge Bondepigers Oplærelse særlig i alt, hvad der vedkommer det indre Stel i en Bondehusholdning, tør muligens lidt efter lidt medføre nogen Forandring heri. En Smule Blomsterhave eller lignende til Pryd bestemt Anlæg træffer man neppe paa dette Amts Bondegaarde.

Eftersom Træbrændet bliver sparsommere og kostbarere, er Opmærksomheden mere og mere bleven vakt for Amtets Brændtørvmyrer, navnlig i Distrikterne ude ved Havet og paa Fjeldstølene, hvortil Brændeved tildels ikke har kunnet skaffes uden ved at hente det langveis fra. Transporten af Brændeved til forskjellige Fjeldstøler er, efterat den nærmeste Skov er opbrugt, lidt efter lidt bleven saa besværlig, at de rimeligvis tildels vilde være blevet forladte, ifald der ikke i deres Nærhed var fundet Brændtørv tildels i betydelig Mængde og af god Beskaffenhed. Der er saaledes fundet Brændtørv ved Fjeldstøle, tilhørende Gaarde i Lyster, Lærdal, Borgund, Lekanger og Fresvik. Derhos ere tildels betydelige Tørvmyre undersøgte og behandlede i Distrikterne ude ved Havet, saasom i Davik, Sælø, Bremanger, Kinn, Askevold, Evind-

vik, Ytre Holmedal, Hyllestad og Førde. Forsaavidt Brændtørvmyrene hidtil have været benyttede, hvilket i længere Tid har været Tilfældet ude ved Havet, have de, dels af Ukyndighed dels af Uvorrenhed, i Regelen været drevne paa en aldeles uhensigtsmæssig Maade, saaledes at en stor Del af deres Brændematerial er gaaet tabt til ingen Nytte. Man har nemlig som oftest kun benyttet de øverste, mindre gode Lag, hvorfor langt større Strækninger end nødvendigt aarlig ere blevne opspadede. Følgen heraf har, foruden unødvendig Beskadigelse af Havnegangene, været, at de underliggende bedre Brændtørvlag, efterat være lagte bare, ere ved Frostens og Luftens Indvirkninger blevne forringede eller gjorte utjenlige som Brændematerial. Forsaavidt Myrene have været mere grunde og beliggende paa Fjeld, ere de underliggende Lag, efterat være opløste af Luften og Frosten, tildels blevne aldeles bortskyllede af Regn, saaledes at Fjeldet er blevet liggende ganske bart. Amtsagronomens Bestræbelser for at faa forandret denne beklagelige Benyttelsesmaade synes desværre neppe endnu at have ført til nogen almindeligere Forbedring. Som Grund hertil betoner han fornemmelig det herskende Fællesskab i Eiendomsretten eller Brugsretten til Myrene og Ubestemtheden af Udstrækningen af de forskjellige Medeieres Rettigheder, som har tilfølge, at Enighed om frivillig Udskiftning af Myrene bliver meget vanskelig at opnaa, idet f. Ex. Husmænd og Andre, der anse sig berettigede til Torvskjær, meget ofte ikke ville udsætte sig for at komme til at lide den mindste Indskrænkning i deres Ret for derved at bevare noget for Efterkommerne. Under Erkjendelsen af den store Betydning, som en hensigtsmæssig Torvdrift vil faa for dette Amt, bevilgede Amtsformandskabet i 1874 det Fornødne til en Torvmesters Oplærelse, hvorved Amtsagronomen altsaa vil blive fritaget for den specielle Befatning med Veiledning i Torvdrift.

Landbrugsskolegaarden Mo blev i 1872 — efterat den væsentligste Del af Gaardens Skov tilfølge Beslutning af Amtsformandskabet i 1871 var solgt til Staten for 8800 Kr. og efterat derhos en større Del af Gaardens Inventarium var bortsolgt for omtrent 1454 Kr. — bortforpagtet, mod at Forpagteren derefter har underholdt en Landbrugsskole i mindre Maalestok. Gaarden er for Tiden bortforpagtet til Agromom M. Storm for Tidsrummet indtil 14de April 1885.

II. Fædriften.

Efter Opgaver fra det statistiske Centralbureau udgjorde Kreaturholdet den 31te December 1875:

	Heste under 3 Aar.	Heste over 3 Aar.	Okser over 2 Aar.	Kjør.	Ungnøt og Kalve.	Faar og Lam.	Gjeder og Kid.	Svin.	Rensdyr.
i Sogn . .	1,406	2,195	960	25,601	9,141	70,553	19,588	4,290	230
- Fjordene .	2,367	3,280	2,610	35,847	18,133	109,272	21,039	5,323	1
- Florø . .	1	3	18	42	8	92	—	12	—
tilsammen	3,774	5,478	3,588	61,490	27,282	179,917	40,627	9,625	231
	9,252			92,360					
Antallet udgjorde i 1870:									
i Sogn	2,992			34,673		68,970	12,627	5,048	
- Fjordene	5,085			53,742		106,502	15,616	5,531	
	8,077			88,415		175,472	28,243	10,579	

Det viser sig saaledes, at Antallet af Heste, Fækreaturer, Faar og Gjeder er mere eller mindre gaaet opad i Femaaret, medens Antallet af Svin er gaaet nedad.

At Hesteholdet er tiltaget, har sin naturlige Grund i den overordentlige Høide, hvortil Hestepriserne i Femaaret gik op. I Femaarets Løb steg Priserne for en god Arbeidshest til 400 a 600 Kroner og for en god Avlshingst til 1200 Kr. og adskilligt derover. I den senere Del af Femaarsperioden begyndte Priserne igjen at falde stærkt. Ved Udgangen af 1875 er Prisen paa en Arbeidshest i Almindelighed opgivet til 200 a 320 Kr., for enkelte Steder, nemlig Borgund, Lyster, Hafslo og Sogndal noget høiere, for andre, nemlig Hyllestad, Gulen og Utvær, noget lavere. Senere have Priserne formentlig været yderligere synkende. Ved Udstillingen paa Nordfjordeidet Sommeren 1876, altsaa efter Femaarsperiodens Udgang, blev en Stamhingst, Audun, indkjøbt til Amtet for Statens Regning for en Pris af 440 Kr.

Hesten er det af Husdyrene her i Amtet, der pleies med størst Omhyggelighed, dog faar den kun ganske undtagelsesvis Korn til Føde, i Almindelighed faar den kun Hø samt Halmhakkelse som Sørpe. Sørpefoder antages at blive anvendt i for høi Grad, saaledes at det virker slappende paa Dyrets Temperament og svækkende paa dets Fordøielse. Hvad Røgten angaar, da staar det endnu meget tilbage med Hensyn til Renlighed i Staldene og Pleie af Dyrenes Hud, men ogsaa i disse Henseender skulle Frem-

skridt være bemærkede. Fjordracen er den mest udbredte Hesterace over det hele Amt, dog saaledes at den navnlig i de indre Dele af Sogn og Nordfjord dels er blandet med, dels aldeles viger for Oplandsracen. Opmærksomheden er imidlertid mere og mere vakt paa Fjordracens gode Egenskaber og for Ønskeligheden af at bevare den ren. I Femaaret er indkjøbt en Fjordhingst til Vik og en til Aurland, hvilke imidlertid begge igjen ere solgte, den første til Østlandet, den sidste til Stamhingst i Søndhordland. En lignende til Hafslo indkjøbt Stamhingst er formentlig fremdeles der. Som bekjendt bevilgede sidste Storthing Midler til Indkjøb af to Stamhingste af Fjordracen for dette Amt, hvoraf dog kun den ene, ovennævnte Audun, endnu er indkjøbt.

Med Fækreaturenes Forædling er der ogsaa i heromhandlede Femaar gjort Forsøg ved Krydsning med Ayrshireracen, men de ere fremdeles faldne uheldigt ud. Det synes som om hverken Røgt, Fodrings- eller Havnegangsforholdene her i Amtet passe for denne stærkt forædlede Race, hvorfor den er gaaet i den Grad tilbage, at den har givet et mindre Udbytte end Amtets egne Kjør. Derimod har Forbedring af Kvægracen havt nogen Fremgang, dels ved Indførsel af de større og smukkere Thelemarks- og Hallingdals-Kjør navnlig til Indre Sogn, dels ved et omhyggeligere Udvalg af Tillægsdyr. Fækreaturenes Røgt og Fjøsenes Tilstand er endnu for en stor Del mislig og Sultefodring finder vistnok endnu Sted i ikke ringe Udstrækning. I Guddalen i Søndfjord ere Kreaturene blevne i den Grad udsultede under Indefodringen, at det antages at have fremkaldt den Katarrhalfeber hos Kvæget, som i de senere Aar hver Vinter har herjet i Dalen. Ikkedestomindre maa det erkjendes, at Sandsen for bedre Røgt og Fedring er i kjendelig Fremgang. Ombygningen af de gamle, daarlige Udhuse er temmelig almindelig især i Indre Sogn og Nordfjord, hvorhos Fodringen uden Tvivl stadigen bliver tilstrækkeligere. Amtsdyrlægen har oftere paapeget som en stor Mislighed ved Stellet, at Kvæget mangesteds kun vandes en Gang daglig.

I forrige Femaar sees Melkeudbyttet af en Ko at være opgivet til:

5— 600 Potter i Sødistrikterne.
7— 900 — i de midtre Distrikter som Eid, Gloppen, Jølster, Førde, Vik, Lekanger og Balestrand.
3— 400 — i Stryn og Indviken.
1,000—2,000 — i Indre Sogn.

I heromhandlede Femaar er Udbyttet opgivet til;

600—1,200 i Sødistrikterne.
700—1,800 i de midtre Distrikter.
800— 900 i Stryn og Indviken.
800—1,900 i Indre Sogn.

Uagtet Melkeudbyttet fremdeles er lidet, saa har der dog uden Tvivl ogsaa i heromhandlede Femaar i det Hele taget været været Fremgang.

Priserne paa Smør ere i Femaaret almindeligt opgivne til 10 Kroner Bismerpundet, dog ere de fra flere Steder opgivne høiere ligetil henimod 12 Kroner (i Sogndal), medens de for andre Steder ere opgivne lavere nemlig til 9 Kroner 20 Øre, 8 Kroner 80 Øre, for et enkelt Distrikt (Jølster) endog kun 6 Kroner 40 Øre. Af Ost afhændes fornemmelig Gammelost og Primost (Myseost). Ostepriserne have antagelig i Femaaret gjennemsnitlig udgjort:

for Gammelost	4	Kroner	Bismerpundet
- Myseost (Gjedeost)	5	„	—
- do. (Koost)	$2^1/_2$	„	—

I Nordfjord er Prisen paa Gammelost angivet noget lavere end foranført (til 3,20 Kroner), men i Indre Sogn igjen tildels noget høiere. Myseost afhændes kun fra Indre Sogn. Afsætningen af Smør har stor Betydning for det hele Amtsdistrikt undtagen for de ude ved Havet liggende Herreder, hvor den er af mindre eller ringe Betydning. Salg af Ost er af langt ringere Vigtighed. Det er kun i Sogn (Kystdistrikterne undtagne) og i Holmedal af Søndfjord, hvor der kan tillægges den nogen synderlig Betydning. Paa Grund af den lange Afstand fra Kjøbstad er Melkesalg ikke af nogen Betydning for Amtsdistriktet.

Til Opnaaelse af en fordelagtigere Udnytning af Melken er der i Femaaret af Amtets Landhusholdningsselskab sat igang to Meierier, et i Hafslo og et i Vik. I Vik er det dog af Mangel paa kyndig Meierske igjen nedlagt. Til Meieriet i Hafslo er opgivet i 1875 at være leveret omkring 40,000 Potter Melk og at være kjærnet ca. 160 B℔ Smør samt ystet ca. 300 B℔ Nøgleost og 140 B℔ Myseost.

Afsætningen af Fækreature til Slagtekvæg foregaar fremdeles almindeligt paa den Maade, at de i Indre Sogn og Indre Nordfjord sælges om Vaaren til Handelskarle, mest Sogninger, der driver dem til Beite paa Høifjeldene mellem det Vesten- og Østenfjeldske og om Høsten fører dem ned til Østlandet og sælger dem der. I de ydre Dele af Sogn og Nordfjord samt i Søndfjord sælges Slagtekvæget derimod mest om Høsten, naar det er kommet fra Beite, til Handelskarle dels fra vedkommende Bygder dels fra Strilelandet, hvilke igjen afhænde det i Bergen. i Femaaret er det dog blevet mere og mere almindeligt, navnlig i Førde og Jølster i Søndfjord, tildels ogsaa i Indre Sogn og midtre Nordfjord, at Kvægeierne fede Slagtekvæg ved Hjemmefodring og derefter selv afhænde det til Bergen.

Priserne ere i Femaaret opgivne saaledes:

for en Oxe: i Indre Sogn, Aurland indbefattet, 50—100 Kr. i de øvrige Dele af Amtet 40 til 60 Kroner.

for en Ko: i Indre Sogn, Aurland, Lekanger, Balestrand og Vik 60—80 Kroner, i den øvrige Del af Amtet 40—60 Kroner.

Gjennemsnitsvægten af Slagt er opgivet:

for en Oxe: i Indre Sogn, Aurland indbefattet, til omkring 20 B℔ i de øvrige Dele af Amtet lavere nedover indtil

12 B℔, dog saaledes at Vægten for Jølster er opgivet til 21 B℔, for Eid til 24 B℔ og for Indre Holmedal til 24 à 30 B℔, hvilket sidste vistnok iallefald er for høit.

Hele Indre Sogn, undtagen Lærdal og tildels Sogndal, maa formentlig siges at have gode Fjeldbeiter. Det samme gjælder om Aurland, Nærøen, Fjærland, Brække, tildels Lekanger og Klævold i Ytre Sogn, Jølster i Søndfjord, Indviken Stryn, Hornindal samt tildels Daviken i Nordfjord. I Kystdistrikterne haves i Almindelighed ikke egentlige Støler, idet Sommerbeiterne ikke ere længere fjærnede fra Hjemmarken, end at Melken hentes hjem daglig.

Salg af Slagtekvæg er formentlig af væsentlig Betydning for samtlige Amtets Herreder, med Undtagelse maaske af Lærdal, Aurland og Vik, hvor det er opgivet at være af ringe Betydning. Navnlig af Aurlændinger og Vikinger drives alligevel megen Fæhandel, men de opkjøbe for største Delen det Kvæg, hvormed de handle, fra Amtets øvrige Herreder.

Ved Amtets Landhusholdningsselskabs Forføining har der i Femaaret været afholdt følgende Fjøsskuer og Buproduktudstillinger:

i 1871 Fjøsskue i Ytre Holmedal,
i 1872 Fjøsskue og Buproduktudstillinger i Hornindal og Indre Holmedal,
i 1873 Fjøsskue og Buproduktudstillinger i Daviken, Bredheim og Vik,
i 1874 Fjøsskue og Udstilling af Buprodukter i Vefring,
i 1875 Fjøsskue i Guddalen.

Derhos have i Femaaret Statens Hesteudstillinger to Gange været holdte her i Amtet, nemlig i 1872 i Hornindal og 1875 i Førde.

I 1874 var der i Sogndal en Amtsudstilling af Heste, Kvæg, Faar, Agerdyrkningsredskaber og Buprodukter.

For Faarenes Forædling har der i Femaaret været vist adskillig Interesse, mest ude ved Kysten, mindre i de indre Distrikter. Lyster, Jostedal, Aardal, Lærdal og Aurland skulle saaledes have de simpleste Faar i Amtet. Den Faarerace, som er mest søgt og anvendt til Faarenes Forædling, er Cheviotracen. Blakface (Sortfjæs) Racen, som Hr. Schuman holder i sit Schæferi paa Øen Alden i Askevold i Søndfjord, er mindre søgt paa Grund af dens grove Uld. Fordelene ved Racens Forbedring formindskes dog efter Amtets Dyrlæges Formening ved mange og gjennemgaaende Mangler i Stellet, saaledes mindre god og tilstrækkelig Fodring, trange, varme og kvalme Fjøs, Klipning i den kolde Aarstid, for tidlig Parring, utilstrækkelig Hudrensning, manglende Omhu ved Udvalg af Lam til Paasætning og ved Valg af Avlsdyr. Loven af 17de Mai 1873 om, at Springvædre ikke maa slippes paa Fællesbeite uden efterat være godkjendte af en Bedømmelseskommite, er nu bragt i Anvendelse paa forskjellige Steder, specielt i Lyster, hvilket tyder paa en vaagnende Erkjendelse af Nødvendigheden af bedre Avlsdyrs Benyttelse.

Prisen paa et Faar er angivet fra 8 til 12 Kroner, paa en Del Steder dog lavere, saaledes i Stryn og Indviken, Stat, Bremanger, Brandsø og Hyllestad ned til 6 Kroner. Et Faar som Slagt er opgivet at veie fra 2 til 3 B℔, kun paa et Par Steder mere. Prisen paa Faarekjød udgjør antagelig om Høsten omkring 10 Øre Marken, men i den øvrige Del af Aaret gaar Prisen op til omkring 15 Øre Marken. Den aarlige Uldafkastning angives meget forskjellig fra $2^1/_2$ à 3 M℔ i Vik til 11 M℔ i Ytre Holmedal. 5 til 8 M℔ synes at være det almindelige. En Mark Uld af finere Sort betales med 80 Øre. Ulden anvendes til Befolkningens Beklædning og kun lidet afhændes udenfor Amtet. Fra Sogn sælges ikke ubetydeligt af Faar, mest til Hallingdøler, der om Vaaren drive dem paa Fjeldbeiterne og sælge dem om Høsten til Østlandet. I den øvrige Del af Amtet sælges neppe Faar i nogen betydeligere Mængde.

Til Udbredelse af gode Stamdyr af Cheviotracen har Amtets Landhusholdningsselskab oprettet 5 Schæferier, hvoraf 4, nemlig paa Svanøe i Kinn, paa Gunvordal i Sogndal, paa Øxenland i Indre Holmedal og paa Oterdal i Hornindal, oprettedes i 1871, et paa Lien i Davik i 1873. Paa Grund af, at Bjørnen huserede slemt i Gunvordals Sætermarker, blev Schæferiet dersteds i 1875 flyttet til Stedje i Sogndal. Antallet af Stamfaar ved disse Schæferier var Høsten 1875 130. Efterspørgselen efter Lam fra Schæferierne var større end den kunde tilfredsstilles. Lammene betaltes med 8 til 16 Kroner Stykket med Ulden paa.

Paa Øen Alden i Askevold i Søndfjord holder Hr. Johan Schumann sit store Schæferi af Blackfacefaar. Han har tidligere havt indtil 400 Faar, men er nu gaaet ned til 150 à 200 Faar, idet hans Forpagtning af Øen Alden om faa Aar udløber, hvorfor han lidt efter lidt maa afhænde Faarene. Han anser Sortfjæsracen fortrinlig skikket som Udgangsfaar paa Øerne ude ved vor Kyst. Sortfjæsfaarene opnaa efter Hr. Schumanns Forklaring, i Alderen fra $4^1/_2$ til $5^1/_2$ Aar en Vægt af indtil over 6 B℔ og deres Kjød betales paa Grund af dets Godhed med 17 Øre Marken; en $4^1/_2$ a $5^1/_2$ Aar gammel Gjeldvæder indbringer derfor med Talg, Skind o. s. v. omkring 30 Kroner, medens dens Underhold som Lam den første Vinter koster 8 a 10 Kroner, som den betaler igjen ved 2 à 3 Aars Uldafkastning; senere ernærer den sig selv. Hr. Schumann har opgjort en Beregning over, hvorledes Udbyttet antagelig vilde komme til at stille sig ved ude ved Kysten at anvende ca. 4,800 Maal Havnegang foruden et Stykke Eng- eller Bømark til Sortfjæs-Faareavl. Denne Beregning stiller sig for Aaret saaledes:

Indtægt.

500 Faars Uld, 7 M℔ for hver à 44 Øre Marken	1,540 Kr.
Salg af 173 Væderlam fra 12 til 4 Kr. Stykket	1,652 „
Salg af 100 Stykker $5^1/_2$ Aars gamle Sauer, ef-	
Lateris	3,192 Kr.

Transport		3,192 Kr.
ter hvilken Alder de ikke længer skulde benyttes som Moderfaar, fra 8 til 25 Kroner Stykket		1,515 „
Opsamlinguld af døde Faar		40 „
Udbytte af 3 Husholdningskjør		180 „
tilsammen		4,927 Kr.

Udgift.

Indkjøb af Havnegang 12,000 Kr., Huse, Redskaber, Opdyrkning 10,600 Kr., Indkjøb af 500 Faar à 16 Kr. og 10 Springvædre à 60 Kr. 8,600 Kr., 3 Kjør 300 Kr., tilsammen 31,500 Kr., deraf 5 % . . .	1,575 Kr.	
To Faarehyrder a 600 Kr., Leiefolk og Hjælpere under Lamming, Klipning, Badning, Aannetid m. v.	1,560 „	
Vedligeholdelsesomkostninger . . .	120 „	
Hudrensningsmidler og Komplettering af Besætningen	140 „	
Omkostninger ved Faars Forsendelse o. desl.	200 „	
Hjælpefoder, Skatter af Gaarden . .	350 „	
tilsammen		3,945 „
Altsaa Overskud		982 Kr.

Herved udkommer omtrent 8 Procent af ovennævnte Anlægskapital 31,500 Kroner. Da imidlertid Anlægskapitalen maa forøges med et Par Tusinde Kroner til løbende Udgifter og derhos intet sees beregnet for Eierens Arbeide og Tid, synes Udbyttet noget knapt. Schumann oplyser, at Afsætningen af hans Faar ikke har været betydelig til dette Amt, hvor man, som bemærket, finder Ulden for grov; betydeligere har Afsætningen været til Romsdals Amts Udøer, ligesom Schumann forklarer at have afsat Stamfaar til den hele Kyststrækning fra Egersund til Hammerfest.

Faareskabsygen var ved Femaarets Udgang ikke udryddet, men det maa dog antages, at den var indskrænket i væsentlig Grad. Efter Amtsdyrlægens Opgave indskrænkede den sig ved Femaarets Udgang til:

to Kredse i Gloppen (Ordals i Bredheim og en i Hyen),
Nøstdals Sogn,
Svanø Sogn,
en Kreds af Bøgstad Sogn,
to Kredse i Ytre Holmedal,
tre do. i Askevold,
fem do. i Gulen,
to Tredieparter af Brække Sogn foruden lidt af Ladvigs Sogn,
Fuglsætfjorden i Klævold,
to Kredse i Vik.

Det aarlige Tab af Faar sees i forrige Femaar at have været 4 % i Sogn, 10 % i Fjordene; af Kjør derimod kun henholdsvis 1 og 2 %. For seneste Femaar haves ingen Opgave om dette Forhold.

At Mængden af Gjeder i Femaaret er tiltaget i betydelig Grad, var mig uventet, da jeg antog, at Gjærdeloven og Erkjendelsen af Gjedens Skadelighed for Skovens Bevarelse og Reproduktion fremdeles virkede til Gjedens Tilbagegang. Gjeden ansees imidlertid for et meget fordelagtigt Dyr, idet den i Forhold til den Afdrot, den giver af Melk og Kjød, er billig at føde, og det viser sig altsaa, at denne dens Egenskab hos Befolkningen overveier dens mindre heldige Sider. Af Amtets Herreder sees de fleste Gjeder at findes i Aurland og Ytre Holmedal, omtrent 3,500 Stykker i hvert dernæst i Lyster, Aardal og Sælø, omtent 2,500 Stykker i hvert; færrest i Utvær (59), i Balestrand (248), i Sogndal (257) og i Eid (385). Noget betydeligere Salg af Gjedekjød udenfor Distriktet foregaar neppe. Myseost (Gjedeost) afsættes baade til Bergen og Østlandet. Med Hensyn til Værdien af det levende Dyr, Vægt som Slagt og Kjødets Pris staar Gjeden temmelig ligt med Faaret, dog snarere lidt over end under samme.

I Gloppen er af en enkelt Mand indført nogle Angoragjeder, men dette har ikke fundet Efterligning.

I Svineracen vides ingen Forbedring i Femaaret at være indført. Vægten af et et slagtet gjødet Svin er opgivet fra 10 à 12 B℔ (enkelte Steder mindre) indtil 18 à 20 B℔. Den gjennemsnitlige Værdi af et levende Svin er angivet fra 20 Kroner (et enkelt Sted mindre) indtil 40 à 48 Kroner. Flæsk sælges neppe under 4 Kroner Bismerpundet. I Viks Herred drives adskilligt med Salg af Smaagriser til Bergen.

Hvad angaar Huder og Skind, da benyttes Okse- og Kohuderne formentlig saa godt som udelukkende til Distriktets eget Behov. Derimod sælges Kalve-, Faare- og Gjedeskindene for største Del. Prisen antages i Femaaret gjennemsnitlig at have været:

for et Kalveskind fra 1 Krone 20 Øre til 2 Kroner 40 Øre,
„ - Faareskind fra 54 til 80 Øre,
„ - Gjedeskind fra 2 Kroner til 2 Kroner 40 Øre.

Det gjælder baade med Hensyn til Jordbruget og Fædriften, at det vilde være af Interesse at kunne meddele Opgaver over, hvad der af dets Produkter er ind- og udført til og fra Amtet. Jeg har imidlertid ikke troet at kunne tilveiebringe noget paalideligt i denne Henseende. Hos Bønderne er der, som bekjendt, stor Utilbøielighed til at meddele detaillerede Oplysninger om de Ting, der staa i nærmeste Forbindelse med deres Økonomi, hvorfor man for den største Del bliver henvist til Gjetninger af vistnok meget misvisende Beskaffenhed.

III. Skovbruget.

Tænker man sig Amtets Skov samlet paa et Sted med den for nogenlunde velskjøttet Skov almindelig Tæthed, vilde

den, efter hvad Forstmester Gløersen har opgivet mig, antagelig komme til at optage omtrent 7 norske Kvadratmil eller ca. 900,000 Maal. Heraf antages en knap Trediepart at være Barskov (Furuskov), Resten Løvskov (væsentlig Birk).

Skovens Vexterlighed er daarlig ude ved Havet, hvor Stormene virker kuende, ligesom det samme gjælder paa vaadlændt Jordsmon samt tilfjelds enten i nogen større Høide eller paa tyndtbedækket Berg. Paa forskjellige Steder ved de indre Fjordarme staar Vexterligheden derimod ikke tilbage for de bedste Skovtrakter her i Landet. Forstmesteren opgiver saaledes, at der gives Steder, hvor den aarlige Tilvext gaar op til 10 Kubikfod fast Træmasse paa Maalet. Forstmesteren antager den gjennemsnitlige aarlige Tilvext at være 5 Kubikfod paa Maalet, hvilket altsaa giver en aarlig Tilvext af fast Træmasse for det hele Amt af ca. $4^1/_2$ Million Kubikfod, der svarer til omtrent 90,000 Favne alenlangt Brænde. Det antages nemlig, at Brændefavnen, der som bekjendt i opkløvet Tilstand udgjør 72 Kubikfod, ikke kan beregnes til mere end 50 Kubikfod som fast Træmasse.

Forbruget af Træ er meget forskjelligt i de skovfattige Distrikter ude ved Havet og de skovrigere Distrikter inde i Fjordene. Forstmesteren antager, at det aarlige Træforbrug (til Brænde, Hustømmer, Husgeraad, Redskaber, Bufoder, Fartøier, Baade, Brygger og Broer o. s. v.) varierer mellem 15 og 50 Kubikfod fast Træmasse for Individet. Det aarlige Gjennemsnitsforbrug anslaar han til $37^1/_2$ Kubikfod ($^3/_4$ Favn) for Individet, hvilket for det hele Amt med omtrent 86,000 Indvaanere giver et Forbrug af omtrent $3^1/_4$ Million Kubikfod eller omtrent 65,000 Favne. Skoven skulde altsaa ikke alene være tilstrækkelig til Amtets Behov, men endog uden Tilbagegang give $1^1/_4$ Million Kubikfod eller ca. 25,000 Favne fast Træmasse til Salg.

Ikkedestomindre befinde Amtets Skove sig i Tilbagegang. Dette stemmer saavel med Forstmesterens Formening som med Lensmændenes Indberetninger. Efter disse skal Skoven i Femaaret være gaaet tilbage i følgende Distrikter: Lærdal (lidt), Aardal, Jostedal, Hafslo, Aurland (dog kun Furuskoven, derimod ikke Løvskoven, der antages at være gaaet noget frem), Lekanger, Balestrand, Vik, Klævold, Ladvik, Hyllestad, Indre Holmedal, Bremanger, Gloppen (dog kun Furuskoven), Indviken, Stryn, Hornindal (dog kun Birkeskoven, medens Furuskoven antages at være gaaet noget frem, rimeligvis i de af Staten kjøbte Skovstykker).

I uforandret Tilstand er Skoven opgivet at befinde sig i Borgund, Lyster, Sogndal, Nærøen, Askevold, Ytre Holmedal, Førde, Jølster, Brandsø, Davik, Eid.

I Gulen er Skoven anført at være i Femaaret gaaet lidt fremad, men Skoven er i dette for Havets Indvirkning stærkt udsatte Distrikt ikke af nogen større Betydenhed. For Stats og Utværs Vedkommende haves ingen Opgave i denne Henseende, formentlig fordi disse Kystdistrikter aldeles mangle Skov.

Aarsagen til Skovenes Tilbagegang ligge foruden i, at der ved Hugsten i Almindelighed ikke tages synderligt Hensyn til Betingelserne for Skovens naturlige Foryngelse og Fremvæxt, endvidere og fornemmelig deri, at Udførsel af Trævarer er betydeligere end det ovennævnte Overskud af Amtets Skove. Udførselen bestaar af Brændeved, fornemmelig Birk, af tommetykke almindeligvis 4 Alen lange Bord, af 3 à 4 Tommer tykke, vandkantede Planker til Husvægge, noget Rundmateriale til Husebygning, Skibsbrug, Brygger og Bolværk, af Tønder, Tøndestav, og Tøndebaand, af Næver til Tagtækning, af Bark til Garvning og Barkning, af Fyrstikker fra Sogndal o. s. v.

Den stærke Løvning, som navnlig i Sogn finder Sted til Kreaturfoder, og som foregaar paa den Maade, at Træernes Kroner afhugges, bidrager formentlig heller ikke lidet til at sætte Løvskoven tilbage.

Skovplantning af nogen Betydenhed har ikke i Femaaret fundet Sted.

Hvad der af Skovprodukter afsættes udenfor Amtet gaar i alt væsentligt til Bergen og til denne Byes Forbrug. For nogen skjønt ringe Del bliver dog de til Bergen solgte Bord og Planker som forarbeidede Materialier igjen solgte dels til dette, dels formentlig til Søndre Bergenhus Amts Landdistrikter. Nogen Udførsel til Udlandet af dette Amts Skovprodukter antages ikke at finde Sted.

Sogndals Herred er det, som har de største Skovsamlinger her i Amtet. Af disse ere Kaupangers Skove de betydeligste; dernæst Ambles. Gaardene Vestrem, Hovland, Valeberg og Aarøen have ogsaa temmelig meget Skov. Udenfor Sogndal findes de største Skovsamlinger:

i Fresviks Sogn af Lekangers Herred, nemlig paa Gaarden Frønningen, hvis Skov er meget betydelig;
i Aardal paa Gaardene Offerdal og Natvik;
i Indre Holmedal paa Gaarden Døskeland og Indre Holmedals Præstegaard.

Endvidere skal der findes adskillig Skov:
i Aalfotens Sogn af Davikens Herred,
i Gloppens Herred (Gaarden Eide),
i Eids Herred (Lefdal, Vedvik og Aasebostøl)
i Indvikens Herred.

Jeg har søgt Oplysning om, hvad der i Femaaret aarlig er afsat fra Sogndals forskjellige Skovbrug og fra Frønningens Skovbrug, Brænde undtaget, hvilket er mig opgivet saaledes:

fra Sogndal

2,190 Tylvter Kjøbmandsbord, 4 Alen lange, og 8—9 Tommer brede og 1 Tomme tykke 5,60 Kr. Tylvten 12,264 Kr.

700 Tylvter Sidebord, 4 Alen lange, 10—14 Tommer brede og 1 Tomme tykke, 6,40 Kr. Tylvten 4,480 „

4,170 Tylvter Samfængsbord, 4 Alen lange,

6—8 Tommer brede og 1 Tomme tykke, 4 Kroner Tylvten	16,680 Kr.
4,500 Tylvter Udskudsbord, 4 Alen lange, indtil 6 Tommer brede à 1,60 Kroner Tylvten	7,200 „
600 Tylvter Taglægter, 4 Alen lange, vel en Kvadrattomme i Gjennemsnit à 80 Øre Tylvten	480 „
6,000 Stkr. Tøndestav à 24 Kr. Tusindet .	144 „
Til Fyrstikfabriken i Sogndal sælges aarlig omtrent:	
165 Tylvter Aspetømmer, 16 Alen, 6 Tommers Top à 32 Kroner Tylvten	5,280 „
40 Tylvter 4 Alens Furustokke à 12 Kroner Tylvten	480 „
tilsammen	47,008 Kr.

Endvidere sælges nu og da noget Skibstømmer.

fra Frønningen:

70 Tylvter Bybjelker, 8—10 Alen lange, 4—5 Tommers Top, 18 Kroner Tylvten	1,260 Kroner
2,700 Tylvter Kjøbmandsbord, 6 Kroner Tylvten	16,200 —
1,600 Tylvter Samfængsbord, 4,40 Kroner Tylvten	7,040 —
1,000 Tylvter Udskudsbord, 2,40 Kroner Tylvten	2,400 —
tilsammen	26,900 Kroner

Ved Sammenligning med Opgaven for Frønningen maa jeg antage, at Opgaven for Sogndal maa være for lav.

For Sogndal er opgivet, at omtrent en Fjerdepart af de opgivne Beløb maa fratrækkes som Arbeidsomkostninger, Fragt o. desl.

Brænde er opgivet at udføres fra Aardal, Sogndal, Lekanger, Balestrand, Vik, Ladvik, Ytre Holmedal, Førde, Davik, Gloppen, Stryn, Indviken og Hornindal. De øvrige af Amtets Herreder ere opgivne at have Brænde for Behovet, naar undtages Aurland samt Kystdistrikterne Stat, Bremanger, Askevold og Utvær, i hvilke sidste der hjælpes til med Tørv. Hvad angaar Bygningsmaterialier, da mangler det tilstrækkelige for Behovet foruden i nysnævnte fire Herreder tillige i Lærdal, Borgrund, Jostedal, Aurland, Nærøen, Balestrand, Vik, Klævold, Gulen, Hyllestad, Ytre Holmedal, Førde og Jølster, der kjøbe deslige Materialier i det væsentlige fra de af Amtets Herreder, der have Overskud deraf.

Priserne paa Brænde ere opgivne saaledes:

Birk, fra 9,20 til 16,80 Kroner Favnen
Older, fra 4,80 til 12 „ —
Furu, fra 6,40 til 12 „ —

Priserne paa Bord, Planker etc. vil sees af ovennævnte Opgaver for Sogndal og Frønningen, hvorved bemærkes, at Priserne i Sønd- og Nordfjord muligens staa noget lavere end i Sogn.

De af Staten indkjøbte Skove i dette Amt ere følgende:

I Hornindal i Nordfjord: Kongsviksskoven, Kjøsskoven og Gaarden Svor.

I Indviken i Nordfjord: Skoveiendommene Nybø og Maurhaugen, Floreskoven, fire Skovbrug i Gaarden Indre Haugen og en Skovteig af Gaarden Ytre Haugen.

I Ytre Holmedal i Søndfjord: Skovgaardene Solheim og Hellebust samt et Skovbrug i Gaarden Hofland, samtlige i Guddalens Dalføre.

I Førde i Søndfjord: Moskoven.

I Kinn i Søndfjord: Halvparten af de beneficerede Skovbrug Bjørnesæter.

Udstrækningen af de opregnede Skove i Hornindal og Indviken er af Forstmesteren opgiven til 8,400 Maal. Floreskoven og det ene Skovstykke paa Svor, af Udstrækning omtrent 1,300 Maal, er imidlertid taget tilbage paa Odel. Da Floreskovens Løsningsmand atter har solgt den væsentligste Del af den indløste Skov til Udhugst i 12 Aar paa høist ruinerende Betingelser (Ret til at udhugge Barskoven ned til 4 Alens 4 Toms Top og Løvskoven til sidste Kvist), har det Offentlige i Henhold til Odelslovens § 30 atter anlagt Odelssøgsmaal mod Løsningsmanden for at tage Skoven tilbage. Angaaende Kjøsskoven, af Udstrækning ca. 800 Maal, verserer der ligeledes Odelssag.

De ovenfor opregnede Skove i Søndford ere mig af Forstmesteren opgivne at have følgende Udstrækning:

Solheimsskoven . .	2,700	Maal, indkjøbt for	6,800	Kr.
Hellebustskov . . .	2,670	„ — -	10,400	„
Hoflands Skovbrug .	2,300	„ — -	8,400	„
Moskoven	800	„ — -	8,800	„
Bjørnesæter	750	„ — -	2,000	„

Samtlige forannævnte af Staten indkjøbte Skove indeholde væsentlig Furu, i Regelen endnu af smaa Dimensioner. Kun i Hoflandsskoven findes en Del ældre og større Træer. Det samme var Tilfældet i Floreskoven, der imidlertid blev fuldkommen ryddet for dem i det Aar, hvori Odelsløsningsmanden havde Disposition over den.

Af Skovalmindinger har Amtet følgende:

Almindinger.		Samlet Areal i Maal.	Uproduktivt Areal i Maal.	Skovbart Areal i Maal.	Furuskov Maal.	Løvskov Maal.
Aurlands	Statsalminding	13,000	4,500	3,000	2,500	3,000
Sogndals	do.	3,100	400	1,400	800	500
Lærdals	do.	20,000	5,000	9,000	2,000	4,000
Aardals	do.	7,200	3,700	3,000	200	300
Lysters	do.	12,800	800	5,000	3,000	4,000
Viks	Bygdealminding	2,880	480	700	900	800
Tjugums eller Vetlefjordens .	do.	1,360	240	350	450	320
Fjærlands	do.	1,200	200	350	450	200
Fejos	do.	1,000	100	320	500	80
Sjøstrands	do.	1,560	130	530	800	100
Hafslo	do.	600	30	400	70	100
Haugesidens (i Sogndal) . .	do.	4,600	500	3,000	400	700
Starheims	do.	(liden Ud	strækning,	næsten	nøgen).	
Tilsammen		69,300	16,080	27,050	12,070	14,100

Samtlige disse Almindinger undtagen Starheims i Nordfjord ere beliggende ved Sognefjordens indre Forgreninger, omtrent fra Sogndalsfjordens Indløb at regne. De have alle været stærkt medtagne, men ere nu, med Undtagelse af Starheims Bygdealminding, fredede og flere af dem, specielt Sogndals og Lysters Statsalmindinger, skulle i de sidste 6 à 8 Fredningsaar kjendelig være gaaede fremad. De ere lukkede for al Hugst af friske Træer, naar undtages Aurlands Statsalminding og Fjærlands Bygdealminding, hvor en Smule Aavirke til Brugsberettigedes Forsyning tilstedes.

Af Sagbrug der opsage mere end 50 Tylvter Tømmer aarlig, er der opgivet at findes i Aardal 3, i Lyster 1, i Sogndal 9, i Hafslo 4, (af disse opsage dog neppe alle det ovennævnte Kvantum), i Lekanger (Frønningen) 3, i Vik 1, i Hornindal 2.

Desuden findes der omkring i Amtet forskjellige mindre Sagbrug. Paa de større opsages formentlig væsentlig kun Eiernes eget Tømmer, hvorimod de mindre Sagbrug oftere skjære for Fremmede, dog i Regelen kun Bygdefolk.

IV. Fiskeriet.

Udbyttet af Fiskerierne have efter Indberetningerne i Femaarsperioden stillet sig saaledes:

i 1871.

Sogns Fogderi.

I Sogndal (Kaupanger) Februar og Marts 3,000 Tønder Brisling à 4 Kroner Tønden 12,000 Kr.

I Utvær August, September 1,160 Tønder mindre Sommersild (3 Kroner Tønden) og 250 Tønder stor Sild (14 Kroner Tønden) ca. . . . . 8,000 „

I Gulen, Juli, August, noget Sommersild, Brisling og anden Smaasild (4 Kroner Tønden), nogle Slumper Storsild. Kvantum ikke nærmere opgivet.

Fjordenes Fogderi.

Brandsø, 11,000 Tønder Brisling (fra 1,20 til 6,40 Kroner Tønden), 5 à 600 Tdr. større Sild (indtil 20 Kroner Tønden), alt til Værdi . . . . . 34,000 Kr.

400 à 450 Tønder Torsk, Sei, Lange, 400 Voger Lax, 14,000 Stk. Hummer, 8 Tdr. Østers, alt til Værdi . . . . . 14,000 „ 48,000 Kr.

Bremanger, 550 Tønder Sommersild (fra 1,60 Kroner indtil 15 Kroner Tønden) . . 2,000 Kr.

Vaartorsk 13,000 Stkr. à 7 Sk. 3,000 „

Paa Grund af stormende Veir i Februar og Marts var dog Redskabstabet af større Værdi end det hele Udbytte af Vaartorskfangsten; det ansloges til ca. 5,000 Kroner.

Brosmer og Lange (April, Mai, Juni) 300 Tønder saltet (9,60 Kroner Tønden) 150 Tønder Klipfisk (3,60 til 4,40 Kroner Tønden) ca. . . . . 3,500 „ 8,500 „

Askevold, 4,800 Tønder Sommersild, hvoraf

500 Tønder stor (18 Kroner Tønden), Resten Brisling og Christianiasild (2 Kroner 40 Øre til 5 Kroner Tønden), 13,000 Hummer (30 Øre Stykket), 3 à 400 Tdr. Torsk og Lange, derhos noget Rogn og Tran, alt til samlet Værdi . . . . . 30,000 Kr.

Ytre Holmedal, 1,200 Tønder Brisling (2,40 Kroner Tønden), 1,080 Tønder anden Sommersild (4 Kr. 60 Øre Tønden) ca. 7,000 „

Stat, 4,000 Tønder Sommersild (5,80 til 18 Kroner Tønden) . . . . 30,000 Kr.
4,000 Voger Vaartorsk (Klipfisk 4,80 Kroner Vogen) . . . 18,000 „
15,000 Hummer, 250 Voger Lax, 300 Voger Sei . . . . . 7,000 „
Smaatorsk, Lange, Brosme, Hyse 20,000 „
75,000 „

Davik, 1,830 Tønder Sommersild (2,80 til 16 Kroner Tønden) . . . . . 16,000 Kr.
250 Tønder Sild (12 Kr. Tønden) 3,000 „
100 Tønder Lange og Brosme (8 Kroner Tønden) 25 Tønder Torsk (7 Kroner Tønden), 18 Tønder Sei (4 Kroner Tønden) . . . . . 1,500 „
20,500 „

Eid, 5,000 Tønder Sild (4 til 5,80 Kr. Tønden) 24,000 „

Stryn og Indviken, 2,400 Tønder Smaasild (1,80 til 3,20 Kroner Tønden) ca. . . 6,000 „

Gloppen. En Del Smaasild, Kvantum ikke opgivet.

Vaarsildfisket blev i 1871 opgivet med følgende Udbytte:
Buelandsfisket (Askevold) . 12,000 Tønder
Kinfisket (Brandsø) . . . 40,000 —
Frøifisket (Bremanger) . . 5,000 —
tilsammen 57,000 Tønder
Sættes Værdien til 15 Kroner Tønden, bliver altsaa Udbyttet . . . . . 855,000 „

Tilsammen 1,094,000 Kr.

1872.

I Utvær, Juli og August, 750 Tønder stor Sild à 16 Kroner Tønden . 12,000 Kr.
Mindre Sommer- og Christianiasild 70 Tønder ca. . . . 800 „
12,800 Kr.

Gulen, Juli og August, 550 Tønder stor Sild à 16 Kroner Tønden . . . . . 8,800 Kr.
senere 2,000 Tønder Brisling à 3,20 Kroner Tønden . . . 6,400 „
15,200 Kr.

Hyllestad (Bøfjord) 350 Tønder à 3,20 Kr. 1,120 „

Fjordenes Fogderi.

Bremanger, 300,000 Stykker Vaartorsk à 40 Øre Stykket. . . . 12,000 Kr.
120 Tønder Sommersild à 7,20 Kroner Tønden ca. . . . 850 „
120,850 „

Sælø, 90,000 Stykker Vaartorsk à 40 Øre . . . . . 36,000 Kr.
1,500 Tønder Sommersild à 7,20 Kroner ca. . . . . 11,000 „
47,000 „

Davik, 49,000 Stykker Vaartorsk à 40 Øre 19,600 „
Brandsø, 8,000 Tdr. Sommersild à 7,20 Kr. 57,600 „
Gloppen, 200 do. do. - do. 1,440 „
Askevold, 5,000 do. do. - do. 36,000 „
Eid, 2,000 do. do. - do. 14,400 „
Stryn og Indviken, 250 Tønder Sommersild à 7,20 Kroner . . . . . 1,800 „
Derhos Bremanger, Askevold, Sælø 40,000 Stykker Hummer à 35 Øre Stykket 14,000 „
Endvidere Brosme, Lange, Sei, for ca. . . 9,000 „
Handelsvare af det saakaldte Hjemfiske ca. . 20,000 „
370,810 „

Vaarsild væsentlig ved Vaagsøen i Nordfjord 66,000 Tønder à $7^1/_2$ Krone, ca. . 500,000 „

I Alt 870,810 Kr.

1873.

Sogns Fogderi.

I Utvær, Gulen og Hyllestad.

I Begyndelsen af Aaret 800 Stykker Vaartorsk, 35 Øre Stykket . . . . . 280 Kr.
Sommersild der faldt liden . . . . . 28,000 „
I November og December ca. 5,500 Tønder Blandsild à 10 Kroner Tønden . . . 55,000 „
Laxefisket er anslaaet til . . . . . 40,000 „

Fjordens Fogderi.

I Bremanger, 500,000 Stykker Vaartorsk. Heraf 200,000 Stykker tilvirket til Klipfisk paa Hjemstedet med saadant Udbytte:
10,000 Voger Klipfisk à 4,40 Kr. 44,000 Kr.
750 Tønder Rogn à 48 Kroner Tønden . . . . . 36,000 „
1,350 Tønder Lever à 22 Kr. ca. 30,000 „
110,000 „

De øvrige 300,000 Tønder solgtes i rund Tilstand efter ca. 37 Øre Stykket ca. . . 110,000 Kr.
I Stat 200,000 Stykker, tilvirket til Klipfisk, Værdi tilligemed Rogn og Lever som ovenfor . . . . . 110,000 „
I Askevold, Kinn, Stat og Davik 20,300 Tønder Sommersild á 6 Kroner 40 Øre Tønden . . . . . 130,000 „
Af Hummer fangedes 29,000 Stykker fra 35 Øre til 1 Krone Stykket (Prisen gik en Stund usædvanlig op paa Grund af at forskjellige Engelske Hummerspekulanter overbød hverandre . . . . . 15,000 „
Laxefisket . . . . . 14,000 „
Sei, Lange og andre ikke foran nævnte Fiskesorter . . . . . 12,000 „

I Alt 624,280 Kr.

1874.

Sogns Fogderi.

2,500 Tønder Sommersild (i Utvær, Gulen og Hyllestad) . . . . . 24,000 Kr.
1,050 Tønder Blandsild (i Utvær Gulen og Hyllestad) . . . . . 8,000 „
Brisling (i Kaupanger) . . . . . 6,000 „
Lax . . . . . 24,000 „

Fjordenes Fogderi.

I Bremanger 800,000 Stykker Vaartorsk à 40 Øre Stykket . . . . 320,000 Kr.
100 Tønder Sommersild à 8 Kr. 800 „
320,800 „

I Stat 600,000 Stykker Vaartorsk à 40 Øre . . . . 240,000 Kr.
4,000 Tønder Sommersil à 8 Kr. 32,000 „
6,000 Stykker Hummer à 33 Øre 1,980 „
273,980 „

I Davik 69,000 Stykker Vaartorsk à 40 Øre . . . . 27,600 Kr.
3,400 Tønder Sommersild à 8 Kr. 27,200 „
1,000 Stykker Hummer à 33 Øre 330 „
55,130 „

I Eid 2,000 Tønder Sommersild à 8 Kr. . 16,000 „
I Askevold 18,000 Tønder Sommersild à 8 Kroner . . . . . 144,000 Kr.
7,000 Stykker Hummer à 33 Øre 2,310 „
146,310 „

I Ytre Holmedal 7,150 Tønder Sommersild à 8 Kroner . . . . . 57,200 „
I Kinn 4,000 Tønder Sommersild à 8 Kroner . . . . . 32,000 Kr.
2,000 Stykker Hummer à 33 Øre 660 „
32,660 „

Laxefiskeriet.

I Eid . . . . . 1,800 Kr.
- Stat og Kinn . . . . . 7,200 „
- Askevold . . . . . 4,800 „
13,800 Kr.

I Alt 977,880 Kr.

1875.

Sogns Fogderi.

I Utvær 1,500 Tønder Torsk, Sei, Lange, Brosmer o. desl. 8 Kr. Tønden 12,000 Kr.
2,500 Hummer à 30 Øre . . . 750 „
Lax . . . . . 2,800 „
15,550 Kr.

I Gulen 4,000 Hummer à 30 Øre 1,200 Kr.
Lax . , ... 1,600 „
2,800 „

I Gulen og Utvær, Østers 15 Tønder à 60 Kroner . . . . . 900 „
I Hyllestad, Lax . . . . . 480 „
I Sogndal, Brisling . . . . . 10,000 „

Derhos er der vistnok faldt noget yderligere Smaafiske, navnlig i Gulen og Hyllestad, samt en Del yderligere Laxefiske indover Sognefjorden, men Størrelsen deraf er ikke opgivet.

Fjordenes Fogderi.

430,000 Stykker Vaartorsk à 43 Øre i rund Tilstand ca. . . . . 185,000 „
1,600 Tønder Sommersild ca. . . . . 12,000 „
24,900 Stykker Hummer à 33 Øre ca. . . 8,000 „
Lax . . . . . 10,000 „
Øvrige Fiske ca. . . . . 24,000 „

Af Fisket i Fjordenes Fogderi er det Hovedsagelige faldt i Stats Thinglag.

I Alt 268,730 Kr.

Udbyttet af Fiskerierne skal altsaa efter Foranstaaende i hvert af Indberetningsperiodens Aar have stillet sig saaledes:

i 1871	1,094,000	Kroner
- 1872	870,810	—
- 1873	624,280	—
- 1874 . . . . . ,	977,880	—
- 1875	268,730	—

Udbyttet har altsaa i Perioden været stadig tilbagegaaende, naar undtages, at det i 1874 gik op paa Grund af det da indtrufne gode Vaartorskfiske.

Efter 1872 har der ikke været noget Vaarsildfiske.

Det tilbagegaaede Fiske har sat den økonomiske Tilstand meget tilbage i de ved Kysten liggende Distrikter, fornemmelig Kinn og Bremanger, dernæst ogsaa i Stat, Askevold, Gulen, Utvær, Hyllestad, tildels vel ogsaa i de ydre Partier af Holmedal, Førde og Daviken. De øvrige Dele af

Amtet, fornemmelig i Sønd- og Nordfjord, have vistnok ogsaa tidligere havt Interesse i Fiskerierne, men dog neppe større end at de have været opveiede ved den større Fordel, som navnlig Fædriften i Femaaret har ydet.

Det bliver temmelig almindeligt, at Engelskmænd leie Amtets Laxeelve. Dette gjælder saaledes om Dele af Lærdalselven, om Aurlands- og Flaamselven i Aurland, om Strynselven i Nordfjord, tildels formentlig ogsaa om Jølsterelven, forsaavidt angaar Strækningen nedenfor Brulandsfossen i Førde (Laxen kommer nemlig ikke længere opover end til denne Fos), om Gaulaelven i Indre Holmedal og muligens flere.

V. Bergværksdrift.

Af Grimli Kobberværks Gruber i Askevold i Søndfjord har Nedre Grimli Grube i Femaaret været drevet. Arbeidsstokken ved Gruben og Hytten har gjennemsnitlig været tilsammen omkring 40 Mand foruden nogle Extraarbeidere i Sommermaanederne. Udbyttet har i Femaaret været omtrent 20,000 Sk℔ Malm, hvoraf er udbragt omkring 700 Sk℔ Kobber til en Værdi af henimod 170,000 Kroner. Værkets øvrige Gruber, nemlig Øvre Grimli- og Lasse-Gruberne samt Atle Kisgrube, have været under Frist.

Ved Gaarden Vaagene i Askevold, omtrent 1 Mil østlig for Grimli, har i Femaaret været anstillet nogle Forsøgsarbeider med et Ertsleie, som har været kjendt i længere Tid, men disse Arbeider have neppe været lønnende; Leiestedet skal baade være fattigt og lidet mægtigt. Arbeiderne ere indstillede midlertidig og Gruben holdes under Frist.

Det har gjældt om forannævnte Gruber, at de i Femaaret har havt Vanskeligheder at bekjæmpe paa Grund af de stegne Arbeidslønninger, hvortil for Grimli Gruber er kommet, at Prisen paa Engelske Kokes har i længere Tid været 50 til 75 Procent over den almindelige.

Paa Gaarden Frønningens Grund i Fresviks Annex til Lekangers Præstegjeld ere et Par Jernanvisninger i Femaarets Løb muthede og holdes i Frist i Paavente af Salg. Det samme er Tilfældet med en Kobberanvisning i Utværs Thinglag.

Paa forskjellige Steder findes Hellebrud, hvori Heller ere brudte mest til Tagtækning og i det Væsentlige kun til vedkommende Distrikters eget Behov. I Askevold brydes nogle Kværnstene.

VI. Fabrik- og Industrianlæg.

Sogndals Fyrstikfabrik, der tilhører et Aktieselskab, er betydelig udvidet. Fabriken koster nu 72,000 Kroner og beskjæftiger ialt 110 Arbeidere, deraf Halvparten Mandfolk, Halvparten Fruentimmer; 20 af Arbeiderne ere Børn under 15 Aar. Fabriken bestyres af Civilingeniør M. H. Krogh. Arbeidslønnen er opgiven til 1,60 Krone daglig for et voxent Mandfolk og 1 à 1,20 Krone daglig for et voxent Fruentimmer. Fabriken indkjøber, saaledes som ogsaa bemærket under Afdelingen om Skovbruget, aarlig 150 à 180 Tylvter Aspetømmer, 16 Alen langt, 6 Tommers Top, der betales paa Roden med omkring 32 Kroner Tylvten. Derhos indkjøbes ikke ubetydeligt Furutømmer til Opskjæring til Kassebord. Den aarlige Tilvirkning ved Fabriken er angivet at opgaa til en Værdi af 100,000 à 120,000 Kroner, hvoraf omtrent $^1/_3$ sælges indenlands, $^2/_3$ udenlands. De udenlandske Afsætningssteder er fornemmelig England og oversøiske Lande; noget er ogsaa afsat til Holland, Portugal og Italien. Der arbeides paa at gjøre Kina til et Hovedmarked for Fabriken.

Ved Vadheimsfjorden i Klævolds Annex til Ladviks Præstegjæld findes en Fabrik til Opløsning af gammelt Tøi til Uld (Shoddy). Fabriken er opgivet at beskjæftige 10 Arbeidere, deraf 2 Mandfolk og 8 Fruentimmer, samt at indkjøbe her fra Amtet og fra Valders Filler af alle Slags Uldtøier for omkring 4,000 Kroner aarlig. Af Produktet bliver, efter hvad der yderligere er opgivet, lidt solgt til omliggende Distrikt til Udstopning af Sengklæder; Mesteparten, omtrent 2,000 Voger aarlig til en Værdi af omtrent 8,000 Kroner, afhændet til England. Jeg har dog Grund til at tro, at disse Opgaver ere ukorrekte.

Om Sagbrug har jeg talt under Afdelingen om Skovbruget.

Lensmand Jersin i Sogndal har en Benmølle, som han nu og da har drevet, men i ringe Udstrækning.

Landhandler Brun i Aurland og Enken Mari Foss i Sogndal have Kornmøller, der dog neppe formale for nogen større Kreds. Forøvrigt findes en hel Del Kværnbrug, der male for Eiernes og de nærmest Omkringboendes Behov.

I Førde driver Johan Nerland et Farveri med en Presse og to Arbeidere.

I Bremanger findes to Trankogerier til Tilberedning af Medicintran, begge oprettede i 1875. Det ene tilhører Vebjørn Svendsen fra Volden paa Søndmøre og drives med en Dampkjedel og 12 Tranpander. Arbeidernes Antal er 7 voxne Mandfolk foruden en Bestyrer. Det andet, tilhørende Joh. Ouse af Aalesund, har 6 Tranpander og 3 Arbeidere (voxne Mandfolk) foruden Bestyreren. Ved begge Kogerier anvendes udelukkende Torskelever og som Brændematerial Stenkul.

Forøvrigt findes en Del Garverier, Vadmelsstamper o. desl., men ingen drives i nogen større Udstrækning.

VII. Binæringer.

Hvad der er sagt om Binæringer i forrige Femaarsberetning passer i det væsentlige fremdeles. Dog blive Skræddere og Skomagere af Profession mere og mere almindelige. Medens ikke sjelden Fruentimmer befatte sig med som Profession at forfærdige Mandfolkklæder, sy ogsaa ofte Mandfolkskræddere Fruentimmernes Vadmelstrøier. Ude i Kystdi-

strikterne er det formentlig fremdeles temmelig almindeligt selv at forfærdige sine Klæder og sit Skotøi. Skrædderne og Skomagerne arbeide saa godt som udelukkende omkring i Kundernes Huse.

Foruden Skomagere og Skræddere er der i Amtet i Almindelighed de for Behovet fornødne Smede, Snedkere, Garvere og Farvere, men da de fleste have lært lidet og ikke ere udsatte for synderlig Konkurrance, levere de ofte temmelig ufuldkomment Arbeide. De, som beskjæftige sig med Malerprofessionen, ere faa og lidet dygtige. I Nordfjord er der adskillige kyndige Bygningsarbeidere, der arbeide ikke alene inden Distriktet, men ogsaa udenfor, formentlig mest i Romsdalen.

Den almindelige Husflid bestaar væsentlig i Spinding og Vævning til de for Husets Folk fornødne Klædningsstykker; noget synderligt Salg af tilvirkede Tøier finder neppe Sted.

Det eneste Slags Husflidsarbeide, der fremdeles drives i stor Maalestok og langt udover Distriktets Behov, er Forarbeidelse af Furutønder (og Tøndestav). Fra Lensmændene i Indre- og Ytre Holmedal, Gloppen og Stryn med Indviken har jeg erholdt Opgave over Antal og Værdi af Tønder, der antages i Femaaret gjennemsnitlig at være forarbeidet aarlig. Disse Opgaver lyde paa:

i Indre Holmedal	36,000 Tønder à 1,33 Kr. ca.	48,000 Kr.
- do. do.	32,000 Halvtønder, Fjerdinger og Ottinger ca.	13,000 „
i Ytre Holmedal	4,000 Tønder à 1,07 Kr ca. .	4,000 „
- Gloppen	15,000 Tønder à 1,10 Kroner ca. .	16,000 „
- Stryn med Indviken	1,100 Tønder à 1,40 Kr. ca.	1,500 „

Fra Stryn- og Indviken meldes, at Tøndefabrikationen paa Grund af Fiskeriernes Standsning er i stærk Tilbagegang, hvilket antagelig, om end i mindre Grad, ogsaa gjælder om Gloppen og Ytre Holmedal. I Indre Holmedal synes derimod Tøndeindustrien at drives i uformindsket Udstrækning, hvilket ikke skal være ublandet godt, da Skoven medtages for stærkt og desuden iallefald en Del af den Tid, der anvendes til at forarbeide Tønder, kunde benyttes fordelagtigere, navnlig til Jordarbeider.

I Søndfjord, især i Viksdalen i Indre Holmedal, forarbeides ogsaa en Del Tiner, Æsker og Træbidner, men Arbeidet er, saavidt jeg har kunnet erfare, temmelig tarveligt.

Af øvrige lidet betydningsfulde Binæringer skal jeg nævne:

Baadbygning. Fra Gloppen, Indviken og Stryn er anført at sælges nogle Baade. Fra Gloppen er Antallet opgivet til 150. Prisen gjennemsnitlig 32 Kroner for Baaden.

Jagt mest efter Ryper, Aarfugl og Harer foregaar over hele Amtet, men Udbyttet neppe af nogen større Betydning.

Dunsamling foregaar, men i liden Udstrækning, i Askevold, Utvær og Gulen.

Fragtfarten med Jægter er ikke betydelig. Det er kun Skovprodukter og Poteter, der almindelig forsendes med Jægter. En og anden Gang bringe vel ogsaa Jægter større Forsyninger til Handelsmænd i Distriktet.

Kjørsel for Betaling finder ikke Sted i nogen betydeligere Udstrækning, — mest antagelig i Lærdal til Befordring af Reisende og mellem Viksvandet og Dals- samt Vadheimsfjorden til Befordring af Skovprodukter og Furutønder. Kjørselspriserne ere paa nedennævnte Strækninger af Lensmændene opgivne saaledes:

Mellem hvilke Steder.	Veilængde i Mil.	for en Tønde Korn.	for en Tønde Salt.	pr. Centner andre Varer.
		Øre.	Øre.	Øre.
Fra Eide til Fortun i Lyster	$^1/_2$	20	30	8 à 12
„ Lærdalsøren til Borlo i Borgund	$3^1/_2$	160	240	
„ do. - Maristuen i Borgund	$4^1/_2$	214	300	100
„ do. - Breistølen i do.	$4^1/_2$	267	400	134
„ Røneid i Lyster til Jostedals Præstegaard	$2^1/_5$	320	640	240
„ do. til Faaberg i Jostedal	$3^3/_{10}$	480	800	320
„ Solvorn til Hafslo	$^5/_8$	80	120	54
„ Marifjæren til Hafslo	1	80	120	54
„ Gudvangen til Stalheim paa Voss	$1^1/_8$	80	120	50
„ Vadheim til Sande i Indre Holmedal	$1^3/_8$	60	80	
„ Osen ved Dalsfjorden til Horsevik ved Viksvandet i Indre Holmedal	$1^3/_8$	67	100	40
„ Førde Dampskibsexpedition til Nedre Vasenden i Jølster . .	$1^7/_8$	37	50	21
„ Lekanger til Ervig i Sælø	1	27	40	17
„ Bryggen i Davik til Grændsen mod Romsdalen	$^7/_8$	30 à 34	40 à 46	20 à 23
„ Skaarhaug ved Nordfjordeid til Hornindalsvandet	$^3/_4$	37	54	20
„ Sandene i Gloppen til Vasenden i Bredheim	$^1/_2$	33 à 40	40 à 47	23 à 27
„ Utviken i Indviken til Red i Bredheim	$1^1/_2$	83 à 117	83 à 117	60 à 67
„ Faldeide i Indviken til Kjos i Hornindal	$1^1/_2$	100	160	54
„ Sunelven i Romsdalen til Kjos i Hornindal	$2^3/_4$	160	200	100
„ Visnæs til Klevnæs i Stryn	$^3/_4$	60	80	30

Med Amtets Dampskibe er Fragten saadan:

	indtil 16 Mil	over 16 Mil
en Tønde Korn . . .	40 Øre	55 Øre
en do. Salt . . .	40 „	55 „

Af Land- og Frihandlere er der i Amtet 150 á 200.

VIII. Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Efter Sorenskrivernes Opgaver er der i Femaaret thinglæst Pantehæftelser for følgende Beløb:

i Indre Sogn for	860,072 Kr.	
- Ytre Sogn for	734,336 „	
- Søndfjord for	779,732 „	
deraf vedkommende Florø 58,644 Kr.		
i Nordfjord for	579,040 „	
tilsammen for hele Amtet	2,953,180 Kr.	
I Femaaret 1866—1870 thinglæstes Pantehæftelser for .	2,251,812 „	
Altsaa en Forøgelse i sidste Femaar af . . .		701,368 Kr.

Efter Sorenskrivernes Opgaver er der i Femmaaret aflæst Pantehæftelser til følgende Beløb

i Indre Sogn for	678,020 Kr.	
- Ytre Sogn for	478,248 „	
- Søndfjord for	590,336 „	
deraf vedkommende Florø 46,048 Kr.		
i Nordfjord for	348,460 „	
	2,095,064	
I Femaaret 1866—1870 aflæstes Pantehæftelser for . . .	1,306,864 „	
Altsaa i heromhandlede Femaar aflæst mere end i Femaaret 1866—1870		788,200 Kr.

Af Tvangsauktioner er i Femaaret afholdt:

i Indre Sogn	45	for Beløb	70,408 Kroner
- Ytre Sogn	48	- „	14,968 —
- Søndfjord	141	- „	67,620 —
deraf i Florø	11	for Beløb 14,436 Kroner.	
i Nordfjord	163	- „	89,372 —
tilsammen	397	- „	242,368 Kroner
I Femaaret 1866—1870	446	- „	185,684 —
Altsaa en Formindskelse i Antal af . .	49		
men en Forøgelse i Beløb af			56,684 Kroner

Af de i sidste Femaar afholdte Tvangs-Auktioner vare:
115, for Beløb 179,816 Kroner, i faste Eiendomme
282, - „ 62,552 „ i Løsøre.

Af de i Femaaret 1866—1870 afholdte Tvangs-Auktioner var:
129 til Beløb 139,760 Kroner, i faste Eiendomme
317 - „ 45,924 — i Løsøre.

Af Exekutioner og Udpantninger er i Femaaret afholdt:

i Sogns Fogderi	3,152	for Beløb	94,522 Kr.
- Sønd- og Nordfjords Fogderi	8,947	- „	255,439 „
Tilsammen	12,099	- „	349,961 Kr.

I Femaaret 1866—1870 afholdtes:

i Sogns Fogderi	3,161	for Beløb	154,738 Kr.
- Sønd- og Nordfjords Fogderi	10,384	- „	328,944 „
Tilsammen	13,545	- „	483,682 Kr.

Antallet er altsaa gaaet nedad med 1,446 og Beløbet med 133,721 Kroner. I Sogn er Antallet gaaet nedad med 9 og Beløbet med 60,216 Kroner, i Sønd- og Nordfjord Antallet med 1,437 og Beløbet med 73,505 Kroner.

De af Fogderne i Femaaret afholdte Exekutioner have været saaledes fordelte paa de forskjellige Aar.

	Sogn			Sønd- og Nordfjord		
	Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.	
i 1871	14	5,883	Kroner	33	20,500	Kroner
- 1872	10	4,358	—	17	11,750	—
- 1873	8	2,378	—	13	5,002	—
- 1874	9	11,458	—	12	6,740	—
- 1875	13	5,864	—	20	9,344	—

Nedenstaaende Fortegnelse viser, hvorledes Antal af Udpantninger og Exekutioner, afholdte ved Lensmanden, tilligemed Beløbet, hvorfor de have været afholdte, i hvert Aar af Femaarsperioden have stillet sig i hvert af Amtets Lensmandsdistrikter.

Lensmandsdistrikter og deres Folkemængde i 1875.		Udpantninger og Executioner, afholdte af Lensmændene.									
		1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
		Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
			Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Borgund	856	1	4	3	152	2	12	1	36	2	24
Lærdal	3,312	120	2,348	59	1,472	104	1,096	133	808	86	1,208
Aardal	1,525	23	144	20	388	12	688	19	700	26	624
Lyster	3,642	82	2,716	53	1,756	14	292	38	1,020	51	2,232
Jostedal	851	-	-	-	-	3	164	1	12	2	20
Hafslo	2,946	157	3,700	137	2,516	164	3,336	97	3,076	245	5,856
Sogndal	3,581	203	2,376	90	2,232	49	2,132	101	2,116	99	2,056
Aurland	1,799	21	240	9	140	29	168	28	132	22	328
Nærøen	336	4	236	-	-	12	48	4	12	9	92
Balestrand	2,191	20	216	7	160	2	80	2	40	2	112
Lekanger	2,302	2	180	13	400	5	180	9	504	5	416
Vik	3,198	13	300	32	96	5	284	5	200	20	352
Klævold	1,616	-	-	4	20	1	24	-	-	1	100
Ladvik	2,045	31	452	18	432	6	344	18	380	4	108
Gulen	4,521	88	2,380	163	1,468	79	1,236	95	2,456	90	2,120
Utvær		4	140	6	220	5	160	3	60	5	144
Indre Holmedal	3,548	191	5,916	117	3,368	98	3,164	96	3,012	88	2,988
Ytre Holmedal	3,829	ikke	opgi	vet.		107	1,092	53	924	94	1,440
Hyllestad	2,521	først	fra 1873	eget	Thinglag	24	520	33	740	99	2,088
Askevold	3,168	74	4,112	81	3,696	93	4,384	44	1,728	146	5,248
Brandsø	4,582	371	13,080	526	8,508	252	8,712	278	7,732	332	7,780
Florø	490	42	1,128	13	392	14	568	19	400	19	388
Bremanger	2,084	137	2,232	96	1,504	59	876	117	2,272	249	4,436
Førde	6,582	375	6,276	248	4,276	153	2,824	139	1,892	157	3,119
Jølster	2,585	29	1,348	24	848	32	864	20	988	15	632
Stat	4,693	176	5,472	153	3,552	141	2,876	152	3,072	211	5,560
Davik	3,219	344	4,660	166	3,004	132	2,372	160	3,196	196	3,340
Eid	3,076	110	3,484	84	2,252	75	2,068	42	776	38	1,232
Hornindal	1,681	109	2,252	67	1,380	94	1,476	63	940	108	2,128
Gloppen	4,783	66	2,228	102	1,540	41	1,264	28	812	28	972
Indviken	2,998	60	2,120	47	1,564	47	1,476	39	1,120	159	1,752
Stryn	2,501	37	1,152	21	544	41	712	26	1,000	35	1,260

Det vil sees, at Beløbene ved Femaarsperiodens Udgang vise sig forholdsvis størst i Bremanger, Hafslo, Bransø, Askevold, Hornindal, Stat, Davik, Hyllestad og Indre Holmedal. Disse tilligemed Gulen med Utvær ere formentlig ogsaa for Tiden Amtets i økonomisk Henseende uheldigst stillede Distrikter, naar undtages Hafslo, hvor Tilstanden ansees god, og Hornindal samt Indre Holmedal, hvor Tilstanden neppe er under middelmaadig. For Indre Holmedal viser Beløbet sig i hvert af Periodens Aar at være gaaet nedad, hvilket antagelig er stemmende med nogen Fremgang i Distriktets økonomiske Evne. De øvrige nysopregnede Distrikter ere de, der have lidt mest ved Vaarsildfiskets Ophør. Den forholdsvis store Høide, hvortil Beløbene i 1875 ere stegne i Hyllestad, Askevold, Bremanger og Stat, staar befrygtelig i Forbindelse med en aftagende Evne til at klare for sig, medens der af den Omstændighed, at Beløbet i Brandsø i Femaaret har været faldende, ikke tør drages nogen modsat Slutning for dette Distrikt, hvis Tilstand er yderst mislig.

Fogdernes Skatterestanceliste efter Høstthingenes Afholdelse have i hvert af Femaarsperiodens Aar udgjort:

Thinglag og deres Folkemængde i 1875.		Skatterestancer efter Høstthingenes Afholdelse.				
		1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
		Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
for Borgunds Thinglag	856	802	938	880	724	1,406
- Lærdals do.	3,312	3,828	2,286	2,387	3,181	4,035
- Aardals do.	1,525	2,499	1,978	2,152	2,704	3,420
- Lysters do.	3,642	3,772	3,079	3,432	4,580	5,557
- Jostedals do.	851	812	766	803	730	852
- Hafslo do.	2,946	4,271	3,952	4,391	5,018	6,187
- Sogndals og Norums do. . .	3,581	1,834	1,549	1,140	1,255	1,279
- Aurlands do.	1,799	1,679	1,230	1,097	1,399	2,007
- Nærøens do.	336	653	496	385	437	541
- Viks do.	3,198	883	421	394	584	588
- Lekanger og Tjugums do. . .	4,493	871	814	545	410	629
- Klævolds do.	1,616	401	187	137	155	106
- Ladviks do.	2,045	536	211	161	78	163
- Hyllestads do.	2,521	-	-	1,226	2,328	2,638
- Utværs do.	1,497	1,072	606	1,138	800	1,031
- Gulens do.	3,024	3,615	2,742	2,709	4,286	3,118
- Bransø do.	5,072	13,009	12,503	12,773	13,801	17,031
- Bremangers do.	2,084	3,989	3,207	3,153	4,256	4,773
- Askevolds do.	3,168	5,530	4,037	4,423	3,237	4,855
- Ytre Holmedals do.	3,829	4,078	2,082	2,834	2,624	3,292
- Indre Holmedals do.	3,548	5,064	4,011	3,592	3,559	3,113
- Jølsters do.	2,585	2,154	1,389	1,230	960	1,468
- Førde do.	6,582	5,200	3,208	3,082	2,974	4,257
- Stats do.	4,693	6,183	3,978	4,301	3,599	9,533
- Daviks do.	3,219	5,610	4,142	4,087	3.762	5,003
- Eids do.	3,076	4,037	3,923	4,215	4,189	4,778
- Hornindals do.	1,681	2,176	1,745	1,731	2,254	2,489
- Stryns do.	2,501	1,680	1,408	1,460	1,629	1,915
- Indvikens do.	2,998	2,141	1,542	1,857	1,482	1,880
- Gloppens do.	2,963	2,064	1,300	1,111	1,644	1,847
- Bredheims do.	1,820	1,846	1,227	1,298	1,299	1,923

De forholdsvis største Skatterestancer vise sig i Hafslo, Aardal, Bransø, Bremanger og Stat, dernæst kommer Davik, Askevold, Eid, Lyster og Lærdal. Som ovenfor bemærket, maa den økonomiske Tilstand i Hafslo ansees god, hvilket ogsaa gjælder Lyster og Aardal, uagtet sidstnævnte lille Herred er stærkt betynget af Herredsskatter. Ogsaa i Lærdal var Tilstanden formentlig ved Femaarsperiodens Udgang ligeledes god. I det Hele synes der i Indre Sogn at være mindre Tilbøielighed end i de øvrige Dele af Amtet til at afgjøre Skatterne paa Høstthinget, men dette kan ikke grunde sig i nogen større Vanskelighed i at skaffe Penge tilveie, idet Indre Sogn utvivlsomt er den mest velstaaende Del af dette Amt. I Eid antages Tilstanden ikke at være under middels. I Bransø, Bremanger, Stat, Davik og Askevold staar de store Skatterestancer vistnok i Forbindelse med de ved Vaarsildfiskets Ophør fremkaldte, i større eller mindre Grad fortrykte Tilstande, hvori vel ogsaa er at søge Grunden til den stigende Tendents, som Skatterestancerne ogsaa i de øvrige Distrikter ude ved Havet synes at have.

Udligningerne til Fattigvæsenet have i Femaaret stillet sig saaledes:

Fattigdistrikter og deres Folkemængde i 1875.		Udlignet Fattigskat.						
		1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Beløb pr. Individ i 1875.	
		Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kr.	Øre.
Lærdal og Borgund	4,168	5,544	4,932	5,144	5,072	4,872	1	17
Aardal	1,525	1,482	1,038	862	1,074	1,746	1	14
Lyster	3,642	4,311	3,519	2,920	3,980	3,638	-	99
Jostedal	851	372	616	640	643	706	-	83
Hafslo	2,946	2,968	3,132	3,128	3,072	3,140	1	6
Sogndal	3,581	4,634	4,666	4,768	4,248	4,252	1	18
Aurland	2,135	2,804	2,584	2,732	2,760	3,276	1	53
Lekanger	2,302	3,014	3,130	2,757	2,816	2,952	1	28
Balestrand	2,191	2,626	2,310	2,106	2,062	2,392	1	9
Vik	3,198	2,356	2,280	2,320	1,952	2,172	-	67
Ladvik og Klævold	2,696	1,688	2,188	2,350	2,554	2,785	1	3
Brække	965	1,123	1,071	952	1,468	1,770	1	83
Evindvik	4,521	10,870	9,756	9,661	10,502	11,328	2	50
Indre Holmedal	3,548	3,420	3,704	3,785	3,449	3,675	1	3
Ytre Holmedal	3,829	3,760	3,924	3,924	3,524	3,384	-	88
Hyllestad	2,521	2,398	2,248	2,183	1,971	1,909	-	75
Askevold	3,168	2,640	2,312	2,462	2,500	2,358	-	74
Kinn og Svanø	4,582	6,142	6,024	6,886	6,740	6,475	1	41
Bremanger	2,084	2,068	1,626	1,828	2,404	2,792	1	33
Førde	2,092	4,165	4,081	4,168	4,871	4,001	1	91
Nøstdal	2,617	5,128	4,096	4,864	4,400	3,640	1	39
Vefring	1,296	1,302	1,259	1,259	1,132	1,358	1	4
Holsen	577	793	686	507	356	356	-	62
Jølster	2,585	2,654	2,717	2,284	2,028	2,009	-	77
Sælø	4,693	ikke fuldstændig opgivet.		4,023	3,232	4,633	-	99
Daviken	3,219	3,440	3,448	3,086	2,786	3,189	1	-
Eid	3,076	2,552	2,520	2,204	2,000	1,680	-	54
Hornindal	1,681	1,081	1,111	1,167	1,974	1,747	1	3
Gloppen (Væreid og Gimmestad)	2,963	3,892	4,170	3,892	3,892	3,892	1	31
Bredheim	1,820	1,710	1,984	1,984	2,120	1,984	1	9
Indviken	2,998	2,855	2,940	2,984	2,852	2,376	-	79
Stryn	2,501	2,148	2,284	2,409	2,367	2,282	-	91

Ved Femaarsperiodens Udgang havde altsaa Evindvik baade absolut og i Forhold til Folkemængden den største Udredsel til Fattigvæsenet. Dernæst kom Førde, Brække, Aurland, Kinn med Svanø, Nøstdal, Bremanger, Gloppen, Lekanger. Fattigskattens Størrelse staar imidlertid ikke alene i Forbindelse med Antallet af Fattige, men ogsaa med vedkommende Distrikts Evne til at forsørge sine Fattige. Dertil kommer, at Fattigvæsenets Indtægt af Brændevins-, Øl- og Vinsalg er meget forskjellig i de forskjellige Distrikter. I Evindvik, Kinn, Nøstdal og Bremanger føles Fattigbyrderne meget trykkende, hvilket derimod neppe er Tilfældet i de øvrige nysopregnede Distrikter Førde, Brække, Aurland, Gloppen og Lekanger, hvor der for det meste hersker ganske jevn Velstand, navnlig gjælder dette Brække og Gloppen.

Til Bestridelse af Amtskommunens Udgifter har i Femaarsperioden været udlignet pr. Skylddaler:

	Til Skolekassen.	Til Veikassen.	Til Udgifter forøvrigt.
i 1871	21 Øre.	- Kr. 90 Øre.	4 Kr. 50 Øre.
i 1872	30 —	1 - 30 —	4 - 20 —
i 1873	$33\frac{1}{3}$ —	1 - $23\frac{1}{3}$ —	4 - $16\frac{2}{3}$ —
i 1874	42 —	1 - 70 —	4 - 40 —
i 1875	50 —	2 - $53\frac{1}{3}$ —	4 - 30 —
Til Sammenligning anføres Udligningen			
i 1866	21 Øre.	- Kr. $66\frac{2}{3}$ Øre.	3 Kr. $66\frac{2}{3}$ Øre.
i 1867	21 —	- - $66\frac{2}{3}$ —	4 - $46\frac{2}{3}$ —
i 1868	21 —	- - $66\frac{2}{3}$ —	4 - $26\frac{2}{3}$ —
i 1869	21 —	- - $93\frac{1}{3}$ —	5 - $56\frac{2}{3}$ —
i 1870	21 —	- - $96\frac{2}{3}$ —	5 - $3\frac{1}{3}$ —

Arbeidsdaglønnen er almindeligst angivet saaledes:

Om Sommeren: for en Karl . . 1 Kr. 60 Øre à 1 Kr. 87 Øre.
- et Fruentimmer - - 80 — à 1 - - —

Om Vinteren: for en Karl . . 1 - - — à 1 - 20 —
- et Fruentimmer - - 54 — à - - 80 —

Aarslønnen er opgivet:

for en Tjenestekarl til 80 til 200 Kroner.
- en Tjenestepige - 40 - 100 —

Saavel Dagløn som Tjenerløn er dog i enkelte Distrikter opgivet baade noget høiere og noget lavere end foranført. I Balestrand, Lekanger, Gulen og Lærdal er saaledes Mandsdaglønnen om Sommeren angivet til 2 Kroner á 2 Kroner 40 Øre, Fruentimmerdaglønnen til 1 Krone 20 Øre à 1 Krone 33 Øre. Paa den anden Side er Mandsdaglønnen i Indre og Ytre Holmedal, Hyllestad, Askevold og Ladvik om Sommeren angivet til kun 1 Krone à 1 Krone 20 Øre, Fruentimmerdaglønnen til 80 Øre. Aarslønnen for en Tjenestekarl angives i Hyllestad og Ladvik til kun 72 Kroner, for en Tjenestepige i Askevold til kun 36 Kroner. Hvor disse lavere Pengelønninger gives, ydes dog rimeligvis desforuden noget til Klæder og Skotøi.

Nogen Stigning i Arbeidslønninger, navnlig i Tjenerlønninger, antages i Femaarsperioden at have fundet Sted.

Gjennemsnitspriserne paa Jord have efter Sorenskrivernes Opgaver stillet sig saaledes pr. Skylddaler:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
1. i Indre Sogn	2,296	2,380	2,604	2,724	2,572
2. i Ytre Sogn	1,200	4,928	1,488	2,280	1,924
3. i Søndfjord .	1,056	1,032	892	936	1,404
4. i Nordfjord .	1,600	1,536	1,476	1,600	1,600

ad. 1. I Indre Sogn solgtes i 1875 flere mindre Brug til høi Pris, hvilket er Grunden til den høiere Gjennemsnitspris i bemeldte Aar.

ad. 2. Den overmaade høie Middelpris i 1872 grunder sig ligeledes i Salg af smaa Parceller til høi Pris i et enkelt Herred (Balestrand).

Gjennemsnitsprisen pr. Skylddaler i Femaaret kan formentlig efter Foranstaaende ansættes saaledes:

i Indre Sogn 2,500 Kroner.
i Ytre Sogn 1,750 —
i Søndfjord 1,075 —
i Nordfjord 1,560 —

For Femaaret 1866—1870 er den opgivet saaledes:

i Indre Sogn 2,000 Kroner.
i Ytre Sogn 1,000 à 1,040 Kroner.
i Søndfjord 800 Kroner.
i Nordfjord 1,120 —

Gjennemsnitspriserne have dog i Virkeligheden været høiere end foranført, idet Værdien af Kaar kun delvis er medtagen. I Sogn og Søndfjord er for 1871 til 1875 medberegnet Værdien af Kaar, der ere paahæftede ved det Salg, for hvilket Prisen er opgivet, derimod ikke Værdien af overtagne ældre Kaar. For Nordfjord er formentlig aldeles ikke taget Hensyn til Kaar. At saaledes Kaar ere satte ud af Betragtning gjælder rimeligvis endnu mere Opgaverne for forrige Femaarsperiode, hvilket bemærkes i Anledning af foranstaaende Sammenligning.

For Amtets Dampskibes Vedkommende skal jeg hidsætte en Opgave over Passager- og Godsfragt i hvert af Aarene fra 1866 til 1875:

Aar.	Sognerouten.		Nordfjordrouten.		Søndfjordrouten.		Buxering og Extrature.
	Passagerfragt.	Godsfragt.	Passagerfragt.	Godsfragt.	Passagerfragt.	Godsfragt.	
	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
1866	43,648	28,936	—	—	—	—	5,632
1867	45,336	31,864	26,648	21,780	17,732	14,268	4,040
1868	45,456	34,564	23,592	23,548	17,768	16,804	—
1869	50,168	36,672	24,364	25,488	17,872	17,824	1,316
1870	51,588	36,812	25,512	24,292	17.924	15,732	72
1871	50,670	37,292	24,371	25,565	18,375	18,259	982
1872	54.091	44,028	27,111	29,117	20,897	20,322	329
1873	52,881	41,872	27,025	30,935	18,658	18,346	1,137
1874	57,940	52,780	28,317	36,635	21,421	24,137	97
1875	65,416	61,732	30,740	34,643	25,134	24,665	246

Amtets Dampskibsfart begyndte i 1858 med to Fartøier, Framnæs og Fjalir. Hertil kom Dampskibet Hornelen i Januar 1867. I heromhandlede Femaarsperiode er anskaffet et fjerde Dampskib, kaldet Sogn, der blev sat i Fart Vaaren 1875. Det kostede omtrent 224,000 Kroner.

Ved Anskaffelsen af Dampskibet Sogn og betydelige For-

andringer af de øvrige Dampskibes Maskiner have Amtets Dampskibe paadraget sig en betydelig Gjæld. Den opgik ved Femaarsperiodens Udgang til omtrent 320,000 Kroner og er senere paa Grund af Anskaffelse af et femte Dampskib, nemlig Lærdal, bleven yderligere forøget.

Amtets Dampskibe danne Amtets ulige vigtigste Færdselsmiddel, hvilket er en Følge dels af Terrænforholdene, dels af, at Amtets Landeveie ere meget besværlige. Naar undtages Lærdalsveiene, der danne en Del af Hovedforbindelsen mellem Østlandet og det Bergenske, samt Veien fra Førde opover til og gjennem Jølster, ere Veiene her i Amtet i Regelen besværlige at befare paa Grund af deres stærke Stigninger.

I heromhandlede Femaar er tilendebragt følgende nye Veianlæg og Veiomlægninger:

	Hovedvei, Længde.	Bygdevei, Længde.
Husum—Lobro i Borgund	$\frac{1}{4}$ Mil.	
Borlaugbro—Lobro i do.	1 —	
Lærdal—Erdal i Lærdal	$\frac{1}{16}$ —	
af Veien mellem Stenebro og Stuverne i Lærdal	$\frac{1}{4}$ —	
til Mollandsmarken i Hafslo . . .		$\frac{1}{4}$ Mil.
mellem Ladviks Kirke og Gaarden Alværn		$\frac{3}{8}$ —
mellem Opdal og Kjeldby i Gulen .		$\frac{1}{5}$ —
gjennem Eldalen (til Mjæl i Viks Annex til Indre Holmedal) . . .		$\frac{5}{6}$ —
mellem Rørvig og Haarklov i Holsen Annex til Førde		$\frac{1}{3}$ —
Nøstdals Strandvei (Førde) . . .		$\frac{1}{26}$ —
Ervik—Solheim (do.) . . .		$\frac{2}{3}$ —
en Del af Veien fra Vasenden til Segrov i Jølster		$\frac{7}{8}$ —
fra Halbrendt (eller vel rettere Stenen) i Førde til Bjørset paa nordre Side af Jølstervandet ca.	3 —	
i Ekefjordsdalen i Brandsø ca. . .		$\frac{1}{8}$ —
mellem Lekanger Kirke paa Stat og Ervik samt Ridevei mellem Færstad og Aarevig (gjennem Mørkedalen)		$1\frac{5}{18}$ —
	$4\frac{9}{16}$ Mil.	ca. 5 Mil.

Amtets Veie havde ved Femaarets Udgang følgende Udstrækning:

Hovedveie	25,4 Mil.
Bygdeveie	43,7 —
Rideveie	15,0 —
Tilsammen	84,1 Mil.

Heraf vare 19,7 Mil, nemlig 11 Mil Hovedvei og 8,7 Mil Bygdevei anlagte med passende Stigningsforholde, medens de øvrige 64,4 Mil var gammel, bakket Vei.

Amtets Sparebanker havde ved

	Udgangen af 1870.			Udgangen af 1875.		
	Antal Indskydere.	Fond.	Forvaltnings-kapital.	Antal Indskydere.	Fond.	Forvaltnings-kapital.
		Kroner.	Kroner.		Kroner.	Kroner.
Lysters	291	6,776	97,423	439	12,147	156,198
Hafslo	464	19,814	189,626	613	32,862	248,085
Lærdals	393	12,369	133,645	724	21,218	315,693
Sogndals	322	5,462	72,519	417	8,837	115,621
Lekanger's	281	4,077	55,226	385	6,524	117,466
Balestrands	683	8,903	101,093	736	11,574	178,982
Viks	465	10,902	109,235	641	15,878	214,233
Førdes	462	10,681	118,973	935	18,918	307,571
Ytre Holmedals	—	—	—	160	2,156	30,024
Nordfjords	1,420	32,152	271,841	2,080	49,596	590,470
Kinns . . . . . (Planen ikke approberet)	306	3,959	74,468	700	8,737	186,063

Indskud i Sparebanker vise sig saaledes at have været i særdeles rask Fremgang. Amtets Befolkning har derhos vistnok adskilligt indestaaende i Pengeindretninger i Bergen. At Kinns Sparebank i Femaaret er gaaet fremad som paapeget er paafaldende, da Femaarsperioden ingenlunde har været fordelagtig for Kinn.

Udvandringen fra Amtet til oversøiske Lande har efter Opgave fra det Statistiske Bureau i Femaaret været følgende:

Herreder.	Antal Udvandrede.					
	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Ialt.
Lærdal	40	60	50	40	28	218
Borgund	20	30	21	10	9	90
Aardal	35	39	36	31	-	141
Lyster	34	106	42	40	14	236
Jostedal	-	1	1	4	-	6
Hafslo	42	9	20	51	8	130
Sogndal	82	92	77	40	33	324
Aurland	45	17	6	52	54	174
Lekanger	8	5	25	56	60	154
Balestrand	10	10	35	18	42	115
Vik	62	38	14	50	66	230
Klævold	-	7	5	6	3	21
Ladvik og Brække .	36	29	14	18	10	107
Evindvik	2	4	8	1	3	18
Utvær	-	-	5	-	-	5
Hyllestad	4	19	1	3	-	27
Askevold	7	32	1	20	-	60
Ytre Holmedal . .	12	21	1	-	-	34
Indre Holmedal . .	-	9	4	-	1	14
Kinn	15	11	-	3	5	34
Bremanger	-	-	-	4	-	4
Førde	48	31	6	20	19	124
Vefring	-	20	-	-	-	20
Jølster	25	9	-	5	2	41
Sælø	20	1	-	-	6	27
Daviken	3	38	18	1	13	73
Eid	49	10	16	3	27	105
Hornindal	41	15	2	8	11	77
Gloppen	48	35	14	3	16	116
Stryn	36	5	13	27	14	95
Indviken	69	14	16	12	46	157
Florø By	-	-	-	-	2	2
Tilsammen	793	717	451	526	492	2,979

Med Hensyn til Befolkningens Fordringer til Livet kan jeg henholde mig til hvad der er udtalt i forrige Femaarsberetning. De ere rimeligvis ogsaa i sidste Femaarsperiode stegne noget, men neppe betydeligt, idet en høi Grad af Tarvelighed og Forsigtighed er gjennemgaaende her i Amtet. Paa samme Tid som saaledes Forbruget neppe er tiltaget betydeligt, have Priserne paa hvad Amtet har havt at afsætte været jævnt stigende, og som Følge heraf antages Velstanden i Almindelighed at have været i jævn Fremgang. En stor Undtagelse herfra danner imidlertid den betydelige Del af Amtet, der tidligere hovedsagelig har næret sig af Fiskeri; der er Tilstanden paa Grund af de feilslagne Fiskerier utvivlsomt gaaet stærkt tilbage. Værst er det i Kinns Præstegjeld (Brandsø), hvorfra er skeet Opraab til Almenheden om Hjælp. Dernæst kommer antagelig Bremanger, hvor Tilstanden vistnok ogsaa er meget mislig. I Stat, Rugsunds Annex til Daviks Præstegjeld, Askevold, Hyllestad, Utvær og Gulen har formentlig Befolkningen tildels ogsaa vanskeligt nok for at slaa sig igjennem. For flere af disse Distrikter, hvor Landjorden frembyder faa Hjælpekilder, vil det befrygtelig, saa længe som Fiskerierne slaa feil, ikke være let at reise sig. I andre Distrikter, der tidligere tog stærk Del i Fiskerierne, har derimod forøget og bedre betalt Afkastning af Jorden og Kvæget vist sig at kunne opveie det ved de ophørte Fiskerier lidte Tab f. Ex. i Førde og Jølster, hvor der i Femaaret antages endog at have været Fremgang i Velstand.

Befolkningens Beklædning er i Almindelighed god og hensigtsmæssig; man ser meget sjelden nogen i daarlig Paaklædning.

Boligerne, der mest bestaa af Spærrestuer uden Loft (Lem), ere i Almindelighed nok saa gode og rummelige. I Sogn anvendes tildels et Slags Halvloft (Halvlem), saaledes at der over den halve Del af Stuen er Loft eller Lem, medens der i den anden Halvdel intet er mellem Gulvet og Spærretaget. Dette sidste er tækket med Næver og Torv, hvorved Kulde og Fugtighed holdes ude. Kogeovn anbringes sædvanligvis inde i selve Beboelsesrummet, idet særskilt Kjøkken sjelden benyttes. Røgstuer med Peis eller Skorsten, hvorfra Røgen gaar ud gjennem et i Taget anbragt Hul (Ljore), der kan tillukkes, forsvinde mere og mere. Efter hvad der er mig fortalt, gav Røgstuerne, med den gjennem Ljoren fremkomne livlige Luftvexel, behageligere og sundere Boliger end de nuværende med Kogeovne forsynede Stuer, idet Kogeovnene ofte ved Os og Damp bidrage til at bedærve Luften.

Sandsen for Properhed er lidet udviklet, hvoraf Befolkningens Boliger, disses Omgivelser og det hele Stel i Almindelighed bærer iøinefaldende Spor. Som Tegn paa at de ledende Mænd i Amtet begynde at føle, at Folkets Hjem og huslige Stel bør undergaa Forbedringer, kan anføres den tidligere nævnte, efter Storthingsmand, Cand. theol. J. Sverdrups Initiativ af sidste Amtsformandskab oprettede Skole for unge Fruentimmer af Bondestanden, der er traadt i Virksomhed fra indeværende Maaneds Begyndelse hos Agronom Eide paa Gaarden Holmedal i Ytre Holmedal i Søndfjord, og i hvilken det er Meningen at oplære i et bedre Husstel end det nu almindelige. I Oprettelsen af denne Skole tør der sees et Tegn til, at Befolkningen har faaet en begyngende Erkjendelse af, at ogsaa anden Opdragelse kan være af Værdi end den boglige, for hvilken det forekommer mig at have været følt en for ensidig Interesse. I denne Forbindelse skal jeg ogsaa nævne Vedtagelse af almindelige Forskrifter vedkommende Sundhedsvæsenet, som er vedtagne for følgende Steder i Amtet, nemlig:

1. Strandstedet Lærdalsøren og de Dele af Gaardene Øren, Lærdalsøren og Stønjum, der ligge paa søndre Side af Storelven. 2. Lekangers Herred. 3. Vikøren. 4. Ladviks Herred. 5. Evindviks Herred. 6. Askevolds Herred. 7. Ytre Holmedals Herred. 8. Florø Ladested. 9. Bremanger Herred. 10. Vefrings Herred. 11. Sælø Herred. 12. Davikens Herred. 13. Eids Herred.

Disse Forskrifter ville nemlig ikke alene fornødige, at der herefter bygges og indrettes sundere Boliger, men ogsaa at den hele Anordning af herefter opførendes Bygninger bliver mere tiltalende og tækkelig, idet de ville hindre, at, saaledes som nu hyppig er Tilfældet, Fjøse, Gjødseldynger etc. faa sin Plads lige ved Vaaningshusene, at Udhuse lægges lige foran Vaaningshuses Vinduer o. desl.

I den sædelige Tilstand er der i Femaaret neppe indtraadt synderlig Forandring hverken til det bedre eller værre. Som Skyggesider fremstiller sig det iallefald i de indre Dele af Sogn fremdeles udbredte Natteløberi samt Svaghed ligeoverfor stærke Drikke. Navnlig er i alle Slags selskabelige Sammenkomster megen Drik sædvanlig, hvilket virker demoraliserende saavel paa den ældre som yngre Slægt og fremkalder megen Brutalitet. Herredsstyrelserne stræbe paa flere Steder alvorligt at formindske Drik dels ved at indskrænke Udsalgsstedernes Antal, dels ved at søge at hindre Salg paa Halvhelligdagene, paa hvilke Tilbøieligheden til at slaa en Rangel af er almindeligst. Disse Bestræbelser modvirkes dog paa flere Steder af den Omstændighed, at Gjæstgivere kunne udskjænke Øl og Vin til „Reisende", idet Betegnelsen „Reisende" kan tøies langt.

B. Ladestedet Florø.

Florø Magistrat har om Ladestedet anført Følgende:

„Med Hensyn til Ædruelighedtilstanden i Florø, da har det i den sidste Tid været bedre end for nogle Aar tilbage, men Grunden hertil er formentlig hovedsagelig den ualmindelig store Pengetrang.

Haandværks-, Sømandsforeninger eller deslige findes ikke. For nogle Aar siden oprettedes rigtignok en saakaldet Handelsforening, men den har ikke havt nogen Trivsel og har indskrænket sig til kun at holde nogle faa Aviser.

Brolagte Gader findes ikke og af Brygger kun tre ganske smaa. Veienes Længde udgjør 6,400 Fod.

Gadebelysning haves ikke, heller ikke Vandværk.

Skydsstation er ikke oprettet.

I økonomisk Henseende er Byen paa Grund af flere Aars mislige Fiskerier gaaet tilbage og en Del Udflytninger ere foregaaede, hvorimod ingen Indflytning har fundet Sted. Med Handelen er det stille. Nogle af de Handlende drive Sildeforretninger paa Nordland, uden hvilke de, saavidt skjønnes, ikke vilde kunne soutinere, men forøvrigt er der liden eller ingen Rørelse. Fartøier i udenrigs Fart haves ikke. De faa Haandværkeres Vilkaar ere middelmaadige, Dagarbeidernes ligesaa, og ere for Resten Forholdene i et og alt smaa."

Nordre Bergenhus Amt den 23de Marts 1877.

Underdanigst

C. Oppen.

C. No. 2.

XV.

Romsdals Amt.

Underdanigst Beretning

om Romsdals Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

Til Kongen.

Herved tillader jeg mig at afgive den befalede Beretning om den økonomiske Tilstand m. M. i Romsdals Amt i Femaarsperioden 1871—1875.

A. Landdistriktet.

a. Jordbruget.

Femaaret har frembudt flere Betingelser for Jordbrugets Opkomst.

Først og fremst har Perioden — takket være det gunstige Veirligt — givet en Række af gode Aaringer, noget som selvfølgelig i sin Almindelighed er skikket, ikke alene til at øge Jordbrugernes Evne til at behandle sin Jord paa en fornuftig Maade, men ogsaa til i vedkommende Retning at vække hans Interesse og i det Hele styrke hans Mod; — de siden Loven af 1857 udkom udførte mangfoldige Udskiftninger have i Perioden antageligen havt gavnlig Indflydelse paa Jordbruget; — Gaardbrugerstanden er i Perioden rekrutteret med mange yngre Kræfter, udrustede med bedre Skolekundskaber og større Oplysning i det Hele, end de Gamle, som de have afløst; meget Leilændingsgods er overgaaet til Selveiendom o. m.

Imidlertid staar, hvorvel jevnlig noget og paa mange Steder heller ikke ringe Fremskridt spores i Jordbrugets forskjellige Brancher, Forbedringerne i Virkeligheden ikke i Forhold til, hvad man efter de foran paapegede Omstændigheder skulle kunne vente.

Den væsentligste Aarsag dertil er maaske den Mangel paa Arbeidshjælp, hvorunder Distriktet har lidt. Dette Forhold var allerede tilstede ved Periodens Begyndelse og har senere tiltaget Aar for Aar, til betydelig Skade for Jordbruget. Foruden Fiskerierne — baade her i Amtet og paa andre Steder —, som altid har draget megen Arbeidskraft fra Jordbruget og som videre har bidraget til Udviklingen af det i min forrige Beretning omtalte og for Jorbruget uheldige Løskarlevæsen, hvilket i Perioden hellere er tiltaget end aftaget, har de i Tidsrummet paa andre Kanter af Landet drevne store Jernbaneforetagender, samt for en Del ogsaa Veiarbeider og Havneanlæg, draget mangfoldige friske Arbeidskræfter bort fra Distriktet. Dertil kommer, at den dygtige Arbeidsstok, som forhen tyede hid fra Gudbrandsdalen, mere og mere er forsvunden. Mangfoldige Opsiddere paa middels Gaarde som tidligere holdt Tjenestedreng det hele Aar, holdt

ved Femaarets Slutning ingen, dels fordi Udgiften faldt for stor, og dels fordi ingen, som Vedkommende nogenlunde kunde finde sig tjent med, var at faa. Leiehjælpen har ogsaa den hele Tid været meget kostbar, om saadan forøvrigt har været at faa.

Den Mangel paa mandlig Tjenerhjælp, hvoraf Distriktet lider, har forøvrigt ogsaa havt en, for vedkommende Virksomhed meget skadelig Indflydelse paa Forholdet mellem Husbond og Tjener, idet hin har tabt en stor Del af sin Myndighed over denne. Forholdet er, maa jeg tro, mangesteds bleven ganske det modsatte af, hvad Udtrykkene antyde, og ofte hører man fra Gaardbrugere Yttringer om, at de, af Frygt for at de derved skulde finde sig foranlediget til at forlade dem, ikke tør tilrettevise og langt mindre irettesætte sine Tjenestedrenge, og at de maa finde sig i, at disse optræde mod dem som Ligestillede, ja som Overordnede.

Som i min forrige Beretning omtalt, finder jeg for Fuldstændigheds Skyld her at burde berøre, at Fiskeribedriften, hvormed en meget stor Del af Distriktets Jordbrugere befatte sig, eller dog have befattet sig, virker til Skade for Jordbruget derved, at samme giver Afsmag for en Bedrift, der ikke giver øieblikkeligt Udbytte. Paa den anden Side kan det imidlertid heller ikke benægtes, at Enkelte benytte det Overskud, som Fiskeriet maatte give dem, til baade at bekoste sit Jordbrug udvidet og forbedret.

Naar man skjelner mellem „Jordbrug“ som den Gren af et Gaardsbrugs Drift, der omfatter Korn- og Potetesproduktion, og „Fædrift“ som den Gren, der, hvad Navnet ogsaa korrekt peger hen paa, gaar ud paa Fødning af Kreature og Tilgodegjørelse af disse eller deres Afkastning, er ogsaa den i dette Afsnit omhandlede Branche, Jordbruget, tildels og paa mange Steder betydelig sat tilside for at afgive Bidrag til den anden Branche, hvilket gjennemgaaende har været Tilfældet i de 2de nordligste Fogderier, navnlig Nordmøre.

Dette har været i Jordbrugernes egen velforstaaede Interesse, da Fædriften, under den i Perioden raadende raske Afsætning af Fedevareprodukter til forhen ukjendte høie Priser, har været mere lønnende end Jordbruget. Forholdet i denne Henseende vil forøvrigt nærmere fremgaa af de Opgaver, som nedenfor ville blive meddelte.

At kun saare lidet er udført af Grundforbedringer i Femaaret, siger sig selv efter den i Perioden raadende Mangel paa Arbeidshjælp. Navnlig staar Afgrøftningen, som danner en saa vigtig Betingelse for, at Jorden skal give god Afkastning, tilbage. Heller ikke har det til Bevarelse af en jevn Produktionsevne hos Jorden saa nødvendige Vexelbrug (mellem Ager og Eng saavelsom mellem de forskjellige Sædarter) faaet synderligt Indpas i det Store, hvorvel enkelte Trakter vise Tegn paa en god Begyndelse.

Det mislige Forhold i disse Henseender begynder vistnok at trænge ind i den romsdalske Bondes Bevidsthed, men han har hidtil almindeligvis været forsigtig til Konservatisme i sin Driftsmaade forsaavidt, saa han kun høist nødigen har villet indlade sig paa Udgift medførende Foretagender, der ikke kunde ventes strax at ville give ham hans Udlæg tilbage. Forøvrigt maa det medgives, at den forløbne Periode, paa Grund af det omtalte Forhold med Hensyn til Arbeidshjælpen, har været lidet gunstig for deslige Foretagender.

I Gjødselens Behandling viser sig paa de fleste Steder Forbedringer.

Bedre Redskaber anvendes i større Omfang.

Antallet af særskilt matrikulerede Brug var ved Slutningen af Aaret 1875 følgende: Til Sammenligning hidsættes tillige det lignende Antal ved Udgangen af Tiaaret forud:

	i 1875	i 1865	
Nordmøre	3,068	2,380,	altsaa forøget med 688 Brug eller med 29 pCt.
Romsdal	2,440	2,279,	altsaa forøget med 161 Brug eller 7 pCt.
Søndmøre	4,703	4,145,	altsaa forøget med 558 Brug eller 13,5 pCt.
I Amtet	10,211	8,804,	Forøgelsen altsaa 1,407 eller 16 pCt.

Af fornævnte Antal Brug i 1875 var efter de af Lensmændene afgivne Opgaver følgende selvstændige Jordbrug: (undtaget er Underbrug, særskilt skyldsatte Slaatteland, Havnegange, Skovstykker, Tomter o. l.).

I Nordmøre 2,597 med Skyld 4,295 Daler.

I Romsdal 2,243 med Skyld 3,119 Daler.

Fordelingen herredsvis i de nævnte Fogderier er følgende:

Distrikterne. (Herreder.)	Samtlige Brug.			Af disse Brug ere sælvstændige Jordbrug.		
	Antal.	Skyld.		Antal.	Skyld. (Revideret.)	
		Daler.	Ort.		Daler.	Ort.
Rindalen	261	425	-	166	393	3
Surendalen	372	573	1	178	499	3
Stangvik	179	405	4	148	396	3
Halse	158	266	-	137	258	-
Aure	308	476	1	286	472	2
Edø	159	151	1	158	147	4
Tustern	101	114	2	93	113	2
Kvernæs	622	519	1	611	517	2
Øre	232	303	3	225	301	1
Fredø	89	105	3	84	105	-
Strømsnæsset	100	166	4	90	164	2
Thingvold	215	330	-	187	322	-
Sundalen	167	409	2	144	395	1
Øxendalen	105	221	2	90	208	4
Bud	188	166	3	188	166	3
Frænen	261	335	1	256	334	2
Akerø	202	316	2	201	314	3
Sandø	51	75	1	51	75	1
Bolsø	336	327	-	324	324	1
Næsset	326	459	4	294	448	4
Veø	223	406	1	215	404	4
Gryten	345	393	-	253	362	1
Eid	58	139	1	51	137	2
Vold	118	193	1	98	190	4
Vestnæs	332	368	-	312	360	-

Smaa Afvigelser i den samlede Skyld sees at have indsneget sig i de foranførte Opgaver, men Feilene ere forøvrigt uvæsentlige.

Antallet og Skylden af særskilt matrikulerede Brug udenfor de selvstændige Josdbrug sees efter de anførte Opgaver kun at være ganske ringe, undtagen forsaavidt angaar 3 Herreder, nemlig Surendalen, hvor der er 17 Underbrug af Skyld 23 Daler og 176 særskilt skyldsatte Slaatteland af Skyld 50 Daler, Rindalen, hvor der er 14 Underbrug af Skyld 10 Daler og 79 særskilt skyldsatte Slaatteland af Skyld 21 Daler, samt Gryten, hvor der er 13 Underbrug af Skyld 11 Daler og 79 særskilt skyldsatte Slaatteland og Havnegange etc. af Skyld tilsammen 20 Daler.

For Søndmøre Fogderi henvises til den Udvikling herom, som Fogden har meddelt i sin Beretning og hvilken nedenfor vil blive indtagen. Jeg skal dertil alene føie, at Antallet af Underbrug og andre særskilt skyldsatte Jordstykker, der ikke indkomme under Begrebet „selvstændige Jordbrug“ kun er lidet, nemlig for det hele Fogderi i Antal mellem 80 og 100, af Skyld omkring 40 Daler, hvoraf det meste i Ørskoug, 17 med Skyld 8 Daler.

Af Leilændingsvæsenet er i Amtets 2de nordligste Fogderier nu, kan man sige, kun enkelte spredte Rester tilbage.

I Nordmøre Fogderi andrager det egentlige Leilændingsgods og paa anden Maade bortsatte Jordegods blot til et Antal (særskilt skyldsatte Brug) af 155 med Skyld 160 Daler, hvoraf Edø og Kvernæs optager den største Del med henholdsvis 71 Brug af Skyld 56 Daler og 53 Brug af Skyld 55 Daler. Blandt det for Nordmøre anførte Antal Leilændingsgods, med Skyld, er ogsaa indbefattet enkelte Brug, der eies af Kommuner saasom Skole- og Klokkergaarde.

I Romsdal optages 141 Brug med Skyld 163 Daler af Leilændinge eller ved Bortsættelse paa anden lignende Maade, deraf Frænen 19 Brug med Skyld 34 Daler, Akerø 37, Skyld 15 Daler, Sandø 13, Skyld 13 Daler, Bolsø 11, Skyld 12 Daler, Næsset 16, Skyld 30 Daler, Gryten 9, Skyld 14 Daler, Vestnæs 18, Skyld 7 Daler, — de øvrige Herreder blot enkelte Brug af nogle faa Dalers Skyld. At heri er indbefattet enkelte Brug, der ikke korrekt henhøre under „Kontoen“ antager jeg.

Embedsgaarde optage i Nordmøre en Skyld af 88 Daler og i Romsdal 55 Daler.

For Søndmøre Fogderi, hvor Leilændingsvæsenet har været meget stærkt udviklet, og hvor det endnu existerer i temmelig vid Udstrækning, indtages her en af Distriktets Foged i sin Beretning herom leveret Udvikling, der forøvrigt ogsaa omfatter Jordeiendommenes Udstykning.

Søndmøre.

Særskilt matrikulerede Jordbrug.

Præstegjeld eller Thinglag.	1664—66 af Langes Tidsskrift.	1758. Strøm.	1785.	1790.	1800.	1809.	1813.	1830.	1840.	1850.	1860.	1870.	1875.	Matrikul Skyld.		
			Efter Fortegnelser over Reknæs Hospitals tilkommende Told.				Kassebog.			Kassebog.						
														Daler.	Ort.	Skill.
Sunelven . . .	339	141	-	-	-	-	-	155	157	161	167	176	183	259	-	5
Nordalen . .		180	-	-	-	-	-	431	423	431	437	483	240	382	1	17
Stranden . . .	563	226	-	-	-	-	-						265	463	2	12
Ørskoug . . .		341	-	-	-	-	-	335	335	369	394	441	473	730	2	11
Skoue	635	246	-	-	-	-	-	801	801	250	297	333	354	487	3	19
Borgund . . .		400	-	-	-	-	-			531	547	651	685	688	3	22
Harham . . .		176	-	-	-	-	-	242	242	242	245	261	291	448	3	18
Ulfsten	306	300	-	-	-	-	-	253	253	303	325	359	379	632	-	9
Sande		367	-	-	-	-	-	461	461	473	500	591	340	386	3	20
Herø			-	-	-	-	-						317	284	4	14
Vanelven . .	257	219	-	-	-	-	-	243	243	245	260	292	318	543	-	18
Volden	550	492	-	-	-	-	-	531	531	541	556	605	647	1123	-	13
Hjørundfjord	180	185	-	-	-	-	-	185	185	182	185	196	211	404	2	11
	2,830	3,273	3,166	3,158	3,214	3,270	3,476	3,637	3,631	3,728	3,913	4,388	4,703			

Anmærkning 1. Opgaven fra 1664—66 er, om end i sit Hovedresultat ret, dog neppe nøiagtig. Naar Antallet af Brug i flere Fjorddistrikter sees at være blevet mindre i Tidsrummet mellem 1666 og 1758, kan dette maaske sættes i Forbindelse med, at der i Fjordene, specielt Nordalen og Sunelven, gives et ikke ganske lidet Antal af Ødebrug.

Anmærkning 2. Opgaven fra 1758 maa ansees for nøiagtig. Den har ogsaa den Fordel, at den knytter sig til Præstegjeldene, saa at en Sammenligning med Forholdene nu kan anstilles. Dette er ikke Tilfældet med Opgaverne fra 1785—1813, da Skibrede-Inddelingen, forskjellig baade fra Præstegjelds- og Thinglags-Inddelingen, er benyttet i de forhaandenværende Materialier. For disse Aar er derfor alene Hovedsum angivet.

Anmærkning 3. De for sidstnævnte Aar meddelte Opgaver ere væsentlig byggede paa Fortegnelserne over den Told, der betaltes af hvert Brug til Reknæs Hospital. For en Del er dog ogsaa Sammenligning anstillet med Fortegnelsen over Veimestertolden samt med Kassebøgerne.

Anmærkning 4. At Borgund fra 1840—1850 synker fra 801—781 har formentlig sin Grund i, at Aalesunds Kjøbstads Territorium i dette Tidsrum blev udskilt af Borgund. Som Følge heraf vil jeg gaa ud fra, at Borgund ved en Sammenligning bør opstilles med 781 istedetfor med 801 i sidstnævnte Aar.

Anmærkning 5. Ovenstaaende Tabel viser, at Antallet af matrikulerede Brug er voxet:

fra 1664—1875 med omtr. 66 %, fra 1664—1758 med 16 %.
- 1758—1875 — 44 %, - 1758—1809 - 0 %.
- 1830—1875 — 30 %, - 1809—1840 - 10 %.
- 1860—1875 — 20 %, - 1840—1875 - 30 %.
- 1870—1875 — 7 %.

Anmærkning 6. For den sidste Periode (1840—1875), i hvilken Udstykningen i Særdeleshed har gaaet for sig, stiller det sig for de enkelte Distrikters Vedkommende saaledes, at:

Sunelven	er tiltaget	med	omtrent	19	%.
Nordalen, Stranden	-	—	-	—	16	%.
Ørskoug	-	—	-	—	35	%.
Borgund, Skoue	-	—	-	—	33	%.
Harham	-	—	-	—	20	%.
Ulfsten	-	—	-	—	50	%.

Herø, Sandø	er tiltaget med	omtrent	$42\frac{1}{2}$	%.
Vanelven	- —	- —	31	%.
Volden	- —	- —	22	%.
Hjørundfjord	- —	- —	20	%.

Jordudstykningen har, som det af foranførte Fortegnelse vil sees, gaaet hurtigt fremad i det sidste Tidsrum fra 1840—1875, medens den tidligere kun har gjort forholdsvis smaa Fremskridt. Herved maa rigtignok bemærkes, at de større Omkostninger ved Skylddeling før Loven af 28de Mai 1845 oftere hindrede, at saadan formaliter fandt Sted, idet Gaarden vel faktisk deltes, men dog forblev staaende i Kassebogen som samlet Brug. Særdeles meget har denne Omstændighed imidlertid neppe at betyde. Udstykningen hænger saa nøie sammen med et Distriks Næringsveie, Lokaliteternes Beskaffenhed og Forhold til disse, samt Folkets egen Karakter, at en saadan Omstændighed ikke han have udøvet nogen betydeligere Virkning. Den hovedsagelige Grund til den senere Tids stærke Udstykning maa søges i, at Fiskerierne, navnlig Vaartorskfiskeriet, har slaaet temmelig regelmæssigt til og at dets Produkter have indbragt en temmelig jevn og god Indtægt. Dette har tilveiebragt større og almindeligere Velstand, derigjennem befordret tidligere Ægteskaber og styrket Evnen til at skabe flere selvstændige Hjem. Naar man kjender til den Pris vor Almue altid har sat og sætter paa Besiddelse af Jord, forstaaes det letteligen, hvorledes disse Omstændigheder have maattet befordre Udstykningen. I de naturlige Forhold og Næringsveienes Beskaffenhed har der ikke været noget, som har kunnet stille sig hindrende i Veien. Vistnok er her i Distriktet ikke nogen Overflødighed af dyrkbar Jord, og den som haves er i Almindelighed af middelmaadig, eller endog tarvelig, Beskaffenhed, men da Dyrkningen tidligere har været indskrænket til et meget lidet Areal, har der ved de Fordringer til Udstrækning, der have været stillede, i Regelen været nok at tage af. Brugene have altid været smaa, og det er naturligt, at saa maatte være, da Almuen ligetil den allerseneste Periode ikke har havt nogen Kapital at lægge i dens Dyrkning; da Udbyttet fremdeles paa mange Steder, grundet i klimatiske og lokale Forhold har været saa tvivlsomt, at der ikke har været Opfordring til at opofre meget derfor; da endelig den væsentlige Betydning for Distriktets Økonomi, der ligger og har ligget i Fiskerierne, har maattet drage Opmærksomheden og Interessen i ganske væsentlig Grad hen til disse.

Under disse Omstændigheder er det tydeligt nok, at Besiddelse af Jord har været betragtet nærmest som et Rygstød, en Sikkerhed for Hjemmet, og i al Fald i flere Bygder ikke som Grundlag for den væsentligste Næringsvei. Lægger man hertil, at Fjeldstrækningerne fast overalt have været saa udstrakte, at Udstykningen af den dyrkede eller i Nærheden deraf beliggende dyrkbare Mark ikke direkte havde Indflydelse paa Fjeldbeiternes Tilstrækkelighed, har Hensynet til Havnegangen, der for flere af Distriktets Bygder altid har maattet spille en stor Rolle, heller ikke kunnet stille sig hindrende i Veien. En nærmere Betragtning af Udstykningens Fordeling viser som almindelig Regel, at Udstykningen har gaaet saa meget raskere fremad, som Distrikterne ligge beleiligt til for Deltagelse i Fiskerierne. Medens saaledes i Tidsrummet 1830—1875:

Ulfsten er forøget med	50	%.
Borgund med	33	%.
Herø og Sandø med	$42\frac{1}{2}$	%.
Vanelven med	31	%.

ere Fjordbygderne

Volden kun gaaet frem med . .	22	%.
Hjørundfjord med	20	%.
Sunelven med	19	%.
Nordalen og Stranden med . . .	16	%.

En anomal Stilling indtager Ørskoug, der nærmest maa betragtes som Fjordbygd, med 35 % og Harham, der er fuldstændig Havbygd, med 20 %.

Ørskougs Stilling forklares med Lethed, dels af at Annexsognet Sykelven har temmelig stor Rigdom af efter vore Forholde god Jord samt af at der i Hovedsognet ved Gaarden Søholt har dannet sig et Strandsted, der tæller ikke faa Indvaanere. Gaarden Søholt (Skyld omtrent 20 Daler) har saaledes 32 Opsiddere. For Harhams Vedkommende er Forholdet vanskeligere at forklare. Her er let og sikker Anledning til Fiskerierne og Udstrækningen af dyrkbart Areal er ikke liden. Maaske Sagen for en Del kan forklares deraf, at Distriktet er aldeles træbart, saaat Bygning af Huse her har været kostbarere, end paa de fleste andre Steder, men det Samme kan ogsaa tilnærmelsesvis siges om andre Havbygder som Ulfsten og Herø. Vist er det, at der i Harham har været en fuldbevidst Modvillie mod Udstykning. Dette gjælder navnligen Annexsognet Roald (Vigerø), hvor Forholdene stærkest skulde synes at opfordre til Udstykning. Thi her er baade let dyrkbar Jord i nogen Overflødighed tilstede og Beliggenheden for Fiskeri heldig. Naar der spørges om, hvorvidt Udstykningen er gavnlig eller skadelig for Distriktets Økonomi i det Hele, maa Svaret utvivlsomt gaa ud paa, at det Første er Tilfældet; direkte derigjennem at et saameget større Areal bliver Gjenstand for bedre Dyrkning, og indirekte ved, at en talrig Klasse af selvhjulpne Smaabrugere i alle Henseender er at foretrække for en Flok af hjem- og jordløse Arbeidsmænd. Medens jeg saaledes antager, at Udstykningen hidindtil i Almindelighed har virket gavnligt og at en Fortsættelse deraf ligeledes vil være af Betydning for Distriktets og dets Jordbrugs Udvikling, findes der enkelte Bygder, hvorom dette ikke kan siges. Jeg sigter hermed nærmest til Herø Præstegjeld. Her har enkelte Aars gode Sildefiske skabt en Mængde af nye Hjem, hvis Existence afhænger af dette særdeles usikre Fiskeri, og mange Nybyggere ere derfor ogsaa allerede nedsunkne i Fattigdom og

Usselhed. Det samme kan tilnærmelsesvis siges om Sandø og en Del af Vanelven. Men hermed ere ogsaa Undtagelserne nævnte.

Det vil til Belysning af den ovenfor fremsatte Paastand om, at Udstykningen maa ansees for i Almindelighed at medføre gavnlige Følger, være af Interesse at sammenstille Forholdet mellem Kornavling og Folkemængde til forskjellige Tider.

Folkemængden udgjorde:

1757—60 (efter Strøm) 19,997 Indbyggere. Deraf 3,273 Gaardbrugere, 496 Plads- og Husmænd, i Alt 3,769 Famlier.

1801	22,597	Mennesker,
1815	22,328	—
1825	24,653	—
1835	27,660	—
1845	29,930	—
1855 (Landdistriktet)	31,209	—
1865 (Do.)	35,787	— deraf Husmænd med Jord 643.

Kornavlingen angives i 1760 af Strøm til omtrent 60,000 Tønder, formentlig væsentligst Havre.

1782 (cfr. Femaarsberetningen 1835 p. 249) til 14,720 Tdr. Byg og 45,520 Tdr. Havre, eller i Bygværdi 34,760 Tdr.

1855 udgjorde den 16,529 Tdr. Byg, 15,900 Tdr. Blandkorn, 71,940 Tdr. Havre, 63,080 Tdr. Poteter, eller i Bygværdi 74,125 Tdr.

1865 udgjorde den 150 Tdr. Rug, 14,850 Tdr. Byg, 15,190 Tdr. Blandkorn, 87,800 Tdr. Havre og 96,310 Tdr. Poteter, eller ialt Bygværdi 101,176 Tdr.

Følgelig har man i:

1782 en Folkemængde antagelig omtrent 20,000 og en Avling af 34,760 Tønder Bygværdi,

1865 en Folkemængde antagelig stor 35,787 og en Avling af 101,176 Tdr. Bygværdi.

Medens saaledes Folkemængden er steget med 75 % er Avlingen forøget til det Tredobbelte. Jeg har ikke Materialier til paa samme Maade at sammenligne Kvægholdet og dets Afkastning, men jeg nærer ikke Tvivl om, at tilnærmelsesvis lignende Resultater ogsaa her vil kunne paavises.

Et Forhold, der staar i nøie Forbindelse med Jordbruget er Leilændingsvæsenet. Dette har været meget udbredt paa Søndmøre, ja man tager neppe feil, naar man antager, at den allerstørste Del af Søndmøres Jord engang tilhørte Kirken, Staten og enkelte større Possessionater. Sammenholder man Strøms Beretning om det offentlige Gods's Beløb i hans Tid, med hvad der et halvt Aarhundrede før tillaa Gidske Gods, fremstiller et saadant Forhold sig med temmelig Sikkerhed.

De senere statistiske Data fra forrige Aarhundrede bekræfte dette, medens de tillige vise en stadig om ikke stærk Formindskelse af Leilændingsgodset.

Søndmøres samlede Matrikulskyld var tidligere omtrent 3,000 Vog Fiskes Leie.

Heraf var Selveiergods:

1699	(Strøm)	397 Vog	= 13 %
1778	. . .	499 „	= 16½ %
1799	. . .	635 „	= 21 %
1815	. . .	813 „	= 27 %
1825	. . .	814 „	= 27 %

Senere er Formindskelsen af Leilændingsgodset gaaet hurtigere.

Af Søndmøre omtrent 6,800 Skylddaler udgjorde Selveiendom:

i 1850 . . .	3,420	Skylddaler	= 50 %,
i 1865 . . .	4,369	—	= 64 „
i 1870 . . .	4,624	—	= 68 „
i 1875 . . .	4,900	—	= 72 „

Udviklingen viser i det Hele Udvidelsen af Selveiernes Klasse. Den Fremgang i denne Henseende, som nedenanførte Tal paapege, har sin Grund i Forholdene i Almindelighed. (Se Schemaet som indtages senere.)

Enkelte større Komplexer af Leilændingsgods er i sidste Decennier paa Grund af Dødsfald bleven splittede, men dette er kun et enkelt og ikke meget indgribende Moment. Af ulige væsentligere Betydning i denne Henseende er det, at Almuens stigende Velstand og de større Priser paa Jordbrugets Produkter har givet Jorden et Værd i Handel og Vandel, der er ikke lidet høiere end den Kapital, der repræsenteres ved Bygsel og Landskyld.

Den Rente, Jordgodseieren har, er derfor liden og han har heri Opfordring til at afhænde, og det saameget mere, som saa godt som alt Leilændingsgods her i Distriktet er Strøgods, ikke større sammenhængende Godser. Leilændingen paa den anden Side, der tidligere har været vant til, at Gaarden under almindelige Omstændigheder er gaaet over til hans Søn, eller hvilken anden, han selv maatte vælge, er i Nutidens mere bevægede Forholde ikke fuldt saa sikker herpaa, som forhen. Han har saaledes Opfordring til at kjøbe.

Lægger man hertil vor Almues Lyst til at eie Jord, til at flere af vore Kirkers Overgang i den senere Tid til Kommunernes Eiendom og deraf flydende Salg af dens Jordegods, og til, som ovenfor omtalt, Kjøbeevnens stærke Stigning, er det let forklarligt, at Leilændingsvæsenet er gaaet stærkt tilbage, og sikkert nok, at denne Tilbagegang vil udvikle sig fremdeles. Nogen særdeles Indflydelse i modsat Retning har det ikke, at formuende Bondemænd oftere finder det hensigtsmæssigere at anbringe sin ledige Kapital i Jord ved at indkjøbe nogle faa Leilændingsbrug. Det var navnlig for 10 à 12 Aar siden ikke usædvanligt, at de pengestærke Øboere paa denne Maade erhvervede Eiendom i de forholdsvis fattige Fjordbygder, især forsaavidt de derved skaffede sig Adgang til Skov. Efterat ogsaa Fjordbygderne havde hævet

sig til større Velstand, hænder dette sjeldnere, og Virkningen af de tidligere Indkjøb forsvinder lidt efter lidt gjennem Dødsfald, Arv og Skifte.

Under disse Omstændigheder, da Leilændingsvæsenet er i jevn og sikker Tilbagegang, er der liden Opfordring til at dvæle nærmere ved dets Betydning for Jordbruget og dettes Udvikling. Stor har denne heller ikke været. Leilændingen har i Regelen været sikker paa at erholde Kaar i sin Alderdom, og at faa Indflydelse paa Valget af sin Eftermand. Han har derfor i Regelen været knyttet til Jorden med stærke Baand, uden stærk Kontrol brugt den som han lystede, men just derfor ogsaa betragtet den næsten som sin Eiendom, og der har neppe været synderlig Forskjel paa Selveieren og Leilændingen i Behandling af Jorden.

Dette gjælder hidindtil; men den voxende Kapital, hvorover Landalmuen raader, vil naturligvis herefter for en Del blive henlagt i Dyrkning af Jorden og da vil rimeligvis Forskjel vise sig.

Distrikterne. (Herreder.)	Selveiere.			Leilændinge.		
	Antal.	Skatteskyld.		Antal.	Skatteskyld.	
		Dlr.	Ort		Dlr.	Ort
Sunelven	162	226	2	29	32	3
Nordalen	197	310	„	72	78	3
Stranden	212	379	3	46	85	„
Ørskoug	259	451	1	209	299	3
Skoue	214	320	„	141	168	„
Borgund	386	384	4	304	284	4
Harham	155	270	4	127	172	4
Ulfsten	273	417	2	125	220	4
Sandø	218	261	3	121	97	3
Herø	186	208	3	130	103	3
Vanelven	274	476	1	47	67	1
Volden	553	965	„	109	170	1
Hjørundfjord . .	149	297	„	71	119	2
	3,238	4,948	3	1,531*)	1,900	1*)

*) Amtets Anm. Heraf optage, saavidt Amtet kan udfinde, Distriktets Embedsgaarde et Antal af 23 Brug med 80 Dalers Skyld.

(Her slutter Søndmøre Fogeds Fremstilling.)

Om Udskiftningsvæsenet oplyses:

5 Formænd have været i travel Virksomhed den hele Periode, og er ved dem megen Jord løst fra sit Fællesskab. Om Arealet af det Udskiftede savner jeg Opgave. Saameget kan imidlertid oplyses, at Søndmøre Fogderi, hvor Kravene til Udskiftning have været størst, optager den største Del.

Personalet har været altfor lidet i Forhold til de mange forlangte Udskiftninger, hvorfor mangfoldige Rekvisitioner have maattet henligge uændsede baade et og flere Aar, et Forhold som maa ansees saare beklageligt, blandt Andet fordi Jord og Skov derved i Mellemtiden er bleven udsat for Drift paa Rov, hvilket igjen har avlet Chikaner og Uenighed Naboer imellem.

Den i forrige Aar nedsatte kongelige Udskiftningskommission har paa Anledning velvillig tilstillet mig et Uddrag af det Materiale, som af den er erhvervet til Oplysning om Jordfællesskabets Udstrækning ved Udgangen af 1875, hvoraf jeg skal meddele nogle mere sammentrængte Resultater. Dog maa bemærkes, at de til Kommissionen indkomne specielle Opgaver tildels have vist sig mindre rigtige. Imidlertid antages de samlede Summer at træffe det Rette saa nær, at de tilnærmelsesvis vil give et Billede af Forholdet.

Løst fra alt Fællesskab i Jord eller Skov skal være:

I Nordmøre	583	Brug af Skyld	951	Daler
- Romsdal	396	— - „	613	—
- Søndmøre	499	— - „	657	—
I Amtet	1,478	Brug af Skyld	2,221	Daler,

eller i Forhold til Distrikternes samlede Skyld ved Udgangen af 1875, i Nordmøre 4,485 Daler, i Romsdal 3,161 Daler, i Søndmøre 6,812 Daler og det hele Amt 14,461 Daler, respektive 21, 19, 10 og 15 pCt.

I Fællesskab med Hensyn til Indmark alene eller Indmark i Forbindelse med Udmark skal ligge:

I Nordmøre	911	Brug af Skyld	1,409	Daler.
- Romsdal	1,093	— - „	1,453	—
- Søndmøre	1,647	— - „	2,828	—
I Amtet	3,651	Brug af Skyld	5,690	Daler.

I Forhold til Distrikternes samlede Skyld udgjør dette henholdsvis 31, 46, 42 og 39 pCt.

I Fællesskab alene i Udmark skal ligge:

I Nordmøre	1,428	Brug af Skyld	2,002	Daler.
- Romsdal	764	— - „	1,032	—
- Søndmøre	2,550	— - „	3,083	—
I Amtet	4,742	Brug af Skyld	6,117	Daler,

eller i Forhold til den samlede Skyld respektive 47, 33, 45 og 42 pCt.

For enkelte Brug er imidlertid Forholdet ikke oplyst.

Hvor skadeligt Jordfællesskabet indvirker paa Jordbruget har upaatvivlelig i Almindelighed taget og det med megen Styrke trængt ind i den romsdalske Bondes Bevidsthed, og synderligt skulde det ogsaa være om saa ikke var Tilfældet. Det ligger nemlig i Menneskenaturen, at Enhver helst og det nogenlunde udelukkende vil nyde Frugterne af sit Arbeide og sit Stræv, men det kan Jordbrugerne under det forudsatte Forhold ikke.

Hensynet til at Jordfællesskabet baade her og i andre Amter har et stort Omfang gjør samme til et Samfundsonde af megen Betydning, og vover jeg at udtale det Ønske, at Staten i videre Udstrækning, end tidligere har været Tilfældet kunde og vilde ofre Midler til at faa Forholdet hævet.

At meget i sig selv allerede er udrettet i denne Retning maa imidlertid erkjendes.

Foranstaaende Resultater vise noksom, hvor overordentlig meget her staar tilbage at udrette i Udskiftningsvæsenet.

Det er adskillig flere Formænd som trænges, da Rekvisitioner visselig vilde strømme ind i mængdevis saafremt der blev Anledning til at faa Forretningerne hurtigere fremmet end nu, under de havende Funktionærers Overlæsselse med Arbeide, kan ske.

Et for en hensigtsmæssig Udskiftning meget skadeligt Forhold, ialfald her i Amtet, skal jeg forøvrigt under Behandlingen af denne Materie tillade mig at henlede Opmærkheden paa, det nemlig, at Lovgivningen ikke har sørget for, at Overudskiftningskommissionen har iallefald et stemmeberettiget Medlem med anerkjendt Fagdygtighed. Forsaavidt staar den tilbage for Underudskiftningskommissionen, der i ethvert Fald har et saadant, for Faget særligen uddannet, Medlem (Udskiftningsformanden). Vel skal det samme Medlem ogsaa deltage i Overudskiftningskommissionens Forhandlinger, men da han ved Afgjørelsen ikke har nogen Stemme, vil det ofte være Tilfældet at Kommissionens øvrige Medlemmer betragte ham som en Fremmed, ja, da det er hans eget Arbeide, der skal bedømmes, som en noget mistænkelig Person, paa hvis Udtalelser man ikke ganske kan stole.

Uden fuld kyndig Veileder, vil derhos Overudskiftningskommissionen kanske ikke saa sjelden, ledet af den Anskuelse at man dog maa vise Almenheden, at man har udrettet Noget, finde sig fristet til, naar den ikkke formaaede at gjøre dette paa anden Maade, at adskille, hvad Underkommissionen i Medfør af Lov og de tilstedeværende Forholde, har arbeidet for at faa sammenføiet.

I nedenstaaende Sammendrag for Fogderierne er angivet Udsæden i Femaarsperiodens sidste Aar 1875, samt i Tiaaret forud 1865, begge Dele overensstemmende med de efter Opgaver indhentede under Folketællingerne udgivne statistiske Tabeller.

Den i Sammendraget opførte Bygværdi støtter sig paa den i Tabellerne brugelige Beregningsmaade efter Forholdet 1 Tønde Byg = $^3/_4$ Tønde Rug = $1^1/_2$ Tønde Blandkorn = 2 Tønder Havre og = 3 Tønder Poteter.

	Udsæden i Aarene 1875 og 1865 — i Tønder.							
	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Samlet Kornudsæd.	Den samlede Kornudsæd i Bygværdi.	Poteter.	Samlet Udsæd af Korn og Poteter, beregnet i Bygværdi.
Nordmøre, 1875	64	1,368	903	11,254	13,589	7,682	11,308	11,451
Do., 1865	53	1,326	560	12,669	14,608	8,105	10,358	11,558
+ eller ÷	+ 11	+ 42	+ 343	÷ 1,415	÷ 1,019	÷ 423	+ 950	÷ 107
Romsdal, 1875	21	841	1,153	9,138	11,153	6,207	8,553	9,058
Do., 1865	18	780	894	8,834	10,526	5,817	7,649	8,367
+ eller ÷	+ 3	+ 61	+ 259	+ 304	+ 627	+ 390	+ 904	+ 691
Søndmøre, 1875	13	2,455	2,837	18,391	23,696	13,559	16,187	18,955
Do., 1865	19	2,671	2,638	17,556	22,884	13,233	13,434	17,711
+ eller ÷	÷ 6	÷ 216	+ 199	+ 835	+ 812	+ 326	+ 2,753	+ 1,244
Amtet, 1875	98	4,664	4,893	38,783	48,438	27,449	36,048	39,464
Do., 1865	90	4,777	4,092	39,059	48,018	27,156	31,441	37,636
+ eller ÷	+ 8	÷ 113	+ 801	÷ 276	+ 420	+ 293	+ 4,607	+ 1,828

Udtrykt i Procenter stiller Forholdet med Hensyn til Fremskridt eller Tilbagegang i de respektive forløbne 10 Aar sig saaledes:

I Nordmøre. Tilbagegang i Kornudsæd nemlig i samlet Kornudsæd med 7 pCt. og i Kornudsæd, beregnet i Bygværdi 5,2 pCt., Forøgelse i Potetesudsæd med 9,2 pCt. og Tilbagegang i Bygværdi af den hele Udsæd af Korn og Poteter med 0,93 pCt.

I Romsdal (Fogderiet). Forøgelse i den samlede Kornudsæd med 5,7 pCt., Do. i Kornudsæd, beregnet i Bygværdi med 6,7 pCt., Do. i Potetesudsæd med 11,8 pCt. og Do. i Bygværdi af den hele Udsæd af Korn og Poteter med 8,3 pCt.

I Søndmøre. Forøgelse i den samlede Kornudsæd med 3,6 pCt., Do. i Kornudsæd beregnet i Bygværdi med 2,5 pCt., Do. i Potetesudsæd med 20,3 pCt. og Do. i Bygværdi af den hele Udsæd af Korn og Poteter med 7 pCt.

For det hele Amt viser sig følgende Resultat:

Den betydelige Nedgang, som sees at have fundet Sted med Hensyn til Kornudsæden i Nordmøre Fogderi, er erstattet ved en tilsvarende Forøgelse i de 2de andre Fogderier, navnlig Romsdals, og vel det, saaledes at der i det Hele viser sig en, rigtignok høist ubetydelig, Forøgelse. For det hele Amt er Kornudsæden, beregnet i Tøndetal forøget med 0,87 pCt. og Do., beregnet i Bygværdi, med 1,1 pCt.

Potetesudsæden er derimod væsentlig forøget i alle Fogderier, allermest i Søndmøre Fogderi. Forøgelsen for det hele Amt andrager til 14,7 pCt.

I den hele Korn- og Potetesudsæd, beregnet i Bygværdi, viser der sig nogen Forøgelse for det hele Amt, nemlig 4,9 pCt., hvilken rammer Romsdals og Søndmøre Fogderier, idet Nordmøre udviser en, forøvrigt ubetydelig Tilbagegang.

Forholdet mellem den samlede Kornudsæd og den samlede Potetesudsæd bliver:

i Nordmøre . .	i 1865	som 59 : 41	og i 1875	som	$54\frac{1}{2} : 45\frac{1}{2}$
i Romsdal . .	i 1865	„ 58 : 42	og i 1875	„	$56\frac{1}{2} : 43\frac{1}{2}$
i Søndmøre . .	i 1865	„ 63 : 37	og i 1875	„	$59\frac{1}{2} : 40\frac{1}{2}$
i det hele Amt .	i 1865	„ 60 : 40	og i 1875	„	57 : 43

Bringer man Forandringen i Folkemængden fra Aaret 1865 til 1875 i Sammenligning med den Forandring, som Korn- og Potetesudsæden er undergaaet, viser sig følgende Forhold.

Folkemængden var:

i Nordmøre	i 1865	34,094	i 1875	37,114	altsaa Forøgelse	3,020	eller	8,9 pCt.
- Romsdal	- —	23,423	- —	25,570	„ —	2,147	-	9,2 „
- Søndmøre	- —	35,787	- —	39,141	„ —	3,354	-	9,4 „
I Amtet	i 1865	93,304	i 1875	101,825	altsaa Forøgelse	8,521	eller	9,1 pCt.

I Nordmøre har efter de meddelte Opgaver Forøgelsen i Potetesudsæd omtrent holdt Skridt med Forøgelsen i Folkemængde, medens Kornudsæden saavelsom den samlede Korn- og Potetesudsæd, beregnet i Bygværdi, staar meget tilbage.

I Romsdal har Kornudsæden ikke ganske holdt Skridt med Folkemængdens Forøgelse, medens Potetesudsæden gaar foran. Den samlede Udsæd af Korn og Poteter, beregnet i Bygværdi, har paa lidet nær gaaet frem i samme Grad som Folkemængden.

I Søndmøre mangler adskilligt paa, at Kornudsæden har holdt Skridt med Folkemængden, medens Potetesudsæden har gjort betydelig større Fremskridt (9,4 pCt. mod 20,5 pCt). Det mangler ikke meget paa, at den samlede Korn og Potetesudsæd, beregnet i Bygværdi, i dette Distrikt har holdt Skridt med Folkemængden, dog bliver Differencen større i Søndmøre, end i Romsdalen.

For det hele Amt mangler meget paa, at Kornudsæden har holdt Skridt med Folkemængden, medens Potetesavlingen er gaaet en god Del foran. Forøgelsen i Bygværdien af den hele Korn og Potetesavling staar for Amtets Vedkommende adskillig under Folkemængdens Forøgelse (4,9 pCt. og 9,1 pCt.

Betræffende Forholdet mellem de forskjellige Kornsorter fremgaar af Opgaverne Følgende:

Ruguds æden var tidligere kun høist ubetydelig og er ikke undergaaet nogen Forøgelse at tale om.

Byguds æden er forøget ganske ubetydelig i Nordmøre og Romsdal, men indskrænket forholdsvis mere i Søndmøre, saaledes at der for det hele Amt viser sig nogen Formindskelse, nemlig $2\frac{1}{2}$ pCt.

Blandkornudsæden er betydelig forøget i alle Fogderier, nemlig i Nordmøre med 61 pCt. i Romsdal med 29 pCt., i Søndmøre med $7\frac{1}{2}$ pCt. og i det hele Amt med henved 20 pCt.

Havreudsæden, der er den hovedsagelige Udsæd i alle Fogderier, — for det hele Amt repræsenterede den i 1865 83,4 pCt. og i 1875 80 pCt. af den samlede Kornudsæd — er temmelig betydelig formindsket i Nordmøre, nemlig med 11 pCt., noget forøget i Romsdal og Søndmøre, nemlig med respektive $3\frac{1}{2}$ pCt. og ikke fuldt 5 pCt. og formindsket i det hele Amt med en Ubetydelighed, nemlig 0,7 pCt.

Udsæden af Hvede og Erter er som Intet at regne.

Beregnes et Aars Avling af Korn og Poteter efter den samme Foldighed, som er lagt til Grund ved Udregning af Avlingen i Aaret 1865, udkommer følgende Resultat.

Til Sammenligning har jeg i nedenstaaende Opgave ogsaa opført den beregnede Avling for sidstnævnte Aar. Det bemærkes, at ved dens Affattelse Udsæden er fradraget den opførte Avling.

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Samlet Kornavling.	Den samlede Kornavling, beregnet i Bygværdi.	Poteter.	Samlet Avling af Korn og Poteter beregnet i Bygværdi.
Nordmøre, beregnet . . .	349	9,001	5,210	65,498	80,058	45,688	74,972	70,679
Do. 1865	289	8,620	3,229	73,697	85,835	48,007	68,733	70,918
+ eller ÷	+ 60	+ 381	+ 1,981	÷ 8,199	÷ 5,777	÷ 2,319	+ 6,239	÷ 239
Romsdal, beregnet	160	6,232	7,379	51,355	65,126	37,042	63,377	58,168
Do. 1865	137	5,782	5,716	49,639	61,274	34,595	56,705	53,497
+ eller ÷	+ 23	+ 450	+ 1,663	+ 1,716	+ 3,852	+ 2,447	+ 6,672	+ 4,671
Søndmøre, beregnet . . .	77	13,335	12,993	64,736	91,141	54,468	87,572	83,659
Do. 1865	113	14,531	12,076	61,806	88,526	53,636	72,735	77,881
+ eller ÷	÷ 36	÷ 1,196	+ 917	+ 2,930	+ 2,615	+ 832	+ 14,837	+ 5,778
Amtet, beregnet	586	28,568	25,582	181,589	236,325	137,198	225,921	212,506
Do. 1865	539	28,933	21,021	185,142	235,635	136,238	198,173	202,296
+ eller ÷	+ 47	÷ 365	+ 4,561	÷ 3,553	+ 690	+ 960	+ 27,748	+ 10,210

Ved Beregningen er følgende Fold lagt til Grund:

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Poteter.
Nordmøre .	6,45	7,58	6,77	6,82	7,63
Romsdal . .	8,61	8,41	7,4	6,62	8,41
Søndmøre .	6,95	6,44	5,58	4,52	6,41

Naar begge Beregninger som anført støttes til den samme antagne Foldighed, stiller Korn- og Potetesproduktionens Fremskridt eller Tilbagegang i Femaaret sig, udtrykt i Procenter, saaledes:

I Nordmøre er den samlede Kornproduktion forringet med 6,73 %, den samlede Kornproduktion, beregnet i Bygværdi, forringet med 4,62 %, Potetesproduktionen forøget med 9,08 % og den samlede Produktion af Korn og Poteter, beregnet i Bygværdi, forringet med 0,34 %.

I Romsdal (Fogderiet) viser sig en Forøgelse i alle 4 Poster (de for Nordmøre nævnte) med respektive 6,29, 7,07, 11,77 og 8,73 %.

I Søndmøre ogsaa Forøgelse i alle 4 Poster med respektive 2,95, 1,55, 20,4 og 7,42 %.

For det hele Amt viser der sig saagodtsom ingen Fremgang med Hensyn til Kornproduktionen — nemlig en Forøgelse i samlet Tøndetal af blot 0,3 % og beregnet i Bygværdi af kun 0,7 %, men derimod en meget betydelig Forøgelse i Potetesproduktionen, nemlig 14 %. Den samlede Korn- og Potetesproduktion, beregnet i Bygværdi, viser en Forøgelse af 5 %, hvilken saagodtsom udelukkende skriver sig fra den stegne Potetesproduktion.

Ved en Sammenligning, som den foran omhandlede, tilkommer imidlertid en Faktor, til hvilken i foranstaaende Beregning ikke er taget Hensyn, nemlig den Forandring som Jordbunden er undergaaet ved Forbedringer eller Vanskjøtsel og hvilken selvfølgelig under forøvrigt lige Veirforhold, vil have Indflydelse paa Foldigheden. Materialier til herpaa at bygge statistiske Beregninger haves ikke. Vistnok antager jeg, at Jordbunden i Almindelighed er noget forbedret, saaat Produktionen i Virkeligheden har gjort noget større Fremskridt, end hvad som fremgaar af Foranførte, men jeg tror ikke, at Forbedringerne paa langt nær ere saa store, at de kunne bøde paa, hvad den samlede Korn- og Potetesproduktion har Underballance under en Sammenligning for Tiaaret med Folkemængden, — Forøgelsen for begge Faktorer er respektive 5 og 9,1 pCt.

Da Foldigheden i 1865 for Nordmøre og Romsdal omtrent udgjorde et Middelsaars, skulde det oven beregnede Udbytte af Korn og Poteter for de nævnte Fogderiers Vedkommende ogsaa repræsentere et Middelsaars Avling efter den benyttede Udsæd; dog med et mindre Tillæg for den Forbedring, som Jordbunden antagelig er undergaaet. For Søndmøre Fogderi derimod stod Aarsvæxten i 1865 endel under et almindeligt Aars, hvorfor et lidet Tillæg bør ske, naar et omtrentligt Middelsaars Avling skal udfindes. Beregnes den almindelige Fold for Fogderiet til 4,8 for Havre og 7 for Poteter, udkommer som et Middelsaars Kornavling, beregnet i Bygværdi, 57,000 Tønder og samlet Korn- og Potetesavling i Bygværdi 89,500 Tdr. — Udsæden fradraget.

Et Middelsaars Avling skulde efter det Anførte for det hele Amt — Udsæden fradraget — udgjøre i Kornavling, beregnet i Bygværdi, 139,700 Tdr. eller med et Tillæg for den antagelige Forbedring, som Jordbunden er undergaaet i Tiaaret, 140,000 à 143,000 Tdr. og den samlede Korn- og Potetesavling, beregnet i Bygværdi, ca. 219,000 Tdr. eller med Tillæg som oven 219,000 à 222,000 Tdr.

Beregnet efter Udsæden i 1875 og den af Lensmændene for Aaret opgivne Foldighed, skal Korn- og Potetesavlingen — efter Fradrag af Udsæden — i nævnte Aar i Virkeligheden omtrentlig have udgjort:

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Samlet Kornavling.	Samlet Kornavling, beregnet i Bygværdi.	Poteter.	Samlet Korn- og Potetesavling, beregnet i Bygværdi.
Nordmøre	663	12,373	6,289	77,916	97,241	56,408	73,479	80,901
Romsdal	192	7,886	8,926	60,224	77,228	44,205	70,089	67,568
Søndmøre	92	17,357	15,444	78,216	111,109	66,884	102,763	101,145
Amtet	947	37,616	30,659	216,356	285,578	167,497	246,331	249,614

Dette udgjør for alle Distrikter betydelig mere end et antaget Middelsaars Avling. Overskudet andrager til: I samlet Kornavling beregnet i Bygværdi for Nordmøre til ca. 11,000 Tdr., Romsdal ca. 7,000 Tdr., Søndmøre ca. 10,000 Tdr. og det hele Amt ca. 28,000 Tdr. og i samlet Korn- og Potetesavling, beregnet i Bygværdi, for Nordmøre til ca. 10,500 Tdr., Romsdal til ca. 9,500 Tdr., Søndmøre til ca. 10,500 Tdr. og for det hele Amt til omkring 30,000 Tdr.

Man kan ved første Øiekast fristes til at betvivle Muligheden af en saa betydelig Forskjel, men blot en liden Forøgelse i Foldigheden vil paa Grund af den betydelige Udsæd bevirke store Kvanta Tillæg i Avl, og er det at mærke, at Aarsvæxten i 1875 i Virkeligheden stod betydelig over et Middelsaars Udbytte. I Aarsberetningen er Udbyttet for Nordmøre ansat til et godt Aars, i Romsdal til nær et godt Aars og i Søndmøre til noget over et Middelsaars.

Efter den foran beregnede Avling af Korn og Poteter i almindelige Aar udkommer i Forhold til Folkemængden i 1875 — 2,18 Td. Bygværdi og efter den beregnede lignende Avling i Aaret 1875 — 2,45 Td. Bygværdi pr. Individ.

Gjennemsnitsfolden for den antagne Avling i 1875 udgjør:

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Poteter.
Nordmøre . .	11,4	10	8	7,9	7,5
Romsdal. . .	10,1	10,4	8,7	7,6	9,2
Søndmøre . .	8,0	8,1	6,4	5,3	7,3

Kornavlingen har i Periodens 4 første Aar været beregnet i Aaret 1871 til et Middelsaars, 1872 og 1873 til et godt Aars samt 1874 til neppe et Middelsaars Udbytte, særlig var Avlingen sidstnævnte Aar ringe i Nordmøre.

Potetesavlingen var i 1871 meget ringe, mangesteds ikke mere end halv. Avlingen i 1872 var rig af Fold, men en stor Deel af Avlen bortraadnede, Avlingerne i 1873 og 1874 vare meget under middels og Avlingen i 1875 omtrent middels, ligesom Sygdom da kun forekom i mindre Grad.

Om den Kornforsyning, som Distriktet tiltrænger andensteds fra, foreligger desværre ikke saadanne Opgaver, at jeg derom kan meddele bestemte detaillerede Oplysninger; imidlertid er det sikkert, at Tilførselen i Aarenes Løb er øget særdeles betydelig. Stigning i større Grad maa jo ogsaa være en nødvendig Følge af, at Tilvæxten i Folkemængde betydelig har overfløiet Distriktets egen Produktion, men ogsaa en anden Omstændighed har meget og antagelig endmere bidraget dertil, nemlig de i betydelig Grad stegne Krav til en bedre Levemaade. Fogden i Nordmøre bemærker specielt, at der i Distriktet nu forbruges ulige større Kvanta af finere Melsorter (navnlig Grynmel) end tidligere, et Forhold som vistnok finder Sted i næsten tilsvarende Grad i Romsdals Fogderi og vel ogsaa for en Del i Søndmøre.

Nordmøre Foged antager, at Distriktet nu i almindelige Aar tiltrænger betydelig mere end i forrige Periode i Tilførsel af Korn og i Gjennemsnit mindst omkring 30,000 Tønder. Mig forekommer Opgaven vistnok temmelig strid, men paa den anden Side vil det ogsaa være indlysende, at en overordentlig Forøgelse i Tilførselen her maa være nødvendig, naar sees hen til, at Distriktet, der allerede for 10 Aar siden tiltrængte tilført flere Tusinde Tønder Korn, i sidste Tiaar skal være gaaet flere Hundrede Tønder tilbage i Kornudsæd, medens Folkemængden er stærkt forøget, og Levemaaden er meget forbedret.

Forøvrigt finder jeg her udtrykkelig at burde bemærke, at den saa stærkt stegne Tilførsel ikke er noget Bevis paa Distriktets Tilbagegang i Almindelighed, men blot paa et Omslag i Driften, da Distriktet har taget sig op i Gaardsbedriftens anden Branche, Fædriften.

Naar den almindelige Kornindførsel til Fogderiet i min forrige Beretning er anført at skulle være blot en liden Brøkdel af foranførte Kvantum, maa dette skrive sig fra en Misforstaaelse eller en Skrivfeil, hvis nærmere Sammenhæng jeg forøvrigt ikke nu nærmere kan forklare, da jeg ikke har de da benyttede specielle Beretninger forhaanden. Indførselen i Femaaret 1865—1870 maa dog antages at have udgjort ialfald halv saa meget som i den følgende Femaarsperiode.

Fogden i Søndmøre ansætter Kornindførselen til Distriktet i almindelige Aar til 15,000 Tønder, eller 2,000 Tønder mere end Distriktet antoges at tiltrænge i forrige Periode.

For Romsdals Fogderi har jeg ikke modtaget nogen Opgave over Tilførselen. I forrige Beretning var den almindelige Tilførsel opgivet til 6,000 Tønder. Formodentlig er Kvantummet nu noget større.

Tilførselen bestaar for den største Del i Byg, dernæst kommer Rug.

Det hele Amt skulde efter Foranførte nu for Tiden i almindelige Aar tiltrænge en Korntilførsel af ca. 50,000 Tønder. Naar Aarsudbyttet af Korn i 1875 er beregnet at overstige det almindelige med ca. 28,000 Tønder, skulde man tro, at Indførselen for vedkommende Aar derved skulde være indskrænket med et tilsvarende Kvantum, eller omkring en Halvpart af den sædvanlige, men saa viser sig i Virkeligheden ikke at være Tilfældet, da Forbruget voxer med de gode Aar, ligesaavel som det afknappes i mindre gode. At betydeligere Nedgang i Tilførselen har fundet Sted i vedkommende Aar er forøvrigt en given Sag.

Tilførselen falder for den allerstørste Del paa Kystbygderne; af de indre Bygder hjælpe enkelte sig nogenlunde selv, idet Indførselen af de værdifuldere Kornsorter, hvoraf gjennemgaaende ikke avles tilstrækkeligt, omtrent opveies ved Overskud af Havre. Som saadanne omtrent selvhjulpne Distrikter er opgivet Surendalen og Halse i Nordmøre, Eid og Vold i Romsdalen samt Nordalen og Stranden i Søndmøre. At en og anden af de øvrige indre Bygder kan befinde sig i samme Forhold eller ialfald nær dette, er jeg imidlertid tilbøielig til at tro, uanseet at de indkomne Opgaver ikke udvise det.

I Regelen er Potetesavlingen tilstrækkelig ikke alene til Distriktets Behov, men ogsaa til ialfald for en væsentlig Del at forsyne Amtets 3 Byer.

Udsæden pr. Maal af de 3 vigtigste Kornsorter, Byg, Blandkorn og Havre antager jeg efter de af Lensmændene afgivne Opgaver kan ansættes til følgende Skjeppeantal, som den almindeligst brugelige og overhovedet den gjennemsnitlige:

	Byg.	Blandkorn.	Havre.
Nordmøre	2	3	3,5
Romsdal	2	3	4
Søndmøre	3	5	6

Som det vil sees, saaes i Søndmøre meget tykkere, end i de andre Fogderier. Søndmøre Foged har herom bemærket, at Forholdet sædvanligvis forsvares ved, at den kolde og raa Vaar i Almindelighed giver Ugræsset Overhaand, dersom Sæden ikke spirer meget tæt frem, men at paa den anden Side den stærke Udsæd dog ogsaa medfører Uleilighed, navnlig i de i Distriktet sædvanlig fugtige Sommere, og at den neppe i det Hele svarer til Øiemedet.

Den tykkere Udsæd i Søndmøre Fogderi afgiver Forklaringsgrunden til, at Foldigheden der, sammenlignet med de andre Fogderier, viser sig betydelig mindre, et Forhold, som ved første Øiekast kunde være skikket til at fremkalde den urigtige Tro, at Distriktet skulde staa saa langt under de andre i Frugtbarhed. Som et Exempel kan nævnes, at 6 Skjæpper, udsaaet paa 1 Maal, med 5 Fold vil give 30 Skjæpper i samlet Avl og fradraget Udsæden 24 Skjæpper, medens 4 Skjæpper, udsaaet paa 1 Maal, med 7 Fold vil give 28 Skjæpper eller, fradraget Udsæden, netop det samme Kvantum, som oven nævnt, nemlig 24 Skjæpper. At altfor tætte Agre vil give en forholdsvis mindre god Kvalitet er en bekjendt Sag.

Potetesudsæden varierer stærkt i de forskjellige Bygdelag; i Nordmøre fra 13 Skjæpper pr. Maal i Halse til 32 Skjæpper pr. Maal i Aure; i Romsdal fra 9,2 Skjæpper i Eid til 24 i Frænen og Akerø; i Søndmøre fra 13,2 Skjæpper i Hjørundfjord til 26 i Ørskoug. Gjennemsnitsudsæden bliver mellem 18 og 20 Skjæpper pr. Maal. Grunden til den store Forskjel i Udsæden ligger mest i den større eller mindre Udstrækning, hvori Frugten kløves ved Sætningen.

En Smule større Interesse end før spores med Hensyn til Havedyrkningen, der forøvrigt staar paa et meget lavt Trin.

Fogden i Søndmøre antager, at der af Nyland i Perioden er opbrudt ca. 3,500 Maal. Tilsvarende Opgave haves ikke for de andre Fogderier.

Amtets Landbrugsskole blev ifølge Amtsformandskabets Beslutning af 30te Mai 1872 nedlagt fra det paafølgende Aars Høst, en Foranstaltning, som jeg, og Mange med mig, meget beklager.

Af Foreninger med Formaal at ophjælpe Gaardsbrugsbedriften havdes i Perioden:

Romsdals Amts Landhusholdningsskab med Hovedbestyrelse i Romsdals Fogderi og Underafdelinger i de 2 andre Fogderier. Selskabet har virket i forskjellige Retninger med Statsbidrag, Bidrag af Amtskommunen og Medlemskontingent af tilsammen omkring 300 Spd. om Aaret, — og Romsdals Fogderies praktiske Landhusholdningsselskab, der har virket uden noget offentligt Tilskud. Begge Selskaber har udrettet meget Godt i Forhold til de til sammes Raadighed staaende indskrænkede Midler.

I flere af Amtets Herreder haves mindre Landboforeninger, der dog ikke staa i nogen planmæssig Forbindelse med nogen af de større Selskaber. Upaatvivlelig have ogsaa de bidraget ikke uvæsentlig til at vække og styrke Interessen for Landboväsenet og med Hensyn til samme at udbrede gavnlig Kundskab i forskjellige Retninger; men beklageligt er det, at mange saadanne i Tidens Løb ere hensygnede, hvortil Grunden formentlig nærmest maa søges i Mangel paa kyndig Ledelse.

Med Hensyn til Matrikulrevisionen for dette Amt meddeles, at Amtskommissionen har fordelt Skylden mellem Fogderierne saaledes:

For Nordmøre	tidligere	4,468	Daler	4	Ort	9	Sk.	efter	Amtskommissionens	Fordeling	5,179	Daler	4	Ort	14	Sk.
- Romsdal	„	3,184	—	4	„	12	-	„	—	—	3,558	—	2	„	20	-
- Søndmøre	„	6,835	—	2	„	12	-	„	—	—	5,750	—	3	„	23	-

Denne Kjendelse er indanket for Hovedskylddelingskommissionen uden at samme endnu har afgivet Beslutning.

I den medfølgende Tabel er indtaget Opgave over Folkemængde, Matrikulskyld og Udsæd for hvert Herred.

b. Fædriften.

At denne Næringsgren har gaaet fremad i Femaarsperioden er uomtvisteligt, og rimeligt er det vel, at Fremskridtet er forholdsvis større i denne Periode, end i de nærmest forudgaaende.

Befolkningen har ogsaa i den gjennem hele Perioden stedfindende rivende Afsætning paa Fedevareprodukter til forhen ukjendte høie Priser havt en kraftig Spore til at udvikle sin Produktion.

Foruden at Kreaturantallet gjennemgaaende er forøget, hvilket nærmere vil blive paavist ved de senere indtagendes Opgaver, er ogsaa Forbedringer i større og mindre Grad indtraadt i Stellet i det Hele.

Med den tidligere saa almindelige Knapfodring har det efter de modtagne Beretninger ogsaa i den heromhandlede Periode gjennemgaaende vist sig en Forandring til det Bedre, — enten nu Aarsagen ligger deri, at Perioden har frembudt jevnt gode Aaringer, eller at Befolkningen mere har faaet Øinene op for det lidet lønnende i en knap og daarlig Fodring. Jeg vil haabe og tro, at det Sidste har medvirket ligesaavel som det Første, men jeg kan ikke frigjøre mig for Frygten for, at mange Gaardmænd ved de flere paa hinanden fulgte gode Aaringer har ladet sig forlede til at paasætte flere Kreature, — jeg mener navnlig Storfæ, — end han i Længden kan staa ud med at føde paa ordentlig Maade. Igjen at nedsætte Besætningen vil forekomme Mange som et Tilbageskridt, hvorfor man kvier sig, og hvormed der opsættes i det Længste og ofte forlænge.

Ved Bygningen af nye Kvægstalde lægges Vind paa at faa disse lysere og i det Hele sundere for Kvæget. I denne Retning har Udskiftningerne ogsaa medført sin Nytte, idet samme har medført en hel Del Udflytninger, hvorved gamle og uhensigtsmæssige Kvægstalde, som ellers i lange Tider vilde være forblevne i samme Stand, ere blevne erstattede med nye og mere hensigtsmæssige.

For Forbedringen i Smør- og Osttilvirkningen er virket ved flere, i Forbindelse med Dyrskuer afholdte og af Præmieuddeling ledsagede Udstillinger, saavelsom ved Piger, der efter Foranstaltning af Amtets 2de Landhusholdningsselskaber ere oplærte paa Meieriskoler og udsendte i Bygderne for at veilede Befolkningen. Sidstnævnte Foranstaltning var forøvrigt i Perioden i sin første Begyndelse, saa deraf endnu ikke har været Tid til at opnaa synderlige Resultater.

Den i min forrige Beretning under Afdelingen „Jordbruget“ omtalte Fjeldslaat, der i Regelen giver liden Løn for Arbeidet, opgives at være i noget Aftagende. Selvfølgelig gjælder dette de mindst lønnende Slaatter.

Til Racernes Forædling er der i Perioden ikke truffet særegne Foranstaltninger af nogen Betydning. Imidlertid har det bedre Stel og Befolkningens voxende Sands for og Kyndighed i Valget af gode Avlsdyr blandt Distriktets egne Racer ogsaa her bidraget til Fremskridt, hvortil de mange afholdte Dyrskuer forbundne med Foredrag af Fagmænd har ydet god Medvirkning.

Om Distriktets (Søndmøres) Storfærace ytrer Søndmøres Foged i sin Beretning:

„Det turde være tvivlsomt, hvorvidt det paa Agerbrugets og Fædriftens nuværende Standpunkt skulde være heldigt at anskaffe Avlsdyr af fremmed Race. Beiterne ere meget ofte af den Art, at store, mindre fjeldvante Dyr aldeles ikke kunne benytte dem, og saadanne vilde vel ogsaa om Vinteren fordre et Pas og et Stel, som nu i Almindelighed paa Grund af flere Omstændigheder kun paa de færreste Steder kan paaregnes. Paa den anden Side er vor Distriktsrace ikke daarlig og leverer i Forhold til hvad den fortærer ikke lidet Melk. Af og til findes blandt dem Dyr, der neppe giver Thelemarksracen noget efter. Men Racen har den store Feil, at den ikke er konstant. Selv om større Omhyggelighed anvendes ved Tillægget, resikerer man at faa en middelmaadig Ko, hvor der var al Grund til at vente en god“.

Som omtalt i min forrige Beretning, er Krydsning med Ayrshireracen forsøgt (i Romsdal) ligesom endel Thelemarkskjør er indført (til Romsdal og Nordmøre). Saavel Helblods- som Blandingsdyr af disse Racer ere i Perioden udbredte hist og her, og jeg har ikke hørt andet, end at man med Dyr af Blod af sidstnævnte Race har været særdeles vel tilfreds i enhver Henseende, medens Dommen om Dyr med Blod af den anden Race lyder meget forskjellig og paa flere Steder langtfra er rosende; men forøvrigt har nok Bønderne i Regelen fornemmelig holdt sig til Bygdernes gamle Racer og de nyes Indførelse maa derfor endnu blot betragtes som et Forsøg.

Hesteracen har vistnok gaaet adskilligt tilbage, en Følge af det forcerede Salg under de i Periodens første Aar raadende enorme Priser, hvorved Distriktet berøvedes sine bedste Avlsdyr og jevnlig kun beholdt tilbage de mindst værdifulde og saaledes ogsaa daarligste, og til Avlsdyr mindst skikkede, Heste. Dertil kommer, at man paa Grund af de høie Priser i flere Aar har paasat i Almindelighed hvert eneste Føl uden Hensyn til dets Mangler, idet nemlig endog lidet lovende Føl have staaet i en overdreven Pris. At det sidst antydede Forhold vil faa en skadelig Indflydelse paa Racen, har man ialfald Grund til at nære Frygt for.

Om de til Faareracens Forædling indførte Cheviot- og Blackfacedyr, hvorom jeg gav Meddelelse i min forrige Beretning, ytrer Søndmøres Foged, at han befrygter, at Stellet i Almindelighed ikke er saa godt, at en større varig Forbe-

dring herved kan ventes opnaaet. Antageligen har man mindre Grund til at nære saadan Frygt for de 2de andre Fogderiers Vedkommende.

Den i 1873 emanerede Lov om Indskrænkning i Adgangen til at slippe Hingste, Tyre og Springvædre paa fælles Beite er allerede bragt til Anvendelse hist og her især for Vædres Vedkommende, og tør derved paaregnes adskillig Forbedring.

Ifølge de under Folketællingerne indhentede Opgaver, der findes sammendragne i de af det statistiske Bureau udarbeidede Tabeller, har Kreaturholdet i hvert af Aarene 1865 og 1875 udgjort:

(Det bemærkes at Udregningen af beregnet Antal Kjør er skeet efter den i de statistiske Tabeller brugelige Beregningsmaade, nemlig efter Forholdet 1 Ko = $^1/_2$ Hest = 6 Faar = 6 Gjeder = 2 Svin.)

	Heste.	Storfæ.	Faar.	Gjeder.	Svin.	Samlet Kreaturhold, beregnet i Kjør.
Nordmøre, 1875	3,031	27,456	66,694	6,437	2,997	47,205
Do., 1865	2,936	24,612	63,240	6,864	2,450	43,393
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 95	+ 2,844	+ 3,454	÷ 427	+ 547	+ 3,812
Romsdal, 1875	2,532	18,699	47,278	3,531	1,656	33,059
Do., 1865	2,359	16,232	42,839	2,021	1,376	29,115
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 173	+ 2,467	+ 4,439	+ 1,510	+ 280	+ 3,944
Søndmøre, 1875	4,279	38,553	65,876	20,969	3,872	63,521
Do., 1865	3,819	36,247	64,153	16,253	3,507	59,039
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 460	+ 2,306	+ 1,723	+ 4,716	+ 365	+ 4.482
Amtet, 1875	9,842	84,708	179,848	30,937	8,525	143,785
Do., 1865	9,114	77,091	170,232	25,138	7,333	131,547
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 728	+ 7,617	+ 9,616	+ 5,799	+ 1,192	+ 12,238

Udtrykt i Procenter stiller Forholdet med Hensyn til Fremskridt eller Tilbagegang i de respektive forløbne 10 Aar sig saaledes:

I Nordmøre er Antallet af Heste forøget med 3,24 pCt., af Storfæ med 11,56 pCt., af Faar med 5,46 pCt. og af Svin med 22,32 pCt., medens Antallet af Gjeder er formindsket med 6,22 pCt. I Antallet af beregnede Kjør viser sig en Forøgelse af 8,78 pCt., der omtrent svarer til Folkemængdens Forøgelse.

I Romsdal viser sig Forøgelse for alle Slags Kreature: for Heste med 7,33 pCt., for Storfæ 15,2, for Faar 10,46, for Gjeder 74,23, for Svin 20,35 og for beregnede Kjør 13,55 pCt., altsaa i det Hele en Fremgang, der i sig selv er særdeles betydelig og meget overskrider Folkemængdens Forøgelse.

I Søndmøre viser sig ogsaa Forøgelse for alle Slags Kreature: for Heste 12 pCt., Storfæ, 6,36, Faar 2,69, Gjeder 29,02, Svin 10,40 og for beregnede Kjør 7,57 pCt.

For det hele Amt udgjør Forøgelsen i Tallet af beregnede Kjør, 9,3 pCt. eller 0,2 pCt. mere end Folkemængdens Forøgelse. Tages imidlertid Hensyn til de Forbedringer, som visselig overalt i Tiaaret i ikke ringe Grad er indtraadt i Produkternes Tilvirkning og Stellet i Almindelighed, er Fædriftens Fremskridt gaaet en god Del foran Folkemængden. For at Summen af beregnede Kjør skulde kunne afgive et sandt Billede paa den virkelige Fremgang i Fædriften i det Hele, maatte det Forhold, hvorefter Beregningen er skeet ogsaa omtrent svare til Værdien af Afkastningen eller Indtægten for hvert Kreaturslags. Taget i denne Forstand, formener jeg, at Storfæet, — der afgiver den med Hensyn til Afkastning og Pengeindtægt allerværdifuldeste Faktor, — ikke paa meget nær er kommen til sin Ret. Er dette rigtigt, hvilket jeg tror, har for Nordmøre, hvor Antallet af Storfæ er forøget med 11,56 pCt., medens Forøgelsen i Antallet af beregnede Kjør blot er 8,78 pCt. og for Romsdal, hvor Antallet af Storfæ er forøget med 15,2 pCt., medens Forøgelsen for beregnede Kjør er 13,55 pCt., Fremskridtet, særlig i førstnævnte Fogderi, i Virkeligheden været en Del større, end Beregningen skulde hentyde paa. For Søndmøre, med Forøgelse for nævnte Faktorer med respektive 6,36 og 7,57 pCt., skulde det her anførte gjøre sig gjældende i modsat Retning, dog, da Forskjellen kun er ringe, blot ubetydeligt.

For de specielle Kreaturslags viser sig følgende Resultat (for det hele Amt).

Antallet af Heste forøget med 7,99 pCt. altsaa ikke langt fra lig Folkemængdens Forøgelse. Denne Forøgelse antages indtraadt i Periodens sidste Aar, idet de i de forudgaaende 3 à 4 Aar raadende høie Hestepriser — hvorom før meldt — bevirkede Salg af Heste i den Grad, at Distriktet selv havde knap Forsyning til den forefaldende Drift. Efter Opgaverne til min forrige Femaarsberetning skulde saa-

ledes Hesteantallet i Aaret 1870 endog have været en god Del mindre end i 1865. Paa Grund af det omtalte Forhold, og da Distriktet (taget i sin Helhed) selv opaler sin Forsyning af Heste, udgjør af det anførte Antal en betydelig Del Ungheste og Føl. Af det hele Hesteantal i 1875 — 9,842 var saaledes 2,882, eller henved 30 pCt. Ungheste under 3 Aar og Føl.

Antallet af Storfæ er forøget med 9,88 pCt. eller noget mere end Folkemængden. Af det samlede Antal i 1875 nemlig 84,708 var 1,994 Tyre, Oxer, og Stude, (2 Aar og derover) 61,534 Kjør og 21,180 Ungnøt og Kalve.

Antallet af Faar forøget med 5,65 pCt.

Antallet af Gjeder forøget med 23 pCt., en Forøgelse, som udelukkende skriver sig fra Romsdals og Søndmøre Fogderier, hvor saaledes Holdet af Gjeder har taget et betydeligt Opsving. Det er vistnok i de aller sidste Aar, at Gjeden, som i de Fredningsloven af 1860 nærmest paafølgende Aar kom i almindelig Miskredit, igjen er kommen i Yndest.

Antallet af Svin er forøget med 16,25 pCt.

Den gjennemsnitlige Værdi pr. Stk af de forskjellige Slags Kreature for Aaret 1875 er angivet saaledes:

Paa Arbeidsheste. I Nordmøre fra 240 til 400 Kroner, almindeligst omkring 340 Kroner, i Romsdal fra 200 til 320 Kroner, almindeligst 260 Kroner, i Søndmøre: 120 Kroner i Sandø, 140 Kroner i Herø, 160 Kroner i Ulfsten og forøvrigt almindeligst 260 Kroner.

Sammenlignet med Femaaret tilbage sees Hestepriserne i Regelen at være forøget med henved det Dobbelte.

Paa Melkekjør i Nordmøre jevnligst omkring 72 Kroner, i Romsdal jevnt 64 Kroner, og i Søndmøre jevnt 52 Kroner undtagen i Borgund og Skoue, hvor Prisen gaar op til 80 Kroner.

Paa Faar i Regelen 8 Kroner.

Paa Gjeder almindeligst 10 Kroner.

Det gjennemsnitlige Melkeudbytte pr. Ko synes efter de meddelte Opgaver at dreie sig omkring en 800 à 900 Potter, i Nordmøre nærmest det sidste og i de 2 andre Fogderier nærmest det første Tal. For de mere fremskredne Gaardbrugere er det almindeligste omkring 1,100 Potter, i Nordmøre en Hundrede Potter mere. At faa frem rigtige Opgaver over Melkemængden er forøvrigt meget vanskeligt, selv med den bedste Villie hos vedkommende Funktionærer. Skal man forsøge en Sammenligning fra Femaar til andet mellem de samme Bygder, eller Nabobygder imellem, bliver man i Regelen staaende fast ved, at de Resultater, man har faaet frem, i større og mindre Grad ere feilagtige. Fogden i Søndmøre bemærker med Hensyn til Opgaverne for hans Distrikt, (de specielle), at de hyppigt ere for stride.

At Melkemængden almindelig er forøget i Femaaret holder jeg mig forvisset om, ligesom dette fremgaar af Beretningerne.

Om Salget af Fedevarer, som jo for mange Bygder er af stor Betydning, haves ikke Sumangivelser, men det er oplyst at

Salget af Smør er af megen Betydning for Herrederne Rindalen, Sundalen og Øxendalen i Nordmøre, Veø, Gryten, og Vold i Romsdal, samt Sunelven, Nordalen, Stranden, Ørskoug, Skaue og Hjørundfjord i Søndmøre. Naar undtages Kystdistrikterne foregaar Salg ogsaa i adskillige Kvanta fra de andre Herreder, og kanske at et og andet kan staa omtrent ligesaa gunstigt forsaavidt, som de foran nævnte.

Smørpriserne i 1875 ere opgivne i Nordmøre jevnt at have været Kroner 11—20, i Romsdal Kroner 11—20 à 10—40 og i Søndmøre jevnligst Kroner 10—40.

Salg af levende Kreature er af megen Betydning for Sundalen, Gryten, Veø, Næsset, Sunelven, Skaue og Hjørundfjord, ogsaa af megen Betydning for flere andre Herreder.

Kjød sælges ogsaa fra mange Bygder.

Melkesalg sker fra de Byerne nærmest liggende Bygder i betydelige Kvanta.

Søndmøre Foged oplyser, at Hjørundfjord efter Opgaven for Femaaret afsætter aarlig for omkring 41,000 Kroner af Fedevarer, og at Sunelven, Stranden, Nordalen og Ørskoug afsætter Tilsvarende i Forhold til Kvægholdet.

Ved Udregning efter Amtets samlede Skyld ved Udgangen af 1875 og det for Aaret opgivne Kreaturhold falder i Gjennemsnit pr. Skylddaler 0,7 Hest, 5,8 Storfæ, 12,4 Faar, 2,2 Gjeder, 0,6 Svin samt Korn og Potetesavling $15^1/_2$ Td. Bygværdi.

I hermedfølgende Tabel er herredsvis angivet Kreaturholdet ved Udgangen af 1875 samt Melkemængden i samme Aar.

c. Skovdriften.

Forholdet med Forsyning af Skov er yderst forskjelligt endog Naboherreder imellem, hvorfor jeg har anseet det rettest at indtage omtrent i sin Helhed de af Amtets Fogder angaaende denne Materie afgivne Indberetninger.

Beretningerne ere saalydende:

Nordmøre:

Kun undtagelsesvis findes der i Rindal lidt Granskov, medens de gjængse Træsorter ere Furu, Bjerk, Older, Hassel og tildels Ask samt Silje eller Pil. Af Kystdistrikterne er Kvernæs paa det nærmeste og Edø eller Smølen ganske blottet for Skov og af Sundal er det kun øvre Del, der har nogenlunde tilstrækkelig Naaleskov, hvorimod i nedre maa indkjøbes Byggematerial og Brændsel. Stangvik, Thingvold og Rindal har ligetil de senere Aar havt de bedste Furuskove, men nu ogsaa en stærkere Udskibning, saaledes som vil sees af efterstaaende Opgave derover m. M. i Gjennemsnit for Femaaret:

Øxendal	50	Tylter	12	Alens	7″	à	20 Kr.
Thingvold	751	—	5	—	10 à 12″	à	10 Kr.
Strømsnæsset	200	—	5	—	14″	à	12 Kr.

Tustern	160 Tylter.		
Halse	300	—	fra 5—10 Alens 7 à 8 til 12 à 20″ fra 32 til 76 Kr.
Stangvik	4,860	—	- 4—12 Alens 4—10″.
Surendal	353	—	- 5—10 — à Kr. 8. 80 Øre.
Rindal	574	—	- 5—10 — à Kr. 8. 80 Øre.
	7,248 Tylter,		
mod i foregaaende Femaar .	. 5,060	—	

altsaa mere 2,188 Tylter Sagtømmer aarlig, hvortil kommer for Aure 50 ansat efter foregaaende Femaar i Mangel af nærmere Opgave. I 1875 sees Tømmerhugsten at have været meget større.

Saaledes i Sundal 500 Tylter aavirket i en til Udhugst indkjøbt Skovstrækning, der kun for en ringe Del kunde faaes fremflødet formedelst lav Vandstand.

i Thingvold 945 Tylter foruden 176 Tylter Træer i en Udhugststrækning.

i Strømsnæsset 325 Tylter.

i Stangvik 6,100 Tylter, hvoraf en væsentlig Del falder paa de til Udhugst solgte Skove af Røkkum og Mulvik.

i Tustern 600 Tylter.

Denne forøgede Hugst, trods Skovenes foregaaende Udtyndning, kommer vel for en Del af, at Lastepriserne have staaet høit, men hovedsagelig er den en Følge af de Salg til Udhugst, som i senere Aar er blevet mere gjængse og som naturligvis er beklageligen forstærkede Skridt til Skovenes Bane saameget mere, som det vanskelig kan undgaaes eller ventes andet, end at under saadan forceret til visse Aar indskrænket Drift, medtages eller beskadiges en større Del af de yngre, ei under Afhændelsen indbefattede Træer, end naar Hugsten udøvedes med varsom Haand af vedkomkommende Eiere.

Jevnsides med hin udvidede Lasthugst have Skovene ogsaa maattet afgive sin stærke Beskatning til Forarbeidelse af Tøndestav og Fiskekasser, der have staaet i saa høie Priser, at Arbeidet har lønnet sig godt og derfor været drevet i en udvidet Grad.

Til Forarbeidelse af Tøndestav er ogsaa anvendt Or og Birk og tildels Asp, men hovedsagelig har Materialet været Furu, væsentlig af yngre væxterlig Skov.

Af Tøndestav er opgivet i 1875 at være tilvirket for Stangviks Vedkommende 390,000
og for Halse 58,000
samt til Fiskekasser i Stangvik opskaaret 20 Tylter Tømmer $4^1/_2$ Alens 7 à 8″.

Iøvrigt savnes Opgaver, men det er vist, at Tilvirkningen har været af større Betydenhed.

De fleste af Besvarelserne stadfæste ogsaa, at Skovene i Femaaret ere gaaede mærkbart tilbage, og dette kan vanskelig ventes anderledes al den Stund de forhøiede Priser paa Trævirke for mange har været en Fristelse til forceret Drift, og derhos Spekulation i Skovkjøb er fremtraadt i en Retning, hvormed Skovens forsvarlige Behandling er en uforenelig Sag. Dette eller Skovenes fortgaaende Aftagen er et for Fremtiden saa betænkeligt Forhold, saa at Bestræbelserne for saavidt muligt at bevirke en forsynligere Skovskjøtsel visselig er en saa vigtig Sag, at den ikke taaler længere Henskyden.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Endelig tillader jeg mig at bemærke, at saavidt mig bekjendt, er der fra det Offentliges Side for dette Fogderies Vedkommende ikke foretaget noget til Undervisning angaaende Torvmyrenes Behandling. Medens Kvernæs og Smølen saagodtsom udelukkende er henvist til Torv som Brændsel, findes der næsten i alle Distrikter Myrer, der kunne afgive tjenlig Torv, hvis udvidede Anvendelse vilde blive til ønskværdig Lise for Skoven.

Vedpriserne ere stegne over det dobbelte; thi medens før Kr. 7. 60 pr. Favn Alens Birk og Kr. 5. 60 for Or og Furu ansaaes for god Betaling. var en Favn Birk for et Par Aar siden op i Kr. 16 og Furu Kr. 12 og kan formentlig Middelprisen ansættes til Kr. 12 pr. Favn Birk og Kr. 8 for Or og Furu.

Af det i øvre Del af Sundal og Opdal indkjøbte Tømmer maa Flødning foregaa gjennem Driva, ligesom Mesteparten af Tømmer eller Last i Surendal og Rindal føres gjennem mindre Vasdrag og flødes videre efter Surnas Hovedvasdrag.

I Thingvold sees Flødning foregaaet over Haneimsvandet til Musingsætvaagen i 1874 af 220 og i 1875 af 296 Tylter.

Romsdal:

I Fogderiets 2 udensundske Thinglag, der dannes af Præstegjeldene Akerø, Frænen og Bud, kan der ikke siges at være nogen Skov af Furutrær. Kun faa Gaarde have saameget af Furu, at de have nok til eget Brug. Omtrent den halve Del af Frænen har dog Birkeskov saavel til eget Brug som for endel til Salg. I den øvrige Del af Frænen og Akerø udgjør Torv det hovedsagelige Brændematerial. Men denne tilvirkes paa en særdeles tarvelig Maade og vilde derfor vinde meget i Godhed ved tidsmæssig Tilvirkning. I Bud benyttes udelukkende Torv.

I Eid (Volds Thinglag) er Naaleskoven i mærkeligt Aftagende. Hugst af Skibstømmer, der afhændes til høie Priser, foraarsager især dette. I Femaaret er saaledes solgt Tømmer og Brændeved for ca. 28,000 Kroner. I Volds Sogn (Volds Thinglag) findes kun Furuskov paa to Gaarde. Her afhændes derfor intet uden Næver, Bark og Ved af Birk (5 à 600 Favne). I Gryten er ogsaa Tømmerskoven gaaet tilbage, hvorfor man mener, at det ikke vil vare længe, førend Distriktet bliver nødsaget til at hente Tømmer andetstedsfra. Brændeved og til Gjærdefang findes derimod endnu til Over-

flod, ligesom ogsaa andre Skovprodukter ere tilstrækkelige til Behovet.

I Veø klages der ligeledes over, at Skovene i Femaarsperioden ere adskilligt formindskede ved Udhugst og Salg af Skibsmaterialier. Imidlertid har man dog endnu nok af Skibs- og Bygningstømmer samt Brændeved og til Gjærdefang. Det samme er Tilfældet i Næsset og Bolsø. I Næsset tilvirkes desuden ikke ubetydeligt af Tøndebaand, der afsættes til Kristianssund, Molde og Aalesund.

Vestnæs er det eneste Distrikt, hvor der endnu haves Overflod baade til Salg og eget Behov. I dette Distrikt tilvirkes ogsaa noget Torv (paa 19 Gaarde); ellers er Torv ikke i Brug i de indre Distrikter uden høist undtagelsesvis.

Skuren af Tømmer til Planker og Bord, der sædvanligvis kun ere af korte Dimensioner (vanligvis 8 Fod lange), foregaar hovedsagelig med Haandsag. Af Furu tilvirkes paa Cirkelsag, dreven med Vandkraft, ikke ubetydelige Kvanta Stav, der enten sælges i Partier eller (hvilket som oftest sker) benyttes til Tønder, der afhændes til de nærmeste Byer.

Tilvirkningen af Kul og Tjære er idetheletaget paa langt nær ikke tilstrækkelig til Distriktets egen Forsyning.

Søndmøre:

Søndmøre har i sin Tid ikke havt Mangel paa Skov. Vistnok ere de Forestillinger, man oftere har gjort sig om Fortidens Skovrigdom, temmelig overdrevne. Man har sluttet fra den Mangfoldighed af Trærødder, der lige ud paa Øerne findes i Torvmyrene, uden at betænke, at disse ere Vidnesbyrd om ikke en, men mange Generationer af Skov, og man har overseet, at Skovterrain og Klima ikke nogensinde har kunnet begunstige Udviklingen af en meget stærk Skovstand og tilveiebringe en let og kraftig Reproduktion.

Men at her tidligere har været Skov fast over hele Distriktet er ikke tvivlsomt. Dette Forhold er undergaaet en sørgelig Forandring. Uvorren Hugst og hensynsløs Beitning har feiet Skoven bort overalt, hvor Forholdene ikke i sær Grad have begunstiget dens Bestaaen.

Nu staar Sagen saaledes, at Skoue Sogn omtrent er det eneste Distrikt, der med Hensyn til Trævare i alle Dele er selvhjulpen og har en Smule tilovers. Af Furuskov findes der derhos noget i Sunelven, Nordalen, Stranden, Ørskoug, Borgund, Volden og Hjørundfjord, men intetsteds tilstrækkeligt til Bygdens Fornødenheder. Af Brændeved har de samme Distrikter med Undtagelse af Borgund tilstrækkeligt og noget til Salg.

Hvor der endnu er Furuskov tilbage, benyttes denne i stærkere Grad end ønskeligt for Skovtilstandens jevne Udvikling. Navnlig har i den senere Tid Skur af Tøndestav faaet en stærk Udvikling, og mindre Dimensioner hugges derfor nu oftere.

Det Anførte er nok til at vise, at Skovpriserne maa være høie. En anden Omstændighed, der virker i samme Retning, er det, at Hugst- og Fremdriftsomkostninger ere meget store, de sidste nærmest fordi flødbare Elve ikke findes og Terrainet er ujevnt. Disse Omkostninger angives i Skoue til 5 Spd. (20 Kroner) pr. Tylvt, i Volden endog til 8 à 9 Spd. (32 à 36 Kroner).

Det her sædvanlige Bygningstømmer er 8 à 10 Alen langt, 9 à 10 Tommers Top, der anvendes i kløvet Tilstand. Saadant Tømmer betales med 15 à 16 Spd. pr. Tylvt (60 à 64 Kroner).

Brændeved betales med 3 à $3\frac{1}{2}$ Spd. (12 à 14 Kroner) pr. Favn* Birk og 2 à $2\frac{1}{2}$ Spd. (8 à 10 Kroner) pr. Favn Or.

Furustav 5 à 6 Spd. (20 à 24 Kroner) pr. 1,000 (store Hundreder).

Sagbrugene ere faa og smaa. Af Cirkelsage til Stav findes der i Skoue et ikke lidet Antal.

Kul brændes kun til eget Brug.

Tjærebrænding finder ikke Sted.

Løvskov reproducerer sig ulige sikrere, navnlig i de indre Distrikter, end Naaleskov.

Efter Beretning fra Lensmanden i Volden er i dette Distrikt plantet 25,000 Stykker Furu- og Grantræer. Om denne Plantnings Udvikling er jeg ikke underrettet; heller ikke om hvorvidt det er skeet sammenhængende, eller, som jeg er mest tilbøielig til at antage, fordelt paa flere Steder. Derimod er paa Nedregaard i Borgund plantet henved 30,000 Træer, væsentlig forskjellige Naaletræarter. Disse ere udplantede i samlet Strækning, fredet omhyggeligt og trives vel. Blandt de forskjellige Arter synes den norske Furu at trives bedst.

Torv benyttes i de træbare Distrikter til Brændsel. Kvantiteten deraf er ikke liden, men meget ujevnt fordelt; Kvaliteten paa mange Steder middelmaadig. I de indre Distrikter er Torv derimod ikke kommet i Brug, skjønt der utvivlsomt næsten allesteds findes brugbart, om end ikke ret godt, Materiale. Et almindeligt Skjøn over Torvmarkens Udstrækning og Tilstrækkelighed selv for en nærmere Fremtid har det ikke været mig muligt at erhverve, og jeg bemærker derfor alene, at jeg finder det sandsynligt, at man har for store Tanker derom."

Disse Beretninger, til hvilke jeg i alt Væsentligt henholder mig, skal jeg alene supplere med den Oplysning, at Amtets Landhusholdningsselskab har bekostet oplært en Torvmester og at denne for Selskabets Regning hver Sommer udsendes rundt om i Distriktet for at yde Veiledning med Bedømmelsen af Brændtorvmyrers Kvalitet, ligesom med Hensyn til Omgangen med Torvens Skjæring og videre Behandling.

Denne Foranstaltning, hvoraf man tør vente sig gode Resultater, er forøvrigt saa ny, at synderligt Udbytte af samme endnu ikke har kunnet spores. Torvmesterens Omreise begyndte Sommeren 1873.

---

* 1 Alens Ved.

d. Fiskeri.

Af Amtets forskjellige Fiskerier er Vaartorskefiskeriet det første i Rækken, ikke alene som det Fiskeri, der afgiver det overveiende største, men tillige det, som giver det sikreste og jevneste Udbytte.

Efter Fogdernes Beretninger hidsættes følgende Opgave over nævnte Fiskeris Drift og Udbytte i Femaarsperioden:

Aar.	Antal Baade.	Antal Mandskab.	Udbytte i Stykker Fisk.	Antal Tønder Rogn.	Antal Tønder Lever.	Samlet Pengeudbytte i Kroner.
Nordmøre.						
1871	585	3,436	Ikke opgivet.	Ikke opgivet.	Ikke opgivet.	444,872
1872	891	4,749	—	—	—	1,044,636
1873	836	5,023	—	—	—	874,584
1874	801	4,728	—	—	—	754,960
1875	785	4,513	—	—	—	914,168
Tilsammen i Femaaret	3,898	22,449	—	—	—	4,033,220
I Gjennemsnit i Femaaret	779	4,490	—	—	—	806,644
Romsdal.						
1871	204	1,351	284,700	400	948	125,872
1872	190	1,276	612,600	1,021	2,042	251,224
1873	220	1,416	359,500	600	1,200	156,000
1874	190	1,291	483,000	805	1,610	267,260
1875	193	1,297	905,000	1,508	1,810	300,836
Tilsammen i Femaaret	997	6,631	2,644,800	4,334	7,610	1,101,192
I Gjennemsnit i Femaaret	200	1,326	528,960	867	1,522	220,238
Søndmøre.						
1871 *)	1,127	7,846	1,219,800	2,780	3,474	710,520
1872 *)	1,111	7,714	3,063,000	7,358	9,895	1,334,548
1873	1,187	8,166	3,500,000	7,000	11,500	1,948,000
1874	1,264	8,524	2,250,000	4,500	5,625	1,446,500
1875	1,172	8,095	3,000,000	4,300	6,000	1,152,000
Tilsammen i Femaaret	5,861	40,345	13,032,800	25,938	36,494	6,591,568
I Gjennemsnit i Femaaret	1,172	8,069	2,606,560	5,187	7,298	1,318,314
Amtet.						
1871	1,916	12,633	Kan ikke opgives.	Kan ikke opgives.	Kan ikke opgives.	1,281,264
1872	2,192	13,739	—	—	—	2,630,408
1873	2,243	14,605	—	—	—	2,978,584
1874	2,255	14,543	—	—	—	2,468,720
1875	2,150	13,905	—	—	—	2,367,004
Tilsammen i Femaaret	10,756	69,425	—	—	—	11,725,980
I Gjennemsnit i Femaaret	2,151	13,885	—	—	—	2,345,196

*) Søndmøre Foged antager, at Udbyttet for 1871 og 1872 er ansat noget for lavt.

Naar undtages det første Aar, 1871, da Fiskeriet sees gjennemgaaende at have givet et ringe Udbytte, og for Romsdals Fogderi tillige Aaret 1873, hvori Fisket der ogsaa faldt smaat, skjønt dog større end i 1871, viser Perioden et godt, ja jevnlig rigt Udbytte af Vaartorskfiskeriet.

Det samlede Udbytte for den hele Periode er særdeles tilfredsstillende, hvilket noksom fremgaar ved en Sammenligning med de nærmest foregaaende Perioder.

Det hele Udbytte i Perioden 1871—75 androg efter foranstaaende Opgave til 11,726,000 Kroner og i den forrige, 1866—70, til 7,802,000 Kroner, altsaa en Halvpart mere i den første. De forøvrigt ikke ganske udtømmende Opgaver, som haves for Perioden 1861—66, vise ogsaa, at Udbyttet i den stod langt under sidste Femaars.

For de specielle Fogderiers Vedkommende stiller Forholdet sig saaledes:

For Nordmøre 1,040,000 Kroner (eller over $^1/_3$) større Udbytte i 1871—75, end i den forudgaaende Periode, da Udbyttet var 2,991,600 Kroner. For Romsdals Fogderi 314,000 Kroner (eller vel $^1/_3$) større i Perioden 1871—75 end i 1866—70, da Udbyttet var 787,000 Kroner. Udbyttet for Fogderiet i sidstnævnte Periode var forøvrigt nok adskilligt under det almindelige. I Periodenn æstforud, 1861 til 1866, var det saaledes 1,072,000 Kroner eller blot 29,000 Kroner mindre end i 1871—75. For Søndmøre 2,587,000 Kroner (eller noget over $^1/_2$ Part) mere end i Perioden forud, 1866—70, da Udbyttet var 4,023,820 Kroner. Sidstanførte Udbytte maa forøvrigt henregnes til under det Almindelige; ogsaa kan det være, at det var opgivet forlidet, saaat Differencen i Virkeligheden ikke er saa overordentlig stor, som det fremgaar af Opgaverne.

Med Hensyn til at Søndmørsfisket i Beretningen for Aalesunds By er opført med et meget større Beløb end her, bemærkes, at i hin er Beregningen skeet efter Udskibningspriser, medens den her er opgjort efter de Priser, som Fiskerne have opnaaet.

Den til Fiskeriet anvendte Mandskabsstyrke har været omtrent den samme i den heromhandlede Periode (1871—75) som i den nærmest forudgaaende. Den har i Gjennemsnit udgjort henholdsvis 13,885 og 13,676 Mand pr. Aar, altsaa ca. 200 Mand pr. Aar mere i sidste Femaar.

Baadantallet har derimod været mindre i den sidste Periode, end i den foregaaende, i Gjennemsnit pr. Aar 2,151 i 1871—75 og Do. 2,341 i 1866—70. Forøvrigt udtaler Nordmøre Foged Frygt for, at baade Mandskabs- og Baadantallet for hans Distrikt for Perioden 1866—70 kan være opgivet vel stort derved, at de samme Baade, efterat have flyttet fra Vær til andet, ere blevne talt 2 Gange.

At Baadantallet er gaaet ned paa samme Tid som Mandskabsstyrken er forøget, kan forøvrigt gjerne være muligt, da der antagelig nu jevnlig benyttes større Baade og saaledes ogsaa i Gjennemsnit større Besætning pr. Baad end tidligere.

Vistnok antager jeg, at Antallet af benyttede Redskaber, navnlig Garn og Liner, har været noget større i den heromhandlede Periode end i den nærmest forudgaaende, men da Mandskabsstyrken og Baadstyrken i begge Perioder er nogetnær den samme, kan det saa meget større Udbytte i 1871—75 ikke for nogen betydelig Del skrive sig fra, at Fiskeriet er drevet i saa meget større Udstrækning.

Det er saaledes antageligen for den overveiende Del større Fangst og høiere Priser, — begge Dele i Forening — som har bevirket de foran paapegede gunstige Resultater af Vaartorskfiskeriet i sidste Femaar.

I det foran beregnede Udbytte er forøvrigt for Søndmøre og Romsdal ikke indbefattet de Beløb, som ere indkomne ved Salg af Torskehoveder og Rygge, hvoraf tilvirkes Gjødning (Fiskeguano). Hvorvidt saa ogsaa er Tilfældet for Nordmøre kan ikke bestemt erfares af Fogdens Beretning. Nævnte Dele af Fisken, som før i Tiden ofte kastedes paa Søen eller i det høieste benyttedes i raa Tilstand til Gjødning paa Fiskernes egne Eiendomme, repræsentere nu, efterat Konkurrencen mellem de mange oprettede Guanofabrikker har bragt dem op i Pris, ogsaa i og for sig temmelig betydelige Værdier. Prisen paa Torskehoveder er af Fogden i Romsdal opgivet i 1871 at have været 80 Øre pr. stort Hundrede (120 Stk.), medens den senere har steget for hvert Aar, saaledes at den i 1875 var Kroner 1,73 pr. stort Hundrede. Prisen paa Rygge har dreiet sig omkring 40 Øre pr. stort Hundrede.

Heller ikke er i Udbyttet indbefattet det fra Aalesund drevne Bankfiske (det er omhandlet i Beretningen for denne By) og det i Borgundfjorden om Vaaren drevne Fiske af Torsk.

Fiskeriet kræver en kostbar Udrustning og under Driften slides Redskaberne betydeligt, ligesom mange tabes.

Fiskeriets Produkter afsættes af Fiskerne, dels til Handelsmænd i selve Fiskeridistrikterne, dels til Do. i Amtets Byer. For en stor Del ere imidlertid de første Indkjøbere kun Mellemmænd (Bondehandlere), der igjen afhænde Varerne til de store Udskibningshuse (i Kristianssund og Aalesund), hvilke sidste imidlertid for en Del ogsaa gjøre sine Indkjøb direkte af Fiskerne.

Deltagelsen i Fiskeriet ved fremmede Fiskere (for disses egen Regning og med egne Redskaber) foregaar kun i ringe Omfang.

Amtets Kystbeboere, der ere de egentlige Drivere af Fiskeriet, idet de holde Baade og Redskaber og leie Mandskab, saavidt det trænges, høste selvfølgelig den overveiende Fordel af Fiskeriet, som ogsaa til en vis Grad er Betingelsen for deres Existence, men ogsaa de indre Bygder have Gavn deraf, idet Løskarle, Tjenestekarle, der have betinget sig „frit Fiske“, Husmænd og mindre Gaardbrugere hyppigt lade

sig engagere som Rorskarle eller Leiekarle, hvorved de i Løbet af Fisketiden kunne fortjene omkring en 80 Kroner, og ofte mere, i Netto hver. Fogden i Romsdal opgiver Antallet af saadanne Rorskarle fra de indre Bygder til ca. 500 Mand pr. Aar.

I min forrige Beretning har jeg paapeget, hvorledes Fiskeriet i den senere Tid har trukket sig længere ud paa Bankerne, noget som man har antaget skriver sig fra den stærkere Efterstræbelse, som Fisken har været udsat for, navnlig derved, at den under Indsiget paa Grund af den Mængde udsatte Redskaber er bleven hindret og forstyrret i sin frie Gang. I samme Beretning har jeg ogsaa gjort opmærksom paa Ønskeligheden af Lovbestemmelser til Indførelse af en bedre Orden under Fisket og en fornuftigere Driftsmaade i det Hele.

Klagerne over Mangelen paa Lovregler i ommeldte Retning have lydt stærkest fra Søndmøre, hvor ogsaa det exceptionelle Forhold finder Sted, at Baadfiskerne have Konkurrence af Skøitefiskere (Bankfiskerne) — et Forhold, der har medført mange Forviklinger de respektive Fiskere mellem. Navnlig have Baadfiskerne besværet sig over, at deres Fiskeri aftager derved, at Skøitefiskeriet, som drives længere ud paa Bankerne, bidrager til, at Fisken, hindret eller afledet i sin Gang, ikke i saa store Masser som før komme ind paa de indre Banker, hvor Baadfiskerne, der ikke, som Skøitefiskerne, i Almindelighed ligge ude om Natten, have lettere for at holde sig.

Der har været fremsat Forslag til Lovbestemmelser for Søndmørsfisket og ført Forhandlinger i lignende Retning angaaende Nordmørsfisket, uden at nogen Lov endnu er udkommen.

Om forskjellige i Forbindelse med Vaartorskfiskeriet staaende Forhold har Nordmøre Foged bemærket:

„Nogen Forandring i de foregaaende Forhold kjender jeg ikke til at være foregaaet uden forsaavidt det skulde være, at Fiskeriet er drevet længere ud paa Havet og paa større Dyb. Dette var navnlig Tilfældet i 1875, da der indtraf en ualmindelig langvarig og streng Kulde, og Fisken, antagelig paa Grund heraf, ikke kom op paa de sædvanlige Meer førend den Tid, da den almindelig har pleiet at vandre tilbage efter fuldendt Gydning.

Iøvrigt er det faktisk, at Fisken mere har fjernet sig fra de ældre Pladse og maa søges ved længere Udroer, hvortil jeg har hørt Fiskere antage som Grund, at Garnsætningen sker for tidlig, saa at Fisken hindres paa sit Indsig og for en større Del vender tilbage.

Almindeligere er dog den Mening, at det i høi Grad øgede Garnbrug og den dermed forenede uvorne Drift er den sande Aarsag til, at Fisken har fjernet sig. Ganske naturligt synes det ogsaa, at naar den i store Vidder mødes med Garn paa Garn, den da tildels i alle Fald maa vige tilbage, og denne Hindring tør saameget mere fortjene at tillægges Betydning naar, som Tilfældet er, efter den i senere Tid indførte Driftsmaade, der saagodtsom bestandig under den hele Fisketid bliver henstaaende Garn.

Dette følger med Nødvendighed deraf, at Stordelen af Fiskerne drive med flere Garnlænker, end de, selv under gunstige Veirforhold, kan skjøtte, og heraf følger tillige, at Oversætning, endog med Forsæt, bliver mere almindelig i Forening med tiltagende Misbrug, Uvorrenhed og Klammeri. Blandt de skikkelige Fiskere er derfor Klagemaalene herover fortvarende. Visselig bør Savnet af saagodtsom al Retssikkerhed under omhandlede Bedrift ansees som en høist beklagelig og demoraliserende Tilstand. Derfor bliver det mere og mere gjængs at drive Fiskeriet Helg som Ørk, og dette skal just heller ikke formindske det uheldige Indtryk af den forøvrigt raadende Lovløshed.

Naar der for lignende Fiskerier i Nordland og Finmarken, for Sild- og Ferskvandsfiskerierne, existerer Forbud mod Benyttelse af Søn- og Helligdage undtagen under særegne Omstændigheder, da maa det naturligen vække underlige Begreber, at der i et enkelt Strøg skal gjælde Undtagelse fra den almindelige Lovgivning."

Angaaende Søndmørsfiskeriet, har Distriktets Foged meddelt nogle historiske Oplysninger, som jeg her skal indtage:

„Efter Strøms Beretning dreves Torskefiskeriet paa Havet i hans Tid (1756):

fra Harhams og Borgunds Præstegjelde med 250 Baade à 6 Mands Besætning = 1500 Mand;
- Hjørundfjord, Skoue og Volden med 249 Baade à 6 Mands Besætning = 1494 Mand;
- Vanelven med 40 smaa Baade.
- Ulfsten og Herø har Strøm ingen Opgave, men ansætter man Antallet her til 100 Baade med 600 Mands Besætning, gaar man neppe for lavt.

Dette skulde altsaa (Vanelvens Smaabaade fraregnet) give en samlet Sum af Baade af omtrent 600 med 3,600 Mands Besætning.

Den omtrentlige Rigtighed af denne Beregning bestyrkes ved, at der i 1783 efter en ved Fogedkontoret beroende Opgave skal have været brugt til Havfiske 348 Ottringer og 178 Fjørungfarer (otteaarede Baade), tilsammen altsaa 526 Storbaade. Ansættes Besætningen, som nu brugeligt, til 7 Mand pr. Ottring og 6 pr. Fjørungfare, udkommer et samlet Antal af 35 à 3600. Udbyttet for 1756 anslaaer Strøm for Distriktet (Herø, Ulfsten og Vanelvens Præstegjelde undtaget) til 98,200 Vog Rotskjær, 2994 Tønder Rogn, 3,661 Tønder Lever. Suppleres dette i samme Forhold som ovenfor for Baadenes Vedkommende, fremkommer et samlet Resultat af omtrent 120,000 Vog Rotskjær, 3,600 Tønder Rogn, 4,400 Tønder Lever, hvilket svarer til en Fangst af 17 à 1800,000 Torsk.

For Femaaret 1840—45 beregnes Udbyttet til omtrent 100,000 Vog = 1,500,000 Fisk.

For Femaaret 1846—1850 beregnes Udbyttet (Rogn og Tran iberegnet) aarligt til 66,000 Spd.; for Femaaret 1851—55 til 200,000 Vog Klipfisk, 3,600 Tdr. Lever, 3,000 Tdr. Rogn.

(Den sidste Opgave af Klipfisk er for høi; den svarer ikke til Tran- og Lever-Udbyttet, og er beregnet efter Aalesunds Export, uanseet at herifra er gaaet ogsaa en hel Del nordlandsk Fisk. Lever- og Rogn-Udbyttet svarer til omtrent 2 Millioner Fisk, der høist kan have givet 140 à 150,000 Vog pr. Aar.)

I det sidste Femaar har Fiskeriets Drift og Udbytte stillet sig saaledes:

(Amtets Anmk. Opgaven er indtaget foran.)

Er Ovenanførte rigtigt, skulde altsaa Fiskeriets Produkt nu til Dags omtrent være det Dobbelte af, hvad der var Tilfælde i 1756 eller for en Hundrede Aar siden. Naar Hensyn tages til det forøgede Antal Baade, det anvendte Mandskab samt til Garnbrugets stærke Udvikling siden hin Tid synes dette Resultat ogsaa at være ganske rimeligt."

Som No. 2 i Rækken af Amtets Fiskerier kommer Sommersildfiskeriet. Dette har ifølge de for hvert Aar afgivne specielle Beretninger i Perioden givet følgende Udbytte:

	Nordmøre.		Romsdal.		Søndmøre.		Amtet.	
	Tøndeantal.	Pengeværdi.	Tøndeantal.	Pengeværdi.	Tøndeantal.	Pengeværdi.	Tøndeantal.	Pengeværdi.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
1871	32,200	212,000	15,600	60,000	15,000	76,000	62,800	348,000
1872	6,300	50,800	55,400	421,000	13,900	136,800	75,600	608,600
1873	2,300	21,200	17,300	138,000	6,600	75,200	26,200	234,400
1874	4,800	20,800	6,900	44,400	21,000	179,600	32,700	244,800
1875	8,000	63,200	4,450	24,800	11,000	116,800	23,450	204,800
Tilsammen	53,600	368,000	99,650	688,200	67,500	584,400	220,750	1,640,600

Det vil heraf sees, at Fiskeriet har faldt meget forskjelligt, idet det snart har slaaet godt til i et Distrikt, medens det samtidig har faldt smaat i de øvrige, hvori Sild fanges. Romsdals Fogderi har det største Udbytte i det Hele, hvilket særlig skriver sig fra Aaret 1872, der udviser en ganske overordentlig stor Fangst, nemlig ikke langtfra dobbelt saa meget som de øvrige 4 Aar tilsammen. Nordmøre Fogderi har været mindst heldigt, og repræsenterer alene Aaret 1871 en brav Fangst, medens Udbyttet i de paafølgende 4 Aar har været meget lidet. I Søndmøre har Fiskeriet faldt mest jevnt, ikke særdeles meget noget Aar, men heller ikke særdeles lidet.

Udbyttet for den hele Femaarsperiode er i Tøndetal lidt mere og i Pengeværdi omtrent det samme som i forrige Periode.

Sommersildfiskeriet er en saare lunefuld Bedrift, og man kan trygt sige, at af de, som drive den i det Store, nemlig ved „Notbrug", opnaar kun de Allerfærreste en Fangst, som giver Vederlag for den anvendte Mandskabsstyrke og for Slid paa det kostbare Redskab samt Renter af den i dette liggende Kapital, men saa kan En og Anden have Lykken med sig tilgavns og opnaa et overordentligt Udbytte, hvilket igjen virker paa de Andre, der jevnlig have været uheldige, saa de glemme Aarrækkers Uheld, og igjen drage ud for at friste Lykken.

Ledede af upaalidelige Beretninger drage Notlag oftere hen til fjernere Steder for at søge Leilighed til Kast, end oftere maaske komme de for sent til Sildevaage, hvor Fisket virkelig har slaaet til en Tid og i begge Tilfælde kan Udbyttet blive Skuffelse og et ikke ringe Pengetab. I ældre Tider var det ialfald ikke usædvanligt, at saadanne Lag i de Sommermaaneder, da Silden pleier at støde til Land, endog uden Mærke paa Sildens Forekomst nogetsteds og uden Støtte i Rygter derom, drog ud for at søge efter Sild. I senere Aar og navnligen i Periodens har saadanne Expeditioner ganske paa det Uvisse ialfald kun undtagelsesvis fundet Sted, — en rimelig Følge af, at Indsiget af den værdifuldere Fedsild ind i Amtsdistriktets Fjorde ikke har foregaaet i saadant Omfang som tidligere og af, at Sildens Hensøgen til bestemte Sildevaage har været mindre aarvis end i gamle Dage.

Garnbrugerne holde sig i Regelen i Ro eller forsøger blot paa nærliggende Fiskepladse, indtil de høre, at Silden et eller andet Sted forekommer i større Mængder, og sætter derfor ved denne Fiskemaade, der forholdsvis ikke kræver nogen kostbar Udrustning, men som paa den anden Side heller ikke i Regelen bringer større Fangst, lidet paa Spil, ligesom den ikke optager saamegen Tid fra Jordbrugsbedriften, som Notfisket saa ofte gjør og saa ofte uden tilsvarende Udbytte.

Imidlertid er, trods at saamange af Fiskerne lide Tab derpaa og det Usikre i Bedriften, Sommersildfiskeriet i det Hele af ikke ringe Betydning for Amtet, først og fremst derved at Befolkningen har jevnlig Anledning til, dels uden direkte Udgift og dels for en billig Penge at forsyne sig med ommeldte, for Husholdningerne saa nødvendige Artikel, og dernæst specielt for de Distrikter, hvor Fiskeriet tilfalder,

idet i samme paa mange Maader, ved Landslod, ved god Fortjeneste for Arbeidsklassen, gode Priser paa Bøndernes Varer, Fangst for Bygdens egne Fiskere, livligere Handelstrafik o. m. indflyder mange Penge.

De fleste Jordbrugere, som bo nær Søen, eie selv ialfald nogle faa Sildegarn hvormed de, naar Silden er i Fjorden, i Fristunder kan fiske sammen Smaaslumper til Husbrug, ofte saa meget, at de have tilstrækkelig Forsyning det hele Aar rundt, og forøvrigt passe Folk paa, naar større Fiskeri forefalder, at forsyne sig paa den Maade, at de — jevnlig til billig Pris — indkjøbe fersk Sild, som de selv tilberede til eget Brug.

Naar sees hen til, at Oplandsbønderne maa kjøbe al sin Sild til høi Pris (vel almindeligst omkring 20 à 24 Kroner Tønden) er det indlysende, at Amtets Sommersildfiskeri, med de almindelige Kvanta, det indbringer — i de sidste 2 Femaarsperioder omkring en 220,000 Tønder for hver — er af ikke ringe Betydning.

Udtrykket „Sommersildfiskeri" er ikke korrekt, forsaavidt man derved kunde ledes paa den Tro, at samme blot dreves om Sommeren, medens det i Virkeligheden foregaar til alle Aarets Tider, jevnligst dog i Løbet af Sommeren. Betegnelsen omfatter alt det Sildefiske, som foregaar inden Amtet, alene med Undtagelse af Vaarsildfiskeriet, der i Vinterens sidste Del drives, eller dog har været drevet, paa Søndre Søndmøre.

I Sommersildfiskeriet deltage for en mindre Del fremmede Fiskere. Ogsaa Amtets egne Fiskere søge af og til til Steder udenfor Distriktet.

De bedre Sorter Sild opkjøbes i Regelen af Handelsmænd paa Landet og i Byerne til Udførsel til Udlandet eller Salg til Steder her i Landet, de ringere Sorter afhændes og forbruges hovedsageligen i Distriktet.

Søndmøre Foged oplyser, at Vaarsildfiskeriet i Løbet af Perioden kun har fundet Sted i Vanelven, Herø og Sandø Herreder, og det almindeligvis i saa ubetydelig Maalestok, at Udbyttet vanskelig kan opføres med noget bestemt Beløb.

Udbyttet af Laxefiskeriet er opgivet saaledes: for Nordmøre til i 1871 15,700 Kroner, i 1872 13,500 Kroner, i 1873 15,400 Kroner, i 1874 17,900 Kroner, i 1875 21,400 Kroner eller tilsammen for Femaaret 83,900 Kroner, for Romsdal i 1875 8,400 Kroner og tidligere 4,000 à 5,000 Kroner pr. Aar, og for Søndmøre i Gjennemsnit omkring 14,000 Kroner pr. Aar.

For Nordmøre og Romsdal er indbefattet Afgift, som Englændere erlægge for leiede Laxeelve; saadan Bortleie finder ikke Sted paa Søndmøre.

Fra Begyndelsen af 1873 har været i Kraft Bestemmelser om Indskrænkninger i Brugen af Kilenot og andre lignende selvfangende Redskaber.

I Nordmøre existerer Fredningsforening for samtlige Laxeelve af nogen Vigtighed, medens saadanne Foreninger ikke have vundet Trivsel i de 2 andre Fogderier. De enkelte Foreninger, som der have været istandbragte, have efter kort Tids Forløb gaaet ind.

Det for Havdistrikterne drevne Udrorsfiske efter Lange, Torsk, Brosme, Kveite o. m. (udenfor det almindelige Vaartorskfiske) repræsenterer ikke saa ganske ubetydelige Værdier. For Søndmøre angives Udbyttet til henved 50,000 Kroner i Gjennemsnit pr. Aar, taget i Betragtning Fiskeriet det hele Aar igjennem. Det samme Fiskeri er for Edø i Nordmøre opgivet til 50,000 Kroner for Femaaret. For de andre Distrikter savnes bestemte Opgaver.

Torskefiskeriet i Borgundfjorden (i Søndmøre), der drives i den sidste Del af Vinteren og undertiden lidt udover Vaaren, har givet følgende Udbytte: i 1871 76,000 Kroner, i 1872 2,000 Kroner, i 1873 Intet, i 1874 127,000 Kroner, i 1875 5,000 Kroner eller tilsammen i Femaaret 210,000 Kroner.

Hummerfiskeriet er aftaget, maaske som Følge af et tidligere drevet forceret Fiskeri.

Østersbankerne have paa Grund af Sygdom blandt Østerserne og vel ogsaa uvorren Fangst gaaet stærkt tilbage.

Det daglige Fiske i Havet, Fjorde og Strømme, der drives med Garn, Not, Line og Snøre, er ved det Bidrag det afgiver til Husholdningerne af ikke ringe Betydning for Distriktet. At faa Udbyttet af dette Fiskeri ansat i Pengeværdi lader sig ikke gjøre.

Ferskvandsfiskeriet drives i Regelen kun af en og anden Liebhaber som Sport og afgiver ikke noget Udbytte, der er værd at omtale.

e. Bergværksdrift.

Der er skjærpet paa mangfoldige Steder inden Amtet, men kun i enkelte faa Tilfælde er derefter forsøgt nogen Drift. Kun paa 2de Steder har Drift af større Udstrækning været sat i Gang af engelske Spekulanter, nemlig af Tafjord Gruber i Nordalen og af Lieds Gruber i Ørskaug, paa hvilke Steder i nogle af Periodens Aar har været anvendt større Mandskabsstyrke og mange Penge, men hvor Driften antageligen som ulønnende igjen er bleven nedlagt.

f. Fabrikker.

Af Indretninger, som kunne henføres under ovenstaaende Benævnelse, forefandtes ved Periodens Udgang følgende:

Nordmøre:

i Thingvold: Nordmøre Trælastforenings Sagbrug og Høvleri, sysselsættende 1 Bestyrer, 2 Kontorister, 4 Opsynsmænd og 50 Mand, hvoraf 30 faste. Til Driften benyttes 3 Lokomobiler paa 28 Hestes Kraft (tilsammen).

i Gimnæs: En Fyrstikfabrik, sysselsættende indtil 20 Arbeidere paa „Forsagd".

i Fredø: Et Teglværk, sysselsættende fra 9—4 Arbeidere.
En Fiskeguanofabrik, sysselsættende 10 Arbeidere.

i Kværnæs: 4 Tranbrænderier, sysselsættende de 3 hver 4 Mand og det 4de 2 Mand.
Bolgen Møllebrug, sysselsættende 5 Arbeidere.
Kristianssunds Bryggeri med 1 Bestyrer, 2 Opsynsmænd og 17 Arbeidere, hvoraf 11 faste.
2de Fiskeguanofabrikker, den ene med 1 Bestyrer, 1 Opsynsmand og indtil 25 Arbeidere og den anden med 1 Bestyrer og 6 Arbeidere.

i Edø: 6 Tranbrænderier med fra 3 til 9 Arbeidere paa hvert.

i Stangvik og Halse: Øien Sagbrug med 2 Mestere og 5 Mand.
Ausnæs Sagbrug med 3 Mestere og 9 Mand.
Follerø Sagbrug med 2 Mestere og 16 Mand.
Torjulvaagens Træoliefabrik med 1 Bestyrer og 17 Arbeidere, hvoraf 4 faste.

i Surendalen: Hegsæt Teglværk med 1 Bestyrer og 9 Mand, hvoraf 7 faste.

Romsdal:

i Bud: En Fiskeguanofabrik med 11 Mand.

i Frænen: Et Tranbrænderi med 4 Mand.

i Akerø: Et Tranbrænderi med 6 Mand.

i Bolsø: En Fyrstikfabrik, sysselsættende 22 Personer. Fabrikken nedlagdes i Midten af 1875 for at afløses af en større og fuldkomnere Fabrik, til hvilken Byggearbeider sattes i Gang ved Femaarets Slutning.

i Vestnæs: Et Skibsværft, hvorpaa i Femaaret er bygget 3 nye Skibe, drægtige tilsammen 892 Kom.-L. og ellers foretaget Reparationer. Arbeidsstyrken omkring 50 Mand.

Søndmøre:

i Nordalen: En Fiskeguanofabrik med 4 Mand.

i Borgund: Langevaags Uldspinderi, drevet med Vandkraft af ca. 40 Hestes Kraft og sysselsættende en Arbeidsstok af 1 Opsynsmand og 25 Arbeidere pr. Aar.
Aalesunds Slyngefabrik, i Virksomhed i Aarene 1874 og 1875 med 1 Bestyrer og 4 Arbeidere.
De benyttede Maskiner, hvormed tilvirkes forskjellige Slags Fiskesnører og Fortommer, ere opfundne af Skomager T. O. Dahl, som paa sin Opfindelse har erholdt Patent.
16 Stk. Tranbrænderier, sysselsættende hvert en Bestyrer og fra 3 og op til 10 Arbeidere.

i Skoue: En Fiskeguanofabrik med af og til op til 12 Arbeidere.

i Harham: 8 Stk. Tranbrænderier, sysselsættende hvert fra 7 til 16 Arbeidere.

i Ulfsten: En Fiskeguanofabrik med 4 Arbeidere.
2de Tranbrænderier med 2 og 5 Arbeidere hvert.

i Herø: 3de Tranbrænderier, sysselsættende respektive 3, 5 og 10 Arbeidere.

i Volden: Et Garveri og Læderfabrik, drevet med Vand og sysselsættende 1 Bestyrer og 23 Arbeidere.
Følgende Arbeidsmaskiner benyttes: 1 Jernbarkemølle, 1 Lædervaltse, 1 Lædervalke og 1 Læderhammer.
Et Garveri med 4 Arbeidere.
En Korn- og Guanomølle med 3 Mand.

Tranbrænderierne og Guanomøllerne have kun været i Virksomhed en kortere Tid af Aaret.

Foruden de foran opregnede Indretninger haves en Mængde mindre Kornmøller og Sagbrug samt endel smaa Farverier, Garverier etc.

Noget Brændevinsbrænderi findes fremdeles ikke i Distriktet.

g. Binæringer.

Herom er ikke meget at berette for dette Distrikt.

Befolkningens Tid og Interesse er i de fleste Distrikter fuldt optaget med Gaardsbedriften og Fiskerierne, hvorfor der lidet eller intet bliver gjort for Udviklingen af Binæringer. Særlig for Havbygdernes Vedkommende maa det ogsaa erkjendes, at det meget Arbeide, som Vedligeholdelsen af deres mange Fiskeredskaber kræver, fuldt optage deres ledige Tid.

Med Hensyn til de specielle Brancher oplyses:

Husfliden: Noget Fremskridt heri er formentlig ikke gjort i Perioden. Virksomheden gaar nærmest ud paa at tilveiebringe de for Familiens Behov nødvendige Gang- og Sengklæder samt Forfærdigelse og Reparation af de for Gaards- og Fiskeribedriften nødvendige Redskaber.

I de fleste Bygder tilvirker Bondealmuen selv de fornødne Beklædningsstoffe.

Man nærede i sin Tid Frygt for, at den friere Handelslovning paa Husflidens Bekostning vilde bidrage til Indførelse i betydelig Grad af finere fabrikvævede Tøier og unødvendig Luxus forøvrigt i Klædedragten. At disse Følger ikke ere udeblevne berettes der vistnok om fra enkelte Steder, men dette er visselig ikke Tilfældet i nogen betydelig Grad, og jeg tror, at man til Almuens Ros kan sige, at den har ladet sig paavirke mindre i den antydede Retning end man kunde vente, og meget mindre end paa mange andre Steder i Landet. Ialfald har jeg, hvor jeg har færdedes, seet Landsfolket saagodtsom altid paa gammel Vis optræde i deres selvvirkede, solide Klæder.

Alene i Gryten har været underholdt Haandgjerningsskoler for Pigebørn.

Husflidsforeninger haves ikke.

Skibs- og Baadbyggeri. Udenfor det blandt Fabrikker opførte Skibsværft, bygges en enkelt Jagt hist og her.

Baadbygning drives i størst Udstrækning i Volden i Søndmøre, hvorfra der til andre Bygder har været solgt for en 12,000 Kroner aarlig og i Surendalen i Nordmøre, hvorfra i Perioden er solgt Baade for en 17,000 Kroner. Forøvrigt drives lidt Baadbyggeri i Halse og Thingvold i Nordmøre, i Næsset, Veø og Vestnæs i Romsdalen og i Stranden i Søndmøre.

Tønder, Stav og Tøndebaand tilvirkes i de fleste Distrikter, som dertil har skikket Skov. Som Distrikter, hvori denne Virksomhed foregaar i nogen større Udstrækning, kan nævnes Surendalen, Stangvik, Halse og Øre i Nordmøre, Næsset, Veø og Vestnæs i Romsdal og Skoue i Søndmøre. Af Klipfiskkasser tilvirkes adskilligt i Surendalen og Rindalen.

Jagt drives ikke af nogen som udelukkende Næringsvei. Enkelte Bygder afsætte dog endel Vildt, navnlig Fuglevildt. Som saadanne Distrikter kan nævnes Sundalen, Næsset, Vold, Sunelven, Nordalen, Stranden og Volden.

Nedenstaaende Opgave udviser Antallet af Rovdyr og Rovfugle, for hvis Ødelæggelse i Femaaret er udbetalt Præmie:

	Bjørne.	Gauper.	Jerv.	Ørne.	Hønsehøge.
Nordmøre . .	26	13	1	99	164
Romsdal . . .	11	22	2	80	229
Søndmøre . .	14	11	1	161	213
Tilsammen	51	46	4	340	606

Fragtfart og Landtransport af Varer er ikke af nogen Betydning at tale om i noget Herred.

Handel. Af Landhandlere og Frihandlere havdes ved Femaarets Slutning i Nordmøre 83, i Romsdal 53 og i Søndmøre 89, tilsammen for det hele Amt 225 eller 58 mere end ved Udgangen af forrige Periode.

Kun de færreste af disse Handlende drive nogen Virksomhed af større Udstrækning.

Af Forbrugsforeninger havdes ved samme Tidspunkt: i Nordmøre 6 med Omsætning i 1875 tilsammen 166,000 Kr., i Romsdal 5 med Omsætning i 1875 tilsammen 36,000 Kr. og i Søndmøre 11 med Omsætning i 1875 tilsammen 280,000 Kr., ialt altsaa 22 Forbrugsforeninger med en Omsætning i 1875 af tilsammen ca. 482,000 Kr.

Romsdals Marked, der mere og mere havde vakt Misnøie mod sig paa Grund af de derunder stedfundne Udskeielser og Bortsløsen af Penge i Sus og Dus, blev efter Foranledning af Amtsformandskabet hævet fra og med Aaret 1875. Handelen ved Markedet var forøvrigt i Aftagende. Istedetfor Markedet har, til samme Tid paa Aaret som dette afholdtes, dannet sig et privat Handelsstevne, særlig for Hestehandel, og hvorunder Fjordbønder og Oplandsbønder komme sammen for at afslutte Handler.

Nærmere Opgave over Omsætningen ved Markedet og Handelsstevnet kan ikke meddeles.

Paa Haandværkere have de ytre Distrikter Mangel i de fleste Retninger. De indre Bygder ere derimod i Regelen saa nogetnær forsynede dermed og fra enkelte spores Begyndelse til nogen Drift til Salg til fremmede Steder. Fra Gryten sendes saaledes Sko og Skrædderarbeide til Nordland. Fra Sunelven afsættes endel Smedarbeide, saaledes aarlig 4 à 500 Tylvter Ljaaer til andre Bygder, i Stranden og Nordalen drives Smede- og Snedkerarbeide til Salg.

Frugtavlen oplyses i Nordalens og Strandens Herreder at begynde at tage sig op, saaledes at der nu i gode Aar afsættes endel Frugt, navnlig Kirsebær og Æbler.

Om en i Femaaret optagen ny Binæring Tangaskebrændingen meddeler Søndmøre Foged:

„I Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede fandt den (Tangaskebrændingen) i ikke liden Udstrækning Sted ved vore Kyster. Den ophørte imidlertid lidt efter lidt som Følge af, at man paa billigere Maade kunde skaffe Potaske og Soda tilveie, og senere end Aarene 1820 og 30 har den ikke fundet Sted før den i det forløbne Femaar, navnligst ved Bestræbelse af Konsul Frederik Hanssen i Aalesund, igjen er bragt i Gang. Det er de høie Priser paa Jod, der have givet denne Bedrift ny Næring.

Asken brændes af Kurv- eller Bladtarre (Caminaria digitata), der i utrolig Mængde voxer omkring vore Øer, Holmer og Skjær og som med Nordveststorme river sig løs og driver op paa Kysten.

Hr. Hanssen satte Sagen i Gang i 1872, men opnaaede første Aar kun at faa indkjøbt 400 Vog. I 1874 og 1875 er derimod tilvirket mindst 14,000 Vog, der er afhændet til en Pris til Producenten af 48 Skilling pr. Vog. I indeværende Aar antages Tilvirkningen at ville blive ulige større. Hidtil er det kun i Harham og Borgund, at Sagen har vundet Indgang, men den vil utvivlsomt saafremt Jodpriserne holde sig nogenlunde (de skulle forresten nu være i Nedgang) blive en ganske betydelig Binæring for alle vore Havdistrikter, da Raamaterialet er tilstede i stor Mangfoldighed og er let tilgjængeligt, og Tilvirkningen ikke fordrer synderlig Indsigt eller Arbeidskraft."

h. Om Distriktets økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Af hvad jeg i foranstaaende Afsnit har udviklet, fremgaar, at Amtets Hovednæringsveie have slaaet godt til i Femaarsperioden, ja jeg tror, at man ikke bruger et for stærkt Udtryk ved at sige, at de i Almindelighed taget have floreret.

Gode Aaringer saavel paa Land som, og det især, paa Hav, have gaaet Haand i Haand med bedre Priser paa Produkterne end nogensinde, og intet Uheld af nogen Betydenhed har i nogen Retning tilstødt de Næringsdrivende.

Af disse Forhold fremgaar som en rimelig Følge, at Amtsdistriktet har gaaet fremad, og tyde mange Mærker ogsaa hen paa, at saa i Virkeligheden er Tilfældet.

Ved Periodens Slutning fremtraadte, efter hvad jeg har troet at erfare, Fremskridtet ikke saa meget i en rask Udvikling i Retninger, hvor Befolkningen tidligere har staaet tilbage, som i en forøget Kraft og Bæreevne i sin Almindelighed. I sidstnævnte Henseende kan særlig mærkes, at megen Gjæld er afviklet i Perioden, at Befolkningen har seet sig Raaderum til at skaffe sig bedre Huse, Redskaber og Fornødenhedsgjenstande forøvrigt, ja Mange have ogsaa opsparet Beløb, som de ved Indsættelse i Banker eller paa anden Maade har gjort rentebærende.

Dette foreligger som almindelige og paatagelige Resultater, og man tør trygt sige, at den økonomiske Tilstand i Distriktet, efter dets Forholde, ved Periodens Slutning i Almindelighed var god. Navnlig har de Distrikter, hvor Vaartorskfiskeriet foregaar, taget sig op.

I enkelte Bygdelag kan maaske Tilfældet vel være det, at Jordeiendommene overhovedet endog ere blevne mere behæftede, end de vare tidligere, men saa vil antageligen en nærmere Undersøgelse som oftest vise, at Eiernes Formuesomstændigheder dog ere forbedrede, idet deres Brug og andre deres Eiendele i overveiende Grad have vundet i Værdi.

Det skal i Regelen længere Tid til, førend de heldige Følger, som gode Aar jevnlig medføre for den almindelige Udvikling, kan fremtræde i større Resultater, og særlig vil dette være Tilfældet i et Distrikt som dette, hvor Befolkningen, som foran berørt, almindelig er meget forsigtig og saaledes gjerne vil se Tiden an i længste Laget, førend den skrider til større Foretagender, om den end erkjender deres Nytte og Betimelighed.

Interessen for Udvikling af Næringsveiene og af Brancher, som dermed staa i nær Forbindelse, saasom for Kommunikationsvæsenet, og ligeledes for et forbedret Skolevæsen er nu almindelig tilstede, og om end denne Periode — rigtignok ved Siden af hæderlige Undtagelser — kan opvise mange Exempler paa utidig Knebenhed i de nævnte Retninger fra de bevilgende, kommunale Korporationers Side, tør den forøgede Bæreevne, om den ikke maa optages til Udjevning af uheldige Tider, i Fremtiden i større Grad, end ved Periodens Udgang, vise sin heldbringende Indflydelse. Flere Vidnesbyrd om en god Begyndelse havdes allerede ved Periodens Slutning.

Undtagelser fra det almindelige Forhold, at Velstanden er forøget, kan forøvrigt ogsaa paavises. Som saadanne fremstille sig flere af de Bygdelag, hvor tidligere Tiders jevnt tilfaldende Sildefiske har spilt en større Rolle som Næringsgren, og derfor har sammendraget en tættere Befolkning, end ellers vilde have samlet sig. Da Sildefisket har faldt ujevnt, idet et godt eller rigt Fiske paa et Sted almindeligst har været paafulgt af flere daarlige Fiskeaar, er det paa saadanne Steder jevnligt gaaet tilbage med Velstanden; — kan nok ogsaa være, at Forholdet i enkelte Strøg har medført en jevn Nedadgaaen i Velstand. For Søndmøre Fogderies Vedkommende henvises i denne Henseende til, hvad Fogden derom har anført i hans, under foranstaaende Afsnit „Jordbruget" indtagne, Udvikling om Eiendommenes Udstykning, i hvilken er paapeget, at ommeldte mislige Følger for en Del har vist sig i Herø, Sandø og Vanelvens Herreder. Fra Aure i Nordmøre berettes, at Distriktet, særlig paa Grund af det mislykkede Sommersildfiskeri, er gaaet noget tilbage i Perioden, hvorvel det nok kan siges, at Folket sammesteds endnu overhovedet befinder sig i forholdsvis gode Kaar. Ogsaa Dele af Frænen i Romsdal viser maaske ved Periodens Slutning af samme Grund snarere Tilbagegang end Fremgang.

For Arbeidsklassen har Tiderne paa Grund af de høie Arbeidspriser været gode, men det tør dog med Hensyn til Tjenere og Løskarle være tvivlsomt, om deres Stilling ved Periodens Slutning var bedre, end ved dens Begyndelse, da deres Fordringer til Livet ere stegne med Fortjenesten. At Fordringerne til Livet paa Grund af de gode Aar ogsaa ere stegne i Almindelighed er en Selvfølge, men dog maa Levemaaden blandt Almuesmanden fremdeles regnes for tarvelig.

Efterat have forudskikket disse almindelige Bemærkninger og med Henvisning forøvrigt til hvad er omhandlet under de foranstaaende Afsnit, skal jeg nedenfor meddele endel specielle Oplysninger.

Skolevæsenet. Amtsskolekassens Bidrag til Indkjøb og Indretning af Skolehuse — de fleste med Lærerbolig, men kun enkelte med Jordvei til — andrager for Perioden til 42,140 Kroner. Da Amtsskolekassen i Almindelighed tilskyder det Halve af de nævnte Udgifter, har altsaa de engere Skolekommuner anvendt omtrent ligesaa meget.

Distriktet har lidt under Mangel baade paa tilstrækkelig og tildels tilbørlig uddannet Lærerhjelp, et Forhold som vistnok for den største Del skriver sig derfra, at Skolelærerposterne, under den almindelig raadende Knaphed ved Bestemmelsen af Løn og Vilkaar forøvrigt, ikke har kunnet taale Konkurrence med andre Livsstillinger.

En for Skolevæsenet uheldig Omstændighed er det ogsaa, at der — hidtil ialfald — er lagt saa lidet an paa at forsyne Lærerhusene med Jordvei, noget som jeg tror vilde have været til stort Gavn for Skolelæreren og derved ogsaa for Skolen.

Fattigvæsen. Den til og med Aaret 1873 udkomne Fattigstatistik viser ikke liden Stigning i Fattigbyrderne. Efter de her raadende Forholde tror jeg forøvrigt, at de stegne Fattigudgifter mere og ofte udelukkende have sin Grund i rigeligere Understøttelse mod før, end i forøget Trang. Her maa ogsaa lægges Mærke til Pengenes forringede Værdi. Amtsdistriktet staar, sammenlignet med Rigets andre Amter, fremdeles, som det længe har gjort, blandt de sidste i Rækken med Hensyn til Fattigudgifter.

Med Hensyn til Ædruelighedstilstanden tør det være muligt, at Forholdet var slettere ved Periodens Slutning end ved dens Begyndelse; jeg er forøvrigt mest tilbøielig til at tro, at den staar omtrent paa samme Standpunkt.

Forbrydelsernes Antal har snarere været mindre i denne Periode, end i de foregaaende. Større Forbrydelser forekommer, som før, kun sjeldent.

Den almindelige Aarsløn for en Tjenestekarl har almindeligst været 160 Kr., men forøvrigt mange Steder lavere, ned til 120 Kr., og enkelte Steder høiere, op til 240 Kr. (Klæder og frit Fiske, hvor det bruges, kapitaliseret). For Tjenestepiger har Aarslønnen jevnligst været 60 Kr.

Daglønnen har været for Arbeidskarle om Sommeren paa egen Kost almindeligst 2 Kr. pr. Dag, i enkelte indre Bygder noget mindre, dog ikke under Kr. 1,60; om Vinteren paa egen Kost almindeligst Kr. 1,60, i de indre Bygder dog i Regelen mindre, ned til Kr. 1,20; om Sommeren paa Husbondens Kost Kr. 1 à 1,20 i de indre Bygder og Kr. 1,20 à 1,60 i Fiskeridistrikterne, om Vinteren paa Husbondens Kost i de indre Bygder jevnligst Kr. 0,67 og i Fiskeridistrikterne jevnligst Kr. 1.

Husmændene ere som oftest ikke underkastede tvungen Arbeidspligt og oppebære derfor i Regelen Betaling som andre Arbeidere.

Daglønnen for Kvinder har været, om Sommeren paa egen Kost Kr. 0,80 à Kr. 1,20, om Vinteren jevnligst Kr. 0,80; og paa Husbondens Kost, om Sommeren Kr. 0,40 à Kr. 0,80 og om Vinteren almindeligst Kr. 0,40.

Kommunikationsvæsenet:

Med 6 Dampskibe, idet et nyt er tilkommet i Perioden, har været underholdt en livlig Samfærdsel mellem Amtets 3 Byer og Landdistriktet. Ruterne have udstrakt sig til alle Fjorde af større Vigtighed, og har alle Herreder, som støde til Søen (Landsbygden Rindalen altsaa alene undtaget) havt mindst 1 og tildels flere Stoppesteder. Trafiken har tiltaget Aar for Aar.

Angaaende Veivæsenets Udvikling i Femaaret, skal jeg meddele følgende Oplysninger:

Længden af offentlige Veie udgjorde ved Femaarets Slutning:

	Hovedvei.	Bygdevei.	Tilsammen Hoved- og Bygdevei.
i Nordmøre . .	17,02 Mil.	54,40 Mil.	71,42 Mil.
i Romsdal . . .	17,13 „	33,27 „	50,40 „
i Søndmøre . . .	15,89 „	34,31 „	50,20 „
Tilsammen i Amtet	50,04 Mil.	121,98 Mil.	172,02 Mil.

Sammenlignet med Aaret 1870 viser det sig, at Længden af Hovedvei omtrent er uforandret — den stedfindende Forøgelse er høist ubetydelig — medens Længden af Bygdevei er forøget med ca. 15 Mil eller 16 pCt. Denne Forøgelse falder paa Nordmøre med 6,40 Mil, paa Romsdal med 5,39 Mil og paa Søndmøre med 3,18 Mil. I sidstnævnte Distrikt er forøvrigt Længden af Hovedvei forøget med ca. 1,50 Mil.

Til de foran anførte Længder af offentlig Vei kommer 8 à 9 Mile Ridevei, hvoraf i Søndmøre omkring 7 Mil.

Med Hensyn til Veienes Beskaffenhed hidsættes følgende Sammendrag for Fogderierne af de gjennem Veiinspektørerne indhentede Oplysninger om Veienes Transportevne.

Distrikterne.	Længden af Veie inden Herredet, paa hvilke kan kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Nettolast					
	indtil 6 Centner		fra 6—10 Centner		fra 10—14 Centner	
	Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.
	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.
Nordmøre	4,82	43,15	9,07	10,50	3,13	0,75
Romsdal	6,50	22,64	7,38	9,63	3,25	1,00
Søndmøre	14,14	29,43	1,00	4,88	0,75	„
Amtet	25,46	95,22	17,45	25,01	7,13	1,75

Af denne Opgave vil sees, at Veienes Transportevne overhovedet ikke staar høit, men dette forklares naturligen deraf, at de for den allerstørste Del ere Lokalveie — Forbindelseslinier mellem enkelte Bygdelag, Bygder og Fjorde —, hvor Trafiken ikke er saa meget stor, og hvor man saaledes kan finde sig hjulpen med simplere Veie, der, i Modsætning til de bedre udstyrede, forvolde mindre Anlægs- og Vedligeholdelsesudgifter. Transportevnen viser sig at staa gunstigst i Nordmøre og Romsdals Fogderier, særlig, i Forhold til Veilængden, i det sidste, medens Søndmøre Fogderi i saa Henseende sees at staa meget tilbage. Grunden til dette sidste Forhold maa formentlig udledes deraf, at der i de 2de førstnævnte Fogderier, i Modsætning til det sidste, gives flere og længere Færdselsveie af Betydning, hvilke fra først af ere givne et bedre Udstyr, eller hvis oprindelige Mangler ere rettede ved Omlægning og for hvis Vedligeholdelse der drages omhyggeligere Omsorg. Navnlig maa i saa Henseende mærkes de som Chausseer oparbeidede Forbindelseslinier gjennem Sundalen med Søndre Trondhjems Amt og gjennem Romsdalen (Herredet) med Kristians Amt. Den anden Forbindelseslinie mellem Nordmøre og Søndre Trondhjems Amt, gjennem Surendalen og Rindalen, afgiver ogsaa stykkevis en noksaa god Transportvei, men en Omlægning vilde i væsentlig Grad forøge Transportevnen, og har ogsaa

Spørgsmaal om saadan i længere Tid staaet paa Dagsordenen.

Femaarsperiodens sidste Aar maa vistnok betragtes som et Vendepunkt med Hensyn til Bygdeveivæsenets Udvikling for en Del af Amtet, nemlig for de ytre Distrikter, de saakaldte Havdistrikter. Medens der i de andre Bygder i tidligere Perioder har været arbeidet jevnt — om tildels smaat — paa Anlæg af nye og Udbedring af ældre Veilinier, har overhovedet Havdistrikterne indtil de sidste Aar kun gjort lidet og mangesteds intet for sin Veikommunikation, idet Befolkningen i Almindelighed taget har hjulpet sig frem paa samme Maade, som sine Forfædre, med Baaden.

I de sidste Aar synes imidlertid Sandsen ogsaa i de sidstnævnte Distrikter at være vakt for Alvor. Grunden dertil tør man vel søge i den stegne Oplysning, den større Bæreevne og vel ogsaa i fortjenstfuld Iver fra de underordnede Veifunktionærers Side. Rimeligt er det ogsaa, at Dampskibsfarten har bidraget dertil, idet Befolkningen har faaet Øinene mere op for dens Nytte og derfor har villet skaffe sig saavidt mulig let og sikker Adkomst til Stoppestederne.

Dette af mig antydede Omslag godtgjøres forøvrigt ikke just saa meget ved allerede fuldførte Veie, men, foruden det som i den Retning allerede er udrettet, og dette maa erkjendes at være respektabelt, er der gjennem Detailundersøgelser og ydede Bevilgninger forberedt en Mængde Bygdeveiarbeider, der ville naa sin Fuldførelse i den nu indtraadte Femaarsperiode.

I det forløbne Femaar er i Ulfsten fuldført 3,74 Mil; i Herø er 1,63 Mil under Oparbeidelse; i Harham, hvilket Distrikt tidligere ikke havde offentlig Vei, er bevilget en større Sum til Oparbeidelse af Veie af flere Miles Længde. I Akerø Herred er fuldført 2 Mil, i Bod 1,25 Mil, i det lille Sandø Herred (i Romsdal) 0,50 Mil og i Frænen 2,50 Mil. I Kvernæs er fuldført 1,20 Mil, i Edø, hvor tidligere ikke fandtes offentlig Vei, 0,63 Mil. Fornævnte Distrikter ere saagodtsom udelukkende at henregne til Havbygder. Anlæg og Omlæg af Veie i de øvrige Herreder omfatter kuns Smaastubber af tilsammen ikke over $^1/_2$ Mil for nogen Bygd, udenfor 2de Chausséanlæg, nemlig i Volden Nyanlæg af 1,25 Mil og i Sundalen Omlægning af 1,25 Mil.

I de fleste Tilfælde foregaar Anlæg og Omlægninger af Veie — udenfor Chausséanlæggene — ved Pligtarbeide, saaledes at vedkommende engere Kommune alene yder Pengebidrag til Lønning af Opsyn, Broarbeide, Minering o. lign. Herfra danner enkelte Bygder i Søndmøre Undtagelser. Harham har saaledes bevilget Penge til det hele Arbeide ved de inden denne Bygd besluttede Veiforetagender. Veienes Vedligeholdelse skaffer selvfølgelig Gaardbrugerne et Arbeide, der er meget betydeligt og repræsenterer en anseelig Pengesum for Aaret. Gjennem Veiinspektørerne er erhvervet Opgaver over dette Arbeides Udstrækning i Periodens sidste Aar (1875), hvoraf nedenfor anføres et samlet Uddrag for hvert af Fogderierne. Med Hensyn til dette Uddrag, skal jeg dog bemærke, at nogetnær paalidelige statistiske Opgaver i denne Materie ere meget vanskelige at skaffe tilveie, maaske nærmest fordi de maa støttes til et i sig selv saare vanskeligt Skjøn.

I Nordmøre antages anvendt ca. 10,600 Mandsdagsværk og 7,200 Hestedagsværk til en Pengeværdi af tilsammen 30,000 Kroner. I Romsdal 6,800 Mandsdagsværk og 5,400 Hestedagsværk til en Værdi af tilsammen 19,000 Kroner. I Søndmøre for Sunelvens, Strandens, Nordalens, Ørskougs, Skoue, Borgunds, Hjørundfjords og Vanelvens Herreder 5,800 Mandsdagsværk og 3,600 Hestedagsværk. For den øvrige Del af Søndmøre mangler Opgaver over anvendt Arbeide, hvorimod den samlede Pengeværdi for hele Fogderiet efter Opgaverne andrager til 25,000 Kroner.

For det hele Amt skulde saaledes Pengeværdien af Vedligeholdelsesarbeidet for et Aar gaa op til 74,000 Kroner; vistnok en betydelig Sum, men jeg er tilbøielig til at tro, at den snarere er for liden end for stor, da Vedligeholdelsesudgiften, beregnet efter Amtets hele Veilængde, 172 Mil, i Gjennemsnit blot bliver 12 Kroner pr. 500 Alen, hvilket forekommer mig lidet.

Ved Opgjøret har jeg for enkelte Herreder, hvori Vinterveiarbeidet bortsattes mod Pengebetaling, ansat dette Arbeide i Dagsværk efter Skjøn. I de Herreder, hvor Vinterarbeidet er bortsat som omhandlet, er dette betalt med i Øre 1,300 Kroner, i Sundalen 1,440 Kroner, i Frænen 680 Kroner, i Bolsø 2,052 Kroner, i Romsdal 2,100 Kroner, i Sunelven 520 Kroner, i Ørskoug 790 Kroner, i Hjørundfjord 240 Kroner og i Volden med 280 Kroner.

I nedenstaaende Tabel angives Længden af oparbeidet Vei i hvert af Amtets Herreder med deres Transportevne. Ved at sammenholde de nu tilveiebragte specielle Opgaver med de til forrige Femaarsberetning erhvervede og meddelte, opdages nogle Uoverensstemmelser, men disse ere smaa og uvæsentlige, saa at de her meddelte Opgaver vistnok bør ansees for omtrent rigtige.

Distrikterne.	Samlet Længde Hovedvei.	Samlet Længde Bygdevei.	Samlet Længde Hovedvei og Bygdevei.	Længden af Veie inden Herredet, paa hvilke kan kjøres med en Hest paa Hjulføre i Nettolast					
				indtil 6 Centner.		fra 6—10 Centner.		fra 10—14 Centner.	
	Mil.	Mil.	Mil.	Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.
Nordmøre.									
Rindalen . . .	1,88	4,25	6,13	-	4,25	1,13	-	0,75	-
Surendalen . .	2,88	3,12	6,00	-	1,00	0,50	1,37	2,38	0,75
Aure	-	5,75	5,75	-	5,25	-	0,50	-	-
Edø	-	0,63	0,63	-	0,63	-	-	-	-
Tustern . . .	-	1,50	1,50	-	0,75	-	0,75	-	-
Halse	-	4,75	4,75	-	3,50	-	1,25	-	-
Stangvik . . .	2,13	4,75	6,88	0,50	3,00	1,63	1,75	-	-
Kvernæs . . .	2,32	10,14	12,46	2,32	10,14	-	-	-	-
Fredø	0,44	2,50	2,94	-	2,50	0,44	-	-	-
Øre	1,50	3,00	4,50	0,88	2,25	0,62	0,75	-	-
Thingvold . . .	1,62	4,63	6,25	0,62	3,38	1,00	1,25	-	-
Strømsnæsset . .	-	3,75	3,75	-	3,25	-	0,50	-	-
Øxendalen . . .	0,75	2,38	3,13	-	0,50	0,75	1,88	-	-
Sundalen . . .	3,50	3,25	6,75	0,50	2,75	3,00	0,50	-	-
Romsdal.									
Bod	-	1,50	1,50	-	1,50	-	-	-	-
Frænen	1,63	3,50	5,13	1,63	2,00	-	1,50	-	-
Akerø	-	4,25	4,25	-	4,25	-	-	-	-
Sandø	-	0,50	0,50	-	0,50	-	-	-	-
Bolsø	4,75	1,88	6,63	0,75	0,13	3,75	1,75	0,25	-
Næsset	1,75	3,88	5,63	0,75	1,13	1,00	2,25	-	0,50
Veø	2,00	4,00	6,00	2,00	4,00	-	-	-	-
Eid	1,00	0,63	1,63	1,00	0,63	-	-	-	-
Romsdal . . .	4,38	4,50	8,88	-	2,75	1,38	1,25	3,00	0,50
Vold	-	2,25	2,25	-	2,25	-	-	-	-
Vestnæs . . .	1,62	6,38	8,00	0,37	3,50	1,25	2,88	-	-
Søndmøre.									
Sunelven . . .	1,63	0,75	2,38	1,63	0,75	-	-	-	-
Stranden . . .	1,75	2,75	4,50	1,75	2,75	-	-	-	-
Nordalen . . .	-	4,00	4,00	-	4,00	-	-	-	-
Ørskoug . . .	2,00	7,00	9,00	2,00	7,00	-	-	-	-
Skoue	1,63	1,87	3,50	1,63	1,87	-	-	-	-
Borgund . . .	1,25	1,13	2,38	1,25	1,13	-	-	-	-
Harham . . .	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulfsten	2,12	4,88	7,00	1,75	1,00	0,37	3,88	-	-
Herø	1,13	-	1,13	0,50	-	0,63	-	-	-
Sandø	0,75	0,06	0,81	0,75	0,06	-	-	-	-
Hjørundfjord . .	-	3,25	3,25	-	2,25	-	1,00	-	-
Volden	1,50	5,00	6,50	0,75	5,00	-	-	0,75	-
Vanelven . . .	2,13	3,62	5,75	2,13	3,62	-	-	-	-

Skydsstationernes Antal var ved Femaarets Slutning 146, hvoraf 14 Landstilsigelsesstationer, 25 Søtilsigelses, 80 kombineret Land- og Søtilsigelses, 9 fast Landskyds, med almindelig Skydsbetaling, 9 do. do. med forhøiet Skydsbetaling (Kr. 1,60), 4 kombinerede faste Sø- og Landskydsstationer med almindelig Skydsbetaling og 5 do. med forhøiet Skydsbetaling (Kr. 1,60 for Landskyds og Kr. 0,93 for Søskyds).

Ved Periodens Slutning havdes i Distriktet følgende Brandforsikringsindretninger:

I Nordmøre:		
Sundals	Brandforsikringsindretning for Huse med samlet Forsikringssum $^{31}/_{12}$ 1875	366,840 Kr.
Øxendals	— — —	206,720 -
Thingvolds	— — —	381,280 -
Aure	— — —	447,624 -
Halse	— — —	381,200 -
Surendals	— — —	418,820 -
Rindals	— — —	317,460 -
I Romsdal:		
Veø	Brandforsikringsindretning for Huse med samlet Forsikringssum $^{31}/_{12}$ 75	2,800,000 -
do.	— - Løsøre — —	400,000 -
Bolsø	— - Huse og Løsøre med samlet Forsikringssum $^{31}/_{12}$ 75, tilsammen	486,613 -
Vestnæs	— - Huse med samlet Forsikringssum $^{31}/_{12}$ 75	2,333,820 -
Sandø	— - — — —	160,260 -
I Søndmøre:		
Borgund og Skoues	Brandforsikringsindretning for Huse med samlet Forsikringssum den $^{31}/_{12}$ 1875	1,432,000 -
Strandens og Nordalens	— — —	800,000 -
Herø og Ulfstens	— — —	302,500 -
Voldens	— for Huse 753,400 Kr. og for Løsøre 118,616 Kr.	872,016 -
Hjørundfjords	— for Huse og Løsøre, tilsammen	228,000 -

Indretningerne have i Almindelighed ikke meget store Beholdninger, almindeligst 3 à 4,000 Kr., undtagelsesvis mere, op til 8,000 Kr. Forholdet for Romsdals Fogderi forsaavidt er dog ikke oplyst.

Af Forsikringsforeninger for Husdyr havdes kun 3 mindre paa Søndmøre, i Sunelven for Heste med Forsikringssum henved 8,000 Kroner, i Geiranger for Heste og Storfæ med Forsikringssum 12,000 Kr. og i Hjørundfjord for Heste med Medlemsantal 135 — Forsikringssum ikke opgivet.

Nedenstaaende Opgave viser Sparebankernes Status ved Udgangen af Aarene 1875 og 1865:

	Formue. Kr.	Forvaltningssum (indbefattet Formuen). Kr.	Indskydernes Antal.
Nordmøre: i 1875	33,408	402,888	1193
i 1865	12,592	62,660	320
(i 1875: 3 Banker.)			
Romsdal: i 1875	28,176	495,956	1325
i 1865	8,336	123,196	607
(i 1875: 3 Banker.)			
Søndmøre: i 1875	201,040	2,619,884	6967
i 1865	66,872	988,820	3511
(i 1875: 11 Banker.)			
Amtet: i 1875	262,624	3,518,728	9485
i 1865	87,800	1,174,676	4438

Heraf vil erfares, at saavel Sparebankernes Formue som Indskuddene ere forøgede ganske overordentlig i Løbet af 10 Aar. Ved Siden heraf optage Bankindretningerne i Amtets 3 Byer betydelige Beløb fra Landdistrikterne, noget som antagelig i større Grad gjælder Nordmøre og Romsdal med de færre og mindre Sparebanker, end Søndmøre med dets Landdistrikts flere og større lignende Instituter.

Ved Forligelseskommissionerne er behandlet følgende Antal Sager:

	Nordmøre.	Romsdal.	Søndmøre.	Amtet.
1871	838	617	1,129	2,584
1872	660	461	891	2,012
1873	428	337	674	1,439
1874	440	331	626	1,397
1875	501	488	689	1,678
Tilsammen	2,867	2,234	4,009	9,110
Til Sammenligning hidsættes det lignende Antal i Perioden 1866—1870 . . .	4,044	4,065	6,363	14,472

Den betydelige Nedgang i Sager for Forligelseskommissionerne er et godt Vidnesbyrd om, at Befolkningen nu bedre end før gjør Rede for sine Gjældsforpligtelser.

Efter Meddelelser fra Sorenskriverne anføres nedenfor Opgave over thinglæste og aflæste Pantehæftelser, afhændede faste Eiendomme samt afholdte Tvangsauktioner.

Til Sammenligning hidsættes de lignende Opgaver for Femaaret forud.

Thinglæste Hæftelsesbreve og Skifteudlæg:

	Antal 1871—75.	Antal 1866—70.	Beløb 1871—75.	Beløb 1866—70.
Nordmøre	1,277	1,208	1,227,644 Kr.	1,206,820 Kr.
Romsdal	1,455	2,790	1,112,612 „	1,152,057 „
Søndmøre	1,755	1,161	1,371,440 „	1,249,804 „
Amtet	4,487	5,159	3,711,696 Kr.	3,608,681 Kr.

Aflæste Hæftelsesbreve:

	Antal 1871—75.	Antal 1866—70.	Beløb 1871—75.	Beløb 1866—70.
Nordmøre	1,002	662	896,532 Kr.	516,705 Kr.
Romsdal	849	527	650,836 „	411,850 „
Søndmøre	654	476	602,684 „	375,345 „
Amtet	2,505	1,665	2,150,052 Kr.	1,303,900 Kr.

Ved at sammenholde thinglæste og aflæste Hæftelser for begge Perioder vil sees, at Pantegjældens Forøgelse i Perioden 1870—75 er meget mindre end i Perioden forud. Forøvrigt give Opgaverne ikke noget sandt Billede af det virkelige Forhold vedrørende Pantegjælden, da Hæftelser i mange Tilfælde kan staa uaflæste længe efter at de ere indfriede.

Det virkelige Forhold er forøvrigt, at Amtets Eiendomme ikke ere stærkt behæftede.

Afhændede faste Eiendomme:

	Antal 1871—75.	Antal 1866—70.	Beløb 1871—75.	Beløb 1866—70.
Nordmøre	674	724	1,252,368 Kr.	1,407,141 Kr.
Romsdal	623	530	1,106,156 „	917,136 „
Søndmøre	1,084	1,005	1,709,988 „	1,534,698 „
Amtet	2,381	2,259	4,068,512 Kr.	3,858,975 Kr.

Tvangsauktioner over fast Gods:

	Antal 1871—75.	Antal 1866—70.	Beløb 1871—75.	Beløb 1866—70.
Nordmøre	12	54	45,736 Kr.	42,397 Kr.
Romsdal	32	53	50,676 „	78,786 „
Søndmøre	59	48	70,756 „	52,417 „
Amtet	103	155	167,168 Kr.	173,600 Kr.

Tvangsauktioner over Løsøre:

	Antal 1871—75.	Antal 1866—70.	Beløb 1871—75.	Beløb 1866—70.
Nordmøre	78	91	11,472 Kr.	14,673 Kr.
Romsdal	91	96	17,832 „	18,015 „
Søndmøre	115	122	31,700 „	21,604 „
Amtet	284	309	61,004 Kr.	54,292 Kr.

Efter Opgaver fra Lensmændene er i Perioden afholdt af Udpantningsforretninger:

	Antal 1871—75.	Antal 1866—70.	Beløb 1871—75.	Beløb 1866—70.
Nordmøre	6,830	7,764	110,580 Kr.	139,110 Kr.
Romsdal	7,178	ikke opgivet	123,720 „	ikke opgivet
Søndmøre	2,687	2,536	38,916 „	57,012 „

Udpantningsforretningerne ere for den allerstørste Del afholdte for Skatter.

Af Exekutionsforretninger er i Perioden afholdt:

Nordmøre:

af Fogden 119 Beløb 51,276 Kr. } I Perioden 1866—70
- Lensmændene 384 — 19,612 „ } 555 = 94,152 Kr.

Romsdal:

af Fogden 113 — 105,904 „ } Ikke opgivet.
- Lensmændene 352 — 21,252 „ }

Søndmøre:

af Fogden 74 — 61,528 „ } I Perioden 1866—70
- Lensmændene 563 — 65,988 „ } 755 = 181,660 Kr.

B. Kjøbstæderne.

a. Christianssund.

Med Hensyn til Stedets økonomiske Tilstand, har Byfogden meddelt:

1. Handelen.

Paa Henvendelse til Toldkassereren om at erholde Opgaver over Udførselen og Indførselen til og fra Udlandet af de vigtigste Varer har han meddelt, at han ikke ser sig istand til at give nogen Oplysning i saa Henseende for Aarene 1871—1873, hvorimod han har oplyst, at der er udført:

	Klipfisk.	Tørfisk.	Sild.	Rogn.	Tran.	Trælast.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tons.
1874	975,462	11,871	68,562	4,463	6,271	4,598
1875	1,141,074	17,190	87,949	5,997	5,272	2,051

samt at der er indført:

i 1874 af Rug 8,295 Tønder og af Byg 2,593 Tønder
i 1875 - Do. 4,800 — - - Do. 6,633 —

At Udførselen især af Fiskevarer ogsaa i Aarene 1871 til 1873 har været meget betydelig, er imidlertid ikke tvivlsomt. Exporten af Hovedartikelen Klipfisk har saaledes i

Sammenligning med forrige Femaar tiltaget betydelig, og Handelen med denne Vare koncentreres nu mere og mere til denne By. Udskibningen heraf gaar fornemmelig til Spanien, men store Partier afsættes ogsaa til Portugal, Storbritannien og Amerika, fornemmelig Havana. Exportørernes Fortjeneste paa denne Vare antages gjennemsnitlig at have været god. Det samme formenes at have været Tilfældet med Hensyn til Tørfisk, Sild og Rogn, men i mindre Grad med Hensyn til Tran og Trælast.

Importhandelen har, som før, bestaaet fornemmelig af Kornvarer, Salt, Kolonial- og Manufakturvarer. Handelsomsætningen inden Byen og med dens Opland er i stadigt Stigende.

Der existerer en ældre Handelsforening, der den 31te December 1875 havde 17 Medlemmer og en nyere „Handelsborgernes" Forening med 20 Medlemmer.

2. Skibsfart og Skibsbyggeri.

Uden Hensyn til den særdeles betydelige og stærkt tiltagende Gjennemgangstrafik af Fartøier, har Skibsfarten været livlig og tiltagende; men medens Fragtkonjunkturerne i den første Halvdel af Femaaret har været gode og tildels glimrende, have de i den sidste Del været flaue og daarlige her som andre Steder, dog kanske mindre her, eftersom vor egen Exporthandel beskjæftiger den største Del af Skibsrummet og Salt indføres med egne Skibe. Differentialtolden i Spanien er ogsaa nu bortfaldt, saa at Skibningen til dette Land nu saagodtsom udelukkende foregaar med egne Skibe, forsaavidt Seilskibe angaar. De herværende 3 Skibsværfter beskjæftiger sig hovedsagelig med Reparationer af Skibe og mindre Fartøier, dog leveres fra Nedrekranens Værft i Almindelighed 1 nyt Skib aarlig.

I Femaaret er oprettet en Assuranceforening for Søfolk.

Efter Toldkassererens Opgivende var ved Udgangen af 1875 Antallet af her hjemmehørende Seilskibe:

a) i udenrigs Fart 72, hvoraf 71 med en Drægtighed af $4,655^1/_2$ Kom.-L., medens et i Udlandet indkjøbt Skib endnu ikke var hjemkommet og derfor ei maalt;

b) i indenrigs Fart 25, hvoraf flere umaalte, men hvis samlede Drægtighed ansættes til 300 à 400 Kom.-L. Af Dampskibe er, foruden de 2 Fjorddampskibe, 1 hjemmehørende her, der gaar i udenrigs Fart og har en Drægtighed af 161 Kom.-L.

Der er stiftet en Sømandsforening med 52 Medlemmer og en Skipperforening med 77 Medlemmer.

3. Haandværksdrift.

Haandværksdriften staar formentlig omtrent paa samme Standpunkt som før og indskrænker sig i det Væsentlige til at tilfredsstille Stedets Behov, dog afsættes store Kvanta af Læder til Nordland. I Femaaret er oprettet en Jodfabrik, en Mineralvandfabrik og en Olieklædefabrik.

Den offentlige Tegneskole er fremdeles i Virksomhed og skal nu blive mere flittigt besøgt af Folk, der agte at uddanne sig som Haandværkere.

Foruden Haandgjerningsskoler for Piger ved Almuskolerne paa Kirklandet, Nordlandet og Indlandet med et Elevantal i 1875 af respektive 113, 60 og 74, er der ved en „Forening til Fremme af Haandfærdighed", hvis Medlemsantal i f. A. var 150 med en Kontingent af ca. 400 Kroner, oprettet en Haandgjerningsskole for Gutter med 4 Afdelinger, hvoraf 2 paa Kirklandet, 1 paa Nordlandet og 1 paa Indlandet. Hver Afdeling har 3 Klasser og 1 Lærer, dog saaledes at Nord- og Indlandet har samme Lærer. Elevantallet var i f. A. 221, og Skolen holdes i de 6 Vintermaaneder med 3 Timers daglig Undervisning. Eleverne fra Skolen for den høiere Almendannelse danne en egen Afdeling med 2 Timers Undervisning 3 Dage i Ugen.

Fremdeles er her en Haandværkerforening, der i 1875 havde 33 Medlemmer, og som har oprettet en Understøttelseskasse, hvoraf nogen Uddeling dog endnu ikke har fundet Sted, eftersom Grundfondet endnu kun udgjør omtrent 4,400 Kroner.

Ligesaa er her en Arbeiderforening med et Medlemsantal i f. A. af 252.

4. Bergværksdrift.

Noget hertil hørende Anlæg findes ikke i Byen eller paa den samme tilhørende Mark.

5. Jordbrug.

Bymarken benyttes næsten udelukkende til Græsavl, der ogsaa er den mest lønnende Anvendelsesmaade, da Melken altid finder Afsætning til høi Pris, nu 30 Øre pr. Kande nysilet. Efter Oplysninger erhvervede under sidste Folketælling fandtes her 33 Heste, 339 Storfæ og Kalve, 54 Svin og 46 Faar, og Udsæden var 4 Tdr. Poteter, 40 ℔ Græsfrø, $2^3/_8$ Tdr. Havre til Grønfoder, hvorhos 4 Maal Jord anvendtes til andre Rodfrugter end Poteter. Dyrkningen af Haveværter og Frugttræer har i Femaaret ikke gjort nogen Fremgang.

6. Almindelige Bemærkninger.

Byen gaar fremdeles fremad med raske, men jevne og sikre Skridt, og Fremgangen er ikke bevirket ved kunstige eller forbigaaende Omstændigheder. Folkemængden, der den 31te December 1865 udgjorde 5,709 Individer og ved Udgangen af 1870 6,732, var den 31te December f. A. stegen til 7,585 Personer.

De brandtaxerede Bygningers Taxtsum beløb sig til den $^{31}/_{12}$ 70 3,629,920 Kr., men den $^{31}/_{12}$ 75 til 4,629,960 Kr., en Forøgelse altsaa i Femaaret af 1 Million Kr., hvorved dog maa bemærkes, at Forøgelsen for en ikke uvæsentlig Del grunder sig paa Prisstigninger. Større Antal nye Byg-

ninger ere først opførte i 1875, men Byggevirksomheden fortsættes i indeværende Aar (1876) i stor Udstrækning.

Paa Grund af den store Rørelse og Virksomhed i alle Retninger maa den økonomiske Tilstand ansees for tilfredsstillende god blandt alle Klasser af Befolkningen, saaledes ogsaa for Arbeidsklassens Vedkommende, hvis Fortjeneste er steget ikke saa ubetydeligt. Exekutionernes og Tvangsauktionernes Antal og Beløb er derfor ogsaa forholdsvis ringe. Konkurser af nogen Betydning har ikke i Femaaret fundet Sted. Ædruelighedstilstanden maa derhos for Byens egen Befolknings Vedkommende ansees for nogenlunde god og ialfald ikke daarligere end i de fleste andre Byer. Byens Budget udgjorde i 1871 . . . . 85,627 Kroner
i 1872 . . . . 77,027 —
i 1873 . . . . 83,347 —
i 1874 . . . . 93,483 —
og i 1875 . . . . 96,256 —

Deraf var besluttet udlignet:

	som Byskat	som Eiendomsskat	som Fattigskat
i 1871 . .	50,124 Kr.	21,482 Kr.	14,022 Kr.
i 1872 . .	46,081 „	19,749 „	11,196 „
i 1873 . .	43,829 „	18,784 „	20,733 „
i 1874 . .	57,239 „	14,310 „	21,933 „
i 1875 . .	55,482 „	13,870 „	26,904 „

Til Fattigvæsenet var ialt bevilget:
i 1871 . . . . . 28,955 Kr.
i 1872 . . . . . 28,296 „
i 1873 . . . . . 29,600 „
i 1874 . . . . . 30,800 „
i 1875 . . . . . 36,104 „

Det bemærkes, at af Brændevinsafgiften, der i 1871 udgjorde 13,333 Kr., i hvert af Aarene 1872, 1873 og 1874 15,333 Kr. og i 1875 16,000 Kr. — tilfaldt i 1871 den hele Afgift Fattigkassen, medens i 1872 $^3/_4$ Del tilfaldt Fattigkassen og $^1/_4$ Del Bykassen og i de 3 følgende Aar Afgiften blev delt lige mellem begge Kasser.

Til Almuskolevæsenet var bevilget:
i 1871 . . . . . 13,496 Kr.
i 1872 . . . . . 13,586 „
i 1873 . . . . . 13,600 „
i 1874 . . . . . 13,500 „
i 1875 . . . . . 15,264 „

Byens Gjæld var ved Udgangen af 1875 ca. 272,000 Kroner, hvoraf ca. 80,000 Kroner var løs Gjæld, der skal indtages i et større fast Laan, der er optaget iaar (1876).

Af offentlige Bygninger er i Femaaret opført:

a) en Almuskolebygning paa Indlandet, hvori 6 Skolerum med 670 □ Alen samlet Gulvareal, Lærerbolig paa 4 Rum, stort Mørkloft, stor Kjælder og 2 Lokumer. Dens Kostende er 18,000 Kroner.

b) en Almuskolebygning paa Kirklandet, hvori 9 Skolerum af 1,120 □ Alens Gulvareal, Lærerbolig med 4 Rum, Kjælder, et større Udhus med Vedbod og Lokumer. Dens Kostende ca. 22,000 Kr.

c) en Brandstationsbygning, hvori 2 Vagt- og 6 Beboelsesrum, med tilbygget Sprøitehus og Værkstedsrum. Kostende ca. 7,200 Kr.

Vandværket har i Femaaret faaet saadan Udvidelse:

1. paa Kirklandet: a) Vanddammene forhøiet saaledes, at de fra i 1870: 446,000 Kubikfods Indhold i 1875 rumme 760,250 Kubikfod; b) nye Ledninger 900 Fod 7toms og 1,400 Fod 5toms Ledning med 8 nye Brandventiler;
2. paa Nordlandet: a) Vanddammene forhøiet til 138,335 Kubikfods Indhold mod i 1870: 93,750; b) nye Ledninger 1,120 Fod med 5 nye Brandventiler.
3. paa Indlandet er paabegyndt et nyt Anlæg, der bliver fuldført iaar. Samtlige Damme ere derhos blevne indhegnede.

Den samlede Længde af

	Gader	og	Veie		udgjør:
Paa Kirklandet . . .	7,280	+	9,060	=	16,340 Alen,
„ Nordlandet . . .	2,100	+	4,700	=	6,800 „
„ Indlandet . . .	950	+	2,600	=	3,550 „
Sum	10,330	+	16,360	=	26,690 Alen.

Heraf er i Femaaret tilkommet a) af nye Veie paa Kirklandet til og langs Vanddammene 650 Alen, og b) af Gader paa Kirklandet 520 Alen og paa Nordlandet 90 Alen. Flere ældre Gader og Veie ere derhos udbedrede og istandsatte.

Gadelygternes Antal udgjør ialt 46, hvoraf paa Kirklandet 33 Stykker, paa Nordlandet 5 og paa Indlandet 8.

Til Havnen er anskaffet flere nye Bøier, hvorhos Kirkealmenningen med et Kostende, inklusive Expropriation, af ca. 12,000 Kr. er fra en smal 60 Alen lang og nogle faa Alen bred Træbrygge omdannet og udvidet til en med Grusdække forsynet Almenning af omtrentlig 2,400 □ Alens Areal, ligesom Vestre Almenning er forlænget 8 Alen udad over Søen med et Kostende af ca. 1,400 Kroner."

Til foranstaaende Beretning skal jeg tillade mig at føie:

Stedets 3 Skibsværfter sysselsætte omkring 52 Mand, dets Mineralvandfabrik 5, Jodfabriken 5 à 6, Olieklædefabriken 15.

Assuranceindretningen for Søfolk i Romsdals Amt havde ved Udgangen af Aaret 1875 forsikret Beløb 49,600 Kr.

Daglønnen i 1875 var almindeligvis: for simple Arbeidere 2 Kr. om Sommeren og Kr. 1,80 om Vinteren, for Veiarbeidere noget mere, for Svende omkring Kr. 2,40, for Bundtmagersvende dog kun Kr. 2 og for Mursvende Kr. 3,20.

Ved Udgangen af Aaret 1875 udgjorde Antallet af Personer, der havde Borgerskab til Byen, 538, hvortil kommer Kvinder med Næringsbrev, nemlig 36 som Handelsberettigede og 3 som Haandværksberettigede. Til Udsalg af Brændevin var ved samme Tidspunkt kun en Enkelt berettiget, medens 9 havde Ret til Salg i mindre Partier og Udskjænkning af Varen og 25 til Udskjænkning af Øl og Vin.

Ifølge Opgave fra Byfogden er i Perioden afhændet

faste Eiendomme . . .	217 Stkr.	for Beløb	1,103,772 Kr.
thinglæst Pantehæftelser .	445 „	—	1,577,668 „
aflæst do. .	432 „	—	981,240 „
afholdt Tvangsauktioner over fast Gods . .	26 „	—	96,104 „
afholdt Tvangsauktioner over Løsøre . . .	50 Stkr.	for Beløb	61,892 Kr.
afholdt Exekutioner . .	118 „	—	59,552 „
— Udpantninger . .	4,483 „	—	98,500 „
hvoraf for Skatter . . .	4,448 „	—	97,032 „

Om til Stedet i Perioden indførte Kornvarer har ingen brugbar Opgave været at erholde.

b. Molde.

Om Byens Tilstand har dens Byfoged meddelt:

„1. Handelen.

Af efternævnte Varer har i Femaaret Udskibningen til Udlandet andraget til:

Aar.	Klipfisk.	Tørfisk.	Tran.	Rogn.	Sild.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1871	10,000	„	103	324	1,745
1872	18,570	„	110	„	12,951
1873	6,000	90	72	560	4,724
1874	19,022	„	20	„	7,522
1875	29,277	„	156	652	7,184
Tilsammen	82,869	90	461	1,536	34,126

Som Følge af den udvidede Handelsfrihed paa Landet har selvfølgelig den lokale Handel stadigen aftaget. Dette har nødsaget ialfald endel af de Handlende til at søge sin Virksomhed udvidet ved Expeditioner, særlig til Nordland og Finmarken til Indkjøb af Sild eller Torsk. Klipfisk- og Sildeexpeditionerne som Klipfiskhandelen have i Femaarsperioden visselig givet de Handlende nogenlunde godt Udbytte.

Avancen paa Tran var mindre god; Rogn derimod gav god Fordel.

Efter ovenstaaende Opgave over Udskibningen, til Udlandet, har denne udgjort 25,245 Voger Klipfisk, 59 Voger Tørfisk, 92 Tønder Tran, 604 Tønder Rogn og 4,079 Tønder Sild mere i sidste end i forrige Femaarsperiode.

Udførselen af Fiskeprodukterne, der udgjøre Stedets vigtigste Vareudførsel, foregaar nu som bekjendt til Udlandet ved indenlandske Skibe.

Trælastudskibningen er for intet at regne.

De vigtigste Gjenstande for Stedets Import ere, som i forrige Beretning angivet, Korn, Melvarer, Tobak, Hamp, Kolonial- og Manufakturvarer, Jern, Vin og Brændevin, hvilke Varer hovedsageligen indføres fra indenrigske Steder, fornemmelig fra Bergen og Kristiania.

Af Kornvarer ere efter Opgave fra Toldboden indførte:

a. fortoldede.

Aar.	Rug.	Byg.	Byggryn.	Rugmel.	Hvedemel.	Erter.	Havremel.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Vog.	Vog.	Tdr.	Vog.
1871. . . .	241	300	-	-	160	-	-
1872. . . .	868	950	1	-	176	1	6
1873. . . .	156	305	18½	64	120	20½	-
1874. . . .	520	357	10	-	129	5	-
1875. . . .	-	734	10	-	92	10	-
Tilsammen	1,785	2,646	39½	64	677	36½	6

b. ufortoldede.

Aar.	Rugmel.	Hvedemel.	Rug.	Byg.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.
1872	31,045	339	959	1,677
1873	24,920	79	450	570
1874	38,655	185	625	557
1875	31,980	21	971	869
Tilsammen	126,600	624	3,005	3,673

Opgave over frigjorte Kornvarer for 1871 har ikke været at erholde fra Toldboden.

2. Skibsfarten

har været ubetydelig. Antallet af Fartøier udgjør 24 med Drægtighed 630 Kom.-L., altsaa en Forøgelse i Perioden af 130 Kom.-L. Af større Skibe haves kun 2; et Barkskib drægtigt 136 og et Dampskib drægtigt 92 Kom.-L. De mindre Fartøier benyttes væsentligst til Fiskeexpeditioner.

Skibsfarten har givet lidet eller intet Udbytte.

3. Haandværksdriften.

Denne staar paa samme Udviklingstrin som i forrige Periode og indskrænker sig til at fyldestgjøre Stedets og nærmestliggende Landdistrikters Behov. Enkelte Haandværkere have i Samlag forsøgt at afhænde sine Produkter ved Forsendelse til nordlandske Markeder, — men denne Trafik bragte, saavidt jeg har erfaret, Tab, og ophørte følgelig.

4. Fabrikdrift.

I 1872 oprettedes her en Guanofabrik, der vel maa siges at drives i større Maalestok.

Størsteparten af Guanoen sendes antagelig til Tydskland. Over Hamburg er der i Aarene 1873, 1874 og 1875 udskibet 3,413 Sække, hver indeholdende 200 ℔ Guano.

Kordsvæveriet drives med 2 Vævstole og ved Vand fra Vandværket. I 1875 produceredes efter Fabrikantens Opgave 12,000 Alen.

5. Bergværksdrift

har Byen ikke.

6. Skibsbyggeri.

Intet.

7. Jordbrug.

De Jorder, der ligge paa Byens Grund, eies af Private.

Dyrkningsmaaden har været som i forrige Periode. Kreaturholdet var ved Udgangen af 1875: 10 Heste, 87 Storfæ, 11 Ungnøt og Kalve, 35 Faar og 13 Svin.

Dyrkningen af Haveväxter staar fremdeles tilbage.

8. Om Tilstanden i Almindelighed.

Byens økonomiske Tilstand antages i de sidste fem Aar ikke at have forværret sig, men snarere forbedret sig. Som forhen anført have endel af de Handlende udvidet sin Virksomhed ved Fiskeexpeditioner og derved, om end ikke den direkte Fordel har været stor, indirekte havt sine Fordele. De Handlende have derhos ved at indskrænke Kreditgivning bragt sundere Forholde ind i sin Virksomhed.

Arbeidspriserne have stadigt været i Stigende og altsaa skaffet saavel Haandværkere som Dagsarbeidere god Fortjeneste.

Der er derfor Grund til at antage, at Tilstanden i sin Almindelighed er upaaklagelig.

Nydelsen af stærke Drikke kan ikke siges at have været i Tilvæxt. Vel har Brændevinsindførselen i Perioden aarligen steget, men en stor Del af Tilførselen gaar gjennem Byen til de omliggende Landdistrikter.

Her findes 1 Handelsforening, 1 Haandværkerforening og 1 Arbeiderforening.

Handelsforeningen bestaar af 16 Medlemmer.

Haandværkerforeningen stiftedes i 1849; Medlemmernes Antal i 1875 udgjorde 28 med aarlig Kontingent 2 Kroner for hvert Medlem.

Arbeiderforeningen oprettedes for 15 Aar siden. Kontingenten er fastsat til (4 Skilling) 13 Øre pr. Uge. Ved Udgangen af 1875 tællede denne Forening 125 Medlemmer; dens Formue var da 3,000 Kroner. Foreningen eier derhos en Bogsamling paa 600 Bind. Den giver sine Medlemmer af Arbeidsklassen i Sygdomstilfælde frit Lægetilsyn og 4 Kroner pr. Uge i Understøttelse.

Byens Folkemængde er siden 1870 forøget med 17 Indbyggere. Den udgjorde ved Udgangen af 1870 1,698 og ved Udgangen af 1875 1,715.

Byens Skolevæsen vides ei at være undergaaet nogen Forandring, undtagen at Stedets høiere Skole tilfølge Loven af 17de Juni 1869 er omdannet til Middelskole og Latingymnasium.

Haandgjerningsskolen er fremdeles i Virksomhed.

Byens Gader og Veie ere forbedrede og vel vedligeholdte. Hovedgaden har en Længde af 2,000 Alen, Tværgaderne en Længde af 2,500 Alen og Veiene en Længde af 3,400 Alen. Samtlige Gader ere belagte med Sand og Singel og for endel forsynede med brolagte Rendestene og Kloakledninger.

Her findes 1 Kai, der er 100 Alen lang, 13 Alen bred og opført af Graasten med Grusdække.

14 Lygter, hvori Lamper med Jordolie, udgjør Byens Gadebelysning.

Vandværket er fremdeles i god Stand.

Kommunens Gjæld andrager til 63,013 Kroner.

Byens Budget androg:

i 1871	til	17,400	Kroner,	deraf	Byskat	12,289	Kroner	og	Fattigskat	5,111	Kroner
- 1872	-	17,800	—	—	—	12,600	—	-	—	5,200	—
- 1873	-	17,200	—	—	—	13,069	—	-	—	4,131	—
- 1874	-	16,800	—	—	—	12,867	—	-	—	3,933	—
- 1875	-	18,027	—	—	—	14,294	—	-	—	3,733	—

Til foranstaaende Beretning skal jeg føie:

Af den meddelte Opgave over Fiskevarer, der i Perioden ere udførte til Udlandet, kan ikke drages nogen Slutning om et forøget Salg af nævnte Varer i det Hele taget, idet saadanne for en større Del afhændes af Stedets Handlende til Exportører i Kristianssund og Aalesund. Andre Hensyn gjøre det imidlertid antageligt, at Moldekjøbmændene i Perioden have havt større Partier af nævnte Varer paa Lager, end i den nærmest foregaaende Periode.

Den Klipfisk, der fra Stedet udskibes til Udlandet, har gaaet til Spanien og Portugal, hovedsageligen til det første Land. Til transatlantiske Havne har, saavidt vides, aldrig fra Stedet været skibet Klipfisk.

Trælast har i Perioden ikke været skibet til Udlandet, men vel i ubetydelige Partier til indenlandske Steder.

Efter Opgave fra Eierne var Guanofabriken i Drift næsten hele Aaret 1875 og sysselsatte i dette Aar en 30 à 40 Arbeidere.

Kordsværveriet sysselsatte 2 Arbeidere.

Byen har et Ølbryggeri, der sysselsætter 1 Bestyrer og 8 Arbeidere om Aaret.

Antallet af Personer, der have Borgerskab til Byen, udgjør 86.

Den almindelige Dagløn har i Perioden været: for Svende fra Kroner 2 til Kroner 2,40, dog for Mursvende indtil Kr. 2,80, for simple Arbeidere af Mandkjøn, Sommeren omkring Kroner 2 — og Vinteren omkring Krone 1,60, af Kvindekjønnet Sommer som Vinter omkring Krone 1. Aarslønnen for Tjenestegutter har varieret fra Kroner 160 til Kroner 200 og for Tjenestepiger fra Kroner 64 til Kroner 80.

Formentlig har saavel Haandværks- som Tjenerklassen i den her omhandlede Periode gaaet noget fremad i økonomisk Velvære.

Ifølge Opgave fra Byfogden er i Perioden afhændet

faste Eiendomme	37	Stkr.	for	Beløb	136,084	Kr.
thinglæst Pantehæftelser .	83	—	-	—	142,544	„
aflæst Do. .	64	—	-	—	79,756	„
afholdt Tvangsauktioner over fast Gods . .	11	—	-	—	72,064	„
afholdt Tvangsauktioner over Løsøre	16	—	-	—	27,860	„
afholdt Exekutioner . .	23	—	-	—	8,720	„
og afholdt Udpantninger .	243	—	-	—	7,840	„
hvoraf for Skatter og kommunale Afgifter . .	114	—	-	—	4,780	„

c. Aalesund.

Med Hensyn til Stedets økonomiske Tilstand i Perioden har Byfogden afgivet følgende Beretning:

„1. Handelen.

Aalesunds Handelsvirksomhed har i de sidste 5 Aar i det Hele taget været tilfredsstillende, hvortil har bidraget dels de gunstige Resultater af de søndmørske Torske- og Bankfiskerier, dels de jevnt gode Konjunkturer for Produkternes Afsætning paa de udenlandske Markeder. Samtlige af Fiskeribedriften erhvervede Produkter ere afhændede i Aalesund. Samhandelen med Landdistriktet har ikke været i Tiltagende. Grunden hertil maa søges i det forøgede Antal af Landhandlere og Forbrugsforeninger, hvilke tildels have taget sine Varer fra Bergen og andre Steder.

Aalesunds vigtigste Exportvare er Klipfisk. Deraf er udført:

1871	255,700	Voger	til	Værdi	1,444,480 Kr.
1872	425,000	„	—		2,040,000 „
1873	394,000	„	—		2,226,400 „
1874	360,000	„	—		2,304,000 „
1875	444,000	„	—		2,308,800 „

Værdien er beregnet efter Udskibningspriserne. Hvad der heraf vedkommer Distriktets egne Fiskerier, findes i en Opgave nedenfor; Resten er tilført fra Nordland, dels ved direkte Kjøb af Varen i tør Tilstand, dels ved Indkjøb af Raafisk i Lofoten og Finmarken.

Klipfisken har hovedsagelig været udført til Spanien og Portugal. Til Kuba og Brasilien har været udført et Par Ladninger aarligt.

Den søndmørske Klipfisk har fremdeles hævdet sin Anseelse for dens gode Kvalitet, dog staar der adskilligt tilbage at ønske med Hensyn til en forbedret Tilberedning og Tørring.

Af Tørfisk er udført:

1871	2,542	Voger	til	Værdi	10,168 Kr.
1872	1,472	„	—		5,888 „
1873	2,000	„	—		8,000 „
1874	1,800	„	—		7,200 „
1875	4,400	„	—		17,600 „

Af Tran er udført:

1871	3,420	Tønder	til	Værdi	232,560 Kr.
1872	6,700	„	—		402,000 „

1873	7,850	Tønder	til Værdi	471,000 Kr.
1874	6,100	„	—	366,000 „
1875	5,400	„	—	302,400 „

Af denne Artikel er en større Del dampsmeltet Medicintran, som fremdeles staar høit anskrevet for dens gode Kvalitet.

Af Rogn er udført:

1871	3,900	Tønder	til Værdi	140,400 Kr.
1872	9,600	„	—	307,200 „
1873	8,300	„	—	398,400 „
1874	8,400	„	—	504,000 „
1875	9,000	„	—	378,000 „

Af Klipfisk, Rogn og Tran er kun en forsvindende Del afsendt til indenlandske Steder.

Naar undtages i Aarene 1873 og 1874, da der blev udført respektive 1,500 og 2,400 Tønder Vaarsild, har der af denne Vare Intet været fisket i Femaaret. Derimod har Fedsildfisket været som almindeligt. Stedets Smaafartøier have jevnlig været beskjæftigede med Expeditioner til de nordligere Egne efter Fedsild.

Den samlede Export af Sild udgjør:

1871	20,800	Tønder
1872	79,000	—
1873	24,000	—
1874	64,000	—
1875	43,000	—

Silden har været af meget forskjellig Kvalitet, og da Oplysning om Mængden af hver Sort ikke har været at erholde, kan Værdien ikke angives.

Udbyttet af de søndmørske Torskefiskerier udgjør for Femaaret:

	Klipfisk. Vog.	Tran. Tdr.	Rogn. Tdr.	Samlet Værdi. Kr.
1871 . . .	151,000	2,400	3,060	1,239,760
1872 . . .	270,000	5,500	8,000	1,882,000
1873 . . .	280,000	7,000	6,900	2,319,200
1874 . . .	250,000	5,600	7,500	2,356,000
1875 . . .	280,000	5,000	8,300	2,088,000

Byens direkte Deltagelse i Torskefiskerierne med egne udrustede Baade og Fartøier kan af Mangel paa nøiagtige Opgaver ikke anføres. I de sidste Aar har et større Antal Baade end tidligere søgt til Byen for at drive Fisket herfra, dels for at sælge Fisken i raa Tilstand og dels for at nyde godt af den rigelige Tilgang af Agnsild, som tilføres Stedet med Dampskibene. Brugen af Dæksfartøier under Torskefisket antages at være i Tiltagende.

Bankfiskeriet, der begynder i Mai og vedvarer til sidst i August, drives fremdeles hovedsagelig af Dæksfartøier — for største Delen svenske. De Bankskøiter, som oprindelig bleve anskaffede for dette Steds Regning, ere gaaede over til en anden Bedrift, medens andre ere komne istedet, men bemandede med Svensker, der ansees mere udholdende end vore egne Fiskere. Om Baadenes Deltagelse i Bankfiskeriet haves ingen nøiagtige Opgaver, men den er forøvrigt af underordnet Betydning. Bankfiskeriet drives udelukkende med Liner. Udbyttet af dette Fiskeri har udgjort for Femaaret (det opfiskede Kvantum regnes her ikke efter Stykketal, men efter Vægt):

	Antal Fartøier.		Voger Længer.		Voger Brosmer.		Tønder Lever.		Tønder Rogn.		Besætning.		Raaproduktets Værdi.	
	norske.	svenske.	norske	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.
													Kr.	Kr.
1871	8	10	16,530	42,450	1,128	2,220	174	500	34	161	80	141	35,604	82,744
1872	6	9	16,807	47,900	1,246	2,225	185	170	49	170	67	131	29,128	81,444
1873	7	12	19,286	50,291	2,035	4,723	187	522	52	186	75	158	39,928	103,380
1874	7	20	16,063	34,500	3,107	7,867	185	490	54	151	77	233	40,400	89,020
1875	5	16	12,746	49,383	1,541	5,333	127	436	30	139	55	212	25,828	99,708

Værdien heraf er indtaget i foranstaaende Opgaver over Udbyttet af de søndmørske Fiskerier.

Derhos bemærkes, at de foran angivne Værdier paa samtlige ovenomhandlede Fiskeprodukter ere Udskibningspriser.

Som Produkt af Fiskerierne kan nævnes Fiskeguano, hvoraf har været udført:

1872	1,400	Centner	til Værdi	14,000 Kr.
1873	3,200	—	- —	32,000 „
1874	6,800	—	- —	68,000 „
1875	5,600	—	- —	56,000 „

Af andre Udførselsartikler ere Ben og Skind de vigtigste; der blev af Skind udført:

1871	24,200	℔
1872	25,500	-
1873	28,700	-
1874	39,000	-
1875	34,000	-

Skindene have været af meget forskjellig Kvalitet, og da Oplysning om Mængden af hver Sort ikke har været at erholde, kan Værdien ikke angives.

Betydelige Kvanta af Smør og Talg gaar igjennem Aalesund til forskjellige Byer i Landet.

Disse Varer ere kun for en Ubetydelighed Gjenstand for Samhandel med Byen udenfor hvad der gaar til Husholdningerne.

Med Hensyn til Importen ved Aalesunds Toldsted op-

lyser en af Toldvæsenet hersteds meddelt Opgave, der ikke har kunnet skaffes fuldstændig for Femaaret, Følgende:

		1874.		1875.
Af Kaffe	er indført	1,135 ℔		2,786 ℔.
- Vin	- —	36,771 -		22,211 -
- Rug	- —	5,491 Tdr.	antagelig	ca. 2,000 Tdr.
- Byg	- —	5,687 -	— -	2,000 -
- Hvedemel	- —	6,012 L℔		3,932 L℔.
- Rugmel	- —	7,334 -		16,415 -
- Salt	- —	68,005 Tdr.		46,285 Tdr.
- Tobak	- —	71,136 ℔,	omtrent det Samme som i 1874.	

Af Brændevin er indført i 1872 236,622 Potter, i 1873 215,717 Ptr., i 1874 325,275 Ptr., i 1875 272,485 Ptr.

Fordelen ved Udskibning af alle Slags Fiskeprodukter har i Femaaret været jevnt tilfredsstillende. Det maa imidlertid bemærkes, at specielt Klipfisk ikke her i Byen er Gjenstand for Spekulation, da Hovedmassen sælges til Kommissionærer, som igjen udfører Varen for fremmed Regning. Den Fordel, Bondehandlerne have, bestaar i en Overpris af 18 à 24 Skill. pr. Vog. Ogsaa Rogn og tildels Tran sælges som anført til Kommissionshusene; derimod er Sild udelukkende Gjenstand for Spekulation og Afskibning for egen Regning.

Ifølge en til Amtet indsendt Opgave var ved Udgangen af 1875 Antallet af de Handlende med Borgerskab her i Byen ialt 118, hvoraf 7 ikke vare bosatte hersteds. Antallet af Kvinder, der havde Næringsbrev som Handelsberettigede, var 10; 1 Mand og 3 Kvinder vare berettigede til Udsalg af Brændevin, 4 Mænd og 4 Kvinder til Salg og Udskjænkning af samme Drik, 17 Mænd og 6 Kvinder havde Ret til Udskjænkning af Øl og Vin, og endelig var 1 Mand og 1 Kvinde berettigede til Handel paa Byens Torve m. V. Ved Slutningen af Aaret 1875 vare 5 Handelsborgere under Konkurs.

2. Skibsfarten.

Ved Udgangen af 1875 havde Byen 54 større og mindre Seilfartøier til en samlet Drægtighed af 2,029 Kom.-L. og med 298 Mands Besætning, og desuden et Lastedampskib paa 203 Kom.-L. med 17 Mands Besætning samt 3 Fjorddampskibe, drægtige tilsammen 81 Kom.-L. Ifølge den fornævnte tidligere indsendte Opgave havde Stedet 28 Skibsførere, hvoraf 4 vare bosatte udenfor Byen.

Lønnen for helbefarne Matroser var i Aaret 1875 gjennemsnitlig 52 Kr. pr. Maaned og Kr. 2 daglig.

Skibsfarten har i Femaaret paa Grund af flaue Fragtkonjunkturer neppe givet nogen videre Fordel, uden dog at have foraarsaget egentligt Tab. Paa faa Undtagelser nær har til Exporten af Klipfisk været benyttet norske Skibe, fordetmeste Dampskibe, dels under norsk dels under svensk Flag. Udførselen af Sild har paa enkelte Undtagelser nær fundet Sted i norske Skibe. Den tidligere Benyttelse af spanske Skibe er bortfaldt paa Grund af Differentialtoldens Ophævelse.

3. Fabrikdriften.

Et i 1874 oprettet Damptrankogeri, der kun har været i Drift et Par Maaneder om Aaret (i Fisketiden) har beskjæftiget 4 Arbeidere. Ved Aalesunds Udvidelse ifølge Lov af 3die Juni 1874 er indlemmet under Byen en Reberbane, der i 1875 sysselsatte 18 Mandspersoner, deraf 7 under 15 Aar, samt et Væveri for Trikotage og andre uldne Varer, der ved Udgangen af 1875 gav 6 voxne Mænd og 49 voxne Kvinder — foruden 3 Kontorbetjente — fast Sysselsættelse. Daglønnen for de ved Væveriet arbeidende Mænd var Kr. 3 à Kr. 3. 20 og for Kvinder Kr. 0. 50 à Kr. 0. 60.

4. Haandværksdriften.

Forfærdigelsen af Medicintrantønder af Blik, hvis Opfindelse skyldes Aalesund, er florerende, og disse Tønder rekvireres herfra til andre Steder paa Grund af deres fortrinlige Beskaffenhed.

En Enkelt har med Held forsøgt sig i Nedlægning af hermetiske Sager, der have vundet Anerkjendelse ved flere Industri-Udstillinger.

Ved Udgangen af 1875 havde Byen 155 Haandværksborgere (deraf 18 tillige Handlende), af hvilke 18 vare bosatte udenfor Byen.

Den gjennemsnitlige Dagløn for Haandværkssvende varierede mellem Kr. 1. 88 (for Smedesvende) og Kr. 4 (for Mursvende).

I Femaaret have Haandværkerne havt baade tilstrækkeligt og lønnende Arbeide.

I Forbindelse hermed bemærkes, at Byen har en i Begyndelsen af 1874 stiftet Husflidsskole for Gutter; den er oprettet og vedligeholdes ved frivillige Bidrag af Borgerne, Sparebanken og Kommunen. Denne Skole meddeler Undervisning i Snedkerarbeide, Træskjæring, Løvsagning, Dreining og Kurvarbeide til 50 à 60 Elever. Interessen for Skolen er stor og antages denne at have virket med Held til Vækkelse af Sandsen for og til Udbredelse af Husfliden. Foruden Husflidsskolen var her ogsaa en til Almuskolen knyttet Haandgjerningsskole for Piger samt forskjellige Kvindeforeninger, hvis væsentligste Formaal har været at arbeide til Fremme af Missionsvirksomheden.

5. Skibsbyggeriet.

Et større og to mindre Skibsværfter vare i Virksomhed. Paa det første er i Femaaret færdigbygget 3 nye Skibe til en samlet Drægtighed af 565 Kom.-L., hvorhos Bygning af et Skib paa antagelig 430 Kom.-L. er paabegyndt i 1875. Dette Værft, som stadig har sysselsat omtrent 50 Arbeidere, har desuden udført 57 større og mindre Reparationer; deraf 16 paa her ikke hjemmehørende Skibe. De to andre Værfter, af hvilke det ene kun har virket i 1874 og 1875, have alene udført mindre Reparationsarbeider, og tilsammen beskjæftiget gjennemsnitlig 12 Mand. Daglønnen

for de ved Værfterne arbeidende Skibstømmermænd har gjennemsnitlig været Kr. 2,20.

6. Jordbruget.

I 1875 var Udsæden i Aalesund af Byg 2,7 Tønder, Blandkorn 5 Tønder, Havre 14,5 Tønder og Poteter 18 Tønder.

Kreaturholdet var ved Udgangen af 1875: 10 Heste og Føl, 130 Stykker Storfæ og Kalve, 75 Faar og Lam og 44 Svin. Det bemærkes, at Byens Udvidelse ved Lov af 3die Juni 1874 har væsentlig bidraget til Kreaturholdets Forøgelse.

7. Kommunale Indretninger.

Til Veivæsenet er medgaaet et forholdsvis stort Beløb aarlig, da Gadernes Udstrækning er temmelig stor og Grunden næsten overalt bestaar af Fjeld. Ingen af Byens Gader er brolagt, men de ere macadamiserede; kun de paa Gadernes Sider værende Rendestene brolægges.

Af oparbeidede Gader har Byen ca. .	4,000	løbende	Alen.
„ regulerede Gader, for en Del oparbeidede	1,300	—	—
Et Veistykke, 7 Alen bredt fra Vestkanten af den egentlige By til Stenvaagsundet, er	1,700	—	—
Et Veistykke gjennem den fra 1ste Januar 1875 tilkomne Bydel . .	2,260	—	—
Tilsammen	9,260	løbende	Alen,

hvortil kommer 5 Broer af Tømmer, tilsammen henimod 100 løbende Alen.

Til Stedets Forsyning med Vand haves 2 paa et Fjeld inden Byens Grændser anlagte Bassiner, af hvilke det nederste og mindste, naar dette ikke er tilstrækkeligt, fyldes fra det øverste gjennem en 4 Toms Rørledning.

Det øverste og største Basin blev i 1872 forhøiet fra $21^1/_2$ Fods Mure til 30 Fod, hvorved Vandmængden i dette Basin er bleven henimod det dobbelte af hvad den før var, og maa ansees tilstrækkelig til Byens daglige Behov saavelsom for Ildebrandstilfælde. Fra nederste Basin er 6,5 og 4 Toms Vandledningsrør af Jern nedlagte i Byens Hovedgader, og det Net, disse danne, er i Tilfælde af Ildebrand tilstrækkeligt til at dominere den egentlige By.

En Brandstation med dertil hørende faste Brandmandskaber haves paa et af Byens høieste og mest centrale Punkter. Brandredskaber — foruden en 18 ℔ Brandkanon ligeved Stationen — ere samlede i 2 Sprøitehuse, det ene ligeved Stationen og det andet i Centrum af den ydre Bydel. Brandredskaberne ere i god Orden og Brandmandskaberne øvede Folk.

Gaderne oplyses med Parafinlygter — i 1875 40 Stykker — og maa Belysningen i den egentlige tæt bebyggede By siges at være nogenlunde tilstrækkelig. Lygternes Antal forøges imidlertid aarlig, hvorved man dels forbedrer Belysningen i den tættere By, dels udvider den udover mod Byens Ydergrændser.

8. Forskjelligt.

Byen har en Handelsforening, der tæller ca. 40 Medlemmer og holder ugentlige Møder, samt en Arbeiderforening, som i 1875 havde omkring 100 Medlemmer og er progresserende.

Fast Skydsstation haves ikke.

Ædruelighedstilstanden lader Adskilligt tilbage at ønske; navnlig konsumerer de mange hidsøgende svenske Fiskere et betydeligt Kvantum spirituøse Drikke.

Ved sidste Folketælling — i 1875 — havde Stedet, iberegnet de ny indlemmede Bydele, 5,807 Indvaanere.

I 1875 udgjorde de Skatteydendes Antal 1,130 med en antagen Næring af 1,391,880 Kroner og Formue 4,235,200 Kroner. Byskatten for samme Aar beløb sig til 51,608 Kr. og Fattigskatten til 17,792 Kroner. Den Kommunen paahvilende Gjæld var ved Udgangen af 1875: 268,800 Kr.

Den økonomiske Tilstand er i det Hele gaaet jevnt fremad i Femaaret, væsentligt paa Grund af gode Fiskerier og tilfredsstillende Fordel ved Fiskeprodukternes Afhændelse. At Arbeidsklassen desuagtet for en stor Del har levet under mindre gode økonomiske Forholde, hidrører ikke „fra Arbeidsløshed, men fra et slet Husstel“.“

Til foranførte Beretning skal jeg tillade mig at føie:

Af en Sammenligning mellem den her meddelte Opgave over Export af Fiskevarer med den tilsvarende i forrige Aarsberetning, maa udledes, at Exporten af saadanne Varer i den sidst forløbne Femaarsperiode har været langt betydeligere end i den nærmest forudgaaende. Forholdet i saa Henseende vil nedenstaaende Opgave nærmere paavise.

Udført fra Aalesund i hver af de 2de sidste Femaarsperioder er:

	Klipfisk. Vog.	Tørfisk. Vog.	Rogn. Tdr.	Tran. Tdr.	Sild. Tdr.
I Femaarsperioden 1866—70	1,588,644	28,104	30,526	22,500	188,758
I Femaarsperioden 1871—75	1,878,700	12,214	39,200	29,470	230,800

Tilfølge denne Opgave har kun Udførselen af Tørfisk været mindre i den sidste Periode end i den nærmest forudgaaende. Forskjellen beløber sig endog til det ikke ubetydelige Kvantum af omkring 15,900 Vog. Exporten af de øvrige Fiskevarer har i sidste Femaarsperiode oversteget Exporten i den modsvarende, hvad angaar Klipfisk med omkring 290,000 Voger, Rogn med omkring 8,670 Tdr., Tran med omkring 6,970 Tdr. og Sild med omkring 42,000 Tdr.

Med særdeles Hensyn til en Bemærkning af mig i forrige Femaarsberetning om Stedets Haandværkere, finder jeg efter anstillet Undersøgelse at burde oplyse, at disse i Løbet af

sidste Periode have gaaet fremad i økonomisk Henseende og at de nu i Almindelighed staa sig noksaa godt.

Ifølge modtagen Opgave er i Perioden

afhændet faste Eiendomme	53	Stkr. for Beløb	285,948	Kr.
thinglæst Pantehæftelser .	257	— - —	869,496	„
aflæst Do. .	141	— - —	491,200	„
afholdt Tvangsauktioner over fast Gods	41	Stkr. for Beløb	193,128	„
afholdt Do. over Løsøre .	55	— - —	58,136	„
— Exekutioner . . .	157	— - —	85,232	„
og afholdt Udpantninger .	1011	— - —	43,284	„
hvoraf for Skatter og kommunale Afgifter . . .	708	— - —	34,052	„

Romsdals Amt, 19de Marts 1877.

Arveschoug.

XVI.

Søndre Trondhjems Amt.

Underdanigst Beretning

om Søndre Trondhjems Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

Til Kongen.

Hvad Amtets Beliggenhed, verdslige og geistlige Inddeling angaar, henvises underdanigst til mine tvende sidste Femaarsberetninger af 24de November 1866 og 27de December 1871, navnlig den førstnævnte, hvor de herhen hørende Oplysninger ere meddelte med nogenlunde Fuldstændighed.

I det her omhandlede Femaar 1871—1875 er ingen Forandring foregaaet i Amtets administrative Inddeling, hverken i verdslig eller i geistlig Henseende. Amtets Fladeindhold udgjør lidt over 144 norske □ Mile, deri indbefattet de 0,26 □ Mil, som Trondhjems Byes Omraade indtager.

Hvad Amtets Folkemængde angaar, da udgjør den, efter sidste Folketælling, som afholdtes ved Udgangen af Femaaret, 116,814 Mennesker, hvoraf 94,217 kommer paa Amtets Landdistrikt og 22,597 Indbyggere paa Amtets eneste Kjøbstad, Stiftsstaden Trondhjem. De 94,217 Mennesker i Landdistriktet var saaledes fordelt paa Amtets 4 Fogderier:

Ørkedals Fogderi	16,887	Mennesker.
Guldals Fogderi	19,435	—
Strinde og Selbo Fogderi . .	22,615	—
Fosens Fogderi	35,280	—
Amtet	94,217	Mennesker.

Folkemængden var ved næst foregaaende Folketælling i Landdistriktet 89,836 Mennesker og i Trondhjems Kjøbstad 19,287, hvilket udgjør tilsammen for det hele Amt den 31te December 1865 109,123 Mennesker. I Tiaaret 1865—1875 har altsaa Folkemængden i det hele Amt — Land og By — havt en Tilvæxt af 7,691 Mennesker, eller er voxet med omtrent 7,5 %. Denne procentvise Tilvæxt er imidlertid noget ulige, naar man tager Land og By hver for sig. I Landdistriktet er nemlig Folkemængden tiltaget fra 89,836 Mennesker til 94,217 eller med 4,381 Mennesker, altsaa henimod 5 %. I Byen derimod er den tiltaget fra 19,287 Mennesker til 22,597 altsaa med 3,310 Personer, hvilket ved en Udregning af, hvormange Personer der ved Udgangen af Aaret 1875 vare komne til for hvert Hundrede, som Folkemængden i Trondhjems By udgjorde ved Udgangen af 1865, giver en Tilvæxt af noget over 17 %.

Loven om Udvidelse af Kjøbstaden Trondhjems Grændser af 6te Juni 1863 har, som liggende udenfor Tiaarets Grændser, ingen umiddelbar Indflydelse paa den her omhandlede Forøgelse af Trondhjems Folkemængde.

Som bekjendt har Forøgelsen af det hele Lands Folkemængde i sidste Tiaar været meget mindre end i de foregaaende. Størst var den i det første Tiaar efter de regulære Folketællingers Begyndelse, fra 1814—1825, nemlig 16 %. I det næste Tiaar fra 1825—1835 var den procentvis udtrykt 14, i det derpaa følgende 1835—1845 = 11, 1845—1855 = 12, 1855—1865 = 14.

Naar man tager Land og By for sig, bliver den procentvise Tilvæxt for hele Landets Landdistrikt i sidste Tiaar 1865—1875 kun 4, medens den for Byerne sættes til 22.

Hovedgrunden til den for det hele Land saameget ringere Tilvæxt af Folkemængden i det sidst tilbagelagte Tiaar

end i de forangaaende er vistnok at søge i den stærke Udvandring, som i dette Tidsrum har fundet Sted, dog mest i sammes første Femaar, medens den sidste Femaarsperiode, som her sysselsætter os, i denne som i saa mange andre Henseender har været heldigere for Landets Udvikling og Fremgang i det Hele taget.

Forøvrigt vil det sees, at Forholdet, hvad Amtets Landdistrikt angaar, staar over det Forhold, hvori Landets Folkemængde i det Hele har formeret sig, men, hvad Byen angaar, adskilligt under samme.

Amtets hele Udstrækning udgjør, som foran vist, 144 norske □ Mile, og der vil altsaa nu overhovedet komme noget over 811 Personer paa hver Kvadratmil.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Som i min forrige Femaarsberetning vist, udgjør en stor Del af Amtets Fladeindhold temmelig ufrugtbare Søkyster og en endnu langt større Del aldeles ufrugtbare Bjergstrækninger, Myrer og Moradser, medens endel ligger mere end 2000 Fod over Havfladen, hvilket paa disse nordlige Bredder vil sige det samme som over Agerdyrkningsgrændsen.

Ikke destomindre og uagtet neppe mere end 1 — en — □ Mil af de opgivne 144 antages at være tilsaaet eller benyttet som Ager, udgjør dog Jordbruget, naar herunder indbefattes ogsaa den følgende Afdeling Fædriften, Hovednæringsveien inden dette Amt. De fleste Hænder befatte sig dermed og de overveiende største Værdier frembringes derved. Skovdrift og Bergværksdrift er ved Siden deraf for intet at regne. Selv Fiskeribedriften, der vistnok ogsaa sysselsætter mange Hænder og frembringer meget betydelige Værdier, kan ikke sættes ved Siden deraf.

Spørgsmaalet om Landbruget har gaaet fremad her i Amtet i sidste Femaarsperiode kan denne Gang uden Vaklen besvares med ja. De herom afgivne schematiske Oplysninger hvortil jeg her — som ved de følgende Afdelinger — tillader mig underdanigst at henvise, ville afgive bekræftende Vidnesbyrd om dette Svars Rigtighed; og det kunde da heller ikke være anderledes, da Aarveien i samtlige Periodens 5 Aar har været jevnt heldig, ja saa at sige en ren Modsætning til Femaaret 1866—1870. Naar jeg altsaa endog den Gang, uanseet de 5 nærmest forudgaaede mislige Aaringer, kom til det Resultat, at Landbonæringen dog i det store og hele taget heller maatte siges at være gaaet fremad end tilbage, saa kan der ingen Tvivl være om, at Landbonæringen i dette Amt under Femaaret 1871—1875 er gaaet fremad, ja endog har taget et temmelig betydeligt Opsving, hovedsagelig i den samme Retning, hvori Fremgangen ogsaa tidligere havde vist sig, nemlig i Fædriftens og Engdyrkningens Udvikling ved Siden af Agerbruget. Mange Tegn og Mærker paa denne forbedrede Tilstand, hvad Amtets Jordbrug angaar, kan paavises, og som en almindelig Bemærkning kan sættes i Spidsen, at det er noget som siger sig selv, at en Tidsperiode, der — paa det Par sidste Aar nær — har været saa særdeles heldig for Landets materielle Trivsel i det Hele taget, ogsaa maa være kommet Modernæringen tilgode.

Samtlige Amtets 4 Fogder ere enige i, at ligesom den økonomiske Tilstand inden deres Embedsdistrikter i Femaarsperioden i det Hele taget er forbedret, saaledes har navnlig Jordbruget været i Fremgang, maaske ikke saameget hvad selve Dyrkningsmaaden angaar, som med Hensyn til Anskaffelse af lettere og virksommere Brugsredskaber. Ja selv Guldals Foged, som finder adskilligt at udsætte paa den heroppe brugelige Driftsmaade, maa dog indrømme, at Jordbruget i Femaaret er gaaet betydeligt fremad.

Som medvirkende Aarsager dertil nævner Fogden for det Første, at samtlige Femaarsperiodens Aaringer have været udmærket gode, meget over Middelsaar; man har, med Undtagelse af en Ubetydelighed i 1875, været aldeles fri for Frost; Jordens Frembringelser have staaet i høi Pris og Penge have været lette at erholde; paa Grund af de større Avlinger har der været holdt større Besætninger, eller disse have været fodrede saameget bedre, saa Jorden har erholdt rigeligere og bedre Gjødsel, hvilket igjen har havt en større og bedre Afkastning til Følge.

Blandt de medvirkende Aarsager til dette glædelige Resultat kan jeg ikke lade være at nævne Amtets Landhusholdnings-Selskab, der dog er den egentlige Bærer af Bestræbelserne navnligen for Landbonæringens størst mulige Udvikling her i Amtet, fra hvem Initiativet til Forbedringer udgaar, og som leder og støtter Arbeidet og Anstrængelserne i denne Retning. Men dette Selskab, der henimod Slutningen af forrige Femaarsperiode begyndte at lide under den Sløvhedstilstand og den nedtrykte Stemning, som de flere paa hinanden følgende Uaar og andre Grunde havde lagt ud over Landbonæringen, er netop i den her omhandlede Periode ligesom vaagnet til nyt Liv og har udviklet en Virksomhed, der visselig i nogen Mon har bidraget til at paaskynde og fremme Udviklingen af vor Landbonæring. Det er ogsaa fra alle Kanter med Tak erkjendt, og paa den virksomste Maade lagt for Dagen ved de fornødne Pengebidrag, som Selskabet modtager saavel af Stat som Amtskommune, og ved den Understøttelse og velvillige Deltagelse fra Moderselskabets Side, som Amtets Landhusholdningsselskab har at glæde sig ved. Herved sigtes til det Kongelige Selskab for Norges Vel, hvis

Virken for Landbrugsinteresserne og navnligen for Meierivæsenets Udvikling ikke nok kan paaskjønnes.

Amtets Landhusholdnings-Selskab har forøvrigt i Femaaret fortsat sin Virksomhed i samme Retning, som før, hvorom nærmere vil blive handlet i næste Afsnit; men foruden at den er udbredt over et større Felt, forsaavidtsom en forbedret Torvdrift ogsaa nu gaar ind under dens Arbeider, er den paa en vis Maade blevet mere fyldig, og der er kommet, om jeg saa maa sige, stærkere Fart i Tingen. Dertil har ikke mindst bidraget den Omstændighed, at Selskabet har været saa heldig igjen, og det paa en nærmere og fastere Maade, at kunne knytte til sig en Mand, hvis Iver og Interesse for og Forstaaelse af det Nordenfjeldske Jordbrug paa mange Maader, baade i Skrift og Tale, har aabenbaret sig og vundet en ikke saa lidet udbredt Anerkjendelse, jeg mener Candidat Joh. Middelfart, der for nogle Aar siden blev antaget som fast lønnet Sekretær hos Selskabets Bestyrelse.

I denne Bestyrelses Aarsberetning om Landhusholdningsselskabets Virksomhed fra Oktober 1873 til samme Tid 1874 siges det udtrykkelig, efterat den Deltagelse for og Bistand i sit Arbeide, som Bestyrelsen har kunnet glæde sig ved, er blevet omtalt:

„Man savner heller ikke andre og for en opmærksom Iagttager end mere slaaende Vidnesbyrd om de opnaaede Resultater. Trods det ved tidligere uheldige Aaringer og daarlige Priser paa Produkterne fremkaldte Tryk er de Fremskridt, som Jordbruget i de senere 15 Aar har gjort i næsten alle sine Grene, iøinefaldende for enhver. De er vistnok ikke lige store overalt, ja der frembyder sig betydelige Uligheder i saa Henseende, fremkaldte af mere afsides Beliggenhed eller andre Forhold; men der findes dog ikke en eneste Bygd, hvor ikke bemærkelige Fremskridt spores.“

Efterat derpaa Forbedringen i Kreaturstellet er bragt paa Bane, hvilket Parti af Beretningen skal komme i næste Afdeling, fortsættes saaledes:

„I Jordens Bearbeidning og det egentlige Jordbrug i det Hele er meget udrettet, særligt med Hensyn til Jordens Afgrøftning, Agerens Igjenlægning til dyrket Eng og Indskrænkning af Markslaatens Benyttelse. Den sidste Tids overordentlige høie Arbeidspriser virker vistnok noget hemmende paa Udførelsen af større Jordforbedringsarbeider; men paa den anden Side har dette fremkaldt en mere almindelig Benyttelse af Maskiner i Landbrugets Tjeneste; især begynder Slaattemaskiner at finde en ikke saa ringe Udbredelse.

Kaster man altsaa Blikket udover Distrikterne, saa møder man ikke saa faa glædelige Tegn paa Fremskridt og Forbedring, og med de nu indtraadte gode Aaringer og høie Priser paa Produkterne er der vaagnet et Mod til at gaa fremad og en Lyst og Interesse derfor, som man tør haabe bebuder en mere direkte og umiddelbar Deltagelse i vort fælles Arbeide rundt om. Sogneselskaberne, som paa de fleste Steder førte en hensygnende Tilværelse, begynder her og der at vise kraftigere Livstegn, og tør man under de nu indtraadte bedre Tider haabe og vente, at for Almenvellet nidkjære Mænd vil søge at opmuntre og lede den næsten overalt vakte Interesse, og at Sogneselskaberne paany og overalt maa blive, hvad de i Begyndelsen var og tildels endnu er, selvvirkende og kraftige Mellemled for Hovedselskabets Virksomhed“.

Efter den forrige Femaarsperiodes stærke Nedgang i Landeiendomspriserne, som fulgte den tidligere Svindlerperiodes til det eventyrlige opskruede Priser, er Priserne i sidste Femaar jevnt stegne, uden dog at opgaa til nogen ualmindelig eller overdreven Høide. Deri ligger ogsaa et Mærke paa Fremgang, som ikke kan bestrides.

Antallet af særskilt matrikulerede Landeiendomme i Amtet ved Udgangen af Femaarsperiodens sidste Aar 1875 skal efter det af mig besørgede Sammendrag af Lensmændenes derom afgivne schematiske Oplysninger udgjøre 9,840, deri dog indbefattet, men vistnok kun for en ringe Del, Slaatteland, Havnegange og Fjeldbeiter, Skovstykker, Hus og Byggetomter, Fiskevand og Fiskerettigheder.

Af disse 9,840 særskilte Brug angives 9,271 som Eiendomsgods, medens Resten, eller 569 Eiendomme, skulde bruges som Forpagtnings- eller Leilændingsgods, deri dog indbefattet henved et halvt Hundrede Brug, som kaldes Embedsgods.

Da Amtets samlede Matrikulskyld ved Udgangen 1875 ikkun udgjorde 10,263 Daler 23 Sk. vil der i Middeltal ikke komme stort over 1 Dalers Skyld paa hvert Brug. Men foruden at Matrikulskylden ialmindelighed antages at have været sat lavt for dette Amt, maa det ogsaa lægges Mærke til, at Smaabrugenes Antal fornemmelig i Røraastrakten af Guldals Fogderi, gaar op til et særdeles stort Beløb — alene i Røraas Thinglag 800 Græshager paa nogle faa Maals Udstrækning, samt at disse Smaabrug gaa ned til en Skyld af 2 ja 1 Skilling, hvilket er Tilfældet med de fleste af de nævnte Græshager, der dog ved rigelig Gjødning giver en forbausende Høavling i Forhold til Jordsmonnets Beskaffenhed og den ringe Udstrækning.

Der gives endnu enkelte Brug i Amtet med temmelig høi Matrikulskyld, saasom Lade 32 Skylddaler, Leren 40, Storfosen 35, Ranheim 29, Reinskloster 24, Østeraad 53 Skylddaler. (Det sidstnævnte er dog i den senere Tid delt, forsaavidt som Tarven er fraskilt.) Men naar disse Yderligheder fraregnes, bliver vel den almindelige Skyld at sætte til en 2 à 3 Daler pr. Brug. Ved Afgivelsen af forrige Femaarsberetning ansloges Landeiendommenes Antal i Amtet til 9,413 mod 9,840 denne Gang. Dette skulde tyde paa en fremdeles tiltagende Jordudstykning; men det kan ogsaa skrive sig derfra, og det er det mest sandsynlige, at saa mange flere af de forannævnte særskilt matrikulerede Landbrug, der tidligere har været udeladte, denne Gang er taget med.

Naar man sammenligner Antallet af de egentlige Jord-

brug, der benyttedes af Eierne, nemlig 8,226 ved Udgangen af forrige Femaarsperiode og de egentlige Jordbrug, som vare bortleiede og som anførtes at udgjøre 703 Stykker, med de her foran angivne Beløb af 9,271 Selveierbrug og 569 Eiendomme, som ere bortleiede, viser sig en temmelig betydelig Forøgelse af Selveiergodset og Nedgang i det bortleiede Godses Masse.

Paa Grund af hvad foran er bemærket om den fra forrige Beretnings forskjellige Inddelingsgrund, som her er benyttet, kan Sammenligningen dog ikke give mere end et tilnærmelsesvis rigtigt Resultat.

En af Jordbrugets værste Fiender, Jordfællesskabet, er endnu ikke paa langt nær overvundet. Ikke mindre end 3,945 Jordbrug angives ved Udgangen af 1875 at ligge i Fællesskab om Hjemmarken, altsaa omtrent 40 % af de samlede Jordbrugs Antal.

Medens Strinde og Selbo Fogderi har mindst af disse Fællesskaber (399), er Guldals Fogderi mest bebyrdet dermed (1,760); dernæst kommer Fosens Fogderi med 1,054 Brug, liggende i Fællesskab, og Ørkedals Fogderi med 732.

Da forrige Femaarsberetning ikke oplyser om Antallet af de Jordbrug, som ved Udgangen af Aaret 1870 laa i Fællesskab om Hjemmarken, kan man ikke heraf se Udskiftningsvæsenets Fremgang i Femaaret. At Fællesskabet er aftaget er noget, som siger sig selv, da der den hele Tid har været i Virksomhed her i Amtet en fast beskikket og 2 amtsbeskikkede Udskiftningsformænd, og disse have havt Hænderne fulde af Arbeide, uden paa langt nær at kunne fyldestgjøre alle Krav. Disse voxe stadigen og det her angivne Forhold mellem Jordbrugenes Antal og Antallet af dem deraf, som endnu ligge i Fællesskab, viser tilstrækkeligt Nødvendigheden af Udskiftningspersonalets Forstærkning, hvilket forhaabentlig ogsaa vil blive et Resultat af den nedsatte Udskiftningskommissions Virksomhed.

Forøvrigt erholder det Kgl. Departement for det Indre aarlig Opgave herfra over Amtets Udskiftningsvæsens Virksomhed og Fremgang, saa det er overflødigt derom her at meddele yderligere Oplysning, om jeg ogsaa saa mig istand dertil.

Ved at sammenligne de ved sidste Folketælling tilveiebragte Opgaver over Udsæd af de forskjellige Kornsorter, Poteter og Fodervæxter ved Udgangen af Aaret 1875 med de samme Opgaver ved Udgangen af Aaret 1865 faar man ud følgende Forhold mellem Udsæden ved sidste Tiaars Slutning og hvad den var ved Slutningen af forrige Tiaar. De samme 5 Tønder Hvede, som Udsæden af denne Kornsort udgjorde ved Udgangen af Aaret 1865, paraderer i Opgaverne ved Udgangen af 1875. Derimod har man for det hele Amt i 1875 en Udsæd af 96 Tønder Rug mod 47 i 1865. Af Byg 7,844 Tønder mod 7,038 i 1865. Af Blandkorn er Udsæden aftaget fra 2,339 Tønder til 2,194 Tønder. Af Havre ligesaa fra 25,000 Tønder i 1865 til 20,015 i 1875, hvoraf desuden 310 Tønder var ætlet til Grønfoder. Udsæden af Erter sees at være steget fra 34 til 129 Tønder og af Poteter fra 39,072 til 41,925 Tønder. Derhos anføres denne Gang en Udsæd af 10 Tønder Vikker, 15,669 Pund Græsfrø og 599 Maal Jord anvendt til andre Rodfrugter end Poteter. Man ser heraf, at der har fundet en ikke saa ubetydelig Tilvæxt Sted siden 1865, hvad Udsæden af de ædlere Sorter angaar, navnligen Rug, Byg og Erter, samt at Engdyrkningen og Frembringelse af Kraftfodervæxter har taget Opsving, hvilket naturligvis staar i Forbindelse med den tidligere gjorte Bemærkning om, at Bestræbelserne for Landbonæringens Udvikling hovedsagelig er kommet Kvægavlen og Fædriften tilgode. Men denne Tilvæxt skyldes ene og alene det sidste Femaar fra 1871—1875, da det foregaaende fra 1865 til 1870 havde en betydelig Nedgang i disse Retninger at opvise. Medens saaledes i 1865 den samlede Udsæd, der ogsaa var mindre end for det nærmest foregaaende Tiaar, beregnet i Bygværdi angaves til 34,591 Tønder, gik efter Opgaven for 1870 den samlede Udsæd i Bygværdi ikke op til mere end 30,743 Tønder. Denne Gang kan paa samme Maade regnet, d. v. s. naar $^3/_4$ Tønde Hvede, Rug og Erter, $1^1/_2$ Tønde Blandkorn, 2 Tønder Havre og 3 Tønder Poteter sættes lige med 1 Tønde Korn — Udsæden i Bygværdi anslaaes tilsammen til 33,877 Tønder. Der er altsaa fremdeles en Nedgang tilstede imod hvad Udsæden angaves at være i 1865, men en Tilvæxt af 3,134 Tønder imod hvad den var i 1870. Da Foldigheden i Gjennemsnit for det hele Amt kan antages at være for Rug 18 Fold, for Havre og Erter 6 Fold, Byg 9, Blandkorn 8, Havre 7, for Erter 10 og for Poteter 8 (med et Middeltal for samtlige Kornvæxter reduceret til Bygværdi 8 pr. Tønde), vilde man af den antagne Udsæd af 33,887 Tønder kunne vente en Avling af 271,096 Tønder, hvilket med Fradrag af Udsæden, udgjør 237,209 Tønder.

Da Folketallet i Amtets Landdistrikt, efter hvad foran er anført, ved Udgang af 1875 udgjorde 94,217 Personer, kommer der ikke mere end noget over 2,5 Tønde paa hver Person; men da Statistikerne i Almindelighed regne 3 Tønder Korn som hvert Menneskes — Store og Smaa om hverandre — aarlige Behov af Brødføde, vil der endnu mangle henimod 50,000 Tønder i Avlingen, førend Amtet kunde siges at brødføde sig selv. Men det er heller ikke Meningen, og det har det aldrig gjort. Sandsynligvis vil det, med den Vending, som Jordbruget i dette Amt i de senere Aar har taget, heller ikke paa længe, om nogensinde, blive Tilfældet, at Amtet af egen Kornavling skulde kunne brødføde sin Befolkning i den her tagne Betydning. Frembringes der inden Amtets Grændser tilstrækkeligt af Kjød og Mælk og dens Produkter, vil Befolkningen sandelig ingen Mangel lide, om der fremdeles skulde komme til at mangle den omtalte halve Tønde paa de 3, som efter det anførte maa til pr. Hoved. Hvad der i gamle Dage især bragte Gaardbru-

gerne heroppe til at lægge sig saa stærkt paa Kornavlingen, uanseet de Tab, som de paa Grund af vor Jordbunds Beskaffenhed og vore klimatiske Forhold vare udsatte for jevnligen at lide, var dels en Art Forfængelighed (Korngar skulde det være,) dels det pirrende ved det hazardøse i Bedriften men fremfor alt de høist mislige Kommunikationsforhold, der paa visse Kanter af Amtet vare af den Beskaffenhed, at Korn kun med stor Vanskelighed og overordentlig Bekostning kunde skaffes frem. Nu svinder denne sidstnævnte Grund til en overdreven Korndyrkning mere og mere; har man nu blot Penge eller andre kurante Varer, kan man til enhver Tid og næsten paa ethvert Sted i Amtet med forholdsvis Lethed skaffe sig det Korn, man trænger. Den store Kornindførsel til Trondhjems Kjøbstad bortfjerner enhver Ængstelse forat ikke altid et tilstrækkeligt Kornforraad, hvad enten til Brød eller Udsæd, skulde være tilstede, skjønt det vistnok forholder sig saa, som ved foregaaende Leiligheder bemærket, at Trondhjem, foruden sin egen Befolkning af 22,597 Indvaanere, har en meget vid Kreds udenfor dette Amt, navnlig i Nordlandene, at forsyne med Kornvarer.

Efter de statistiske Opgaver for 1874 udgjorde Indførselen til Trondhjem i dette Aar af uformalede Kornvarer: 6,441 Tønder Hvede, 76,452 Tønder Rug, 37,915 Tønder Byg og 2,196 Tønder Erter og Bønner, samt af formalede: Gryn 4,250 Tønder, Mel af Hvede 18,216 Centner og af Rug 9,154 Centner. I forrige Femaarsberetning er den modsvarende Indførsel for Aaret 1869 anført saaledes: Uformalet Hvede 3,077 Tønder, Rug 66,237 Tønder, Byg 80,901 Tønder, Erter og Bønner 1,253 Tønder. Formalet: Gryn 1,024 Tønder og Hvedemel 7,590 Centner. Børskommiteen i Trondhjem opgiver Indførselen i hele Femaaret 1871—1875 saaledes: Rug 396,634 Tønder, Byg 232,748 Tønder, Hvede 13,278 Tønder og Hvedemel 86,240 Centner.

Havren er derimod Gjenstand for Udførsel. Deraf blev i Aaret 1874 udført 37,513 Tønder, hvoraf 2,154 Tønder over Røraas til Sverige.

Hvormeget der i Femaaret er opbrudt af forhen udyrket Jord til Ager, kan jeg ikke angive. Denne Oplysning er ogsaa af mindre Vigtighed, da Forøgelsen af Agervidden ved opdyrket Nyland i og for sig er en tvivlsom Fordel. Sagen er at dyrke det Agerland, man har, bedre og at lægge større Flid paa Engdyrkningen, paa Avling af Grønfoder og andre Fodervæxter samt Rodfrugter. Den Omstændighed, at alt dette er gaaet fremad i Femaaret efter en stedse stigende Maalestok, gjør det sandsynligt, at Opbrydningen af Nyland ikke har været saa betydelig som tidligere. Adskillige Myrdyrkningsforsøg, tildels i Forbindelse med Torvdriften, har dog ogsaa i sidste Femaar fundet Sted.

Ligesaalidt ser jeg mig fortiden istand til at levere nogen Opgave over Forholdet mellem Ager og dyrket Eng. Det er meget forskjelligt udover Amtet. I de Egne af Amtet, hvor der er Adgang til rigelig Sommerhavning med naturligt — udyrket — Slaatteland saavel i Hjemmarken som til Fjelds, haves selvfølgelig stor Agervidde mod Udstrækningen af dyrket Eng, hvorimod der paa andre Kanter gjenlægges en ikke liden Del af den dyrkede Jord til Eng. Fogden i Strinden paapeger en Udvei til at komme efter dette Forhold paa, nemlig ved at benytte Matrikulerings-Herredskommissionernes Opgaver, da deri særskilt er anført Gaardenes dyrkede Areal og naturlige England, dog saaledes, at det dyrkede Areal forøges med $^1/_2$ % aarlig af Englandet, der da gives en nogenlunde tilsvarende Nedsættelse.

Skjønt, som ovenfor vist, Amtets Landdistrikters samlede Korn- og Potetesavling ikke er tilstrækkelig til at brødføde hele den derværende Befolkning, kan det dog antages, at samtlige Fogderier, med Undtagelse af Fosens, i almindelig gode Aar tilveiebringer af egen Avling hvad der tiltrænges af Poteter og de simplere Kornsorter, idet Overskudet i en Bygd for det meste kan dække Mangelen i en anden. Af Havre udføres, som vist, ikke saa ganske ubetydeligt til Udlandet. Forøvrigt udgjør Byg, Havre og Blandkorn samt Poteter fremdeles Agerbrugets væsentligste Frembringelser i dette Amt.

Nogen særdeles mærkelig Forandring i Forholdet mellem de forskjellige Sorter Sæd er endnu ikke at paavise, om det ikke skulde være en nogen udvidet Rug- og især Bygavl paa samme Tid, som der spores Indskrænkning i Havre- og Blandkorn-Udsæden.

Foruden den til Menneskeføde bestemte Udsæd, optages — som vist — ogsaa en Del Jord af Fodervæxter, Turnips og andre Rodvæxter end Poteter, samt Lin, der næsten overalt inden Amtsdistriktet er Gjenstand for Udsæd og Avl, men i ringe Mængde. Hamp dyrkes meget lidet. Ligesaa Haveväxter, med Undtagelse af Kaalrabi. Dog er Havedyrkningen i nogen skjønt svag Fremgang. Humle dyrkes flere Steder til Husbehov.

I Dyrkningsmaade er ingen synderlig Forandring foregaaet fra forrige Femaar. De begyndte og forhen omtalte Fremskridt hvad Jordens dybere og bedre Behandling samt skadeligt Vands — over og under — Afledning angaar ere fortsatte. Mest paatagelig fremtræder imidlertid Forbedringen med Hensyn til Anvendelsen af hensigtsmæsigere og virksomme Arbeidsredskaber og Anskaffelsen af Maskiner i Jordbrugets Tjeneste — med og uden Benyttelse af Damp. Af en her vedlagt Opgave over Slaa- og Meiemaskiner, samt Hesteriver, som ere anskaffede for og benyttes inden dette Amt i sidste Femaar, sees, at 74 Slaamaskiner og 17 Hesteriver ere indkjøbte, samt at mindst 2 Damptærskemaskiner ere i Brug.

Naar der — som sædvanligt er — skal tales om de stadigt virkende Aarsager til Hemmelse af Jordbrugets Opkomst hos os, kan denne Gang ikke, som saa ofte tidligere, nævnes Uaar eller endog blot mislige Aaringer, da Aarsvæxten det hele Femaar igjennem tvertimod har været jevnt god og uden fremtrædende Skadetilføielser af Frost. Derimod maa jo vist-

nok fremdeles blive at anføre: Amtets nordlige Beliggenhed og deraf følgende vanskelige Klima; Jordbundens mindre gode Beskaffenhed, opfyldt som den paa mange Steder er af Myrer, Moradser og Fjeld, og ikke særdeles frugtbar der, hvor den kan dyrkes; Befolkningens seige Vedhængen ved hævdvundne Brugsmaader; Mangel paa Kapital og Kundskab; besværlig Transport.

Den seige Vedhængen er i den senere Tid dog i stærkt Aftagende i Forhold til den stigende Kundskab, og Mangelen paa Kapital er heller ikke længere tilstede i samme Forhold, som tidligere. Den besværlige Transport inden Amtet formindskes Aar for Aar.

At Binæringerne ikke i Almindelighed kunne anføres som nogen Hemsko paa Jordbrugets Udvikling, har jeg tidligere havt Anledning til at bemærke, navnligen hvad den største af alle Binæringer, Fiskeriet, angaar. Ja selv der, hvor dette drives som en Hovednæringsvei ved Siden af Jordbruget, hvilket er Tilfældet i store Dele af Fosens Fogderi, maa det efter min Formening snarere siges at fremme end at hemme Jordbrugets Væxt.

En fortsat alt for vidt dreven Udstykning af Landeiendomme tror jeg ikke man længer med Grund kan klage over, ligesaalidt som over noget særdeles Misforhold mellem Selveier- og Bygselgods. Derimod er — som foran vist — Jordfællesskabet, der er noget af det, som træder mest hindrende i Veien for Jordbrugets Opkomst, fremdeles tilstede i stor Udstrækning. Man maa trøste sig ved, at det dog stadig er i Tilbagegang, hvilken vel snart vil blive end yderligere paaskyndet.

I det Hele taget tvivler jeg for min Del ikke paa, at Jordbruget i det Hele taget ogsaa hos os gaar en bedre og lysere Fremtid imøde.

Det Tryk af Beskatningsforholdene, som forhen maatte siges at hvile paa Jorden, skjønt den allerede forlængst var befriet fra al direkte Skat til Statskassen, uden som Erstatning for af denne udlagte Veianlægs-Omkostninger, hvilken Afgift Byerne dele med Landet, er i Femaaret mere og mere lettet derved, at Befolkningen mere og mere ogsaa her i Amtet har faaet Øiet op for den Adgang, som saavel Skole- som Fattiglovgivningen frembyder, til at lægge disse betydelige kommunale Skatter over fra Jorden paa Formue og Indtægt. Uagtet det fremdeles er min Mening, at Matrikulbeskatningen hverken kan eller bør nogensinde ganske afskaffes, vil jeg dog villig indrømme, at der jo før jo heller bør raades Bod paa den Uting, at alle de saakaldte kommunale Udgifter, hvorunder de byrdefuldeste til Veivæsenet indgaa, udelukkende skulle falde paa den matrikulerede Jord. Men heri vil vel gjennem den forventede nye Skattelovgivning ske en Forandring.

2. Fædriften.

Aar.	Heste.	Stort Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.
1865	9266	60880	104203	18362	6110
1875	9437	68960	122075	24679	10030

Af denne, efter de statistiske Tabeller fra Folketællingen ved Udgangen af Aarene 1865 og 1875 sammendragne, tabellariske Oversigt fremgaar det, at Tilvæxten af Husdyr, som holdes i Amtets Landdistrikt, har været temmelig betydelig i Tiaaret. Men denne Forøgelse maa næsten udelukkende blive det sidste Femaar at godskrive, da Antallet af Heste, Kjør og Faar ved Udgangen af Femaaret 1865—1870 var gaaet ikke saa lidet nedad fra det nærmest foregaaende Femaar, den første Halvdel af Tiaaret.

Vistnok er i samme Tid ogsaa Folkemængden tiltaget i 3 af Amtets Fogderier (i det 4de, Ørkedalen, er den stationær); men dog langtfra ikke i samme Forhold som Tilvæxten i Husdyrenes Antal, fornemmelig hvad Kjør, Faar og Svin angaar.

Dette forøgede Antal er imidlertid ikke Hovedsagen. Større Betydning har den Forbedring i Røgt og Stel, som i sidste Femaar tydelig er fremtraadt.

Allerede ved Afgivelsen af min forrige Femaarsberetning gjorde jeg opmærksom paa, at Landbonæringen her i Amtet havde taget en afgjort Vending mod Fædriftens Udvikling som en Hovedsag, og den senere Tids Foreteelser har bekræftet denne Menings Rigtighed, samtidigt med at den har at opvise heldige Resultater af disse Bestræbelsers Fremgang. Afkastningen af denne Næringsvei har fremdeles tiltaget i et forhen ukjendt Forhold, saavel hvad Mængde som god Beskaffenhed angaar, hvortil kommer de i Femaaret stigende Priser paa alle herhen hørende Frembringelser. Navnlig var det Heste- og Smørpriserne, som i Femaaret steg til en tidligere ikke anet Høide. I den for Tidsrummet fra Oktober Maaned 1873 til samme Tid 1874 afgivne Aarsberetning om Amtets Landhusholdningsselskabs Virksomhed, fra hvilket disse Bestræbelser for Fædriftens Udvikling især er gaaet ud, hedder det, hvor Talen er om de mærkelige Fremskridt, som Jordbruget har gjort:

„Meget bemærkelige i saa Henseende er Forbedringer inden Kreaturstellet, og det saavel hvad angaar Dyrenes Røgt og Fodring som ogsaa deres Forædling og fuldkomnere Udvikling. Fra alle Kanter fremhæves, at Fremskridtene i førstnævnte Henseende særligt skriver sig fra og tog Fart fra den Tid, da ved Selskabets Foranstaltning de aarlige Fjøsskuer bleve paabegyndte rundtom. Om denne Foranstaltning tør man med Sandhed sige, at den har baaret rig Frugt. Ved udstationerede Ayrshiretyre er Kvæget i store Distrikter bleven væsentlig forædlet og har opnaaet baade større og mere udviklede Kropsformer og en mere jevn Melkeevne. Overalt, hvor Krydsning med Ayrshirekvæg har været gjennem-

ført med Alvor og i større Udstrækning, er Resultatet heldigt og almindelig Tilfredshed dermed raadende, og dette gjælder saavel Fjeld- som Fjordbygderne. Det er dog en Selvfølge, at hvor kun et enkelt Forsøg gjøres, og det sker uden Hensyn til Koens eller Forædlingstyrens Beskaffenhed, der maa Resultatet i 9 Tilfælde af 10 blive mindre heldigt, og fra saadanne lidet overtænkte og derfor oftest mislykkede Forsøg skriver sig vel som oftest den Misnøie, man fra andre Hold har hørt udtale om Ayrshirekvæget som Forædlingskvæg. De høie Kjødpriser og den betydeligere Værdi, som et større og mere formudviklet Dyr har som Slagt, vil imidlertid vistnok i den nærmeste Fremtid bidrage til endog mere, end hidtil skeet, at fremme Udbredelsen af denne Race.

Den Indflydelse til Vækkelse af Sandsen for Kvægets Forædling og Udvikling, som Dyrskuer har, er saa kjendt og anerkjendt, at Selskabet fremdeles saavel ved Pengetilskud som paa anden Maade har søgt at bidrage til saadanne Skuers Afholdelse i saa stor Udstrækning, som Midlerne tillader, uden at Virksomheden ogsaa i andre Retninger derved standses.

Overalt, hvor Schæferier ved Selskabets Forsorg ere anbragte, spores en kjendelig Forbedring af Faareracen. Navnlig ved det nylig afholdte Dyrskue i Meldalen var dette øiensynligt.

Ogsaa Hesteavlen er gaaet meget fremad. Det i Forbindelse med vort Selskab staaende Nordenfjeldske Selskab til Hestens Forædling har ved Udstationering af udmærkede gudbrandsdalske Hingste indlagt sig virkelig Fortjeneste af vort Hestestel.

Endelig bør ikke lades uden Omtale den kjendelige Forbedring i Melkeprodukternes Behandling og det i Forbindelse dermed staaende Sæterstel. Man finder nu paa enkelte Sætre lyse rummelige Huse med særskilt Rum for Beboelse, for Melkens Behandling samt for Produkternes Opbevaring, og hvor Renlighed og Orden er et gjennemgaaende Træk. Koldtvands-Metoden vinder mere og mere Udbredelse saavel hjemme som paa Sætrene."

Efter de fra Herrederne fremkomne schematiske Opgaver over Melkeudbyttet kan dette med et Middeltal sættes til 1,121 Potter pr. Ko for Aaret. Skjøndt dette er noget over hvad det i Aaret 1870 sattes til, nemlig 1,094 Potter, er det dog fremdeles i det mindste Lag. Det varierer ogsaa meget stærkt i Opgaverne ja lige fra 2,000 Potter til 5 á 600. Jeg antager, at 14 á 1500 Potter vilde komme det rette nærmere. Nogen Opgave over Smør og Ostproduktionen er ikke leveret, ja selv Mængden og Værdien af det i 1875 i Amtet solgte Smør er ikke opgivet.

For Aaret 1870 udførtes som solgt i Amtet af Smør 14,693 Vog til en Værdi af	382,016	Kroner
og af Ost 3,966 Vog til en Værdi af . .	47,592	—
Tilsammen	429,608	Kroner

Jeg erindrer ikke nu, hvorfra denne Opgave skrev sig; for stor var den ialfald ikke.

Nu er det sikkert nok, at denne Produktion af Smør og Ost har tiltaget meget betydelig siden den Tid baade i Mængde og god Beskaffenhed samt Salgs-Værdi. Alene de i Amtet under Femaarsperioden værende Meierier, Reinsklostrets og Aalens Meieriforenings, har i 1875 produceret til Salg mellem 3 og 400 Vog Smør, foruden fra Reinsklostermeieriet omtrent 150 Vog Ost.

Opdal, hvorfra ligesom fra Røraas og Tydalen betydelige Mængder Smør udføres, fornemmelig til de romsdalske Byer og Christiania, leverer alene fra de to Mænd Thore Kongsvold og Halvor Mjøen, hvis Kreatur- og Mælkestel staar paa Overgangen mellem Meieribedrift og almindeligt Husholdningsstel, over 100 Vog Smør, og naar her tillægges alt det Smør, som frembringes til Salg fra Opdal forøvrigt, fra Røraas, Tydalen, Aalen, Holtaalen, Singsaas, Støren, Horrig, Melhus, Leinstranden, Strinden, Selbo og fra flere Bygder inden Fosens og Ørkedalens Fogderier, gjør jeg mig neppe skyldig i nogen Overdrivelse, om jeg sætter det i Amtet solgte Smør til et Beløb af 5,760 Centner, og til en Værdi af 460,800 Kroner efter 80 Øre Pundet, medens vel den sædvanlige Salgspris i 1875 var nærmere 1 Krone Pundet.

Af Indførselstabellerne for 1874 sees vistnok, at Indførselen til Trondhjem af Smør og Ost har været betydeligt større end i 1869; men den opgik dog ikke til mere end 552 Centner Smør, der endog maa reduceres med 30 Centner, som i samme Tid udførtes fra Trondhjem og 308 Centner Ost. Dette er en saa forsvindende Ubetydelighed imod hvad der af Fædriftens Produkter antages at være solgt fra Amtets Landdistrikt, ogsaa saa lidet af indført udenlandsk Smør og Ost til en By af Trondhjems Størrelse og Betydning for hele Finmarkforsyningen, at det i denne Forbindelse ikke kan komme i Betragtning. Børs- og Handelskommiteen har heller ikke taget Hensyn til disse Artikler i sin Indførselsopgave for sidste Femaar.

Foruden den i Femaaret særdeles fordelagtige Hestehandel efter en Pris af 600 til 800 Kroner for middels gode Heste i en passende Alder — de fleste gaa til Sverige — drives ogsaa en betydelig og stedse voxende Handel med Slagt saavel af stort Kvæg som af Faar og Svin, hvoraf en stor Del gaar udenfor Amtets Grændser.

Som i min sidste Femaarsberetning anført, har Bestræbelserne ogsaa i de senere forløbne 5 Aar ihærdigen været rettede paa Fædriftens Udvikling, og jeg kan med fuld Føie og i forstærket Grad gjentage de Ord, jeg i denne Forbindelse benyttede: „Man ser Sporene efter Arbeidet. Det har baaret sin Frugt. Det ser man næsten overalt i Amtet paa de større, lysere og hensigtsmæssigere Fjøs, som nu opføres; paa de mere vel nærede Besætninger; paa den større Orden og Renlighed i Fjøsstellet og Mælkens Behandling; paa det større Fremskridt i Smør- og Ostelavningen og de derfra fremstillede vakre Vareprøver; paa Anskaffelsen af forædlede Dyreracer (for Hornkvægets Vedkommende især

Ayrshireracens og for Faarenes Oxforshiredowns;) paa den større Omhu i Udvalg af Avls- og Tillægsdyr, samt paa den mere udviklede Engkultur."

Amtets Landhusholdningsselskab, af hvis Aarsberetninger hvert Aar indsendes Aftryk til det Kgl. Departement for det Indre, har forøvrigt i de senest tilbagelagte Femaar fortsat sin Virksomhed væsentligt i samme Retning som før, det vil sige til Jordbrugets og deraf fornemmelig Fædriftens Fremme. Denne Virksomhed er blevet paaskjønnet af Amtsformandskabet og Statsstyrelsen, hvis aarlige Bidrag til Selskabet nu udgjør 1,600 Kroner fra hver tilsammen 3,200 Kroner. Ligesaa har det Kgl. Selskab for Norges Vel, som ogsaa foran bemærket, fremdeles bistaaet Selskabet med Raad og Daad.

Efterat Selskabets tidligere Agronom Bruseth var af Direktionen i Selskabet for Norges Vel antaget til Meierimester nordenfjelds, er Agronom Røstum i hans Sted ansat som reisende Agronom for Selskabet her i Amtet (se Aarsberetning for Tidsrummet fra Oktober 1874 til December 1875.)

Foruden ved Agronomens stadige Omreise i Amtets Landdistrikter, hvorunder han giver Raad og Veiledning i Jordbruget og Torvdriften, hjælper til med Udveitningen, holder belærende Foredrag, bestyrer Udstillingerne etc., virker Selskabet ved Afholdelse af Fjøsskuer om Vaaren, mindre og større Dyrskuer om Høsten og Udstillinger af Landbrugsredskaber og Maskiner forenet med Landmandsmøder, hvor flere for Landbruget i Almindelighed og særligen for dette Amts Landbrug vigtige Spørgsmaal ere blevne afhandlede; ved Anbringelse af mange mindre Stamschæferier af Oxfordshiredowns Faar rundt om i Amtsdistriktet — nu 17 i Tallet; ved Anskaffelse og Udsættelse paa flere Kanter af Springtyre af Ayrshireracen; ved Oprettelsen af en fuldstændig Meieriskole for 4 Bondepiger fra de Throndhjemske Amter og Romsdals Amt med 1 Aars Kursus ved Meieriet paa Gaarden Reinskloster i Rissen, hvilken sidste Foranstaltning dog fornemmelig skyldes Direktionen i Selskabet for Norges Vel, da Driftsomkostningerne bestrides af dette Selskabs Midler.

Til Faaeracens Forædling her i Amtet har i Femaaret ogsaa virket det Kvamske Legats Stamschæferi af Oxfordshiredowns-Racen, der fremdeles opstaldes paa Gaarden Munkvold i Strinden, men som nu tiltrænger Fornyelse, hvortil forberedende Skridt ere trufne.

Med Udgangerfaarene paa Øerne, fornemmelig i Fosens Fogderi, er Forholdet det samme som før.

Den i Spidsen for dette Afsnit opstillede Tabel over Antallet af de forskjellige Husdyr i Amtet i Aaret 1875 indeholder intet om de i Amtet hjemmehørende tamme Rensdyr, fordi de derom for 1875 indhentede Opgaver endnu ikke ere underkastede saadan Behandling i det Statistiske Bureau, at de kunne meddeles i Trykken.

Af et af mig besørget Sammendrag af Lensmændenes Opgaver over Kreaturholdet den 31te December 1875, som hoslagt følger, finder man, at de tamme Rensdyrs Antal ved den angivne Tid skal have udgjort 3,210 Dyr i de 3 af Amtets Fogderier, hvor de findes, nemlig Strindens, Guldals og Fosens Fogderier. Det viser sig saaledes, at jeg havde Ret i min Paastand ved Afgivelsen af forrige Femaarsberetning, at et langt større Antal end 98 Stk. søger ind i Amtet og tager sin Næring her paa visse Tider af Aaret.

3. Skovdrift.

I det jeg med Hensyn til dette Afsnit alene kan henvise til de indsendte udfyldte Schemaer, som det ikke har været mig muligt ved Siden af løbende og uopsættelige Embedsforretninger at faa gjennemgaaet og sammenarbeidet saaledes, at jeg kan give nogen fuldstændig Oversigt over de herhen hørende Anliggender for det hele Amts Distrikt, skal jeg paa dette Sted ikkun bemærke, at Amtet ikke har Skov af nogen Betydning for den egentlige Trælasthandel, udenfor et Par Almindingstrækninger, som høre Staten til, men hvoraf Brugsretten til den største — Dragaasen — i sin Tid er forbeholdt Røros Kobberværk, nogle Angellsstiftelserne, Eieren af Leren Gaard i Strinden og Andre tilhørende Skovstykker i Selbo, Klæbo og Dele af Strinden samt nogle, nok i temmelig stærk Tilbagegang værende, Skove i Ørkedals og Fosens Fogderier.

Det aarligen af disse forskjellige Skovstrækninger til Udførsel uddrevne Kvantum Tømmer, der skjæres til Planker og Bord, kan man af Udførselslisterne fra Trondhjem og Opgaverne over Tømmerflødningen skjønne maa være temmelig ubetydeligt, ja rent forsvindende i Sammenligning med hvad Trælastudførselen fra Østlandets Skovbygder er.

I 1874 sees fra Trondhjem at være udført 5,483 Kommercelæster Planker og Bord, 129 Kommercelæster Splitved og Pitprops, tilsammen 5,613 Kommercelæster Trælast, mod 5,759 Kommercelæster i Aaret 1869.

Af de meget mangelfulde Opgaver over Tømmerflødningen (Schema No. 5,) som efter en hel Del Skriveri ere fremkomne, sees, at Tømmerflødningen i Nidelvens Vasdrag for Angellstiftelserne, Eieren af Leren Ovesen og Consul Lundgreen omfatter et samlet Beløb i Femaaret af 2,304 Tylvter Tømmer, dels paa 4 til 10 Alens Længde og 6 til 16 Tommers Top, dels paa 8 Alens Længde og 10 Tommers Top, hvilket giver med et Middeltal aarlig omtrent 461 Tylvter Tømmer. Derhos er i samme Tid nedflødet 3,466 Tylvter Smaalast eller omtrent 695 Tylvter aarlig. Men foruden dette Kvantum, som drives ud af Skoven i Selbo og Tydalen, gaar en ikke ubetydelig Del skaaren Last paa Hjul eller Meier til Hommelviken, hvorfra det nok for det meste udskibes til Christiansund. Det Kvantum Tømmer, som af D'Herrer Huitfeldt og L. Jenssen paa Ranheim flødes dels gjennem Nidelven og dels gjennem Vikelven, kan ikke nærmere opgives.

Med Hensyn til Tømmerflødningen i Ørklaelvens Vasdrag bemærker Fogden, at Lensmanden i Ørkedalen Knoffs

Opgave viser sig at omfatte Tømmerflødningen i Ørkla-Elv, som har sit Udløb ved Ørkedalsøren, hvor der er anbragt Tømmerlændser til Optagelse af Tømmeret, og da de af ham meddelte Oplysninger ere indhentede fra dem, som derfra drive Tømmerhandel, antager han, at Knoffs Opgave omfatter det hele Kvantum Tømmer, som er nedflødet til Søen, og saaledes maa indbefatte ikke alene det, som er hugget i Ørkedalen, men ogsaa det, som er kommet fra Meldal, saavel som ogsaa det Kvantum, som er anført i Opgaven fra Lensmanden i Rennebo, og som kommer fra Opdal, Rennebo og Indset, medens i bemeldte Opgave ogsaa maa være medtaget det Tømmerkvantum, der er anført i Opdals Lensmandsopgave, og som kommer fra Storlien. Fra Indset gaar Tømmeret i Ørkla-Elv og fra Storlien i Tverelven Byna, der falder i Ørkla. Tømmeret efter sidstnævnte Opgave fra Lønseth flødes derimod i Driva-Elv til Sunddalsøren.

Tilfølge de nævnte Opgaver er til Ørkedalsøren nedflødet tilsammen i Femaaret 24,996 Tylvter Tømmer paa 6 til 15 Alens Længde og fra 6 til 18 Tommers Top, hvilket med et Middeltal gjør omtrent 5,000 Tylvter Tømmer aarlig, og af Smaalast tilsammen i Femaaret 3,894 Tylvter eller omtrent 778 Tylvter aarlig. Derhos er fra Lønseth i Opdal for Aaret 1875 angivet som flødet gjennem Drivaelven 300 Tylvter Tømmer.

At der gjennem Gulelvens Vasdrag drives en temmelig betydelig Flødning, nemlig for de Herrer Trælasthandlere Huitfeldts og Digres Regning, er en bekjendt Sag, og som ogsaa bekræftes i Opgaven fra Melhus Lensmand, men kun ganske i sin Almindelighed, uden nogen specificeret Talangivelse, idet kun bemærkes, at det nedflødendes Tømmer samles ved Elvens Udløb i Gulosen. Jeg er for sent blevet opmærksom paa denne Mangel til at kunne faa den rettet forinden Afgivelsen af min Femaarsberetning. Jeg anser det imidlertid for utvivlsomt, at Mangelen ikke forefindes ved de tidligere til Centralbureauet indsendte udfyldte Schemaer. At der af Tømmer og Smaalast tilsammen flødes Aar om andet gjennem Gulas Vasdrag 3 à 4,000 Tylvter Tømmer, kan dog nok med Sikkerhed antages. Alene i Singsaas Herred angives i Aaret 1875 hugget 3,500 Tylvter Tømmer, dels til Udskibning og dels til Jernbaneanlægget, og gjennemsnitlig hugges der 2,000 Tylvter aarlig. Paa Høilandet angives, foruden den af de egentlige Trælasthandlere derfra foretagne Tømmerdrift, at være hugget gjennemsnitlig i Femaaret 200 Tylvter Tømmer aarlig. Størens Herred angives at levere fra Herredets private Skove Last til Udskibning i noget Omfang. Gjennem Soknaelven, som falder i Gula ved Størens Præstegaard, drives ikke saa ubetydelig Tømmerflødning. Fra Holtaalens private Skove leveres ogsaa, efter Opgaverne, Last til Udskibning, skjønt kun i „ringe Omfang".

Alt dette Tømmer gaar i Gula til Lændserne ved dens Udløb.

I Fosens Fogderi drives ingen Tømmerflødning af Betydenhed. Fra Bjugn leveres Last til Udskibning, men kun i „ringe Omfang". Hovedsagelig vel alene fra Bygmester Digres Brug paa Vargeidet. Fra Hitterens private Skove er leveret Last til Udskibning, angivelig omtrent 200 Tylvter Tømmer aarlig i Femaaret. Ligesaa er der fra Hevne, hvis Skove nok ellers ere i betydelig Tilbagegang, aarlig leveret Last til Udskibning i „noget Omfang". Fra de private Skove i Stadsbygdens Herred angives aarlig i Gjennemsnit leveret 60 Tylvter Tømmer og fra Rissen 50 Tylvter.

At der fra det hele Amts private Skove Aar om andet i den her behandlede femaarige Periode er uddrevet en 11 à 12,000 Tylvter Tømmer aarlig, kan derfor nok antages. Men hvormeget der drives af Skovene til Baadbygning og Tøndefabrikation, til Gjerdefang, Kul, Rostved og anden Ved, til Tjærebrænding etc. etc., kan ligesaalidt denne Gang som forrige Gang oplyses.

Nogen Sammenligning mellem sidste Femaarsperiodes og den næst foregaaendes Produktion af Skoven kan ikke anstilles udenfor det allerede anførte, hvad Trælastudførselen fra Trondhjem angaar, og idet man ved Siden af det ovenfor anførte om Mængden af det aarligaars af Amtets private Skove i Femaaret uddrevne Tømmer peger paa de i forrige Femaarsberetning, som det med et Middeltal aarlig af Skovene uddrevne Kvantum opførte 5,220 Tylvter skaaren Last og 7,546 Tylvter Tømmer. Angaaende Priserne paa disse Skovprodukter henvises til de schematiske Besvarelser, hvor ogsaa — undtagelsesvis — en og anden Oplysning om Flødningsomkostningerne vil forefindes.

Angaaende Leverancen af Kul og Rostved til Eidets og Røros Hytter er ingen Oplysning meddelt, ligesaalidt som Tjærebrændingens Resultater.

Tøndefabrikationen er fremdeles i Tiltagende, men nok desværre endnu uden den Forbedring i disse Tønders Beskaffenhed, som saa længe har været paa Tale, og som vel maa ligge især vore Sildexportører saa nær paa Hjerte. Ligesaa er med den voxende Folkemængde Forbruget af Brændsel steget. Hertil benyttes i Landdistrikterne, overalt hvor Skov findes i nogen Mængde, Ved af Birk, Furu og Gran, medens i de skovfattige Strøg af Amtet, saasom i Leinstranden, Bynæsset, Aalen, Røros, en større Del af Fosens Fogderi, fornemmelig Ørlandet, Bjugn og Bjørnør, Torv er det hovedsageligste Brændselsemne.

I Trondhjems By benyttes alle disse Sorter i Forbindelse med Stenkul og Kokes til Brændematerial.

Uagtet Vedforsyningen i Femaaret til Byen har været rigelig nok saavel tilsøs som paa Jernbanen tillands, og uagtet Benyttelsen af Stenkul og Torv til Brænde har været i stadigt Stigende, er Vedpriserne, tvertimod hvad Tilfældet var ved Afgivelsen af Femaarsberetningen for Tidsrummet 1860—1865, gaaet meget betydeligt i Veiret, ligesom Varepriserne i Almindelighed, kun i en endnu høiere Grad, saa at henimod Femaarets Slutning Prisen pr. Favn Birkeved endog nær-

mede sig 20 Kroner, og de andre Vedsorter stege i Forhold dertil.

Torvdriften har taget Opsving i Amtet; og vil vel nu, da Landhusholdningsselskabet har taget den i sin Haand og ladet sin Agronom oplære deri, fremdeles gaa fremad. Noget større Anlæg for Torvdrift findes dog ikke inden Amtet, undtagen paa Ustmyren ved Heimdal i Leinstranden, hvor Trondhjem-Støren-Jernbane og et Par Privatmænd har nogle Anlæg for Tilvirkning dels af Maskintorv og dels af Stik- eller Spadetorv, som er den overalt i Amtet ellers almindeligt benyttede.

Tørraadenheden, som i nogle Granskove, navnlig paa Dragaasen og i Floren — mellem Selbo og Tydalen — en Tid bevirkede stor Skade og truede med vidt udstrakt Ødelæggelse, var allerede for det meste ophørt med Afgivelsen af forrige Femaarsberetning, og i sidste Femaar har jeg hverken seet eller hørt stort til den.

4. Fiskeri.

Da de indkomne schematiske Opgaver ikke indeholde nogen Oplysning om Fiskeribedriften, selv ikke fra Fosens Fogderi, hvor den udgjør Hovednæringsveien, maa jeg her indskrænke mig til, angaaende Deltagelse i de større Saltvandsfiskerier, at henvise til de fuldstændige Beretninger herfra, som derom hvert Aar afgives til det Kongelige Departement for det Indre, forhen tilfølge Cirkulære af 12te Marts 1867 og herefter tilfølge Cirkulærskrivelse af 25de Januar 1876, samt til de fra Opsynschefen for Lofotfisket derom afgivne Indberetninger.

Saavidt jeg nu kan komme efter, har Udbyttet af det vigtigste af disse Fiskerier, Vinterfisket eller Skreifisket, været i sidste Fiskeaar $18^{74}/_{75}$ følgende: 1,117,700 store Hundreder Fisk, 283 Tønder Lever eg 2,130 Tønder Rogn til en samlet Værdi af omtrent 428,000 Kroner og med en gjennemsnitlig Mandslod af 140 Kroner.

Ved det inden Fosens Fogderies Grændser drevne Skreifiske for Perioden $18^{73}/_{74}$ regnedes Mandslodden til 108 Kroner og den samlede Værdi til 358,000 Kroner. I forrige Femaarsperiode 1865—1870 regnes Udbyttet af dette Fiskeri i Penge at udgjøre gjennemsnitlig aarlig 400,000 Kroner.

Det i Gulosen, den Bugt af Trondhjemsfjorden, der mellem Bynæsset samt Børsen og Budvigen gaar fra N. til S. ind til en liden Spids af Guldals Fogderi og optager Gulelven, tidligere drevne Sildefiske, som ved Afgivelsen af sidste Femaarsberetning var næsten ganske ophørt, har i det her behandlede Tidsrums sidste Aar taget sig op igjen. Fangsten er i 1875 endog gaaet op til 17,000 Tønder Sild, udmærket god Vare. Det saagodtsom aarvisse Sildefiske i Bjugne- og Skjørenfjordene ved Ørlandet, i Aafjorden, Bjørnør, Vinjefjorden m. fl. Steder i Fosens Fogderi har været drevet i hvert af Periodens 5 Aar. Det opfiskede Kvantum af Sommersild med Brisling angives i Aaret 1875 at have udgjort 50,000 Tønder til en Værdi af omtrent 400,000 Kroner. I 1874 opgaves det samlede Udbytte af Sildefisket inden Amtet til 150,000 Tdr. til en Værdi af mellem 800,000 og 1,200,000 Kroner. I det nærmest foregaaende Femaar ansattes det aarlige Udbytte med et Middeltal til 37,440 Tdr. og Pengeværdien til omtrent 300,000 Kroner.

Af Amtets Deltagelse i Storsildfisket blev for Aaret 1870 regnet et Udbytte af 14,800 Kroner, af dets Deltagelse i Finmarkfisket 10,000 Kroner og af dets Deltagelse i Lofotfisket samme Aar omtrent 52,800 Kroner. For 1875 kan vel antages, at Amtets Udbytte af dets Deltagelse i Lofotfisket har været over 60,000 Kroner. Thi rigtignok har netop kun det samme Antal Fiskere — 450 Mand — deltaget i Fisket i 1875 som i 1870; men Fordelingen var en ganske anden. Medens i 1870 ikkun 76 Mand var ved Garnbruget, 28 ved Linebruget og 346 ved Dybsagnsfisket, var i 1875 240 Mand ved Garnbruget og 210 Mand ved Dybsagnsfisket, idet ingen fra Amtsdistriktet deltog i Linebruget. Derhos siges i Chefens Beretning for 1875: „Fra flere Steder og navnlig fra Henningsvær roses Almuen fra Fosens Fogderi som vel forsynet med god og solid Børnskab, vel udstyrede Baade, god og solid Kost og Klæder samt stor Kyndighed og Omtanke i Bedriften. Fiskerne fra dette Distrikt ere i Regelen udsøgte Folk i deres bedste Alder“.

Men foruden Skreifisket og Sildefisket har ogsaa Amtet andet Saltvandsfiskeri, der mest foregaar paa Sommertiden og hvis væsentligere Gjenstand er — foruden Laxen — Sei, Lange, Kveite, Uer og Smaatorsk. Det er kun over en ganske liden Brøkdel af dette Fiskeries Udbytte at Opgaver gives, da Husbehovsfisket eller hvad der gaar med til Befolkningens Forbrug er udenfor Beregningen. Pengeværdien er efter Opgaven for 1875 alene anslaaet til 40,000 Kroner, men vistnok altfor lavt. I forrige Femaarsberetning angives det saaledes Opfiskedes Værdi gjennemsnitsvis til omtrent 72,000 Kroner aarlig, hvilket ikke antages at være formeget af den Grund, at alene for Hitteren Udbyttet af Sommerfisket i Almindelighed antages omtrent at opveie den ved Kornindkjøbet foranledigede Udgift, der Aar om andet gaar op til omkring 40,000 Kroner.

I Hevne, Hitteren og Bjørnør drives Østersfiskeri, hvorimod Hummerfiske ligesaalidt som Makrelfiske paa disse Kanter af Landet finder Sted. Hvalfangst og Brygdefiskeri er ophørt.

Lax og Ørret er den væsentligste Gjenstand for vort Ferskvandsfiskeri. Ja Lax fiskes der naturligvis fremdeles ogsaa i Søen, og det hvad den overveiende største Del angaar, skjønt Loven af 17de Juli 1869 om Indskrænkning i Brugen af Kilenot endelig efter stor Kamp er kommen til Anvendelse ogsaa her i Amtet.

Gjennemsnitsvis regnedes i forrige Femaar som aarligt Udbytte af Laxefiskeriet 24,400 Kroner, hvilket Beløb i sidste Femaar, naar det Laxefiske, som drives ved Søkysten med-

regnes, vel gjerne kan sættes til det firedobbelte, uden at man meget skal afvige fra det rette. Efter Fiskeopgaverne for 1873 skal nemlig Udbyttet af Laxefisket være anslaaet i Penge til 60,000 Kroner, for 1874 til 68,000 Kroner og i 1875 endog til 112,000 Kroner.

Laxeudførselen i Is til England vedbliver fremdeles og har været i stærkt Tiltagende. Det med Flue drevne Laxefiskeri i Elvene er for det meste bortforpagtet til Engelskmænd, som af den Grund regelmæssigen gjentage sine Besøg her hvert Aar, og paa nogle Steder endog have etableret særegne for dem indrettede Husbekvemmeligheder. Flere af dem have saaledes gjennem en lang Række af Aar opholdt sig her for at fiske Lax en 7 à 8 Uger hver Sommer. Mange Gaardbrugere have en god Indtægt af disse Fremmede.

Loven af 23de Mai 1863 § 11 o. flg. er kommen til Anvendelse, idet Fiskedistrikter og Fiskeopsyn er indrettet ved Udløbet af Nidelven, Gula og Ørkla, omfattende ikke alene Dalføret opigjennem, saalangt Laxen gaar, men ogsaa de nærmeste Kyststrækninger udenfor Udløbet. Gulelvens Fiskedistrikt indbefatter saaledes ogsaa Gulosen, og Opsynet er etableret med 10 Opsynsmænd, der lønnes med 660 Kr. aarlig, hvoraf 400 Kroner tilskydes af Statskassen, 40 Kroner inddrages af de fiskeberettigede Engelskmænd og Resten 20 Kroner tillige med hvad der forøvrigt tiltrænges til Bestridelse af Udgifter, Opsynet vedkommende, udlignes paa de fiskeridrivende Gaardbrugere. Paa samme Maade ere Nidelvens og Ørklaelvens Fiskedistrikter og Opsyn indrettede.

Flere Udklækningsapparater ere fremdeles i Virksomhed, hvoraf 2 alene i Singsaas, og med nogenlunde gode Resultater. I det Hele taget er der Grund til at bemærke, at ogsaa Fiskebedriften er gaaet fremad i Femaaret, og at den har givet jevnt godt Udbytte, medens Anskaffelsen af større og bedre Baade og forbedrede Fiskeredskaber har været i Stigende.

Dampfartens og Telegrafnettets Udvidelse og Benyttelse i Fiskeriets Tjeneste har ogsaa sin Del — og det en ikke uvæsentlig — i Fremgangen. Priserne have været stive paa Fiskepladsene, selv hvor rigt Fiske er faldt. Fiskerne staa sig derpaa. Hvordan det gaar med Kjøbmanden, er et andet Spørgsmaal. Det er en hazardøs Bedrift. Ofte gaar det vel paa Skade, hvilket nok mangen en Fiskehandler hos os har maattet sande, fornemmelig i Anledning af Storsildfisket, som en Tid var saa overordentlig rigt, indtil det med engang næsten aldeles ophørte.

5. Bergværksdrift.

Af samme Grund, som under forrige Afsnit anført, indeholder de schematiske Forklaringer ingen Oplysning om Bergværksdriften i Femaaret inden Amtets Grændser. Departementet bemærker i Cirkulære No. 3 af 27de Januar f. A., at Bergværksstatistiken vil blive bearbeidet i det Statistiske Bureau paa Grundlag af særskilte Oplysninger, der indhentes gjennem Bergmesterne.

Jeg har saaledes heller ikke noget af Betydning herom at meddele.

Kun det vil jeg med Guldals Foged fremholde, at Skjærpesygen, som jeg i min forrige Beretning omtalte, nu er aldeles overstaaet.

Forøvrigt er Stillingen i Hovedsagen den samme, som ved Afgivelsen af min forrige Femaarsberetning. Grubedriften gaar fremdeles udelukkende ud paa at vinde Kobbermalm og Svovlkis foruden en Del Krommalm. Kobbergruberne ere de gamle Røres-Gruber: Storwarts- Kongens- og Mug-Grube. De øvrige under Tydalens Kobberværk og Sæteraa Hytte samt Holtaalens Hytteselskab hørende Gruber have ikke været drevne i Femaaret. Det sidstnævnte Hytteselskab havde allerede før Slutningen af forrige Femaar ophørt med al Drift og Forsmeltning af Kobber.

Meget Kobbermalm er dog ogsaa i sidste Femaar udført til England i raa Tilstand fra Løkkens og Aamots Gruber i Meldalen samt fra Dragset Gruber.

Hyttedriften paa Kobber har ligesom i forrige Femaar ogsaa i sidste hovedsagelig indskrænket sig til Røros og Eidets Hytter. Jernproduktionen er omtrent ganske standset. St. Olafs Jernværk i Rennebu er forlængesiden ophørt at være til, og Mostadmarkens Jernværk er ogsaa nedlagt. Grubedriften efter Svovlkis har holdt sig, især ved de ældre Gruber og navnligen Undals-Gruben i Rennebu, hvorfra til Størens Jernbanestation af vedkommende Interessentskab et Jernbaneanlæg i Femaaret paabegyndtes.

Udsigterne ved Femaarets Udgang for Driften af Røros Kobberverk vare hvad Grubedriften angaar gunstige nok; blot Kobberpriserne vilde gaa bedre op og holde sig der.

Angaaende Kværnstendriften i Selbo er ikke andet at melde end hvad som oftere er sagt, at den har Stof nok, og det af god Beskaffenhed, men at den kunde tiltrænge yderligere Forbedringer i Driftsmaaden, og at den fremdeles lider under vanskelige Kommunikationsforhold, skjønt ogsaa i den Henseende sidste Femaar har bragt nogen Fremgang, og mere forestaar i den nærmeste Fremtid. Kalkbrænding foregaar flere Steder i Amtsdistriktet, ligesom der ogsaa har været drevet paa Udbrydning af nyttige Stenarter, saasom af Skifersten, Klæbersten og i den senere Tid, foranlediget af Restaurationen af Domkirken, ogsaa Marmor, hvoraf en Sort meget god, hvid Marmor, der lader sig fremstille i saa store sammenhængende Stykker, at Søiler i Monolith deraf kan arbeides.

6. Fabrik- og Industrianlæg.

Herom ere fuldstændige schematiske Opgaver indsendte fra samtlige Amtets Bygder; men dels har — som før bemærket — min af de daglig forefaldende uopsættelige Embedsforretninger fuldt optagne Tid ikke tilladt mig at

gjennemgaa og sammenarbeide dem, og dels har jeg — med Fogderne — anseet dette Arbeide mindre fornødent, da det statistiske Centralbureau, til hvilket de forlængst ere indsendte, vil ved den der i alle Fald stedfindende Bearbeidelse tilveiebringe et fuldstændigere og klarere Billede af Amtets Tilstand og Forhold i her omhandlede Henseender, end Amtskontoret under hvilkensomhelst Forudsætning vilde være istand til. Næst at henvise til disse specielle Opgaver skal jeg her kun i Korthed angive Navnet og Tallet paa de større Fabrik- og Industrianlæg, som vare i Virksomhed ved Slutningen af Femaaret:

Teglværk	4
Sagbrug	27
Møllebrug	27
Torvdriftanlæg (Maskiner)	3
Farverier (ubetydelige)	3
Garverier (do.)	2
Pottemagerier	2
Dampsag og Høvleri	1
Skibsværft (ubetydelige)	4
Bomuldsspinderi (større)	1
Reberbaner	2
Papirfabrik	1
Stivelsefabrik	1
Plugfabrikker	2
Stampeindretninger	2
Kromsaltfabrik	1
Valseværk	1
Pottemageri	1
Oljeklædefabrik	1
Tændstikkefabrik	1
Benmølle og Svovlsyrefabrik	1

Af disse Fabrikindretninger ere de fleste i Strinden; men det er kun et Par af dem, som er af nogen større Betydning, og det er Bomuldsspinderiet ved Halstadelven i Nærheden af Hommelvigen, Dampsagbruget med Høvleri og Trækassefabrikation paa Ørkedalsøren, tilhørende M. Thams & Co., og et Par af Teglværkerne, navnlig det ved Lundemo i Horrig. Nogle af Kornmøllebrugene og Vandsagbrugene drives ogsaa efter en større Maalestok; ligesaa Trondhjem-Støren- Jernbanes Torvfabrik paa Ustmyren ved Heimdal.

Den i forrige Femaar paa Hitteren oprettede Jodfabrik er flyttet til Byen og ikke ubetydeligt udvidet.

7. Binæringer.

a. Husfliden. Husfliden har formentlig taget sig noget op i Femaaret, og den var allerede tidligere ikke ubetydelig, ligesom Haandværksdriften paa Landet ogsaa har været i Fremgang.

Flere Haandgjerningsskoler ere blevne oprettede, deraf 5 Stykker i Strinden og 2 paa Røros, hvoraf den ene for Pigebørn har været i Virksomhed fra 1860 af og besøges aarlig af omtrent 70 Børn. Den anden er oprettet i sidste Femaar (1872) for Gutter. Skolen har været besøgt af omtrent 60 Gutter aarlig. Fra Trondhjem og navnlig fra den derværende Nissens Arbeidsanstalt og sammes dygtige og for Husflidens og Smaaindustriens Udbredelse nidkjære Arbeidsbestyrer, Rode, udgaar Impulser i denne Retnig, der ogsaa berøre Landdistrikterne og vække Sandsen for nyttig Virksomhed fornemmelig blandt Børn i ledige Timer.

De Voxne have ikke mange saadanne i vore Landsbygder. Forsaavidt Kvindens Tid ikke optages af Kreatur- og Mælkestellet, Høbjergning, Kornskur og Potetesoptagning, forfærdiger hun ved Vævning og Spinding en Del af det Stof, som fornødiges til Befolkningens forskjellige Klædningsstykker, ligesom Manden, foruden Røgtning af Hestene og Udførelsen af alt Slags Gaardsarbeide og alt Søbrug, forfærdiger en stor Del af de almindelige Gaards- og Søbrugsredskaber.

Af Husflidens Udbytte, kommer ogsaa en Del i Handelen. Dette gjælder da væsentligst Husfliden paa Spindesiden saasom Garn, vævede Tøier, Strie, Lærred, Vadmel og Værkener, der undertiden udmærke sig ved vakre Mønstre og livlige Farver, altid ved Styrke og Varighed.

Landdistrikterne ere gjennem alle fire Fogderier forsynede med, tildels gode, Haandværkere, saagodtsom af alle Slags: Smede, Snedkere, Slæde- Hjul- og Vognmagere, Farvere, Garvere, Bagere, Skomagere, Skræddere, Bødkere, Uhrmagere m. fl. Især staar Smedehaandteringen et Par Steder høit. Af Møbelsnedkeri og Vognfabrikata udføres adskilligt udenfor det Distrikt, hvor de frembringes, hvilket da udelukkende er Tilfældet med Tøndefabrikationen, som fremdeles drives med Iver paa enkelte Steder i Guldals og især i Fosens Fogderi. Saaledes gik denne Fabrikation i Stadsbygdens Herred op til 7,000 St⅓ Tomtønder for Aaret til en Værdi af 8,400 Kroner og i Aafjord til omtrent 2,400 Kroner. Forøvrigt flyder den meste Bifortjeneste for Landmanden i Indlandsbygderne af Transportkjørsel, Tømmerflødning og Skovhugst, samt i Søbygderne af Fisketørring, Sildtilvirkning, Notbinding og Dunsamling.

b. Skibs- og Baadbyggeri. Heraf findes ikke stort Spor i Guldals og Ørkedals Fogderier, med Undtagelse af nogle faa Elvebaades Forfærdigelse. I Strinden er der — som foran vist — flere Skibsværft, hvoraf et mere betydeligt strax udenfor Rotvold. Det i min sidste Femaarsberetning omtalte større Skibsværft ved Kirksæterøen i Hevne er senere nedlagt. Derimod fortsattes fremdeles med Baadbyggeriet i Aafjord i Fosen, hvoraf ikke alene dette Amts Sødistrikter, men store Strækninger udenfor Amtet forsyne sig med Aafjordsbaade, der ikke staa i liden Anseelse. Aarlig bygges omtrent 400 større og mindre Baade til en Salgspris af omtrent 26,000 Kroner, altsaa med et Middeltal en 65 Kroner pr. St⅓.

c. Jagten. Denne er i sidste Femaar ikke undergaaet nogen Forandring, saa jeg desangaaende ganske kan henholde

mig til mine Udtalelser derom ved Afgivelsen af mine tvende foregaaende Femaarsberetninger.

Storfugl med Ryper og Hjerper, Vade- og Vandfugl, Harer, Ren og Hjort udgjør fremdeles Gjenstand for Jagten efter madnyttigt Vildt, der i Femaaret har været tilstede i sædvanlig Mængde. Ikkun af Ryper udføres en Del sydover. Vildrenen, der stryger om paa Fjeldene i Opdal, Budal, Røros og Tydalen, er natuligvis, som stort Vildt, meget eftertragtet af Jægeren, mest af de herhen for Jagt og Laxefiskeri hvert Aar søgende Engelskmænd. Men det er en vanskelig og besværlig Jagt, og mange Rensdyr fældes ikke Aar om andet. Endnu færre Kronhjorter fældes, da de kun findes i nogen Mængde paa et Sted inden Amtet, nemlig paa den store Hitterø, og Adgangen til denne Jagt ved Lovgivningen er meget indskrænket.

Endel Oddere skydes saavelsom ogsaa Sælhund i Fosens Fogderi. Ogsaa Ræv fældes hyppig, da Skindet, undtagen paa en vis Aarstid, er temmelig værdifuldt.

Hvad Forholdet med den præmiebelønnede Udryddelse af Rovdyr angaar, kan bemærkes, at der i Femaaret er fældet tilsammen i Amtets fire Fogderier:

	Af Bjørn,	Ulv,	Gaupe,	Ørn,	Hønsehøg
	28	1	54	655	931
Forrige Femaar var Antallet	25	11	44	1,120	872

Medens altsaa et noget større Antal af Bjørn og især Gaupe er fældet i sidste Femaar, er af Ulv kun anført 1, medens Opgaven for det nærmest forangaaende Femaar havde 11 Stk. Ulven har ogsaa i sidste Femaar næsten været anseet som forsvundet fra Amtsdistriktet. Forholdet mellem Antallet af dræbte Ørne og Høge er vendt om, hvilket vel ogsaa kommer det virkelige Forhold nærmere.

d. Fragtfart og Landtransport. Ogsaa herom maa jeg henvise til min sidste Femaarsberetning, da nogen væsentlig Forandring ikke er foregaaet i Femaaret. Ligesom det i Fosens Fogderi fornemmelig er Fragtfarten tilsøs — dels med Seil dels med Damp — der spørges om, er det i de øvrige Fogderier især Landtransporten det kommer an paa. I sidstnævnte Henseende er i Femaaret næsten aldeles ingen Forandring foregaaet, da Trondhjem- Støren- Jernbanes Forlængelse opover mod Røros ikke endnu var færdig ved Femaarets Udgang, medens af Veibygning for offentlig Regning kun høist ubetydeligt var udført.

Angaaende Trondhjem- Støren- Jernbanens Drift er ikke mere at sige nu, end hvad forrige Gang derom blev anført.

Den har fremdeles i sidste Femaar gaaet fremad hvad Mængde af befordret Gods og Passagerer angaar, og selvfølgelig i Bruttoindtægt; men da Driften er besværlig og Vedligeholdelsen efter hvert som Banen med sine mange Træviadukter og Broer bliver ældre, falder kostbarere og kostbarere, stiller Forholdet mellem Indtægt og Udgift sig ikke i samme Grad fordelagtigt.

Ligesom Jernbanen for Varers Befordring i 1870 havde en Indtægt af 64,788 Kroner 47 Øre mod 47,684 Kroner i 1865, saaledes havde den i Aaret 1875 paa samme Konto en Indtægt af 99,198 Kroner 50 Øre for Befordring af 521,950 Centner Gods mod 380,075 Centner i 1870.

Det samme var Forholdet med Passagerer, af hvilke Driftsberetningen for 1870 viser et Antal af 73,392 Personer med en Indtægt for Jernbanen af 43,624 Kroner, medens første Driftsaar (der endog var 4 á 5 Maaneder over et Aar) havde et Antal af 62,987 Personer, med en Indtægt af 44,880 Kroner.

For Aaret 1875 opgives det befordrede Antal af Passagerer til 130,047 Personer med en Indtægt for Jernbanen af 82,072 Kroner 60 Øre.

Indtægten for Befordring af Posten anføres for 1875

til	2,150	Kroner	„	Øre
for Telegrammer	2,299	—	27	-
Pakker, Mælk og Bagage	3,906	—	60	-
Voiturer og levende Dyr	2,031	—	7	-
Andre Indtægter	2,846	—	93	-
Passagerbefordring som anført . .	82,072	—	60	-
Godsbefordringen	99,198	—	50	-
Indtægt tilsammen	194,504	Kroner	97	Øre
Den samlede Udgift for s. A. anføres til	169,533	—	97	-

altsaa for 11te Driftsaar et Overskud af 24,971 Kroner „ Øre

Af Udgiften er til Liniens Vedligeholdelse medgaaet i 1875 59,792 Kroner 57 Øre

og derafigjen til Broernes Vedligeholdelse 11,977 — 90 „

Den i forrige Femaarsberetning omtalte tungvindte Transportkjørsel af Selbo Kvernstene og Trælast fra Selbo og Klæbo vil modtage en ikke saa liden Lettelse, naar Veiarbeidet paa Forbindelseslinjen mellem Brøttum ved Selbosøens vestre Ende og Heimdal Jernbanestation, der paabegyndtes for det almindelige Veifonds og Amtets fælles Regning i Femaaret, er fuldført. Meningen er at faa tidsmæssig flad Vei lige fra Brøttum til Heimdal, da den i Slutningen af Femaaret af det Offentlige indkjøbte, tidligere af et privat Interressentskab oparbeidede, Vei mellem Brøttum og Moen, hvor den rodelagte Vei endte, ogsaa skal optages som offentlig rodelagt Vei og udbedres i Lighed med andre for det offentlige Veifonds Regning omlagte Veie.

Transportkjørselen paa Vinterføret og navnligen paa Elveisen med Kul og Malm paa Rørosveien og i Ørkedalen med Føring af Kobbermalm og Svovlkis til Udskibningsstedet Ørkedalsøren og fra Undals Grube i Bjerkager i Rennebo til Jernbanestation er i Femaaret fortsat ligesom tidligere. Unddal Grubes Interessentskab paabegyndte mod Slutningen af Femaaret Anlæg af Jernbane fra Gruben nedover til Jernbanestationen. Naar dette Jernbaneanlæg kom istand, vilde derved bevirkes en saadan Lettelse i Transporten af den Svovlkis, som her findes af god Beskaffenhed og i rigelig Mængde, at Grubedriften kunde lønne sig. Men det er et

forholdsvis til den forhaanden værende pekuniære Kraft kostbart Arbeide, saasom Afstanden mellem Undalsgruben og Størens Jernbanestation er vel 3 norske Mile, saa det vil vel ikke falde let at faa dette i vort Land, som privat Foretagende i den Udstrækning, enestaaende Arbeide fuldført.

e. Handel. Med Landhandelen er det gaaet i sidste Femaar som i det nærmest foregaaende; kun at der endnu er blevet færre af Landhandlere med Kgl. Bevilgning og efter Loven af 28de September 1857, men flere af de med Hjemmel af Loven af 26de Mai 1866 med Fogedbrev forsynede, navnlig der, hvor de store Jernbanearbeider have været drevne. Efter 1ste Januar 1876, da Loven af 25de April 1875 traadte i Kraft, ville sandsynligvis de med Kgl. Bevilgning forsynede Landhandlere ganske forsvinde.

Ved Femaarets Udgang var der af Landhandlere

i Strinden og Selbo Fogderi		45
i Guldals	do.	59
i Ørkedals	do.	30
i Fosens	do.	53
	Tilsammen	187

Da deres samlede Antal ved Udgangen af Aar 1870 angaves til 179, har der altsaa fundet nogen, men ubetydelig Forøgelse Sted.

Af de saakaldte Forbrugs-, Spare- eller Handelsforeninger angaves der at være i Virksomhed ved Femaarets Udgang:

i Strinde og Selbo Fogderi		5
i Guldals	do.	16
i Ørkedals	do.	10
i Fosens	do.	„
	Tilsammen	31

Forrige Gang var der ikke opgivet noget Tal paa dem; men vist er det, at deres Antal i Femaaret er meget forøget.

Mulktering for ulovlig Handel kommer mindre og mindre til Anvendelse i Amtets Landdistrikter. Saaledes er der i Guldals Fogderi kun mulkteret 11 for ulovlig Handel i hele Femaaret, hvoraf 8 Personer endog falde paa de to sidste Aar 1874 og 1875 (Jernbanearbeidstiden.) For ulovlig Brændevins-, Vin- og Ølhandel ere mange flere mulkterede, og de allerfleste Mulkteringer falder paa Periodens sidste Aar.

Guldals Foged bemærker, at de i Femaaret „begaaede ulovlige Handeler med Varer og Brændevin for største Delen ere begaaede af omreisende Personer, der have indfundet sig ved Jernbaneanlægget og havt sine Kunder blandt Jernbanearbeiderne". Naar disse forlade Distriktet, haaber Fogden, at mange Uroligheder ville ophøre og Tilstanden i saa Henseende omtrent blive ligesom før.

Ulovlig Tilvirkning af Brændevin forøves ikke i Amtet. Af lovlige Detailudsalgssteder for Brændevin gives fremdeles ikkun 2 i det hele Amtsdistrikt, som ere i Virksomhed hele Aaret rundt, nemlig i Valdersund og paa Røros, og et til Udsalg under Vinterfisket, nemlig paa Frøerne.

Gjenstandene for Afsætning i Byen fra Landdistrikterne er uforandret de samme som før: Jordbrugets og Fædriftens Produkter, en Del af Husflidens Frembringelser, fornemmelig vævede Tøier af Uld, Bomuld og Lin eller Stry, samt noget Snedker- og Smedarbeide, Tomtønder, Vildt, Skind, Trælast, Ved, Tjære, Baade, Fjær og Dun, Næver, Bark og Træfang.

Det eneste Marked, som holdes i Amtets Landdistrikt, er Røros Marked i Februar Maaned (21de). Ogsaa dette Marked har vel levet sin længste Tid; der er skeet Forestilling om dets Ophævelse, skjøndt det — i alt Fald tidligere — ikke har været uden Betydning som Grændsemarked.

8. Om Tilstanden i Almindelighed.

I de tvende nærmest foregaaende Femaarsberetninger, der omfatte Tidsrummet for 1861—1870, havde jeg at berette om en synlig Tilbagegang i Amtsdistriktets økonomiske Vilkaar, hvilke dog antoges at vise Tegn til nogen Forbedring ved Udgangen af forrige Femaar. Denne Gang har jeg den Tilfredsstillelse at kunne anføre en væsentlig Fremgang til det Bedre i omhandlede Henseende. Det er heller ikke andet end man kunde vente sig. Den Gang havde man Uaar næsten gjennem hele den tiaarige Periode at beklage sig over, Næringsveiene befandt sig paa Grund af Mangel paa Kapitalkraft og Arbeidsdrift i en Sygelighedstilstand — det var med et Ord knappe Tider, som man siger, og det ikke alene i dette Amt, men over det ganske Land. Enhver ved, at en mærkelig Forandring heri er indtraadt over det hele Land i sidste Femaar, der vel — med Undtagelse af dets sidste Aar — har været saa heldigt i økonomisk Henseende, som noget, det norske Folk hidtil har oplevet.

Søndre Trondhjems Amt har deltaget i denne Fremgang og økonomiske Udvikling, og de heldige Virkninger deraf spores i alle Retninger. Som forhen under Jordbrugsafdelingen bemærket, har man under hele Femaarsperioden, næsten uden Undtagelse, havt at glæde sig over en sjelden god tildels rig Aarsvæxt, jævnt gode tildels rige Fiskerier, Næringsveienes Blomstring, navnlig Trælasthandelens og Skibsfartens fordelagtige Vilkaar. Den stedfundne, i alt Fald i samme Grad forhen temmelig ukjendte, Kapitaldannelse har ikke udelukkende holdt sig til Byen; ogsaa Landdistriktet har faaet sin Del deraf, og det gjælder Jordbrugerne ligesaavel som den fabrik- og industridrivende Landboer. Deraf er gydt nyt Liv ligesaavel i Jordbruget som i de øvrige Næringer; de ere alle komne i en kraftigere Væxt.

Jeg har flere Gange forhen gjort opmærksom paa, at de Tegn og Mærker, som man i Almindelighed pleier at pege hen paa som de afgjørende i denne Forbindelse, ofte er misvisende, eller i alt Fald Gjenstand for en forskjellig Bedømmelse. Eiendomsprisernes Standpunkt tror jeg i denne Sammenhæng har mere at betyde; ere de stegne og holde sig høie tilligemed Priserne paa Arbeide og Varer, er det vel et temmeligt ubedrageligt Kjendemærke paa Liv og Trivsel i

Næringerne, paa en voxende Velstand hos Befolkningen i det hele taget. Dette har, som nedenfor nærmere skal vises, været Tilfældet her i sidste Femaar.

Ved at sammenholde Opgaverne over Exekutions- og Udpantningsforretninger i Femaaret 1871—1875, over thinglæste og aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg etc., over afhændede faste Eiendomme samt over Tvangsauktioner (saavel over Løsøre som over fast Eiendom), afholdte her i Amtet under samme Tidsrum, med de samme Opgaver for forrige Femaar 1866—1870, vil man finde, at det hele Antal for Amtet i Femaaret af thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg udgjør 2,678 til en samlet Pengeværdi af 3,759,524 Kroner, medens Antallet af disse Thinglæsninger i forrige Femaar angaves til 2,542 med et Pengebeløb af 2,603,272 Kroner. Af deslige Pantehæftelser var den Gang i Femaaret aflæst og og udslettet af Pantebogen et Antal af 1,852 Dokumenter til et Beløb i Penge 1,881,756 Kroner, imod denne Gang et Antal af 2,264 til en Værdi i Penge af 2,752,312 Kroner.

I forrige Femaar var Antallet af afhændede faste Eiendomme opgivet at udgjøre 1,896 og Beløbet i Penge til 4,666,288 Kroner, medens Antallet deraf for sidste Femaar udgjør 2,197 til et Beløb i Penge af 6,254,652 Kroner. Dette giver en Gjennemsnitspris for hver Landeiendom i forrige Femaar af omtrent 2,480 Kroner og i sidste af 2,848 Kroner.

Af Exekutionsforretninger for Gjæld (saavel Fogders som Lensmænds) samt Udpantninger anføres som afholdte i sidste Femaar

Fogedforretninger til et Antal af 286 med et Pengebeløb af		152,388 Kroner
Lensmandsforretninger —	12,185	
med et Pengebeløb af		202,552 Kroner
Tilsammen	12,471 =	354,940 Kroner.

Men hertil maa lægges et Beløb i Penge for de Lensmandsforretninger (Udpantninger og Exekutioner), som i Femaaret ere afholdte i Strinde Fogderi, hvilket Pengebeløb maaske kan anslaaes til en 120,000 Kroner, saa at man som det hele Pengebeløb paa denne Konto vilde faa ud en Sum af 474,940 Kroner. Forrige Femaar har her et Antal af 18,730 Forretninger til et Pengebeløb af 894,404 Kroner. Her aabenbarer sig en temmelig betydelig Forskjel, som vel af enhver maa regnes sidste Femaar tilgode. Ligeledes er Tvangsauktionernes Antal i min forrige Femaarsberetning for det da gjennemgaaede Femaar 1866—1870 opgivne at udgjøre 706 med et Beløb i Penge af 1,007,804 Kroner, hvortil er lagt saameget for Ørkedals Fogderi, hvorfra Opgave manglede, at det hele Pengebeløb opføres med 1,048,000 Kroner. For sidste Femaar 1871—1875 opgaves Tvangsauktionerne i Amtets Landdistrikt (fast Gods og Løsøre) at have udgjort et Antal af 240 Stykker med et Pengebeløb af 227,744 Kroner. Ogsaa i denne særdeles betydelige Formindskelse erkjendes jo i Almindelighed at ligge et godt Tegn for den økonomiske Tilstands Forbedring i det Tidsrum, den gjælder.

Derimod skulde efter den almindelige Betragtningsmaade den foran anførte betydelige Tilvæxt af thinglæste Pantehæftelser pege i en modsat Retning eller gjennem den forøgede Gjældsstiftelse vise hen til en betænkelig Forværring i den økonomiske Tilstand. Det holder dog ikke altid og navnlig her ikke Stik. Det kan ligesom den foran anførte Forøgelse i afhændede faste Eiendomme antyde en forøget Virksomhed i al praktisk Bedrift, lettere Adgang til og Brug for Driftsmidler, hvoraf en livligere Omsætning altid er en Følge. Derhos maa det ved denne større Thinglæsning lægges Mærke til, at Aflæsningen ogsaa er større i sidste Femaar end i forrige, nemlig 2,264 Stykker til en Pengeværdi af 2,752,312 Kroner i hint mod 1852 Stykker til et Beløb i Penge af 1,881,756 Kroner i det sidstnævnte.

Hvad Arbeidspriserne angaar, da bemærkedes derom i min forrige Femaarsberetning, at de vare gaaede ned fra det nærmest foregaaende Tidsrum, og at de ved Femaarets Udgang vare, hvad man dengang antog nogenlunde normale, nemlig i Gjennemsnit:

a) for Husmænd paa egen Kost:				
om Sommeren	1 Krone	12 Øre	(33½	Skill.)
om Vinteren	„ —	87 „	(26	—)
paa Husbondens Kost:				
om Sommeren	„ —	57 „	(17	—)
om Vinteren	„ —	33 „	(10	—)
b) andre Arbeidere:				
paa egen Kost:				
om Sommeren	1 —	37 „	(41	—)
om Vinteren	„ —	95 „	(28½	—)
paa Arbeidsgiverens Kost:				
om Sommeren	„ —	73 „	(22	—)
om Vinteren	„ —	40 „	(12	—)
c) Aarsløn for Tjenestedrenge . .	120 Kroner		(30	Spd.)
for Tjenestepiger	60 —		(15	—)

I sidste Femaar er Arbeidspriserne, tildels ogsaa som Følge af de store Jernbanearbeider, som har beskjæftiget Tusinder af Arbeidere, hvis daglige Fortjeneste undertiden er gaaet op til en 2 Kroner 40 Øre a 3 Kroner 20 Øre om Dagen, stegne med mellem 25 a 50 %, saaledes at man nok for Femaaret med et Middeltal kan sætte almindelige Dagarbeidere paa egen Kost om Sommeren til 1 Krone 60 Øre a 2 Kroner og andre Arbeideres til 2 Kroner a 2 Kroner 40 Øre pr. Arbeidsdag, ligesom den almindelige Tjenerløn, ansat i Penge, snarest maa anføres til 200 Kroner for en Tjenestedreng og 80 Kroner for en Tjenestepige.

Hvad angaar Amtets Veivæsen, henvises underdanigst til det derom i mine tvende næst foregaaende Femaarsberetninger Anførte, til de nu afgivne schematiske Forklaringer og til vedliggende Tabel, der er affattet af Amtets Veiingeniør Kaptein O. Krefting, samt endelig til den af ham i 1867 til

mig afgivne Indberetning om Amtets Veivæsen, hvoraf forrige Gang indsendtes trykte Exemplarer.

Heraf sees, at Amtet ialt har af Hovedvei over $55^2/_3$ Mile og af 2den Klasse Vei noget over 76 Mile. Da dette Forhold forrige Gang stillede sig saaledes: Hovedvei $57^1/_2$ Mile, Bygdevei $70^1/_2$, er altsaa i Femaaret ved Omklassifikation 2 Mile Hovedvei gaaet over til Bygdevei, medens denne i samme Tid har voxet med noget over 4 Mile, hvilket er den hele Tilvæxt af offentlig Vei i Amtet under sidste Femaar, d. v. s. noget over 132 Mile denne Gang mod 128 Mile forrige Gang.

Lidt over 13 Mile Vei tilsammen er bygget — dels ny anlagt dels omlagt — i Femaaret. Af Statens Veivæsen er intet nyt Veianlæg fuldført i Perioden; men paabegyndt blev Veien Buvik—Børsen og senere en Mils Vei Heimdal—Moen.

Veivedligeholdelses-Omkostningerne ere anslaaede at udgjøre henimod 160,000 Kroner om Aaret eller i Gjennemsnit noget over 1200 Kroner pr. Mil og omtrent 16 Kroner pr. Skylddaler, paa hver af hvilken kommer 234 Alen Vei at vedligeholde Aaret rundt. Hvad Veienes Transport-Evne angaar, maa jeg fremdeles beklage, at Tilstanden forsaavidt endnu er langt borte fra det forønskede Maal. Af Amtets 132 Mile Landvei er der kun 12 Mile med en Transportevne af over 14 Centner Nettolast pr. Hest paa Hjulføre, medens hele 39 Mile er af den daarlige Beskaffenhed, at der vanskelig kan transporteres mere end 6 Centner pr. Hest. Der er dog ogsaa heri en Fremgang at spore i sidste Femaar, forsaavidt som dette Forhold ved Afgivelsen af min forrige Femaarsberetning stillede sig saaledes, at omtrent 44 Mile af de daværende 128 Mile vare reducerede til en Transportevne af ikkun 6 Centner. Men uagtet denne Tilvæxt i Veienes Transportevne har dog Kjørselspriserne — som alle andre Priser — stillet sig meget høiere i sidste Femaar, end i det nærmest foregaaende.

Som allerede tidligere bemærket, har det i Femaaret været drevet paa store Jernbanearbeider, navnlig Forlængelsen af Trondhjem-Støren Jernbane til Røros, hvilket Arbeide ved Femaarets Udgang nærmede sig sin Fuldførelse, medens Arbeidet paa det for det Trondhjemske endnu vigtigere mellemrigske Jernbaneanlæg over Meraker til den svenske Grændse, den saakaldte Trondhjem—Sundsvall—Jernbane, først sattes i Gang i November Maaned 1875.

Af en medfølgende Tabel vil Skydsvæsenets Tilstand i Femaaret sees. Forrige Gang bemærkedes, at de Forandringer, som vare indtraadte, ikke gik i Retning af Formerelse i faste Skydsstationers Antal. Hvad derom i min forrige Femaarsberetning er anført holder ikke længere Stik. Nu er Opinionen overalt blandt Landalmuen for Oprettelsen af faste Stationer og Afskaffelse af Tilsigelsesstationer, hvilket er saa naturligt, efter at Lovgivningen har forbedret Stillingen for de faste Stationer saa betydeligt og i saa høi Grad har lettet Herredernes Udgift til faste Stationer ved at føre $^4/_6$ Parter deraf over paa Statskassen. Den Omstændighed, at Skydsbetalingen ved faste Stationer kan gaa op til 1 Krone 60 Øre pr. Mil og Hest, hvilket overalt her i Amtet er blevet den almindelige Regel, medens ved Tilsigelsesstation Betalingen fremdeles er den altfor lave af 80 Øre pr. Hest og Mil, gjør naturligvis sit til, at Tilsigelsesstationerne lidt efter lidt ganske afskaffes. Det var ogsaa Hensigten med Lovbestemmelsen, da det fra alle Sider erkjendtes, at Betalingen for Tilsigelsesskyds var altfor urimelig lav.

Med Postgangen er i Femaaret ikkun foregaaet faa Forandringer. De vigtigste ere følgende: Ved Resolution af 27de Mai 1871 oprettedes et Postaabneri i Høilandets Annex til Melhus Præstegjeld. Ved kongelig Resolution af 10de November 1871 er den tidligere Postgang mellem Tønset og Lille Elvedalen og Foldalen udstrakt til Jerkin i Postruten over Gudbrandsdalen mellem Kristiania og Trondhjem. Ved Resolution af 8de Juni 1872 blev det bestemt, at Ørlandets Postaabneri paa Ottersbø skulde flyttes over til Bjugn.

Ved kongelig Resolution af 10de April 1874 bemyndigedes Postdepartementet til at lade befordre Post med de bergenske og nordenfjeldske Dampskibsselskabers Skibe i disses ugentlige Rute mellem Trondhjem og Tromsø.

Ved Kongelig Resolution af 21de December 1874 bestemtes Nedlæggelse af Bjørnørs Postaabneri, Fosens Fogderi, Søndre Trondhjems Amt.

Ved Skrivelse af 17de Februar 1875 underrettedes Amtet om, at Post forsendes med Dampskibet Nidaros paa dets regelmæssige Ture til Beian og Hitteren.

Under 22de Februar 1875 oprettedes et Postaabneri paa Besager i Bjørnør.

Telegrafnettets Udvidelse i saamange Retninger er ogsaa kommet dette Amt tilgode, idet man foruden Hovedlinien sydover og nordover, har faaet Linie mellem Trondhjem, Ørkedalsøren, Valdersund, Beian og Besager med Telegrafstationer paa de nævnte Steder.

Den i min forrige Femaarsberetning som nær fuldført nævnte Opførelse og Indretning af Rotvold Sindssygeasyl blev tilendebragt til fastsat Tid, og Asylet toges i Brug i 1872. Min i forrige Femaarsberetning ytrede Frygt for, at det fra Amternes Side vilde blive mindre benyttet end ønskeligt kunde være, har ikke bekræftet sig. Det varede ikke længe førend næsten alle Pladse vare optagne, og saaledes er det vedblevet. Dets Egenskab af Helbredelsesanstalt er blevet erkjendt og paaskjønnet.

Nogen Forøgelse i Antallet af Amtets Distrikts-Lægeembeder har i Femaaret ikke fundet Sted; men forberedt er Oprettelsen af et 4de Distriktslægeembede for Fosens Fogderi.

Sundhedskommissionsloven af 16de Mai 1860 virker fremdeles med Held i Amtets Landdistrikter, hvor Sundhedskommissioner overalt har været afholdte i Femaaret.

Almueskolevæsenets Ordning efter Lov af 16de Mai 1860 med Tillægslov af 22de Mai 1869 har fremdeles været

i god Fremgang i Femaaret, og denne er henimod sammes Slutning paaskyndet ved den over det hele Land vakte Sands for Vigtigheden af Oplysningens Udbredelse ogsaa, ja især i de dybere Lag af Samfundet, i Forbindelse med den paa disse Kanter af Landet overalt blandt Ungdommen udbredte Lyst til Kundskabers Erhvervelse.

Med Hensyn til Befolkningens Sindsbeskaffenhed og Levesæt m. V. har jeg forøvrigt intet Nyt at anbringe. Jeg henholder mig i saa Henseende ganske til hvad jeg derom har anført i mine tvende foregaaende Femaarsberetninger, især den for Tidsrummet fra 1861 til 1865, hvor jeg Side 23 o. flg. har udbredt mig temmelig fuldstændigt desangaaende.

Hvad specielt Drukkenskabslasten angaar, kan den ikke siges at have været mere udbredt i sidste Femaar, end i de nærmest foregaaende. Lyst paa berusende Drik, fornemmelig Brændevin, er desværre næsten overalt tilstede blandt Landalmuen. Men den tilfredsstilles under almindelige Forhold yderst skjeldent, da Adgang dertil for det meste savnes. Kun paa Reiser, navnlig paa Byreiser, og ved extraordinære Leiligheder, kommer Flasken eller Kaggen frem. Forøvrigt forekommer Brændevin og andre saadanne stærke Drikke blandt dette Amts Befolkning kun høist undtagelsesvis til dagligt Brug.

Udskeielser foranledigede ved Misbrug af berusende Midler kan vistnok være hyppigere i de seneste Aar tilligemed andre Udsvævelser; men det har mest været paa de store Arbeidsfedlter for Jernbaneanlæggene og som oftest foranledigede af den der samlede talrige fremmede Arbeidsstok.

Op gjennem Guldalen fra Støren af og til Røros har Brændevinsdrik, Eiendomsindgreb, Slagsmaal og uægte Børns Fødsel været tiltagende i Periodens sidste Aar; men med de fremmede Arbeideres Fjernelse vil de sædvanlige Forhold i disse Dele forhaabentlig igjen indtræde. Til det af mig i sidste Femaarsberetning Side 15 anførte, angaaende Almuens Forhold til den saakaldte Jaabækske Bevægelse og hvad dermed staar i Forbindelse, tillader jeg mig underdanigst at henvise. Jeg har intet deri at forandre eller dertil at føie.

Fremdeles maa jeg angaaende Forholdet mellem Gaardbrugerstanden og Husmandsstanden henholde mig og henvise til, hvad jeg i min sidste Femaarsberetning Side 15, 2den Spalte har sagt derom, samt om Husmandsstandens Livsvilkaar i det Hele taget paa disse Kanter af Landet. Den forhen stadigt lydende Klage over Fattigudgifternes voldsomme Stigen og deraf foranledigede Tryk er henimod Slutningen af sidste Femaar tildels forstummet. Den Forbedring i de økonomiske Vilkaar i det Hele taget, som er indtraadt i det sidst forløbne Femaar, har naturligvis ogsaa heri ytret sin Virkning.

Jeg har ikke kunnet komme over nogen senere Opgave over Fattigstatistiken end den for Aaret 1873, der er det midterste Aar i Femaaret. Efter denne var Antallet af Fattige, som understøttedes i Løbet af Aaret 1873 i samtlige Amtets 4 Fogderier 7,474 Personer af Hovedpersoner og Bipersoner tilsammen.

Fattigvæsenets Indtægter for Aaret 1873 anslaaes tilsammen at udgjøre i Amtets Landdistrikt 195,588 Kroner, hvoraf Fattigskat ansættes til 128,708 Kroner, Brændevinsafgiften og Ølafgiften til 2,276 Kroner og Resten er Renter, Gaver, Mulkter, Tilskud for Sindssyge, Erstatning fra Private og andre Fattigdistrikter m. V. Heraf udgjorde Tilskudet for Sindssyge 8,240 Kroner og Erstatningen tilsammen 9,252 Kroner.

I samme Aar var Fattigvæsenets kontante Udgifter i Amtets Landdistrikt anført tilsammen til 161,336 Kroner hvoraf 7,916 Kroner som Refusion, 908 Kroner som Renter af Gjæld og 14,276 Kroner som Afdrag paa Gjæld.

For hvert Tusinde Mennesker antoges med et Middeltal 38 understøttede Hovedpersoner.

I Aaret 1867 af den forrige Femaarsperiode angaves Totalsummen af de Fattige i Amtets Landdistrikt ikkun at udgjøre 3,188 Personer og i det Hele udlignet 139,388 Kroner, medens den samlede Fattigbyrde for bemeldte Aar ansloges til 166,240 Kroner. For det følgende Aar 1868 betegnes sidstnævnte Forhold i Kiærs Haandbog med et Beløb af 174,800 Kroner og for de tvende derpaa følgende Aar 1869 og 1870 steg de endnu høiere.

I forrige Periodes sidste Aar 1870 regnedes for hvert 1,000 Mennesker i Amtets Landdistrikt understøttet 42 Personer. For samme Aar ansloges Fattigvæsenets samtlige Indtægter til 184,260 Kroner, hvoraf udlignet Fattigskat ialt udgjorde 152,396 Kroner, altsaa omtrent 24,000 Kroner mere end i 1873.

Fattigarbeidshuset paa Strinden er fremdeles bestaaende, og flere og flere af Amtets Fattigdistrikter har søgt og erholdt Adgang til Trondhjems Byes Tvangsarbeidsanstalt.

Om Amtskommunens Gjældsforhold kan alene denne Gang følgende meddeles:

Ved Udgangen af Aaret 1875 skyldte Amtskommunen

a)	til Oplysningsvæsenets Fond af et Laan 24,000 Kroner til Rest	oprindeligt paa 14,400	Kroner
b)	til Statskassen: (Laan til Fængselsbygning oprindelig stort 12,000 Kroner) til Rest	5,600	—
c)	til Statens Veifond (rentefrit — der afdrages med 12,000 Kroner aarlig) til Rest	12,784	—
d)	til Trondhjem-Støren-Jernbanes Pensionsfond (midlertidigt) til Rest . . .	6,000	—

Herredernes Gjældsforhold har jeg denne Gang ikke havt Anledning til at udforske. Formodentlig ere de omtrent de samme som ved Afgivelsen af forrige Femaarsberetning.

Af Norges officielle Statistik C. No. 10, som er de senest udkomne officielle statistiske Oplysninger om de kommunale Forholde, som jeg har kunnet komme i Besiddelse

af, men som kun omfatter Aarene 1869—1871, erfares, at samtlige Amtets Herreders skatbare Formue i 1871 ansloges til 25,100,000 Kroner; at det samlede Beløb af Herredsskatter og Værdi af Vei-Vedligeholdelsesarbeide anførtes for s. A. at udgjøre 369,540 Kroner, og Herredernes Bidrag til de til Amtsudgifter udlignede Beløb 95,536 Kroner. Herrederne samlede kommunale Gjæld ansloges i bemeldte Aar til 108,732 Kroner, hvoraf det meste kommer paa Fosens Fogderies Herreder, nemlig 94,412 Kroner.

Jeg maa denne som forrige Gang udhæve, at det fremdeles gaar godt, ja bedre og bedre, i alle de Retninger, hvor Selvstyrelsesprincipet er kommet til Anvendelse. Se derom hvad jeg har anført i min forrige Femaarsberetning, hvortil underdanigst henvises.

Ved Udgangen af forrige Femaar stod under Amtets Landdistrikters Overformynderi-Styrelse 630 Myndlinge med en samlet Kapital af 560,268 Kroner. Efter Regnskaberne for Aaret 1875 var de udestaaende Midlers Totalsum 536,452 Kroner, hvoraf i Aarets Løb var indkommet et Beløb af 38,824 Kroner og udgaaet et Beløb af 46,984 Kroner. Noget Tab har ligesaalidt denne Gang som forhen fundet Sted.

Overformynderne er med ganske enkelte Undtagelser Almuesmænd. Det samme er Tilfældet med Herredsstyrelsernes og Amtsformandskabets Medlemmer. Dette sidste bestaar nu af 24 Gaardbrugere, hvoraf nogle tillige ere Kirkesangere og Skolelærere, 1 saakaldt Proprietær, 1 Sagfører og 2 Handelsmænd.

Jeg har al Grund til fremdeles at være vel tilfreds med den Aand, som raader i Amtsformandskabet, saavel hvad Bevilgninger som andre Beslutninger angaar. Amtsbudgettet er som Følge af Forholdenes stadige Udvikling og de forøgede Krav paa Pengemidler, som denne nødvendigen fører med sig og til hvilke Amtsformandskabet aldrig lægger Døvøret til, steget betydeligt, saa at Amtets Matrikul nu endog er belastet med 12 Kroner paa Skylddaleren til Bestridelsen af samtlige Amtskommuneudgifter. Sidste Udgiftsbudget balancerede med 123,169 Kroner 90 Øre, hvoraf 47,520 Kroner til Bestridelse af Veivæsenets Udgifter og 75,648 Kr. til Bestridelse af de øvrige Amtskommune-Udgifter. Som Bilag følger hoslagt de summariske Uddrag af Foged-Regnskaberne og de udfærdigede Repartitionsplakater for alle Periodens 5 Aar.

Angaaende Udvandringen fra Amtets Landdistrikt til Amerika, der — som foran bemærket — har været i mærkelig Tilbagegang, kan jeg oplyse, at den i Femaaret ikkun har udgjort tilsammen 6,785 Individer, nemlig:

i 1871	1,718
- 1872	1,849
- 1873	1,828
- 1874	668
- 1875	722

I Amtets Landdistrikt findes nok endnu 2de Bygdemagaziner nemlig i Opdal og Klæbo.

Sparebankernes Antal er 9, hvoraf dog kun Strindens, Røros's, Ørlandets og Ørkedalens ere af noget større Betydning.

Antallet af private, af Kongen approberede og i Virksomhed værende Brandassurance-Foreninger opgaves i min sidste Femaarsberetning til at være 12, nemlig i Selbo, Klæbo, Bynæsset, Meldal, Rennebo, Opdal, Aalen, Røros, Stadsbygden, Melhus med Leinstranden og Flaa, Singsaas og Budalen.

Disse i flere Retninger utilfredsstillende private Brandassurance-Foreninger ville aftage mere og mere, efter at Adgangen til Rigets almindelige Brandforsikrings-Indretning ved den seneste Tids Lovbestemmelser i væsentlig Grad er bleven lettet og gjort mere indbydende for Landdistrikterne, navnlig ved Lov af $^1/_6$ 76. Som ovenfor bemærket er overalt i Amtets Landdistrikt, fornemmelig i Ørkedals og Guldals Fogderier, saakaldte Handels-, Forbrugs- eller Spare-Foreninger oprettede.

I min sidste Femaarsberetning havde jeg at melde om mange større Ulykker, som i forrige Femaar havde hjemsøgt Amtsdistriktet, saasom Uaar, Oversvømmelse, Sne- og Stenskred, voldsomme Elvebrud m. v. Vi ere ogsaa i denne Henseende heldigere stillet denne Gang, da jeg ikke ved at berette om noget større eller almindeligere Ulykkestilfælde, som i sidste Femaar skulde have rammet Amtet eller dets Befolkning. Vi har tvertimod havt at glæde os over jevnt gode Aaringer og Fiskerier samt over Fraværelse af de voldsomme Naturoptrin, som ellers pleier at bevirke Skade og Ulykke paa disse Kanter af Landet. Uagtet der paa de nye Chausséer, der ere anlagte langs med Fjeldets Fod, og tildels skaaret ind i den, jevnligen hænder, at Stene ramler ned og gjør Skade i Veilinien, ja undertiden kommer i saadan Mængde, at Raset fylder Veien og af og til med Sten saa store, at de maa mineres istykker forat skaffes af Veien, var dog hidtil intet Menneskeliv derved gaaet tabt, førend i Begyndelsen af Femaaret, da en ung Mand i Forstvæsenets Tjeneste blev slaaet ihjel af en ganske liden Sten, men som faldt fra en anseelig Høide ned paa Chausséen i Drivdalen. Saavel ved Veienes Anlæg som senere ved Veivedligeholdesarbeidet under Amtets Veistyrelses Tilsyn gjøres hvad gjøres kan til Forebyggelse af deslige Ulykkeshændelser. Men hvor ofte man overfarer Fjeldsiden og lader udføre de sig hvert Aar gjentagende Renskningsarbeider, bliver der dog altid noget hængende tilbage; man kan aldrig slaa sig til Ro.

Som sædvanlig har Deltagelsen i Skibsfarten og de store Fiskerier kostet enkelte af Amtets Indbyggere Livet, ligesom Fartøis- og Redskabskab naturligvis ogsaa i sidste Femaar har fundet Sted; men Søulykker af videre Omfang har — saavidt jeg kan erindre — ikke været at optegne.

Sundhedstilstanden har været god, og nogen mere udbredt Epidemi ved jeg ikke at tale om.

B. Trondhjems Kjøbstad.

Da jeg først under 15de forrige Maaned har modtaget Magistratens Femaarsberetning, har der ikke været Tid for mig til nærmere at gjennemgaa og gjøre mig bekjendt med de herhen hørende Forhold, som desuden ere blevne temmelig fuldstændigt oplyste ved de fra Magistraten tidligere modtagne og strax til det statistiske Centralbureau indsende Schemaer vedkommende Beretningen for Trondhjems By i Femaaret 1871—1875 nemlig:

No. 9. indeholdende Opgave over visse Klasser af Næringsdrivende.

No. 10. Opgaver over visse Klasser af Aktieselskaber m. v.

No. 11. Opgaver over Tjenerløn og Arbeidslønninger, ledsaget af 10 af forskjellige Virksomhedsforstandere afgivne særskilte Opgaver.

No. 14. Opgave over afhændede faste Eiendomme m. v., samt Cirkulære No. 2, ledsaget af 36 Stykker udfyldte Schemaer angaaende industrielle Anlæg tilligemed de befalede Kontrolschemaer.

Uagtet Magistratens Femaarsberetning, som afgivet i det sidste Øieblik før Borgermester Strøms Afreise til Storthinget, er affattet i al Korthed, under Henvisning til de forøvrigt meddelte Oplysninger, maa jeg gjøre den til min og indtage den her i sin Helhed, hvilket jeg har saameget lettere for at gjøre, som jeg i det meste og for det væsentligste tiltræder de deri indeholdte Meningsyttringer, og i det Hele taget til dens forskjellige Afsnit kun har lidet eller intet at tilføie eller bemærke.

1. Byens Handel.

Hvad den angaar henvises til vedlagte Meddelelse fra Børs- og Handelskomiteen samt Handelsforeningen*). Børskomiteens Opgave om Indførselen i sidste Femaar, sammenlignet med det nærmest forangaaende, taler tydelig nok om den gunstige Tid i økonomisk Henseende, vi nylig har tilbagelagt. Alle Artikler vise stigende Tilgang, og tildels meget betydelig; kun Byg viser Tilbagegang, som Følge af de i Regelen heldige Aar for Jordbruget. Det staar ikke i Strid herimod, at Indførselen af Rug er meget forøget, thi Rugavl finder kun i meget indskrænket Maalestok Sted i det Nordenfjeldske.

Udførselskontoen staar ikke i den bedste Samklang dermed. Vistnok er der paa alle Artikler med Undtagelse af Kobber og Klipfisk nogen Stigen, men den er ikke af synderlig Betydenhed undtagen for Sild, af hvilken Artikkel betydelige Partier udskibedes herfra efter de heldige Storsildfiskerier i Nordland i 1872 og 1873. Den formindskede Kobber-Udførsel er, som af Børskomiteen forklaret, tilfældig, men at Klipfiskudførselen er gaaet saa betydelig tilbage, uagtet Torskefiskerierne i Nordland har givet godt og tildels rigt Udbytte, viser, at Kristiansund mere og mere tager Luven fra Trondhjem i denne for det nordenfjeldske Norge saa vigtige Exportbranche. Det er klart, at Grunden hertil især ligger i Kristiansunds langt heldigere Beliggenhed for de kystfarende Fiskefartøier; men jeg har den Tro, at den større Udvikling, Trondhjem nu utvivlsomt gaar imøde som Følge af de under Arbeide værende Jernbaner, vil sætte denne By istand til i nogen Grad at overvinde de Vanskeligheder, den mindre heldige Forbindelse med Havet nu afstedkommer.

Naar Antallet af Byens Handelsberettigede af Børs- og Handelskomiteen er angivet til 558 medens det efter den indsendte Opgave udgjør 492 (425 + 67,) maa jeg antage, at Børskomiteen har medtaget adskillige, der uden at have opsagt sit Borgerskab, have fraflyttet Byen.

Antallet af Handelsforeningens Medlemmer var ved Udløbet af 1875 225.

2. Skibsfarten.

Herom henvises ligeledes til vedlagte, ovennævnte Meddelelser, der viser, at Seilfartøierne fremdeles ere i Tilbagegang, men at Dampskibsfarten er i Opkomst. „Begge Dele — siger Magistraten — hænger visselig sammen med den lange og for Seilfartøierne besværlige Indseiling til Trondhjem. Forresten tror jeg at have gjort den Erfaring, at Grunden til, at Skibsfarten paa Udlandet her gaar tilbage, medens denne Bedrift i det Søndenfjeldske og i den senere Tid ogsaa i det Vestenfjeldske er i stærk Fremgang, for en væsentlig Del stikker deri, at man her savner dygtige Matroser. Det skal nemlig forholde sig saa, at Befolkningen i Kystdistrikterne er lidet tilbøielige til at gaa tilsøs (dertil henregner jeg da ikke Kystfarten,) fordi de foretrække den vistnok høist hazardøse, men maaske netop derfor tiltrækkende Bedrift, som Fiskerierne give Anledning til. Den søgaaende Handelsflaade rekruteres derfor hovedsagelig fra Indlandet og selve Byen, og det med Elementer, der ogsaa bortseet fra deres Mangel paa Søkyndighed i Regelen ikke ere de bedste."

Af vedlagte Meddelelse fra Sømandsforeningen vil sees, at Foreningens Medlemantal ved Femaarets Udløb var 61.

Fremdeles vedlægges Aarsberetninger for Aarene 1871 til 1875 om det nordenfjeldske Dampskibsselskabs Virksomhed.

Forholdet med Hensyn til Drægtighed og Mandskab i Farten fra Trondhjem i Sammenligning med forrige Femaar er følgende:

	Dampskibe				Seilskibe			
1871	1,225	C.-L.	196	Mand.	2,880	C.-L.	285	Mand.
1875	1,856	—	265	—	2,850	—	276	—

Jeg kan ikke ganske være enig med Magistraten i den Yttring af ham, at Skibsfarten paa Udlandet fra og til dette Sted gaar tilbage. Det kan nok ikke med Grund siges, men vel, at Farten paa Udlandet fra og til Trondhjem drives med et større Antal Dampfartøier i Forhold til Seilskibenes Antal,

*) Trykte som Bilag.

og et større Antal fremmede Skibe i Forhold til Stedets egne, end Tilfældet er med andre Steder i Landet. At Mangelen paa dygtige Matroser kan have nogen Del heri, vil jeg ikke benegte, skjønt jeg ikke har hørt det før, ligesaalidt som jeg kan underskrive de om Sømandsstanden her paa Pladsen i Almindelighed brugte Yttringer, forsaavidt som deraf skulde kunne udledes, at den indeholder mere tvivlsomme Elementer her, end andetsteds.

3. Haandværksdriften.

Med Hensyn hertil har Borgermesteren henvist til medfølgende Bilag, der indeholder Meddelelse fra Haandværkerforeningens Bestyrelse af 12te Juni 1876. Af denne udhæves, at Haandværkerstandens Udvikling antages i det forløbne Femaar at have gaaet adskilligt fremad for de fleste Fags Vedkommende, at Indførelsen af Hjælpemaskiner har vundet nogen Indgang i flere Retninger, samt at Haandværkerstandens økonomiske Forfatning maa siges at være tilfredsstillende, idet sidste Femaar utvivlsomt har frembudt gunstigere Forhold for Afsætning af Haandværksarbeider til holdbare Priser, end nogen anden Tid har haft at opvise her i Trondhjem.

Haandværkerforeningens Medlemantal er i Femaaret forøget til 300 fra 150 i 1871.

4. Industrielle Anlæg.

Med Hensyn hertil henvises til de tidligere indsendte Opgaver, idet jeg her skal indskrænke mig til deraf at levere et kortfattet Uddrag:

Af saadanne Anlæg, der drives med Dampkraft, opgives 18, nemlig:

1. Trondhjems mekaniske Værksted med en fast Arbeidsstyrke paa 281 Mand, 2 Bestyrere, 8 Kontorister og 8 Opsynsmænd, Damp — 30 Hestes Kraft.
2. Throndhjems Dokselskab — Tørdok — 39 Arbeidere, anlagt i 1874, 35 Hestes Kraft.
3. Digres Dampsag og Høvleri i Ilen, 40 Arbeidere, 30 Hestekræfter.
4. Dahls Ølbryggeri og Malteri, med 48 Arbeidere af Mandkjøn og 14 af Kvindekjøn, 10 Hestes Kraft.
5. Schreiners Ølbryggeri og Malteri, 18 Arbeidere, 5 Hestes Kraft.
6. Pines Baand-, Liste- og Snorefabrik, 56 Arbeidere, hvoraf 35 af Kvindekjøn over 15 Aar gamle, 6 Hestes Kraft.
7. Johnsens Tobaksfabrik, 7 Hestes Kraft.
8. Erichsens Conditori og Chocoladefabrik, 14 Arbeidere, 6 Hestes Kraft.
9. Næss's Rebslageri og Taug-Fabrik med 50 Arbeidere, 9 Hestes Kraft.
10. Lysholms Brændevinsbrænderi med 12 Arbeidere, 9 Hestes Kraft.
11. Klem & Hansens Destillationsfabrik med 4 Arbeidere.
12. De Sammes Læder- og Skind-Fabrik med 100 Arbeidere — faste og løse.
13. Koller & Co., Tobaksfabrik, 25 Arbeidere.
14. Nidarø kemiske Fabrik — Jod og Jodsalte — 5 Arbeidere, 16 Hestes Kraft.
15. Ilens Sæbesyderi.
16. Baklandets Teglværk, 60 Arbeidere, 24 Hestes Kraft.
17. Ihlens Fyrstikkefabrik, 40 faste Arbeidere, hvoraf 10 Kvinder over 15 Aar og 12 under 15 Aar, $2^1/_4$ Hestes Kraft.
18. Teknisk—kemisk Fabrik til Sæbe, Parfumerier etc., 9 faste Arbeidere, 2 Hestes Kraft.
19. Urbyes Chocoladefabrik, 3 Arbeidere.

Med Vandkraft:

1. Trondhjems Mineralvandfabrik, 5 a 6 Arbeidere.
2. Bruns Stavskjæringsfabrik, 10 Arbeidere.
3. Trolla Brug — Afdeling af Trondhjems mekaniske Værksted — 80 Arbeidere.
4. Møbel- og Bygnings-Snedkeri (Strøms), 22 Arbeidere.
5. Trondhjems Cichoriefabrik, 3 Arbeidere.
6. Ilens Kornmølle (Pines), 11 faste Arbeidere.

Med Haandkraft:

1. Jensens Orgelbyggerværksted, 3 faste Arbeidere.
2. Knoffs Destillation af Vin og Brændevin.
3. Broust's Tobaksfabrik, 12 Arbeidere.
4. Trondhjems Skibsværft (fra 1780) 50 til 60 Arbeidere.
5. Ilens Destillationsfabrik, 3 Arbeidere.
6. Lysholms Do., 7 Do.
7. Jørgensens Tobaksfabrik, 19 faste Arbeidere.
8. I. P. Byes Bryggeri, 20 Arbeidere.
9. Mineralvandfabrikken Løven, 4 Arbeidere.
10. Gasværket, 11 Arbeidere.
11. Ryjords Ædikefabrik, 3 Arbeidere.
12. Schreiners Mineralvandfabrik, 4 faste Arbeider.

Saaledes havde Trondhjems By 37 forskjellige Fabrik- og Industri-Anlæg ved Femaarets Udgang.

Sammenlignet med Femaaret 1866—1870 viser sig dog nogen Fremgang ogsaa i denne Bedrift, forsaavidt som flere af Anlæggene ere udvidede, nogle nye kommet til og de med Damp drevne Indretninger er voxet i Antal fra 12 til 18.

Forøvrigt henvises til min forrige Femaarsberetning, hvad dette Afsnit angaar, Side 22 og 23.

Skjønt Lerens Valseværk og Kromfabrik ligge i Strinden, ere de dog omhandlede i her vedliggende Bilag No. 1. Dertil og hvad der herom under Landafdelingen er anført henvises. Skibsværftet og det nye Dokanlæg er ogsaa særlig omhandlet i det nævnte Bilag No. 1.

5. Kommunale Indretninger.

Herom henviser Magistraten til Statsingeniør Dahls som Bilag 5 fremlagte Skrivelse af 9de Juni 1876.

Deraf sees, at der i Femaaret er anlagt af nye Gader 800 Al.
Af nye Veie . . . . . 2100 —
- - Kaier . . . . . 500 —
samt at i samme Tidsrum er omlagt omtrent løbende Al. 4,000, hvorhos store Opfyldningsarbeider til Oplagstomter ved Havnen ere udførte.

Ved Femaarets Udgang 1875 havde Byen af Gader og Veiter . . . . . 1,7 Mil
af Veie . . . . . 0,7 —
- Kaier . . . . . 0,1 —

Virkefeltet for Byens Vandledning er i Femaaret forøget ved Anlæg af 800 Alen nye Ledninger. De samlede Ledninger gjennem Byen havde ved Femaarets Udgang en Længde af 34,600 Alen. „Efter den stærke Tørke i Sommeren og Høsten 1872 viste det sig, at Vandbeholdningerne i de nuværende Damme muligens under særegne Omstændigheder kunde blive utilstrækkelige, hvorfor en af Dammene (Theisendammen), der ligger i et for Udvidelse gunstigt Terræn, blev besluttet forhøiet 18 Fod, hvorved den vil kunne optage 3,156,800 Tdr. Vand mere end nu, og hvorved samtlige 3 Damme faar et Rumindhold af 6,056,000 Tdr., medens de nu kun rumme 2,900,000 Tdr. Forresten konstrueredes Theisendammen nu saa, at den endnu taaler 9 Fods Forhøielse, om en saadan nogensinde skulde paakræves, hvorved atter 3,100,000 Tdr. Vand vil kunne optages. Ved disse Foranstaltninger maa Byen, da Nedslagsfeldtet er heldigt, være sikret rigelig med Vandtilgang for en uoverskuelig Tid.

I Forbindelse hermed kan nævnes, at Foranstaltningerne mod Ildsvaade i Femaaret ere yderligere udviklede baade ved Forøgelse af Materiellet og ved Forstærkning af de faste Brandmandskaber, saa at Styrken ved Femaarets Udløb udgjorde 30 Mand foruden Befalet. En Følge heraf har været Anlæggelse af ny Station, der dog først er taget i Brug efter Femaarets Udløb.

Gadebelysningen er stadig Gjenstand for Udvidelse ved Anlægget af nye Blus. Gasværket er hidtil i et privat Interessentskabs Eie, men Kontrakten er efter Femaarets Udløb opsagt af Byen, der har besluttet at indløse Gasværket.

I Femaarets Løb har Kommunen indkjøbt en nær ved Byen liggende Eiendom, nærmest for at benytte Bygningerne til et Isolerings-Lazaret for Syge, befængte med farlige smitsomme Sygdomme.

Af den paa Trondhjems Vestside liggende saakaldte „Byens Udmark," der i sin Tid skal være Byen tillagt til Indvaanernes Forsyning, og som nu for Størstedelen bestaar af nøgent eller ialfald tyndt bedækket Fjeld, har Kommunen i sidste Femaar begyndt at beplante en i Byens Nærhed liggende Strækning. Da de gjorte Forsøg hidtil have lykkets nok saa godt, er det ikke tvivlsomt, at de ville blive fortsatte."

Haandgjerningsskoler haves i Forbindelse med Almueskolerne og desuden et Slags Læreanstalt for Smaaindustri i Hans Nissens og Hustrues Arbeidshus. Om disse Indretninger vil Forklaring findes i vedlagte Beretninger fra Skoleinspektøren og Bestyreren for ovennævnte Arbeidshus.

Antallet af Heste ved Byens faste Station er 30.

Angaaende Skolevæsenets Tilstand saavelsom angaaende forskjellige herværende almennyttige Indretningers Virksomhed indeholdes der intet i Magistratens Beretning.

Hvad Almueskolevæsenet angaar, da kan derom i Almindelighed bemærkes, at det fremdeles har udviklet sig og i flere Retninger gaaet fremad i sidste Femaar.

Forøvrigt henvises til mine forrige Femaarsberetninger saavel hvad Skolevæsenet som hvad de mange Barmhjertigheds- og andre nyttige Indretninger angaar, navnlig den for Femaaret 1861—1865 afgivne.

Den i min sidste Femaarsberetning nævnte, netop da i Virksomhed traadte Tekniske Læreanstalt er gaaet fremad med stærke Skridt, og Søgningen til den har taget saaledes til, at en Forandring i den ved Kongelig Resolution af 4de Juli 1870 approberede Plan for Læreanstalten, hvorved denne har modtaget en i flere Retninger gaaende Udvidelse og hvorved en bedre Udnyttelse af Tiden er blevet mulig, viste sig af Nødvendigheden paakaldt.

Læreanstalten har endnu ikke seet sig i Stand til at realisere den Byggeplan, som den i længere Tid har arbeidet med. Tomt er anskaffet; men Pengemidler til Bygningens Opførelse mangler. Man havde vistnok allerede fra Begyndelsen af et Byggefond, men det udgjør neppe stort mere end Kroner 80,000, og til en Behovet i alle Dele tilfredsstillende Bygning vil der sandsynligvis udfordres det dobbelte. Som Bilag vedlægges et Exemplar af Læreanstaltens nye Plan og af dens sidste Aarsberetning, hvoraf blandt Andet sees, at den nu har 80 faste og 18 hospiterende Elever.

Foruden Norges Bank og Sparebankerne, hvis Drift her ikke behøver nærmere at omhandles, har flere Aktieselskaber og private Pengeinstituter, hvis Bestyrelse har sit Sæde i Byen, været i Virksomhed i sidste Femaar.

Deraf nævnes blot her:

1. Trondhjems Brandforsikringsselskab, med Grundfond 1,860,000 Kroner.
2. Det nordenfjeldske Søforsikrings- Selskab med Grundfond 240,000 Kroner.
3. Trondhjems Søforsikringsselskab med Grundfond 1,000,000 Kroner.
4. Trondhjems Assurance-Forening, Grundfond 11,784 Kroner.
5. Trondhjems Hypotheksforsikrings-Selskab med Grundfond 566,400 Kroner.
6. Privatbanken i Trondhjem stiftet 1859, med Grundfond 700,000 Kroner.

7. Den nordenfjeldske Kreditbank, stiftet 1868 med Grundfond 1,000,000 Kroner.
8. Laane og Kommissionskontoret, Grundfond 60,000 Kroner helt indbetalt.

Derhos virker det ovenfor under 5 nævnte Hypothekforsikringsselskab for en Del ogsaa som Sparebank, hvilket ligeledes er Tilfældet med „Trondhjems og Omegns Sparekasse," den „borgerlige Forenings Sparebank" og „Detaillistforeningens Sparebank," der, uagtet deres Benævnelse, ikke kunne antages at være egentlige Sparebanker.

Om samtlige disse Indretningers Omsætning og Virksomhed henvises forøvrigt til vedlagte Bilag 9 (Schema No. 10), hvis indheftede „Fortegnelse" udviser, at der er 12 udenlandske Assuranceselskaber, som ved Femaarets Udgang havde Agentur i Trondhjem, nemlig Scandia (for Brand- og Livsforsikring), Sveriges allmänna Sjöförsäkrings-Aktiebolag, Svea, Sverige, Nye danske Brandforsikrings-Selskab, Magdeburger Brandforsikrings-Selskab, Ocean Søforsikrings-Selskab, Alliance Livsforsikrings-Selskab, North Britisk & Mercantile Insurance Co., Schweitzerische Lloyd, Svithiod Sjöförsäkrings-Selskab og det Oldenborgske Forsikrings-Selskab.

Af medfølgende Bilag 10 (Schema No. 9) sees Antallet af Personer, der ved Femaarets Udgang havde Borgerskab til Byen, at være 921, hvoraf 425 Handlende og 345 Haandværkere, foruden 67 Handelsberettigede og 5 haandværksberettigede Kvinder. Antallet af Personer, der drev Næring efter Bevilling, opgives til 161 Mandspersoner og 38 Kvindespersoner.

Byens Folkemængde var den 31te December 1875, som foran anført, 22,597 Indbyggere, mod 19,287 ved Udgangen af 1865.

6. Om den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Herunder afhandles først Byens Skattevæsen, med Hensyn til hvilket anføres:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
a. Byskat:					
af Formue og Næring	91,120	90,772	111,672	139,956	144,540
- faste Eiendomme	65,000	65,000	80,000	100,000	104,000
b. Fattigskat	50,044	53,680	51,920	49,984	47,516
c. beskattet Formue	18,244,000	19,098,000	21,098,000	23,092,000	26,036,000
d. antagen Indtægt	4,424,400	4,484,600	5,016,680	5,579,840	6,155,120
e. skatbar Indtægt	2,432,884	2,519,960	2,803,742	3,156,452	3,560,568
f. Skatteydernes Antal	2,225	2,310	2,417	2,739	2,789

Af forrige Femaarsberetning sees, at Byskatten af Formue og Næring og faste Eiendomme tilsammen i Aaret 1870 var 155,988 Kroner, medens den i Aaret 1875 var 248,540 Kroner. Fattigskatten var dengang (1870) anført med 59,768 Kroner, denne Gang (1875) med 47,516 Kroner, medens den beskattede Formue da ansloges til 18,148,000 Kroner og nu til 26,036,000 Kroner, den antagne Indtægt til 4,301,080 Kr. mod nu til 6,155,120 Kroner, den skatbare Indtægt dengang 2,399,296 Kroner, nu 3,560,568 Kroner og Skatteydernes Antal dengang udgjorde 1,866 Personer, i Aaret 1875 derimod 2,789 Personer.

Af Byens Budget for Aaret 1875 sees den hele samlede Udgift til Byens Almueskolevæsen at være anslaaet til 62,932 Kroner

Naar derfra trækkes Skolens Indtægter . . 14,924 —

udkommer 48,008 Kroner

som altsaa bliver Bykassens Tilskud. Dette dreiede sig i forrige Femaar om fireti Tusinde Kroner, saa det vistnok er steget noget, hvilket naturligvis er et glædeligt Forhold; men det hele Udgiftsbeløb, som i denne Retning falder Bykassen til Last, er dog ubetydeligt i Forhold til Almueskolevæsenets betydelige Udvikling og gode Tilstand her paa Stedet. Det er her som i saa mange andre Henseender, at Angellsstiftelserne komme til Hjælp, ligesom det er disse og Trondhjems mange andre rige Legater og Stiftelser, der gjør, at Fattigskatten kan holdes nede paa et forholdsvis saa lavt Trin, som ovenstaaende Tabel udviser, 47,516 Kroner for sidste Aar af Femaaret. (Se hertil det her vedlagte Hefte Aarsberetninger og Regnskabsuddrag for 1875.)

I det Hele taget maa man nok sige, og denne Gang med endnu større Ret end forrige Gang, at Skatteforholdene ikke stille sig ufordelagtigt for Trondhjems Byes Indvaanere, og det hvad enten man ser hen til Skatteevnen eller til de udlignede Skatters Beløb, ogsaa naar Hensyn tages til Vandafgift, Hundeskat, Brændevinsafgift og Afgift af visse Næringer i Henhold til Vedtægt, m. fl. Smaaafgifter.

Bykassens Gjæld ultimo December 1874 anføres med 927,392 Kroner, og ved Femaarets Udgang eller sidste December 1875 antages den at have udgjort lidt over 936,000 Kroner. Hvad der hovedsagelig har foranlediget Gjældens Stiftelse, er Indretningen i sin Tid af nyt tidsmæssigt Vand- og Brandvæsen og senere de betydelige til 3 Jernbaneanlæg —

Trondhjem- Støren, Støren- Aamot og Trondhjem- Sundswall — tegnede Aktiebidrag. Det var fornemmelig til Trondhjems Sparebank, at Byen stod i Gjæld.

I Anledning af den ovenfor anførte Tabel over Kommuneskatteligningen i Femaaret udtaler Magistraten sig saaledes:

„Efter disse Tal er Formue og Indtægt i Beretningspeperioden steget omkring 40 pCt. og Byskatten c. 60 pCt., medens Fattigskatten har holdt sig noget nær uforandret. Disse Tal vise en respektabel Fremgang ved Femaarets Udgang, hvilken jo ogsaa maatte være at paaregne efter de heldige Konjunkturer i de foregaaende Aar af Perioden. Imidlertid har jeg den Tro, at Formue og Indtægt tidligere har været for lavt ansatte, og at den økonomiske Fremgang i Femaaret altsaa ikke har været saa stor, som en Sammenligning mellem Skatteligningerne i 1871 og 1875 skulde lade formode. Med Hensyn til de i 1875 indtraadte Konkurser, der tydelig nok viste, at der var ikke liden Usundhed inden Handelsstanden, kan jeg henholde mig til Børskomiteens og Handelsforeningens Meddelelser. At Ligningskommissionens Ansættelser af Hensyn dertil maa taale noget Afslag, er vistnok saa, men jeg kan dog ikke med Børskomiteen anse det tvivlsomt, at jo økonomisk Fremgang i Beretningsterminen har fundet Sted, dog er det ikke usandsynligt, at denne Fremgang forholdsvis er kommen mere andre Næringsdrivende end Handelsstanden tilgode, cfr. Haandværksforeningens Meddelelse No. 4".

Det er noget, som siger sig selv, at de for Næringerne mindre gunstige sidste Aar af Femaarsperioden, især dens sidste, maatte i nogen Grad hemme den i stærk Fremskridt værende materielle Udvikling, der desuden virkelig i en vis Henseende havde noget usundt ved sig, forsaavidtsom man, tvertimod den Trondhjemske Forretningsverdens sædvanlige kolde og kloge Beregning, dens betænksomme og afventende Holdning, ved en paafaldende Fantasivirksomhed ligesom paa Forhaand tog til Indtægt, byggede paa og spekulerede i den forventede Udvikling af alle Forhold, som især Mellemrigsbanen over Meraker skulde medbringe, og som udsmykkedes med Herligheder, der som alle saadanne Fantasispil ere noget overdrevne. Illusionen svandt snart, og da de mindre heldige Forhold i Næringsevne og den indtraadte Flauhed i fast alle Forretningsgrene traadte til, maatte det tage en brat og mindre behagelig Ende for Mange, især af de mindre vel befæstede. De omtalte i Femaarets sidste Aar indtraadte Konkurser i den Trondhjemske Handelsverden forfleredes i de følgende Aar; men de have ikke havt nogen stærk Indflydelse til Formindskelse af Byens økonomiske Fremgang i Femaaret i det Store og Hele taget. Den er og bliver en utvivlsom Kjendsgjerning. De mange Konkurser er vistnok for de Vedkommende en bedrøvelig Lærepenge: men et saadant Handelsuveir renser Handelsluften og indeholder et nyttigt Varsko for os Allesammen. Den sædvanlige Forsigtighed, Besindighed og nøgterne Betragtning af Forholdene, den gamle Agtelse for Sparsommelighed og Soliditet vil vel igjen blive raadende, og den unge Ærgjærrighed med Tanken paa „Brydning af nye Baner" faar tage Rev i Seilene. Man vil vistnok ikke undlade at forberede sig paa og ruste sig til Modtagelsen og Udnyttelsen af de forhaabentlig heldige og mere storartede Forhold, som Jernbaneanlæggene, engang færdige, vil udvikle; men man vil gaa mere betænksomt fremad ogsaa i den Retning.

Modsat af hvad forrige Gang var Tilfældet, vise Ligningsforretningerne for de forskjellige Aar denne Gang en mærkelig Fremgang til det bedre i økonomisk Henseende. Som ovenfor bemærket anføres den beskattede Formue, der for Aaret 1870 angaves til 18,148,000 Kroner, i 1875 at udgjøre 26,036,000 Kroner, og den skatbare Indtægt, der da angaves til 2,399,296 Kroner, opføres i 1875 med 3,560,568 Kroner.

Arbeidspriserne og Tjenestefolkenes Lønninger, som vil sees af de udfyldte Schemata, have været meget høiere (mellem 50 og 25 %), end i det nærmest foregaaende Femaar fra 1866 til 1870.

Livet og Virksomheden er i flere Retninger gaaet fremad. Samfærselen med de tilstødende Distrikter, saavel til Lands som til Vands, har taget yderligere Opsving.

Den betydelige Stigning af Toldintraderne og den noget forøgede Export, men især den meget forøgede Import, pege ogsaa hen paa økonomisk Fremgang.

Eiendommene ere i Femaaret gaaet betydeligt — ja alt formeget — op i Pris. Husleien er som Følge deraf steget; men Dagarbeidernes Kaar ere ogsaa meget forbedrede.

Af medfølgende Bilag No. 11 der indeholder Aarsberetning for Trondhjems Arbeiderforening for Aaret 1875, vil man se, at dette Arbeidssamfund har taget større Dimensioner, og at det gaar fremad i alt sandt og godt.

Om Ædrueligheds-Tilstanden indeholdes en Del Oplysninger i en af Trondhjems Politimester paa Magistratens Opfordring afgiven Forklaring af 7de Juni 1876, der hoslagt følger som Bilag No. 12. Deraf sees, at Nydelsen af berusende Drik i Femaaret har været i Tiltagende, dels som Følge af Folkemængdens Tilvæxt og dels som Følge af, at de lavere Klasser saavel i By som Bygd har vundet betydeligt i økonomisk Velvære. At Tilbøieligheden til Spirituosa eller til at nyde disse til Overmaal skulde være tiltaget i Femaaret, tror derimod Politimesteren ikke.

Ved et Sammendrag af det fra Trondhjems Byfoged hertil indkomne udfyldte Schema No. 14, faar man en Generaltabel for disse Forhold af følgende Indhold:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
1. Tvangsauktion over faste Eiendomme og Løsøre.					
a. Antal	24	16	27	21	12
b. Beløb	54,484 Kroner	17,856 Kr.	38,268 Kr.	45,712 Kr.	41,800 Kr.
2. Exekutionsforretninger, samtlige udførte af Byfogden, idet ingen er udf. af Underfogden.					
a. Antal	47	45	48	42	90
b. Beløb	18,244 —	10,132 —	21,372 —	23,320 —	87,740 —
3. Udpantninger:					
a. Antal (Heraf er næsten altsammen, paa en Ubetydelighed nær, for Skatter og kommunale Afgifter.)	1,680	978	1,368	1,207	1,473
b. Beløb	41,168 —	19,632 —	29,904 —	27,828 —	40,352 —
4. Gjeldsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme — thinglæst:					
a. Antal	211	283	270	394	426
b. Beløb	737,820 —	711,168 —	824,560 —	1,388,592 —	1,681,720 —
aflæst:					
a. Antal	262	294	321	323	248
b. Beløb	554,812 —	530,784 —	561,460 —	485,200 —	609,076 —
5. Afhændede faste Eiendomme:					
a. Antal	116	162	131	146	132
b. Beløb	678,904 —	1,367,336 —	1,079,376 —	1,208,640 —	1,481,852 —

Ved at sammenligne disse Forhold med dem af samme Slags, som fandt Sted ved Udgangen af Femaaret 1866—1870, finder man, at medens Tvangsauktionernes Antal den Gang var sammenlagt for det hele Femaar 263 og deres Beløb 605,532, er deres Antal denne Gang (udbragt paa samme Maade) 100 og deres samlede Beløb 198,120 Kroner. Exekutionsforretningernes Antal er denne Gang 272 og deres Beløb 160,808 Kroner mod forrige Gang Antal 354 og Beløb 234,912.

Udpantningerne er denne Gang i Antal 6,706 og Beløb 158,924 ; forrige Gang var Antallet 7,421 og Beløbet 189,892 Kr.

Af thinglæste Gjældsbreve var den Gang for hele Femaaret 1866—1870 anført et Antal af 815 med Beløb af 1,629,288 Kroner; denne Gang for hele sidste Femaar 1871—1875 et Antal af 1,584 med Beløb 5,343,860 Kroner (for de to sidste Aar 1874 og 1875 mere end for de tre foregaaende Aar tilsammentaget.)

Af aflæste Gjældsbreve opføres dengang et Antal af 694 til Beløb 1,209,308 Kroner mod for sidste Femaar et Antal af 1,448 Stk til Beløb 2,742,132 Kroner.

De afhændede faste Eiendommes Antal ansattes for forrige Femaar til 368 til et Beløb af 2,304,020 Kroner, og for sidste Femaar til et Antal af 687, der har udbragt en Sum af 5,816,108. Dette giver i Gjennemsnit en Pris af omtrent 6,260 Kroner for hver Eiendom i forrige Femaar, og i sidste 8,464 Kroner. For begge Femaarsperioders sidste Aar stiller Forholdet sig saaledes: For 1870 bliver Gjennemsnitsprisen omtrent 7,160 Kroner og for 1875 11,228 Kroner.

Den betydelige Aftagelse i Antal og Beløb af Tvangsauktioner, Exekutioner og Udpantninger, i det Hele i Anledning af tvungen Gjelds-Inddrivelse, maa vel ansees som gode Tegn paa større økonomisk Velmagt, hvilket de høiere Eiendomspriser og Tilvæxten i Gjeldsbreves Aflæsning ogsaa maa være. At der har fundet en større Gjeldsstiftelse Sted og en større Omsætning i faste Eiendomme, er ikke noget, som taler herimod; det henviser mest til et stærkere pulserende Liv og Rørelse i Handel og Vandel. Hovedresultatet af Sammenstillingen bliver i ethvert Tilfælde — forsaavidt noget i denne Retning heraf med Føie kan sluttes — styrkende den af Borgermesteren og mig udtalte Formening, at den økonomiske Tilstand har forbedret sig — og det ikke saalidet — i Femaaret.

Trondhjem den 28de Februar 1877.

Underdanigst

C. Motzfeldt.

Bilage til Femaarsberetningen for 1871—1875 for Søndre Trondhjems Amt.

Meddelelser fra Børskomiteen og Handelsforeningen i Trondhjem.

Til Børskomiteen i Trondhjem.

Idet jeg skrider til at afgive de af Magistraten forlangte, til Afbenyttelse ved Affattelsen af Femaarsberetningen bestemte, Meddelelser angaaende Handelen og Skibsfarten i 1871—75 for Trondhjems Vedkommende, maa jeg forudskikke, at jeg ligesaalidt nu som ved tidligere lignende Anledninger har til min Raadighed et saa fuldstændigt statistisk Materiale, som vilde udkræves for at meddele en udtømmende, paa bestemte og paalidelige Data grundet Fremstilling af Byens merkantile og økonomiske Forhold. Jeg faar ligesom før i det Væsentlige indskrænke mig til spredte Bemærkninger.

Perioden har ikke udmærket sig ved nogen politisk Begivenhed, som kunde have væsentlig eller vedvarende Indflydelse paa Byens Handelsforhold. Som forudsat i min Indberetning af 8de August 1871, medførte den fransk-tydske Krig ingen Forviklinger eller Tab af Betydenhed for dette Steds Handelsstand.

Der indtraf i Perioden heller ingen kommerciel Krise inden- eller udenfor Landets Grændser. Men ovenpaa de gode Aar 1871—74, da der var vedvarende Overflod paa Penge med lav Diskonto, hvorunder Eiendoms- og Arbeidspriser steg til en hersteds før ukjendt Høide, indtraadte med Aaret 1875 større Knaphed i Pengemarkedet, som bragte Diskontoen i Norges Bank og Sparebanken op i 5 og ved Midsommertid i 6 %, medens den i de øvrige Laaneindretninger steg til 7 %. Dette fremkaldte en trykket Tilstand, hvorunder endel mindre Huse kom i Forlegenhed og — for de flestes Vedkommende dog først efter Femaarets Udløb — under Konkurs.

Trondhjem har fremdeles beholdt sin Karakter som hovedsagelig Importplads. I Hovedartiklerne har adskillig Stigning i Indførselen fundet Sted, hvilket naturligen hidrører fra dels en Udvidelse af Byens Opland navnlig paa den anden Side af den svenske Grændse dels og fornemmelig den med de gode Aaringer og de forbedrede Kommunikationsmidler følgende stærkere Forbrug inden det gamle Omraade.

Indførselen udgjorde af:

	1866—70		1871—75	
Kaffe	88,118	Centner	130,029	Centner
Tobak	17,351	—	20,163	—
Sukker	90,072	—	116,834	—
Sirup	55,035	—	73,724	—
Hvedemel	42,360	—	86,240	—
Rug	357,556	Tønder	396,634	Tønder
Byg	380,048	—	232,748	—
Hvede	9,126	—	13,278	—
Stenkul	596,062	—	906,556	—
Salt	283,697	—	435,048	—
Der udførtes af:				
Kobber	47,699	Centner	38,761	Centner
Tørfisk	68,218	—	88,505	—
Klipfisk	174,900	—	42,013	—
Sild	148,274	Tønder	416,607	Tønder
Tran	10,657	—	14,237	—
Trælast	26,010	C.-L.	31,681	C.-L.

Det fremgaar af disse Tal, at den direkte Afskibning af Klipfisk fremdeles er i Aftagende, uagtet Byens mindre Handlende endnu i adskilligt Omfang deltage i Tilvirkningen af denne Artikel i Lofoten og Finmarken, som imidlertid af dem næsten udelukkende afhændes i Kristianssund. Derimod er der endel Forøgelse for Artiklerne Tørfisk, Tran, Trælast og især Sild. Formindskelsen for Kobberets Vedkommende er visselig forbigaaende; den hidrører hovedsagelig fra den mindre Produktion ved Røros Værk, som var en Følge af den med Jernveisarbeiderne i 1874—75 forbundne Mangel paa Arbeidskraft og de høie Arbeidspriser.

Priserne paa vore Udførselsvarer have i Femaaret ikke været underkastet usædvanlige Fluktuationer; det maatte da være Kobberprisen, som efter i 1870 at have været nede i 186 Kr. 80 Øre, i 1871 noteredes 216 Kr., i 1872 endog gik op i 268 Kr. og i de følgende 3 Aar holdt sig i 232—240 Kr. pr. Skp.

Lerens Valseværk har i Perioden ikke været i Drift.

Ved Lerens Kromfabrik gjenoptoges Driften i 1872 og er der i dette og de paafølgende 3 Aar produceret:

Kromsalt	944,690 ℔
Benmel	324,299 „
Svovlsyre	862,000 „

Af Kromsaltet er 421,187 Tdr. afsat til Udlandet; af Benmelet 264,000 ℔ solgt til Forbrug inden Landet og intet udført, og af Svovlsyren det meste forbrugt ved Fabrikationen af de 2 andre Artikler.

Antallet af Handelsberettigede var i 1875 558 mod 452 i 1870.

Trondhjems Skibsværft har i Aarene 1871—1875 gjennemsnitlig beskjæftiget en Arbeidsstyrke af 55 Mand og bygget 2 nye Skibe nemlig:

Barkskibet Nor drægtig 249½ K.-L.
Brig Edvard - 129 -

Antallet af Byens Handelsfartøier udgjorde ved f. A. Udgang:

Seilfartøier	87	med 3,869½	K.-L. Drægtighed	
mod	90	- 3,966	-	do. i 1870.
Dampskibe	21	- 1,867	-	do. og 1,001 Hestekr.
mod	10	- 745½	-	do. i 1870.

Af Dampskibene tilhørte 9 Stk., drægtige 1,317½ K.-L. og med 660 H. K. Maskiner, det Nordenfjeldske Dampskibs-Selskab.

I 1871 dannedes et Interessentskab for Anlæg af en Dok. Arbeidet paa samme begyndte i Januar 1872 og var i April 1874 saavidt fremskredet, at det første Skib kunde doksættes.

Dokkens Dimensioner ere i norsk Maal: Længde 230 Fod, som kan forøges til 254. Portens Bredde 50 Fod oventil, 40 Fod nedentil. Ved høit Spring kan doksættes Skibe af indtil 14 Fod Dybgaaende, ved almindeligt Spring 13 Fod, ved Middelhøivand 12 Fods Dybgaaende. Dokkens Kostende er 208,000 Kr.

I 1870 ansattes Formuen af Ligningskommissionen til 18,244,000 Kr. Næringen til 4,424,400 Kr. og udlignedes som Næringsskat 91,120 Kr., som Fattigskat 49,796 Kr. I 1875 udgjorde de tilsvarende Beløb 27,884,000, 6,654,200, 158,200 og 54,124 Kr. Formuen og Næringen ere altsaa stegne med omtrent 50 % men Næringsskatten med omtrent 74 %. Fattigskatten, hvis Gjennemsnitsbeløb i de sidste 10 Aar har udgjort 52,800 Kr., er altsaa ikke steget synderligt.

Medens de første 3 Aar i Perioden for de Næringsdrivende gav et tilfredsstillende Udbytte, var det modsatte Tilfælde i sammes 2 sidste Aar. Den overdrevne Konkurrence, der er en direkte Følge af, at en Mængde unge Folk, tildels uden Betingelser for at kunne drive en sund Forretning, uden Kapital, Erfaring og Kundskaber, kaste sig ind i selvstændig Virksomhed, har utvivlsomt fordærvet Forretningerne for den hele Handelsstand. I sidste Halvaar af 1875 blev Tilstanden mere og mere spændt, og adskillige Standsninger indtraf. De mange flere, hvis Indtræffen kun var et Tidsspørgsmaal, have først fundet Sted efter Periodens Udløb, og vedkomme os forsaavidt ikke her.

Naar man ser den Letsindighed, hvormed Forretningerne i den senere Tid drives, Gjæld stiftes, Endossementsforpligtelser m. m. overtages, fristes man til at tvivle om Berettigelsen af den Handelsfrihed, den sidste Menneskealders Lovgivning har etableret. Ogsaa Konkursloven bærer fornemmelig en Del af Skylden for de nærværende mislige Tilstande. Det vilde blive for vidtløftigt i denne Henseende at gaa ind i større Detail. Men hvis der ikke, som neppe er at haabe, indføres andre Grundsætninger i Anvendelsen af Konkurslovens Bestemmelser, er en Omarbeidelse af disse eller en Del af dem en uafviselig Nødvendighed.

Hvorvidt Byens Stilling i økonomisk Henseende er bedre end for 5 Aar siden, er sikkerlig et tvivlsomt Spørgsmaal, tiltrods for den Slutning, hvortil ovenstaaende Tal skulde synes at berettige. Baade Formues- og Næringsbeløbet tør allerede ved næste Ligning komme til at vise Tilbagegang. Anlægget af Jernbanen sydover og især af Østbanen bør vistnok ventes at ville bidrage til Byens Opkomst, men neppe saa umiddelbart eller i den Udstrækning, som mange sangvinske Folk drømme om, og vist er det, at Tilveiebringelsen af de tegnede Bidrag og Udredelsen af de mange ved Jernbane- og Havneanlæggene foranledigede Bekostninger vil berede Private, maaske endog Kommunen adskillig Forlegenhed.

At Fattigskatten skulde kunne i Længden holdes paa sit nærværende Standpunkt, er formentlig ogsaa mere at ønske end at vente.

Trondhjem den 31te Juli 1876.

Anton Jenssen.

Foranstaaende Fremstilling, som i det væsentlige tiltrædes af undertegnede Medlemmer af Børskomiteen, oversendes Trondhjems ærede Magistrat.

Edw. F. Bratt. **C. A. Knutzon.** **V. M. C. Meisterlin.**

Til Trondhjems Magistrat!

I Anledning af den ærede Magistrats Skrivelse af 24de April maa man beklage, at der ikke foreligger Handelsforeningen Materialier til nogenlunde udtømmende at kunne besvare Spørgsmaalet om Byens Handels- og Skibsfartsforholdes Udvikling i Femaaret 1871—1875.

Da Spørgsmaalet imidlertid er kommet til os, skal vi, for ikke at lade det gaa aldeles ubesvaret fra os, tillade os at fremkomme med en mere overfladisk Oversigt over Handels- og Skibsfartsforholdenes Udvikling i 1871—1875.

Handelen og Spekulationen var i Femaarets 4 første Aar særlig begunstiget af rigelig Pengetilgang, og Diskontoen gik ned i 4 a $4^1/_2$ %, en for vor By sjelden lav Diskonto.

Under saadanne Omstændigheder trives Spekulationen og ledes desværre letteligen ind paa Foretagender, som det senere bliver Reaktionens Tid at vise de sørgelige Følger af.

De rige Storsildfiskerier i Nordland i Aarene 1872—73 lokkede Spekulationen til sig, og Sildspekulanter voxede hurtigt frem, saameget mere som der tidligere var tjent paa Storsilden. Sild fik man nok af, men Fortjenesten blev til Tab.

Da senere Storsilden aldeles udeblev, og Aaret 1875 med sin knappe Tilgang paa Penge kom, viste ogsaa Spekulationen sig i sin Usundhed, idet den ene Sildehandler efter den anden maatte standse.

Sidste Aars Fedsildfiske faldt rigt ud og bragte de gjenstaaende solide Sildehandlere god Fortjeneste.

Byens Deltagelse i Lofot- og Finmarksfiskeriet har været det almindelige.

I vor Export har der ikke været stor Forandring.

Vor Trælastexport, som iheletaget er liden, har lidt under de sidste Par Aars Flauhed, og 1875 Aars Export kom ikke op i over 4,249 K.-L.

Vore Fiskeexpeditører sælge nu som før sin Fisk til de Romsdalske Byer.

Kisexporten er gaaet tilbage, medens nogle andre Artikler nemlig: Øl, Lax og Havre har svunget sig op, især den sidste Artikel.

De i Femaaret gjennemgaaende gode Aar for Landmanden har nemlig herfra tilladt en gjennemsnitlig aarlig Afskibning af henimod 50,000 Tønder Havre.

Vareimporten er gaaet fremad, og det er isærdeleshed som Importplads, at vor By har sin Betydning.

De betydeligste Artikler er Kaffe, Sukker, Korn, Salt og Kul.

Kaffeimporten, som hovedsagelig foregaar direkte med egne Skibe, naaede i 1875 op til 2,775,600 ℔.

Vor Skibsfart er ubetydelig, det vil da sige, hvad Deltagelsen i Fragtfarten med egne Skibe angaar.

Paa det herværende Skibsværft er bygget høist ubetydeligt, medens nogle faa Skibe er tilkjøbt Stedet fra andre Steder.

Konjunkturen i Fragtfarten var i 1875 saa daarlig, at flere Skibe har ligget stille.

Vor Dampskibsflaade er voxet, men dette saagodtsom udelukkende i Femaarets første gunstige Periode.

Størstedelen af Dampskibene gaa i Kystruten, men Fragtsatserne ere nu ogsaa saa lave der, at Farten er lidet lønnende. Vort største Dampskibsrederi er „Det Nordenfjeldske Dampskibsselskab“ hvilket eier 9 smukke, veludrustede Skibe.

Med den tiltagende Dampskibsfart føltes ofte Savnet af en Tørdok.

En saadan blev bygget paa Aktier og har god Søgning.

Af nye Fabrikker er anlagt en kemisk Fabrik hovedsagelig indrettet til Fremstilling af Jod.

Om denne som Byens andre Fabrikker gjelder, at de have været drevne med mere og mindre Held.

Hvad den økonomiske Tilstand i Almindelighed angaar, da syntes denne i Femaarets første Halvdel at love godt, idet der overalt sporedes en større Virksomhed, Eiendommene steg, og Penge vare rigelige, som allerede ovenfor berørt.

Det modsatte blev imidlertid senere Tilfældet. Penge bleve knappe, og dermed var ogsaa de herlige Tider forbi. De forviklede Forholde i Finmarken bragte Byen store Tab. Dernæst Overspekulationen i Byen selv, saa Byen maa regne Aaret 1875 til et af sine for Handelsstanden mest tabbringende Aar. Byen er dog iheletaget gaaet fremad. Haandværks- og Arbeidsstanden har tjent godt, og har end Spekulationen lidt et Knæk og flere Fallitter fundet Sted, medens endnu ikke Luften kan siges at være fuldkommen renset, saa tør man dog endnu tale om en solid Trondhjemsk Handelsstand. Antallet af Foreningens Medlemmer var ultimo December 1875 225.

Trondhjem, i Bestyrelsen for Trondhjems Handelsforening, den 12te Juni 1876.

V. M. C. Meisterlin. I. M. Holst. Ludv. Wilh. Strøm. A. R. Holtermann. R. Kjeldsberg.

C. No. 2.

XVII.

Nordre Throndhjems Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Nordre Throndhjems Amt i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Femaaret 1871—1875 maa i det Hele taget siges her i Amtet at have været gunstigt for dets Hovednæringsvei, Jordbruget, da Aaringerne gjennemsnitligt have været ganske gode og Distriktet ialfald har været forskaanet for Uaar som dem, der saa hyppigt hjemsøgte det i de foregaaende to Femaar. Vistnok led Kornavlen paa flere Steder ikke saa ganske ringe Skade ved en raa og kold Høst i 1874, og ved tidlig Nattefrost i 1875, men Skaden var dog ikke større, end at Udbyttet, om end i Kvalitet mindre tilfredsstillende, dog naaede op imod hvad det i et Middelsaar pleier at udgjøre, og Aarene 1871 og 1872 vare begge ret gode Kornaar, medens 1873 for Kornavlens Vedkommende almindeligt betegnedes som et Kronaar. Mere varierende var baade Potetes- og Høavlen, hvoraf den første i 1871 gav et Middelsaars Udbytte, i 1872 og 1873 var usædvanlig rig, og i de 2 følgende Aar adskilligt ringere end i et Middelsaar, medens Høavlen i 1871 og 1872 langtfra var tilstrækkelig for Behovet, men i 1873, 1874 og 1875 var særdeles tilfredsstillende, og i de 2 sidstnævnte Aar endog ualmindelig rig. De forholdsvis gode Aaringer, man saaledes har havt, og i Forbindelse dermed de høie Priser, hvormed Overskuddet af Jordbrugsprodukterne saagodtsom til enhver Tid i dette Femaar har været betalt, have gjenoplivet Landmandens Mod og Foretagsomhed, som de tidligere mislige Aar i en betænkelig Grad havde lammet, og skaffet ham Midler til at forbedre sin Drift, som han ikke har undladt at benytte. Synlige Spor heraf haves ikke blot i de forbedrede Landbrugsredskaber, som ere anskaffede, men ogsaa i de ikke faa Dræneringsarbeider, om end af mindre Omfang, som man stadigt har seet under Udførelse. At Jordbruget i dette Femaar har gjort raskere Fremgang end i det foregaaende, anser jeg derfor ikke for tvivlsomt, om det end er Tilfældet, at Fremgangen ikke har været saa stor, som man under de anførte Omstændigheder kunde have ventet. Dette er imidlertid ikke at tilskrive nogen Mangel hos Almuen paa Interesse for hensigtsmæssige Forbedringer, men væsentlig de med Tilveiebringelsen af den fornødne Arbeidskraft forbundne mange Vanskeligheder og store Udgifter, idet den opvoxende Slægt har vist en stigende Utilbøielighed til at tage fast Tjeneste, og løse Arbeidere ikke gjerne søge Sysselsættelse hos Jordbrugeren, der ikke formaar at skaffe dem den Fortjeneste af deres Arbeide, som de kunne opnaa ved at ty til de mange offentlige Arbeider, til Grændsedistrikterne i Sverige, hvor Arbeidslønnen i de senere Aar har været adskilligt høiere end her i Landet, og til de store Fiskerier, hvilket de derfor have foretrukket. At dette Forhold, hvor heldigt det end i andre Retninger maa ansees for at være, fremdeles vil komme til at øve et stærkt Tryk paa Jordbruget, og virke hemmende paa dets Udvikling og Fremgang, kan neppe drages i Tvivl, og herover høres ogsaa Klager overalt i dette

Amt, for hvilket Jordbruget har en alle andre Næringsveie saa overveiende Betydning.

Ifølge hoslagte Tabel No. 1 og tilsvarende Bilag ved forrige Femaarsberetning, affattede efter de fra Lensmændene modtagne schematiske Opgaver, have Jordbrugenes Antal og Matrikulskyld ved Udgangen af Aarene 1870 og 1875 udgjort følgende:

Fogderi.	1870.			1875.		
	Brugenes Antal.	Matrikulskyld.	Skylddaler pr. Brug.	Brugenes Antal.	Matrikulskyld.	Skylddaler pr. Brug.
Støre- og Værdalen .	2,188	6,652 Dl. 98 Sk.	3,04	2,309	6,652 Dl. 1 Ort.	2,88
Inderøen	1,585	4,062 - 28 -	2,56	1,646	4,062 - 1 -	2,47
Namdalen	1,415	1,942 - 94 -	1,37	1,518	1,945 - „ -	1,28
i hele Amtet	5,188	12,657 Dl. 100 Sk.	2,44	5,473	12,659 Dl. 2 Ort.	2,31

Over Eiendommenes Beskaffenhed og Benyttelsesmaade meddeles efter Opgaverne for 1875 følgende Oversigt:

Eiendommenes Beskaffenhed.	Eiendommenes Benyttelsesmaade.															
	Samlet Antal.	Matrikulskyld, Skylddaler og Ort.	benyttede af Eierne:				benyttede af Andre end Eierne:									
			a) af private Eiere, bosatte i Herredet.		b) af andre Eiere.		a) Embedsgaarde.		b) Leilændings- eller Bygselgods.		c) bortforpagtede Eiendomme.		d) paa andre Maader bortsatte Eiendomme.	
			Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.
Støre- og Værdals Fogderi.																
1. Jordbrug:																
a. selvstændige . .	2,142	6,433 1	1,839	5,409 3	33	43 4	14	184 1	130	397 1	123	397 -	3	1 2
b. Underbrug . . .	127	180 3	124	179 2	3	1 1	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
2. Slaatteland, hjemme eller tilfjelds . . .	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
3. Havnegange og Fjeldbeiter	6	1 3	6	1 3	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
4. Skove og Skovstykker	29	35 2	19	18 3	9	7 -	-	- -	1	9 4	-	- -	-	- -
5. Hus- og Byggetomter	1	- -	1	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
6. Fiskevand og Fiskerettigheder	1	- 3	-	- -	1	- 3	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
7. Andre særskilt matrikulerede Herligheder	3	- 4	2	- 3	1	- 1	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
Tilsammen i Støre- og Værdals Fogderi	2,309	6,652 1	1,991	5,609 4	47	52 4	14	184 1	131	407 -	123	397 -	3	1 2
Inderøens Fogderi.																
1. Jordbrug:																
a. selvstændige . .	1,523	3,860 4	1,446	3,594 1	14	48 3	13	109 2	37	69 2	3	6 3	10	32 3
b. Underbrug . . .	102	190 2	96	165 4	6	24 3	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
2. Slaatteland, hjemme eller tilfjelds . . .	8	2 3	8	2 3	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
3. Havnegange og Fjeldbeiter	6	4 2	6	4 2	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
4. Skove og Skovstykker	7	4 -	2	1 -	5	3 -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
5. Hus- og Byggetomter	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
6. Fiskevande og Fiskerettigheder	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
7. Andre særskilt matrikulerede Herligheder	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -
Tilsammen i Inderøens Fogderi	1,646	4,062 1	1,558	3,768 -	25	76 1	13	109 2	37	69 2	3	6 3	10	32 3

Eiendommenes Beskaffenhed.	Eiendommenes Benyttelsesmaade.																	
	Samlet Antal.	Matrikulskyld, Skylddaler og Ort.	benyttede af Eierne:				benyttede af Andre end Eierne:											
			a) af private Eiere, bosatte i Herredet.		b) af andre Eiere.		a) Embedsgaarde.		b) Leilændings- eller Bygselgods.		c) bortforpagtede Eiendomme.		d) paa andre Maader bortsatte Eiendomme.			
			Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.	Antal.	Matr.-Skyld.		
Namdals Fogderi.																		
1. Jordbrug:																		
a. selvstændige . .	1,413	1,895 1	1,220	1,676 3	10	14 4	9	45 -	126	115 1	31	31 2	17	12 1				
b. Underbrug . . .	37	38 3	36	37 1	1	1 2	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -				
2. Slaatteland, hjemme eller tilfjelds . . .	9	2 2	5	- 4	3	1 2	-	- -	-	- -	-	- -	1	- 1				
3. Havnegange og Fjeldbeiter	14	1 1	6	- 3	6	- 1	-	- -	1	- 1	1	- 1	-	- -				
4. Skove og Skovstykker	21	3 -	1	- 1	20	2 4	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -				
5. Hus- og Byggetomter	2	- 1	1	- -	1	- 1	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -				
6. Fiskevande og Fiskerettigheder	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -				
7. Andre særskilt matrikulerede Herligheder	22	4 2	22	4 2	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -	-	- -				
Tilsammen i Namdals Fogderi	1,518	1,945 -	1,291	1,719 4	41	20 4	9	45 -	127	115 2	32	31 3	18	12 2				
Hele Amtet	5,473	12,659 2	4,840	11,097 3	113	149 4	36	338 3	295	591 4	158	435 1	31	46 2				

Ved foranstaaende tabellariske Oversigter er at bemærke, at den deri for 1875 anførte Matrikulskyld ikke nøiagtigt stemmer med den virkelige Matrikulskyld ved bemeldte Aars Udgang, som udgjorde i Stør- og Værdals Fogderi 6,651 Daler 34 Skilling, i Inderøen 4,062 Daler 71 Skilling og i Namdalen 1,942 Daler 90 Skilling, tilsammen i hele Amtet 12,656 Daler 75 Skilling, men at denne Uoverensstemmelse formentlig er fremkommet derved, at Skylden i Lensmændenes Opgaver overensstemmende med de fra det Kongelige Departement for det Indre til disse modtagne Schemata alene er opgivet i Skylddaler og Ort, idet 12 Skyldskilling og derover er regnet lig 1 Ort, og Skyld af mindre Beløb end 12 Skilling er bortkastet.

Som den derover meddelte Oversigt viser, skulde Brugenes Antal i det sidste Femaar være forøget med 582, medens Forøgelsen i det nærmest foregaaende kun udgjorde 126. Nogen væsentlig større Udstykning af Jordeiendomme i det ene end i det andet af disse to Femaar antages dog ikke at have fundet Sted, og den iøinefaldende Forskjel i Forøgelsen formenes derfor at være foranlediget ved, at Underbrug i tidligere Opgaver tildels have været sammenslaaede med de selvstændige Brug, hvorunder de henhøre, medens de denne Gang have sin specielle Rubrik i Opgaverne. Af de i min forrige Femaarsberetning ommeldte Brug af mere end 20 Dalers Skyld vides intet senere at være delt.

Forholdet mellem egentlige Jordbrug, som benyttes af Eierne selv, og saadanne, som benyttes af Andre end Eierne, var ved Femaarets Udgang nogetnær det samme som tidligere; Opgaverne vise for alle 3 Fogderier en ganske ringe Tilvæxt i de førstnævnte.

Af Jordbrug, som ved Udgangen af 1875 laa i Fællesskab om Hjemmarken, er opgivet: i Stør- og Værdals Fogderi 9 med en Skyld af 22 Daler 3 Ort (samtlige i Leksviken), i Inderøens Fogderi 86 med en Skyld af 144 Daler 1 Ort (hvoraf alene i Snaasen 65 med Skyld 116 Daler) og i Namdalen 102 med en Skyld af 130 Daler 1 Ort 23 Skilling. Amtet har i Femaaret havt 1 Udskiftningsformand, der har havt stadig Sysselsættelse, saagodtsom udelukkende i Namdalen. Over de afholdte Forretninger ere aarlige Opgaver som sædvanligt indsendte til vedkommende Departement.

De almindelige Sædarter ere som før Byg, Havre og Poteter. Over Udsæden af disse saavelsom af de øvrige her forekommende Sædarter i Aarene 1865 og 1875 meddeles efter derover fra det Statistiske Centralbureau modtagne Opgaver følgende Oversigt:

Fogderi.	Hvede.		Rug.		Byg.		Blandkorn.		Havre.		Erter.		Ialt Kornsæd.		Poteter.	
	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
Stør- og Værdalen	55	72	67	69	2,381	3,080	182	205	15,405	15,026	72	145	18,162	18,597	23,803	27,764
Inderøen . . .	10	7	87	82	2,690	3,030	33	33	10,774	10,214	36	99	13,630	13,465	21,130	23,543
Namdalen . . .	„	„	7	13	1,437	1,562	17	72	5,185	4,751	2	2	6,648	6,400	7,960	8,984
Hele Amtet	65	79	161	164	6,508	7,672	232	310	31,364	29,991	110	246	38,440	38,462	52,893	60,291

Som Opgaverne for disse 2 Aar ogsaa antyde, antages den samlede Kornudsæds Størrelse Aar om andet omtrent at være den samme, medens Forholdet mellem Udsæden af de to Hovedsædsorter Byg og Havre er noget varierende, eftersom Afsætningsvilkaarene have vist sig mere eller mindre fordelagtige for den Ene eller den Anden. Den ikke ubetydelige Stigning af Potetesudsæden formenes nærmest at maatte tilskrives en lettere Adgang i Femaaret til fordelagtig Afsætning baade til Brænderierne i Distriktet og til andre Distrikter.

Af de modtagne Opgaver over Udsæd pr. Maal, beregnet i Skjæpper, samt over Foldighed, saaledes som samme findes angivet gjennemsnitligt ved Udgangen af de 2 sidste Femaar, meddeles følgende Uddrag:

Udsæd pr. Maal:

Fogderi.	Hvede.		Rug.		Byg.		Blandkorn.		Havre.		Erter.		Poteter.	
	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.
	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.	Skp.
Stør- og Værdalen .	1,04	1,20	1,04	1,18	1,28	1,38	2,24	1,86	2,24	2,47	1,60	1,20	16,88	16,52
Inderøen	1,52	0,00	0,80	1,16	1,60	1,43	2,72	0,00	2,72	2,40	1,68	1,29	20,40	18,67
Namdalen	0,00	0,00	1,04	0,81	1,92	1,97	2,64	0,00	2,64	2,84	1,60	0,00	12,48	18,40
Hele Amtet	1,12	1,20	0,88	1,10	1,52	1,60	2,32	1,86	2,48	2,58	1,60	1,24	17,12	17,94

Foldighed:

Fogderi.	Hvede.		Rug.		Byg.		Blandkorn.		Havre.		Erter.		Poteter.	
	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.
Stør- og Værdalen .	6,6	8,6	7,0	9,1	8,0	10,9	5,4	10,0	5,5	8,1	6,3	7,7	7,2	8,8
Inderøen	6,9	8,6	7,7	9,0	7,3	10,9	7,5	0,0	6,7	8,9	5,7	9,8	8,0	9,4
Namdalen	0,0	0,0	7,0	7,7	6,3	8,8	6,5	0,0	6,4	7,1	6,0	0,0	7,1	8,4
Hele Amtet	6,7	8,6	7,4	8,8	7,4	10,2	5,9	10,0	6,1	8,0	6,1	8,5	7,6	8,9

Ifølge de særskilt meddelte Opgaver over Foldigheden i Aaret 1875 udgjorde denne for efternævnte Sædarters Vedkommende følgende:

Fogderi.	Byg.	Havre.	Poteter.
Stør- og Værdalen .	10,3	7,4	7,1
Inderøen	10,5	8,4	8,8
Namdalen	8,8	6,7	7,4
Hele Amtet	9,9	7,5	7,8

Den var altsaa noget lavere end den gjennemsnitlige Foldighed for det hele Femaar, medens denne staar adskilligt over den ved Udgangen af 1865 opgivne, hvorfor Gjennemsnitsfoldigheden i Femaaret 1866—1870 antages ikke at have været væsentligt afvigende.

Beregnet efter Udsæden i 1875 og den gjennemsnitlige Foldighed inden hvert Fogderi, skulde den aarlige Produktion af Korn og Poteteter, med Fradrag af Udsæden, i Femaaret have andraget til Følgende:

Fogderi.	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Ialt Kornsæd.	Poteter.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
Stør- og Værdalen . . .	547	559	30,492	1,845	106,685	972	141,100	216,559
Inderøen	53	656	29,997	297	80,691	871	112,565	197,761
Namdalen	„	87	12,184	648	28,981	9	41,909	66,482
Hele Amtet	600	1,302	72,673	2,790	216,357	1,852	295,574	480,802

Til Sammenligning hidsættes nedenstaaende Uddrag af de Femaarsberetningen for 1861—1865 ledsagende Tabeller, hvorefter den aarlige Produktion, beregnet paa samme Maade, efter de da foreliggende Opgaver over Udsæd og Foldighed, udgjorde:

Fogderi.	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Tilsammen Kornsæd.	Poteter.
Stør- og Værdalen . . .	310	403	16,837	816	70,191	382	88,939	149,091
Inderøen	59	583	16,971	215	61,734	172	79,734	148,172
Namdalen	„	42	7,667	95	28,115	10	35,929	49,193
Hele Amtet	369	1,028	41,475	1,126	160,040	564	204,602	346,456

Sammenligningen mellem den beregnede aarlige Produktion i de tvende Femaar viser saaledes heltigjennem en betydelig Forskjel i Favør af det sidstforløbne, men da man, som allerede bemærket, i dette har havt jævnt gode Aaringer, medens hele Femaaret 1861—1865 ifølge den i sin Tid om samme afgivne Beretning var „særdeles uheldigt for Landmanden, og fornemmelig Aarene 1864 og 1865 i høi Grad ugunstige, ja det sidste endog at anse som et fuldstændigt Misvækstaar for Distriktet, da det hverken gav tilstrækkeligt Korn til Føde eller tjenligt og fornødent Sædekorn for det kommende Aar," formenes der ikke at være Grund til at antage, at den Forskjel, der saaledes viser sig, er større, end den virkelig har været. Hvad Værd der forøvrigt tør tillægges disse Beregninger, beror jo paa de til samme benyttede Opgavers Paalidelighed, der, forsaavidt Opgaverne ere meddelte alene efter Skjøn, maa ansees for ialfald i nogen Grad tvivlsom. Jeg er dog tilbøielig til at tro, at Opgaverne for det sidste Femaar i det Hele taget eller gjennemsnitligt tør antages for tilnærmelsesvis rigtige, og at Produktionen derfor i Virkeligheden ikke har været væsentligt større eller mindre, end Beregningerne udvise. At baade Korn- og Potetesavlen i de to sydligere Fogderier har givet ikke ubetydelige Overskud til Salg, er ialfald ganske vist, om det end ikke er muligt med nogen Grad af Sikkerhed at opgive sammes Størrelse i Tøndetal. I Namdalens Fogderi har Kornavlen som sædvanligt været utilstrækkelig for Distriktets eget Behov undtagen i Grong og Overhalden, hvor den dog ikke har givet noget Overskud. Potetesavlen blev i 1875 i enkelte Herreder inden dette Fogderi utilstrækkelig, men har forøvrigt omtrent svaret til, hvad man i Distriktet har tiltrængt til eget Forbrug.

I den samlede Opgave over Udsæden er for Havrens Vedkommende ikke indbefattet hvad deraf er anvendt til Grønfoder. For Aaret 1875 er denne Del af Udsæden og Udsæden af Vikker, Græsfrø og andre Rodfrugter end Poteter opgivet saaledes:

Fogderi.	Havre til Grønfoder.	Vikker.	Græsfrø.	Andre Rodfrugter end Poteter.
	Tdr.	Tdr.	℔	Maal Jord.
Stør- og Værdalen	133	4	12,771	462
Inderøen	91	2	6,951	195
Namdalen . . .	52	3	910	47
Hele Amtet	276	9	20,632	704

Grønfoderavl og Saaning af Græsfrø antages at have gjort nogen Fremgang, men Turnipsavl i dette som i det næstforegaaende Femaar snarere at have aftaget end tiltaget. Af andre Rodfrugter end Poteter og Turnips avles der Kaalrabi, Næper og Gulerødder, men som før kun til eget Forbrug undtagen i Frosten, hvorfra en Del udføres til og afsættes i Throndhjem.

Hamp avles ikke her i Amtet, men derimod i de fleste Herreder lidt Lin, hvoraf Avlen imidlertid fremdeles har været i Aftagende.

Avl af Humle er kun høist ubetydelig.

Over Forholdet mellem Ager og England er der i Henhold til Cirkulære fra det Kongelige Departement for det Indre af 20de Januar f. A. ikke denne Gang som tidligere indhentet specielle Opgaver. Paalidelige Oplysninger om dette Forhold eller om Størrelsen af den dyrkede og af den na-

turlige Eng vil det ogsaa være forbundet med store Vanskeligheder at tilveiebringe. Lettest og hensigtsmæssigst formenes det at maatte kunne ske ved en Revision af de hos Formandskaberne beroende Protokoller og udfyldte Schemata, der i sin Tid bleve benyttede af de i Henhold til Matrikulloven af 6te Juni 1863 nedsatte forberedende Komiteer, idet heri netop skulde findes angivet for hvert Brug Arealet saavel af dets dyrkede som af dets udyrkede Eng, og det ikke er at antage, at det da existerende Forhold i det Store taget i nogen betydelig Grad er forandret. Jeg befrygter imidlertid, at Værdien af de Resultater for Landbrugsstatistiken, som ved en saadan Revision kunde opnaaes, ikke vilde komme til at staa i noget rimeligt Forhold til det Arbeide og de Omkostninger, som den vilde kræve.

Nogen betydeligere Opdyrkning af Nyland, hvorover specielle Opgaver heller ikke ere indhentede, skal ikke have fundet Sted, men hvad der er opryddet antages i Almindelighed at være hensigtsmæssigt afgrøftet og i det Hele taget ordentlig bearbeidet.

Af Dræneringsarbeider er forøvrigt, som oven bemærket, ikke saa ganske faa udførte i Femaaret, hvilket dog i langt ringere Grad gjælder Namdalen end de to andre Fogderier. Til disse Arbeider er benyttet dels Rør og dels Sten, Rør fortrinsvis i de Herreder, hvor der findes Teglværker og der saaledes er let Adgang til at erholde dem, eller hvor tjenlig Sten er vanskelig at tilveiebringe, Sten derimod hvor dette ikke er Tilfældet. Rør er kun undtagelsesvis kommet til Anvendelse i Namdalen. I enkelte Herreder benyttes ogsaa Træ.

Behandlingen af Gjødselen maa i det Hele taget siges at være upaaklagelig, uden at væsentlige Forbedringer deri have været mærkbare. Den flydende Gjødsels store Værd for Jordbruget synes endnu ikke tilstrækkeligt paaagtet, da der hidtil kun er gjort lidet for dens hensigtsmæssige Opsamling og Behandling. Anskaffelsen af kunstig Gjødning finder man i Almindelighed for kostbar, og det er derfor kun undtagelsesvis, at den bliver anvendt.

Paa Grund af den følelige Mangel af Arbeidskræfter i Jordbrugets Tjeneste, og vel ogsaa for at følge med Tiden, er man i Femaaret ogsaa her i Amtet begyndt at anvende de til Besparelse af Tid og Arbeidskraft nyopfundne kostbarere Landbrugsmaskiner, nemlig Damptærskemaskiner og Høstemaskiner for Slaat og Skur, af hvilke her tidligere ingen fandtes. Af Damptærskemaskiner blev der i det Hele anskaffet 3, samtlige i 1875, og deraf 1 i hvert af de 3 Herreder Levanger, Skogn og Egge. Af Høstemaskiner fandtes ved samme Aars Udgang i Stør- og Værdals Fogderi 19, hvoraf 16 kombinerede for Slaat og Skur, 3 enkelte for Slaat, i Inderøens Fogderi 25, hvoraf 17 kombinerede, 8 enkelte for Slaat, og i Namdalen 5, hvoraf 4 kombinerede, 1 enkelt for Slaat, — tilsammen i hele Amtet 49, hvoraf 37 kombinerede og 12 enkelte for Slaat. Af Tærskemaskiner, som drives med Vandkraft, fandtes i Stør- og Værdalen 6, i Inderøen 3, og i Namdalen 2, tilsammen 11. I de 2 førstnævnte Fogderier foregaar Tærskningen forøvrigt hovedsageligen ved Maskiner for Heste, som her næsten findes paa enhver større Gaard, medens Haandkraft saagodtsom udelukkende benyttes paa Husmandspladse og ganske smaa Brug. I Namdals Fogderi anvendes ogsaa baade Maskiner for Heste og Haandkraft, men hovedsageligt den sidste — fornemmelig i Kystdistrikterne. Af Drøfte- eller Kornrensningsmaskiner og Hakkelsemaskiner findes ikke saa faa, om de end ikke kunne siges at være almindelige, paa større Brug i Stør- og Værdalen, hvorimod de kun forekomme enkeltvis i Namdalen. Fremdeles er her ogsaa anskaffet nogle Hesteriver, dels af Jern og dels af Træ med Jernbeslag, af hvilke de sidste antages snart at ville finde større Udbredelse, da de kunne haves til en Pris af omkring 20 Kroner og omtrent gjøre samme Nytte som de mangedobbelt kostbarere Jernriver. Forbedrede og mere tidsmæssige Redskaber af de simplere og almindelige Sorter, saasom Ploge, Harve m. V., ere ogsaa anskaffede, efterhaanden som de ældre ere udslidte og det har været nødvendigt at erstatte dem med nye.

For Havevæsenet, som uagtet Amtets nordlige Beliggenhed ogsaa her kan have lidt Betydning for Landmanden, have fornemmelig Aarene 1871, 1872 og 1873 været ret gunstige, men nogen Fremgang heri har ikke været at spore, hvilket nærmest maa tilskrives Mangel af fornøden Veiledning efter Nedlæggelsen i 1870 af den Amtsgartnerpost, som med Bidrag af det Kongelige Selskab for Norges Vel tidligere underholdtes af det s. A. opløste Landhusholdningsselskab.

Efter Landhusholdningsselskabets Opløsning har man ingen Landbrugsforening havt i dette Amt, og heller ikke er her i Femaaret afholdt nogen Landbrugsudstilling. For en Gjenoprettelse af Selskabet eller for Dannelsen af et nyt med samme Formaal har den inden Amtet raadende Stemning tidligere ikke været gunstig, og Spørgsmaalet om en saadan Foranstaltning er derfor inden Femaarets Udgang ikke blevet gjort til Gjenstand for Behandling af Amtsformandskabet, uden hvis Bistand ethvert Forsøg i den Retning utvivlsomt skulde have vist sig frugtesløst. I de sidste Par Aar synes imidlertid Stemningen med Hensyn til denne Sag at have forandret sig, paa samme Tid som det umiskjendeligt har vist sig, at Sandsen for tidsmæssige Fremskridt paa Jordbrugets Omraade atter er begyndt at gjøre sig gjældende, og jeg nærer derfor det sikre Haab, at det, efter derom ifjor skeet Henvendelse til Amtsformandskabet, og efter dettes Beslutning tillige til Herredsstyrelserne, ikke kan vare ret længe, inden det maa lykkes at faa dannet et nyt Landhusholdningsselskab. Derimod er det høiligen at beklage, at der, hvor paatrængende nødvendig for Jordbrugets tidsmæssige Udvikling en saadan Foranstaltning end skulde synes at være, fremdeles er liden Udsigt til igjen at faa oprettet en Landbrugsskole for dette Amt.

II. Fædriften.

Efter de som foreløbige Resultater af de i Forbindelse med sidste Folketælling indhentede Oplysninger fra det Statistiske Centralbureau modtagne Opgaver udgjorde den hjemmehørende Folkemængde og Kreaturholdet ved Udgangen af Aarene 1865 og 1875 følgende:

Fogderi.	Hjemmehørende Folkemængde.		Heste og Føl.		Stort Fæ og Kalve.		Faar og Lam.		Gjeder og Kid.		Svin og Grise.	
	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.	1865.	1875.
Stør- og Værdalen . . .	33,472	32,003	3,803	3,963	15,381	19,092	34,754	39,745	8,243	12,826	2,885	4,899
Inderøen . .	26,256	25,386	3,170	3,233	13,656	16,874	38,040	40,178	6,646	9,512	2,665	4,566
Namdalen . .	19,405	20,582	2,005	1,844	10,820	12,396	21,429	26,260	3,985	6,594	1,030	2,039
Hele Amtet	79,133	77,971	8,978	9,040	39,857	48,362	94,223	106,183	18,874	28,932	6,580	11,504

Af de for 1875 opgivne Heste samt Storfæ og Kalve vare i:

Fogderi.	Heste 3 Aar gamle og derover.	Heste under 3 Aar.	Tyre, Oxer og Stude 2 Aar og derover.	Kjør.	Ungnød og Kalve.
Stør- og Værdalen	3,043	920	718	12,499	5,875
Inderøen	2,430	803	604	11,134	5,136
Namdalen	1,481	363	435	9,278	2,683
Hele Amtet	6,954	2,086	1,757	32,911	13,694

Af de nævnte Opgaver fremgaar altsaa, at, medens Folketallet i de 10 Aar fra 1865 til 1875 er aftaget med henimod 1,5 Procent, er Antallet af samtlige ovennævnte Kreatursorter i samme Tidspunkt tiltaget, af Heste med 0,7, af Storfæ med 21,3, af Faar med 12,7, af Gjeder med 53,3 og af Svin med 74,8 Procent. Ved en overfladisk Betragtning af denne betydelige Forøgelse af Kreaturholdet skulde man lettelig ledes til at drage i Tvivl Rigtigheden af hvad der næsten fra alle Dele af Amtet berettes, at den tidligere herskende Uskik at sultefodre Kvæget stadig har været i Aftagende, idet den af vore rationelle Jordbrugere i længere Tid saa stærkt fremholdte Lære, at det er langt fordelagtigere at holde faa Kreaturer og fodre dem rigeligt end mange, som fodres utilstrækkeligt, mere og mere har vundet Indgang og Anerkjendelse blandt Almuen, og at man derfor ogsaa mere og mere har indskrænket Besætningen til hvad der forsvarligen kan fødes, men nogen grundet Anledning til Tvivl i saa Henseende antages dog ikke at være tilstede, idet Forøgelsen utvivlsomt skyldes Omstændigheder, som netop have været gunstige for samtidig Anvendelse af en rigeligere Fodring af Kreaturbesætningerne, nemlig de 3 efter hinanden følgende særdeles gode Foderaar, hvormed den heromhandlede Tiaarsperiode sluttede, og tillige den større Fodermængde, som er indvundet dels ved Opdyrkning af Nyland og dels ved en i de senere Aar mere og mere udbredt Engdyrkning. Med Hensyn til Tilvæxtprocenternes Størrelse er forresten ogsaa at bemærke den Reduktion af Kreaturantallet ved Udgangen af 1865, som i den derefter afgivne Femaarsberetning antoges at have fundet Sted paa Grund af de i Femaaret indtrufne uheldige Aaringer, der havde tvunget Mange til at afskaffe noget af deres Buskap, som de dels havde seet sig ganske ude af Stand til at føde og dels fortæret eller gjort i Penge for at afhjælpe Trangen, og for Hestenes Vedkommende tillige paa Grund af de dengang saa betydeligt nedgaaede Hestepriser og det aftagne Hesteindkjøb til Jæmteland, Forhold, som i det sidstforløbne Femaar ere undergaaede en betydelig Forandring.

Af Lensmændene ere Opgaver meddelte over Kreaturernes gjennemsnitlige Værdi pr. Stykke i 1875 og Slagtets gjennemsnitlige Vægt, hvoraf nedenstaaende er et for hvert Fogderi og for det hele Amt beregnet gjennemsnitligt Uddrag:

a. Gjennemsnitlig Værdi pr. Stykke i 1875.	Arbeids-heste.	Storfæ.			Voxne Faar.	Voxne Gjeder.	Voxne Svin.	Voxne Ren.
		Oxer.	Kjør.	Ungnød.				
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Stør- og Værdalen	346,66	96,88	86,88	46,22	10,93	8,84	71,11	32,00
Inderøen	383,63	100,18	82,36	45,09	9,09	8,72	87,63	24,00
Namdalen	320,00	87,20	75,00	39,60	9,74	8,26	73,20	25,60
Hele Amtet	351,33	94,86	81,26	43,60	9,86	8,60	77,86	25,77
b. Slagtets gjennemsnitlige Værdi.	B℔	B℔	B℔	B℔	B℔	B℔	B℔	B℔
Stør- og Værdalen	„	25,00	19,27	12,71	2,88	2,31	21,05	10,50
Inderøen	„	26,90	21,22	12,77	2,77	2,53	21,86	8,83
Namdalen	„	27,50	19,80	12,05	3,05	2,68	17,65	9,30
Hele Amtet	„	26,53	20,16	12,48	2,90	2,52	20,21	9,27

Kreaturpriserne have igjennem hele Femaaret holdt sig usædvanligt høie, og fornemmelig har dette været Tilfældet med Hestepriserne, som henimod Periodens Slutning endog naaede op til omtrent det Tredobbelte af, hvad de udgjorde i forrige Femaar. Især have Remonteheste til Kavaleriet været ganske overordentligt kostbare, og ere til sine Tider betalte med indtil 1,200 Kroner og derover, saa Udredervæsenet har været meget byrdefuldt for dem, der i denne Tid have været nødte til at skaffe nye Tjenesteheste.

Af det Nordenfjeldske Selskab for Hestens Forædling har der ogsaa i dette Femaar været udstationeret Hingste af Gudbrandsdalsk Race til Bedækning inden forskjellige Herreder i Amtet, navnligen i Skogn, Leksviken og Nedre Størdalen, og ligesaa har den i forrige Femaarsberetning nævnte Stodhingst af samme Race, tilhørende Brugseier Jenssen i Mosviken, været udstationeret i samme Øiemed i Levanger, Værdalens, Beitstadens, Snaasens og Grongs Herreder, samt en i 1874 af en anden Privatmand indkjøbt Gudbrandsdøl i 1875 i Levanger Herred. Hesteudstillinger for offentlig Regning ere afholdte i 1871 og 1874 i Levanger og Værdalens Herreder; ved den første fremmødte kun et ringe Antal Heste af temmelig tarveligt Slags, ved den anden udgjorde Antallet mere end det dobbelte, og blandt de fremmødende fandtes ialfald enkelte gode Dyr.

Hvad der forøvrigt er udrettet til Forædling af Husdyrracerne eller til Husdyravlens Fremme i det Hele taget, er kun høist ubetydeligt; det Væsentligste er, at der har vist sig større Omhu og Skjønsomhed end tidligere i Valget af Avls- og Tillægsdyr og nogen Forbedring i Dyrenes Røgt og Pleie. Til Forædling af Hornkvæget har man som tidligere udelukkende holdt sig til Ayrshireracen, fornemmelig fra den Proprietær Aune i Størdalen tilhørende Hjord af denne Race, hvortil en Stamme af ham blev anskaffet for omtrent 20 Aar siden. Om Kvæg af ublandet Ayrshirerace kan ansees fordelagtig for dette Distrikt, hvor Melkeproduktionen er af størst Vigtighed, har der længe hersket Tvivl, som snarere er tiltaget end aftaget, men derimod synes Alle, som have nogen Erfaring om Forholdet, at være enige i, at ialfald en Krydsning af dette Kvæg med Distriktets egne Dyr giver meget heldige Resultater. For Krydsningens Skyld at opretholde den rene Ayrshirerace ansees derfor for at være en Sag af megen Vigtighed, men dertil udfordres, at de forhaandenværende Stammer, som paa Grund af den i lang Tid fortsatte Indavl ere stærkt ifærd med at udarte, søges opfriskede ved Anskaffelse af nye gode Forædlingsdyr.

Til Forædling af de i Amtet hjemmehørende tildels meget udartede og daarlige Faareracer har man fornemmelig benyttet Faar af den Staten tilhørende Stamhjord af Cheviotfaar i Størdalen, tildels ogsaa Faar af Oxfordshiredownracen, anskaffede fra andre Distrikter. Om begge disse Racer formener man imidlertid ogsaa at have gjort den Erfaring, at Dyr af de rene Racer ere mindre fordelagtige, idet Ulden ikke findes at være af den for sammes Anvendelse til Tilvirkning af Vadmel og andre Uldstoffe ønskeligste Finhed.

Derimod har man fundet, at der ved Krydsning af disse Racer med den fra gammel Tid af her i Amtet hjemmehørende saakaldte Tauterørace, som vistnok er mindre kjødrig, men leverer en sjelden fin og smuk Uld, erholdes meget tjenlige Dyr, idet man af disse faar Uld af passende Finhed og derhos særdeles godt Slagt. Tauterøracen holder imidlertid paa stærkt at udarte og forringes, fornemmelig ved Blanding med de øvrige i Distriktet hjemmehørende Faar, men paa nogle faa Gaarde paa Frosten, som er denne Races oprindelige Hjem her i Landet, skal der dog fremdeles findes Besætninger af den rene Race. At søge denne konserveret og udbredt i Distriktet, medens dertil endnu er Anledning, synes derfor at være en Sag af megen Vigtighed, men dette vil neppe kunne ske, medmindre der ogsaa for denne Race oprettes et Stamschæferi for offentlig Regning.

Gode og ialfald nogenlunde tilstrækkelige Hjemhavne fin-

des i Meraker og Leksvikens Herreder af Stør- og Værdalens Fogderi, i Ytterøen, Sparbo, Egge, Stod, Beitstaden, Snaasen og Lierne i Inderøens Fogderi samt i Grong, Overhalden og Nærø i Namdalens Fogderi. I de øvrige Herreder ere de dels mindre gode, dels i mere og mindre Grad utilstrækkelige. Sæterbruget har fremdeles været i Aftagende; gode Sæterhavne findes fornemmelig i Meraker, Leksviken og Værdalen af Stør- og Værdals Fogderi, i Mosviken og Værran, Stod, Egge, Beitstaden, Snaasen og Lierne i Inderøens Fogderi, samt i Grong og Overhalden i Namdalen.

Beslutninger i Henhold til Lov af 17de Mai 1873 om Indskrænkning i Adgangen til at slippe Hingste, Tyre og Springvædere paa fælles Beite ere i Femaaret ikke blevne gjennemførte undtagen i Værran af Mosviken og Værrans Herred, og her alene for Springvæderes Vedkommende.

Det gjennemsnitlige Mælkeudbytte om Aaret pr. Ko er ved Udgangen af Aarene 1870 og 1875 opgivet saaledes:

Herred	1870.	1875.	
		Overhovedet.	Hos mere fremskredne Gaardbrugere.
af Stør- og Værdalens Fogderi.	Potter.	Potter.	Potter.
Meraker*)	1,500	900	900
Hegre*)	1,500	1,000	1,200
Nedre Størdalen	900	1,200	1,500
Leksviken	1,200	1,150	1,350
Frosten	1,600	1,000	1,530
Aasen	1,200	1,000	1,400
Skogn	1,100	1,100	1,650
Levanger	1,600	1,400	1,600
Værdalen	1,000	1,000	1,000
af Inderøens Fogderi:			
Ytterøen	1,200	1,200	1,900
Mosviken og Værran . .	1,300	1,000	1,600
Inderøen	900	1,300	1,800
Sparbo	1,100	1,400	1,800
Stod	1,400	1,300	1,600
Egge	1,500	1,300	1,600
Beitstaden	1,200	1,350	1,600
Snaasen*)	800	950	1,100
Lierne*)	800	800	1,200
af Namdalens Fogderi:			
Grong	1,100	900	1,000
Overhalden	1,100	1,800	2,400
Namsos	900	1,000	1,500
Fosnæs	800	950	1,350
Fladanger	1,000	1,000	1,500
Nærø	900	1,100	1,500
Vigten	900	1,150	1,500
Kolvereid	1,460	1,000	1,450
Lekø	1,460	1,000	1,250

*) Meraker og Hegre udgjorde i 1870 ét Herred; Snaasen og Lierne ligesaa.

Forsaavidt en Sammenligning mellem Opgaverne for de tvende Femaar viser, at Udbyttet i det sidste af disse har været mindre end i det næstforegaaende, da er der ingen Grund til at antage, at dette Resultat skulde være rigtigt; efter hvad der ovenfor er oplyst om Kreaturskjøtselen i det sidste Femaar, maa snarere det Omvendte antages at have været Tilfældet og Feilen være at tilskrive de vistnok saagodtsom uden Undtagelse alene paa løse Skjøn grundede Opgavers Upaalidelighed.

Over den gjennemsnitlige aarlige Afkastning af Uld for et voxent Faar varierede Opgaverne mellem 5 M℔ (Meraker, Inderøen, Sparbo, Overhalden og Fladanger) og 10 M℔ (Frosten), medens Gjennemsnittet af samtlige Opgaver udgjør 6,9 M℔.

Af levende Kreaturer er der i Femaaret udført pr. Dampskib til England adskillige Ladninger fra Brændevinsbrænderierne paa Sundnæs i Inderøen og Vinje i Mosviken, hvor der ligesom ved de to andre i Distriktet værende Brænderier fra de omliggende Bygder og tildels ogsaa fra Sverige aarligt har været indkjøbt og opfedet et betydeligt Antal Oxer og Kjør. Om hvorvidt disse Expeditioner til England have været fordelagtige, har jeg ikke havt Anledning til at erhverve noget nærmere Kjendskab. Forøvrigt er der som tidligere stadigt foregaaet Udførsel saavel af levende Kreaturer som af Kjød og Flesk til Throndhjem, og tildels ogsaa til Bergen. At Afsætningen af Kreaturer og Slagt til de høie Priser, man i de senere Aar har opnaaet, har skaffet Sælgere god Fortjeneste, er ikke at betvivle, men hvad den kan have andraget til i Penge, ser jeg mig ikke istand til endog kun tilnærmelsesvis at angive. Det Samme gjælder Afsætningen af Smør og tildels Ost, som har været af megen Betydning for Leksvikens, Ytterøens, Beitstadens, Snaasens, Liernes og Grongs Herreder, og af nogen, om end tildels ringe Betydning i de øvrige Herreder med Undtagelse af Kystdistrikterne i Namdalen, hvor der til eget Forbrug ogsaa kjøbes Smør fra andre Distrikter. Mælk sælges i Regelen kun i Amtets Byer fra de samme tilstødende Herreder. Til Arbeidere ved Ytterøens Værk er opgivet at være solgt mindst 80,000 Potter aarlig, og ligeledes endel til fremmede Fiskere og Fartøisfolk under Fiskerierne i Namdalen. Hvad der af Uld sælges til andre Distrikter, er høist ubetydeligt. I Stør- og Værdalens samt Inderøens Fogderier har Gjennemsnitsprisen i 1875 paa nysiet Mælk været 10, i Namdalen 13 Øre pr. Pot. For samme Aar har Gjennemsnitsprisen paa Smør, der for forrige Femaar blev opgivet til ikke fuldt 8 Kr., efter de derover modtagne Opgaver omtrent udgjort i Stør- og Værdalen og Inderøen Kr. 9,70 og i Namdalen Kr. 11,60, paa Ost fra Kr. 6,00 til Kr. 7,20 for fed Ost, fra Kr. 3,20 til Kr. 4,00 for Gedost og fra Kr. 1,60 til Kr. 2,40 for simpel Koost.

Over Meierier og Ysterier i Amtet ved Udgangen af 1875 og over deres Virksomhed i bemeldte Aar er modtaget Opgaver, som udvise Følgende:

Meieriets eller Ysteriets Navn.	Oprettet.	Potter nysiet Mælk, leveret dertil.	Potter nysiet Mælk, kjærnet til Smør.	Kjærnede Smørpund.	Potter skummet Mælk, ystet til Magerost.	Ystet Magerost. ℔	Ystet Mysost. ℔	Ystet anden Ost. ℔
Skogns Meieri i Skogns Herred . .	1872	153,269	109,828	5,791	„	„	21,696	20,957*)
Ekne Meieri i samme Herred . . .	1875	72,011	71,555	4,026	„	„	10,698	9,412*)
Nøvik Ysteri i Ytterøens Herred . .	1873	54,446	„	„	„	„	6,238	10,166**)
By Ysteri i Egge Herred	1860	104,800	Ikke opgivet	1,964	44,473	7,113	4,434	1,236
Lerens Ysteri i Levanger By . . .	1869	„	„	„	„	„	9,000	10,140**)

*) Mager- og Halvfedost. **) Fedost.

Af disse Anlæg er Ysteriet paa By drevet af Eieren af det sammesteds værende Brændevinsbrænderi, de øvrige af Interessentskaber, af hvilke de trende, som det sees, ere oprettede i sidste Femaar. Den Interesse for Meierisagen, som herigjennem er kommet tilsyne, og hvorom der ogaaa efter Femaarets Udløb haves lignende Vidnesbyrd, giver grundet Anledning til at haabe, at denne for Mælkens hensigtsmæssige og fordelagtige Anvendelse vigtige Sag fremdeles vil vinde Fremgang her i Amtet og blive et virksomt Middel til at vække Landmandens Opmærksomhed for Fædriftens store Betydning, og aabne hans Øie for Vigtigheden af de Forbedringer i samme, som hidtil have været altfor lidet paaagtede. Ved den af det Kongelige Selskab for Norges Vel underholdte Meieriskole for kvindelige Elever paa Reinskloster i Søndre Throndhjems Amt har der i Femaaret ogsaa været optaget Elever her fra Amtet.

Om hvad der har foranlediget den betydelige Tilvækst i Svineholdet, som ifølge Opgaverne er foregaaet i de sidste 10 Aar, ser jeg mig ikke istand til at meddele nærmere Oplysninger. Svin af bedre Racer findes flere Steder, men ere ikke almindelige.

Over Antallet af Rensdyr, som ved Udgangen af Aarene 1865 og 1870 blev opgivet til henimod 11,000, er Opgaver for 1875 endnu ikke modtaget.

Af ondartede smitsomme Sygdomme blandt Husdyrene er der i Femaaret forekommet 2 Tilfælde af Snive, det ene i Leksviken, det andet i Værdalen, men ved hurtig Anvendelse af de for saadanne Tilfælde foreskrevne Regler lykkedes det at hindre en videre Udbredelse af denne farlige Sygdom. Efter senere modtaget Underretning om, at den havde vundet nogen Udbredelse i Jæmteland, blev det overdraget Amtsdyrlægen i Værdalen at føre Tilsyn med derfra kommende Heste, blandt hvilke noget Tilfælde af samme imidlertid ikke er antruffet. Miltbrand blandt Svin forekom i længere Tid hyppigt, fornemmelig i Skogn, men sjeldnere mod Femaarets Slutning, og i Størdalen blev Statens Stamschæferi hjemsøgt af en ondartet Klovsyge, som det dog lykkedes uden nogen større Nedslagtning fuldstændigt at udrydde. Bortseet fra de her nævnte Tilfælde, har Sundhedstilstanden blandt Husdyrene i det Hele taget været tilfredstillende.

I Amtets Dyrlægevæsen er ingen Forandring foregaaet siden Udgangen af forrige Femaar, da der havdes 7 Amtsdyrlæger, nemlig 4 for Stør- og Værdalens Fogderi i Nedre Størdalen, Frosten, Skogn og Værdalen, 2 for Inderøens Fogderi i Inderøen og Stenkjær, og 1 for Namdalen i Overhalden. De have samtlige fast Løn af Amtskommunen og tildels ogsaa af de Herreder, for hvilke de specielt ere ansatte.

III. Skovdrift.

Den i Femaaret foregaaede ganske overordentlige Stigning af Priserne paa Skovprodukter af ethvert Slags har bevirket adskillige væsentlig dog mindre Salg af Skove dels til Eiendom og dels til Udhugst, hvorved den allerede før meget betydelige Del af de i privat Eie værende Skove, som findes paa Udenbygdsboendes Hænder, er blevet yderligere forøget, og den vilde utvivlsomt have fremkaldt flere saadanne Salg, hvis Trangen til at reise Penge havde været større, end den i de sidste Aar heldigvis har været. De forholdsvis gunstige økonomiske Vilkaar skyldes det fornemmelig ogsaa, at Skovhugsten, om den end i nogen Grad har overskredet de sædvanlige Grændser, dog kun undtagelsesvis er drevet saa vidt, at den har bevirket nogen betydeligere Tilbagegang af Skoven.

De Herreder, hvis private Skove ikke blot ere tilstrækkelige for Indvaanernes eget Forbrug, men ogsaa levere Last til Udskibning, ere: i Stør- og Værdals Fogderi: Hegre (Øvre Størdalen), Skogn og Værdalen, i Inderøens Fogderi: Sparbo, Egge, Stod, Beitstaden, Snaasen og Lierne, i Namdalens Fogderi: Grong, Overhalden, Namsos og Kolvereid. Skove, der afgive det Fornødne til Herredernes eget Behov, men Intet eller ialfald høist Ubetydeligt til Udførsel, haves i Meraker, Leksviken, Aasen og Levanger af Stør- og Værdalens Fogderi, samt i Mosviken og Værrans Herred af Inderøens Fogderi, medens Amtets øvrige Herreder, hvoriblandt især de, der danne Namdalens Kystdistrikt, ere i mere og mindre Grad skovfattige og tilføres Skovprodukter fra de dermed bedre forsynede Nabodistrikter.

Af de fra Lensmændene modtagne Opgaver over Skovdriften meddeles for de Herreders Vedkommende, fra hvilke der udføres Trælast, følgende

Uddrag

vedkommende Hugst m. V. af Tømmer, som ikke er beregnet til Smaalast:

Herred.	Hugst. 1875.	Hugst. gjennemsnitligt i Femaaret.	Dimensioner. Længde.	Dimensioner. Tykkelse.	Pris pr. Tylvt paa Roden.	Udgifter til Hugst og Fremdrift, Flødning ikke iberegnet.
	Tylvter.	Tylvter.	Alen.	Tommer.	Kroner.	Kroner.
Hegre	3,700	3,000	7	8	12 à 16,00	0,80 à 1,20 (Hugst alene opgivet.)
Skogn	800 à 1,000	500 à 600	5 à 8 og 10 à 12	7 à 9 og 5 à 6	8 à 9,60 og 8 à 9,60	10,80
Værdalen	2,000	2,500	10	6	12,00	7,20
Sparbo	1,200	1,000	6	11	14,00	9,20
Egge	i noget	Omfang.	10 à 12	6 à 8	10,00	9,20
Stod			12	8	8,80	8,80
Beitstaden (Solberg og Malmo)			5 à 12	6 à 12	8,00	9,60
Beitstaden (Aas Sogn)	1,019	1,500	ikke	opgivet.		8,80
Snaasen	500	700	6	11	10,00	5,20
Lierne	1,274	1,274	8 à 13	10 à 16	2,40	10,87
Grong	9,343	9,797	8 à 10	9 à 12	8,40	13,00
Overhalden	500	400	12	6	6,00	8,00
Namsos	5,000	3,000	6 4 10 à 12	9 9 6	6,00 3,20 4,80	8,00
Kolvereid	2,100	2,100	9 6 8 à 12	8 8 5 à 6	8,00 4,00 4,00	9,20 à 11,20

Foruden det her Anførte er der ifølge Opgaverne ogsaa hugget en betydelig Mængde Smaalast til Bygningstømmer, Fiskehjeldmaterial, Hesjeved, Brændeved o. m. A., men de Oplysninger, som de herom indeholde, ere saa ubestemte og uensartede, at de ikke egne sig til her at gjengives.

Over Tømmerflødningen er fra Flødningsbestyrere, Tømmerhandlere og Andre indhentet Opgaver, hvoraf ligeledes for de større Dimensioners Vedkommende meddeles følgende Uddrag:

Vasdrag.	Produktionssteder, Herreder.	Tylvter Tømmer nedflødet: 1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Dimensioner. Længde i Alen.	Dimensioner. Tykkelse i Tommer.
Størdalselven	Hegre	1,015	1,400	2,660	2,666	3,700	7	8
Værdalselven	Værdalen	2,000	2,000	2,000	2,000	2,000	8	10
Stenkjærelven, Ogna og Snaasenvand	Sparbo, Stod og Snaasen	1,250 1,000 2,500	1,350 1,100 2,600	1,700 1,200 3,000	1,050 900 2,200	1,000 900 2,100	6	11
Figgaelv	Sparbo	50	50	„	50	50	6	10
Nordre Finli-Elv	Lierne	„	tilsammen i disse 3 Aar 5,600			„	8	11
Søndre Finli-Elv	Lierne	„	tilsammen i disse 3 Aar 2,500			„	8	11
Øksdøla, Oven, Gilten, Baagna	Beitstaden	600	500	1,400	1,200	1,500	10	9
Baagna og Ørsundlielven	Namsos	994	987	1,004	1,821	1,921	10	9
Baagna	Namsos	421	278	69	9	22	8	10

Vasdrag.	Produktionssteder, Herreder.	Tylvter Tømmer nedflødet:					Dimensioner.	
		1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Længde i Alen.	Tykkelse i Tommer.
Namsen	Namdals Fogderi	7,932	6,347	7,748	8,992	6,364	8	10 à 11
Høilandelv	Grong	150	400	600	1,500	1,300	8½	10
Vetterhusbotten . . .	Namsos	500	450	600	650	450	8	10
Oplø og Ejterfjorden .	Kolvereid	500	2,000	2,000	2,000	2,000	9	9

Ved Oversendelsen af den schematiske Opgave over Flødningen i Namsens Vasdrag har vedkommende Flødningsbestyrer bemærket, at han ikke har seet sig istand til at udfylde Rubrikken „Smaalast", da denne Sort Last, Hustømmeret eller, som det søndenfjelds benævnes, „dansk Last", bliver ført til Namsos fra forskjellige Kanter og solgt til dem, som betale bedst. „For 1872 og 1873" — tilføier han — „kan dette Kvantum uden Overdrivelse ansættes til resp. 2,500 og 3,500 Tylvter, da der jo efter Branden forbyggedes en stor Mængde, og naar jeg i Gjennemsnit anslaar hver Bygning at indeholde 60 Tylvter, og dette er ikke formeget, faa vi efter 100 Matr. No. 6,000 Tylvter. Herved har jeg dog ikke taget Hensyn til de mangfoldige Tylvter Bord, Planker etc., som blev ført herned i de Aar, og skulde disse blive reduceret til Tømmer, forslaar 1,000 Tylvter vel ikke."

I en anden af de fra Ladestedet Namsos modtagne Opgaver er Størrelsen af den Del af Tømmerproduktionen i det tilstødende Herred, der kjøres til Ladeplads, anslaaet til omkring 800 Tylvter. Hvad der andetsteds fremføres overland, antages ikke at være af nogen Betydenhed.

Over de ved Udgangen af 1875 i Amtet værende større Sagbrug, de ved disse ansatte faste Arbeidere og det Antal Uger, hvori de i samme Aar vare i Drift, indtages efter Tabel No. 2 følgende Opgave:

en Dampsag paa Tangen i Nedre Størdalen med 20 faste Arbeidere, i Drift 28 Uger;

Røddesnæs Vandsag i samme Herred, 20 Arbeidere, 18 Uger, opført i 1873;

Boraas Vandsag i Hegre, 6 Arbeidere, 18 Uger;

Kværnbakkens Vandsag i Skogn, 6 à 8 Arbeidere, 30 Uger;

en Dampsag ved Værdalsøren, 60 Arbeidere, 13 Uger, opført 1872;

Støens Vandsag i Sparbo, 12 Arbeidere, 12 Uger, opført 1874;

By Vandsag i Egge, 12 Arbeidere, 28 Uger;

Flak Vandsag i Namsos Herred, 16 Arbeidere, 27 Uger;

Ørsundli Vandsag i samme Herred, 10 Arbeidere, 10 Uger;

Sævik Vandsag i samme Herred, 14 Arbeidere, 26 Uger;

Fosvik Vandsag i samme Herred, 2 Arbeidere, 7 Uger;

Fos Vandsag i samme Herred, 4 Arbeidere, 12 Uger;

Hammersø Vandsag i samme Herred, 5 Arbeidere, 24 Uger;

Statlands Vandsag i Fosnæs Herred, 45 Arbeidere, 40 Uger;

Mo Vandsag i samme Herred, 5 Arbeidere, 12 Uger;

Salsbrugets Vandsag i Kolvereid, 30 Arbeidere, 24 Uger, opført 1872;

Vasbygdens Vandsag i Lekø, 8 Arbeidere, 20 Uger, og

en Dampsag i Ladestedet Namsos, 35 Arbeidere, 52 Uger.

Paa Klingen, Romstad og Fjeldset i Namsos Herred findes derhos mindre Vandsage for Skur af Tøndestav.

Produktion og Udførsel af Brændeved — Birk, Furu, Or og Gran — antages omtrent at have været som i foregaaende Femaar, men derimod ere Priserne paa samme stegne til omkring det dobbelte af hvad de vare i dette. Pr. Favn Alenved sees saaledes Middelprisen at have udgjort: for Birk 16 Kr. i Nedre Størdalen, Frosten, Skogn, Levanger og Inderøen, paa Ytterøen endog 18 Kr., for Furu 13,60 Kr. i Nedre Størdalen og Frosten, 12,80 Kr. i Skogn og Levanger, 12 Kr. paa Ytterøen og Inderøen, for Or 12,80 Kr. i Skogn og Levanger, og for Gran 12 Kr. i Nedre Størdalen, Leksviken, Frosten og Ytterøen. Efter Gjennemsnit af de opgivne Middelpriser blive disse for hvert Fogderi følgende:

	Birk.	Furu.	Or.	Gran.
	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
Stør- og Værdalen .	14,75	12,23	10,63	10,55
Inderøen	13,42	9,92	8,86	8,95
Namdalen	11,14	9,00	7,95	7,42

Trækul tilvirkes kun i Meraker for det derværende Kobberværk, væsentlig kun i dettes egne Skove, og af Tjære produceres fremdeles Lidet eller Intet.

Paa By i Egge Herred blev i 1875 gjort Forsøg med Skovplantning og udsat 2,500 Gran- og Furuplanter, hvortil anvendt 2 Maal Jord. Ligesaa er en Myrstrækning paa omtrent 4 Maal i Overhalden beplantet med Furu, og i Fosnæs omtrent 1 Maal Jord tilsaaet med Træfrø. Anden Skovplantning eller Udsaaning af Træfrø vides ikke at have fundet Sted.

En for Amtskommunens Regning oplært og i Amtets Tjeneste ansat Torvmester har i Aarene 1874 og 1875 under Omreiser inden Distriktet virket for Almuens Oplærelse i Torvdrift, som nu, om end i mindre Udstrækning, har vundet Indgang i flere Herreder, hvor Torv tidligere ikke har været benyttet til Brændsel. Denne Foranstaltning og i Forbindelse dermed de gjældende enorme Vedpriser maa antages snart at ville lære Befolkningen at indse, hvilket værdifuldt Er-

statningsmiddel for Veden der haves i de mange Torvmyrer, som hidtil have ligget ubenyttede, ligesom og at benytte dem paa en mere økonomisk Maade, end Tilfældet har været i de Dele af Distriktet, hvor man ogsaa tidligere har brugt Brændetorv, nemlig i Namdalens Kystdistrikt, fornemmelig i Nærø og Vigten, og for en mindre Del ogsaa i Nedre Størdalen, Frosten og Skogn.

IV. Fiskerier.

I den Stør- og Værdalens samt Inderøens Fogderier tilstødende Del af Throndhjemsfjorden, hvor der undertiden forefalder Fedsildfiskeri, har dette i Femaaret kun været høist ubetydeligt og langtfra tilstrækkeligt for disse Distrikters eget Forbrug. Det bedste Fiskeri af dette Slags forefaldt i 1875, da der i Aasens Herred blev fisket omtrent 8,000 Tønder, i nedre Størdalen 1,200 og i Inderøens Herred 2,500 Tønder, Udbyttet for Aasens Vedkommende ansat til en Værdi af 48,000 Kr. I Slutningen af samme Aar forefaldt derhos et ikke ubetydeligt Notfiske af Smaasild i Borgenfjorden mellem Inderøen og Sparbo, mindst 5,000 Tønder, der dog næsten udelukkende blev anvendt til Kreaturføde og Gjødsel. Af Smaasild fiskedes ogsaa i Vinteren 1871—1872 i Aasens og Frostens Herreder omtrent 28,000 Tønder, der anvendtes paa samme Maade. Om Fiskeriet i den heromhandlede Del af Throndhjemsfjorden er forøvrigt ikke Andet at bemærke end hvad derom er anført i forrige Femaarsberetning.

I Amtets egentlige Fiskeridistrikt, Ytre Namdalen, have Fiskerierne i dette Aar været særdeles tilfredsstillende. Fornemmelig gjælder dette Fedsildfiskeriet, hvis Udbytte i Aaret 1875 var rigere, end det formentlig nogensinde har været. Efter de fra Distriktets Foged modtagne Beretninger om disse Fiskerier meddeles om samme Følgende:

Opgave
over Udbyttet af Skreifiskerierne i Namdalens Fogderi
1871—1875:

Aar.	Antal Fisk (store Hundreder).	Tønder Lever.	Tønder Rogn.
1871	398,000	862	410
1872	390,000	1,018	707
1873	156,000	140	35
1874	251,000	678	400
1875	775,000	ubekjendt.	ubekjendt.

I Aaret 1871 dreves Fiskeriet af 350 Baade med 1,350 Mand, i 1872 med 500 Baade med 2,000 Mand, i 1873, da Fiskeriet i det Hele mislykkedes, af 227 Baade med 895 Mand og i 1874 af 350 Baade med 1,200 Mand. For 1875 er Antallet af Baade og Folk ikke opgivet, og Opgaverne herover ere forøvrigt usikre paa Grund af Fiskernes Omflytten fra Vær til andet. Fiskeriet dreves hovedsageligt med Garnbrug, og kun for en mindre Del med Liner og Dybsagn. Det Meste af Fisken solgtes til Priser fra 16 til 24 Kroner pr. Hundrede. Rogn og Lever blev afhændet til 20 à 24 Kr. pr. Tønde.

Opgave
over Udbyttet af Sildefiskerierne i Namdalens Fogderi
1871—1875:

1871	28,500	Tønder
1872	27,850	—
1873	55,300	—
1874	45,000	—
1875	354,000	—

Af det opfiskede Kvantum solgtes omtrent de $^4/_5$, medens $^1/_5$ er opbrugt i Fiskeridistrikterne. Silden solgtes til Priser fra Kr. 6,40 til Kr. 12,00 pr. Tønde. Gjennemsnitsprisen kan formentlig sættes til Kr. 8,00 pr. Tønde.

Af Storsild er i Perioden ingen Fangst gjort.

Udbyttet af Sommerfiskerierne i Namdalen af Torsk, Langer og Sei er ifølge Fogdens Indberetning af 31te Januar 1876 opgivet for 1875 til 13,800 Voger. For de tidligere Aar i Perioden findes ingen saadan Opgave eller Indberetning at være afgiven. Det aarlige Udbytte af dette Fiskeri er imidlertid ligesaa forskjelligt som noget af de andre. Især er Seiens Forekomst Aar om andet foranderlig.

Udrustningen af Baade og Folk fra Namdalen til Lofotfiskeriet, som i forrige Femaar var i Aftagende, antages ogsaa i dette Femaar heller at være aftaget end tiltaget. Søgningen af Leiekarle til de store Fiskerier i Nordland og Finmarken antages omtrent at have været som i forrige Femaar.

Ved Kongelig Resolution af 17de December 1870 er det i Henhold til Lov angaaende Indskrænkning i Brugen af Redskaber til Fiskeri i Saltvandsfjorde af 5te Juni 1869 bestemt, at Brug af Drag- eller Kastenot med mindre Masker end $1^1/_4$ Tomme mellem Knuderne fra 1ste Juli 1871 at regne og indtil videre skal være forbudt i Eidsbotten ved Levanger, i Levangersundet samt i en tilstødende Strækning af Søen. Forøvrigt er den nævnte Lov ikke kommet til Anvendelse her i Amtet.

Med Hensyn til Ferskvandsfiskeriernes Betydning for Distriktet og Maaden, hvorpaa de drives, gjælder ogsaa for dette Femaar, hvad derom er anført i min forrige Femaarsberetning, hvoriblandt navnligen, at de kun lidet paaagtes af Almuen, og, hvor de benyttes af denne, i det Hele drives paa en meget uhensigtsmæssig og for Fiskeformerelsen tildels ødelæggende Maade, hvilket dog fornemmelig gjælder Fiskeriet af Ørret og Rør i Indsøer og Bække eller mindre Elve. Blandt Distrikter, for hvilke dette Fiskeri er af noget større Betydning, kan nævnes den afsidesliggende Fjeldbygd, Liernes Herred, hvor mange fiskerige Elve, Indsøer og Tjern afgive et ikke ubetydeligt Bidrag til Forbruget i Husholdningerne. Ved Kongelig Resolution af 8de November 1875, udfærdiget i Medhold af Lov angaaande Indskrænkning i

Brugen af Redskaber til Fiskeri i Elve og Indsøer af 27de Marts 1869, er Brugen af den saakaldte „Oter“ blevet forbudt i de i Skogns Herred beliggende Fiskevande.

Laxefiskerierne antages i Femaaret at have taget adskilligt Opsving efter de offentlige Foranstaltninger til sammes Fremme, som i de senere Aar ere trufne, og hvorom Bestemmelser haves i følgende i Medhold af Lovene af 23de Mai 1863 og 17de Juni 1869 om Fredning af Lax og Søørret udfærdigede Kongelige Resolutioner:

Resolution af 1ste Mai 1868 og Resolution af 19de s. M., indeholdende Forbud mod ved Namsenelvens Udløb at udsætte Sættegarn eller lignende Redskaber, samt fra 1ste Mai til 31te August at bruge Not med mindre Masker end $2^1/_4$ Tomme mellem Knuderne,

Resolution af 5te Juni 1869, hvorved er forbudt ved Størdalselvens Udløb i Tiden fra 1ste April til 31te August at udstille Sættegarn eller lignende Redskaber, samt at bruge Not med mindre Masker end $2^1/_4$ Tomme mellem Knuderne,

Resolution af 15de Oktober 1870 og Resolution af 1ste Juli 1872, indeholdende Forbud mod ved Figga og Stenkjærelvens Udløb at udstille Sættegarn eller lignende Redskaber, samt fra 1ste April til 15de Oktober at bruge Not med mindre Masker end $2^1/_4$ Tomme mellem Knuderne,

Resolution af 8de November 1870, hvorved det i hele Amtet siden 1ste Mai 1871 har været forbudt at bruge Kilenot eller andre lignende selvfangende med Ledning eller Ledningsgarn forsynede Redskaber i de 3 Døgn fra Onsdag Aften Klokken 6 til samme Klokkeslet Lørdags Aften,

Resolution af 27de September 1866 om Fiskeriforening for og Opsyn med Laxefiskerierne i Namsen-Elv med Bielve, Resolution af 5te Juni 1869 om Do. for Figga og Stenkjærelven, og

Resolution af 27de November 1875 om Do. for Værdalselven.

Fremdeles have Englænderne, som i 1868 forpagtede paa 10 Aar Laxefiskeriet i Størdalselven og dennes Bielv Forelven, underholdt Opsyn for disse Elve, hvor de ogsaa have anbragt Apparater for kunstig Udklækning af Laxeyngel, som skulle have vist heldige Resultater. Et saadant Apparat har ogsaa været anbragt i Stenkjærelven.

Om Udbyttet af Laxefiskerierne kan ingen sikker Oplysning meddeles. For Namdalens Vedkommende har Fogden herom anført Følgende:

„Udbyttet af Laxefiskeriet er betydeligt tiltaget i de senere Aar. Hovedfiskeriet foregaar med Kilenøter i Fosnæs Herred, og i Namsens Vasdrag med Bielve med Stang. Efterat Namsens Laxefiskeriforening siden 1867 har bestaaet, er Laxeformerelsen i Namsens Vasdrag betydelig tiltaget, og selve Namsenelv ansees nu af kompetente Dommere, Engelskmænd, for en udmærket Laxeelv. Fra Fikumfos nedover til Ranums Kirke er Elven helt bortforpagtet til Englændere. Da Fiskeriet foregaar paa saa mangfoldige Steder og paa et saa udstrakt Territorium, er det ikke muligt, om ogsaa tilnærmelsesvis, at opgive Fangstens Kvantum.

For forrige Femaar opgav Fogden i Namdalen Priserne paa fersk Lax til 13 à 27, paa røget til 27 à 40 Øre pr. Mark; denne Gang er ingen Opgave over disse Priser meddelt, men at de have været meget høiere vides med Vished.

V. Grubedrift og Stenbrydning.

Da ifølge det Kongelige Indre-Departements Cirkulære af 27de Januar 1876 Bergværksstatistiken vil blive bearbeidet i det Statistiske Bureau paa Grundlag af særskilte gjennem Bergmestrene indhentede Oplysninger, har jeg troet ved nærværende Leilighed at kunne undlade at vedlægge den sædvanlige schematiske Opgave over Bergværksdriften, hvorom imidlertid af vedkommende Bestyrere velvilligen er meddelt Følgende:

Ved Selbo Kobberværk i Meraker Herred havdes:

Aar.	Opsyns- og Regnskabsbetjente.	Faste Arbeidere.	Produktion af Kobber.
1871	10	113	600 Sk℔
1872	9	106	600 —
1873	9	88	600 —
1874	9	87	420 —
1875	9	87	330 —

Fondfjeld Grube blev i 1871 indstillet som udrivværdig. Værket har derfor nu kun en Grube i Drift — Lillefjeld Grube. Malmgangen har ogsaa her siden Aarene nogle og sexti aftaget betydeligt baade i Mægtighed og Gehalt, saa man i de sidste 20 à 30 Favne mod Dybet har vundet meget lidet smelteværdig Malm, som hovedsageligt er udbrudt af gjenstaaende Beholdninger ovenfor. Saadanne haaber man endnu at have staaende til en Produktion af 3—4000 Sk℔ Kobber. Der haves ogsaa Haab om, at Malmgangen paa et større Dyb igjen vil forbedre sig og det gjennemfarede uheldige Parti afløses af et mere kobberrigt. I 1875 begyndte man ved Meraker Hytte at smelte Malmen med Kokes i Forening med Trækul, og det er Meningen, naar Jernbanen gjennem Meraker kommer istand, at udføre Smeltningen saagodtsom udelukkende med Kokes.

Ved Ytterøens Svovlkis- og Kobbergruber i Ytterøens Herred er udbrudt af fast Berg og afrøstet løst Terræn:

Aar.	Kubik-Lagter fast Berg.	Kubik-Lagter løst Terræn.
1871	1929,37	3474,08
1872	1818,22	3478,35
1873	1704,55	945,44
1874	1313,11	6,87
1874	959,36	0,00

Heraf udvundet:

Aar.	Tons Svovlkis (1 Ton = 2,000 norske ℔).	Tons Kobbermalm (1 Ton = 2,000 norske ℔).
1871	27,027	191
1872	25,911	40
1873	22,076	81
1874	16,030	77
1875	14,597	90
Tilsammen	105,641	

De aarlige Udgifter ved Værket og Arbeidsbelægget udgjorde:

Aar.	Udgifter.		Antal Mænd.
	Spd.	Skill.	
1871	44,942	45	218
1872	42,762	115	210
1873	36,640	56	153
1874	37,407	84	140
1875	36,031	117	140

Ovenstaaende Tal — bemærker Bestyreren — vise intet opmuntrende Resultat, idet med nedgaaende Produktion Udgifterne have holdt sig temmelig uforandrede. Grunden hertil er først og fremst formindskede Anbrud, hvilket fordyrer Bergbrydning og Sortering, men den almindelige Stigning i Arbeidslønnen har naturligvis ogsaa her ytret sin Indflydelse. Hvad Værkets fremtidige Udsigter angaar, da frygter han for, at de ere temmelig mørke, saalænge de berømte spanske Gruber, San Domingos, Tharses og Rio tinto, vedblive at producere de samme Kvanta kobberholdig Svovlkis, som de, efter at have fuldført sine Jernbaneforbindelser med Søen, i de senere Aar have kastet paa de europæiske Markeder. Priserne ere ved denne Konkurrence nu reducerede saa betydeligt, at det med de formindskede Anbrud i de herværende Gruber kun med den høieste Grad af Økonomi vil være muligt at bringe Driften til at balancere. Skulde man imidlertid ved Undersøgelsesdrifter være saa heldig at støde paa nye større Ertsansamlinger, tror han, at man endnu med Held vil kunne fortsætte Driften af dette Værk, som har ydet et saa brillant Resultat til sine Eiere. Forhaabentlig vil Interessentskabet vise den Taalmodighed og, i Tilfælde, Offervillighed, som Gruberne ved sin Fortid i høi Grad fortjene.

I Malsaadalen, tæt under Fjeldet Hervola i Vuku Sogn af Værdalens Præstegjæld, i en Afstand af omtrent 3 Mile fra Søen, er i Femaaret foregaaet en større Forsøgsdrift af Kobbergruber, som først blev sat igang af et lidet norsk Bolag, der efter en foreløbig Undersøgelse af Feltets Udstrækning overdrog samme til et engelsk Kompagni mod af dette at erholde erstattet havte Udlæg, samt, hvis Driften ønskedes fortsat udover 2 Aar, et Beløb af omtrent £ 500, hvorefter Gruberne skulde overgaa til fuld Besiddelse. Resultatet af denne Drift, der er foretaget med en Arbeidsstyrke af omkring 55 Mand, er opgivet til Udgangen af 1875 at have udgjort et Udbytte af mindst 800 Tons Kobbermalm à 4 %, tildels ogsaa 3 %, og Omkostningerne til omtrent 44,000 Kroner. Gruberne, som i 1875 saa lovende ud, idet Malmen viste sig at anstaa smuk for en Strækning af 50 Favne i Fald, have senere vist sig temmelig fattige, idet de Udlenkninger, som have været drevne til begge Sider af Hovedskakten, der følger Faldet, have fremkaldt Frygt for, at Feltet er smalt. Dette, i Forbindelse med Grubernes store Afstand fra Søen og deraf følgende høie Priser paa Brændematerial, har fremkaldt en Krise, som har truet Værkets Fremtid; det antages dog, at Undersøgelsesdrifter ville blive fortsatte, og paa Resultatet af disse vil den formentlig komme til at bero.

I Skjækerdalen, en Sidedal ved Malsaadalen, opdagedes i Slutningen af Femaaret en meget smuk Nikkelanvisning, hvorpaa Forsøgsdrift strax blev paabegyndt. Det vundne Resultat skal berettige til de bedste Forhaabninger, forsaavidt Prisen paa Nikkel ikke gaar altfor meget ned. Det antages, at en forenet Drift af dette Nikkelværk og Malsaa Gruber vilde være meget hensigtsmæssig, idet de samlede Administrationsudgifter vilde blive ringere og Arbeiderne til enhver Tid kunne anvendes, hvor det maatte være fordelagtigst.

Skiferstensbruddene i Størdalen have fremdeles været i Drift. De betydeligste findes i Nedre Størdalen, navnligen paa Gaardene Mæle, Lillemo, Re, Huseby og Koldalen, hvor de i 1875 have sysselsat 36 Arbeidere, og den samlede Produktion for s. A. er opgivet til 129,300 Tagheller og 150 Storheller. Stenen bliver dels afsat inden Bygden, dels udskibet til omliggende Bygder, Romsdals Amt og Bergens Stift. Ligesaa findes Skiferbrud paa Gaarden Gederaas i Hegre og paa Ramstad i Stod, af hvilke i 1875 det første har leveret 13,200 Tagsten, det andet 12 à 13,000 Tagsten foruden en Del Heller til Trapper og Gulve. I en Staten tilhørende Alminding i Snaasen er givet Tilladelse til at bryde Skifer, men nogen nævneværdig Produktion skal hidtil ikke der have fundet Sted.

Ved det i 1874 anlagte Strømmens Kalk- og Teglværk med Kalkstensbrud paa Gaarden Næs i Inderøens Herred er af lædsket Kalk produceret 9,612 Tønder i 1874 og 18,990 Tønder i 1875. Dette Anlæg, der drives efter et nyere System, og hvorved som Brændematerial alene benyttes Stenkul, har bevirket adskillig Indskrænkning i den tidligere Kalkbrænding i dette Herred efter den almindelige Methode, hvortil til megen Skade for Skoven anvendes store Masser af Ved. Kalkbrænding efter sidstnævnte Methode foregaar

ogsaa inden flere andre Herreder i Amtet, men intetsteds i nogen større Maalestok.

VI. Fabrik- og Industrianlæg.

I medfølgende Tabel No. 2 er meddelt Opgave over de ved Udgangen af 1875 i Amtets Landdistrikt værende industrielle Anlæg, indeholdende Uddrag af de i Henhold til Cirkulære af 24de Januar 1876 fra det Kongelige Departement for det Indre indhentede Forklaringer og senere modtagne nærmere Oplysninger om samme. Foruden Sagbrug, som ovenfor ere anmeldte, og Kornmøller, ved hvilke der væsentlig kun foregaar Formaling af, hvad der inden Distriktet tiltrænges, sees disse Anlæg at være følgende:

4 Brændevinsbrænderier, med 3 af hvilke der er forbundet Destillationer,
5 Malterier, af hvilke 1 i Forbindelse med de 4 Brændevinsbrænderier,
2 Glasværk,
1 Pottemageri,
15 Teglværk,
1 Stampe- og Benmølle og
3 Kalkbrænderier, det ene i Forbindelse med Teglværk — Strømmen.

Ifølge Opgave fra vedkommende Overkontrollør har Tilvirkningen ved Brændevinsbrænderierne og de med disse forbundne Malterier i Terminen $18^{74}/_{75}$ udgjort Følgende:

Brænderier og Malterier.	Potter Brændevin à 50 % Styrke.	Støbsat Korn, 180 ℔ = 1 Tønde.
		℔
paa By i Størdalen, Eier K. Løken .	419,525	158,760
„ Vinje i Mosviken, Eier B. Jenssen	334,066	153,072
„ Sundnæs i Inderøen, Eier H. Løchen	383,827	218,614
„ By i Egge, Eier J. Gram . . .	44,222	37,685

Brænderiet paa Sundnæs har ikke været i Drift siden 30te April 1875, og paa By i Egge blev Brænderiet paa Grund af Udbedringer lukket den 2den Januar og Malteriet 21de Januar 1875, uden at Driften i samme Aar blev gjenoptaget.

Ved det 5te Malteri — paa Værdalsøren — udgjorde Produktionen i 1875: 13,544 ℔; i 1874 var det ikke i Drift.

Af de tvende Glasværk ligger det ene, anlagt i 1808, paa Gaarden Aasnæs ved Lyngenfjord i den nordligste Del af Beitstadens Herred, det andet, anlagt i 1873, paa Gaarden Bjørum i Namsos Herred lige ved Ladestedet. Ved det første er Produktionen for 1875 opgivet til: 717,465 Flasker, 315,000 Medicinglas og 122,493 Glaskavl; ved det andet til: 53,948 Garnkavl, 4,717 Linkavl, 534 Bojer, 196 Træler, 909 Flasker, 156 Melkefade, 65 Syltekrukker og 60 Jagtflasker.

Produktionen ved Pottemageriet i Nedre Størdalen er opgivet til en Bruttoværdi af 4,800 Kroner.

Ved Teglværkerne er opgivet i 1875 at være tilvirket 222,550 Stykker Drænsrør og noget over 1,600,000 Stykker Tag- og Mursten.

VII. Binæringer.

Blandt Binæringer er det især Handelsvirksomhed, som synes at falde i Befolkningens Smag, og Loven af 26de Mai 1866 om Udvidelse af Handelsfriheden paa Landet bevirkede snart en stærk Forøgelse i Antallet af Landhandlere, som allerede i forrige Femaar steg fra 96 til 154. At det i sidste Femaar fremdeles er betydeligt forøget, sees af nedenstaaende Opgave over samme ved Udgangen af hvert af Aarene 1870 og 1875:

Fogderi.	Landhandlere:	
	Ved Udgangen af 1870.	Ved Udgangen af 1875.
Stør- og Værdalen. .	51	63
Inderøen	45	55
Namdalen	58	78
Hele Amtet	154	196

Hertil kommer endvidere 9 saakaldte Forbrugsforeninger, nemlig 2 i Inderøens Herred og 1 i hvert af følgende Herreder: Meraker, Frosten, Ytterøen, Beitstaden, Lierne, Grong og Overhalden. Af disse Foreninger er 1 paa Inderøen og 1 paa Ytterøen stiftet i 1870, de øvrige i Løbet af sidste Femaar. Med Undtagelse af Foreningen paa Ytterøen, hvorfor Opgave herover ikke er modtaget, talte de ved Udgangen af 1875 tilsammen 794 Medlemmer og havde i samme Aar havt en Omsætning af i det Hele omkring 150,000 Kr. Med Landhandlerier maa Amtet saaledes antages for at være tilstrækkeligt, maaske mere end tilstrækkeligt, forsynet.

Søgningen til de 2 aarlige Markeder — paa Nærø i Nærø Herred, og paa Mælen i Overhaldens Herred — har omtrent været den samme som i forrige Femaar. Antallet af de Handlende, som have erlagt Afgift i Henhold til Lov af 20de August 1842, udgjorde:

Aar.	paa Nærø.	paa Mælen.
1871	66	41
1872	61	51
1873	56	53
1874	68	54
1875	69	58

eller gjennemsnitligt respektive 64 og 51 aarlig mod i foregaaende Femaar respektive 63 og 51. Ogsaa til de 2 Mar-

keder i Levanger By antages Søgningen fra Landdistriktet omtrent at have været den samme som i de nærmest foregaaende Aar.

Over de i Amtets Landdistrikt ved Udgangen af 1875 hjemmehørende Seilfartøier af 3 Kommercelæsters Drægtighed og derover og deres Besætninger, Førere iberegnede, meddeles efter de af Lensmændene indgivne Fortegnelser følgende Opgave:

Fogderi.	Antal.	Drægtighed.		Besætning.
		Kom.-Læster.	Tønder for umaaltes Vedkommende.	
Stør- og Værdalen	52	244	5,695	152
Inderøen . . .	106	2,069½	3,480	523
Namdalen . . .	53	777½	1,790	233
Hele Amtet	211	3,091	10,965	908

Sammenholdes denne Opgave med en tilsvarende i forrige Femaarsberetning, sees det, at Fartøiernes Antal og Drægtighed er gaaet noget nedad i Stør- og Værdalens og opad i Namdalens Fogderi, men forøvrigt gjennemsnitligt har holdt sig temmelig uforandret. Fartøierne sysselsættes hovedsageligt ved Fragtfart paa de nordenfor liggende Amter, dels til de derværende aarlige Markeder, men fornemmelig under de sammesteds foregaaende større Fiskerier, hvor de i det Hele taget antages at have havt god Fortjeneste i det sidste Femaar, ligeledes til lignende Fart under Fiskerierne i de throndhjemske Amter. Omkring et Snes mindre Fartøier — Jægter og Storbaade — har stadigt været anvendt til Udførsel af Skifer, Teglsten, Planker og Brænde m. V. fra Størdalen til Throndhjem og tildels til Christianssund, ligesom flere saadanne Fartøier ogsaa ere benyttede til Transport af Brænde til Throndhjem fra Leksvikens, Aasens, Mosviken og Værrans og Beitstadens Herreder.

De i Amtet hjemmehørende Dampskibe „Indherred", „Kong Oscar" og „Nea", som i 1870 fore i faste Ruter paa Throndhjemsfjorden mellem Throndhjem og Indherred, have i Femaaret fortsat denne Fart, det førstnævnte dog kun til i Aaret 1872, da det, efterat Statsbidrag til samme var bortfaldt, blev solgt og dets Interessentskab opløst. Den af „Indherred" opgivne Rute blev derefter overtaget af et i Throndhjem hjemmehørende Dampskib „Nidaros", som imidlertid efter en kortere Tids Forløb igjen blev trukket ud af samme. Denne Fart, som tidligere maatte opretholdes ved Tilskud af Statskassen, skal i de senere Aar have vist sig lønnende. Dampskibsfart paa Fjordene i Namdalen har fremdeles været besørget af det i Ladestedet Namsos hjemmehørende Fartøi „Namsen".

I sidste Femaar er af Interessentskaber inden Amtet anskaffet Dampskibene „Størdal" og „Diana", af hvilke det første har været anbragt i Fart mellem Throndhjem og Størdalen, det andet paa Snaasenvandet, hvor det siden 1874 har været tilstaaet et Statsbidrag af 200 Spd. aarlig.

Ved Kjørsel af Sild og andre Fiskevarer, Salt, Kolonialvarer m. V. fra Levanger By og Dampskibsanløbsstedet Skaanæs i Levanger Herred til Jæmteland, og af Planker fra det derværende Anjanfors Brug tilbage til Levanger have Indvaanere ikke blot af Værdalen, men ogsaa af Levanger og Skogns Herreder havt en lønnende Virksomhed, da Mængden af de transporterede Varer har været stor, og Priserne overordentlig høie. Til Anvendelse ved denne Godstransport blev efter dertil erhvervet naadigst Tilladelse i 1875 anstillet Forsøg med et af en Privatmand anskaffet Landeveislokomotiv, men dette Forsøg mislykkedes, da det, uagtet en for Øiemedet foretaget Udbedring af Veien, hvortil af Storthinget i 1874 var bevilget et Beløb af 3000 Spd., viste sig, at den paa enkelte Steder fremdeles manglede den for den tunge Lokomotivdrift fornødne Fasthed. Efter en foretaget yderligere Udbedring af Veien, hvortil blev bevilget et Beløb af 700 Spd., er Forsøget ikke gjentaget. Ogsaa mellem Størdalshalsen i Nedre Størdalen og Selbo Kobberværk i Meraker, mellem Stenkjær og Dampskibsanløbsstedet Sunde ved Snaasenvandets vestre Ende, og mellem Namsos og Grong foregaar ikke ubetydelig Godstransport, hvoraf de Færdselslinierne tilstødende Distrikter have adskillig Bifortjeneste. I Skovbygderne og de de tømmerførende Vasdrag tilstødende Herreder har saavel Tømmerhugst som Flødning efter Indtrædelsen af de høie Arbeidspriser givet meget god Fortjeneste.

Skibsbyggeriet har fremdeles været indskrænket til Bygning af nogle Jægter og andre Smaafartøier, og Baadbyggeriet som før kun været temmelig ubetydeligt. Fornemmelig i de skovbare Fiskeridistrikter i Namdalen har der saaledes ogsaa i sidste Femaar været indkjøbt mange Baade andetstedsfra, især fra Nordland og fra Kolvereid, der nok er det eneste Herred her i Amtet, hvor der bygges Baade, som afsættes udenfor Herredet.

Med de vigtigere Haandværk ere ifølge de derover meddelte Opgaver alene Leksvikens, Værdalens, Sparboens, Beitstadens og Snaasens Herreder tilstrækkeligt forsynede, de øvrige i mere og mindre Grad utilstrækkeligt, fornemmelig Liernes Herred og Namdalens Kystdistrikt. De Haandværkere, som især synes at savnes, ere: Smede, Tømmermænd, Malere, Murere, Hjul- og Sadelmagere. Af dygtigere Haandværkere findes forøvrigt kun faa i Amtets Landdistrikt, og naar der tiltrænges finere Arbeider, bestilles disse derfor gjerne fra Byerne. Af Haandværksfrembringelser, der afsættes udenfor de Herreder, hvor de arbeides, men hvoraf en Del vel nærmest skyldes Husflid, nævnes: Haandtærskemaskiner, Kastemaskiner, Hakkelsemaskiner og Bødkerarbeide fra Leksviken, Skotøi og Spinderokke fra Frosten, tomme Tønder fra

Værdalen og fra Værran af Mosviken og Værrans Herred, forfærdigede Klæder, saasom Trøier, Benklæder, Veste af Vadmel og Fabriktøier, der afhændes dels ved de nordlandske Markeder, dels under Vinterfisket i Lofoten, fra Snaasen, Skrædder-, Skomager- og Bødkerarbeide fra Grong, Skotøi, Klæder og Tønder fra Overhalden og Tønder fra Namsos.

Husfliden har staaet paa samme Trin som før, hvilket for den mandlige Befolknings Vedkommende maa betegnes som meget lavt, idet denne dens Virksomhed næsten udelukkende er indskrænket til Forfærdigelse til eget Brug af de simpleste Husgeraad og Gaardsredskaber samt af Fiskeredskaber. Kun i de Herreder, hvor den ogsaa omfatter Forfærdigelse af Tønder, og blandt hvilke særligen maa nævnes Overhalden og Namsos, antages den for dette Arbeides Vedkommende at have gjort og fremdeles at ville gjøre Fremgang. Gjenstande for den kvindelige Husflid ere Spinding og Vævning af Vadmel og andre Uldstoffe samt af Lin- og Bomuldslærreder, hvoraf der, undtagen i Namdalens Kystdistrikt, i det Hele taget tilvirkes, hvad der tiltrænges til eget Forbrug, og i flere Herreder ogsaa Adskilligt til Salg. Blandt disse fortjene især at nævnes Hegre, Beitstaden, Snaasen og Overhalden. En større Del af hvad der afhændes oparbeides først til Klæder, som væsentlig gaar til de nordenfor værende Amter. I de Herreder, hvor der haves for eget Forbrug tilstrækkelig Forsyning af hjemmevirkede Klædningsstoffe, benyttes vistnok ogsaa udenlandske, fornemmelig Bomuldstøier, men dog ikke i nogen betydelig Mængde. Husflidsforeninger have hidtil ikke været oprettede; derimod er der i 1875 i Hegre og Nedre Størdalen gjort en Begyndelse med Husflidsskoler, underholdte ved Bidrag af Kommunerne. I førstnævnte Herred blev afholdt 2 Kursus, hvert paa 8 Uger med 1 Lærer og omtrent 20 Elever, i sidstnævnte 1 Kursus ligeledes paa 8 Uger og med 1 Lærer og 34 Elever. Undervisningsgjenstandene vare Løvsagning og Snedkring, og Udstillinger afholdtes efter endte Kursus.

Foruden Elg, hvis Antal antages ogsaa i de sidste Aar at være tiltaget, findes af madnyttigt Vildt Tiur, Aarfugl, Ryper, Hjerper og Harer, men Jagten efter dette har kun været af ringe Betydning. Det Samme gjælder Indsamlingen af Dun fra Dunværene, uagtet Antallet af Edderfugl snarere er tiltaget end aftaget, og Dunpriserne ere naaede op til Kr. 9.60 pr. Mark renset Dun. Overtrædelser af de de forskjellige Vildtsorter gjældende Fredningsbestemmelser antages ikke hyppigt at forekomme. Over de i Femaaret dræbte Rovdyr, for hvilke der i Femaaret er betalt Præmie, meddeles følgende Opgave:

Fogderi.	Bjørne.	Ulve.	Jerve.	Gauper.	Ørne.	Hønsehøge.
Stør- og Værdalen	11	3	28	18	227	424
Inderøen	16	12	39	3	114	567
Namdalen	24	5	42	21	416	325
Hele Amtet	51	20	109	42	757	1,316

Af Kirsebær, Ribs, Stikkelsbær og Solbær avles Adskilligt paa Frosten, men forøvrigt er Frugtavl, Havedyrkning og Bærsamling her i Amtet ikke Binæringer af nogen Betydning og heller ikke gives her andre saadanne, som ikke ovenfor ere omhandlede.

VIII. Om Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Over thinglæste og aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme, over afhændede faste Eiendomme og over afholdte Udpantnings- og Exekutionsforretningers samt Tvangsauktioners Antal og Beløb vedlægges under No. 3, 4, 5, 6 og 7 de sædvanlige Tabeller, efter hvilke og tilsvarende tidligere meddeles følgende statistiske Data:

Fogderi.	De i Femaaret thinglæste og aflæste Pantedokumenters		Pantegjældens Forringelse.
	Antal.	Beløb i Kroner.	Kroner.
Stør- og Værdalen	thinglæste 750 aflæste 655	1,635,124 1,272,980	362,144
Inderøen . . , ...	thinglæste 469 aflæste 466	895,912 713,764	182,148
Namdalen	thinglæste 342 aflæste 386	393,224 364,464	28,760

For hele Amtet har Pantegjældens Forøgelse altsaa udgjort 573,052 Kroner, medens den i det nærmest foregaaende Femaar udgjorde 1,048,412 Kroner og i Femaaret 1865 henimod 2,000,000 Kroner.

Af faste Eiendomme ere afhændede:

i Stør- og Værdals Fogderi	509	for et samlet Beløb af	Kr.	2,024,160
i Inderøens do.	380	- - „ — -	„	1,340,932
i Namdalens do.	423	- - „ — -	„	887,200
Tilsammen	1,312	for et samlet Beløb af	Kr.	4,252,292
Det tilsvarende Beløb i forrige Femaar			„	3,015,028

De afholdte Exekutions- og Udpantningsforretningers Antal og Beløb have udgjort:

i Stør- og Værdals Fogderi	7,096	for et samlet Beløb af	Kr.	237,916
i Inderøens do.	3,358	- - „ — -	„	285,816
i Namdalens do.	3,715	- - „ — -	„	144,096
Tilsammen	14,169	for et samlet Beløb af	Kr.	667,828
der sammenholdt med det tilsvarende Beløb i forrige Femaar			„	1,041,736
		viser et Beløb af	Kr.	373,908

i Favør af sidste Femaar.

Af Tvangsauktioner ere afholdte:

i Stør- og Værdals Fogderi	62	for et samlet Beløb af	Kr.	67,000
i Inderøens do.	38	- - „ — -	„	70,776
i Namdalens do.	88	- - „ — -	„	60,420
Tilsammen	188	for et samlet Beløb af	Kr.	198,196
der sammenholdt med det tilsvarende Beløb i forrige Femaar			„	448,836
		viser i Favør af sidste Femaar et Beløb af	Kr.	250,640

At den økonomiske Tilstand, som i Sextiaarene var i en saa beklagelig Tilbagegang, i ikke ringe Grad har bedret sig i sidste Femaar, fremgaar ikke blot af foranstaaende Opgaver, men ogsaa paa enkelt Undtagelse nær (Fjeldbygden Lierne, hvor hensynsløse Skovsalg og misligt Stel iøvrigt skal have bevirket Tilbagegang) af alle de andre Tilstanden vedrørende Meddelelser, som i Anledning af nærværende Beretning ere modtagne, og synes ogsaa ligefrem begrundet i de for Landmanden jævnt gode Aaringer, heldige Fiskerier, hvoriblandt det overordentligt rige Sildefiske i 1875, høie Priser ikke blot paa Jordbrugets og Fædriftens Frembringelser, men fornemmelig paa Skovprodukter af alle Slags, og derhos let Adgang til at erholde Arbeide, som er betalt med høiere Priser end nogensinde tidligere. Tilstanden i Femaaret har saaledes i det Hele taget været tilfredsstillende, hvilket ogsaa er kommet tilsyne paa mange Maader, dels gjennem den Beredvillighed, hvormed Kommunerne have bevilget, hvad de have tiltrængt til væsentlige Forbedringer af deres Kommunikationsvæsen, Skolevæsen m. V., og den Lethed, hvormed de synes at have baaret de hermed forbundne forholdsvis ikke ubetydelige Udgifter, dels igjennem de Forbedringer i Jordbrugenes Drift og Bebyggelse, som mangesteds ere foretagne, og tildels ogsaa et forbedret Stel i det daglige Liv forøvrigt. Hvad der har været og formentlig ogsaa i en længere Fremtid vil blive en væsentlig Hindring for en raskere Udvikling i denne Retning, er de store Vanskeligheder, hvormed det, som ovenfor berørt, har været forbundet at erholde Tjenestetyende og Dagarbeidere, hvilket har medført et meget føleligt Savn for de Mange, som ikke have havt Anledning til i det Væsentlige at besørge deres Drift udført ved Hjælp af den hjemmeværende Families egne Lemmer. Som Følge af de bedre Tider ere i Femaaret ogsaa Priserne paa de faste Eiendomme stegne adskilligt, ligesom saadanne Eiendomme kun sjeldnere have været tilfals.

Af det allerede Anførte fremgaar, at det ikke mindst er Arbeiderklassen, derunder indbefattet saavel Husmænd som faste Tjenere og Dagarbeidere, som har nydt godt af de gode Tider. At dette er Tilfældet, vil ogsaa sees ved at sammenholde en i forrige Femaarsberetning indtagen Opgave over denne Klasses Lønningsforholde med nedenstaaende dertil svarende for Aaret 1875:

For Husmænd Dagløn paa egen Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdals Fogderi fra Kr. 1,20 til Kr. 1,33, i Inderøens Fogderi fra Kr. 1,20 til Kr. 1,60, i Namdalens Fogderi fra Kr. 1,47 til Kr. 3,00;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,93 til Kr. 1,20, i Inderøen fra Kr. 0,80 til Kr. 1,20, i Namdalen fra Kr. 1,20 til Kr. 2,20.

paa Husbondens Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,40 til Kr. 0,80, i Inderøen fra Kr. 0,40 til Kr. 1,00, i Namdalen fra Kr. 0,53 til Kr. 2,00;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,27 til Kr. 0,53, i Inderøen fra Kr. 0,27 til Kr. 0,53, i Namdalen fra Kr. 0,40 til Kr. 1,20.

Andre Arbeideres Dagløn paa egen Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdalen fra Kr. 1,60 til Kr. 2,00, i Inderøen fra Kr. 1,33 til Kr. 2,00, i Namdalen fra Kr. 2,00 til Kr. 3,20.

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra Kr. 1,20 til Kr. 1,60, i Inderøen fra Kr. 1,07 til Kr. 1,60, i Namdalen fra Kr. 1,33 til Kr. 2,20;

paa Husbondens Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,80 til Kr. 1,60, i Inderøen fra Kr. 0,80 til Kr. 1,33, i Namdalen fra Kr. 1,33 til Kr. 2,00;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,53 til Kr. 0,80, i Inderøen fra Kr. 0,53 til Kr. 0,80, i Namdalen fra Kr. 0,67 til Kr. 1,20.

Kvindelige Arbeideres Dagløn paa egen Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdalen Kr. 1,20, i Inderøen fra Kr. 0,80 til Kr. 1,07, i Namdalen fra Kr. 1,00 til Kr. 1,60;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,80 til Kr. 1,00, i Inderøen fra Kr. 0,67 til 0,80, i Namdalen fra Kr. 0,80 til Kr. 1,33;

paa Husbondens Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,53 til Kr. 0,80, i Inderøen fra Kr. 0,40 til Kr. 0,53, i Namdalen fra Kr. 0,40 til Kr. 0,80;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra Kr. 0,27 til Kr. 0,53, i Inderøen fra Kr. 0,20 til Kr. 0,40, i Namdalen fra Kr. 0,33 til Kr. 0,53.

Sædvanlig Aarsløn for en Tjenestekarl, Kosten uberegnet, er opgivet saaledes: i Stør og Værdalen fra 144 til 200 Kroner, i Inderøen fra 120 til 200 Kroner, i Namdalen fra 160 til 240 Kroner; — for en Tjenestepige i Stør- og Værdalen fra 60 til 80 Kroner, i Inderøen fra 48 til 80 Kroner, i Namdalen fra 60 til 96 Kroner. For saakaldte Raadskarle paa større Brug har Aarslønnen gaaet op lige til 300 à 400 Kroner.

Sammenligningen viser overalt en betydelig Forøgelse, ligetil 50 % og derover.

Uagtet de ret gode, ialfald tilfredsstillende, økonomiske Vilkaar ved Femaarets Udgang, findes her dog af større Formuer paa enkelt Haand kun meget faa. Efter modtagne Opgaver vedkommende Ligningsansættelser for Aaret 1876 udgjorde inden hvert Herred det samlede Antal Skatteydere, iberegnet de, der betale personlig Skat, og Antallet af indenbygds Skatteydere, lignede efter en Næring af 2000 Kr. og derover og efter en Formue af 20,000 Kr. og derover, følgende:

Fogderi og Herred.	Samlet Antal Skatteydere.	Lignede efter en Næring af 2,000 Kroner eller derover.	Lignede efter en Formue af 20,000 Kroner eller derover.
Stør- og Værdalens Fogderi.			
Meraker	302	6	1
Hegre	1,100	6	14
Nedre Størdalen . .	1,362	12	17
Leksviken	1,071	26	2
Frosten	799	12	2
Aasen	359	1	3
Skogn	1,519	8	6
Levanger	667	15	13
Værdalen	2,262	40	10
Inderøens Fogderi.			
Ytterøen	451	2	-
Mosviken og Værran .	1,115	1	2
Inderøen	2,141	17	3
Sparbo	622	24	13
Egge	279	5	3
Stod	974	1	-
Beitstaden	1,503	11	4
Snaasen	636	12	2
Lierne	426	2	-
Namdalens Fogderi.			
Grong	1,255	2	2
Overhalden	1,667	3	1
Namsos	781	16	6
Fosnæs	828	15	-
Fladanger	609	4	-
Nærø	524	6	4
Vigten	536	11	3
Kolvereid	590	7	2
Lekø	347	6	2

At Livsopholdet i det Hele taget i det sidste Femaar er blevet adskilligt dyrere, end det tidligere har været, er formentlig en ligefrem Følge af den stedfundne Forbedring af Befolkningens Indtægter, hvoraf meget ogsaa er medgaaet til en overflødigere Levemaade, end man tidligere har været tilvant. Navnligen gjælder dette Arbeiderklassen, baade Dagarbeidere og Tjenestetyende, hvis Fordringer til Livet have været i stærkt Stigende baade med Hensyn til Underholdning og Beklædning, og af hvis ofte rigelige Fortjeneste der saaledes i Almindelighed kun er blevet Lidet tilovers til en varigere Forbedring af deres økonomiske Stilling. Blandt Arbeiderklassen har dette fornemmelig været Tilfældet med yngre Mennesker, der have deltaget i de større Fiskerier, helst som Fiskere ved det vistnok hazardøse, men til sine Tider ogsaa meget fordelagtige Notebrug, og hvis Udbytte

af denne Bedrift ofte er sat overstyr ved Drik og Svir i Forening med andet letsindigt Levnet, og derhos har givet dem Afsmag for al nyttig Virksomhed, som medfører strengere Arbeide, ringere Fortjeneste og mindre Frihed end Fiskeribedriften. Med Hensyn til Ædruelighedstilstanden blandt den øvrige Del af Befolkningen lyde de derom modtagne Meddelelser noget forskjelligt; i nogle Herreder vil man vide, at den fremdeles har været i Fremgang, i andre i Tilbagegang. Efter min Mening indtager den omtrent det samme i det Hele taget tilfredsstillende Standpunkt som i forrige Femaar, kun at Beruselser under Byreiser have været noget hyppigere, end Tilfældet var, medens Tiderne vare knappere. Kaffedrik, som længe har været en almindelig daglig Nydelse, og som indtager en fremtrædende Plads ved Udøvelsen af Gjæstfrihed, der af Almuen her fremdeles holdes i Agt og Ære, har vel snarere tiltaget end aftaget. Udenfor hvad ovenfor i saa Henseende er berørt, antages der ikke at være Grund til at klage over tiltagende Luxus eller Overdaadighed i Liv og Levnet her i Amtet.

De offentlige Sagers Antal har i samtlige Jurisdiktioner været lidet, og kun en enkelt i høi Grad grov Forbrydelse — Mord — har været Gjenstand for Paatale, som imidlertid ledede til Frifindelse. De øvrige Sager have væsentligt angaaet mindre Tyverier, Løsagtighedsforbrydelser og Overfald. Løsagtighed har fremdeles været en gjængs Udyd her i Amtet. Af Resolutioner om Opfostringsbidrag er udfærdiget 54 i 1871, 86 i 1872, 55 i 1873, 48 i 1874 og 51 i 1875, tilsammen 294 mod 441 i forrige Femaar. Nedgangen i Antallet er vel nærmest at tilskrive den Omstændighed, at vedkommende Barnefædre have havt lettere for at klare for sig i Mindelighed, end Tilfældet tidligere har været.

Antallet af private Sager har ogsaa været lidet.

Af Fængsler havdes de samme som ved Udgangen af forrige Femaar, nemlig et Amtsdistriktsfængsel i hver af de 3 Byer og et Hjælpefængsel i Nedre Størdalen, hvilket har vist sig at være tilstrækkeligt.

Om Udgifterne til Fattigvæsenet ere stegne eller faldne, har jeg ikke havt Anledning til nærmere at forvisse mig, men jeg er tilbøielig til at antage, at de helst ere faldne. Skulde dette alligevel ikke være Tilfældet, maa det hovedsageligt være at tilskrive Livsopholdets Fordyrelse. For at søge disse Udgifter indskrænkede har man i Femaaret i Inderøens, Værdalens og Grongs Herreder foretaget Deling af Fattigdistrikterne i mindre Kredse overensstemmende med § 14 i Loven om Fattigvæsenet paa Landet, en Foranstaltning, som vides ialfald i førstnævnte Herred at have vist sig heldig. Det i Nedre Størdalen i 1867 oprettede Fattigarbeidshus i Forbindelse med Tvangsarbeidsanstalt er igjen nedlagt fra 1ste Januar 1875, efterat Herredsstyrelsen var kommet til det Resultat, at det ialfald i økonomisk Henseende ikke svarte Regning. Nogen anden saadan Anstalt har man ikke havt her i Amtet.

Ved de 2de herværende Amtssygehuse har Antallet af de Behandlede været følgende:

	Ved Sygehuset i Skogn:		Ved Sygehuset i Namdalen:	
1871	236, hvoraf døde	14.	113, hvoraf døde	5.
1872	247, — —	9.	188, — —	16.
1873	249, — —	13.	238, — —	6.
1874	246, — —	13.	239, — —	12.
1875	239, — —	19.	239, — —	12.
Tils.	1,217, hvoraf døde	68.	1,017, hvoraf døde	51;

ved begge Sygehuse altsaa 2,234, hvoraf 119 døde. Antallet i forrige Femaar var 2,208, hvoraf 131 døde. Liggedagenes Antal, som i Femaaret 1866—1870 udgjorde ved Sygehuset i Skogn 60,250 og ved Sygehuset i Namdalen 40,949, tilsammen 101,199, har i sidste Femaar udgjort ved det førstnævnte Sygehus 54,335, ved det sidstnævnte 32,896, tilsammen 87,231, altsaa i dette 13,968 færre end i hint. I de sidste 10 Aar, beregnede efter Regnskabsaarene fra 1ste Juni 1866 til 31te Mai 1876, have Amtskommunens Udgifter til Sygehusene og Sygevæsenet iøvrigt — Sindssygevæsenet derunder ikke indbefattet — udgjort følgende:

1866	23,016 Kr.	1871	15,108 Kr.
1867	21,816 -	1872	16,024 -
1868	23,804 -	1873	15,776 -
1869	20,288 -	1874	15,128 -
1870	17,340 -	1875	14,360 -
Tilsammen	106,264 Kr.		76,396 Kr.

altsaa 29,868 Kr. mindre i det sidste end i det næstforegaaende Femaar. For nogen Del er jo denne Nedgang i Udgifterne at tilskrive den ovenfor anførte Nedgang i Liggedagenes Antal ved de to Sygehuse, men skyldes dog væsentligen de af Amtsformandskabet i 1870 i Sygehusenes reglementariske Bestemmelser vedtagne Forandringer, som traadte i Kraft 1ste Januar 1871.

Over Antallet af Sindssyge, som have været forpleiede med Bidrag af Amtskommunen — $^4/_5$ —, meddeles følgende Opgave:

Herred, hvori hjemmehørende.	Behandlede i Asyl.					I Privatforpleining.				
	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Meraker	1	2	2	1	1	2	2	3	4	3
Hegre	1	„	3	2	3	4	3	3	4	4
Nedre Størdalen	1	„	3	3	2	8	10	9	8	8
Leksviken	4	3	3	3	2	8	11	11	8	8
Frosten	„	1	2	1	„	8	7	7	7	7
Aasen	„	„	„	„	„	3	3	2	2	1
Skogn	1	1	1	2	3	3	3	5	4	3
Levanger	„	1	2	1	„	1	1	1	1	1
Værdalen	2	4	4	6	4	7	6	5	5	8
Stør- og Værdals Fogderi	10	12	20	19	15	44	46	46	43	43
Ytterøen	1	2	„	1	„	1	1	1	1	1
Mosviken og Værran	„	1	3	3	4	4	5	6	5	4
Inderøen	5	8	5	6	7	6	6	6	6	6
Sparbo	1	1	2	1	1	6	7	6	5	5
Egge	1	1	„	„	„	2	2	2	2	3
Stod	„	„	„	„	„	3	3	4	4	4
Beitstaden	„	1	„	1	3	5	6	7	6	7
Snaasen	1	2	2	2	2	11	9	7	7	5
Lierne	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Inderøens Fogderi	9	16	12	14	17	38	39	39	36	35
Grong	1	1	1	„	2	6	6	5	6	5
Overhalden	„	1	1	1	1	6	5	3	3	3
Namsos	„	„	„	„	„	1	3	3	3	3
Fosnæs	„	1	2	2	2	„	„	„	„	1
Fladanger	1	„	„	„	„	2	2	1	1	1
Nærø	„	1	2	1	1	2	2	„	„	„
Vigten	„	1	1	2	2	2	2	„	„	„
Kolvereid	„	„	„	„	„	1	4	4	4	3
Lekø	2	„	„	1	1	1	2	4	3	3
Namdals Fogderi	4	5	7	7	9	21	26	20	20	19
I hele Amtet	23	33	39	40	41	103	111	105	99	97

Ved denne Opgave bemærkes, at nogle af de Asylbehandlede i samme Aar ogsaa have været anbragte i Privatforpleining, men i saa Fald alene ere anførte i Rubrikken for de Førstnævnte.

Amtskommunens Sindssygevæsenet vedkommende Udgifter, opførte efter de hvert Aars 31te Mai afsluttede Regnskaber, have udgjort i

1866	10,996 Kr.	1871	15,072 Kr.
1867	15,244 „	1872	16,712 „
1868	14,976 „	1873	18,728 „
1869	17,148 „	1874	18,036 „
1870	14,828 „	1875	20,988 „
Tilsammen	73,192 Kr.	Tilsammen	89,536 Kr.

Udgifternes sukcessive Forøgelse hidrører dels fra den hyppigere Anvendelse af den kostbarere Asylbehandling, dels fra større Fordringer end tidligere fra deres Side, som i de senere Aar have modtaget Sindssyge til Privatforpleining.

I 1873 hjemsøgtes Ytterøen af en heftig Epidemi af Skarlagensfeber og Vigten af en meget ondartet typhus exanthematicus, i Anledning af hvilke Sygdomme der ved Bidrag af Statskassen blev besørget extraordinær Lægehjælp, og i Aarene 1874 og 1875 forekom i flere af Indherreds Bygder ikke faa Tilfælde af en meget voldsom og farlig Sygdom, som af Almuen benævnes Hjernefeber, af Lægerne Cerebrospinalmeningitis. Forøvrigt maa Sundhedstilstanden i det Store taget siges at have været god.

I Amtets medicinale Inddeling er ingen Forandring

foregaaet siden Grongs Lægedistrikts Oprettelse i 1868. Antallet af Jordemoderbestillinger ved Udgangen af 1875 udgjorde 31, af hvilke flere jævnlig have været vakante, idet der ikke har været Adgang til at faa oplært saa mange Jordemødre, som Distriktet har tiltrængt.

Paa Amtets Matrikulskyld, som i 1875 udgjorde 12,656 Daler 75 Skilling, er til Bestridelse af Amtskommunens Udgifter udlignet pr. Skylddaler Kr. 8,00 i 1871, Kr. 7,20 i 1872, Kr. 7,20 i 1873, Kr. 8,00 i 1874 og Kr. 8,00 i 1875, deri indbefattet til Veivæsenet 28,000 Kroner i 1871, 28,000 Kroner i 1872, 40,000 Kroner i 1873, 44,000 Kroner i 1874 og 48,000 Kroner i 1875. Foruden resterende Bidrag til af Storthinget bevilgede Veianlæg paahvilede der ikke Amtskommunen ved Femaarets Udgang anden Gjæld end ifølge Obligation af 13de Januar 1862 for Laan til Distriktsfængslernes Opførelse resterende 17,440 Kr.

Amtskommunens Tab ved den i 1872 i Inderøens Fogedkasse opdagede Kassemangel udgjorde 3,197 Spd. 44½ Sk., som nu er ført til endelig Udgift i Regnskaberne.

Folkemængden i Amtets Landdistrikt, som ved Udgangen af 1865 udgjorde 79,133, sees ved sidste Folketælling at være gaaet ned til 77,971. Nedgangen hidrører væsentlig fra en større Udvandring til Amerika i Slutningen af Sekstiaarene og Begyndelsen af Syvtiaarene, som senere igjen er betydeligt aftaget.

Ifølge Kongelige Resolutioner af 22de Marts og 22de November 1873, ere fra 1ste Januar 1874 Øvre Størdalens og Snaasens Herreder delte, det første i Hegre og Meraker, det andet i Snaasens og Liernes Herreder, og fra 1ste Januar 1875 er Lekø Herred af det forrige Kolvereid og Lekø Overformynderidistrikt overgaaet til et eget saadant. Efter de stedfundne Delinger udgjør Amtet nu 27 Herreder. Thinglagsdelingen var ved Femaarets Udgang fremdeles som før.

I Femaaret er oprettet 3 nye Postaabnerier, nemlig i Stranden i Leksvikens Herred, i Ekne i Skogns Herred og i Fladangers Herred, men ingen Forandring foregaaet i Telegrafvæsenets Ordning.

Nogle Skydsstationer, som ei længer tiltrænges, ere ogsaa nedlagte i sidste Femaar, ved hvis Udgang fandtes følgende:

	Faste Stationer for Landskyds alene.	Tilsigelsesstationer for Landskyds alene.	Tilsigelsesstationer for Baadskyds alene.	Tilsigelsesstationer for Landskyds og Baadskyds tillige.
I Stør- og Værdals Fogd.	12	4	2	5
- Inderøens Fogderi .	3	11	3	5
- Namdalens Do. .	11	4	9	18
I hele Amtet	26	19	14	28

Under ovenanførte faste Stationer er indbefattet 1 saadan i hver af Amtets 3 Byer. Bestemmelsen i Skydsloven af 17de Juni 1869 om forhøiet Skydsbetaling ved faste Stationer var ved Femaarets Udgang endnu ikke kommet til Anvendelse her i Amtet.

Af Sparebanker er i Femaaret alene oprettet en, nemlig Sparbo og Egge Sparebank, som traadte i Virksomhed i 1873. Over de Kapitaler, som denne og de ældre Sparebanker havde under Forvaltning ved Udgangen af 1875, og de dem da tilhørende Fonds meddeles følgende Opgave:

		Kapital.	Fond.
		Kroner.	Kroner.
Størdalens	Sparebank	436,756	34,096
Leksvikens	do.	116,708	6,564
Frostens	do.	264,208	22,316
Aasens	do.	93,096	5,184
Levanger og Skogns	do.	780,372	83,504
Værdalens	do.	340,928	25,134
Ytterøens	do.	91,608	8,096
Inderøens	do.	271,744	14,116
Sparbo og Egge	do.	60,572	2,792
Stod og Stenkjærs	do.	1,038,088	60,808
Beitstadens	do.	112,072	7,508
Grongs	do.	114,164	4,756
Overhaldens	do.	197,632	18,780
Namsos eller Sævik	do.	902,440	97,204
Nærø	do.	113,840	6,156
Kolvereids	do.	93,960	5,108

Over Brandforsikrings- og andre Forsikringsindretninger ved Femaarets Udgang meddeles følgende Opgave:

Indretningens Navn.	I hvilket Herred.	Aar, i hvilket oprettet.	Samlet Forsikringssum 31te December 1875.	Heraf		
				Huse.	Løsøre.	Huse og Løsøre underet.
			Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
1. Brandforsikringsindretninger.						
Skogns, Aasens og Levanger Herreds	Skogn, Aasen og Levanger.	1834	2,180,000	1,940,000	240,000	„
NB. Indretningen for Løsøre	begyndt	1874			Avling.	
Størdalens	Meraker, Hegre, Nedre Størdalens Herreder samt Malvik Sogn af Strinden.	1838	2,435,060	2,114,600	320,460	„
Størdalens	Meraker, Hegre og Nedre Størdalen.	1866	765,080	„	765,080	„
Frostens	Frosten.	1837	644,068	644,068	„	„
Leksvikens.	Leksviken.	1844	429,804	429,804	„	„
Værdalens	Værdalen.	1832	988,800	„	„	988,800
Ytterøens	Ytterøens samt Mosviken og Værrans Herreder.	1842	959,276	„	„	959,276
Inderøens	Inderøen.	1845	1,006,240	844,016	162,224	„
Sparbo	Sparbo.	?	1,339,428	880,816	458,612	„
Forr, Egge og Følling	Egge og Stod undtagen Kvams Sogn.	1845	608,856	546,292	62,564	„
Kvam Sogns	Kvams Sogn af Stod.	1841	365,232	167,660	197,572	„
Snaasens	Snaasen.	1860	5,512	5,512	„	„
Beitstadens	Beitstaden.	1844	1,428,880	793,960	634,920	„
Grongs	Grong.	1861	1,654,988	449,788	„	1,205,200
Overhaldens	Overhalden.	1861	778,000	778,000	„	„
Namsos Herreds	Namsos.	1842	1,371,040	258,320	427,200	685,520
NB. Indretningen for Løsøre	begyndt	1874				
2. Andre Forsikringsindretninger.					Husdyr.	Fartøier og Baade.
Skogns, Levanger og Aasens Kreaturforsikringsindretning . .	Skogn, Levanger og Aasen.	1874	122,536		Kroner. 122,536	Kroner.
Værdalens do.	Værdalen.	1874	310,842		310,842	
Vuku do.	Værdalen.	1873	120,000		120,000	
Forr Sogns do.	Stod.	1873	48,588		48,588	
Sparbo Hesteforsikringsindretning	Sparbo.	1874	48,840		48,840	
Stods do.	Stod.	1874	95,940		95,940	
Indherreds Assuranceindretning for Fartøier	Værran.	1862	439,844			439,844

Efter Konference med Amtsveimesteren, i Forening med hvem jeg derunder har gjennemgaaet de af Lensmændene afgivne schematiske Forklaringer om Veivæsenets Tilstand ved Udgangen af 1875, meddeles herom følgende Opgaver:

I.

Fogderi.	Klassifikation.	Længde af Veie, paa hvilke kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Nettolast				
		indtil 6 Centner.	fra 6—10 Centner.	fra 10—14 Centner.	over 14 Centner.	Ialt.
Støre- og Værdalen . .	Hovedvei.	$2^{10}/_{16}$ Mil.	$3^{8}/_{16}$ Mil.	$10^{4}/_{16}$ Mil.	„	$16^{6}/_{16}$ Mil.
	Bygdevei.	$27^{6}/_{16}$ —	$10^{12}/_{16}$ —	„ —	„	$38^{2}/_{16}$ —
	Ridevei.	„ —	„ —	„ —	„	$7^{8}/_{16}$ —
Inderøen	Hovedvei.	$11^{4}/_{16}$ —	$3^{9}/_{16}$ —	„ —	„	$14^{13}/_{16}$ —
	Bygdevei.	$37^{9}/_{16}$ —	6 —	„ —	„	$43^{9}/_{16}$ —
	Ridevei.	„ —	„ —	„ —	„	$5^{8}/_{16}$ —
Namdalen	Hovedvei.	$5^{4}/_{16}$ —	$4^{10}/_{16}$ —	„ —	„	$9^{14}/_{16}$ —
	Bygdevei.	$32^{8}/_{16}$ —	$1^{4}/_{16}$ —	„ —	„	$33^{12}/_{16}$ —
	Ridevei.	„ —	„ —	„ —	„	1 —
I hele Amtet altsaa: $41^{1}/_{16}$ Mil Hovedvei, $115^{7}/_{16}$ Mil Bygdevei, 14 Mil Ridevei.						

II. Paa de vigtigste Færdselslinier have de gjennemsnitlige Transportomkostninger i 1875 udgjort:

Fogderi.	Sted, hvorfra.	Sted, hvortil.	Veilængde i Mil.	Pr. 1 Td. Korn.	Pr. 1 Td. Salt.	Pr. Centner andre tunge Varer.
				Kroner.	Kroner.	Kroner.
Støre- og Værdalen .	Levanger.	*) Skalstugan i Jæmteland.	6	2,80	4,00	1,00
	Levanger.	*) Mælen i Jæmteland.	$6^{7}/_{8}$	2,80	4,00	1,00
	Værdalsøren.	Skalstugan.	$5^{3}/_{8}$	2,40	3,20	0,80
	Værdalsøren.	Mælen.	$6^{1}/_{4}$	2,40	3,20	0,80
	Størdalshalsen.	Selbo Værk i Meraker.	$4^{1}/_{2}$	1,60	2,40	1,20
Inderøen	Stenkjær.	Dampskibsanløbsstedet Sunde ved Snaasenvandet.	1	0,53	0,67	0,20
	Overgaard. (Namdalseidet.)	Fosnæsstrand.	2	1,00	1,60	0,60
Namdalen	Namsos.	Aunfossen i Grong.	$7^{1}/_{8}$	4,00	4,70	2,35
	Namsos.	Sem i Snaasen.	$7^{1}/_{2}$	4,20	5,00	2,10
*) Anm. Skalstugan og Mælen ligge begge omtrent $^{3}/_{4}$ Mil fra Rigsgrændsen.						

Nogen Omklassifikation af Hoved- og Bygdeveie har ikke fundet Sted i Femaaret og heller ikke er der i samme foretaget noget nyt Anlæg af Hovedveie. Derimod er i Hovedveien mellem Throndhjem og Namsos med Bidrag af Rigets almindelige Veifond udført 2 større Omlægninger, nemlig i Forbordslierne i Nedre Størdalen i en Længde af 7,825 Alen og imellem Stenkjær og Fosnæsstranden i Beitstaden i en Længde af 30,907 Alen. Af disse Omlægninger blev den første i fuldført Stand afleveret til Vedligeholdelse af Distriktet 8de November 1871, den anden 13de November 1874. Videre er i 1872 under Bestyrelse af Amtsveimesteren i en Længde af 3,550 Alen fuldført en Omlægning mellem Kinderaas og Kultjern i Hovedveien over Snaasenheien, hvortil af Amtskommunen er bidraget 400 Spd., medens Arbeidet forøvrigt er udført ved Naturalarbeide og et mindre Pengebidrag af Snaasens Herred. En af Storthinget i 1874 bevilget Omlægning af Hovedveien mellem Kvam i Stods og Leraabro i Snaasens Herred paa Snaasenvandets Nordside blev paabegyndt samme Aars Høst, men er fremdeles ufuldført. Af Bygdeveie er nyanlagt i Støre- og Værdalens Fogderi $1^{3}/_{4}$, i Inderøen $^{3}/_{4}$ og i Namdalen $1^{1}/_{4}$, tilsammen $3^{3}/_{4}$ Mil, og omlagt i Støre- og Værdalen $2^{1}/_{2}$, i Inderøen $1^{7}/_{8}$ og i Namdalen $^{1}/_{8}$, tilsammen $4^{1}/_{2}$ Mil. Hertil kommer af nye Rideveie omtrent 1 Mil, hvoraf $^{7}/_{8}$ i Støre- og Værdalens og $^{1}/_{8}$ i Inderøens Fogderi.

Vedkommende Bygdeveiene bemærkes forøvrigt, at der i samtlige Fogderier er vist en overordentlig Interesse baade for deres Udbedring ved Omlægninger og ved Anlæg af nye Linier, hvoraf dog den større Del var under Oparbeidelse ved Femaarets Slutning og saaledes ikke er medtagen i foranstaaende Opgave. Blandt de nu fuldførte Arbeider af dette Slags kunne nævnes: Fordalsbakkerne og en Del af Kylloveien i Hegre, Anlæg mellem Jullum og Elverum i Nedre Størdalen, Sakshoug—Sundnæsveien paa Inderøen, Benums-

veien i Beitstaden, Ilskarhammeren m. M. i Grong samt flere større og mindre Omlægninger i Frosten, Aasen, Værdalen, Fladanger og Vigten.

Den ovenfor under Afsnittet om Binæringer omhandlede Udbedring af Jæmtelandsveien bestod i en Styrkelse dels af Veidækket og dels af de paa denne Linie opførte mange og tildels kostbare Broer og blev til stor Nytte for den almindelige Færdsel paa denne Vei, som i Femaaret var meget betydelig.

Det er derfor min bestemte Formening, at det til disse Arbeider medgaaede Pengebeløb er vel anvendt, om end ikke deres Øiemed, at muliggjøre Drift af Landeveislokomotiv mellem Levanger og Rigsgrændsen, blev opnaaet.

Veienes Vedligeholdelse foregaar fremdeles paa samme Maade som omhandlet i forrige Femaarsberetning, hvortil jeg derfor tillader mig i saa Henseende at henvise.

B. Amtets Byer.

Over thinglæste og aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme, over afhændede faste Eiendomme og over afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger samt Tvangsauktioners Antal og Beløb vedlægges Tabellerne No. 8, 9 og 10 for hver af Amtets 3 Byer, nemlig Kjøbstaden Levanger og Ladestederne Stenkjær og Namsos. Om den økonomiske Tilstand m. V. inden disse er fra vedkommende Magistrater modtaget nedenfor gjengivne Beretninger, afgivne for Levanger 5te August, for Stenkjær 21de August og for Namsos 4de Mai 1876.

Kjøbstaden Levanger.

„I Forbindelse med Magistratens Skrivelse af 24de Mai d. A., hvormed fremsendtes de i det ærede Amts Skrivelse af 21de Februar næstforud modtagne Schemaer No. 9, 10, 11 og 14 i udfyldt Stand, — giver jeg mig herved den Ære at afgive Beretning om de Forholde inden Levanger Kjøbstad, der omhandles i det Kongelige Indre-Departements Cirkulære No. 3 af 27de Januar d. A., og hvorom Oplysninger ikke ere meddelte i fornævnte Schemaer, — forsaavidt disse Forholde angaa Tidsrummet 1871—1875, begge inklusive:

1. Ædruelighedstilstanden. Tager man alene Hensyn til Kjøbstadens egen Befolkning, vil man komme til den Erkjendelse, at der forholdsvis gives langt færre fordrukne Personer blandt Indvaanerne end i flere af Landets øvrige Byer, og jeg antager, at Forholdet i saa Henseende kan siges at være ret brav, ihvorvel man maa erkjende, at ogsaa her findes Flere, der ved jævnlig Beruselse vække Forargelse. Hvad der gjør, at der i Levanger til enkelte Tider kan antræffes flere berusede Personer, har sin Grund dels deri, at Stedet saa at sige er en Gjennemgangsport for alle Geseller og Omstrippere, der jævnlig vandre fra Sverige — Jæmteland — til Norge og omvendt, og som i Levanger tage sig nogle Rastdage, i hvilke de ikke undlade at besøge Brændevins- og Øludskjænkningsstederne, — og dels deri, at der i Stedets nærmeste Omegn fornemmelig Lørdagene indfinde sig i Kjøbstaden Personer, der da tage sig en Rus, før de drage hjem.

2. Handels- eller Sømandsforeninger existere ikke i Kjøbstaden. I Femaaret har heller ikke nogen Haandværksforening med vedtagne Statuter og en valgt fast Bestyrelse virket. I Begyndelsen af omhandlede Tidsrum sammentraadte vel endel af Stedets Haandværkere i et Slags Forening, men dens Virksomhed har hovedsagelig været knyttet til en ganske ubetydelig Laaneindretning for Foreningens Medlemmer, ligesom der da kun holdtes enkelte ordinære Møder til Paahørelse af Foredrag eller Oplæsninger. Den af Foreningen understøttede Aftenskole for Læregutter ophørte allerede i 1871. I Slutningen af forrige Aar er der imidlertid gjort forberedende Skridt til at faa en Haandværksforening organiseret, hvilke have ført til det Resultat, at der nu holdes ordinære Møder, ligesom en Aftenskole for Læregutter tænkes sat igang fra Høsten.

3. Arbeiderforening eksisterer ikke i Levanger.

4. Kommunikationsmidler. Kommunikationen til Byen foregaar dels tilsøs og dels ad de til Byen gaaende Hoved- og Bygdeveie; Kjøbstaden har kun en brolagt Gade — omtrent 50 Alen — og omtrent 3,000 Alen grusfyldte Gader og Veie. Noget kunstigt Kommunikationsmiddel gives ikke. Ved Byens Havn er for Bykassens Regning opført en Kaj (Landgangsbrygge), ved hvilken Lossen og Laden af Fartøier kan foregaa mod Erlæggelse af Afgift efter den Tid, Kajen benyttes.

5. Gadebelysning. Byen oplyses ved 8 Lygter, hvori brændes Paraffin- eller Jordolie, hvormed er forbunden en Udgift — Pasningen iberegnet — af ca. 28 Spd. aarlig.

6. Vandværket. Kjøbstaden har 5 Vandkummer, hvortil Vandet ledes gjennem Rørgang fra Indtagskummen paa østre Side af Byen, og er dobbelt Rørgang af Jernrør anbragt under Levangerelven. Fra Hovedledningen er 13 Afstikkere indtaget i private Huse.

7. Skydsbefordringen foregaar fra Byens faste Station, der holder 4 faste og 2 Reserveheste.

8. I Femaaret havde Byen en Haandgjerningsskole, der hovedsagelig bestod ved Privates Tilskud; den ophørte

imidlertid for omtrent $1^1/_2$ Aar siden af Mangel paa Ressourcer. I dette Aar er imidlertid en ny Haandgjerningsskole begyndt at virke, ligeledes ved Bidrag af Private. Husflidsskoler eller Husflidsforeninger gives ikke i Kjøbstaden, og, hvad Husfliden i det Hele taget betræffer, antages den at staa omtrent paa et lignende Trin som i andre Smaabyer i Landet, d. v. s. ikke meget høit.

9. Det maa desværre erkjendes, at i heromhandlede Periode er Levanger Kjøbstads økonomiske Tilstand i det Hele taget gaaet tilbage. Med Hensyn til Grundene for, at Levanger, som Kjøbstad betragtet, ingensinde vil blive af nogen Betydning, kan Magistraten henvise til, hvad den i de 2de sidste Femaarsberetninger har anført. Den ubetydelige Export af Træmaterialier formindskes aarlig, efterhvert som de medtagne Skove i Byens nærmeste Bygder udhugges.

Fiskerier forefalde ikke i Stedets nærmeste Fjorde, ialfald ikke af den Betydenhed, at Kjøbstaden kan afskibe eller exportere saadan Vare, medens Fisk til Stedets egen Forsyning og ubetydelig Afsætning til Bønder og Jæmter maa hentes, dels fra Throndhjem og dels tilhandles af Fiskere ude fra Søkanten, der indfinde sig for at afsætte sine Varer mod Kontanter og Kornvarer.

Fabrikker, — naar undtages de i de indsendte Schemaer anførte Kaffetilsætnings- og Pebermyntefabrikker, der vel skaffe vedkommende Eier nogen Fortjeneste, men som dog ikke med Hensyn til den økonomiske Tilstand i det Hele taget have kunnet have nogen mærkbar Indflydelse, — Bergværker og desl., hvis Frembringelser kunne forskaffe Kjøbstaden nogen direkte eller indirekte Fortjeneste, gives ikke i Kjøbstaden eller dens nærmeste Omegn. I Perioden ere 5 à 6 større eller mindre Gaarde solgte til Nedrivelse og Bortførelse, medens der i samme Tidsrum kun fra Nyt af er opført 2 à 3 mindre Huse. I Perioden er Kjøbstadens Skatteevne gaaet ned med omtrent $^1/_6$, hvilket i et saa kort Tidsrum neppe kan paavises at være Tilfældet i nogen anden By i Landet.

Den meste Omsætning, der er af nogen Betydenhed, bestaar i Opkjøb af nogle tusinde Tønder Kornvarer, fornemmelig Havre fra de omliggende Kornbygder, og som igjen afsættes af de Handlende, dels til Udlandet og dels til Throndhjem og andre Steder i Landet. Under saadanne Omstændigheder er det en Selvfølge, at Levanger Kjøbstads økonomiske Tilstand fremdeles er i Tilbagegang. Den Omstændighed, at Jernbanen mellem Sundswall og Throndhjem bliver lagt gjennem Meraker, istedetfor over Levanger, er, som jeg i min forrige Femaarsberetning har anført, et Ulivssaar for Levanger, da, naar nævnte Bane kommer igang, sandsynligvis den største Del af Handelen og Samfærdselen med Sverige — Jæmteland —, hvoraf Levanger hidtil har havt en ikke ubetydelig Andel og Fordel, vil drages til Throndhjem. Hvis Jernbanen, som paatænkt, kommer til at fortsættes fra Nedre Størdalen over Levanger til Namsos, nærer man Haab om, at dette vil bringe Levanger til at hæve sig; men det er vel desværre lange Udsigter til at sidstnævnte Jernbane kommer istand.

Som Følge af indtraadt Konkurs bevirkedes i Aaret 1875 nogen Standsning i Driften af det i min forrige Femaarsberetning omtalte Sagbrugs-Bolag ved Kallsjøen i Jæmteland, der har havt sin Oplags- og Lasteplads ved Levanger.

Levangers Gjæld ved Udgangen af 1875 beløb sig til ca. 7000 Spd. Kjøbstadskommunen eier fremdeles følgende faste Eiendomme:

$^1/_3$ i Kirken, taxeret for	5,000 Spd.
Borgerskolen	3,190 —
Raadhuset	4,220 —
Fattighuset	2,000 —
	14,410 Spd.

Forøvrigt tillader Magistraten sig at henvise til de ved dens Skrivelse af 24de Mai d. A. det ærede Amt tilstillede Schemaer."

Ifølge den ovenfor nævnte Tabel No. 8 er der i Levanger By i Femaaret thinglæst 61 Pantebreve og Skifteudlæg af samlet Beløb 111,420 Kroner, aflæst 64 Pantebreve af Beløb 105,032 Kroner, afhændet 30 faste Eiendomme for 96,600 Kroner, afholdt 183 Exekutionsforretninger for Gjæld og Udpantninger for 57,548 Kroner og 3 Tvangsauktioner for 1,820 Kroner. I det næstforegaaende Femaar udgjorde Beløbet af thinglæste Pantehæftelser 66,657 Kroner, af aflæste Pantehæftelser 68,781 Kroner, for afhændede faste Eiendomme 104,212 Kroner, af afholdte Exekutioner og Udpantninger 18,969 Kroner og af Tvangsauktioner 9,453 Kroner.

De industrielle Anlæg i Byen ved Udgangen af 1875 vare:

den i Magistratens Beretning ommeldte, i 1871 oprettede Fabrik for Kaffetilsætning, der drives ved Haandkraft, og hvorved i 1875, foruden 1 Bestyrer, 2 Kontorister og 2 Opsynsmænd, var sysselsat 8 mandlige og 8 kvindelige voxne faste Arbeidere og 4 Børn under 15 Aar, med en Produktion for s. A., der er opgivet til 308,485 ℔, og hvortil er som Raastof benyttet 573 Fustager Sirup, vægtige tilsammen 399,675 ℔;

den sammesteds ligeledes nævnte i 1872 oprettede Pebermynte- eller Sukkervarefabrik, hvorved foruden 1 Opsynsmand var sysselsat 5 voxne faste Arbeidere (nemlig 1 mandlig og 4 kvindelige), og Produktion saavelsom Raastof er opgivet til 12,000 ℔;

et Farveri med Overskjæring, der drives med Damp og sysselsætter 3 voxne mandlige Arbeidere;

et Malteri, hvorved i Terminen $18^{74}/_{75}$ blev støbsat 66,323 ℔ Korn, og i Forbindelse dermed

et Ølbryggeri, hvori i 1875 blev brygget 33,000 Potter Øl, samt

det ovenfor nævnte Lerens Ysteri.

I Byen fandtes ved Udgangen af 1875: 33 Handlende,

52 Haandværkere, 2 Bogtrykkere og 1 Vognmand, alle med Borgerskab, 5 Kvinder, der havde Næringsbrev som Handlende, 2 til Salg og Udskjænkning af Brændevin og 7 til Udskjænkning af Øl og Vin berettigede Personer; ingen Skibsførere.

Den gjennemsnitlige Dagløn er opgivet for Haandværkssvende til Kr. 2,00 à Kr. 2,40, for simplere Arbeidere til Kr. 2,00 om Sommeren, Kr. 1,60 om Vinteren. Opgave over Aarsløn er ikke meddelt, men den antages at have udgjort omkring 160 Kroner for en almindelig Tjenestegut og omkring 72 Kroner for en almindelig Tjenestepige.

Byens Folkemængde ved Udgangen af 1875 udgjorde 965 mod 1,017 ved forrige almindelige Folketælling.

Ladestedet Stenkjær.

„I et Byanlæg som Ladestedet Stenkjær ville Svingningerne i dets økonomiske Stilling paa Grund af dets Indenlandsbeliggenhed og Mangel paa Betingelser for Udvikling af Manufaktur- eller Fabrikvirksomhed altid være afhængige af de samme omliggende Distrikter, hvis Affødning det egentlig er. Dette har ogsaa vist sig i sidstforløbne Femaar, idet dets Oplands forholdsvis heldige Aaringer have øvet sin Indflydelse i lignende Retning for Ladestedet, hvilket imidlertid ikke fremgaar af Folkemængdens Forøgelse, da denne ved sidste Tælling viste sig at udgjøre 1,467 mod 1,301 Mennesker ved Udgangen af forrige Termin. Rørelsen mellem Stedets Handlende og Landbefolkningen har derimod været livligere og Omsætningen større end i tidligere Periode. Jeg skal herved oplyse, at efter Opgave fra vedkommende Toldoppebørselsbetjent have Toldintraderne udgjort:

for Aaret	1871	. .	2,633 Spd.	105	Sk.
- —	1872	. .	3,659 —	49	„
- —	1873	. .	4,574 —	102	„
- —	1874	. .	6,728 —	52	„
- —	1875	. .	9,754 —	38	„

ved hvilket sidste Aar dog maa bemærkes, at omtrent 3,000 Spd. skriver sig fra Told af indført Spiritus, som en af Stedets Handlende bruger i sin Nordlandske Brændevinshandel.

Antallet af de Fartøier, der i Femaaret have indklareret ved Toldstedet, udgjorde 1,335 med en Drægtighed af 31,088 Kom.-Læster, og udklareret 1,313 med en Drægtighed af 30,776 Kom.-Læster.

Med Undtagelse af 1 Fartøi, af Drægtighed 130 Kom.-Læster, der i 1873 udklarerede til Udlandet med Trælast, har Skibsfarten ligesom tidligere indskrænket sig til indenrigske Steder, nemlig til Throndhjem, Bergen og de romsdalske Byer samt til Nordlandene og Finmarken. Antallet paa de i Ladestedet hjemmehørende Fartøier er omtrent det samme som i tidligere Termin, idet disse ved Udgangen af Aaret 1875 udgjorde 22 med en Drægtighed af 461 Kom.-Læster.

Det længe følte Savn af en Skole for den høiere Dannelse er endelig i Femaaret afhjulpet, idet der fra 1ste Januar f. A. er oprettet en Borgerskole, der ved Udløbet af Aaret havde et Elevantal af 75. Næst et Bidrag stort 300 Spd. aarlig af offentlige Midler bæres Skolen af Skolepengene og Tilskud af Kommunen. Til dens Udstyrelse med Inventarium og Læremidler har den derhos af Stedets Sparebank modtaget en Gave af 500 Spd. Som Følge af denne Skoles Træden i Virksomhed er den forrige Privatskole ophørt.

Det i forrige Termin virkende Børneasyl, der bestod ved privat Goddædighed, er ialfald foreløbig nedlagt, dels paa Grund af manglende Midler, dels som Følge af Vanskeligheden ved at erstatte Tabet af en duelig Forstanderinde.

Den Ladestedet tilhørende Stenkjærgaard, hvis paahvilende Gjæld ved Udgangen af 1875 beløb til 1,050 Spd., har i samme Aar i Grund- og Forpagtningsafgifter samt Bygselsummer givet Ladestedet en Bruttoindtægt af omtrent 1,232 Spd., hvoraf 400 Spd. er afgivet til Lettelse af Stedets Budget.

Vaabenøvelserne paa Eksercerpladsen Stenkjærsandene foregaa fremdeles, og Indkvarteringen af Mandskaber og Officerer giver Stedet Anledning til adskillig Fortjeneste; imidlertid maa det nævnes, at Indvaanernes Villighed til at afgive Kvarterer i de seneste Aar har vist sig mindre end tidligere, og vil vist end yderligere aftage, hvis Mandskabernes Naturalforpleining, som forsøgsvis er anstillet, skulde blive indført.

Ved Femaarets Udløb var Husenes Antal 189, hvoraf 14 opførte i Perioden. I den almindelige Brandforsikringsindretning ere 132 Huse forsikrede for tilsammen 202,000 Spd., hvoraf Kommunens Eiendomme for 16,320 Spd.

Paa Stedet haves en Telegrafstation, hvis Indtægter stadigt have været i Stigende, idet disse, der for Aaret 1871 ere opgivne at have beløbet til omtrent 186 Spd., i Aaret 1875 have udgjort ca. 463 Spd.

Ladestedet har derhos et Bogtrykkeri, hvis Eier tillige er Forlægger af en Avis."

I det Øvrige af denne Beretning omhandles alene de ovenfor under Landdistriktet nævnte Stod og Stenkjærs samt Sparbo og Egge Sparebanker, der begge have sit Sæde i Ladestedet.

Ifølge Tabel No. 9 er der i Femaaret i Ladestedet Stenkjær thinglæst 80 Pantebreve og Skifteudlæg af samlet Beløb 148,280 Kroner, aflæst 77 Do. af Beløb 122,108 Kroner, afhændet 34 faste Eiendomme for 102,012 Kroner, afholdt 331 Eksekutionsforretninger for Gjæld og Udpantninger for 15,318 Kroner, og 17 Tvangsauktioner for 23,840

Kroner. I det næstforegaaende Femaar udgjorde Beløbet af thinglæste Pantehæftelser 87,336 Kroner, af aflæste Pantehæftelser 51,643 Kroner, for afhændede faste Eiendomme 40,485 Kroner, af afholdte Eksekutioner og Udpantninger 23,462 og Tvangsauktioner 36,313 Kroner.

Af industrielle Anlæg har man kun havt et i 1873 oprettet større Møllebrug, om hvilket der imidlertid ikke har været Anledning til at erholde Oplysning med Hensyn til Størrelsen af den der foregaaede Formaling.

Paa Stedet fandtes ved Udgangen af 1875: 29 Handlende med Borgerskab, 61 Haandværkere, 3 til Salg og Udskjænkning af Brændevin og 5 til Udskjænkning af Øl og Vin berettigede Personer. Ingen Skibsførere.

Aarsløn for en almindelig Tjenestegut er opgivet til 160 Kroner, for en almindelig Tjenestepige til 64 Kroner, gjennemsnitlig Dagløn for Haandværkssvende til Kr. 2,00 à Kr. 2,40 — tildels ogsaa mindre, og for simplere Arbeidere til Kr. 1,20 à Kr. 2,40.

Ladestedet Namsos.

„Den Ildebrand, som rammede Ladestedet Sommeren 1872 og fortærede omtrent $^4/_5$ af Byens Gaarde, Dampsagen og Skibsværftet med Beholdninger af Træmaterialier, flere Fartøier, Varebeholdninger, Notbrug og andre Fiskeredskaber foruden Indbo og Husgeraad, af hvilke Værdier en ikke ringe Del var uassureret, gjorde selvfølgelig et stort Skaar i Formuesforholdene og Indvaanernes Næring. 3 af Ladestedets Handelsmænd, der have gjort Opbud i Aarene 1874 og 1875, efter at have været i forholdsvis betydelig Virksomhed baade før og efter Branden, have vistnok med Grund angivet som en væsentlig Aarsag til deres Insolvents dels Tab ved uassurerede Eiendeles Ødelæggelse ved Branden og dels den betydelige Forøgelse af Gjæld, som deres nedbrændte Gaardes og Søboders Gjenopførelse medførte paa Grund af de dengang i høi Grad stegne Priser paa Byggematerialier og Arbeide, hvorved Byggeforetagenderne kom til at koste meget mere end Assuranceerstatningerne for de nedbrændte Bygninger.

Forøvrigt have flere af Ladestedets Handelsmænd ved deres efter Branden fortsatte Virksomhed i større og mindre Grad oprettet de ved Ildebranden lidte Tab, hvortil de i Aarene 1873—1875 i Namdalen forefaldne rige Sommersildfiskerier samt de høie Trælastpriser i Aarene 1872—1874 væsentlig have bidraget, idet flere af Handelsmændene ere Medeiere i Notbrug og befatte sig med Kjøb og Salg af Sild og enkelte ogsaa drive Trælasthandel ved Siden af de større Trælastfirmaer, C. Gulbranson og J. F. & C. A. van Severen, der fremdeles have havt sine Forretningskontorer i Ladestedet; hvortil kommer, at de ogsaa for Jordbrugerne i de omliggende Distrikter i Perioden indtrufne ret gode Aaringer selvfølgelig have i Forening med Søbøndernes gode Fortjeneste ved Fiskeri befordret Handelsmændenes Afsætning af almindelige Kjøbmandsvarer.

Handelsborgernes Antal var ved Udgangen af 1875: 27, hvoraf enkelte have drevet liden eller ingen Handelsnæring i Femaarsperioden og knapt en Trediedel har havt Vareomsætning af nogen Betydenhed. Der er ikke i Femaarsperioden kommet flere Handelsmænds Boer under Konkursbehandling af Skifteretten end de 3 fornævntes, hvis Insolvents antages væsentligen at være bevirket ved Ildebranden. Af disse Opbudsmænd have to faaet sine Boer tilbagegivne efter opnaaet Akkord med Kreditorerne. Ladestedets Handelsstand har i det Hele taget med Omhu og Driftighed røgtet sine Forretninger og været ordentlig og tarvelig i Levesæt. En stor Forandring er i saa Henseende foregaaet, siden jeg i Aaret 1861 tiltraadte mit Embede.

Ogsaa Ladestedets Haandværkere, Arbeidsmænd og Fiskere have paa nogle Undtagelser nær været arbeidsomme og ført et ordentligt Levesæt. Da de her nævnte Indvaanere af Ladestedet derhos have havt god Fortjeneste siden Ildebranden, efterat de Brandlidte efterhaanden havde bekommet Arbeids- og Fiskeredskaber i de opbrændtes Sted, antages mange ikke alene at have oprettet de Tab, de lede ved Branden, men endog at være i bedre Formuesstilling ved Femaarsperiodens Udgang end ved dens Begyndelse. Specielt formenes dette at være Tilfældet med de ikke faa Indvaanere af Ladestedet, der drive Silde- og Torskefiskeri ved Siden af anden Næring, saasom Haandværk og Tømmermandsarbeide, idet sidste Aars rige Sildefiske vistnok har skaffet enkelte Garnfiskere en Fortjeneste af 2 à 300 Spd. for hver.

Der har ikke i Femaarsperioden været nogen Handels-, Haandværks-, Sømands- eller Arbeiderforening i Ladestedet. Først i disse Dage er der oprettet en saakaldet Arbeiderforening, af hvilken Forening ogsaa Haandværkere ere Medlemmer.

Ved Ladestedets Almuskole ere Pigebørnene som i de 2 foregaaende Femaarsperioder underviste af en særskilt Lærerinde i Haandarbeide.

En i forrige Femaarsperiode oprettet Læseforening bestaar fremdeles. Mange Handelsmænd og Haandværkere ere Medlemmer af Foreningen.

Trælastudskibningen fra Ladestedet til Udlandet, der i Aarene 1866—1870 udgjorde 13,290 Kommercelæster skaaren Last, har i de sidste 5 Aar kun udgjort 6,809$^1/_2$ Kommercelæst lignende Last. Afskibningen af Trælast fra Ladestedet til indenrigske Steder har været ubetydelig i disse 5 Aar som Følge af det store Forbrug af Bygningsmaterialier i selve Ladestedet, Ildebranden medførte.

Ved Udgangen af 1875 var de i Ladestedet hjemmehø-

rende Fartøiers Antal 25, tilsammen drægtige 627½ Kommercelæst, medens Antallet ved Udgangen af 1870 kun var 14 og Læstedrægtigheden 373½ Kommercelæst. Af hine Fartøier ere 2 Dampskibe, hvoraf det ene, „Namsen", 23½ Kommercelæst drægtigt, omhandledes i forrige Femaarsberetning, og det andet, „Namsos" kaldet og 58 Kommercelæster drægtigt, anskaffedes i forrige Aar af et Interessentskab for Kystfart med Passagerer og Gods. Af Seilfartøierne have kun 3 gaaet i udenrigsk Fart.

Retstilstanden har i Femaarsperioden som i de foregaaende 10 Aar, hvori jeg har været Stedets Magistrat og Politimester, været meget god.

Drukkenskabslasten antages ikke at have tiltaget i de sidste 5 Aar for Ladestedsindvaanernes Vedkommende, medens der — som rimeligt — har vist sig adskillig Drukkenskab blandt de mange fremmede Arbeidere, som Ladestedets Bebyggelse efter Branden saavelsom Anlægget af et Vandværk har hidført, og blandt den Mængde fremmede Fiskere, som til sine Tider have opholdt sig her efter endt Fiske og i Anledning af Opgjør mellem Noteiere og Slæbere. De gode Tider for de nærliggende Distrikters Beboere have ogsaa medført, at de paa sine Ture til Namsos, der er det eneste Sted i vid Omkreds, hvor der lovligen faaes kjøbt Brændevin i mindre Partier, have nydt saadan og anden stærk Drik til Overmaal mere i de sidste Aar end tidligere.

Ildebranden, der, som meldt, paaførte Stedets Indvaanere betydelige Formuestab, har paa den anden Side medført, at Ladestedet nu er bedre bebygget end tidligere, idet de gjenopførte Huse i det Hele taget ere byggede solidere og indrettede hensigtsmæssigere end de nedbrændte, og at der istedetfor nogle store og daarligt opførte Gaarde med trange Gaardsrum, hvoraf hver Gaard var før Branden beboet af flere Arbeiderfamilier, og hvis Tomter for en Del bleve inddragne ved en Gades Regulering efter Branden, nu er opført paa før ubebygget Territorium flere smaa Huse, hvoraf hvert kun er beboet af en eller et Par Arbeiderfamilier, hvilken Forandring jeg anser heldig baade i sanitær og anden Henseende. Derhos har Byen nu faaet en smukkere og større Kirke istedetfor den nedbrændte, der var bleven for liden for den efterhaanden tiltagne Befolkning. De paa Ladestedets Bygninger satte Brandassurance- og Skattetaxters Sum, der ved Udgangen af 1870 udgjorde 139,110 Spd., udgjorde ved Udgangen af 1875 280,930 Spd., medens Ladestedets Befolkning i samme Tidsrum kun er steget fra 1,296 til 1,486.

Det ovenfor nævnte Vandværk, der blev anlagt i Aaret 1874 for et Beløb af omtrent 18,000 Spd. og som er et meget kraftigt Brandslukningsmiddel, har tilligemed Kirkens Gjenopførelse paaført Kommunen en betydelig Gjæld, hvis Afbetaling og Forrentning i Forening med Brandvæsenets Omorganisation har medført stor Stigning i Udgiftsbudgetterne for 1875 og 1876. Men Aarene 1873—1875 have været saa heldige for Ladestedsindvaanernes Næring, at Skattebyrden har været mindre i Forhold til hver enkelt Skatteyders Næring og Formue efter de 2 sidste Skatteligninger end efter Skatteligningerne for Aarene 1871 og 1872, hvortil dog ogsaa Indflytning af flere gode Skatteydere har bidraget. Det ved Skatteligningerne for 1871 paa Formue og Næring samt Husenes Brand- og Skattetakster lignede Beløb udgjorde kun 2,530 Spd., medens Beløbet ved sidste Skatteligning (for 1876) udgjorde 5,222 Spd.; og dog faldt der ved Ligningen af By- og Fattigskat paa Næringen nu kun 66½ Skilling paa hvert skatbart Beløb af 10 Spd., medens der paa samme skatbare Beløb faldt ved Ligningen for 1871 82⅑ Skilling. De paa Formue samt Brand- og Skattetaksterne efter de samme ved begge Ligninger gjældende Regler udlignede Beløb udgjøre en mindre Del af de samlede Skatters Sum. Den for Ligningen af Fattigskat antagne Formue udgjorde ved Ligningsforretningen for 1871 86,100 Spd., men for 1876 194,900 Spd., hvorved dog maa bemærkes, at der i begge disse Summer er medtaget den antagne Værdi af Trælastfirmaet J. F. & C. A. van Severens væsentlig udenfor Ladestedet værende Eiendomme, og at denne Værdi ved sidste Ligning blev ansat til 30,000 Spd., men ved Ligningen for 1871 kun til 10,000 Spd.

Til det ovenfor Anførte, hvoraf det vil sees, at Ladestedet i Femaarsperioden har gaaet fremad i flere Henseender, maa føies, at der i Aaret 1873 blev istedetfor den til Almuskolen knyttede saakaldte Borgerklasse oprettet en fuldstændigere Skole med 2 toaarige Klasser, hvori Drengebørn faa Undervisning i de til en Middelskoles Engelsklinie hørende Fag saavidt, at de ved Udgangen af Skolen omkring Konfirmationsalderen i Regelen kunne blive optagne i en Middelskoles øverste eller næstøverste Klasse.

Jeg vedlægger de med det ærede Amts Skrivelse af 21de Februar d. A. modtagne Schemaer i udfyldt Stand, 3 — som begjært — in duplo. Til saakaldte Industrianlæg burde vel kun henregnes Dampsagen og Skibsværftet, da Rebslageriet drives i liden Maalestok.

Tilfølge det Kongelige Indre-Departements Cirkulære af 27de Januar d. A. meddeles, at Byens Gader, hvoraf ingen er brolagt undtagen for Rendestenenes Vedkommende, i det Hele have en Længde af omtrent 6,370 Fod, hvori er medregnet en kort Indkjørsel til Byen i Fortsættelse af den almindelige Landevei.

Byen har en Landgangskai, der ogsaa benyttes ved Ilandbringelse af den Byen i Baade tilførte Ved, men mindre til Oplosning og Indladning af Varer fra og i Fartøier, idet saadan Oplosning og Indladning i Almindelighed foregaar direkte paa og fra Søboderne, hvortil Fartøierne bekvemmelig kunne lægges, og de Namsos anløbende større Dampskibe, der fortøies i Byens Moringsbøie, losse og faa tilbragt Gods i Pramme. Landgangskaien er 188 Fod lang og paa Kaihovedet 62 Fod bred. Den er solid opført og

kan befares med Heste og Vogne. Nogen anden offentlig Brygge haves ikke.

Byen har i denne som i næstsidste Femaarsperiode havt Gadebelysning ved Olielygter.

Da Byterritoriet er af liden Udstrækning og paa det nærmeste bebygget, er den paa Territoriet foregaaede Avl af Korn, Potetes og anden Grøde for Intet at regne. Det ikke bebyggede Terræn eies og bruges paa Lidet nær af Handelsmand N. Bjørum, som Eier af Gaarden Bjørum, hvortil Terrænet hører."

Ifølge den vedliggende Tabel No. 10 er der i dette Ladested i Femaaret thinglæst 98 Pantebreve og Skifteudlæg af Beløb tilsammen 335,468 Kroner, hvori indbefattet 2 for Kommunen udstedte Obligationer for respektive 60,000 og 20,000 Kroner, aflæst 130 Pantebreve og Skifteudlæg af Beløb 146,056 Kroner, afhændet 33 faste Eiendomme for 104,048 Kroner, afholdt 179 Eksekutionsforretninger for Gjæld og Udpantninger for 54,004 Kroner, og 21 Tvangsauktioner for 35,728 Kroner. I næstforegaaende Femaar udgjorde Beløbet af thinglæste Pantehæftelser 126,074 Kroner, af aflæste Pantehæftelser 64,366 Kroner, for afhændede faste Eiendomme 62,884 Kroner, af afholdte Eksekutioner og Udpantninger 69,110 Kroner og af Tvangsauktioner 75,313 Kroner.

Foruden det ovenfor under Landdistriktet nævnte Dampsagbrug fandtes ei andre industrielle Anlæg end et Skibsværft med 1 Bestyrer, 3 Opsynsmænd, 20 faste og 10 andre Arbeidere, samt en Reberbane med 1 Bestyrer og 2 faste Arbeidere.

Af Personer med Borgerskab fandtes ved Udgangen af 1875: 24 Handlende, af hvilke 1 bosat udenfor Byen, og 2 Skibsførere, af hvilke ligeledes 1 udenfor Byen. Fremdeles var der 3 til Salg og Udskjænkning af Brændevin og 6 til Udskjænkning af Øl og Vin berettigede Personer.

Aarsløn for en almindelig Tjenestegut er opgivet til 160 Kroner, for en almindelig Tjenestepige til 72 à 96 Kroner; gjennemsnitlig Dagløn for Haandværkssvende almindeligst Kr. 2,40, men tildels ogsaa mere, for Hustømmermænd Kr. 3,60 og for Bryggesjouere i Sommertiden Kr. 4,00.

Folkemængden er siden Tællingen for 1865 steget fra 1,189 til 1,486.

Nordre Throndhjems Amt den 23de Juni 1877.

Smith.

XVIII.

Nordlands Amt.

Underdanigst Beretning

om Nordlands Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Efter de rige Fiskerier, der havde havt Tilgang i Amtet i de Aar, der ligge nærmest forud for den Periode, som denne Beretning omfatter, og som for en Del fortsattes ind i denne Periode, og med den Styrke i økonomisk Henseende, der herved i en stor Almindelighed, om end i forskjellig Grad i de forskjellige Distrikter, blev vunden for Amtsdistriktet, skulde det have været at haabe, at Amtets Jordbrug med den Forstand paa dets Betydning, som i Aarenes Løb tidligere efterhaanden syntes at have udviklet sig, gjennem Periodens Aar vilde have taget mere mærkbart Fremskridt. Dette kan dog neppe i sin Almindelighed siges at have været Tilfælde. Meget mere ere Forholdene i Amtet forsaavidt i det Store taget nu væsentlig som før. Indsigtsfulde Gaardbrugere rundt om i Distrikterne have vistnok foregaaet Almuen med gode Exempler for en bedre Dyrkning og have ladet se paatagelige Beviser for dens Nytte. Men det er desværre gaaet smaat med at følge disse Exempler. De fleste Gaardbrugere hænge fast ved det Gamle og gaa kun langsomt til nye Brugsmaader. Nogen væsentlig Fremgang i Jordbruget i Almindelighed kan derfor ikke Amtet for denne Periode glæde sig ved, og om dets Tilstand for Femaaret 1871—1875 gjælder derfor i alt Væsentligt, hvad jeg herom i min Indberetning for Femaaret 1866—1870 har anført. Herfor maa dog Amtets Jordbrugerstand ikke uden Videre bebreides. Det maa, naar Talen er om Nordlands Jordbrug, erindres, at samme, med Distriktets Beliggenhed mellem den 65de og henved den 70de Breddegrad, lige ved det aabne Hav og under de deraf betingede haarde Klimat- og Veirforholde, er væsentlig ugunstigere stillet end Landets Jordbrug iøvrigt. Med Undtagelse af Aaret 1873, der regnes for et Kronaar for Jordbruget i dette Amt, have de øvrige Aar i Perioden i det Hele været ugunstige. Den begyndte i 1871 med et fuldstændigt Uaar for Høavlingen, medens Korn- og Potetesavlingen da blev som i et Middelsaar. I 1872 gav Poteteshøsten et meget godt Udbytte, men Korn- og Høavlingen blev mindre end i et Middelsaar. I 1874 blev Høhøsten yderst mislig, og Korn- og Poteteshøsten gav da meget under et Middelsaars Udbytte, hvad ogsaa var Tilfældet i 1875, da dog Høhøsten var tilfredsstillende. Under herværende Forholde, hvor Befolkningen fra Arilds Tid har været vant til at søge sin vigtigste Næring ved Fiskerierne, maa det vistnok medgives, at desligeste Aaringer kun have været lidet egnede til at styrke dens Interesse for enten at anvende Tid eller Penge paa Jordens bedre Dyrkning. I end høiere Grad end nogensinde tilforn har derhos Jordbruget i denne Periode været vanskeliggjort ved den ringe Arbeidskraft, Gaardbrugerne have havt til sin Bistand. De rige Sildefiskerier, navnlig Storsildfiskerierne i den forrige Periodes sidste og denne Periodes første Aar, drog saaledes de bedste Arbeidskræfter til sig fra Jordbruget og fremkaldte saa opskruede Daglønninger og Tjenerlønninger, at det for den store Flerhed af Gaardbrugere har

været umuligt at faa den til Gaardsdriften fornødne Arbeidskraft paa regningssvarende Vilkaar. Maa det efter dette end med Beklagelse siges, at Jordbruget i sin Almindelighed ikke har havt synderlig Fremgang i Femaaret, saa maa det dog erkjendes, at dette ikke ganske er hengaaet uden Forandring til det Bedre. — Amtet har, som allerede antydet, i flere Distrikter indsigtsfulde og dygtige Jordbrugere, der ikke blot ved et i egen Interesse anvendt godt Stel paa egen Gaard have givet følgeværdigt Exempel for dem, der heraf ville tage Lærdom, men som ogsaa af Interesse for Distriktets Jordbrug ved Raad og Veiledning til de mere lærvillige efterhaanden have virket til, at deres Exempel er bleven befulgt. Det er hermed, som allerede antydet, vistnok i Almindelighed gaaet langsomt; men disse Mænds heldige Indflydelse paa deres Omgivelser er dog synlig. Som Retninger, hvori Fremskridt har vist sig, nævnes en bedre Behandling af Gjødselen, en omhyggeligere Afgrøftning og en mere forstandig, mere husholderisk Maade at udstrø Sæden paa og endelig Anskaffelsen af bedre Agerdyrkningsredskaber, navnlig bedre Plouge og Harve. Af Landbrugsmaskiner fandtes i Amtet ved Femaarets Udgang ialt 7 Stykker Høstemaskiner, deraf 3 kombinerede, sc.: i Tjøtø, Lurø og Ofoten, og 4 enkelte, sc.: 2 i Folden og 2 i Alstahaug. Drøfte- og Kornrensningsmaskiner og iligemaade Hakkelsemaskiner findes kun paa enkelte Steder og have ingen synderlig Udbredelse. Al Tærskning foregaar almindelig ved Haandkraft og kun paa enkelte Steder ved Maskiner for Hest. Paa Helgeland findes flere Tærskemaskiner, der drives ved Vandkraft. I Hemnæs findes heraf 28, i Velfjorden 40, i Brønø 20, i Bindalen 20. I sidstnævnte 3 Herreder drives ogsaa lignende Maskiner ved Vind. I Brønø har man af saadanne Maskiner ialt 65. De Sædearter, der ere Gjenstand for almindelig Dyrkning, ere nu som tidligere Byg, Havre og Poteter. Potetesavling er almindelig over det hele Amtsdistrikt og har den i Femaaret været i Tiltagende. Mod en Udsæd af 37,992 Tønder i 1870 var Udsæden i 1875 45,649 Tønder. I Lofotens Fogderi har Kornavlingen liden Betydning, og har den der nu som tidligere væsentlig hjemme i Sortlands og Hadsels Præstegjelde. Den har i dette Fogderi, med Undtagelse af et Par Tønders Udsæd paa enkelte Gaarde af Rug og Blandkorn, indskrænket sig til Dyrkning af Byg, hvoraf dog Udsæden fra 622 Tønder i 1870 i 1875 er gaaet ned til 292 og saaledes indskrænket til omtrent den halve Mængde. Ved Siden deraf er i dette Fogderi dog alene til Grønfoder dyrket Havre, hvoraf Udsæden omvendt fra 50 Tønder i 1870 er gaaet op til omtrent 200 og saaledes omtrent firedobbelt forøget. I Saltens Fogderi er Forholdet for Dyrkning af Havre omtrent som i Lofoten. Der dyrkes udelukkende til Grønfoder, og er dens Udsæd her fra 90 Tønder i 1870 steget til 388 i 1875, eller til over det Firedobbelte. Iøvrigt dyrkes Byg i dette Fogderi og Byg og Havre i de Helgelandske Fogderier almindelig saagodtsom overalt, og har Forholdet hermed for Saltens Vedkommende været omtrent som i det tidligere Femaar. Udsæden af Byg androg her saavel i 1870 som i 1875 til omtrent 5,000 Tønder. I de Helgelandske Fogderier var Udsæden af Byg i 1870 omtrent 4,800 Tønder og i 1875 omtrent 5,400. Udsæden af Havre var her i de samme Aar respektive omtrent 3,500 og 4,500 Tønder. Blandkorn har for en liden Del været dyrket i Salten, hvor Udsæden i 1875 var 25 Tønder. Større Udbredelse har Dyrkning af Blandkorn i de Helgelandske Fogderier, hvor det iøvrigt ogsaa synes at faa en mere indskrænket Anvendelse. I 1875 var Udsæden heraf 822 Tønder mod 914 i 1870. Rug har i Femaaret været dyrket saavel i Salten som i de Helgelandske Fogderier. Det gjælder dog herom, hvad jeg i min forrige Femaarsberetning har anført, at den dyrkede Rug — med Undtagelse for de større Jordbrug — alene har været Sommerrug. Udsæden heraf var i 1875 i Salten 277 Tønder og i Helgeland 104 Tønder mod en Udsæd i 1870 af respektive 217 og 75 Tdr.

Til en Sammenligning mellem Brugen af de forskjellige Sædearter i de 3 sidste Tiaar skal jeg med Anførsel af sammes Foldighed, saaledes som denne af Lensmændene har været opgivet, meddele nedenstaaende Oversigt:

Udsæd i	1845	1855	1865	1875
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1. Rug.				
De Helgelandske Fogdr.	273	194	116	104
Saltens Fogd. . . .	693	584	316	277
Lofotens - . . .	4	9	2	3
Tilsammen	970	787	434	384
Foldighed i hele Amtet i Femaaret	5	4,5	3,5	5,8
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
2. Byg.				
De Helgelandske Fogdr.	4,854	6,187	5,616	5,396
Saltens Fogd. . . .	4,593	5,676	5,439	4,987
Lofotens - . . .	501	836	655	292
Tilsammen	9,948	12,699	11,710	10,675
Foldighed i hele Amtet i Femaaret	4	4,8	4,5	5,3
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
3. Blandkorn.				
De Helgelandske Fogdr.	2,765	2,399	1,291	822
Saltens Fogd. . . .	5	5	6	25
Lofotens - . . .	„	2	1	3
Tilsammen	2,770	2,406	1,298	850
Foldighed i hele Amtet i Femaaret	4	5,5	4,8	4,8

Udsæd i	1845	1855	1865	1875
4. Havre.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
De Helgelandske Fogdr.	2,302	3,895	4,402	4,509
Saltens Fogd. . . .	35	102	189	388
Lofotens - . . .	4	18	26	203
Tilsammen	2,341	4,015	4,617	5,100
Foldighed i hele Amtet i Femaaret	3	4,4	4,5	4,7
5. Poteter.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
De Helgelandske Fogdr.	7,391	13,419	19,319	21,505
Saltens Fogd. . . .	3,719	8,484	12,674	14,488
Lofotens - . . .	1,929	6,124	9,690	9,656
Tilsammen	13,039	28,027	41,683	45,649
Foldighed i hele Amtet i Femaaret	6	7,1	6,1	6,8

Distriktets Avling af Poteter har til enhver Tid været tilstrækkelig for dets Behov. Af og til sælges Noget til Udførsel. I Almindelighed avles der i Nordland gode Poteter, og Sygdom paa denne Frugt har ikke været kjendt. I min forrige Femaarsberetning antydede jeg, at man i Perioden paa enkelte Steder havde havt Grund til at tro, at Poteterne vare angrebne af Tørraaddenhed. Jeg har senere af paalidelige Mænd ladet mig underrette om, at den antagne Sygdom virkelig kun var — hvad ogsaa formodes — Raaddenhed som Følge af slet Indbjergning, og det tør derfor antages, at den paa andre Steder i Landet ikke ualmindelige Tørraaddenhed baade har været og fremdeles her er ukjendt.

Da Korn i det Hele kun dyrkes i en ringe Grad i Amtsdistriktet, vil det forstaaes, at Hovedparten af hvad deraf tiltrænges maa indføres. Jeg har gjort et Forsøg paa at erholde Opgave over det Kvantum Korn, der aarlig i Femaaret er indført. Nogen fuldt paalidelig Opgave herom har det været vanskeligt at tilveiebringe. Dels sker Forsyningen gjennem Almuesmandens direkte Forbindelse i Bergen, dels sker den gjennem Herredernes Handelsmænd og dels endelig ved Tilførsel fra Byerne til de større Fiskerier, navnlig Lofotfisket, da Almuen i ikke liden Udstrækning indkjøber sit Kornforraad. Efter de af Lensmændene meddelte Opgaver kan det imidlertid antages at have udgjort gjennemsnitlig aarlig for de Helgelandske Fogderier . 52,500 Tdr.
- Saltens — . 25,500 „
- Lofotens — . 36,000 „

eller gjennemsnitlig aarlig for hele Amtet 114,000 Tdr.

Sammenholdes disse Tal med de tilsvarende i min forrige Femaarsberetning, sc.:

for de Helgelandske Fogderier 45,000 Tdr.
- Saltens — 27,800 -
- Lofotens — 37,700 -

vil det sees, at Tilførselen i de Distrikter, hvor Kornavlen har mindst Betydning, har været væsentlig den samme i begge Femaarsperioder, medens Tilførselen i de Helgelandske Fogderier, eller de Distrikter, hvor Kornavlen i dette Amt har størst Betydning, har steget med omtrent 15 %. Maaske kan man sætte begge Perioders Middeltal = 112,000 Tdr. som det Kvantum, der under normale Forholde paakræves tilførte Amtet. Sætter man Middeltallet af Landdistrikternes Folkemængde (der 31te December 1865 var 89,149 og 31te December 1875 = 101,321) for ethvert af de sidste fem Aar til omtrent 98,000, vil den fornødne Tilførsel af Kornvarer for Amtet kunne ansættes til $1^1/_8$ Td. pr. Individ.

Over Jordbrugenes Antal og deres Matrikulskyld ved Femaarets Udgang meddeles efter de herom fra Amtsdistriktets Fogder givne Oplysninger følgende Opgave:

Fogderier.	Jordbrugenes Antal.			Matrikulskyld.								
	Benyttede af Eierne.	Bortfæstede eller bortleiede.	Tilsammen.	Selveiergods.			Bortfæstet eller bortleiet Gods.			Tilsammen.		
				Dl.	Ort	Skill.	Dl.	Ort	Skill.	Dl.	Ort	Skill.
Søndre Helgeland	1,039	787	1,826	968	3	1	650	2	13	1,619	„	14
Nordre Helgeland	606	730	1,336	534	1	8	588	4	22	1,123	1	6
Salten	2,081	592	2,673	1,511	4	1	496	2	„	2,008	1	1
Lofoten og Vesteraalen	1,549	456	2,005	974	2	4	230	1	14	1,204	3	18
Tilsammen	5,275	2,565	7,840	3,989	„	14	1,966	1	1	5,955	1	15

Naar denne Opgave sammenholdes med den tilsvarende Opgave ved min forrige Femaarsberetning, vil Jordbrugenes Antal vise sig at være steget fra 7,251 til 7,840, eller ialt med 589. Udstykning af Eiendomme har vistnok fundet Sted i Femaaret, men dog ikke i den Grad, dette Tal skulde synes at betegne. Naar dette nu viser sig saa stort, da hidrører dette for en stor Del derfra, at Delingsforretninger, der tidligere have været afholdte, først nu ere blevne endelig afhjemlede. Flere Eiendomme, der tidligere have ligget under et Numer, have forlængst været delte og gjennem

længere Tid været eiede baade af 2 og flere Opsiddere, men først efterat der i de sidste Aar er bleven afholdt formelige Delings- og Skyldsætningsforretninger paa disse faktisk tidligere delte Brug, have disse nu faaet sine særskilte Skattenumre. Da Amtets samlede Matrikulskyld udgjør 5,955 Daler 1 Ort 15 Skilling, bliver Brugenes Gjennemsnitsskyld nu 91 Skilling. Fogderivis viser Gjennemsnitsskylden sig at være:

i Søndre Helgeland . .	„ Daler	4 Ort	10 Skill.	
- Nordre — . .	„ —	4 -	4 —	
- Salten	„ —	3 -	18 —	
- Lofoten	„ —	3 -	„ —	

En større og for det Nordlandske Jordbrug væsentlig betydningsfuldere Forskjel er i Perioden indtraadt i det tidligere bestaaende Forhold mellem de Brug, der benyttes af Eierne selv, og dem, der ere bortfæstede eller bortleiede. Den ovenfor meddelte Opgave, sammenholdt med Opgaven ved forrige Femaarsberetning, viser, at Selveiergodset, hvis samlede Skyld efter hin udgjorde 3,162 Dl. 1 Ort 6 Skill. nu udgjør . . . . . 3,989 - „ - 14 —

og altsaa har faaet en Tilvæxt med 826 Dl. 4 Ort 8 Skill.

Heraf falder Tilvæxten paa:

de Helgelandske Fogderier med	515 Daler	3 Ort	19 Skill.	
Saltens Fogderi	163 —	1 -	20 —	
Lofotens —	147 —	3 -	17 —	

Jeg antydede i min forrige Femaarsberetning, at Leilændingsgodset i Saltens og Lofotens Fogderier hovedsagelig tilhørte Staten og Oplysningsvæsenets Fond, medens det i de Helgelandske Fogderier hovedsagelig var i Privates Eie, og jeg bemærkede derhos, at dette sidste, der gjennem lange Tider af Eierne var bevaret som saadant, efterhaanden nu begyndte at blive Gjenstand for Salg, idet Proprietærerne og navnlig de yngre blandt dem, der i Femaaret ved Arv vare blevne Eiere af en større Del af Leilændingsgodset, begyndte at indse, at de hidtil havte Fordele af dette kun vare smaa i Forhold til Godsets virkelige Værdi. I denne Henseende er en stor og for det Helgelandske Jordbrug formentlig væsentlig heldig Forandring indtraadt i sidste Femaar, dels ved fortsat Afhænden af flere af de til det Brodtkorbske og Holstske Gods og for nogen mindre Del til det Coldevinske Gods hørende Gaarde og dels og fornemmelig ved endelig Salg af det Walnumske Gods i Hemnæs og det Knophske i Velfjorden. Disse sidste, hvoraf Gaardene under det første tilsammen havde en Matrikulskyld, stor 102 Dl. „ Ort 12 Skill. og af det sidste en Skyld af . . . 98 - 2 - „ — ere helt og holdent under vedkommende Kommuners Garanti af Eierne blevne solgte til vedkommende Leilændinge.

Efter de Anskuelser, der nu synes at raade blandt vedkommende Proprietærer, er der vistnok Grund til at antage, at det herværende Leilændingsgods — med Undtagelse dog af det de Angellske Stiftelser tilhørende — efterhaanden vil gaa over til Selveiendom.

Jeg skal til en Oversigt over den Forandring, det heromhandlede Forhold i de sidste 10 Aar har undergaaet, tillade mig at anføre, at Matrikulskylden paa det Helgelandske Leilændingsgods i 1865 udgjorde omtrent . . 1,802 Daler og paa Selveiergodset . . . . . 936 —

Det førstnævnte Gods var altsaa da omtrent dobbelt saa stort som det sidste.

I 1875 var Matrikulskylden paa Leilændingsgodset omtrent . . . . . 1,239 Daler og paa Selveiergodset omtrent . . . . . 1,502 —

Det førstnævnte Gods er altsaa gaaet ned til at blive omtrent $^1/_5$ mindre end det sidste. Af Leilændingsgodsets Matrikulskyld falder 190 Daler 4 Ort 18 Skilling paa det de Angellske Stiftelser tilhørende Gods.

Udskiftningsvæsenet har i Femaaret havt forholdsvis god Fremgang. De herværende 5 Udskiftningsformænd have samtlige havt fuld Sysselsættelse. Efter Opgaver fra dem har der i Femaaret været afholdt:

i Søndre Helgeland . .	40	Udskiftningsforretninger
- Nordre — . .	47	—
- Søndre Salten . . .	47	—
- Nordre — . . .	35	—
- Lofoten og Vesteraalen	49	—

Jeg har forsøgt at erholde en Opgave over Forholdet mellem de udskiftede Gaarde og dem, der endnu ligge i Fællesskab. Nogenlunde paalidelige Oplysninger herom have dog ikke været at faa. Naar der først er forlangt Udskiftning paa en Gaard, har det hyppigt vist sig, at der findes langt mere omfattende Fællesskabsforholde, end Udenforstaaende kunne have tænkt sig, da vedkommende Lodeiere hyppig paastaa, at Alt er greit og klart dem imellem, saalænge ingen har fundet sig opfordret til at forlange Udskiftning. Efter de Oplysninger, jeg har modtaget, tør det maaske antages, at i det Hele endnu 3 Femteparter af Amtets Gaarde ligge i Fællesskab.

II. Fædriften.

Efter Tællingerne i 1855, 1865 og 1875, samt efter den ifølge Oplysning fra Distrikternes Lensmænd i 1870 af mig ved forrige Femaarsberetning meddelte Opgave har Kreaturholdet i efternævnte Aar været følgende:

	1855	1865	1870	1875
Heste	6,896	7,505	7,635	7,511
Stort Kvæg	51,389	54,228	51,534	59,011
Faar	96,067	107,439	102,625	119,105
Gjeder	27,615	24,085	20,446	27,580
Svin	5,722	5,420	5,515	5,965
Ren	17,342	19,188	16,763	17,169

Naar efter denne Opgave Hestetallet, der fra 1865 til 1870 var forøget med 130, igjen i 1875 er gaaet ned med 124, maa herfra ikke sluttes, at Hesteavlen i det Hele i Femaaret er aftaget. I Perioden har der imidlertid været en stor Udførsel af Heste herfra dels til det Trondhjemske og dels og fornemmelig til Sverige, hvor navnlig i Aarene 1872—1874 Skovkjørselen har foranlediget de her stedfundne Salg. For herværende Befolkning har dette i det Hele været fordelagtigt, idet Hestene have været betalte med Priser, der her ikke tidligere vare kjendte. En almindelig god Brugshest, der her tidligere i Handel havde en Værdi fra 25—40 Spd. eller fra 100 til 160 Kroner, har i Femaaret havt en Salgsværdi af 200 til 300 Kroner. Efter de fra Lensmændene meddelte Opgaver er der ialt i Femaaret solgt til Udførsel 574 Heste.

Den ovenfor meddelte Opgave viser for Kreaturholdet iøvrigt en ganske betydelig Forskjel i sammes Størrelse i Aarene 1870 og 1875, og ved første Øiekast skulde det synes, som om den i Femaaret stedfundne Tilvæxt var uforholdsmæssig stor. Jeg skal i den Anledning bemærke, at de uheldige Aaringer i forrige Femaarsperiode krævede en stor Nedslagtning af Kreaturer, hvisaarsag en større Paasætning i sidste Femaar nok kan have fundet Sted og vistnok ogsaa har fundet Sted, uden at noget Misforhold er indtraadt mellem Kreaturantallet og Amtets Foderevne. Sammenholdes Tallene for 1855 og 1865 med Tallet for 1875, er Forskjellen mellem de tvende sidste Tiaars Tilvæxt ikke paafaldende stor, og, forsaavidt Tilvæxten er større for det sidste Tiaar, da mener jeg, at man for Berettigelsen heraf kan tage til Indtægt den forøgede Foderproduktion, der utvivlsomt er vunden dels ved gamle Agres Gjenlægning, dels ved Engmarkernes bedre Behandling og dels endelig ved den over det hele Amtsdistrikt nu i Sammenligning med tidligere mere almindelige Dyrkning af Havre til Grønfoder. Som den foran om Udsæden meddelte Opgave viser, er Udsæden af Havre fra 1855 til 1865 steget fra 4,015 til 4,617 Tdr. og fra 1865 til 1875 fra 4,617 til 5,100 Tdr., eller ialt i disse tvende Tiaar steget med omtrent 28 pCt.

Jeg bemærkede i min forrige Femaarsberetning, at Fædriften havde havt Fremgang, og dette maa vel ogsaa nu siges i afvigte Femaarsperiode at have været Tilfælde. Om end Kreaturstellet i sin store Almindelighed lader meget tilbage at ønske, saa er dog uimodsigelig Sandsen for en bedre Skjøtsel vakt, og navnlig viser den sig i en bedre Fodring af Kreaturerne. Desværre findes der fremdeles over det hele Amt Gaarde, hvor der for Vinteren indsættes saa mange Kreaturer, som paa mulig Maade kunne livfødes, og det saaledes, at Kreaturernes Næring for en ikke uvæsentlig Del er Halm, Birkeris og Skav. Saadan Sultefodring bliver dog overalt sjeldnere og sjeldnere.

Den gamle Skik, at lade Kreaturerne den hele Sommer gjennem ligge ude, bruges vistnok endnu meget. Der tages dog nu mere end før Hensyn til Veirliget. I slemt Veir føres Kreaturerne nu i Hus. Den af mig tidligere antydede Skik, om Vinteren i alskens Veir at slippe Kreaturerne ud dels for at drikke, dels for at „bite Beit" (Birkeris), gaar mere og mere af Brug. Paa Fæhusenes Indretning anvendes alt mere og mere Omhu. I Valget af Tillægsdyr viser sig ogsaa fremdeles en større Omhu. Derimod ere forædlede Racer af Husdyr ikke i nogen betragtelig Mængde udbredte i Amtet. I enkelte Distrikter har man anskaffet sig endel Ayrshire-Kvæg, og i flere Distrikter ere Faar af Cheviotracen og tildels af Tuterø-Racen blevne anskaffede. Det er dog kun enkeltvis de bedre stillede Gaardbrugere, der have truffet desligeste Forføininger, medens disse i det Hele ingen Udbredelse have.

Der har i Femaaret været afholdt ialt 14 Dyrskuer, sc.:
i 1871 i Ledingen og Næsne,
- 1872 i Mo, Dønnæs, Vaagen og Ankenæs,
- 1873 i Alstahaug og Thjøtø,
- 1874 i Stegen og Ledingen,
- 1875 i Ankenæs og paa 3 Steder i Hemnæs.

Ved samtlige disse Dyrskuer har Statsagronom Jensenius været tilstede, og det antages overalt, at disse, navnlig ved den Belærelse, Statsagronomen samtidig med Dyrskuet har givet den tilstedeværende Almue, har virket nyttigt i Retning af at vække Sandsen for bedre Besætning og for bedre Kreaturstel.

Ogsaa ere Fjøsskuer paa flere Steder afholdte. Nytten heraf erkjendes mere og mere.

Til de afholdte Dyrskuer er der foruden Midler af vedkommende Kommuner, i hvilke Dyrskuerne ere holdte, bidraget af Statskassen og Amtskommunen ialt 1,360 Kr. med det Halve af hver.

Ogsaa med Hensyn til Melkens Behandling synes nogen Bedring at være indtraadt. Den lader i Almindelighed fremdeles meget tilbage at ønske, men det er dog paatageligt, at gode Exempler fra de kyndigere og bedre stillede Gaardbrugere i saa Henseende have virket godt. Iøvrigt er Melkeproduktionen i det Hele taget efter de fra Lensmændene modtagne Opgaver ikke tiltaget synderligt. Hos de mere fremskredne Jordbrugere varierer det aarlige Melkeudbytte af en Ko fra 1,000 til 1,600 Potter, men i Almindelighed kan Udbyttet af Almuesmandens Ko kun sættes til omkring 900 Potter aarlig, hvad ogsaa i 1870 regnedes som aarligt Melkeudbytte. Fogderivis er efter Lensmændenes Opgaver det gjennemsnitlige aarlige Udbytte af en Ko:

Søndre Helgeland	hos	de	mere	fremskredne	Jordbrugere	1244	Potter	og overhovedet	942.
Nordre Helgeland	„	„	„	—	—	1150	— „	—	844.
Salten	„	„	„	—	—	1180	— „	—	800.
Lofoten	„	„	„	—	—	1320	— „	—	830.

Den almindelige Pris paa nysiet Melk har været 14 til 16 Øre pr. Pot. Udenfor Fiskedistrikterne og tildels ogsaa Skovdistrikterne Vefsen og Bindalen samt Bodø Landsogn er Salg af Melk ikke af Betydning for Herrederne. Smørproduktionen staar fremdeles i Almindelighed paa et lavt Standpunkt. Dette staar i Forbindelse med den mislige Behandling, der gives Melken og Fløden. I stor Almindelighed behandles Melken paa den Maade, at den i Beboelsesrum sættes op i Ringe, i hvilke den henstaar fra 2 til 4 Døgn. Derefter skummes den, og Fløden slaaes i en Bøtte, i hvilken man samler, indtil man har faaet nok til en Kjerning, og det, hvad enten hertil medgaar lang eller kort Tid, og uden Tanke paa, om Fløden herved tager Skade. Men at Fløde, der er skummet af indtil 4 Døgn gammel Melk, der har været hensat til Flødeafsætning i daglige Beboelsesrum, hvor Røg og for Melken skadelige Dunster ofte forekomme, og derefter hensættes paa lignende Opbevaringssted i 8 à 14 Dage, kan give godt og holdbart Smør, er en Umulighed, selv om Kjerningen og Smørrets Behandling udføres med Omhu. Der gives imidlertid Distrikter, der herfra gjøre en glædelig Undtagelse, og hvor kyndige Jordbrugeres gode Exempler i temmelig vid Udstrækning have virket til, at ogsaa den almindelige Jordbruger leverer ret godt Smør. Som saadanne kunne nævnes Thjøtø, Lurø, Næsne, Stegen og Hadsel. Jeg bemærkede i min forrige Femaarsberetning, at Afkjølingsmethoden ved Smørtilberedningen var indført paa enkelte Gaarde i Amtsdistriktet. Den er i afvigte Femaar bleven mere og mere almindelig og har selv paa mindre Gaarde faaet Anvendelse. Salg af Smør har ingen synderlig Betydning for noget Herred. Fra flere Herreder sælges vistnok til Udenbygdsboende i Amtet Smør fra de større Gaarde. Men Udførsel fra Amtet finder ikke Sted. Meget mere trænger Amtet heraf aarlig en større Tilførsel. Priserne paa almindelig godt Smør have i Femaaret været fra 46 til 56 Øre pr. M℔. Tilberedning af Ost er fremdeles ubetydelig og indskrænker sig nu som før udenfor enkelte større Gaarde alene til tør Hvidost, Gammelost og Mysost. Af Gammelost tilvirkes dog paa flere Steder udmærket god Vare.

Amtsdistriktet havde i det første Aar af Perioden sin egen Dyrlæge. Man fandt det imidlertid, hvad jeg meget maa beklage, rigtigt at inddrage Lønnen for denne Funktionær. Heldigvis har Amtsdistriktet været forskaanet for Kvægsygdom af nogen Betydenhed, og man har forsaavidt ikke savnet ham. Men den Nytte, han paa sine Reiser gjorde ved altid og overalt at undervise Almuen i Kvægrøgt og Fjøsstel, har man maattet savne. I 1875 har Nordlands Amtsformandskab bevilget de fornødne Midler til Oplærelse af en Mand i Torvdrift. Den hertil antagne Mand har under den tidligere herværende Landbrugsskoles Bestaaen været Lærer i Kvægrøgt ved denne. Man benyttede derfor Leiligheden til ved hans Ansættelse at gjøre det til Betingelse, at han ved Siden af Undervisningen i Torvens Behandling ogsaa skulde paa sine Reiser omkring i Distriktet give Almuen Veiledning i Kvægrøgt og Melkestel.

III. Skovdriften.

Om Skovdrift er der i dette Amtsdistrikt kun Tale paa Amtets Fastlandsdel, medens den hele Ørække, der strækker sig langs Amtets Kyst, og endelig hele Lofoten og Vesteraalens Fogderi saagodtsom ganske er blottet for Skov. Endel Løvskov findes dog her, der paa flere Steder afgiver et værdifuldt Bidrag til det fornødne Brændsel. Iøvrigt er det alene paa Indlandet, at Skov findes. I Saltens Fogderi forefindes Birk i den ydre Del af Fjordene og Birk med Furu i Fjordbundene. Først i Helgeland møder man Granen, der her paa flere Steder danner Skov af tildels ganske anseelig Udstrækning, ligesom Birk og Older, blandet med Selje, Asp og Rogn, her ogsaa hyppigere optræder og fra Dalbunden breder sig op efter Fjeldsiderne. Overalt i Fjordbundene haves tilstrækkelig Skov til Brændsel baade til eget Brug og Forsyning af Distrikterne ved Fjordmundingerne, hvor iøvrigt ogsaa Torven, navnlig for Distrikterne i Salten og Nordre Helgeland ligesom over den hele Østrækning, er det vigtigtigste Brændematerial. Saagodtsom fra alle Distrikter forlyder det, at Skoven i Femaaret mere eller mindre har været i Tilbagegang. En Undtagelse herfra gjør dog Beieren og Saltdalen, hvor megetmere under Forstvæsenets Fredning en Fremgang for Skoven formenes at have fundet Sted.

De vigtigste Skovdistrikter haves i Salten i Beieren og Saltdalen, i Nordre Helgeland i Hemnæs og Mo, og i Søndre Helgeland i Vefsen, Hatfjelddalen, Velfjorden og Bindalen. I Beieren og Saltdalen tilhører den meste Skov Staten, i de Helgelandske Fogderier derimod Private. Skoven i hernævnte Distrikter afgiver overalt tilstrækkeligt Bygningstømmer saavel til Distrikternes Behov som ogsaa for en stor Del til Forsyning for de skovløse Egne i Amtet, der iøvrigt nu som tidligere faa sin væsentlige Forsyning af Bygningstømmer foruden fra Vefsen og Bindalen ogsaa fra det Throndhjemske, navnlig fra Namdalen.

Mindre Sagbrug til Forædling af Tømmeret findes i de fleste Skovdistrikter, hvorhos der, foruden det i min forrige Femaarsberesning omtalte, et engelsk Interessentskab tilhørende Dampsagbrug i Vefsen, ogsaa i Bindalen paa Risøen ved Slutningen af Perioden er opført et lignende

større Sagbrug, der dog først efter Femaarets Udgang er sat i Drift.

I Bindalen, Vefsen, Hemnæs, Mo og Saltdalen drives fremdeles Baadbyggeri, hvorom iøvrigt nedenfor nærmere vil berettes, og anvendes hertil et ikke ubetydeligt Kvantum Skovmateriale.

Tilvirkning af Trækul har ikke fundet Sted.

Tilvirkning af Tjære drives derimod overalt i fornævnte større Skovdistrikter, med Undtagelse dog af Bindalen. Navnlig har denne Bedrift havt en ikke liden Betydning i Saltdalen og tildels Mo og Beieren. Efter Lensmændenes Opgave har der i Saltdalen:

i 1871	været	tilvirket	ialt	538	Tdr.
- 1872	-	—	-	388	-
- 1873	-	—	-	482	-
- 1874	-	—	-	457	-
- 1875	-	—	-	324	-

eller tilsammen 2,189 Tdr.

I Mo er gjennemsnitlig aarlig virket 150 Tønder og i Beieren iligemaade gjennemsnitlig aarlig 80 Tønder. Prisen paa Tjære har varieret fra 16 til 20 Kroner pr. Tønde. I Bindalen, Vefsen og Hemnæs tilvirkes ikke ubetydelige Kvanta Tagspaan, et Tækningsmateriale, som i dette Amt vinder mere og mere Indgang.

Priserne paa Brændeved ere for efternævnte Skovdistrikters Vedkommende opgivet at have været pr. Favn:

	Birk.	Older.	Furu.	Gran.
Bindalen .	Kr. 11,20	Kr. 7,20	Kr. 8,00	Kr. 6,40
Velfjorden .	- 11,20	- 6,40	- „	- 8,00
Vefsen . .	- 14,00	- „	- „	- 10,00
Hemnæs . .	- 10,40	- „	- „	- „
Mo . . .	- 12,00	- „	- 10,00	- 10,00
Beieren . .	- 12,80	- „	- 6,40	- „
Folden . .	- 15,20	- „	- „	- „
Ofoten . .	- 10,00	- 6,80	- „	- „
Tysfjorden .	- 12,00	- 10,00	- 10,00	- „

I Lofotens Fogderi og i Amtets øvrige Ødistrikter variierer Prisen paa en Favn Birkeved fra 16 Kroner indtil 20 à 22 Kroner. Udenfor de egentlige Skovdistrikter er, som allerede antydet, Torven det væsentligste Brændematerial. Torv findes overalt i Ødistrikterne, ligesom ogsaa paa de fleste Steder af Amtets Kyststrækning. Den forekommer i forskjellig Godhed, men er paa ikke faa Steder af fortrinlig Beskaffenhed. Af Hensyn til den store Betydning, Torvbruget har for dette Amtsdistrikt, har Amtskommunen, som allerede antydet, i 1875 ladet en Mand oplære i Torvens rette Behandling med Forpligtelse for det første i 3 Aar at bereise Amtets Torvdistrikter og der give Almuen Veiledning i Torvdrift. Det er at haabe, at denne Forføining vil blive til Nytte for disse Distrikter, der hidtil paa Grund af manglende Kyndighed i den rette Maade at omgaaes Torven neppe have havt dette Brændsel saa billigt og godt, som det ved en skjønsom Behandling maa kunne erholdes.

Nordlands Amt udgjør et eget Forstforvaltningsdistrikt med en Forstmester og tvende Assistenter, hvoraf den ene har Station i Beieren og den anden i Saltdalen.

IV. Fiskerierne.

Blandt de i Nordlands Amt aarligaars forefaldende større regelmæssige Fiskerier indtager nu som tidligere Vinterfisket i Lofoten og Vesteraalen den første Rang. Forsaavidt angaar den vigtigste Del af dette Fiske, eller det, der i Maanederne Januar til April drives i Lofotens Herreder Vaagen, Buksnæs, Flakstad og Valberg Sogn — eller det ved Lov af 23de Mai 1857 anordnede Opsynsdistrikt — da er herom fra vedkommende Opsynschef aarligen afgivet fuldstændige Beretninger. Vedkommende Fisket udenfor Opsynsdistriktet, eller det Fiske, der samtidig med fornævnte Fiske foregaar i Herrederne Dverberg, Øxnæs og Bø i Vesteraalen, og Borge, Gimsø og Værø i Lofoten, meddeles følgende efter Fogdens og Lensmændenes Opgaver udarbeidede

Oversigt

over Antallet af de Fiskere, der have deltaget i samme, og over Udbyttets Størrelse.

Herreder.	Antal Baadmandskaber.		Summa Baadmandskaber.	Antal Fiskere.		Summa Fiskere.	Udbytte.		
	Indensogns.	Fremmede.		Indensogns.	Fremmede.		Stkr. Fisk.	Lever. Tdr.	Rogn. Tdr.
1871.									
Dverberg	26	1	27	166	7	173	177,480	493	180
Øxnæs	87	138	225	535	703	1,238	1,003,980	2,500	1,100
Bø	87	19	106	520	102	622	840,000	2,800	1,200
Borge	83	15	98	579	93	672	542,000	2,250	897
Gimsø	24	10	34	136	59	195	118,700	460	198
Værø og Røst	25	63	88	146	313	459	624,000	1,470	520
Tilsammen	332	246	578	2,082	1,277	3,359	3,306,160	9,973	4,095
1872.									
Dverberg	30	4	34	197	26	223	196,920	693	212
Øxnæs	105	147	252	631	766	1,397	1,314,360	4,940	1,776
Bø	89	21	110	561	120	681	643,320	2,384	1,029
Borge	97	24	121	707	154	861	880,080	3,271	1,165
Gimsø	25	14	39	137	84	221	228,000	808	274
Værø og Røst	25	91	116	137	490	627	740,400	1,292	850
Tilsammen	371	301	672	2,370	1,640	4,010	4,003,080	13,388	5,306
1873.									
Dverberg	31	7	38	199	45	244	190,880	369	130
Øxnæs	105	171	276	712	885	1,597	977,760	3,510	1,298
Bø	92	26	118	605	166	771	486,600	1,934	728
Borge	99	41	140	739	253	992	477,840	1,593	591
Gimsø	38	15	53	240	93	333	167,520	622	206
Værø og Røst	32	123	155	174	632	806	613,200	1,583	750
Tilsammen	397	383	780	2,669	2,074	4,743	2,913,800	9,611	3,703
1874.									
Dverberg	30	2	32	196	12	208	80,400	286	106
Øxnæs	116	137	253	740	779	1,519	472,320	1,479	643
Bø	88	22	110	594	139	733	306,720	1,305	480
Borge	99	18	117	735	127	862	281,400	938	372
Gimsø	43	7	50	271	44	315	27,360	128	47
Værø og Røst	33	68	101	178	358	536	480,000	717	302
Tilsammen	409	254	663	2,714	1,459	4,173	1,648,200	4,853	1,950
1875.									
Dverberg	32	1	33	207	6	213	252,600	815	240
Øxnæs	105	151	256	691	858	1,549	1,203,960	3,430	1,505
Bø	92	20	112	628	130	758	852,360	2,212	974
Borge	90	30	120	677	212	889	535,560	1,677	715
Gimsø	36	10	46	248	70	318	159,360	935	316
Værø og Røst	40	60	100	200	330	530	720,000	1,500	630
Tilsammen	395	272	667	2,651	1,606	4,257	3,723,840	10,569	4,380

I Lighed med hvad der er skeet i tidligere Femaarsberetninger, skal jeg her til Oversigt over Almuens Deltagelse i og over Udbyttet af det hele Fiske meddele følgende efter Opsynschefens Beretninger og foranstaaende Oversigt sammendragne Fortegnelser over Antallet af Baadmandskaber og Fiskere samt over Udbyttet af Vinterskreifisket i Lofoten og Vesteraalens Fogderi i Femaaret 1871—1875.

1. Antal Baadmandskaber og Fiskere.

	Baadmandskaber.			Fiskere.		
	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.
1871	3,900	578	4,478	17,420	3,359	20,779
1872	3,646	772	4,418	16,773	4,010	20,783
1873	3,717	780	4,497	17,262	4,743	22,005
1874	3,966	663	4,629	18,821	4,173	22,994
1875	3,905	667	4,572	18,303	4,257	22,560
Tilsammen	19,134	3,460	22,594	88,579	20,542	109,121
Gjennemsnitlig aarlig i Femaaret	3,827	692	4,519	17,716	4,108	21,824

2. Fortegnelse over Fiskets Udbytte.

	Antal Fisk efter Stykketal.			Tønder Lever.			Tønder Rogn.		
	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.
1871	18,500,000	3,306,160	21,806,160	46,000	9,973	55,973	17,000	4,095	21,095
1872	17,250,000	4,003,080	21,253,080	48,000	13,388	61,388	22,000	5,306	27,306
1873	19,500,000	2,913,800	22,413,800	50,000	9,611	59,611	18,000	3,703	21,703
1874	16,000,000	1,648,200	17,648,200	40,000	4,853	44,853	15,000	1,950	16,950
1875	23,000,000	3,723,840	26,723,840	52,000	10,569	62,569	28,000	4,380	32,380
Tilsammen	94,250,000	15,595,080	109,845,080	236,000	48,394	284,394	100,000	19,434	119,434
Gjennemsnitlig i Femaaret 1871—1875	18,850,000	3,119,016	21,969,016	47,200	9,679	56,879	20,000	3,887	23,887

Sammenholdes de her udregnede Tal med de tilsvarende Tal for Femaaret 1866—1870, viser det sig, at Antallet har været af:

	Baadmandskaber.			Fiskere.		
	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.
Ialt i Femaaret 1866—1870	24,329	2,481	26,810	102,583	15,550	118,133
Ialt i Femaaret 1871—1875	19,134	3,460	22,594	88,579	20,542	109,121
Gjennemsnitlig aarlig i Femaaret 1866—70	4,866	496	5,362	20,516	3,110	23,626
Gjennemsnitlig aarlig i Femaaret 1871—75	3,827	692	4,519	17,716	4,108	21,824
hvilket viser en Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷) pro mille for sidste Femaar						
	÷ 209 %	+ 395 %	÷ 157 %	÷ 136 %	+ 321 %	÷ 76 %

og fremdeles, at Antallet har været af:

	Fisk i Stykketal.			Tønder Lever.			Tønder Rogn.		
	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.
Ialt i Femaaret 1866—1870	103,700,000	10,657,400	114,357,400	220,000	30,568	250,568	91,000	15,578	106,578
Ialt i Femaaret 1871—1875	94,250,000	15,595,080	109,845,080	236,000	48,394	284,394	100,000	19,434	119,434
Gjennemsnitlig i Femaaret 1866—1870	20,740,000	2,131,480	22,871,480	44,000	6,114	50,114	18,200	3,115	21,315
Gjennemsnitlig i Femaaret 1871—1875	18,850,000	3,119,016	21,969,016	47,200	9,679	56,879	20,000	3,887	23,887
hvilket viser en Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷) pro mille									
	÷ 91 %	+ 463 %	÷ 35 %	+ 73 %	+ 583 %	+ 135 %	+ 99 %	+ 244 %	+ 120 %

I Regelen har der, efterat Opsynet ved Lofotfisket den 14de April har indstillet sin Virksomhed, fundet et Efterfiske Sted i Opsynsdistriktet, hvis Udbytte ikke er medtaget i de af Opsynschefen meddelte Opgaver. Dette Efterfiske har i Femaaret med Undtagelse af Aaret 1871, da det foregik saagodtsom over hele Distriktet, og i 1875, da der fiskedes i Flakstad og Buksnæs, alene været drevet i Flakstad og for den væsentligste Del af Distriktets egne Folk. Det har i Regelen varet til Udgangen af April.

Det gav i 1871	et Udbytte	af ialt	642,000	Stkr. Fisk
- 1872	—	—	144,000	—
- 1873	—	—	50,000	—
- 1874	—	—	55,000	—
- 1875	—	—	180,000	—
og i hele Femaaret		altsaa	1,071,000	Stkr. Fisk.

Ved dette Efterfiske er Udbyttet af Lever og Rogn saagodtsom uden Betydning og kan derfor formentlig sættes ud af Betragtning.

De forangivne Sammenstillinger ville vise, at Søgningen til Lofotfisket — Fisket i Opsynsdistriktet — har været væsentlig mindre end i forrige Femaar. Mod et Gjennemsnitsantal af 20,516 Fiskere i forrige var det aarlige Gjennemsnitsantal i sidste Periode 17,716, hvilket gjør en Formindskelse af 136 %. Jeg bemærkede allerede i forrige Femaarsberetning, at Søgningen til Storsildfisket — der faldt til i Tiden umiddelbart før Lofotfisket — formentlig vilde virke til at gjøre Søgningen til dette mindre. Dette synes at have stadfæstet sig. Ligesom Søgningen til Lofotfisket allerede i 1868, 1869 og 1870 var i Aftagende, saaledes vise foranstaaende Tabeller, at den fremdeles 1871, 1872 og 1873 var nedgaaende. I samtlige disse Aar havde Storsildfisket Tilgang. Men, medens Søgningen til Lofotfisket i disse sidste 3 Aar viser sig at have været mindre end Femaarets Gjennemsnitstal, 17,716, har den i Periodens to sidste Aar været større end Gjennemsnitstallet. Denne Forskjel synes ogsaa at staa i Forbindelse med Storsildfiskets Forholde. Eftersom dette ved sin stadige Tilbagegang fik mindre Søgning, tiltog Søgningen til Lofotfisket. Med Storsildfiskets fuldstændige Ophør vil utvivlsomt Søgningen til Lofotfisket ogsaa blive den gamle. Søgningen til Vesteraalsfisket og Lofotfisket udenfor Opsynsdistriktet, af hvilke navnlig det første synes at faa alt større og større Betydning, har i sidste Femaar været væsentlig større end i foregaaende Femaar — gjennemsnitlig aarlig 4,108 mod 3,110, en Tilvæxt af 321 %. Deltagerne i dette Skreifiske have imidlertid for den største Del været Hjemdistrikternes Almue, der vistnok ogsaa har deltaget i Storsildfisket, men saagodtsom udelukkende i det væsentlig i Oktober og November — altsaa rum Tid før Skreifisket — forefaldne Storsildfiske i Vesteraalen.

Som foranstaaende Tabeller vise, var Udbyttet af Lofotfisket inden Opsynsdistriktet i sidste Periode i Fisketal 91 % mindre end i forrige. Fisket var dog ikke mindre fordelagtigt end Fisket i Femaaret 1866—1870. Dels var, som Opgaven over Lever- og Rognudbyttet viser, dette større, og dels var endelig det samlede Fisketal — om end mindre end forrige Periodes — dog større forholdsvis efter Fiskernes Antal. Sammenstillingerne ville vise, at i sidste Femaar faldt der gjennemsnitlig aarlig paa hver Fisker 1,060 Fisk, medens det tilsvarende Tal i forrige Femaar var 1,010.

Omtrent samtidig med Lofotfisket har i Femaaret som i tidligere Aar været drevet Skreifiske paa Helgeland, sc.: i Rødø ved Mygen og Valvær, i Trænen (Lurø Præste-

gjeld) ved Selvær, Husø og Sydholmen og endelig ved Bremsten i Vegø. Paa sidstnævnte Sted har Fisket i Femaaret omtrent havt samme Omfang som i tidligere Aar og som tidligere været drevet af 10 til 14 Baade, sædvanlig med en Besætning af 6 Mand paa Baaden. Fisket i Rødø og Trænen har derimod i Femaaret været Gjenstand for en større Søgning, og det synes, som ogsaa i min forrige Femaarsberetning antydet, som om Fisket paa disse Steder efterhaanden faar større og større Betydning. Ogsaa ved Aasvær i Næsne og ved Indreholmen og Skibaadsvær i Herø har der været drevet Skreifiske. Det slog ganske godt til i Aaret 1875, men gav i de tidligere Aar intet Udbytte af Betydenhed, Der fiskedes:

i 1875 ved Aasvær . . . . . 30,000 Stkr. Fisk
og ved Indreholmen og Skibaadsvær . 42,000 - „

Angaaende Fisket i Rødø, Trænen og Vegø meddeles efter vedkommende Lensmænds Indberetninger følgende Opgave:

Fisket i	Deltagere i Fisket.		Udbytte.		
	Antal Fiskere.	Antal Baade.	Fisk i Stykketal.	Tdr. Lever.	Tdr. Rogn.
1871.					
Rødø	418	84	127,500	740	335
Trænen	420	112	213,000	600	240
Vegø	93	14	75,600	252	140
Tilsammen	931	210	416,100	1,592	715
1872.					
Rødø	475	86	229,570	1,239	464
Trænen	575	167	410,000	1,100	290
Vegø	78	12	72,000	160	70
Tilsammen	1,128	265	711,570	2,499	824
1873.					
Rødø	728	134	196,620	932	398
Trænen	700	178	296,000	660	100
Vegø	60	10	54,000	160	70
Tilsammen	1,488	322	546,620	1,752	568
1874.					
Rødø	480	100	133,370	480	244
Trænen	576	147	164,000	400	70
Vegø	72	12	39,600	144	48
Tilsammen	1,128	259	336,970	1,024	362
1875.					
Rødø	517	96	312,600	1,325	572
Trænen	666	166	286,310	688	190
Vegø	72	12	108,000	300	120
Tilsammen	1,255	274	706,910	2,313	882
Samlet Udbytte i Femaaret			2,718,170	9,180	3,351
Gjennemsnitlig aarligt Udbytte			543,634	1,836	670
Samlet Udbytte af	Fisket i Rødø		999,660	4,716	2,013
	Do. - Trænen		1,369,310	3,448	890
	Do. - Vegø		349,200	1,016	448
Gjennemsnitlig aarligt Udbytte af	Fisket i Rødø		199,932	943	402
	Do. - Trænen		273,862	689	178
	Do. - Vegø		69,840	203	89

Efter de af Opsynschefen meddelte Opgaver over Middelspriserne ved Fisket i Lofoten have disse været:

Fiskeprodukterne.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Fisk pr. stort Hundrede	omtrent 28 Kr.	24—28 Kr.	omtrent 26 Kr.	omtrent 30 Kr.	24—26 Kr.
Lever pr. Tønde . .	til Medicintran 28 „	20—30 „	24—28 „	28—32 „	24—28 „
	alm. 27 „	22½ „	24 „	20—22 „	20 „
Rogn pr. Tønde . .	28 „	25 „	35 „	44—46 „	32—40 „

Ved Fisket i Lofoten udenfor Opsynsdistriktet og ved Fisket i Vesteraalen samt i de nævnte Helgelandske Distrikter have Priserne efter de fra Lensmændene meddelte Opgaver varieret mellem de ovenfor nævnte Tal, og antager jeg derfor, at man tilnærmelsesvis rigtigt kan for at udfinde Bruttoværdien af samtlige fornævnte Fiskerier sætte Gjennemsnitsprisen for Femaaret:

for Fisk pr. stort Hundrede til 27 Kr. eller pr. 100 Stkr. Fisk til Kr. 22,50
pr. Tønde Lever . . . . . „ 23,00
- — Rogn . . . . . „ 34,00

I Udbyttet af Fisket maa medtages Værdien af de Fiskehoveder og Fiskerygge, der under samme ere indsamlede til Afhændelse til de i Lofoten værende Guanofabrikker. Over Mængden heraf haves dog ingen paalidelig Opgave. Kun har man saadan for det i Opsynsdistriktet drevne Fiske for Hovedernes Vedkommende. Efter Opsynschefens Beretninger anføres her, at der i 1871 indsamledes . . 3,500,000 Stkr.
- 1872 — . . 4,740,000 „
- 1873 — . . 5,000,000 „
- 1874 — . . 5,500,000 „
- 1875 — . . 6,550,000 „

eller tilsammen 25,290,000 Stkr.

Priserne herpaa have i Femaaret været forskjellige og derhos aarlig forskjellige paa de forskjellige Vær. Den har varieret fra 40 Øre til 80 Øre pr. stort Hundrede. Antagelig kan Gjennemsnitsprisen sættes til 50 Øre pr. 100 Stkr. og den samlede Værdi af formeldte Parti bliver da 126,450 Kroner eller gjennemsnitlig aarlig 25,290 Kroner.

Efter foranstaaende Anførsler vil Bruttoudbyttet for Femaaret kunne sættes:

af Lofotfisket:

for Fisk	Kr. 21,206,250	
- Lever	„ 5,428,000	
- Rogn	„ 3,400,000	
		Kr. 30,034,250

af Fisket i Lofoten udenfor Opsynsdistriktet og i Vesteraalen:

for Fisk	Kr. 3,672,472	
- Lever	„ 1,169,527	
- Rogn	„ 672,146	
		„ 5,514,145
	Lateris Kr.	35,548,395
	Transport Kr.	35,548,395

og af Fisket paa Helgeland:

for Fisk	Kr. 611,572	
- Lever	„ 211,140	
- Rogn	„ 113,934	
		„ 936,646

Den i Opsynsdistriktet efter 14de April fiskede Skrei = 1,071,000 Stkr. kan ansættes til en Gjennemsnitspris af 22 Kroner pr. 100 Stkr. Fisk, hvilket gjør . . . . „ 235,620

og den, som ovenfor nævnt, ved Aasvær, Skibaadsvær og Indreholmen i 1875 fiskede Skrei = 72,000 Stkr. til en Gjennemsnitspris af Kr. 22,50 pr. 100 Stkr. Fisk, hvilket gjør . . . . . „ 16,200

Værdien af indsamlede Fiskehoveder . . . „ 126,450

Den samlede Bruttoværdi af Femaarets Vinterskreifiskerier bliver saaledes . . . Kr. 36,863,311
og gjennemsnitlig aarlig . . . . . „ 7,372,662.

Den samlede Værdi af forrige Femaarsperiodes Vinterskreifiske var . . . . . Kr. 28,406,080
og aarlig Gjennemsnitsværdi . . . . . „ 5,681,216.

Da Udbyttet af den vigtigste Del af heromhandlede Fiske — Lofotfisket i Opsynsdistriktet — som foranstaaende Opgaver vise, var adskilligt mindre i sidste end i forrige Femaar, vil det — hvad Prisanførslerne for begge Perioder vise — sees, at det er de i sidste Femaar givne høie Priser, der have gjort dettes Værdi større.

Fra de ovenfor anførte Talstørrelser at slutte til Fiskernes Nettofortjeneste af Fisket, er ikke ganske let. Alt, hvad der herom i Almindelighed kan anføres, kan kun støtte sig til et omtrentligt Skjøn. Selvfølgelig have de til enhver Tid med Fisket forbundne Redskabstab sin større eller mindre Betydning ved Opgjøret af hvad der bliver Nettofortjeneste. I saa Henseende var imidlertid den sidste Periode gunstig for Fisket. I de af Opsynschefen ved Lofotfisket afgivne Beretninger er anført, at Redskabstabet ved Fisket i Opsynsdistriktet:

i 1871 var ubetydeligt
- 1872 — temmelig betydeligt
- 1873 — mindre end sædvanligt
- 1874 — ikke særdeles betydeligt
- 1875 — i det Hele ubetydeligt.

Jeg mener herefter at kunne betegne Redskabstabet for den hele Periode at have været ubetydeligt.

Efter de om de øvrige Skreifiskerier fra Lensmændene modtagne Meddelelser kan formentlig en lignende Betegnelse gives Redskabstabet ved disse.

Opsynschefen ved Lofotfisket har i sin Beretning for 1875 indtaget endel Oplysninger til Veiledning ved Beregning af Fiskernes Nettofortjeneste for det i Opsynsdistriktet faldende Fiskes Vedkommende, som jeg vil tillade mig her at anføre, idet jeg bemærker, at, hvad der gjælder dette Fiske, i det Store taget vel ogsaa gjælder Skreifisket iøvrigt. Opsynschefen bemærker Følgende:

Ved Bedømmelsen af Fiskernes Nettofortjeneste er det nødvendigt at tage Hensyn til, at saavel Leiekarlshyrerne som Udrustningen nu koster betydeligt mere end for nogle faa Aar tilbage. Til Oplysning i denne Henseende kan meddeles, at, eftersom Priserne stille sig paa Helgeland, kunne Udgifterne ved Garnbruget beregnes saaledes: 1 Fiskegarn uden Kavl koster Kr. 12,20, 18 Stkr. Garn med Tilbehør Kr. 283,00, Skindhyre og Sengklæder tilsammen Kr. 87,60, Lofotkosten Kr. 58,33. Saafremt ingen Garn gaa tabt under Fisket, beregnes Udgiften for en Lofotkarl ved Garnbruget saaledes:

Leiekarlshyre almindelig omkring . .	Kr.	80,00
Slitage paa Garnene	-	48,00
Do. — Torskegarnsliner og Kavl .	-	8,00
Do. — Skindklæderne	-	4,80
Do. — Søstøvlerne	-	6,00
Kosten	-	58,33
Tilsammen	Kr.	205,13.

Hvad der af Garnfiskernes Udbytte overstiger dette Beløb, kan efter Nutidens Priser ansees som Nettofortjeneste.

For Linebrugets Vedkommende stille Udgifterne sig saaledes: 1 Bøile Liner med Forsyn og Angler koster Kr. 7,20, 10 Bøiler med tilhørende Tougværk, Snøre, Tønder, Kavl, Dubler, Stampe samt 4 Tønder Agnsild koster tilsammen Kr. 160,60, Skindhyre og Sengklæder Kr. 87,60, Kosten 58,33. Paa Grund af den Mængde Agnsild, der medgaar, og da Linebruget er mere udsat for Tab, skal antageelig omtrent det samme Beløb som ved Garnbruget dækkes, forinden Overskud kan beregnes.

En Garnbaad med alt Tilbehør, saaledes som de nu bruges ved Lofotfisket, koster for Tiden 760 Kr. og Ottring, som benyttes ved Linebruget, 332 Kr.

I Fiskernes Udrustning til heromhandlede Fiskerier kan der ikke antages at være indtraadt nogen væsentlig Forandring. Ligesom de samme Redskaber — Garn, Liner og Dybsagn — nu som før have været de eneste brugte, saaledes har formentlig ogsaa disse Redskabers Beskaffenhed i det Hele været som før. Derimod synes Brugen af Garn ved Fisket i Opsynsdistriktet at vinde mere og mere Udbredelse, og Linebruget saavelsom Dybsagnfisket i Forhold dertil at indskrænkes. Udenfor Opsynsdistriktet har i Lofoten ligesom ogsaa i Vesteraalen samt endelig i Rødø gjennem lange Tider hovedsagelig været drevet Garnbrug og kun enkeltvis Liner. Ved Fisket i Rødø og Værø er brugt baade Garn og Liner. Ved Trænfisket er hovedsagelig eller næsten udelukkende brugt Liner. Forholdet hermed har paa disse Steder ikke undergaaet væsentlig Forandring. Anderledes stiller, som antydet, Forholdet sig ved Fisket i Opsynsdistriktet. Efter Uddrag af Opsynschefens Beretninger meddeles her en Opgave over, hvorledes de forskjellige Brug i Femaaret have været fordelte:

	Garn.				Liner.			Dybsagn.		
									Baade	
	Mand.	Baadmandskaber.	Baade.	Garnbaade udrustede med Liner.	Mand.	Baadmandskaber.	Baade.	Mand.	med Liner.	uden Liner.
1871	7,627	1,292	1,505	262	7,949	1,867	2,137	1,844	39	702
1872	8,546	1,436	1,753	196	6,949	1,687	1,957	1,278	28	495
1873	8,971	1,511	1,174	224	6,832	1,627	1,922	1,459	35	544
1874	9,671	1,607	1,797	108	7,553	1,731	2,014	1,597	133	495
1875	9,162	1,539	1,749	193	7,571	1,749	2,015	1,570	42	575

Sammenholdes denne Opgave med den lignende Opgave ved min forrige Femaarsberetning, vil det sees, at af de i Fisket i Femaaret 1866—1870 deltagende

102,583 Fiskere brugte 42,258 Garn,
48,429 Liner, og
11,896 Dybsagn,

medens ved Fisket i Femaaret 1871—1875

af 88,579 Fiskere brugte 43,977 Garn,
36,854 Liner, og
7,748 Dybsagn.

Idet jeg indtil Videre sætter ud af Betragtning det hele Aaret gjennem overalt paa Amtets Kyst drevne daglige Hjem-

fiske og iligemaade de regelmæssigt forekommende Sildefiskerier, skal jeg her give Meddelelse om de aarligaars i Herrederne Dverberg, Øxnæs, Bø og Vegø forefaldende Vaar-, Sommer- og Høstfiskerier efter Torsk, Sei, Lange, Uer og Kveite. Nogen paalidelig Opgave over Udbyttet af enhver Fiskesort i ethvert Distrikt har det ikke været gjørligt at opnaa udenfor Kveitefiskets Vedkommende. Lensmændene have imidlertid saavidt muligt søgt Oplysning om de forskjellige opfiskede Kvanta og derefter skjønnet over Værdien af hvad der aarligaars er fisket. Efter Meddelelser herom anføres her Værdien af disse Fiskerier for Femaaret saaledes:

Fiskedistrikter.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Tilsammen.	Gjennemsnitlig aarlig.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Dverberg	124,880	163,040	122,664	100,260	57,912	568,756	113,751
Øxnæs	64,000	44,000	48,000	49,600	47,920	253,520	50,704
Bø	70,800	86,800	65,600	47,000	85,680	355,880	71,176
Vegø	22,250	22,250	22,250	39,980	11,712	118,442	23,688
Tilsammen	281,930	316,090	258,514	236,840	203,224	1,296,598	259,319

De i foranstaaende Opgave medtagne Kvanta Kveite have været for 1871 . . . . 10,580 Voger
1872 . . . . 9,630 —
1873 . . . . 9,030 —
1874 . . . . 7,420 —
1875 . . . . 5,565 —

Heraf falder paa Vegø gjennemsnitlig aarlig alene 25 Voger. Resten er i Distrikterne Dverberg, Øxnæs og Bø fisket i den saakaldte Makketid, i hvilken Russerne ved Lov af 9de August 1839 er givet Ret til at tiltuske sig eller mod visse russiske Produkter at tilforhandle sig raa Fisk. Kveitens almindelige Pris i denne Tid er 2 Kroner pr. Vog, og gaar da i Regelen i Bytte til Russeskipperne 2 Voger Kveite mod 1 Vog Mel. Lensmanden i Øxnæs beretter iøvrigt om disse Fiskerier, at de i de sidste Aar ikke have været drevne med samme Udbytte som i tidligere Aaringer, og at navnlig Vaar- og Sommerfisket har staaet tilbage. Han bemærker, at ugunstige Veirforholde vistnok for en Del have bidraget hertil, men at det ikke har undgaaet Opmærksomheden, at en betydelig Indskrænkning i Driften har fundet Sted rimeligvis som Følge af de stegne Hyrelønninger i Forbindelse med følelig Mangel paa Tjenerskab.

Lignende Fiskerier som de heromhandlede drives over hele Amtets Kyst Vaar, Sommer og Høst udover. Naar de imidlertid her som i tidligere Beretninger særlig gjøres til Omtale for fornævnte 4 Herreder, da har dette sin Grund deri, at de ikke i noget enkelt Distrikt have den rige Tilgang som her. Fisket i disse Distrikter, navnlig i Vesteraalens 3 Herreder, søges ogsaa af udenbygds Fiskere (sc.: fra Lofoten, Salten og Senjen), hvad ikke er Tilfældet med Fisket i de øvrige Distrikter af Amtet, hvor det alene drives af Hjemfolket. Om Udbyttet Aar om andet af dette Fiske, det saakaldte „Hjemfiske", har det heller ikke været muligt at faa paalidelige Opgaver. Efter de af Lensmændene for ethvert Distrikt afgivne Skjøn have de aarligaars omtrentlig andraget til samme Beløb og kunne antages fogderivis at have gjennemsnitlig aarlig havt saadan Værdi, sc.:

Søndre Helgelands Fogderi	Kr.	173,000
Nordre — —	„	95,000
Saltens Fogderi	„	127,000
Lofotens —	„	115,000
eller tilsammen aarlig	Kr.	510,000.
Lægges hertil den ovenfor udregnede gjennemsnitlige aarlige Værdi af heromhandlede Fiskerier i Dverberg, Øxnæs, Bø og Vegø	„	259,319
faar man en Sum	Kr.	769,319.

Denne Beregning er — som gjentagende bemærket — ikke støttet til fuldt paalidelige Opgaver. Jeg har dog den Tro, at de Skjøn, der ligge til Grund for disse, ere tilnærmelsesvis rigtige, og nærer ingen Frygt for at skulle anslaa Værdien af hernævnte Fiskerier for høit, naar jeg afrunder sidstnævnte Sum af Værdien af det aarlige Vaar-, Sommer- og Høstfiske til . . . . . Kr. 750,000
eller for hele Perioden . . . . . „ 3,750,000.

Amtets Sildefiskerier ere i min forrige Femaarsberetning delte i Sommersildfisket og Storsildfisket, og lignende Deling maa ogsaa i denne Beretning bibeholdes.

Sommersildfisket er i Femaaret drevet med godt Udbytte over det hele Amtsdistrikt. Det har i Regelen taget sin Begyndelse i Juli eller August Maaned og har havt Varighed hele Høsten udover ligetil henimod Aarets Udgang. Det har med vexlende Held havt Tilgang overalt i Indlandets Fjorde, blandt hvilke Fjordene i Ofoten, Tysfjorden, Folden, Saltenfjord, Ranenfjord og Fjordene i Brønø og Bindalen have vist sig som de mest sildsikre. I Lofoten og Vesteraalens Fogderi, hvor iøvrigt Fisket har været mindre sikkert, har det bedste Fiske i Femaaret havt Tilgang i Eidsfjorden i Hadsels Præstegjeld, og endelig have Sundene i Herø Præstegjelds Ødistrikt udmærket sig ved aarvisse rige

Fiskerier. Det har i ethvert Distrikt været drevet af Hjemfolket, men derhos ikke i liden Udstrækning af udenbygds Fiskere, hvoraf en større Del fra det Throndhjemske, Bergenske og fra Haugesund. Der har været gjort Forsøg paa at tage Tal over Deltagerne i Fisket; dette har dog vist sig ugjørligt, idet Fiskerne jævnlig have været paa Flytning fra det ene Fiskested til det andet. Over Udbyttet ere aarlige Opgaver meddelte fra Distriktets Lensmænd, hvorefter Udbyttet fogderivis har udgjort:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Tilsammen.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
Søndre Helgeland	8,800	84,000	52,000	27,500	16,000	188,300
Nordre Helgeland	26,400	10,300	36,000	56,400	16,900	146,000
Salten	112,000	20,000	38,000	47,375	50,940	268,315
Lofoten	2,800	„	„	115,400	47,750	165,950
Tilsammen	150,000	114,300	126,000	246,675	131,590	768,565

Priserne paa Silden have i samme Aar været yderst forskjellige i de forskjellige Distrikter og derhos til de forskjellige Tider varieret inden de samme Distrikter. Gjennemsnitspriserne for hvert Aar kunne dog antagelig sættes saaledes:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Søndre Helgeland	Kr. 8,00	Kr. 6,60	Kr. 13,00	Kr. 8,00	Kr. 10,00
Nordre Helgeland	„ 6,70	„ 6,40	„ 13,00	„ 3,20	„ 10,00
Salten	„ 5,70	„ 3,30	„ 10,00	„ 6,00	„ 4,80
Lofoten	„ 2,70	„ „	„ „	„ 4,80	„ 4,00

Efter disse Priser vil Værdien af det i ethvert Distrikt aarlig opfiskede Kvantum Sild, angivet i Kronmynt, have været:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Tilsammen.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Søndre Helgeland	70,400	598,400	676,000	216,000	160,000	1,720,800
Nordre Helgrland	190,000	70,040	468,000	144,000	169,000	1,041,040
Salten	672,000	78,600	200,000	282,000	244,512	1,477,112
Lofoten	8,960	„	„	553,920	191,000	753,880
Tilsammen	941,360	747,040	1,344,000	1,195,920	764,512	4,992,832

hvilket gjør en gjennemsnitlig aarlig Værdi af Fisket for det hele Amt . . . . . 998,566 Kroner.

Ogsaa i denne Periode har det i forrige Femaarsberetning omtalte Storsildfiske havt Tilgang i dette Amt og det med et Udbytte, der ikke er langt fra at naa op til det Dobbelte af, hvad der i forrige Femaar opfiskedes. Det er i sidste Femaar faldt til i de samme Maaneder af Aaret som tidligere, sc.: væsentlig i Oktober, November, December og for en Del lidt før og lidt efter denne Tid, og har derhos i det Store taget væsentlig havt Tilgang paa de samme Steder som tidligere, dog saaledes, at det i dets tvende sidste Forekomstaar, 1873 og 1874, faldt til i nordre Salten, hvor tidligere intet Fiske har fundet Sted, og samtidig kun havde liden Tilgang i de Helgelandske Distrikter, i hvilke det tidligere har havt sin rigeste Forekomst. I 1875 udeblev det ganske. Jeg skal her meddele en Opgave over dets Udbytte i Femaaret:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Tilsammen.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
Dverberg	9,500	8,580	11,100	19,310	„	48,490
Øxnæs	39,000	14,000	45,000	27,490	„	125,490
Bø	7,000	4,000	7,000	3,000	„	21,000
Sortland	„	„	3,500	„	„	3,500
Borge	3,000	1,280	200	2,900	„	7,380
Flakstad	„	2,800	„	3,000	„	5,800
Værø	„	200	„	„	„	200
Tysfjord	„	„	2,000	„	„	2,000
Hammerø	„	„	3,800	85,700	„	89,500
Stegen	„	„	6,000	48,760	„	54,760
Folden	„	„	6,800	2,000	„	8,800
Bodø	56,000	47,500	32,300	5,000	„	140,800
Gildeskaal	80,000	25,000	20,500	2,500	„	128,000
Saltdalen	„	„	1,000	„	„	1,000
Melø	19,000	17,275	9,850	1,220	„	47,345
Rødø	151,000	10,500	1,000	3,000	„	165,500
Lurø	89,900	6,750	3,000	600	„	100,250
Næsne	140,000	8,000	400	300	„	148,700
Herø	65,000	10,000	1,200	350	„	76,550
Tilsammen	659,400	155,885	154,650	205,130	„	1,175,065

Som bemærket i min forrige Femaarsberetning, fiskedes der allerede i Aarene fra 1861—1865 endel Storsild i Amtet, navnlig i de Vesteraalske Herreder Dverberg, Øxnæs og Bø samt ved enkelte Vær paa Helgeland. Det var dog først i Aarene fra 1867—1870, at Fisket slog til med nogen Betydenhed. Det havde derefter aarligaars Tilgang i Amtet til og med 1874, men i 1875 udeblev det, og efter den Tid har der ikke været Tegn til, at Storsilden har været inde paa Amtsdistriktets Kyst. Den almindelige Mening og Tale blandt Amtets erfarne Fiskere er, at det, ialfald indtil Videre, vil være forbi med Storsildfisket. For det Tilfælde, at denne Mening vil vise sig at være rigtig, og Storsildfisket for Nordland saaledes ved Siden af den Styrke, det i økonomisk Henseende har givet Amtsdistriktet, herefter indtil Videre kun vil have en historisk Interesse, skal jeg tillade mig her, ved at sammenholde Fiskets Gang i sidste med dets Gang i forrige Periode, at give en kort Fremstilling af Hoveddragene for dets Forekomst i Aarenes Løb i ethvert af Amtets forskjellige Distrikter. Maaske kan denne være til Nytte for de videnskabelige Granskninger af dette Fiskes Natur, der senere kunne og forhaabentlig ville blive anstillede.

I de 8 Aar — 1867 til og med 1874 — Fisket har havt nogen større Betydning, har det aarligaars slaaet til i de Vesteraalske Herreder Dverberg, Øxnæs og Bø. I disse Distrikter og aarlig ved de samme Fiskevær fiskedes der i de første 4 Aar ialt omtrent 120,000 Tønder Sild, eller gjennemsnitlig og nogenlunde regelmæssig 30,000 Tønder aarlig. I de sidste 4 Aar fiskedes der i disse Distrikter — iligemaade aarlig ved de samme Vær — ialt omtrent 195,000 Tønder, eller gjennemsnitlig 49,000 Tønder aarlig. Bedst var aarligaars Fisket i Øxnæs, mindre godt var det i Bø. Disse Distrikter vare altid de første, hvori Fiske foregik, og Fisket tog her altid sin Begyndelse i sidste Halvdel af September og gik regelmæssig til Ende i November eller noget senere. Omtrent samtidig slog ogsaa Storsildfisket i Senjen til.

Fra Vesteraalen, eller fra disse nordligste Distrikter, hvor Silden saaledes — fra sit formentlige Hjem i Nordishavet — først søgte ind paa Kysten, synes den i de første 5 Aar (1867 til og med 1871) med en stor Regelmæssighed aarlig at have draget forbi Lofotøgruppens Sydspidse i lige sydlig Retning paa de Helgelandske Øgrupper fra Melø ned til Skibaadsvær, idet mindre Masser derhos paa denne Fart have taget en mere østlig Retning paa Værene Fuglevær og Fleinvær i Gildeskaal og for en Del paa det i Nærheden heraf værende, lige i Øst for Lofotøgruppens Sydspidse beliggende Vær Helligvær i Bodø Sogn. I denne Del af Amtsdistriktet holdt Fisket sig i de nævnte 5 Aar, og fiskedes der paa denne Strækning i Aarene 1867—1870 ialt omtrent 587,000 Tønder, i 1871 omtrent 600,000 Tønder. Bedst faldt Fisket i disse Aar ved Aasvær i Næsne, Lovunden i Lurø og ved Selsøvik og Nordnæsø i Rødø, samt endelig ved Helligvær og Landegode i Bodø og fornævnte Vær i Gildeskaal, da der ved de to første Vær i 1868 fiskedes 150,000 Tønder og ved de tre førstnævnte Vær i 1871 om-

trent 380,000 Tønder og ved Værene i Bodø og Gildeskaal i 1871 136,000 Tønder. I 1872 blev Fisket ved de Helgelandske Vær mindre. Hele Udbyttet af Fisket paa Helgeland androg i dette Aar alene til omtrent 50,000 Tønder. Fra 1872 var Helgelandsfisket stadigt i Nedadgaaende. Det gav i 1873 omtrent 15,000 og i 1874 omtrent 5,000 Tønder. I 1875 udeblev det ganske. Samtidig med at Fisket i 1872, 1873 og 1874 gik ned i Helgeland, tog det imidlertid Opsving i Saltens Fogderi. Kan det med Bortseen fra de paa ethvert Fiske indvirkende Veirforholde sluttes fra Fiskets Udbytte til Sildens Gang, synes det, som om den fra 1872 i det Hele efter at have passeret Lofotøgruppens Sydspidse efterhaanden tog en alt mere nordostlig og nordlig Retning op gjennem Vestfjorden. Hovedfisket i 1872 faldt nemlig paa Værene i Gildeskaal og Bodø, hvor der ialt opfiskedes omtrent 70,000 Tønder. I 1873 blev Fisket — foruden som før nævnt at aftage ved de Helgelandske Vær — ogsaa mindre i Gildeskaal, hvor det i nævnte Aar alene gav 20,000 Tønder — hidtil mindste Parti i Gildeskaal — medens det i Bodø gav 32,000 Tønder og derhos — om end med mindre Udbytte — strakte sig langs Vestfjordens Østside op til Folden, Stegen, Hammerø og Tysfjorden, i hvilke Distrikter tidligere Fangst ikke havde fundet Sted. Den samme nordligere Gang beholdt endelig Silden i 1874, da den med et, som allerede antydet, høist uvæsentligt Udbytte paa Helgeland og med et ringe Udbytte i Gildeskaal og Bodø i rige Masser fiskedes i de tvende nordlige Distrikter ved Vestfjorden — Stegen og Hammerø — hvor der ialt fangedes omtrent 130,000 Tønder. Her gjordes den sidste Storsildfangst i 1874, og med denne Fangst gik Storsildfisket ogsaa i sidste Periode til Ende. Fisket udenfor Vesteraalen fandt aarlig Sted i Maanederne November, December og sydligst paa Helgeland tildels ogsaa i de første Dage af Januar. Siden 1874 har, som allerede nævnt, Silden ikke været fornummet noget Sted i dette Amt. Jeg vil tillade mig at nævne, at der har verseret Rygter om dens Forekomst i 1875 ved Trænen i Lurø og Langenæs i Øxnæs. Jeg har imidlertid ved nærmere Undersøgelser forvisset mig om, at disse Rygter savne al Grund, og det tør derfor med Sikkerhed vides, at Storsilden siden 1874 ikke har været inde paa Amtets Kyststrækning.

Angaaende det Antal af Fiskere, der aarligaars have deltaget i Storsildfisket, har det — navnlig paa Grund af deres stadige Flytning fra det ene Distrikt til det andet — været ugjørligt at erholde paalidelige Oplysninger. Hvad der herom har kunnet blive oplyst, er anført i mine aarlige Beretninger om Fisket, og vil det deraf være erfaret, at Fisket, foruden at drives af Fiskere fra samtlige Amtsdistriktets Egne, i ikke liden Udstrækning har været søgt fra det Throndhjemske, Bergenske og fra Stavanger og Haugesund.

Viser den nærmere Fremtid, at Storsildfisket indtil Videre er ophørt, ville adskillige Tab være at beklage for de mange Fiskere og Forretningsmænd, der i de gode Aar under Forventning af Fiskets fortsatte Tilgang have gjort større Udrustninger for dette Fiske, dels ved Anskaffelse af Redskaber — Nøter og Garn — dels ved Opførelse af Salteribygninger og Logisbygninger omkring i de forskjellige Fiskevær. Om Størrelsen af de Udrustninger, der i saafald ville være tabte, kan jeg kun for de opførte Salteri- og Logisbygningers Vedkommende oplyse, at der efter Beretninger, jeg herom har ladet mig meddele af Distrikternes Lensmænd, omkring i de forskjellige Vær findes Værdier — alene bekostede for Fiskets Skyld og som ved dets Ophør ville være at anse som ganske nominelle — til Beløb af omkring 200,000 Kr.

Gjennemsnitspriserne paa Silden have efter Forholdene ved de forskjellige Vær været udregnede saaledes pr. Tønde:

i 1871	Kr.	6,50
- 1872	„	8,00
- 1873	„	6,90
- 1874	„	6,50

og Værdien af ethvert Aars Fiske antages derefter at have udgjort:

for 1871	Kr.	4,601,000
- 1872	„	1,254,096
- 1873	„	1,067,085
- 1874	„	1,338,964
eller tilsammen	Kr.	8,261,145.

Lægger man hertil den antagelige Værdi af de 4 første Storsildfiskeaars Udbytte — 1867-1870 — sc.:

for 1867	Kr.	249,000	
- 1868	„	1,000,000	
- 1869	„	694,200	
- 1870	„	1,315,280	
			Kr. 3,258,480,

vil det samlede Udbytte af det hele i Nordlands Amt faldne Storsildfiske kunne sættes til omtrent $11^1/_2$ Million Kroner.

Værdien af samtlige i Femaaret faldne Saltvandsfiskerier vilde efter mine foranstaaende Meddelelser kunne opgjøres saaledes:

1. Vinterskreifisket	Kr.	36,863,811
2. Vaar-, Sommer- og Høstfisket, deri medtaget det daglige Hjemfiske	„	3,750,000
3. Sommersildfisket	„	4,992,832
4. Storsildfisket	„	8,261,145
eller tilsammen	Kr.	53,867,788,

der fordelte paa ethvert Aar i Perioden giver et gjennemsnitlig aarligt Udbytte af omtrent $10^1/_2$ Million Kroner. Medens denne Sum — som gjentagende for ethvert Fiske antydet — er støttet til Udbytte-Opgaver, der dels ere byg-

gede paa omtrentlige Skjøn, dels paa Tællinger, der efter sin Natur ikke kunne paaregnes at være fuldkommen stemmende med det sande Forhold, nærer jeg dog ingen Tvivl om, at den er tilnærmelsesvis rigtig, og i ethvert Fald er den neppe for høit ansat. Jeg styrkes i denne Mening ved at sammenholde Opgaverne med Kvantiteterne af de forskjellige Fiskevarer, af hvilke der aarlig er erlagt Afgift til Medicinalfondet. Da en Opgave herover, foruden i saa Henseende at tjene til Veiledning, ogsaa vil vise, hvormeget af den opfiskede Skrei og Sei er kommen i Handelen som Klipfisk, og hvormeget som Tørfisk, skal jeg her efter Uddrag af Nordlands Medicinalfonds Regnskaber meddele en saadan, idet jeg bemærker, at i Opgaven ogsaa er indtaget de afgiftspligtige Varer for Tromsø Amt.

	Klipfisk, store Hundreder.	Tønder Tran.	Tønder Rogn.	Voger Tørfisk.	Saltet Fisk i Fartøier, Voger.	Sild, Tønder.	Anden saltet Fisk, Tønder.
1871	83,269	43,381	18,478	617,675	23,565	404,533	310
1872	93,321	55,329	25,864	710,996	19,916	914,983	166
1873	107,216	50,000	22,900	694,873	15,675	495,000	184
1874	93,573	41,365	16,648	638,924	20,244	633,891	227
1875	137,120	56,505	30,276	860,000	29,204	470,000	166
Tilsammen	514,499	246,580	114,166	3,522,468	108,604	2,918,407	1,053

Ogsaa i Femaaret 1871—1875 har dette Amtsdistrikt deltaget i Finmarksfisket, og skal jeg efter de herom fra Lensmændene givne Indberetninger meddele en Opgave over det Antal Fiskere, der herfra have søgt samme, idet jeg til Oplysning om Forholdet mellem de tvende sidste Femaars Søgning til Fisket efter min forrige Femaarsberetning skal vedføie en Opgave over det foregaaende Femaars Gjennemsnitssøgning:

Fra Herrederne.	Deltagere i Finmarksfisket.					Gjennemsnitlig aarligt Antal Deltagere i Femaaret 1866—1870.
	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	
Bindalen	186	190	190	200	200	80
Brønø	270	270	270	270	270	210
Velfjorden	5	9	9	8	6	10
Vegø	»	»	»	»	»	»
Vefsen	45	45	45	45	45	Ikke opgivet
Hatfjelddalen . . .	»	»	»	»	»	»
Thjøtø	200	200	300	300	300	192
Alstahaug		Ikke	opgivet			100
Herø	300	300	300	300	300	100
Hemnæs	20	20	20	20	20	10
Mo	36	36	36	36	36	Ikke opgivet
Næsne	300	300	300	300	300	110
Lurø	30	30	30	30	30	25
Rødø	40	50	50	60	46	Ikke opgivet
Melø	125	150	150	150	150	199
Gildeskaal	50	50	50	60	46	25
Beieren	»	»	»	6	6	4
Skjerstad	200	200	200	200	200	200
Saltdalen	26	41	8	46	10	50
Bodø		Ikke	opgivet			Ikke opgivet
Folden	55	50	60	64	60	28
Stegen	65	72	82	95	118	56
Hammerø	30	25	20	25	30	52
Tysfjorden		Ikke	opgivet			38

Fra Herrederne.	Deltagere i Finmarksfisket.					Gjennemsnitlig aarligt Antal Deltagere i Femaaret 1866—1870.
	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	
Lødingen	100	100	100	100	100	106
Ofoten	240	241	241	254	254	316
Værø	„	„	„	„	„	„
Flakstad	6	6	„	„	3	18
Buksnæs	40	40	40	40	40	Ikke opgivet
Borge	25	25	25	25	25	26
Gimsø	12	45	80	96	108	33
Vaagen		Ikke	opgivet			74
Hadsel	60	60	60	60	60	50
Bø	20	30	45	45	25	Ikke opgivet
Øxnæs	100	70	70	120	110	25
Sortland	100	100	100	100	100	39
Dverberg	49	50	45	70	79	Ikke opgivet

Mandslodden er opgivet at have varieret fra 80 til 320 Kroner.

Ferskvandsfiskeriet synes i afvigte Femaar at have havt nogen større Betydning end i tidligere nærmest foregaaende Aar. Amtets vigtigste Laxeelve ere fremdeles Saltdalselven og Beierelven i Saltens Fogderi, Rydsaaelven og Lerelven i Nordre Helgelands Fogderi, samt Vefsenelven og Fustenelven i Søndre Helgelands Fogderi. Laxemængden i disse siges overalt at være tiltagende, og det udtales, at Nytten af det ved Kongelig Resolution af 4de Marts 1871 givne Forbud mod fri Brug af Kilenot allerede er bleven synlig. Under 26de Juli 1875 anbefalede Nordlands Amtsformandskab, at den ved fornævnte Kongelige Resolution bestemte Fredningstid fra Onsdag Aften Kl. 6 til Søndag Aften Kl. 6 maatte blive forandret til Tiden fra Thorsdag Aften Kl. 6 til Mandag Aften Kl. 6. En saadan Forandring er ogsaa ved Kongelig Resolution af 18de Mai 1876 naadigst besluttet. I Gildeskaals Præstegjeld blev Opsyn med Kilenotfisket organiseret i 1875, i hvilket Aar dersteds 6 Kilenøter bleve benyttede. I Brødløselven i Thjøtø er i Femaaret anlagt et Udklækningsapparat. Om Resultatet af dette og øvrige i fornævnte Elv tidligere anlagte lignende Apparater kan dog ikke paalidelig Meddelelse gives. En Laxetrappe er i Femaaret udført i dette Amt, sc.: af Proprietær Brodtkorb i Vefsenelven ved Forsjordfos, omtrent 3 Mile ovenfor Elvens Munding. Den istandbragtes i 1871. Adskillig Lax skal være gaaet op Trappen, der iøvrigt har havt Vanskeligheder at kjæmpe med, dels paa Grund af den der stedfindende Tømmerflødning, dels paa Grund af en mindre fuldstændig Anledning til Regulering af Vandtilgangen. Af tidligere herværende Foreninger til Fiskeopsyn i Laxeelvene er den for Saltdalens Fiskedistrikt besluttet hævet den 30te Mai 1874. Engelske Touristers Besøg i herværende Laxeelve ere blevne mere og mere almindelige og i flere Elve ere større og mindre Strækninger af disse forpagtede for Laxefiskets Skyld.

IV. Bergværksdrift.

Bergværksdriften har i dette Amt hidtil ikke havt nogen Betydning. Ved flere i Femaaret gjorte, efter Sigende værdifulde Mineralfund er der imidlertid vakt Forhaabning om, at ogsaa denne Næringsgren her vil faa sin Betydning. I Ranen — Dunderlandsdalen — og i Skjerstad — Næverhaugen — ere fundne Jernmalmleier, der af Sagkyndige erklæres at være righoldige og drivværdige. Et Interessentskab i Sverige har staaet i Underhandlinger om Kjøb af Leierne i Skjerstad. Disse skulle endnu ikke være afsluttede, og Forhaabningen om et for vedkommende Eier som ogsaa for vedkommende Distrikt heldigt Resultat af disse Underhandlinger næres fremdeles.

V. Fabrik- og Industrianlæg.

Angaaende de herværende Fabrik- og Industrianlæg tillader jeg mig at henvise til den hermedfølgende Opgave No. 1. Som allerede ovenfor antydet, er der i Femaaret bygget en større Dampsag paa Risøen i Bindalen. Denne, der tilhører Grosserer Jakhelln i Christiania, blev dog først efter Femaarets Udløb sat i Virksomhed. Iligemaade er der i Femaaret af et Interessentskab i Hamburg og Altona til Forædling af Fiskeprodukter bygget en større Fabrik paa Saugøen under Handelsstedet og Fiskeværet Henningsvær i Vaagen. Opførelsen af denne Fabrik, der fører Navnet af „Lofotens Fischguano- und Fischproducten-Gesellschafts Fabrik“, paabegyndtes i 1873, men tilendebragtes først efter Femaarets Udløb. Der anstilledes i 1875 nogle Fabrikationsforsøg,

om hvilke Bestyrelsen dog ikke har kunnet meddele nogen Oplysning.

Som Opgaverne vise, har Produktionen ved Guanofabrikkerne i Lyngvær og Lerosen og navnlig ved den førstnævnte i sidste Femaar været væsentlig større end i forrige Femaar.

1866—1870	ved Lyngværs	22,641	Ctr.	og ved	Lerosens	44,928	Ctr.,	tilsammen	67,569 Ctr.
1871—1875	- Do.	47,402	„	—	Do.	63,862	-	—	111,264 -

Som i forrige Femaarsberetning bemærket, havde Mangel paa Raastof da været til Hinder for en større Produktion. Raastoffet samledes dengang kun ved Fiskeværene paa Lofotens Inderside. I sidste Femaar have Fabrikkerne samlet Raastof fra Fiskerierne over det hele Amt og tildels ogsaa fra Fiskerierne udenfor Amtsdistriktet. Den samlede Indkjøbssum for det i Femaaret forbrugte Raastof har efter Opgaver fra vedkommende Bestyrere udgjort:

ved Lyngværs Fabrik	Kr.	177,587,50
- Lerosens Do.	„	295,602,60
tilsammen	Kr.	473,190,10

Guanoen har ogsaa i dette Femaar været afsat hovedsagelig til Tydskland og Danmark og er kun for en mindre Del afhændet inden Landet.

Udskibningen fra det engelske Interessentskabs Sagbrug i Vefsen har i Femaaret andraget til:

i 1871 . .	7,833	Kommerce-Læster
- 1872 . .	6,207½	—
- 1873 . .	2,905	—
- 1874 . .	4,767	—
- 1875 . .	3,580	—
tilsammen	25,292½	Kommerce-Læster.

I forrige Femaar udgjorde Udskibningerne ialt 17,932 Kommerce-Læster. I 1866 udskibedes dog Intet og i 1867 kun 299 K.-L.

VI. Binæringer.

Om Husfliden inden dette Amtsdistrikt gjælder fremdeles hvad jeg herom i min forrige Femaarsberetning har anført. Den staar i det Hele paa et lavt Standpunkt og indskrænker sig nu som før for Mændenes Vedkommende væsentlig til Forarbeiden og Istandsættelse af de fornødne Fiskeredskaber og Gaardsredskaber og for Kvindernes til Strikning og Syning af de fornødne Klædningsstykker. Idet jeg i det Væsentlige kan henholde mig til min forrige Femaarsberetning, skal jeg ikke undlade at anføre, at der i Femaaret er oprettet tvende Husflidsskoler i Amtet, sc.: i Hemnæs og Stegens Præstegjelde. I Skolen paa første Sted undervises i 9 Uger Gutter i Træarbeide, Udskjæring, Dreining og Tegning. Skolen har 1 Lærer. I 1875 havde Skolen 12 Elever. Skolen i Stegen er en Haandgjerningsskole for Piger i Konfirmationsalderen. Der undervises i 7 Uger i Syning, Strikning, Spinding, og Skolen har 2 Lærerinder. I 1875 var Elevantallet 23. Begge Skoler underholdes af Kommunerne med Bidrag af Amtskommunen.

Vedkommende det Baadbyggeri, der drives i Skovdistrikterne Bindalen, Vefsen, Hemnæs, Mo og Saltdalen og som selvfølgelig for Amtets Fiskeribedrift har saa væsentlig stor Betydning, skal jeg til Oplysning om sammes Drift i sidste Femaar efter de fra Lensmændene modtagne Oplysninger meddele følgende Opgave:

I Bindalen er i Femaaret bygget:						
1 tiaaret Baad til Pris	240 Kr.	=	240 Kr.			
65 otteaarede Baade til Gjennemsnitspris	84 „	=	5,460 „			
270 sexaarede „ - —	68 „	=	18,360 „			
570 fireaarede „ - —	32 „	=	18,240 „	42,300 Kr.	eller gjennemsnitlig aarlig	8,460 Kr.
I Vefsen er bygget:						
100 tiaarede Baade til Gjennemsnitspris .	240 Kr.	=	24,000 Kr.			
100 otteaarede „ - — .	140 „	=	14,000 „			
250 sexaarede „ - — .	40 „	=	10,000 „			
300 fireaarede „ - — .	24 „	=	7,200 „			
1,750 Joller - — .	16 „	=	28,000 „	83,200 „	- — -	16,640 „
I Hemnæs er bygget:						
500 tiaarede Baade til Gjennemsnitspris .	320 Kr.	=	160,000 Kr.			
200 otteaarede „ - — .	120 „	=	24,000 „			
200 sexaarede „ - — .	40 „	=	8,000 „			
200 fireaarede „ - — .	28 „	=	5,600 „			
500 Joller - — .	18 „	=	9,000 „	206,600 „	- — -	41,320 „
				Lateris 332,100 Kr.	eller gjennemsnitlig aarlig	66,420 Kr.

				Transport 332,100 Kr. eller gjennemsnitlig aarlig	66,420 Kr.
	I Mo er bygget:				
20	Listerbaade til Gjennemsnitspris . .	400 Kr. =	8,000 Kr.		
500	tiaarede Baade til Gjennemsnitspris .	200 „ =	100,000 „		
800	otteaarede „ - — .	80 „ =	64,000 „		
2,000	sexaarede „ - — .	42 „ =	84,000 „		
4,000	fireaarede „ - — .	30 „ =	120,000 „		
150	Joller - — .	20 „ =	3,000 „	379,000 „ - — -	75,800 „
	I Saltdalen er bygget:				
7	Listerbaade til angivet Værdi		1,960 Kr.		
353	tiaarede Baade til Gjennemsnitspris .	240 Kr. =	84,720 „		
434	otteaarede „ - — .	100 „ =	43,400 „		
836	sexaarede „ - — .	40 „ =	33,440 „		
204	fireaarede „ - — .	34 „ =	6,936 „		
130	Joller - — .	26 „ =	3,380 „	173,836 „ - — -	34,767 „

Dette udgjør for samtlige Distrikter en samlet Værdi for Femaaaret 884,936 Kr. eller gjennemsnitlig aarlig 176,987 Kr.

Der er saaledes i Femaaret bygget ialt:

1,454 tiaarede Baade
1,599 otteaarede —
3,556 sexaarede —
5,274 fireaarede —
2,530 Joller.

Sammenlignes dette Antal med Antallet fra forrige Periode, vil det sees, at Baadbyggeriet i det sidste Femaar har været drevet i en ganske væsentlig større Udstrækning, og, da Priserne derhos i sidste Femaar have været meget høiere, har denne Bedrift i det Hele i sidste Periode afgivet et væsentlig større Udbytte end tidligere. De tiaarede og otteaarede Baade ere saagodtsom udelukkende forblevne i Amtsdistriktet, eller solgte til Brug ved Fiskerierne i Finmarken. Af sexaarede og fireaarede Baade og navnlig af de fireaarede udføres derimod en ikke liden Mængde til andre Amter. Det er da væsentlig fra Mo, at saadan Udførsel sker. Baadene fra dette Distrikt, ligesom i det Hele de i Ranen — Mo og Hemnæs — byggede Baade, nyde — saavidt erfares — størst Anseelse.

Foruden fornævnte Baade er derhos i Mo i Femaaret bygget 2 Jægter med samlet Drægtighed 112 Kommerce-Læster og i Saltdalen 2 Jægter med samlet Drægtighed 88 Kommerce-Læster samt 1 Skøite paa 13 Kommerce-Læster og 2 Skøiter, tilsammen angivet at være af 350 Tønders Drægtighed.

Om Jagten som Binæring gjælder fremdeles i alt Væsentligt hvad jeg i min forrige Femaarsberetning har anført. Her findes madnyttigt Vildt af flere Slags, nemlig Ryper og Aarfugle i ikke liden Mængde. Af Harer findes der ikke mange. Den Rigdom af Harer paa Øen Landegode, jeg i min forrige Femaarsberetning omtalte, findes ikke længere der. Deres Tal er aftaget i en betænkelig Grad. Beboerne af Øen fortælle, at denne efter de ved samme i Aarene 1871 og 1872 forefaldne Storsildfiskerier er bleven Tilholdssted for en større Mængde graadige Bergugler, der dræbe saavel de voxne Harer som Ungerne. Paa Hadseløen er Jagtretten til de vigtigste Rypetrakter fremdeles forpagtet af Engelskmænd, der ogsaa i lignende Trakter af Bø Herred i Vesteraalen have forpagtet Jagtretten.

For fældede Rovdyr er i Femaaaret betalt Præmier, sc.:

Dyrenes Art.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	Tilsammen.
Bjørne	9	8	13	17	10	57
Ulve	„	„	„	7	3	10
Filfras	2	„	„	„	„	2
Jerve	2	1	5	2	4	14
Gauper	„	1	1	„	4	6
Ørne	206	200	254	193	244	1,097
Hønsehøge	47	69	86	97	75	374

Ulv har forøvrigt ikke paa mange Aar været seet her i Amtet. De i 1874 fældede bleve antrufne i Nordre Helgeland og de 3 i 1875 fældede i Saltens Fogderi.

I Amtsdistriktets Fragtfart er forsaavidt skeet en Forandring, som det større Antal Dampskibe, der nu befare Amtets Kyst i større Maalestok end tidligere, hente og bruge de Varer, der før skibedes med Distriktets Seilfartøier. De rige Fiskerier have dog gjort Krav paa større Skibsrum,

hvad ogsaa gjælder Mængden af de Varer, hvoraf Distriktet har trængt Tilførsel. Distriktet har derfor havt fuldt Brug for de Seilfartøier, som det eier. Disses Antal og Drægtighed vare ved Femaarets Udgang:

i Søndre Helgelands Fogderi	105,	drægtige	1,850	K.-L.
- Nordre — -	45,	—	853	—
- Saltens Fogderi	95,	—	1,876½	—
(heri ikke medregnet de i Kjøbstaden Bodø hjemmehørende)				
i Lofoten og Vesteraalens Fogd.	75,	drægtige	1,765	K.-L.
tilsammen	320,	drægtige	6,344½	K.-L.
Det tilsvarende Tal var ved Udgangen af 1870	295,	—	6,299½	—

Om de i min forrige Femaarsberetning omtalte Binæringer, Vedførsel paa Baad, Flødningsarbeide, Skovkjørsel, Klipfisktørring, Indsamling af Fiskehoveder til Guanofabrikkerne, er intet væsentlig Nyt af Interesse at berette. De have alle den samme Betydning som tidligere. Navnlig giver Klipfisktørringen de samme Distrikter som tidligere den samme Pengeindtægt, men har desværre ogsaa for disse Distrikter de samme Skyggesider, af hvilke den demoraliserende Virkning paa de unge Gutter og Piger, der foranlediges ved disses daglige fri Omgang med hinanden, vel ikke er den, man mindst maa beklage.

Multebærplukningen har i sidste Femaar omtrentlig givet Indtægt som tidligere. Med Undtagelse af Aaret 1874 har Multehøsten aarlig slaaet ret godt til. Andøen holder sig stadigt som et godt og som Amtsdistriktets bedste Multeland. De øvrige bedre Multedistrikter, eller de af disse, hvor der høstes mere end til Distriktets eget Forbrug, ere Øxnæs, Gimsø, Hadsel, Tysfjorden, Hammerø, Lødingen, Stegen og Herø. Efter Lensmændenes Beretninger er fra disse Distrikter gjennemsnitlig aarlig i Femaaret udført omtrent 120 Tønder. Fra Dverberg Herred er imidlertid samtidig Femaarets Udbytte, der saagodtsom helt og holdent er kommen i Handelen, af Lensmanden opgivet saaledes:

1871 300 Tønder à 40 Kr. = 12,000 Kr.
1872 350 — à 40 „ = 14,000 „
1873 300 — à 48 „ = 14,400 „
1874 Høsten ganske mislykket
1875 350 Tønder à 40 Kr. = 14,000 „

Som Antallet af de Handlende i forrige Femaar i en betydelig Grad var bleven forøget, saaledes har dette ogsaa i sidste Femaar faaet en stor Tilvæxt. Forholdet i saa Henseende stiller sig saaledes:

Ved Udgangen af	var i Fogderierne	Antallet af priviligerede Handlende.	Antallet af Handlende med Handelsbrev efter Lov af 27de September 1857.	Antallet af Handlende med Handelsbrev efter Lov af 26de Mai 1866.	Tilsammen.
1865.	Søndre Helgeland	30	31	„	179
	Nordre Helgeland	22	7	„	
	Salten	30	„	„	
	Lofoten og Vesteraalen . . .	59	„	„	
1870.	Søndre Helgeland	19	18	46	259
	Nordre Helgeland	19	3	22	
	Salten	26	1	15	
	Lofoten og Vesteraalen . . .	48	„	42	
1875.	Søndre Helgeland	10	1	91	400
	Nordre Helgeland	14	2	67	
	Salten	18	„	45	
	Lofoten og Vesteraalen . . .	43	„	109	

I Tallet for de i Søndre Helgeland i 1875 værende Handlende efter Lov af 1866 er medtaget de i Mosjøen værende Handlende. De ville ogsaa blive nævnte, naar Ladestedet Mosjøen nedenfor særskilt omtales. Disses Tal 18 har jeg dog medtaget for Sammenligningens Skyld med Tallet for 1870, i hvilket Mosjøens Handlende ere indbefattede. Som det sees, er altsaa de Handlendes Tal fra 1865 i første Femaar forøget med 80 eller med 44 pCt. og i hele Tiaaret med 221 eller med 123 pCt.

I Amtsdistriktet fandtes ved Udgangen af 1875 en Forbrugsforening i Hol Annexsogn til Lødingens Præstegjeld. Den oprettedes i 1875 og tællede 30 Medlemmer. Disses Indskud udgjorde 600 Kroner. Dens Omsætning i Aarets Løb udgjorde alene 800 Kr.

At Handelen i det Hele i dette Femaar er drevet med Fordel af det store Antal Handlende, der hermed have været sysselsatte, kan ikke betvivles. For ikke faa af dem tør dog vel det Modsatte være Tilfælde, hvad isaafald for fleres Vedkommende naturlig hidrører fra, at de have etableret sin Virksomhed ikke blot uden nogen Kapital, men ogsaa uden

Indsigt i eller Skjøn paa, hvorledes en Handelsvirksomhed skal ordnes og holdes. Men er dette end en Skyggeside ved den store Tilvæxt i de Handlendes Tal, maa det paa den anden Side erkjendes, at væsentlige Fordele for Amtsdistriktet derved ere opnaaede. Den Nordlandske Fiskers tidligere direkte Handelsforbindelse med Bergen, der allerede i forrige Periode var bleven indskrænket, er i sidste Femaar end yderligere bleven indskrænket. Med Adgang til i en Nærhed af sit Hjem at træffe en Handelsmand, til hvem han til enhver Tid kan afsætte sine Produkter — hyppig sin daglige Fiskedræt — og hos hvem han til enhver Tid kan forsyne sig med de almindelige Fornødenhedsvarer, indser Almuesmanden, at en Handelsforbindelse med denne sidste for ham er fordelagtigere end hin med den Bergenske Kjøbmand. Han gjør dette saameget tryggere, som Konkurrencen mellem de mange herværende Handelsmænd i Forbindelse med den store Udvikling, Dampskibsfarten paa Kysten har faaet, virker til at regulere Priserne i enhver Handelsbod, saaledes, at disse — overalt betingede af Priserne i Byerne — ogsaa hos enhver Handelsmand ere nogenlunde ligeligt beregnede.

I denne Forbindelse være det mig tilladt at nævne, at en væsentlig Støtte for den Nordlandske Handel er bleven denne sikret ved, at der i 1874 ved Beslutning af Norges Banks Bestyrelse er bleven oprettet et Bankkontor i Bodø, hvortil foruden Bodø By ogsaa er henlagt Nordlands Amts Landdistrikt, og til hvis Disposition er bleven stillet et Beløb, stort 480,000 Kroner, sc.: af Bankens Hovedfond 400,000 Kroner og af dens Seddelfond 80,000 Kroner. Medens denne Forføining kan vides at ville afhjælpe et for Nordlands rige Fiskedistrikt længe følt Savn, er Institutionen endnu for ny til, at der nu kan meldes noget om dens Indflydelse paa herværende Forholde. Kontoret traadte i Virksomhed den 8de Februar 1875.

De tidligere herværende 4 Markeder, sc.: paa Stokmarknæs i Hadsel, paa Sleipnæs i Melø, paa Bjørn i Herø og endelig paa Tilrum i Brønø have fremdeles været i Virksomhed. Det er den almindelige Mening inden Amtet, at disses Vedbliven paa Grund af de mange herværende Handelssteder og paa Grund af Kommunikationsforholdenes heldige Udvikling ikke længere er nødvendig, og da Markederne samtlige i Aarenes Løb og navnlig i de sidste Aar ere udartede til — hvad allerede i min forrige Femaarsberetning antydedes — foruden at være Handelspladse ogsaa at være Tumlepladse for alskens Udskeielser, har Nordlands Amtsformandskab i 1875 gjort Skridt til at foranledige Markedernes Ophævelse — en Forføining, der efter Femaarets Udløb ogsaa har vundet kgl. naadigst Bifald. Søgningen til disse Markeder har iøvrigt i sidste Femaar omtrentlig været den samme som i nærmest foregaaende Femaar.

VII. Om Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Af den hermedfølgende Opgave No. 2 vil det sees, at Summen af de i Femaaret thinglæste Heftelsers Beløb, hvorved Pant er givet i fast Eiendom, udgjør

653,080 Spd. eller Kr. 2,612,320,

medens efter hermedfølgende Opgave No. 3 de i samme Tid aflæste Heftelser, hvorved Pant har været givet i fast Eiendom, udgjør . . 447,379 — - „ 1,789,516

Efter dette skal altsaa Pantegjælden i fast Eiendom være forøget med . . . . . Kr. 822,804.

Det tilsvarende Beløb i forrige Femaar var 1,498,244 Kroner. Kjøbesummen for de i Femaaret afhændede faste Eiendomme har, som vedlagte Opgave No. 4 viser, udgjort 643,627 Spd. eller 2,574,508 Kroner. Ved det ovenfor meddelte Uddrag af Opgaven No. 3 gjælder fremdeles den Bemærkning, jeg i min forrige Femaarsberetning gjorde om, at ikke alle indfriede Heftelser ogsaa ere blevne aflæste. Almuen viser Ligegyldighed hermed, og mange Heftelser, der forlængst ere betalte, forblive Aar efter andet henstaaende uden at aflæses. Det tør derfor vides, at Pantegjældens Forøgelse er end mindre, end foranstaaende forholdsvis ringe Tal udviser.

Af Tvangsauktioner over fast Gods er der, som medfølgende Opgave No. 5 viser, i Femaaret afholdt

	51	til Beløb	19,370	Spd. eller	77,480 Kr.
Det tilsvarende Tal var i forrige Femaar	95	- „	43,073	„ -	172,292 „
Forskjellen er altsaa i Favør af sidste Femaar	÷ 46 %				og ÷ 55 %

Iligemaade viser hermedfølgende Opgave No. 6, at der i Femaaaret er afholdt af Tvangsauktioner over Løsøre

ialt	235	til Beløb	20,616	Spd. eller	82,464 Kr.
Det tilsvarende Tal i forrrige Femaar var	469	- „	37,930	„ -	151,720 „
Forskjellen altsaa i Favør af sidste Femaar	÷ 50 %				og ÷ 45 %

De under No. 7, 8 og 9 hermedfølgende Opgaver vise, at der i Femaaret er afholdt Exekutionsforretninger:

ved Fogderne	271	for Beløb	40,052	Spd. eller	160,208 Kr.
- Lensmændene	705	- „	38,280	„ -	153,120 „
samt Udpantninger	14,013	- „	29,639	„ -	118,556 „
eller tilsammen	14,989	for Beløb	107,971	Spd. eller	431,884 Kr.
Det tilsvarende Tal i forrige Femaar var	21,793	- „	142,103	„ -	568,412 „
Forskjellen er altsaa i Favør af sidste Femaar	÷ 31 %				og ÷ 24 %

Til disse Oplysninger om Amtets økonomiske Fremgang i Femaaret kan jeg baade efter de fra Lensmændene herom modtagne Beretninger og, efter hvad jeg paa mine Reiser omkring i Distrikterne selv har erfaret, med fuld Tryghed udtale, at Amtsdistriktet i sidstforløbne Femaar har gjort et stort Fremskridt i økonomisk Velvære. Allerede i forrige Femaar var der som Følge af rige Fiskerier og endvidere som naturlig Følge af den allerede da indtraadte Forbedring i Amtets Kommunikationsvæsen begyndt en bedre økonomisk Tilstand. De rige Fiskerier have været fortsatte i sidste Periode og det med end større Udbytte, og i væsentlig Grad er Kommunikationsvæsenet i de sidste fem Aar bleven udviklet. Amtet har faaet en regelmæssig dobbeltugentlig Postdampskibsfart, og Antallet af de ved Siden af Postdampskibene i regelmæssig Fragtfart gaaende Dampskibe er mere end fordoblet. Telegrafstationernes Tal er ogsaa bleven forøget saaledes, at Amtet ved Udgangen af Femaaret foruden de Stationer, der under Lofotfisket særligt for dettes Skyld holdes i Virksomhed, ialt tællede 19 Stationer. Alle disse Omstændigheder have i Forening virket til, at den økonomiske Tilstand i sidste Femaar i saa væsentlig Grad er bleven forbedret. Ligesom dette allerede fra en Side er belyst ved de ovenfor meddelte Opgaver vedkommende Panteheftelser, Tvangsauktioner m. m., saaledes vil Rigtigheden heraf formentlig yderligere stadfæstes ved en Sammenstilling mellem de Summer af Indtægt og Formue, der inden ethvert Herred ved Femaarets Begyndelse 1871 og ved dets Slutning 1875 have været lagte til Grund for Herredernes Skatteligning. Idet jeg nedenfor tillader mig at meddele en Opgave herover, er jeg ikke uopmærksom paa, at Summernes Forskjel for en Del kan hidrøre fra en forskjellig Anskuelse inden de forandrede Sammensætninger af Ligningskommissionerne i 1871 og 1875. I det Store taget ville dog Summerne kunne antages at være fremkomne ved saa vidt ensartede Bedømmelser af vedkommende Indtægts- og Formuesforholde, at de kunne benyttes, om end ikke til en paalidelig Betegning af Indtægtens og Formuens absolute Størrelse, — thi det Almindelige er vistnok, at denne ikke opføres helt med sit fulde Beløb — dog til en tilnærmelsesvis rigtig Betegnelse af det Forhold, hvori Formue og Indtægt fra Aaret 1871 til Aaret 1875 er forandret. I Opgaven ere alle Summer under 100 Kr. udeladte.

Herred.	Antagen Formue, angivet i Kroner.		Antagen Næring, angivet i Kroner.		Tilvæxt (+) og Nedgang (÷) i Femaaret	
	1871.	1875.	1871.	1875.	i Formue.	i Næring.
Søndre Helgelands Fogderi.						
Bindalen	205,200	477,900	126,600	159,200	+ 133	+ 26
Brønø	553,100	774,000	237,300	341,200	+ 40	+ 44
Velfjorden	138,900	170,000	38,900	49,800	+ 22	+ 28
Vegø	537,600	622,600	252,900	251,900	+ 16	÷ 0,4
Thjøtø	448,600	436,600	282,700	284,500	÷ 3	+ 1
Herø	451,900	800,000	197,800	376,000	+ 77	+ 89
Alstahaug	681,400	1,095,000	353,800	442,200	+ 67	+ 2,5
Vefsen	745,000	1,242,900	430,100	476,500	+ 67	+ 11
Hatfjelddalen	67,900	296,000	102,000	152,600	+ 336	+ 50
Nordre Helgelands Fogderi.						
Mo	382,300	625,700	251,500	334,200	+ 62	+ 32
Hemnæs	387,400	494,200	223,200	262,000	+ 28	+ 17
Næsne	1,144,200	1,368,300	458,800	532,900	+ 19	+ 16
Lurø	158,900	439,600	209,800	267,100	+ 177	+ 27
Trænen	19,700	51,000	18,100	33,600	+ 159	+ 86
Rødø	337,600	491,600	239,800	276,000	+ 46	+ 15
Melø	440,000	625,500	346,400	263,600	+ 42	÷ 24
Saltens Fogderi.						
Ofoten	248,000	423,400	152,000	197,200	+ 71	+ 30
Lødingen	301,800	354,200	162,900	216,800	+ 17	+ 33
Tysfjorden	93,600	129,600	114,600	122,100	+ 38	+ 6
Hammerø	166,000	230,000	132,000	398,000	+ 39	+ 202
Stegen	598,800	680,000	321,900	536,500	+ 14	+ 67
Folden	181,800	209,200	311,500	292,300	+ 15	÷ 6
Bodø	644,900	910,400	386,900	528,300	+ 41	+ 37

Herred.	Antagen Formue, angivet i Kroner.		Antagen Næring, angivet i Kroner.		Tilvæxt (+) og Nedgang (÷) i Femaaret	
	1871.	1875.	1871.	1875.	i Formue.	i Næring.
Skjerstad	589,200	653,900	465,700	506,100	+ 11	+ 9
Saltdalen	373,600	549,500	215,300	228,800	+ 47	+ 6
Beieren	116,000	443,000	120,000	181,600	+ 282	+ 51
Gildeskaal	402,200	664,800	162,300	238,000	+ 65	+ 47
Lofoten og Vesteraalens Fogderi.						
Værø	86,200	114,200	76,900	88,400	+ 32	+ 15
Flakstad	138,400	372,400	167,800	158,300	+ 17	÷ 6
Buksnæs	679,300	910,200	270,800	368,200	+ 34	+ 36
Borge	417,900	509,500	291,100	250,400	+ 22	÷ 14
Gimsø	76,400	206,800	61,500	122,200	+ 171	+ 99
Vaagen	1,440,000	2,790,000	440,000	648,400	+ 94	+ 47
Hadsel	483,000	360,500	372,000	423,700	+ 16	+ 14
Bø	183,500	184,800	247,000	274,500	+ 1	+ 11
Øxnæs	374,800	404,000	193,200	247,200	+ 8	+ 28
Sortland	423,800	567,700	188,100	217,700	+ 34	+ 16
Dverberg	333,500	489,000	234,800	306,900	+ 46	+ 31

Fogderivis stiller Forholdet sig saaledes:

Fogderi.	Antagen Formue.				Antagen Indtægt.			
	1871.	1875.	Forøgelse i Femaaret.	Procentvis Forøgelse.	1871.	1875.	Forøgelse i 1875.	Procentvis Forøgelse.
	Kr.	Kr.	Kr.	%	Kr.	Kr.	Kr.	%
Søndre Helgeland	3,829,600	5,915,000	2,085,400	54	2,022,100	2,534,900	512,800	25
Nordre Helgeland	2,873,100	4,095,900	1,222,800	42	1,747,600	1,969,400	221,800	13
Salten	3,715,900	5,248,000	1,532,100	41	2,545,100	3,445,700	900,600	35
Lofoten og Vesteraalen	4,637,800	7,109,100	2,471,300	53	2,543,200	3,105,900	562,700	22
I Amtet tilsammen	15,056,400	22,368,000	7,311,600	49	8,858,000	11,055,900	2,197,900	25

At Amtsdistriktet er gaaet fremad og ganske væsentlig fremad i Velstand, formener jeg, at disse Oplysninger tilfulde godtgjøre. Jeg har antydet, at de rige Fiskerier og de forbedrede Kommunikationsmidler have virket dertil. Formentlig maa dog i fortrinlig Grad Storsildfisket tilskrives Æren for den vundne Velstand, der navnlig ved dettes ganske overordentlig rige Udbytte Vinteren 1871 til 1872 fik en mægtig Støtte. Efterat Storsildfisket nu er ophørt, og det saaledes, at det efter den her almindelige Mening ikke kan ventes at ville i en nær Fremtid komme igjen, høres det ofte udtalt, at Fisket i det Hele kun har været til liden Velsignelse for Amtsdistriktet. Denne Tale er vistnok ganske uberettiget. Det kan ikke negtes, at Fisket har havt sine store Skyggesider. Den rige Indtægt, der pludselig og let tjent faldt i Manges Lod, fik ikke altid sin rette Anvendelse. Sparsommelighed og husholderisk Omgang med hvad der fortjenes er ikke mere almindelig i Nordland end i Landet iøvrigt, og den Hang til Luxus, der i de senere Aar overalt i Landet synes at blive mere og mere almindelig, har ogsaa her tidlig faaet Indpas. Ved Rigdommene fra Storsildfisket fik den mere Udbredelse. Hvad der ved Fisket fortjentes over det dagligt fornødne Krav, sløsedes desværre altfor ofte bort til unyttig Luxus i Levemaade som i Klædedragt. Efter Fiskets Ophør stod derfor Mange — trods en forholdsvis rig Fortjeneste — hyppigt uden noget Udbytte af samme. En Ulyst til stadigt Arbeide og en Slaphed i Tjenerforholdene indtraadte under Fisket, idet Alle, som paa nogen Maade kunde slippe til, foretrak at søge dette i Forventning og med Udsigt til der i kort Tid og med liden Anstrengelse at vinde en uvant rig Indtægt. Om Mange gjorde man ogsaa den Erfaring, at de, opmuntrede ved det Held, hvormed Storsildfisket blev drevet, efterhaanden lagde en stor Del af det erhvervede Pengeudbytte bort i kostbare og alene for Storsildfisket anvendbare Redskaber. Flere, der lokkedes ved

Andres heldige Deltagelse i Fisket, satte sig endog i Gjæld for at kunne anskaffe sig saadanne. Desligeste Udrustninger — Anskaffelse af Notbrug, Kjøb af Parter i saadanne, Anskaffelse af større Baade, Opførelse af Salteribygninger omkring i nu fisketomme Vær — have ved Storsildfiskets Ophør for en væsentlig Del tabt sin Værdi. Mange have herved lidt betydelige Tab. Med alt dette maa dog Storsildfisket erkjendes at have bragt en Velstand ind i Amtet og lagt Grunden til et økonomisk Velvære, der med al Sandsynlighed kan blive til varig Velsignelse for Amtsdistriktet. Mange tidligere forgjældede Mænd have efter Storsildfisket betalt alt, hvad de skyldte, og ovenikjøbet lagt sig Noget til Bedste. Rundt om i Distrikterne ser man ikke sjelden Udbyttet af Storsildfisket anvendt til nye Huses Opførelse og til gamle, daarlige Huses Istandsættelse. Mange Leilændinge rundt om i Amtet ere ved Storsildfisket blevne satte istand til at blive Eiere af deres Leilændingsgaarde. En større Komfort med velindredede og velordnede Huse med hyggeligere og pynteligere Husstel uden Luxus kommer ikke sjelden tilsyne. Interessen for Oplysning og almennyttigere Kundskabers Udbredelse synes med den større Velstand paa flere Steder at vinde Fremgang. Tidligere ikke ualmindelig Misnøie med iværende Kaar og deraf fremkaldt Udvandringslyst er afløst af Tilfredshed og styrket Arbeidslyst.

Der er i Femaaret oprettet 2 nye Sparebanker, sc.: i Hammerø og Mo. Disse, hvis Planer først ere blevne approberede ved Kongelige Resolutioner henholdsvis af 20de Juli og 12te November 1875, have først efter Femaarets Udgang begyndt sin Virksomhed. De tidligere herværende 9 Sparebanker have derimod i Femaaret arbeidet med stort Held, og naar den Opgave, jeg nedenfor skal meddele om disses Fremgang fra 1870 til 1875, viser et heldigt Resultat af Bankernes Virksomhed, og det derhos kan vides, at Udbyttet af Storsildfisket for en stor Del har bevirket Forskjellen i Indskyderantal og Kapitalsum for 1870 til 1875, da mener jeg, at det heraf end yderligere, end hvad den foran meddelte Formuesopgave viser, fremgaar, ikke blot at Fiskets Udbytte dog ikke i nogen stor Almindelighed kan være bortsløset, men ogsaa at der virkelig er grundet et Velstandsforhold, der tør lade haabe en lysere Fremtid for Amtsdistriktet.

Den antydede Opgave over Sparebankernes Status meddeles herved:

Sparebanker.	Ved Udgangen af 1870 var			Ved Udgangen af 1875 var		
	Indskyderne Antal.	De forvaltede Midlers Beløb.	Sparebankens Eiendom.	Indskyderne Antal.	De forvaltede Midlers Beløb.	Sparebankens Eiendom.
		Kr.	Kr.		Kr.	Kr.
Brønø	253	48,815	3,469	312	92,786	6,250
Thjøtø	145	21,637	817	160	36,408	2,251
Vefsen	257	42,612	5,133	441	114,735	7,115
Alstahaug	303	54,142	4,761	418	118,430	8,520
Bodø	1,308	295,041	26,231	1,731	701,007	62,751
Stegen	367	66,279	7,203	587	124,318	11,320
Saltdalen	136	22,029	2,120	251	57,261	3,868
Vaagen	624	213,670	10,890	890	324,677	24,250
Hadsel	118	64,054	1,812	310	117,160	4,578
Tilsammen	3,511	828,279	62,436	5,100	1,686,782	130,903

Indskydernes Antal er altsaa i Femaaret forøget med 45 %
De forvaltede Midler — — — 104 „
og Bankens Eiendom — — — 110 „

I sin Almindelighed er Almuens Levesæt som før. Jeg bemærkede i min forrige Femaarsberetning, at Fordringerne til Livet syntes at være i Stigende. Dette gjælder vistnok fremdeles, og kommer dette som tidligere tilsyne i et noget bedre Stel i Husene, i en bedre Kost og en bedre Beklædning. Livsopholdet er blevet adskilligt dyrere. Ædruelighedstilstanden er som tidligere i det Hele god. Øldrikning synes dog at tiltage mere end tilbørligt. Om Sædelighedstilstanden iøvrigt gjælder fremdeles, hvad jeg derom i min forrige Beretning anførte. Store Forbrydelser have været sjeldne. Letsindighed i Omgang mellem de forskjellige Kjøn er desværre altfor almindelig, og er den snarere i Tiltagende end i Aftagende. Antallet af de af Amtmanden i Femaaret udfærdigede Opfostringsresolutioner for uægte Børn har noget nær været det samme som i tidligere Femaar, sc.: 302 mod 316 i forrige Femaar.

Skolevæsenet omfattes i det Hele med Interesse, og Offervillighed, naar det gjælder Udgifter til dette, kommer altid tilsyne. Udgifterne hertil have derfor ogsaa i Femaaret i de fleste Distrikter været i stadigt Stigende.

Om det Nordlandske Tjenerforhold gjælder fremdeles min Bemærkning herom i forrige Femaarsberetning. Det er misligt og paa ingen Maade bedre end tidligere. Dygtige, flittige og paalidelige Tjenere erholdes kun vanskelig. Aarslønnen for Tjenere har i Femaaret været:

i Søndre Helgelands Fogderi	for en Dreng	fra	120	til	360	Kr.	og for en Pige	fra	48	til	64 Kr.
- Nordre — Do.	—	—	„ 120	„	320	„	— —	„	48	„	64 „
- Saltens Fogderi	—	—	„ 120	„	240	„	— —	„	48	„	64 „
- Lofoten og Vesteraalens Do.	—	—	„ 200	„	320	„	— —	„	56	„	72 „

Den almindelige Løn synes overhovedet at have været for en Dreng 200 Kr. og for en Pige omtrent 56 Kr.

Samtidig har Daglønnen for simple Arbeidskarle gjennemsnitlig været:

i Søndre Helgeland . .	om Sommeren	fra	Kr.	1,60	til	Kr.	2,00	og	om Vinteren	fra	Kr.	1,20	til Kr. 1,60
- Nordre Helgeland . .	- —	-	„	1,60	-	„	2,13	-	- —	-	„	1,00	- „ 1,20
- Salten . .	- —	-	„	1,60	-	„	2,40	-	- —	-	„	1,20	- „ 1,60
- Lofoten og Vesteraalen	- —	-	„	1,60	-	„	2,40	-	- —	-	„	1,20	- „ 1,60

Alt paa Husbondens Kost. Paa egen Kost har Daglønnen i Almindelighed været omtrent Kr. 0,80 høiere. Dagarbeidere af Kvindekjønnet have i Regelen været betalt med 1 Krone mindre end en Arbeidskarl.

Sundhedstilstanden har i det Hele været god. Enkelte Epidemier af Nervefeber og Skarlagensfeber have været herskende, men have dog ikke havt nogen synderlig Udbredelse. — De her hjemmehørende Spedalskes Tal har været noget nedgaaende. Efter de af Overlæge Løberg meddelte Opgaver var deres Tal i 1870 159 og i 1875 146. Det var i 1856 272 og er altsaa i de sidste 20 Aar gaaet ned med henved 50 %. Af de Spedalske i 1875, af hvilke 61 henlaa i Stiftelsen, vare de fleste hjemmehørende i Brønø, Hammerø og Stegen, sc.: henholdsvis 13, 13 og 10, de færreste i Vefsen, Hemnæs, Sortland og Værø, der hver kun have 1. I Hatfjelddalen, Mo, Beieren, Skjerstad, Saltdalen, Gimsø og Dverberg kjendtes ved Udgangen af 1875 ingen Spedalsk. — Antallet af de Sindssyge, der ere forpleiede for offentlig Regning, har været i Stigende. Det var i 1870 ialt 63 og i 1875 85. Heraf forpleiedes paa Asyler 47, og 38 vare udsatte til Privatforpleining. Af det samlede Antal vare 19 hjemmehørende i Søndre Helgelands Fogderi, 29 i Nordre Helgeland, 25 i Salten og 12 i Lofoten og Vesteraalen. Det største Antal var fra Distrikterne Vefsen, Hemnæs, Næsne, Mo og Saltdalen. Betalingen for Privatforpleiningen er i Femaaret steget betydeligt. Fra en Gjennemsnitspris af omtrent 38 Spd. eller 152 Kroner var den i 1875 gaaet op til omtrent 192 Kroner. — Paa Døvstummeinstitutet i Throndhjem er i Femaaret gjennemsnitlig aarlig underholdt 8 Elever for Amtskommunens Regning. I 1875 indtoges derhos for Amtets Regning paa Døvstummeinstitutet i Kristiania 2 Elever.

For Medicinalfondets Regning underholdes som tidligere 4 Fondet tilhørende Sygehuse, sc.: 1 paa Gaarden Søvik i Alstahaug, 1 i Bodø, 1 paa Gaarden Gravdal i Buksnæs og 1 i Kabelvaag i Vaagen. Dette sidste benyttes alene under Lofotfisket, for hvis Skyld tvende nye velindrettede Sygehuse for Fondets Regning ere opførte i Fiskeværene Henningsvær og Stene. Samtlige ere i god Stand med Undtagelse af Sygehuset i Bodø, der paatænkes ombygget. Det i Fiskeværet Aasvær tidligere under Storsildfisket underholdte Sygehus, der iøvrigt tilhører en Privatmand, er med Storsildfiskets Ophør nedlagt.

Amtets Veivæsen har i Femaaret havt nogen Fremgang. Udenfor Vedligeholdelse af de tidligere anlagte Veie, har denne dog indskrænket sig til de med Bidrag af Statskassen udførte Veianlæg. Jeg bemærkede i min forrige Femaarsberetning, at Veivæsenets Udvikling i dette Amt maatte siges at være begyndt med Femaaret 1861—1865, da Bidrag af Statskassen for første Gang bevilgedes til dettes Fremme. Da der for saadant Bidrag fordredes Refusion af en Fjerdedel af vedkommende Herred, og Herrederne hertil ikke fandt at have Raad, var der i de første Aar ikke stor Søgning efter Statsbidrag, og i lang Tid vare derfor de bevilgede Statsbidrag tilstrækkelige til at imødekomme de Krav, der herpaa gjordes. Efterhaanden er dog Sandsen for ordentlige Veie bleven alt større og større. I de fleste Herreder er der nu Spørgsmaal om et eller andet Veianlæg, og, efterat flere af disse ere blevne undersøgte og beregnede, er der nu i mange Herreder — under Haab om Statsbidrag for samme — dertil vedtaget den fornødne Fjerdepart. En Flerhed af Veilinier er begjært undersøgt, og det kan vides, at lignende Vedtagelse for disse vil blive besluttet. Følgen heraf er nu, at, medens Statsbidragene tidligere vare tilstrækkelige til at hjælpe, hvor det begjæredes, ere Begjæringerne herom nu saa mange, at Statsbidrag, selv om det maatte ydes med væsentlig større Beløb end hidtil, dog kan forudsees ikke at ville strække til for alle. Medens det under saadanne Omstændigheder vel vil være rigtigt at anvende Statsbidraget paa de større og mere almennyttige Linier, ville Kommunerne for de Veie, der alene have Betydning for det engere Distrikt, maatte henvises til egen Hjælp. Herpaa synes man ogsaa at være forberedt, og der spores ogsaa rundt om i Distrikterne Bevægelse i den Retning, at det ikke findes forsvarligt at lade ønskelige Veianlæg henstaa i Paavente af muligt Statsbidrag, men at man hellere faar se til med egne Midler at hjælpe sig frem. Den vundne Velstand vil forhaabentlig styrke disse Anskuelser.

Til Fremme af Veivæsenet i Nordland var indtil 1871 bevilget Statsbidrag med ialt . 55,000 Spd. eller Kr. 220,000
Senere er hertil kommet i 1872 16,000 — „ „ 64,000
og i 1874 (for Budgetaaret 1874—1877) . . . . . 23,400 — „ „ 93,600

Tilsammen 94,400 Spd. eller Kr. 377,600

Disse Bidrag ere fordelte saaledes:

1.	til Veiarbeider i Mo (1863)	Kr.	13,600
2.	- — - Saltdalen og Beieren, samt over Heigrafseidet (1862—64)	„	23,800
3.	- — - Vefsen (Rydnæs—Fillingfors 1864—1872)	„	139,560
4.	- — - Vaagen (Osan—Kabelvaag 1868)	„	12,000
5.	- — - Hadsel (Hadsel—Stokmarknæs 1869)	„	9,400
6.	- — - Næsne og Hemnæs (Sjoneidet 1870)	„	6,400
7.	- — - Alstahaug (Sannæssøen—Søvik 1870—1872)	„	18,400
8.	- — - Saltdalen (Junkerdalsveien 1872—1874)	„	11,200
9.	- — - Vegø (Rørøen — Vallaosen 1871)	„	20,600
10.	- — - Buksnæs (Balstad—Farstad 1872—1874)	„	41,768
11.	- — - Skjerstad og Folden (Fuskeidet 1872—1874) . . .	„	23,840
12.	- Broer - Vefsen (over Fustenelv og Baaagen 1874)	„	7,000
13.	- Veiarbeider - Hatfjelddalen (Fillingfors—Hatfjelddal 1874)	„	17,600
14.	- Broer - Dverberg over 11 Elve (1874)	„	6,600
15.	- Veiarbeider - Lødingen (Lødingshavn—Næs 1874)	„	6,800
16.	- — - Mo i Grønfjelddalen . . .	„	8,400
	eller tilsammen	Kr.	366,968
	Af det i 1874 bevilgede Bidrag var ved Femaarets Udgang udisponeret	„	10,632
	Dette gjør ialt	Kr.	377,600

Af de her nævnte Anlæg vare No. 1 og 2 fuldførte i Perioden 1861—1865, de under No. 4 og 5 i Perioden 1866—1870 og de under No. 3, 6, 7, 8, 9 og 10, af hvilke det under No. 3 nævnte allerede i 1864 paabegyndtes, ere samtlige komne til Fuldførelse i sidste Periode. De under No. 11, 12 og 13 have været under Udførelse i sidste Periode, men ere ikke ved sammes Udgang afsluttede. De tre sidste, No. 14, 15 og 16, have paa Grund af manglende Ingeniørhjælp ikke kunnet paabegyndes i Perioden.

Idet jeg om Amtets Veie og deres Tilstand henviser til den hermedfølgende under No. 10 vedlagte af Amtets Veiinspektør meddelte Fortegnelse skal jeg her i Forbindelse med hvad jeg i min forrige Beretning anførte om den allerede i tidligere Femaar indledede Mellemrigsforbindelse fra Mo i Ranen over ubanet Vei til Sverige, sc.: til Tärna og tilgrændsende Distrikter, bemærke, at denne Forbindelse ogsaa i afvigte Femaar har været i fuld Gang, efterat den er bleven lettet ved den tidligere i Udsigt stillede, i Femaaret opførte Fjeldstue i Umbugten tæt ved den svenske Grændse.

Efter Optællinger af den i Fjeldstuen anbragte Opsidder har der i Vinteren $18^{74}/_{75}$ ad denne Vei

fra Norge til Sverige gaaet	640 Læs	à 15 Voger	9,600 Voger
fra Sverige til Norge —	274 „	à 15 —	4,110 —
		eller ialt	13,710 Voger

i Vinteren $18^{75}/_{76}$

fra Norge til Sverige gaaet	448 Læs	à 15 Voger	6,720 Voger
fra Sverige til Norge —	324 „	à 15 —	4,860 —
		eller ialt	11,580 Voger.

De Varer, der ere førte til Sverige, have hovedsagelig været Korn, Mel, Sild og Salt samt Slibestene, og Varerne fra Sverige Smør, Kjød, Fuglevildt, Huder, Skind, Næver og Rensdyrhorn.

I Vinteren $18^{74}/_{75}$ havde 509 og Vinteren $18^{75}/_{76}$ 484 Personer Natteherberge i Fjeldstuen. Det er vistnok at forudse, at, naar de Udbedringer af denne Veilinie (Mo—Uman), der henimod Periodens Slutning bleve stillede i Udsigt, blive udførte, den saaledes med god Trivsel allerede bestaaende Mellemrigsforbindelse yderligere vil udvikle sig.

Ogsaa den i forrige Femaarsberetning antydede Fjeldstue i Graddis paa Fjeldveien fra Saltdalen over til Sverige er i Femaarets Løb kommen til Udførelse. Færdselen ad denne Linie har dog hidtil været for ingen at regne. Den blev ved Istandbringelse af Veien gjennem Junkerdalsuren i Saltdalen gjort mulig, men det har vist sig, at den har for mange og store Vanskeligheder at kjæmpe med paa det uveisomme Terræn, til at den uden Udbedring af dette kan faa Trivsel. I Sverige er der gjort, hvad der kan gjøres, for en Fremkomst paa svensk Side til Grændsen, navnlig ved Opførelse af fornødne Fjeldstuer, ved Bortskaffelse af de værste Fjeldknauser og dertil Planering og Opstagning af Veien. Da den Kongelige Norske Regjering er bleven opmærksom paa Nødvendigheden af tilsvarende Udbedring af Veien paa norsk Side, tør denne imødesees, og med den vil utvivlsomt Mellemrigsforbindelse fra Saltdalen til Hornafvan komme til Liv. At der for Tiden alene er og indtil Videre formentlig ogsaa alene bør være Tale om fremkommelige Vinterveie saavel paa Mo- som paa Saltdalslinien, vil jeg ikke undlade at bemærke.

Om Kommunikationsvæsenets Udvikling i Amtet iøvrigt er allerede anført, at dette har faaet et stort Opsving i Femaaret ved den hyppige, regelmæssige Dampskibsfart, der nu

er bleven Amtsdistriktet tildel. Af de Dampskibe, der ere i Fart paa Amtsdistriktets Kyst og dets Fjorde, have i Femaaret 7 været hjemmehørende i Amtet, idet der foruden de 3 i min tidligere Beretning nævnte Dampskibe, „Salten", „Helgeland" og „Kjeøen", hvis Fart har været hovedsagelig som i den foregaaende Periode, ialt er bleven anskaffet 4 Dampskibe, deraf 2de større, „John Schøning" og „Anna & Caroline", det første hjemmehørende i Grøtø og det sidste i Bodø, hvilke have havt regelmæssig Fart mellem Kristiania og Tromsø, og to mindre, „Grøtø" og „Kvik", det første hjemmehørende i Grøtø, det sidste i Vesteraalen, hvilke væsentlig have været benyttede til vedkommende Eieres egen Fiskebedrift, idet det sidste ogsaa nogle Gange har været leiet i det Offentliges Tjeneste som Postexpres under Sildefiskerierne. Om samtlige disse Dampskibes Drægtighed, Hestekraft, Bemanding m. m. tillader jeg mig at hidsætte følgende Opgave:

Dampskibe.	Eiere.	Drægtighed, K.-L.	Hestekraft.	Bemanding foruden Kapteinen.	Har Certifikat at kunne føre Antal Passagerer	
					indenskjærs.	udenskjærs.
„Helgeland"	Aktieselskab paa Helgeland	$34^1/_2$	20	7	200	160
„Salten"	Aktieselskab i Salten	22	17	7	162	122
„Kjeøen"	Handelsmand Walsø i Hammerø	21	16	6	120	90
„Anna & Caroline"	Konsul J. C. Koch i Bodø og Handelsmand Zahl i Folden	$159^1/_2$	50	16	354	266
„John Schøning"	Handelshuset Arnt Schønings Sønner i Grøtø	$485^{72}/_{100}$ Tons	110	19	560	450
„Grøtø"	Do.	27 K.-L.	20	6	150	70
„Kvik"	Handelsmand Ellingsen i Hadsel	12	11	4	100	40

I Ordningen af Skydsvæsenet er ingen Forandring indtraadt i Femaaret. Medens den udvidede Dampskibsfart tildels har gjort Kravet paa Skydsstationer mindre end før, har Fuldførelsen af de flere ovenomhandlede Veianlæg gjort det nødvendigt, at faste Stationer ved disse bleve indrettede. Hertil ere forberedende Skridt allerede trufne.

Af de i min forrige Femaarsberetning omhandlede tvende Assuranceforeninger har Helgelands Søassuranceforening allerede tidlig i Femaarsperioden ophørt at virke. Nordlands Skibsassuranceforening har derimod været i Virksomhed og kan jeg herom meddele følgende Opgave.

I Aaret	var Antallet af forsikrede Fartøier	var disses samlede Forsikringssum	var Søskadernes Beløb
		Kr.	Kr.
1871	170	1,019,440	54,032
1872	197	1,167,620	41,216
1873	208	1,231,424	34,000
1874	186	1,162,088	37,468
1875	187	1,195,712	23,788
Gjennemsnitlig aarlig	190	1,155,257	38,101

Andre Assuranceforeninger findes ikke i Amtsdistriktet.

Ved Udgangen af 1875 var Brandkontingenten for de herværende i den almindelige Brandkasse forsikrede Eiendomme:

i Søndre Helgeland	3,068,720 Kr.
i Nordre Helgeland	1,966,800 „
i Salten	3,000,600 „
i Lofoten og Vesteraalen	4,745,800 „
Samlet Brandtaxt altsaa	12,781,900 Kr.

Nordlands Amtskommune eiede ved Femaarets Udgang følgende faste Eiendomme:

Fængselsbygningeu paa Sandnæs i Alstahaug, brandtaxeret for	47,440 Kr.
— „ Bodø — „	45,800 „
— „ Sundvigen i Vaagen — „	50,720 „
Politibygningen paa Tilrums Markedsplads — „	2,200 „
— „ Bjørns — — „	2,360 „
— „ Sleipnæs — — „	880 „
— „ Stokmarknæs — — „	7,160 „
Samlet Taxt	156,560 Kr.
Samtidig var Amtskommunens Gjæld	58,960 Kr.

hvoraf 40,160 Kr. var Restgjæld i Anledning af Distriktsfængslernes Opførelse og 18,800 Kr. Laan i Anledning Matrikuleringsarbeidet.

Til Dækkelse af Amtskommunens Udgifter har aarligaars været udlignet paa Matrikulskylden Kr. 8,80.

Nordlands Medicinalfond eiede ved Femaarets Udgang følgende faste Eiendomme:

1. Gaarden Søvik med derværende Sygehusbygninger, brandforsikrede for	. . . . .	63,240 Kr.
2. Amtssygehuset i Bodø, Bygningerne —	„	26,360 „
3. — paa Gravdal i Buksnæs —	„	33,760 „
4. Det for Lofotfisket indrettede Sygehus i Kabelvaag —	„	18,360 „
5. — — — — i Henningsvær —	„	6,520 „
6. — — — — i Stene —	„	10,000 „
	Tilsammen	158,240 Kr.

Ved Udgangen af 1875 var Fondets Beholdning 158,881 Kr. 63 Øre.

Amtets Landdistrikts Folkemængde var ved Folketællingen i 1875 101,321 mod 89,149 i 1865, og er altsaa i Tiaaret forøget med 14 %.

Efterat Alstahaug Lensmandsdistrikt ved Kongelig Resolution af 18de April 1871 er delt i tvende Lensmandsdistrikter, sc.: Alstahaug og Herø, har Amtet nu foruden den for Lapperne i Mo særskilt ansatte Lensmand ialt 35 Lensmænd.

Ved Kongelig Resolution af 1ste April 1871 blev Trænen — Annexsogn til Lurø — og ved Kongelig Resolution af 3die Juli 1875 iligemaade Velfjorden — Annexsogn til Brønø under Navn af Nøstvik — egne Herreder. Herredernes Antal, der tidligere var 35, var altsaa ved Femaarets Udgang 37.

Lægedistrikternes Tal var ved Udgangen af 1870 14. Ved Kongelig Resolution af 29de Oktober 1872 er det tidligere Lødingens Lægedistrikt delt i tvende særskilte Distrikter, sc.: Lødingens og Ofotens, og ved Kongelig Resolution af 22de December 1874 iligemaade Vestlofotens Lægedistrikt delt i Buksnæs og Flakstad Lægedistrikter. Det samlede Tal ved Femaarets Udgang var altsaa 16. Jordemoderdistrikternes Tal var ved Udgangen af 1875 ialt 35.

B. Byerne.

I. Kjøbstaden Bodø.

De befalede Oplysninger om de i Femaaret i Kjøbstaden thinglæste og aflæste Gjældsbreve, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme, over afhændede faste Eiendomme og over afholdte Exekutioner og Udpantninger, samt Oplysning om de afholdte Tvangsauktioner ere indtagne i hermedfølgende Opgave No. 11.

Angaaende Kjøbstadens Tilstand og Udvikling i Femaaret indtages her følgende af Bodø Magistrat meddelte Beretning:

„Folkemængden udgjorde 1,484 Indvaanere 31te December 1875 mod 770 Do. 31te December 1870. Byen har 27 Handlende, der have Borgerskab, men maa jeg bemærke, at deraf 8 ikke drive Forretning. De med Borgerskabsbreve forsynede 29 Haandværkere ere:

Murere	3
Snedkere	3
Malere	1
Smede	3
Blikkenslagere . . .	2
Skræddere	5
Skomagere	3
Guldsmede	1
Uhrmagere	3
Bagere	5

Ved Siden af de saaledes med Borgerskab forsynede Haandværkere har i Femaaret et ikke ubetydeligt Antal, specielt af Tømmermænd, Snedkere og Bødkere, søgt til Stedet paa Fortjeneste under de flere Byggeforetagender og gode Sildeforretninger.

Med Befolkningen er Antallet af Byens Heste og Kreaturer forøget til antagelig respektive 17 og 90 à 100 Stkr.

Beskatningen har stillet sig saaledes:

Aar.	Antal Skatteydere.	Formue.	Antagelig Næring.	Skatbar Næring.	Byskat.	Fattigskat.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr. Øre	Kr. Øre
1871	234	344,000	275,008	155,592	3,251 13	972 17
1872	267	448,000	321,968	181,488	4,762 43	1,462 17
1873	304	438,000	366,656	201,532	6,583 93	1,534 60
1874	339	496,000	372,376	188,056	9,358 63	1,776 13
1875	398	470,000	423,000	211,624	7,615 63	1,262 73

Enkelte Aars Nedgang i Formue hidrører fra et Par Fraflyttelser.

By- og Fattigkassernes Indtægter have foruden anførte Ligningsbeløb udgjort Afgifter af udviste Byggetomter, Hundeskat, Brændevinsafgift, Afgifter af 6 Rettigheder til Vin- og Øludskjænkning, samt Mulkter og enkelte mindre Beløb.

I Femaaret er af det Byen tilhørende Territorium udvist 54 nye Vaaningshustomter, 19 Tillæg til ældre saadanne, 10 Pakhustomter og 2 Nøsttomter, eller tilsammen 85 Udvisninger, hvoraf dog flere endnu ikke ere benyttede til Bebyggelse. Antallet af Husnumre udgjorde 31te December 1875 188, hvoraf 158 beboede, Resten Pakhuse og Nøster. Af samtlige Numre vare uassurerede 45, Resten 143 assurerede i den almindelige Brandforsikringsindretning for 1,102,600 Kr.

Længden af Byens oparbeidede Veie, hvoraf ingen ere brolagte, antages at udgjøre 4,800 Alen. Til i enkelte Bydele beliggende Tomter ere Veie endnu ikke oparbeidede, men benyttes den naturlige Mark paa de til Gader udlagte Grundstykker. I Slutningen af Femaaret er taget Bestemmelse om Ombygning af Byens hidtilværende Landgangsbrygge, samt om Anlæg for den østlige Bydel af en ny Landgangsbrygge, hvilken sidste i indeværende Aar (1876) er fuldført.

Til Nytte for Byens Havn har været forsøgt anskaffet endel Moringsbøier, hvis Anbringelse imidlertid hidtil ikke har været heldig. Som Følge af de rige Fiskerier har Havnen i Femaaret jævnlig været belagt med Fartøier og Baade i stort Antal, og et almindelig næret Ønske har det været, at det paatænkte Moloarbeide maa blive realiseret. Et Fyr af 6te Orden er bygget paa Nyholmen.

Den i forrige Femaaarsperiode omhandlede Almuskolebygning er taget i Brug og er ved Skolen ansat 1 Lærer samt 1 Lærerinde med Løn, foruden fri Bolig, resp. 1,000 Kroner og 480 Kroner. Skolebørn 101 Gutter og 45 Piger. Et mere tidsmæssigt Inventarium samt Undervisningsmateriel er efterhaanden anskaffet. En mindre, privat Pigeskole, en Boghandel, et Bogtrykkeri, hvorfra udgaar en Avis, samt et Leiebibliothek forefindes fremdeles.

Kravet til Fattigvæsenet har under Femaarets gunstige Arbeidspriser ikke burdet være stor, men Tilstrømningen af Folk, der leve fra Haanden til Munden, har dog bragt Udgifterne til jævnlig at stige, ligesom Understøttelserne til fremmede Fattige til sine Tider have været mange.

Byen lønner to faste Politibetjente, med Løn henholdsvis 480 og 384 Kroner, samt i Høstmaanederne 1 Hjælpebetjent, hvortil kommer 2 Vægtere til Nattetjeneste i Maanederne Oktober til og med Marts med Lønning 32 Kr. pr. Maaned for hver Vægter.

Om Forbrydelsers og Lovovertrædelsers Antal ville de aarlig til Hr. Amtmanden afgivne Kriminalfortegnelser og Bødefortegnelser give Oplysning. At de for begaaede forskjellige Uordener vedtagne Mulkter have været mange i Antal, har været en Følge af den store Sammenstrømmen af fremmede Fartøifolk og Fiskere.

Brandvæsenets Materiel er i Femaaret forøget med 1 Kaliforniasprøite samt Brandseil m. m., ligesom Feiervæsenet ved Kongelig Resolution af 8de Oktober 1872 har faaet ny Ordning. De i Forhold til Byens Skatteevne betydelige Omkostninger ved Anlæg af Vandværk have maattet fremstille mange Betænkeligheder mod dette Arbeide, som derfor ikke i afsluttede Femaarsperiode har fundet sin Afgjørelse. Adgangen til Vandforsyning er saaledes som i foregaaende Femaar.

Byens Gjæld ved Udgangen af Femaaret udgjorde:

a)	til Statskassen i Anledning af Indkjøbet af Byterritoriet	Kr. 1,738.87
b)	til Oplysningsvæsenets Fond 2de Laan i Anledning af Almuskolebygningens Opførelse	„ 14,012.00
c)	Bodø Sparebank i Anledning af Dampskibet „Saltens“ Anskaffelse	„ 2,800.00
	tilsammen	Kr. 18,550.87

Byen har alene Tilsigelsesstation for Skyds til Reisende. Amtets i Byen beliggende Sygehus, der tidligere betjentes af Distriktslægen, har i Femaaret faaet særskilt af Nordlands Medicinalfond lønnet Læge, hvorved Byen har faaet 2 der bosatte Læger.

Af Norges Bank er etableret et Bankkontor og den tidligere bestaaende Sparebank har til Nytte og med Fremgang fortsat sin Virksomhed. Dens Fond udgjorde 62,750 Kroner 79 Øre og 1,731 Indskyderes Tilgodehavende var 638,256 Kr. 10 Øre, Alt den 31te December 1875.

Byens Handelsmænds Forbindelser strække sig ogsaa udenfor Landet, og Tilførselen af Fornødenhedsvarer har været jævn, ligesom Byen er nogenlunde gunstig stillet ved Beliggenhed i Centrum for flere Præstegjelde, hvormed regelmæssig Forbindelse ogsaa sker pr. Dampskib „Salten“. I Byen er hjemmehørende, foruden nævnte Dampskib, tillige Dampskibet „Anna & Caroline“ samt 12 Seilfartøier.“

II. Ladestedet Mosjøen.

Strandstedet Mosjøen i Vefsens Præstegjeld ved Bunden af Vefsen-Fjorden er ved Lov af 11te April 1874 bleven ophøiet til Ladested. Ved Kongelig Resolution af 24de November 1874 blev den i Henhold til nævnte Lov under 31te Juli samme Aar til Bestemmelse af Stedets Grændser afholdte Aastedsforretning stadfæstet og Udførelsen af Magistratens Forretninger i Ladestedet indtil Videre overdragen Vefsens Lensmand. Ladestedet har lige til Udgangen af 1875 havt Skole- og Fattigvæsen fælles med Vefsens Præstegjeld. Ved Folketællingen i 1875 befandtes Ladestedet at

have ialt 774 Indbyggere. Stedet havde ved Udgangen af 1875 18 Handlende og 27 Haandværkere af forskjelligt Slags. En stor Del af Befolkningen har sin Næring ved det omtrent $^1/_4$ Mil fra Ladestedet beliggende engelske Sagbrug, dels sysselsatte ved selve Sagbruget, dels ved dettes Skove og ved dets Tømmerflødning. Ladestedet søges hele Aaret igjennem af Baade fra de Helgelandske Ødistrikter, der væsentlig komme i Hensigt at hente Træmaterialier fra Sagbruget, men samtidig ogsaa for hos Mosjøens Handlende og Haandværkere at gjøre Indkjøb af hvad de trænge. Stedet har regelmæssig 2de Gange ugentlig Anløb af det ovenfor nævnte Dampskib „Helgeland" og iligemaade 1 Gang ugentlig Anløb af de i Nordlandsruten gaaende Bergenske og Throndhjemske Postskibe. Det anløbes derhos jævnlig af andre i regelmæssig Rute gaaende private Dampskibe.

I den hermedfølgende Opgave No. 12 er indtaget Oplysninger om de i Mosjøen siden dets Ophøielse til Ladested thinglæste og aflæste Gjældsbreve, hvorved Pant er givet i fast Eiendom, over afhændede faste Eiendomme, over afholdte Exekutioner og Udpantninger samt over afholdte Tvangsauktioner.

Bodø 8de November 1877.

Underdanigst

Claus Worsøe.

XIX.

Tromsø Amt.

Underdanigst Beretning

angaaende Tromsø Amts økonomiske Tilstand m. v. i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistriktet.

1. Jordbruget.

I Aaret 1871 var Sommeren kold og meget tør, hvorefter det i lang Tid udover Høsten regnede næsten uafladeligt. Veirforholdene vare saaledes i nævnte Aar uheldige for Jordbruget, og Udbyttet saavel af Hø som af Korn og Poteter blev derfor ogsaa under et Middelsaar. Derimod var Aaret 1872 et godt Middelsaar og 1873 endog et meget godt Aar med særdeles gunstige Veirforholde. 1874 var igjen et mindre godt Aar, da Vaaren og Sommeren baade kom sent og vare kjølige. I 1875 var Høsten vistnok nogenlunde god og Potetesavlen middels, men Kornavlingen derimod mindre god.

Jordbrugenes Antal, som ved Udgangen af 1870 var opgivet til 4,301, var efter de nu indhentede Opgaver ved 1875 Aars Udgang med et rundt Tal 4,700. Deraf bruges omtrent 3,680 Brug af Eierne, medens 20 Brug er Embeds- eller Bestillingsgaarde, omtrent 900 Leilændingsgods og omtrent 100 Brug bortforpagtede. Det hele Antal Brug er saaledes i Femaaret forøget med omkring 400. Da denne Forøgelse ikke i nogen væsentlig Grad har sin Grund i Opdyrkning af ny Jord, er altsaa ogsaa i denne Periode et ikke ubetydeligt Antal Brug blevet delt. Den saaledes stedfundne Udstykning antages dog ikke endnu at være gaaet ud over rimelige Grændser, i hvilken Henseende jeg henviser til hvad jeg i forrige Femaarsberetning ytrede om, at smaa Jordbrug i Regelen i dette Amt passe bedre for Almuens Livsforhold end større Brug.

Den i forrige Beretning omhandlede Udskiftning af Jordfællesskab er i dette Femaar bleven fortsat med saadant Resultat, som sees af efterstaaende Opgaver.

Aar.	Antal Lodeiere	Antal Forretninger.	Udskiftet Areal		
			Indmark Maal.	Udmark Maal.	Tilsam. Maal.
1871	118	24	6,428	72,180	78,608
1872	55	10	2,292	143,500	145,792
1873	74	14	4,148	105,830	109,978
1874	87	21	3,264	85,820	89,084
1875	73	14	2,839	61,700	64,539
Tilsammen	407	83	18,971	469,030	488,001

Ved 48 af ovennævnte Forretninger har Opmaaling og Kartering fundet Sted med Hensyn til Indmarken. Udmarken er altid udskiftet uden Kart, og dens Areal er derfor anført efter Skjøn.

Det anførte Antal Forretninger og det udskiftede Areal er fordelt paa efternævnte 14 af Amtets 18 Herreder:

Herred.	Antal Forretninger.	Udskiftet Areal		
		Indmark Maal.	Udmark Maal.	Tilsammen Maal.
Kvædfjord . .	11	1,921	64,030	65,951
Trondenæs . .	6	1,506	3,600	5,106
Sand	9	1,933	4,020	5,953
Ibestad . . .	24	7,630	216,770	224,400
Salangen . .	9	2,301	45,260	47,561
Tranø . . .	2	200	10,000	10,200
Lenvik . . .	4	566	9,450	10,016
Hillesø . . .	2	500	300	800
Berg	1	109	2,000	2,109
Tromsøsundet .	3	100	22,800	22,900
Karlsø . . .	7	1,200	56,300	57,500
Lyngen . . .	3	255	9,500	9,755
Skjærvø . . .	1	200	20,000	20,200
Kvænangen . .	1	550	5,000	5,550
Tilsammen	83	18,971	469,030	488,001

Efter de af Lensmændene meddelte schematiske Opgaver skal Fælleskab med Hensyn til Indmark for Tiden fornemmelig finde Sted i Berg og Sand, tildels ogsaa i Karlsø og Hillesø. Teigbytte er opgivet at finde Sted i Ibestad, Salangen og Tranø.

Antallet af de Brug, som ikke drives af Eierne selv, var ved Udgangen af 1865 opgivet til 1,250 og ved Udgangen af 1870 til 1,100. Af disse var de fleste Leilændingsgods. Som ovenanført er ved Udgangen af 1875 Leilændingsbrugenes Antal opgivet til omtrent 900 og de bortforpagtede Gaarde til omtrent 100. Endel Leilændingsgods er saaledes ogsaa i dette Femaar gaaet over til Selveiendom. Dertil bidrager, at Proprietær Moursund fremdeles har fortsat med Realisation af sit Jordegods, og at Foreningen til Leilændingsvæsenets Ophævelse i Skjærvø ligesaa efterhaanden bortsælger sine Gaarde. Moursund har opgivet, at han har solgt Gaarde i Balsfjordens, Malangens, Tromsøsundets og Hillesø Herreder som følger:

Aar.	Det Solgtes ureviderede Skyld.	Salgssum.
1871	3 Daler „ Ort 16 Sk.	1,915 Spd.
1872	6 — „ - 18 „	2,365 —
1873	4 — 3 - 22 „	2,620 —
1874	9 — 3 - 4 „	3,070 —
1875	8 — 3 - 2 „	3,760 —
Tilsammen	32 Daler 1 Ort 14 Sk.	13,730 Spd.

altsaa til en Gjennemsnitspris af henved 430 Spd. pr. Skylddaler.

Den nævnte Forening har i Femaaret solgt 57 forskjellige Brug deraf i

Kvænangens Herred 15 Brug af urevideret Skyld 3 Daler 3 Ort 15 Sk. for tilsammen . . . . . 1,275 Spd.

Skjærvø Herred 24 Brug, Skyld 7 Daler 3 Ort 19 Sk. for . . . . . 2,289 —

Lyngens Herred 18 Brug, Skyld 4 Daler 4 Ort 16 Sk. for . . . . . 2,155 —

Tils. Skyld 16 Daler 2 Ort 2 Sk. urevideret for 5,719 Spd.

hvilket giver en Gjennemsnitspris af omkring 350 Spd. for hver Daler i urevideret Skyld.

Med Hensyn til Agerjordens Bearbeidelse anføres i de fra Lensmændene indkomme Beretninger, at der i Femaaret ikke er foregaaet nogen væsentlig Forandring. Dog berettes for Tromsøsundets Vedkommende, at man i den senere Tid har begyndt at anskaffe bedre Plouge end tidligere.

Landbrugsmaskiner ere hidindtil kun anskaffede paa enkelte Steder. Saaledes findes af Høstemaskiner 1 i Trondenæs og 1 i Maalselven og af Drøfte- eller Kornrensningsmaskiner 2 i Ibestad, 2 i Tranø og 4 i Lyngen. Tærskemaskiner for Hest bruges hyppigt i Maalselven, tildels i Bardo og enkeltvis i Ibestad og Malangen.

Grundforbedring ved Grøfteanlæg forklares at have fundet Sted i betydelig Grad i Kvædfjords, Ibestad og Salangens Herreder, i nogen Grad i Trondenæs, Tranø og Lenvik, men enten slet ikke eller ialfald i ringe Grad i Amtets øvrige 12 Herreder. Som Lukningsmaterial ved Grøfteanlæg benyttes Sten.

Af Nyland anføres at være opryddet i Ibestad betydeligt, i Tranø noget, i Maalselven omkring 1,100 og i Bardo 3 a 400 Maal. For de øvrige Herreders Vedkommende har formentlig Optagelse af Nyland været ubetydelig.

Med Hensyn til Gjærder oplyses fra Trondenæs, at saadanne i Femaaret ere opførte paa flere Steder for at hindre Vaarbeitning. Ligesaa er i Tranø mange Gjærder opførte, paa de fleste Steder af Sten og Torv, og fra Lyngen anføres, at man der er saa omhyggelig for Indhegning af dyrket Jord, at det nu er en Sjeldenhed at finde saadan uindhegnet. Ogsaa i Tromsøsundet er i Femaaret endel Hjemjorder indhegnet.

Angaaende Behandling af Gjødselen gjælder fremdeles i det Væsentlige hvad der er anført i forrige Beretning, nemlig at Gjødselkjældere under Fjøsene og Kompostlægning bliver mere og mere almindelig i Amtets søndre Del, men kun bruges undtagelsesvis i den nordre Del.

Kunstig Engdyrkning finder fremdeles i Almindelighed ikke Sted, og om Havedyrkning gjælder ogsaa for dette Femaar hvad der er anført i forrige Beretning, nemlig at den kun drives paa enkelte Steder og i ringe Mon, uagtet de simplere Haveväxter saasom Salat, Karse, Næper, Gulerødder o. s. v. i Regelen trives godt, og det saaledes vilde være ønskeligt om deres Dyrkning var mere almindelig end den er.

Efter de ved Udgangen af 1875 indhentede Opgaver var Udsæden i nævnte Aar for det hele Amtsdistrikts Vedkommende følgende:

Rug 36, Byg 3,420, Blandkorn 12, Havre 21, Havre til Grønfoder 405, Erter 4 og Poteter 19,582 Tønder. Af Græsfrø opgaves udsaaet 137 Skaalpund og til Udsæd af andre Rodfrugter end Poteter anvendt 237 Maal Jord. Naar man sammenligner denne Opgave med de i forrige Beretning indeholdte Opgaver for Aarene 1865 og 1870, vil det være iøinefaldende, at Udsæden af den her i Amtet uden Sammenligning vigtigste Kornsort Byg er aftaget, idet den opgaves for 1865 til 4,426 og i 1870 til 4,346 Tønder. Grunden til denne Formindskelse, der er saa meget mærkeligere, som der i dette Femaar har fundet en betydelig Forøgelse Sted saavel i Folkemængde som i Jordbrugenes Antal, er at søge dels deri, at Adgangen til at skaffe sig Mel andetstedsfra ved den i de senere Aar forøgede Dampskibsfart og ved billige Fragter er bleven lettet, dels deri, at den jordbrugende Befolkning mere og mere kommer til den Overbevisning, at det i dette Amt i Regelen er fordelagtigere at anvende sin Jord og sit Arbeide til Fædrift og Engdyrkning end til Kornavl. At Priserne paa Produkter af Fædriften i Femaaret formentlig have været i stærkere Stigning end Priserne paa Kornvarer, har ogsaa bidraget til samme Resultat. Som jeg allerede bemærkede i forrige Beretning, anser jeg den stedfundne Forandring for heldig. Fædrift bliver altid her i Amtet en aarvissere og med Klimatforholdene bedre stemmende Næringsvei end Kornavl, hvis Udbytte er udsat for i Misvæxtaar at gaa delvis eller aldeles tabt, medens Græsvæxten lider langt mindre ved ugunstige Veirforholde end Kornavlen. I denne Forbindelse kan mærkes den efter Omstændighederne ikke ubetydelige Udsæd af Havre til Grønfoder, som har fundet Sted i 1875. Deraf er i Trondenæs udsaaet henved 100 og i hvert af Herrederne Kvædfjord, Sand, Ibestad, Tranø og Tromsøsundet noget over 30 samt i Lenvik og Salangen over 20 Tdr. Foruden at Havren afgiver et fortrinligt Tilskud til Kvægfoderet, bidrager denne Benyttelse af Jorden ogsaa til en forbedret Engdyrkning, idet den Jord, som et Aar benyttes til Udsæd af Havre, i Regelen det næste Aar tilsaaes med Græsfrø.

Dyrkningen af Rug, Blandkorn og Erter er høist ubetydelig. Derimod har Udsæden af Poteter tiltaget, idet den er opgivet for Aaret 1865 til 17,854, for 1870 til 17,340, men for 1875 til 19,582 Tønder, hvoraf over 3,000 falder paa Trondenæs, over 2,000 paa hvert af Herrederne Kvædfjord, Ibestad og Tranø samt over 1,000 paa Lenvik og Lyngen. I de førstnævnte 4 Herreder samt i Salangen og Balsfjord avles mere Poteter end der forbruges i Herredet selv. Resten udføres dels til Tromsø By dels til nordligere Steder. I de fire nordligste Herreder i Amtet avles ikke nok Poteter til eget Forbrug. Foldigheden er i Gjennemsnit for hele Amtet opgiven til 6.

Med Hensyn til Jordbrugets Tilstand i Almindelighed i Femaaret kan bemærkes, hvad der ogsaa i Lensmændenes Indberetninger er udhævet, at Trondenæs og Ibestads Herreder antages at være de Distrikter, hvori den største Fremgang har været at mærke.

For Trondenæs anføres, at Udviklingen af Jordbruget i denne Periode har gaaet raskere end nogensinde før, og for Ibestad ligeledes, at der ikke i noget tidligere Femaar er gjort saa store Fremskridt som i dette. Denne Fremgang viser sig fornemmelig i, at Hjemjorder indhegnes for at hindre Vaarbeite, i Opførelse af hensigtsmæssige Fjøs, deriblandt Sommerfæhuse, i Markernes Afgrøftning, i en bedre Behandling af Gjødselen og i Anskaffelse af hensigtsmæssigere Arbeidsredskaber. Som Grund til disse Fremskridt udhæves for Trondenæs Vedkommende fornemmelig Virkningen af de flere dels for Statens dels for Landhusholdningsselskabets Regning afholdte Dyrskuer og de i Forbindelse dermed afholdte Udstillinger af Landbrugsprodukter samt derhos de heldige Virkninger af den foregaaede Udskiftning af Fællesskab, hvilken sidste Aarsag for Ibestads Vedkommende anføres som noget, der fornemmelig har drevet Jordbruget fremad. Saasnart Udskiftning er foregaaet, mærker man, efter hvad Lensmanden har anført, strax Forbedring i Jordbruget. Det vil ogsaa af foranstaaende Tabel sees, at der i Ibestad i Femaaret er udskiftet et betydeligt Areal baade Indmark og Udmark. Fra Kvædfjord, Tranø, Maalselven, Bardo og Tromsøsundet oplyses, at der vistnok er foregaaet nogen Forbedring i Jordbruget, idet dels Vaarbeite bliver sjeldnere, dels Vexelbrug indføres og dels bedre Plouge anskaffes, men noget væsentligt Fremskridt har dog ikke fundet Sted i nævnte Herreder. Fra de øvrige Distrikter og fornemmelig fra de 4 nordligste Herreder anføres, at mærkelig Forbedring ikke er foregaaet. Som en væsentlig Grund til, at Jordbruget ikke gjør betydeligere Fremskridt end anført, udhæves fra flere Steder, at det er vanskeligt at faa leiet Arbeidsfolk til rimelige Priser. Dette har naturligvis sin Grund i, at Fiskerierne optage den løse Befolknings meste Tid.

Med Hensyn til den ogsaa i foregaaende Beretninger under dette Afsnit omhandlede Beitning af Flytlappernes Ren om Sommeren inden dette Amts Grændser, skal jeg bemærke, at Antallet af deslige Ren efter de af Lapperne selv meddelte Opgaver i dette Femaar skulde have været omkring 70,000 aarlig, men at dette Tal dog antages at være for lavt, idet Erfaring viser, at Lapperne ofte opgive sit Renantal for lavt men, saavidt vides, aldrig for høit. Efter de gjennem andre Kilder, deriblandt fornemmelig Opsynet, indhentede Oplysninger har jeg Grund til at tro, at man kommer det Sande nærmere ved at antage, at der hver Sommer i dette Femaar har beitet noget over 90,000 Ren her i Amtet. Dette Antal har i Almindelighed været fordelt saaledes, at der paa Øerne Ulø, Arnø, Kaagen, Ringvadsø, Kvalø, Senjenø, Rolø og Hindø bar beitet omkring 8,000 Ren, medens de øvrige

have været fordelte paa Fastlandet i Skjærvø, Lyngen, Karlsø, Tromsøsundets, Balsfjord, Malangens, Maalselvens, Bardo, Salangens og Ibestads Herreder. Det i forrige Beretning omhandlede Lappeopsyn er i dette Femaar bibeholdt og dets Virksomhed, efterhaanden som man har vundet Erfaring om dets Nytte, udvidet til flere og flere Steder, saaledes at Opsynsmænd i de senere Aar har været ansatte i alle Distrikter, hvor Lapper og Ren i større Mængde træffer sammen med Jordbruget. Opsynsmændenes Antal har været nogle og tyve og Udgifterne ved deres og nogle for kortere Tider antagne Assistenters Lønning i den senere Tid udgjort omkring 2,000 Spd. aarlig.

Opsynets Virksomhed har væsentligt gaaet ud paa at forebygge Skadestilføielser og Forurettelser, at bilægge Tvistigheder, hvor saadanne ere opstaaede, optage Taxter og søge at opnaa Forlig om Erstatning, hvor Skade er skeet. Over de Tilfælde, hvori Skadestilføielser ere anmeldte for Opsynet, over de satte Taxter og de vedtagne Erstatningsbeløb er i Periodens 3 sidste Aar forfattet Opgave, som foreligger trykt i Storthingsforhandlingerne for 1876.

Den om disse Forholde gjældende Lovgivning er hidtil uforandret. Som bekjendt blev der i Periodens Begyndelse gjort et Forsøg paa at faa istand en norsk-svensk Lov om Lappeforholdene i dette Amt, men Forsøget strandede i den svenske Rigsdag formentlig især derpaa, at man fra svensk Side fandt, at der endda ikke var tilveiebragt tilstrækkelige Oplysninger i Sagen. Dette gav Anledning til, at den allerede af Lappekommissionen i 1866 for en Del af Amtet anbefalede Opmaaling og Kartlægning blev paaskyndet og i dette Femaar fuldført for det hele Amtsdistrikts Vedkommende, samt at derhos alle de Strøg af Distriktet, hvor saadant til Nomadevæsenets Ordning og Belysning ansaaes hensigtsmæssigt, bleve befarede af en Agronom og to Skjønsmænd, hvis Hverv fornemmelig var at beskrive og paa Karterne afsætte Renbeitestrøgene og Lappernes Flytveie samt at afgive Skjøn om det Antal Ren, som enhver Beitesmark antoges at kunne underholde. Resultatet af disse Undersøgelser foreligger nu i et Anhang til den af den geografiske Opmaaling i 1874 udgivne Beskrivelse over Tromsø Amt, og de ovennævnte Skjøn gaa, naar de sammenfattes for det hele Amt, ud paa, at de befarede Renbeitesmarker tilsammen afgive Underholdning for et Antal af omkring 140,000 Ren, altsaa et større Antal end der hidtil vides nogensinde at have beitet her i Amtet.

De saaledes i Femaaret indvundne Oplysninger synes at vise, at ialfald det hidtil sædvanlige Antal Ren under passende administrative Forføininger og under en hensigtsmæssig Lovgivning maa kunne finde Underholdning her i Amtet uden Fortrængsel eller væsentlig Skade for Jordbruget, hvorhos de forhaabentlig ville lede til, at Lovgivningen om denne Sag snart undergaar de Forandringer, som paakræves af Forholdene, idet Sagen nu formentlig maa ansees saa tilstækkelig undersøgt og belyst, at man uden Betænkelighed kan skride til at give en ny Lov om den. Sammenstødet mellem Nomader og en fastboende, jordbrugende Befolkning medfører saa mange Anledninger til Tvist og Misnøie, at fuldstændigere og mere tidssvarende Lovregler end de som indeholdes i den nu gjældende Lovgivning, ere meget ønskelige.

2. Fædriften.

Antallet af Heste var ifølge Tællingen den 31te December 1865 4,499 og ved Udgangen af 1870 anslaaet til 4,516. Efter Tællingen ved Udgangen af 1875 fandtes der

af Heste paa 3 Aar og derover	3,653
af Føl under 3 Aar	865
Tilsammen	4,518

Der har altsaa kun fundet en meget ubetydelig Forøgelse Sted. Grunden dertil er væsentlig den, at de høie Priser, som i 1873 og 1874 gaves for Heste, bevægede Mange til at sælge til de Hesteopkjøbere, som da gjennemreiste Amtsdistriktet og bragte de indkjøbte Dyr sydover. Priserne paa almindelige Brugsheste, som ved Periodens Begyndelse i Gjennemsnit neppe kunde sættes høiere end til 35 Spd., steg i de to nævnte Aar op til 60 á 100 Spd. og tildels derover for tildels ganske middelmaadige Dyr. Der udførtes som Følge deraf en Mængde Heste her fra Amtet. Nu er Prisen igjen dalet og kan efter de indhentede Opgaver ved Periodens Slutning sættes til omtrent 45 Spd. i Gjennemsnit. Nogen væsentlig Forbedring af Hesteracen har ikke fundet Sted i Femaaret. Dog ser man i Maalselven og Bardo endel Efterkommere efter den i forrige Beretning omhandlede i 1865 i Gudbrandsdalen indkjøbte smukke Hingst, som dog ikke nu længere benyttes til Bedækning.

Tilvæxten af Kreaturholdet sees forøvrigt af nedenstaaende Tabel.

	Storfæ.	Faar.	Geder.	Svin.	Rensdyr.
Efter Tællingen 31 Decbr. 1865	26,303	57,997	9,505	1,640	6,073
I 1870 ansloges Antallet til .	24,473	56,817	8,715	1,440	5,171
Efter Tællingen den 31 Decbr. 1875 fandtes	29,853	61,974	11,951	1,682	5,824

I dette Femaar er altsaa Kreaturholdet forøget, hvilket ogsaa var venteligt. I Femaaret 1866—70 var nemlig Antallet paa Grund af det svære Uaar i 1867 sunket under det ordinære, og en Forøgelse maatte derfor blive en naturlig Følge af de med Hensyn til Græsvæxt i Regelen gode Aar, som senere ere indtrufne. Naar man opstiller det Spørgsmaal, om Fædriften som Næringsvei er gaaet fremad i Femaaret, bliver Svaret ikke ubetinget bekræftende. I al Fald maa man i det Hele taget sige, at Fremskridtene ikke have været saa store og almindelige som ønskeligt kunde være, og at overhovedet denne Næringsvei staar paa et meget lavere Standpunkt, end den kunde og burde. Amtsdistriktet indeholder mange Betingelser for denne Næringsveis Trivsel. Jordbunden er i Almindelighed god, Græsset voxer i Regelen endog med liden Dyrkning frodigt, en god Høhøst er i Almindelighed at paaregne og Havnegangene ere paa faa Undtagelser nær gode, ja tildels endog meget gode.

De Fremskridt, som i Femaaret ere gjorte, vise sig mest i den søndre Del af Amtet, fornemmelig i Kvædfjord, Trondenæs, Ibestad, Maalselven og Bardo og bestaa især deri, at Sultefodring bliver sjeldnere, at der bygges bedre Vinterfjøs, at Grindgaaen og Kreaturernes dermed følgende Ophold under aaben Himmel Dag og Nat hele Høsten udover efterhaanden afskaffes, og at Sommerfjøs anvendes, at man lægger mere Flid end før paa at benytte gode Avlsdyr, og at Melkestellet bliver rensligere. I den sidste Henseende er et stort Fremskridt gjort i Maalselven derved, at Koldvandsmethoden bliver mere og mere almindelig. Den har tildels om end blot enkeltvis ogsaa fundet Indpas paa andre Steder i Senjen. Kvæg med mere eller mindre Indblanding af Ayrshireracen findes paa flere Steder i Senjen, og hvor den ikke findes eller ansees gavnlig, er man ialfald paa sine Steder blevet omhyggeligere i Valg af Oxer af den indfødte Race. Faar af Cheviotracen findes flere Steder, og deres Afkom er søgt. Aarsagen til disse Fremskridt maa for en væsentlig Del søges i de i Femaaret paa flere Steder afholdte Kvægudstillinger og Dyrskuer samt Udstillinger af Landbrugsprodukter. Af større Kvægudstillinger er saaledes afholdt 3, nemlig den første i Maalselven i Juli 1872, den anden i Maalselven og Bardo i Juli 1874 og den tredie i Trondenæs i August 1875. Væsentligst til Præmier og forøvrigt til andre mindre Udgifter anvendtes ved disse Udstillinger tilsammen noget over 670 Spd., hvoraf Statskassen udredede i 1872 150 Spd. og i hvert af de sidstnævnte Aar 250 Spd. Resten bestredes af Tromsø Amts Landhusholdningsselskab. Hovedsagelig for dette Selskabs Regning men tildels ogsaa ved noget Tilskud af Private og Herreder afholdtes derhos i 1873 fire Dyrskuer, nemlig i Balsfjord, Tromsø Landsogn, Lavangen og Trondenæs, i 1874 et Dyrskue i Kvædfjord og i 1875 to Dyrskuer, hvoraf et i Salangen og et i Balsfjorden. Samtlige disse medførte Udgifter til Beløb henved 230 Spd. Derbos afholdtes samtidig med og paa samme Steder som Dyrskuerne Udstillinger af Landbrugsprodukter, fornemmelig Smør og Ost, samt af Husflidsgjenstande. Ved disse Udstillinger uddeltes Præmier tilsammen af Værdi henved 130 Spd., hvoraf en større Del udrededes af det Kongelige Selskab for Norges Vel, som derhos samtidig lod uddele 2 Medailler. I det Hele er der saaledes ved ovennævnte i Aarene 1872—1875 afholdte 18 Dyrskuer og Udstillinger uddelt Præmier til Værdi omkring 1000 Spd. Det er utvivlsomt, at disse Foranstaltninger have virket som en mægtig Løftestang til at fremme Interessen for Fædrift og Indsigten i hvad der tjener til dens Trivsel. Det har allerede nu, uagtet det nævnte Tidsrum ikke er langt, naar Talen er om at udrydde gamle Vaner og Ukyndighed, paa flere Steder tydelig vist sig, at efter Udstillingerne begynder man at fodre og pleie sine Kreaturer bedre, være omhyggeligere i Valget af Avlsdyr og beflitte sig paa et bedre Melkestel. For at Udstillingerne skulle virke noget Klækkeligt i denne Henseende, maa de imidlertid gjentages flere Gange. Forhaabentlig ville de af Staten bekostede større Kvægudstillinger blive herefter afholdte hvert Aar. Som noget der ogsaa har virket til Fædriftens Fremme, kan nævnes den Undervisning og Veiledning, som Landhusholdningsselskabets omreisende Agronom aarlig giver, samt den Indflydelse, som nogle paa forskjellige Steder i Amtet bestaaende Foreninger til Dyrenes Beskyttelse have haft til at modarbeide Sultefodring. En saadan Forening i Tromsø By har i den senere Tid aarlig udsendt en Mand, som i visse Distrikter har reist fra Gaard til Gaard og besigtiget Fjøsene og Kreaturerne, samt om disses Tilstand afgivet Beretninger, som ere blevne offentliggjorte. Til dem, som have udmærket sig ved godt Kreaturstel, ere Præmier blevne uddelte.

Som oven antydet ere imidlertid de paapegede Fremskridt desværre endnu langtfra almindelige. De maa snarere betegnes som Undtagelser. Hos en stor Del af Søalmuen og fornemmelig i Amtets nordre Del er endnu Fjøsene smaa, mørke og daarlige, og Fodringen saa knap, at man faar liden eller ingen Melk af Kjørene den hele lange Vinter, og Melkestellet misligt, idet Melken hensættes i aabne Fad inde i overfyldte Beboelses- og Soveværelser. En af Lensmændene bemærker i sin Beretning, at Bunød hos Flere er en aarlig Gjæst og Sultefodring ikke sjelden, og denne Bemærkning kan vistnok med rette anvendes paa flere Distrikter. For at holde Liv i de ingen Melk givende Kreaturer lægger man bort megen Tid og Arbeide paa at samle Tare, Tang og Riskvister, som i Forening med Løping og daarligt Hø fra Udmarksslaatter udgjør Dyrenes Næring. I Almindelighed lægger man alt for liden Vind paa Engdyrkning, hvorimod man stoler paa Udslaatterne, som i Regelen afhøstes saa sent, at Græsset er blevet trænet, udvandet og vissent og derfor afgiver et daarligt og forholdsvis kostbart Foder. Naar man tager i Betragtning al den Tid og alt det Arbeide, som Høstningen og Hjemførselen af dette ofte daarlige Hø medføre, kan man ikke nok-

som beklage, at ikke ialfald en Del af denne Tid og dette Arbeide anvendes paa Opdyrkning af Hjemmarkerne, som i Almindelighed henligge mosbegroede og vandsyge og stadig benyttes til Vaarbeite for Heste, Kjør og Faar.

I de for 1875 indhentede Opgaver over det gjennemsnitlige Melkeudbytte varierer Udbyttet naturligvis meget for de forskjellige Gaardes Vedkommende ligefra Tallene 2,400, 2,360, 2,000, 1,800 Potter for nogle Gaarde i Skjærvø, Maalselven, Salangen og Sand ned til 800, 600 og 430 i Karlsø, Balsfjord og Hillesø. Jeg har herved sat ud af Betragtning, at Lensmanden i Tromsøsundet har opgivet Melkeudbyttet i Almindelighed til 1,000 Kander og for de mere fremskredne Jordbrugere til 1,200 Kander. Dette beror nemlig, som han senere har oplyst, paa en Feiltagelse, hvorfor ogsaa disse Tal i nedenstaaende Opgave ere reducerede overensstemmende med Lensmandens senere Meddelelse.

I det Hele taget maa bemærkes, at Opgaverne neppe i Almindelighed er fuldt paalidelige, da kun yderst faa Jordbrugere her i Amtet holde ordentlige Melkefortegnelse. Opgaverne bero saaledes for det meste paa et Skjøn. Jeg hidsætter imidlertid til Sammenligning med hvad jeg har anført i forrige Beretning nedenstaaende Uddrag af de for 1875 indhentede schematiske Opgaver.

Herred.	Det gjennemsnitlige aarlige Melkeudbytte af en Ko	
	for de mere fremskredne Gaardbrugeres Vedkommende.	overhovedet i Herredet.
	Potter.	Potter.
Kvædfjord	1,500	1,100
Trondenæs	1,500	1,000
Sand	1,200	800
Ibestad	1,450	1,000
Salangen	1,300	1,000
Tranø	1,800	1,000
Lenvik	ikke opgivet.	900
Hillesø		700
Berg	900	800
Maalselven	1,800	1,400
Bardo	1,500	1,300
Balsfjord	1,400	1,400
Malangen	1,400	1,400
Tromsøsundet . . .	1,600	700
Karlsø	1,300	900
Lyngen	1,000	500
Skjærvø	2,000	1,000
Kvænangen	1,600	1,000
Eller i Gjennemsnit omtr.	1,450	1,000

Herved er dog at mærke, at der i Opgaverne for Balsfjorden og Malangen ikke er gjort nogen Forskjel mellem de mere fremskredne Gaardbrugere og det Almindelige, samt at det som det almindelige opgivne Udbytte 1,400 Potter efter mit Skjøn er for høit. Derved er udkommet et formentlig lidt for høit Middeltal for det hele Amt, hvilket dog modvirkes noget derved, at Tallet 500 Potter for Lyngen antages at være vel lavt. Nogen væsentlig Feil i Middeltallet for det hele Amt bevirkes dog ikke ved disse Omstændigheder, og man kan nok derfor gaa ud fra at 1,000 Potter omtrentlig er det rette. Sammenholder man dette Tal med de i forrige Beretning meddelte Opgaver, hvorefter det gjennemsnitlige Udbytte er anslaaet for 1865 til 800 og for 1870 til 940 Potter, saa tyder det jo paa et jevnt om end langsomt Fremskridt, men naar man paa den anden Side tager i Betragtning at 1,000 Potter Melk aarlig af en Ko efter den for 1875 opgivne Gjennemsnitspris af 4 Sk. pr. Pot nysilet Melk blot giver ca. 33 Spd. aarligt Udbytte pr. Ko, og at 7 af Amtets Herreder efter foranstaaende Opgave ligge tildels betydeligt under Gjennemsnitsudbyttet, saa maa man vistnok indrømme, at Kvægstellet her i Amtet endnu er langt fra at give det pekuniære Udbytte, som det især under vore lange Vintre og høie Priser paa Arbeidshjælp maa give for at blive lønnende. Bedre vil det først blive, naar Almuen efterhaanden aflægger den endnu alt for gjængse Uvane at sætte paa et større Antal Kvæg end det, som med det indhøstede Hø kan fodres godt og rundeligt Vinteren igjennem.

Den i forrige Beretning berørte Forbedring af Kvægracen ved Indførelse af Ayrshire-Kvæg er fortsat i Femaaret, saaledes at Dyr af denne Race, mere og mindre opblandet, nu findes i 10 af Amtets Herreder. Faar af Cheviotracen indførtes allerede i forrige Femaar og er i dette Femaar bleven mere og mere søgt, saaledes at de nu findes hist og her i de fleste Herreder. Landhusholdningsselskabet har i Femaaret indkjøbt flere saadanne Faar fra Richters Stamschæferie i Størdalen og stationeret dem paa forskjellige Steder i Amtet.

3. Skovvæsenet.

Om Skovenes Forekomst og Udbredelse kan jeg henvise til forrige Beretning. Nogen paalidelig Opgave over Skovarealet haves ikke.

Som bekjendt drives den største Del af Furuskovene i Maalselven, Bardo, Ibestad, Tranø og Skjærvø for offentlig Regning, om hvilken Drift særskilte Opgaver formentlig ere indkomne gjennem Forststyrelsen.

Private Furuskove findes i Maalselven, Bardo, Balsfjord, Lyngen og Skjærvø. De ere vistnok af ikke ubetydelig Udstrækning, men indeholde dog ikke store Kvanta Tømmer, da de dels ere meget opblandede med Løvskov dels stærkt anhugne og i det Hele taget i Tilbagegang. Efter de fremkomne Opgaver skal der i det Hele i Femaaret være aavirket i Bardo,

Maalselven og Balsfjord 2,360, i Lyngen 900 og i Skjærvø 500 eller ialt henved 3,800 Tylvter Tømmer af 5 til 12 Alens Længde og fra 6 til 18 Tommers Top. Priserne ere opgivne til 6 a 12 Spd. pr. Tylvt efter Dimensionerne. Af dette Tømmer er det meste forbrugt inden Amtet. En mindre Del er antagelig udført til de nærmeste Egne af Noboamterne.

Tjærebrænding giver nogen Binæring i de nævnte Furuskovdistrikter. Saaledes er det fra Reisen i Skjærvø anført, at der dels i Statens Skove mod Erlæggelse af en Afgift dels i private Skove i Femaaret skal være tilvirket 3,455 Tønder eller i gjennemsnit 691 Tønder aarlig til en Pris i Udskibningsstand af 4 a 5 Spd. pr. Tønde. Over Tjæreproduktionen i de øvrige Distrikter mangler jeg Opgaver.

Løvskov fornemmelig af Birk findes endnu i Amtet i saa tilstrækkelig Mængde, at den afgiver ikke alene det fornødne til Brændsel inden Distriktet, men ogsaa noget til Udførsel til Lofoten og til Finmarken. Rigest findes den i det Indre af Maalselven og Bardo og i Fjordbundene, sparsommere i Kystdistrikterne. Hvorvidt Skoven i Femaaret er gaaet frem eller tilbage, er det vanskeligt at have nogen bestemt Mening om; det sidste er desværre vel det sandsynlige; ialfald lyde de af Lensmændene for 12 Herreders Vedkommende afgivne Forklaringer derpaa, at Løvskoven er i Tilbagegang, tildels endog i stærk Grad. I 5 Herreder forklares Mængden af Skov at have været stillestaaende i Femaaret og kun fra et Herred (Kvædfjord) anføres, at den udskiftede Løvskov er i Tiltagende, medens ogsaa der den ikke udskiftede lider ved overdreven Hugst. Løvskovene give fornemmelig i Maalselven og Balsfjord ikke ubetydelig Fortjeneste ved Tilvirkning af Tøndebaand og Tøndestav og især ved Salg af Brænde. Priserne paa Brændeved vil sees af nedenstaaende Tabel, hvorved dog bemærkes, at Lensmanden i Tromsøsundet har opgivet Prisen paa alenlang Birkeved til 1 Spd. 24 Skill. og paa Olderved til 72 Skill. pr. Favn. Da disse Opgaver imidlertid aabenbart maa bero paa en Feiltagelse, har jeg for Tromsøsundets Vedkommende anført de samme Priser som for Nabodistriktet Balsfjorden.

Herred.	Middelpris i Femaaret paa alenlang Brændeved pr. Favn.			
	Birk.		Older.	
	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.
Kvædfjord	4	„	3	„
Trondenæs	3	60	ikke opgivet	
Sand	4	60	3	24
Ibestad	4	„	ikke opgivet	
Salangen	3	„	2	„
Tranø	3	48	ikke opgivet	
Lenvik	2	„	1	72
Hillesø		ikke	opgivet	
Berg	4	„	ikke opgivet.	
Maalselven	2	„		
Bardo	2	60		
Balsfjord	2	60	1	60
Malangen	2	60	1	60
Tomsøsundet	2	60	1	60
Karlsø	3	60	ikke opgivet	
Lyngen	3	„	2	„
Skjærvø	3	60	2	60
Kvænangen	3	„	2	„

Efter dette bliver Gjennemsnitsprisen paa Birkeved i Femaaret noget over 3 Spd., medens den i forrige Femaar var ikke fuldt 2 Spd. 24 Skill. Priserne have i sidste Femaar været meget varierende. I Midten af Perioden stege de saa høit, at alenlang Birkeved paa flere Steder betaltes med 5 Spd. pr. Favn. Dertil bidrog dels gode Sildefiskerier, som gjorde, at Almuen havde liden Tid til at hugge og hjemføre Ved, dels det store Forbrug, som har fundet Sted ved Senjens Nikkelværk.

Af Torv bruges meget i omtrent Halvdelen, men lidet og tildels intet i den øvrige Halvdel af Amtets Herreder. Noget større Anlæg for Torvdrift findes ikke. Enhver skjærer i Regelen hvad hans Hus tiltrænger, men at Brugen af Torv er tiltaget og Interessen for en ordentlig Afbenyttelse af Torvmyrene er steget, mærkes blandt andet af de hyppige Begjæringer, som indkomme til Bestyrelsen for Tromsø Amts Landhusholdningsselskab om Veiledning i Torvdrift. Gode og tilstrækkelige, tildels endog rige Torvmyrer findes spredt omkring i de fleste Herreder, uden at der dog for Tiden haves nogen Opgave over det Areal, de indtage.

4. Fiskerierne.

Om disse er der ved Udgangen af hvert af Periodens fem Aar afgivet saa fuldstændige Indberetninger, som de forhaandenværende Materialier have tilladt. Hvad jeg nedenfor anfører samlet for det hele Femaar, kan derfor væsentlig ikke blive andet end Gjentagelse af Aarsberetningerne.

De indenfor Amtets Grændser drevne Fiskerier ere væsentligen følgende, som jeg vil omhandle i den Orden, hvori de ere nævnte i det Kongelige Departement for det Indres Cirkulære af 25de Januar 1876 og de dermed følgende Schemata.

a. Skreifiskeri (Vinter og Vaartorskfiskeri). Dette Fiske er i det Hele taget ikke af den Betydning, at det trækker fremmede Fiskere til Distriktet. Det indtræffer derhos i Almindelighed samtidig enten med Lofotfisket eller med Brevikfisket eller Loddefisket i Finmarken, til hvilke Fiskerier som bekjendt en stor Del af dette Amts Almue søger hen. Almuen er derfor ofte fraværende, naar et Skreifiske indtræffer paa Hjemstedet. At blive liggende hjemme i Paavente af Skreifiske gaar ikke an, da dette Fiske her i Amtet i Regelen ikke er aarvist. I Almindelighed pleier det dog at slaa til i Amtets nordlige Del, fornemmelig i Skjærvø, samt i dets sydvestlige Del i Bergs Præstegjeld. Som nedenfor vil blive paavist, indtræffer det ogsaa af og til i Trondenæs og Kvædfjord, samt undertiden paa Steder, hvor man mindst venter det, saasom i forrige Femaar (1870) i Tranø Herred lige inde i Dyrøsundet og i Reisenfjord.

Da Fisket ofte foregaar lige ved Hjemstedet og paa en Tid, da den egentlige sødygtige Befolkning er fraværende andetsteds, drives det tildels af Folk, som ellers ikke deltage i Fiskeri. Hvormange der deltage i Fisket og hvormeget de fiske, faar man sjelden nogen fuldstændig Opgave over. Tildels kan dette imidlertid være ganske anseelige Kvanta. Det er i Almindelighed blot for de Fiskeres Vedkommende, som søge de betydeligste Fiskevær og som ligge længere Tid ved Fisket, at man faar nogenlunde fuldstændige Opgaver. Antallet af Baade og Fiskere er det saaledes intet Aar lykkes at faa nøiagtig opgivet, og Opgaverne over Udbyttet er ogsaa blot tilnærmelsesvis rigtige; i Almindelighed kan man antage, at de snarere ere for lave end for høie. Forøvrigt tilføies dog, at der i efterstaaende Opgaver ogsaa er indtaget Udbyttet af endel kortvarige Skreifiskerier, som egentlig ikke kunne siges at være Vaar- eller Vinterfiskerier, saaledes f. Ex. det Torskefiske, som indtraf i Trondenæs i Juni 1872 samt i Oktober samme Aar. Jeg har dog medtaget dette Fiske her, fordi det vanskeligt faar nogen Plads andetsteds. Efter disse foreløbige Bemærkninger skal jeg med Hensyn til Periodens enkelte Aar anføre følgende:

I 1871 dreves Fisket i Aarets første Maaneder i Skjærvø af Fiskere fra det nævnte Præstegjeld samt fra Karlsø og Lyngen. Fiskernes Antal kan omtrent sættes til 650 Mand med en Fortjeneste værd 16,400 Spd. I Kvædfjord, Berg og Torsken fikedes en kort Tid ret godt af omkring 100 Mand med en Fortjeneste, som er anslaaet til 2,600 Spd. I Trondenæs og Sand forefaldt i Mai og Juni samt i Oktober—December et godt Skreifiske, som dreves af ialt ca. 550 Mand med en Fortjeneste af 10,400 Spd. Dette giver tilsammen 29,400 Spd. paa ca. 1,300 Mand eller gjennemsnitlig omtrent 24 Spd. i Lot.

I 1872 dreves Fisket i Skjærvø af 500, i Lyngen af 150, i Berg af 430, i Trondenæs af 600 Mand, med Lotter, som varierede betydelig men i Regelen holdt sig omkring 20 til 30 Spd. Bedst blev Udbyttet for omtrent 300 i Bergs Præstegjæld hjemmehørende Fiskere, som dreve Fisket inden Sognet med en Gjennemsnitslot af 70 Spd. Ialt ansloges Udbyttet for de 1,680 Fiskere til 49,900 Spd.

I 1873 slog Torskefisket meget godt til, idet der fiskedes betydeligt paa flere Steder, saasom i Kvædfjord, Ibestad, Trondenæs og Tromsøsundet, for hvilke to sidstnævnte Distrikters Vedkommende dog sees at være medtagen ogsaa endel Sei, som fiskedes samtidig med Torsken. Nogen paalidelig Opgave over Fiskernes Antal i disse Distrikter ser jeg mig ikke istand til at meddele, men tilnærmelsesvis antages 1,500 Mand at have deltaget i Fisket. I Skjærvø, Lyngen og Berg dreves ligesaa et godt Vinterfiske af tilsammen omkring 1,300 Mand. Hele Udbyttet for 1873 ansloges til en Værdi á 112,000 Spd. For de 400 Indvaanere af Bergs Præstegjeld som drev dette Fiske, var Gjennemsnitslotten 90 Spd. Høieste Lot var 200 Spd.

I 1874 dreves Vinterfisket i Skjærvø og Lyngen af ca. 900 Mand med en samlet Fortjeneste 30,000 Spd. Høieste Lot ansloges til 100, laveste 8 Spd. Forøvrigt slog Fisket saa godt som aldeles feil. I Bergs Sogn fiskedes intet, og i Torskens Sogn ansloges hele Fortjenesten til 1,000 Spd.

I 1875 dreves Fisket i Skjærvø og Lyngen af ca. 700 Mand med Gjennemsnitslot 30 á 40 Spd., i Bergs Præstegjeld af ca. 500 Mand med Gjennemsnitslot af 50 Spd. og Trondenæs og Sand antageligt af omkring 400 Mand. Hele Udbyttet ansættes til 66,500 Spd. Gjentaget for det hele Femaar bliver altsaa Fiskernes Antal og Udbyttet omtrent som følger:

1871	Antal	Fiskere	1,300	i	Udbytte	29,400	Spd.
1872	—	—	1,680	-	—	49,900	„
1873	—	—	2,800	-	—	112,000	„
1874	—	—	900	-	—	31,000	„
1875	—	—	1,600	-	—	66,500	„

1873 maa saaledes ansees som et meget godt, 1872 og 1875 som middels, men 1871 og 1874 som mindre gode Aar.

b. Storsildfisket har i denne Periode været meget varierende. Det slog aldeles feil i 1875, var i 1872 daarligt, i 1871 og 1874 godt og i 1873 meget godt.

I 1871 viste Storsilden sig i Slutningen af September saavel ved Indløbet til Malangen som ved Sandsøerne. Første Stæng gjordes i Balsfjord ved Senjenøen 26de September, hvorfra Fisket trak sig indover Malangen til Stønnæsbotten, Lysbotten og Gisund. Fisket var sluttet her omkring 8de November.

I Trondenæs, Sand og Kvædfjord varede Fisket fra Midten af Oktober til de første Dage i December. Desuden fiskedes i Oktober og November noget i Tranø og Ibestad.

I Ersfjord paa Kvalø stod ogsaa Sild, men der blev ingen videre Fangst gjort.

Søgningen til Fisket blev opgivet saaledes:
i Malangen 100 Fartøier og 200 Baade med 35 Notbrug,
i Trondenæs 138 Fartøier, 110 Notbrug og 60 Garnbaade,
i Kvædfjord 54 Fartøier og 36 Notbrug.

Paa de øvrige Steder var Antallet af Fartøier og Baade ubetydeligt. Endel af anførte Fartøier, Baade og Notbrug maa forresten antages under Fiskets Gang at have besøgt flere Steder og kan saaledes være tællet gjentagne Gange.

Priserne vare meget vexlende fra 48 Sk. til 2 Spd. 24 Sk. pr. Tønde fersk Sild.

De opfiskede Kvanta, Gjennemsnitspriserne og Værdien ansloges saaledes:

Trondenæs	24,000	Tdr.	à 1	Spd.	84	Sk.	=	40,800	Spd.
Kvædfjord	24,000	—	à 1	—	„	„	=	24,000	—
Senjenø	50,000	—	à „	—	96	„	=	40,000	—
Ibestad	2,000	—	à 1	—	72	„	=	3,200	—
tilsammen	100,000	Tdr.	=					108,000	Spd.

I 1872 viste Storsilden sig første Gang den 19de September ved Fladvær i Karlsø Præstegjæld. Derfra trak den sydover til Malangen, Senjenø, Sandsøerne og mærkedes ved Kysten lige til Aarets Udgang. Imidlertid kom den kun paa faa Steder og i smaa Partier saa nær under Land, at Stæng kunde gjøres, hvorimod der tildels fiskedes ganske godt paa Garn. I det hele blev Fisket ubetydeligt, idet det opfiskede Parti kun kan sættes til 10,000 Tønder, som efter en Gjennemsnitspris af 2 Spd. giver 20,000 Spd.

I 1873 gjordes det første Stæng i Malangen den 4de September. Fra Midten af September til 7de November foregik Fisket indover i Malangen langs Nordsiden af Senjenø og lige ind i Gisundet. Fra 1ste Oktober til Midten af November slog Fisket til rundt Hindøens Øst-, Nord- og Vestside i Trondenæs, Sands og Kvædfjords Præstegjæld. Ogsaa i Ibestad fiskedes noget. I Skjærvø stod fra 25de Oktober til Udgangen af November en Mængde Storsild, men der var faa Fiskere tilstede, og Udbyttet blev lidet.

Efter den i min Aarsberetning indtagne specificerede Opgave var der i alt under Fisket optalt 873 Garnbaade med 2,218 Mands Besætning, 325 Notbaade med 3,076 Mand, 345 Kjøbefartøier og 8 Kjøbere iland. Da Optællingen imidlertid ikke kunde foregaa samtidig paa alle Steder, er det sandsynligt, at enkelte Fartøier og Baade ere talte paa flere Steder.

Det hele opfiskede Kvantum ansloges til 186,000 Tønder til en samlet Værdi af 292,730 Spd.

I 1874 fiskedes de første Storsild paa Garn den 11te September i Malangen ved Indløbet til Gisund. Derefter foregik et godt Fiske baade med Not og Garn langs Senjenøens Nordside, i Gisund og i Bunden af Malangen indtil den 20de Oktober, da Fisket der var sluttet.

I Trondenæs, Sand, Kvædfjord, og tildels i Ibestad, Berg og Tranø fiskedes i Oktober og November, men Sildmængden her var ikke stor og Notstængene bleve smaa. Derimod var Garnfisket godt. I Amtets nordre Del forefaldt intet Fiske.

Nogen paalidelig samlet Opgave over Fartøier, Baade og Mandskaber for dette Aar haves ikke.

Det hele opfiskede Kvantum ansloges til 70,000 Tønder til en Værdi af 154,000 Spd.

I 1875 slog Fisket som før anført aldeles feil.

Fra Midten af September til Midten af Oktober saaes vistnok af og til Fugl og Hval udenfor Malangen, og det er derfor sandsynligt, at Silden stod der, men den kom ingensteds saa nær Land, at Fangst kunde gjøres. En Mængde Fartøier og Baade var samlet i Haab om Fiske; saaledes laa alene i Malangen paa en Tid 124 Fartøier med 830 Mands Besætning, 150 Notbaade med 75 Nøtter og 900 Mand samt endel Garnbaade.

Over Antallet af Fartøier og Baade i Trondenæs haves ikke Opgave.

Det samlede Udbytte af Storsildfisket i Femaaret kan altsaa anslaaes med runde Tal:

for	1871	til	100,000	Tdr.	og	108,000	Spd.
„	1872	-	10,000	—	„	20,000	—
„	1873	-	186,000	—	„	292,700	—
„	1874	-	70,000	—	„	154,000	—
„	1875	-	„	—	„	„	—
Tilsammen			366,000	Tdr.		574,700	Spd.

c. Fedsildfisket har kun i et af Periodens Aar nemlig i 1875 været af nogen væsentlig Betydning.

I 1871 slog det bedst til i Trondenæs hele Sommeren og Høsten udover. Endel fiskedes i Oktober til December dels i det nordre Distrikt dels i Ibestad.

I 1872 fiskedes nogenlunde jevnt over en større Del af Amtsdistriktet.

I 1873 fiskedes ubetydeligt, lidt i Senjen og lidt i Tromsøsundets Herred.

I 1874 fiskedes ubetydeligt, blot til Husbrug.

I 1875 derimod var Fisket meget godt lige fra August til December i flere af Amtets Herreder.

Gjennemsnitspriserne opgaves i 1871—1873 til 1 Spd. og i 1875 til 1 Spd. 60 Skill. pr. Tønde fersk Sild.

Nogen Opgave over de Baade og Mandskaber, som have deltaget i dette Fiske, kan jeg ikke skaffe. De opfiskede Kvanta vil derimod sees af nedenstaaende Opgave, hvorved dog er at bemærke, at en stor Del af hvad der er forbrugt under Fisket og i Husholdningerne ikke er medtaget i de i sin Tid udkomne Specialopgaver. Det Kvantum, som opgives, er derfor ikke ubetydeligt under det virkelige:

1871	opfisket	6,000 Tdr.,	Værdi	6,000	Spd.
1872	—	15,000 „	—	15,000	„
1873	—	3,000 „	—	3,000	„
1874	—	„ „	—	„	„
1875	—	84,600 „	—	126,000	„
	Ialt	108,600 Tdr.,	Værdi	150,000	Spd.

d. Sommerfiskerierne efter Torsk, Sei, Brosmer, Lange, Hyse og Kveite foregaar som forklaret i min forrige Beretning paa en vidløftig Strækning, idet dette Amts Fiskeri spreder sig langs Havkanten nede fra Andenæs i Nordlands Amt langs de forskjellige Vær ved Tromsø Amts Kyster og derfra langt op i Finmarken. Det er derfor meget vanskeligt at faa nogen fuldstændig og nøiagtig Opgave over hvormeget der er fisket inden dette Amt ligesom over Fiskernes Antal.

Imidlertid tror jeg dog, at man kan antage, at mindst 2000 Mand aarlig drive dette Fiske med en Gjennemsnitslot af henved 20 Speciedaler.

Lotterne ere forresten meget varierende, idet de paa de forskjellige Fiskevær og i de forskjellige Aar i denne Periode ere opgivne fra 7 til 70 Spd.

Det hele Udbytte er anslaaet saaledes i Penge:

for 1871	41,100	Spd.
- 1872	31,900	—
- 1873	42,800	—
- 1874	26,100	—
- 1875	46,240	—
Tilsammen	188,140	Spd.

e. Haakjerringfiske drives, som det vil sees af de aarlige Beretninger, enten slet ikke eller dog kun i ganske ringe Grad. Det er blot for et enkelt Aar nemlig 1872 at dets Udbytte er opgivet og da til 200 Spd.

f. Expeditioner til Spitsbergen og Nordishavet dels til Fiske og dels til Jagt have fremdeles været udrustede, men da de væsentligt foregaa for Tromsø By, skal jeg nu ligesom tidligere omhandle dem i Beretningen om Byens Tilstand.

g. Ferskvandsfiskeri. Der findes i dette Amtsdistrikt mange Elve, hvor Lax og Søørret gaar op. De fleste ere dog korte og stride, saa at Fisken ikke kommer langt op. De største ere følgende, ved hvilke jeg i Parenthes har tilføiet, hvor langt Laxen siges at gaa op i hver Elv: Reisenelv i Skjærvø (8 Mile), Skibottenelven i Lyngen ($2^1/_2$ Mil), Lyngs- eller Storfjordelven i Lyngen (2 Mile), Maalselven ($3^1/_2$ Mil), Skøelven i Reisen i Tranø ($^4/_{10}$ Mil) og Løkhelle Laxelv paa Senjenø (antagelig 1 a 2 Mil). Samtlige disse Elve, men fornemmelig Reisenelv, Maalselven og Løkhelleelv skulle efter paalidelige Beretninger i ældre Tider have været meget fiskerige, men denne Rigdom er nu forlængst forbi; særlig maa Maalselven og Løkhelleelv nu kaldes fattige paa Lax og Søørret. Grunden til denne beklagelige Forandring er først og fremst ufornuftigt Fiske og Lystring, dernæst i den senere Tid ogsaa Brug af Kilenøtter i de Fjorde, hvorigjennem Laxen maa passere for at naa Elven. Til Afhjælpelse af disse Misbrug er der ialfald delvis truffet endel Forføininger.

Efterat det saaledes først ved kongelige Resolutioner af 4de Marts og 22de December 1871 var bestemt, at det i en Del af Amtets Herreder skulde være forbudt i Tiden fra Onsdag Aften Kl. 6 til Søndags Aften Kl. 6 at bruge Kilenot eller andre lignende selvfangende Redskaber, blev denne Bestemmelse ved kongelig Resolution af 19de August 1874 udvidet til at gjælde det hele Amtsdistrikt. Ved kongelig Resolution af 18de Mai 1876 er Tidsbestemmelsen nu forandret derhen, at Forbudet gjælder Tidsrummet fra Thorsdag Aften Kl. 6 til Mandags Aften Kl. 6. I Malangen er efter Opgivende i 1874 benyttet 12 og i 1875 et Antal af 15 Kilenøtter. I de øvrige Dele af Amtet var Antallet forholdsvis meget mindre og kan der neppe anslaaes til mere end 5.

Ved kongelig Resolution af 24de Februar 1872 blev der meddelt naadigst Approbation paa de af Fiskerieierne i Maalselven i Møde den 25de September 1871 fattede Beslutninger om Dannelse af Forening til Ansættelse af Opsyn for fælles Regning i Maalselvens Fiskeristrækning. I Henhold dertil blev der indtil Udgangen af 1874 paa Fiskedistriktet udlignet noget over 100 og af Statskassen bevilget noget over 60 Spd., som anvendtes til Lønning af 2 a 3 Opsynsbetjente. Den for Foreningens Vedvaren bestemte Tid udløb imidlertid ved Udgangen af 1874 uden at den senere er fornyet.

Ved kongelig Resolution af 7de Februar 1873 blev der ligesaa for Maalselvens Fiskeristrækning gjort Forbud mod Brugen af Garn eller Not med mindre Masker end $2^1/_4$ Tomme mellem Knuderne.

Endelig blev ved kongelig Resolution af 1ste August 1873 approberet en Beslutning om Opsyn med Laxefisket i Skøelvens Fiskedistrikt i Tranø, hvor der dog hidtil ikke vides at være ansat noget lønnet Opsyn eller udlignet noget dertil.

Ved Maalselven har der i Femaaret været brugt et Udklækningsapparat for Lax, men hvor meget derved er udrettet og om Apparatet endnu er i Brug, er mig ubekjendt.

Om Fisket i Reisenelv i Skjærvø anfører Lensmanden, at der er opgivet at fiskes omtrent 40 Vog eller 14 á 1500 ℔ aarlig, og at Fisken for det meste forbruges af Fiskerne selv og forresten sælges inden Distriktet til en Pris af 8 Sk. pr. ℔. Lensmanden beklager, at Opsyn med Fisket ikke er kommet istand, da denne Elv under et tilstrækkeligt Opsyn uden Tvivl om nogen Tid maatte kunne blive fiskerig, medens det nu er at befrygte, at den ved de stedfindende Forhold bliver ødelagt.

Om Udbyttet af samtlige Laxefiskerier i Amtet er jeg ikke i Besiddelse af andre Oplysninger end at det, som mine Aarsberetninger anført, er opgivet, at der i Malangen er fisket i 1874 med 12 Kilenøtter for 350 og i 1875 med

14 saadanne Nøtter for 300 Spd. Dertil kommer det ovennævnte Fiske i Reisenelv, hvis Værdi aarlig bliver henimod 100 Spd. For de øvrige Elve mangler enhver Opgave, men hvad der er fisket er antagelig af ganske ringe Værdi, jeg anslaar det til omkring 100 Spd. aarlig, og sætter derfor Værdien af den fangede Lax for hele Amtet for 1871 til 1873 til 200, for 1874 til 550 og for 1875 til 500 Spd. For det øvrige Ferskvandsfiskeri ved jeg ikke at meddele nogen Opgave enten over det fiskede Kvantum eller over Værdien. Hvad der fiskes, forbruges i Almindelighed i fersk Tilstand i Husholdningerne, undtagen i Nordreisen (Skjærvø) og i Maalselven og Bardo, hvor der aarlig pleier at fiskes ikke saa ganske ubetydelige Partier til Nedsaltning og Vinterforsyning. Som man vil kunne se af den i den geografiske Opmaalings Beskrivelse over Tromsø Amt indtagne Fortegnelse over Vasdrag og stillestaaende Vande, findes der i Amtet en Mængde saadanne, som ere fiskerige. At Fiske i dem ikke drives i nogen videre Udstrækning, kommer væsentlig deraf, at Saltvandsfiske giver en meget større Indtægt og derfor saa godt som udelukkende optager Almuens Tid og Interessse. Lensmanden i Maalselven anfører, at de 6 Udklækningsapparater, som omhandledes i hans Beretning for forrige Femaar, fremdeles ere i Brug, og at man med flere af dem har været heldig, saa at der i Elvene og Vandene i Herredet er udsluppet Tusinder af Fiskeyngel. Særlig udhæver Lensmanden et Apparat, der er anlagt ved Rostavandet af Eieren af Gaarden Kongslid, og af hvilket Apparat der alene i Aaret 1875 blev udsluppet mindst 70,000 Yngel. Det er forresten, tilføier Lensmanden, maaske mindre heldigt, at største Delen af den udklækkede Fiskeyngel bestaar af Røer, som ikke er en saa værdifuld Fiskesort som Ørret og derhos vanskeligere at fange.

Efter det Anførte er den samlede Værdi af de i Amtet i 1871—1875 drevne Fiskerier anslaaet til følgende Beløb.

Hvilket Slags Fiske.	Det samlede Udbytte angivet i Speciedalere.				
	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Skreifisket	29,400	49,900	112,000	31,000	66,500
Storsildfisket	108,000	20,000	292,700	154,000	„
Fedsildfisket	6,000	15,000	3,000	ubetydeligt	126,900
Sommerfisket	41,100	31,900	42,800	26,100	46,240
Haakjerringfisket	„	200	„	„	„
Laxefisket	200	200	200	550	500
Tilsammen	184,700	117,200	450,700	211,650	240,140

Aaret 1873 var saaledes ogsaa med Hensyn til Fiskerierne et udmærket godt Aar, idet Udbyttet anslaaes nær dobbelt saa stort som i Periodens næstbedste Aar 1875, i hvilket sidstnævnte Aar det aldeles feilslagne Storsildfiske til en vis Grad erstattedes ved gode Torske-, Fedsild- og Sommerfiskerier.

Som bekjendt deltage dette Amts Indvaanere ogsaa i Sommerfiskerierne inden Nordlands og Finmarkens Amter, i Torskefiskerierne ved Andøen i Nordland og ved Sørøen i Finmarken, samt fornemmelig i Lofotfisket og i Loddefisket, til hvilke to sidstnævnte Fiskerier Søgningen herfra Aar om andet kan anslaaes henholdsvis til henved 4,000 og omkring 6,000 Mand. Udbyttet af Lofotfisket for Tromsø Amts Fiskere har i Femaaret steget betydeligt, idet det med runde Tal kan angives omtrent saaledes: i 1871 til 92,000, i 1872 til 76,000, i 1873 til 148,000, i 1874 til 162,000 og i 1875 til 229,000 Speciedaler.

Ogsaa Udbyttet af Loddefisket har i Femaaret været stigende for dette Amts Fiskere dog ikke i saa stærk Grad som af Lofotfisket. Det er nemlig beregnet i 1871 til 193,000, i 1872 til 184,000, i 1873 til 212,000, i 1874 til 206,000 og i 1875 til 228,000 Spd. Hvorledes disse Tal udkomme, vil sees af de i mine aarlige Fiskeberetninger opstillede Beregninger. Jeg skal forøvrigt ikke her nærmere omhandle disse Fiskerier, der forefalde udenfor Amtets Grændser. Kun skal jeg tilføie, at Lensmanden i Tranø bemærker, at Almuen derfra, som tidligere jævnt klagede over det ved Loven af 25de Mai 1857 etablerede „fri Hav“ i Lofoten, nu begynder at forsone sig med denne Ordning, som man nu finder at være den hensigtsmæssigste. Dette er da ogsaa rimeligt, at en saadan Erkjendelse netop viser sig i dette Femaar, da Udbyttet af Lofotfisket har været saa stærkt i Stigende. Det tilføies derhos, at Redskabstabet i Femaaret har været ringe.

Med Hensyn til Fiskeredskaber og Baade er i Femaaret ingen væsentlig Forandring foregaaet. Dog kan bemærkes, at man fornemmelig til Brug under Finmarkfisket mere og mere lægger sig til store Baade, forsynede i Agterskotten med et Hus og med Kogeindretning. Listerbaade benyttes enkeltvis fornemmelig som Lastbaade, men til Brug under Fisket har de ikke vundet nogen Indgang i dette Amt.

Baadforsikringsselskabet i Senjen, hvis Love ere approberede ved Kongelig Resolution af 26de November

1867, bestaar fremdeles. Til Sammenligning med hvad derom er anført i Beretningen for forrige Femaar skal jeg hidsætte følgende Uddrag af dets Regnskaber for de to sidst forløbne Aar.

Selskabets løbende Resiko udgjorde

	for Aar 1874	for Aar 1875
ved Lofotfisket	14,171 Spd.	8,253 Spd.
ved Finmarkfisket	42,035 —	39,103 —
ved Sild- og Høstfiskerierne	8,439 —	5,023 —

Beløbene af indbetalte Præmier og udbetalte Erstatninger vare, angivne i Speciedaler (Skillinger udeladte) følgende:

Fisket.	Indbetalte Præmier		Udbetalte Erstatninger	
	1874	1875	1874	1875
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Lofotfisket	162	91	110	102
Finmarkfisket . . .	840	787	376	1,142
Andre Fiskerier . .	169	100	68	15
Tilsammen	1,171	978	554	1,259

Selskabets Fond bestod ved Udgangen af 1875 i Følgende:

Aktieiernes Gjæld mod Beviser . . .	9,000 Spd.	„	Sk.
Kapital udlaant mod Pant	4,800 —	„	-
Kapital indsat i Sparebanker	696 —	12	-
Restancer	20 —	57	-
	14,516 —	69	-
hvorfra Regnskabsførerens Forskud . .	16 —	69	-
Igjen	14,500 Spd.	„	Sk.

Angaaende Amtets Medicinalfond skal jeg anføre det Fornødne under efterfølgende almindelige Bemærkninger.

5. Industrielle Anlæg.

Af saadanne findes i Tromsøsundets Herred det allerede i forrige Femaarsberetning omhandlede Teglværk, som i 1873 blev betydelig udvidet og forbedret. Sammesteds findes et Møllebrug og en Tøistampe. I Maalselven og Bardo findes fremdeles de i forrige Beretning omhandlede Sagbrug, i Tranø et saadant og et Kværnstensbrud samt i Trondenæs et Møllebrug.

Egentlige Fabrikker findes ikke.

6. Binæringer.

Handelen. Antallet af de i Landdistriktet værende Land- og Frihandlere var ved Udgangen af 1865 opgivet til 47, ved Udgangen af 1870 til 83 og er ved Udgangen af 1875 steget til 128. Det er unægteligt, at Almuens Adgang til at faa afsat sine Produkter og til at forsyne sig med Varer ved denne betydelige Forøgelse af de Handlendes Antal er meget lettet, men paa den anden Side maa man beklage, at Mange nedsætte sig som Handelsmænd uden at have enten Driftskapital eller de til Handelsvirksomhed fornødne Kundskaber og Erfaring. Derhos klages der fra flere Distrikter fornemmelig i Senjen over den Mængde Skræppehandlere, som, i Almindelighed forsynede med Luxusvarer fra sydligere Byer, gjennemreise Distrikterne og bevæge Folk til at lægge bort Penge i unyttige og overflødige Gjenstande.

I det Hele taget maa Handelsvirksomheden paa Grund af de i Femaaret indtrufne gode Aar og paa Grund af Almuens tiltagende Velstand antages at have været fordelagtig.

Ved Udgangen af 1875 fandtes en Forbrugs- eller Handelsforening til Indkjøb af Varer i hvert af de fem Herreder Trondenæs, Ibestad, Salangen, Maalselven og Bardo. Disse Foreningers samlede Grundfond var opgivet til henved 10,000 Spd., deres Formue til ca. 2,500 Spd. og deres Omsætning i 1875 til noget over 22,900 Spd.

Efter Andragende fra vedkommende Kommuner blev det ved Kongelig Resolution af 30te August 1873 tilladt indtil videre at afholde 2 Markeder i Skjærvø Præstegjeld, det ene paa Gaarden Kvænnæs i Reisen og det andet i Kvænangsbotten. Da Søgningen til disse Markeder imidlertid, efterat de havde været afholdte i 3 Aar, viste sig at være ringe, ere de ved Kongelig Resolution af 18de November 1876 igjen ophævede.

Derimod afholdes der fremdeles 3 Markeder aarlig paa Skibotten i Lyngens Præstegjæld. Efter en af Fogden i Senjen og Tromsø meddelt Opgave kan den gjennemsnitlige Omsætning ved hvert af de i Femaaret paa Skibotten afholdte Markeder ansættes saaledes: Af 160 Lapper og Kvæner er ved Hjælp af 1500 Rensdyr nedkjørt og derefter solgt til Handlende og Kystbefolkningen ca. 600 Vog Smør, 15 hele Renkroppe, 800 Halvren, 300 Steger, 6,000 Ryper, 300 Renskind, endel Skalkomager m. v. alt til en Værdi af omkring 8,000 Spd. Af 18 Handlende, som kan ansees som Middeltallet, og af Søalmuen er ført til og solgt ved hvert Marked ca. 600 Vog Sei, 50 Skindfæller, 6,000 ℔ Kaffe, 6,000 ℔ Sukker, 2,000 ℔ Tobak, 50 Tønder Salt, 3,000 Vog Mel og 200 Vog Gryn, alt til Værdi af omtrent 7,000 Spd. Søalmuen søger i Regelen i et Antal af 150 Mennesker paa 50 Baade ind til Markedet. Den hele aarlige Omsætning anslaaes saaledes til 3 Gange 15,000 Spd. det er til 45,000 Spd.

Med Hensyn til Handelen i dette Amt er forøvrigt som bekjendt i Femaaret ved Loven af 3die Juli 1874 foregaaet den Forandring, at den saakaldte Makketid er udvidet til at omfatte Tidsrummet fra 15de Juni til 30te September, samt at Bestemmelserne i Loven om Handelen i Nordlandene af 9de August 1839 § 3 og 4 nu ogsaa komme til Anvendelse paa saltet Fisk. Dette medfører en ikke uvæsentlig Lettelse i Almuens Adgang til at faa afsat sin raa og saltede Fisk og til at forsyne sig med diverse Nødvendighedsvarer.

Haandværksdriften er i Landdistriktet ikke af væsentlig Betydning. Skræddere, Skomagere, Smede, Sned-

kere og Tømmermænd findes vistnok i hvert Herred, men Haandværket drives tildels blot som Bisag ved Siden af Fisket og en hel Del Haandværksarbeide indføres andetstedsfra.

Husfliden gaar fra Mændenes Side væsentlig ud paa at vedligeholde og tildels forarbeide de fornødne Fiske- og Gaardsredskaber. I enkelte Distrikter, hvor Tilgangen paa Træmateriale er god, tilvirkes en Del Trævarer til Salg. Saaledes oparbeides i Maalselven og Bardo ikke ubetydeligt af Øskar, Vandbøtter, Smørdaller, Tøndebaand og Tøndestav, hvilke sidste to Gjenstande ogsaa forarbeides i Balsfjorden. I Skovtrakten i Reisen forfærdiges endel simpelt Husgeraad og lignende af Træ. Derhos har Forarbeidelsen af Tønder taget et betydeligt Opsving i Maalselven og Bardo væsentligst paa Grund af de indtrufne Sildefiskerier. Der opgives saaledes, at der i Femaaret er arbeidet i Maalselven ca. 25,000 og i Bardo ca. 2,400, eller tilsammen 27,400 Tønder.

For Kvindernes Vedkommende bestaar Husfliden især i Spinding, Strikning af Vanter og Strømper, Vævning af simplere Lærreds- og uldne Tøier og i Forfærdigelse af Klædningsstykker. Fra Tranø berettes, at flere yngre Kvinder i den senere Tid har lagt sig efter Tilskjæring og Søm af finere Klædningsstykker, samt at Symaskiner paa flere Steder ere anskaffede. Forresten staar Husfliden fremdeles i det Hele taget paa et lavt Standpunkt. Dette er vistnok for en Del begrundet i Forholdene og fornemmelig i Mændenes hyppige og langvarige Fravær paa Fiske, hvilket bevirker, at Kvinderne maa overtage en hel Del Gaardsbestyr, som andetsteds ansees dem uvedkommende, men paa den anden Side levner dog den lange Vinter saa megen Tid til Arbeide indom Hus, at Husfliden kunde og burde drives videre end det nu er Tilfældet. At man saaledes i denne Retning staar tilbage, har sin Grund foruden i den før nævnte Omstændighed endvidere i Mangel paa Undervisning i de forskjellige Retninger, hvori Husflid kan anvendes. Det var derfor ønskeligt, at noget kunde gjøres i denne Retning, og i saa Henseende er der i Femaaret gjort et forberedende Skridt, idet der ved de under 17de April 1875 naadigst konfirmerede Statuter for det til Minde om hans Majestæt Kong Oskar den 2dens Nærværelse i Tromsø By og Amt oprettede Legat er bestemt, at Renterne af dette Legats Kapital, hvilken for Tiden er 1,000 Spd., skulle anvendes til nyttige Øiemed, fornemmelig til Fremme af Husflid og Haandgjerning. Herved vil forhaabentlig Husfliden i Tidernes Løb faa en Støtte og Opmuntring, som den vanskelig vilde kunne paaregne af andre offentlige Midler.

Jagt efter Bjørn drives aarlig af nogle faa Bjørneskyttere (især bosiddende Lapper) fornemmelig paa Senjenøen, som er bekjendt som et stadigt Tilholdssted for Bjørn, der desuden ogsaa findes paa Fastlandet i Maalselven, Bardo, Lyngen, Skjærvø o. s. v. Antallet af Ulv har i dette ligesom i forrige Femaar været ubetydeligt, men Ulv findes dog hver Sommer her i Amtet, idet den følger efter de om Vaaren fra Sverige indflyttende Renhjorder, med hvilke den i Regelen ogsaa trækker tilbage om Høsten. I Periodens første 3 a 4 Vintre fandtes der, saavidt vides, ikke Ulv her, men i de to sidste Vintre har den været seet i det indre af Landet. Den skydes blot leilighedsvis og sjeldent. Jerv stryger ogsaa frem og tilbage over Grændsen efter Renhjorderne og fældes om Sommeren og udefter Høsten af og til dels af Flytlapperne dels af de Fastboende. Antallet af de Rovdyr, for hvis Drab der i Femaaret er udbetalt Præmier, vil sees af nedenstaaende Opgave:

Aar.	Bjørn.	Ulv.	Jerv.	Ørn.	Hønsehøg.	Anmærkning.
1871	12	6	16	53	50	Det modsvarende Antal i Femaaret 1866—1870 var:
1872	7	1	8	41	43	
1873	6	1	3	55	23	Bjørn 45
1874	11	3	11	62	40	Ulv 24
1875	5	6	14	100	115	Jerv 18
Tilsam.	41	17	52	311	271	Ørn . . . . . 274 Hønsehøg 232

Desuden skydes eller dræbes ved Gift et ikke ubetydeligt Antal Ræv, ligesom endel Otter, Kobbe og Nise aarlig fældes. Det i forrige Beretning omhandlede Kobbeveide ved Tranø Præstegaard er, efterat have ligget ubenyttet i nogle Aar, igjen drevet i Periodens sidste Aar og dette efter Sigende med et tilfredsstillende Resultat. Foruden Edderfuglen, som er fredet men alligevel hist og her i Smug dels skydes dels fanges i Garn, findes af Søfugle en Mængde, hvoraf fornemmelig Alke, Havelle og Gaas er Gjenstand for Jagt. Tiur og Røi skydes i Maalselven og Bardo, tildels i Lyngen, Aarfugl paa flere Steder i Senjen. Hare findes tildels i Mængde, men efterstræbes lidet, da mange her i disse Egne har Fordom mod at nyde dens Kjød. Amtets vigtigste Viltsort er imidlertid Rypen, som findes nogenlunde jævnt spredt over det hele Amtsdistrikt, Fjeldrypen paa alle Fjeld ovenfor Skovgrændsen og Lirypen overalt, hvor der findes Skov eller Birkekrat. Af Ryper skydes og fanges om Vinteren ikke ubetydeligt, hvoraf en stor Del i de senere Aar forsendes sydover med Dampskibene. Hvormeget der saaledes fældes og udføres af Amtet, har jeg ikke været istand

til at faa nogen fuldstændig Opgave over, men alene fra et Herred er Tallet paa de udførte Ryper opgivet til 1 á 2,000 Stykker aarlig. Antager man, at der i Gjennemsnit fældes 1,500 Ryper aarlig i hvert af Amtets 18 Herreder til en Gjennemsnitspris at 9 Sk. Stykket, giver dette en Sum af noget over 2,000 Spd. Om Høsten skydes for Hønsehund antagelig 2 á 3000 Ryper dels af Jægere hjemmehørende i Amtet dels af Engelskmænd, af hvilke sidste Jagtretten paa to af Amtets Præstegaarde i en Del af Femaaret har været forpagtet.

Af Æg- og Dunvær findes flere. De indkomne Opgaver indeholde dog ikke fuldstændige Meddelelser hverken om deres Antal eller om Udbyttet, men jeg anslaar Tallet til omkring 30 og Produktionen af Æg og Dun i det Hele til en Værdi af omkring 2,000 Spd. aarlig.

Indsamling af Multebær og andre vilde Bær afgiver endel Bifortjeneste, over hvis Størrelse der dog ikke kan meddeles nogen Opgave. Større Multemyrer findes forresten ikke her i Amtet, men mindre Myrstrækninger, hvorpaa Multer voxe, findes hyppigt spredte indimellem de dyrkede Marker og Skovpartierne.

I Femaaret har Fartøier ligget paa forskjellige Steder i Amtet for at tørre Klipfisk. Dette har fornemmelig været Tilfældet i Ibestad, Tranø og Tromsøsundet, og Arbeidet hermed afgiver for den omkring Tørrestederne boende Befolkning en ikke ubetydelig Fortjeneste.

Nogen væsentlig Fortjeneste ved Fragtfart gives ikke. Vistnok findes der omkring i Kystdistriktet et ikke ubetydeligt Antal Jagter, Skøiter og Jægter, saaledes i Trondenæs 19 og i Tranø 12 mindre Fartøier, men disse benyttes saa godt som udelukkende til Indkjøb og Transport af Fiskevarer for Redernes egen Regning. I Maalselven findes nogle og tyve Komser (mindre Raaseilsfartøier) som bruges til Førsel af Ved og andre Trævarer.

Lidt Havedyrkning drives men ikke som nogen Næringsvei.

Forresten er ingen anden Binæring at nævne.

Stenbrydning drives kun til eget Brug.

Isskur, Frugtavl, Biavl finder slet ikke Sted.

7. Tilstanden i Almindelighed.

I den verdslige Inddeling af Amtet foregik ifølge Kongelig Resolution af 19de September 1870 fra 1ste Januar 1871 at regne den Forandring, at Ibestads Herred i Senjen blev delt i to Herreder, saaledes at hvert af Sognene Astafjord og Salangen kom til at udgjøre et særskilt Herred, (det af Sognet Astafjord dannede Herred er i denne Indberetning overensstemmende med hvad der inden Amtet er dets sædvanlige Benævnelse kaldt Ibestads Herred), samt at Balsfjordens Herred i Tromsø Distrikt ligesaa deltes i to Herreder, hvert bestaaende af Sognene Balsfjorden og Malangen. Hvert af de ny Herreder fik sit eget Fattig- og Skolevæsen. Amtsdistriktet har saaledes nu 18 Herreder.

Ved Kongelig Resolution af 24de November 1871 blev Tromsøsundets og Balsfjordens Thinglag og Lensmandsdistrikt, under Forudsætning af at det fornødne Lønstillæg af Storthinget bevilgedes, delt i to Thinglag og Lensmandsdistrikter, hvoraf det ene indbefattede Tromsøsundets, det andet Balsfjordens Præstegjeld. Efterat Lønstillæg var bevilget, bleve de nye Lensmandsbestillinger besatte i December 1872. Ved Kongelig Resolution af 28de Mai 1872 bleve derhos en Del Gaarde henlagt fra Balsfjordens til Tromsøsundets Thinglag og Lensmandsdistrikt.

I den geistlige Inddeling er den Forandring indtraadt, at Sands Sogn ved Kongelig Resolution af 19de Juni 1875 fra 1ste Oktober samme Aar blev adskilt fra Trondenæs og oprettet til eget Præstegjeld.

Landdistriktets Folkemængde, som ved Udgangen af 1865 var 41,265 var, ifølge den fra det statistiske Kontor modtagne Meddelelse om de foreløbige Resultater af sidste Tælling, ved Udgangen af 1875 steget til 48,480 i Amtet hjemmehørende Mennesker. Forøgelsen har altsaa i Tiaaret været omtrent 18 af Hundrede. Betragtet i sin Helhed opviser intet af Landets øvrige Amter i dette Tiaar en saa stærk Forøgelse af Folkemængden. Nærmest kommer de to Naboamter, Nordland og Finmarken, hvor Forøgelsen er 14 af Hundrede. Vil man derimod betragte Sagen fogderivis, staar Senjen og Tromsø Fogderi, hvis Grændser som bekjendt falde sammen med Amtets, som det 7de i Rækken af Landets Fogderier i den heromhandlede Henseende. Hvor stor Andel Barnefødslerne og hvor stor Andel Indflytning har i denne stærke Folkeformerelse, er mig for Tiden ubekjendt, men sandsynligt er det, at Indflytningen ikke har været ubetydelig, idet de i Femaaret indtrufne gode Fiskerier og høie Arbeidspriser have bevæget mange Sørlændinge til at flytte ind. Indflytningen af Kvæner antages ikke at have været betydelig.

Med Hensyn til Skolevæsenets Tilstand skal jeg, da de officielle Beretninger for 1871—1874 allerede ere trykte, kun bemærke, at de skolepligtige Børns Antal ved Udgangen af 1875 var 8,264, hvoraf 6,780 undervistes i faste Skoler, 1,172 i Omgangsskoler, 48 udenfor Kredsskolen, medens Resten 264 aldeles udeblev fra Skolen. Antallet af Lærere var 88, af hvilke 84 havde underkastet sig lovbefalet Lærerprøve.

Ved Femaarets Udgang eiede Skolevæsenet 24 Skolejorder og 24 Lærerboliger, altsaa 2 af hvert Slags mindre end i 1870. I 1875 undervistes i 52 Skolevæsenet tilhørende samt i 265 leiede faste Lokaler, medens 58 Kredse havde Omgangsskole. Almuen har i det Hele taget Lyst til Læsning, men Forraadet af Bøger er ikke stort. Religiøse Bøger, fornemmelig Salmebog og Bibel findes dog i de allerfleste Huse, Jensens Læsebog er meget udbredt. Af Aviser holdes saavidt vides især „Almuvennen“ og „Verdens Gang“. Pen, Blæk og Papir findes i de fleste Huse.

I Maalselven findes nu 3 private Læseforeninger, som ere oprettede i Femaaret uden nogen Understøttelse af Kommunen eller det Offentlige.

Med Hensyn til Ædruelighedstilstanden berettes fra fem Herreder, at Brændevinsdrik er noget tiltaget i Femaaret formentlig som Følge dels af Almuens forbedrede økonomiske Kaar dels af den store Sammenstimlen af Mennesker ved Sildefiskerierne. Fra Bergs Herred beretter Lensmanden, at Drukkenskab og ulovligt Brændevinssalg er tiltaget i betydelig Grad, hvilket tilskrives den Omstændighed, at der ved det sammesteds oprettede Nikkelværk har fundet en stærk Tilstrømning Sted af Arbeidere, hvoraf en stor Del viser Mangel paa Ædruelighed. I de øvrige Herreder berettes Ædruelighedstilstanden i Almindelighed at være god. Lovlige Udsalgssteder for Brændevin findes ikke i dette Amts Landdistrikt; hvad man forbruger deraf maa altsaa hentes fra nogen By eller faaes gjennem ulovligt Salg, hvilket sidste dog ikke antages i Femaaret at have fundet Sted i nogen betydelig Grad, naar alene undtages Bergs Herred, hvor Lensmanden efter hvad han har oplyst alene i 1875 har haft at forkynde 18 Mulktforelæg for ulovligt Salg af stærke Drikke.

Fra flere Distrikter klages der over, at Kaffe nydes til Overmaal, og at Forbruget fremdeles er i Tiltagende. Dette staar vel tildels i Forbindelse med et mindre godt Madstel det heletaget. Kvinderne af Almuestanden ere ialmindelighed ikke meget kyndige i Madtillavning, og Mangelen paa vel tillavet Mad erstattes for en stor Del derved, at man idelig tyr til Kaffekjedelen.

Den tildels betydelige Fortjeneste som Sildefiskerierne i enkelte Herreder har kastet af sig og den forbedrede økonomiske Tilstand i det Hele har bevirket, at adskillig Forbedring i Femaaret er foregaaet med Hensyn til Almuens Boliger, idet nye Vaaningshuse ere opførte paa flere Steder.

Med Hensyn til Medicinalvæsenet bemærkes, at Lyngens Lægedistrikt ved kongelig Resolution af 10de Juli 1874 blev delt i to, nemlig Lyngens og Karlsø Lægedistrikter, samt at det ved kongelige Resolution af 7de November samme Aar paalagdes Karlsø Læge tillige at forrette som Fiskelæge inden Amtet, hvorfor han oppebærer en Godtgjørelse af Medicinalfondet af 100 Speciedaler aarlig. Amtet har i det Hele 8 Distriktslæger, hvorhos der i Tromsø By findes en ved Amtssygehuset ansat Læge og i Bergs Herred en Læge ved Senjens Nikkelværk. Lægerne assisteres i Vaccinationsvæsenets Anliggender af Hjælpevaccinatører, hvis Antal i 1875 var 31.

Amtets Landdistrikt indeholdt i 1875 et Antal af 17 Jordemoderdistrikter. Ved Amtsformandskabsbeslutning af 7de Juli 1875, approberet ved høieste Resolution af 18de Oktober næstefter, blev Jordemødrenes Løn af Medicinalfondet forhøiet fra 16 til 25 Speciedaler aarlig, hvorhos der tilstodes dem Alderstillæg af 5, 15 og 25 Spd. efter henholdsvis 5, 10 og 15 Aars Tjeneste. Amtet har et Sygehus i Tromsø By, hvilket drives for Medicinalfondets Regning, og paa hvilket der i 1875 forpleiedes 159 Syge med 6,420 Liggedage. Derhos har Medicinalfondet ydet Bidrag til Istandbringelse af mindre Sygehuse i Skjærvø og Lyngen, paa hvilket sidste Sted Sygehuset dog ikke for Tiden er i Virksomhed.

Ved kongelig Rosolution af 14de September 1872 er naadigst Approbation meddelt paa en af Kommunebestyrelsen i Tranø Herred under 5te Juni samme Aar fattet Beslutning om almindelige Forskrifter med Hensyn til Sundhedsvæsenet inden Herredet.

Nogen examineret Dyrlæge findes ikke i Amtet.

I forrige Beretning oplyste jeg, at den ifølge Loven af 12te Mai 1866 Tromsø Amt tilfaldne Medicinalafgift i Femaaret 1866—1870 var steget fra 2,160 Spd. i 1866 til henved 3,900 Spd. i 1870, samt at Medicinalfondets Formue ved Udgangen af sidstnævnte Aar var 8,970 Spd. I sidste Femaar har Afgiften været noget fluktuerende, men dog i det Hele taget i Stigende, idet den angivet i runde Tal udgjorde

i 1871	ca.	3,820	Spd.
- 1872	„	5,960	—
- 1773	„	4,540	—
- 1874	„	4,620	—
- 1875	„	5,050	—

Angivet med et Gjennemsnitstal har Afgiften for de ti Aar 1866—1875 udgjort aarlig omkring 3,890 Spd. Medicinalfondets Formue har i dette ligesom i forrige Femaar stadigt været stigende, idet den

ved Udgangen	af	1871	udgjorde	omtrent	10,150	Spd.
„ —	„	1872	—	„	13,290	—
„ —	„	1873	—	„	15,810	—
„ —	„	1874	—	„	18,710	—
„ —	„	1875	—	„	20,430	—

I denne Formue er ikke indbefattet Værdien af Sygehusbygningerne i Tromsø. Fondets væsentligste aarlige Udtællinger bestaa i Udgifter ved syge Fiskeres Forpleining, Kur for Veneriske, Lægers Diæt, Skyds og Honorar til Vaccinatører, Løn til Jordemødre og Stipendier til Oplærelse af saadanne, hvorhos Fondet i de senere Aar har ydet et Bidrag i Almindelighed 1,000 Spd. aarlig til fattige Sindssyges Forpleining. Det er derhos sandsynligt, at der i en nærmere Fremtid vil blive Spørgsmaal om at forøge Fondets aarlige Udtællinger ved Bidrag dels til Oprettelse af mindre Sygehuse i Landdistriktet dels til Anskaffelse af Bolig for Læger paa de Steder, hvor det maatte være vanskeligt for Lægerne at faa Hus. Medens Medicinalfondet har været i en heldig økonomisk Stilling og lagt sig til en liden Formue i Femaaret, kan ikke det samme siges om Amtskommunen, hvis Budget ved en Udligning af 2 Spd. pr. Skylddaler stadigt i Femaaret har været spændt, hvorhos Kommunen i Aaret 1875 havde en Gjæld af 9,450 Spd. Hvad der fornemmelig hviler trykkende paa denne — ligesom formentlig

ogsaa paa flere Amtskommuner i Landet — er Omkostningerne ved fattige Sindssyges Forpleining. I Amtskommunens Regnskab for 1875 udgjør Udgifterne herved — efter Fradrag af hvad Fattigkasserne i samme Aar have tilskudt — over 3,000 Spd., og dette er en betydelig Udgift, naar man betænker, at hele Amtets Matrikulskyld blot er lidt over 1,780 Daler, og altsaa en Ligning af 2 Spd. pr. Skylddaler blot giver noget over 3,560 Spd. Man har, saalænge Følgerne af de mindre gode økonomiske Forhold i Femaaret 1866—70 og fornemmelig Uaaret i 1867 endnu vare følelige, kviet sig ved at gaa til en høiere Ligning end anført; men endelig saa Amtsformanskabet i 1876 sig nødsaget til — for at tilveiebringe Balance mellem Indtægt og Udgift — at forhøie Ligningen for 1877 til 12 Kroner pr. Skylddaler.

Amtskommunens Gjæld skriver sig fornemmelig derfra, at den efterhaanden har taget 320 Aktier á 25 Spd. i Tromsø Amts Dampskibsselskab, hvorved dog er at bemærke, at Selskabet hidtil har givet 5 % Renter aarlig af de indbetalte Aktiekapitaler.

Med Hensyn til Veivæsenet meddeles følgende af Ingeniør Tygen forfattede Opgave over de i Femaaret udførte Veie og Broarbeider:

Veistykkets og Herredets Navn.	Veiens eller Broens Længde i Alen.	Dens Kostende i Specedalere (Skillinger udeladte).	Anmærkninger.
1. fra Andselv i Maalselvens Herred til Grændsen af Bardo Herred	6,704	798	Denne Vei er hidtil kun paa enkelte Steder forsynet med et Veidække, hvis Kostende ikke er medtaget i nævnte Sum.
2. fra Baadkjosmo til Skjæggesnæs i Maalselvens Herred	33,255	9,682	Kun nogle korte Strækninger hidtil forsynede med Veidække, hvis Kostende ikke er indtaget i nævnte Sum.
3. fra Kistefosmyr i Bardo til Øvrevandet i Salangen	10,450	5,800	Deri indbefattet en 78 Alen lang Bro over Salangen Elv ved Kistefos. Derfra til Øvrevand 8,750 Alen er Veien forsynet med Veidække, udført af Veiarbeidspligtige i Bardo. Den øvrige Strækning er ugruset.
4. Bro over Bardo Elv ved Foshaug i Bardo Herred	131	2,070	
5. Fra Handelsstedet Alteidet i Kvænangen over Alteidet til Finmarkens Amts Grændse	9,088	5,375	Nogle Bro- og Grusningsarbeider stode tilbage ved Udgangen af 1875. Disses Kostende er altsaa ikke her medregnede. Den hele Strækning forsynet med godt Veidække.
Ialt i Femaaret	59,628	23,725	

Den under No. 4 nævnte Bro, hvis Opførelse nærmest var foranlediget af Hensyn til Lappernes og deres Rens Flytning over Bardoelv, er bygget alene for Statskassens Regning. Til de øvrige Arbeider er Ydelse af Bidrag vedtaget af vedkommende Herredskommuner, som derhos have overtaget Vedligeholdelsen af samtlige Broer og Veie.

I det Hele taget havde Amtet ved Femaarets Udløb følgende Veie, som vare i en saavidt god Forfatning, at de kunde benævnes Kjøreveie.

No.	Veienes Beliggenhed.	Omtrentlig Længde i Mil.	Anmærkninger.
1.	Fra Maalsnæs til Skjæggesnæs i Maalselvens Herred	$5^1/_2$	Oparbeidet for det offentlige Veifonds Regning. Er i det Hele taget god paa det nær, at Grusning tildels mangler, og at endel midlertidige Broer og Stikrender maa omlægges.
2.	Fra Veiskillet i Maalselven til Fagerlid i Retning mod Bardo	$^1/_4$	Tildels gammel og mindre solid bygget Vei.
3.	Fra Fagerlid i Maalselven gjennem en Del af Bardo Herred til Øvervand i Salangen . .	$4^1/_2$	God Vei, bygget for det offentlige Veifonds Regning. Ogsaa her maa dog nogle Broer og Stikrender omlægges. Grusning mangler delvis.
4.	Vei over Lyngseidet i Lyngens Herred . .	$^1/_4$	God Vei.
5.	Vei over den til Tromsø Amt hørende Del af Alteidet	$^1/_2$	God Vei.
6.	Vei fra Trondenæs Kirke forbi Harstad til Borknæs i Kvædfjord samt et Par andre mindre Veistykker paa Hindøen	3	Gammel, bakket Vei, oparbeidet af Herrederne tildels med lidt Hjælp af Amtskommunen. Maa med Tiden omlægges.
	Tilsammen omkring	14	

Ingen af de nævnte Veie er klassificeret som Hovedvei. Forresten findes der ogsaa nogle andre Veistykker, som til Nød ere fremkommelige med Hjulredskab, men da deres Oparbeidelse væsentligt blot bestaar deri, at Skov og Krat samt de værste Stene ere bortryddede, at en og anden Skraabakke er udskaaret og at der er opført nogle tarvelige Smaabroer, fortjene de neppe Navn af Kjøreveie. De af Lensmændene ved dette Femaars Udgang leverede schematiske Opgaver over Veie ere tildels vildledende, da nogle Lensmænd sees at have forstaaet Ordet „Bygdeveie" paa den Maade, at de derunder ikke have indtaget de for det offentlige Veifonds Regning opførte Veie, andre saaledes, at de have indtaget dem. Der findes desuden endel Rideveie, som dog, forsaavidt ikke Naturen selv har gjort dem gode, er i en daarlig Forfatning. I det Hele taget staar Veivæsenet endnu lavt her i Amtet. Interessen derfor mærkes vistnok at være vakt, men hverken Amts- eller Herredskommunerne have hidtil haft Kræfter til at gjøre noget klækkeligt derfor.

Med Sverige foregaar en ganske livlig Samfærsel paa Vinterveie, til hvis Oparbeidelse eller Forbedring der dog ikke i Femaaret er anvendt offentlige Midler. En saadan Vintervei gaar gjennem Bardodalen og kan befares enten over Altevand og Lønnesjavre eller over Gjevdnejavre. En anden Vintervei gaar gjennem Skibottendalen i Lyngen op til den paa norsk Grund liggende Helligskovens eller Pyhævuta Fjeldstue og derfra til Finland og Sverige. Denne Vei befares af alle dem, der fra Naborigerne søge ned til Markederne paa Skibotten og er saaledes gjentagne Gange hver Vinter meget befærdet. Som bekjendt yder Statskassen et aarligt Bidrag til en Mand, som bebor nævnte Fjeldstue.

Færselen tilsøs er udvidet derved, at der i den sidste Del af Femaaret har været underholdt ugentlig Dampskibsfart foruden med de mellem Hamburg og Finmarken gaaende Skibe — endvidere mellem Christiania og Tromsø, saaledes at det sidstnævnte Sted og de sydenfor samme liggende Anløbssteder have haft Post to Gange om Ugen. Videre har Tromsø Amts Dampskibsselskab i Femaaret anskaffet et nyt Dampskib „Senjen", drægtigt 30 Læster og kostende med Inventarium m. v. henved 20,000 Spd., hvilket Skib sattes igang i August 1875 og nu sammen med Selskabets ældre Skib „Tromsø" befarer Amtsdistriktet tildels to og tildels en Gang ugentlig. Ved Anskaffelse af dette nye Skib blev Selskabet sat istand til ikke alene at tilveiebringe en hyppigere Fart og Postforbindelse inden Amtet, men ogsaa til at udvide Ruten til flere Steder, som tidligere ikke havde nydt godt af Dampskibsfarten.

Ved Kongelig Resolution af 8de Juni 1872 blev et nyt Postaabneri oprettet i Torskens Sogn i Bergs Præstegjeld og under 17de September 1873 blev en ny Telegrafstation aabnet i Harstad i Trondenæs Præstegjeld.

Med Hensyn til Skydsbefordring kan anmærkes, at ved Kongelig Resolution af 2den Januar 1871 meddeltes naadigst Approbation paa en af Amtsformandskabet fattet Beslutning om, at samtlige Skydsskifter i Amtet — alene med Undtagelse af de i Indlandet i Maalselven, Bardo og Salangen liggende Skifter — skulle indskrænkes saaledes, at der ved samme alene leveres Skyds til dem, som reise i offentlige Anliggender. Denne Ophævelse af Privates Adgang til at tilsige Skyds i Sødistrikterne føles som en Lettelse for Almuen, medens den paa den anden Side for de Reisende ikke

medfører væsentlig Ulempe under den nu saa hyppige Dampskibsfart. For det ovennævnte Indlands Vedkommende er der i Slutningen af Femaaret truffet Foranstaltning til Opretelse af faste Stationer for Landskyds, en Foranstaltning, som dog først er kommet til endelig Udførelse efter Femaarets Slut.

Tjenerlønnen kan i dette ligesom i forrige Femaar gjennemsnitlig sættes til 50 Spd. aarlig for en Karl og 16 Spd. for en Pige.

Dagløn paa egen Kost er opgivet at have udgjort gjennemsnitlig for mandlige Arbeidere om Sommeren 84, om Vinteren 60 Sk. og for Kvinder om Sommeren 36 á 48 Sk. og om Vinteren 24 á 40 Skilling.

Af Sparebanker fandtes ved Femaarets Udgang i Tromsø By samt i Landdistriktet de samme fem, som ere nævnte i min forrige Beretning. Deres Eiendom, Indskydernes Antal og Summen af Indskud ved Udgangen af det første og af det sidste Aar i den heromhandlede Periode vil sees af nedenstaaende Opgaver, hvori Skillinger ere udeladte.

Sparebankens Navn.	Ved Udgangen af 1871			Ved Udgangen af 1875		
	Bankens Eiendom.	Indskydernes Antal.	Sum af Indskud.	Bankens Eiendom.	Indskydernes Antal.	Sum af Indskud.
	Spd.		Spd.	Spd.		Spd.
Tromsø	40,767	2,851	353,414	56,264	3,593	482,271
Ibestad	8,237	1,393	115,260	14,967	1,719	149,381
Trondenæs . . .	3,041	730	69,861	6,505	1,013	109,377
Maalselven . . .	865	162	5,388	1,702	250	16,052
Skjærvø	789	195	10,264	1,220	213	14,554
Tilsammen	53,699	5,331	554,187	80,658	6,788	771,635

Den private Brandassuranceforening i Trondenæs, hvis Plan er approberet ved Kongelig Resolution af 15de August 1866, bestaar fremdeles. Forsikringssummen for de i den indlemmede Bygninger, som den 31te December 1870 udgjorde et Beløb af 106,945 Spd., var den 31te December 1875 steget til 150,880 Spd.

Med Hensyn til afholdte Udpantninger, Exekutioner, Tvangsauktioner og thinglæste Pantehæftelser skal jeg indskrænke mig til at henvise til de af vedkommende Embeds- og Bestillingsmænd afgivne schematiske Opgaver.

I økonomisk Henseende i Almindelighed maa Amtet siges at have gaaet ikke ubetydeligt fremad i Femaaret. Samtlige Beretninger fra Lensmændene udtale ogsaa dette. Jordbruget og Fiskerierne inden Amtet har i Femaaret haft et særdeles godt, og ialfald to gode Aar, og Udbyttet saavel af Lofotfisket som af Loddefisket i Finmarken har i hele Perioden været tilfredsstillende og tildels endog i temmelig stærk Stigning. Det var vistnok en stor Skuffelse, at Storsildfisket i 1875 slog aldeles feil. Der var gjort betydelige Udrustninger til dette Fiske saavel fra Fiskernes som fra Handelsstandens Side, og Storsildens fuldstændige Udeblivelse maatte saaledes virke meget uheldigt, især fordi store Kapitaler laa ufrugtbringende henlagte i Baade, Nøtter, Tønder, Salt o. s. v., men dette Tab erstattedes dog for en Del ved noget Fedsildfiske og kunde i al Fald bæres lettere, efterdi Aarets Lofot- og Finmarksfiske havde været særdeles godt.

B. Tromsø Kjøbstad.

Byens Handel er i væsentlig Grad afhængig af Landdistriktets Tilstand i Almindelighed samt af Lofot- og Finmarksfiskerierne. Da disse Forhold, som forklaret under Afdelingen om Landdistriktet, i det Hele have stillet sig gunstige i Femaaret, har dette haft en heldig Indflydelse paa Byens Handelsforhold. Vistnok er heller ikke denne Periode gaaet af uden Forstyrrelse i Handelsvirksomheden, idet endel af Byens større Handelshuse i 1874 standsede sine Betalinger, men dette maatte nærmest betragtes som en Følge eller Fortsættelse af de i forrige Beretning omhandlede i 1867—1868 indtrufne Standsninger. De ovennævnte Handelshuse optoge efter Akkord med sine Kreditorer snart igjen sin Virksomhed, og uagtet den Omstændighed, at Storsildfisket i 1875 slog feil, naturligvis var et haardt Stød for flere af de deri interesserede, er dog senere ingen Standsning af Betydenhed indtruffet, og Tilstanden menes i det Hele at være forbedret ved Femaarets Slut.

Toldintraderne som i første og sidste Aar af for-

rige Periode (1866 og 1870) udgjorde omkring 41,000 Spd., men som i 1868 og 1869 faldt ned til ca. 32,000 Spd., har i dette Femaar udgjort følgende Beløb, hvorved Skillinger ere udelate:

i 1871	42,962	Spd.
- 1872	42,332	—
- 1873	44,945	—
- 1874	55,045	—
- 1875	58,986	—

De har saaledes i Periodens sidste to Aar steget betydeligt. Stigningen i Forbruget af toldbare Varer antages forresten at være endnu stærkere end den, som Toldindtraderne udvise, idet Indførselen fra sydligere norske Byer af allerede fortoldede Varer formenes at være tiltaget ikke ubetydeligt i Femaaret.

Til Sammenligning med den i forrige Beretning meddelte Opgave over Udførselen af Fiskeprodukter i Femaaret 1866—1870 hidsætter jeg følgende Opgaver der er mig meddelt fra Toldkammeret:

Af Tran	udførtes	i 1871—1875	60,943	Tønder
„ —	—	- 1866—1870	53,708	—
„ Tørfisk	—	- 1871—1875	907,429	Vog
„ —	—	- 1866—1870	687,268	—
„ Sild	—	- 1871—1875	128,580	Tønder
„ —	—	- 1866—1870	24,408	—

Med Hensyn til Udførelsen af Sild er dog herved at mærke, at en betydelig Del deraf føres direkte fra Salterierne til Bergen og andre Byer udenfor Amtet.

Antallet af dem, der ved Udgangen af 1875 havde Borgerskab som Handlende, var 110.

Skibsfarten staar i det væsentlige paa samme Standpunkt som nævnt i forrige Beretning. Antallet af de i Tolddistriktet ved Udgangen af 1875 hjemmehørende Fartøier var 53 og deres Drægtighed 1,011½ Kommercelæst. For Tiden hører 5 Dampskibe hjemme paa Stedet, nemlig de Tromsø Amts Dampskibsselskab tilhørende Skibe, Tromsø og Senjen, samt 3 mindre private Dampskibe Arne, Alken og Expres. Antallet af dem, som havde Borgerskab som Skibsførere, var ved Udgangen af Femaaret 17.

Virksomheden paa det herværende Skibsværft indskrænker sig som i forrige Beretning anført væsentligst til Istandsættelse af ældre Skibe og Bygning af endel Fangstbaade.

Jordbrug drives fremdeles af endel af Byens Indvaanere med Interesse og Kyndighed paa de Jordstykker paa Tromsøen, som ere frasolgte Tromsø Præstegaard. Her avles dog ikke Korn, og Dyrkningen gaar fornemmelig ud paa at frembringe god Eng samt paa lidt Potetesavl.

Fiskeri drives, som i forrige Beretning anført, i Nærheden af Byen til dennes Forsyning med fersk Fisk af et Antal omkring 50 Personer, af hvilke endel dog ogsaa deltage i de større Fiskerier.

Med Hensyn til de i Femaaret stedfundne Expeditioner til Fangst og Fiske under Spitsbergen og andetsteds i Nordishavet skal jeg tillade mig at henvise til hvad jeg derom i de aarlige Fiskeberetninger har anført. Jeg skal her blot gjentage, at Udbyttet af disse Expeditioner i Femaaret stadig har været nedadgaaende, idet det i 1871 ansloges til omtrent 63,000, i 1872 og 1873 til omkring 30,000 og i Aarene 1874 og 1875 kun til noget over 20,000 Spd. aarlig.

Haandværksdriften staar i det Væsentlige paa samme Standpunkt som ved Udgangen af forrige Femaar. De Haandværkere, som havde Borgerskab som saadanne, udgjorde ved 1875 Aars Udgang et Antal af 155.

Af industrielle Anlæg fandtes ved Femaarets Udgang to Reberbaner, fire Tranbrænderier, to Olieklædefabrikker og to Ølbryggerier.

Aarslønnen for én almindelig Tjenestegut er opgivet til 60 og for en Tjenestepige til 20 Spd., og Daglønnen for voxne mandlige Arbeidere i forskjellige Virksomhedsgrene fra 60 til 96 Skilling.

Til Oplysning om Skatteforholdene og Byens Budget hidsætter jeg nedenstaaende Opgave, i hvilken Skillinger overalt ere udeladte:

	1871	1872	1873	1874	1875
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Den beskattede Formue var .	804,350	841,700	868,000	939,400	857,700
Antagen Indtægt	314,590	322,830	341,070	397,350	391,940
Skatbar Indtægt	121,947	128,836	137,900	179,575	182,666
Udlignet var som Grundskat .	3,758	4,050	3,940	4,837	4,773
— — Byskat . .	7,454	8,116	7,803	9,603	9,399
— — Fattigskat .	2,022	1,729	2,025	1,798	1,499
Brændevinsafgiften udgjorde .	1,350	1,450	1,500	1,666	1,733
Øl- og Vinskatten	600	420	420	417	417
Skatteydernes Antal	1,084	1,109	1,231	1,260	1,223

Totalbeløbet af Byens Udgiftsbudget (deri indbefattet Fattigvæsenet) var med runde Tal i 1871 . . 16,750 Spd.
- 1872 . . 17,860 —
- 1873 . . 18,600 —
- 1874 . . 21,100 —
- 1875 . . 20,900 —

Ved Udgangen af 1875 havde Byen en Gjæld af omkring 46,370 Spd. Samtidig eiede Byen faste Eiendomme brandforsikrede for 71,130 Spd. Forsikringssummen for samtlige i den almindelige Brandforsikringsindretning indlemmede Bygninger i Byen var ved Udgangen af Aaret 1875 gaaet op til 1,112,470 Spd.

Byens Folkemængde udgjorde ved Udgangen
af 1865 4,073
- 1870 4,578
- 1875 5,454

og har saaledes fornemmelig i det sidste Femaar været i stærk Stigende.

Med Hensyn til Tromsø Sparebank henvises til hvad derom er anført under Landdistriktet. Af andre Pengeinstituter findes der i Byen et Kontor for Norges Bank, samt en i 1871 oprettet Filialafdeling af nordenfjeldske Kreditbank. Ved Kongelig Resolution af 7de September 1872 blev Statens Laane- og Diskonteringskommission i Tromsø befalet hævet.

Byens i forrige Beretning nævnte Vandværk er fremdeles i Virksomhed. Byens Gader ere ikke brolagte og Gadebelysningen indskrænker sig til, at der er anbragt endel Lygter.

Byens Grændser ere i Femaaret blevne udvidede cfr. Lov af 25de Marts og Kongelig Resolution af 15de November 1872.

Ifølge Kongelig Resolution af 4de Januar 1873 har Byen faaet et eget Politimesterembede, hvortil Statskassen yder som aarlig fast Løn 350 og Byen 250 Spd.

Ved Kongelig Resolution af 29de Januar 1872 blev der for Byen oprettet et Katekete mbede, hvis Indehaver ogsaa skulde overtage Bestyrer- og Førstelærerposten ved Byens Pigeskole. Dette Embede blev igjen ophævet ved Kongelig Resolution af 22de Deeember 1874, hvorved der oprettedes et residerende Kapellani for Byen.

Med Hensyn til de religiøse Forhold bemærkes, at der findes 3 dissenterende Menigheder i Byen, hvis Medlemmers Antal ved Udgangen af Aaret 1875 vil sees af følgende Opgave, i hvilken jeg for Fuldstændigheds Skyld ogsaa har indtaget de 2 i Amtets Landdistrikt bestaaende Dissenter-Samfund:

Menighedernes Navn.	Medlemmerne anførte efter Opholdssted den 31te December 1875			Samlet Antal Medlemmer.
	i Byen Tromsø	i Amtets Landdistrikt	udenfor Amtet.	
1. Den romersk-katholske Menighed i Tromsø By . .	39	3	8	50
2. Baptistmenigheden i Tromsø By	124	99	16	239
3. Den fri apostolisk-Kristelige Menighed i Tromsø By	60	13	„	73
4. do. do. i Balsfjord	„	101	„	101
5. do. do. i Lyngen	„	43	„	43
Tilsammen	223	259	24	506

I Byen findes en Handels-, en Haandværker- og en Arbeiderforening.

Et kommunalt Bibliothek, et Børneasyl og en Arbeidsskole for Drenge er traadt i Virksomhed, alt ved Bidrag dels af Kommunen dels af Sparebanken dels af Private.

Til Oprettelse af et Museum i Tromsø By blev de første Skridt gjorte dels under og dels kort efter den i min forrige Beretning omhandlede almindelige Udstilling i Tromsø. Endel Gjenstande, som havde været udstillede, bleve skjænkede til det vordende Museum, til hvilket Hans Majestæt Kongen bevilgede 50 Spd. aarlig, medens der fra forskjellige Kanter indkom Bidrag engang for alle til Beløb omtrent 1,100 Spd., deriblandt fra Tromsø Sparebank 500 Spd. Videre have de inden Stiftet værende 3 Amtskommuner, ovennævnte Sparebank, endel Private og endelig Statskassen ydet aarlige Bidrag. I Juli 1873 vare Museets Samlinger saavidt forøgede og ordnede, at der blev Adgang for Enhver, som ønskede og begjærede det, til at bese samme. Siden Juli 1874 har det ret hensigtsmæssige leiede Lokale, hvori Samlingerne ere opstillede, i Regelen været aabent for Publikum 2 Timer hver Uge. Besøgene have været i Tiltagende og efter Folkemængden i disse nordlige Distrikter ret hyppige. De Besøgendes Antal i 1875 ugjorde saaledes over 9,600 — forøvrigt henvises til de om Museets Virksomhed i Aarene 1873—1875 udgivne trykte Beretninger.

Ædruelighedstilstanden inden Byen maa i det

Hele taget kaldes god. Det kan vistnok ikke undgaaes, at der i en By, som besøges af en hel Del gjennemreisende Fiskere og af mange Sømænd, sees Exempler paa det modsatte, men herved maa dog bemærkes, at den fiskende Almue i disse Distrikter i Almindelighed er ædruelig og at, naar Udskeielser finde Sted, skrive disse sig oftest fra Mandskaberne dels paa fremmede dels paa Ishavsfartøier.

I økonomisk Henseende i Almindelighed antages Byen ligesom Landdistriktet at have gaaet adskilligt fremad i Femaaret. Priserne paa faste Eiendomme have fremdeles været i Stigende i Femaaret, uagtet der er bygget ikke ubetydeligt, hvilket noksom sees deraf, at Assurancesummen for Bygninger er steget med over 343,000 Spd., medens Stigningen i forrige Femaar kun var noget over 149,000 Spd.

Tromsø, den 30te December 1876.

Underdanigst

Chr. Kjerschow.

XX.

Finmarkens Amt.

Underdanigst Beretning

om Finmarkens Amts økonomiske Tilstand m. V. i Femaaret 1871—1875.

A. Landdistrikterne.

I. Jordbruget.

Jordbruget har i den i nærværende Beretning omhandlede Femaarsperiode gjort nogle, om end ikke meget betydelige Fremskridt inden dette Amtsdistrikt.

Den i Altens Herred stedfundne Kornavling er vistnok af adskilligt mindre Omfang, end i tidligere Aar har været Tilfældet, men Dyrkningen af Poteter og Næper er tiltaget og har lykkedes selv i de ydre Kystdistrikter. Ikke saa ganske faa af Almuen have ogsaa lært at tilgodegjøre sig den tidligere til Unytte bortkastede Gjødsel til Engdyrkning, men i mange Distrikter og navnlig de af Søfinnerne beboede har Almuen endnu ikke faaet Øiet opladt for det Sløseri, som gaar i Svang med Hensyn til Benyttelsen af de forhaandenværende Gjødningsemner.

Antallet af særskilt matrikulerede Eiendomme udgjorde ved Udgangen af 1875 ifølge nedenstaaende Sammendrag af de af Lensmændene afgivne schematiske Opgaver 5,046 med en samlet Skyld af 5,230 Kjør, hvoraf

selvstændige Jordbrug	2,463	med	en	Skyld	af	3,713	Kjør
Underbrug	368	„	-	—	-	450	„
Slaatteland, Havnegange m. V.	1,946	„	-	—	-	968	„
Skove, Skovstykker, Hus- og Byggetomter	269	„	-	—	-	99	„
Tilsammen	5,046	med	en	Skyld	af	5,230	Kjør

Faste Eiendomme i Landdistrikterne

Lensmandsdistrikt.	Eiendommenes Beskaffenhed.									
	Det hele Antal særskilt skyldsatte Eiendomme.		Deraf selvstændige Jordbrug.		Underbrug under selvstændige Jordbrug.		Slaatteland, Havnegange og Fjeldbeiter.		Skove, Skovstykker, Hus- og Byggetomter samt andre særskilt matrikulerede Herligheder.	
	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.
Sydvaranger . . .	200	440	175	434 5/8	„	„	„	„	25	5 3/8
Nordvaranger . . .	292	289 1/8	150	157 6/8	26	18 5/8	86	101 5/8	30	11 1/8
Vardø	272	146 5/8	66	77 7/8	„	„	54	31 5/8	152	37 1/8
Næsseby	393	555 4/8	272	381 6/8	121	173 6/8	„	„	„	„
Polmak	47	107 4/8	42	95 7/8	„	„	5	11 5/8	„	„
Tanen	267	408	234	385 2/8	13	5 7/8	„	„	20	16 7/8
Lebesby	144	230	112	202 6/8	18	14 4/8	„	„	14	12 6/8
Karasjok	55	97 3/8	24	57 3/8	„	„	31	40	„	„
Kistrand	219	427 4/8	219	427 4/8	„	„	„	„	„	„
Kjelvik	104	116 1/8	79	90 2/8	„	„	25	25 7/8	„	„
Maasø	196	260 3/8	111	170 7/8	19	21 6/8	50	54 5/8	16	13 1/8
Kvalsund	175	245	126	137 7/8	49	107 1/8	„	„	„	„
Hammerfest	153	163 1/8	123	119 5/8	30	43 4/8	„	„	„	„
Hasvik	74	107 5/8	65	94 2/8	9	13 3/8	„	„	„	„
Loppen-Øxfjord . .	503	173	104	107	„	„	399	66	„	„
Talvik	1,016	674 5/8	290	354 4/8	„	„	719	319 4/8	7	5/8
Alten	903	720 11/16	244	356 4/8	77	45 9/16	577	317 1/16	5	1 9/16
Kautokeino	33	67 1/16	27	61 1/8	6	5 15/16	„	„	„	„
Tilsammen	5,046	5,229 2/8	2,463	3,712 6/8	368	450	1,946	967 15/16	269	98 9/16

Lensmændene have neppe ved den stedfundne Klassifikation af Jordeiendommene gaaet frem efter de samme Regler, og, om der end efter Paavisninger herfra af øinespringende Irringer er rettet paa flere Feil, tør jeg dog ikke paastaa, at Opgaverne ere ganske paalidelige. Vanskeligheden i at skjelne mellem selvstændige Jordbrug, Underbrug og Slaatteland m. V. bliver ogsaa adskillig stor i et Distrikt, hvor mange Hjemmejorder ikke underkastes mere Dyrkning end Udslaatterne. Udmaaling af Jord i Henhold til Lov af 22de Juni 1863 er i Aarene 1871—1875 gaaet frem med stærke Skridt, i hvilken Henseende henvises til nedenstaaende Opgave over Antallet af de Eiendomme med Tilføielse af Skylden, som i de nævnte Aar ere bortskjødede i hvert enkelt af Amtets Fogderier.

Oversigt over Tilvæxten af matrikulerede Eiendomme i Finmarkens Amt i Femaaret 1871—1875.

Fogderi.	1871.			1872.			1873.			1874.			1875.			Tilsammen.		
	Antal.	Skyld.		Antal.	Skyld.		Antal.	Skyld.		Antal.	Skyld.		Antal.	Skyld.		Antal.	Skyld.	
		Kjør.	Faar.		Kjør.	Faar.		Kjør.	Faar.		Kjør.	Faar.		Kjør.	Faar.		Kjør.	Faar.
Alten . . .	1	1	2	„	„	„	„	„	„	15	14	6	14	12	2	30	28	2
Hammerfest .	2	3	2	16	17	7	11	9	6	14	11	3 1/2	19	30	3	62	72	5 1/2
Tanen . .	14	7	1	18	26	1	23	25	4	29	25	6	19	20	6	103	105	2
Vardø . .	2	„	4	62	19	2	24	8	2	„	„	„	1	„	4	89	28	4
Varanger .	1	1	4	32	43	6	16	15	2	7	16	4	20	21	3	76	98	3
Tils.	20	13	5	128	107	„	74	58	6	65	68	3 1/2	73	85	2	360	333	1/2

ved Udgangen af 1875.

Eiendommenes Benyttelsesmaade.													
Benyttede af private Eiere, bosatte i Herredet.				Benyttede af andre Eiere.				Bortfæstede.				Embedsgaarde (Jordbrug, Slaatteland).	
Jordbrug og Underbrug.		Andre Eiendomme.		Jordbrug og Underbrug.		Andre Eiendomme.		Jordbrug og Underbrug.		Andre Eiendomme.			
Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.	Antal.	Kjør.
162	$403\frac{7}{8}$	16	$3\frac{1}{8}$	9	$22\frac{6}{8}$	5	$1\frac{6}{8}$	"	"	"	"	8	$8\frac{4}{8}$
176	$176\frac{3}{8}$	115	$112\frac{4}{8}$	"	"	1	$\frac{2}{8}$	"	"	"	"	"	"
66	$77\frac{7}{8}$	125	51	"	"	81	$17\frac{6}{8}$	"	"	"	"	"	"
387	535	"	"	4	$9\frac{4}{8}$	"	"	1	3	"	"	1	8
33	$87\frac{5}{8}$	5	$11\frac{5}{8}$	"	"	"	"	9	$8\frac{2}{8}$	"	"	"	"
217	367	4	$1\frac{3}{8}$	"	"	16	$15\frac{4}{8}$	28	$20\frac{1}{8}$	"	"	2	4
127	$214\frac{3}{8}$	7	$3\frac{5}{8}$	"	"	7	$9\frac{1}{8}$	3	$2\frac{7}{8}$	"	"	"	"
22	$55\frac{1}{8}$	31	40	"	"	"	"	"	"	"	"	2	$2\frac{2}{8}$
217	420	"	"	"	"	"	"	1	4	"	"	1	$3\frac{4}{8}$
59	$78\frac{7}{8}$	25	$25\frac{7}{8}$	20	$11\frac{3}{8}$	"	"	"	"	"	"	"	"
103	$160\frac{3}{16}$	52	$55\frac{3}{8}$	8	$6\frac{13}{16}$	14	$12\frac{3}{8}$	15	$15\frac{5}{8}$	"	"	4	10
144	$195\frac{1}{8}$	"	"	20	35	"	"	11	$14\frac{7}{8}$	"	"	"	"
124	$137\frac{2}{8}$	"	"	17	$15\frac{2}{8}$	"	"	12	$10\frac{5}{8}$	"	"	"	"
66	$100\frac{1}{8}$	"	"	"	"	"	"	7	$7\frac{1}{8}$	"	"	1	$\frac{3}{8}$
92	100	300	50	"	"	"	"	11	4	95	$14\frac{3}{8}$	5	$4\frac{5}{8}$
280	$340\frac{4}{8}$	722	$316\frac{1}{8}$	3	$3\frac{4}{8}$	1	2	"	"	"	"	10*)	$12\frac{4}{8}$
293	$328\frac{7}{16}$	486	$254\frac{2}{8}$	10	$18\frac{5}{8}$	18	$16\frac{6}{8}$	16	47	73	43	7	$12\frac{5}{8}$
29	$61\frac{3}{16}$	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	$5\frac{7}{8}$
2,597	$3,838\frac{15}{16}$	1,888	$924\frac{7}{8}$	91	$122\frac{13}{16}$	143	$75\frac{4}{8}$	114	$137\frac{4}{8}$	168	$57\frac{3}{8}$	45	$72\frac{2}{8}$

*) Deraf 5 Skolelærerjorder, af Skyld 3 Kjør, 4 Faar, tilhørende Kommunen.

Ved Udgangen af 1870 udgjorde Antallet af særskilt matrikulerede Brug 3,140 med en samlet Skyld af 4,528 Kjør. Lægger man hertil de i sidste Femaar bortskjødede Eiendomme, fremkommer alene 3,500 med en Skyld af 4,861 Kjør. Differencen mellem disse Tal og den ovenfor meddelte Opgave over Antallet af særskilt matrikulerede Brug ved Udgangen af 1875 er formentlig for den væsentligste Del at søge i, at den til Ordning af Jordforholdene i Alten ved Kongelig Resolution af 14de Marts 1870 nedsatte Kommission har for at bringe Rede i Tingene været nødt til at kuldkaste det hele Grundlag for det gamle Real-Register for Sorenskriveriet og at opstille det flerdobbelte Antal særskilte Eiendomme, som det vilde være umuligt at passe ind i de gamle Matrikulnumre, hvis man ikke vilde gjøre Forvirringen større, end den før var. I Femaarsberetningen for 1866—1870 opgives saaledes Antallet af særskilt matrikulerede Eiendomme i Altens Sorenskriveri til 987 med en samlet Skyld af 1,113 Kjør, medens Antallet efter ovenstaaende Sammendrag er 2,455 med en Skyld af 1,635 Kjør.

Af de i 1871—1875 bortskjødede Eiendomme havde kun 61 en Skyld af 2 Kjør og derover. 56 med en Skyld af 83 Kjør afhændedes uden Vederlag i Henhold til Lov af 22de Juni 1863, § 9. Kjøbesummen for de øvrige Eiendomme med Fradrag af Salgssummen for en enkelt, som paa Grund af ganske extraordinære Konkurrenceforholde blev meget stor, har udgjort 15,400 Kroner, d. e. omkring 60 Kroner pr. Skyldko. Skyldsætningen foregaar forøvrigt vistnok fremdeles i de forskjellige Distrikter efter indbyrdes afvigende Principer; jeg har i al Fald fæstet mig ved, at de af Lensmænd og Lagrette bestemte Salgsbeløb for de opmaalte og skyldsatte udyrkede Eiendomme i flere Distrikter ere gjennemgaaende lave, medens de i andre ere høie, uden at Grunden til denne Difference kan søges i Jordens forskjellige Beskaffenhed.

Af Distriktets 2,831 Jordbrug og Underbrug blev ifølge det ovenfor indtagne Sammendrag

et Antal af 2,597 benyttede af private Eiere, bosatte i Herredet
- — - 91 — - — bosatte udenfor Do.
- — - 114 vare bortfæstede og
- — - 45 udlagte til Embedsgaarde.

Jordfællesskab forekommer ikke. I Tanens Fogderi er stor Urede i Jordeiendomsforholdene, væsentlig bestaaende

deri, at Parceller af særskilt skyldsatte Eiendomme i stor Udstrækning ere afhændede, uden at Skylddeling har fundet Sted. Disse Parceller ere af vedkommende Eiere delvis igjen slaaede sammen med andre matrikulerede Brug, uden at Grændserne for de oprindelige og de senere tillagte paa Grund af ufuldstændige og unøiagtige Grændsebetegninger i de i sin Tid afholdte Opmaalingsforretninger længere lade sig paavise. Flere af de i Matrikulen opførte Eiendomme ere ogsaa faldne under Fæfod igjen. Til Ordning af Jordforholdene i nævnte Fogderi blev i 1876 i Henhold til Lov af 24de April 1869 nedsat en Kongelig Kommission.

Føderaad ere fremdeles saagodtsom ukjendte.

Kornavl finder kun Sted i Altens Herred, og denne er ogsaa, som ovenfor berørt, aftaget i Femaarsperioden (fra 100 til 40 Tønders Udsæd).

I 1875 gav Kornhøsten et Middelsaars Udbytte, men i de øvrige Aar naaedes ikke dette Maal og Kornavlingen mislykkedes ganske i 1874. Foldigheden er i 1875 opgivet til $6^1/_2$ og i Femaaret overhovedet til 6.

Udsæd af Havre til Grønfoder er tiltaget for Altens Fogderi. Ogsaa paa enkelte andre Steder i Amtsdistriktet har man gjort Forsøg hermed, og disse have ikke været afskrækkende.

Af Vikker og Græsfrø er Udsæden ubetydelig, men dog i Tiltagende. Dyrkningen af Poteter har tiltaget og vundet Indpas i flere af Amtets Distrikter. Udsæden er i 1865 opgivet til 1,290, i 1870 til 965 og i 1875 til 1,325 Tønder. I Vardø, Polmak og Karasjok avles fremdeles Intet, skjønt det neppe er tvivlsomt, at Poteter, at slutte fra Resultaterne af de i Hasvik paa Sørø, Sarnæs i Kjelvik og paa Maasø enkeltvis anstillede Forsøg, ogsaa i de to førstnævnte Distrikter ville kunne naa frem til Modenhed og Dyrkningen i almindelige Aaringer svare Regning.

Amtets Landhusholdningsselskab har lagt Vind paa at fremme Avling af Poteter og Næper ved gratis Uddeling af Sædepoteter og Næpefrø, og, da Anmodningen om at erholde saadant Bidrag forfleres Aar for Aar, tør man være berettiget til at slutte, at Sandsen for at fremme denne Gren af Jordbrugsvirksomheden ogsaa er blevet større. Det er isærdeleshed i Tanens og Varangers Fogderier, at Dyrkningen af Poteter er tiltaget, i hvilken Henseende oplyses, at Udsæden i nævnte Fogderier var i 1865 respektive 2 og 14 og i 1875 16 og 100 Tønder.

Udsæden pr. Maal er for de forskjellige Distrikter opgivet fra 10—16 Skjæpper og Foldigheden fra 2—8. Mindst Udbytte gav Potetesdyrkningen — som ogsaa rimeligt var — i Kautokeino, medens Foldigheden i Altens og Talviks Herreder opgives til 6 og $6^1/_7$. For Lebesby Herred er meddelt, at Foldigheden i Femaaret gjennemsnitlig var 6, i 1875 kun 4 undtagen af Rosenpoteter, der gav 19 Fold. Det er denne Potetessort, som Landhusholdningsselskabet har ladet anskaffe sydfra til Uddeling som Sædepoteter. I Begyndelsen vare de mindre godt likte, men hos de Fleste have de nu vundet Indpas, da man har faaet Erfaring for, at de Aar for Aar vinde i Godhed og Fasthed.

Potetesavlingen anføres i de af Lensmændene meddelte schematiske Opgaver at have været utilstrækkelig for Behovet, undtagen i Talviks og Altens Herreder. For sidstnævnte Herred afgav den endog, saaledes som ogsaa tidligere har været Tilfældet, noget Overskud.

For Poteteshøsten var af Periodens fem Aar 1874 misligt, medens Udbyttet i 1871, 1872 og 1875 var middels og i 1873 særdeles godt.

Potetessygdom har hidtil ikke vist sig.

Med Hensyn til Udsæden i 1875 henvises iøvrigt til nedenstaaende Opgave:

Herred.	Byg, Tønder.	Havre, Tønder.	Havre til Grønfoder, Tønder.	Vikker, Tønder.	Græsfrø, Skaalpund.	Poteter, Tønder.	Andre Rodfrugter, Maal Jord dertil anvendt.
Loppen-Øxfjord	„	„	2,5	„	6	36,2	0,73
Talvik	„	„	14,3	„	24	479,7	6,20
Alten	40,8	0,5	56,8	1	„	683,0	4,33
Kautokeino	„	„	„	„	„	1,8	0,10
Hasvik	„	„	„	„	„	„	„
Hammerfest Landdistrikt	„	„	„	„	„	3,2	„
Kvalsund	„	„	„	„	„	4,2	2,45
Maasø	„	„	„	„	„	„	„
Kjelvik	„	„	„	„	„	0,6	0,69
Kistrand	„	„	2,1	„	8	0,3	„
Lebesby	„	„	0,3	„	„	4,2	„
Tanen	„	„	0,6	„	„	8,3	„
Karasjok	„	„	„	„	„	„	„
Næsseby	„	„	0,5	„	„	3,8	1,01
Nordvaranger	„	„	0,1	„	„	43,3	„
Sydvaranger	„	„	1,0	„	„	56,2	1,39
Vardø	„	„	„	„	„	„	„

Af Grundforbedringer er i Femaaret kun lidet udført. Vistnok har nogen Opdyrkning af hidtil udyrket Mark fundet Sted og Interessen for Engdyrkning bleven noget større, men Jordbruget tilsidesættes som forhen, hvor dets Fremme kolliderer med Fiskebedriften. Saaledes foregaar Høbjergningen paa de fleste Steder forsent, idet Høet efter gammel Praxis først skal høstes, naar Græsset staar halvtørt paa Stubben. Ligeledes bruger man fremdeles mangesteds at opsætte sit Hø i Kraker istedetfor at bringe det i Hus.

Ved Femaarsperiodens Slutning vare 3 Fiskeguanofabrikker i Virksomhed inden Amtet, nemlig 2 ved Vadsø og 1 i Tanen, men af den tilvirkede Guano er formentlig Intet anvendt inden Distriktet. Derimod tør det vel antages, at Almuen i noget større Udstrækning end tidligere tilgodegjør sig den forhaandenværende Kreaturgjødsel ved at føre den udover de Husene nærmest liggende Hjemmejorder og ikke lader den henligge rent til Unytte, men Omsorgen for Gjødselens rette Behandling er dog i det Store taget kun ringe. Jordbruget befinder sig, hvad der noksom fremgaar af det Berørte, paa et meget lavt Trin, og selv i de mere frugtbare Distrikter, saasom Altens Herred, de indre Dele af Talvik, Laxelvdalen i Kistrand, Tanadalen, Neiden og Jarfjord i Sydvaranger m. fl. St. —, hvor Landbonæringen maatte kunne føde dem, der med Interesse og Dygtighed kastede sig over denne Syssel, staar den hele Bedrift meget langt tilbage. Afgrøftning foretages endog i disse Distrikter i yderst ringe Udstrækning. Landbrugsmaskiner forefindes ikke, paa nogle faa Hakkelsemaskiner nær.

Høhøsten var i 1873 og 1875 i det Hele taget over et Middelsaar, i de øvrige Aar var derimod Kvantummet adskilligt under og Kvaliteten tildels mindre god.

Bestyrelsen af det i 1859 oprettede Finmarkens Landhusholdningsselskab overgik i 1872 til Amtsformandskabet. Fra Vaaren 1873 antoges en Agronom i Selskabets Tjeneste, og de Fremskridt, som Landbosyslerne i de senere Aar have gjort, kunne vistnok for en meget væsentlig Del tilskrives hans Virksomhed.

II. Fædriften.

Efter de i Forbindelse med sidste Folketælling indhentede Oplysninger stiller Kreaturholdet ved Udgangen af 1875, i Sammenligning med de ved Udgangen af 1870 erhvervede Opgaver, sig saaledes, som nedenstaaende Fortegnelse udviser:

Fogderi.	Aar.	Heste og Føl.	Storfæ og Kalve.	Faar og Lam.	Gjeder.	Svin og Grise.	Rensdyr.
Alten	1870	241	3,388	4,680	1,140	26	24,480
	1875	261	2,332	5,787	850	22	30,958
		+ 20	÷ 1,056	+ 1,107	÷ 290	÷ 4	+ 6,478
Hammerfest	1870	45	3,019	7,102	1,042	86	135
	1875	42	2,073	6,681	1,233	51	176
		÷ 3	÷ 946	÷ 421	+ 191	÷ 35	+ 41
Tanen	1870	81	2,163	3,676	79	32	22,900
	1875	90	2,667	5,258	253	10	27,133
		+ 9	+ 504	+ 1,582	+ 174	÷ 22	+ 4,233
Vardø	1870	10	234	489	79	46	„
	1875	9	240	484	156	56	„
		÷ 1	+ 6	÷ 5	+ 77	+ 10	„
Varanger	1870	35	1,147	2,256	74	87	4,381
	1875	35	1,000	1,579	15	52	7,003
		„	÷ 147	÷ 677	÷ 59	÷ 35	+ 2,622
Hele Amtet	1870	412	9,951	18,203	2,414	277	51,896
	1875	437	8,312	19,789	2,507	191	65,270
		+ 25	÷ 1,639	+ 1,586	+ 93	÷ 86	+ 13,374

Ifølge Foranstaaende skulde i Femaarsperioden Antallet af Heste være forøget henved 6 %, Storfæ og Kalve formindsket over 16 %, Faar og Lam forøget ca. 9 %, Gjeder forøget ca. 4 %, Svin formindsket ca. 31 % og Rensdyr forøget ca. 26 %.

Flere af disse Resultater forekomme mig lidet rimelige, og jeg er derfor, da man maa forudsætte, at den i Begyndelsen af Aaret 1876 stedfundne officielle Tælling er nogenledes paalidelig, tilbøielig til at antage, at der i de 5 Aar tidligere indhentede Opgaver har indsneget sig ikke uvæsentlige Unøiagtigheder. Jeg skal med Hensyn hertil henlede Opmærksomheden paa, at ifølge Femaarsberetningen for 1866—1870 skulde Antallet af Storfæ i Femaarsperioden være forøget med ca. 13 % og Faar være formindsket med vel 6 %, medens noget nær det omvendte Forhold skulde — efter det Ovenanførte — have fundet Sted i Aarene 1871—1875. Denne Forøgelse af Hornkvæget i 1866—1870 og Formindskelse i Aarene 1871—1875 ved jeg imidlertid ikke at forklare; specielt bemærkes, at der i sidste Femaarsperiode ikke indtraf noget saadant Uaar for det hele Distrikt, at Almuen blev nødsaget til i stor Udstrækning at foretage Nedslagtning. Heller ikke ved jeg at paavise de Omstændigheder, der i Femaarsperioden 1871—1875 skulde have medført den betydelige Forøgelse af Faareholdet.

Sammenholder man de i Forbindelse med Folketællingen i 1875 erhvervede Oplysninger om Kreaturholdet med de, der erhvervedes samtidigt med den i 1866 stedfundne Tælling, erfares, at, medens Folketallet er steget med 14 %, er

Antallet af Heste voxet med . . $3^1/_2$ %
— - Storfæ formindsket med $5^1/_2$ %
— - Faar voxet med . . 2 %
— - Gjeder do. - . . 2 %
— - Svin formindsket med 32 % og
— - Rensdyr det samme som i 1866.

For de forskjellige Fogderier vil Forholdet sees af følgende Tabel:

Fogderi.	Aar.	Folkemængde.	Heste og Føl.	Stort Fæ og Kalve.	Faar og Lam.	Gjeder og Kid.	Svin og Grise.	Rensdyr.
Alten	1865	5,919	298	2,231	5,273	901	51	28,168
	1875	6,136	261	2,332	5,787	850	22	30,958
		+ 217	÷ 37	+ 101	+ 514	÷ 51	÷ 29	+ 2,790
Hammerfest	1865	4,278	30	2,651	6,863	1,277	69	683
	1875	4,794	42	2,073	6,681	1,233	51	176
		+ 516	+ 12	÷ 578	÷ 182	÷ 44	÷ 18	÷ 507
Tanen	1865	3,743	40	2,545	4,472	160	33	31,957
	1875	4,581	90	2,667	5,258	253	10	27,133
		+ 838	+ 50	+ 122	+ 786	+ 93	÷ 23	÷ 4,824
Vardø	1865	538	7	247	603	67	86	„
	1875	747	9	240	484	156	56	„
		+ 209	+ 2	÷ 7	÷ 119	+ 89	÷ 30	„
Varanger	1865	2,130	47	1,120	2,180	55	67	4,462
	1875	2,728	35	1,000	1,579	15	52	7,003
		+ 598	÷ 12	÷ 120	÷ 601	÷ 40	÷ 15	+ 2,541
Hele Amtet	1865	16,608	422	8,794	19,391	2,460	306	65,270
	1875	18,986	437	8,312	19,789	2,507	191	65,270
		+ 2,378	+ 15	÷ 482	+ 388	+ 47	÷ 115	„

Angaaende Kreaturholdet i Amtets forskjellige Herreder pr. 31te December 1875 henvises fremdeles til efterstaaende Fortegnelse:

Herred.	Heste og Føl.		Stort Fæ og Kalve.			Faar og Lam.	Gjeder og Kid.	Svin og Grise.	Rensdyr og Kalve.
	3 Aar gamle og derover.	under 3 Aar.	Tyre, Oxer og Stude (2 Aar og derover).	Kjør.	Ungnøt og Kalve.				
Loppen-Øxfjord . .	11	2	4	253	152	1,209	374	7	11
Talvik	72	15	24	671	296	3,175	387	10	142
Alten	133	28	33	581	160	1,133	83	5	92
Kautokeino	„	„	5	127	26	270	6	„	30,713
Hasvik	2	1	10	142	101	691	163	19	„
Hammerfest	2	„	12	183	91	1,138	408	„	„
Kvalsund	14	5	39	205	100	915	96	10	50
Maasø	1	„	28	276	85	2,054	429	20	105
Kjelvik	1	„	6	133	45	517	113	2	„
Kistrand	14	2	91	342	184	1,366	24	„	21
Lebesby	1	1	38	222	119	913	170	2	136
Tanen	24	8	133	719	413	2,654	71	8	690
Karasjok	23	5	12	120	40	323	„	„	15,307
Næsseby	25	3	168	462	221	1,368	12	„	ca. 11,000 *
Vardø	8	1	9	169	62	484	156	56	„
Nordvaranger . . .	14	3	11	230	65	516	7	52	3
Sydvaranger . . .	16	2	67	464	163	1,063	8	„	ca. 7,000 *
Tilsammen	361	76	690	5,299	2,323	19,789	2,507	191	ca. 65,270

*) Se næste Side.

I de mig fra det Statistiske Centralbureau tilstillede Opgaver over Kreaturholdet den 31te December 1875 er Antallet af Rensdyr for Næsseby opgivet til 17,221 og for Sydvaranger til 12,847, medens Antallet ovenfor er anført med henholdsvis 11,000 og 7,000. Med Hensyn til denne Uoverensstemmelse tillader jeg mig at meddele, at de Rensdyrhjorde, der paa Tællingstiden vare paa Beitesmarkerne inden Sydvaranger og som eiedes af Polmak- og Sydvaranger-Fjeldfinner, ere i de af Centralbureauet udarbeidede Opgaver opførte med det hele Antal saavel for Sydvaranger som Polmak. Antallet af disse Rensdyr er af Lensmanden i Polmak opgivet til 13,250 Ren, idet han har tilføiet, at det var umuligt at faa Rede paa, hvormange Rensdyr hver enkelt Fjeldfin eiede, ligesaalidt som det lod sig gjøre at bestemme Antallet af de Ren, kun Polmaks Fjeldfinner paa den Kant eiede tilsammen, da ingen Udskilling af Dyrene mellem Fjeldfinnerne indbyrdes havde fundet Sted, men Dyrene fra Sommeren 1875 havde været blandede om hverandre. Han foretog derfor Tælling af alle Rensdyr i samtlige Fjeldfinbyer eller Leirsamlinger med Undtagelse af 3, i hvilke der efter Uinteresseredes Opgaver skulde findes ca. 1,500 Ren. Lensmanden i Sydvaranger har anslaaet ommeldte Rensdyrhjorde til 11,814, men, da hans Opgave ikke skal støtte sig til nogen stedfunden Tælling, men kun til Meddelelser fra Fjeldfinnerne selv, antager jeg, at man bør gaa ud fra, at de af Polmaks Lensmand opgivne Resultater ere korrekte. Antallet af Ren i Vestfjeldet (sc.: hos de Fjeldfinner, der om Sommeren ligge med sine Dyr paa Gamviknæsset og om Vinteren inden Polmaks Grændser) er anført med 4,287, og Antallet af Dyr tilhørende Sydvarangers Fastboende med 511. Tallet paa Rensdyr inden Polmak og Sydvaranger bliver saaledes 13,250 + 4,287 + 511 = 18,048 eller med et rundt Tal 18,000, af hvilke ca. 7,000 antages at tilhøre Sydvarangers Fjeldfinner og Fastboende.

For Altens Fogderi sees Hesteholdet siden 1865 at være formindsket med omkring $12^1/_2$ %. Denne Tilbagegang er formentlig væsentlig at tilskrive Indskrænkningen i Skovhugsten. For Tanens Fogderi er Hesteholdet derimod forøget med 125 %. Forøgelsen lader sig forklare deraf, at Folkemængden i dette Fogderi er steget omkring 22 %, en hel Del Eiendomme i de senere Aar opryddede, samt endelig derved, at Heste saavel i Karasjoks som i Næsseby Herreder nu benyttes som Trækdyr i større Udstrækning end forhen istedetfor Rensdyr og Oxer. Saa lidet end Hesteholdet er i mange Herreder, er det dog i enkelte for stort for en forstandig Landbodrift. I flere Distrikter har Almuen den letteste Adgang til Brændsel i sine gode Torvmyrer, der tildels findes lige ved Bostederne, men, istedetfor at skjære Torv til Brændsel, benyttes Ved, og, da denne i flere Egne maa hentes i lange Afstande, er Vedkommende nødsaget til at holde Hest, for hvilken der ikke haves andet Brug end Vedkjøring om Vinteren.

Formindskelsen af Hornkvæget i Tiaarsperioden falder væsentligst paa Hammerfest og Varangers Fogderier, hvor den udgjør henholdsvis 22 og 11 %. Til samme Tid er Folkemængden i disse Distrikter steget henholdsvis 12 og 28 %. Formindskelsen i Besætningen hidrører fra, at Høhøsten saavel i 1874 som 1875 var under et Middelsaars for Vardø og Varanger Fogderier og at den økonomiske Tilstand i disse Fogderier og flere af Hammerfest Fogderies Herreder paa Grund af mislykkede Fiskerier er mindre god. At Almuen specielt i nævnte Distrikter skulde have faaet Øiet opladt for Sultefodringens Fordærvelighed og af den Grund indskrænket Kreaturholdet, kan ikke antages.

I Vaaren 1874 og 1875 har Landhusholdningsselskabet ved den antagne Amtsagronom ladet afholde Fjøsbefaringer i Loppen-Øxfjords, Talviks og Kistrands Herreder. Den under disse Befaringer forefundne Tilstand viser, at Sultefodring fremdeles drives i høi Grad og at Kvægstellet i det Store taget befinder sig paa et meget lavt Trin. Landhusholdningsselskabet har søgt at modvirke Sultefodringen baade ved at anmelde de Personer, som i sær Grad havde udmagrede og elendige Dyr, til Strafansvar og ved Uddeling af Præmier til dem, der kunde fremvise velstelte Dyr.

Til Forbedring af Koracen er i Femaaret ingen nævneværdig Foranstaltning truffen. I 1874 og 1875 ere dog Dyrskuer afholdte paa Elvebakken og i Tverelvdalen i Alten, i Kvalsund, i Vardø, paa Elvenæs, i Neiden og i Jarfjord i Sydvaranger. Amtsagronomen har angaaende disse Dyrskuer indberettet, at de udstillede Dyr i det Hele taget vare vakre, for Altens Vedkommende endog meget vakre, og at mange Udstillere havde gjort sig vel fortjente til de af Landhusholdningsselskabet med Bidrag af vedkommende Herredskommuner anskaffede og uddelte Præmier. I Alten er for flere Aar tilbage anskaffet en Oxe af Ayrshireracen og flere af de ved Dyrskuerne paa Elvebakken og i Tverelvdalen udstillede Dyr var en Blanding af denne Race og Finnekoen. Dyrene vare efter Agronomens Meddelelse større og mere kjødfulde end Finnekjørene, men formentes med Hensyn til Melkeorganernes Udvikling at staa tilbage for disse. Finnekjørene ere smaa og uanseelige, men have dog en fin og kraftig Bygning, godt udviklede Melkeorganer, ere nøisomme og haardføre og give et i Forhold til det fortærede Foder stort Melkeudbytte og passe i det Hele taget godt for de Finmarkske Forholde.

Naar det ovenfor er sagt, at Kvægstellet i det Hele taget befinder sig paa et meget lavt Trin, maa Undtagelse gjøres for en stor Del af Altens Herred og flere Egne af Talvik, Tanen og Sydvaranger m. fl., hvor man har velstelte Kreaturer og ret gode Fjøs og Ladebygninger.

Angaaende Kreaturpriserne i de enkelte Herreder i 1875 samt angaaende Slagtets gjennemsnitlige Vægt i B℔ tillader jeg mig at meddele nedenstaaende Uddrag af de fra Lensmændene indkomne schematiske Opgaver:

	Gjennemsnitlig Værdi pr. Stk. i 1875.								Slagtets gjennemsnitlige Vægt i B℔.						
	Arbeids-heste.	Oxer.	Kjør.	Ungnøt.	Voxne Faar.	Voxne Gjeder.	Vox-ne Svin.	Voxne Ren.	Oxer.	Kjør.	Ung-nøt.	Vox-ne Faar.	Vox-ne Gje-der.	Vox-ne Svin.	Voxne Ren.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	B℔	B℔	B℔	B℔	B℔	B℔	B℔
Loppen-Øxfjord	120	48	48	32	10	8	60	14	18	18	12	3	2½	12	7½
Talvik . . .	200	100	80	40	10	12	40	„	24	14	10	2½	3	12	„
Alten	240—280	100—120	120	80	12	12	„	20—24	30	21	12	2—3	„	„	6—7
Kautokeino . .	„	„	72	36	6	„	„	12	„	20	12	2	„	„	9—10
Hasvik . . .	„	80	96	40	10	12	48	„	21	15	10	3	3	14	„
Hammerfest .	120	80	60	32	8	12	40	20	Heste 30-24	15	11	2½	3	15	9
Kvalsund . .	160	96	64	32	8	12	48	20	„ 30-27	15	11	2½	3	15	9
Maasø . . .	160	80	80	40	12	12	64	20	20	18	10	2½	3	15	9
Kjelvik . . .	„	100	80	48	8	14	„	„	18	15	9	2½	3	„	„
Kistrand. . .	200	80	68	36	6—40	12	„	„	18	15	9	2½	3	„	„
Lebesby . . .	120	80	72	24	8	12	48	16	21	15	8	1½	3	9	6
Tanen . . .	300	140	100	40	10	12	64	20	28	15	9	4	4	10	10
Polmak . . .	„	80	80	48	6	„	„	14	„	„	„	„	„	„	„
Karasjok . .	120—280	100	80	48	8	„	„	24	24	18	12	2	„	„	9
Næsseby. . .	400	100	100	40	10	12	„	20	24	14	„	2	„	„	7
Vardø . . .	240	160	120	60	16	20	40	„	Heste 36-30	15	9	4	4	15	„
Nordvaranger .	320	120	80	48	12	16	48	24	„ 36-45	18	12	3	3	15	10
Sydvaranger .	320	100	100—120	40—60	12	12—16	„	24—32	24	16	12	3	3	„	10

Priserne for de forskjellige Slags Kreaturer i de enkelte Aar af Femaarsperioden have i det Hele taget været noget lavere end de ovenfor for 1875 meddelte, i hvilken Henseende henvises til hvad ovenfor er bemærket om Høhøstens Udfald i disse Aar, idet alene 1873 gav noget over et Middelsaars Udbytte, men de øvrige noget under. Efter erhvervede Oplysninger skulle Priserne for hvert enkelt Fogderi have stillet sig saaledes:

Fogderi.	1871.					1872.					1873.					1874.				
	for Ar-beids-heste.	for vox-ne Kjør.	for vox-ne Faar.	for vox-ne Gje-der.	for Ren.	for Ar-beids-heste.	for vox-ne Kjør.	for vox-ne Faar.	for vox-ne Gje-der.	for Ren.	for Ar-beids-heste.	for vox-ne Kjør.	for vox-ne Faar.	for vox-ne Gje-der.	for Ren.	for Ar-beids-heste.	for vox-ne Kjør.	for vox-ne Faar.	for vox-ne Gje-der.	for Ren.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Alten . . .	200	80	8	10	16	180	72	8	10	14	240	84	10	12	16	200	80	8	10	16
Hammerfest .	140	68	8	10	„	160	76	8	12	„	160	78	8	12	„	150	72	8	10	„
Tanen . . .	220	80	8	10	16	200	72	8	10	16	240	84	8	12	18	220	80	8	12	20
Varanger . .	240	80	8	12	20	240	84	8	12	20	280	88	10	12	24	240	84	10	12	24
Vardø . . .	240	88	10	12	„	240	92	10	14	„	240	100	12	16	„	220	92	12	16	„

Inden Distriktet findes intet Meieri eller Ysteri og udenfor Alten er Sæterbrug saagodtsom ukjendt.

Koens aarlige Melkeafkastning anslaaes for de mere fremskredne Gaardbrugere fra 800—2,000 Potter, mindst for Loppen-Øxfjord (800 Potter) og mest for Tanen (2,000 Potter). Det gjennemsnitlige Melkeudbytte pr. Ko i de forskjellige Herreder er opgivet til 600—1,000 Potter (mindst i Loppen-Øxfjords Herred).

I Melkens Behandling spores nogen Fremgang, specielt i Altens, Talviks, Tanens og Sydvarangers Herreder, hvor ikke saa ganske faa Gaardbrugere nu benytte Afkjølingsmethoden. Tilvirkningen af Smør er i det Hele ubetydelig og selv Altens Herred kjøber aarligaars store Kvantiteter for at tilfredsstille Distriktets eget Behov.

Angaaende det aarlige Melkeudbytte pr. Ko i Amtets Herreder og angaaende Priserne pr. Pot nysiet Melk, pr. B℔ Smør m. m. m. henvises til efterstaaende Uddrag:

Distriktets Navn.	Hvorvidt forædlede Racer findes i nogen betydelig Mængde og hvilke?	Hvorvidt Gaardene have gode Hjemmehavne i Almindelighed.	Hvorvidt Gaardene have gode Sæterhavne i Almindelighed.	Hvor stort det gjennemsnitlige Melkeudbytte om Aaret pr. Ko er		Hvorvidt Salg af levende Kreaturer er af Betydning og hvilke.
				for de mere fremskredne Gaardbrugere.	overhovedet i Herredet.	
				Potter.	Potter.	
Loppen-Øxfjord . . .	Ingen.	Gode.	Ingen.	800	600	Ringe, Faar.
Talvik	Ingen.	Gode.	Faa benytte Sæter.	1,500	900	Nogen, Kjør og Faar.
Alten	Storfæet er tildels opblandet med Ayrshire-Race.	Slette.	Gode.	1,800	1,000	Ringe, Melkekjør og Oxer.
Kautokeino	Ingen.	Middels.	Ingen.	1,200	900	Ingen.
Hasvik	Ganske faa tydske og tildels russiske Kreaturer.	Gode.	Ingen.	1,000	800	Ubetydeligt.
Hammerfest	Ingen.	Taalelig gode.	Saagodts. ingen.	1,000	800	Ringe, mest Faar
Kvalsund	Ingen.	Meget gode.	Ingen.	1,050	850	Ringe, mest Faar
Maasø	Ingen.	Taalelig gode.	Ingen.	1,200	900	Nogen, især Faar.
Kjelvik	Ingen.	Taalelig gode.	Ingen.	1,000	1,000	Ingen.
Kistrand	Tuterøfaar findes paa Store Tamsø.	Daarlige.	Ingen.	1,400	1,000	Ringe.
Lebesby	Paa Sværholt Cheviotfaar.	Gode.	Ingen.	1,000	700	Ringe.
Tanen	Paa endel Gaarde er der Storfæ af russisk Race.	Tildels meget gode.	Ingen.	2,000	1,000	Nogen.
Næsseby	Faar af iblandet engelsk og skotsk Race paa enkelte Gaarde.	Daarlige.	Ingen.	1,200	800	Nogen (ca. 16 Bæst).
Polmak	Ingen.	Mindre gode.	Ingen.	1,200	900	Nogen (ca. 6 Bæst)
Karasjok	Ingen.	Daarlige.	Daarlige.	1,150	850	Ringe.
Vardø	Ingen.	Ingen.	Findes ikke.	1,000	900	Ingen.
Nordvaranger	Finkoen er stærkt blandet med finlandsk Race, som ansees letfodret og melkerig.	Mindre gode.	Ingen Sæterdrift.	1,400	1,000	Ingen.
Sydvaranger	Forædlede Racer findes i ringe Omfang.	I Almindelighed gode.	I Almindelighed gode.	1,600	1,000	Nogen.

Antallet af Faar skal i Tiaaret være forøget med 2 %.

Faaeracen er i det Hele taget slet og giver et lidet Udbytte af Uld.

I Høsten 1874 erholdt Landhusholdningsselskabet af Staten en Stamhjord af Cheviotfaar, bestaaende af 10 Saudlam og 1 Væder. Disse bleve udstationerede paa Sværholt i Lebesby, hvilket Sted efter Amtsagronomens Formening ansaaes særdeles skikket for Faarehold, idet der findes rige og kraftige Fjeldbeiter og Stedet om Vinteren som oftest er snebart, saa at der er god Anledning til at prøve Faarene som Udgangere. I Sværholtklubben findes ogsaa mange Kløfter, hvor Faarene kunne søge Ly for opstaaet Uveir. Sværholt ligger godt isoleret, og da Stedets Eier efter Løfte har skilt sig ved de Faar, han tidligere havde, vil man være

Hvorvidt er Salg af Melk af Betydning.	Hvorvidt er Salg af Smør af Betydning.	Hvorvidt er Salg af Ost af Betydning.	Hvorvidt holdes Høns og drives dette som Binæring.	Hvorvidt holdes Gjæs og drives dette som Binæring.	Gjennemsnitspriser i 1875		
					pr. Pot nysiet Melk.	pr. B℔ Smør.	pr. B℔ af de forskjellige Slags Ost.
					Øre	Kr.	Kr.
Ringe.	Ingen.	Ingen.	Holdes meget sjelden.	Ingen.	$16^2/_3$	„	„
Nogen (ca. 6,000 Potter).	Ringe.	Ringe.	Ingen.	Ingen.	$16^2/_3$	8,80	„
Ringe.	Ringe.	Ringe.	Høns findes kun undtagelsesvis.	Ingen.	$16^2/_3$	12,80	4,80
Ingen.	Ringe.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	$13^1/_3$	10,40	„
Meget lidet.	Ingen.	Ingen.	Kun faa Høns holdes.	Ingen.	20	14,40	„
Ringe.	Yderst ringe.	Yderst ringe.	Ingen.	Ingen.	20	14,40	9,60
Ringe.	Ringe.	Ringe.	Ingen.	Ingen.	20	14,40	9,60
Af Betydning, især i Værene.	Ringe.	Ringe.	Ingen.	Ingen.	20	12,00	4,80
Ringe.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	$23^1/_3$	11,20	„
Ringe.	Ringe.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	20	9,60	„
Ringe.	Ringe.	Ringe.	Ikke almindeligt.	Ikke almindeligt.	20	11,20	„
Ringe.	Nogen.	Ingen.	Holdes kun paa enkelte Gaarde.	Ingen.	$16^2/_3$	11,20	„
Ringe.	Ringe.	Ingen.	Høns holdes af 6 Familier.	Ikke.	20	12,80	„
Ingen.	120 B℔ aarlig.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	$13^1/_3$	12,00	„
Ingen.	Ingen.	Ingen.	Holdes kun af 2.	Ingen.	15	„	„
Ringe.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	Ingen.	20	„	„
Ingen.	Ingen.	Ingen.	Ikke almindeligt.	Ingen.	20	9,60	„
Nogen.	Nogen.	Nogen.	Ingen.	Ingen.	20	12,00	3,20 for hvid, 4,80 for gammel.

sikker for Indblanding af fremmed Race og kan holde Hjorden ren.

Faarene vare ved Ankomsten meget medtagne af den lange Reise, men paa den kraftige Beitesmark paa Sværholt tog de sig snart op og de vare allerede inden Vinterens Komme i godt Huld og trivedes vel. I Førstningen vare de meget djerve og klatrede ud i de bratte Fjeldskrænter paa Sværholt, hvorved uheldigvis 3 Saudlam Vinteren 1874—1875 faldt udfor og omkom. Senere ere de blevne mere forsigtige og saadant Uheld er ikke i de sidste Aar indtruffet. Ulden af 1ste Aars Klipning udgjorde fra 14 til 18 Mærker pr. Faar, altsaa omtrent det Dobbelte af hvad Faarene efter nedenstaaende Oversigt i Almindelighed kaste af sig:

Distriktets Navn.	Hvor stor den gjennemsnitlige Afkastning af Uld (i vasket Stand) om Aaret for hvert voxent Faar.	Hvorvidt er Salg af Uld af Betydning.
	Mk	
Loppen-Øxfjord . .	7	Ingen.
Talvik	8	Nogen (20 Bt aarlig).
Alten	$6^1/_2$	Ringe.
Kautokeino	$6^1/_2$	Ingen.
Hasvik	4	Ingen.
Hammerfest	6	Yderst ringe.
Kvalsund	6	Ringe.
Maasø	5	Nogen.
Kjelvik	7	Ingen.
Kistrand	6	Ringe.
Lebesby	4	Ringe.
Tanen	8	Nogen.
Næsseby	7	Ingen.
Polmak	5	Ingen.
Karasjok	4 à 5	Ingen.
Vardø	8	Ingen.
Nordvaranger . . .	8	Ingen.
Sydvaranger . . .	5	Nogen.

Faareholdet inden Amtet bør udvides, naar man faar en bedre Race, og Landhusholdningsselskabet har ogsaa søgt at fremme denne Sag ved senere at anskaffe 3 Cheviotvædre, der ere udstationerede paa forskjellige Steder inden Amtsdistriktet. En Mængde Faar maa kunne holdes som Udgangere. Isærdeleshed ere Øerne ude ved Havet for en stor Del skikkede hertil.

Antallet af Gjeder skal i Tiaaret ogsaa være forøget ca. 2 %, derimod er Svineholdet i samme Tid formindsket ca. 32 %.

Rensdyrholdet, som ifølge den forrige Femaarsberetning fra 1866—1870 skulde være aftaget

for Kautokeino med henved 11 %
- Karasjok - — 34 %
- Polmak - — 14 %

medens Antallet af Ren i Sydvaranger i 1870 opgaves at være uforandret med det i 1865 forefundne, er i Femaarsperioden 1870—1875 tiltaget

for Kautokeino med 27 %
- Karasjok - 2 %
- Polmak - 57 %
- Sydvaranger - 75 %.

Dette Resultat er ikke rimeligt. Antallet af Rensdyr i Kautokeino og Polmak er vistnok steget i det sidste Femaar, men paa langt nær i den anførte Progression. Derimod tror jeg, at Reduktionen i Femaaret 1866—1870 er angivet med for store Tal, ja jeg er endog tilbøielig til at antage, at Rensdyrholdet i nævnte Aar ikke aftog for Kautokeinos Vedkommende.

For Sydvarangers Vedkommende er formentlig — saaledes som omhandlet i den forrige Femaarsberetning — ogsaa det for 1865 opgivne Tal altfor lidet. Gaar man ud fra, at der i Sydvaranger i 1865 fandtes 6,000 Rensdyr og for de øvrige Distrikter fra de i Forbindelse med Folketællingen for nævnte Aar opgivne Tal, vil det sees, at Rensdyrholdet i Tiaarsperioden 1866—1875 er

for Kautokeino . . . . . forøget med ca. 11 %
- Polmak og Sydvaranger — - „ 24 %

medens samme for Karasjok er formindsket ca. 32 %.

Aarsagen til denne Formindskelse for Karasjoks Vedkommende er selvfølgelig at søge i Grændsespærringen. Karasjok Fjeldfinner respektere det udfærdigede Forbud mod at lade Rensdyrene beite paa russisk-finlandsk Territorium, hvilket derimod ikke er Tilfældet med Kautokeinofjeldfinner, af hvilke vistnok henved de $^2/_3$ om Vinteren søge over Grændsen. Det Ansvar, som de ved en saadan Overskridelse udsætte sig for, er dem selvfølgelig gjentagende betydet, men de paastaa, at Nøden driver dem til et saadant Skridt, da Mosemarkerne inden Kautokeino Grændser ikke paa langt nær ere tilstrækkelige og Skoven inden dette Distrikt i høi Grad er medtagen. Fra de Finske Autoriteters Side tolereres ommeldte Forhold; det hænder i ethvert Fald ikke ret ofte, at Kautokeinerne ilægges Ansvar for Overskridelse af Grændsen. Den største Del af Polmak og Sydvarangers Fjeldfinner opholde sig om Vinteren paa Beitesmarkerne i Sydvaranger. Disse skulle nu være medtagne i høi Grad, og det er at befrygte, at en betydelig Reduktion i Rensdyrholdet for nævnte Egn er nær forestaaende.

Det vil erindres, at det Skjøn, som blev afgivet af en i 1852 nedsat Kommission til Bedømmelse af, hvormange Dyr der fremtidigen kunde underholdes paa Beitesmarkerne under de saakaldte Fjeldfindistrikter, gik ud paa, at der

i Karasjok . . . . kunde gives Plads for 15,000
- Kautokeino . . . — - „ - 22,000 og
- Sydvaranger og Polmak — - „ - 14,000

Tilsammen 51,000.

Renantallet udgjør derimod efter sidste Tælling henholdsvis 15,300, 30,700 og 18,000.

Flere af Sommerbeitestrækningerne ere ogsaa overfyldte, idet der saavel fra Karasjok som Kautokeino isærdeleshed søges hen til Vuorgennjarg (sc.: Halvøen paa Vestsiden af Porsangerfjord). Denne Sammenstimlen antages i ikke ringe Grad at have hemmet Rensdyrholdets Trivsel og Fremgang. Til Undersøgelse af de Strækninger, hvortil Rensdyrholdet er henvist om Sommeren, og til Afgivelse af et paa de foretagne Befaringer grundet Skjøn angaaende det Antal Ren, som hver enkelt Ø og Halvø kan sommerføde, er i 1875 nedsat

en Kommission, der ogsaa har faaet det Hverv at ordne nogle andre Fjeldfinnerne vedkommende Anliggender, blandt andre Indførelsen af et ordnet Mærkesystem m. V.

Efter Folketællingen i 1875 udgjorde Antallet af Nomader

i Kautokeino	523
- Karasjok	201
- Polmak	77
- Sydvaranger	135
Tilsammen	936

Antallet af Nomader var 1865 = 988 og i 1870 = 1,034.

III. Skovdrift.

De siden 1863 af Statens Grund til Private bortsolgte Eiendomme ere afhændede med den i Tilfælde paastaaende Skov. Ogsaa tidligere ere enkelte Smaapartier af Skov solgte til Privatmænd, men forøvrigt eier Staten al Skov inden Amtet, og Beboerne antages ikke at have anden Ret til Benyttelse af Statens Skove end den, som det Offentlige for hvert enkelt Tilfælde indrømmer. Almuen i de Distrikter, hvor Staten har Skov, faar Brændsel til Husbehov udvist uden herfor at erlægge Betaling. Statsskovene tilfredsstille iøvrigt ikke Distriktets Behov af Trævirke, ikke engang af Brænde, men saadant indføres dels fra Rusland, dels fra Kvænangen.

Hasviks og Kjelviks Herreder ere ganske skovbare og den Skov, som endnu findes i enkelte Dalstrøg i Hammerfest, Kvalsund, Maasø, Vardø, Nordvaranger og Næsseby Herreder er paa langt nær tilstrækkelig til at afhjælpe Brændebehovet. Iøvrigt yder den i Loppen-Øxfjord og Talvik Herreder tilstrækkeligt Brænde, men utilstrækkeligt Gjærdefang. I Tanen, Kistrand, Lebesby og Kautokeino tilfredsstiller den ogsaa Behovet for Gjærdefang og giver i Kistrand og Kautokeino tillige noget, dog ikke tilstrækkeligt Bygningstømmer. Det er kun i Alten, Karasjok og Sydvaranger, at Skoven baade er tilstrækkelig for Distriktets Behov og giver Overskud af Brænde og Tømmer.

Skoven forklares iøvrigt tiltrods for Forstvæsenets Bestræbelser for at modvirke hensynsløs Hugst at være gaaet adskilligt tilbage i Femaaret, og det vil vistnok endnu vare længe, inden den store Flerhed af Almuen kan faa Øiet opladt for, af hvilken særdeles Vigtighed det er at værne og hegne om de Rester af Skov, som man endnu har tilbage. Skovarealet inden Alten, Karasjok og Sydvaranger er meget betydeligt — inden Sydvaranger er det endnu ikke opmaalt — men Adkomsten til Hugststederne, som mere og mere fjerne sig fra Søen og de beboede Steder, er bleven vanskeligere. For en stor Del ligge de tætteste Skovpartier saa afsides, at det ikke for Tiden vil svare Regning at tilgodegjøre sig dem.

Saaning eller Plantning af Træer har ikke fundet Sted.

Middelprisen pr. Favn Alenved af Birk er opgivet i Karasjok til Kr. 4,80 à 5,20, i Kautokeino til Kr. 6,80, i Tanen, Polmak og Næsseby til Kr. 8, i Sydvaranger til Kr. 8 à 10, i Lebesby og Kistrand til Kr. 9,60, i Talvik og Alten til Kr. 12, i Nordvaranger og Loppen-Øxfjord til Kr. 16, i Hammerfest, Kvalsund og Kjelvik til Kr. 20 og i Maasø til Kr. 24. Prisen pr. Favn Furuved er i Karasjok angivet til Kr. 4,80—5,20, i Sydvaranger til Kr. 8, i Alten til Kr. 12.

Flødningen af Tømmer har i Femaaret for Altens og Sydvarangers Vasdrag været høist ubetydelig, for Tanens Vasdrag har den udgjort 70—120 Tylvter aarlig og bestaaet i 6—14 Alens Bygningstømmer samt noget Sagtømmer.

Flødningen sker i Flaader og Omkostningerne have fra Karasjok til Tanen — Distancen er 24 Mil — udgjort 10 Kroner pr. Tylvt og fra Anarjok til Tanen — Distancen 31 Mil — 14 Kr. pr. Tylvt.

Brugen af Torv er i Femaaret tiltaget. I Vardø, Nordvaranger, Tanen og Lebesby Kystdistrikter, i Kjelvik, Maasø, Hasvik og Loppen-Øxfjord er Torv det almindeligste Brændsel, og af saadan bruges ogsaa adskilligt i Hammerfest og Kvalsunds Herreder og vinder i Talvik større og større Indgang.

Torvdriften har i flere af Distrikterne i de senere Aar taget adskilligt Opsving under Veiledning af Amtsagronomen, som har givet Undervisning i at anlægge Driften paa rigtig og økonomisk Maade og bistaaet Mange ved Anskaffelsen af hensigtsmæssige Torvspader.

Hans Assistance har ogsaa i stor Udstrækning været paakrævet til Bedømmelse af, hvorvidt Bostederne nærliggende Myrer indeholde brugbar Torv, og han har paa mange Steder fundet gode, tildels udmærkede Torvleier af stor Udstrækning, hvor Beboerne ikke have havt nogen Tanke om, hvor let Adkomsten var for dem til det fornødne Brændsel.

Torvskuren foregaar mangesteds paa en uvorren og for Torvmyrernes Konservation rent ødelæggende Maade. Det vil derfor vistnok være nødvendigt, for at sikre Befolkningen det fornødne Brændsel, at der udfærdiges Regler for Torvdriften paa Statens Eiendomme. Torvmyrerne ligge ogsaa paa faa Undtagelser nær paa Statens Grund.

Det ved Lov om Afhændelse af Jord i Finmarkens Landdistrikt af 22de Juni 1863 oprettede Fond til Skovvæsenets Fremme i Finmarken er i Femaaret steget fra 29,384 Kr. til 60,392 Kr.

IV. Fiskeriet.

Denne Distriktets Hovednæring har i Periodens samtlige Aar givet et godt Udbytte, afvexlende mere og mindre for de forskjellige Distrikter.

For Varangers Fogderi og Næsseby Herred af Tanens Fogderi har Fiskeriet dog i det Hele taget været misligt og Varangerfjorden har i heromhandlede Femaar ikke hævdet sin tidligere Plads blandt Landets fiskerige Fjorde. Vistnok har store Fiskestimer hvert Aar søgt ind Fjorden, men Tilgangen paa Agn har været meget vanskelig, og det opfiskede

Kvantum har derfor, da der i nævnte Distrikter kun drives Linefiske, været forholdsvis ubetydeligt.

Det egentlige Vinter- eller Godtfiske i Modsætning til Vaar- eller Loddefisket har heller ikke i Aarene 1871—1875 taget noget Opsving.

Det var i 1871 misligt i alle Distrikter, endog for Brevik paa Sørøen, hvor det tidligere som Regel har slaaet godt til, hvorfor dette Vær ogsaa under Vinterfisket søges af fremmed Almue. For Altens Fogderi, nærmest for Talviks Herred og for Øxfjords Distrikt af Loppens Herred, var Vinterfisket i 1875 godt og Udbyttet adskilligt større, end paa flere Aar havde været Tilfældet. Ogsaa for Gjæsvær, Brevik, Hasvik og Sørvær var det ganske godt og upaaklageligt for Snefjord og Latø i Maasø, men forøvrigt var det misligt i alle Distrikter.

I 1872 og 1873 var Udbyttet ogsaa ubetydeligt, naar undtages ved Gjæsvær og Hjelmesø, hvor Fisket især i 1872 var rigt. I 1874 slog det godt til i de indre Fjorde, specielt Alten, Talvik og Næsseby, men var derimod overalt ved Kysten misligt, væsentlig paa Grund af, at Uveir var til Hinder for Bedriften. I Gjæsvær fiskedes der dog meget godt og ganske godt i Syltefjord.

Det Udbytte af Vinterfisket, der er kommen i Handelen, er som tidligere medtaget under Loddefiskets.

I Vinterfiskets Driftsmaade er ingen Forandring foregaaet og Fangsten tilvirkes fremdeles i Almindelighed af Fiskerne selv til Rundfisk.

Loddefisket har i de første 4 Aar af Femaarsperioden faldt rigest i April Maaned. Det har for de fleste Vær taget sin Begyndelse i den sidste Halvdel af Marts og sluttet omkring Midten af Mai.

For Østfinmarken har som Regel Fiskeriet begyndt noget senere end i Vestfinmarken, hvor det i Almindelighed ogsaa ender først.

I 1875 begyndte Loddefisket først omkring Midten af April og varede til Slutningen af Mai. Det faldt i dette Aar rigest i den sidste Halvdel af Mai.

I Lighed med hvad der skeede i forrige Femaarsberetning tillader jeg mig at meddele nedenstaaende Oversigt over Udstrækningen af Loddens Gang vestover og Varigheden af dens Ophold i de forskjellige Strøg.

I Aaret.	Lodden første Gang vist sig under Land				Dagen, omkring hvilken Loddefisket ophørte									Hvor langt Loddefisket strakte sig.
	ved Vadsø.	ved Vardø.	ved Ingø.	ved Loppen.	i Varangerfjorden.	ved Vardø og nærmeste Vær.	ved Berlevaag og Omliggende.	ved Gamvik og Omliggende.	i Lebesby Herred.	i Kjelviks Herred.	ved Ingø.	ved Sørø.	ved Loppen.	
1871	26 April	29 Jan.	2 Febr.	20 Febr.	7 Juni.	Sidste	Halvdel	15 Mai.	15 Mai.	Mid	ten	Slutnin-	15 Mai.	Til Loppen.
						af	Mai.			af	Mai.	gen af Mai.		
1872	I Begyn-	I de	sidste	I Begyn-	I Mid-	I	Slut	ningen	af	Mai	Maa	ned.		- Do.
	delsen af Mai.	Dage af	Januar.	delsen af April.	ten af Juni.									
1873	20 Febr.	6 Jan.	29 April	29de	I Slut-	Slut	ningen	Mid	ten	Slut	ningen	Mid	ten	- Do.
				Marts.	ningen af Mai.	af	Mai.	af	Mai.	af	Mai.	af	Mai.	
1874	I Mid-	10 Febr.	Heni	mod	I Mid-	Om	kring	Om	kring	Om	kring	Om-	Om-	- Do.
	ten af April.		Midten	af Marts	ten af Juni.	8de	Mai.	15	April.	8de	Mai.	kring 8 April.	kring 8 Mai.	
1875	Do.	2 Marts.	15de	Viste	I Slut	ningen	Om	kring	22de	Mai.	8 Mai.	Intet	Lodde-	Til Rolfsø.
			Marts.	sig ikke.	af	Mai.						fi	ske.	

Loddefisket, som i Femaaret 1866—1870 gav et aarligt Gjennemsnitsudbytte af omkring $14^1/_2$ almindelige Millioner Torsk, har i heromhandlede Femaar tilsammen med Vinterfisket givet:

i 1871 . . . . . $13^4/_5$ Million,
- 1872 . . . . . $11^1/_3$ —
- 1873 . . . . . $16^1/_5$ —
i 1874 . . . . . $17^1/_2$ Million,
- 1875 . . . . . $19^3/_4$ —

eller i Gjennemsnit noget over $15^1/_2$ Million aarlig, hvori ogsaa er indbefattet Kjøbstædernes direkte Udbytte af Fiskeriet, men derimod ikke hvad der af Fiskerne selv fortæredes under Fisket.

For de forskjellige Herreder og Byer har det opfiskede Kvantum Torsk i hvert af nævnte Aar været følgende:

Distrikt.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Sydvaranger	360,000	109,000	216,000	217,000	126,000
Nordvaranger	480,000	312,000	484,000	670,000	623,000
Vadsø By	117,000	96,000	200,000	300,000	212,000
Varangers Fogderi	957,000	517,000	900,000	1,187,000	961,000
Vardø Herred	1,888,000	1,646,000	2,255,000	2,410,000	4,701,000
Vardø By	2,424,000	1,344,000	2,300,000	1,920,000	3,480,000
Vardø Fogderi	4,312,000	2,990,000	4,555,000	4,330,000	8,181,000
Næsseby Herred	120,000	132,000	130,000	150,000	50,000
Tanens —	2,026,000	3,043,000	2,837,000	3,963,000	5,779,000
Lebesby —	331,000	576,000	942,000	986,000	821,000
Tanens Fogderi	2,477,000	3,751,000	3,909,000	5,099,000	6,650,000
Kjelviks Herred	660,000	426,000	1,190,000	1,110,000	984,000
Maasø —	3,414,000	2,406,000	3,617,000	3,013,000	2,050,000
Hammerfests og Kvalsunds Herreder	636,000	624,000	850,000	771,000	99,000
Hasviks Herred	1,068,000	516,000	1,025,000	1,570,000	405,000
Hammerfest Fogderi	5,778,000	3,972,000	6,682,000	6,464,000	3,538,000
Loppen-Øxfjords Herred	240,000	60,000	130,000	250,000	90,000
Talviks —	46,000	77,000	11,000	200,000	225,000
Altens —	24,000	5,000	9,000	37,000	76,000
Altens Fogderi	310,000	142,000	150,000	487,000	391,000

I ovenstaaende Opgave er, som allerede antydet, ikke indbefattet det opfiskede Kvantum af Hyse, Kveite og andre Fiskesorter. Den aarlige Fangst heraf har i Gjennemsnit udgjort ca. 400,000 Tal Hyse, 9,000 Voger Kveite og 8,000 Voger af andre Fiskesorter, efter Fiskens Vægt i raa Tilstand.

Lever- og Rogn-Kvantummet har i Femaaret udgjort:

	1871. Tdr.	1872. Tdr.	1873. Tdr.	1874. Tdr.	1875. Tdr.
Lever	43,000	31,000	42,400	43,200	48,500
Rogn	250	400	400	350	310

Af Fiskehoveder opgives at være solgt i 1872 50,000 Stkr. à 4 Kr. pr. Tusinde, i 1873 $10^1/_2$ Million à 6 Kr. pr. Tusinde, i 1874 $11^1/_4$ Million à $5^1/_3$ Kr. pr. Tusinde og i 1875 $13^1/_2$ Million à 4 Kr. pr. Tusinde.

Gjennemsnitsprisen paa Fisk, Lever og Rogn har været følgende:

	1871. Kr.	1872. Kr.	1873. Kr.	1874. Kr.	1875. Kr.
pr. 1,000 Tal Fisk	180,00	141,60	149,60	139,60	125,60
„ Td. Lever	22,80	21,60	22,00	20,00	16,00
„ - Rogn	19,20	20,00	24,40	27,60	28,00

Det samlede Udbytte af Vinter- og Vaarfisket opgives at være virket til:

	Rundfisk og Rotskjær.	Klipfisk.
i 1871	5,800,000	8,000,000
- 1872	6,600,000	5,200,000
- 1873	8,700,000	7,500,000
- 1874	10,170,000	7,400,000
- 1875	9,800,000	9,900,000

og Medicintrantilvirkningen:

i 1873 til	2,010 Tdr.
- 1874 „	2,760 —
- 1875 „	5,300 —

Den samlede Fangst under Vinter- og Vaarfisket skal paa første Haand være udbragt:

i 1871 til	Kr. 3,492,000
- 1872 „	„ 2,356,000
- 1873 „	„ 3,544,000
- 1874 „	„ 3,440,000
- 1875 „	„ 3,340,000

i Gjennemsnit aarlig 3,234,000 Kroner mod 2,306,000 Kroner i Aarene 1866—1870 og 1,456,000 i 1861—1865.

For de forskjellige Fogderier stillede Udbyttet i Femaaret sig saaledes:

	1871. Kr.	1872. Kr.	1873. Kr.	1874. Kr.	1875. Kr.
Altens Fogderi	80,000	28,000	36,000	84,000	77,000
Hammerfest Fogderi	1,460,000	820,000	1,444,000	1,416,000	617,000
Tanens do.	624,000	780,000	848,000	912,000	1,091,000
Vardø do.	1,104,000	616,000	988,000	804,000	1,362,000
Varanger do.	240,000	112,000	212,000	196,000	193,000

Efter de under Loddefiskerierne foretagne Tællinger blev Fisket:

i 1871 drevet af	4,528 Baade,	16,536 Mand,
- 1872 — -	4,679 —	16,810 —
- 1873 — -	4,272 —	15,321 —
- 1874 — -	4,519 —	17,051 —
- 1875 — -	4,462 —	16,006 —

imod gjennemsnitlig 11,200 Mand i foregaaende Femaar og 8,000 Mand i Aarene 1861—1865.

Ovennævnte Mandskab var hjemmehørende:

Hjemsteder.	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
	Mand.	Baade.	Mand.	Baade.	Mand.	Baade.	Mand.	Baade.	Mand.	Baade.
Kjøbstæderne Stavanger, Bergen, Aalesund, Christianssund, Throndhjem og Bodø	26	3	58	3	90	17	95	8	163	26
Tromsø By	422	95	277	79	180	41	302	58	310	73
Hammerfest	174	49	134	39	111	32	98	29	86	23
Vardø	340	294	272	292	329	248	290	423	325	294
Vadsø	533	349	464	358	469	252	444	249	449	224
Throndhjems Stifts Landdistrikt	327	24	519	71	294	42	254	42	182	22
Nordlands Amts Do.	3,861	807	3,293	725	3,259	713	3,717	781	3,494	804
Tromsø — Do.	5,682	1,274	6,076	1,394	5,526	1,292	6,050	1,365	6,408	1,516
Vestfinmarken	1,932	644	2,165	687	2,102	680	2,020	676	1,654	554
Østfinmarken	2,121	947	2,357	986	2,156	874	2,773	818	2,156	880
Sverige	29	„	27	„	13	„	5	„	„	„
Finland	849	„	982	„	466	„	585	„	567	„
Rusland	240	42	186	45	326	81	418	70	212	46
Tilsammen	16,536	4,528	16,810	4,679	15,321	4,272	17,051	4,519	16,006	4,462
Af dette Antal fiskede:										
i Varanger Fogderi	1,644	544	1,229	418	1,099	381	1,141	386	1,398	486
- Vardø —	6,061	1,610	6,374	1,743	4,409	1,235	5,217	1,480	4,381	1,203
- Tanens —	4,510	1,129	2,963	828	3,397	913	3,585	960	4,542	1,215
- Hammerfest —	4,161	1,193	6,044	1,650	6,201	1,657	5,863	1,611	5,685	1,558
- Loppen-Øxfjords Herreder af Altens Fogderi	160	52	200	40	215	86	237	82	„	„

Det vil af ovenstaaende Opgave sees, at Finlændernes Deltagelse i Loddefisket i de sidste Aar er aftaget, hvortil Grunden formentlig for nogen Del er den, at Finland i den sidste Tid har været forskaanet for saadanne Uaar, som indtraf omkring 1870 og noget tidligere. Antallet af de i Fisket deltagende Finlændere blev ogsaa i 1871 og 1872 forøget derved, at Udvandringen fra Finland til Amerika lagdes over Østfinmarken, hvor Reisepengene først optjentes under Loddefisket. Emigrationen er senere saagodtsom ophørt.

I 1873 og 1874 slog Fiskeriet feil paa den Murmanske Kyst og Antallet af de ved Kiberg fiskende russiske Baade blev derfor i nævnte Aar omtrentlig det dobbelte af det sædvanlige Antal.

Antallet af de til Loddefisket fremmødte Kjøbefartøier var:

i 1871	395	med	en	Drægtighed	af	7,659	Kom.-L.	og	en	Besætning	af	1,958 Mand
- 1872	294	—	—	-		5,436	—	-	-	—	-	1,384 —
- 1873	255	—	—	-		4,849	—	-	-	—	-	1,203 —
- 1874	306	—	—	-		5,783	—	-	-	—	-	1,543 —
- 1875	356	—	—	-		7,004	—	-	-	—	-	1,704 —

Af disse vare hjemmehørende i Finmarkens Amts Landdistrikt og Byer:

i 1871	17	med	en	Drægtighed	af	277	Kom.-L.	og	en	Besætning	af	82 Mand
- 1872	45	—	—	-		662	—	-	-	—	-	193 —
- 1873	28	—	—	-		417	—	-	-	—	-	129 —
- 1874	17	—	—	-		275	—	-	-	—	-	74 —
- 1875	39	—	—	-		518	—	-	-	—	-	166 —

I Driftsmaaden er i Femaaret ingen væsentlig Forandring foregaaet. Med Hensyn til Baadenes Størrelse og hensigtsmæssige Udstyr for Bedriften spores dog nogen Fremgang. I Varangerfjorden har i de senere Aar i Slutningen af Mai — altsaa paa en Tid, da Nætterne ere lyse — været gjort Forsøg med Bundgarn og Udbyttet har tildels været ganske godt. Ogsaa paa enkelte andre Steder er Brugen af Garn tiltaget, men Loddefisket drives dog fremdeles i det Store taget med Liner eller Haandsnører.

Med Hensyn til Fiskernes Fordeling paa de forskjellige Redskaber henvises til nedenstaaende Opgave:

	Dybsagn alene:		Liner alene:		Liner og Dybsagn brugtes:	
i 1871	af 5,287 Mand,	1,231 Baade			af 11,249 Mand,	3,297 Baade
- 1872	- 3,586 —	952 —			- 13,224 —	3,727 —
- 1873	- 2,440 —	589 —	af 5,030 Mand,	1,598 Baade	- 7,851 —	2,085 —
- 1874	- 1,772 —	451 —	- 5,603 —	1,379 —	- 9,696 —	2,689 —
- 1875	- 3,094 —	729 —	- 5,181 —	1,573 —	- 7,772 —	2,160 —

Den i Finmarken hjemmehørende Almue bruger i Regelen alene Line.

Fiskeriet fra Dæksfartøi er i Femaaret aftaget. Ved de i 1874 og 1875 stedfundne Tællinger opgaves Antallet alene til respektive 20 og 41.

Bruttolotten pr. Mand af Vinter- og Vaarfisket er i de meddelte Indberetninger opgivet:

i 1871 til	. . . . .	208 Kr.
- 1872 „	. . . . .	140 „
- 1873 „	. . . . .	232 „
- 1874 „	. . . . .	216 „
- 1875 „	. . . . .	212 „

medens den i 1867 var . . . . . 184 Kr.
- 1868 „ . . . . . 142 „
- 1870 „ . . . . . 216 „

for 1866 og 1869 har den ikke kunnet opgives.

Den gjennemsnitlige Mandslot var i de forskjellige Herreder angivelig følgende, idet jeg dog finder at burde forudskikke, at Opgaverne udentvivl grunde sig mere paa Skjøn af vedkommende Lensmænd og Opsynsbetjente end paa Tælling og Beregning:

Distrikt.	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
	Af Vinterfisket.	Af Vaarfisket.	Af Vinterfisket.	Af Vaarfisket.	Af Vinterfisket.	Af Vaarfisket.	Af Vinterfisket.	Af Vaarfisket.	Af Vinterfisket.	Af Vaarfisket.
	Kr.		Kr.		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
I Loppen-Øxfjords Herred . . .	320		66		32	64	140	„	80	„
- Talviks — . . .	65		32		5	„	96	„	90	„
- Altens — . . .	65		18		28	„	20	160	40	40
- Hasviks — . . .	360		180		40	100	40	280	100	40
- Hammerfest-Kvalsund Herred .	400		180		40	100	40	160	80	200
- Maasø — .	420		170		50	88	64	180	40	120
- Kjelvik — .	220		135		60	120	„	200	„	144
- Lebesby — .	144		200		40	64	50	160	60	200
- Tanen — .	180		225		40	130	60	140	60	220
- Vardø — .	175		115		40	220	20	185	„	280
- Vardø By	240		90		80	140	40	200	48	280
- Nordvaranger	100		90		„	200	„	200	„	170
- Vadsø By	120		140		„	180	„	180	„	180
- Sydvaranger	160		115		„	140	„	180	„	120
- Næsseby	160		108		„	88	100	160	40	80

Sundhedstilstanden under Loddefiskerierne i Femaarsperioden har i det Hele taget været meget god. I 1874 indtraf i Vardø blandt fremmede Russere nogle Tilfælde af Børnekopper, men Sygdommen fik ingen Udbredelse. I 1875 bleve nogle Fiskere i Kjelvik angrebne af Typhus, men, efterat de Angrebne vare afsendte til Sygehus, indtraf intet nyt Tilfælde.

Veirforholdene vare i 1872 ualmindeligt gunstige for Bedriften, i 1874 ogsaa ganske gode, derimod var Veirliget i 1871, 1873 og isærdeleshed i 1875 stormende og koldt. I hele April Maaned og den første Uge af Mai 1875 hindrede Storm og Snefog Bedriften saagodtsom over hele Distriktet og gamle Fiskere ville ikke have oplevet et saa stadigt stormende Veir som det i nævnte Aars Vaar. Nat til 15de April opstod pludselig en orkanagtig Storm ved Vardø og, da mange Baade vare paa Søen, blev Tabet af Menneskeliv meget stort. Ved Vardø omkom 45 Mand, hvoraf 32 der fiskende Finlændere fra Russefinmarken, i Varangerfjorden omkom samme Nat 1 Mand og ved Gamvik 4. Tabet af Menneskeliv under Loddefisket i 1875 gik i det Hele op til 70 og Antallet af ødelagte Baade var ogsaa meget stort, angivelig 67. Ved Gamvik strandede Nat til 15de April 2 Fartøier og bleve Vrag, medens 4 andre lede større og mindre Skade. I 1871 forliste under Fisket 1 Jagt og 12 Baade og 27 Mennesker omkom, i 1872 2 Baade og 3 Mand. I 1873 strandede nogle Fartøier paa Opturen til Loddefisket, men Skadens Størrelse er uoplyst, 7 Baade forliste og 2 Fiskere satte Livet til. I 1874 forekom ogsaa Søskader paa Fartøier og Baade. Antallet af ødelagte Baade er opgivet til 8 og Tabet af Menneskeliv til 15 Personer.

I 1872 blev af Statskassen til forstærket Opsyn under Loddefisket bevilget en Sum af 5,800 Kroner, hvilken Bevilgning senere er forøget til 8,000 Kroner. Ved Hjælp af denne Bevilgning har i Femaarsperiodens sidste 3 Aar særskilte Opsynsbetjente været ansatte i Mefjord med omliggende Vær paa Sørø, paa Rolfsø, Ingø, Hjelmsø, i Gjæsvær, Kjøllefjord, Mehavn, Gamvik, Berlevaag, Baadsfjord, Syltefjord, Havningberg, Vardø, Kiberg, Kramvik, Vadsø og flere Smaavær i Nordvaranger, hvor dels Hensynet til den for Varangerfjordfisket i Praxis endnu gjældende Lovgivning og dels den Omstændighed, at Finlændere og Lapper der deltage med Norske i Fisket, har gjort særskilt Opsyn nødvendigt. For de øvrige Fiskevær har Opsynet været ført af vedkommende Lensmænd. Ordenen under Fisket har i det Hele taget været god. Antallet af de under Fiskerierne inden dette Amt begaaede Tyverier og andre Justitsforbrydelser har som forhen været meget ringe, derimod have Mange været anmeldte og domfældte for Politiforseelser af forskjelligt Slags. Ulovligt Brændevinssalg — derunder indbefattet Uddeling af Brændevin uden Betaling, men i Forbindelse med Kjøb af Fiskevarer — og Helligdagsfiske høre til de hyppigst begaaede Forseelser.

Sommer- og Høstfisket efter Sei og Torsk m. m. har i Femaarsperioden i det Hele taget været ganske godt og har som tidligere været rigest for Hammerfest Fogderi. De opfiskede Kvanta have vistnok været adskilligt mindre end i de tidligere Aar. Naar Udbyttet, som nedenfor nærmere paapeges, desuagtet har været større end det i forrige Femaarsberetning opgivne aarlige Gjennemsnitsudbytte af 520,000 Kr., saa skyldes dette de høiere Priser, hvortil Produkterne væsentlig i Tuskhandelen med Russerne udbragtes.

At opgive det opfiskede Kvantum i Tal ser jeg mig ikke istand til. Fiskeriet drives langs den hele Kyst fra Loppen til Sydvaranger og inde i Fjordene, og det er derfor ikke muligt for Lensmændene, som føre Opsynet under dette Fiskeri, med nogenledes Nøiagtighed at kunne meddele Opgaver over hvad der er opfisket. En meget væsentlig Del af Fangsten borttuskes strax mod Mel hos de i Fiskeværene henliggende russiske Fartøier, der flyttes fra Vær til Vær. Over denne Del af Fangsten have derfor Lensmændene i de aarlig afgivne Indberetninger om Sommer- og Høstfisket indskrænket sig til at meddele Opgaver over det Antal Matter Mel (en Matte omkring 9 Voger), som Almuen har tiltusket sig, og Melet er derefter ansat i Penge efter dets Pris hos Distriktets Handelsmænd i Salg til Almuen mattevis paa den Tid, Tuskningen foregik. Med disse Bemærkninger, af hvilke det fremgaar, at Udbyttesopgaverne ikke kunne ansees for at være fuldt paalidelige, tillader jeg mig at meddele nedenstaaende Oversigt over Udbyttet af Sommer- og Høstfisket i Femaaret samt over Deltagelsen i dette Fiske og Mandslotternes Størrelse.

Oversigt over Udbyttet af Sommer- og Høstfisket i Finmarken i 1871—1875.

Aar.	Torsk, Sei, Kveite, Flyndre, Hyse, Stenbit m. m., raa og saltet, byttet til Russerne mod Rugmel.		Rotskjær.		Tørret Sei.		Andre Fiskevarer, udbragte til.	Lever.		Samlet Værdi.
	Antal Matter.	Anslaaet i Penge til.	Antal Voger.	Anslaaet i Penge til.	Antal Voger.	Anslaaet i Penge til.		Antal Tønder.	Udbragt til.	
		Kr.		Kr.		Kr.	Kr.		Kr.	Kr.
1871	11,300	313,000	4,600	22,000	34,900	65,000	24,000	11,800	256,000	680,000
1872	13,420	326,000	10,800	47,000	45,800	97,000	52,000	10,200	225,000	747,000
1873	15,440	377,000	10,100	46,000	22,300	64,000	240,000	11,200	236,000	963,000
1874	13,160	362,000	22,900	92,000	24,100	66,000	71,000	8,300	154,000	745,000
1875	13,450	372,000	10,400	41,000	7,900	23,000	79,000	6,400	101,000	616,000

Hertil kommer hvad der er fortæret under Fisket.

Oversigt over Deltagelsen i Sommmer- og Høstfisket i Finmarken i 1871—1875 og Mandslotternes Størrelse.

Aar.	Samlet Antal Fiskere.	Deraf drev Fiske i					Bruttoudbytte pr. Mand. Kr.
		Altens Fogderi.	Hammerfest Fogderi.	Tanens Fogderi.	Vardø Fogderi.	Varangers Fogderi.	
1871	7,030	430	4,240	570	490	1,300	96
1872	7,185	760	4,270	680	735	740	104
1873	7,374	810	4,380	670	764	750	130
1874	7,670	875	4,493	780	763	759	97
1875	7,820	730	5,030	890	640	530	78

Af de i Sommerfisket Deltagende hørte omkring Halvdelen — i 1874 og 1875 henholdsvis 3,680 og 4,090 Mand — hjemme udenfor Amtet. De fremmede Fiskere vare for den største Del fra Tromsø og Nordlands Amter og holdt væsentligst til i Hammerfest og Vardø Fogderier.

For de forskjellige Distrikter inden Amtet stiller Udbyttet af Sommer- og Høstfisket i Femaarsperiodens sidste 4 Aar sig saaledes, som efterfølgende Opgave viser, medens jeg ikke kan meddele den tilsvarende for 1871:

Distrikt.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Loppen-Øxfjord	15,000	19,000	16,000	16,000
Talvik	17,000	42,000	64,000	16,000
Alten	7,000	7,000	43,000	17,000
Hasvik	88,000	104,000	54,000	49,000
Bøle og Galten		37,000	31,000	30,000
Hammerfest-Kvalsund	129,000	120,000	50,000	44,000
Maasø	184,000	240,000	150,000	151,000
Kjelvik	95,000	127,000	105,000	93,000
Kistrand	25,000	24,000	26,000	20,000
Lebesby	14,000	17,000	25,000	23,000
Tanen	24,000	30,000	31,000	32,000
Næsseby	4,000	3,000	2,000	13,000
Vardø Herred	58,000	80,000	44,000	32,000
Vardø By	42,000	71,000	39,000	27,000
Nordvaranger	24,000	23,000	27,000	23,000
Vadsø	17,000	17,000	27,000	27,000
Sydvaranger	4,000	2,000	11,000	3,000

Gjennemsnitslotten pr. Mand opgives for de samme Distrikter saaledes:

Distrikt.	1871.		1872.		1873.		1874.		1875.	
	For Hjemfolket.	For Fremmede.	For Hjemfolket.	For Fremmede.	For Hjemfolket.	For Fremmede.	For Hjemfolket.	For Fremmede.	For Hjemfolket.	For Fremmede.
	Kr.		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Loppen-Øxfjord	72		60	„	80	„	60	„	60	80
Talvik	147		40	„	84	„	128	„	38	„
Alten	143		40	„	72	„	240	„	20	„
Hasvik	95		80	180	80	100	40	80	40	40
Galten og Bøle					172	120	100	72	80	28
Hammerfest-Kvalsund	74		92	92	104	72	48	40	40	24
Maasø	78		228	144	232	144	136	108	152	92
Kjelvik	112		80	120	96	120	140	96	120	80
Kistrand	96		112	„	100	„	104	„	88	„
Lebesby	82		50	„	64	40	78	68	88	68
Tanen	140		80	„	100	100	140	120	180	160
Næsseby	26		40	„	40	„	40	„	50	„
Vardø Herred	127		132	112	168	120	68	84	72	68
Vardø By			170	160	304	208	220	80	128	160
Nordvaranger	160		76	48	72	40	92	60	88	44
Vadsø			68	40	72	40	120	68	112	100
Sydvaranger	180		„	„	40	„	88	„	„	„

I Tuskhandelen med Russerne have Priserne været meget fluktuerende, idet de ere afhængige, foruden af Melpriserne i Archangel, af Konkurrencen i de forskjellige Vær samt af Fiskens Størrelse, hvilken har væsentlig Betydning i denne Handel, eftersom Russerne betale den større Fisk af alle Sorter forholdsvis høiere. Fiskepriserne have, som ovenfor antydet, været høiere end i forrige Femaarsperiode, thi, medens i denne 1 Vog Rugmel betaltes med 1—4 Voger Kveite, $2^1/_2$—5 Voger Torsk og 4—40 Voger Sei, Alt i raa Tilstand, har i sidste Femaarsperiode alene været betalt 1—$2^1/_2$ Voger Kveite, $1^1/_2$—4 (et enkelt Aar 5) Voger Torsk og 3—12 (et enkelt Aar 24) Voger Sei.

Priserne paa Rotskjær, tørret Sei pr. Vog og pr. Tønde Lever have stillet sig saaledes:

	pr. Vog Rotskjær:	pr. Vog tørret Sei:	pr. Td. Lever:
i 1871	Kr. 4,80	Kr. 1,60—2,80	Kr. 20—24
- 1872	„ 4,00—4,80	„ 1,60—3,20	„ 20—24
- 1873	„ 4,80	„ 1,60—3,60	„ 20—24
- 1874	„ 3,60—4,80	„ 2,00—3,20	„ 16—22
- 1875	„ 3,20—5,60	„ 2,00—3,20	„ 12—18,40

Seifisket har i Femaarsperioden, saaledes som tidligere, faldt rigest paa Grundene udenfor Sørø, i Maasø Herred, ved Repvaag og Tamsø i Porsangerfjorden, ved Kiberg og Havningberg samt ved Vadsø. Derimod har det været ujævnt ved Refsholmen, Gjæsvær, Kvalsund og Ripperfjord.

Saaledes som den ovenfor indtagne Opgave over Udbyttet udviser, ere Maasø og Kjelvik Herreder de Distrikter inden Amtet, hvor Sommer- og Høstfisket i det Hele falder mest aarvist og hvor Mandslotten i det Hele taget er størst.

I Driftsmaaden er ingen Forandring foregaaet uden forsaavidt at Brugen af Synkenot under Seifisket er tiltaget.

For Amtsformandskabet i 1871 fremkom Forslag om Forsamlingens Medvirkning til Udfærdigelsen af et Forbud mod Brugen af Seigarn førend den første Halvdel af September, idet Vedkommende antog, at Brugen af nævnte Redskab, medens Nætterne vare lyse, medførte skadelige Virkninger for Fisket. Forslaget, der havde fundet Tilslutning hos endel af Amtsdistriktets Kommunebestyrelser, vandt dog ikke Pluralitet for sig inden Amtsformandskabet.

Klagerne over en hensynsløs Fangst af Seiyngel til Agn ere ikke forstummede, og mange ældre Fiskere paastaa, at de Seimasser, som nu støde til Kysten, ere adskilligt tyndere, end for endel Aar tilbage var Tilfældet, og at Seimængdens Formindskelse er bevirket ved den uvorne Fangst af Smaasei.

Ved Lov af 3die Juni 1874 er den saakaldte Makketid, i hvilken det er Russerne tilladt at tilhandle sig raa og saltet Fisk direkte af den fiskende Almue, udvidet saaledes, at den nu omfatter Tidsrummet fra 15de Juni til 30te September, medens saadan Handel tidligere kun var tilladt i Tiden fra 1ste Juli til 15de August.

Derimod hvile fremdeles de samme hemmende Baand som tidligere paa Indførsel af Fiskevarer til Rusland i norske Fartøier.

I de sidste Aar har man paa Shetlandsøerne fundet et nyt Marked for saltet Sei, Torsk og Lange.

Skjønt Sommer- og Høstfisket ikke paa langt nær ansees at være en saa farefuld Bedrift som Vinter- og Vaarfisket, kræver det dog aarligaars endel Menneskeliv. I 1873 omkom saaledes 9, i 1874 6 og i 1875 14.

Det daglige Saltvandsfiske giver selvfølgelig i et Distrikt, der er saa fiskerigt som Finmarken, et væsentligt og uundværligt Bidrag til Befolkningens Underholdning, men jeg ser mig ikke istand til at angive dets Udbytte i Penge.

Storsild er ikke fanget i Amtsdistriktet i Femaaret og Fangsten af Fedsild har ogsaa været ubetydelig. I 1873 fangedes nogle Tusinde Tønder i Sydvaranger; den største Del af Fangsten anvendtes til Husbrug og Agn. I Altenfjord, tildels ogsaa i Tanafjord, har i de sidste Vintre været opfisket nogle mindre Kvanta, men kun ubetydeligt er kommet i Handelen og Udbyttet er isaafald medregnet under Udbyttet af Sommer- og Høstfisket for vedkommende Distrikt. For 1874 er den samlede Fangst anslaaet til 1,420 Tdr. og Udbringendet til Kr. 2,500 og for 1875 til 2,150 Tdr. og Udbringendet til ca. 10,000 Kroner. At slutte fra Sildforekomsten i Høsten 1876, tør det haabes, at Sildefisket herefter vil blive af større Betydning for Distriktet, og man har derfor ogsaa i enkelte Egne skaffet sig nogen Forsyning af de fornødne Fangstredskaber.

Haakjærringfisket med aabne Baade er i Femaaret betydeligt aftaget. Det drives nu mest med Dæksfartøier, der for den største Del udexpederes fra Byerne. For Oversigtens Skyld antages Bedriftens Omfang og Udbytte saavel for Landdistriktet som Byerne at have sin rette Plads her, idet jeg skal tillade mig at henlede Opmærksomheden paa, at Byernes Deltagelse i Vinter- og Vaar- samt Sommer- og Høstfisket er medtaget i den ovenfor givne Fremstilling af denne Bedrift og dens Udbytte m. V.

Haakjærringfisket med Baade har været drevet i Maanederne Februar—Mai ca. 1 à 2 Mile udenfor Vardø, Kiberg og Havningberg, i Februar og Marts udenfor Finkongkjulen i Tanafjorden og i November og December paa Strækningen mellem Sværholt og Lebesby. Et enkelt Aar har ogsaa noget Fiske foregaaet i Altenfjorden. Redskabet har paa de fleste Steder været Dybsagn, ved Finkongkjulen mest Gangvad.

Fangsten med Fartøier drives fra Vestfinmarken i Maanederne Juni—August mellem Norge og Spitsbergen, fra Østfinmarken 20—50 Mile i Nord af den norske Kyst mellem Nordkap og Vardø og undtagelsesvis udenfor Fiskerøen. Redskabet har som tidligere været et svært Dybsagn, der hales ved Hjælp af et Spil.

Af Haakjærringen har man, som tidligere, kun tilgodegjort sig Leveren, idet en større Fabrik, som af et tydsk Interessentskab opførtes i Nærheden af Hammerfest med det Formaal at tilvirke Guano blandt Andet af Haakjærringkroppe, ikke fuldførtes.

Med Hensyn til Haakjærringsfiskets Omfang og Udbytte henvises til nedenstaaende Oversigt:

Hvor Baadene hjemmehørende.	1871.				1872.			
	Antal Baade.	Hvormange Mand.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.	Antal Baade.	Hvormange Mand.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.
				Kr.				Kr.
Vardø By	19	76	260	6,900	16	64	165	4,300
Vardø Herred	3	12	23	600	8	32	50	1,200
Talviks do.	„	„	„	„	5	20	5	150
Loppen-Øxfjords Herred . .	„	„	„	„	5	18	20	450
Lebesby do. . .	„	„	„	„	3	12	12	280
Tanens do. . .	„	„	„	„	19	74	205	4,300
Tilsammen	22	88	283	7,500	56	220	457	10,680

Hvor Fartøiet hjemmehørende.	1871.					1872.				
	Antal.	Drægtighed.	Besætning.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.	Antal.	Drægtighed.	Besætning.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.
					Kr.					Kr.
Altens Herred	2	20	8	490	11,800	3	31½	25	530	12,700
Tanens do.	1	8	5	170	4,100	1	9	5	45	1,000
Lebesby do.	1	6	5	96	2,300	1	6	5	115	2,800
Hammerfest By	28	359	173	4,095	97,000	28	368½	170	3,747	90,000
Vardø By	13	78	62	1,089	29,000	14	98½	62	861	24,000
Vadsø By	5	64	24	612	16,000	8	88½	38	625	15,000
Tilsammen	50	535	277	6,552	160,200	55	602	305	5,923	145,500

Det sees af Ovenstaaende, at denne Bedrift er i betydeligt Aftagende, hvortil Grunden formentlig væsentlig er at søge i de nedadgaaende Priser paa Tran.

Af Baadenes Udbytte tilfalder i Almindelighed Eieren af Baad og Redskaber ¼ Del og Mandskabslotten og Baadeierlotten har

i 1871	udgjort	i Gjennemsnit	56 Kr.	og	116 Kr.
- 1872	—	—	32 -	-	64 -
- 1873	—	—	80 -	-	88 -
- 1874	—	—	74 -	-	98 -
- 1875	—	—	82 -	-	108 -

Fartøiernes Udbytte fordeltes saaledes, at i Hammerfest og Alten tilfaldt ⅔ Parter Rederiet, der bestaar Provianten, ⅓ Part Besætningen; i Vardø og Vadsø deltes Udbyttet lige mellem Rederiet og Mandskabet, der holdt sig selv med Proviant.

Mandskabslotten har saaledes for Hammerfest og Alten paa den ene Side og for Vardø og Vadsø i Gjennemsnit udgjort:

i 1871	henholdsvis	176 Kr.	og	180 Kr.
- 1872	—	144 -	-	180 -
- 1873	—	160 -	-	208 -
- 1874	—	158 -	-	198 -
- 1875	—	138 -	-	153 -

Fartøiernes Bruttoudbytte pr. Kommercelæst har for Ham-

Omfanget og Udbyttet af Expeditionerne til Fangst af Hvalros og

Hvor Fartøiet hjemmehørende.	1871.				1872.			
	Antal.	Drægtighed i K.-L.	Besætningens Størrelse.	Fangstens Værdi efter Mandskabets Afklarering.	Antal.	Drægtighed i K.-L.	Besætningens Størrelse.	Fangstens Værdi efter Mandskabets Afklarering.
				Kr.				Kr.
Hammerfest	24	428	278	96,500	22	367½	227	109,000
Vardø	1	21½	9	2,200	1	21½	10	500
Vadsø	„	„	„	„	1	18	10	5,000
Alten	1	14½	10	„	„	„	„	„
Tilsammen	26	464	297	98,700	24	407	247	114,500

1873.				1874.				1875.			
Antal Baade.	Hvor-mange Mand.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.	Antal Baade.	Hvor-mange Mand.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.	Antal Baade.	Hvor-mange Mand.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.
			Kr.				Kr.				Kr.
14	55	177	4,600	13	52	162	3,900	13	52	220	5,000
14	32	78	2,000	8	32	117	2,800	5	20	104	2,500
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	2	8	16	240	1	4	10	160
10	40	300	6,600	14	56	350	7,600	13	50	320	6,400
38	127	555	13,200	37	148	645	14,540	32	126	654	14,060

1873.					1874.					1875.				
Antal.	Dræg-tighed.	Besæt-ning.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.	Antal.	Dræg-tighed.	Besæt-ning.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.	Antal.	Dræg-tighed.	Besæt-ning.	Fangst, Tdr. Lever.	Værdi.
				Kr.					Kr.					Kr.
2	20	12	349	8,500	2	19½	11	230	5,500	1	11½	6	155	3,100
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
27	368	165	3,816	92,000	21	307½	129	2,958	71,000	12	161	72	1,599	32,000
12	78	50	958	24,000	13	90½	55	1,012	24,300	10	67½	42	680	14,000
8	91	35	685	17,000	6	64½	26	501	11,400	4	39½	18	341	6,700
49	557	262	5,808	141,500	42	482	221	4,701	112,200	27	279½	138	2,775	55,800

merfest og Alten paa den ene Side og for Vardø og Vadsø paa den anden Side udgjort:

i 1871	henholdsvis	192	Kr. og	244	Kr.
- 1872	—	160	- -	114	-
- 1873	—	172	- -	120	-
- 1874	—	158	- -	116	-
- 1875	—	136	- -	96	-

Til Sysselsættelse af endel af de ved det indskrænkede Bankfiske ledigblevne Mandskaber blev i 1875 4 Fartøier med en Besætning af tilsammen 23 Mand fra Hammerfest udrustede til Torskefiskeri under Spitsbergen, og samtlige Expeditioner gave i Forhold til den anvendte korte Tid et ganske godt Udbytte. Fangstens samlede Værdi udgjorde 11,500 Kroner. Den hjembragte Fisk omsattes i Handelen med Russerne.

Fangsten af Hvalros, Kobbe og Hval behandles gjerne i Forbindelse med Fiskerierne, og, skjønt den saagodtsom udelukkende for dette Amts Vedkommende er Bybedrift, finder jeg det dog hensigtsmæssigst at omhandle den under nærværende Afsnit.

Kobbe m. M. under Spitsbergen og Novaja Semlja var følgende:

1873.				1874.				1875.			
Antal.	Dræg-tighed i K.-L.	Besæt-ningens Størrelse.	Fangstens Værdi efter Mandska-bets Afkla-rering.	Antal.	Dræg-tighed i K.-L.	Besæt-ningens Størrelse.	Fangstens Værdi efter Mandska-bets Afkla-rering.	Antal.	Dræg-tighed i K.-L.	Besæt-ningens Størrelse.	Fangstens Værdi efter Mandska-bets Afkla-rering.
			Kr.				Kr.				Kr.
20	337	210	98,600	18	305	189	137,000	20	336	202	126,000
"	"	"	"	"	"	"	"	1	6½	4	1,200
1	18½	9	1,200	2	33	17	11,800	3	63	25	12,500
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
21	355½	219	99,800	20	338	206	148,800	24	405½	231	139,700

Fangsten bestod i:

Aar.	Spæk.	Saltet Spæk.	Kobbe-huder.	Kob-ber.	Hvalros-huder.	Hvalros-tænder.	Hvalros.	Hvidfisk-skind.	Hvid-fiske.	Isbjørn-huder.	Levende Is-bjørne.	Rensdyr-kroppe.	Renkjød.	Ren-skind.	Uren-set Dun.
	Tdr.	Vgr.	℔	Stkr.	℔	℔	Stkr.	℔	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Stkr.	℔	Stkr.	℔
1873	1,870	187	96,400	„	62,618	634	„	626	„	33	3	81	2,697	88	731
1874	3,248	396	144,696	„	114,112	1,161	„	3,754	„	67	1	8	309 Vgr.	196	715
1875	„	„	„	6,648	„	„	825	„	12	57	4	144	„	„	648

Fangsten fordeles i Regelen saaledes, at de $^2/_3$ Parter tilfalde Rederierne for Fartøi, Udrustning og Proviant, $^1/_3$ Part Besætningen, hvoraf Skipperen faar 2 Mands Lot. Skipperne ere derhos i Regelen tilstaaede fast Maanedshyre, som udredes af Rederiets Part. Harpunererne faa i Almindelighed ogsaa 2 Mandsparter.

Den gjennemsnitlige Mandslot udgjorde

	for Hammerfest	for Vadsø
i 1871	120 Kr.	
- 1872	140 „	
- 1873	140 „	
- 1874	220 Kr.	208 Kr.
- 1875	160 „	148 „

hvortil kommer fri Kost ombord i 4 à 5 Maaneder.

Rederiernes Bruttoudbytte pr. Kommercelæst udgjorde

	for Hammerfest	for Vadsø
i 1871	148 Kr.	
- 1872	168 „	
- 1873	168 „	
- 1874	300 Kr.	238 Kr.
- 1875	250 „	132 „

Fangsten dreves af de fra Hammerfest udrustede Fartøier langs den østre Kyst af Hvidehavet, ved Novaja Semlja og Spitsbergen, af de fra Vadsø udexpederede alene paa de to førstnævnte Steder.

Af Fartøierne forliste i 1871 2, hvoraf det fra Alten udexpederede, i 1872 2 og i 1873 3; i 1874 og 1875 forulykkede intet Fartøi.

Hvalfangst er i Femaaret kun dreven af Svend Foyn i Varangerfjorden. I hvert af Aarene 1873, 1874 og 1875 er dog et Par Hval fangede eller fundne ilanddrevne af Andre. Antallet af de af Svend Foyn fangede Hval udgjorde

i 1871	20 Stykker
- 1872	40 —
- 1873	36 —
- 1874	51 —
- 1875	37 —

Værdien af de fangede Hval er anslaaet

i 1871 til	40,000 Kr.
- 1872 -	80,000 „
- 1873 -	75,200 „
i 1874 -	103,400 Kr.
- 1875 -	75,000 „

Af nogen særdeles Betydning for Distriktet har den af Svend Foyn drevne Virksomhed hidtil ikke været, naar undtages, at Vadsø Kommune i ham har havt en god Skatteborger. Saalænge Bedriften forestaaes af en Udenbygdsboende, der fra sit Hjemsted medbringer hele den Arbeidsstok, som er anbragt i Virksomheden, og alle de Gjenstande, som under Bedriften og af samtlige dermed sysselsatte Personer bruges, kan Forholdet heller ikke være anderledes end som ommeldt.

Blandt Almuen var for nogle Aar siden den Mening meget udbredt, at Varangerfjordfiskets Tilbagegang var foranlediget ved den af Svend Foyn øvede Fangst. Dette foranledigede, at Professor G. O. Sars blev anmodet om at anstille Undersøgelser angaaende den Indflydelse, Hvalfangstbedriften kunde antages at øve paa Loddefisket i Varangerfjorden. I Sommeren 1874 tilbragte han ca. 3 Uger i Vadsø i ommeldte Anledning og afgav under 8de Oktober næstefter en Indberetning til Departementet for det Indre, af hvilken jeg tillader mig at hidsætte Følgende:

„Jeg havde i Vadsø rigelig Anledning til at sætte mig ind i Foyns Hvalfangst, som netop da dreves med et ganske usædvanligt Held. Saagodtsom hver eneste Dag kunde jeg undersøge de af ham netop indfangede Hvale, ligesom jeg ogsaa et Par Gange fik paa ganske nært Hold se, hvorledes Fangsten foregik i sine Detailler. Det Resultat, jeg herved er kommen til med Hensyn til den Indvirkning, denne Fangst kan have paa Fiskerierne, svarer ganske til, hvad jeg allerede tidligere har havt den Ære at udtale for Departementet. Min bestemte Opfatning er nu som da, at der heri ingensomhelst overhængende Fare er at befrygte for Loddefiskeriet. Jeg har allerede tidligere for Departementet nærmere udviklet mine Grunde for denne Antagelse, og jeg kan nu, efter personlig at have undersøgt Sagen, hertil føie et Faktum, der end tydeligere viser det Ubegrundede i de Klager, som ere fremførte mod Foyns Bedrift. Den Hvalart, som Foyn saagodtsom udelukkende fanger, den saakaldte Blaahval (Balænoptera Sibbaldii), har nemlig efter al Rimelighed intetsomhelst at bestille med Lodden. Dens Føde bestaar, efter gjentagne af mig anstillede Undersøgelser af Mavens Indhold, næsten udelukkende af en liden gjennemsigtig Ræke (Thysanopoda inermis) eller, som den heroppe kaldes, „Kril“. Skjønt der i Varangerfjorden den Tid, jeg opholdt mig her, slet ikke

manglede paa Sild af forskjellig Størrelse, har jeg dog aldrig fundet Spor af Sild i Blaahvalens Mave, og Foyn har selv forsikret mig, at han heller ikke nogensinde har kunnet opdage Spor af hverken Sild eller Lodde hos den. Den Hval, som i størst Mængde indfinder sig under Loddefisket, er en helt anden Art, nemlig en mindre Finhval (rimeligvis Balænoptera laticeps), en Hval, som Foyn slet ikke bryder sig om af den Grund, at den hverken er saa stor eller fed som Blaahvalen. Foruden denne Finhval, viser sig ogsaa under Loddefisket, efter de Oplysninger, jeg har kunnet indhente, 2 andre Hvalarter, nemlig Rørhvalen (Balænoptera musculus) og den langhaandede Hval (Megaptera boops), begge dog i langt mindre Antal end Finhvalen. Alle disse 3 Hvalarter synes ved Loddefiskets Slut at forlade Kysten og følge Lodden tilhavs igjen, hvorimod Blaahvalen først efter Loddefisket begynder at indfinde sig i nogen Mængde under Kysten for at fraadse i de umaadelige Masser af „Kril", som af Strømmen paa denne Tid bliver sat op under Land, navnlig i Varangerfjorden. Selv de, der endnu fremdeles holde paa den gamle Forestilling, at det er Hvalen, der jager Lodden ind mod Kysten, ville saaledes ikke kunne have nogensomhelst rimelig Grund til Urolighed, da Foyns Hvalfangst ikke gjælder Loddehvalen, men hovedsagelig en fra denne forskjellig Art, der først paa en senere Tid af Aaret besøger vor Kyst."

Med denne Indberetning er Almuen i vedkommende Distrikt gjort bekjendt, og det tør antages, at Manges tidligere Anskuelse om Hvalfangstens skadelige Indflydelse paa Loddefisket ved samme er blevet modificeret. Det er mig dog bekjendt, at en hel Del af Almuen fremdeles har den Tro, at det væsentlig er Hvalerne, der drive Lodden ind til Kysten, at denne Hvalernes Virksomhed forstyrres ved Foyns Bedrift og at den Omstændighed, at Søen ved Fiskenes Afspækning og Sønderlemmelse bliver opfyldt med Blod og fedtagtige Substantser, er til Skade for Loddens Gydning. Ved Etablissementet i Vadsø tilgodegjøres imidlertid ikke blot Spækket, men ogsaa Benene af Hvalerne, og Strømsætningen i Varangerfjorden er meget stærk, saa at Søen holdes frisk. Det er ogsaa at mærke, at de faa Gange, Lodde i de sidste Aar har vist sig paa Vadsø Havn, har den staaet ganske i Nærheden af Foyns Etablissement.

Det samlede i Handelen komne Udbytte af dette Amts Havfiskerier og af dets Bedrift i Polaregnene har efter Produktets Udbringende paa første Haand udgjort:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Af Vinter- og Vaarfisket	3,492,000	2,356,000	3,544,000	3,440,000	3,340,000
- Sommer- og Høstfisket	680,000	747,000	963,000	745,000	616,000
- Haakjærringfisket	169,000	156,000	155,000	127,000	70,000
- Fangsten i Polaregnene	99,000	115,000	99,800	149,000	151,000
- Hvalfangsten	40,000	80,000	75,200	103,000	75,000
Tilsammen	4,480,000	3,454,000	4,837,000	4,564,000	4,252,000

Finmarkens Indvaanere deltage ikke i de inden andre Amter foregaaende aarvisse Fiskerier. For Almuen i Østfinmarken, hvor Loddefisket i Regelen ikke begynder, førend Lofotfisket er endt, vil der nu, efterat Dampskibsfart mellem Hammerfest og Vadsø er aabnet i Vintermaanederne, være god Adgang til at deltage i dette Fiske.

Ferskvandsfiskeriet er i Femaaret gaaet meget tilbage, hvad de opfiskede Kvanta angaar. Dette er især deleshed Tilfældet for Altenelvs Vedkommende. Denne Elv er fremdeles bortforpagtet til Hertugen af Roxburgh, og Forpagtningsafgiften har for 1871 og 1872 udgjort omtrent 5,200 Kr., for 1873 og 1874 5,600 Kr., medens den for 1875 og følgende 2 Aar er gaaet ned til 4,000 Kr. aarlig. Angaaende Retten til Fiskeri i bemeldte Elv verserer for Tiden Proces mellem det saakaldte „Alten-Elvens gamle Interessentskab" og Amtmanden, med Hensyn til hvilken jeg skal tillade mig at meddele Følgende: Fiskeriet i Altens Elv, som er en af de i den Kongelige Resolution af 27de Mai 1775 § 6 nævnte store Elve, skulde ifølge dette Lovsted fremdeles forblive til „saadan almindelig Brug" som før. Hvem der før har brugt dette Fiskeri, sees af Plakat af 13de Mai 1761, udstedt af Amtmand Hammer i Henhold til Bemyndigelse, ham meddelt i Rentekammerskrivelse af 13de December 1760. Plakatens Hovedbestemmelse var, at Laxefisket i Elven ikke skulde drives af Alle iflæng, men af et vist Antal efter Tour, saaledes at der skiftedes hvert 3die Aar efter Opnævnelse af Amtmanden ved det saakaldte Elvething, som afholdtes aarlig. Efterat dette System var overholdt til omkring Aaret 1830, har siden, medens Amtmanden boede paa Tromsø og Elvethinget i Alten administreredes paa hans Vegne af Fogden, den Praxis indsneget sig, at man ikke har udnævnt nye Lodtagere eller „Elvefiskere" hvert 3die Aar, men at de samme Personer, skjønt hver Gang kun udnævnte for 1 Aar, dog ere blevne staaende omtrent paa Levetid og ved Indvotering alene have erstattet den Afgang, som har været en Følge af Dødsfald eller Bortflytning. Til samme Tid har man forøget Lodtagernes Antal fra 20, som er Bestemmelsen i Hammers Plakat, til 90 à 100. Dette paa denne Maade til-

blevne „Interessentskab“ har nu i den sidste Aarrække betragtet og taget sig til Rette som eneberettiget til Fiskeriet i Altenelv. Fogden har kun forrettet som dets Sekretær, medens Amtmanden indtil i 1872 ikke har blandet sig i Sagen. „Interessentskabets“ Ret er dog af den øvrige Almue gjentagende blevet angrebet, men paa Fundamenter, som ikke have vundet Domstolenes Medhold. Saaledes vandt „Interessentskabet“ i 1852 en Sag, hvori Modparten havde paastaaet sig fiskeberettiget som Eier af til Elven stødende Grund. I 1855 optraadte Altens Formandskab med Vindikationssøgsmaal for Altens Kommune, hvilken Sag endte ved Stiftsoverretsdom af 2den Mai 1859 og blev vundet af „Interessentskabet“, idet dette af Domstolene respekteredes som faktisk Besidder. Det udtaltes imidlertid i Præmisserne til nævnte Stiftoverretsdom, at den Hammerske Plakat fremdeles maatte ansees som gjældende Ret for Fiskeriet og at den af „Interessentskabet“ fremsatte Hævdspaastand ikke kunde anerkjendes. Da den i 1863 afsluttede Kontrakt med Hertugen af Roxburgh udløb i 1872 og det samtidigt forlød, at en Pluralitet af „Interessentskabet“ vilde vende tilbage til det gamle System at drive Fiskeriet selv, en Trafik, om hvis Skadelighed for Almuen man havde en mangeaarig Erfaring, besluttede Amtmanden at gribe ind, for om muligt paa engang at forhindre dette og tillige faa Spørgsmaalet om „Interessentskabets“ Ret eller Ikkeret afgjort ved Dom. Dette kunde formentlig kun ske ved at hævde den Amtmanden tilkommende Myndighed efter den Hammerske Anordning og gjennemføre dennes Bestemmelser saavidt, som Saadant efter de forandrede Forhold lod sig gjøre. Til den Ende blev ved et i Mai 1872 afholdt Elvething samtlige de gamle Lodtagere afskedigede, forsaavidt som de havde staaet i 3 Aar eller længere og Lodtagere for 1872—1874 blev opnævnt blandt de af Altens Sogns Skatteydere, som forhen havde været udelukkede fra „Interessentskabet“ eller fra Andel i Elvens Udbytte. Det ældre „Interessentskab“ lod derefter Amtmanden sagsøge til Udbetaling af Forpagtningsafgiften for 1872 og til Ansvar i Anledning af de af ham trufne Dispositioner over Elven. Ved den i 1876 i Sagen afsagte Underretsdom, der imidlertid nu er paaanket, blev Amtmanden frifundet for „Interessentskabets“ Tiltale. Det har selvfølgelig ikke været Amtmandens Tanke ved den gjorte Anvendelse af den Hammerske Anordning at ville søge denne lidet tidsmæssige Ordning opretholdt for en længere Fremtid. Hensigten har derimod kun været den, at bringe Sagen i den processuelle Stilling, at Spørgsmaalet om det saakaldte „Interessentskabs“ Ret kunde blive endelig afgjort, forat Sagen derefter i Tilfælde kunde paa hensigtsmæssig Maade blive ordnet ved Lov.

For Talvik, Loppen-Øxfjord, Hasvik, Hammerfest, Kvalsund, Maasø, Kjelvik, Lebesby, Vardø, Nordvaranger og Næsseby Herreder er Ferskvandsfiskeriet af liden eller ingen Betydning. I nogle Elve i Kvalsund har Aar om andet været opfisket omkring 20 Voger Lax og et lignende Kvantum opfiskes aarlig i Skolelven og Vestre Jacobselv i Nordvaranger.

I Kistrands 3 større Elve, sc.: Staburselv, Børselv og Laxelv, har aarlig i Gjennemsnit været fisket 20 à 30 Tdr. Lax og Søørret. De 2 førstnævnte Elve ere ubetydelige og have aldrig været videre fiskerige. Staburselv blev desuden for 3 Aar siden saa grund i Mundingen, at ingen større Fisk kan komme op, men derimod var Fisket i Laxelv tidligere godt. Ifølge Overenskomst mellem de Fiskeberettigede, indgaaet for 10 Aar siden, blev Fisket indtil 1875 drevet om Vaaren eller i høi Vandstand til ultimo Juni eller medio Juli med Garn og senere med Overstængsel, hvorhos Drivgarn og Garn nedenfor Stængslet var forbudt. Denne Methode ophørte imidlertid i 1876 paa Foranledning af Fiskeri-Inspektøren, hvorefter Drivgarn atter optoges som Redskaber, men efter de fra Opsynsmanden modtagne Indberetninger har den forandrede Driftsmaade vist sig at have havt mindre end gode Følger for Fiskemængden i Elven.

For Tanens Herred er Udbyttet af Laxefisket i Tanaelv anslaaet til 60 Tdr. aarlig og for Polmaks Sogn til 400 Voger. Det opfiskede Kvantum er opgivet til en samlet Værdi af henved 7,700 Kr. Paa Lidet nær er den hele Fangst forbrugt af Fiskerne selv. Ved Plakat af 4de Mai 1872 blev i Henhold til § 1 i Lov om Fiskeriet i Vasdrag, der danne Grændse mod Naborige, af 29de April 1871 fastsat Regler for Fiskeriet i Tanavasdraget. De Overstængsler, som forhen hvert Aar anbragtes i Karasjok og Jetsjok, det første ca. $^1/_2$ Mil, det andet nogle faa Hundrede Alen ovenfor de nævnte Elves Sammenløb, bleve ved nævnte Regler afskaffede. Senere er Laxefiskeriet i Karasjok og Jetsjok saagodtsom aldeles mislykket, uagtet der samtidigt har været gjort ganske god Fangst i Hovedvasdraget. De Forsøg, som enkeltvis have været anstillede med de saakaldte Bistængsler, have ikke vist sig heldige, og Fiskeri-Inspektøren har paa Anledning erklæret, at den Del af Karasjokdalførets Vasdrag, der ligger i nogenlunde Nærhed af den beboede Bygd, er lidet skikket for Fiskeri paa anden Maade end ved Hjælp af Overstængsel. I Betragtning heraf og af Hensyn til Laxens særdeles store Betydning som Fødemiddel for saa afsidesliggende Bygdelag som Tanadalføret og særlig Karasjoks Herred, har Inspektøren udtalt sig for, at det igjen skal tillades Karasjoks Indbyggere at anbringe Overstængsel for et Tidsrum af 14 Dage under Opgangstiden, medens Stængslerne tidligere vare i Virksomhed i 4—5 Uger. Denne Forandring i Plakaten af 4de Mai 1872 er ogsaa anbefalet af Amtsformandskabet og Sagen er nu forelagt det Kongelige Departement for det Indre. Til Opsyn med Laxefiskeriet i Tanaelven er af Statskassen bevilget 200 Kroner aarlig, hvilke ere tillagte den i Polmak boende Overopsynsmand som Lønsbidrag, medens hans Aflønning forøvrigt og hans Reiseudgifter udredes af Brændevinsafgiftskassen. Overopsynsmanden har at føre Kontrol med Strækningen fra Segelnæs til Polmak, derunder

indbefattet den Del af Valjok, hvori Lax gaar op. Paa de øvrige Strækninger af Elven føres Opsynet dels ved særskilt antagne Opsynsmænd, dels af vedkommende Lensmænd. Skyds- og Diætgodtgjørelse til Lensmændene udredes af Statskassen, medens de øvrige Udgifter, derunder indbefattet et mindre Honorar til Lensmændene, bestrides af det i Henhold til Bestemmelsen i Plakat af 4de Mai 1872 § 11 oprettede Fond, der hidtil ogsaa har faaet et Tilskud af Brændevinsafgiftskassen og af Tanens, Næsseby og Karasjoks Herredskommuner. I 1875 havde 6 Sportsmænd erhvervet Ret til mod en Afgift af 60 Kroner at drive Stangfiske efter Lax og Søørret.

I Sydvaranger er ogsaa Laxefisket aftaget — efter Lensmandens Formening — fordi altfor Mange befatte sig med Bedriften. Neidenelv, der tidligere har givet en aarlig Fangst af 150—180 Voger, har i Femaaret kun givet 100 Voger aarlig. De bedste Fiskepladse i Pasvikelv ligge paa den korte Strækning af Elven, hvor begge Bredder tilhøre Rusland. Laxefisket her har som tidligere været bortforpagtet til engelske Sportsmænd.

I Kautokeino Herred, der har en Mængde af fiskerige Indsøer og Elve, er Ferskvandsfiskeriet af Vigtighed for de Fastboende, der alle uden Undtagelse befatte sig dermed i Juni og Juli. Ogsaa enkelte Fjeldfinner deltage i Fisket. De hyppigst benyttede Redskaber ere Nøter, hvoraf efter Lensmandens Opgave haves ca. 40 i Sognet. Adskillige fiske ogsaa med Garn i Gangstiden (August) og om Vinteren paa Isen. Den sædvanligste Fisk er Sik, desuden ogsaa Rør, Ørret, Gjedde, Abor og Lake. Udbyttet antages gjennemsnitlig at have udgjort ca. 45 Tønder til en Værdi af 36 Kroner pr. Tønde.

Grændsen for Laxens Opgang i Altenelv er Sautzofossen, omkring 5 Mil ovenfor Elvens Munding. Ved de i 1876 af Kanaldirektørens Assistent anstillede Undersøgelser er det bragt paa det Rene, at Elven ikke lader sig farbargjøre for Laxens Opgang forbi Sautzofossen og det noget ovenfor liggende Virdingoski.

V. Bergværksdrift.

Af Bergværker haves kun et, nemlig Altens Kobberværk i Kaafjord i Altens Herred med underliggende Reipas og Kvænangens Gruber — de sidstnævnte beliggende i Tromsø Amt.

Fra Værkets Bestyrer er jeg velvilligen tilstillet nedenstaaende Oversigt over Værkets Virksomhed og Udbytte i Femaaret:

Aar.	Antal Arbeidere ved Gruben og Hytten.	Driftsudgifter ved Gruben og Hytten.		Samlet Beløb.	Produktion.	
		Til Materialier.	Til Lønninger.		Tons af Malm.	Tons af Kobber.
		Kr.	Kr.	Kr.		
1871—1872	150	78,878	115,440	194,318	2,456.967	119.428
1872—1873	160	109,463	121,646	231,109	2,467.602	123.818
1873—1874	140	39,989	109,692	149,681	1,540.548	98.220
1874—1875	160	121,575	109,124	230,699	1,696.777	102.205
1875—1876	165	92,752	140,260	233,012	2,313.600	136.771

samtlige Aar regnede fra 1ste April til 31te Marts det paafølgende.

I 1873—1874 foregik ingen Smeltning. Iøvrigt har, naar Smeltehytten har været i Gang, 30 Mand været beskjæftigede ved denne.

Foruden ovenanførte Antal Arbeidere have derhos endel Kvinder og Børn været sysselsatte ved Værket, navnlig med Vaskning og Scheidning af Malm.

Prisen paa Kobber har dreiet sig mellem 1,440 og 1,980 Kr. pr. Ton og Grubedriften har saaledes i Femaaret stadig givet Tab, der dog for nogen Del tør antages dækket ved Værkets ikke ubetydelige Handelsvirksomhed.

Ved Kalkbrænderiet i Kaafjord har i Femaaret 4 Mand været beskjæftiget i 2 Somre og Produktionen af Kalk for denne Tid er opgivet at udgjøre ca. 2,000 Tønder.

I Lebesby Herred optoges i 1873 et Skiferbrud, beliggende i Frierfjord, ca. 1 Mil i Syd for Lebesby Kirkested. Produktionen i 1875 var ca. 15,000 Stkr. Tagstenheller af ganske fortrinlig Slags.

De siden 1859 i Altens Herred drevne Skiferstensbrud have i 1875 givet 5 à 6,000 Stkr. Sten til Tagtækning.

Den af Bergmester Dahll i 1866 og følgende Aar paaviste Guldforekomst i flere af Amtets Elve foranledigede en i Vadsø bosat Kjøbmand til at bekoste en Expedition til Guldsøgning i enkelte Strøg af Tanavasdraget. Undersøgelserne fortsattes i flere Somre, men ere nu indstillede. Det udvundne Guld dækkede ikke mere end en ubetydelig Brøkdel af Vedkommendes Udgifter.

VI. Fabrik- og Haandværksdrift.

Af Fabrikker eller Anlæg, som dermed maa sættes i Klasse, findes i Landdistriktet foruden Smeltehytten ved Altens Kobberværk og Kalkbrænderiet sammesteds, hvilke ere omhandlede under foregaaende Afsnit, alene 3 Fiske-

guanofabrikker, hvoraf 2 i Nordvaranger og 1 i Tanens Herred, samt endel Brænderier og Dampkogerier til Tilvirkning af Tran.

Af Guanofabrikkerne i Nordvaranger ligger den ene ved Thomaselv, den anden ved Præstelv, begge ganske i Nærheden af Vadsø By.

Den første, som anlagdes i 1872, drives ved Vandkraft, anslaaet til 15 Hestekræfter. Foruden Bestyrer og en Kontormand, beskjæftiger den 2 Opsynsmænd og 26 faste Arbeidere, hvoraf 10 Fruentimmer og 3 Drenge under 15 Aar. I 1875 var Fabrikken i Drift i 14 Uger. Den arbeider med 6 Møllestene, 2 Knusemaskiner, 3 Tørreovne og 1 Dampapparat. Produktionen var i 1875 2,714 Sække à 200 ℔ Netto.

Den anden Fabrik, som anlagdes i 1873, drives ligeledes med Vandkraft, anslaaet til 30 Hestekræfter. I de 17 Uger (fra Juli til November), i hvilke den i 1875 var i Drift, beskjæftigede den, foruden Bestyrer, 2 Opsynsmænd og 20 faste Arbeidere samt 3 Dagarbeidere. Af de faste Arbeidere vare 6 Fruentimmer og 4 Drenge under 15 Aar. Bestyreren og Opsynsmændene vare beskjæftigede Aaret rundt. Fabrikken driver 2 Møllestene og 2 Staalkværne. Raastoffet er Fiskehoveder. Som Brændsel til sammes Tørring anvendes alene Stenkul.

Guanofabrikken i Tanen anlagdes i 1875. Den drives ogsaa ved Vandkraft og har 1 Bestyrer, 1 Kontormand, 2 Opsynsmænd samt 18 Arbeidere, hvoraf 16 voxne Mandfolk, 1 Fruentimmer og 1 Dreng under 15 Aar. Anlægget var i 1875 i Drift i 12 Uger. Vandkraften, der anslaaes til 20 Hestekræfter, driver 1 Vandhjul, 2 Knusemaskiner, 4 Sigteindretninger, 4 Par Møllestene m. M. Den almindelige Driftstid vil fremtidigt blive fra April til December. Til Tørring af Raastoffet, sc.: Fiskehoveder og andet Fiskeaffald, anvendes Stenkul som Brændsel.

Antallet af Tranbrænderier i Landdistriktet udgjorde i 1875 36 og af Dampkogerier til Tilvirkning af Medicintran 16, hvoraf de fleste findes i Vardø og Tanens Herreder og eies for den største Del af Kjøbstadborgere i og udenfor Amtet. Efter de gjennem Lensmændene indkomne Opgaver over Arbeidsstyrken ved Brænderierne og Kogerierne skulle ikke mindre end 179 Mand i 1875 have været sysselsatte ved ommeldte Bedrift. For et enkelt Herred er vistnok i Opgaverne medtaget de ved Tilvirkningen af Klip-, Rund- og Russefisk samt ved Handelen paa de respektive Steder beskjæftigede Personer, og Arbeidsstyrken antages ikke at kunne sættes høiere end til 120 Mand.

Tranbrænderierne og Dampkogerierne ere gjennemsnitlig i Drift ca. 2 Maaneder om Aaret.

Intet af Amtsdistriktets Herreder er tilstrækkeligt forsynet med de nødvendige Haandværkere. I nogle siges dog Behovet i enkelte Brancher at være tilfredsstillet. Saaledes opgives Talvik og Nordvaranger at være tilstrækkelig forsynet med Skomagere og Skræddere, Hasvik, Karasjok og Nordvaranger med Tømmermænd, og Tanen, Karasjok og Hasvik tillige med Snedkere. Afsætning af Haandværksfrembringelser udenfor det enkelte Herred finder ikke Sted, men det meste Haandværksarbeide erhverves fra Byernes Haandværkere eller kjøbes hos Handelsmændene.

VII. Binæringer.

Antallet af Landhandlere var ved Femaarets Udgang 159, hvoraf 15 handlede med Hjemmel af Kongelige Bevillinger, de øvrige med Fogedbrev efter Lov af 22de Juni 1863. Ved Udgangen af 1870 var de Handlendes Antal 116. Maasø, Kjelvik, Lebesby, Tanen og Vardø Herreder, i hvilke Lodde- og Sommerfisket i Regelen falder rigest, tælle de fleste Handelsberettigede, idet Fiskeværenes Eiere, af hvilke forøvrigt en hel Del ere bosatte i Byerne i og udenfor Amtet, finde det nødvendigt for Bedriften at have uindskrænket Handelsret. En større Del af disse Handelsetablissementer er kun i Virksomhed den Del af Aaret, i hvilken Vaar- og Sommerfiskerierne ere paagaaende.

Den specielt for Finmarken gjældende Handelslovgivning er i Femaaret — saaledes som under et tidligere Afsnit berørt — undergaaet den Forandring, at den saakaldte Makketids-Handel efter Lov af 3die Juni 1874 nu er tilladt i Tidsrummet fra 15de Juni til 30te September, medens det tidligere kun i Tiden fra 1ste Juli til 15de August var tilladt russiske Fartøier fra Provindserne ved Hvidehavet og Nordishavet at tilhandle sig af Almuen Fisk i raa eller saltet Tilstand for Penge, Mel eller de øvrige i Loven opregnede Fornødenhedsvarer.

Af de egentlige Landhandlere er det kun faa, der forskrive sine Varer direkte fra Udlandet, men de allerfleste have sine Handelsforbindelser enten i Amtets Kjøbstæder eller i Landets sydligere Byer.

Heromhandlede Næringsvei antages i det Hele at virke under de samme Vilkaar og paa samme Maade, som Tilfældet var i foregaaende Femaar, og Landhandlernes Stilling som Mellemmænd mellem Almuen og Kjøbstæderne er formentlig ikke undergaaet nogen væsentlig Forandring.

Forbrugs-, Spare- eller Handelsforeninger findes ikke i Landdistriktet.

Antallet af de til Smaasalg og Udskjænkning af Brændevin Berettigede var ved Udgangen af 1875 10, nemlig i Altens Fogderi 2, i Hammerfest 2 og i Tanens 6, og af Berettigede til Udskjænkning og Smaasalg af Vin og Øl gaves ved samme Tid et Antal af 28. Flere af disse have Retten til Smaasalg af Vin i Medhold af deres ældre Handelsret. Om enkelte af Amtsdistriktets Herreder tør det nok kunne paastaaes, at de ikke fuldt ud have benyttet den Adgang, som Lov af 12te Juni 1869 giver dem til at indskrænke Antallet af de Udskjænkningsberettigede, og at der er taget et utilbørligt Hensyn til den Afgift, som Næringen bringer ind i Fattigkassen.

Markedshandelen antages at være omtrentlig af samme Omfang som i det nærmest foregaaende Femaar. Saaledes opgives den paa Markederne ved Bosekop i Marts og December 1875 stedfundne Omsætning at have havt en Værdi af omkring 120,000 Kr., hvoraf de af Handelsmændene udsolgte Varer til 50,000 Kr. og de af Fjeldalmuen afhændede Varer til 70,000 Kr.

Omsætningen paa Karlebottens og Bugøfjords Markeder, af hvilke det første afholdes i Slutningen af November eller Begyndelsen af December og det andet i Begyndelsen af Februar, anslaaes til henholdsvis 30,000 og 12,000 Kr. aarlig.

Fragtfart er for Amtsdistriktet kun en ubetydelig Binæring. Antallet af de i Landdistriktet hjemmehørende Fartøier af større Drægtighed end 3 Kommercelæster udgjorde ved Femaarets Udgang 13 med tilsammen $134^1/_2$ Læsters Drægtighed, hvoraf 1 Dampskib, anbragt i Fart paa Tanafjorden. De øvrige Smaafartøier ere væsentligst beskjæftigede i Fiskeribedriften og med Forsendelsen af Varer til og fra Handelsstederne.

Husfliden antages ikke i Femaaret at være gaaet synderlig fremad, men befinder sig som forhen paa et meget lavt Trin. For et enkelt Herred, nemlig Kjelvik, opgives Husflid ikke at existere. I Fjeldsognene, sc.: Kautokeino, Karasjok og Polmak, samt i Loppen-Øxfjord og Talvik virkes tilstrækkeligt af Klædningsstoffe, Husgeraad og Arbeidsredskaber og fra Fjeldsognene afsættes ogsaa af Pæske og Skalkomager endel udenfor Herredet. For Karasjoks Vedkommende opgives Kvinderne at være forholdsvis flinke i simpel Vævning, Skindberedning, Komagsøm etc. For Alten og Næsseby virkes tilstrækkeligt af Husgeraad og Arbeidsredskaber — fra Alten afsættes ogsaa udenfor Herredet endel Baadaarer, Øskar, Spaankurve o. desl. — men iøvrigt ere ikke Herrederne med Hensyn til Behovet for Husgeraad, Arbeidsredskaber og Klædningsstoffe ganske selvhjulpne.

I intet af Herrederne fandtes ved Femaarets Udgang Husflidsskole eller Husflidsforening.

Den Omstændighed, at Fiskeriet er Distriktets væsentligste Næringskilde og at denne Bedrift for flere Maaneder ad Gangen kalder Manden og Husets voxne og halvvoxne Sønner bort fra Hjemmet, begrunder vistnok for en Del, at Husfliden inden Amtet staar paa et saa lavt Trin, men for en ikke uvæsentlig Del er dog dette ogsaa begrundet i tilvant Dovenskab i den lange mørke Vinter og daarligt Stel. Fremskaffelsen af Fodersurrogater til at livberge Kreaturerne medtager for Mange utilbørlig Tid, og andre Steder ere Mændene i den lange Vinter sysselsatte med at hjembringe Brændsel fra fjerntliggende Skove istedetfor i rette Tid at tilveiebringe Forsyningen fra nærliggende Torvmyrer. I Amtets Byer og i enkelte af Herrederne ere i den sidste Tid Arbeidsskoler oprettede, og det er at haabe, at disse ville i nogen Mon bidrage til at gjøre Befolkningen mere nævenyttig, end den for Tiden er.

Baadbyggeriet er i Femaaret gaaet meget tilbage, hvilket for nogen Del formenes begrundet deri, at Adgangen til tjenlige Materialier er bleven knappere. Sydvaranger og Kistrands Herreder afsætte endnu nogle faa Baade udenfor Herredet. Det samme er ogsaa Tilfældet med Karasjoks Herred, hvorfra til Bygderne nedover langs Tanaelven afhændes Aar om andet nogle Elvebaade, men iøvrigt kunne kun faa af Amtets Herreder afhjælpe eget Behov, medens der til Distrikterne iøvrigt aarligaars indføres mange Baade fra sydligere Amter.

Rypejagt er for Kautokeino, Karasjok, Polmak og Sydvaranger en ikke uvæsentlig Binæring; især deleshed fra Kautokeino afhændes aarlig udenfor Herredet ganske betydelige Mængder Ryper. Prisen paa disse har i Femaaret været i Stigende, da den mere udviklede Dampskibskommunikation i Vintermaanederne tillader Udførsel ikke blot til Amtsdistriktets Byer, men ogsaa til sydligere Egne.

I Maasø og Tanen fanges Aar om andet nogle Ræve og Otere.

Jagten paa de præmiebelønnede Rovdyr drives væsentligst af Fjeldfinner og Fastboende i Kautokeino.

Af Amtskommunen er i det Hele udbetalt Præmier for efternævnte Tal:

I Aaret	Bjørne.	Ulve.	Jerve.	Ørne.	Hønsehøge.
1871	7	23	36	28	91
1872	2	27	25	36	11
1873	2	26	29	28	13
1874	2	25	50	41	25
1875	„	51	35	38	23
Tilsammen	13	152	175	171	163
De tilsvarende Tal i forrige Femaar vare . .	22	91	103	319	416

Amtsdistriktet har, som bekjendt, mange og store Multemyrer. Det rigeste Multebærland findes i Kistrand, Sydvaranger, Maasø, Lebesby, Tanen og Næsseby, og for disse Distrikter udgjør Bærsamling en ikke uvigtig Biindtægt. Multehøsten gav i Femaarets 3 første Aar et godt Udbytte, størst i 1873, derimod mislykkedes den i 1874 og naaede i 1875 kun et Middelsaars Udbytte i Kistrand, Maasø og Kjelvik Herreder. Et Middelsaar er anslaaet at give til Salg udenfor vedkommende Distrikter ca. 140 Tdr., til en gjennemsnitlig Pris af 40 Kr. pr. Td.

Af andre Binæringer kunne her anføres:

Klipfisktørring i Alten, der Aar om andet antages at give en Indtægt af ca. 10,000 Kr.,

Ved- og Tømmerhugst, Flødning og Kjørsel fra Statens Skov i samme Herred, anslaaet at give Vedkommende en Bruttoindtægt af ca. 12,000 Kr. aarlig,

Indsamling af Æg og Dun i Maasø, Kistrand og Lebesby Herreder og

Fragtkjørsel med Ren for Kautokeino Herred.

VIII. Tilstanden i Almindelighed.

I Femaaret er ingen Forandring foregaaet i Jurisdiktions- eller Thinglagsinddelingen.

I kommunal Henseende er heller ikke skeet anden Forandring end den ved Lovene af 5te April 1873 og 3die Juni 1874 om Udvidelse af Vardø og Hammerfest Byers Grændser fremkaldte. Fællesskabet mellem Vadsø By og Nordvarangers Landdistrikt er saaledes fremdeles bestaaende, da Landdistriktet endnu ikke antages at have erhvervet økonomisk Evne til at udgjøre en særskilt Kommune.

Ved Kongelig Resolution af 10de Juni 1871 blev Alten-Talviks Lensmandsdistrikt delt i 2 Bestillinger og Lensmændenes Antal udgjør nu 16.

Folkemængden, der i 1865 beløb sig til 16,661 og i 1870 til 17,118, var ved Udgangen af 1875 steget til 18,986, altsaa i Femaaret henved 11 %. For de respektive Fogderier og Herreder stiller Forøgelsen eller Formindskelsen sig saaledes, som nedenstaaende Oversigt udviser:

Herred.	Folketal ved Udgangen af 1865.	Folketal ved Udgangen af 1870.	Folketal ved Udgangen af 1875.	Forøgelse eller Formindskelse i sidste Femaar	
				i det Hele.	procentvis.
Loppen-Øxfjord	801	736	859	+ 123	+ 16,7
Talvik	1,938	2,005	2,152	+ 147	+ 7,3
Alten	2,442	2,162	2,370	+ 208	+ 9,6
Kautokeino	738	712	755	+ 43	+ 6,0
Altens Fogderi	5,919	5,615	6,136	+ 521	+ 9,3
Hasvik	506	466	562	+ 96	+ 20,6
Hammerfest Herred	1,446	825	873	+ 48	+ 5,8
Kvalsund		507	654	+ 147	+ 28,9
Maasø	933	877	913	+ 36	+ 4,1
Kjelvik	345	334	420	+ 86	+ 25,8
Kistrand	1,048	1,133	1,372	+ 239	+ 21,1
Hammerfest Fogderi	4,278	4,142	4,794	+ 652	+ 15,7
Lebesby	592	583	682	+ 99	+ 16,9
Tanen	1,388	1,701	2,093	+ 392	+ 23,0
Karasjok	588	488	514	+ 26	+ 5,3
Næsseby	1,175	1,296	1,292	÷ 4	÷ 0,3
Tanens Fogderi	3,743	4,068	4,581	+ 513	+ 12,6
Vardø Herred og Fogderi	591	717	747	+ 30	+ 4,2
Nordvaranger	959	1,099	1,087	÷ 12	÷ 1,1
Sydvaranger	1,171	1,477	1,641	+ 164	+ 11,1
Varanger Fogderi	2,130	2,576	2,728	+ 152	+ 5,9

Forøgelsen viser sig saaledes at have været størst for Hammerfest og Tanens Fogderier, medens Stigningen har været ganske ringe for Varangers Fogderi.

Fra sidstnævnte Fogderi har Udvandringen til Amerika i Femaarsperiodens første 3 Aar været meget stor, medens Indvandringen fra sydligere Amter kun har været ubetydelig. Tilbagegangen i Folkemængden i Nordvarangers og Næsseby Herreder staar formentlig ogsaa i nær Forbindelse med, at Loddefisket i sidste Femaar har været misligt for Næsseby og mindre godt for Nordvaranger.

For Vardø Fogderi maa bemærkes, at de Dele af Landdistriktet, der ved Lov af 5te April 1873 henlagdes til Vardø By, vare forholdsvis godt befolkede.

Til Amerika udvandrede fra Amtets Landdistrikt:

i 1871	177
- 1872	175
- 1873	261
- 1874	8
- 1875	2
tilsammen	623

Af de i Femaaret fra Østfinmarken til Amerika Udvandrede ere nogle vendte tilbage til sit gamle Hjem. Udvandring til den Murmanske Kyst er standset, derimod flytte ikke faa af Kautokeino-Fjeldfinner fremdeles over til Karasuando.

I Landdistriktets Inddeling i geistlig Henseende er den Forandring skeet, at det forrige Kistrands Præstegjæld, omfattende Kistrands og Karasjoks Sogne, nu er delt i 2 Præstegjæld.

Til Fremme af Skolevæsenet er der saavel fra Amtskommunens som de engere Skolekommuners Side gjort store Opofrelser. Lærernes Aflønning er saaledes bleven adskillig forbedret, idet Lavmaalet i 1872 forhøiedes fra 8 til 10 Kr. pr. Uge og Alderstillæggene fra 60 og 100 Kr. til 80 og 160 Kr. efter 5 og 10 Aars Tjenestetid.

Af Brændevinsafgiftskassen er til Hjælp for de engere Skolekommuner ved Opførelsen af Skolehuse, Lærerboliger m. V. bevilget uden tilsvarende Tilskud af Statskassen ganske betydelige Beløb, — for 1874 og 1875 ikke mindre end 4,000 Kr. aarlig. Ogsaa af Nordlandske Kirke- og Skolefond samt af Finnefondet har der til Amtets Skolevæsen for hvert Aar været bevilget store Bidrag. De engere Skolekassers samlede Indtægt udgjorde i 1871 50,356 Kr., hvoraf 30,756 Kr. vare udlignede som Skat, og i 1875 58,464 Kr., hvoraf 33,908 Kr. vare indkomne ved Udligning.

Amtsskolekassens Indtægt, der i 1871 beløb sig til 6,384 Kr., var i 1875 steget til 9,220 Kr.

Lærerjordernes Antal er i Femaaret forøget fra 23 til 24, Lærerboligernes fra 23 til 30 og Skolehusenes fra 41 til 55. Skolevæsenets faste Eiendomme med Inventarium havde i 1875 en Værdi af 125,440 Kr. Af Landdistriktets 50 Skolelærere havde 46 bestaaet lovbefalet Lærerprøve.

Antallet af skolepligtige Børn var i 1875 3,088, fordelte paa 136 Kredse og 4 ensligt beliggende Bosteder med særskilt Skolehold. Skoleforsømmelserne ere desværre fremdeles meget hyppige. Antallet af Børn, som i 1875 aldeles udebleve fra Skolen, var ikke mindre end 319. Dette beklagelige Forhold kan heller ikke blot tilskrives de lange Afstande og Forældrenes Fattigdom, men har ogsaa i mange Tilfælde sin Aarsag i Forældres og Foresattes Mangel paa Sands for Oplysning og paa Agtelse for Skolens Gjerning.

Oplysningen staar ogsaa fremdeles — især deleshed i flere af de af forskjellige Nationaliteter befolkede Distrikter — paa et meget lavt Trin, og det vil vistnok blive nødvendigt, at det Offentlige i disse Distrikter træder til med større Bidrag, for at sætte Kommunerne istand til at dele Skolekredsene, forflere Lærernes Antal, forlænge Skoletiden m. V.

Efter Lensmændenes Erklæringer, hvis Rigtighed jeg ikke kan betvivle, maa Tilstanden med Hensyn til Befolkningens Ædruelighed i det Hele taget være gaaet noget tilbage. Dette er især deleshed Tilfældet i Hammerfest, Kvalsund, Maasø, Tanen, Vardø, Nordvaranger og Sydvarangers Herreder samt Øxfjords Sogn af Loppens Herred. For de 3 førstnævnte Distrikter opgives Grunden dertil at være dels Hammerfest Bys Nærhed, dels den lette Adgang til at forsyne sig med Brændevin i Partier af 40 Potter og derover hos Hammerfest Kjøbmænd, dels ogsaa „Almuens slette Vilkaar og Levevis, der henviser den til Drik som den eneste tilgjængelige Nydelse". For Øxfjords Vedkommende søger Lensmanden Grunden til den daarlige Tilstand dels i Brændevinshandelen paa Handelsstedet, dels i den lette Adgang til Fortjeneste og endelig ogsaa i Almuens lave Kulturtrin. Lensmanden i Vardø udtaler sig i Modsætning hertil for Oprettelsen af Brændevinsudsalgssteder i Kiberg og Havningberg som Botemiddel for den mislige Tilstand.

I Loppens Sogn samt i Talvik, Kautokeino, Hasvik, Kistrand, Kjelvik og Næsseby er Forholdet i ommeldte Henseende betegnet som tilfredsstillende, idet man sjelden ser Berusede uden ved større Ansamlinger af Folk.

I Alten, Polmak og Karasjok antages Tilstanden at være omtrent som før og lader saaledes, efter det i forrige Beretning Oplyste, meget tilbage at ønske.

Af Distriktets forskjellige Nationaliteter ere Lapperne opgivne som mest henfaldne til Nydelsen af stærke Drikke. Dette gjælder dog ikke om Kautokeino Fjeldfinner, om hvilke vedkommende Lensmand anfører, at de ere for gjerrige til at tage sig en Rus.

Den kvænske Befolkning i enkelte Strøg af Alten og Nordvaranger er ogsaa skildret som saare tilbøielig til Fylderi.

At Nydelsen af Spirituosa er tiltaget fremgaar ogsaa af Brændevinsafgiftens Stigning i Femaaret. Den Finmarkens Brændevinsafgiftskasse tilfaldne Afgift udgjorde nemlig:

i 1871	. . . . .	16,560 Kr.
- 1872	. . . . .	18,170 „
- 1873	. . . . .	22,680 „
- 1874	. . . . .	26,270 „
- 1875	. . . . .	27,918 „

Størsteparten af det til Distriktet indførte Brændevin antages dog fortæret af de til Lodde- og Sommerfiskerierne fra sydligere Amter hidsøgende Fiskere.

I Almuens Kosthold og Levesæt er i det Hele taget ikke skeet nogen synderlig Forandring. For enkelte Distrikter — Alten og Kistrand — opgives Fordringerne til Livet at være stegne. Forbruget af Kaffe og andre Kolonialvarer er yderligere tiltaget. Lensmanden i Kistrand opgiver Stigningen til omkring 200 % med Tillæg, at Husholdningsstellet er slet baade hos Norske og Finner. Lensmanden i Kautokeino anfører med Hensyn til Fjeldfinnerne, at Kaffedrikning drives i en Grad som vistnok faa andre Steder. For Loppens Herred er Forbruget af Kaffe opgivet til 24 ℔ aarlig pr. voxent Individ og for Tanens til 16 ℔ pr. Individ.

Hvad Almuens Boliger angaar — Antallet af beboede Huse og Gammer i Landdistriktet udgjorde ifølge de fra Lensmændene modtagne Indberetninger ved Femaarets Udgang

2,960 — spores nogen Forbedring. Saaledes meddeler Lensmanden i Talvik, at velstelte Boliger nu paatræffes hyppigere end forhen, især blandt Nordmændene, og at ogsaa flere af Lapperne ombytte sine Gammer med tømrede Huse. I samme Retning udtaler ogsaa Lensmanden i Hasvik sig og Lensmanden i Loppen for Loppens Sogns Vedkommende, medens han for Øxfjords Vedkommende opgiver, at den overveiende Del af sammes Befolkning fremdeles bor i Gammer af usleste Slags og sammen med Kreaturerne, og at de af Indbo i Regelen ikke have saa meget som en Krak at sidde paa og aldrig et almindeligt Spisebord, men at de som saadant benytter sig af en Fjæl, som til Maaltiderne lægges over de i Gammen anbragte Briske, der forøvrigt tjene til at sidde paa og som Sengesteder.

For Altens Vedkommende anfører Lensmanden, at Forbedring i Boligerne neppe er at paavise, hvortil han søger den væsentligste Grund i de stegne Priser paa Materialier og den vanskeliggjorte Adgang til samme, idet Forstvæsenet nu sælger Alt ved Auktion og ikke udviser mod Rekognition. Uagtet Priserne paa Brænde i Altens Herred ogsaa ere stegne, vinde dog Kakkelovne langsomt Indgang, hvorimod Gruerne hos Kvænerne og Lapperne, et Slags murede Stenovne, ere meget almindelige.

I Indredning og Udstyret af Rorboderne i Fiskeværene viser sig ogsaa nogen Forbedring. Paa mange Steder anvises der dog fremdeles den fiskende Almue trange og kolde Rum.

Sundhedstilstanden var i Femaaret i det Hele taget ganske god. Isærdeleshed var dette Tilfældet i 1872 og 1873. I disse Aar udgjorde de Dødes Antal henholdsvis 21,76 og 18,91 pr. m. af den beregnede Befolkning. Distriktet var i 1871 og 1874 truet af Børnekopper, men Sygdommen vandt ingen Udbredelse. Antallet af Spedalske var ved Femaarets Udgang 4 og de for Amtskommunens Regning forpleiede Sindssyges Antal beløb sig ved samme Tid til 29.

Det aarlige Gjennemsnit af Forpleiningsdage paa Amtsdistriktets 7 Sygehuse var efter en for 1872—1874 anstillet Beregning omtrent 6,700, hvoraf 2,900 falder paa syge Fiskere med fri Forpleining for Medicinalfondets Regning, 2,400 paa Amtskommunens og Amtets Fattigkommuners Syge og 1,400 paa de for privat Regning Forpleiede.

Nogen Deling af Lægedistrikterne har ikke fundet Sted. Antallet af Jordemødrene er aftaget, idet man har havt stor Vanskelighed ved at faa de ledigblevne Bestillinger besatte, og man har som Regel kun opnaaet dette ved paa Amtets Bekostning at lade Elever oplære. Ved Femaarsperiodens Udgang vare Kvalsund, Kjelvik, Kistrand, Vardø og Sydvaranger uden særskilt Jordemoder.

I Femaaret er opført Embedsbolig for Distriktslægen i Sydvaranger og Bevilgning ogsaa givet af Medicinalfondet til Tilveiebringelse af Embedsboliger for Distriktslægerne i Tanen og Kistrand. For Distriktslægerne i Alten, Loppen og Maasø vare Boliger tidligere anskaffede og samtlige i Landdistriktet bosatte Læger have saaledes faaet eller ville i den nærmeste Fremtid erholde Boliger anviste af Medicinalfondet.

Dette Fonds aarlige Indtægt har udgjort:

i 1871 ca.	37,500	Kr.
- 1872 -	34,500	„
- 1873 -	38,800	„
- 1874 -	44,900	„
- 1875 -	44,100	„

Fondets Gjæld til Oplysningsvæsenets Fond, der ved Udgangen af 1870 beløb sig til 43,200 Kr., var ved Udgangen af 1875 gaaet ned til 32,760 Kr. I samme Tid var dets opsparede Beholdning steget fra 18,900 Kr. til 71,800 Kr.

Brandforsikringsbeløbet for de Fondet tilhørende Sygehuse og Lægeboliger udgjorde i 1875 116,720 Kr.

Brændevinsafgiftskassens samlede Indtægt udgjorde:

i 1871 ca.	29,500	Kr.
- 1872 -	33,300	„
- 1873 -	38,700	„
- 1874 -	39,500	„
- 1875 -	42,900	„

Kassens Formue er i Femaaret steget fra 180,800 Kr. til 232,000 Kr.

Af Storthinget i 1872 overførtes paa Statskassen et Beløb af 400 Kr., som Brændevinsafgiftskassen indtil da aarlig havde udredet til Opsyn med Havfiskerierne, og i 1873 blev Kassen fritaget for det samme paahvilende Bidrag til Forstvæsenet, stort 3,000 Kr. aarlig.

Brændevinsafgiftskassens Tilskud til Fremme af Byernes og Landdistriktets Skolevæsen er forøget fra 4,800 Kr. i 1871 til 19,160 Kr. i 1875. Kassens Bidrag til Fremme af Veivæsenet er ogsaa i Stigende, og dens i Femaaret voxende Indtægt har sat Amtsformandskabet istand til at støtte flere almennyttige Foretagender med ikke ubetydelige Bidrag. Saaledes har Vardø Kommune til Fuldførelsen af Byens Vandværk erholdt en Bevilgning af 4,000 Kr. og Hammerfest By til Opførelse af en Middelskolebygning et Bidrag af 6,000 Kr.

Til Bestridelse af Amtskommunens Udgifter krævedes

i 1871	en Udligning af	19,524	Kr.
- 1872 -	—	- 17,936	„
- 1873 -	—	- 16,852	„
- 1874 -	—	- 20,644	„
- 1875 -	—	- 20,524	„

Amtskommunens Gjæld er i Femaaret gaaet ned fra 30,260 til 25,200, men Beholdningen er ogsaa i samme Tidsrum formindsket med ca. 7,000 Kr.

De væsentligste Poster paa Amtskommunebudgettet ere Udgifterne vedkommende Fængselsvæsenet og de Sindssyge. Disse Udgifter androge i 1875 til henholdsvis 6,000 og 7,000 Kr.

Herredsskatten har i Femaaret været i Stigende — fra ca. 8,400 Kr. i 1870 til 11,600 Kr. i 1875, derimod er Fattigskatten aftaget fra ca. 30,000 Kr. i 1870 til ca. 25,000 Kr.

i 1875. De af Fattigvæsenet helt eller delvis Forsørgedes Antal har ogsaa været i Aftagende, fra 641 i 1871 til 543 i 1874.

Ifølge Lov af 18de Mai 1860 skal Amts- og Herredsskatten alene udlignes paa Næring, ikke tillige paa Formue. Denne beskattes heller ikke i alle Kommuner ved Udligning af Fattigskat og Skoleskat. Saaledes var Formuen ubeskattet ved Ligningen for 1876 i Kautokeino, Hasviks og Kistrands Herreder. Den samlede Næring udgjorde for nævnte Aar ca. 2,430,000 Kr. mod 2,010,000 Kr. i 1870 og den beskattede Formue ca. 2,600,000 Kr. mod 1,900,000 Kr. i 1870, medens det samlede Antal Skatteydere, iberegnet de, der betalte personlig Skat, var 4,488 mod 3,946 i 1870.

Med Hensyn til Ligningsansættelserne for 1876 tillader jeg mig iøvrigt at henvise til nedenstaaende Oversigt:

Herred.	Samlet Næring.	Samlet Antal Skatteydere, iberegnet de, der betale personlig Skat.	Heraf Skatteydere, lignet efter Indtægt eller Næring.	Samlet Antal Skatteydere, lignet efter Formue.	Antal af indenbygdsboende Skatteydere, lignet efter en Næring af 2,000 Kr. eller derover.	Antal af indenbygdsboende Skatteydere, lignet efter en Formue af 20,000 Kr. eller derover.
	Kr.					
Sydvaranger . .	ca. 325,000	338	306	43	28	1
Nordvaranger . .	152,000	263	260	29	2	„
Vardø	192,000	232	232	12	„	„
Næsseby . . .	199,000	320	320	122	12	1
Polmak . . .		68	68	43	5	„
Tanen	332,000	504	504	76	8	2
Lebesby	90,000	152	142	19	1	„
Karasjok	68,000	101	101	61	2	„
Kistrand	146,000	279	254	„	2	„
Kjelvik	90,000	132	132	51	3	„
Maasø	120,000	191	191	42	7	„
Hammerfest . . .	64,000	226	135	26	„	„
Kvalsund . . .	48,000	188	119	15	„	„
Hasvik	39,000	109	109	„	4	„
Loppen-Øxfjord .	72,000	156	156	30	3	2
Talvik	124,000	501	312	126	1	„
Alten	289,000	592	451	141	13	„
Kautokeino . . .	80,000	136	136	„	6	„
Tilsammen	2,430,000	4,488	3,928	836	97	6

Den almindelige Dagløn saavelsom Aarslønnen til Tjenestefolk er steget. Den første udgjorde i 1875 for Arbeide om Sommeren paa egen Kost fra Kr. 2,40—Kr. 4,00 og om Vinteren paa egen Kost fra Kr. 1,60—2,40, paa Arbeidsgiverens Kost om Sommeren fra Kr. 1,60—3,20 og om Vinteren fra Kr. 0,80—2,00. I Østfinmarken holdt saavel Daglønnen som Aarslønnen sig noget høiere end i Vestfinmarken. Den almindelige Aarsløn for en Tjenestegut udgjorde 200 Kr. og for en Pige 72 Kroner. Iøvrigt bliver Mangelen paa Tyende paa de fleste Steder mere og mere følelig, da Vedkommende foretrække den større Frihed udenfor Tjeneste. For enkelte Herreder er Tjenerskab næsten ikke at opdrive, hvilke Lønninger der end bydes.

Den almindelige Dagløn og Aarsløn i de enkelte Herreder var i 1875 følgende:

Herred.	Sædvanlig Dagløn for Dagarbeidere paa egen Kost.		Sædvanlig Dagløn for Dagarbeidere paa Husbondens Kost.		Sædvanlig Dagløn for Kvinder paa egen Kost.		Sædvanlig Dagløn for Kvinder paa Husbondens Kost.		Aarsløn for Karl.	Aarsløn for Pige.
	Sommer. Kr.	Vinter. Kr.	Sommer. Kr.	Vinter. Kr.	Sommer. Kr.	Vinter. Kr.	Sommer. Kr.	Vinter. Kr.	Kr.	Kr.
Sydvaranger	3,20	2,00	2,40	1,20	2,00	1,20	1,20	0,80	200—280	80—140
Nordvaranger	3,20	1,60	2,00	0,80	2,00	„	1,20	„	200	80
Vardø	„	„	3,20	1,60	„	„	1,20	0,80	240	72
Polmak	4,00	2,40	2,80	1,20	1,60	1,20	0,80	0,53	160	80
Næsseby	3,20	2,40	2,40	1,20	2,00	1,20	1,20	0,80	320	72
Lebesby	2,40	1,60	1,60	1,20	„	„	„	„	200	72—80
Tanen	2,40	2,00	1,60	1,33	„	„	„	„	200	72
Karasjok	3.60	2,40	2,40	1,40	1,80	1,20	1,20	0,80	200	100
Kistrand	3,20	2,00	2,40	1,20	„	„	„	„	200—240	64—80
Kjelvik	3,20	„	2,40	„	„	„	„	„	240—280	64—80
Maasø	3,20	2,40	2,40	2,00	1,20	0,80	0,80	0,80	240	80
Hammerfest	3,20	2,00	2,00	1,60	1,33	1,00	1,00	0,80	160	64
Kvalsund	3,20	2,00	2,20	1,60	1,33	1,00	1,00	0,80	200	80
Hasvik	2,80	2,00	2,40	1,60	1,00	0,80	0,80	0,80	200	72
Talvik	2,40	2,00	1,60	1,20	1,20	1,07	0,80	0,40	200	72
Loppen-Øxfjord	2,40	2,40	2,00	2,00	„	„	„	„	160	60
Kautokeino	„	„	2,00	1,20	„	„	1,20	0,80	132	112
Alten	3,20	2,00	2,00	1,20	1,50	„	1,00	0,80	240	80—96

Husmænd med Arbeidspligt findes ikke.

Pantegjælden er ifølge de af Sorenskriverne meddelte Opgaver over thing- og aflæste Gjældsdokumenter i Femaaret forøget:

i Altens Sorenskriveri med	Kr.	52,072
- Hammerfest — „	„	91,928
- Tanens — „	„	222,572
- Vardø — „	„	39,704
- Varangers — „	„	130,008
tilsammen	Kr.	536,284

Antallet af thinglæste Panteheftelser var 628 og af udslettede 254. Heftelsernes Antal altsaa forøget med 374 af gjennemsnitligt Beløb 1,434 Kr.

Forøgelsen af Pantegjælden beløb sig i forrige Femaar til Kr. 783,156.

Exekutioner og Udpantninger samt Tvangsauktioner ere i Femaaret afholdte for følgende Værdibeløb og i følgende Antal:

Fogderi.	Exekutioner.		Udpantninger.		Deraf for Skatter og kommunale Udgifter.		Exekutioner og Udpantningers Sum.	Tvangsauktioner over fast Gods.		Tvangsauktioner over Løsøre.		Tvangsauktioners Sum.
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	
		Kr.		Kr.		Kr.	Kr.		Kr.		Kr.	Kr.
Alten . . .	148	36,696	1,779	19,880	1,756	17,352	56,576	28	18,016	38	10,056	28,072
Hammerfest .	88	17,988	986	9,436	981	9,276	27,424	16	7,428	24	6,580	14,008
Tanen . . .	75	13,352	899	13,496	885	12,856	26,848	8	6,716	24	2,492	9,208
Vardø . . .	23	1,684	12	400	12	400	2,084	3	760	14	3,432	4,192
Varanger . .	106	44,588	3,756	50,476	3,756	50,476	95,064	15	9,236	18	5,908	15,144
Tilsammen	440	114,308	7,432	93,688	7,390	90,360	207,996	70	42,156	118	28,468	70 624

Til Landdistrikternes Forligelseskommissioner vare i Femaaret paaklagede følgende Antal Sager, hvoraf den største Del kan forudsættes at have været Gjældssager:

i 1871	492
- 1872	411
- 1873	584
- 1874	407
- 1875	491

I disse Tal ere dog indbefattede Sagerne vedkommende Vadsø og Vardø Byer, som have Forligelseskommissioner fælles med de tilstødende Landsogne.

Salg af faste Eiendomme har i Femaaret fundet Sted i følgende Antal og for følgende Værdibeløb:

I Altens Sorenskriveri	i et Antal af	172	og for et Beløb af	. . .	88,064 Kr.
- Hammerfest —	- —	- 176	— —	- . . .	165,136 „
- Tanens —	- —	- 182	— —	- . . .	67,120 „
- Vardø —	- —	- 160	— —	- . . .	49,568 „
- Varanger —	- —	- 148	— —	- . . .	76,076 „
Samlet Beløb for de 5 Sorenskriverier					445,964 Kr.
mod i det foregaaende Femaar					307,768 „

Den Kapital, som Amtets Sparebanker, i Alten, Hammerfest og Vadsø, ved Femaarets Udgang havde under Forvaltning, udgjorde tilsammen 654,803 Kr. imod 330,004 Kr. ved 1870 Aars Udgang. For Altens Sparebanks Vedkommende er den Kapital, Banken havde under Forvaltning, i Femaaret steget fra 80,192 Kr. til 164,444 Kr. og Indretningens egen Formue fra 6,956 Kr. til 12,182 Kr.

Distriktets Hovednæringsvei har, som under et tidligere Afsnit paavist, i heromhandlede Femaarsperiode i det Hele taget givet et godt Udbytte og noget egentligt Uaar for Jordbruget har intet af Periodens Aar været. Som foran berørt, er ogsaa ifølge Ligningsansættelserne baade den beskattede Formue og Indtægt steget, Fattigbyrderne ere aftagne, Pantegjælden er ikke voxet i samme Mon som før m. m. Alt dette skulde jo tyde paa Distriktets økonomiske Fremgang. At saadan ogsaa har fundet Sted, er vist, men Fremgangen har ikke været jævn for alle Egne. Om flere af Amtets Herreder kan det tvertimod med Sikkerhed paastaaes, at den økonomiske Tilstand er bleven i høi Grad forværret. Dette gjælder da navnlig de Distrikter, for hvilke de almindelige Fiskerier have slaaet feil, og hvis Befolkning ikke har ladet sig belære af den i flere Aar gjorte Erfaring og som mangler Driftighed til at søge Næringen, hvor den slaar til, men bliver siddende rolig hjemme i Forventning om, at Fisken dog engang maa komme ind Fjorden saaledes som før.

For Næsseby Herred har Loddefisket i hele Femaarsperioden slaaet feil. Tilstanden der er derfor ogsaa meget mislig, Distriktet har havt stor Vanskelighed for nogenledes at klare sine Forpligtelser, og havde ikke Søfinnerne, der udgjør den væsentligste Del af Sognets Befolkning, været meget nøisomme, vilde Hjælp udenfra utvivlsomt have været nødvendig.

Ogsaa for Sydvaranger har Tilbagegangen af samme Grund været betydelig, dog maa herfra undtages Bugønæs, Bugøfjord og Neiden, hvorfra man dels har søgt hen til de i andre Herreder foregaaende Fiskerier, dels lagt mere Flid paa Jordbrug og Fædrift.

Tilstanden i Hammerfest og Kvalsunds Herreder er ogsaa gaaet betydelig tilbage, især i Kvalsund, og kan for disse Distrikter betegnes som meget mislig. Grunden dertil er daarligt Stel i det Hele og Fiskeriernes, især Seifiskets, Tilbagegang. De gode Loddefiskerier komme nemlig disse Herreder mindre tilgode, da Befolkningen baade mangler de til Bedriften nødvendige større Baade og desuden mangesteds maa være hjemme paa den Aarstid, Fisket foregaar, for at livberge Kreaturerne, af hvilke jævnligen altfor mange paasættes om Høsten.

Ogsaa i Lebesby er Tilstanden af Distriktets Lensmand betegnet som mindre god ved Femaarets Udgang, idet han tillægger, at Skatterne ere stegne til det dobbelte og at Almuen sidder i Gjæld til Handelsmændene opover Ørerne. Grunden dertil maa delvis søges i Almuens Mangel paa Sparsommelighed, idet den i gode Fiskeaar opbruger sin hele Fortjeneste og i mindre gode ikke gjør synderlig Indskrænkning, men lever paa Kredit, som fremdeles tilstaaes i altfor stor Udstrækning. Distriktets kommunale Anliggender have heller ikke i flere Aar været skjøttede med tilbørlig Omhu.

Almuens økonomiske Forfatning i Nordvaranger, Vardø og Tanens Herreder antages i det Hele ikke at være undergaaet nogen Forandring. Derimod er Tilstanden gaaet fremad i Kistrands, Kjelviks, Maasø, Hasviks, Altens, Talviks og Loppens Herreder, men for enkelte af dem dog ikke i den Udstrækning, som man efter de gode Loddefiskerier, som Vestfinmarkens Kystdistrikter i Femaaret have havt, var berettiget til at vente. Fordringerne til Livet ere ogsaa stegne og Almuen har ikke tilvundet sig den rette økonomiske Sands, men lever fremdeles mangesteds alene for Dagen og stoler paa, at Handelsmanden, som forhen, i Tilfælde tilstaar rigelig Kredit, en Tillid, som heller ikke ofte skuffes.

Tilstanden i Fjeldsognene kan betegnes som mindre god i Karasjok, men fremadgaaende i Kautokeino og ialfald delvis god hos Polmak og Sydvaranger Fjeldfinner. Grunden til denne Forskjel er berørt under et tidligere Afsnit, hvortil jeg tillader mig at henvise med Tilføiende, at Renhjordene

i Karasjok svinde, dels fordi Eierne bruge mere end Afkastningen, dels paa Grund af Herjninger af Rovdyr og Tyve, dels endelig paa Grund af Sygdom og Sult i enkelte Aar. For Kautokeinos Vedkommende har Femaarsperioden været heldig for Rendriften, Priserne paa Salgsvarerne ere stegne og Fjeldfinnerne sørge for sin Bedrift med megen Paapasselighed.

Efter Lensmandens Indberetning er Stillingen hos Kautokeino fastboende Befolkning mindre god og gaaet tilbage, idet han med Hensyn hertil anfører, at de Fastboendes Tid medgaar til Fiskeri i Fjeldvandene, Slaat, Mosesamling, Vedhugst og Vedkjørsel, at de berge sig igjennem, men at de ved sin Bedrift ingen Kontanter kunne tjene. Antallet af de Ren, som de Fastboende maa holde til Kjørselen af Hø og Ved m. V., er ogsaa i de senere Aar stærkt formindsket, rimeligvis paa Grund af Tyverier, hvortil de stegne Priser paa Fjeldvarer have lokket.

Kommunikationsvæsenet har i Femaaret gjort forholdsvis betydelige Fremskridt.

De for Statskassens Regning i 1869 paabegyndte Veianlæg i Sydvaranger vare paa det Nærmeste fuldførte ved Udgangen af 1875. Nogle kortere Veistumper udførtes Sommeren 1876 og Veiene afleveredes i August Maaned s. A. I Sydvaranger har man nu tidsmæssige Veie:

fra Kirkenæs i Bøgfjord til Elvenæs ved Pasvikelven, ca. $^7/_8$ Mil,
„ Do. til Sandnæs i Langfjorden, 1 Mil,
„ Do. om Sydvarangers Præstegaard til Soldaterbugt, ca. $^1/_4$ Mil,
„ Elvenæs til Jarfjordbunden, 1 Mil,
„ Langfjordvandet til Svanvik ved Calmijavre, $^7/_8$ Mil.

I Femaaret er for Statskassens Regning paabegyndt et nyt Veianlæg i Østfinmarken, nemlig mellem Seida ved Tanaelven og Nyborg ved Bunden af Varangerfjorden. Dette Anlæg er senere besluttet fortsat til Vadsø. Fremdeles er for samme Kasses Regning, men mod Refusion af Amtskommunen for $^1/_{15}$ af Udgifterne, et Veianlæg paabegyndt over Alteidet med Sidelinie til Midtskov i Bunden af Langfjorden i Talviks Herred og videre til Bogneelvdalen.

Med Bidrag af Brændevinsafgiftskassen er i Femaaret nogle korte Veistykker anlagte i Lebesby, Hasviks, Altens, Talviks og Kistrands Herreder, nogle Broarbeider udførte i Alten, Talvik, Kvalsund og Nordvaranger og endelig ogsaa de ældre Veie i Alten adskilligt paakostede og Vinterveien til Kautokeino udbedret. Vinterveien mellem Alten og Karasjok er i Femaaret opstaget.

Det med Veiarbeidet i Sydvaranger forbundne Kolonisationsforsøg er forsaavidt lykkedes, som de Veiarbeidere, der ved Udgangen af 1870 havde bosat sig i de indre Egne af Distriktet, i det Hele have slaaet sig godt igjennem. Derimod er Antallet af Kolonister ikke i Femaaret synderlig forøget. Siden 1873 have heller ikke Veiarbeiderne i Sydvaranger været drevne med nogen større Arbeidsstyrke og det var nærmest de allerede i Distriktet bosatte Veiarbeidere, der ved samme erholdt nogen Sysselsættelse. Langfjordkolonien tæller nu 54 Individer. Samtlige Kolonister have opført sig Huse paa de Jordepladse, de have afkjøbt Staten, og de eie en Besætning af 28 Kjør og ca. 20 Smaafæ.

I Dampskibsfarten er i Femaaret skeet den Forandring, at Farten paa Tanafjorden siden 1872 er overtaget af særskilt Skib og at flere Anløbssteder ere optagne saavel i Kystskibenes som i det paa Altenfjord gaaende Lokalskibs Router. Dampskibet „Varanger“, der siden 1868 havde underholdt Farten paa Fjorden af samme Navn, forliste i Vaaren 1875, og da Ingen var villig til at overtage Routen for det bevilgede Statstilskud, blev denne først gjenoptaget Vaaren 1876, efterat Storthinget havde forhøiet Tilskuddet.

Mellem Østfinmarkens Byer og Archangel er istandbragt en fjortendaglig Dampskibsforbindelse i Maanederne Juni—September.

Postgangen er bleven adskilligt udvidet ved Oprettelsen af flere Biposter og Postaabnerier, og Anlægget af nye Telegraflinier er i Femaaret paabegyndt mellem Kistrand, Gjesvær og Havøsund, samt mellem Berlevaag og Vadsø med Mellemstationer i Fiskeværene Kiberg, Havningberg, Syltefjord og Baadsfjord.

B. Kjøbstæderne.

I. Hammerfest.

Byens Folketal udgjorde:

i 1865	1,547
- 1870	2,067
- 1875	2,125

Forøgelsen, som i forrige Femaar beløb sig til 33,6 %, var i sidste kun 2,8 %. Denne ringe Tilvæxt er for en væsentlig Del begrundet ved den store Udvandring, som fandt Sted i Aarene 1871—1875. Antallet af Udvandrede udgjorde nemlig 161 mod 76 i forrige Femaar.

I Byens Handelsforhold er ingen væsentlig Forandring indtraadt. Indkjøbet og Exporten af Fiskeprodukterne og Fangstexpeditionerne paa Spitsbergen og Novaja Semlja foregaar fremdeles for en overveiende Del kun ved 5 større Handelshuse, medens Krambodhandelen er fordelt paa 43 Handelsborgere; disses Antal er i Femaaret steget med 33 %. Antallet af Kvinder, der havde Næringsbrev paa Handelsret, udgjorde i 1875 10.

Toldintraderne vare i Periodens første 4 Aar stadigt

nedadgaaende, fra 94,212 Kr. i 1871 til 81,132 Kr. i 1874. Forbindelserne med Indlandet, navnlig med Throndhjem og Bergen, have nemlig ogsaa i dette Femaar udvidet sig i den Retning, at Indførselen til Stedet fra nævnte Byer m. fl. har været i Stigende og Indførselen direkte fra Udlandet i Aftagende. Siden 1875 have Toldintraderne igjen været i Stigende og de beløb sig for nævnte Aar til 85,647 Kr. Værdien af den samlede Indførsel fra Udlandet har gjennemsnitlig været 1,060,000 Kr. Størst var Værdien i 1872, da den udgjorde ca. 1,200,000 Kr., mindst i 1874 og 1875, for hvilke Aar den er beregnet til 920,000 Kr. De vigtigste Indførselsartikler fra Udlandet have været: Kornvarer, formalede og uformalede, i Gjennemsnit aarlig ca. 23,000 Tdr., Fedevarer 1,400 Ctr., Kolonialvarer 1,350 Ctr., Stenkul 64,000 Tdr., Salt 17,000 Tdr., Trævarer for ca. 67,000 Kr. Manufakturvarer ca. 140 Ctr., Spiritus, Brændevin og Vin ca. 78,000 Potter. Om de fra indenrigske Steder indførte Varemængder savnes nøiagtig Oplysning, men Indførselen derfra har for flere Artikler, saaledes af Kolonialvarer og Manufakturvarer, været meget større end Indførselen fra Udlandet. Exempelvis kan anføres, at der i 1875 blev indført af Kaffe fra Udlandet ca. 195 Ctr., fra Indlandet 880 Ctr., af Sukker fra Udlandet ca. 280 Ctr., fra Indlandet 1,460 Ctr.

Med Hensyn til Udførselen til Udlandet tillader jeg mig at henvise til nedenstaaende Oversigt, der er uddraget af den officielle Statistik:

Aar.	Tørfisk af alle Slags (Rundfisk, Rotskjær og Sei).	Saltet Fisk (Klipfisk, Sild og til Rusland udført saltet Fisk).	Tran af alle Slags.	Huder af Sælhund.
	Ctr.	Tdr.	Tdr.	Stkr.
1871	63,217	18,767	9,256	5,008
1872	53,407	19,935	14,658	1,780
1873	56,899	18,221	14,918	6,158
1874	69,660	17,887	13,812	7,637
1875	59,395	19,033	10,155	5,031
I Gjennemsnit aarlig	60,500	18,800	12,500	5,000

Foruden de ovennævnte Artikler er aarlig afskibet til Udlandet endel Huder af Hvalros, Hvidfisk, Isbjørne, Rensdyr m. m., Hvalrostænder, Renhorn m. V.

Værdien af den samlede Udførsel er

for	1871	beregnet til	2,168,000	Kr.
„	1872	— -	1,862,000	„
„	1873	— -	1,940,000	„
„	1874	— -	1,912,000	„
og „	1875	— -	1,650,000	„

Exportforretningerne have i heromhandlede Femaar i det Hele taget ikke været synderligt lønnende. Priserne paa Raaproduktet vare stive og de Priser, som obtineredes for de tilvirkede Varer — især deleshed Tranen — meget lave. Disse Omstændigheder i Forbindelse med, at Ishavsexpeditionerne ogsaa havde bragt Tab, medførte, at 2de af Stedets Exportører i Vaaren 1874 maatte indstille sine Betalinger. De gjenoptoge dog allerede i Løbet af samme Aar — efter opnaaet Akkord — sine Forretninger, men dog i en mere indskrænket Maalestok end tidligere. Byens Handelsforening, hvis Formaal ved Stiftelsen var at udvikle Distriktets Handelsforholde og specielt at fremme en bedre Tilvirkning af Fiskeprodukterne fra Almuens Side, har fremdeles været i Virksomhed.

Adgangen for de Handlende til paa Stedet at erholde Driftskapital er fremdeles kun ringe. Af de Laanemidler, som den i 1857 oprettede Statens midlertidige Laanekommission ved Udgangen af 1870 havde under Forvaltning, blev 32,000 Kr. inddragne i 1872. Henvendelserne til Vedkommende om Oprettelsen af et Bankkontor paa Stedet have ikke ført til noget Resultat.

Hammerfest Sparebanks Virksomhed er i Femaaret gaaet betydeligt fremad. Ved Udgangen af 1870 havde den under Forvaltning 173,316 Kr., hvoraf egen Eiendom 19,640 Kr. Disse Summer ere i Femaaret stegne til henholdsvis 368,280 Kr. og 34,116 Kr.

I 1875 oprettedes „Hammerfest Haandværkerforenings Sparekasse“, der ved Udgangen af Aaret havde under Forvaltning ca. 3,600 Kr.

Stedets Skibsreder-Virksomhed er gaaet noget tilbage, væsentlig fordi saavel Ishavsexpeditionerne som Bankfiskerierne, i hvilke Bedrifter de mindre Fartøier, som Byen eier, for en stor Del ere beskjæftigede, i de senere Aar have givet et ringe Udbytte. Antallet af de i Hammerfest hjemmehørende Skibe var ved Udgangen af 1875 61 med en Drægtighed af 905 Kommercelæster mod 67 Fartøier af 947 Læsters Drægtighed ved Udgangen af 1870. Antallet af de i Byen hjemmehørende Skibsførere udgjorde 43, hvoraf 5 havde Borgerskab.

Omsætningen med Udlandet foregik, foruden med de i stadig Route paa Hamburg farende Dampskibe, ved andetstedsfra befragtede Seilskibe og med russiske Handelsfartøier fra Hvidehavet. Af fremmede Skibe ankom:

i 1871	135	af 6,087	Læsters	Drægtighed,	hvoraf	80	russiske
- 1872	138	- 6,655	—	—	—	77	—
- 1873	142	- 5,482	—	—	—	91	—
- 1874	108	- 5,048	—	—	—	64	—
- 1875	108	- 5,016	—	—	—	74	—

I Femaaret er intet Arbeide til Havnens Beskyttelse foretaget. Byens Havnekasse eiede ved Udgangen af 1875 en Beholdning af 5,154 Kr.

Af Sømænd, som høre til Mandskaberne paa de fra Hammerfest paa Ishavsfangst, Bankfiskeri m. V. udrustede Fartøier, er dannet en Forening, hvis Formaal er at yde indbyrdes Hjælp i Trangstilfælde og derhos at virke til Sømandsstandens Fremgang og Velvære. Bestyrelsen af denne Forening, hvis Midler ved Udgangen af Femaaret udgjorde 3,080 Kr., staar under Formandskabets Kontrol.

Det fra Byen drevne Haakjærringfiske og Jagten efter Hvalros og Sælhund i Polaregnene er omhandlet under et tidligere Afsnit.

Haandværksdriften antages i Femaaret at være gaaet adskilligt fremad i flere Brancher, medens den i andre, som forhen, efterlader meget at ønske. Vanskeligheden ved at faa dygtige og stadige Medhjælpere er for et Sted, som Hammerfest, hvor de rige Fiskerier lokke til Deltagelse, meget stor. Arbeidshjælpen er ofte ogsaa dyr og Priserne for Haandværksarbeide derfor ogsaa i mange Tilfælde stive.

Antallet af Haandværksmestre er i Femaaret steget fra 62 til 67.

I 1871 stiftedes en Haandværkerforening, der har til Formaal Haandværksstandens Udvikling og som for Tiden tæller 25 Medlemmer.

Af Fabrikanlæg haves kun Tranbrænderier. Disses Antal er nu 8 mod tidligere 6 paa Grund af, at 2 større, der før laa paa Landets Grund, ved Byudvidelsen i 1874 ere komne indenfor Bygrændsen. Brænderierne holdes almindelig i Drift fra medio Mai til medio November og den samlede Arbeidsstyrke kan anslaaes til 50—60 Mand.

I 1873 paabegyndtes for et tydsk Interessentskab Anlæg af en Guano- og Limfabrik paa Rosmollen, siden 1874 indenfor Bygrændsen, men, efterat der til Byggearbeider var anvendt betydelige Pengebeløb, lodes det hele Anlæg ufuldført, væsentligst fordi Aktiekapitalen var medgaaet og en Flerhed af Interessenterne ikke vilde tilskyde mere, da der næredes Frygt for, at en uheldigt beliggende Tomt var bleven valgt til Etablissementet.

Daglønnen for almindelige Arbeidsfolk paa egen Kost kan for heromhandlede Femaar anslaaes til Kr. 3,20 om Sommeren og Kr. 2,00 om Vinteren. For Tømmermænd og i den travleste Sommertid gaar Daglønnen ofte op i 4 Kr. Aarsløn med Kost for en almindelig Tjenestegut har været fra 180—240 Kr. og for en Tjenestepige fra 80—100 Kr.

Byens Kreaturhold er i Femaaret i det Hele aftaget, saaledes som følgende Opgave udviser:

	1870.	1875.
Heste	7	7
Stort Fæ og Kalve	101	78
Faar og Lam	25	44
Gjeder	300	198
Svin	6	9

Taxtsummen af Byens i den almindelige Brandkasse indlemmede Bygninger udgjorde ved Femaarets Udgang 1,893,000 Kr. mod 1,420,920 Kr. i 1870. Forøgelsen skriver sig for den væsentligste Del fra den ifølge Lov af 3die Juni 1874 stedfundne Udvidelse af Byens Grændser.

Af faste Eiendomme er i Femaaret solgt et Antal af 116 for 416,616 Kr., som er mere end den tilsvarende Sum i tidligere Femaar.

Pantegjælden er forøget med 403,648 Kr., idet thinglæste Panteheftelser beløb sig til 325 af Beløb 909,744 Kr. og de aflæste til . . . . . 255 - — 506,096 „

70 af Beløb 403,648 Kr.

Exekutioner og Udpantninger samt Tvangsauktioner ere i Femaaret afholdte i følgende Antal og for efternævnte Værdibeløb:

	Antal.	Beløb.
Exekutioner	59	13,904 Kr.
Udpantninger, hvoraf for Skatter 1,473 af Beløb 16,968 Kr.	1,484	18,360 „
Tilsammen		32,264 Kr.

	Antal.	Beløb.
Tvangsauktioner over fast Gods . . .	15	45,200 Kr.
— — Løsøre	22	6,184 „
Tilsammen		51,384 Kr.

Antallet af de til Forligelseskommissionen paaklagede Sager udgjorde i Femaaret 670.

De af Fattigvæsenet helt eller delvis Understøttedes Tal, forsaavidt som de havde Hjemstavnsret i Kommunen, var i 1871 65, i 1872 82, i 1873 100, i 1874 81 og i 1875 79, altsaa i Gjennemsnit 81 aarlig. Det tilsvarende Tal var i Femaaret forud gjennemsnitlig 80.

Fattigkassens samlede Indtægter have i Femaaret 1871—1875 udgjort 8,872 Kr. i Gjennemsnit aarlig, hvoraf udlignet paa Formue og Næring 4,040 Kr. Indtægten for 1875 beløb sig til 7,688 Kr., hvoraf udlignet 4,092 Kr.

Bykassens Indtægter udgjorde i 1870 30,556 Kr., hvoraf udlignet paa Formue og Næring 21,840 Kr., i 1875, efter Fradrag af Beholdningen for 1874, 32,139 Kr., hvoraf udlignet 24,257 Kr. Kommunens Gjæld, som ved Udgangen af 1870 androg til 67,752 Kr., var i 1875 steget til 68,198 Kr.

Den beskattede Formue udgjorde i 1870 1,376,400 Kr. og var i 1875 1,337,200 Kr.

Den antagne Næring var

for 1871	681,000 Kr.
- 1872	691,000 „

for 1873	. . . . .	727,200 Kr.
- 1874	. . . . .	812,600 „
- 1875	. . . . .	791,200 „

medens den i forrige Femaar udgjorde i Gjennemsnit aarlig 687,700 Kr.

Skatteydernes Antal, som ved Udgangen af 1870 var 613, var i 1875 steget til 647.

Den økonomiske Tilstand antages ikke i Femaaret at være gaaet fremad og kan vistnok i det Store taget betegnes som mindre god.

Stedets Borgerskole blev i 1875 med Bidrag af Statskassen og Brændevinsafgiftskassen omdannet til Middelskole, der for det første alene er udstyret med Engelsklinie. Ifølge den for Skolen den 15de Oktober 1876 approberede Plan, har samme et sexaarigt Kursus, der er fordelt paa 3 toaarige Klasser. Skolen har 4 faste Lærere og havde i første Skoleaar 39 Disciple.

Under samme Bestyrelse som Middelskolen staar en Pigeskole og en Forberedelsesklasse. Antallet af disses Elever udgjorde ved Skoleaarets Udgang 40.

Almuskolen havde i 1875 5 opadstigende Klasser, 3 faste Lærere og et Elevantal af 178.

Antallet af de skolepligtige Børn inden Byen udgjorde i nævnte Aar 327, hvoraf ikke mindre end 49 ikke fik nogen Undervisning.

Stedets Haandgjerningsskole er ikke indlemmet i Almuskolen, men en privat Indretning, der benytter Almuskolens Lokale og nyder 200 Kr.s Tilskud aarlig af Kommunen. Den har været igang i den sædvanlige Skoletid 3 Dage ugentlig og Elevernes Antal har gjennemsnitlig været 14.

I 1872 skjænkede Konsul Andreas Aagaard Hammerfest By som „Kjøbmand Aage Aagaards og Hustrues Legat“ et Beløb af 4,800 Kr. til Istandbringelse af en Arbeidsskole for Gutter. Som Bidrag til Afholdelse af Skolens Udgifter bevilgedes i 1873 af Brændevinsafgiftskassen et Beløb af 600 Kr. aarlig og Skolen traadte i Virksomhed i Januar 1874. Høsten s. A. erholdt Bestyreren Stipendium for nærmere at gjøre sig bekjendt med Husflidsskolers Indretning og foretog dermed en Reise til Christiania og Drammen og besøgte ogsaa flere Husflidsskoler i Sverige. Skolen har været omfattet med stor Interesse, saa at mere end det dobbelte af det i Planen bestemte Antal Elever har meldt sig til Optagelse ved hvert Kursus.

Den i 1865 oprettede Arbeiderforening, væsentligst tilsigtende Arbeidsklassens Oplysning ved at holde Bøger og Aviser, ved Foredrag, Aftenskole o. s. v., har været i Virksomhed som i forrige Femaar. Medlemmernes Antal var i 1871 44, i 1875 96. Deraf var, som før, dog kun en liden Del af den egentlige Arbeidsklasse. Fra denne spores dog nu noget større Tilslutning end før. Foreningens Bibliothek tæller 380 Bind og i det sidste Aar fandt 800 Udlaan Sted. Aftenskolen for konfirmerede Gutter har hvert Aar i Vintertiden været igang 4 Maaneder. Undervisningstiden var 2 Timer 3 Dage ugentlig og Elevernes Antal omkring 30. Foreningens Sygekasse har en Beholdning af 280 Kr.

I 1866 oprettedes en Begravelsesforening, som ved Udgangen af 1875 havde 119 Medlemmer og eiede en Beholdning af 820 Kr.

Sædeligheds- og Ædruelighedstilstanden staar paa et lavt Trin. Drukkenskaben er i de sidste Aar tiltaget, og da de stærke Drikke, som kjøbes hos de Handlende, der have Øl og Vin tilsalgs, jævnligen fortæres paa Gaderne og Bryggerne, sees megen Fylderi og Forargelighed, især deleshed udover Høsten, efterat Spitsbergsfarerne ere komne hjem, for hvem det synes at være en almindelig Opgave at tilsætte Sommerfortjenesten ved Drik og Svir. Til Udskjænkning af Brændevin var ved Femaarets Udgang 1 Handelsborger berettiget. Samtidigt vare 5 berettigede til Udskjænkning af Vin og Øl, hvoraf 2 med indskrænket Ret.

II. Vardø.

Byens Folketal udgjorde:

i 1865	. . . . .	777
- 1870	. . . . .	1,136
- 1875	. . . . .	1,353

og er altsaa i det sidste Femaar steget med 19,1 % mod 46,2 i Femaaret forud. I Folketallet for 1875 er medregnet Befolkningen paa den i Henhold til Lov af 5te April 1873 fra Landsognet til Byen henlagte Del af Vardøen. Dennes Størrelse er ikke særskilt opgivet, men antages mindst at have udgjort 60 Individer. Antallet af de til Amerika i Femaaret Udvandrede var 50, af hvilke 37 falde paa Periodens 2 første Aar.

I Østfinmarkens Byers Handelsforhold er ingen synderlig Forandring skeet, uden forsaavidt at Forbindelserne med Indlandet have udvidet sig i samme Retning, som ovenfor er bemærket om Hammerfest.

Toldintraderne, der i 1871 udgjorde 36,580 Kr., gik i 1873 ned til 33,112 Kr., men stege igjen i 1875 til 49,353 Kr. Gjennemsnitlig beløb de sig til 40,323 Kr. mod 33,640 Kr. i Femaaret 1866—1870.

Værdien af den samlede Indførsel fra Udlandet kan anslaaes til 800,000 Kr. aarlig. Størst var Værdien i 1875, for hvilket Aar den er beregnet til 960,000 Kr., mindst i 1873, da den er beregnet til 624,000 Kr.

De vigtigste Indførselsartikler fra Udlandet have været: Kornvarer, formalede og uformalede, i Gjennemsnit aarlig ca. 21,000 Tdr., Fedevarer 870 Ctr., Kolonialvarer 700 Ctr., Spiritus, Brændevin og Vin ca. 36,000 Potter, Manufaktur-

varer ca. 50 Ctr., Stenkul 15,000 Tdr., Salt 12,500 Tdr. og Trævarer for ca. 62,000 Kr. Vedkommende Toldkasserer har paa Henvendelse erklæret, at han ikke kan meddele nogen nøiagtig Opgave over de fra Indlandet indførte Varemængder og disses Værdi, men at han antager, at de fra indenrigske Steder indførte fortoldede udenrigske Varer udgjøre et betydeligt større Kvantum end de direkte fra Udlandet importerede.

Udførselen til Udlandet vil sees af nedenstaaende Oversigt. Ogsaa denne er uddraget af den officielle Statistik om Norges Handel.

Aar.	Tørfisk af alle Slags, (Rundfisk, Rotskjær, Sei).	Saltet Fisk (Klipfisk, Sild og til Rusland udført saltet Fisk).	Tran af alle Slags.
	Ctr.	Tdr.	Tdr.
1871 . . .	13,967	27,759	6,215
1872 . . .	15,472	30,588	4,095
1873 . . .	21,997	35,514	3,934
1874 . . .	40,904	33,051	7,240
1875 . . .	35,055	33,790	6,869
I Gjennemsnit aarlig . . .	25,500	32,000	5,700

Foruden de ovennævnte Artikler er aarlig afskibet endel Renskind, Ræveskind, Renhorn m. V. Af Transitvarer udføres ogsaa til Rusland betydelige Partier, men den omtrentlige Værdi af disse har Toldkassereren ikke kunnet opgive.

Værdien af den samlede Udførsel — heri ikke indbefattet Transitvarerne — er:

for 1871 beregnet til 1,020,400 Kr.
- 1872 — - 777,600 „
- 1873 — - 964,400 „
- 1874 — - 1,384,000 „
og - 1875 — - 1,388,000 „

Exportforretninger drives alene af 6 af Stedets Handlende, medens Antallet af Handelsborgere ved Udgangen af 1875 var 49 og af handelsberettigede Kvinder 8.

Heller ikke for Vardø antages Exportforretningerne i heromhandlede Femaar at have været synderligt lønnende. En af Stedets større Exportører blev i 1874 nødsaget til at standse, men har senere opnaaet Akkord og gjenoptaget sine Forretninger.

Med Hensyn til Vardø Bys Deltagelse i Loddefisket og til det fra Stedet drevne Haakjærringfiske paa Bankerne m. V. tillader jeg mig at henvise til Afsnittet ovenfor om Amtets Fiskerier.

Skibsrederiet indskrænker sig til nogle mindre Fartøier, der ere beskjæftigede i Farten paa Fiskeværene og anden Kystfart samt ved Bankfiske. Antallet af de i Vardø hjemmehørende Fartøier var ved Femaarets Udgang 14 med en Drægtighed af $89\frac{1}{2}$ K.-L. mod 10 Fartøier af $55\frac{1}{2}$ Læsters Drægtighed ved Udgangen af 1870.

Byens Ind- og Udførsel besørges, forsaavidt den ikke foregaar ved norske Dampskibe og ved et i Route paa Archangel gaaende russisk Dampskib, ved fremmede Seilfartøier, hvoraf der ankom

i 1871	348	af 5,315	Læsters	Drægtighed,	hvoraf	317	russiske
- 1872	309	- 5,534	—	—	—	283	—
- 1873	319	- 4,803	—	—	—	303	—
- 1874	399	- 5,619	—	—	—	362	—
- 1875	297	- 6,637	—	—	—	237	—

Til Paabegyndelse af det i en Række af Aar paatænkte Havneanlæg i Vardø blev af Storthinget i 1875 bevilget 80,000 Kr. Det hele Arbeide, ved hvilket tilsigtes Dækning i Nordre Vaag af et Havneareal paa $1\frac{1}{2}$ Million Kvadratfods Størrelse, der antages at kunne afgive Rum for 200 Fartøier og 2,000 Baade, er kalkuleret at ville koste 1,160,000 Kr. og vil efter den lagte Plan medtage en Byggetid af hele 15 Aar. De vigtige Interesser, som knytte sig til det omhandlede Anlæg, gjøre det i høi Grad ønskeligt, at Arbeidets Fuldførelse paaskyndes, hvorved det Offentlige antages ogsaa at ville indspare ikke ubetydelige Administrationsomkostninger.

Til Anbringelse af en Agterfortøinings-Indretning i Vardø Havn er af Storthinget i 1876 bevilget 10,000 Kr.

Havnekassen havde ved Udgangen af 1875 en Beholdning af 4,731 Kr.

Haandværksdriften antages i det Hele at staa omtrent paa samme Standpunkt som i Hammerfest, og de Omstændigheder, som paa sidstnævnte Sted gjøre det vanskeligt at erholde stadige Haandværksarbeidere, ere selvfølgelig for Vardø Bys Vedkommende i end større Grad tilstede.

Antallet af Haandværksmestre med Borgerskab er i Femaaret steget fra 31 til 36.

Af Fabrikanlæg havde Byen ved Udgangen af 1875 kun 8 Tranbrænderier og 8 Dampkogerier til Tilvirkning af Medicintran. Dampkogerierne ere gjennemsnitlig kun i Virksomhed 7 à 8 Uger aarlig eller i Maanederne April og Mai; Tranbrænderierne arbeide noget længere eller 3 à 4 Maaneder. Den samlede Arbeidsstyrke kan anslaaes til 70 Mand. Af Haakjærringlever tilvirkes en Lampetran, der kan anvendes istedetfor Olie og er selvfølgelig meget billigere end denne. Denne Lampetran faaes af bedst Kvalitet i Vardø, hvortil Grunden er den, at der fra nævnte Sted, saaledes som under et tidligere Afsnit berørt, drives Haakjærringfiske med Baad og den af disse hjembragte Lever er meget friskere end den, Bankfartøierne efter en 6 à 8 Ugers Fangsttour føre hjem.

Arbeidslønnen og Tjenestelønnen er i Femaaret steget. Aarsløn for en Tjenestegut er opgivet til 240 Kr., for en Tjenestepige til 80 Kr. mod henholdsvis 160—200 Kr. og 64—80 Kr. i Femaaret forud. Daglønnen for almindelige Arbeidsfolk paa egen Kost kan ansættes til Kr. 2,80—3,20 om Sommeren og Kr. 2 om Vinteren.

Byens Kreaturhold er i Femaaret i det Hele aftaget, saaledes som følgende Opgave udviser.

	1870.	1875.
Heste	10	12
Stort Fæ og Kalve	91	43
Faar og Lam	315	221
Gjeder	116	156
Svin	37	11

Taxtsummen af Byens brandforsikrede Bygninger er i Femaaret steget fra 618,240 Kr. til 735,400 Kr.

Af faste Eiendomme er i Femaaret solgt 71 for 57,260 Kr. De tilsvarende Tal vare i Femaaret forud 115 og 170,956 Kr.

Pantegjælden er forøget med 81,832 Kr. De thinglæste Panteheftelser udgjorde . . . 143 af Beløb 300,240 Kr.
og de aflæste . . . . . 71 - — 218,408 „
72 af Beløb 81,832 Kr.

I Femaaret 1866—1870 var Forøgelsen 335,636 Kr.

Exekutioner og Udpantninger samt Tvangsauktioner ere i dette Femaar afholdte i følgende Antal og for efternævnte Værdibeløb:

	Antal.	Beløb.
Exekutioner	17	14,468 Kr.
Udpantninger	406	7,000 „
hvoraf for Skatter 341 af Beløb 5,420 Kr.		
Tilsammen		21,468 Kr.

	Antal.	Beløb.
Tvangsauktioner over fast Gods	14	36,632 Kr.
— — Løsøre	48	29,908 „
Tilsammen		66,540 Kr.

Antallet af de i Femaaret til Vardø Forligelseskommission, der er fælles for Vardø By og Vardø Herred, paaklagede Sager var 440.

De af Fattigvæsenet helt eller delvis Understøttede, forsaavidt som de havde Hjemstavnsret i Kommunen, var i 1871 og 1872 37, i 1873 25, i 1874 42 og i 1875 53, altsaa i Gjennemsnit 39 aarlig eller paa det Nærmeste det samme Antal som i Femaaret forud. Fattigkassens samlede Indtægter have i Gjennemsnit udgjort 7,988 Kr. aarlig, hvoraf udlignet paa Formue og Næring 1,588 Kr. Indtægten for 1875 beløb sig ifølge Opgave fra Fattigkommissionens Ordfører til 5,680 Kr., hvoraf udlignet 800 Kr.

Bykassens Indtægter udgjorde i 1870 8,080 Kr., hvoraf udlignet paa Formue og Næring 2,800 Kr., i 1875 16,360 Kr., hvoraf udlignet 10,568 Kr. Det er navnlig Udgifterne vedkommende den i 1870 oprettede Borgerskole og Almuskolen, der have medført den forøgede Udligning. Ogsaa Byens Vandværk er i Femaaret søgt udbedret med en Bekostning af ca. 12,000 Kr., hvoraf Brændevinsafgiftskassen har udredet Trediedelen.

Kommunens Gjæld, som ved Udgangen af 1870 androg til 14,632 Kr., var i Femaaret steget til 21,938 Kr.

Den beskattede Formue udgjorde i 1870 484,000 Kr. og var i 1875 703,600 Kr.

Den antagne Indtægt var

i 1871	431,080 Kr.
- 1872	378,760 „
- 1873	394,320 „
- 1874	442,680 „
- 1875	478,720 „

altsaa i Gjennemsnit 425,000 Kr. aarlig mod 390,000 Kr. i Femaaret forud. Den antagne Næring var i 1866 472,080 Kr. og har senere lige til 1875 været mindre; for 1869 udgjorde den kun 281,360 Kr.

Skatteydernes Antal, som i 1870 var 320, udgjorde i 1875 465.

Den økonomiske Tilstand antages ikke at være gaaet synderligt fremad i Femaaret, men tør dog betegnes som i det Hele taget taalelig god.

Stedets Borgerskole, der, som ovenfor meddelt, oprettedes i 1870 med Bidrag af Oplysningsvæsenets Fond og Brændevinsafgiftskassen, havde i 1875 2 faste Lærere, 1 Lærerinde og 23 Disciple, fordelte i 2 toaarige Klasser.

Almuskolen havde i samme Aar 5 opadstigende Klasser, 2 faste Lærere, 1 Lærerinde og 202 Elever.

Antallet af skolepligtige Børn inden Byen udgjorde 220, der samtlige nød nogen Undervisning.

Med Almuskolen er kombineret en Haandgjerningsskole og en lignende med Borgerskolen. Udgifterne ved den første bestrides ved Tilskud af Brændevinsafgiftskassen.

Sædeligheds- og Ædruelighedsforholdene ere mislige. Fylderiet er snarere til- end aftaget. Til Udskjænkning af Brændevin var ved Femaarets Udgang 2 Handelsborgere berettigede og 9 Personer havde samtidig Ret til Udskjænkning af Øl og Vin.

III. Vadsø.

Kjøbstadens Folketal var:

i 1865	1,344
- 1870	1,824
- 1875	1,768

Folketallet er altsaa i sidste Femaar aftaget med 3,2 %, medens det i Femaaret forud var steget med 35,7 %. Udvandringen til Amerika var i Femaaret 1871—1875 meget betydelig. Antallet af Udvandrede udgjorde nemlig 673, hvoraf 617 falder paa Periodens 3 første Aar. Af de Udvandrede ere Enkelte senere vendte tilbage.

Værdien af den samlede Indførsel fra Udlandet kan anslaaes til 780,000 Kr. aarlig. Størst var Indførselen i 1874, for hvilket Aar den er beregnet til 960,000 Kr., mindst i 1875, da den alene beløb sig til omkring 640,000 Kr.

Toldintraderne dreiede sig mellem et Minimum af 51,000 Kr. (i 1871) og et Maximum af 60,580 Kr. (i 1874). De udgjorde i Gjennemsnit ca. 55,000 Kr. aarlig, paa det Nærmeste det samme som i det foregaaende Femaar. Der indførtes aarlig fra Udlandet af Kornvarer, formalede og uformalede, ca. 12,500 Tdr., af Fedevarer 750 Ctr., Kolonialvarer 1,460 Ctr., Manufakturvarer 75 Ctr., af Spiritus, Brændevin og Vin ca. 53,000 Potter, af Stenkul 27,000 Tdr., Salt 10,000 Tdr. og Trævarer for ca. 48,000 Kroner. Toldkassereren i Vadsø har paa Henvendelse erklæret, at han ikke ser sig istand til at meddele nogen nøiagtig Opgave over de fra Indlandet indførte Varemængder, men at han antager, at der fra Udlandet er indført mindst dobbelt saa meget som fra Indlandet.

Udførselen til Ind- og Udlandet vil sees af nedenstaaende Tabel:

Aar.	Tørfisk af alle Slags (Rundfisk, Rotskjær, Sei).	Saltet Fisk (Klipfisk, Sild og til Rusland udført saltet Fisk).	Tran af alle Slags.	Guano.
	Ctr.	Tdr.	Tdr.	Ctr.
1871	38,694	6,809	6,887	2,972
1872	15,655	5,482	6,980	3,150
1873	30,342	6,774	7,246	11,090
1874	28,642	17,127	8,477	24,675
1875	29,368	14,730	7,428	11,600
I Gjennemsnit aarlig	28,500	10,200	7,400	10,700

Derhos udførtes aarlig endel Hvalbarder, Hvalkjødfedt, Stearin, Huder af Sælhund og Hvalros, Hvalrostænder, Renskind og Renhorn.

Værdien for den samlede Udførsel er:

for 1871 beregnet til 1,487,000 Kr.
„ 1872 — - 1,134,000 „
„ 1873 — - 1,256,000 „
„ 1874 — - 1,576,000 „
og „ 1875 — - 1,278,000 „

Antallet af Handelsborgere er i Femaaret forøget fra 25 til 34. Af disse var det kun 6, som drev Exportforretninger. Disse antages heller ikke for Vadsø i heromhandlede Femaar at have været synderligt lønnende.

En af Stedets større Exportører blev i 1875 nødsaget til at standse, men han har senere opnaaet Akkord og gjenoptaget sine Forretninger. Butikhandelen har ogsaa for Mange været forbundet med Tab, da Kreditgivning fremdeles finder Sted i stor Udstrækning, og naar saa Fiskerierne ikke slaa til, hvilket har været Tilfældet i Varangerfjorden i heromhandlede Femaar, ere de til Fiskerne — i mange Tilfælde ganske eiendomsløse Finlændere — givne Forskud som oftest uden al Værd, selv om Kjøbmanden har sikret sig ved Kaution af vedkommende Høvedsmænd.

Adgangen for de Handlende til paa Stedet at reise Penge til Virksomheden er yderst ringe. Af de Laanemidler, som den i 1868 oprettede Statens midlertidige Laane- og Diskonteringskommission ved Udgangen af 1870 havde under Forvaltning (sc.: 80,000 Kr.), blev 32,000 Kroner inddragne i 1872.

Vadsø Sparebanks Virksomhed er i Femaaret gaaet noget fremad. Ved Udgangen af 1870 havde den under Forvaltning 65,940 Kr., hvoraf dens eget Fond 10,556 Kr. Disse Summer ere i Femaaret stegne til henholdsvis 122,079 Kr. og 12,070 Kr.

Vadsø Bys Deltagelse i Loddefisket og det fra Byen drevne Haakjærringfiske paa Bankerne samt Jagten efter Hvalros og Sælhunde i Polaregnene er omhandlet under et tidligere Afsnit, til hvilket ogsaa henvises med Hensyn til den af Skibsreder S. Foyn drevne Hvalfangst.

Antallet af de i Byen hjemmehørende Fartøier, der ere beskjæftigede i Farten paa Fiskeværene og med Bankfiske m. V., var ved Udgangen af 1875 12 af samlet Drægtighed 164½ K.-L. Dampskibet „Varanger", der eiedes af en af Stedets Kjøbmænd og var sysselsat i Fart paa Sydvaranger, Vardø og Næsseby, forliste i Vaaren 1875 og Fjordfarten var, som forhen berørt, ikke gjenoptaget ved Femaarets Udgang.

Omsætningen med Udlandet foregik, foruden med det i stadig Route paa Hamburg gaaende norske Dampskib og et i Route mellem Archangel, Vardø og Vadsø anbragt russisk Dampskib, med fremmede Fartøier, hvoraf der ankom:

i 1871	228	af 4,557	Læsters	Drægtighed,	hvoraf	171	russiske
- 1872	220	- 5,083	—	—	—	167	—
- 1873	241	- 4,670	—	—	—	185	—
- 1874	233	- 5,621	—	—	—	174	—
- 1875	203	- 4,650	—	—	—	133	—

I Femaaret er Intet foretaget til Dækning af Havnen, der er ubeskyttet mod vestlige Storme. Den grundes ogsaa mere og mere op, saa at Opmudring er i høi Grad fornøden, men Stedets Havnekasse eier ikke Midler til at bestride de dermed forbundne Udgifter. Dens Beholdning udgjorde i 1875 5,432 Kr.

Af Haandværkere med Borgerskab havde Byen i 1875 27 mod 20 i 1870.

Haandværksdriften antages ikke at være gaaet synderlig fremad. I enkelte Fag har Stedet dygtige Haandværksmestre, men i de fleste efterlader det udførte Arbeide meget at ønske. Stadige Arbeidere kunne ikke paaregnes, idet alle, som kunne, ville deltage i Fiskerierne.

Af Fabrikanlæg haves Svend Foyns Hvalfiske-Etablissement med tilhørende Trankogeri, Raffineri og Guanofabrik. Etablissementet beskjæftiger 1 Arbeidsformand, 58 faste Arbeidere og 6 à 12 Dagarbeidere, og det var i 1875 i Drift i 23 Uger. Det har 6 Dampmaskiner (paa tilsammen 30 Hestes Kraft), 4 hydrauliske Presser, 2 Hakkemaskiner for Kjød, Ben og Spæk, 2 Vinde- eller Hivespil, Pumpemaskiner m. M. Arbeiderne bestaa af for hvert Aar i Tønsberg forhyrede Folk, der ankomme til Vadsø i Begyndelsen af Marts og returnere i August eller September. Hvalfisket drives med 2 Dampskibe, særskilt indrettede for Øiemedet. Udbyttet tilberedes og afskibes fra Etablissementet, der hver Sommer forbruger ca. 4,500 Tdr. Stenkul.

Hvalspækkets Tilvirkning til god Tran var i flere Aar efter Anlægget af dette Etablissement forbundet med store Vanskeligheder, og Foyn nødsagedes til flere Gange med betydelige Bekostninger at forandre og omgjøre den hele Tilvirkningsmethode, men det har dog tilslut lykkedes for denne saare energiske og driftige Mand at overvinde alle Hindringer.

Foruden Foyns Fabrikker fandtes ved Femaarets Udgang 6 Tranbrænderier, der ere i Virksomhed gjennemsnitlig 6 à 8 Uger aarlig og beskjæftige tilsammen ca. 12 Arbeidere. Under et tidligere Afsnit er omhandlet de 2 ganske i Nærheden af Byen liggende Fiske-Guanofabrikker.

Arbeidslønnen er steget, men er dog ikke naaet saa høit som i Hammerfest. Daglønnen for almindelige Arbeidsfolk paa egen Kost kan for heromhandlede Femaar anslaaes til Kr. 2,80 om Sommeren og Kr. 1,60 om Vinteren. Aarslønnen for en Tjenestegut er opgivet til 240 Kr. og for en Tjenestepige til 96 Kr.

Jordbruget har som Binæring adskilligt større Betydning for Vadsø end for Hammerfest og Vardø. Den overveiende Del af Befolkningen er Finlændere, der gjerne sysle med lidt Jordarbeide og lægge Vind paa at skaffe sig en liden Flæk til Potetesavl. Udsæden af Poteter er ogsaa i Femaaret forøget fra 30 til 88 Tdr.

Kreaturholdet er i Femaaret gaaet lidt nedad, saaledes som følgende Opgave udviser:

	1870.	1875.
Heste	18	14
Stort Fæ og Kalve	200	190
Faar og Lam	190	163
Gjeder	4	20
Svin	20	23
Rensdyr	4	15

Taxtsummen af Byens brandforsikrede Bygninger er i Femaaret steget fra 649,640 Kr. til 868,640 Kr.

Af faste Eiendomme er i Femaaret solgt et Antal af 66 for 123,420 Kr., som er ca. 20,000 Kr. mere end i det foregaaende Femaar.

Pantegjælden forøgedes med 142,384 Kr. mod 120,316 Kr. i Aarene 1866—70.

Af Pantedokumenter

thinglæstes	et Antal af 118	til Beløb	329,832 Kr.
og aflæstes	- — - 91 -	—	187,448 „
	27	til Beløb	142,384 Kr.

Exekutioner og Udpantninger samt Tvangsauktioner ere i Femaaret afholdte i følgende Antal og for efternævnte Beløb:

	Antal.	Beløb.
Exekutioner	38	23,448 Kr.
Udpantninger (samtlige for Skatter)	773	32,728 „
	Tilsammen	56,176 Kr.
Tvangsauktioner over fast Gods	14	21,800 Kr.
— „ Løsøre	51	7,708 „
	Tilsammen	29,508 Kr.

Antallet af de i Femaaret til Vadsø Forligelseskommission, der er fælles for Vadsø By og Nordvarangers Landdistrikt, paaklagede Sager var 422.

De af Fattigvæsenet helt eller delvis Understøttede, forsaavidt som de havde Hjemstavnsret i Vadsø By, var

i 1871	85
- 1872	81
- 1873	73
- 1874	60
- 1875	59

eller i Gjennemsnit 71 Personer aarlig mod 69 i Femaaret forud. Fattigkassens samlede Indtægter have i Gjennemsnit udgjort 10,500 Kr. aarlig, hvoraf udlignet paa Formue og Næring 5,800 Kr. Ifølge Opgave fra vedkommende Kæmner var Indtægten for 1875 11,470 Kr., hvoraf udlignet paa Vadsø By 7,600 Kr.

Som ovenfor omtalt, danner Vadsø By og Nordvarangers Landdistrikt et Herred og har fælles Fattig- og Skolevæsen. Af Hensyn til de for By og Land gjældende forskjellige Skatteligningsregler, har Vadsø og Nordvaranger særskilte Ligningskommissioner og Byen udreder efter Overenskomst af de fælles Fattig-, Skole- og Herredskasse-Udgifter de $^5/_6$, medens Landdistriktet kun bærer $^1/_6$. Af de af Fattigvæsenet Understøttede er mellem $^1/_2$ og $^1/_3$ hjemmehørende i Landdistriktet, og dette er saaledes ved det vedtagne Forholdstal adskilligt favoriseret paa Byens Bekostning.

Ogsaa af Udgifterne vedkommende Almuskolevæsenet vedrører omkring Halvdelen Landdistriktet, medens Vadsø dog udreder $^5/_6$ af Skoleskatten.

De Fattigunderstøttedes Antal er fremdeles meget stort, og dette er, som i forrige Femaarsberetning anført, begrundet i, at den Indvandring fra Finland, hvoraf Byens og Om-

egnens Befolkning mest rekrutteres, i uforholdsmæssig Grad indeslutter Fattige og Hjælpeløse.

Bykassens Indtægter udgjorde i 1870 8,000 Kr., hvoraf udlignet paa Formue og Næring 3,600 Kr., i 1875 8,364 Kr., hvoraf udlignet 3,048 Kr. Desforuden udlignedes for 1875 paa Byens Indvaanere til Almuskolevæsenet og til Bestridelse af Herreds- og Kirkekasse-Udgifter 4,848 Kr. Bykassens særskilte Gjæld ved Udgangen af 1875 beløb sig til 5,266 Kr.

Den beskattede Formue udgjorde i 1870 828,000 Kr. og i 1875 1,152,400 Kr.

Skatteydernes Antal, som ved Udgangen af 1870 var 547, var, formedelst den store Udvandring, som i Femaaret havde fundet Sted, i 1875 gaaet ned til 481.

Den antagne Næring var for 1871 475,360 Kr.
„ 1872 530,240 „
„ 1873 554,160 „
„ 1874 533,440 „
„ 1875 604,120 „
medens den i forrige Femaar udgjorde 430,700 Kr. aarlig.

Den økonomiske Tilstand antages ikke at være gaaet fremad og maa vistnok i det Store taget betegnes som mindre god. Vistnok er saavel den beskattede Formue som den antagne Indtægt steget, men disse Skjønsansættelser bør dog tillægges mindre Vægt; derimod maa det i ommeldte Henseende tages i Betragtning, at Distriktets og Byens Hovednæringsvei ikke i noget af Periodens Aar har kastet synderligt af sig.

Stedets Borgerskole havde ved Udgangen af 1875 2 faste Lærere, 1 Lærerinde og 44 Disciple i 4 toaarige, kombinerede Gutte- og Pigeklasser. I 1875 besluttedes Skolen omdannet til Middelskole, i hvilket Øiemed Amtsformandskabet for nævnte Aar bevilgede et aarligt Bidrag af Brændevinsafgiftskassen, stort 2,000 Kr. Bidraget er senere forøget til 2,400 Kr., hvorhos af Statskassen er bevilget et Tilskud af 4,000 Kr., men formedelst flere indtrufne Vanskeligheder er Middelskolen dog endnu ikke traadt i Virksomhed.

Almuskolen havde i samme Aar 3 opadstigende Klasser, 3 faste Lærere, 1 Lærerinde og 212 Elever. Antallet af skolepligtige Børn inden Byen udgjorde 262, der samtlige nød nogen Undervisning. Med Tilskud af Brændevinsafgiftskassen underholdes ogsaa i Vadsø en Haandgjerningsskole for Piger.

Sædeligheds- og Ædruelighedstilstanden staar paa et meget lavt Trin. Noget Brændevins-Udskjænkningssted findes ikke, derimod ere 2 Handelsborgere berettigede til Udsalg af Brændevin i mindre Dele end 40 Potter og 5 Personer have Bevilling til Udskjænkning af Øl og Vin. Fylderiet er jævnligen stort Aaret rundt, men dog i sær Grad fremtrædende i Sommermaanederne, efterat Loddefisket er endt. Drukkenbolternes Flerhed findes dog ikke inden Stedets faste Befolkning, men blandt den store Skare af Finlændere, som hver Vaar søge hen til Vadsøtrakten for at deltage i Fiskerierne. For Slagsmaal og Gadeuorden have en Mangfoldighed af Personer hvert Aar været mulkterede, saaledes for 1874 159 og for 1875 211, og disse Tal vidne tilstrækkeligt om, paa hvilket Standpunkt Ædruelighedstilstanden befinder sig.

I Lighed med hvad der skede i forrige Femaarsberetning tillader jeg mig at meddele efterfølgende Tabel (Side 46 og 47), der udviser de forskjellige Nationaliteters indbyrdes Forhold ved Udgangen af 1870 og 1875.

De forhaandenværende Materialier have ikke sat mig istand til at gruppere de til blandede Nationaliteter Henførte til de forskjellige Underafdelinger, sc.: Norsk-Lappisk, Norsk-Kvænsk og Lappisk-Kvænsk. For Sammenligningens Skyld vil dog en saadan Gruppering efter min Anskuelse være af liden Interesse, da jeg føler mig forvisset om, at man ved Folketællingen i 1875 har henregnet til de blandede Nationaliteter mange Individer, der ved tidligere Tællinger ere henførte under en af de 3 Hovedgrupper: Nordmænd, Lapper og Kvæner. Dette slutter jeg blandt Andet deraf, at Forøgelsen af de til de blandede Nationaliteter i 1875 Henførte udviser en Stigning i Femaaret af ca. 131 %. Det hele Antal udgjorde i 1870 1,821 Individer, i 1875 4,208, altsaa en Forøgelse af 2,387, medens Folketallet for det hele Amtsdistrikt alene er steget med 1,833. Utilbøieligheden hos de 3 Nationaliteter til at gifte sig udenfor deres egen Race er vistnok i Aftagende, men ingenlunde i saadan Grad, at den tilnærmelsesvis kan begrunde den ovenfor anførte Forøgelse af de blandede Nationaliteter. En Sammenligning mellem Resultaterne af Folketællingen i 1875 med den i 1865 stedfundne Tællings vilde heller ikke i omhandlede Henseende give noget Udbytte, da Klassifikationen af de forskjellige Nationaliteter ogsaa for nævnte Aar har været forskjellig. Som Bevis herpaa kan exempelvis anføres, at til samme Tid, som den samlede Befolkning i Hammerfest Landsogns og Kvalsunds Herreder i Tiaaret alene er steget fra 1,446 til 1,521, er Antallet af de til blandede Nationaliteter Henregnede forøget fra 74 til 328.

Den ovenfor meddelte Oversigt udviser iøvrigt, at Nordmændene have i Antal Overvægten over begge de andre Nationaliteter tilsammen i Hammerfest og Vardø Byer samt i Vardø Herred og at de udgjøre den relative Pluralitet i Altens, Hasviks, Kjelviks og Tanens Herreder samt i Nordvarangers Landdistrikt. Af Befolkningen i Loppen-Øxfjord, Hammerfest Landsogn, Maasø, Lebesby og Vadsø By udgjøre de ca. 30 %, medens de i Kautokeino, Kistrand, Karasjok og Næsseby ikke naa op til 10 %. Forøgelsen i Nordmændenes Antal har siden 1870 været størst i Kistrand, Tanen og Sydvaranger samt Vardø By og Formindskelsen størst i Talvik, Hammerfest Landsogn og Vadsø By.

Lapperne have i Antal Overvægten over Nordmænd og Kvæner tilsammen i Kautokeino, Karasjok, Kistrand og Næsseby Herreder og danne den relative Pluralitet i Loppen-

Øxfjord, Talvik, Hammerfest Landsogn, Kvalsund, Maasø og Lebesby. I Hasvik, Tanen og Sydvaranger udgjør Lappernes Antal ca. 35 % af Befolkningen, i Alten, Vardø Herred og Nordvaranger derimod ikke 10 %. I Byerne ere kun nogle faa Lapper bosatte. Forøgelsen i Lappernes Antal har i Femaaret været størst i Hasvik og Kvalsund, Formindskelsen i Maasø og Næsseby.

Kvænerne have Overvægten over Nordmænd og Lapper tilsammen i Vadsø By og udgjøre den relative Pluralitet af Sydvarangers Befolkning. I Altens Herred er deres Antal 30 %, i Nordvaranger ca. 43 % af Folketallet, men af de øvrige Distrikter naa de kun i Kvalsund, Kistrand, Vardø Herred og Hammerfest By noget over 10 %. Den kvænske Befolkning har i Femaaret isærdeleshed tiltaget i Kistrand og Tanen og aftaget i Alten og Nordvaranger samt i Hammerfest og Vadsø Byer.

Af Befolkningen i Loppen-Øxfjord, Talvik, Alten, Kvalsund, Kistrand og Næsseby er 20—30 % af blandede Nationaliteter.

Af Amtsdistriktets samlede Befolkning udgjøre Nordmændene i Antal over 35 %, sc.: noget mere end Kvæner og blandede Nationaliteter tilsammen.

Som tidligere berørt, har Indvandringen fra Finland i heromhandlede Femaar været meget mindre end i det foregaaende og af de i Vadsø, Nordvaranger og Sydvaranger tidligere bosatte Kvæner har et ikke ringe Antal udvandret til Amerika. Forøgelsen af Finlænderne blev for Aarene 1866—1870 beregnet til 30 %, medens denne Nationalitet efter den ovenfor meddelte Oversigt i Aarene 1871—1875 skal være formindsket med 6 %. Afvigelsen i Klassifikationen i de forskjellige Aar kan vistnok forudsættes i det Væsentlige at bestaa deri, at endel Individer i 1870 ere henregnede til ublandede Kvæner, der rettelig burde have været henførte, saaledes som ogsaa i 1875 skeet, til blandede Nationaliteter. Den for 1866—1870 beregnede Forøgelse af ublandede Kvæner bør saaledes vistnok reduceres adskilligt.

Med Lappernes og Kvænernes Kyndighed i det norske Sprog er det ilde bevendt; navnligen gjælder dette Varangers og Tanens Fogderier og Fjeldsognet Kautokeino af Altens Fogderi. Saare beklageligt i saa Henseende er det, at den ældre Del af Befolkningen i sin Tid har kunnet tilegne sig et langt bedre Kjendskab til det norske Sprog end den Del, som i de 2 à 3 sidste Decennier har nydt Skoleundervisning. Med Hensyn til Indretningen af denne er det ganske vist fornødent at foretage store Reformer, og en større Flerhed tør vel nu være enig om at indrømme Undervisningen i det norske Sprog for Lapper og Kvæner en langt videre Plads, end man under anseede Mænds Auspicier for en Tidlang tilbage fandt rigtigt, en Ordning, som man senere i det Hele taget har bibeholdt.

For Varangers Fogderi bør man efter min Anskuelse ikke være uden Frygt for, at det kvænske Sprog kan faa en altfor prædominerende Betydning, og navnligen for dette Distrikt er det min bestemte Formening, at Staten maa træde Kommunerne til Hjælp ved Indførelsen af en fyldigere Undervisning i Norsk. Smaabørnskoler bør formentlig her oprettes i videst mulige Udstrækning, Kredsene deles, Skoletiden forlænges m. V., men til Bestridelse af de med en saadan Ordning m. V. forbundne betydelige Udgifter har Distriktet selv ikke økonomisk Evne og tør ogsaa med desto større Rimelighed kunne gjøre Krav paa Statsbidrag, som det her gjælder vigtige Statsøiemed.

Den kvænske Indvandring har forøvrigt efter min Opfatning i flere Henseender været til stor Fordel for Østfinmarken. Distrikterne have ved Indvandringen faaet sit store Behov for Arbeidshjælp tilfredsstillet, Kvænerne ere i Regelen driftige, dygtige og energiske Folk baade paa Sø og Land og staa som Jordbrugere og Fiskere langt over Søfinner og i førstnævnte Egenskab ogsaa over Østfinmarkens norske Befolkning i det Store taget. De taale godt det barske Klima, ere haardføre og velskikkede som Befolkning af disse Egne. De ere ogsaa — bortseet fra Bærmen af Indvandringen — lovlydige Folk, og det tør nok antages, at de fleste have faaet sin nye Hjemstavn og dens Institutioner kjær. Det gjælder, som antydet, kun at bibringe den opvoxende Slægt fuld Kyndighed i det norske Sprog, og der er isaafald ingen Tvivl om, at de ville blive gode Undersaatter af den norske Stat.

I Styrelsen af Herredernes kommunale Anliggender ere Lapper og Kvæner ikke repræsenterede efter Folketallet. Kommunernes Formand- og Repræsentantskaber tællede tilsammen i 1875 (ligesom i 1870) 252 Medlemmer.

Af disse vare:

i 1870	186 Nordmænd,	51 Lapper,	15 Kvæner
- 1875	179 —	57 —	16 —

I Varangers Fogderies 2 Kommuner var i 1875 i det Hele kun 2 Lapper og 4 Kvæner Medlemmer af Kommunebestyrelserne, de øvrige 26 Medlemmer vare Nordmænd.

Samtlige Forligelseskommissærer vare Nordmænd med Undtagelse af 1 Finlænder i Vadsø og 2 Lapper, en i hvert af Fjeldsognene. Af Amtets 56 Almuskolelærere ere 37 Nordmænd, 10 Lapper, 3 Kvæner. 6 Lærerposter ere for Tiden ledige eller bestyrede af Konstituerede.

Hammerfest den 22de November 1877.

Underdanigst

J. Blackstad.

Herred eller By. No.	Samlet Folketal 1870.	Samlet Folketal 1875.	Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Deraf Nordmænd. 1870.	Deraf Nordmænd. 1875.	Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Lapper. 1870.	Lapper. 1875.	Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Kvæner. 1870.	Kvæner. 1875.
1. Loppen-Øxfjord . .	736	862	+ 17,1	264	289	+ 9,5	350	347	÷ 0,9	33	34
2. Talvik	2,005	2,146	+ 7,0	800	540	÷ 32,5	776	741	÷ 4,5	140	156
3. Alten	2,162	2,389	+ 10,5	876	826	÷ 5,7	194	178	÷ 8,2	776	716
4. Kautokeino . . .	712	727	+ 2,1	14	7	÷ 50,0	666	650	÷ 2,4	15	19
Altens Fogderi	5,615	6,124	+ 9,1	1,954	1,662	÷ 15,0	1,986	1,916	÷ 3,5	964	925
5. Hasvik	466	563	+ 20,8	223	231	+ 3,6	166	201	+ 21,1	22	31
6. Hammerfest Landsogn	825	875	+ 6,1	357	270	÷ 24,4	408	417	+ 2,2	22	21
7. Kvalsund	507	646	+ 27,4	112	76	÷ 32,1	278	313	+ 12,6	114	96
8. Maasø	877	903	+ 1,8	353	326	÷ 7,6	448	385	÷ 14,1	28	30
9. Kjelvik	334	420	+ 25,8	199	209	+ 5,0	82	96	+ 17,1	29	39
10. Kistrand	1,133	1,358	+ 19,9	43	99	+130,2	688	700	+ 1,7	122	159
Hammerfest Fogderi	4,142	4,765	+ 15,0	1,287	1,211	÷ 5,9	2,070	2,112	+ 2,0	337	376
11. Hammerfest By	2,067	2,089	+ 1,1	1,482	1,537	+ 3,7	5	3	÷ 40,0	473	310
Vestfinmarken	11,824	12,978	+ 9,8	4,723	4,410	÷ 6,6	4,061	4,031	÷ 0,7	1,774	1,611
12. Lebesby	583	672	+ 15,3	213	230	+ 8,0	249	266	+ 6,8	63	64
13. Tanen	1,701	2,065	+ 21,4	654	838	+ 28,1	851	787	÷ 7,5	114	201
14. Karasjok	488	540	+ 10,7	5	22	+340,0	469	485	+ 3,4	14	24
15. Næsseby	1,296	1,291	÷ 0,4	126	112	÷ 11,1	893	786	÷ 12,0	99	85
Tanens Fogderi	4,068	4,568	+ 12,3	998	1,202	+ 20,4	2,462	2,324	÷ 5,6	290	374
16. Vardø Herred . .	717	741	+ 3,3	558	504	÷ 9,7	37	29	÷ 21,6	70	78
17. Vardø By	1,136	1,317	+ 15,9	997	1,153	+ 15,6	8	1	÷ 87,5	84	89
Vardø Fogderi	1,853	2,058	+ 11,1	1,555	1,657	+ 6,6	45	30	÷ 33,3	154	167
18. Vadsø Landsogn . .	1,099	1,072	÷ 2,5	472	484	+ 2,5	49	44	÷ 10,2	513	458
19. Vadsø By	1,824	1,761	÷ 3,5	621	512	÷ 17,6	3	5	+ 66,7	1,166	1,025
20. Sydvaranger . . .	1,477	1,641	+ 11,1	216	300	+ 38,9	563	590	+ 4,8	659	646
Varangers Fogderi	4,400	4,474	+ 1,7	1,309	1,296	÷ 1,0	615	639	+ 3,9	2,338	2,129
Østfinmarken	10,321	11,100	+ 7,5	3,862	4,155	+ 7,6	3,122	2,993	÷ 4,1	2,782	2,670
Landdistriktet . .	17,118	18,911	+ 10,5	5,485	5,363	÷ 2,2	7,167	7,015	÷ 2,1	2,833	2,857
Bydistriktet . . .	5,027	5,167	+ 2,8	3,100	3,202	+ 3,3	16	9	÷ 43,8	1,723	1,424
Finmarkens Amt	22,145	24,078	+ 8,7	8,585	8,565	÷ 0,2	7,183	7,024	÷ 2,2	4,556	4,281

Anmærkning. Ved foranstaaende Beregning er alene taget Hensyn til den i Distrikterne ved Udgangen af 1875 faktisk

Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Blandede Nationaliteter.		Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Hvormange % af Folketallet var								No.
				Nordmænd		Lapper		Kvæner		blandede Nationaliteter		
	1870.	1875.		1870.	1875.	1870.	1875.	1870.	1875.	1870.	1875.	
+ 3,0	89	192	+ 115,7	35,8	33,5	47,6	40,3	4,5	3,9	12,1	22,3	1
+ 11,4	289	709	+ 145,3	39,9	25,2	38,7	34,5	7,0	7,2	14,4	33,1	2
÷ 7,7	316	669	+ 111,7	40,5	34,6	9,0	7,4	35,9	30,0	14,6	28,0	3
+ 26,7	17	51	+ 200,0	2,0	1,0	93,5	89,4	2,1	2,6	2,4	7,0	4
÷ 4,0	711	1,621	+ 128,0	34,8	27,1	35,4	31,3	17,2	15,1	12,6	26,5	
+ 40,9	55	100	+ 81,8	47,9	41,0	35,6	35,7	4,7	5,5	11,8	17,8	5
÷ 4,5	38	167	+ 339,5	43,3	30,8	49,4	47,7	2,7	2,4	4,6	19,1	6
÷ 15,8	3	161	+ 5266,7	22,1	11,8	54,8	48,5	22,5	14,9	0,6	24,9	7
+ 7,1	48	162	+ 237,1	40,2	36,1	54,1	42,6	3,2	3,3	5,5	18,0	8
+ 34,5	24	76	+ 216,7	59,6	49,8	24,6	22,8	8,7	9,3	7,1	18,1	9
+ 30,3	280	400	+ 42,9	3,8	7,3	60,7	51,5	10,8	11,7	24,7	29,5	10
+ 11,6	448	1,066	+ 137,9	31,1	25,4	50,0	44,3	8,1	7,9	10,8	22,4	
÷ 34,5	107	239	+ 123,4	71,7	73,6	0,2	0,1	22,9	14,8	5,2	11,5	11
÷ 9,2	1,266	2,926	+ 131,1	39,9	34,0	34,3	31,1	15,0	12,4	10,8	22,5	
+ 1,6	58	112	+ 93,1	36,5	34,2	42,7	39,6	10,8	9,5	10,0	16,7	12
+ 76,3	82	239	+ 119,5	38,4	40,6	50,0	38,1	6,7	9,7	4,9	11,6	13
+ 71,4	„	9	„	1,0	4,1	96,0	89,8	3,0	4,4	„	1,7	14
÷ 14,1	178	308	+ 73,0	9,7	8,7	68,9	60,8	7,6	6,6	13,8	23,9	15
+ 29,0	318	668	+ 110,1	24,5	26,4	60,5	50,7	7,2	8,2	7,8	14,7	
+ 11,4	52	130	+ 150,0	77,8	68,0	5,2	3,9	9,8	10,5	7,2	17,6	16
+ 6,0	47	74	+ 57,4	87,8	87,6	0,7	0,1	7,4	6,7	4,1	5,6	17
+ 8,4	99	204	+ 106,1	83,9	80,5	2,4	1,5	8,3	8,1	5,4	9,9	
÷ 10,7	65	86	+ 32,3	42,8	45,1	4,5	4,1	46,7	42,7	6,0	8,1	18
÷ 12,1	34	219	+ 544,1	34,0	29,1	0,2	0,3	63,9	58,2	1,9	12,4	19
÷ 2,0	39	105	+ 169,2	14,6	18,3	38,1	36,0	44,6	39,3	2,7	6,4	20
÷ 8,9	138	410	+ 197,1	29,8	29,0	14,0	14,3	53,1	47,6	3,1	9,1	
÷ 4,0	555	1,282	+ 131,0	37,4	37,4	30,2	27,0	27,0	24,1	5,4	11,5	
+ 0,8	1,633	3,676	+ 125,1	32,0	28,4	41,9	37,1	16,6	15,1	9,5	19,4	
÷ 17,3	188	532	+ 183,0	61,7	62,0	0,3	0,2	34,3	27,5	3,7	10,3	
÷ 6,0	1,821	4,208	+ 131,1	38,8	35,6	32,4	29,1	20,6	17,8	8,2	17,5	

tilstedeværende Befolkning, medens de midlertidigt fraværende Personer ere satte ud af Betragtning.

CHRISTIANIA. RINGVOLDS BOGTRYKKERI. 1879.